

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ**

ΗΛΙΑΣ Χ. ΝΕΣΣΕΡΗΣ

**«Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ 12ο ΑΙΩΝΑ»**

Τόμος Β΄

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2014

It is no accident of transmission which has left us so much literature from twelfth-century Byzantium. There was a vast number of men of letters, and presumably of readers too ... and the range of genres and styles practised is wide – far wider than in any period since the age of Justinian.

R. BROWNING, "Church, State and Learning in Twelfth Century Byzantium", *Friends of Dr. Williams's Library, Thirty-fourth Lecture* (1980), London 1981, p. 10

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ Β' ΤΟΜΟΥ

Ο Β' ΤΟΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ αποτελεί ένα Κατάλογο των διδασκάλων και λογίων του 12ου αιώνας τοποθετημένων σε αλφαβητική σειρά. Στην αρχή του κάθε λήμματος παρατίθενται συνοπτικά οι τιμητικοί τίτλοι που οι διδάσκαλοι και οι λόγιοι αυτοί έλαβαν και τα αξιώματα στα οποία ανήλθαν στη διάρκεια της σταδιοδρομίας τους, καθώς και τα απαραίτητα χρονολογικά πλαίσια της ακμής τους, όταν είναι γνωστά ή μπορούν να προσδιοριστούν σε γενικές γραμμές. Έμφαση δίδεται στη συνέχεια στην εξαιρετικά εκτενή και λεπτομερή καταγραφή τόσο των εκδεδομένων όσο και των ανεκδότητων έργων τους, ενώ ακολουθεί μία ιδιαιτέρως εκτεταμένη βιβλιογραφία γύρω από τον κάθε λόγιο και το έργο του. Στο τέλος του λήμματος υπάρχουν ενίοτε και κάποιες απαραίτητες επεξηγηματικές ή άλλες σημειώσεις και παρατηρήσεις.

Κρίνεται αναγκαίο στο σημείο αυτό να δοθούν κάποιες διευκρινιστικές πληροφορίες για την φύση, την διαδικασία της κατάρτισης, τις παραμέτρους και τους στόχους του ανά χείρας Β' τόμου. Ασφαλώς, βασικός πυρήνας για την σύλληψη και την εκπόνηση του Καταλόγου, αλλά και κύρια επιρροή ως προς τις κατευθυντήριες γραμμές του, υπήρξε το θεμελιώδες άρθρο του ROBERT BROWNING για την «Πατριαρχική Σχολή».¹ Σημαντικές επιρροές ακόμη προήλθαν και από τα πονήματα των ROBERT KASTER,² RAFFAELLA CRIBIORE,³ MARJORIE ANN MOFFAT⁴ και N. M. KALOGERAS⁵ για την περίοδο από την ύστερη αρχαιότητα ως το τέλος της εικονομαχίας, καθώς και των I HOR ŠEVČENKO και ALEXANDER KAZHDAN,⁶ αλλά και KLAUS-PETER MATSCHKE και FRANZ TINNEFELD⁷ για

¹ R. BROWNING, "The Patriarchal School at Constantinople in the Twelfth Century", *Byz* 32 (1962), [*Hommage à Paul van den Ven*], 167-201· 33 (1963), 11-40 [=IDEM, *Studies*, ch. X].

² R. KASTER, *Guardians of Language. The Grammarian and Society in Late Antiquity*, Berkeley-Los Angeles-London, 1988, σσ. 231-440, όπου παρατίθεται κατάλογος 281 *γραμματικών* της Ύστερης Αρχαιότητας.

³ R. CRIBIORE, *Writing, teachers & students in Graeco-Roman Egypt*, [*American Studies in Papyrology*, 36], Atlanta, 1996, ιδ. Appendices I & II, σσ. 161-171, όπου παρατίθενται δύο κατάλογοι διδασκάλων και μαθητών από παπυρικά ευρήματα στην ελληνιστική Αίγυπτο κατά την διάρκεια της Ρωμαϊκής κυριαρχίας.

⁴ MARJORIE ANN MOFFATT, *School Teachers in the Early Byzantine Empire, 330-610 A.D.*, ανέκδ. διδ. διατριβή, Univ. of London, 1972, ιδ. Μέρος V: *Teachers: A Prosopography*, σσ. 102-332, όπου παρουσιάζονται 306 διδάσκαλοι που έδρασαν εντός των χρονολογικών πλαισίων που εξετάζονται στην διατριβή σε όλη την Βυζαντινή επικράτεια (Κωνσταντινούπολη, Αθήνα, Αντιόχεια, Αλεξάνδρεια, Βηρυττό κ.α.) και Appendix: *Men not accepted for the Prosopography*, σσ. 333-409, όπου παρουσιάζονται 106 λόγιοι της ίδιας περιόδου, οι οποίοι εσφαλμένα εθεωρούντο διδάσκαλοι ή για τους οποίους δεν υπάρχουν σαφείς μαρτυρίες ότι όντως υπήρξαν.

⁵ N. M. KALOGERAS, *Byzantine Childhood Education and Its Social Role from the Sixth Century until the end of Iconoclasm*, ανέκδ. διδ. διατριβή, Univ. of Chicago, 2000, σσ. 251-260, όπου παρατίθενται 27 λήμματα γνωστών και ανωνύμων διδασκάλων της υπό εξέταση περιόδου.

⁶ I. ŠEVČENKO, "Society and intellectual life in the fourteenth century", *Actes du XIVe Congrès International des Études Byzantines, Bucarest 6-12 Septembre 1971*, vol. I, Bucarest, 1974, σσ. 69-92. [ανατύπ. εις: *Social and Intellectual Life in Late Byzantium*, Variorum Reprints, London, 1981, I]. Στην υποσημ. 2 ο συγγραφέας παραθέτει ένα κατάλογο 91 λογίων του 14ου αιώνας. Πρβλ. τις παρατηρήσεις και τις προσθήκες 59 επιπλέον ονομάτων από τον A. KAZHDAN, "The fate of the intellectual in Byzantium", *GOTHR* 27 (1982),

την Παλαιολόγεια περίοδο. Τέλος σπουδαία ήταν και η επίδραση που ασκήθηκε μεθοδολογικά από το *magnum opus* του PAUL MOORE για τον Μιχαήλ Ψελλό.⁸

Όσον αφορά στις παραμέτρους που υιοθετήθηκαν κατά την κατάρτιση του Καταλόγου, και ειδικά σε ό,τι έχει σχέση με την έκτασή του, καταβλήθηκε προσπάθεια να επιτευχθεί η μεγαλύτερη δυνατή πληρότητα και να καλυφθούν οι περισσότερες εκφάνσεις της λογίας παραγωγής του 12ου αιώνας. Έτσι, στον Κατάλογο συμπεριλαμβάνονται όλοι οι διδάσκαλοι του 12ου αιώνας, οι οποίοι είναι γνωστοί από τις διαθέσιμες πηγές, έστω και αν σώζεται μία μόνον αναφορά στο πρόσωπό τους, ή ένα μόνον έργο τους, ανεξαρτήτως όμως της εκτάσεως, της κατηγορίας στην οποία ειδολογικά εμπίπτει (επιστολή, λεξικό, ρητορικός λόγος ή προγύμνασμα, επίγραμμα, εξήγησις κλπ.) και της ποιότητάς του. Συμπεριλαμβάνονται, επίσης, και οι μαθητές των διδασκάλων αυτών, ακόμη και αν δεν ανέλαβαν ποτέ διδακτικές δραστηριότητες. Η υιοθέτηση της πρακτικής ετούτης οφείλεται στο γεγονός ότι πολλοί εκ των μαθητών διατήρησαν επαφές με τους διδασκάλους τους μετά το πέρας της μαθητείας τους κοντά σε αυτούς και συμμετείχαν ενεργά στα πνευματικά δρώμενα της εποχής, όπως για παράδειγμα ο Γρηγόριος Αντίοχος (αρ. 13). Επιπλέον, με το ίδιο σκεπτικό της παραγωγικής συμμετοχής στην πνευματική διαδικασία κατά την υπό εξέταση περίοδο συμπεριλήφθηκαν και λόγιοι, οι οποίοι επίσης δεν είχαν επιδοθεί σε κάποια διδακτική δραστηριότητα, παρ' όλο μάλιστα που το ελάχιστον διαμέτρημά τους συχνά δεν μπορεί ασφαλώς να συγκριθεί με εκείνο των πιο διακεκριμένων διδασκάλων και λογίων· τέτοιες είναι, για παράδειγμα, οι περιπτώσεις του Άπλούχειρος (αρ. 34), του Θεοδώρου Αύλικαλάμου (αρ. 38) ή του Νικηφόρου Προσοῦχ (αρ. 180) κ.ά. Ακόμη, δεν αποκλείστηκαν και μη κοσμικοί λόγιοι, δηλ. μοναχοί, όπως ο Πέτρος Δαμασκηνός (αρ. 58) και ο Νικόλαος Κατασκεπηνός (αρ. 161), επίσκοποι και θεολόγοι, όπως ο Νικόλαος Κερκύρας (αρ. 162) και ο Νικόλαος Μετώνης (αρ. 163). Είναι αξιοσημείωτο ότι ανάμεσα στα 224 πρόσωπα του Καταλόγου βρίσκονται 2 μόνον γυναίκες. Η πρώτη εξ αυτών δεν είναι άλλη από την περιώνυμη *πορφυρογέννητη* πριγκίπισσα και ιστορικό Άννα Κομνηνή (αρ. 106), ενώ η δεύτερη, η *σεβαστοκρατόρισσα* Ειρήνη Κομνηνή (αρ. 107), αν και δεν έχει διασωθεί πια κάποιο έργο της, συμπεριλήφθη διότι υπήρξε συγγραφέας, εξαιρετική πάτρων των γραμμάτων και προστάτιδα πολλών σημαντικών λογίων της εποχής της.

Ως προς τα χρονολογικά πλαίσια, θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτά δεν είναι απολύτως αυστηρά και στεγανά. Όπως είναι ασφαλώς αυτονόητο, η μερίδα του λέοντος των παρατιθεμένων διδασκάλων και λογίων ανήκει στον 12ο αιώνα. Σε

83-97, ιδ. σσ. 89-97 [= IDEM, *Authors and Texts in Byzantium*, Variorum/Ashgate, Aldershot, 1993, XV & Addenda, σσ. 9-10].

⁷ K.-P. MATSCHKE – F. TINNEFELD, *Die Gesellschaft im späten Byzanz. Gruppen, Strukturen und Lebensformen*, Böhlau Verlag, Köln-Weimar-Wien, 2001, κεφ. 5.8: Prosopographische Liste der Literaten, σσ. 371-385, όπου αριθμούνται 174 λόγιοι από την Παλαιολόγεια περίοδο.

⁸ P. MOORE, *Iter Psellianum, A detailed listing of manuscript sources for all works attributed to Michael Psellos, including a comprehensive bibliography*, [Subsidia Mediaevalia, 26], Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto, 2005.

ελάχιστες, ωστόσο, περιπτώσεις παρακάμπτονται οι χρονολογικοί περιορισμοί και συμπεριλαμβάνονται πρόσωπα τα οποία είτε έζησαν στο μεταίχμιο του αιώνας, λίγο πριν την αρχή του ή λίγο μετά το τέλος του, όπως ο **Ευστάθιος II** (αρ. 68) και ο **Πέτρος** (αρ. 173), οι οποίοι υπήρξαν διδάσκαλοι. Τα πρόσωπα του **Νικήτα Κυπριανού** (αρ. 117), **μοναχού Νεοφύτου** (αρ. 151) και του **Συμεώνος Ευχαΐτων** (αρ. 198), παρ' ότι έχει αποδειχθεί ότι δεν ακμάζουν στον 12ο αι. τοποθετήθηκαν στον Κατάλογο εντός ορθίων αγκυλών μόνο για τον λόγο ότι πολύ συχνά στην βιβλιογραφία ευρίσκουμε εσφαλμένες ταυτίσεις ή παραπομπές ότι ανήκουν στην περίοδο αυτή: ο πρώτος έχει συναριθμηθεί μεταξύ των *ύπάτων τῶν φιλοσόφων* της εποχής τῶν Κομνηνῶν αλλά ήκμασε στον 14ο, ο δεύτερος τοποθετούνταν αορίστως στον 11ο ή 12ο αι., αλλά σχετικῶς πρόσφατα ταυτίστηκε ορθῶς με τον γνωστό γραφέα του 14ου Νεόφυτο Προδρομηνό, και ο τελευταίος θεωρήθηκε διάδοχος του Ιω. Μαυρόποδος στον θρόνο των Ευχαΐτων, τον οποίο όμως κατέλαβε στον 10ο. Παρομοίως, εντός ορθίων αγκυλών τίθεται ένας υποτιθέμενος **Ψελλός** (αρ. 224) που ήκμασε τον 12ο αι., προϊόν παρανόησης.

Η διαίρεση και η κατηγοριοποίηση των έργων στην εργογραφία του κάθε λήμματος έγινε στις πλείστες των περιπτώσεων με κριτήρια ειδολογικά και μορφολογικά. Στην περίπτωση, όμως, που η εργογραφία κάποιου λογίου είχε ήδη καταρτιστεί από προγενεστέρους ερευνητές –και συχνά συνοδεύει την έκδοση έργου ή έργων του λογίου αυτού, λ.χ. του **Θεοδώρου Προδρόμου** (αρ. 177) καταρτίστηκε από τον HÖRANDNER, του **Γρηγ. Αντιόχου** (αρ. 13) από την ΛΟΥΚΑΚΙ και του **Ευσταθίου Θεσσαλονίκης** (αρ. 67) από την SCHÖNAUER, ή ευρίσκεται σε κάποιο λεξικογραφ. λήμμα, όπως του **Ιωάννη Τζέτζη** (αρ. 203) στην RE από τον WENDEL– τότε θεωρήθηκε σκόπιμο να παρατεθεί τακτοποιημένη στην σειρά αυτή που είναι γνωστή, πολύ συχνά συμπληρωμένη ή διορθωμένη όμως, ώστε να αποφευχθούν περιπλοκές περιπτώσεις για τον αναγνώστη. Εξυπακούεται ότι πολλές φορές κάποιο έργο δύναται να καταχωριστεί σε περισσότερες του ενός κατηγορίες, οπότε η ένταξη ενός έργου στην μία κατηγορία ή την άλλη έγινε με υποκειμενικά κριτήρια του συγγραφέως.

Η βιβλιογραφία που συνοδεύει το κάθε λήμμα ξέφυγε από τους περιορισμούς και τα πλαίσια μίας βασικής βιβλιογραφίας. Ως εκ τούτου, χωρίς να υπάρχει η φιλοδοξία να είναι εξαντλητική –καθώς η ήδη τεράστια γύρω από το πρόσωπο και το έργο συγκεκριμένων διδασκάλων, όπως ο Πρόδρομος, ο Ιω. Τζέτζης και ο Ευστάθιος, συνεχῶς αυξάνεται– η παρατιθέμενη βιβλιογραφία είναι πάντως εκτεταμένη, αλλά και επιλεκτική. Έτσι, συμπεριλαμβάνονται αφ' ενός οι απολύτως βασικοί τίτλοι για τον κάθε διδάσκαλο και λόγιο, αφ' ετέρου και τίτλοι οι οποίοι ασχολούνται πολύ περισσότερο με ένα συγκεκριμένο μόνον έργο τους ή ακόμη και μία πολύ μικρή πτυχή ενός έργου τους. Συχνά στην βιβλιογραφία συμπεριλαμβάνονται και βιβλιοκρισίες (όχι όμως απλές βιβλιοπαραουσιάσεις), μόνο στην περίπτωση όμως που περιέχουν κάποιες σημαντικές διορθώσεις, εκτιμήσεις ή προτάσεις επί του κρινομένου έργου. Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η βιβλιογραφία σε πρώτη φάση συγκεντρώθηκε αποδελτιώνοντας το βιβλιογραφικό τμήμα της *Byzantinische Zeitschrift*, αλλά και το φιλολογικό βιβλιογρα-

φικό περιοδικό *L'Année Philologique*, καθώς επίσης και πολλά άλλα βυζαντινολογικής ύλης περιοδικά, και προχωρώντας έπειτα στην ενδελεχή εξέταση και αποδελτίωση κάθε σχετικού τίτλου (βιβλίου, περιοδικού κ.ά.). Πέραν τούτου, επιχειρήθηκε όχι μόνο να εντοπισθούν και να καταγραφούν όλες οι εκδόσεις των έργων του κάθε διδασκάλου ή λογίου, αλλά συνάμα και οι μεταφράσεις τους, σχολιασμένες ή μη, σε κάποια σύγχρονη ευρωπαϊκή γλώσσα. Περαιτέρω, καταβλήθηκε και η επίπονη προσπάθεια εξεύρεσης αγνώστων και ανεκδότητων έργων όλων αυτών των λογίων της εποχής των Κομνηνών και των Αγγέλων. Φυσικά, αυτό ισχύει υπό την έννοια με την οποία θέτει το ζήτημα στις βάσεις του και ο PAUL MOORE.⁹ Δηλαδή, αν και γίνεται αναφορά σε έργα παραδιδόμενα από χειρόγραφα που έχουν σε ορισμένες περιπτώσεις περιγραφεί στους εντύπους καταλόγους των οικείων βιβλιοθηκών, εντούτοις ο όρος “ανακάλυψη” μπορεί να χρησιμοποιηθεί εντός εισαγωγικών εφ’ όσον τα εν λόγω έργα που “ανεκαλύφθησαν” ήταν άγνωστα στην έρευνα, όπως π.χ. ορισμένα από τα σχέδια του Θεοδώρου Προδρόμου και του μοναχού Ίωαννικίου, ή ακόμη τα σχόλια του Νικήτα Νικομηδείας σε χωρία από τα *Πρότερα Αναλυτικά* του Αριστοτέλους κ.ά.

Όσον αφορά, τέλος, κάποιες μεθοδολογικές παρατηρήσεις ως προς την σύνταξη και χρησιμοποίηση του Καταλόγου, θα πρέπει να επεξηγήσουμε τα εξής: για την παράθεση των ονομάτων υιοθετήθηκε αυστηρή αλφαβητική σειρά, δίδονται δηλαδή βάσει του παραδεδομένου οικογενειακού τους ονόματος, όταν όμως αυτό δεν είναι γνωστό, τοποθετούνται βάσει του βαπτιστικού. Οι λόγοι μοναχοί ευρίσκονται βάσει του μοναστικού τους ονόματος, και όχι της μονής στην οποία ανήκαν ή άλλου παρωνυμίου ή γεωγραφικού προσδιορισμού κλπ., πχ. **Νικόλαος Κατασκεπηνός** (αρ. 161) και όχι Κατασκεπηνός Νικόλαος. Στα λήμματα των Κομνηνών αυτοκρατόρων **Αλεξίου Α΄** (αρ. 109), **Μανουήλ Α΄** (αρ. 113) και **Αλεξίου Β΄** (αρ. 110) δεν καταγράφονται λεπτομερώς –κάτι που ίσως θα ήταν περιττό εδώ άλλωστε– τα διατάγματα και τα χρυσόβουλλα που απέλυσαν, αν και προφανώς δεν ήταν συντάκτες αυτών οι ίδιοι, αλλά γίνεται μία συγκεντρωτική βιβλιογραφική αναφορά στις περιλήψεις και στις εκδόσεις των εγγράφων αυτών. Η βιβλιογραφία παρατίθεται με αυστηρή αλφαβητική σειρά έχοντας πάντοτε υπ’ όψιν, κατά την παραδεδομένη πρακτική, την απόλυτη φωνητική σειρά του λατινικού αλφαβήτου. Έτσι, οι Έλληνες συγγραφείς των οποίων των όνομα ξεκινά για παράδειγμα από Β, λ.χ. ΒΑΡΖΟΣ, ευρίσκονται υπό το γράμμα V κ.ο.κ. Απαραιτήτως λαμβάνεται υπ’ όψιν ασφαλώς ο τρόπος με τον οποίο οι ίδιοι οι συγγραφείς μεταγράφουν το επώνυμό τους με λατινικούς χαρακτήρες, πχ. Oikonomides και όχι Oikonomidis, Constantinides και όχι Konstantinidis. Για τον λόγο αυτό υιοθετούνται και τυχόν διπλογραφίες, π.χ. Karpozilos, αλλά και Karpozelos. Όσον αφορά περισσότερους του ενός τίτλους του ίδιου συγγραφέως, αυτοί –για λόγους ευκολίας, αλλά και παρακολούθησης της εξέλιξης της έρευνας του εν λόγω συγγραφέως γύρω από κάποιο θέμα– παρατίθενται σε χρονολογική διαδοχή.

⁹ MOORE, *Iter Psellianum*, σ. 13.

Εν κατακλείδει, λόγω της συνεχούς ενασχόλησης και εμπλουτισμού του Καταλόγου με νέο υλικό, παρατηρήσεις και σχόλια το ανά χείρας πόνημα αριθμεί 224 πρόσωπα και φθάνει τις 594 σελίδες αποτελώντας παράρτημα και ουσιαστικά αναπόσπαστο συμπλήρωμα του Α' τόμου της παρούσης διδακτορικής διατριβής. Ευελπιστούμε ότι θα αποτελέσει ένα χρήσιμο και εύχρηστο εργαλείο στην έρευνα της εκπαιδευτικής διαδικασίας και της λόγιας παραγωγής του 12ου αιώνας.¹⁰

εθ

¹⁰ Η βιβλιογραφική ενημέρωση ουσιαστικά σταματά τον Μάρτιο του 2014.

Ο Ευαγγελιστής Μάρκος, ολοσέλιδη μικρογραφία στον
κώδ. Αρχιμανδρείου Ιωαννίνων 8, φ. 33ν (12ος αι.)

(βλ. Κ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ – Γ. Χ. ΜΑΥΡΟΜΑΤΗΣ, με τη συνεργασία ΗΛΙΑ Χ. ΝΕΣΣΕΡΗ, *Τα Ελληνικά Χειρόγραφα της πόλεως των Ιωαννίνων. Κατάλογος Έκθεσης*, Αθήνα, 2009, πίν. V)

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- ANGELOV, *Imperial Ideology* = ANGELOV D., *Imperial Ideology and Political Thought in Byzantium, 1204-1330*, Cambridge Univ. Press, 2007.
- ANGOLD, *Church and Society* = ANGOLD M., *Church and Society in Byzantium under the Comneni, 1081-1261*, Cambridge, 1995.
- BEATON, *Medieval Greek Romance* = BEATON R., *The Medieval Greek Romance*, Cambridge, 1989 [ελλην. μτφρ. ΝΙΚΗ ΤΣΙΡΩΝΗ, *Η Ελληνική Μυθιστορία του Ελληνικού Μεσαίωνα*, Αθήνα, 1996].
- BECK, *Vorsehung und Vorbestimmung* = BECK H.-G. (υπό το όνομα P. HILDEBRAND BECK O.S.B.), *Vorsehung und Vorbestimmung in der theologischen Literatur der Byzantiner*, [Orientalia Christiana Analecta, 114], Roma, 1937.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur* = BECK H.-G., *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959 (1977²).
- BROWNING, "The Patriarchal School" = BROWNING R., "The Patriarchal School at Constantinople in the Twelfth Century", *Byz* 32 (1962), [Hommage à Paul van den Ven], 167-201· 33 (1963), 11-40 [=IDEM, *Studies*, ch. X].
- BROWNING, "Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας XI.31" = BROWNING R., "Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας XI.31 και η βυζαντινή σχεδογραφία", *Παρασός* 15 (1973), 506-19 = "Il codice Marciano Gr. XI.31 e la schedografia bizantina", *Miscellanea Marciana di Studi*, Padua, 1976, σσ. 21-34 [=IDEM, *Studies*, ch. XVI].
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, "Ξεχασμένες μαρτυρίες" = ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., "Ξεχασμένες μαρτυρίες τραγικών και κωμικών αποσπασμάτων" εις: Σ. ΤΣΙΤΣΙΡΙΔΗΣ (επιμ.), *ΠΑΡΑΧΟΡΗΓΗΜΑ. Μελέτηματα για το αρχαίο θέατρο προς τιμήν του Καθηγητή Γρηγόρη Μ. Σηφράκη*, Πανεπιστημιακές Εκδ. Κρήτης, Ηράκλειο, 2010, σσ. 167-196.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, *Παραθεμάτων παρανοήσεις* = ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., *Παραθεμάτων παρανοήσεις και κατανοήσεις*, Θεσσαλονίκη, 1996.
- CONSTANTINIDES, *Higher Education* = CONSTANTINIDES C.N., *Higher Education in Byzantium in the Thirteenth and early Fourteenth Centuries (1204 – ca.1310)*, [Cyprus Research Centre, Texts and Studies of the History of Cyprus, XI], Nicosia, 1982.
- DARROUZÈS, *Georges et Démétrios Tornikès* = DARROUZÈS J., *Georges et Démétrios Tornikès. Lettres et discours*, Éditions du CNRS, Paris, 1970.
- DARROUZÈS, *Recherches sur les ΟΦΦΙΚΙΑ* = DARROUZÈS J., *Recherches sur les ΟΦΦΙΚΙΑ de l'église byzantine*, [Archives de l'Orient chrétien 10], Paris, 1970.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Εκκλησιαστική βιβλιοθήκη* = ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Α., *Εκκλησιαστική βιβλιοθήκη έμπεριέχουσα ελληνών θεολόγων συγγράμματα, εκ χειρογράφων τής έν Μόσχα βιβλιοθήκης νύν πρώτων έκδιδόμενα...*, τόμ. Α', Λειψία, 1866, [ανατύπ., Hildesheim, 1965].
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Όρθόδοξος Έλλάς* = ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Α., *Όρθόδοξος Έλλάς, ήτοι περί τών Έλλήνων τών γραφάντων κατά Λατίνων και περί τών συγγραμμάτων αυτών*, Λειψία, 1872 [ανατύπ., Αθήνα, 1968].
- DÖLGER, *Regesten* = DÖLGER F., *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 bis 1453. 2. Teil: Regesten von 1025 bis 1204. Zweite, erweiterte und verbesserte Auflage, bearbeitet von PETER WIRTH*, München, 1995.
- EHRHARD, *Überlieferung* = EHRHARD A., *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Erster Teil: *Der Überlieferung*, Bde. I-III.2, Leipzig, 1937-1939 (ανατύπ. Osnabrück, 1965).
- GALLAVOTTI, "Nota sulla schedographia" = GALLAVOTTI C., "Nota sulla schedographia di Moscopulo e suoi precedenti fino a Teodoro Prodromo", *Bollettino dei Classici [dell'] Accademia Nazionale dei Lincei*, N.S. III, 4 (1983), 3-35.
- GAUTIER, "Le synode des Blachernes" = GAUTIER P., "Le synode des Blachernes (fin 1094). Étude prosopographique", *REB* 29 (1971), 213-84.
- GAUTIER, *Michel Italikos* = GAUTIER P., *Michel Italikos, Lettres et discours*, [Archives de l'Orient chrétien 14], Paris, 1972.
- GAUTIER, *Theophylacte d'Achrida* = GAUTIER P., *Theophylacte d'Achrida, I: Discours, traités, poésies*, CFHB XVI/1, Thessalonique, 1980· II: *Lettres*, CFHB XVI/2, Thessalonique, 1986.
- GOUILLARD, "Le Synodicon de l'Orthodoxie" = GOUILLARD J., "Le Synodicon de l'Orthodoxie: édition et commentaire", *TM2* (1967), 1-316.
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les regestes* = GRUMEL V., *Les regestes des actes du Patriarcat de Constantinople, I : Les actes des patriarches, fasc. II et III: Les regestes de 715 à 1206*, Paris, 1947, [deuxième édition revue et corrigée par JEAN DARROUZÈS, Paris, 1989].
- HÖRANDNER, *Theodoros Prodromos* = HÖRANDNER W., *Theodoros Prodromos, Historische Gedichte*, [Wiener Byzantinische Studien, XI], Wien, 1974.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner* = HUNGER H., *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, Bd. I-II, München, 1978.
- JANIN, *Les églises* = JANIN R., *La Géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantin. Première partie: La siège de Constantinople et la patriarcat oecuménique. Tome III: Les églises et les monastères*, [Institut Français d'Études Byzantines], Paris, 1969².

- JANIN, *Grand centres byzantines* = JANIN R., *Les églises et les monastères des grand centres byzantines (Bithynie, Hellespont, Latros, Galésios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique)*, [Institut Français d'Études Byzantines], Paris, 1975.
- JORDANOV, *Corpus*, II = JORDANOV I., *Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria*, vol. 2: *Byzantine Seals with Family Names*, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, 2006.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium* = KALDELLIS A., *Hellenism in Byzantium. The Transformations of Greek Identity and the Reception of Classical Antiquity*, Cambridge Univ. Press, 2007.
- KALDELLIS, *The Christian Parthenon* = KALDELLIS A., *The Christian Parthenon. Classicism and Pilgrimage in Byzantine Athens*, Cambridge Univ. Press, 2009.
- KARATHANASIS, *Sprichwörter* = KARATHANASIS D.K., *Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten des Altertums in den rhetorischen Schriften des Michael Psellos, des Eustathios und des Michael Choniates sowie in anderen rhetorischen Quellen des XII. Jahrhunderts*, Diss., München, 1936.
- ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ίστορικοί και Χρονογράφοι*, Γ' = ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ Α., *Βυζαντινοί Ίστορικοί και Χρονογράφοι*, τόμ. Γ': (11ος-12ος αι.), Αθήνα, 2009, σσ. 357-396.
- KAZHDAN – FRANKLIN, *Studies* = KAZHDAN A. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1984, ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007.
- KAZHDAN – WHARTON EPSTEIN, *Change in the Byzantine Culture* = KAZHDAN A. – WHARTON EPSTEIN ANN, *Change in the Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, [The Transformation of the Classical Heritage, 7], Berkeley, 1985 [ελλην. μτφρ. Α. ΠΑΠΠΑΣ, *Αλλαγές στον Βυζαντινό Πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1997].
- KEANEY, "More Byzantine Schoolmen" = KEANEY J.J., "More Byzantine Schoolmen", *Byz* 63 (1993), 455-59.
- KENNEDY, *Greek Rhetoric* = KENNEDY G.A., *Greek Rhetoric under Christian Emperors*, Princeton Univ. Press, 1983.
- KOLBABA, *The Byzantine Lists* = KOLBABA TIA M., *The Byzantine Lists. Errors of the Latins*, Univ. of Illinois Press, 2000.
- KOLOVOU, *Die Briefe des Eustathios* = KOLOVOU F., *Die Briefe des Eustathios von Thessalonike. Einleitung, Regesten, Text, Indizes*, [Beiträge zur Altertumskunde, vol. 239], Leipzig, 2006.
- KOLOVOU, *Michaelis Choniatae Epistulae* = KOLOVOU F. (ed.), *Michaelis Choniatae Epistulae*, CFHB XLI, Series Berolinensis, Berlin-New York, 2001.
- ΚΟΜΙΝΗΣ, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα* = ΚΟΜΙΝΗΣ Α., *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα καὶ οἱ ἐπιγραμματοποιοί*, [Αθηνά. Σειρά διατριβῶν καὶ μελετημάτων, 3], Αθήνα, 1966.
- KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Literatur* = KRUMBACHER K., *Geschichte der byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches, (527-1453)*, [Handbuch der klassischen Altertums-Wissenschaft IX/1], München, 1897².
- LAURENT, "Les bulles métriques" = LAURENT V., "Les bulles métriques dans la sigillographie Byzantine", *Ελληνικά* 4 (1931), 191-228, 321-60· 5 (1932), 137-74, 389-420· 6 (1933), 81-102, 205-230· 7 (1934), 63-71, 277-300· 8 (1935), 49-64, 319-343.
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux* = LAURENT V., *Le Corpus des Sceaux de l'empire byzantin*, tome II, *L'Administration centrale*, Publications de l'Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1981 / tome V,1: *L'Église de Constantinople, A: La Hiérarchie*, Publications de l'Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1963.
- LEONE, *Ioannes Tzetzae Epistulae* = LEONE P.A.M., *Ioannes Tzetzae Epistulae*, Teubner, Leipzig, 1972.
- LOUKAKI, *Discours annuels* = LOUKAKI MARINA (avec la coll. de CORINNA JOUANNO), *Discours annuels en l'honneur du patriarche Georges Xiphilin*, [Travaux et Memoires, Monographies, 18], CNRS, Paris, 2005.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos* = MAGDALINO P., *The empire of Manuel I Komnenos, 1143-1180*, Cambridge, 1993 [ελλην. μτφρ. ΑΓΛΑΪΑ ΚΑΣΔΑΓΛΗ, *Η αυτοκρατορία του Μανουήλ Α' Κομνηνού*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 2008].
- MAGDALINO & NELSON, "The Emperor in Byzantine Art" = MAGDALINO P. & NELSON R., "The Emperor in Byzantine Art of the Twelfth Century", *BF* 8 (1982), 123-83 [= *Tradition*, ch. VI].
- MAGDALINO – MACRIDES, "The Fourth Kingdom" = MAGDALINO P. – MACRIDES RUTH, "The Fourth Kingdom and the Rhetoric of Hellenism", εις: P. MAGDALINO (ed.), *The Perception of the Past in Twelfth-Century Europe*, London, 1992.
- MANGO, *The Art of the Byzantine Empire* = MANGO C., *The Art of the Byzantine Empire, 312-1435. Sources and Documents*, New Jersey, 1972.
- MOORE, *Iter Psellianum* = MOORE P., *Iter Psellianum. A detailed listing of manuscript sources for all works attributed to Micheal Psellos, including a comprehensive bibliography*, [Subsidia Mediaevalia, 26], Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto, 2005.
- MORAVCSIK, *Byzantinoturcica* = MORAVCSIK G., *Byzantinoturcica. I. Die byzantinische Quellen der Geschichte der Türkvolker. II. Sprachreste der Türkvolker in den byzantinischen Quellen*, Brill, Leiden, 1983.
- MULLETT, *Theophylact of Ochrid* = MULLETT MARGARET, *Theophylact of Ochrid. Reading the Letters of a Byzantine Archbishop*, [Birmingham Byzantine and Ottoman Monographs, vol. 2], Aldershot, 1997.
- ΝΙΑΡΧΟΣ, *Η Ελληνική Φιλοσοφία* = ΝΙΑΡΧΟΣ Κ.Γ., *Η Ελληνική Φιλοσοφία κατά την Βυζαντινήν της Περίοδο*, Αθήνα, 1996.

- NICOL, *A biographical dictionary* = NICOL D. M., *A biographical dictionary of the Byzantine Empire*, London, 1991, ελλην. μτφρ. Ε. ΠΙΕΡΡΗΣ, *Βιογραφικό Λεξικό της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα, 1993.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae* = Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, Αγ. Πετρούπολη, 1913 [= ανατύπ. στη σειρά *Subsidia Byzantina, Subsidia opre iterata*, vol. XXI, Leipzig, 1976].
- ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινής σχεδογραφίας” = ΠΟΛΕΜΗΣ Ι.Δ., “Προβλήματα της βυζαντινής σχεδογραφίας”, *Ελληνικά* 45 (1995), 277-302.
- PONTANI, *Sguardi su Ulisse* = PONTANI F., *Sguardi su Ulisse. La tradizione esegetica greca all’Odissea*, [Sussidi eruditi, 63], Roma, 2005.
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning” = RADOŠEVIĆ NINOSLAVA, “The Emperor as the Patron of Learning in Byzantine *Basilikoi Logoi*”, εις: J. S. LANGDON *et al.* (eds.), *ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ. Studies in Honor of Speros Vryonis Jr.*, Vol. I: *Hellenic Antiquity and Byzantium*, New York, 1993, σσ. 267-287.
- ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα* = ΡΑΛΛΗΣ Γ.Α – ΠΟΤΛΗΣ Μ., *Σύνταγμα των Ιερών και Θείων Κανόνων...*, ΤΟΜ. Α΄-ΣΤ΄, ΑΘΗΝΑ, 1852-59.
- REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantarum* = REGEL W.E. – NOVOSADSKIJ N.I., *Fontes Rerum Byzantarum*, Fasc. I/II: *Rhetorum saeculi XII orationes politicae*, S. Petersburg, 1892-1917 [=ανατύπ. Leipzig, 1982].
- ROILOS, *Amphoteroglossia* = ROILOS P., *Amphoteroglossia. A Poetics of the Twelfth-Century Medieval Greek Novel*, Center for Hellenic Studies, Cambridge Mass. – London, 2005.
- ΣΑΚΚΟΣ, “Ο Πατήρ μου μείζων μου ἐστίν» = ΣΑΚΚΟΣ Σ.Ν., “Ο Πατήρ μου μείζων μου ἐστίν». “Εριδες καὶ σύνοδοι κατὰ τὸν ἰβ΄ αἰῶνα”, *ΕΕΘΣΑΠΘ* 11 (1967), 13-212.
- ΣΑΡΡΗΣ, *Η βυζαντινή παραμυθητική επιστολή* = ΣΑΡΡΗΣ Β.Α., *Η βυζαντινή παραμυθητική επιστολή. Από τον Θεόδωρο Στουδίτη έως τον Ευστάθιο Θεσσαλονίκης (9ος-12ος αι.). Ο θεραπευτικός λόγος των Βυζαντινών ενάντια στο πάθος της λύπης*, Θεσσαλονίκη, 2005.
- SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden* = SIDERAS A., *Die byzantinischen Grabreden. Datierung, Überlieferung. 142 Epitaphien und Monodien aus dem byzantinischen Jahrtausend*, [Wiener Byz. Studien, 19], Wien, 1994.
- ΣΚΟΥΛΑΤΟΣ, *Les personnages* = ΣΚΟΥΛΑΤΟΣ Β., *Les personnages byzantins de l’Alexiade. analyse prosopographique et synthèse*, [Recueil de travaux d’histoire et de philologie/ Université de Louvain, 6e sér., fasc. 20], Louvain-la-Neuve, 1980.
- SPITERIS, *La Critica Bizantina* = SPITERIS J., *La Critica Bizantina del Primato Romano nel secolo XII*, [Orientalia Christiana Analecta, 208], Roma, 1979.
- STADTMÜLLER, *Michael Choniates* = STADTMÜLLER G., *Michael Choniates, Metropolit von Athen*, [Orientalia Christiana Analecta, 33], Rome, 1934.
- ΣΤΑΥΡΑΚΟΣ, *Byzantinische Bleisiegel mit Familiennamen* = ΣΤΑΥΡΑΚΟΣ CHR., *Die byzantinische Bleisiegel mit Familiennamen aus der Sammlung des Numismatischen Museums Athen*, [Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik, Bd. 4], Harrasowitz Verlag, Wiesbaden, 2000.
- TIMPLALEXI, *Medizinisches* = TIMPLALEXI PARASKEVI, *Medizinisches in der byzantinischen Epistolographie (1100-1453)*, [Europäische Hochschulschriften, Reihe VII, Abt. B: Geschichte der Medizin, Bd. 9], Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Wien, 2002.
- ΒΑΡΖΟΣ, *Γενεαλογία* = ΒΑΡΖΟΣ Κ., *Η Γενεαλογία των Κομνηνών*, [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 20α-β], ΚΒΕ, Θεσσαλονίκη, 1984.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Η αναγέννησις τῶν γραμμάτων* = ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ ΑΓΝΗ, *Η αναγέννησις τῶν γραμμάτων κατὰ τὸν ἰβ΄ αἰῶνα εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ὁ Ὀμηρος*, [Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου, 14], Εθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον, Αθήνα, 1971.
- ΒΑΣΣΗΣ = ΒΑΣΣΗΣ Ι., “Τῶν νέων φιλολόγων παλαιόματα. Ἡ συλλογὴ σχεδῶν τοῦ κώδικα *Vaticanus Palatinus gr. 92*”, *Ελληνικά* 52 (2002), 37-68.
- WASSILIOU – SEIBT, *Die byzantinischen Bleisiegel* = WASSILIOU ALEXANDRA-KYRIAKI – SEIBT W., *Die byzantinischen Bleisiegel in Österreich, 2. Teil: Zentral- und Provincialverwaltung*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse Denkschriften, 324. Bd./Veröffentlichungen der Kommission für Byzantinistik, Bd. II/2], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2004.
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus* = WASSILIOU-SEIBT ALEXANDRA-KYRIAKI, *Corpus der byzantinischen Siegel mit metrischen Legenden*, Teil 1: *Einleitung, Siegellegenden von Alpha bis inklusive My*, [Wiener Byzantinische Studien, 28/1], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2011.
- WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora* = WIRTH P., *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, CFHB XXXII, Berlin-New York, 2000.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ & ΛΟΓΙΩΝ

1.	Άβασγός (Γεώργιος :)	σ. 23
2.	Άγαπητός Ίωάννης Θ΄	σσ. 24-29
3.	Άγιοαναργυρίτης Θεοφύλακτος	σ. 30
4.	Άγιοευπίτης Χριστόδουλος	σσ. 30-31
5.	Άγιοηλίτης Ίωάννης	σσ. 31-32
6.	Άγιοθεοδωρίτης Κωνσταντίνος	σσ. 32-33
7.	Άγιοθεοδωρίτης Μιχαήλ	σσ. 33-35
8.	Άγιοθεοδωρίτης Νικόλαος	σσ. 35-37
9.	Αΐας Νικηφόρος	σσ. 37-38
10.	Αλιάτης Βασίλειος	σσ. 38-39
11.	Ανδρόνικος <i>πρωτέκδικος</i>	σ. 39
12.	Άνεμᾶς	σσ. 39-40
13.	Άντίοχος Γρηγόριος	σσ. 40-45
14.	Άνώνυμοι ποιητές <i>cod. Marc. gr. 524</i>	σσ. 45-64
15.	Άνώνυμοι/ἄδηλοι σχεδογράφοι	σσ. 64-73
16.	Άνώνυμος (I) [ποιητής σχεδογραφικῶν ἐπιγραμμάτων]	σσ. 73-74
17.	Άνώνυμος (II) [συντάκτης <i>Ἐκλογῆς Βασιλικῶν</i>]	σσ. 74-75
18.	Άνώνυμος (III) [ποιητής νομικῶν ἐπιγραμμάτων]	σσ. 75-76
19.	Άνώνυμος (IV) [σχολιαστής κανόνων]	σ. 76
20.	Άνώνυμος (V) [συντάκτης συλλογῆς <i>Rhetorica Marciana</i>]	σσ. 76-78
21.	Άνώνυμος (VI) [σχολιαστής <i>Ρητορικῆς Ἀριστοτέλους</i>]	σ. 79
22.	Άνώνυμος (VII) [σχολιαστής <i>Ἡθ. Νικομαχ. Ἀριστοτέλους</i>]	σσ. 79-80
23.	Άνώνυμος (VIII) [συντάκτης <i>Φιλοσοφ. Συμμείκτων cod. Barocci 131</i>]	σσ. 80-82
24.	Άνώνυμος (IX) [συντάκτης λεξικοῦ <i>Etymologicum Magnum</i>]	σσ. 82-83
25.	Άνώνυμος (X) [λεξικογράφος]	σ. 84
26.	Άνώνυμος (XI) [συντάκτης <i>βίου</i> Εἰρήνης, συζ. Ίω. Β΄ Κομνηνοῦ]	σσ. 84-85
27.	Άνώνυμος (XII) [εγκωμιαστής Μανουήλ Α΄ Κομνηνοῦ]	σ. 85
28.	Άνώνυμος (XIII) [συντάκτης διηγ. μεταφοράς καλύμματος Αγ. Δημητρίου]	σσ. 85-86
29.	Άνώνυμος (XIV) [συντάκτης επιτ. <i>βίου</i> Φιλίππου Β΄ Μακεδονίας]	σ. 86
30.	Άνώνυμος (XV) [ιταλοβυζαντινός ποιητής]	σ. 87
31.	Άνώνυμος (XVI) [ποιητής ἐπιγράμμ. κώδ. Marc. 507]	σσ. 87-88
32.	Άνώνυμος (XVII) [ποιητής/-ἔς ἐπιγράμμ. κώδ. Vat. gr. 743]	σσ. 88-89
33.	Άνώνυμος (XVIII) [επιστολογράφος κώδ. Bonon. gr. 2412]	σ. 89
34.	Άπλούχειρ Μιχαήλ	σσ. 89-91
35.	Άργυρόπουλος Χριστοφόρος	σ. 91
36.	Άριστηνός Ἀλέξιος	σσ. 91-94
37.	Άττικὸς Μιχαήλ	σ. 94
38.	Αὐλικάλαμος Θεόδωρος	σσ. 94-95
39.	Άχριδηνός Βασίλειος	σσ. 95-97
40.	Βα[...]	σσ. 97-98
41.	Βαλιανίτης Λέων	σσ. 98-99
42.	Βαλσαμών Θεόδωρος	σσ. 99-106
43.	Βαρνάβας Κύπρου	σσ. 107-108

44.	Βασιλάκης Νικηφόρος	σσ. 108-114
45.	Βασίλειος	σ. 114
46.	Βαφεώπωλος	σσ. 114-115
47.	Βερίστωρ (:)	σ. 115
48.	Βούρτζης Γεώργιος	σσ. 115-116
49.	Βρυέννιος Νικηφόρος	σσ. 117-119
50.	Βυκινάτωρ Κωνσταντίνος ό Βουλγαρίας	σσ. 119-120
51.	Γαληνός Ίωάννης	σσ. 120-124
52.	Γεώργιος ό του Μύρων/πρώην Άγιοτεσσαρακοντίτης/ό καυθείς	σσ. 124-126
53.	Γεώργιος ό χαρτοφύλαξ	σσ. 126-127
54.	Γλυκάς/Σικιδίτης Μιχαήλ	σσ. 127-138
55.	Γουδέλης Θεοδόσιος	σσ. 138-139
56.	Γραμματικός Νικόλαος Γ'	σσ. 139-142
57.	Γρηγόριος ό του Βουλγαρίας, καθηγούμ. της έν Όξεια μονής	σσ. 142-143
58.	Δαμασκηνός Πέτρος	σσ. 143-146
59.	Δημήτριος ό έκ Λάμπης	σσ. 146-148
60.	Διογένης Ίωάννης	σσ. 148-149
61.	Διούπατος Νικόλαος	σσ. 149-150
62.	Δούκας Ίωάννης [μέγας έταιρειάρχης]	σσ. 150-152
63.	Έξαπτέρυγος Θεόδωρος	σσ. 152-153
64.	Έξαπτέρυγος/Χορηγητόπουλος Στέφανος	σσ. 153-154
65.	Εύγενειανός Νικήτας	σσ. 154-160
66.	Εύγένιος έκ Πανόρμου (ιταλοβυζαντινός ποιητής)	σσ. 160-161
67.	Ευστάθιος Θεσσαλονίκης ό του Καταφλώρον	σσ. 162-187
68.	Ευστάθιος (II)	σ. 187
69.	Ευστάθιος (III)	σσ. 187-188
70.	Ευστράτιος Νικαίας	σσ. 188-196
71.	Ζυγαβηνός Εύθύμιος	σσ. 196-199
72.	Ζωναράς Ίωάννης	σσ. 199-205
73.	Ζωναράς Χριστοφόρος	σσ. 205-206
74.	Ήλιος έκδικος	σσ. 206-207
75.	Ήλιος Κρήτης	σσ. 207-209
76.	Ήφαιστος Θεοφύλακτος, Άχρίδος	σσ. 209-222
77.	Θεοδόσιος Α' Βοραδιώτης	σσ. 222-223
78.	Θετταλός	σσ. 223-224
79.	Θεωριανός	σσ. 224-226
80.	Ίάκωβος ό μοναχός του Κοκκινοβάφου	σσ. 226-229
81.	Ίερόθεος ό μοναχός	σσ. 229-235
82.	Ίταλικός Μιχαήλ	σσ. 236-241
83.	Ίταλός Ίωάννης	σσ. 241-249
84.	Ίωάννης Άντιοχείας ό Όξειίτης	σσ. 249-253
85.	Ίωάννης Κλαυδιουπόλεως	σ. 253
86.	Ίωάννης ό του Κοντοθεοδώρου	σ. 254
87.	Ίωάννης [μαίστωρ των ρητόρων]	σ. 254
88.	Ίωάννης μοναχός	σ. 255

89.	Ἰωάννης Ῥόδου	σσ. 255-256
90.	Ἰωαννίκιος (Λογαράς ;) μοναχός	σσ. 256-263
91.	Ἰωήλ μοναχός	σσ. 263-264
92.	Καλλικλῆς Νικόλαος	σσ. 264-268
93.	Καλοθήθης Κωνσταντῖνος	σσ. 268-270
94.	Καματηρός Ἀνδρόνικος	σσ. 270-272
95.	Καματηρός Ἰωάννης (I)	σσ. 272-275
96.	Καματηρός Ἰωάννης (II)	σσ. 275-276
97.	Καρύκης Δημήτριος	σσ. 276-277
98.	Κασταμονίτης Ἰωάννης	σσ. 277-278
99.	Καταφλῶρον Νικόλαος	σσ. 279-281
100.	Κατωτικός Στέφανος	σσ. 281-282
101.	Κεδρηνός Γεώργιος	σσ. 282-283
102.	(Κίνναμος) Βασίλειος Κύπρου	σσ. 283-285
103.	Κίνναμος Ἰωάννης	σσ. 285-287
104.	Κλήμης μοναχός	σσ. 287-288
105.	Κολυβᾶς Σέργιος	σσ. 288-289
106.	Κομνηνὴ Ἄννα	σσ. 289-296
107.	Κομνηνὴ Εἰρήνη σεβαστοκρατόρισα	σσ. 296-298
108.	Κομνηνός Ἀδριανός – Ἰωάννης, ἀρχιεπίσκ. Βουλγαρίας	σσ. 298-299
109.	Κομνηνός Ἀλέξιος Α΄, αὐτοκράτωρ	σσ. 299-303
110.	Κομνηνός Ἀλέξιος Β΄, αὐτοκράτωρ	σσ. 303-304
111.	Κομνηνός Ἰσαάκιος, σεβαστοκράτωρ ὁ Πορφυρογέννητος	σσ. 304-306
112.	Κομνηνός Ἰσαάκιος, σεβαστοκράτωρ	σσ. 307-308
113.	Κομνηνός Μανουὴλ Α΄, αὐτοκράτωρ	σσ. 308-313
114.	Κομνηνός Στέφανος [B 57]	σ. 313
115.	Κουρκούας Μιχαὴλ Β΄ Ὁξείτης	σσ. 313-315
116.	Κριτόπουλος Θεόδωρος ὁ Ἡρακλείας	σσ. 315-316
117.	[Κυπριανός Νικήτας]	σ. 316
118.	Κωνσταντῖνος [συντάκτης ἐπιγραμμάτων, <i>ἐκ γῆς τῶν Σύρων</i>]	σσ. 316-317
119.	Κωνσταντῖνος Κερκύρας	σσ. 317-318
120.	Κωστομοίρης/Μεσοποταμίτης Ἰωάννης	σσ. 318-319
121.	Λεόντιος Ἱεροσολύμων	σσ. 319-320
122.	Λέων [ιατρός]	σσ. 320-321
123.	Λέων ὁ τοῦ Μεγίστου	σσ. 321-323
124.	Λέων [μαΐστωρ τῆς σχολῆς τῶν Κηρύκων]	σσ. 323-324
125.	Λέων Ῥόδου	σσ. 324-326
126.	Λέων Χαλκηδόνος	σσ. 326-328
127.	Λιβαδ... [-ᾶς, -άριος, -ηνός ἢ -ιώτης]	σσ. 328-329
128.	Λιμός (:) Γεώργιος	σ. 329
129.	Λογγιβάρδος	σσ. 329-330
130.	Μακρεμβολίτης Εὐμάθιος/Εὐστάθιος	σσ. 330-334
131.	Μαλάκης Εὐθύμιος	σσ. 334-339
132.	Μανασσοῦς Ἀθανάσιος (Γ΄) Ἀντιοχείας	σ. 339
133.	Μανασσοῦς Κωνσταντῖνος	σσ. 340-349

134.	Μανουήλ τοῦ Ὄστέου	σσ. 349-350
135.	Μαυρόπους Σαμουήλ	σσ. 350-351
136.	Μεγαλομήτης Βασίλειος	σ. 351
137.	Μέλης Στέφανος	σσ. 351-352
138.	Μερκουρόπουλος Ἰωάννης Ἡ' Ἱεροσολύμων	σσ. 353-354
139.	Μεσαρίτης Ἰωάννης	σ. 354
140.	Μεσαρίτης Κωνσταντῖνος	σσ. 354-355
141.	Μεσαρίτης Νικήτας	σσ. 355-356
142.	Μεσαρίτης Νικόλαος	σσ. 356-361
143.	Μεσοποταμίτης Κωνσταντῖνος	σσ. 362-364
144.	Μεσοποταμίτης Νικόλαος	σ. 364
145.	Μιχαήλ [διδάσκαλος τῶν νόμων]	σσ. 364-365
146.	Μιχαήλ Ἐφέσιος	σσ. 365-369
147.	Μιχαήλ ὁ τοῦ Ἀγχιάλου	σσ. 369-372
148.	Μιχαήλ ὁ τοῦ Θεσσαλονίκης	σσ. 372-374
149.	Μουγγὸς Λέων	σσ. 374-375
150.	Μουζάλων Νικόλαος	σσ. 375-381
151.	[Νεόφυτος μοναχὸς]	σσ. 381-382
152.	Νερετηνὸς Στέφανος	σσ. 382-383
153.	Νικαεὺς Κωνσταντῖνος	σσ. 383-384
154.	Νικήτας Ἡρακλείας/ὁ τοῦ Σεργῶν	σσ. 385-392
155.	Νικήτας Νικαίας	σσ. 392-393
156.	Νικήτας Νικομηδείας	σσ. 393-395
157.	Νικήτας ὁ τοῦ Μαρωνείας/Θεσσαλονίκης	σσ. 395-398
158.	Νικηφόρος ἐκ Πατρῶν	σ. 398
159.	Νικόλαος	σ. 399
160.	Νικόλαος Ἀνδίδων	σσ. 399-400
161.	Νικόλαος Κατασκεπηνὸς	σσ. 400-402
162.	Νικόλαος Κερκύρας	σσ. 402-404
163.	Νικόλαος Μεθώνης	σσ. 404-408
164.	Νομικόπουλος Ἰωάννης	σσ. 408-409
165.	Ξιφιλῖνος Γεώργιος	σσ. 409-410
166.	Παντεύγενος Σωτήριχος	σσ. 410-413
167.	Παντεχνὴς Ἰωάννης	σσ. 413-414
168.	Παντεχνὴς Κωνσταντῖνος	σσ. 414-415
169.	Παντεχνὴς Μιχαήλ	σσ. 415-416
170.	Πάρδος Γρηγόριος, Κορίνθου	σσ. 416-422
171.	Πεδιαδίτης Βασίλειος/ὁ Ἀγιοπαυλίτης [= ὁ Χορδός (:)]	σσ. 422-427
172.	Περιβλεπτηνὸς Νικήτας	σσ. 427-430
173.	Πέτρος [γραμματικὸς σχολῆς Χαλκοπρατείων]	σ. 430
174.	Πέτρος μοναχὸς [συντάκτης μονωδίας Θ. Προδρόμου]	σσ. 430-431
175.	Πέτρος ὁ φιλόσοφος	σσ. 431-433
176.	Πρόδρομος [διδάσκαλος Βλεμμύδη]	σ. 433
177.	Πρόδρομος Θεόδωρος	σσ. 434-462
178.	«Πτωχοπρόδρομος»	σσ. 462-467

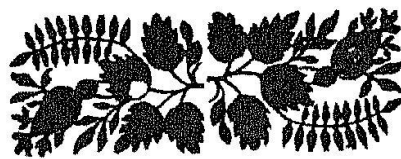
179.	«Πρόδρομος Μαγγάνειος»	σσ. 467-476
180.	Προσοῦχ Νικηφόρος	σσ. 476-477
181.	Πρόφημος	σ. 478
182.	Σαραντηνός Μανουήλ	σσ. 478-480
183.	Σείδης Νικήτας	σσ. 481-483
184.	Σεναχηρεΐμ Ἀλέξιος	σ. 484
185.	Σέργιος	σσ. 484-485
186.	Σήθ Συμεών	σσ. 485-488
187.	Σκουταριώτης Νικήτας	σσ. 488-491
188.	Σκυλίτζης Γεώργιος	σσ. 491-493
189.	Σκυλίτζης Ἰωάννης	σσ. 493-496
190.	Σκυλίτζης Στέφανος	σσ. 496-497
191.	Σμυρναῖος Θεόδωρος	σσ. 497-501
192.	Στέφανος μοναχός	σσ. 501-502
193.	Στέφανος ὁ πολυποστός	σ. 502
194.	Στιλβῆς Κωνσταντῖνος	σσ. 502-507
195.	Στραβορωμανός Μανουήλ	σσ. 507-508
196.	Στραβορωμανός Νικηφόρος	σ. 508
197.	Στυλιανός	σσ. 509-510
198.	[Συμεών Εὐχαΐτων]	σσ. 510-511
199.	Συμεών [συντάκτης λεξικοῦ <i>Etymologicum Symeonis</i>]	σσ. 511-512
200.	Συρόπουλος Ἰωάννης	σ. 513
201.	Σχιζηνός	σσ. 513-514
202.	Τζέτζης Ἰσαάκιος	σ. 514
203.	Τζέτζης Ἰωάννης	σσ. 515-540
204.	τῆς Μεταμορφώσεως	σ. 540
205.	Τορνίκης Γεώργιος (I)	σσ. 540-543
206.	Τορνίκης Γεώργιος (II)	σσ. 543-544
207.	Τορνίκης Δημήτριος	σσ. 544-545
208.	Τορνίκης Εὐθύμιος	σσ. 546-548
209.	τοῦ Φύλακος	σσ. 548-549
210.	Τριχᾶς [γραμματικός, ἐπιμεριστής]	σσ. 550-551
211.	Φίλιππος Μονότροπος	σσ. 551-552
212.	Φουρνῆς Ἰωάννης	σσ. 552-554
213.	Φραγόπουλος Ἰωάννης	σ. 554
214.	Φυσοπαλαμίτης Στέφανος	σ. 555
215.	Φωκᾶς Ἰωάννης	σσ. 555-557
216.	Χανδρηνός	σσ. 557-558
217.	Χοῦμνος Μιχαήλ	σσ. 558-559
218.	Χρυσοβέργης Λουκᾶς	σσ. 559-561
219.	Χρυσοβέργης Νικηφόρος	σσ. 561-564
220.	Χρυσόμαλλος Κωνσταντῖνος	σσ. 564-565
221.	Χωνιάτης Μιχαήλ	σσ. 565-579
222.	Χωνιάτης Νικήτας	σσ. 580-592
223.	Ψαλτόπουλος Κωνσταντῖνος	σ. 593

224. [Ψελλός] σσ. 593-595

ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΛΗΜΜΑΤΑ

«...nos esse quasi nanos, gigantium humeris insidentes, ut possimus plura eis et remotiora videre, non utique proprii visus acumine, aut eminentia corporis, sed quia in altum subvenimur et extollimur magnitudine gigantea »

John of Salisbury (ca. 1120 - 1180).

«entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem»

William of Ockham (ca. 1288 - ca. 1348)

1. **Ἀβασγός (Γεώργιος :)** = i. γραμματικός

Δεν σώζονται έργα του.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- CERETELI G. – KETSCHAKMADZE N., *Joannis Itali Opera, textum graecum secundum collationem a GREGORIO CERETELI, confectam edidit et praefatione instruxi N. KETSCHAKMADZE*, Tbilisi, 1966. [Πρὸς Ἀβασγὸν τὸν γραμματικόν, ἀπορία περὶ τινῶν τῆς γραμματικῆς, σσ. 161-165.]
- JOANNOU P., *Ioannes Italos, Quaestiones quodlibetales (Ἀπορίαί και λύσεις), Editio Princeps*, [Studia Patristica et Byzantina, 3], Ettal, 1956. [Πρὸς Ἀβασγὸν τὸν γραμματικόν, ἀπορίαί περὶ τινῶν τῆς γραμματικῆς, σσ. 95-97]
- LAURENT, “Les bulles métriques”, βλ. αρ. 678, σσ. 299-300 [XI-XII s., *Σφραγίς Ἀβασγοῦ τῶν γραφῶν Γεωργίου / και πρακτέων κύρωσις ἀσφαλεστάτη*].
- LAURITZEN F., “Italos’ struggle with classical culture”, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, London 21-26 August 2006*, ed. ELIZABETH JEFFREYS. vol. III: Abstracts of Communications, Ashgate, Aldershot 2006, σσ. 221-22.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Το Ἀβασγός φαίνεται να είναι οικογενειακό όνομα, αρχικά προφανώς παρωνύμιο που δήλωνε την καταγωγή (βλ. πχ. Κατωτικός κ.ά.). Προς την κατεύθυνση αυτή φαίνεται να συνηγορεί ίσως η συγκεκριμένη διατύπωση του Ιωάννη Ιταλού (αν επρόκειτο για επίθετο καταγωγής η διατύπωση θα είχε μάλλον ως εξής: *Πρὸς τὸν ἄβασγὸν γραμματικόν*). Για τον λόγο αυτό φαίνεται ότι μάλλον δεν ευσταθεί η θεωρία περί ταύτισης του Ἀβασγοῦ γραμματικοῦ με τον Ιωάννη Petritsi (για την ταύτιση αυτή, βλ. E. KHINTIBIDZE, *Georgian-Byzantine Literary Contacts*, Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1996, σ. 137).
- Αξίζει να σημειωθεί ότι ο κώδικας **cod. Par. gr. 2155** εγράφη από κάποιον Γεώργιο Ἀβασγό (**PLP 21**), χρονολογείται στον 14ο αι. και περιέχει ιατρικά πονήματα (Γαληνού, Ιπποκράτη κ.α.). Στο σχετικό λήμμα του PLP ο Γεώργιος Ἀβασγός, που αναφέρεται σε πράξη του Πατριαρχείου, ταυτίζεται με τον κάτοχο της σφραγίδος που ο Laurent τοποθετεί στον 11ο ή 12ο αι. Αν η χρονολόγηση της σφραγίδος και του χειρογράφου είναι αμφότερες ορθές δεν βλέπουμε πώς μπορεί να ευσταθεί αυτή η ταύτιση. Επομένως, τότε πρόκειται για δύο διαφορετικά άτομα. Δεν είναι απίθανο ωστόσο ότι μπορεί η σφραγίδα ή το χειρόγραφο να μην έχουν χρονολογηθεί ορθώς (όπως στην περίπτωση του μοναχού Ιωαννικίου, οι κώδικες του οποίου τοποθετούνταν για πολύ καιρό στον 14ο αι.). Αν ισχύει η τελευταία υπόθεση, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο ο κωδικογράφος να είναι ο γραμματικός που επέκρινε τον Ιωάννη Ιταλό.
- Για τον κώδ. βλ. H. OMONI, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale*, t. II: *Ancien fonds grec. Droit – Histoire - Sciences*, Paris, 1888, σ. 206· H. DIELS, “Die Handschriften der antiken Ärzte”, *Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften, philosoph.-historische Klasse*, 1906, ανατύπ. 1970, I. Teil, σ. 89· M. VOGEL–V. GARDTHAUSEN, *Die griechische Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig, 1909 [ανατύπ. G. Olms Verlag, Hildesheim, 1966], σ. 69· E. GAMILLSCHEG –D. HARLFINGER, *Repertorium der Griechischen Kopisten, 800-1600*. 2. Teil: *Handschriften aus Bibliotheken Frankreichs*, [Veröffentlichungen der Kommission für Byzantinistik, Bd. III/2], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1989. [no. 70]· J. A. M. SONDERKAMP, *Untersuchungen zur Überlieferung des Schriften des Theophanes Chrysobalantes (sog. Theophanes Nonnos)*, [Ποικίλα Βυζαντινά, 7], Bonn, 1987, σσ. 149-52.
- Για άλλα μέλη της οικογενείας των Ἀβασγῶν στην παλαιολογία περίοδο βλ. **PLP 19-23**.

2. Ἀγαπητὸς Ἰωάννης Θ΄, ὁ τοῦ Χαλκηδόνος = i. *ἱερομνήμων*
ii. *πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως* (1111-34)

ΕΡΓΑ :

Σφραγίδα του πατριάρχου Ἰωάννη Θ΄ Ἀγαπητοῦ
(πηγή : LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 22).

1) **Η ΟΜΙΛΙΑΕ**¹¹

1. Κυριακῆ τοῦ τελώνου κλπ. (κώδ. E.B.E. 300, ff. 1r-7r: Ὁμιλία τῆ Κυριακῆ τοῦ τελώνου καὶ Φαρισαίου), inc.: Ἡ εἰς τὸν τελώνην καὶ εἰς τὸν φαρισαῖον παραβολὴ καὶ ὑπόθεσις ὡσπερ γυμνασία τις, ed. K.I. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, “Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης Θ΄ ὁ Ἀγαπητὸς”, *ΕΕΒΣ* 17 (1941), 130-143, κείμε. στις σσ. 138-143.
2. Κυρ. τοῦ ἀσώτου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 7r-14v: Ὁμιλία τῆ Κυριακῆ τοῦ ἀσώτου. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ἀγαθὸς μὲν ὁ θεὸς πρὸς πάντας ἐστὶ καὶ φιλόφρων, ed. Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Ὁμιλίες εἰς τὰς Κυριακάς τοῦ ἐνιαυτοῦ*, I, Τεργέστη, 1903, σσ. 195-218.
3. Κυρ. τῆς ἀπόκρεω (κώδ. E.B.E. 300, ff. 15r-21r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη τῆ Κυριακῆ τῆς Ἀπόκρεω. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Φοβερὰ ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας.
4. Κυρ. τῆς τυροφάγου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 21r-28v: Ὁμιλία τῆ Κυριακῆ τῆς Τυροφάγου. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ἴδου τὸ τῆς τεσσαρακοστῆς στάδιον ὑπανοίγεται σήμερον.
5. Κυρ. α΄ τῶν νηστειῶν (κώδ. E.B.E. 300, ff. 28v-39r: Ὁμιλία τῆ πρώτη Κυριακῆ τῶν ἁγίων νηστειῶν. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ἡ τεσσαρακονθήμερος αὕτη νηστεία, ἀγαπητοί, ὡς κλιμάξ τις πρόκειται ἡμῖν, edd. C. TRIANTAFILLIS – A. GRAPPUTO, *Anecdota Graeca e codicibus manu scriptis Bibliothecae S. Marci*, I, Venetiis, 1874, σσ. 47-61 [ὑπὸ το ὄνομα του πατριάρχου Φιλοθέου Κοκκίνου (1353-54, 1364-76)].
6. Κυρ. β΄ τῶν νηστειῶν (κώδ. E.B.E. 300, ff. 39r-45r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δευτέρα τῶν ἁγίων νηστειῶν. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ὁ τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς καιρὸς, ἀγαπητοί μου, πρὸς τὸν ὄλον καιρόν.
7. Κυρ. γ΄ τῶν νηστειῶν. Τῆς Σταυροπροσκυνησεως (κώδ. E.B.E. 300, ff. 45v-53r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τρίτη τῶν ἁγίων νηστειῶν. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Προτυπῶν καὶ προδιαγράφων ὁ μακάριος Μωϋσῆς [BHG 438], ed. PG 150, cols. 264A-280A [ὑπὸ το ὄνομα του πατρ. Ιω. ΙΔ΄ Καλέκα (1334-1347)].
8. Κυρ. δ΄ τῶν νηστειῶν (κώδ. E.B.E. 300, ff. 53r-59v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τετάρτη τῶν ἁγίων νηστειῶν. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Μεσάσαντες τὸ πέλαγος, ἀγαπητοί, τῆς ἐγκρατείας καὶ πρὸς τὸ ἐξῆς διερχόμενοι [πρβλ. το ἐπίγραμμα του Σωφρονίου πατρ. Ἱεροσολύμων (ca. 560-638) που αρχ.:

¹¹ Παραθέτουμε τις *ομιλίες* με την σειρά της κατατάξεως του EHRHARD, ο οποίος διενήργησε επισταμένο ἔλεγχο των κωδ. που παραδίδουν το λεγόμενο αὐτὸ Ομιλιάριο II. Σε παρένθεση δίνουμε ενδεικτικὰ τον τίτλο που φέρουν οι *ομιλίες* στον κώδ. E.B.E. 300, ἐτ. 1576, ὅπως τις μετέγραψε ο ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ [*ΕΕΒΣ* 17 (1941)], ὥστε να ὑπάρχει μία πληρέστερη εικόνα, διότι ο EHRHARD δίνει μόνο ἓνα πολὺ συνοπτικὸ τίτλο τῆς κάθε *ομιλίας*. Οι αρχές στον εν λόγω αθην. κώδ. ἔχουν ελάχιστες καὶ ἀσήμαντες διαφορές, ὥστε θεωροῦμε ἐπιουσιώδη τὴν παράθεσή τους ἐδῶ. Ὅπου ὅμως ὑπάρχουν διαφορετικὲς ομιλίες γιὰ τὴν ἴδια ἡμέρα στον παραπάνω κώδ. τις παραθέτουμε σε υποσημείωση. Ορισμένες ἀποκλίσεις παρατηροῦνται καὶ στὴν σειρά των *ομιλιῶν*. Δεκαπέντε χφφ (ὅπως ο *cod. Vat. gr. 1936*) που παραδίδουν τὸ ομιλιάριο ὑπὸ το ὄνομα του Ιω. Ἀγαπητοῦ ἔχει ἀνεῦρει ο EHRHARD, *Überlieferung*, vol. III.1, σσ. 564-68 (παραδίδεται ἐπίσης ὑπὸ τα ὀνόματα του Γερμανοῦ Β΄ καὶ του Ιω. Γλυκέος, σσ. 568 κ.ε.). Ἀνωλύτως παραδίδεται ἀπὸ τον κώδ. *Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης Ἰωαννίνων 22*, βλ. τὴν βιβλιογραφία παρακάτω.

- Μεσάσαντες τὸ πέλαγος τῆς ἐγκρατείας λιμένα, ed. Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Ποιηταὶ καὶ Ὑμνογράφοι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, I, Ἱεροσόλυμα, 1940, σ. 516].
9. Κυρ. ε΄ τῶν νηστειῶν (κώδ. E.B.E. 300, ff. 59v-65v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ πέμπτη τῶν ἀγίων νηστειῶν. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Παρῆλθε μὲν ὁ χειμῶν, τὸ δὲ ἔαρ εἰσηλθε καὶ βλέπομεν τὴν κτίσιν.
 10. Σαββάτω τοῦ Λαζάρου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 66r-70r: Ὁμιλία ἀναγινωσκομένη τῷ Σαββάτῳ τοῦ δικαίου Λαζάρου. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰς κατὰ γῆν διατριβὰς ποιούμενου.
 11. Κυρ. τῶν βαίων, inc.: Ὁ μακάριος ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὁ ἐπιστήθιος φίλος.¹²
 12. Κυρ. τοῦ Πάσχα (κώδ. E.B.E. 300, ff. 78v-82r: Ὁμιλία λεχθεῖσα τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Χαρᾶς ἡμέρα καὶ εὐφροσύνης, ἀγαπητοί, ἡμέρα ἀγαλλιάσεως καὶ σωτήριος.^{13α, 13β}
 13. Κυρ. τοῦ Θωμᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 85r-91v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τοῦ Θωμᾶ. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ἐπὶ τῇ λαμπροφόρῳ κυριακῇ καὶ σεβασμίᾳ καὶ ἀγίᾳ ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως.
 14. Κυρ. τῶν μυροφόρων (κώδ. E.B.E. 300, ff. 92r-97r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τῶν Μυροφόρων. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Καὶ ἡ παροῦσα κυριακῆ καὶ ἀγία ἡμέρα προσκυνητὴ ἐστὶ καὶ σεβασμία.
 15. Κυρ. τοῦ παραλύτου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 97r-103v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τοῦ Παραλύτου. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἢ ἁμαρτία πρόξενος γίνεται.
 16. Κυρ. τῆς Σαμαρείτιδος (κώδ. E.B.E. 300, ff. 103v-112r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τῆς Σαμαρείτιδος. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Καὶ σήμερον ἡμῖν ἢ τῶν εὐαγγελικῶν φρεάτων ἀναβλύζει πηγή.
 17. Κυρ. τοῦ τυφλοῦ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 112v-118v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τοῦ Τυφλοῦ. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διαλεγομένου τοῖς Ἰουδαίοις.
 18. Κυρ. τῶν ἀγίων τῆς πατέρων (κώδ. E.B.E. 300, ff. 118v-123v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τῶν ἀγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτῶ θεοφόρων Πατέρων. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Μετὰ τὴν ἐορτὴν τῆς ἐνδόξου ἀναλήψεως τοῦ κυρίου ἡμῶν [BHG Auct. 1431c (var. a)].
 19. Κυρ. τῆς πεντηκοστῆς, inc.: Τρεῖς ἐορτὰς ἐώρταζον οἱ Ἰουδαῖοι.¹⁴
 20. Κυρ. α΄ τοῦ Ματθαίου, τῶν ἀγίων πάντων, inc.: Εἰς μαρτύριον προτρέπει τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος.¹⁵

¹² Στον κώδ. E.B.E. 300, ff. 71r-74r, ὑπάρχει διαφορετικὴ ὁμιλία γιὰ τὴν ἴδια ἡμέρα με τίτλο: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τῶν Βαίων. Εὐλόγησον, πάτερ. Inc.: Πρὸ ἑξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἦλθεν Ἰησοῦς εἰς Βηθανίαν, ὅπου ἦν Λάζαρος).

^{13α} Στον κώδ. E.B.E. 300, ff. 74v-78r ὑπάρχει καὶ ἄλλη ὁμιλία γιὰ τὴν ἴδια ἡμέρα: Τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἀγίου Εὐαγγελίου. Εὐλόγησον, πάτερ, inc.: Πάσχα ἱερὸν καὶ τίμιον ἐπέλαμψεν, ὡς ἀδελφοί, σήμερον.

^{13β} Στον κώδ. E.B.E. 300, ff. 82r-85r ὑπάρχει καὶ ἄλλη μία ὁμιλία που δεν αναφέρεται ἀπὸ τον EHRHARD: Ὁμιλία ἀναγινωσκομένη τῇ δευτέρᾳ τῆς διακαινησίμου. Εὐλόγησον, πάτερ, inc.: Τὸ ράθυμον ἡμῶν διεγείρων ὁ ἱερὸς καὶ θεῖος ἀπόστολος λέγει, ed. A. MAI, *Nova Patrum bibliotheca*, IX,1, Roma, 1888, cols. 185-87 (ψευδοχρυσ. λόγος) => J.A. DE ALDAMA, *Repertorium Pseudochrysostomicum*, [Documents, Études et Répertoires, X], Institut de Recherche et d'Histoire des Textes, Paris, 1965, αρ. 242, σσ. 87-88.

¹⁴ Στον κώδ. E.B.E. 300, ff. 124r-132r, ὑπάρχει διαφορετικὴ ὁμιλία γιὰ τὴν ἴδια ἡμέρα με τίτλο: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς. Εὐλόγησον, πάτερ. Inc.: Τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς μεγάλης ἐορτῆς, εἰστήκει ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔκραξε.

¹⁵ Στον κώδ. E.B.E. 300, ff. 132v-137v, ὑπάρχει διαφορετικὴ ὁμιλία γιὰ τὴν ἴδια ἡμέρα με τίτλο: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τῶν ἀγίων Πάντων. Εὐλόγησον,

21. Κυρ. β' τοῦ Ματθαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 138r-142v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δευτέρα. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ἐπειδὴ τῆς θείας καὶ πρώτης καὶ μακαρίας ζωῆς ἀπερράγημεν διὰ τὴν παράβασιν τοῦ πρωτοπάτορος [BHG 418], ed. PG. 150, cols. 720A-729A [υπὸ το ὄνομα του πατρ. Φιλοθέου Κοκκίνου (1353-54, 1364-76)].
22. Κυρ. γ' τοῦ Ματθαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 143r-148r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τρίτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Τῆς φιλαργυρίας οὐδὲν ἐστὶ χαλεπώτερον, ed. PG 120, cols. 1236C-1245A [υπὸ το ὄνομα του πατριάρχου Ἰωάννου Ἡ' Ζιφιλίνου (1064-75)].
23. Κυρ. δ' τοῦ Ματθαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 148r-154v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τετάρτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Οὐδὲν ἐστὶ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀδιστάκτου πίστεως ἰσχυρότερον.
24. Κυρ. ε' τοῦ Ματθαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 154v-160v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ πέμπτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Πηγὴ πνευματικὴ καὶ σωτήριος περιβλύζει ἡμᾶς.
25. Κυρ. ς' τοῦ Ματθαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 160v-167v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ ἕκτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Οἱ τῶν μελισσῶν τὸ φιλόπονον καὶ φιλεργὸν ἐκμιμούμενοι, ed. PG 120, cols. 1245B-1257D [υπὸ το ὄνομα του πατριάρχου Ἰωάννου Ἡ' Ζιφιλίνου (1064-75)].
26. Κυρ. ζ' τοῦ Ματθαίου, inc.: Μαθόντες οἱ πιστοί, περὶ ὧν θαυματουργεῖ ὁ κύριος, καὶ πιστεύσαντες.¹⁶
27. Κυρ. η' τοῦ Ματθαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 172v-176v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ ὄγδοη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ὁ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας φροντίζων καὶ κηδόμενος κύριος.
28. Κυρ. θ' τοῦ Ματθαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 177r-183r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ ἐνάτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Καὶ οἱ τοὺς ἑαυτῶν φίλους σωματικῶς τρέφειν βουλόμενοι.
29. Κυρ. ι' τοῦ Ματθαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 183v-189r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δεκάτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ὑπὲρ τῆς ὑμῶν ψυχικῆς σωτηρίας ὀφείλοντες σπουδάξουν, ἀγαπητοί.
30. Κυρ. ια' τοῦ Ματθαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 189r-194r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ ἑνδεκάτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ποτὲ μὲν φανερώς διαλέγεται ἐν τοῖς ἀγίοις εὐαγγελίοις ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.
31. Κυρ. ιβ' τοῦ Ματθαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 194v-199r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δεκάτη <καὶ> δευτέρα. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Οὐδὲν οὗτος οἶδεν θολοῦν, ἀγαπητοί, καὶ σκοτίζειν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, ed. PG 120, cols. 1209D-1220B [υπὸ το ὄνομα του πατριάρχου Ἰωάννου Ἡ' Ζιφιλίνου (1064-75)].
32. Κυρ. ιγ' τοῦ Ματθαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 199v-203r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δεκάτη τρίτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν τοῖς ἀνθρώποις περιποιούμενος ὁ κύριος ἡμῶν.
33. Κυρ. ιδ' τοῦ Ματθαίου, inc.: Ἄνθρωπος βασιλεὺς λέγεται ὁ θεὸς καὶ πατήρ, νυμφίος δὲ ὁ υἱὸς καὶ λόγος αὐτοῦ.¹⁷

πάτερ. Inc.: Εἶπεν ὁ Κύριος πᾶς ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς [BHG 1191h].

¹⁶ Στον κώδ. E.B.E. 300, ff. 168r-172v, ὑπάρχει διαφορετικὴ ὁμιλία γιὰ τὴν ἴδια ἡμέρα με τίτλο: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ ἑβδόμη. Εὐλόγησον, πάτερ. Inc.: Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ παράγοντι τῷ Ἰησοῦ ἠκολούθησαν αὐτῷ δύο τυφλοὶ κρᾶζοντες.

34. Κυρ. ιε' τοῦ Ματθαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 207r-211r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δεκάτῃ πέμπτῃ. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Οἱ τοὺς ἀγροὺς τῶν ἀνθρώπων φυλάσσοντες γεωργοί, ὅσα ἐν αὐτοῖς ἔχουσι.
35. Κυρ. ις' τοῦ Ματθαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 211r-215v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δεκάτῃ ἕκτῃ. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν τοῖς ἀνθρώποις περιποιούμενος ὁ κύριος ἡμῶν. (βλ. παραπάνω αρ. 32)
36. Κυρ. ιζ' τοῦ Ματθαίου, τῆς Χαναanaίας (κώδ. E.B.E. 300, ff. 215v-221r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δεκάτῃ ἑβδόμῃ. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Μέγα ἀγαθὸν εὐχή, ἐὰν μετὰ διανοίας εὐχαρίστου γίνηται, βλ. PG 63, cols. 579-590 (ψευδοχρυσ. λόγος) => J.A. DE ALDAMA, *Repertorium Pseudochrysostomicum*, [Documents, Études et Répertoires, X], Institut de Recherche et d'Histoire des Textes, Paris, 1965, αρ. 242, σσ. 87-88.
37. Κυρ. α' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 222r-226v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ πρώτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Εἰς τὴν λίμνην Γεννησαρὲτ παραγίνεται ὁ κύριος, ἵνα καὶ τοὺς ὄχλους διδάξη.
38. Κυρ. β' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 226v-232r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δευτέρα. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Πασῶν τῶν ἀρετῶν ἀνωτέρα ἐστὶν ἡ ἀγάπη καὶ ὑψηλότερα.
39. Κυρ. γ' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 232r-235v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τρίτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Τὸ τῆς ἀναστάσεως μέγα μυστήριον, ἀδελφοί μου, οὐ τοσοῦτον διὰ λόγων, ὅσον δι' ἔργων, ed. PG 120, cols. 1201A-1209C [ὑπὸ το ὄνομα του πατριάρχου Ἰωάννου Ἡ' Ζιφιλίνου (1064-75)].
40. Κυρ. δ' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 236r-243r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τετάρτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ὡσπερ παράδεισος ἄλλος ἐστὶ πολυανθῆς καὶ εὐώδης ἡ τῶν λογίων ἀνάγνωσις.
41. Κυρ. ε' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 243r-250v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ πέμπτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ἀγαθὰ μὲν πάντα τὰ θεῖα λόγια καὶ ἐπωφελῆ τοῖς προσέχουσιν, ed. PG 120, cols. 1220C-1236B [ὑπὸ το ὄνομα του πατριάρχου Ἰωάννου Ἡ' Ζιφιλίνου (1064-75)].
42. Κυρ. ς' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 250v-254v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ ἕκτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ὡσπερ τὰ σώματα ἡμῶν αἰ χροικαὶ τῆς γῆς καρποφοροῦσι.
43. Κυρ. ζ' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 255r-259r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ ἑβδόμη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Καὶ μεγάλη ἀνάγκη πολλάκις καὶ σφοδροτάτη θλίψις οἰκονομεῖν οἶδε.
44. Κυρ. η' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 259v-265r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ ὀγδόη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Μέγα πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐμπόδιον ἡ ὑπερηφανία καὶ ἡ ἔπαρσις.
45. Κυρ. θ' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 265v-271r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ ἐνάτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ἡ πλεονεξία μέγα τοῖς ἀνθρώποις κακὸν καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὑπάρχει δεινότερον.
46. Κυρ. ι' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 271v-277r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δεκάτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ὁ κύριος ἡμῶν καὶ θεὸς διεξάγων τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν.

¹⁷ Στον κώδ. E.B.E. 300, ff. 203v-207r, ὑπάρχει διαφορετικὴ ὁμιλία γιὰ τὴν ἴδια ἡμέρα με τίτλο: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δεκάτῃ τετάρτῃ. Εὐλόγησον, πάτερ. Inc.: Εἶπεν ὁ Κύριος τὴν παραβολὴν ταύτην· ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπων βασιλεῖ.

47. Κυρ. ια' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 277r-283r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἁγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ ἐνδεκάτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ὁ μακάριος καὶ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς προτίθησιν ἡμῖν σήμερον.
48. Κυρ. ιβ' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 283r-288v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἁγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δωδεκάτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς εἰς τὸ κατεργάζεσθαι => ἔχει τὴν ἴδια ἀρχὴ με τὴν κατήχησιν τοῦ Θεοῦ. Στουδίτη γὰρ τὸν Θαδδαῖο Στουδίτη [BHG 2414], ed. A. MAI, *Nova Patrum bibliotheca*, IX,1, Roma, 1888, cols. 70-72.
49. Κυρ. ιγ' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 288v-294r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἁγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δεκάτη τρίτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ὡσπερ ἐξ ἀδηφαγίας μὲν γίνεται φλεγμονή, ἐκ δὲ φλεγμονῆς τίκεται πυρετός.
50. Κυρ. ιδ' τοῦ Λουκᾶ (κώδ. E.B.E. 300, ff. 294r-299r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἁγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δεκάτη τετάρτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Ἡλιος δικαιοσύνης ἐστὶν ὁ θεός, καθὼς γέγραπται, πᾶσιν ἀπλῶς ἐπιλάμπων.
51. Κυρ. ιε' τοῦ Λουκᾶ, τοῦ Ζακχαίου (κώδ. E.B.E. 300, ff. 299r-305r: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἁγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ δεκάτη πέμπτη. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Πᾶσα μὲν ἀδικία καὶ ἀρπαγὴ καὶ πλεονεξία κακὴ καὶ κακῶν κακίστη [BHG 1914].
52. Κυρ. πρὸ τῆς ὑψώσεως, inc.: Καὶ πρότερον μὲν παρὰ τῆ παλαιᾷ γραφῆ κατὰ διαφόρους οἰκονομίας καταβῆναι ὁ θεός.¹⁸
53. Κυρ. τῶν προπατόρων, inc.: Οἱ μὲν παλαιοὶ ἐκεῖνοι καὶ πρὸ τοῦ νόμου θεῖοι ἄνδρες.¹⁹
54. Κυρ. πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, inc.: Ὁ θεῖος ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος πρῶτος [BHG 1906p].¹⁸
55. Κυρ. μετὰ τὴν Χριστοῦ γέννησιν, inc.: Τοὺς μάγους ὁ θεός πρῶτον δι' ἀστέρος εἰς τὴν πίστιν ἐχειραγώγησε [BHG 1945p].²⁰
56. Κυρ. πρὸ τῶν φώτων, inc.: Τὸν ὕστερον καὶ τελευταῖον τῶν προφητῶν Ἰωάννην τὸν πρόδρομον.²¹
57. Κυρ. μετὰ τὰ φῶτα (κώδ. E.B.E. 300, ff. 324v-329v: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἁγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ μετὰ τὰ Φῶτα. Εὐλόγησον, πάτερ), inc.: Εἰ καὶ ἡ ἑορτὴ παρῆλθεν ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ ταύτης λέγειν οὐδέποτε παρελεύσεται [BHG 1929k].

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 74-76, 151.

¹⁸ Στον κώδ. E.B.E. 300, ff. 306r-310r, ὑπάρχει διαφορετικὴ ὁμιλία γὰρ τὴν ἴδια ἡμέρα με τίτλο: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἁγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ πρὸ τῆς ὑψώσεως. Εὐλόγησον, πάτερ. Inc.: Εἶπεν ὁ Κύριος οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ed. PG 150, cols. 253A-261D [ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου ΙΔ' Καλέκα (1334-1347)].

¹⁹ Στον κώδ. E.B.E. 300, ff. 310r-316v, ὑπάρχει μόνον μία ὁμιλία ἀντὶ τῶν ἐν λόγῳ δύο (αρ. 53-54) με τίτλο: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἁγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ τῶν Πατέρων πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως. Εὐλόγησον, πάτερ. Inc.: Οἱ μὲν παλαιοὶ ἐκεῖνοι καὶ πρὸ τοῦ νόμου θεῖοι ἄνδρες οὐ διὰ γραμμάτων καὶ βιβλίων ἐδιδάσκοντο [BHG 2353i].

²⁰ Στον κώδ. E.B.E. 300, ff. 317r-321r, ὑπάρχει διαφορετικὴ ὁμιλία (παραλλαγή) με τίτλο: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἁγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ μετὰ τὴν Χριστοῦ γέννησιν. Inc.: Ἀναχωρησάντων τῶν μάγων ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου φαίνεται κατ' ὄναρ τῷ Ἰωσήφ λέγων.

²¹ Στον κώδ. E.B.E. 300, ff. 321v-324v, ὑπάρχει διαφορετικὴ ὁμιλία γὰρ τὴν ἴδια ἡμέρα με τίτλο: Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον ἁγίου Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένη Κυριακῆ πρὸ τῶν Φώτων. Inc.: Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις [BHG 1945k].

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 631-32.
- ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ Κ.Ι., “Ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης Θ’ ὁ Ἀγαπητός”, *ΕΕΒΣ* 17 (1941), 130-143.
- EHRHARD, *Überlieferung*, vol. III.1, σσ. 559-631. [ο ~ πραγματεύεται με τον πλέον αναλυτικό και πειστικό τρόπο την παράδοση και το περιεχόμενο του λεγομένου Ὁμιλιαρίου Β’, του αποδιδόμενου στον πατρ. Ιω. Αγαπητό]
- ΓΕΔΕΩΝ Μ. Ι., *Πατριαρχικοί Πίνακες. Ειδήσεις ιστορικά βιογραφικά περί τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου μέχρις Ἰωακείμ Γ’ τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης*, Κωνσταντινούπολη, 1890 [Β’ έκδ. Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὑφελίμων Βιβλίων, Αθήνα, 1996, ανατύπ. 2003], σσ. 248-49.
- GAUTIER, *Michel Italikos*, no. 36, σσ. 219-221: Πρὸς τὸν χαρτοφύλακα. [ο Ἰταλικὸς διάβασε βιβλίον περιέχον τις ομιλίες του Ιω. Αγαπητοῦ]
- GRUMEL V., “La Chronologie des patriarches de Constantinople de 1111 à 1206”, *REB* 1 (1943), 250-270. [ιδ. σσ. 251-52]
- _____, *Les registes*, nos. 999-1006b, σσ. 458-465.
- HENNEPHOF H., *Das Homiliar des Patriarchen Neilos und die chrysostomische Tradition. Ein Beitrag zur Quellengeschichte der spätbyzantinischen Homiletik*, Leiden, 1963. [ιδ. σσ. 43-57: Das Homiliar des Johannes Agapetos – και η σχέση του με ερμηνείες Θεοφ. Αχρίδος]
- H. HENNEPHOF, “Der Kampf um das Prooimion im xiphilinischen Homiliar”, εις: W.F. BAKKER – A.F. VAN GEMMERT – W.J. AERTS (eds.), *Studia Byzantina et Neohellenica Neederlandica*, [Byzantina Neederlandica, 3], Leiden, 1972, σσ. 281-300.
- ΚΑΤΣΑΡΟΣ Β., *Ἰωάννης Κασταμονίτης. Συμβολή στη μελέτη του βίου, του έργου και της εποχής του*, [Βυζαντινά κείμενα και Μελέται, 22], Θεσσαλονίκη, 1988, σσ. 368-387. [η σχέση του Κασταμονίτη με τα Ομιλιάρια Ι & ΙΙ]
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Κ. Ν. & ΜΑΥΡΟΜΑΤΗΣ Γ. Κ. με τη συνεργασία ΗΛΙΑ Χ. ΝΕΣΣΕΡΗ, *Τὰ Ἑλληνικά Χειρόγραφα τῆς Πόλεως τῶν Ἰωαννίνων. Κατάλογος Ἐκθεσης*, Ἀθήνα, 2009, σσ. 42-46. [αρ. 18, πίν. XIX: περιγραφή του κώδ. Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης 22, 16ου αι., ο οποίος παραδίδει τις περισσότερες εκ των ομιλιῶν του Ιω. Αγαπητοῦ & εἶναι ἔως τώρα ἀγνωστος στην ἔρευνα]
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V.1, σ. 19, αρ. 22 [Μήτηρ Θεοῦ / Ἰωάννης ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης]
- LILLA S., “La fonte inedita di un’ omelia greca sulla Pasqua”, *Byz* 40 (1970) [*Hommage au R. P. R. J. Loenertz*], 67-74. [η ομιλία του Ιω. Αγαπητοῦ για το Πάσχα (βλ. παραπάνω αρ. 12) ως πηγή για την ανέκδ. ομιλία του cod. Vat. gr. 2194]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 275-76, 306, 318, 323-25.
- ΜΑΝΑΦΗΣ Κ. Α., “Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου λόγος εἰς τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννην Θ’ τὸν Ἀγαπητόν”, *ΕΕΒΣ* 41 (1974), 223-42.
- ΜΠΟΝΗΣ Κ., *Προλεγόμενα εἰς τὰς “ἐρμηνευτικὰς διδασκαλίαις” Ἰωάννου VIII. Ζιφιλίνου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως [2 Ἰαν. 1064–2 Αύγ. 1075]. Συμβολή εἰς μίαν νέαν ἔκδοσιν*, Ἀθήναι, 1937, σσ. 11, 52, 54, 57. [για το ζήτημα της ἀπόδοσης στον Ζιφιλίνο ορισμένων ομιλιῶν του Αγαπητοῦ και τούμπαλιν]
- Tusculum Lexikon, s.v. Ἰωάννης Θ’ Ἀγαπητός, σ. 248.
- ΖΩΓΡΑΦΟΣ Α.-Α., επ. Ζήλων (Seoul), *Ὁ Γαβριήλ Θεσσαλονίκης καὶ τὸ ἀποδιδόμενον εἰς αὐτὸν ἀνέκδοτο ὁμιλίριο. Γραμματολογικὴ, φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ μελέτη*, [Βυζαντινά Κείμενα καὶ Μελέται, 44], Κ.Β.Ε., Θεσσαλονίκη, 2007. [ιδ. σσ. 181-82: οἱ ομιλίες του Ιω. Αγαπητοῦ ως πηγή του Γαβριήλ, σσ. 409-417: διπλωμ. μεταγραφή των περιεχομ. του κώδ. Sinait. gr. 1155 (Ομιλιάριο ΙΙ)]

3. **Άγιοαναργυρίτης Θεοφύλακτος** = i. *διδάσκαλος του άποστόλου*
 ἢ *διδάσκαλος του εὐαγγελίου*

Το όνομά του μαρτυρείται σε συνοδική απόφαση της 5ης Μαΐου του 1172 σωζομένης στον κώδ. **Sinait. gr. 482 (1117)**, ff. 346r-347r, βλ. V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tomus I: *Codices manuscripti notabiliores bibliothecae monasterii Sinaitici eiusque metochii Cahirensis, ab archimandrita Porphyrio (Uspenskio) descripti*, St. Petersburg, 1911, [ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965], σ. 290: «...ὁ εὐτελής διάκονος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ πατριαρχικὸς νοτάριος Θεοφύλακτος διδάσκαλος ὁ Ἀγιοαναργυρίτης ...». Για την απόφαση αυτή βλ. GRUMEL - DARROUZÈS, *Les registres*, no. 1125, σσ. 551-52. Δεν είναι γνωστά έργα του.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 184.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Το επίθετο Άγιοαναργυρίτης είναι ασφαλώς το οικογενειακό όνομα του Θεοφυλάκτου αυτού. Αυτό εσήμαινε ότι η οικογένειά του κατοικούσε στην περιοχή κάποιου ναού των Αγίων Αναργύρων (εξ ου και το επώνυμο), κατά πάσα πιθανότητα των Αγίων Κοσμά και Δαμιανού, γνωστού και ως Κοσμιδίου, βλ. JANIN, *Les églises*, σσ. 286-89. Για την πρακτική να ονομάζεται μία οικογένεια από τον ναό της περιοχής στην οποία διαμένει, βλ. J.-C. CHEYNET, “Les noms de fonctionnaires civils issus de familles constantinopolitaines durant les onzième et douzième siècles d’après la sigillographie”, εις: NEVRA NECIPOGLU *et al.* (eds.), *Change in the Byzantine World in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, Istanbul, 2010, σσ. 164-77.
- Μεταξύ των ποιημάτων του Μαν. Φιλή ο MILLER εξέδωσε και ένα επίγραμμα επιγραφόμενο ως εξής: *Στίχοι εἰς λίθον ἀμίαντον ἔχοντα ἐγγεγλυμένην τὴν Χριστοῦ γέννησιν καὶ ἄνωθεν τὸν Χριστὸν (Χριστοῦ ;) λεμίον (;). Τοῦ Ἀγιοαναργυρίτου*, βλ. E. MILLER, *Manuelis Philae Carmina*, vol. I, Paris, 1855 [ανατύπ. Amsterdam, 1967], no. CCXVIII, σ. 430. Η ταύτιση του συντάκτη του επιγράμματος με τον εν λόγω Θεοφ. Άγιοαναργυρίτη δεν μπορεί να υποστηριχθεί βεβαίως, αλλά ούτε και να αποκλειστεί.
- Σε έγγραφο του Νοεμβρίου του 1199 αναφέρεται ως βασιλικὸς νοτάριος τοῦ σεκρέτου τῆς θαλάσσης ο Μιχαήλ Άγιοαναργυρίτης βλ. ΜΑΡΙΑ ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Έγγραφα Πάτριου*, τόμ. Β΄: *Έγγραφα Δημοσίων Λειτουργῶν*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, έγγρ. υπ’ αρ. 59.²²⁻²³, σ. 123.

4. **Άγιοευπλίτης Χριστόδουλος** = i. *μαίστωρ Σχολῆς Ἀγίων Τεσσαράκοντα*

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDA

1. («Τοῦ νυνὶ ἀγιοτεσσαρακοντίτου μαίστορος κυροῦ Χριστοδούλου τοῦ ἀγιοευπλίτου...» tit. cod. Vat. Pal. gr. 92 – «Τοῦ ἀγιοευπλίτου κυροῦ Χριστοδούλου», tit. cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54), αναφέρεται στο μαρτύριο της Αγ. Βαρβάρας, inc.: Ὅρῶν σέ, καλλιμαρτυ σεμνή Βαρβάρα ... – des.: ... ρόδωνιαις ἀνθοῦσα ταῖς

οὐρανίαις – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 171r-v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 333v, ed. GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 31. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 112]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 458.
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σ. 42 n. 106.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Ίσως το επίθετο Ἁγιοευπίτης θα μπορούσε να θεωρηθεί το οικογενειακό όνομα του Χριστοδούλου αυτού. Αυτό θα εσήμαινε ότι η οικογένειά του κατοικούσε στην περιοχή κάποιου ναού του Αγίου Εύπλου, εξ ου προήλθε και το οικογενειακό όνομα. Για την πρακτική αυτή να ονομάζεται μία οικογένεια από τον ναό της περιοχής στην οποία διαμένει, βλ. J.-C. CHEYNET, “Les noms de fonctionnaires civils issus de familles constantinopolitaines durant les onzième et douzième siècles d’après la sigillographie”, εις: NEVRA NECIPOGLU *et al.* (eds.), *Change in the Byzantine World in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, Istanbul, 2010, σσ. 164-77 και IDEM, “Le rôle de la ‘bourgeoisie’ constantinopolitaine: XIe-XIIe siècle”, *ZRVI* 46 (2009), 89-106. Δεν μαρτυρείται ωστόσο κανένας τέτοιος ναός ή μονή ούτε στην πρωτεύουσα ούτε σε άλλο μεγάλο αστικό κέντρο. Είναι όμως γνωστό από το ανέκδοτο εγκώμιο του Κωνσταντίνου Ακροπολίτη στον Άγιο Εύπλο (R. ROMANO, *Costantino Acropolita, Epistole*, Napoli, 1991, σ. 22, αρ. 2.1.12) ότι το θαυματουργό λείψανο του αγίου φυλασσόταν στον ναό των Αγίων Πέτρου και Παύλου στο Ορφανοτροφείο, βλ. SOPHIA KOTZABASSI, *Das hagiographische Dossier de Heiligen Theodosia von Konstantinopel*, [Byzantinisches Archiv, 21], De Gruyter, Berlin-New York, 2009, σ. 152. Επομένως, αν και επισφαλής υπόθεση, δεν μπορεί να αποκλειστεί ενδεχόμενη σύνδεση της οικογένειας του Ἁγιοευπίτη κατά κάποιο τρόπο με την λατρεία του εν λόγω αγίου. Αν αυτή η υπόθεση δεν ισχύει, τότε θα μπορούσε ίσως κανείς να υποστηρίξει ακόμη και την περίπτωση της νοτιοϊταλικής καταγωγής του Χριστοδούλου, καθώς ο Άγιος Εύπλος ήταν ο προστάτης άγιος της Κατάνης και της Σικελίας, βλ. AASS Augusti, II, Parisiis, 1735, cols. 710-723 και ΘΗΕ, s.v. *Εὐπλος*, τόμ. Ε΄, σσ. 1068-69. Για την απεικόνιση του αγίου στην τέχνη της εποχής βλ. N. SIOMKOS, *L’eglise Saint-Etienne a Kastoria. Etude des différentes phases du decor peint (Xe-XIVe siecles)*, [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 38], Κ.Β.Ε., Θεσσαλονίκη, 2005, σσ. 51-52 και πίν. 7.

5. Ἁγιοηλίτης Ἰωάννης = άγνωστο ποιος ήταν (ante 2/4 του 12ου αι.)

ΕΡΓΑ :

I) OPUSCULA HAGIOGRAPHICA

1. Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Βασιλείου πρεσβυτέρου τῆς ἐν Ἀγκύρα ἁγιωτάτης τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας [ὑπὸ ἄλλης χειρός σε ὦα: Συγγραφὲν παρὰ τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἀγιοηλίτου] [BHG 243], ed. M. KRASCHENINNIKOV, *Ioannis Hagioelitae de passione sancti Basilii presbyteri Ancyrani narratio*, Iurievi Livonorum, 1907, σσ. 1-12. [έκδ. ἀπὸ τον cod. Mon. gr. 003, 2/4 12ου αι., ff. 26r-32v, βλ. V. TIFITXOGLU, *Codices graeci Monacenses*, I: Nos. 1-55, Wiesbaden, 2004, σ. 35 – για τον γραφέα του κώδ. μον. Αρσένιο βλ. RGK II, αρ. 40 και III, αρ. 50]
2. Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Νικήτα ἡγουμένου μονῆς τοῦ Μηδικίου (sic) [ὑπὸ ἄλλης χειρός στην ὦα: Συγγραφὲν παρὰ τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἀγιοηλίτου] [BHG 1342], ed. TP. E. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, *Οἱ Βίοι τῶν Ἀγίων*, Αθήνα, 1895, σσ. 286-313. [έκδ. ἀπὸ τον cod. Mon. gr. 003, 2/4 12ου αι., ff. 51r-65v, για τον κώδ. βλ. το αμέσως προηγούμενο λήμμα]

3. Ἐγκώμιον ἐκ μέρους εἰς τὸν ἐν ἀσκήσει διαλάμπαντα ὄσιον πατέρα ἡμῶν Μακάριον τὸν Αἰγύπτιον συγγραφέν παρὰ τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἀγιοηλίτου [BHG 999q], *cod. Vat. gr. 825*, 12ου – 13ου αι., ff. 69v-73r [για τον κώδ. βλ. R. DEVRESSE, *Codices Vaticani Graeci 604-866*, in *Bibliotheca Vaticana*, 1950, σσ. 362-63] = *cod. Μονῆς Παναγίας της Χάλκης 1*, ἔτους 1360, ff. 499v-501r [για τον κώδ. βλ. Μ. ΚΟΥΡΟΥΠΟΥ et P. GEHIN, *Catalogue des manuscrits conservés dans la Bibliothèque du Patriarcat Œcuménique. Les Manuscrits du monastère de la Panaghia de Chalki*, Patriarcat Œcuménique, Istanbul - I.R.H.T. Paris, Brepols, Turnhout, 2008, vol. I, σσ. 63-67, ἐδῶ 65-66].

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ALEXAKIS A., “A Florilegium in the Life of Nicetas of Medicion and a Letter of Theodore of Studios”, *DOP* 48 (1994), 179-197 [ιδ. σ. 193 υποσημ. 33 για τον βίο του Νικήτα Μεδικίου από Αγιοηλίτη]
- ΚΑΖΗΔΑΝ Α., *Ιστορία της βυζαντινής λογοτεχνίας (650-850)*, Ε.Ι.Ε./Ι.Β.Ε., Αθήνα, 1999, σ. 199. [για τον βίο του Νικήτα Μεδικίου από Αγιοηλίτη]
- ΚΡΟΜΒΑΧΕΡ, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, σ. 197.
- ΤΕΙΤΛΕΡ Η. C., “History and Hagiography. The Passio of Basil of Ancyra as a Historical Source”, *Vigiliae Christianae* 50 (1996), 73-80.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Ο κώδ. *Mon. gr. 003* ανήκε στην Μονή Προδρόμου Πέτρας, βλ. ΕΛΕΝΗ Δ. ΚΑΚΟΥΛΙΔΗ, “Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς Προδρόμου-Πέτρας στὴν Κωνσταντινούπολη”, *Ελληνικά* 21 (1968) 3-39, ιδ. σσ. 11-12.

6. Ἀγιοθεοδωρίτης Κωνσταντῖνος = (νομομαθῆς, μαθητῆς Μιχ. Ἰταλικού)

Δεν σώζεται ἢ ἴσως λανθάνει κάποιο ἔργο του Κων. Ἀγιοθεοδωρίτη.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- GAUTIER, *Michel Italikos*, σσ. 49-50 & no. 4, σσ. 89-91: Πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπὶ Κωνσταντίνῳ τῷ Ἀγιοθεοδωρίτῃ ἀποθανόντι. [μαθητῆς Ἰταλικού, βλ. σ. 90.19-22]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 135.
- JORDANOV, *Corpus*, II, αρ. 12, σ. 42. [απλή αναφορά στον ~ μεταξύ των άλλων μελών της οικογένειας που απαριθμούνται]
- ΚΑΖΗΔΑΝ Α., “Brat’ya Ayoteodorigy pri dvorej Manuila Komnina (Die Brüder Hagiotheodorites am Hofe des Manuel Komnenos)”, *ZRV* 9 (1966), 85-94.
- ΜΑΔΑΡΙΑΓΑ ΕΛΙΣΑΒΕΤ, *Ἡ οικογένεια των Ἀγιοθεοδωριτῶν και τα σχετικά με αὐτοὺς κείμενα*, ἀδημ. διδ. διατριβή, Ρέθυμνο, 2001.
- MAGDALINO P., “Die Jurisprudenz ans Komponente der Byzantinischen Gelehrten-kultur des 12. Jahrhunderts”, εἰς: L. BURGMANN, Μ.-ΤΗ. FÖGEN, Α. SCHMINCK (hrsg.), *Cupido Legum*, Frankfurt, 1985, σσ. 137-68. [= *Tradition*, ch. XII], σσ. 173, 175.

- MAJURI A., “Analecta Prodromea dal Vat. Gr. 305”, *Rendiconti della R. Acc. dei Lincei, Cl. di Scient. mor., stor. e filol.*, ser. V, XVII (1908), 521-35, ιδ. σσ. 535-40: Τοῦ αὐτοῦ μοναχία εἰς τὸν Ἁγιοθεοδωρίτην κῦρον Κωνσταντῖνον· βλ. τῶρα τὴν νέα ἐκδοσὴ τοῦ Μ. OP DE COUL, *Théodore Prodrome, Lettres et Discours. Édition, traduction, commentaire*, Thèse pour obtenir le grade de Docteur de l’Université Paris IV en Études Grecques, Paris, 2007, vol. I, σσ. 252-263.
- SCHMINCK A., *Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern*, [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, 13], Frankfurt, 1986, σσ. 48-50. [συζήτηση γιὰ τὸ ἀνταρτίζεται ὁ ἐν λόγῳ Ἁγιοθεοδωρίτης με τὸν ἀναφερόμενο ὡς διδάσκαλο στα σχόλια τῶν Βασιλικῶν (β' μισό 12ου αἰ.)]
- SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, ἐνότητα 8, ἀρ. 31, σσ. 159-60.
- ΤΡΩΙΑΝΟΣ Σ., “Οἱ κωδικοποιήσεις στα χρόνια τῶν Μακεδόνων αυτοκρατόρων”, *Επετηρὴς τοῦ Κέντρου Ερεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου* 37 (2003), 169-194. [ιδ. σσ. 193-94 γιὰ τὸς σχολιαστὲς τῶν Βασιλικῶν τοῦ 11ου καὶ 12ου αἰῶνος καὶ τὸν τρόπο τοῦ σχολιασμοῦ τοῦς· ἐπίσης κάνει λόγο γιὰ τὴν ὑπόθεση τοῦ SCHMINCK ὅτι ὁ τελευταῖος γνωστὸς σχολιαστὴς τοῦ 12ου αἰ. εἶναι ὁ Κων/νος καὶ ὄχι ὁ Μιχαήλ Ἀγιοθεοδωρίτης]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Πρβλ. καὶ τὰ σχετικὰ με τοὺς Μιχαήλ καὶ Νικόλαο Ἀγιοθεοδωρίτη.

7. **Ἁγιοθεοδωρίτης Μιχαήλ** = i. ἐπὶ τοῦ κανικλείου
 ii. λογοθέτης τοῦ δρόμου
 iii. ὄρφανοτρόφος

ΕΡΓΟ :

I) ΡΟΕΜΑ

1. <Τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου πρὸς τινὰ ἐν ἀγρῶ οἰκοῦντα ἀξιῶσαντα ... πῶς ἐν τῇ πόλει ὁ ἵππικὸς ἀγὼν γέγονε ... τοῦ Μιχαήλ Ἀγιοθεοδωρήτου (sic)>, ed. K. HORNA, “Eine unedierte Rede des Konstantin Manasses”, *WSt* 28 (1906), 171-204, κείμεν. στὶς σσ. 194-97· B. BALDWIN, *An Anthology of Byzantine Poetry*, Amsterdam, 1985, ἀνατύπ., ἀγγλ. μτφρ. & σχολ. στὶς σσ. 83-90.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

-
- EIDENEIER H., “Ein Zeugnis für Wagenrennen in Konstantinopel im 12. Jh.”, *Nikephoros* 18 (2005), 185-190.
- GUILLAND R., “Études sur l’histoire administrative de l’empire byzantin: L’orphantrophe”, *REB* 23 (1965), 205-21, ιδ. σσ. 213-14.
- HORNA K., “Eine unedierte Rede des Konstantin Manasses”, *WSt* 28 (1906), 171-204, ιδ. ἐπιστ. I: Τῶ λογοθέτῃ τοῦ δρόμου κυρῶ Μιχαήλ τῶ Ἀγιοθεοδωρίτῃ, σ. 185· βλ. καὶ Exkurs I., σσ. 193-98.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 126, 137, 187, 430· II, σ. 171.

- JORDANOV, *Corpus*, II, αρ. 12, σσ. 39-42: Σφραγίς Μιχαήλ Ἁγιοθεοδωρίτου.
- KAZHDAN A., “Brat’ya Ayoteodorigy pri dvorej Manuila Komnina (Die Brüder Hagiotheodorites am Hofe des Manuel Komnenos)”, *ZRV* 9 (1966), 85-94.
- KAZHDAN A.–FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l’Homme, 1984, ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007, σσ. 138, 145, 156-57, 220, 244, 245.
- ΚΟΛΟΒΟΥ, *Die Briefe des Eustathios*, επ. 37, σσ. 106-107: «Τῶ πρωτονοβελισιμοῦ υπερτάτῳ καὶ λογοθέτῳ, τῶ Ἁγιοθεοδωρίτῳ».
- KRESTEN O., “Zum Sturz des Theodoros Styrrpeiotos”, *JÖB* 27 (1978), 49-103, ιδ. σσ. 97-99.
- ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ ΣΤ., *Εὐσταθίου, Ἱστορία τῆς Ἀλωσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν, Eustazio di Tessalonica, La Espugnazione di Tessalonica (Testo critico, introduzione, annotazioni). Proemio di Bruno Lavagnini, versione italiana di Vincenzo Rotolo*, [Inst. Siciliano di Studi Bizantini e Neo-ellenici: Testi e monumenti, Testi 5], Palermo, 1961, σ. 44.19-20. [ο ~ ἤδη νεκρός το 1185]
- LAURENT V., *La collection G. Orghidan*, [Bibliothèque Byzantine/Documents de sigillographie byzantine, 1], Paris, 1952, αρ. 164, σσ. 89-90. [Σφραγίς λογοθέτου τοῦ δρόμου Μιχαήλ τοῦ Ἁγιοθεοδωρίτου]
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, II, σ. 106, no. 225 [Σφραγίς τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου / Μιχαήλ τοῦ Ἁγιοθεοδωρίτου – β’ μισό 12ου αι.]
- ΜΑΔΑΡΙΑΓΑ ΕΛΙΣΑΒΕΤ, *Η οικογένεια των Ἀγιοθεοδωριτῶν και τα σχετικά με αυτούς κείμενα*, αδημ. διδ. διατριβή, Ρέθυμνο, 2001.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 239, 256-57, 287, 314, 343-44, 455.
- MEINEKE A., *Ioannis Cinnami Epitome. Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum ad fidem codicis Vaticani*, [CSHB], Bonnae, 1836, σ. 269.16· πρβλ. C.M. BRAND (αγγλ. μτφρ.-σχολ.), *Deeds of John and Manuel Comnenus, by John Kinnamos*, New York, 1976, σ. 202.
- PETIT L., “Documents inédits sur le concile de 1166 et ses derniers adversaires”, *VV* 11 (1904), 465-93, ιδ. αρ. II, σ. 479: «... τοῦ πρωτονοταρίου υπερτάτου (sic) λογοθέτου τοῦ δρόμου καὶ ὀρφανοτρόφου κυροῦ Μιχαήλ τοῦ Ἁγιοθεοδωρίτου ...» & αρ. IV, σ. 490: «... τοῦ πρωτονοβελισιμοῦ υπερτάτου λογοθέτου τοῦ δρόμου καὶ ὀρφανοτρόφου κυροῦ Μιχαήλ τοῦ Ἁγιοθεοδωρίτου ...» – πρβλ. ΣΑΚΚΟΣ, “Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστίν», σ. 154.
- POLEMIS I.D., “Constantine Psaltopoulos and his Unpublished Address to Michael Hagiotheodorites”, *BF* 21 (1995), [*BOSPHORUS. Essays in Honour of Cyril Mango ed. by S. EFTHYMIADIS, CLAUDIA RAPP, D. TSUNGARAKIS presented in Oxford, 6 July 1995*], 159-65: «Τοῦ διδασκάλου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ψαλτοπούλου προσφωνητικὸς πρὸς τὸν λογοθέτην τοῦ δρόμου κῦρ Μιχαήλ τὸν Ἁγιοθεοδωρίτην».
- POLEMIS I.D., “Philologische und historische Probleme in der schedographischen Sammlung des Codex Marcianus gr. XI.31”, *Byz* 67 (1997), 252-63, αρ. 1, σσ. 258-259: (ανεπίγραφο), inc.: Δίς, φησὶ ἢ παροιμία, τὰ καλά· λοιπὸν ὑπόθεσις τοῦ λόγου μοι καὶ πάλιν ὁ λαμπρὸς ὀρφανοτρόφος ... – des.: ... ποθεινῶς ἡμῖν ἦλθεν ὑγιῶς ἔχων. – **Marc. gr. XI, 31**, ff. 277v-278r,. Το σχέδος εἶναι ἰσως του Προδρόμου και αναφέρεται στον Αριστηνό, βλ. R. BROWNING, rev. of: HÖRANDNER, *Theodoros Prodromos, Journal of Hellenic Studies* 96 (1976), 271-72, ἐδώ σ. 272· πρβλ. I. VASSIS, “*Graeca sunt, non leguntur*. Zu den schedographischen Spielereien des Theodoros Prodromos”, *BZ* 86/87 (1993/94), [*Herbert Hunger zum 80. Geburtstag*], 1-19, ειδ. σ. 8· **contra**: POLEMIS, σσ.

255-256, όπου επιχειρηματολογεί υπέρ της ταύτισης του αναφερομένου ορφανοτρόφου με τὸν Μιχαὴλ Ἁγιοθεοδωρίτη και ἀμφιβάλλει για την ορθότητα της ἀπόδοσης του σχεδὸς στον Πρόδρομο.

- SCHMINCK A., *Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern*, [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, 13], Frankfurt, 1986, σσ. 48-50.
- SIDERAS A., “Die unedierte Trostrede des Gregorios Antiochos an den Logothetes Michael Hagiotheodorites”, *JÖB* 55 (2005), 147-190: Τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου λόγος παρηγορητικὸς τῷ λογοθέτῃ ἐκείνῳ τῷ Ἁγιοθεοδωρίτῃ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς.
- ΒΑΣΣΑΜΩΝ Θ., *Κανόνες ἐκτεθέντες παρὰ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης ἐν Κωνσταντινουπόλει πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου, τῆς συστάσης ἐν τῷ ναῶ τῶν ἁγίων καὶ πανευφημῶν Ἀποστόλων*, (σχολ. στον κανόνα Δ'), PG 137, 1024B.
- ΒΡΑΝΟΥΣΗ Ε., *Βυζαντινὰ Ἐγγραφα τῆς Μονῆς Πάτμου, Α' - Αὐτοκρατορικά. Διπλωματικὴ ἔκδοσις – γενικὴ εἰσαγωγὴ – εὔρετήρια – πίνακες*, Ε.Ι.Ε., Ἀθήνα, 1980, αρ. 20 (*Λύσις Μανουήλ Α' Κομνηνοῦ ἐπὶ δεήσεως τοῦ καθηγουμένου Λεοντίου κλπ.*), σσ. *131 υποσημ. 11, 200.⁵³, 201, 202, 204.
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 539a,b, σσ. 256. [για σφραγίδα Μανουήλ]
- WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. Η, σσ. 141-151: «Τοῦ αὐτοῦ λόγος προσφωνηματικὸς εἰς τὸν λογοθέτην ἐκεῖνον τοῦ δρόμου κῦρ Μιχαὴλ τὸν Ἁγιοθεοδωρίτην».
- ΖΕΠΟΣ Ιω. & ΠΑΝ., *Jus Graecoromanum*, vol. I: *Novellae et Aureae Bullae Imperatorum post Justinianum*, Ἀθήνα, 1931 [ανατύπ. Aalen, 1962]. [βλ. collatio IV, αρ. 68, σ. 408: ... καὶ τὸ διὰ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου τοῦ Ἁγιοθεοδωρίτου Μιχαὴλ ...]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Πρβλ. και τα σχετικὰ με τους Κωνσταντῖνο και Νικόλαο Ἁγιοθεοδωρίτη.
- Βλ. ἐπίσης και το ἀνώνυμο ἐπίγραμμα: *Εἰς ἐγκόλιον τοῦ Ἄλουσιάνου Μιχαὴλ τοῦ γραμματικοῦ τοῦ ἐπὶ (sic leg. HORNA) – ἀπὸ (sic leg. ΛΑΜΠΡΟΣ) τοῦ κανικλείου τοῦ Ἁγιοθεοδωρίτου ἔχον τίμιον ξύλον τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ κλπ*, *cod. Marc. gr. Z 524* (=318), f. 106r, ed. HORNA, “Unedierte Rede des Manasses”, σ. 198· ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκανὸς κῶδιξ 524”, *NE* 8 (1911), 5-59, 123-92, ἐδῶ αρ. 215, σ. 144· πρβλ. Ε. ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Roma, 1985, σ. 403. Δεν εἶναι σίγουρο ὅτι πρόκειται για τον εν λόγω Μιχ. Ἁγιοθεοδωρίτη, του οποίου ἀναφέρεται στο ἐπίγραμμα η καταγωγή ἐνδεχομένως ἀπὸ τον Βούλγαρο πρίγκηπα Ἄλουσιάνο, ἢ αν το ἐπίγραμμα ἀναφέρεται σε κάποιον Μιχ. Ἄλουσιάνο, ο οποίος ὑπηρετοῦσε στο κανικλεῖο ὑπὸ τον Ἀγιοθεοδωρίτη, βλ. KRESTEN, “Styppeiotēs”, σσ. 97-99.

8. **Ἁγιοθεοδωρίτης Νικόλαος** = i. ἐξισωτῆς

- ii. μέγας λογαριαστής τῶν εὐαγῶν σεκρέτων
- iii. ὀρφανοτρόφος
- iv. (νομοφύλαξ ;)
- v. διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν
- vi. διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου
- vii. μαίστωρ τῶν ῥητόρων
- viii. ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν

Σφραγίδα του Νικολάου Ἀγιοθεοδωρίτου, μητροπολίτου Ἀθηνῶν (πηγή : LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 604).

Δεν σώζονται έργα του.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- AGAPITOS P.A., “Mischung der Gattungen und Überschreitung der Gesetze: Die Grabrede des Eustathios von Thessalonike auf Nikolaos Hagiotheodorites”, *JÖB* 48 (1998), 119-46.
- ΑΝΤΙΟΧΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ, 2 επιστολές => 1. Τῷ Ἀθηνῶν καὶ ὑπερτίμῳ, [προς τον Νικόλαο Αγιοθεοδωρίτη, και όχι τον Μιχαήλ Χωνιάτη], ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα*, 2 τόμ., Αθήνα, 1879-1880 [ανατύπ. Groningen, 1968], τόμ. Β', σσ. 400-409 2. Τῷ Ἀθηνῶν καὶ ὑπερτίμῳ ἐξ αὐτομάτου, inc.: Ἴσως οἴησι θεσπέσιε δέσποτα... des.: ... ὅσα καὶ ὁ τοῦ πολυχρονίου ἐπαγγέλλεται – cod. Escur. Y-II-10, ff. 403r-v. [προς τον Νικ. Αγιοθεοδωρίτη, και όχι τον Μιχ. Χωνιάτη]
- DARROUZÈS J., “Notes sur Euthyme Tornikès, Euthyme Malakès et Georges Tornikès”, *REB* 23 (1965), 148-67, ιδ. σ. 158.
- JORDANOV, *Corpus*, II. [σφραγ. οικογενείας Ἀγιοθεοδωριτών, αρ. 12]
- KALDELLIS, *The Christian Parthenon*, σσ. 112, 125-29, 134, 137, 149, 151, 196, 204, 205, 212.
- KAZHDAN A., “Brat'ya Ayoteodority pri dvorej Manuila Komnina (Die Brüder Hagiotheodorites am Hofe des Manuel Komnenos)”, *ZRVI* 9 (1966), 85-94.
- KAZHDAN A.–FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1984, ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007, σσ. 138, 145, 146, 157, 167-168, 208-209, 224, 229, 230.
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V.1, σσ. 450-52, nos. 604 & 605 [*Μήτηρ Θεοῦ / ἡ Ἀθηναίς/Σφραγίς Ἀθηνῶν ποιμένος Νικολάου* (ἴδια ἡ ἐπιγραφή στον οπισθότυπο & στα 2 τεμ.)]
- LOUKAKI MARINA, *Grégoire Antiochos. Éloge du patriarche Basile Kamatèros. Texte, traduction, commentaire suivis d'une analyse des œuvres de Grégoire Antiochos*, [Byz. Sorbonensia, 13], Paris, 1996, ιδ. σσ. 9-10 κ.α.
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σποράδην.
- ΜΑΔΑΡΙΑΓΑ ΕΛΙΣΑΒΕΤ, *Η οικογένεια των Αγιοθεοδωριτών και τα σχετικά με αυτούς κείμενα*, αδημ. διδ. διατριβή, Ρέθυμνο, 2001.
- _____, “Ο Ευστάθιος Θεσσαλονίκης και η μονωδία του για τον Νικόλαο Αγιοθεοδωρίτη”, *Σύμμεικτα* 17 (2005-2007), 199-211.
- _____, “Η Βυζαντινή Οικογένεια των Αγιοθεοδωριτών (I): Νικόλαος Αγιοθεοδωρίτης, Πανιερώτατος Μητροπολίτης Αθηνών και Υπέρτιμος”, (*Βυζαντινά*) *Σύμμεικτα* 19 (2009), 147-181.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 154 n. 166, 177, 234, 256-257, 287, 358, 414.
- ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ Ν., *A Collection of Dated Byzantine Lead Seals*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C., 1986, αρ. 120, σσ. 114-15.
- ΟΡΛΑΝΔΟΣ Α. (τῆ συνεργασία ΒΡΑΝΟΥΣΗ Λ.), *Τὰ Χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος, ἤτοι ἐπιγραφαὶ χαραχθεῖσαι ἐπὶ τῶν κίωνων τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους*, Ακαδημία Αθηνῶν/Κέντρον Ἐρεῦνης του Μεσαιωνικοῦ και Νέου Ἑλληνισμοῦ, Αθήνα, 1973, αρ. 48, σσ. 36-8.

- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ Α., “Ἀθηναϊκὰ ἐκ τοῦ β' καὶ γ' αἰῶνος”, *Ἀρμονία* 3 (1902), 209-24, 273-93, αρ. 9, σσ. 292-93: Τοῦ Μακρεμβολίτου πρὸς τὸν ὑπέρτιμον [μητροπολίτην Ἀθηνῶν Νικόλαον Ἄγιοθεοδωρίτην]· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae* σσ. 247-48· πρβλ. καὶ Ε. ΣΚΑΣΣΗΣ, “Παρατηρήσεις εἰς τὰ Ἀθηναϊκὰ Παπαδοπούλου-Κεραμέως”, *Ἀθηνᾶ* 14 (1903), 493-505, ἰδ. σ. 505· Ν.Α. ΒΕΗΣ, “Aus dem Nachlasse von N.A. Bees: α) Περιγραφή του κώδικος Ἰσαάκ Μεσοποταμίτου (=Petropol. Graec. CCL), β) Unedierte Schriftstücke aus der Kanzlei des Johannes Apokaukos des Metropolitens von Naupaktos in Aetolien”, *ΒΝΥ* 21 (1971-74), εκδ. 1976, 1-160 [με προλεγόμενα, προσθήκες & παρατηρήσεις τῆς ΕΛΕΝΗΣ ΒΕΗ-ΣΕΦΕΡΛΗ], σ. 49.
- _____, *Noctes Petropolitanae*, αρ. 5, σσ. 154-162: Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν Ἀθηνῶν τὸν ὑπέρτιμον – ο λόγος ὅμως δὲν εἶναι του Εὐθ. Τορνίκη, ἀλλὰ Εὐθ. Μαλάκη, βλ. DARROUZÈS παραπάνω.
- ΣΑΒΒΙΔΗΣ Α.Γ.Κ., “Σημειώσεις ὑστεροβυζαντινῆς προσωπογραφίας: οἱ Ἄγιοθεοδωρίτες (12ο-13ο αἰ)”, *Τετράμηνα* 43 (1990), 2835-38.
- SCHMINCK A., *Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern*, [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, 13], Frankfurt, 1986, σσ. 48-50.
- SIDERAS A., *25 unedierte byzantinische Grabreden*, Θεσσαλονίκη, 1990, αρ. 3, σσ. 31-50: Τοῦ αὐτοῦ [sc. Εὐσταθίου] λόγος ἀναγνωσθεῖς ἔξω τῆς μεγαλωνύμου πόλεως Θεσσαλονίκης ἐν τῷ θεῖῳ ναῶ τοῦ μυροβλήτου ἁγίου Νικολάου ἐπ' αὐτῇ τῇ θήκῃ τοῦ λειψάνου τοῦ ἐν ἀοιδίμῳ τῇ μνήμῃ πανιερωτάτου Ἀθηνῶν τοῦ ὑπερτίμου, ὅτε εἰς τὴν μεγαλόπολιν ἀνεκομίζετο κλπ.; ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. Α, σσ. 3-16.
- STAVRAKOS, *Byzantinische Bleisiegel mit Familiennamen*, αρ. 2, σσ. 48-50: Θ(εοτό)κε β(οή)θ(ει) τῷ σῶ δούλῳ Νικολάῳ τῷ Ἄγιοθεοδωρίτῃ καὶ (πρώτῳ) [ὄχι ο ἐν λόγῳ ~, ἀλλὰ μάλλον ἄλλο μέλος ἰδίας οικογεν., κατὰ μία γενιὰ μεγαλύτερο]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Στον κώδ. **E.B.E. 346** (ἐν μέρει 13ου & ἐν μέρει 15ου αἰ.), περιεχόμ. υπ' αριθμ. κ' (στο τμήμα του 15ου αἰ.), παραδίδεται μία *Ἀκολουθία τῶν κεκοιμημένων, ποίημα Νικολάου μητροπολίτου Ἀθηνῶν*. Δὲν μπορεῖ νὰ αποδοθεῖ με ἀσφάλεια στὸν Ἄγιοθεοδωρίτη. Για τὸν κώδ. βλ. Ἰω. & ΑΛΚΙΒ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ, *Κατάλογος τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, ἐν Ἀθήναις, 1892, σ. 58.

9. **Ἀῖας Νικηφόρος** = i. *διάκονος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας*
 ii. *πατριαρχικὸς νοτάριος*
 iii. *διδάσκαλος*

Τὸ ὄνομά του μαρτυρεῖται σε συνοδική ἀπόφαση τοῦ 1172 σωζομένης στὸν κώδ. **Sinait. gr. 482 (1117)**, ff. 346r-347r, βλ. V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tomus I: *Codices manuscripti notabiliores bibliothecae monasterii Sinaitici eiusque metochii Cahirensis, ab archimandrita Porphyrio (Uspenskiio) descripti*, St. Petersburg, 1911, [ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965], σ. 290: «... ὁ εὐτελής διάκονος τῆς ἁγιοτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, πατριαρχικὸς νοτάριος καὶ διδάσκαλος Νικηφόρος ὁ Αῖας ...». Για τὴν ἀπόφαση αὐτή βλ. GRUMEL – DARROUZÈS, *Les registres*, no. 1125, σσ. 551-52. Δὲν εἶναι γνωστὰ ἔργα του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- LEONTIADES I. G., “Byzantine Lead Seals with Family Names”, εις: C. STAVRAKOS – BARBARA PAPADOPOULOU (εκδ.), *Ἡπειρόνδε. Proceedings of the 10th International Symposium of Byzantine Sigillography (Ioannina, 1-3 October 2009)*, Harrasowitz Verlag, 2011, σσ. 297-316. [για άλλα μέλη της οικογένειας βλ. σσ. 297-98: Γρηγόριος Αΐας, 11ος αι./Θεόδωρος 11ος /12ος αι.]
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 65-67, σσ. 82-83. [για άλλα μέλη της οικογένειας βλ. σσ. 297-98: Γρηγόριος Αΐας, 11ος αι. – Θεόδωρος 11ος/12ος αι.]

10. **Ἀλιάτης Βασιλείος** = άγνωστο αν & ποιο διδ. οφφίκιο κατείχε

ΕΡΓΟ :

I) SCHEDA

1. («Τοῦ σχιδευτοῦ κυροῦ Βασιλείου τοῦ Ἀλιάτου»), αναφέρεται στην Σταύρωση, inc.: [Ἀ]ν καὶ δινη θλίψις, σύλλογε νέων, περ ἴφι με σπαράττη... – des.: ... καταγελῶν σου τοῦ μισανθρώπου τρόπου. – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 233r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 206]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 28.
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 458.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Για μία αναφορά σε κάποιον Ἀλυάτη στον cod. Vat. gr. 130, βλ. C.M. MAZZUCCHI, “Leggere i classici durante la catastrofe (Costantinopoli, maggio – agosto 1203): le note marginali al Diodoro Siculo Vaticano gr. 130”, *Aevum* 68 (1994), 165-218 · 69 (1995), 200-58, ιδ. βλ. σ. 194 n. 105, όπου αναφορά στον σχιδευτή Ἀλιάτη.
- Βλ. και JORDANOV, *Corpus*, II. [σφραγ. οικογενείας Ἀλυατῶν, αρ. 27-28, σσ. 49-50].
- Γνωστός είναι από την Ἀλεξιάδα ο στρατιωτικός διοικητής του Αλεξίου Κομνηνού Ἀλυάτης (τέλη 11ου αι.), ο οποίος πάντως δεν μπορεί να ταυτιστεί με τον σχεδογράφο Ἀλιάτη. Για τον πρώτο βλ. ΣΚΟΥΛΑΤΟΣ, *Les personnages*, αρ. 10, σ. 15.
- Για άλλους Ἀλυάτες βλ. ΕΡΑ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Α΄: *Αὐτοκρατορικά*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, σ. 111, όπου αναφέρονται:
 - i. ο Ἰωάννης Ἀλυάτης, ο οποίος κατέστρωσε το χρυσόβουλλο του Αλεξίου Γ΄ Αγγέλου υπέρ της μονής Πάτμου στο *σέκρετο τοῦ μεγάλου λογαριαστοῦ* το Νοέμβριο του 1197 (έγγραφο 11, σσ. 103-112). Ο ίδιος Ἰωάννης Ἀλυάτης κατέστρωσε και δύο χρυσόβουλλα του Αλεξίου Γ΄ υπέρ της μονής Χιλανδαρίου των ετών 1198 και 1199, βλ. MIRJANA ŽIVOJINOVIĆ, VASSILIKI KRAVARI, C. GIROS, *Actes de Chilandar*, I: *Des origines à 1319*, [Archives del’Athos, 20], Paris, 1998, αρ. 5, σσ. 110-17 και 6, σσ. 117-22. Η ΒΡΑΝΟΥΣΗ αναφέρει και ορισμένες σφραγίδες που ενδεχομένως ανήκουν στον ίδιο Ἀλυάτη, μία στο Νομισματικό Μουσείο Αθηνών, βλ. STAVRAKOS, *Byzantinische Bleisiegel mit Familiennamen*, αρ. 10, σσ. 60-62 και μία στο Βατικανό, βλ. V. LAURENT, *Les sceaux byzantins du médaillier Vatican*, Città del Vaticano, 1962, αρ. 69, σσ. 59-60.
 - ii. ο Θωμᾶς Ἀλυάτης, ο οποίος κατέστρωσε έγγραφο υπέρ της μονής Πάτμου στο *σέκρετο τοῦ βεστιάριου* το 1158.
 - iii. ο μνημονευόμενος από τον Νικήτα Χωνιάτη *ἐπὶ τοῦ κανικλείου* Ἀνδρόνικος Ἀλυάτης το 1196.

- Τον 13ο αι. είναι γνωστός κάποιος αυτοκρατορικός γραμματικός και γραφέας Νικηφόρος Ἀλυάτης, βλ. CONSTANTINIDES, *Higher Education*, σ. 22 π. 120. Βλ. και PONTIKOS, *Anonymi Miscellanea Philosophica*, σ. xvi.

11. Ἀνδρόνικος = ἰ. πρωτέκδικος ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ

ΕΡΓΟ :

I) VERSUS

1. Τοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ πρωτεκδικίου γεγονότος ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ μεγάλη ἐκκλησίᾳ καὶ ἀντὶ σημειώματος τούτους γεγραφότος, inc.: Ἄκουσμα καινὸν καὶ πέρα τραγωδίας ..., cod. Marc. gr. 524, ff. 3v-5r, ed. RUTH J. MACRIDES, "Poetic Justice in the Patriarchate. Murder and Cannibalism in the Provinces", εἰς: L. BURGMANN, M.-TH. FÖGEN, A. SCHMINCK (hrsg.), *Cupido Legum*, Frankfurt, 1985, σσ. 137-68. [= EADEM, *Kinship and Justice in Byzantium, 11th-15th centuries*, Ashgate, Aldershot, 2000, ch. XI = G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, (Greek Literature, vol. 9), New York, 2001, ch. 14]. [Για τον cod. Marc. 524 βλ. Σπ. ΛΑΜΠΡΟΣ, "Ὁ Μαρκιανὸς κώδιξ 524", *NE* 8 (1911), 5-59, 123-92, ἐδώ αρ. 31, σ. 11· πρβλ. Ε. ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Roma, 1985, σ. 400]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 358, 399-400.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Υπάρχει ἡ ἀποψη ὅτι τὸ ἔργο ἀποτελεῖ παρωδία μίας δικαστικῆς διαδικασίας, ἢ ἀκόμη και ἴσως και να υπῆρξε σχολικὴ ἀσκηση, βλ. MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 400.

12. Ἀνεμᾶς = ἰ. αταύτιστος

ΕΡΓΟ :

I) ORATIO

1. Λόγος τοῦ Ἀνεμᾶ περὶ τοῦ ἀζύμου καὶ περὶ τοῦ λέγειν τοὺς λατίνους τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, inc.: Διαβάλλουσιν ἡμᾶς οἱ ἀλαζόνες Λατίνοι... – κώδ. Παναγίας Χάλκης 64, (τέλη 13ου αι.), ff. 72r-v [για τον κώδ. βλ. Μ. ΚΟΥΡΟΥΠΟΥ et P. GEHIN, *Catalogue des manuscrits conservés dans la Bibliothèque du Patriarcat Œcuménique. Les Manuscrits du monastère de la Panaghia de Chalki*, Patriarcat Œcuménique, Istanbul - I.R.H.T. Paris, Brepols, Turnhout, 2008, vol. I, σσ. 197-214, ἰδ. σ. 201]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- A. K(AZH DAN), s.v. Anemas, ODB, vol. I, σ. 96. [για την οικογένεια γενικά]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Στον τίτλο του λόγου δεν δίδεται το βαπτιστικό όνομα του Άνεμᾶ αυτού, οπότε δεν είναι εφικτό να προσδιορισθεί περαιτέρω για ποιόν ακριβώς πρόκειται. Στην παλαιολόγεια περίοδο πάντως οι Ανεμάδες που μας είναι γνωστοί (PLP nos. 974, 975 και 91211) είναι μεταγενέστεροι των τελών του 13ου αι., οπότε και χρονολογείται ο κώδικας. Άρα, μπορούμε να εικάσουμε ότι το έργο ενδεχομένως ανήκει σε κάποιον άγνωστο σε μας Ανεμά του 13ου αι., ή το πιθανότερον θα πρέπει να στραφούμε στους Άνεμάδες του 11ου και κυρίως του 12ου αι., όταν και γράφονται πολλές τέτοιες πραγματείες με αφορμή τις διάφορες συζητήσεις με την Καθολική Εκκλησία. Είναι γνωστοί οι δύο Ανεμάδες, οι αδελφοί Λέων και Μιχαήλ, οι οποίοι οργάνωσαν στάση κατά του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού, βλ. SKOULATOS, *Les personnages*, αρ. 111 και 128, σσ. 178 και 200-202 αντιστοίχως. Ο αδελφός των προηγουμένων Νικόλαος είναι γνωστός ως επαρχιακός διοικητής και αλληλογράφος του Θεοφυλάκτου Αχρίδος, ο οποίος του απηύθυνε τρεις επιστολές (αρ. 32, 34, 41), βλ. GAUTIER, *Theophylacte d'Achrida, Lettres*, σσ. 39-40. Είναι πιο πιθανό πάντως ότι το έργο ανήκει στον Μανουήλ Άνεμά –άνδρα της Θεοδώρας Κομνηνής (B 79) και επομένως γαμβρό του Ιωάννη Β΄ και του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού– ο οποίος επαινείται τόσο από τον Θεόδωρο, όσο και από τον «Μαγγάνειο» Πρόδρομο.

13. **Ἀντίοχος Γρηγόριος** (ca. 1130-ca. 1200) = i. *γραμματικός* (i.e. στην αὐτοκρ. γραμματεία)
ii. *κριτής*
iii. *μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλας*

ΕΡΓΑ :

I) ORATIONES

ΛΟΓΟΙ ΕΠΙΤΑΦΙΟΙ ΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΤΟΥ

1. <ἄνευ τίτλου – ἀκέφαλο στον κώδ.>, ed. A. SIDERAS, *25 unedierte byzantinische Grabreden*, Θεσσαλονίκη, 1990, αρ. 6, σσ. 91-100. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 1, σ. 123 – χρησιμοποιεί την αρίθμηση του DARROUZÈS, “Notice”]
2. Λόγος ἕτερος ἐπιτάφιος τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ed. SIDERAS, αρ. 7, σσ. 103-125. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 2, σσ. 124]
3. Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἕτερος, ed. SIDERAS, αρ. 8, σσ. 129-166. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 3, σσ. 124-25]
4. Τοῦ αὐτοῦ τῷ ἰδίῳ πατρὶ ἐπιτάφιος, ed. SIDERAS, αρ. 9, σσ. 169-184. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 32, σσ. 125-26]

ΕΤΕΡΟΙ ΕΠΙΤΑΦΙΟΙ ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ ΛΟΓΟΙ

5. Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἐκφωνηθεὶς εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Μανουήλ τὸν Κομνηνὸν, ὅτε προσεκύνησεν αὐτὸν ἐν τῷ Λοπαδίῳ μετὰ τὸ πρῶτως προσκυῆσαι αὐτὸν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ ἐν Μεσαμπέλω, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinorum*, αρ. XI, σσ. 183-191 [25 Ἀπριλίου 1180: εξεδόθη ως ἔργο ανωνύμου. αναγνωρίσθηκε & χρονολογήθηκε από τον WIRTH, *Untersuchungen*, σσ. 12, 25-26]. [LOUKAKI, *Grégoire Antiochos*, no. 4, σσ. 128-129]
6. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιτάφιος λόγος εἰς τὸν ἀοίδιμον βασιλέα κῦρ Μανουήλ, τὸν διὰ τοῦ ἁγίου καὶ εὐαγγελικοῦ σχήματος μετονομασθέντα Ματθαῖον μοναχόν, μετὰ ρκ΄ ἡμέρας τῆς αὐτοῦ τελευτῆς ἐκφωνηθεὶς διὰ τὸ ὑπερτεθῆναι τὴν ἀνάγνωσιν ἐν τῇ τελετῇ τῶν τεσσαρακοσῶν, ὅτε καὶ ὁ λόγος ἐμπροθέσμως πεποιήτο, edd. REGEL

- NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinarum*, αρ. XII, σσ. 191-228 [εξεδόθη ως έργο ανωνύμου & αναγνωρίστηκε από τον WIRTH, *Untersuchungen*, σ. 12].
[LOUKAKI, *Antiochos*, no. 5, σσ. 129-130]
7. Τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου λόγος παρηγορητικὸς τῷ λογοθέτῃ ἐκείνῳ τῷ Ἁγιοθεοδωρίτῃ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς, ed. AL. SIDERAS, “Die unedierte Trostrede des Gregorios Antiochos an den Logothetes Michael Hagiotheodorites”, *JÖB* 55 (2005), 147-190. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 7, σσ. 131-132]
8. Τοῦ αὐτοῦ μονωδία ἐπὶ τῷ ὑίῳ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ ἵππεύοντι καὶ ἀποκυλισθέντι τοῦ ἵππου καὶ παρ’ αὐτοῦ ἐλκυσθέντι καὶ ἀποθανόντι, ed. AL. SIDERAS, *25 unedierte byzantinische Grabreden*, Θεσσαλονίκη, 1990, αρ. 5, σσ. 75-87. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 8, σσ. 133-134]
9. Τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν κῆρ Νικόλαον τὸν Καταφλῶρον, ed. SIDERAS, αρ. 4, σσ. 51-74. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 10, σσ. 135-136]
10. Τοῦ αὐτοῦ εἰσιτήριος τῷ αὐτοκράτορι κυρῷ Ἰσαακίῳ τῷ Ἀγγέλῳ καὶ παρηγορητικὸς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς αἰοδίμου μητρὸς αὐτοῦ κυρᾶς Εὐφροσύνης, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinarum*, αρ. XVIII, σσ. 300-304. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 11, σσ. 136-137]
11. Τοῦ μεγαλοδοξωτάτου μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου διάφορα. Λόγος παρηγορητικὸς τῷ βασιλικῷ γραμματικῷ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Ἀπιμπιθίου ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ed. AL. SIDERAS, “Die unedierte Trostrede des Gregorios Antiochos an den kaiserlichen Sekretär Konstantinos Apimpithium”, *REB* 63 (2005), 127-150. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 14, σ. 141]
12. Τοῦ πρωτονωβελισσιμοῦπερτάτου μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλας κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου λόγος εἰς τὸν πανάγιον Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον Χριστοῦ καὶ βαπτιστήν, inc.: Ἀεὶ μὲν ὁ λόγος ἐμοὶ φυσικοῖς ὑπονύνεκτο κέντροις... des.: ... Θεὸς Ἰσραὴλ ὁ ἐν τριάδι προσκυνητὸς κλπ. - cod. *Escur. Y-II-10*, ff. 429v-454 – τμημ. ἐκδ. ὑπὸ Α. ΚΑΖΗΔΑΝ, “Grigorij Antioch. Žizn’i tvorčestvo odnogo činovniha (Gregorios Antiochos. Das Leben und das Schaffen eines Beamten)”, *VV* 26 (1966), 77-99, εἰδ. σσ. 95-96 (Τοῖς δὲ φυγαδίαῖς ἐκείνοις καὶ ἀποστάταις ... προὔχῳρησεν εἰς ὀλομελές.) [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 29, σσ. 154-155]
13. Τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου λόγος εἰς τὸν αὐτὰδελφον τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, τὸν σεβαστοκράτορα κῆρ Κωνσταντῖνον, edd. M. BACHMANN – F. DÖLGER, “Die Rede des μέγας δρουγγάριος Gregorios Antiochos auf den Sebastokrator Konstantinos Angelos”, *BZ* 40 (1940), 353-405. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 30, σσ. 155-157]
14. Τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου λόγος εἰς τὸν ἀγιώτατον καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχη κῆρ Λουκᾶν, inc.: Μὴ ὁ κοιμῶμενος οὐχὶ προσθήσει τοῦ ἀναστῆναι... des.: ... τοὺς λόγους κυβερνώης εἰς πολλὰ ἔτη, δέσποτα -cod. *Escur. Y-II-10*, ff. 495v-503. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 31, σσ. 157-9]
15. Λόγος ἐπιτάφιος τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου ἀναγνωσθεῖς ἄνωθεν τοῦ τάφου τοῦ αἰοδίμου δεσπότη καὶ περιποθήτου γαμβροῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Κοντοστεφάνου, τοῦ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Ἀκακίου μετονομασθέντος, ed. AL. SIDERAS, *25 unedierte byzantinische Grabreden*, Θεσσαλονίκη, 1990, αρ. 10, σσ. 185-201. [LOUKAKI, *Antiochos*, σσ. 159-162]
16. Τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου εἰς τὸν ἀγιώτατον καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχη κῆρ Βασίλειον τὸν Καματηρόν, ed. MARINA LOUKAKI, *Grégoire Antiochos. Éloge du patriarche Basile Kamatèros. Texte, traduction, commentaire*

suivis d'une analyse des oeuvres de Grégoire Antiochos, [Byz. Sorbonensia, 13], Centre de Recherche d'Historie et de Civilisation Byzantines, Paris, 1996, κείμενο στις σσ. 46-95.

II) EPISTULAE

1. Τοῦ λογιωτάτου ῥήτορος, τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου ἐπιστολή πρὸς τὸν καθηγούμενον τῆς ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Ἀντιγόνου μονῆς, inc.: Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκει αὐτοῦ θεσπέσιε, ... - des.: ... διαβιώης ὁμοῦ καὶ ψυχῆς εὖ ἔχων καὶ σώματος - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 198v-199v. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 6, σ. 131]
2. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή, ed. AL. KAZHDAN, "Grigorij Antioch. Žizn'i tvorčestvo odnogo činovniha (Gregorios Antiochos. Das Leben und das Schaffen eines Beamten)", *VV 26* (1966), 77-99, σσ. 98-99. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 13, σ. 140]
3. Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν πανσέβαστον μέγαν δρουγγάριον κῦρ Ἀνδρόνικον τὸν Καματηρὸν περὶ τῶν κατ' αὐτὸν τὸν γράψαντα καὶ εὐχαριστήριος αὐτῷ, inc.: Οὐμενοῦν ἠγνοήκαμεν ἐλεούμενοι παρά ... - des.: ... βαθὺν γῆρας καὶ πῖον καὶ ζωῆν πολυχρόνιον - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 378v-383r. (ἐπιστολιμαῖος λόγος) [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 15, σ. 142]
4. Ἀπολογητικὸς τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν πανσέβαστον μέγαν δρουγγάριον κῦρ Ἀνδρόνικον τὸν Καματηρὸν περὶ τῆς βραδύτητος, ὅτε ἐπὶ πολλὸν καιρὸν οὐκ ἀπῆλθε προκυνήσων αὐτόν, inc.: Ἐμὲ δὲ ἄρα, πανσέβαστε κορυφή ... - des.: ... παρά σοι ἄφιξιν θαρρήσω καὶ τὴν προσκύνησιν - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 383r-385r. (ἐπιστολιμαῖος λόγος) [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 16, σσ. 142-43]
5. <Epistula ad patriarchem Bas. Camaterum>, ed. A. SIDERAS, "Der unedierte Brief des Gregorios Antiochos an den Patriarchen Basileios Kamateros", *RSBN 48* (2011), 93-122. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 17, σσ. 143-44]
6. Τῷ γεγονότι μαῖστορι τῶν ῥητόρων κυρῷ Εὐσταθίῳ τῷ Θεσσαλονίκῃ ἀπὸ Τριαδίτζης σταλεῖσα, ed. J. DARROUZES, "Deux lettres de Grégoire Antiochos écrites de Bulgarie vers 1173", *BSI 23* (1962), 276-84· 24-25 (1963-64), 65-86, σσ. 278-280. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 35, σ. 144]
7. Τοῦ αὐτοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου ἐπιστολαί. Τῷ Θεσσαλονίκῃ κυρῷ Εὐσταθίῳ τῷ τοῦ Καταφλῶρον, ed. DARROUZES, σσ. 65-73. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 18, σ. 145]
8. Τῷ Θεσσαλονίκῃ κυρῷ Εὐσταθίῳ ἀπολογία περὶ τῆς βραδείας ἀποδόσεως τοῦ παρ' αὐτοῦ δοθέντος βιβλίου. Οὕτω ἦν τότε Θεσσαλονίκῃ ἀλλὰ μαῖστωρ τῶν ῥητόρων, ed. A. SIDERAS, "Ein unedierte Brief des Gregorios Antiochos an Eustathios von Thessalonike", *Göttinger Beiträge zur byzantinischen und neugriechischen Philologie 3* (2003), 79-116. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 24, σσ. 145-146]
9. Τῷ αὐτῷ περὶ τῶν παρ' αὐτοῦ ἀναγνωσθέντων δύο λόγων εἰς τε τὸν βασιλέα κῦρ Μανουήλ τὸν Κομνηνὸν καὶ εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχη κῦρ Μιχαήλ τὸν τοῦ Ἀγχιάλου, ed. A. SIDERAS, "Der unedierte Brief des Gregorios Antiochos an Eustathios von Thessalonike", *BSI 63* (2005), 153-186. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 25, σσ. 146-147]
10. Τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Νέων Πατρῶν κυρῷ Εὐθυμίῳ τῷ Μαλάκῃ, inc.: Τάχα σοι ἄχαρις ἐστὶ θεϊότατε δέσποτα... - des.: ... καὶ δύο φίλους ἄνθ' ἐνὸς ἐπικτήσῃται - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 392r-393r. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 19, σ. 148]
11. Τῷ αὐτῷ, inc.: Καὶ μὴν ἕτερον ἐχρῆν σὲ ὧ ἱερά κεφαλή... - des.: ... ἐπεντρυφήσομαι σου τοῖς ἀγαθοῖς ἐκόντος ἄκοντος - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 393r-394v. [LOUKAKI, *Antiochos*, no. 20, σσ. 148-149]

12. Τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Καστορίας, edd. ΕΥΓΕΝΙΑ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ – ΜΑΡΙΝΑ ΛΟΥΚΑΚΗ, “Ανέκδοτη επιστολή του Γρηγορίου Αντιόχου προς τον επίσκοπο Καστορίας στα τέλη του 12ου αιώνα. Παρατηρήσεις στην εκκλησιαστική ιστορία της πόλης”, *Βυζαντικά* 9 (1989), 119-37. [ΛΟΥΚΑΚΗ, *Antiochos*, no. 21, σ. 149]
13. Τῷ Τορνίκη κυρῷ Δημητρίῳ, ed. AL. SIDERAS, “Ein unedierter Brief des Gregorios Antiochos an Demetrios Tornikes (Brief III)”, *RSBN.S.* 43 (2006), [Ricordo di Lidia Perria, II], 143-63. [ΛΟΥΚΑΚΗ, *Antiochos*, no. 22, σσ. 149-150]
14. Τοῦ αὐτοῦ ἀξιολογωτάτου ῥήτορος κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου ἐπιστολαὶ διάφοροι. Ἐπιστολή τῷ Τορνίκη κυρῷ Δημητρίῳ, ed. AL. SIDERAS, “Ein unedierter Brief des Gregorios Antiochos an Demetrios Tornikes (Brief I)”, *BZ* 100/2 (2007), 785-817. [ΛΟΥΚΑΚΗ, *Antiochos*, no. 33, σ. 150]
15. Τῷ Τορνίκη κυρῷ Δημητρίῳ ἐπιστείλαντι περὶ τῆς ὀπισθεν πρὸς αὐτὸν γραφεῖσης ἐπιστολῆς, ὡς διὰ χρόνου ἐγράφη καὶ τοῦ μέτρου πέραν, ed. AL. SIDERAS, “Ein unedierter Brief des Gregorios Antiochos an Demetrios Tornikes (Brief II)”, *VVN.S.* 67 (2008), 322-335, κείμεν. στις σσ. 328-330. [ΛΟΥΚΑΚΗ, *Antiochos*, no. 34, σσ. 150-52]
16. Τῷ Ἀθηνῶν καὶ ὑπερτίμῳ, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα*, 2 τόμ., Ἀθήνα, 1879-1880 [ανατύπ. Groningen, 1968], τόμ. Β΄, σσ. 400-409 [πρὸς τον Νικ. Ἀγιοθεοδωρίτη, & ὄχι τον Μιχ. Χωνιάτη] [ΛΟΥΚΑΚΗ, *Antiochos*, no. 23, σ. 152]
17. Τῷ Ἀθηνῶν καὶ ὑπερτίμῳ ἐξ αὐτομάτου, inc.: “Ἴσως οἴησι θεσπέσιε δέσποτα... des.: ... ὅσα καὶ ὁ τοῦ πολυχρονίου ἐπῶδος - cod. Escur. Y-II-10, ff. 403r-v. [πρὸς τον Νικ. Ἀγιοθεοδωρίτη, & ὄχι τον Μιχ. Χωνιάτη] [ΛΟΥΚΑΚΗ, *Antiochos*, no. 28, σσ. 152-153]
18. Τῷ χαρτοφύλακι, ed. AL. KAZHDAN, “Grigorij Antioch. Žizn’i tvorčestvo odnogo činovniha (Gregorios Antiochos. Das Leben und das Schaffen eines Beamten)”, *VV* 26 (1966), 77-99, σσ. 94-95. [ΛΟΥΚΑΚΗ, *Antiochos*, no. 26, σ. 153]
19. Ἐξ αὐτομάτου τῷ Κρήτης, ed. ΜΑΡΙΝΑ ΛΟΥΚΑΚΗ, “Παιδεία καὶ πολιτισμός στην Κρήτη τον 12ο αῶνα”, εἰς: Ι. ΒΑΣΣΗΣ – Σ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΗΣ – ΜΑΡΙΝΑ ΛΟΥΚΑΚΗ (εκδ.), *Παιδεία καὶ πολιτισμός στην Κρήτη, Βυζάντιο – Βενετοκρατία. Μελέτες αφιερωμένες στον Θεοχάρη Δετοράκη*, Πανεπιστημιακές ἐκδόσεις Κρήτης – Ἐκδόσεις Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Κρήτης, Ἡράκλειο, 2008, σσ. 28-41, κείμεν. στη σ. 41. [ΛΟΥΚΑΚΗ, *Antiochos*, no. 27, σσ. 153-154]
20. <8 ἐπιστολές του Γρηγορίου Αντιόχου>, cod. Escur. B.IV.24 (de Andres 116), ff. 151v-174v (: **ἀπολεσθεὶς ὁ κώδικας**), [βλ. GR. DE ANDRES, *Catalogo de los codices griegos desaparecidos de la Real Biblioteca de el Escorial*, El Escorial, 1968, σ. 58 – εἶναι αξιοσημείωτο ὅτι ὁ κώδ. περιεῖχε 203 ἐπιστολές του Γεωργίου Κυπρίου καὶ 145 του Θεοδ. Μετοχίτη μεταξύ ἄλλων].

III) SUPPLICATIO

1. Τοῦ αὐτοῦ δέησις, ed. J. DARROUZÈS, “Notice sur Grégoire Antiochos (1160 à 1196)”, *REB* 20 (1962), 61-92, σσ. 87-92 [= IDEM, *Littérature*, ch. VII].

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., “Βακχυλίδη ἐπίνοι 3,44-45”, *Ελληνικά* 34 (1982-83), 352-55. [για χωρίο του Βακχυλίδη σε ἐπιτάφιο λόγο του Αντιόχου]
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 56-57, 127-28, 149-51, 160-61.

- DARROUZÈS J., “Notice sur Grégoire Antiochos (1160 à 1196)”, *REB* 20 (1962), 61-92. [=IDEM, *Littérature*, ch. VII]
- GALATARIOU CATIA, “Travel and Perception in Byzantium”, *DOP* 47 (1993), 221-241. [για ταξιδιωτ. περιγρ. από επιστολές Αντιόχου]
- JORDANOV, *Corpus*, II. [σφραγ. οικογενείας Αντιόχων, αρ. 36-37]
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 88, 89, 99, 240, 324.
- KARATHANASIS, *Sprichwörter*, σσ. 58-9.
- KAZHDAN A., “Grigorij Antioch. Žizn'i tvorčestvo odnogo činovniha (Gregorios Antiochos. Das Leben und das Schaffen eines Beamten)”, *VV* 26 (1966), 77-99.
- A. K(AZH DAN), s.v. Antiochos Gregory, *ODB*, vol. I, σ. 119.
- KAZHDAN A. – ANN WHARTON EPSTEIN, *Change in the Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, [The Transformation of the Classical Heritage, 7], Berkeley, 1985 [ελλην. μτφρ. Α. ΠΑΠΠΑΣ, *Αλλαγές στον Βυζαντινό Πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1997], σσ. 64, 66, 85, 209, 329-30.
- ΚΟΛΟΒΟΥ, *Die Briefe des Eustathios*, επιστ. 19: Τῶ κριτῆ τοῦ βήλου, κυρῶ Γρηγορίῳ τῶ Αντιόχῳ, σσ. 60-71.
- LAURENT V., *La collection G. Orghidan*, [Bibliothèque Byzantine/Documents de sigillographie byzantine, 1], Paris, 1952, no. 414, σ. 212. [Κύριε βοήθει Κωνσταντίνῳ τῶ Αντιόχῳ / XI s.]
- LOUKAKI MARINA, “Contribution a l'étude de la famille Antiochos”, *REB* 50 (1992), 185-205.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 21, 135, 340, 342, 344, 348, 350, 456, 469, 486-488.
- NICHOLAS N., “Η ετυμολόγηση του ἴντα”, 11 σελ. [= > βρίσκεται στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.tlg.uci.edu/~oroudjis/Work/tarabout.1.pdf> = για την πρώτη τεκμηριωμένη αναφορά του γλωσσικού τύπου κᾶντις –κᾶντινες σε Γρηγ. Αντιόχο]
- ΠΟΛΕΜΗΣ Ι.Δ., “Διορθώσεις σε βυζαντινά κείμενα”, *Ελληνικά* 42 (1991-92), 162-173. [σε επιταφίους Αντιόχου (ed. SIDERAS)]
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, μεταξύ των οποίων και του Γρηγορίου προς τον Μανουήλ Α΄ (σημ.: Η συγγραφέας στον κατάλογο των βασιλικών λόγων που παραθέτει καταχωρίζει τον λόγο ως έργο ανωνύμου μην έχοντας υπ΄ όψιν προφανώς ότι ο WIRTH τον αναγνώρισε ως έργο του Γρηγορίου Αντιόχου)]
- SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, ενότητα 16, αρ. 48-55, σσ. 201-214.
- _____, “Einige textkritische Bemerkungen zum Brief des G. A. an den Bischof von Kastoria”, *Βυζαντικά* 15 (1995), 247-55. [για επιστ. Αντιόχου σε επίσκ. Καστοριάς]
- _____, “Textkritisches und exegetisches zur Lobrede des Gregorios Antiochos an den Patriarchen Basileios Kamateros”, *RSBN* N.S. 45 (2008), 191-223. [διορθώσεις στον επικήδειο λόγο του Γρηγ. Αντιόχου σε πατριάρχη Βασίλειο Καματηρό]
- _____, “Die codices Escur. 265 (Y II 10) und Marc. XI 22 als Überlieferungszeugen der Lobrede des Gregorios Antiochos an den Patriarchen Basileios Kamateros”, *RHT* N.S. 5 (2010), 43-64. [παράλληλη εξέταση των διαφ. γραφών των 2 κωδ. στον επικήδειο λόγο του Αντιόχου σε πατρ. Βασ. Καματηρό δείχνει ότι οι κώδ. είναι μεν ανεξάρτητοι φορείς της παράδοσης του εν λόγω κειμ., χρειάζεται δε νέα κριτική έκδ. που να λαμβάνει υπ΄ όψιν και τους δύο]
- _____, “Zur literarischen Sphragis des Gregorios Antiochos”, *BSI* 70 (2012), 180-91. [για λογοτεχν. σφραγίδες στο έργο του Αντιόχου (δηλ. άμεσες αναφορές στο επώνυμό του ή έμμεσες με την χρήση συνωνύμων λέξεων και όρων)]
- A. STONE, “Gregory Antiochos on the ‘Crusade’ of 1179”, *REB* 63 (2005), 151-65.

- _____, “The Moods and Tenses in Eustathian and Late Twelfth-Century High-Style Byzantine Greek”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 19 (2009), 99-145.
- TIMPLALEXI, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρ. ζητήματα σε επιστολές του Αντιόχου]
- Tusculum Lexikon, s.v. Γρηγόριος Αντίοχος, σ. 138.
- WIRTH P., *Untersuchungen zur byzantinischen Rhetorik des 12. Jahrhunderts mit besonderer Berücksichtigung der Schriften des Erzbischofs Eustathios von Thessalonike*, Diss., München, 1960. [βλ. ιδιαιτέρως τα κεφ.: Wer ist der Verfasser der Reden XI und XII der Fontes Rerum Byzantinarum ?, σσ. 10-12 – Der verlorene Titel des “Opusculum quoddam” des Gregorios Antiochos im Codex Marcianus Graecus XI, 22 (=1235), σσ. 22-23 – Die Chronologie der Rede XI der Fontes Rerum Byzantinarum, σσ. 25-26]
- _____, “Miscellen zu den Patriarchaten von Konstantinopel und Jerusalem”, *JÖBG* 9 (1960), 47-50. [ειδ. βλ. 1. Ein neues Deperditum aus der Kanzlei des Patriarchen Konstantinos IV Chliarenos von Konstantinopel => δέσεις Γ. Αντιόχου προς τον ~ από τον *cod. Escur. Y-II-10*, f. 272v]

14. Ἀνώνυμοι ποιητές cod. Marc. gr. 524 [12ου αι.]

ΕΡΓΑ :

I) VERSUS

1. Εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Νύσσης, Ἰωάννην τὸν Ἐλεήμονα, Ἀντώνιον καὶ Γρηγόριον τὸν θαυματουργόν, ἐζωγραφημένους ὁμοῦ (1 στίχος), f. 1r: Νοῦς οἴκτος ἐγκράτεια θαυμάτων βλύσις, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, *NE* 8 (1911), 6.
2. Εἰς τὴν εἰκόναν τοῦ Μονομάχου, ἣν ἰστόρησαν οἱ παρ’ αὐτοῦ συμπαθηθέντες Λογγίβαρδοι (6 στίχοι), f. 1r: Ὁ γῆς ἀνάσσων [προσ]τάτης Μονομάχος | μόνους μάχεσθαι δαίμοσι γνοὺς σωφρόνως | πταίουσιν συγχώρησιν ἀνθρώποις νέμει. | Μιμούμενος γὰρ τὴν φιλόφρονον φύσιν | τοῦ συμβασιλεύοντος αὐτῷ Κυρίου | συγγνωμονεῖ σφάλλουσιν οἰκτροῖς οἰκέταις, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 6.
3. Εἰς τὸν πατριάρχην Μιχαὴλ ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ διακόνου Λαζάρου, ὅτε ἐποίησεν αὐτὸν χαρτουλάριον (8 στίχοι), f. 1r – inc.: Πρὸ τῶν πυλῶν βλέπων με τοῦ θεοῦ δρόμου ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 6.
4. Εἰς ... Τριάδα Ἁγία εἰς τὸν πατέρα τῶν ἡμερῶν καθήμενον ἐπὶ θρόνου καὶ φέροντα ἐπὶ κάλπης τὸν τε Χριστὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς (18 στίχοι), f. 1r – inc.: Κἂν σχηματισμὸν οὐκ ἔχουσιν οὐδένα ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 6.
5. Εἰς τὸν Γκλινον (=Τρίκλινον) τοῦ Μονομάχου τὸν ἐν τοῖς Μαγγάνοις, (6 στίχοι), f. 1r – inc.: Εἶπόν τι τερπνὸν πανταχοῦ ἐν τοῖς δόμοις ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 6.
6. Εἰς τὸν Ἄμωσι τὸν Αἰθίοπα (10 στίχοι), f. 1r – inc.: Οὐκ ἔστιν χρῶμα λευκὸν ἄμφω καὶ μέλαν ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 6.
7. Εἰς τὸν Βουμῆ δαίροντα τὰς γυναῖκας γυμνάς καὶ πληροῦντα τὸ πρόσωπον αὐτῶν αἰθάλης καὶ δημεύσαντα (2 στίχοι), f. 1v: Τὰ δήλα κρύπτων καὶ τὰ κρυπτὰ δεικνύων | κρυπτῶς ἐπόπτῃν οὐ φοβῆ θεὸν λόγον ; ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 7.

8. (ἄνευ τίτλου): Ἄνθραξ ἀθλητῆ δῶρον ἐκ Μονομάχου, f. 1v: ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 7.
9. Εἰς τὴν εἰκόνα τῆς ἀκαταμαχήτου Θεοτόκου ἦν κατεσκεύασε Κωνσταντῖνος βασιλεὺς ὁ Μονομάχος. Εἰσὶ δὲ οἱ στίχοι ἀπὸ προσώπου τῆς εἰκόνας (2 στίχοι), f. 1v: Τὴν ἀκατανάχητον, ὦ Μονομάχε | ἐν ταῖς μάχαις ἔχων με σύμμαχον μάχου, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 7.
10. Ἔτερος (μονόστιχο), f. 1v: Ἐχων μάχαις σύμμαχον ἄμαχον μάχου, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 7.
11. **Τοῦ Ἀδριανουπόλεως** (βλ. **Νικολάου Ἀδριανοπολίτου**) πρὸς τοὺς στίχους τοῦ Κερκύρων ἀναγνωσθέντας ἐν τῇ συνόδῳ, (5 στίχοι), f. 1v: Τούτων δοθέντων τῇ σεβαστῇ συνόδῳ | ἡ λυκόκυπρος ἐφράγη στωμυλία | στίχοις ἀποπνιγεῖσα τοῖς τοῦ Κερκύρων | θυμηδίας δὲ πανταχοῦ πληρουμένης, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 7.
12. ἄνευ τίτλου <Σημείωμα περὶ ὑπολογισμοῦ τῶν ὥρων τῆς ἡμέρας διὰ τῆς σκιᾶς τοῦ ἡλίου>, f. 8v – inc.: Ἐάν τις εὐρήσει ἐν ἐκάστῳ μηνί ... – des.: ... ἐκάστην ὥρα τῆς ἡμέρας, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 12.
13. Περὶ ὀδόντων (168 στίχοι), ff. 9r-10v – inc.: Μόλις διασχῶν ἐξ ὀδύνης τὸ στόμα ... – des.: ... συγκομίζομαι φρένας, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 12. [μεγάλο μέρος του φ. 9r εξίτηλο]
14. Εἰς εἰκόνα τῆς βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ προτιθεμένην ὅτε ὁ πατριάρχης ἐν παλατίῳ ποιεῖται τὰς τῶν Φώτων εὐχάς, κοσμηθεῖσαν παρὰ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως (14 στίχοι), ff. 18r – inc.: Εἴ τις ποταμὸς ἄνθρακος φλόγα βρῦει ... – des.: ... βολαῖς φλογίσαις μυστικῶν πυρανθράκων, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 16.
15. Ἐπὶ εἰκόνι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (24 στίχοι), ff. 18v – inc.: Μη, Σῶτερ, ὥσπερ προσλαβὼν πρὶν σαρκίον ... – des.: ... ἐμοὶ τὸ νεῦμα συμπαθὲς κλίνον τότε, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 17.
16. Εἰς εἰκόνα τῆς σταυρώσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κοσμηθεῖσαν παρὰ τοῦ Δρυωνίτου (13 στίχοι), ff. 18v – inc.: Ἦκουσα Ἀδάμ σῶν ποδῶν ἦχον, λόγε ... – des.: ... χρυσαργυροῦντα Γολγοθᾶ σου τὸν τύπον, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 17.
17. Εἰς ἐγκόλπιον Μιχαὴλ τοῦ Ἀλουσιάνου ἔχον μέρος τῆς κεφαλῆς τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Γαβρᾶ (4 στίχοι), f. 18v: Ἐγκάρδιον τρέφοντα σοι πόθου φλόγα | καὶ τμῆμα σῆς φέροντα τοῖς στέρνοις κάρας | Ἀλουσιάνον Μιχαὴλ κύκλω σκέποις, | ἀθλητὰ Γαβρᾶ βλαστὲ Τραπεζουντίων, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 17· K. HORNA, “Eine unedierte Rede des Konstantin Manasses”, *WSt* 28 (1906), 171-204, κείμε. στη σ. 198.
18. Εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Πέτρου (οκτάστιχο), f. 18v: Ἄιδου πύλαι οὐκ κατισχύσουσί σου | ἐκκλησίᾳ τεθέντος ὡς πέτρος, Πέτρε | τύπου δὲ σεπτοῦ σου κατίσχυσε χρόνος | καὶ πρὸς φθορὰν ἠνεγκεν ἀστάτως ῥέων· | ἐν σὺ δὲ βάθρον πίστεως φέρων Πέτρος | ἡγουμενεύων τῆς μονῆς τῶν Μογλένων αὐθις νεουργῶ· σὺ δὲ τρυφῆς μοι πύλας | τὰς κλεῖς φέρων ἀνοιξον, ἀμοιβὴν νέμων, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 17.
19. Εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Παύλου (7 στίχοι), ff. 18v-19r: Νυχθημερεύσας ἐν βυθῶ πρώην, Παῦλε | πέπουθας οὐδὲν ἀλλὰ νῦν φθορὰ χρόνου | λήθης βυθοῖς ἔκρυψε μικρὸν σὸν τύπον, | Πέτρος δὲ σῶ δέσμιος ἐνθέῳ πόθῳ | ἡγουμενεύων τῆς μονῆς τῶν Μογλένων | ξέῳ τὸ γῆρας τῆς γραφῆς τῶν χρωμάτων. | Σὺ δ’ ὁ πρὶν ἀρθεῖς εἰς θέαν παραδείσου | οἴκιζε καμὲ προσλαβὼν τούτου μέσον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 18.

20. Εἰς εἰκόνα τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου (6 στίχοι), f. 19r – inc.: Βρέχουσιν ὧδε τοὺς Ἀποστόλους νέφη ... – des.: ... θανοῦσα καὶ γὰρ ζῆ τεκοῦσα παρθένος, ed. W. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams on the Lord’s Feasts in Cod. Marc. Gr. 524”, *DOP*48 (1994), 117-33, σ. 131.
21. Εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων Ἀναργύρων καὶ τῆς μητρὸς αὐτῶν Θεοδότης (20 στίχοι), f. 19r – inc.: Ἐχει μὲν ὑμᾶς τῆς Ἐδέμ χλόης τόπος.
22. Εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, γραφέντος ἄνωθεν τοῦ πυλῶνος τῆς τοῦ ποιήσαντος τοὺς παρόντας στίχους οἰκίας: ὅτε ἐμπρησμοῦ γεγονότος καὶ καυθέντων πάντων τῶν ἑταιρικῶν οἰκημάτων τῶν πλησιαζόντων τῷ ναῶ τοῦ ῥηθέντος ἁγίου τῷ συνηνωμένῳ τῇ τοιαύτῃ, διαφυλάχθη αὕτη παντελῶς ἀβλαβῆς (20 στίχοι), f. 19r: Ὁ μὲν καθ’ ἡμᾶς πῦρ πνέων Σατᾶν δράκων | πῦρ ὑπανῆψε σαρκικῶν ὕλη πόθων, | ταῖς γειτνιαζούσαις δὲ βαλῶν οἰκίαις | ὡς πνεῦμα φυσσῶν ἦρε πυρσὸν εἰς μέγαν, | πόρνας ὑπουργοὺς τῆς φλόγας προσλαμβάνων. | Σὺ δ’ ἄλλ’ ὁ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ μάρτυς μέγας | τοῦ πῦρ βαλεῖν ἐλθόντος ἐνθέου πόθου, | ὃν ἐξεχαλεύσαντο βασάνων φλόγες | καὶ ῥοῦς ἐπεστόμωσε θερμῶν αἱμάτων, | οὐκ εἰς τέλος παρεῖδεν αὐτοῦ τὴν ζέσιν. | Οὐκ ἦν γὰρ εἰκὸς οὐδὲν σῶ ζήλω πρέπον | θεοῦ λαλείσθαι δόξαν ἐν ναῶ μέσῳ, | ἐκτὸς δὲ πορνῶν ἀνταπηχεῖσθαι μέλη. | Τοίνυν βαλῶν ἔνυλον ἀφανῶς φλόγα | ἑταιρικὰς μὲν ἐκτεφροῖς κατοικίας | τὸ πῦρ δὲ μακρὸν τῆς ἡμῶν οἰκίας | τρέπεις ἐπιστὰς ἐμφανῆς στρατηγέτης. | Ὡς γοῦν τὸ θαῦμα μὴ μακρῷ λάθῃ χρόνῳ, | Γεώργιόν σε τὸν πυροσβέστην γράφω, | αἰτῶν σε καὶ πῦρ τῆς γεέννης μοι σβέσαι, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, 18-19.
23. Εἰς ἀποκαθήλωσιν (6 στίχοι), f. 19v – inc.: Ἦλους ἀποσπῶν τοῦ νεκροῦ τούτου βλέπε, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, 19.
24. Εἰς τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ (4 στίχοι), f. 19v – inc.: Χριστοῦ σιγᾶς ἔγερσιν, ὦ κουστωδία, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, 19.
25. Ἐπὶ τοῖς εἰκονίσμασι τοῦ πρωτοσεβαστοῦ καὶ μεγάλου δουκὸς κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τῆς α’ σεβαστῆς (=πρωτοσεβαστῆς) ἐν τῇ μονῇ τοῦ Εὐεργέτου (30 στίχοι), f. 19v – inc.: Ναὸς μὲν οὐδεὶς οὐδὲ πᾶς κόσμου τόπος – des.: ... κοινῶς ποτίσαις ἀναπαύσεως ὕδωρ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 19-20.
26. Ἐπὶ τῷ μοναχικῷ εἰκονίσματι τοῦ αὐτοῦ πρωτοσεβαστοῦ (15 στίχοι), f. 19v – inc.: Σκηνην ἐγειρας ὡς νέος Μωσῆς νέαν ... – des.: ... τὴν τοῦ βίου θάλασσαν ἐκβὰς ἀβρόχως, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 20-21.
27. Εἰς εἰκόνα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου κοσμηθεῖσαν παρὰ τοῦ καίσαρος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δαλασσηνοῦ ἀπὸ τῶν κοσμίων τῆς συζύγου αὐτοῦ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Μαρίας τῆς Κομνηνῆς (20 στίχοι), f. 20r – inc.: Ζυγοστατήσας παρ’ ἐμοὶ πόθους δύο ... – des.: ... μόνην δὲ κοινήν τὴν Ἐδέμ νέμοι χλόην, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 21.
28. Ἐπὶ ἀναγνώσει τοῦ *Ἐμελλεν ἄρα* (37 στίχοι), f. 20r – inc.: Ἄσκει σιωπὴν καὶ πάλιν, Πυθαγόρα ... – des.: ... ἐπευλόγει νῦν ἀκολουθίαν, θύτα. [στο ποίημα ἐμφανίζεται ἡ, σύμφωνα με τὸν ΛΑΜΠΡΟ, ἀθησαύριστη λέξις *γλυκερόγλωσσον* (στόμα)]
29. Εἰς ἐγκόλπιον ἔχον τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον (4 στίχοι), f. 20v: ἐν καρδίας ἔχων σε πλαξί, Παρθένε | θεοῦ λόγον πλάξ ὥσπερ ἐγγεγλυμμένην | ὡς θυρεὸν νῦν καὶ πρὸ τῶν στέρνων φέρω | Θεόδωρος σὸς Δουκοφυῆς οἰκέτης, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 22.
30. Εἰς εἰκόνα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἔχουσαν κυκλόθεν οὐρανὸν καὶ ἀγγέλους παρεστώτας (10 στίχοι), f. 20v – inc.: Ἐμψυχον εἰδῶς τοῦ θεοῦ λόγου θρόνον ... – des.: ... σέ, Παρθένε, κρίνουσι τιμιωτέραν, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, 22.

31. Τῆ σεβαστοκρατορίσση κυρᾶ Εἰρήνη (125 στίχοι), ff. 20v-21v – inc.: Ἄν εὐνοεῖν πέφυκε δεσπότη κύων ... – des.: ... τῶν ἀρετῶν σου μὴ κρίνων ἐπαξίους, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 22-26.
32. Τῆ αὐτῆ ἐπὶ τῆ καθεκᾶστην διδομένη τῆς τραπέζης οἰκονομία καὶ τοῖς ὑφάσμασιν (74 στίχοι), ff. 21v-22r – inc.: Φύσιν μὲν ἐγνώρισε ἡμέρας τέκνον ... – des.: ... συγκρίσεως φεύγουσα τοὺς πάντας λόγους, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 26-28.
33. Εἰς ἐγχειρίον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου γεγονὸς παρὰ τοῦ σεβαστοῦ καὶ μεγάλου ἐταιρειάρχου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Παλαιολόγου (6 στίχοι), ff. 22r-v: Καὶ τοῦτο χρυσόστικτον εἰσφέρω πέπλον | ὡς βασιλίσση, πορφυρόχρουν σοι, κόρη, | ἐκ καρδιακῆς αἱματηρᾶς μου κρόκης | καινῶς ὑφανθέν, μυστικῶς κεχρωσμένον. Σὺ γοῦν σεβαστὸν μέγαν ἐταιρειάρχην | Γεώργιον με Κομνηνὸν Δούκαν σκέποις, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 28.
34. Ἐπὶ ἐγχειρίῳ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐξ ὀξέως ὑφάσματος γεγονότος παρὰ τοῦ καίσαρος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δαλασσηνοῦ (24 στίχοι), f. 22v – inc.: Τὸν ἐν σκιᾷ κρύψαντα σαρκὸς καὶ γνόφῳ ... – des.: ... ἀνέσπερον φῶς ἐν τρυφῇ βλέπειν δίδου, ed. VALERIE NUNN, “The Encheirion as adjunct to the Icon in the Middle Byzantine Period”, *BMGS* 10 (1986), 73-102, σ. 92.
35. Ἐπὶ τῆ εἰκόνι τῆς ἀρετῆς ἀνδρείας (2 στίχοι), f. 22v: Ψυχὴν ἐγωγε κρατύνω καὶ σαρκίον | πρὸς τὰς ὀρατὰς καὶ νοουμένας μάχας, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 29.
36. Ἐπὶ τῷ κατὰ Θεσσαλονίκην νεουργηθέντι οἴκῳ τοῦ Σικουντηνοῦ Λέοντος, ἔχοντι διαφόρους παλαιὰς ἱστορίας καὶ τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν (25 στίχοι), ff. 22v-23r: – inc.: Καινὸν τὸ βᾶθρον ὧδε τοῦ δόμου, ξένη | ἐκ τῶν ἄνω στήριγμα τοῖς κάτω νέμον· τῶν ἀρετῶν γὰρ ἐπερείδεται πλέον ... – des.: Ἀρραγῆς τοίνυν μένε, | καὶ σὸν νεουργὸν ἐν μακροῖς τέρπε χρόνοις | Σικουντηνὸν Λέοντα σὺν τοῖς γνησίοις, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 29-30· τμημ. αγγλ. μτφρ. MANGO, *The Art of the Byzantine Empire*, σσ. 225-26.
37. Ἐπὶ ἐγχειρίῳ γεγονότι παρὰ τοῦ μητροπολίτου Φιλίππων κυροῦ Θεοδώρου, ἰαθέντος ἀπὸ νόσου δυσιάτου (10 στίχοι), f. 23r – inc.: Ἐκ σουδαρίων, ἐκ σκιᾶς πρώην μόνης | νόσους λύων χάριτι πνεύματος. Πέτρε, | λύσαις ἐπισκήψασαν ἀγρίαν νόσον | Θεοδώρου νῦν τοῦ Φιλίππων ποιμένος ... – des.: Σκιᾶς γὰρ ἀμφοῖν ἐν πέπλῳ διαγράφω | χρυσαργύροις χρώμασιν εἰκονισμένας. | Τέλος ὑπανοίξατε τῆς Ἐδέμ πύλας, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 30.
38. Ἐπὶ ἐγχειρίῳ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γεγονότι παρὰ τοῦ Δούκα κυροῦ Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ τοῦ καίσαρος ἐκείνου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου (11 στίχοι), f. 23r – inc.: Ἰχθῦν ἀγρεύσας ὡς ἐπετράπη Πέτρος, | χρυσοῦν στατῆρα τοῦ στόματος ἐξάγει ... – des.: ... Νικηφόρου καίσαρος εὐτυχοῦς γόνος | πορφυροφυοῦς ἐξ Ἄννης Ἰωάννης. | Σὺ δ' εὐμενῆς καὶ κριτῆς τέλος γίνου, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 30-31.
39. Εἰς εἰκόνα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἀνακαινισθεῖσαν παρὰ τοῦ Λιπαρίτου Βάρδα (12 στίχοι), f. 23r – inc.: Ἡ μὲν κιβωτὸς τῆς σκιᾶς πρὶν, Παρθένε, | ἦν ἐξ ἀσπήπτων τεκτονηθεῖσα ξύλων ... – des.: ... καὶ τὴν Ἐδέμ σχεῖν εἰς μόνην θείαν χλόην, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 31.
40. Εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγίου Δημητρίου ἥτις ἴστατο ἐν τῷ ναῷ τῷ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πρώην ἐπὶ τοῦ κανικλείου, τοῦ Στυπειώτου Θεοδώρου, ὅτε ἐβούλετο οὗτος μεταθεῖναι ταύτην ἀπὸ τοῦ χθαμαλωτέρου εἰς τὸ ὑψηλότερον, ὥστε φυλαχθῆναι καὶ τὸ κάτω θυσιαστήριον, καὶ ἕτερον ἄνθρωπον γενέσθαι (32 στίχοι), ff. 23r-v – inc.: Λόγχη πόθου σου καρδίαν τετρωμμένος, | καὶ φλεγμονὴν ἔρωτος ἐνθέου φέρων ... – des.: ... τῶν

- μαρτυρικῶν τοὺς τύπους λογχευμάτων, | ὡς ἂν παρέλθω τὴν Ἐδέμ χαίρων θύραν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 31-32.
41. Εἰς τὴν ἁγίαν Βαρβάραν (5 ἐπιγράμματα 6 στίχων ἕκαστο), f. 23v – i. inc.: Τὸν τεκνοφόντην ὡς δοκεῖς σέβων Κρόνον ... – des.: ... ὃς καὶ κεραυνοὺς δεικνύει πατροκτόνους. ii. inc.: Πατὴρ τεκνοσφαγοῦντος οὐ πατὴρ τάχα ... – des.: ... τὴν ἔκτοτε φλόγῳσιν οὐκ ἄρκεῖν κρίνων. iii. inc.: Ναὶ καὶ σὺ τέκνον ἦσθα, μισόπαις πάτερ ... – des.: ... μὴ Βαρβάρας γῆ σῶμα καὶ τὸ σὸν λάβοι. iv. inc.: Τιμᾶν τεκόντας, μὴ θεοῦ δὲ προκρίνειν ... – des.: Ὁ γοῦν κεραυνὸς σὲ πρὸς αὐτὸν πεμπέτω. v. inc.: Ἄργυρος ἢ παῖς ἐκ πατρός μολιβδίνου ... – des.: πρηστήρ δὲ τὸν μόλιβδον ἐξ ὕψους φλέγει, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 32-33.
42. Εἰς τραπεζοφόρον (14 στίχοι), f. 33v – inc.: Αὐτὴ μὲν ἢ τράπεζα τυποῖ καὶ φάτνην ... – des.: ... τῆς σῆς τραπέζης προσλαβοῦ δαιτυμόνα, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 34.
43. Εἰς δίσκον νεουργηθέντα μετὰ τὸ κλασθῆναι καὶ θραυσθῆναι (8 στίχοι), ff. 33v-34r – inc.: Ὁ μὲν προδοὺς ἔκλεψε σὴν, Σῶτερ, πρᾶσιν ... – des.: ... καὶ σοι νεουργῶν αὐθις αὐτὸ προσφέρει, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 34-35.
44. Ἐπὶ πέπλω ἀναρτηθέντι εἰς τὸν ἐν τῇ Χαλκῇ ναὸν (34 στίχοι), f. 34r – inc.: Δῶρον μὲν οὐδὲν ἄξιόν σοι τοῦ κράτους ... – des.: ... αὐτοκρατοῦντος Μανουὴλ Ῥώμης νέας | καὶ τῶν καλῶν πλήμμυρε τούτων τὰς βρῦσεις, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 35-36.
45. <Ἀνεπίγραφα δημοτικὰ εἰς αὐτοκράτορα> (2 ἐπιγράμματα 11 στίχων ἕκαστο), f. 34r – i. inc.: Ἐξήλθομεν, ᾧ κράτιστε Ῥωμαίων αὐτοκράτορ ... – des.: ... Ναί, ζῆθι, χαῖρε, κραταιοῦ καὶ στεφανοῦ ταῖς νίκαις. ii. inc.: Ὡρισε πάλαι καὶ θεὸς Νινευιτῶν τὴν πόλιν ... – des.: ... ἔα πυρὶ φλογίζεσθαι, ποντοῦσθαι τῇ θαλάσση, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 36-37.
46. Εἰς τὰς εἰκόνας τῶν βασιλέων τοῦ τε κυροῦ Ἀλεξίου (51 στίχοι), ff. 34r-v – inc.: Καὶ χρημάτων μὲν στιλπνότης καὶ χρυσοῦ | καὶ ποικίλων στίλβουσα λαμπρότης λίθων ... – des.: ... καὶ βασιλείαν τὴν ἄληκτον ἐν τέλει | τῷ παμβασιλεῖ συμβασιλεῦσαι λόγῳ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 37-38. [ενδιαφέρον ἔχουν οἱ 3 διαγραμμένοι στίχοι που παραθέτει σε υποσημείωση ὁ Λάμπρος: Ἰωάννης γὰρ εὐκλεῆς ἐν ἀξίαις | πρωτοσεβάστου πρωτοβεστιαρίτου | ὄν πορφυρανθῆς Ἀνδρόνικος ἐκφύει]
47. Εἰς εἰκόνα τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ (19 στίχοι), ff. 34v-35r – inc.: Ὡς ἐν ξύλω τινί, Σῶτερ ἐστρωμένος ... |⁸ Ἐκεῖνον οὖν αὐτὸν σὲ πιστεύων βλέπειν |⁹ Μεσαρίτης σὸς πιστὸς οἰκέτης Λέων |¹⁰ τὴν σὴν κεφαλὴν ἐκστέφει χρυσαργύρω ... – des.: ... θείας τρυφῆς δὸς ἐντρυφᾶν μὲ τῇ χλόῃ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 38-39.
48. Εἰς τρικάνδυλον (16 στίχοι), f. 35r – inc.: Τίς τῶν πρὸς ἡμᾶς θαυμάτων σου, Παρθένε ... – des.: ... ἀμφοῖν δὲ δίδου φῶς θεοῦ βλέπειν τέλος, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 39.
49. Εἰς ἐγχείριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου (8 στίχοι), f. 35r – inc.: Τὸν ἀπερίγραπτον σε τοῦ θεοῦ λόγον ... – des.: ... τέλος δὲ κοινήν τὴν Ἐδέμ κατοικίαν, ed. VALERIE NUNN, “The Encheirion as adjunct to the Icon in the Middle Byzantine Period”, *BMGS* 10 (1986), 73-102, σσ. 97-98.
50. Εἰς τάφον Εἰρήνης τῆς Συναδηνῆς (36 στίχοι), ff. 35r-v – inc.: Ἐκ τῆς σκιᾶς ἄνθρωπε καὶ τῶν γραμμάτων ... – des.: ... ὡς ἂν φλόγινα νῶτα ῥομφαίας ἴδη, ||χλόη δὲ τρυφῆς ἐντρυφ[ᾶ] ψυχοτρόφῳ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 40-41.

51. Άνεπίγραφον εἰς τάφον Βασιλείου Ἐδεσσηνοῦ (29 στίχοι), f. 35v – inc.: Ἐθλιπέ σε καὶ μόνη θεά, ξένη ... – des.: ... ἄδειν τὸν αἶνον καὶ τὸ σὸν φέγγος βλέπειν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 41-42.
52. Εἰς τὸ προπύλαιον τῆς μονῆς (6 στίχοι), f. 35v – inc.: Ταύτην νεουργεῖ τὴν πρὸ πυλῶνος στέγην ... – des.: ... τέλος τρυφῆς ἀνοιξὸν αὐτῷ τὰς πύλας, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 42.
53. Εἰς τὸ αὐτὸν (12 στίχοι), f. 35v – inc.: Θεοῦ λόγε, πύλην σε τὴν κεκλεισμένην ... – des.: ... μητρὸς καλούσης ἐξανοῖξαι τὴν θύραν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 42.
54. Εἰς κιβώτιον ἔχον μύρον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Δημητρίου (16 στίχοι), f. 35v – inc.: Θεσσαλονικέων μὲν ἡ πόλις φέρει ... – des.: ... ἐν τῷ τέλει δὲ τὴν Ἐδέμ μόνην δίδου, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 43.
55. Εἰς ἐγκόλπιον τῆς ἁγίας δεσποίνης (4 στίχοι), f. 35v: Λύων ὄνειρους Δανιὴλ βασιλέως | φιμῶν δὲ τοὺς λέοντας ἐν λάκκῳ πάλαι | ἐχθροὺς ὄρατοὺς καὶ νοουμένους τρέποις | τῆς αὐτανάσσης βασιλίδος Εἰρήνης, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 43.
56. Εἰς τὰς πύλας τοῦ οἴκου ἐν αἷς εἰκονίσθη ὁ βασιλεὺς καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ ἡ ὑπεραγία Θεοτόκος ἔχουσα ἐγκάρδιον τὸν Χριστὸν στέφοντα τὸν βασιλέα καὶ ἄγγελος προοδεύων δὲ ὁ ἅγιος τε Θεόδωρος ὁ Τήρων χειρίζων αὐτῷ τὸ ξίφος καὶ ὁ ἅγιος Νικόλαος ὄπισθεν ἐπόμενος (29 στίχοι), f. 36r – inc.: Ἰδοὺ Μανουήλ, ἄρραγὲς Ῥωμαίων κίον, | Κομνηνέ, βλαστὲ πορφύρας, αὐτοκράτορ ... – des.: ... Ταῦτα προφάσκει Καματηρὸς πατρόθεν | σεβαστὸς Ἀνδρόνικος, ἐκ μητρὸς Δούκας, | πρὸ τῶν πυλῶν σου δουλικῶς γράψας πόθῳ | ὡς προσκυνῆ σου καὶ γραφέντα τὸν τύπον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 43-44· τμημ. αγγλ. μτφρ. MANGO, *The Art of the Byzantine Empire*, σ. 226.
57. Εἰς τάφον τῶν Ἀντιοχειτῶν Θεοδώρου καὶ Νικολάου (29 στίχοι), f. 36r – inc.: Εἰς τερπνὸν οὐδὲν, ὡς Δαυὶδ ψάλλων γράφει ... – des.: ... ἔνδον νοητῆς εἰς-δραμόντι παστάδος, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 44-45.
58. Εἰς εἰκόνα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου δωρηθεῖσαν τῇ ἐν Ἰορδάνῃ μονῇ τοῦ Προδρόμου (12 στίχοι), ff. 36r-v – inc.: Τὸν μυστικὸν σε καὶ θεόδροσον πόκον ... – des.: ... Κωνσταντῖνον σώζοις μὲ σὺν τῇ συζύγῳ, | Ἀγγελοπούλων ἐκ γένους κατηγμένη, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 45.
59. Εἰς τὸ βάπτισμα τῆς προφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης γεγονὸς κατὰ τὸ ἅγιον μέγα Σάββατον (35 στίχοι), f. 36v – inc.: Ἐν τάφῳ σήμερον Χριστὸς, ἀλλὰ νεκροὺς ἐγείρει ... – des.: ... καὶ χαίρουσις ἀγγελικαὶ τῇ τελευτῇ χορεῖαι, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 45-47.
60. Εἰς περιφέρειαν τοῦ τάφου ἀργυροῦν (8 στίχοι), f. 36v: Ὁ τύμβος οὗτος μητρὸς ἐστὶν εὐτέκνου | εὐμήτορος τε παιδὸς ἰσοκαρδίου. | Τὴν γὰρ Κομνηνὴν πανσέβαστον Σοφίαν | τὴν ἐν μοναχαῖς συγκαλύπτει Σωσάνναν | σεβαστοκρατοῖς τέκνον Ἰσαακίου | καὶ παῖδα ταύτης τὴν σεβαστὴν Εἰρήνην. | Κοινὴ γὰρ καὶ ἀμφοῖν θανούσαις ἡ κόνις | αἷς πρὶν ὑπὲρ σύγκρισιν ἢ συμψυχία, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 47.
61. Εἰς ἐγχείριον τοῦ τρικανδήλου (10 στίχοι), f. 36v – inc.: Πολλῶν τυχοῦσα δωρεῶν σου, Παρθένε ... – des.: ... σὺν ταῖς φρονίμοις εἰσάγαγε παρθένους, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 47.
62. Εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Συμεῶν τοῦ θεοδόχου βαστάζοντα τὸν Χριστὸν (8 στίχοι), f. 36v – inc.: Ἐν χερσὶ τοῦτο τὸ βρέφος φέρον, γέρον ... – des.: ... αἰτῶν συνευνέχου καὶ λύσιν τῶν πταισμάτων | Λουκᾶ μοναχῷ, προσκυνητῇ σου τύπου, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 47-48.

63. Ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ μεγάλου δρουγγαρίου κοσμηθεῖσαν διὰ χρυσοῦ καὶ λίθου καὶ μαργάρων εἰκόνι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου (26 στίχοι), f. 37r – inc.: Ἄν ἐσφυρηλατεῖτο τοῦ στήθους φύσις ... – des.: Αἰτῶ σεβαστὸς Ἀνδρόνικος Δουκόθεν | καὶ Καματηρὸς ἐκ πατρὸς γεναρχίας | μέγας τε δρουγγάριος ἐκ τῆς ἀξίας, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 48-49.
64. Ἐπὶ τῷ παρὰ τοῦ Δρυωνίτου κυροῦ Φωτίου νεουργηθέντι ναῶ καὶ τῇ εἰκόνι τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος (24 στίχοι), f. 37r – inc.: Τῷ σῶ πόθῳ, πρῶταθλε, καθάπερ λίθῳ ... – des.: ... ἕως πατήσω τὴν ἀείζων χάριν, | Στέφανε, σὸς Φώτιος ὁ Δρυωνίτης, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 49.
65. Ἐπὶ βουλλωτηρίῳ (4 στίχοι), f. 37r: Σφράγισμα γραφῶν Δουκοφουῶς Εἰρήνης | Κομνηνὸς Ἀνδρόνικος ἧ ξυνεζύγη | αὐτοκρατοῦντος Μανουῆλ ἀδελφόποις | ἐκ πορφυρανθοῦς βασιλείσης Μαρίας, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 49-50.
66. Ἐπὶ εἰκόνι τῆς γεννήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου κοσμηθείσης παρὰ τοῦ πανσεβάστου μεγάλου δρουγγαρίου τοῦ Καματηροῦ Ἀνδρονίκου (30 στίχοι), ff. 37r-v – inc.: Ἐξ ἀστάχους κόκκος, ἄρτος ἐκ ζύμης ... – des.: ... τῶν ἀχυρωδῶν ἐκτριβέντων πταισμάτων, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 50-51.
67. Ἐπὶ τῷ γεγονότι παρὰ τοῦ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως τιμίῳ καὶ ζωοποιῶ σταυρῷ ἐν τῷ κατὰ τοῦ Ἰκονίου ταξειδίῳ (24 στίχοι), ff. 37v – inc.: Ζήλῳ καμίνου καρδίαν μέσην ζέσας ... – des.: ... νίκης στεφάνῳ στέψον αὐτοῦ τὸ στέφος, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 51.
68. Εἰς ἐνδυτὴν τῆς ἁγίας τραπέζης ἔχον εἰκονισμένην τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν (14 στίχοι), ff. 37v – inc.: Χλαμύδαν μὲν πρὸς κοκκίνην καὶ πορφύραν | ἐπημφιάσω παικτικῶς ἐκῶν, λόγε. | Ἐγὼ δὲ Δούκας Καματηρὸς πατρόθεν | σεβαστὸς Ἀνδρόνικος εὐγνώμων λάτρης | μέγας τε δρουγγάριος ἐκ τῆς ἀξίας ... – des.: ... τῆς σῆς τραπέζης ἄξιον δεῖξον τέλος, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 51-52.
69. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου προφήτου Δανιὴλ ἐστῶτος ἐν μέσῳ τῶν λεόντων καὶ ἀγγέλων τοῦ μὲν στέφανον αὐτῷ προσάγοντος, τοῦ δὲ τὸν προφήτην Ἀμβακοῦμ διακονίζοντος ἐπιφερόμενον τὴν τροφήν τῶν γεωργῶν (24 στίχοι), ff. 37v-38r – inc.: Τίς οὐκ ἂν ἐν λάκκῳ σὲ, Δανιὴλ, βλέπων ... – des.: Σοὶ ταῦτα Δούκας Καματηρὸς πατρόθεν | σεβαστὸς Ἀνδρόνικος ἐκλαλῶ πόθῳ, | μέγας δὲ δρουγγάριος ἐκ τῆς ἀξίας | ὁ καὶ νεουργὸς σοῦ σεβασμίου τύπου, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 52-53.
70. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ κοσμηθεῖσαν παρὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Τριψύχου (16 στίχοι), f. 38r – inc.: Ὡ πίστεως χεῖρ πᾶντα τολμῶσα γράφειν ... – des.: ... |¹⁰ Σὺ δ’ ἀλλὰ σαῖς πτέρυξι συσκιάζε με | τὸν οἰκέτην σου Τρίψυχον Κωνσταντῖνον ... |¹⁶ εἰς ἔνδροσόν με τῆς Ἐδέμ τάξον χλόην, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 53.
71. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Παύλου κοσμηθεῖσαν [σύμφωνα με τη γνώμη του ΛΑΜΠΡΟΥ ἐδῶ παραλείφθηκε στίχος ἀπὸ τον τίτλο] (7 στίχοι), f. 38r – inc.: Ἄν σὺ σεαυτὸν ἀγνοεῖν, Παῦλε, γράφης ... – des.: ... ἄρρητα καὶ γὰρ ἄπερ ἤκουσας φέρεις, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 53-54.
72. Εἰς εἰκόνα τῶν τριῶν παιδῶν (20 στίχοι), f. 38r – inc.: Ἔδει τὸ λοιπὸν τῶν ἀπάντων κτισμάτων ... – des.: ... |¹³ σεβαστὸς Ἀνδρόνικος ἐκ Δουκῶν γένους |¹⁴ καὶ Καματηρῶν δ’ εὐκλεῶν τὸ πατρόθεν |¹⁵ μέγας τε δρουγγάριος ἐκ τῆς ἀξίας ... |²⁰ σκηνοῦν διδόντες εἰς αἰδροσον χλόην, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 54.

73. Εἰς εἰκόνα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κοσμηθεῖσαν παρὰ τῆς ἁγίας ἡμῶν δεσποίνης διὰ χρυσοῦ, μαργάρου καὶ λίθων (33 στίχοι), f. 38v – inc.: Δῶρον μὲν οὐδὲν, Σῶτερ, εἰσφέρειν ἔχων ... – des.: ... ἀμφοῖν μένειν δὸς εἰς ἀείζωνον χλόην, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 54-56. [λόγω εσωτερικῶν αναφορῶν (1⁷ Ἀντιόχου γὰρ ῥήγοφῶν πριγκίπων) εἶναι προφανές ὅτι ἡ παραγγελιοδότις τῆς εἰκόνας καὶ τοῦ ἐπιγράμματος δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν Μαρία τῆς Ἀντιοχείας, δευτέρας συζύγου τοῦ Μανουὴλ Α΄ Κομνηνοῦ]
74. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἀνακαινισθεῖσαν παρὰ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Τατικίου (32 στίχοι), ff. 38v-39r – inc.: Τροχοῦ μὲν οὐκ ἴσχυσεν ἀγρότου τάσις ... – des.: Αὕτη μοι γοῦν σου προστατοῦντος σωζέτω, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 56-57.
75. Εἰς τὴν εἰκόνα τῆς ἁγίας Ἄννης τ[.....]ῆς λεγομένης (14 στίχοι), f. 39r – inc.: Τίκτειν μὲν ἐκρίθησαν ἐν λύπαις τέκνα ... – des.: ... |⁹ Αἰτῶ σε τοῖνυν, πριγκήπων παῖς Μαρία |¹⁰ Ῥώμης νέας ἄνασσα, ῥηγῶν ἐκγόνη ... |¹⁴ ἄνακτι δέξαι, Μανουὴλ τῷ συζύγῳ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 57. [βλ. καὶ τὸ ἐπίγραμμα υπ’ ἀριθμ. ἐδώ 73]
76. Ἀνεπίγραφα δημοτικὰ εἰς Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν ἐπὶ τῇ Χριστοῦ ἀναστάσει (9 ἐπιγράμματα 57 στο σύνολο στίχων), ff. 39r-v – i. inc.: Πρῶτον προσφώνημα Χριστοῦ νεκρῶν ἐξαναστάντος ... – des.: ... πᾶν ἔθνος θεῖς ὑπόσπονδον καὶ δοῦλον Ῥώμης νέας. ii. inc.: Στολῆ λευκῆ μὲν ἤστραπτε, τοὺς βλέποντας ἐθάμβει ... – des.: ... ἀλλὰ καὶ νίκην τὴν λευκὴν πάντο[τε] ... βελ(:)..σας. iii. inc.: Εἰ καὶ τὸ πρὶν οἱ βασιλεῖς μετὰ καὶ τῶν ἀρχόντων ... – des.: ... καὶ τῆς εἰρήνης σύνδεσμον γῆς τῶν μερῶν τετράτης. iv. inc.: Χριστὸς ὁ πάντων βασιλεὺς ἐλευθερίαν γράφων ... – des.: ... ὕμνεῖ τῶν νῦν ἐξαναστὰς ἐξ εὐχαρίστου γνώμης. v. inc.: Τὸν λίθον μὲν ἐκύλησεν ἄγγελος πρὶν τοῦ τάφου ... – des.: ... καὶ νῦν αὐτὸς βασιλικῶς ὁδ[εύων] μεγαλύνει. vi. inc.: Χθὲς μὲν τοῦ ξύλου καθελῶν ἐβάστασεν ἐπ’ ὤμων ... – des.: ... καὶ τὴν ἀνάστασιν Χριστοῦ βασιλικῶς δοξάζων. vii. inc.: Ἐσείσθησαν τῷ φόβῳ σου πᾶσαι φυλαὶ βαρβάρων ... – des.: θεοῦ σοφίας πρὸς ναὸν ὡς ὄρος ἀναβαίνων. viii. inc.: Ἀνοίγομέν σοι, βασιλεῦ, τῶν καρδιῶν τὰς θύρας ... – des.: ||καὶ σοι μακρότητα ζῶης καὶ χαρμονῆς αἰτοῦμεν. ix. inc.: Ἐξῆλθες ὡς ἐκ κιβωτοῦ τῶν σῶν ἐξ ἀνακτόρων ... – des.: ... καὶ θεῖαν ἄλλην ἀπαρχὴν κόσμου δευτέρου νέου, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 57-59.
77. Ἀνεπίγραφα δημοτικὰ εἰς ἅγιον Μάρκον (3 τετράστιχα ἐπιγράμματα), f. 39v – i. inc.: Καλεῖ σε, Μάρκε, Χριστὸς ἐξ Αἰγυπτίων ... – des.: ... πρὸς τὴν ἄνω δὲ Ναζαρετ μετανάγει. ii. inc.: Τοῖς σοῖς κρατίστοις προσπεσόντα σχοινία ... – des.: ... ὅστοῦν ὅμως σὸν οὐδὲ θρῖξ λείπει μία. iii. inc.: Εἰ Πέτρος ἐστὶ πέτρα τῆς ἐκκλησίας ... – des.: ... Εὐαγγελίου τετραγωνίσας βίβλους, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 123.
78. Ἀνεπίγραφον εἰς τάφον Τζυκανδύλη Γουδέλη (50 στίχοι), f. 39v – inc.: Καινὸς τις οὔτος τύμβος ὃν βλέπεις, ξένη ... – des.: ... σκῆνωμα τρυφὴν τὴν ἀείζωνον χλόην, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 123-125. [ὁ ΛΑΜΠΡΟΣ πιθανολογεῖ υπὲρ τῆς ἀποδόσεως τοῦ ἐπιτυμβίου ἐπιγράμματος στὸν Στιλβὴ χωρὶς νὰ παραθέτει πάντως κάποιο ἐπιχείρημα, βλ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ βυζαντιακὸς οἶκος Γουδέλη”, ΝΕ 13 (1916), 211-221, ἰδ. σ. 213.]
79. Εἰς εἰκόνα τοῦ χαιρετισμοῦ (8 στίχοι), f. 45v – inc.: Πλάνη γυναικὸς ἡδονῆς γεῦσις ὄφης ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 125.
80. Εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν (2 στίχοι), f. 45v: Ὁ μὲν Δανιὴλ τὴν Θεοῦ δόξαν βλέπων | ὄρᾳ παλαιὸν ἡμερῶν ἐπὶ θρόνου, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 125.
81. Ἐτερον ἀνεπίγραφον (20 στίχοι), f. 45v – inc.: Πολλὰς μὲν ἔσχον δωρεῶν ὕλας, κόρη ..., ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 123-125.

82. Εἰς τὸ στέμμα τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου δωρηθὲν αὐτῷ παρὰ τοῦ πρωτοσεβάστου (11 στίχοι), f. 45v – inc.: Προτείνει ... μὲν ὑπόθεσιν σου τὸ στέφος ... – des.: ... καὶ βασιλικῶς ἐγκαθιστάνειν νόμοις, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 125-126. [πρόκειται για τον Αλέξιο Β΄ Κομνηνὸ]
83. Ἀνεπίγραφον εἰς εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ κοσμηθεῖσαν χρυσῷ ὑπὸ Μαρίας τῆς συζύγου Μανουὴλ Κομνηνοῦ (18 στίχοι), f. 45v – inc.: Ἐκ σοῦ μὲν ἡμῖν χαρίτων πολυτρόπων ... – des.: ... ἀειχλόου γῆς δὸς, κόρη, βλέπειν ὕδωρ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 126. [πρβλ. ἐπίγραμματα υπ’ αριθμ. ἐδῶ 73 & 75]
84. Ἐπὶ τοῖς εἰκονισθεῖσιν ἐν τῷ προπυλαίῳ τῶν Ἁγίων τεσσαράκοντα (14 στίχοι), f. 46r – inc.: Τροχοῦ φορὰ χρόνου μὲν ἀστατουμένη | στοᾶς τὸ κάλλος ῥυτιδωθὲν δεικνύει | ἀδελφικὸς πόθος δὲ μὴ γηρῶν χρόνω | τοῦ Συροπόλων ἐκ γένους Γεωργίου | αὐθις νεουργεῖ καὶ τὸ γῆρας ἐξάγει | δικαιοσύνης ἥλιον γράφων μέγαν ... – des.: ... κατατρυφῶν τε τῆς ἀειδρόσου χλόης, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 126-127.
85. Ἐπὶ τρικλίνῳ νεουργηθέντι χάριν τραπέζης των μοναχῶν παρὰ τοῦ βασιλέως κύρ Μανουὴλ ἔνθα εἰκονίσθησαν σὺν αὐτῷ καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ βασιλεὺς κύρ Ἀλέξιος καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης καὶ ὁ Βουλγαροκτόνος κύρ Βασίλειος (42 στίχοι), f. 46r – inc.: Ἄν εἶχε κραυγὴν καὶ δομημάτων φύσις | πάντως ἂν εἶπεν ἡ μονὴ τοῦ Μωκίου ... – des.: ... αὐτοῦ τραπέζης προσλαβῶν δαιτυμόνας, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 127-128· τμημ. ἀγγλ. μτφρ. MANGO, *The Art of the Byzantine Empire*, σσ. 226-27.
86. Εἰς ἐγκόλπιον ἔχον μέρος τοῦ ἁγίου λίθου ἐν ᾧ μετὰ τὴν ἀποκαθήλωσιν ἔθετο τὸν Χριστὸν ὁ Ἰωσήφ καὶ μέρος τῆς σπάθης τοῦ ἁγίου Γεωργίου (4 στίχοι), f. 46v – inc.: Στέρνοις φέροντι τμημα, Χριστέ, τοῦ λίθου ... – des.: ... Κωνσταντίνῳ σῶ συμμάχει Μονομάχῳ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 128.
87. Εἰς ἐγκόλπιον ἔχον μέρος τοῦ ἁγίου λίθου ἐν ᾧ μετὰ τὴν ἀποκαθήλωσιν ἔθετο τὸν Χριστὸν ὁ Ἰωσήφ καὶ μέρος τῆς σπάθης τοῦ ἁγίου Γεωργίου (24 στίχοι), f. 46v – inc.: Τοῦ σοῦ μὲν ὕψους ἄξιον κόσμου, κόρη ... | σὸς οἰκέτης αἰτῶ σε Ῥογέρος Λέων | παπποῦ σεβαστοῦ παγκλεοῦς προηγμένος, | πατὴρ δὲ λα-μπροῦ πρωτονωβελισσίμου | λατινογλώσσους ἐκμεταφράζων φράσεις. | Σὺν Εἰρήνῃ δὲ τῇ βοηθῶ τοῦ βίου, | ἧς Ἰασίται τοῦ γένους ἀρχηγέται ... – des.: ... τρυφῆς παρ’ αὐτὴν τὴν ἀείβλαστον χλόην, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 129.
88. Ἐπὶ τάφῳ τινὸς γυναικὸς αἰφνιδίως θανούσης διὰ κυνάγχης (12 στίχοι), f. 46v – inc.: Τερθφεῖς Ἀδὰμ φάρυγγα καρπῷ τοῦ ξύλου | θάνατον εὔρε ἡδονῆς πικρὸν τέλος, | ὄν κληρὸν ἐκλέλοιπε τοῖς ἀπεκτόνοις. (ἀπεκτόνοις cod.) | Ἰωάννου γοῦν Ἀρετὴ συνεννέτις | κουροπαλάτου τοῦ Κλαυδιοπολίτου | ὄν γνώσις ᾧκείωσε καὶ πίστις πόθου | πρωτοσεβαστῷ πρωτοβεστιαρίῳ | αἰφνιδίᾳ φάρυγγος ἐκλείπει νόσῳ ... – des.: ... καρπὸν τρυγᾶν ἄφθιτον [...] (τέλος ἐξίτηλον), ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 129.
89. Ἐπὶ πατελίῳ χρυσῷ γεγονότι παρὰ τοῦ σεβαστοῦ τοῦ Καλαμάνου καὶ δοθέντι τῷ ἁγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ [ἔχοντι] εἰκονισμένα διάφορα κατὰ [βαρβάρων :] τρόπαια (22 στίχοι), f. 46v – inc.: [...] ἐκ Δαυὶδ προσλαμβάνειν ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 129-130. (γραφή ἐξίτηλος)
90. <Ἐπιγράμματα εἰς τὴν ἁγίαν Βαρβάραν> (7 ἐπιγράμματα), f. 105r – i. Ἀνεπίγραφον εἰς ἁγίαν Βαρβάραν (6 στίχοι), inc.: Ἄστοργε πάτερ Βαρβάραν τέμων ξίφει ... ii. Ἐτερον εἰς τὴν αὐτὴν (6 στίχοι), inc.: Σὺ μὲν τὸ πῦρ Ἦφαιστον ἐξυμνῶν λέγεις ... iii. Ἐτερον εἰς τὴν αὐτὴν (6 στίχοι), inc.: Ὡφθης μισαρὸς αὐτόχειρ πατὴρ τέκνου ... iv. Ἐτερον εἰς τὴν αὐτὴν (6 στίχοι), inc.: Ἦν ἂν τὸ κρεῖττον εἰ πατὴρ ἄλλος φθάσας ... v. Ἐτερον εἰς τὴν αὐτὴν (6 στίχοι), inc.:

Βλέπων φλέγον πῦρ πατέρα παιδοκτόνον ... **vi.** Ἐτερον εἰς τὴν αὐτὴν (6 στίχοι), inc.: Οὐκ ὡς μελίσσης, ὡς δὲ κηφῆνος γόνος ... **vii.** Ἐτερον εἰς τὴν αὐτὴν (7 στίχοι), inc.: Τί καὶ πάλιν πῦρ οὐρανὸς κάτω βρέχει ... – des.: ... φθάνει γὰρ αὐτὸς ἐκτεμῶν τοῦτον ξίφει, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 142.

91. Ἐπὶ εἰκονίσματι τῆς Θεοτόκου ἄνωθεν πύλης μοναστηρίου (22 στίχοι), ff. 105r-v – inc.: Ἦνπερ προσεῖδεν ὁ προφητεύων πύλην ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 142-143.
92. <Ἐπιγράμματα> (19 τρίστιχα επιγράμματα), ff. 105v-106r – **i.** Εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, Inc.: Νύμφη προέρχου, φωσφορεῖτε παρθένοι ... – Des.: ... φωτὸς γὰρ ἀντεισηλθεν ἰδοῦ λυχνία, ed. W. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams on the Lord’s Feasts in Cod. Marc. Gr. 524”, *DOP* 48 (1994), 117-33, σ. 118. **ii.** Εἰς τὸν Χαιρετισμόν, Inc.: [Ἄγγελος] Πάναγνε χαῖρε, τὸν Θεοῦ τέξεις γόνον ... – Des.: ... [Θ.] Ὡς γένοιτό μοι, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 118. **iii.** Εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν, Inc.: Τὸ θαῦμα φρικτόν· παρθένος θεὸν κύει ... – Des.: ... ἀστήρ δὲ μάγους πρὸς τὸν ἥλιον φέρει, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 118. **iv.** Εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν, Inc.: Ἄνθρακα λαβὶς καὶ τὸ πῦρ βάτος φέρει ... – Des.: ... καὶ τοῖς ἐν ἄδου πρόδρομος πρῶτος γίνου, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 118. **v.** Εἰς τὴν βάπτισιν, Inc.: Βαπτιστὰ μὴ δείδιθι τοῦ πυρὸς θίγων ... – Des.: ... καὶ πνεῦμα θεῖον ὡς περιστερὰν ἴδης, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 118. **vi.** Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν, Inc.: Ὅρος, Μωυσῆς καὶ θεὸς νῦν ἐνθάδε ... – Des.: ... Χριστὸς δὲ μύσταις καὶ θεόπταις φῶς βρῦει, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 118. **vii.** Εἰς τὴν ἔγερσιν τοῦ Λαζάρου, Inc.: [Χριστός] Λάζαρε δεῦρο ... – Des.: ... φωνή με Χριστοῦ τοῦ φίλου περιτρέχει, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 118. **viii.** Εἰς τὴν Βασιόφορον, Inc.: Ἰδοῦ τὰ τέκνα τοὺς γονεῖς καταισχύνει ... – Des.: ... χλεύης ἐπενδύσουσιν αὐτοὶ πορφύραν, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 118. **ix.** Εἰς τὸν δεῖπνον, Inc.: Χριστοῦ φονεὺς ὦν αἷμα μὲν τούτου πίνεις ... – Des.: ... ὅς γὰρ φάγη ζῆ, σὸς δὲ κλῆρος ἀγχόνη, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 118. **x.** Εἰς τὸν νιπτῆρα, Inc.: [Χριστός] Νίφθητι Πέτρε νῦν τέως τοὺς σοὺς πόδας ... – Des.: ... ταύτη μὲν νυκτὶ τρίτον ἐξηρημένος, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 119. **xi.** Εἰς τὴν προσευχὴν, Inc.: Αἰτεῖς Ἰησοῦ λύτρα τοῦ ποτηρίου ... – Des.: ... ἡ ταῦτα δεῖγμα φύσεών σου τῶν δύο, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 119. **xii.** Εἰς τὴν προδοσίαν, Inc.: Σαίνων τὸν ἄμνὸν ἐκ φιλημάτων κύον ... – Des.: ... σὺ δ’ ἀγχονίζου καὶ στεροῦ ζῶν δύο, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 119. **xiii.** Εἰς τὸν Χριστὸν ἐλκόμενον ἐπὶ τῷ σταυρωθῆναι, Inc.: Λύου προπάτορ, ἐκτρύγου ζῶης ξύλου ... – Des.: ... στέγει χάριν σοῦ μηδὲν κραυγὴν ἐξάγων, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 119. **xiv.** Εἰς τὴν Σταύρωσιν, Inc.: Διπλοῦς ὁ παθὼν· ζῶν γὰρ ἔστι καὶ νέκυς ... – Des.: ... οὐκοῦν θεὸς κράζουσι πέτραι γῆ σκότος, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 119. **xv.** Εἰς τὴν ἀποκαθήλωσιν, Inc.: Κατῆλθεν εἰς γῆν, γῆς ἀνήρθης πρὸς ξύλον ... – Des.: ... κάκειθεν ἀνείλκυσας Ἀδὰμ πρὸς πόλον, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 119. **xvi.** Εἰς τὸν ἐνταφιασμόν, Inc.: Τοὺς νυκτερινούς νῦν μαθητὰς μοι βλέπε ... – Des.: ... κρύπτοντας εἰς γῆν ὃν διὰ τρίτης ἴδης, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 119. **xvii.** Εἰς τὴν Ἀνάστασιν, Inc.: Τὴν σάρκα τάφος, τὴν ψυχὴν ἄδης φέρει ... – Des.: ... ἄλλεσθε νεκροί, θνήσκε θανάτου κράτος, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 119. **xviii.** Εἰς τὴν Ἀνάληψιν, Inc.: Ἄσαρκος ἦλθες, σὰρξ ἀνήλθες πρὸς πόλον ... – Des.: ... ἄνθρωπος ὄφθεις καὶ θεὸς πάλιν μένων, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 119. **xix.** Εἰς τὴν Πεντηκοστὴν, Inc.: Θεὸς τὸ πνεῦμα, δύσθεον φράττου στόμα ... – Des.: ... λόγου μαθηταῖς συγγενοῦς κατ’ οὐσίαν, ed.

- HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 119. βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανός κώδιξ 524”, σ. 143. **xx**. Εἰς τὴν κοίμισιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, Inc.: Ἀπόστολοι στάζουσιν ἐκ νεφῶν δρόσοι ... – Des.: ... σταγῶν δε Χριστὸς πνεῦμα μητρὸς λαμβάνει, ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σ. 119. **xxi**. Εἰς τὸ ἐν τῷ αἰγιαλῷ τῆς Τιβεριάδος ἄριστον: Inc.: Νίπτεις Πέτρου πρὶν, Σῶτερ, ἐν δείπνῳ πόδας· – Des.: ... ἐγγὺς θαλάσσης συναριστῶν ὡς φίλῳ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανός κώδιξ 524”, σ. 144· ed. HÖRANDNER, “A Cycle of Epigrams”, σσ. 119-120. [το τελευταίο ἐπίγραμμα υπ’ αριθμ. **xxi** ἐδῶ βρίσκεται ἀποκομμένο ἀπὸ το βασικό *corpus* των προηγουμένων 20 ἐπιγραμμάτων (παρεμβάλεται μεταξύ τους το ἀμέσως ἐπόμενο ἐπίγραμμα υπ’ αριθμ. **93**. Εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Μιχαὴλ ...). Ὀρθῶς ὡστόσο ὁ HÖRANDNER προτείνει ὅτι πρέπει νὰ ἐννοηθεῖ ὡς ἀνήκον στο ἴδιο σύνολο]
93. Εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Μιχαὴλ εἰκονισθέντα ἐν τῷ προπυλαίῳ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ τοῦ ἔξωθεν τοῦ κάστρου Τριαδίτης, παρὰ τοῦ σεβαστοῦ καὶ μεγάλου ἐταιρειάρχου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Παλαιολόγου ἔνθα συνεικονίσθη αὐτὸς τε καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ σεβαστὸς κῦρ Ἀλέξιος (9 στίχοι), f. 106r – inc.: Ὡς πρὶν Μανουὲ συλλαλοῦντά σε βλέπω ... – des.: ... |⁵ Σὺ δ’ ἀλλὰ ταῖς πτέρυξι πατρὶ συσκέποις |⁶ Ἀλέξιόν μου τὸ γλυκύτατον τέκνον. |⁷ Αἰτῶ σεβαστὸς ταῦτα Παλαιολόγος |⁸ Γεώργιος, σὸς μέγας ἐταιρειάρχης |⁹ Κομνηνοδοικῶν βλαστὸς ἀνακτεγγόνων, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανός κώδιξ 524”, σ. 143.
94. Εἰς ἐγκόλπιον τοῦ Ἀλουσιάνου Μιχαὴλ τοῦ γραμματικοῦ τοῦ ἀπὸ τοῦ κανικλείου τοῦ Ἀγιοθεοδωρίτου ἔχον τίμιον ξύλον τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ· ξύλον ἀπὸ τοῦ τάφου ἔνθα ἐποιήσατο τὴν προσευχὴν ὁ Χριστὸς ἐν τῇ νυκτὶ τοῦ πάθους· λίθους ἀπὸ τοῦ ἁγίου τάφου τοῦ Χριστοῦ· τοῦ τάφου τῆς Θεοτόκου· τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν· τοῦ τόπου τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τοῦ ὄρους τοῦ Σινᾶ (3 στίχοι), f. 106r: Τόπου προσευχῆς ἐκφύεν φέρων ξύλον | Σταυροῦ τε Χριστοῦ καὶ τάφου μητρὸς λόγου, | ὄρους Ἐλαιῶν, Σινᾶ, Γολγοθᾶ λίθους, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανός κώδιξ 524”, σ. 144.
95. Ἐπὶ τῷ ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ ἐγγεγλυμμένῳ [γα]στρίῳ ἐν λίθῳ (5 στίχοι), f. 106v – inc.: Ἐοικεν ὡς φύουσιν ὑδάτων δίχα ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανός κώδιξ 524”, σ. 144.
96. Εἰς λίθον ἀπὸ τοῦ ἁγίου τάφου τῆς Θεοτόκου ἐν ᾧ ἦν αὕτη εἰκονισμένη (5 στίχοι), f. 106v – inc.: Τὸ τμήμα λίθου τοῦ καλύψαντος τάφου ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανός κώδιξ 524”, σ. 144.
97. Εἰς κανδήλαν ἀναρτηθεῖσαν εἰς εἰκόνα τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ παρὰ τοῦ ἀνωμ (=πρωτονωβελισσίμου) κυροῦ Νικολάου (13 στίχοι), f. 106v – inc.: Σταυρῷ δύνας, ἤλιε τῆς δόξης λόγε ... – des.: ... |⁹ Μαυροκατακαλῶν με σὸν δούλον σκέπον |¹⁰ ἀρχοῦντα τιμὴν πρωτονωβελισσίμου |¹¹ τὸν Νικόλαον καὶ τρυφᾶν τέλος δίδου |¹² σὺν Εὐφροσύνη Δουκοβλάστῳ συζύγῳ |¹³ ἡμῶν τε τέκνοις τῆς Ἐδέμ χλόης μέσον, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανός κώδιξ 524”, σ. 144.
98. Εἰς εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ τοῦ Περιβλέπτου κοσμηθεῖσαν παρὰ βασιλέως, ἧς ὀπισθεν ὁ αὐτὸς εἰκονίσθη (17 στίχοι), f. 106v – inc.: Εἰ καὶ τύπου πίνακα κοσμῶν σε, λόγε, |² ὀπισθεν αὐτοῦ τὴν ἐμὴν γράφων θέαν |³ πιστὸς λάτρης σὸς Βασίλειος Σερβλίας |⁴ ἀλλὰ τὸ δαυίδειον ἐξάδω μέλος ... – des.: ... ὅταν καθίσῃς εἰς περίβλεπτον θρόνον |¹³ κοινήν ἀνεγκλήτετον ἐξάγων κρίσιν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανός κώδιξ 524”, σ. 145.
99. Εἰς τὸν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος τάφον τοῦ σεβαστοκράτορος καὶ πορφυρογεννήτου κυροῦ Ἀνδρονίκου ὡς ἀπὸ τῆς συμβίου αὐτοῦ, τῆς σεβαστοκρατορίσεως κυρᾶς Ἄννης (36 στίχοι), f. 106v – inc.: Ὡ τύμβε· πικρὰ κλησὶς ἀλγεινὴ θέα ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανός κώδιξ 524”, σ. 145.
100. Εἰς εἰκόνα ἔχουσαν ἱστορηθέντα τὸν βασιλέα, τὴν δέσποιναν εὐλογουμένην παρὰ τοῦ Χριστοῦ (34 στίχοι), f. 107r – inc.: Κάνταῦθα τέρμα τῆς προφητείας βλέπω ...

- | Ἰωάννης δὲ τοῦ θεοῦ λόγου θύτης | Χρυσοροφίτης ἐξ ἐπωνύμου γένους ... | καὶ τὴν ἄνασσαν Μαρίαν συνεγγράφων | ἀντιόχου γῆς πρὶν φέρουσαν τὸ κράτος ... – des.: ... γήρα λιπόντων ἐν βάθει τὰ τοῦ κράτους, edd. MAGDALINO & NELSON, “The Emperor in Byzantine Art”, σσ. 137-38.
101. Εἰς τὴν ἀπὸ Κορίνθου ἀνακομισθεῖσαν εἰς τὴν μεγαλόπολιν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Θεοδώρου καὶ αὐτῆς ἀποσταλεῖσαν ἐκεῖσε (26 στίχοι), f. 107v – inc.: Καὶ τοῦτο δεῖγμα βασιλικῆς καρδίας | αὐτοκρατοῦντος Μανουὴλ Ῥώμης νέας | Κομνηνοθαλοῦς πορφυρανθοῦς δεσπότης ... – des.: ... κύκλους διαγράφοντα μακρῶν ἡλίω, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 145-146.
102. Ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ Συναδηνοῦ κῦρ Ἀνδρονίκου τοῦ γαμβροῦ τοῦ δεσπότη τοῦ Ἀγγέλου (49 στίχοι), ff. 107v-108r – inc.: Ἄν τύμβον ἰδῶν καρδίαν θλιβῆς ξένη ... – des.: ... Ἐδέμ χλόην, σκίνωμα καὶ τρυφῆς ὕδωρ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 146-148.
103. Ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ Συναδηνοῦ κῦρ Ἀνδρονίκου τοῦ γαμβροῦ τοῦ δεσπότη τοῦ Ἀγγέλου (49 στίχοι), ff. 107v-108r – inc.: Ἄν τύμβον ἰδῶν καρδίαν θλιβῆς ξένη ... – des.: ... Ἐδέμ χλόην, σκίνωμα καὶ τρυφῆς ὕδωρ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 146-148.
104. Ἐπὶ τῇ νεουργηθείσῃ μονῇ ἐν ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου παρὰ τοῦ πανσεβάστου μεγάλου ἐταιρειάρχου ἧς ἐν τῷ προνάῳ εἰκονίσθησαν οἱ βασιλεῖς, ἐξ ὧν ἡ σειρά τοῦ γένους τούτου κατάγεται καὶ μερικὰ τινὰ κατορθώματα τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ αὐτοκράτορος κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ (64 στίχοι), ff. 108r-v – inc.: Ὡς λαμπρὸν ἐντρύφημα καρδίας φέρεις |² ναοῦ τὸ κάλλον καθορῶν τούτου, ξένη ... |⁹ Γεώργιος γὰρ μέγας ἐταιρειάρχης |¹⁰ σεβαστὸς ἐκφύς Παλαιολόγων γένους |¹¹ Κομνηνοδοκῶν αὐτοκρατορευγόνων ... – des.: ... οἶκον δὲ κοινὸν τὴν Ἐδέμ τέλος χλόην, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 148-150· τμημ. αγγλ. μτφρ. MANGO, *The Art of the Byzantine Empire*, σσ. 227-28.
105. Εἰς μύακα τοῦ ἐν τῷ βουνῷ τῶν Βλαχερνῶν νεουργηθέντι τρικιόνῳ (5 στίχοι), ff. 108v – inc.: Ἐν σοι τὸ βᾶθρον ἀσφαλῶς ἠδρασάμην ... – des.: ... ὡς ἐν σκιαῖς κᾶν τοὺς ποθουμένους βλέπω, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 150.
106. Εἰς κανδήλαν χρυσοῦν δοθεῖσαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Γοργοῦ παρὰ τοῦ Μέλητος (6 στίχοι), ff. 108v – inc.: Θεῖας με λαβῶν ἐκ κολυμβήθρας βρέφος ... – des.: ... Ἀδριανὸν Μέλητα, σύζυγον, τέκνα, ed. W. HÖRANDNER, “Miscellanea Epigrammatica. I. Epigramme von Ioannes Geometres und Ioannes Mauropous in einer Handschrift der Marciana, II. Manuel Holobolos im Prodromos-Kloster?”, *JÖB* 19 (1970), 109-19, σ. 111 υποσημ. 11· ed. ΕΥΔ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ, “Ποικίλα: Α'. Ἅγιος Γεώργιος ὁ Γοργός, Β'. Γνωμικά ἀπὸ τῆν *Σύνοψιν Χρονικὴν* του Κωνσταντίνου Μανασσή καὶ στίχοι παραινετικοὶ εἰς τὴν μάταιαν δόξαν του βίου (Bodl. Barocc. gr. 197, φφ. 664^{r+v} καὶ 669^v)”, *ΕΕΦΣΑΠΘ* 18 (1979), 479-88, σσ. 479-80. [ο ΤΣΟΛΑΚΗΣ ἀγνοεῖ τὴν προγενεσττέρα ἐκδοσὴν τοῦ HÖRANDNER]
107. Εἰς τίμιον Σταυρὸν τεθέντα ἐν τῷ τάφῳ τῆς σεβαστῆς κυρᾶς Σοφίας τῆς Κομνηνῆς καὶ τῆς σεβαστῆς θυγατρὸς αὐτῆς κυρᾶς Εἰρήνης (8 στίχοι), f. 108v – inc.: Τύπος παγέντος ἐν λιθοστρώτῳ ξύλῳ ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 150· W. HÖRANDNER, “Customs and Beliefs as Reflected in Occasional Poetry”, *BF* 12 (1987), 235-47, σ. 243.
108. Στίχοι γραφέντες εἰς ἐγχείριον τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας (8 στίχοι), ff. 108v-109r – inc.: Πρὸς τὰς θάλασσας τῶν χαρίτων σου, κόρη ... – des.: ... Γεώργιός σοι ταῦτα Παλαιολόγος |⁸ Δούκας Κομνηνὸς καὶ σεβαστὸς ἀξίᾳ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 151.

109. Στίχοι γραφέντες εἰς εἰκόνα τῆς ἀγίας Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἱστορηθεῖσαν παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυροῦ Ἰωάννου τοῦ γεγονότος καθηγουμένου τῆς μονῆς τοῦ ἀγίου Διομήδους τῆς λεγομένης Νέας Ἱερουσαλήμ (21 στίχοι), f. 109r – inc.: Πάλιν μὲν ᾠκτείρησας, ὡς Δαυὶδ γράφει | Σιών ἀναστὰς ἐκ τάφου, πλαστουργέ μου ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 151.
110. Εἰς ἐνδυτὴν τῆς ἀγίας τραπέζης δοθεῖσαν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου παρὰ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης (8 στίχοι), f. 109r – inc.: Σοὶ τῶ πρό πάθους ἐνδυθέντι πορφύραν ... – des.: ... Ἄνναν Κομνηνὴν πορφυρανθῆ πατρόθεν |⁸ Κοντοστεφάνω σὺν Στεφάνω συζύγω, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 151.
111. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἀγίου Νικολάου κοσμηθεῖσαν (14 στίχοι), f. 109r – inc.: Ἄν ἐζυγοστατεῖτο καρδίας πόθος ... – des.: ... σωτηρίαν δὸς τῶ Τζίρω Θεοδώρω, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 151.
112. Εἰς εἰκόνα τοῦ μοναχοῦ Νεοφύτου ἔχουσαν τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον καὶ τὸν ἅγιον Δημήτριον ἰκετεύοντας τὸν κύριον ἡμῶν καὶ θεὸν Ἰησοῦν Χριστόν (8 στίχοι), ff. 109r-v – inc.: Ἄνθος σε τὸ βλαστῆσαν ἐν κόσμῳ λόγε ... – des.: ... Νεόφυτος σὸς ἐν μονοτρόποις λάτρεις, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 152.
113. Εἰς χρυσοῦν ἀπαλαρέαν γενομένην παρὰ τῆς αὐτοκρατορίσεως κυρᾶς Εἰρήνης (10 στίχοι), f. 109v: Τὸ χρῆμα χρυσοῦν, ἢ δὲ ἐν αὐτῶ στιλπνότης |² οὐ φύσεως ἔοικεν ἐκστίλβειν τόσον |³ ὅσον φεραυγῶν χρυσοειδῶν χαρίτων |⁴ τῆς αὐτανάσεως βασιλίδος Εἰρήνης, |⁵ ἥς τοῦτο χρῆμα καὶ δι’ ἦν στίλβει πλέον. |⁶ Ἦν Ἀλαμανῶν εὐγενεῖς ῥήγες γένους |⁷ φύουσι παῖδες καισάρων Ἰουλίων, |⁸ ἄναξ ἑαυτῶ Μανουῆλ δὲ συνδέει |⁹ Κομνηνὸς πορφύρας ἐκφύς αὐτοκράτωρ |¹⁰ Ῥώμης παλαιᾶς εἰς ἔνωσιν καὶ νέας, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 152. (ἀπαλαρέα = δίσκος, ρηχό σκεῦος, βλ. LBG, tom. I, s.v.)
114. Εἰς ἐγχείριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου (14 στίχοι), f. 109v: Περιστεράν σε χρυσεάν μεταφρένοις ... | σκέπω τύπον σὸν χρυσοπάστῳ πορφύρα | ἐν σοὶ σεβαστὸς Γουδέλης Τζυκανδύλης ... – des.: ... |¹³ σὺν Εὐδοκίᾳ συζύγω σώζουσά με |¹⁴ ἢ πορφυρανθοῦς ἐξέφν Θεοδώρας, ed. VALERIE NUNN, “The Encheirion as adjunct to the Icon in the Middle Byzantine Period”, *BMGs* 10 (1986), 73-102, σ. 102.
115. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἀγίου Γεωργίου κοσμηθεῖσαν (20 στίχοι), f. 109v: Ἐμπνουν ὀρῶ σε μάρτυς· εἶχε γὰρ τάχα | χρώμασι κερνᾶν καὶ ζωὴν ὁ ζωγράφος ... – des.: ... |¹⁷ ἐμοῦ τὸ λύτρον καὶ συνεύνου δεσπότη |¹⁸ πορφυροφυοῦς εὐσεβοῦς Ἀλεξίου |¹⁹ καὶ βασιλείας οὐρανῶν λάχος δίδου. |²⁰ Ἡ βασιλὶς αἰτῶ σε πιστῶς Εἰρήνη, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 152-153.
116. Εἰς κωθώνιον ἔχον εἰκονισμένας τὰς ἀρετὰς (4 επιγράμματα), ff. 109v-110r: **i.** (3 στίχοι): Τὰς ἀρετὰς διψῶσα τοῦ πίνειν πλέον | κυκλόθεν αὐτὰς τοῦ κρατῆρος ἐγγράφει | Κομνηνοφυοῦς Σοφίας παῖς Εἰρήνη. **ii.** (3 στίχοι): Τὰς ἀρετὰς γράψασα κρατῆρος κύκλω | μνήμην Σοφίας τοῦ κρατῆρος εἰσφέρει | φρόνησις ἐξ’ οὐ σωφροσύνη συρρέει. **iii.** (4 στίχοι), inc.: Χρυσοῦς κρατήρ· Βάκχαι δε ποῦ Διονύσου; ... – des.: ... τῶν ἀρετῶν εγραψε κύκλω τοὺς τύπους. **iv.** (4 στίχοι), inc.: Φέρουσα κλησὶν ἀρετῶν ὑπερτέρας | Κομνηνοβλάστου Σοφίας παῖς Εἰρήνη ... – des.: ... διψεῖ γὰρ αὐτὰς ὑπὲρ αὐτὴν τὴν πόσιν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 153.
117. Περὶ τῆς εὐλογίας τῶν τεσσάρων στοιχείων τοῦ κόσμου (18 στίχοι), f. 110r – inc.: Τὴν γῆν πατήσας εὐλογεῖς ταύτην, λόγε, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 153.
118. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἀγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ (18 στίχοι), f. 110r – inc.: Ἡ τὴν ἑαυτοῦ ζωγραφεῖ Λουκᾶς, θέαν ... – des.: ... λιτάζεται Σγουρὸς σὲ νῦν

- Ἰωάννης |¹⁹ ὁ καὶ νεουργὸς σου σεβασμίου τύπου, |²⁰ εὐαγγελιστὰ σὺ δὲ τὴν χάριν νέμοις, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 153.
119. Εἰς τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου (49 στίχοι), ff. 110r-v – inc.: Ἄν ἐν σκιαῖς, ἄνθρωπε, καὶ γραφαῖς θέλης ... – des.: ... υἱὸν κριτὴν σὸν ἰλεοῦσα τοῖς δύο, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 154-145 (sic – μετὰ τῆ σ. 154 ἡ σελιδαρίθμηση συνεχίζεται εσφαλμένα: 145 κ.ε.)· ed. L. STERNBACH, *Spicilegium Prodromeum*, [Dissertationes philol. classis Acad. Litter. Cracoviensis, 39], 1904, σσ. 365-66. Βλ. καὶ HÖRANDNER, *Theodoros Prodromos*, σ. 435.
120. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου κοσμηθεῖσαν (20 στίχοι), ff. 110v-111r – inc.: Εἰς καρδίαν τοῦ σοῦ βαλὼν πόθου σπόρον ... – des.: ... Γεώργιος σοι ταῦτα Παλαιολόγος |²⁰ Δούκας Κομνηνὸς καὶ σεβαστὸς ἀξία, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 145.
121. Ἦθοποιία τίνας ἂν εἴποι λόγους ἢ σεβαστὴ κυρᾶ Εἰρήνη ἢ θυγάτηρ τῆς σεβαστῆς κυρᾶς Σοφίας τῆς τοῦ σεβαστοκράτορος περὶ τῶν εἰς αὐτὴν συμβεβηκότων (201 στίχοι), ff. 111r-112v – inc.: Οὐκ ἔστι μοι μὲν εὐχαριστίας λόγος ... – des.: ... |¹⁹⁸ Κατωδύνου σοι ταῦτα καρδίας λόγοι |¹⁹⁸ Κομνηνοβλάστου λάτριδος σῆς Εἰρήνης |²⁰⁰ κούφισμα μικρὸν δυσπραγημάτων βάρους |²⁰¹ καὶ λύσεως αἵτησις ἀμπλακημάτων, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 146-151.
122. Εἰς τὸ καινουργηθὲν κουβούκλειον ἐν τῷ κατὰ τὰς Βλαχέρνας κουβουκλείῳ (18 στίχοι), f. 112v – inc.: Τί τὸν μέγαν ἄνακτα τυπῶν, ζωγράφε ... – des.: ... καὶ βάρβαρον πᾶν καὶ παράσπονδον γένος, edd. MAGDALINO – NELSON, “The Emperor in Byzantine Art”, σ. 142.
123. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Νικολάου κοσμηθεῖσαν (28 στίχοι), f. 115v – inc.: Ἄν μηδὲν αἰτῶν μηδὲ λαμβάνων πάλαι | ... | Γεώργιόν με τὸν Σκυλίτζην ἐκ γένους, | ἐξ Εὐγενειωτῶν δὲ τῆς ρίζης Ἄνναν ... – des.: ... φῶς Τριάδος δὸς τῆς μοναρχικῆς βλέπειν, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 152.
124. Εἰς εἰκόνα τῆς Θεοτόκου κοσμηθεῖσαν παρὰ τοῦ Σκληροῦ (10 στίχοι), f. 115v – inc.: Σοῦ καὶ τύποι στίλβοντες ἦσαν χρυσίῳ ... | ... | Κωνσταντῖνος Σκληρὸς λάτρης ἐκ Σκληρῶν γένους ... – des.: ... πᾶν ἔργον ὑπόχαλκον ὃ τρέφει φλόγας, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 152.
125. Εἰς εἰκόνα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου κοσμηθεῖσαν παρὰ τοῦ Συναίτου (7 στίχοι), f. 115v – inc.: Ἐκ μαργαρίτων, ἐκ λίθων, ἐκ χρυσοῦ | κοσμῶ τύπον σόν, ζῶσα χρυσοῦ λυχνία. | Νικηφόρος σὸς οἰκέτης Συναίτης ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 153.
126. Εἰς εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καθημένου ἐπὶ θρόνου καὶ ἠπλωμένας ἔχοντος τὰς χεῖρας (12 στίχοι), f. 115v – inc.: Εἰ τὴν σοφίαν κατιδεῖν βούλει, ξένε ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 153.
127. Εἰς εἰκόνα τοῦ Χρυσσοστόμου (4 στίχοι), f. 116r – inc.: Ψυχὴν ἐμὴν ἄρδευε, πηγὴ χρυσέα ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 153.
128. Εἰς ἐγκόλπιον ἔχον τίμιον λίθον τοῦ τάφου τοῦ Χριστοῦ (3 στίχοι), f. 116r: Τὸ τμήμα λίθου τοῦ καλύψαντος τάφου | λίθον τὸν ἀκρόγωνον ὃν βάσιν φέρει, | Θεόδωρος Ῥῶς ἐκ φυλῆς βασιλέων, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 153.
129. Εἰς ἐγκόλπιον ἔχον λίθον ἀπὸ τοῦ τάφου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (4 στίχοι), f. 116r: Τμήματι, Σῶτερ, λατομητοῦ σου τάφου | ὄρους, ἀλατόμητε Παρθένου λίθε, | στήριγμα, δεσμὸς τῶν διεστώτων γίνου | τῷ πατριάρχῃ τῆς Σιών Ἰωάννη, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 153.
130. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Μαξίμου (6 στίχοι), f. 116r – inc.: Εἰ μὴ μαθῶν ἦδειν σε, Μάξιμε, φθάσας ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 153.

131. Εἰς εἰκόνας τῶν ἀγίων Θεοδώρων (17 στίχοι), f. 116r – inc.: Εἰς πίστεως σύγκρατον ἀκραιφνῆ πόθον ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 153.
132. Εἰς τὸν ἀπὸ τῆς Πόλεως προσαχθέντα στέφανον <In coronam auream Manuelis imperatoris> (14 στίχοι), f. 116r – inc.: Τί λαμπάδος χρή τῷ φεραυγεῖ φωσφόρῳ ... – des.: ... ἀεὶ με χαίρειν σοῖς θριάμβοις εὐδόκει, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 154.
133. Εἰς εἰκόνα τῆς Θεοτόκου τῆς παναγίας δεσποίνης ἡμῶν (16 στίχοι), ff. 116r-v – inc.: Πολλὰ Σολομῶν φησι τῶν θυγατέρων ... – des.: ... |¹⁵ πρωτοστράτορος δῶρον ἐξ Ἀλεξίου, |¹⁶ ὑπεκλάλει μου μυστικώτεροις λόγοις, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 154.
134. Εἰς τὸν τάφον τῆς Σκληραίνης (11 στίχοι), f. 116v – inc.: Βουστροφύλακος (sic ΛΑΜΠΡΟΣ – καστροφύλακος;) Ἥλιξ συνευνέτιν | Σκλήραιναι Ἄνναν ὁ βραχὺς κρύπτω λίθος ... – des.: ... τὸν Χριστὸν ἄρον, ἄρον εἰς Σταυροῦ ξύλον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 154-5.
135. Στίχοι γεγονότες ὅτε ὁ υἱὸς τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου πεσὼν ἀφ’ ὑψηλοῦ τρικλίνου ἐν ᾧ ἦν ὁ Χριστὸς εἰκονισμένος, οὐδόλως ἐβλάβη (21 στίχοι), f. 116v – inc.: Ἀπαγγελῶ σου θαυμάτων τὰς αἰνέσεις ..., ed. ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΟΥΦΟΠΟΥΛΟΥ, “Δύο ἀνέκδοτα ποιήματα γιὰ τὸν γιο τοῦ Θεοδώρου Στυππειώτη”, *Βυζαντινά* 15 (1989), 351-67, κείμε. σ. 361.
136. Ἡθοποιία· τίνας ἂν εἶπη λόγους ὁ υἱὸς τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου ἀβλαβῆς διαφυλαχθεῖς (99 στίχοι), ff. 116v-117v – inc.: Πάλαι μὲν, Σῶτερ, πλάστα μου, ρύστα, σῶστα ..., ed. ΚΟΥΦΟΠΟΥΛΟΥ, “Δύο ἀνέκδοτα ποιήματα”, κείμε. σσ. 362-5.
137. Εἰς τὸν τάφον τῆς Σκληραίνης (29 στίχοι), f. 117v – inc.: Ἐκ τοῦ διώκτου καὶ σπαράκτου μὲν πάλαι ... – des.: ... Νικόλαός σοι ταῦτα πιστὸς οἰκέτης |²¹ πρωτωνωβελίσσιμος ἐκ τῆς ἀξίας, |²² Μαυροκατακαλῶν δὲ πατὴρ ἐκ γένους, |²³ Εὐφροσύνη τε Δουκικῆς ρίζης κλάδος |²⁴ πρωτοστράτορος Μιχαὴλ τὸ παππόθεν, |²⁵ ὃς αὐτανάσσης ἦν σύναιμος Εἰρήνης, |²⁶ Θεοδώρου δὲ πανσεβάστου πατρός, |²⁷ ἃς σῶζε, Σῶτερ, πρὸς τρυφῆς φέρων χλόην |²⁸ Θεοδώρῳ συνάμα καὶ τῇ Μαρίας |²⁹ τέκνοις συνάπτων εὐφροσύνης ἐν τόποις, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 155.
138. Εἰς εἰκόνα τῆς τοῦ Χριστοῦ βαπτίσεως δοθεῖσαν εἰς τὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ναῶ τοῦ Προδρόμου παρὰ τοῦ Βασιλικῶ (35 στίχοι), ff. 117v-118r – inc.: Πρὶν μὲν κατιδῶν πῦρ θεϊκῆς οὐσίας ... – des.: ... |²⁷ Αἶτει παρ’ αὐτοῦ ψυχικὴν σωτηρίαν |²⁸ Κωνσταντίνῳ πληροῦντι βουλήν συζύγου, |²⁹ Ἀγγελοπῶλων ἐκ γένους κατηγμένης |³⁰ τῆς Ἐλένης καὶ τόνδε τὸν θεῖον τύπον |³¹ διδόντι δῶρον τῇ μονῇ τοῦ Προδρόμου |³²... |³⁵ κοινὸς μετ’ αὐτοῦ σύζυγος τὲ καὶ τέκνα, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 156.
139. Εἰς εἰκόνα τοῦ προφήτου Δανιὴλ (19 στίχοι), f. 118r – inc.: Ἔοικε τοῖς τρέφουσιν ἀκραιφνεῖς πόθους ... – des.: ... |¹⁷ Κωνσταντίνου με καὶ σύνευνον Ἐλένην |¹⁸ καὶ παῖδα φίλον Μανουὴλ σὸν οἰκέτην |¹⁹ Ἀγγελοπῶλων ἐκ φυλῆς κατηγμένων, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 156-157.
140. Εἰς τὴν ἀποσταλεῖσαν πρὸς τοῦ Χριστοῦ τάφον χρυσοῦν κανδήλαν (14 στίχοι), f. 118r – inc.: Χριστοῦ μὲν ἐν σοὶ πρὶν καλυφθέντος, τάφε ... – des.: ... καὶ τὴν δι’ αὐτὸ συμμετρίσασθαι χάριν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 157.
141. Εἰς τάφον (18 στίχοι), f. 118r – inc.: Εἰ μὴ θαλάσσης ἢ πετρῶν ἔφυς, ξένη |² δάκρυσιν τοῦτον τὸν πικρὸν λίθον βρέχε |³ μαθῶν τίς ἔνδον μαργαρίτης ἐκρύβη. |⁴ Φέρει γὰρ ἄνδρα τὸν Πεκούλην ἐκ γένους |⁵ Βασίλειον, πρῶτιστον ἐν δικασπόλοις |⁶ κοιαιστόρων τε σεμνύναντα τοὺς θρόνους ... – des.: ... καὶ τοῦ θεοῦ πρόσωπον ἐν φωτὶ βλέπειν, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 157.

142. Εἰς τὸν Χριστὸν ἐλκόμενον ἐπὶ τῷ σταυρωθῆναι (15 στίχοι), ff. 118r-v – inc.: Ἐκλινεν οὖς, ἤκουσεν, ἠδύνθη πάλαι ... – des.: ... ὡς οἶον ἔμπνους ἐγγραφεῖς τῷ τεχνίτη, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 157-158.
143. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου (12 στίχοι), f. 118v – inc.: Ἐγκαρδίου πίστεως τε καὶ πόθου |² εἰς πυρσὸν ἀέριον ἀρθέν δεικνύων |³ μοναχὸς οἰκτρὸς λοῖσθος ἐν μύσταις Κλήμης |⁴ ἐν ὑλικοῖς χρώμασι τὸν τύπον γράφω |⁵ τοῦ πατριάρχου τῆς Σιών Ἰωάννου ... – des.: ... ὡς ἱεραρχῶν καὶ γὰρ αὐτῶν ἡ χάρις, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 158.
144. Εἰς τάφον (50 στίχοι), ff. 118v-119r – inc.: Τεραστία τις ᾧδε τοῦ τύμβου φύσις |² ... |⁶ κρύπτει γὰρ ἔνδον τῶν χαρίτων τὴν μίαν, |⁷ τὸ πορφύρας βλάστημα, τὴν Εὐδοκίαν, |⁸ ἧς χρύσειον ρίζωμα τῆς γεναρχίας |⁹ Κομνηνοφυῶν ἐκ τρισυτοκρατόρων. |¹⁰ Πάππος γὰρ Ἀλέξιος, εὐσεβῆς ἄναξ, |¹¹ ὁ σκῆπτρα Ῥώμης προσλαβὼν ἄθλον μέγα |¹² φρενῶν σταθρῶν καὶ βριαρᾶς παλάμης. |¹³ Πατὴρ δὲ βλαστός πορφύρας Ἰωάννης |¹⁴ ... |¹⁷ Σύναιμος ἄναξ Μανουὴλ, κλῶν πορφύρας |¹⁸ ... |³⁶ Θεόδωρος δὲ Βατάτζης συνευνέτης ... – des.: ... διδοὺς Ἐδὲμ σκῆνωμα καὶ τρυφῆς χλόην, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 158-160.
145. Εἰς τὸν τάφον τῆς σεβαστῆς κυρᾶς Σοφίας (56 στίχοι), f. 119r – inc.: Εἴ τις βλεφάρων ἐκπετάσας τὰς πτύχας ... – des.: ... τιθεὶς τέκνω χαίρουσαν ἅμα μητέρα, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 160-161 (sic).
146. <Δημοτικὰ ἀνεπίγραφα εἰς Μανουὴλ Κομνηνόν> (3 ἐπιγράμματα), f. 119r: i. (13 στίχοι) inc.: Ἔστι πιστὸς ἐν οὐρανῷ μάρτυς τῶν σῶν τροπαίων ... – des.: ... τοιοῦτου σε κηρύττοντος τοῦ μάρτυρος ἐξ ὕψους; ii. (11 στίχοι) inc.: Ἐκ τοῦ θεοῦ τοῦ πλάσαντος καὶ στεφανώσαντός σε ... – des.: |⁵ Αὐξάνεσθε, πληθύνεσθε, συνεκβλαστάνοίτε μοι, |⁶ ἀνάκτορα πληρώσατε τῶν ἐξ ἡμῶν ἐγγόνων. |⁷ Καὶ μαρτυρεῖ νυμφεύματα τῶν σῶν ἀδελφοπαίδων. |⁸ Καὶ γὰρ τὸν Ἰσαάκιον τὸν τῆς συναίμου παῖδαν |⁹ τῆς Εὐδοκίας τοῦ βλαστοῦ τῆς πατρικῆς πορφύρας, |¹⁰ τῆ τοῦ σεβαστοκράτορος Εἰρήνη δισεγγόνῃ |¹¹ νυμφοστολῶν εἰς αὐξήσιν τοῦ γένους συμφυτεύεις. iii. (14 στίχοι) inc.: Ἦκουσεν ὕψος οὐρανοῦ, γῆς πλάτος ἠνωτίσθη ... – des.: ... καὶ χαίροις, ἄναξ Μανουὴλ, οὕτως αὐτὴν εὐφραίνων, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 161-163.
147. Εἰς τὸν τάφον τοῦ πρωτοψάλτου Ἰωάννου τοῦ Μανουγῆ (25 στίχοι), f. 119v – inc.: Ἄν ἐν ποταμοῖς τῆς Βαβυλῶνος γράφη ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 163.
148. Εἰς τὸ θαῦμα τοῦ τυφλοῦ εἰκονισθὲν (10 στίχοι), ff. 119v-120r – inc.: Φῶς ἐξ ὑδάτων τοῦτο νικᾷ τὴν φύσιν ... – des.: ... καθαγιαζὼν καὶ φρένας καὶ σαρκίον, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 163.
149. Εἰς τὸ θαῦμα τοῦ παραλύτου εἰκονισθὲν ἐν τῷ αὐτῷ λουτρῷ (10 στίχοι), f. 120r – inc.: Προβατικῆς μὲν πρὶν κολυμβήθρας ὕδωρ ..., βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 163.
150. Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κομνηνοῦ (38 στίχοι), f. 120r – inc.: Εἰ καὶ πρὸς ἄλλους ἀφορῶν τύμβους, ξένη |² ... |⁷ Κρύπτει γὰρ ἐντὸς τὸν Κομνηνὸν μητρόθεν |⁸ Θεοδώρας βλάστημα, πορφύρας κλάδον |⁹ αὐτοκρατοῦντος Μανουὴλ τῆς συγγόνου |¹⁰ Ἀλέξιον τὸ θαῦμα τοῦ παντὸς γένους ... |¹⁸ ᾧ συζυγεῖσα δεξιαῖς σὺν ἐλπίσιν |¹⁹ Ἄννα Κομνηνὴ Δουκόβλαστος μητρόθεν ... – des.: ... καὶ τρισσολαμπές τοῦ θεοῦ φέγγος βλέπειν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 163-164.
151. Εἰς τὰ εἰκονισθέντα ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τῆς Ἁγίας Τριάδος τῇ κατὰ τὸ Στενὸν (18 στίχοι), ff. 120r-v – inc.: Πολλὰς φυτεύσας δωρεῶν σῶν ἀμπέλους |² ... |⁷ σὲ τὸν φυτουργὸν εἰκονίζομεν πόθῳ |¹⁰ καὶ γνήσιόν σε μυστικὸν Νικηφόρον ... – des.: ...

- καὶ βασιλείαν ἀτελεύτητον τέλος, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 164-165.
152. Εἰς τὴν αὐτὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος (16 στίχοι), f. 120v – inc.: Αὕτη μοναστῶν ἢ κατοικία, ξένη ... – des.: ... αὐτοῦ προσευχαῖς, κἂν παρέλθῃ τὸν βίον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 165 (sic).
153. Ἐπὶ τῷ ἀναρτηθέντι τρικανδήλω ἐν τῷ ναῶ τοῦ Βήρου (12 στίχοι), f. 120v – inc.: Πολλὰς ἀπ’ ἀρχῆς μέχρι καὶ νῦν μοι, μάκαρ ... – des.: ... |¹⁰ ὁ πρωτονοτάριος αἰτῶ καὶ πάλιν |¹¹ μυροβλήτα, φρούρει με, παῖδας, εγγόνους, |¹² τέλος δὲ πᾶσι τοῖς Ἐδέμ κληρον νέμοις, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 165.
154. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ ὁμολογητοῦ (10 στίχοι), f. 120v – inc.: Ῥυσθεῖσα δεινῆς καὶ πολυχρόνου νόσου ... – des.: ... |⁷ Εὐδοκία Δούκαινα σὸν γράφω τύπον |⁸ μίξασα τοῖς χρώμασι καὶ νῦν τὸν πόθον. |⁹ Σὺ δ’ ἐν βίῳ μὲν προστάτει μου καὶ σκέπε, |¹⁰ τέλος δὲ τρυφῆς ἐγκατασκῆνου χλόῃ, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 166.
155. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος (16 στίχοι), f. 120v – inc.: Τὸν δίχα χειρὸς ἐξ ὄρους τετμημένον ... – des.: ... |¹¹ Βασίλειος δὲ Καρύκης, πιστὸς λάτρις |¹² ... |¹⁶ ἐν τῇ κρίσει δὲ τὴν Ἐδέμ κληρον νέμοις, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 166.
156. Ἐπὶ σκεύει χρυσῷ ἐν ᾧ εἰκονίσθη ὁ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς κατατροπούμενος τὸν Σουλτάνον (16 στίχοι), f. 180r – inc.: Ἐκ χρυσοῦ τὸ σκεῦος, ἢ δὲ στιλπνότης ... – des.: ... τὸν χρυσοῦν οὕτω ταῦτα χρυσοῦσι πλέον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 172· τμημ. αγγλ. μτφρ. MANGO, *The Art of the Byzantine Empire*, σ. 228.
157. Ἐπὶ εἰκόνι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου κοσμηθεῖση (12 στίχοι), f. 180r – inc.: Αὐτάγαθόν σε καὶ φιλεύσπλαχνον φύσει ... – des.: ... σκηνοῦντα τοῦτον εἰς Ἐδέμ δεῖξαι χλόην, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 172.
158. Ἐπὶ εἰκόνι τοῦ ἁγίου Θεοδώρου κοσμηθεῖση παρὰ τοῦ Σερβλίου κυροῦ Ἰωάννου (10 στίχοι), f. 180r – inc.: Πρὸς δωρεῶν θάλασσαν ὧν ἔσχον, μάκαρ ... – des.: ... Ἰωάννης σὸς δοῦλος αἰτῶ Σερβλίας, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 172-173.
159. Ἐπὶ εἰκονίσμασι τοῦ τε ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κυροῦ Μανουήλ καὶ τοῦ υἱοῦ τούτου κυροῦ Ἀλεξίου (19 στίχοι), f. 180r – inc.: Πάππος, πατήρ, παῖς, βασιλεῖς Ῥώμης νέας ... – des.: ... αὕθις δὲ ἀπ’ αὐτοῦ τέκνα τῶν ἀπεγγόνων, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 173.
160. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου δεθεῖσαν (corr. ΛΑΜΠΡΟΣ: δοθεῖσαν cod.) διὰ χρυσοῦ παρὰ τοῦ βασιλέως (11 στίχοι), ff. 180r-v – inc.: Ὁ τὰς καμήλου τρίχας εἰς σκέπην ἔχων ... – des.: ... θεὸν δυσσωπῆ τοῦ δεδωκότος χάριν, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 173-174.
161. <Ἀνεπίγραφον εἰς τὴν στέψιν Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ> (11 στίχοι), f. 180v – inc.: Πάλαι μὲν εἰς ἀρχιερεῖς, Μελχισεδὲκ ὁ μέγας ... – des.: ... καὶ τῷ συστρατηγοῦντι σοι θεῷ διδούς τὴν δόξαν, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 174.
162. Ἐπὶ ἐγκολπίῳ ἔχοντι μέρος τοῦ ἁγίου λίθου, ἐν ἐσμυρνίσθη ὁ κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός (6 στίχοι), f. 181r – inc.: Ὁ ζῶν θεϊκῶς καὶ θανῶν σαρκὸς νόμῳ ... – des.: ... |⁵ Ἰωάννην μὲ Κομνηνόν, Σῶτερ, σκέποις |⁶ ἅμα συνεύνω Δουκοβλάστῳ Μαρῖα, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 175.
163. Ἐπὶ εἰκόνι τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος (8 στίχοι), f. 181r – inc.: Ἀναγύρω μὲν πρὶν παρεῖχες τὴν χάριν ... – des.: ... Γεράσιμος σὸς τόνδε σοι κόσμον φέρων, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 175.
164. Ἐπὶ πατελίῳ χρυσῷ, ἐν ᾧ εἰκονίσθησαν τὰ κατὰ τὴν Οὐγγρίαν τρόπαια τοῦ βασιλέως (8 στίχοι), f. 181r – inc.: Φωνὴν μὲν Ἰστρος ἐκ Δαυὶδ προσλαμβάνων |²

- ... |⁴ γράψας σεβαστὸς Δουκόπαις Καλαμάνος ... – des.: ... καὶ τῷ βασιλεῖ Δουκικὸν δῶρον φέρειν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 175-6.
165. Ἐπὶ τῷ εἰκονίσματι τοῦ βασιλέως, τοῦ μὲν κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συλλαλοῦντος αὐτῷ πρὸς τὸ οὐς, τοῦ δὲ ἀγίου πνεύματος ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐξ οὐρανοῦ κατερχομένου, τῶν δὲ ἀγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῶν ἀγίων πατριαρχῶν, τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Θεολόγου καὶ ἔτι ἀρχιερέων ἐπιδιδόντων αὐτῷ νόμους τῶν χρήσεων (12 στίχοι), f. 181r – inc.: Σὺ μὲν θεῷ πᾶν τῷ βασιλεῖ προσλάλει ... – des.: ... καὶ δόγμα πᾶν ἔκφυλον αὐτοῖς ἐκτρέπου, edd. MAGDALINO & NELSON, “The Emperor in Byzantine Art”, σσ. 147-48.
166. Εἰς τὸ θαῦμα τῶν πέντε ἄρτων (13 στίχοι), f. 181r – inc.: Λαβὼν ἀφύρτως φύραμα τοῦ σαρκίου ... – des.: ... κοινῶς τὸ κοινὸν συμπίοις ἡμῶν πόμα, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 176.
167. Ἐπὶ σκεπάσματι χρυσῷ, ἐν ᾧ εἰκονίσθησαν τὰ κατὰ τὸ ταξείδιον τὸ κατὰ τὸ ἴκονιον (12 στίχοι), ff. 181r-v – inc.: Τάχ’ ἂν βιασθῆ καὶ θαλασσῶν ἢ χῦσις ... – des.: ... ὡς ταῦτα πολλῶν ἀντίμετρα χρυσίω, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 176-177.
168. Ἐπὶ εἰκόνι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου (24 στίχοι), f. 181v – inc.: Χρυσὸς μὲν οὐδέν, οὐδὲ λαμπρότης λίθων |² ... |⁸ Θεοδώρας δώρημα Κομνηνῆς δέχου |⁹ πορφυροθαλοῦς ἐγγόνης Θεοδώρας |¹⁰ ἧς πάππος Ἀλέξιος αὐσονοκράτωρ, |¹¹ πατὴρ δὲ βλαστὸς πορφύρας Ἰωάννης |¹² αὐτοκράτωρ τρόπαια μυρία δράσας |¹³ σύναιμος ἄναξ Μανουὴλ Ῥώμης νέας |¹⁴ ... |¹⁶ ἢ τὸν Λαπαρδᾶν ἐξ ἐπωνύμου γένους |¹⁷ σεβαστὸν Ἀνδρόνικον ἔσχεν εὐνέτην. |¹⁸ ... – des.: ... αἰτῶ σε δίδου τῇ δεήσει μου πέρας, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 177.
169. Ἐπὶ τῷ ξίφει τοῦ βασιλέως (12 στίχοι), f. 181v – inc.: Ζίφους μὲν ἀνταύγεια συγχέει κόρας ... – des.: ... ὡς μὴ ζοφωθῆς ἀστραπηβόλω ξίφει, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 178.
170. Ἐπὶ χρυσῷ ζωστήρι (10 στίχοι), f. 181v – inc.: Ἐκ μαργαρίτων, ἐκ λίθων, ἐκ χρυσοῦ |² σοὶ τήνδε συμπλέξασα τὴν ζώνην νέμω, |³ αὐτοκράτωρ μου, τῆς ζωῆς πλουτισμέ μου |⁴ συναυτάνασσα ῥηγόβλαστος Μαρία ... – des.: ... κράτει δὲ τῷ σῶ γῆς περιγράφων γύρον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 178.
171. Ἐπίγραμμα γεγονὸς ἐπὶ τῷ ἐμπαγέντι μέσο τῆς οὐγγρικῆς χώρας Τιμίω Σταυρῷ (29 στίχοι), ff. 181v-182r – inc.: Ὅν πρὶν κατιδῶν ἀστερόγραφον τύπον |² ... |⁵ μνήμης χάριν ἔστησε τοῖς ὀψιγόνοις |⁶ Δούκας σεβαστὸς εὐκλεῆς Ἰωάννης ... – des.: ... τοῦ νικοποιοῦ σταυρικοῦ ξύλου τύπον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 178-179.
172. Εἰς τὸν ἅγιον Στέφανον (6 στίχοι), f. 189v – inc.: Ἐκαρτέρει Στέφανος ἀνδριοφρόνως ... – des.: ... πρὸς τὰς βολὰς ὑπῆρχε τῶν λίθων λίθος, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 183.
173. Εἰς ἐγκόλπιον ἔχον μῦρον ἐκ τοῦ βλύζοντος ἀπὸ τῆς εἰκόνος τοῦ ἀγίου Γεωργίου του Μεσαμπελίτου (4 στίχοι), f. 193r – inc.: Σὺ κλῆμα Χριστοῦ, τῆς νοητῆς ἀμπέλου ... – des.: ... δι’ οὗ Σκυλίτζην τὸν Γεώργιον σκέποις, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 185-186.
174. Εἰς τάφον τῆς Ζηραίνης (26 στίχοι), f. 193r – inc.: Εἰ μὴ σιδηρᾶς ἐξεχαλκεύθης, ξένη |² ... |⁶ Αὕτη [μὲν] Μελισσηνῶν ἐκ ρίζης ἔφυ |⁷ καὶ προσγενῆς ἦν Ζηρεπωνύμω γένει, |⁸ οὐς εἶχεν ἢ Πέλοπος ὡς κλέος μέγα· |⁹ ζυγεῖσα δ’ ἀνδρὶ τῶν περικλεεστάτων |¹⁰ Μωσηλὲ φυλῆς Μιχαὴλ ἀπεκγόνω ... – des.: ... συνοικίαν σχεῖν τῆς Ἐδέμ τούτῳ μίαν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 186.
175. Εἰς τὸν αὐτὸν τάφον ἐν ᾧ εἰκονίσθη ἡ ὑπεραγία Θεοτόκος ἰκετεύουσα ὑπὲρ τῆς κειμένης (11 στίχοι), f. 193r-v – inc.: Ἰδοῦ θεοῦ παῖ, πλάστα μου, τέκνον, λόγε ... –

des.: ... κὰν νῦν διεῖλες οἷς λόγοις οἶσθα μόνος, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 187.

176. Δημοτικά ἐπὶ τῇ προελεύσει τοῦ βασιλέως (5 επιγράμματα), f. 193v: i. (10 στίχοι) inc.: Οὐ χρήζει ρήτορος ἀπλῶς, οὐδ' ὕμνων ἀνθρωπίνων ... – des.: Πλὴν ἀλλ' ὡς φόρον φέρομεν οἱ δοῦλοι σου τοὺς ὕμνους. ii. (10 στίχοι) inc.: Ἡ πόλις ἢ βασιλεία, μήτηρ ἢ σὴ καὶ δούλη ... – des.: ... μετὰ τοσοῦτων παρελθεῖν ἰσχύσης τῶν τροπαίων. iii. (10 στίχοι) inc.: Ἐθάμβησας τοῖς ἔργοις σου καὶ ταῖς ταχυπραξίαις ... – des.: ... σὺ δὲ κἀνταῦθα νίκησον ἐκ μετριοφροσύνης. iv. (10 στίχοι) inc.: “Ἦλιε γίγαν, φεραυγὲς νυμφίε τῆς ἡμέρας ... – des.: ... ἢ μᾶλλον κατορθώμασι καὶ ταῖς ἀριστουργίαις. v. (10 στίχοι) inc.: Χαῖρε μοι, θύγατερ Σιών, πόλεως πάσης μητὲρ ... – des.: ... καὶ πρίγκιψ τρόμω παριδῶν χάριν δευτέρου βίου, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σσ. 187-189.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- BEES N. A., “Zu einem Epigramme des Kodex Marcianus Graecus 524” *BNJ*2 (1921), 52. [διόρθωση στο ἐπίγραμμα υπ' αριθμ. ἐδῶ 134 => βουστροφύλακος = καστροφύλακος]
- HÖRANDNER W., “Customs and Beliefs as Reflected in Occasional Poetry”, *BF* 12 (1987), 235-47.
- _____, “A Cycle of Epigrams on the Lord's Feasts in Cod. Marc. Gr. 524”, *DOP* 48 (1994), 117-33.
- _____, “Ἡ εἰκόνα του ἄλλου. Λατίνοι, Φράγκοι καὶ βάρβαροι ἀπὸ τῆ σκοπιά της αὐλικῆς ποίησης των Κομνηνῶν”, *Δωδώνη* 23/2 (1994), 115-31, ἰδ. σσ. 119-122.
- _____, “Epigrams on Icons and Sacred Objects: The Collection of Cod. Marc. Gr. 524 once again”, εἰς: *La poesia tardoantica e medievale. Atti del I Convegno internazionale di studi, Macerata, 4-5 maggio 1998*, a cura di M. SALVADORE (Centro internazionale di studi sulla poesia greca e latina in età tardoantica e medievale. Quaderni 1). Alessandria, 2001, σσ. 117-124.
- ΚΑΛΙĆ I., FERJANČIĆ B., RADOŠEVIĆ-MAKSIMOVIĆ N. (σερβοκροατ. μτφρ.-σχολ.), *Fontes Byzantini Historiam Populorum Jugoslaviae Spectantes*, tomus IV, Beograd, 1971, σσ. 195-197. [μόνο τα τμήματα που αφοροῦν στην ἱστορία των σλαβικῶν φύλων]
- JEFFREYS ELIZABETH, “The depiction of female sensibilities in the twelfth century”, εἰς: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΑΓΓΕΛΙΔΗ (ed.), *Το Βυζάντιο ὤριμο γιὰ Ἀλλαγές. Επιλογές, εὐαισθησίες καὶ τρόποι ἐκφρασης ἀπὸ τον ἐνδέκατο στον δέκατο πέμπτο αἰῶνα*, [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Διεθνή Συμπόσια 13], Ἀθήνα, 2004, σσ. 73-85.
- _____, “Why produce verse in twelfth century Constantinople?”, εἰς: P. ODORICO, P. A. AGAPITOS, M. HINTERBERGER (eds.), «*Doux remède*». *Poésie et poétique à Byzance. Actes du Ier colloque international philologique «ERMHNEIA», Paris, 23-24-25 février 2006 organisé par l'E.H.E.S.S. et l'Université de Chypre*, Paris, 2009, σσ. 219-228.
- MAGDALINO & NELSON, “The Emperor in Byzantine Art”.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σποράδην γιὰ τα αναφερόμενα στα ἐπιγράμματα πρόσωπα.
- ΜΙΟΝΙ E., *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Instituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1985, σσ. 399-407.

- NUNN VALERIE, “The Encheirion as adjunct to the Icon in the Middle Byzantine Period”, *BMGS* 10 (1986), 73-102. [σσ. 91-102 (επίμετρο): σχολιασμός επιγραμμάτων υπ’ αριθμ. εδών 33, 34, 37, 38, 42, 44, 61, 68, 108, 114]
- ODORICO P. – MESSIS CH., “L’Anthologie Comnène du Cod. Marc. gr. 524: Problèmes d’Édition et Problèmes d’Évaluation”, εις: W. HÖRANDNER – M. GRÜNBAERT (eds.), *L’Épistolographie et la poésie épigrammatique. Actes de la 16e Table ronde du XXe Congrès international d’Études byzantines*, [Dossiers Byzantins, 3], Centre d’études byzantines, néo-helleniques et sud-est européennes, Paris, 2003, σσ. 191-213.
- RHOBY A., “The structure of inscriptional dedicatory epigrams in Byzantium”, εις: CLARA BURINI DE LORENZI – MIRYAM DE CAETANO (eds.), *La poesia tardoantica e medievale. IV Convegno internazionale di Studi, Perugia 15-17 novembre 2007. Atti in onore di Antonino Isola per il suo 70o genetliaco*, [Centro internazionale di studi sulla poesia greca e latina in età tardoantica e medievale, Quaderni 5], Alessandria, 2010, σσ. 309-332. [για ορισμένα επιγράμματα του cod. Marc. gr. 524, ιδ. σσ. 315, 323]
- _____, “Zur Identifizierung von bekannten Autoren im Codex Marcianus graecus 524”, *Medioevo Greco* 10 (2010), 167-204.
- RIGO A., “Il martirio di Teodoro Gabras (BHG 1745)”, *Analecta Bollandiana* 116 (1998), 147-156. [βλ. ιδ. σ. 155 για τον αριθμ. 17 εδών]
- ШЕСТАКОВ С., “Заметки к стихотворениям codicis Marciani gr. 524” *VV* 24 (1923-26), 45-56.

15. Άνώνυμοι / άδηλοι σχεδογράφοι = 12ος αι.

ΕΡΓΑ :

D) SCHEDAE

1. Παραινετικό περί εγκρατείας και φιλανθρωπίας. Ακολουθούν σύντομα γραμματικά σχόλια, inc.: Εἰ αἰρή ᾧ ἄνθρωπε ἴλεων εὐρεῖν τὸν θεόν... – des.: ... καὶ ὁμωρόφιον αὐτὸν καὶ ὁμοδίαιτον ποίησον – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 122v-123r = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, f. 319v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 2]
2. Περί φιλανθρωπίας, inc.: Μὴ παραδράμωμεν ἀδελφοὶ τὸν ἠλκώμενον καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων πυλῶνων ... – des.: ... πρεπούση καὶ καταστάσει δαιούση προσκείμενοι – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 123v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 4]
3. Περί του Αγ. Αντωνίου. Ακολουθούν σύντομα γραμματικά σχόλια, inc.: Ὁ μέγας Ἀντώνιος ἐξ ὀνύχων, τὸν ἀσκητικὸν ἀπαλῶν, βίον μετελθὼν... – des.: ... καὶ συγχορεύει τοῖς χοροῖς τῶν ἀγγέλων – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 123v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, f. 306v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 5]
4. Περί νηστείας, inc.: Ἐλήλυθεν ἡ νηστεία, ἦν μητέρα τις σωφροσύνης εἰπὼν ... – des.: ... βληθέντες εἰς πῦρ χαλδαϊκῆς καμίνου / ἄνωθεν ἐψύχοντο τῇ θεῖα δρόσῳ – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 124r = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 313v-314r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 6]
5. Περί σχεδογραφίας. Ακολουθούν πλούσια γραμματικά σχόλια, inc.: Δεξιὰ λαβόντες ἐπεισόδια, ᾧ φίλτατοι νέοι ... – des.: ... ὡς ἂν δομηθῇ τῶν μαθημάτων δόμος | αἰεὶ μένων ἄσειστος ἠδραιωμένος – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 124r-v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, f. 383r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 7]

6. Παραιναιτικό με θέμα τα σχέδια, inc.: Συνεβουλευσαμεν ἤδη σοι τῆτες, χήρα, ὀρέγειν ἴταις ... – des.: ... οὕτως δὲ ποιῶν εἷς ἕση τῶν εὐφρόνων – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 124v-125r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 8]
7. Περί φιλοπονίας, inc.: Οὐ μικρῶς σῖναι ὠμολόγηται ἑαυτόν, τῶν οἰκείων μαθημάτων καταμελῶν ... – des.: ... πόνους ποθεῖτε τοὺς καλῶν παραινέσιον – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 125r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 9]
8. Παραιναιτικό περί νηστείας, εγκράτειας και προσευχῆς, inc.: Δεῖ δὴ τὸν χριστιανῶν σπουδασμῶν πλείστων ἔχεσθαι αἴση συνηριθμημένον ... – des.: ... οὐδεὶς μολυσμοὺς σαρκικοὺς ἐκκαθάρη – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 125r-v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 314v-315r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 10]
9. Περί νηστείας, inc.: Ἡ νηστεία τῶν καλλίστων καὶ τιμίων ἐστίν ... – des.: ... τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσωμεν – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 125v = cod. Μουσείου Μπενάκη 75 [ΤΑ 152], ff. 170v-171v (βλ. Ε. ΛΑΠΠΑ-ΖΙΖΗΚΑ – Μ. ΡΙΖΟΥ-ΚΟΥΡΟΥΠΟΥ, *Κατάλογος ἐλληνικῶν χειρογράφων τοῦ Μουσείου Μπενάκη, 10ος-16ος αἰ.*, Ἀθήνα, 1991, σ. 138. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 11]
10. Παραιναιτικό, inc.: Οὐ δεῖ πείθεσθαι πλήθει βροτῶν φιληδόνων ... – des.: ... καὶ τὸν κριτὴν ἐπὶ τῶν τελευταίων καιρῶν εὐρίσκει ἀνίλεων – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 125v-126r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 12]
11. Παραιναιτικό. Ακολουθοῦν γραμματικά σχόλια, inc.: Ἄνθρωπε θνητέ, πρὸς αἴτην ἀγαθότητα φύλασσε ... – des.: ... καὶ πάλιν αἰφνιδίως ξηρανθείσῃς – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 126r = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, f. 319r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 13]
12. Περί της ανατροφῆς του Ἀχιλλέως, inc.: Θέτις Πηλεΐ γαμηθεῖσα τῶν αὐτοῦ Ἀχιλλέα συνδυασμῶν ἐτετόκει ... – des.: ... τῶ ἐπὶ κυνηγεσίᾳ ἐξάγειν συχνότερον – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 126r-v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 296r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 14]
13. Περί φιλανθρωπίας και ἐλεημοσύνης, με αφορμὴ ἓνα ἀπόφθεγμα που ἀποδίδεται στον Ἀριστοτέλη (βλ. *Gnomologium Vaticanum*, sent. 53, ed. L. STERNBACH, σσ. 25-26), inc.: Ἀριστοτέλης ἐρωτηθεὶς παρά τινος ποτὲ τῶν καιρῶν ... – des.: ... μιμεῖται θεὸν ὡς ἄνθρωποις ἐνόν – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 126v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 15]
14. Περί σωφροσύνης (σχόλιο στις *Παροιμ.* 5, 3-4,), inc.: Εἰ, παῖ, σοφὴ γένηται ἡ καρδιά σου ... – des.: ... καὶ ζήση βίον ἀνώδυνον – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 125v-127r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 16]
15. Μύθος. Ακολουθοῦν σύντομα γραμματικά σχόλια, inc.: Μίδας ὁ τῶν Φρυγῶν βασιλεὺς φιλοχρυσότατος ὢν ... – des.: ... ὡς ἡ τῶν ποιητῶν πη θανὴν νέοι μυθολογία φησί – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 127r = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, f. 291v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 17]
16. Παράφραση του μύθου του Αἰσώπου, με θέμα «ὁδοιπόροι καὶ ἄρκτος» (fab. 66 [I], edd. HAUSRATH-HUNGER). Ακολουθεῖ σύντομο γραμματικὸ σχόλιο, inc.: Ἐταῖροι δύο τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἐβάδιζον ... – des.: ... οἵτινες τὸ προσμένειν ὠθοῦσιν ἐν δυστυχίαις – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 127r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 18]
17. Γνώμη (πρβλ. Αἰλιανός, *Ποικ. Ἱστ.* 7, 10). Ακολουθεῖ σύντομο γραμμ. σχόλιο, inc.: Σωκράτης ὁ Σωφρωνίσκῳ νιῶμενος, ὃς εἰς ἄκρον ἦει λόγων σοφῶν ... – des.: ... αἷς τὸ θορυβῶδες πολὺ – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 127v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 19]
18. Αναφέρεται στον Ἐκτορα, inc.: Ἦν τις Πριαμίδην Ἐκτορα ἰλιακῶν πεδίων κίονα καλέση ... – des.: ... φονῆα τῶν εἰς χεῖρας ἰγμένων δείκων αὐτόν ὀμηρείως ἐρεῖν – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 128r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 20]
19. Παραιναιτικό που ἀποσκοπεῖ στην ἐκμάθηση παροιμιῶν περί ματαιοπονίας, inc.: Εἰς κενὸν ταῖς παρ' ἡμῶν παραινέσεσιν ἀδιαλείπτως κεχρήμεθα ... – des.: ... καὶ πειραθῆση βασάνων ἀπειρίτων – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 128r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 21]

20. Παραινετικό περί της άλογης χρήσης του δανείου, inc.: Οὕτως εὐληφῶς τὰ χρήματα ὁ δανεισάμενος ... – des.: ... κἂν γρηγορῇ τὸν μόρον βλέπει πρὸ ὀφθαλμῶν – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 128v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 402v-403r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 22]
21. Μύθος, inc.: Λαγῶς ἠγρεύθη ποτὲ λέοντι ... – des.: ... δυνάμεως φρόνησιν εἶναι βελτίω – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 128v-129r = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 400r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 23]
22. Περί σχεδῶν, inc.: Εἰ μὴ τὰ γεγραμμένα σχέδει καλῶς μαθάνειν ἐπιείγεσθε ... – des.: ... οὕτω καὶ γραφεῖ σχεδῶν τόμος ἀμαθεῖ – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 129r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 24]
23. Παραινετικό σχόλιο στις *Παροιμ.* 1, 10-11. Ακολουθεῖ σύντομο γραμματικό σχόλιο σε 3 δωδεκασύλλαβους στίχους, inc.: Εἰ καὶ τῆς ἐμῆς διανοίας αἱ ἄρουραι ... – des.: ... βδελύττεται γὰρ θεὸς τοὺς μαιφόνους – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 129v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 360r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 25]
24. Περί αλαζονείας, inc.: Καθ' ἐκάστην, ὧ οὗτος ... – des.: ... ἀπλῶς θεῶ ξύμπαντες ἐστυγημένοι | οἰήσεως ἔχοντες ἔμπλεων τρόπον – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 130r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 26]
25. Αναφέρεται στην μάθηση και την ευγενή ἀμιλλα, inc.: Δεῦρ' ἴθι παιδίον, καὶ τῶν ἐμῶν ἀπόλαυε λόγων ... – des.: ... ὅπως σε καὶ καύχημα τοῖς ἄλλοις ἔχω – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 130r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 27]
26. Περί φιλανθρωπίας, inc.: Μὴ ἀτιμάσης ὧ οὗτος ξένον ... – des.: ... τῶν ἐν πενία διαγόντων εἰσάξιον – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 130v-131r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 28]
27. Περί της ματαιότητος των εγκοσμίων, inc.: Αἰ μελέτην μοι φέρουσαι τοῦ θανάτου φροντίδες ... – des.: ... καὶ λύσιν αὐτοῖς παρέχεις ὀφλημάτων – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 131v-132r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 30]
28. Δοκίμιο εξετάσεων των «τρίτων» μαθητῶν, με παραινέσεις περί φιλοπονίας, inc.: Ἐκ παραινετικῶν λόγων ἀμνηλητήριον ῥητῶν ... – des.: ... ἀρκοῦσι ταῦτα πρὸς δοκιμῆν τοῖς τρίτοις – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 132v-133r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 32]
29. Σύντομος βίος και εγκώμιο του αγίου Ιω. του Χρυσοστόμου, inc.: Ὁ χρυσοῦς τὴν γλώτταν Ἰωάννης ... – des.: ... ἀπείρατων τέθεικε τῆς λύκων βλάβης – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 133v-134r = cod. Paris. gr. 2556, f. 82r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 34]
30. Σύντομη ἀσκηση (προσευχή και ὕμνος στον Θεό) για νεαροὺς μαθητές, παράφραση τροπαρίου (πρβλ. E. FOLLIERI, *Initia hymnorum Ecclesiae Graecae*, tom. I, [Studi e Testi, 211], Città del Vaticano, 1960, σ. 207), inc.: Αὐτὸς μόνος ἀθάνατος ὁ ποιήσας εἶ καὶ πλάσας τὸν ἄνθρωπον ... – des.: ... ἀρκεῖ τὸ μικρὸν τοῖς μικροῖς παιδαρίοις – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 134r = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, f. 310v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 35]
31. Εγκώμιο της αγίας Ευφημίας (:), inc.: Ἐταπείνωσε καὶ ἡ πανεύφημος Εὐφημία τὸν ἀρχέκακον ἐχθρόν ... – des.: ... ὑπερτεροῦσι τῶν κακίστων δαιμόνων – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 134v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 357v-358r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 37]
32. Δοκίμιο διαγωνισμού για τους «τρίτους» μαθητές με σχετικό θέμα, inc.: Φέρε δὴ καὶ παρ' ἡμῖν ἀγώνισαι παῖ ... – des.: ... ἀλλ' ἀσφαλῶς διέλθε τουτὶ τὸ σχέδος | ὡς εὐθύληπτον καὶ νεογνῶ παιδίω – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 135v-136r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 39]
33. Περί σχεδῶν, inc.: Καὶ τῶν μητέρων αἱ φιλόστοργοι καὶ φιλόπαιδες ... – des.: ... καὶ μείζοσί σοι δεξιῶσομαι λόγοις – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 136v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 41]
34. Μύθος κατάλληλος για «αρτιμαθεῖς», inc.: Καὶ σήμερον εὐτελές τι τὸ σιτομέτριον τῶν λόγων ... – des.: ... ἔλαθεν αὐτὸν ἐμβαλῶν ἀσυνέτως – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 137r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 42]

35. Μύθος ως δοκίμιο εξετάσεων, inc.: Καὶ τῷ παρόντι νεήλυδι συναγωνιζόμενοι σήμερον ... – des.: ... ἀντ' ἄρνος εἰς σὴν ταῦρον ἄξει θυσίαν – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 137v-138r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 43]
36. Περὶ φθόνου, inc.: Κακὸν μέγ' εἰς τὸν ἡμεδαπὸν βίον τὸ φθονεῖν παρήχθη ... – des.: ... τοῖς θείοις πατράσι καὶ ἀληθῶς πῆ μέσης σοφοῖς – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 138r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 44]
37. Παράφραση αποσπάσματος ἀπὸ τὸν Αἰλιανὸ (De nat. Anim. 4, 15), inc.: Ὁ λύκος ἐμπλησθεὶς εἰς κόρον οὐδ' ἂν ἐπιγεύσαιτο τοῦ βραχίστου ... – des.: ... λύκος μὴν ἔγνωσται τὸν τρόπον καὶ τὴν φύσιν – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 138v-139r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 46]
38. Παράφραση αποσπάσματος ἀπὸ τὸν Πλούταρχο (Βασιλέων ἀποφθέγματα καὶ στρατηγῶν, Ἠθικά 173A-B), inc.: Σεμίραμις γυνὴ μὲν ἦν βασιλῆς τῶν τῆς Βαβυλώνας χώρων ... – des.: ... οὐκ ἂν σ' ἴμερον θήκας συνέβη κινεῖν – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 139r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 47]
39. Παινετικὸ περὶ φιλοπονίας. Ακολουθοῦν σύντομα γραμματικὰ σχόλια, inc.: Εἰ αἰρή ὦ παῖ ἐν αἴσῃ σοφῶν συγκαταριθμηθῆναι... – des.: ... νέον μιμούμενος καὶ κατ' ἄργὸν βιοτεύοντα – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 139v-140r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 48]
40. Σχέδος παινετικὸ ἰακώδη, inc.: Διαφόρως ὑμᾶς ἐνουθέτησα παῖδες ἀδιόρθωτοι ... – des.: ... καὶ ταῦτα μὴδὲν βελτιουμένων ὅλως – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 140r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 49]
41. Μύθος με θέμα «κολοῖος καὶ ὄρνεις» (πρβλ. Αἴσωπος, fab. 103 [I], edd. HAUSRATH-HUNGER). Σημειωτέον ὅτι ἡ συγκεκριμένη παραλλαγή τοῦ αἰσώπειου μύθου εἶναι ἀγνωστὴ ἀπὸ ἀλλοῦ, inc.: Ἡρίκει ποτὲ περὶ κάλλους τὰ ὄρνεα ... – des.: ... οὕτω τῆς αἰσχύνης ἀπήλαυσε – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 140v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, f. 432v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 50]
42. Λόγος εἰς τὴν Ὑπαπαντή, inc.: Ἐπ' αἶνον τὸν τῆς ἑορτῆς ἐπληειμμένοι ... – des.: ... θέντας τὸ θάρρος μὴ κατακρίνης κρίνων – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 140v-141v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 51]
43. Παινετικὸ, inc.: Λόγον χρυσῶν προτίμα, χρυσὸν δὲ λόγων μὴδέποτε... – des.: ... σπόρον ἐλπίζοντα χρηστὸν – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 141v. Στὰ ff. 141v-142r ακολουθεῖ ἕμμετρο σχόλιο γιὰ τὴν σύνταξιν τοῦ μορίου μή, inc.: Τὸ μὴ τὸ κατ' ἐρώτησιν τεθὲν οὐχ ὑποτάσσει ... – des.: ... ἐνταῦθα καταλέλυται ὑποταγῆς ἢ τάξις = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 331r-v (σχέδος & σχόλιο ομοῦ). [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 52]
44. Περὶ τοῦ μήλου τῆς Ἐριδος, inc.: Λαβῶν σὺ τουτὶ τὸ μήλον ... – des.: ... καλῶς ἐπ' αὐταῖς κρίσιν ἔνδικον κρίνας – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 142v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 54]
45. Προσευχὴ μετανοίας ποὺ ἀναφέρεται στὴν παραβολὴ τοῦ ἀσώτου, inc.: Ἡμαρτον ὁμολογῶ σοι Κύριε, ἀσωτία συζῶν ... – des.: ... νέων στίφει φιλομαθῶν – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 143v-144v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 56]
46. Παράφραση ἐπεισοδίου ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ἀχιλλέως Τατίου, Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα (5, 18), inc.: Οὕτω μὲν ὁ Σάτυρος ὀρέγει μοι τὴν ἐπιστολήν ... – des.: ... τὴν πρὶν ποθεινὴν, νῦν δὲ σοι μισητέαν – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 144v-145r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 57]
47. Παράφραση τροπαρίου (πρβλ. E. FOLLIERI, *Initia hymnorum Ecclesiae Graecae*, tom. II, [Studi e Testi, 212], Città del Vaticano, 1961, σ. 297), inc.: Κριτοῦ καθεζομένου καὶ ἀγγέλων ἐστῶτων ... – des.: ... ἡμαρτον, ἰλάσθητι, φεῖσαί μου, Λόγε – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 145r = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 310v-311r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 58]

48. Ἐμμετρο σχέδος, inc.: Ἄμετρα μοχθῶν ὠφελείας σῆς χάριν... – des.: ... μὴ πείραν ἔξεις μαστίγων καὶ πλειόνων – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 145r-v, ed. ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 59, σ. 49.
49. Περὶ νηστείας, inc.: Μωσῆς δις σοφὸς λαμβάνων νομοθεσίαν ... – des.: ... μήπως ἀποκλείση σε τῶν αἰωνίων | καὶ μὴ ρεόντων ἀγαθῶν ποτε χρόνων – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 146r-v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 312v-313r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 61]
50. Περὶ νηστείας, inc.: Ἀσπαστέον τὴν εἰς τί ἀναγαγεῖν δυναμένην ... – des.: ... πηγὴ καλῶν πέφυκε νηστεία μόνη – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 146v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 62]
51. Περὶ νηστείας, inc.: Μέγα ἦδος ἐκ τῆς νηστείας ἐντίκτεται τῷ βροτῶν ... – des.: ... εἰ βούλει δέξασθαι στέφανον τὸν ἀμάραντον – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 146v-147r = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 317v-318r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 63]
52. Περὶ νηστείας, inc.: Εἶδες ὦ οὗτος μεγάλην τὴν ἄτην ἀποτικτομένην ἐξ ἀδηφαγίας ... – des.: ... οὐδέπω καὶ τήμερον θανάτου πείραν ἔλαβε – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 147v-148r = cod. Laurent. Conv. Soppr. 2, ff. 205r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 64 = ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 17, σ. 281]
53. Περὶ εγκράτειας, inc.: Εἰ ὄσφρησις ... – des.: ... μὴ (πρὸς) ἄλλο τι τῶν τέλ(ος) ἐχόντ(ων) κακ(ὸν) καὶ σφαλερ(ῶν) – cod. Laurent. Conv. Soppr. 2, ff. 205v-206r. [Διέλαθε τῆς προσοχῆς τοῦ ΠΟΛΕΜΗ, ο ὁποῖος στον αρ. 17, σ. 281 συνενώνει δύο σχέδη, δηλ. τους αριθ. 52 και 53 ἐδῶ]
54. Περὶ ταπεινότητος, νηστείας καὶ εγκράτειας. Επισυνάπτεται σύντομο γραμματικό σχόλιο, inc.: Τὸ ταπεινοφρονεῖν πρὸς τῷ κακοπαθεῖν οὐκ ἔᾶ πάση, οἰκῆα ... – des.: ... τῶν αἰδίων ἀγαθῶν ἐπιτύχης – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 148v-149r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 66]
55. Περὶ ελεημοσύνης, inc.: Οἴκτιρε ὦ οὗτος, τὸν ἐν ξηνητείᾳ, καὶ πενητεῖα διάγοντα ... – des.: ... τὸ διαπαντὸς κολάζεσθαι τὸν ἀμαρτωλόν – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 149r-v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 322r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 67]
56. Περὶ ελεημοσύνης, inc.: Ἐὰν ἴδης ἄνθρωπε ἴτην, βρωτῶν σπλαγχνισθεὶς μετάδος αὐτῷ ... – des.: ... τῶν ἐκεῖσε ἔχεις κολασμῶν – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 149v-150r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 68]
57. Παραινετικό, inc.: Εἰ ἐμοὶ πείθη φίλτατε πῆθι τῶν λυσιτελοῦντων ... – des.: ... ἄλλ' αὐτὸν τὸν Χριστὸν θεμέλιον ἔχοντος – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 150r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 69]
58. Περὶ ματαιοδοξίας, inc.: Ἄγε ὦ πλούσιε θείοις λόγοις πεισθεὶς ἄφες λαμπρὰς ἀνεγείρειν οἰκίας ... – des.: ... πολλοῖς φρέαρ φάνηθι φιλανθρωπίας – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 150r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 70]
59. Περὶ ελεημοσύνης καὶ φιλανθρωπίας. Ακολουθεῖ σύντομο γραμμ. σχόλιο, inc.: Πτωχῷ σὸν ὦ ἄνθρωπε κλίνει ὥς αἰεὶ δι' οἴκτον ... – des.: ... εἰ ταῦτα ποιεῖς, ἀγαθῶν πολλῶν τύχης – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 150v-151r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 71]
60. Αναφέρεται στὴν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου καὶ τὴν εἴσοδο τοῦ Χριστοῦ στα Ἱεροσόλυμα, inc.: Σήμερον εἰς Βηθανίαν παραγίνεται ὁ σωτὴρ ... – des.: ... εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 151r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 72]
61. Ἠθοποιία με θέμα: «τίνας ἂν εἴποι λόγους ὁ Ἰωσήφ ἐν τῷ λάκκῳ τῆς ἐρήμου βληθεὶς». Ακολουθεῖ σύντομο γραμματικό σχόλιο, inc.: Οὕτως ὁ Ἰωσήφ ἐν τῷ λάκκῳ τῆς ἐρήμου βληθεὶς ... – des.: ... καὶ πρὸς σφαγὴν τρέχουσιν ἀσχέτῳ ρύμη – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 152v-153r = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 326r-327r = cod. Laurent. Plut. 71,32, ff. 279r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 75]
62. Παράφραση τροπαρίου τοῦ ὀρθροῦ τῆς Μεγ. Δευτέρας (πρβλ. καὶ σχέδος Ἰωαννικίου, αὐξων αριθμ. 9), inc.: Ἰδοὺ ὁ νυμφίος κατὰ τὸ μεσαίτατον ἤκει ... – des.: ... εὕρης ἴλασον τὸν θεὸν ἐν τῇ κρίσει – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 153v-154r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 77]

63. Παράφραση τροπαρίου (:), inc.: 'Ο νυμφίος εἶσω τοῦ θείου νυμφείου ἰστάμενος ... – des.: ... χεῖρα βοηθὸν δόντες ἐνθεοτρόπως – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 154r = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, f. 327r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 78]
64. Παράφραση περικοπῆς ἀπὸ τὸν *Ιώβ* 2, 8-10, που διαβάζεται στον εσπερινό της Μεγ. Τετάρτης, inc.: Οὕτω μὲν ἐπὶ κοπρίας ἐκάθητο τῆς πόλεως ... – des.: ... ἀλλ' ἠὺχαρίσται τῷ θεῷ καὶ δεσπότη – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 155r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 80]
65. Παράφραση του τροπαρίου της Μεγ. Πέμπτης, inc.: "Ὅτε οἱ ἐνδοξοὶ μαθηταὶ τὸ θεῖον νιπτῆρι τῷ τοῦ δεῖπνου φέγγος ἐδέχοντο ... – des.: ... ὁ περὶ πάντων ἀγαθὸς Κύριε δόξα σοι – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 155v-156r = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, f. 328r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 81]
66. Σχέδος με το ἴδιο θέμα, ὅπως και το προηγούμενο, inc.: "Ὅτται οἱ ἐνδοξοὶ μαθηταὶ ὁπότε ἐν τῷ νιπτῆρι ἐφωτίζοντο ... – des.: ... εἰ μὴ δόξα σοι πάντων χάριν – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 156r-157r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 82]
67. Σχέδος με αφετηρία το δεύτερο τροπάριο του ἰβ' αντιφώνου της εσπέρας της Μεγ. Πέμπτης, inc.: Σήμερον τοῦ ναοῦ τὸ καταπέτασμα εἰς ἔλεγχον ἐρράγη ... – des.: ... ἦλοις παρείσας εἰς ἀμαρτίας λύσιν – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 157v-158r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 85]
68. Σχέδος με αφετηρία τὸν οἶκο του ὀρθρου του Μεγ. Σαββάτου, inc.: Γυμνὸν ὀρῶσα ἢ κτίσις ἐπὶ ξύλου κρεμάμενον ... – des.: ... καίνισιν, ἀνάπλασιν ἢ σωτηρίαν – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 158v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 328r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 86]
69. Παράφραση των δύο απολυτικίων του εσπερινού της Μεγ. Παρασκευῆς, inc.: 'Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ τῷ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ... – des.: ... ζωὴν βροτοῖς ἅπασιν ἄφθιτον νέμων – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 158v-159r = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, f. 404r = cod. Vat. gr. 924, f. 4r (γραμμ. στη δεξιὰ ὠα). [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 87]
70. Παράφραση απολυτικίου (:), inc.: Κύριε Χριστέ ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ ἀσπόρως ... – des.: ... – cod. Vat. gr. 924, f. 4r (γραμμ. στη δεξιὰ ὠα).
71. Παράφραση ἀπὸ ομιλία του αγ. Γρηγορίου Θεολόγου (Λόγ. 44, 6: ed. PG 36, cols. 613A-C), inc.: Ἐγκαινίσθητι ᾧ οὗτος καὶ τὸν παλαιὸν ἀντιποιήθητι ... – des.: ... πράττων τὰ συμφέροντα ταύτη καὶ μόνα – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 161v-162r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 89]
72. Περί φιλοπονίας, inc.: Μὴ ἀπαναίνεσθε φιλολογώτατοι παῖδες πρὸς λόγων εἶδη ... – des.: ... ἀρκεῖσθε παῖδες τῷ μικρῷ σχεδαρίῳ – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 162v-163r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 91]
73. Παράφραση του αισώπειου μύθου με θέμα: «ἄλιεὺς καὶ μαινίς» (fab. 18 [I], edd. HAUSRATH-HUNGER), inc.: Ἄλιεὺς ἐν ἡῖονι γεγωνῶς καὶ ἀμφιτρίτη πλησιάσας ... – des.: ... κἂν τυγχάνη μέγιστον ἢ κρεῖττον λόγων – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 163r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 92]
74. Περί φιλοπονίας. Ακολουθεῖ γραμματικό σχόλιο, inc.: Πρὸς ὄνον λυρίζειν εἰοίκαμεν ᾧ παῖ ... – des.: ... καὶ τοὺς λόγους φίλησον ὡς ὄνησίμους – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 163r-v = cod. Laur. Plut. 71,32, f. 278r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 93]
75. Περί ἀρετῆς, inc.: Λύπης συνέχομαι τὴν ψυχὴν πέδαις ... – des.: ... ἢ δ' ἀρετὴ πέφυκε δοξάζειν μόνη – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 163v-164r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 94]
76. Μύθος με θέμα το ρόδο, inc.: 'Ὁ ρόδον θαυμάζων καλλῶν ... – des.: ... ὡς φλήναφος δίεισιν Ἑλλήνων λόγος – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 164v-165r = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 330v-331r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 96]
77. Ἀνασκευὴ γνώμης του Ευριπίδη (*Φοῖν*. 403) περί φιλίας, inc.: Τὰ μὲν ἄλλα ᾧ παρόντες τῶν τοῦ Εὐριπίδου δινῶν ... – des.: ... οὐχ ὡς ἐκεῖνος εἶπεν, οὐδὲν τυγχάνει – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 165r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 97]

78. Περί οργής, inc.: Ούτε τὸν ἀσθενῆ χρυσεῖα ὠφελεῖ ... – des.: ... τῶν γινομένων οὐ διακρίνουσιν – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, f. 165v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 99]
79. Σχέδος εμπνευσμένο ἀπὸ *μελέτη* τοῦ Λιβανίου (*Declam.* 33), inc.: Ἐρωτᾶς με ὦ σύλλογε δικαστῶν ... – des.: ... τοίνυν ἀπόστα τῆς ἐμῆς κατοικίας – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 165v-166r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 100]
80. Ο ἀνώνυμος διδάσκαλος υποδέχεται τὸν γιό ενός φίλου τοῦ στὴν σχολή τοῦ Ἀγίου Πέτρου, inc.: Οὐχ οὕτω Χείρωνι ἡδονὴ προσεγένετο ... – des.: ... ὡς ἀπόπειραν ἰσχύος τῆς σῆς λάβω – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, f. 166r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 101]
81. Περί μετάνοιας καὶ προσευχῆς, inc.: Ἐν νῶ λάβε μοι ὦ οὗτος τίς εἶ καὶ πόθεν εἰς τὸ ζῆν ἦεις ... – des.: ... καὶ καθαρισθῆς ψυχικῶν ῥυπασμάτων – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, f. 167r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 104]
82. Περί φιλοπονίας καὶ εγκράτειας, inc.: Ἴδει πωλεῖν τὴν σοφίαν ὠμολόγηται τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς ... – des.: ... καιρῶ τρυγητοῦ τοὺς τρυγῶντας εὐφράνη – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 167v-168r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 106]
83. Παραινετικὸ περὶ εναρέτου βίου, inc.: Ὁ τῆς ὀφείας ὀρεγόμενος κακίας πόρρω γενέσθαι ... – des.: ... ἀεὶ ποθοῦντι τοὺς βίους τῶν ἀγίων – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, f. 168r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 107]
84. Περί φιλοπονίας, inc.: Τῶ ἀπορεῖν σχεδῶν παλαιῶν ὅθεν ἂν ὑμῖν τὴν συνήθη παράθωμαι τράπεζαν ... – des.: ... τὰς ἀκοὰς πέφυκε καταβαρύνειν – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 168r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 108]
85. Παράφραση ἀποσπάσματος *μελέτης* τοῦ Λιβανίου (*Declam.* 6, 7-8, ed. Foerster, τ. V, σσ. 377-379), inc.: Ὁ ἐμὸς πατήρ ὦ δικασταὶ πάντων ἡγεμῶν αἰρεθεῖς ... – des.: ... καὶ μὴ ζῆτει τὸν Ἀγαμέμνονα – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 168v-169r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 109]
86. Παράφραση ἀποσπασμάτων *μελέτης* τοῦ Λιβανίου (*Declam.* 26, 51. 53-54, ed. Foerster, τ. VI, σσ. 542-544), inc.: Οὐ φέρω τὸ ζῆν ὦ βουλή μόνον ποθῶ ... – des.: ... μικρὸν ὕστερον αὐτῇ κάτω περιτύχω – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, f. 169r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 110]
87. Ἐκφρασις ἔαρος εμπνευσμένη ἀπὸ ομιλία τοῦ Γρηγ. Ναζιανζηνοῦ (*Λόγ.* 44, 10, ed. PG 36, cols. 617C κ.ε.), inc.: Ἄρτ' ἦ μοι καὶ ὁ πόλος λαμπρότερος ... – des.: ... νόσος γὰρ οὐ δίδωσιν ἢ τήκουσά με – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 182v-183v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 125]
88. Εγκώμιο τοῦ Δανιήλ τοῦ Στυλίου, inc.: Καὶ πάλιν ἡ λογικὴ σοὶ πανδαισία προτίθεται ... – des.: ... εἴληφεν ἄθλα πρὸς θεοῦ τῶν καμάτων – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 184v-185r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 127]
89. Επὶ κριση τῶν μαθητῶν ποὺ συχνάζουν στὸν ἵππόδρομο καὶ παραμελοῦν τὰ μαθήματά τους, inc.: Ἔμοιγε ὦ παῖδες ἢ ἐπὶ τῶ διδάσκειν σπουδὴ ἀμβλύνεται ... – des.: ... θέντες παρ' οὐδέν τῶν λόγων ἔχεσθέ μοι – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 186r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 129]
90. Λόγος εἰς τὴν Γέννηση, inc.: Ἐπλήσθησαν φησὶν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν τὴν παρθένον ... – des.: ... τῶν φληνάφων δ' ἔκφυγε τὰς ληρωδίας – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 187r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 131]
91. Λόγος εἰς τὴν Σταύρωση, inc.: Ὡ καινοῦ θαύματος· ὁ συνέχων τὸ ὄλον νῦν λόγῳ πάσχει καὶ ξύλῳ προσηλοῦται ... – des.: ... παύση γὰρ οὕτως ἐξανάπτειν τὴν φλόγαν – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 192r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 139]
92. Μαρτύριο τῆς αγίας Ιουλιανῆς, inc.: [Τ]ραχεῖα τοῖς κρινομένοις ἢ κρίσις, οἶμαι φανήσεται ... – des.: ... ξίφει θερίζει καὶ στερίσκει τοῦ βίου – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 211r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 165]
93. Σχόλιο στὸν *Ψαλμό* 11, 2-5, inc.: [Σ]ῶσόν με, Κύριε, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὅσιος ... – des.: ... πᾶσι βροτοῖς Κύριος ἠξιωμένως – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 214r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 170]

94. Παράφραση δύο αποσπασμάτων από τον Αιλιανό (*Ποικ. Ἱστ.* 3, 22 καὶ 7, 1) που αναφέρονται αντιστοίχως στον Αινεία και στην Σεμίραμη, inc.: [Κ]ατανοήσαντες οἱ Ἀχαιοὶ οἷα δῆτα τῶν ἀλισκομένων ... – des.: ... καὶ κράτος οὕτως ἔσχε τῶν Ἀσσυρίων – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 220v-221r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 182]
95. Ἡθοποιία με θέμα: «τίνας ἂν εἴποι λόγους ἢ Σάρρα πρὸς τὸν Ἀβραάμ μέλλοντα θῦσαι τὸν Ἰσαάκ» (πρβλ. σχέδος Μουζάλωνος, ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 179), inc.: [Τ]οιαῦτα ἂν εἶπεν ἢ Σάρρα πρὸς τὸν Ἀβραάμ ... – des.: ... κἂν παρεσφάλῃς φρένας – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, f. 225r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 190]
96. Παράφραση αποσπάσματος από τον λόγο του Μεγ. Βασιλείου περί φθόνου (*Λόγ.* 11, 1, ed. PG 31, cols. 372B-373A), inc.: [Α]γαθὸς ὁ θεὸς καὶ ἀγαθῶν τοῖς ἀνθρώποις δ' ὅτ' εἰσὶ ... – des.: ... φθονερός τις εἶναι ἀνίας ὁμολογούμενος – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 225r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 191]
97. Παράφραση αποσπάσματος από τὸν Λουκιανό (*Ἀναβιοῦντες ἢ ἀλιεύς* 6), inc.: [Π]όσ' ἐγὼ ὑμᾶς ἢ πότε ὕβρικα, ὅς φιλοσοφίαν θαυμάζων διατετέλεκ' αἰεῖ... – des.: ... καὶ ταῦτα δοτῆρ' ὄντι τάσει τῆς τοξικῆς – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 225v-226r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 192]
98. Παράφραση αποσπάσματος από τὸν Λουκιανό (*Ἀναβιοῦντες ἢ ἀλιεύς* 4-5), inc.: [Ἀ]τίνα μὲν ἡμᾶς εἶργασαι δεῖνὰ σεαυτὸν ἐρώτα ὦ κάκιστε ... – des.: ... καὶ ἀγνώμονες μῆνι τε φίλοι πρὸς ἄνδρα εὐεργέτην – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 226r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 193]
99. Παράφραση από ομιλία του αγ. Γρηγορίου του Θεολόγου (*Λόγ.* 19, 9-10: ed. PG 35, cols. 1053B-C), inc.: [Ο]ἱ ἱερεῖς, ἐνδύσασθαι δικαιοσύνην καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀρετὴν αἰρετίσασθε ... – des.: ... θεὸς ἀταξίας καὶ ἀκαταστασίας, ἀλλ' εἰρήνης καὶ τάξεως – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 226v-227r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 194]
100. Παραινέσεις προς τους μαθητές, με θέμα: «χρόνου φείδου», inc.: [Γ]ράφουσιν οἱ ζωγράφοι τὸν χρόνον, ὦ νέοι, ἐπὶ σφαίρας βαίνοντα καὶ πτερόεντα ... – des.: ... καὶ ἔργων ἀπ' αὐτῶ ποιεῖσθαι τῶ σπουδάζειν τέλη – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 227r-v ≈ (*παραλλαγή*) **cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54**, ff. 444r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 196]
101. Παράφραση του υπ' ἀριθμ. 13 Νεκρικοῦ Διαλόγου του Λουκιανού (*Διογένους καὶ Ἀλεξάνδρου*), inc. (*ἀκέφαλο*): ... ἐκλιπῶν ὑπισχνεῖται Πτολεμαῖος, ὁ ὑπασπιστής, ἦν ποτ' ἐκ κυδοιμῶν ἀγάγη τῶν ἐν ποσὶ ... – des.: ... Κερβέρου ὑλακῆς πειραθῆς – **cod. Paris. gr. 2556**, f. 79r. [ΠΟΛΕΜΗΣ, σ. 279]
102. Σχέδος παραινετικὸν χαρακτήρα που αρχίζει με χωρίο από τις Παροιμ. (*Pr.* 6, 20-21), inc.: Υἱὲ φύλασσε νόμον πατρός σου ... – des.: ... πίστιν φυλάσσων ἔνδον ἀκριβεστάτην – **cod. Paris. gr. 2556**, f. 82v. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 6, σ. 278]
103. Inc.: Σὺ μὲν ἔχεις, ὦ πάτερ, τὸν κουφιοῦντα τὸ γῆρας ... – des.: ... καὶ ληστῶν δῆτα πλήθει – **cod. Paris. gr. 2556**, f. 84r. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 9, σ. 279]
104. Πρόκειται για σύντομο βίο του μάρτυρα Βονιφατίου, inc.: Οὕτως ὁ Βονιφατίος, ὦ χορὲ νέων ... – des.: ... μάρτυρα καθίστησιν αὐτὸν αὐτίκα – **cod. Paris. gr. 2556**, ff. 84r-v. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 10, σ. 279]
105. Αναφέρεται στην Θεοτόκο, inc. (*ἀκέφαλο*): [...] ὁ μὲν λόγος σκηνὴ [...] σε πρόθυμον διεγείρεται... – des.: ... τῆς θερμότεροῦς (leg. θεοτεροῦς ;) τυγχάνω σωτηρίας – **cod. Paris. gr. 2556**, ff. 87r-88r. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 14, σ. 279]
106. Inc.: "Εδεξ' ὡς συμπαθεστάτη μῆτερ Θεοῦ ... – des.: ... καὶ ταχινὴ λύττειρα τῶν ἐπταικότων – **cod. Laurent. Conv. Soppr. 2**, ff. 195v-196r. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 1, σ. 279]
107. Inc.: Λόγων σοὶ καὶ αὐτὸς ὅπ' εὖ φίλτατε ... – des.: ... σύμπασαν ὠθήσειε τὴν δυσπιστίαν – **cod. Laurent. Conv. Soppr. 2**, f. 196r. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 2, σ. 279]
108. Inc.: Ὡς ἄρα οὐδέν τι ὄν αἰαὶ σταθῆρόν τε καὶ πάγιμον ... – des.: ... ὡς γὰρ σκιά φεύγουσιν, ὡς ὄναρ τρέχει – **cod. Laurent. Conv. Soppr. 2**, ff. 196r-v. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 3, σ. 279]

109. Inc.: Δοκεῖ μὴ ὄντι τὸν λόγον σοι ... – des.: ... ποθῶ γὰρ τὸν φίλον καλῶς σῶ νέε – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, ff. 196v-197r. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 5, σ. 280]
110. Inc.: Ἐπειδὴ τὰ ἐνταῦθα κατέλαβες, ὦ φιλολογώτατε παῖ... – des.: ... ἕαρος ἡμῖν ἡλίου περιδρόμοις – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, f. 197r. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 6, σ. 280]
111. Αναφέρεται στην Ανάληψη, inc.: Σὲ δὲ μετὰ σαρκὸς σωτῆρ εἰς οὐρανὸν ἀνερχόμενον ... – des.: ... δι' ἧς ἐπανήχθημεν εἰς πόλου πλάτος – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, ff. 197r-v. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 7, σ. 280]
112. Inc.: Φέρε δὴ τὸν αἰσώπειον ὄνον ... – des.: ... γνωσθεῖς τὸ εἶναι μὴ κατὰ φαντασίαν – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, f. 197v. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 8, σ. 280]
113. Inc.: Ἦκω καὶ πάλιν, ὦ προσφιλέστατε παῖ ... – des.: ... καὶ φυγαδεύει τοῦ σκοτούς τὰς δυνάμεις – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, ff. 197v-198r. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 9, σ. 280]
114. Αναφέρεται στην Βάπτισι, inc.: Σήμερον ὁ Ἰωάννης τὸν δεσπότην ... – des.: ... ἢ τὴν Τριάδα φανεροῖ πολυτρόπως – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, ff. 198r-v. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 11, σ. 280]
115. Αναφέρεται στην Βάπτισι ἐπίσης, inc.: Ἐκ τῆς ἑορτῆς σοι μὴν τὸ ἀγώνισμα ... – des.: ... τέως δέ σοι σώζοντα φιλίας χάριν ... ἢ τὴν Τριάδα φανεροῖ πολυτρόπως – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, ff. 198v-199r. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 12, σ. 280]
116. Inc.: Οἱ τοῦ Δαυὶδ λόγοι σήμερον τροφεῖς ὑμῶν ἔστωσαν ... – des.: ... ταῖς χερσὶ αὐτοῦ ταῖς ἄγαν μαιφόνους – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, ff. 199r-v. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 13, σ. 280]
117. Σύντομη ανάπτυξη του απολυτικίου του Μεγ. Βασιλείου, inc.: Ἡ σὴ ἀγί' ἐν αἶα φωνὴ πάση διεδόθη ... – des.: σχεδोगραφικῶν ἠργμένω πονημάτων ... ἢ τὴν Τριάδα φανεροῖ πολυτρόπως – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, f. 199v. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 14, σ. 280]
118. Inc.: Ἰδ' εἰς σχεδικὸν ἀγῶνα ἀπόδουθι ... – des.: ... τοῦ τῶν Ἀθηνῶν ποιμένος καὶ δεσπότη. (δεν εἶναι εὐκόλο να εξακριβωθεῖ ἡ ταυτότης του μητροπολίτου Ἀθηνῶν) – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, f. 200v. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 16, σσ. 280-281]
119. Inc.: Ἐὰν σκευῶν ὁ πένης ἀπορεῖ ... – des.: ... ἅπερ ὡς ὕδας ῥεῖν ὠμολόγηται – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, ff. 200v-201r. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 17, σ. 281]
120. Ἐκφρασις ἕαρος, inc.: Σήμερον ὦ φιλότης ἦρι μὲ δεῖ τὸν λόγον τῷ παρόντι χαρίσασθαι ... – des.: ... ἄνθεσι [...] θάλλει κεῖται – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, ff. 207v-208r. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 27, σ. 281]
121. Αναφέρεται στην Γέννηση του Χριστοῦ, inc.: [Φ]έρε δὴ καὶ ἡμεῖς ἀκολουθήσωμεν ἐκείνοις ἀγαπητοί ... – des.: ... βρέφος, τὸν πρὸ αἰώνων θε(ο)ν. καὶ τὴν χαρὰν λάβωμ(εν) οὐ μετρουμένην – cod. **Laurent. Plut. 71,32**, f. 277r.
122. Αναφέρεται στην Βάπτισι, inc.: Ἐναγχος μὲν ... – des.: ... καθαίρει τοῦτον τοῖς ὕδασι – cod. **Laurent. Plut. 71,32**, f. 277r.
123. Αναφέρεται στην Μ. Βασίλειο, inc.: Τὸν μέγαν Βασίλειον τὸν θε(ο)ν κ(αί) σοφ(ῶν) ποιμέν(ων) ... – des.: ... τῶν ὀρθ(ῶν) λόγ(ων) κατασφάττειν καὶ ἀφανίζεῖν – cod. **Laurent. Plut. 71,32**, ff. 277r-v.
124. Παραινετικό περὶ εγκρατείας, inc.: [Ἐ]νθα κρασία πωλεῖται, ἐκεῖ κ(αί) τ' ἄλλα τῶν κακῶν ἐπιγίνεται ... – des.: ... ρίξας κατ' ἀρχὰς τῶν δὲ συνανασπάτω – cod. **Laurent. Plut. 71,32**, f. 277v.
125. Για τον Μέγα Αντώνιο, inc.: [Ο]ὔτω μὲν οἱ μαθηταὶ Ἀντωνίου παραλαβόντες τὸν σοφὸν Ἰλαρίωνα ... – des.: ... Ἰλαρί(ων) δ' ἤκουεν ἡδὶον **πάλιν** – cod. **Laurent. Plut. 71,32**, f. 278r.
126. Αναφέρεται σε θαύμα του αγ. Σπυρίδωνα, inc.: [Ο] θεῖος τῷ ὄντι Σπυρίδων ... – des.: ... ὁ χρυσὸς αὔθις εἰς ὄφιν μετηλλάγη, ... – cod. **Laurent. Plut. 71,32**, f. 278v. [βλ. P. VAN DEN VEN, *La légende de S. Spyridon, évêque de Trimithonte*, Louvain, 1953, σσ. 17-18]

127. Αναφέρεται σε θαύμα του αγ. Νικολάου, inc.: [E]ἰς τὰ πέρυσι βελτίω ἦσιν, εἰς τὰς φθασάσας τοίνυν ... – des.: ... ξύμπασα τέχνη, πᾶς βίος, ξύμπαν γένος – cod. **Laurent. Plut. 71,32**, f. 278v. Ακολουθεί μονόστιχο γραμματικό σχόλιο.
128. Παραινετικό, inc.: [T]ὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, τῶν τοῦ βίου καθαρὸν σκοτασμ(ῶν) ... – des.: ... φεῦγε τὰ σαθρά, κ(αὶ) πόθει τὰ βελτίω, ἅπερ φθορᾶς ὑπερθ(εν) ἐστὶ ... μένει – cod. **Laurent. Plut. 71,32**, f. 279r.
129. Παραινετικό, inc.: [O]ὔτε τὸν ἀσθενῆ χρυσία ὠφελεῖ ... – des.: ... τῶν γινομέν(ων), οὐ διακρίνουσ(ιν) – cod. **Laurent. Plut. 71,32**, f. 279r.
130. Παράφραση αποφθεγμάτων του Φιλίππου Β' του Μακεδόνας (βλ. Πλουτάρχου, *Βασιλέων ἀποφθέγματα καὶ στρατηγῶν*, 178CD & 178E, ed. F. FUHRMANN, *Plutarque, Œuvres morales*, tom. III: *Apophtegmes de rois et de généraux, apophytes laconiens*, Les Belles Lettres, Paris, 1988, σσ. 43 & 44 και σχόλ. σ. 261), inc.: [Φ]ίλιππος λαὸν πωλῶν ἐν αἰχμαλωσίᾳ εἰλημμένον ὠρᾶτο καθήμενος ... – des.: ... ἀλλὰ διὰ σεαυτὸν – cod. **Laurent. Plut. 71,32**, f. 279v.
- ⇒ [Το απόσπασμα 178CD έχει και χωριστή παράδοση συμπεριλαμβανόμενο σε ανθολόγιο, ed. E. SARGOLOGOS, *Un traité de vie spirituelle et morale du XIe siècle: le florilège sacro-profane du manuscrit 6 de Patmos*, Thessalonique, 1990, no. 11,85, σ. 310]
- ⇒ Πιθανώς συμπλήθηκε το εν λόγω σχέδος από τον συντάκτη της επιτομής του βίου του Μακεδόνας βασιλέως, βλ. παρακάτω.

16. **Ἀνώνυμος (I) [ποιητής σχεδογραφικῶν ἐπιγραμμάτων]** = [11ος-12ος αι. :]

ΕΡΓΟ :

I) **VERSUS**

1. <άνευ τίτλου>, 50 στίχ. 12 σύλλαβοι, cod. **Vat. Gr. 1587**, έτους 1389, f. 57r, inc.: Τεσσαράκοντα μαρτύρων τρισολβίων ... – des.: ... δεκατετραπλάρηιμε μαρτύρων φάλαγξ [για τον κώδ. βλ. C. GIANNELLI, *Codices Vaticani Graeci. Codices 1485-1683*, In Bibliotheca Vaticana, 1950, σσ. 199-207· πρβλ. A. TURYN, *Codices Graeci Vaticani saeculis XIII et XIV scripti annorumque notis instructi*, (Codices e Vaticanis selecti, vol. 28), Città del Vaticano, Bybl. Apostolica Vaticana, 1964, σσ. 176-177, πίν. 156] = cod. **Rom. Vallicellianus 206**, περιεχ. υπ' αριθμ. 84, [για τον κώδ. βλ. E. MARTINI, *Catalogo di Manoscritti greci esistenti nelle biblioteche Italiane*, vol. II, Milano, 1902, σσ. 223-24], ed. G. SCHIRO, “La schedographia a Bisanzio nei secoli XI-XII e la scuola dei ss. XL Martiri”, *Bolletino della badia greca di Grottaferrata* N.S. 3 (1949), 11-29, κείμ. στις σσ. 27-28.
2. <άνευ τίτλου>, 12 στίχ. 12 σύλλαβοι, cod. **Vat. Gr. 1587**, f. 57v, inc.: Τὸν ἀφροδιτότατον ἐξώθει βίον ... – des.: ... ἀσυλοτάτην ὡς λάβης κληρουχίαν, ed. SCHIRO, “La schedographia”, σ. 28.
3. <άνευ τίτλου>, 20 στίχ. 12 σύλλαβοι, cod. **Vat. Gr. 1587**, f. 57v, inc.: Δελταρίου μοι μὴ παρόντος ἀρτίως ... – des.: ... καὶ κατορθῶσαι σε τοὺς σοφοὺς λόγους, ed. SCHIRO, “La schedographia”, σσ. 28-29.
4. <άνευ τίτλου>, 7 στίχ. 12 σύλλαβοι, cod. **Vat. Gr. 1587**, f. 57v, inc.: Πολλὴν ἐγὼ μέριμναν ἐν ψυχῇ φέρω ... – des.: ... δείξης τε φίλων ἐντελεῖς τὰς ἐλπίδας, ed. SCHIRO, “La schedographia”, σ. 29.
5. <άνευ τίτλου>, 10 στίχ. 12 σύλλαβοι, cod. **Vat. Gr. 1587**, f. 57v, inc.: Ὡ ὑπερηγάσθην σε τῆς στιχουργίας ... – des.: ... ὡς σὲ βλέπω σπεύδοντα τέρπειν τοὺς νέους ;, ed. SCHIRO, “La schedographia”, σ. 29.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 27.
- LEMERLE P., “«Le gouvernement des philosophes»: L’enseignement, les écoles, la culture”, IDEM, *Cinq études sur le XIe siècle byzantin* [Le Monde Byzantin], Paris, 1977, σσ. 195-248, ιδ. σ. 229.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Τα επιγράμματα λόγω της σύνδεσής τους με την σχεδιογραφία και την σχολή των Τεσσαράκοντα Μαρτύρων μπορούν να χρονολογηθούν στον 11ο ή 12ο αιώνα, αλλά ακριβέστερος χρονικός προσδιορισμός δεν είναι δυνατός.
- Ο *cod. Rom. Vallicellianus 206* είναι απόγραφο του Λέοντος Αλλατίου εξ άλλων κωδίκων, άρα ίσως το πρώτο επίγραμμα αντιγράφηκε απευθείας από τον *cod. Vat. gr. 1587*.

17. **Ἀνώνυμος (II)** [*συντάκτης Ἐκλογῆς Βασιλικῶν*] = (1142)

ΕΡΓΟ :

D) COMMENTARIUS

1. <Ecloga Basilicorum>, ed. L. BURGMANN, *Ecloga Basilicorum*, [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, Bd. 15], Frankfurt am Main, 1988.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BURGMANN L., “Vier Richter des 12. Jahrhunderts”, [XVI. Internationaler Byzantinistenkongress, Akten II/2], *JÖB* 32/2 (1982), 369-72. [στην *Ecloga Basilicorum* γίνεται αναφορά σε 4 δικαστές : Ἀλωπᾶς/Ἀλωπός, Αὐτωρειανός, Σερβλίας και Τιμωνίτης]
- _____, “Ecloga Basilicorum”, *Rechtshistorisches Journal* 1 (1982), 85-88.
- _____, *Ecloga Basilicorum*, [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, Bd. 15], Frankfurt am Main, 1988, ιδ. σσ. vii-xviii.
- L. B(URGMANN), s.v. Ecloga Basilicorum, ODB, vol. I, σ. 673.
- _____, “Zur Organisation der Rechtsprechung in Byzanz (Mittelbyzantinische Epoche)”, *La giustizia nell’alto medioevo (secoli IX-XI), 11-17 aprile 1996*, [Settimane di studio del Centro Italiano di Studi sull’Alto Medioevo, XLIV], tomo secondo, Spoleto, 1997, σσ. 905-930. [ιδ. σσ. 920-25]
- GORIA F., “La teoria della consuetudine nell’Ecloga Basilicorum (sec. XII)”, εις: *Nozione, formazione e interpretazione del diritto dall’età romana alle esperienze moderne. Ricerche dedicate al Professor Filippo Gallo*, Vol. III, Napoli 1997, σσ. 159-193.
- ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ Α., *Η απονομή δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9ος -12ος αιώνες). Τα κοσμικά δικαιοδοτικά όργανα και δικαστήρια της πρωτεύουσας*, [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 37], Θεσσαλονίκη, 2004. [ιδ. σσ. 234 και υποσημ. 1072, 253, 284 υποσημ. 1286, όπου επισημαίνεται ότι η νομική γνώση και το δικαστ. λειτουργήμα στην εποχή των Κομνηνών συχνά περνούσε από πατέρα σε γιο]

- GOUTZIOUKOSTAS A., “*Judges of the Velum and Judges of the Hippodrome in Thessalonike (11th C.)*”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 20 (2010), 67-84, ιδ. σσ. 68-69.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σσ. 462-63.
- MACRIDES RUTH J., “The Competent Court”, ANGELIKI LAIOU – D. SIMON (eds.), *Law and Society in Byzantium: Ninth – Twelfth Centuries*, D. Oaks, 1994, σσ. 117-130. [= EADEM, *Kinship and Justice in Byzantium, 11th-15th centuries*, Ashgate, Aldershot, 2000, ch. VIII]. [βλ. ιδ. σσ. 118-19, όπου η ~ αναφέρεται στον σαφή διδακτικό & παιδαγωγικό χαρακτήρα του έργου]
- ΤΡΩΙΑΝΟΣ Σ., *Οι πηγές του βυζαντινού δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή, 1999², σ. 202.
- _____, “Οι κωδικοποιήσεις στα χρόνια των Μακεδόνων αυτοκρατόρων”, *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 37 (2003), 169-194. [ιδ. σσ. 190-91 για την Έκλογή τῶν Βασιλικῶν]

18. **Ἀνώνυμος (III) [ποιητής νομικῶν ἐπιγραμμάτων]** = [τέλη 12ου αι. :]

ΕΡΓΟ :

I) **VERSUS**

1. Στίχοι εἰς τοὺς συκοφ(άντας), **cod. Rovereto, Biblioteca Civica 28**, f. 137v, (4 στίχ.): Ἐμοῦ βοῶντος, καὶ λαλοῦντος τοὺς νόμους | οὐκ ἦν τις ἀκρόασις ἐκ τοῦ συλλόγου· | ἢ γὰρ μολιβδὶς τῆς ἐμῆς ἀμαρτίας | τὰς ἀκοὰς ἔφραξε τῶν κριτῶν τότε, ed. C. M. MAZZUCCHI, “Uno sconosciuto codice greco di lessicografia”, *Aevum* 83/2 (2009), 411-23, αρ. 7A, σ. 416.
2. <Exhortatio ad iudices>, **cod. Rovereto, Biblioteca Civica 28**, f. 138v, (15 στίχ.), inc.: Ἄνδρες δυνάσται τοῦ κράτους πρωτοστάται ... – des.: ... ὃς ἐξετάζει καὶ νεφροὺς καὶ καρδίας, ed. MAZZUCCHI, “Uno sconosciuto codice greco”, *ό.π.*, αρ. 7C, σ. 417 = **cod. Scorial. T.III.13 (113)**, 12ου αι., f. 13v [για τον κώδ. βλ. P.A. REVILLA, *Catálogo des los Códices Griegos de la Biblioteca de el Escorial*, tomo I, Madrid, 1936, σ. 534] = **Vat. Ottobon. gr. 15**, 13ου – 14ου αι., ff. 13r-v [για τον κώδ. βλ. FERON-BATTAGLINI, *Codices manuscripti graeci ottoboniani*, Vatican, 1893, σσ. 18-19· ὅπως παρατηρεῖ ο MAZZUCCHI, σ. 416, υποσημ. 30 οι FERON-BATTAGLINI δεν κάνουν μνεία του επιγράμματος] = **Marc. gr. 177**, 13ου αι., f. 15r [για τον κώδικα βλ. E. ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. I: *Codices 1-299*, Roma, 1981, σ. 279] = **Παντελεήμονος 152 (5658)**, 15ου αι., f. 1v [για τον κώδικα βλ. LAMPROS, *Catalogue of the Grek MSS on Athos*, II, σ. 303] = **Vindobon. Jur. gr. 6**, 15ου αι., f. 4v [για τον κώδ. βλ. H. HUNGER – O. KRESTEN, *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*, Teil II. Codices Juridici, Codices Medici, Wien, 1969, σ. 303] = **Vindobon. Phil. gr. 322**, 14ου αι., f. 210v [για τον κώδ. βλ. H. HUNGER, (unter Mitarbeit von O. KRESTEN), *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*. Teil I: *Codices historici, philosophici et philologici*, [Museion, Neue Folge/Vierte Reihe, Bd. I], Wien, 1961, σσ. 418-19]

* * *

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Δεν είναι σίγουρο ὅτι ο ἀνώνυμος ποιητής των επιγραμμάτων ανήκει στον 12ο αι. Το γεγονός ὅμως ὅτι το δεύτερο ἐπίγραμμα παραδίδεται ἀπὸ τον νομικὸ περιεχομένου **cod. Scorial. T III 13 (113)** του 12ου αι. –και ἐφ’ ὅσον η χρονολόγηση του κώδ. ἀπὸ τον REVILLA εἶναι ὀρθή– μας ὁδηγεῖ σε μία

ευλογοφανή τέτοια υπόθεση. Η ομοιότητα του περιεχομένου του πρώτου επιγράμματος με το δεύτερο τροφοδοτούν κάποια υποψία για την απόδοση και του πρώτου στον ίδιο ανώνυμο ποιητή· θα πρέπει όμως να ληφθεί υπ' όψιν ότι το πρώτο επίγραμμα δεν παραδίδεται από κανέναν από τους άλλους κώδικες που περιέχουν το δεύτερο. Επίσης, το δεύτερο επίγραμμα βλ. I. VASSIS, *Initia Carminum Byzantinorum*, [Supplementa Byzantina, 8], De Gruyter, Berlin-New York, 2005, σ. 47). Για το πρώτο, βλ. VASSIS, “Initia Carminum Byzantinorum, Supplementum I”, *Parekbolai* 1 (2011), 187-285, ιδ. σ. 216, όπου αναφορά στην έκδ. του MAZZOUCCI.

19. **Ανώνυμος (IV)** [σχολιαστής κανόνων] = (12ος αι.)

ΕΡΓΟ :

I) SCHOLIA

1. <Τοῦ ἁγιωτάτου Πατριάρχου Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βαλασαμῶν, χαρτοφύλακος καὶ ἀρχidiaκόνου τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, Προοίμιον ἐπὶ τῇ πονηθείᾳ παρ' αὐτοῦ, χαρτοφύλακος καὶ νομοφύλακος τυγχάνοντος, ἀνακαθάρσει καὶ σαφηνίσει ἐπὶ τοῦ συντεθέντος νομοκανόνου παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ Φωτίου>, **cod. Sinait. gr. 1117 (482)**, ff. 2r-210v. [για τον κώδ. βλ. V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus codicum manuseriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tomus I: *Codices manuseripti notabiliores bibliothecae monasterii Sinaitici eiusque metochii Cahirensis, ab archimandrita Porphyrio (Uspenskiio) descripti*, St. Petersburg, 1911, (ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965), σσ. 266-93]

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- SIMON D., “Ein Synodalakt vom 10. November 1167”, *FM*3 (1979), 316-22. [ιδ. σ. 316]
- TIFTIXOGLU V., “Zur Genese der Kommentare des Theodoros Balsamon. Mit einem Exkurs über die unbekanntenen Kommentare des Sinaiticus gr 1117”, εις: N. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ (ed.), *Byzantium in the 12th century. Canon Law, State and Society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 483-532. [ιδ. σσ. 496-532 => Exkurs: *Die Kommentare des Codex Sinaiticus 1117*]
- TIFTIXOGLU V. – TROIANOS S., “Unbekannte Kaiserurkunden und Basiliken-testimonia aus dem Sinaiticus 1117”, *FM*9 (1993), 137-179, ιδ. σσ. 137-39.

20. **Ανώνυμος (V)** [συντάκτης συλλογῆς Rhetorica Marciana] = i. πιθανώς διδάσκαλος / ρήτωρ (β' μισό-τέλη 12ου/αρχές 13ου αι.)

ΕΡΓΑ :

I) ANONYMI PROGYMNASMATA ARTIS RHETORICAE

1. Μῦθος, inc. Λύκος ὁδοῦ πάρεργον ..., ed. CHR. WALZ, *Rhetores Graeci ex codicibus Florentinis, Mediolanensibus, Monacensibus, Neapolitanis, Parisiensibus, Romanis, Venetis, Taurinensibus et Vindobonensibus*, vol. I, Stuttgartiae et Tubingae, 1832, σσ. 597-99.

2. Διήγημα τὸ κατὰ τὸν Πολύδωρον, inc. Ἀνὴρπαστο μὲν ἐκ μέσης Ἑλλάδος Ἑλένη, ed. WALZ, *Rhetores Graeci*, I, σσ. 600-601.
3. Χρεία. Οἱ φρονουῦντες εὖ, φησι Σοφοκλῆς, κρατοῦσι πανταχοῦ, ed. WALZ, *Rhetores Graeci*, I, σσ. 602-605· edd. R. F. HOCK – E. N. O'NEIL (engl. trans. & ed.), *The Chreia and Ancient Rhetoric. Classroom Exercises*, Atlanta, 2002, σσ. 270-278.
4. Γνώμη Δημοσθένους. Δεῖ δὴ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστὶ τῶν δεόντων, ed. WALZ, *Rhetores Graeci*, I, σσ. 605-608.
5. Ἀνασκευή, ὅτι οὐκ ἀληθῆ τὰ κατὰ τὴν πλάτανον τὸ φυτόν, ed. WALZ, *Rhetores Graeci*, I, σσ. 609-611.
6. Κατασκευή, ὅτι ἀληθῆ τὰ κατὰ τὴν πλάτανον, ed. WALZ, *Rhetores Graeci*, I, σσ. 612-614.
7. Κοινὸς τόπος κατὰ ἱεροσύλου, ed. WALZ, *Rhetores Graeci*, I, σσ. 614-619.
8. Ταπεινώσεως ἐγκώμιον, ed. WALZ, *Rhetores Graeci*, I, σσ. 619-624.
9. Ψόγος ὑπερηφανείας, ed. WALZ, *Rhetores Graeci*, I, σσ. 625-630.
10. Συγκρίσεις πρὸς τοὺς δύο μεγάλους φωστῆρας τῆς Ἐκκλησίας, Θεολόγον καὶ Μέγαν Βασίλειον, ed. WALZ, *Rhetores Graeci*, I, σσ. 630-636.
11. Ἡθοποιία. Τίνας ἂν λόγους εἶπεν Ἡρακλῆς μανία ληφθεὶς, καὶ δοῦλος τῷ Εὐρυσθεῖ καταστάς, ed. WALZ, *Rhetores Graeci*, I, σσ. 636-638.
12. Ἐκφρασις τοῦ ἐν τῷ βαπτιστοῦ σεμνεῖω τεμένου²² τοῦ τὴν κολυμβήθραν περιέχοντος, ed. WALZ, *Rhetores Graeci*, I, σσ. 638-644· ed. B. FLUSIN, “L'ekphrasis d'un baptistère byzantin”, *TM* 15 (2005) [= *Mélanges Jean-Pierre Sodini*], 163-181, κείμε. στις σσ. 175-181.
13. Θέσις, εἰ γεωργία χρηστέον, ed. WALZ, *Rhetores Graeci*, I, σσ. 644-648.

II) ANONYMI EPITOMAE ARTIS RHETORICAE

1. i. <Definitiones de rhetorica>, inc.: Ῥητορικὴ ἐστὶ τέχνη περὶ λόγου δύναμιν ..., ed. CHR. WALZ, *Rhetores Graeci ex codicibus Florentinis, Mediolanensibus, Monacensibus, Neapolitanis, Parisiensibus, Romanis, Venetis, Taurinensibus et Vindobonensibus*, vol. III, Stuttgartiae et Tubingae, 1836, σ. 611.1-17. [ex cod. Marc. gr. 444, ff. 1r]
- ii. Ἀωνύμου περὶ τῶν τοῦ Ἀφθονίου προγυμνασμάτων, ed. WALZ, *Rhetores Graeci ex codicibus Florentinis, Mediolanensibus, Monacensibus, Neapolitanis, Parisiensibus, Romanis, Venetis, Taurinensibus et Vindobonensibus*, vol. I, Stuttgartiae et Tubingae, 1832, σσ. 127-135. [ex cod. Marc. gr. 444, ff. 1v-7r = cod. Vat. gr. 899, ff. 1r-4v = cod. Vat. gr. 1361, ff. 179r-180v]
- iii. <Definitiones aliae>, cod. Marc. gr. 444 (14ος αἰ.), ff. 7v-8v.
2. <Anonymi epitoma artis rhetoricae Hermogenis>, lib. I: Περὶ ῥητορικῆς. Περὶ στάσεων καὶ εὐρέσεως βιβλίον πρῶτον· lib. II: Περὶ ἰδεῶν· lib. III: Περὶ μεθόδου δεινότητος, inc.: Τῆ ῥητορικῆ πρῶτος ἐν Σικελία ... – des.: ... τρόπον καὶ ὁ Μεταφραστῆς, cod. Marc. gr. 444 (14ος αἰ.), ff. 25r-91v [για τον κώδ. βλ. E. MIONI, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Instituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1985, σ. 217] = cod. Marc. gr. 599 (14ος αἰ.), ff. 1r (inc. mut.)-34r [για τον κώδ. βλ. MIONI, *Thesaurus Antiquus*, vol. II, σ. 525] = cod. Vat. gr. 899 (έτ. 1381 & 1393), ff. 21r-60v [για τον κώδ. βλ. SCHREINER, *Cod. Vatic. Graeci 867-932*, σ. 80], partim ed. V. DE FALCO, “Trattato retorico bizantino”, *Atti della Società*

²² Πρόκειται ἰσως για την Μονὴ Προδρόμου Πέτρας; Οὔτε ο HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, Bd. I, σ. 117, οὔτε ο τελευταῖος εκδότης της εκφράσεως FLUSIN προβαίνουν πάντως σε κάποια ταύτιση.

Linguistica di Scienze e Lettere 9 (1930), 71-124· pauca ex libr. III ed. WALZ, *Rhetores Graeci*, III, σσ. 610-612 & IV, σ. 31.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGELOV D., “Byzantine imperial panegyric as advice literature (1204-c. 1350)”, εις: ELIZABETH JEFFREYS (ed.), *Rhetoric in Byzantium, Papers from the Thirty-fifth Spring Symposium of Byzantine Studies, Exeter College, University of Oxford, March 2001*, [SPBS, Publications, 11], Ashgate, Aldershot, 2003, αρ. 4, σσ. 55-72, ιδ. σ. 57.
- _____, *Imperial Ideology*, σσ. 53, 77, 92. [ο ~ προτιμά για την σύνθεση του έργου μία χρονολόγηση στον 13ο αι., στα χρόνια μετά την Άλωση· επίσης επισημαίνει ότι το ρητορικό έργο του Ίωσήφ Ρακενδύτη είναι εν μέρει βασισμένο στην *Rhetorica Marciana*]
- AUJAC G., “Recherches sur la tradition du *περι συνθέσεως όνομάτων* de Denys d’Halicarnasse” *RHT* 4 (1974), 1-44. [ιδ. σ. 38 για ρητορικά έργα σε κώδ. Marc. gr. 444]
- BRZOSKA J., “Anonymi rhetorischen Inhaltes” *Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, I (1884), sp. 2328-2333.
- B. FLUSIN, “L’*ekphrasis* d’un baptistère byzantin”, *TM* 15 (2005) [= *Mélanges Jean-Pierre Sodini*], 163-181. [ο ~ χρονολογεί τα προγυμν. στον 13ο/14ο αι., πάντως πριν το 1360]
- HOCK R. F.– O’NEIL E. N. (engl. trans. & ed.), *The Chreia and Ancient Rhetoric Classroom Exercises*, Atlanta, 2002, σσ. 258-269. [βλ. ιδιαιτέρως σ. 261, όπου περιορίζονται τα χρονικά πλαίσια για την σύνταξη των προγυμνασμάτων στην περίοδο από την ακμή του Νικ. Βασιλάκη ως το τέλος του 12ου αι.]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 85. [η αρχή 3ου βιβλίου (*περι μεθόδου δεινότητος*) έχει παρθεί από Γρηγ. Πάρδο]
- RAPP CLAUDIA, “Old Testament Models for Emperors in Early Byzantium”, εις: P. MAGDALINO – R. NELSON (eds.), *The Old Testament in Byzantium*, [Dumbarton Oaks Byzantine Symposia and Colloquia], D. Oaks, Washington D.C., 2010, σσ. 175-197. [ιδ. σ. 196 & υποσημ. 75 για την σύνδεση της εικόνας του αυτοκράτορα με παλαιοδιαθηκικά πρόσωπα στον χώρο της ρητορικής –για τον 12ο αι. παραδείγμ. από Ανώνυμο της *Rhetorica Marciana*]
- RHOBY A., “Metaphors of nature in the poetry of Manuel Philes (XIVth c.)”, εις: FLORENCE GARAMBOIS-VASQUEZ – D. VALLAT (eds.), *Le lierre et le statue. La nature et son espace littéraire dans l’épigramme gréco-latine tardive*, [Centre Jean Palerme, Memoires XXXVII], Publications de l’Université de Saint-Étienne, 2013, σσ. 263-73. [ιδ. σ. 263 για χρονολόγηση της *Rhetorica Marciana* στον 14ο αι.]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Το πρώτο μέρος στον κώδικα Marc. gr. 444 (εδώ II.1) αποτελεί επιτομή του Αφθονίου, και το τρίτο μέρος (εδώ II.2) επιτομή του Ερμογένη, ενώ το δεύτερο (εδώ I) είναι ενδεικτικά προγυμνάσματα που καλύπτουν σχεδόν κάθε υποκατηγορία. Σημαντικές είναι οι χριστιανικές επιδράσεις στην θεματολογία, όπως και στην περίπτωση του Νικηφόρου Βασιλάκη. Φαίνεται πως υπάρχει ενότητα μεταξύ των τριών μερών, τα οποία σχημάτιζαν ένα εγχειρίδιο ρητορικής (*Rhetorica Marciana*). Θεωρούμε δε πειστική την άποψη των HOCK-O’NEIL, σ. 261, ότι τα προγυμνάσματα χρονολογούνται συγκεκριμένα στην περίοδο από την ακμή του Βασιλάκη ως το τέλος του 12ου αι. Εξάλλου, υπάρχουν αναφορές στον Τζέτζη (WALZ, III, σσ. 627, 643, 658, 660, 668), άρα ασφαλώς ο συντάκτης του έργου δεν είναι ο ίδιος ο Τζέτζης, τότε είναι σύγχρονος ή μεταγενέστερός του.

21. **Ἀνώνυμος (VI)** [σχολιαστής Ῥητορικῆς Ἀριστοτέλους] = i. *πιθ. διδάσκαλος*, δεν είναι γνωστό αν & ποιο διδ. οφίκιο κατείχε (1ο τέταρτο 12ου αι.)

ΕΡΓΑ :

I) COMMENTARIUM

1. Anonymi in Aristotelis rhetorica, ed. H. RABE, *Anonymi et Stephani in artem rhetoricam commentaria*, [Commentaria in Aristotelem Graeca, vol. 21.2], Berlin, 1896, σσ. 1-262.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ΙΑΚΩΒ Δ.Ι., “Ένα βυζαντινό *ερμήνευμα* στη *Ρητορική* του Αριστοτέλη”, *Ελληνικά* 44 (1994), 177-79. [σχολ. στο χωρίο της *Ρητ.* 1371b 4-10 από τον ανών., ed. RABE, σ. 67.14-22]
- KENNEDY, *Greek Rhetoric*, σσ. 318-20. [για σχόλια ανωνύμου στην *Ρητορική* του Αριστοτέλους, αναφέρει σύγχρονα γεγονότα του 1126]
- ΦΟΥΣΚΑΣ Κ. Μ., πρωτ., “Ο έπιστημονάρχης στο Βυζάντιο”, εις: Η. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗΣ, Γ. ΖΙΑΚΑΣ *et al.* (εκδ.), «*Πορευθέντες...*». *Χαριστήριος τόμος προς τιμήν του Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας Ἀναστασίου (Γιαννουλάτου)*, Αθήνα, 1997, σσ. 375-389. [ιδ. σσ. 385-86 σημ. 3 για μία ερμηνεία του όρου *έπιστημονάρχης*, ed. RABE, σ. 168.31]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 321 n. 13.
- ΠΑΡΑΙΟΑΝΝΟΥ STR., “Byzantine *Enargeia* and Theories of Representation”, *BSI* 69.3 Supplementum (2011), [*EKPHRASIS. La représentation des monuments dans les littératures byzantine et byzantino-slaves. Réalités et imaginaires*, édité par VL. VAVRINEK, P. ODORICO et VL. DRBAL], 48-60. [ιδ. σ. 57 για την έννοια της *ενάργειας* στον Ανώνυμο]

22. **Ἀνώνυμος (VII)** [ανώνυμος σχολιαστής Ἡθ. Νικ. Ἀριστοτέλους] = i. *πιθανώς διδάσκαλος*, δεν είναι γνωστό αν & ποιο διδασκαλικό οφίκιο κατείχε (χρονολογείται ποικιλοτρόπως από το 1ο τέταρτο ως τα τέλη του 12ου αι.)

ΕΡΓΑ :

I) COMMENTARIUM

1. <Anonymi> Σχόλια εις τὸ ἦτα τῶν Νικομαχείων Ἠθικῶν Ἀριστοτέλους, ed. G. HEYLBUT, *Eustratii et Michaelis et Anonyma in Ethica Nicomachea commentaria*, [Commentaria in Aristotelem Graeca, XX], Berlin, 1892, σσ. 407-460.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- FISHER ELIZABETH, “The Anonymous Commentary on *Nicomachean Ethics VII*: Language, Style, and Implications”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur

Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 145-61. [μία πιο ήπια και ισορροπημένη γνώμη για τον ανώνυμο, σε σχέση με την απαξιωτική κρίση του MERCKEN και προηγούμενων μελετητών]

- MERCKEN H.P.F., “The Greek Commentators on Aristotle’s Ethics”, εις: R. SORABJI (ed.), *Aristotle Transformed*, London, 1990, σσ. 407-443. [ιδ. σσ. 437-38]
- SHARPLES R.W., *Peripatetic Philosophy, 200 BC to AD 200. An Introduction and Collection of Sources in Translation*, Cambridge Univ. Press, 2010, αρ. 1X, σ. 17· 16Q, σ. 138-139· 23B, σ. 211.

23. **Ἀνώνυμος (VIII)** [συντάκτης Φιλοσοφικῶν Συμμείκτων cod. Barocci 131] =
i. *προφανῶς διδάσκαλος (11ος ἢ μάλλον 12ος αἰ.)*

ΕΡΓΟ :

I) MISCELLANEA PHILOSOPHICA

1. Περὶ τοῦ μεγάλου ἐνιαυτοῦ, ed. I. N. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα/Anonymi Miscellanea Philosophica. A Miscellany in the Tradition of Michael Psellos (Codex Baroccianus Graecus 131)*, [Corpus Philosophorum Medii Aevi/Philosophi Byzantini, 6], Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι-Paris-Bruxelles, 1992, σσ. 1-2.
2. <Περὶ τῶν τεσσάρων χυμῶν>, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 2-6.
3. Περὶ διαφορᾶς καὶ ὁμοιότητος τῶν τοῦ ἄρρενος καὶ θήλεος τῆς αἰδοῦς μορῶν καὶ περὶ ὀφθαλμῶν κατασκευῆς, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 6-9.
4. Ἱατρικῶν ἐρωτημάτων ἀποκρίσεις, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 9-12.
5. Περὶ οὔρων σύντομος διδασκαλία, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 12-16.
6. Περὶ τῆς ἀνθρωπείας γονῆς, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 16-18.
7. Περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθήσεων, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 19-22.
8. <Περὶ ἄδου>, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 22-23.
9. Περὶ διαλεκτικῆς, εὐδαιμονίας καὶ τοῦ καλοῦ, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 24-26.
10. Εὐμέθοδος ἐπιδρομῆ θεωρημάτων παντοδαπῶν, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 27-29.
11. Περὶ νοῦ, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 30-31.
12. Περὶ ψυχῆς, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 31-33.
13. Περὶ ἀρετῶν, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 33-35.
14. Περὶ θεολογίας καὶ διακρίσεως δογμάτων ἑλληνικῶν, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 36-38.
15. Ἀριστοτέλους περὶ νεότητος, γήρως, ἀναπνοῆς, ζωῆς καὶ θανάτου, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 39-48· ed. J. M. DUFFY, *Michael Psellus, Philosophica Minora*, vol. I, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Stuttgartiae et Lipsiae, 1992, αρ. 18, σσ. 59-68.

16. Ἀπο<ριῶν> λύσις τελεία <καί> ἀναγκαία, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 48-57.
17. Περὶ ψυχῆς, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 57-60.
18. Ἀπὸ τῶν τοῦ Ἀράτου Φαινομένων συνοπτικὸν καὶ μεταφραστικόν, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 60-69.
19. Διατὶ ὁ ἅπας χρόνος ἔχει νυχθήμερα τξε δ°, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 69-73.
20. Ἀπὸ τῆς εἰς τὴν τετράβιβλον τοῦ Πτολεμαίου ἐξηγήσεως, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 73-75.
21. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου βιβλίου, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 75-76.
22. Περὶ σεισμῶν, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 76-77· ed. DUFFY, *Philosophica Minora*, vol. I, αρ. 26, σσ. 92-93.
23. Περὶ βροντῶν, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 77-78· ed. DUFFY, *Philosophica Minora*, vol. I, αρ. 27, σσ. 93-94.
24. Περὶ κεραυνῶν, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 78-79· ed. DUFFY, *Philosophica Minora*, vol. I, αρ. 28, σσ. 94-95.
25. Περὶ ἀρχῶν, καὶ ἐνώσεως ψυχῆς καὶ σώματος, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 79-81.
26. Περὶ βροντῆς, ἀστραπῆς, κεραυνοῦ, πρηστῆρος, ἐκνεφίου, καὶ τυφῶνος, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 82-85· ed. DUFFY, *Philosophica Minora*, vol. I, αρ. 22, σσ. 83-86.
27. Περὶ ἄλω καὶ ἴριδος, ράβδων τε καὶ παρηλίων, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 85-88· ed. DUFFY, *Philosophica Minora*, vol. I, αρ. 23, σσ. 86-89.
28. Περὶ τῶν κατ' οὐρανὸν φασμάτων, καὶ περὶ κομητῶν, καὶ γαλαξίου, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 88-91· ed. DUFFY, *Philosophica Minora*, vol. I, αρ. 24, σσ. 89-92.
29. Περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν συνθέτων σωμάτων, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 91-93· ed. DUFFY, *Philosophica Minora*, vol. I, αρ. 17, σσ. 57-59.
30. Περὶ γῆς καὶ οὐρανοῦ καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους σχέσεων, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 93-96.
31. Περὶ τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου καὶ τῶν πλανητῶν, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 96-99.
32. Ὅτι ἔκκεντρός ἐστι ὁ ἡλιακὸς κύκλος πρὸς τὸν ζωδιακόν, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 99-101.
33. Περὶ τῶν μετὰ θεὸν καὶ περὶ θεὸν τεταγμένων διακόσμων καὶ τάξεων, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 102-105.
34. Ἐκθεσις τῆς Εὐνομίου αἰρέσεως, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 105-108.
35. Λύσις τοῦ θεολογικοῦ προβλήματος τοῦ φάσκοντος· ὁ χρόνος ἐν χρόνῳ, ἢ οὐκ ἐν χρόνῳ;, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 108-109.
36. Ἐκθεσις τοῦ δόγματος τῶν Ὑριγενιαστῶν περὶ τῆς τῶν σωμάτων ἀναστάσεως, καὶ μερικῆ τούτου ἀνατροπῆ, ed. PONTIKOS, *Ἀνωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα*, σσ. 109-110.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σποράδην.
- MOORE, *Iter Psellianum*, σσ. 255-59. [αναφορά σε χφφ., εκδ. & βιβλιογραφία έργων ανωνύμου cod. Barocci 131, που εξεδόθησαν ως έργα του Ψελλού]
- ΜΠΕΝΑΚΗΣ Α. Γ., βιβλιοκρισία των δύο τόμων *Michael Psellus, Philosophica Minora*, vol. I, ed. J. M. DUFFY, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Stuttgartiae et Lipsiae, 1992· vol. II, ed. D. J. O'MEARA, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Stuttgartiae et Lipsiae, 1989, εις: *Ελληνικά* 45 (1995), 191-199 = *Βυζαντινή Φιλοσοφία: Κείμενα και Μελέτες/Texts and Studies on Byzantine Philosophy*, Παρουσία, Αθήνα, 2002, κεφ. Β19, και με αυτόνομη σελιδαρίθμηση 484-495. [συζητά το θέμα αν μερικά από τα κείμενα που εκδίδονται από τον DUFFY στον τόμ. Ι είναι εν τέλει ψελλικά ή όχι κλπ]
- NYSTRÖM EVA, *Containing Multitudes. Codex Upsaliensis Graecus 8 in Perspective*, [Acta Universitatis Upsaliensis/Studia Byzantina Upsaliensia, 11], Uppsala Universitet, Uppsala, 2009, σσ. 34-35, 36, 175. [συζητά την θέση της ενότητας των *Φιλοσοφικῶν Συμμείκτων* μέσα στην ευρύτερη οντότητα του συμμείκτου κώδ. Barocci 131 κλπ]
- WILSON N.G., "The Date and Origin of Ms. Barocci 131", *BZ* 59 (1966), 305-306.
- _____, "A Byzantine Miscellany: MS. Barocci 131 described", *JÖB* 27 (1978), 157-79.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Είναι πολύ πιθανό ότι τα *φιλοσοφικά* αυτά *σύμμεικτα* του cod. **Barocci 131**, που παραδίδει πολλά έργα συγγραφέων και λογίων του 12ου αι., ανήκουν στην ίδια περίοδο. Ακολουθούν από πολύ κοντά την παράδοση του Μιχαήλ Ψελλού και είναι προφανές ότι χρησιμοποιήθηκαν για διδακτικούς σκοπούς.

24. **Ἀνώνυμος (ΙΧ)** [συντάκτης λεξ. *Etymologicum Magnum*] (= α' μισό 12ου αι.)

ΕΡΓΟ :

I) ΛΕΞΙΚΟΝ

1. Ἐτυμολογικὸν μέγα κατ' ἀλφάβητον, ed. ΖΑΧ. ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΣ (με προλόγους FR. SYLBURGHII & ΜΑΡΚΟΥ ΜΟΥΣΟΥΡΟΥ), *Ἐτυμολογικὸν τὸ μέγα ἤγουν ἡ μεγάλη γραμματική*, Βενετία, 1499, [ανατύπ. Lipsiae, 1816]· ed. TH. GAISFORD, *Etymologicum Magnum*, Oxford, 1848 [ανατύπ. Amsterdam, 1962]· ed. E. MILLER, "Etymologicum Magnum de Florence", *Mélanges de Littérature Grecque contenant un grand nombre de textes inédits*, Paris, 1868 [αναστ. ανατύπ. Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1965], σσ. 1-318 (από τον φλωρεντ. κώδ. **S. Marci 304**)· edd. F. LASSERRE – N. LIVADARAS, *Etymologicum Magnum Genuinum, Symeonis Etymologicum una cum Magna Grammatica, Etymologicum Magnum Auctum*, vol. I: α - ἀμωσγέπως, Ρώμη, 1976 – vol. II: ἀνα - βώτορες, Αθήνα, 1992.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ALPERS K., “Griechische Lexikographie in Antike und Mittelalter”, εις: H.-A. KOCH – A. KRUP-EBER (hrsg.), *Welt der Information. Wissen und Wissensvermittlung in Geschichte und Gegenwart*, Stuttgart, 1990, σσ. 14-38.
- _____, “Die griechischen Orthographien”, *BZ* 97/1 (2004), 1-50.
- BERGER G., *Etymologicum genuinum et Etymologicum Symeonis (β)*, [Beiträge zur klass. Philologie, 45], Meisenham am Glan, 1972. [ιδ. σσ. XVII-XXIII]
- R. B(ROWNING), s.v. Etymologica, ODB, vol. II, σ. 735.
- DEDOUSSI CHRISTINA, “Less Menander from Byzantine Lexica: Fragments 686, 308, 686b, 269”, εις: *Φίλτρα. Τιμητικός τόμος Σ.Γ. Καψωμένου*, Θεσσαλονίκη, 1975, σσ. 21-31. [για αποσπάσματα στο *Έτυμολογικόν* εσφαλμένως αποδιδόμενα στον Μένανδρο]
- DILLER A., “Photius ‘Bibliotheca’ in Byzantine Literature”, *DOP* 16 (1962), 389-96. [ανατύπ. στο *Studies in Greek Manuscript Tradition*, Amsterdam, 1983, no. 34, σσ. 329-38 (διατηρεί & πρωτότυπη αρίθμηση)]. [*Μέγα Έτυμολογικόν* & Φώτιος]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σσ. 45-48.
- KOPP A., “Zur Quellenkunde des Etymologicum Magnum”, *Rheinisches Museum für Philologie* 40 (1885), 371-76.
- MANDILARAS B. G., *Isocrates, Opera Omnia*, vol. I, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Monachi et Lipsiae, 2003, σ. 374. [*testimonia* Ισοκράτη σε *Etymologicum Magnum*]
- MARCOVICH M., *Heraclitus. The greek text with a short commentary, including fresh addenda, corrigenda and a select bibliography (1967-2000)*, Akademie Verlag, Berlin, 2001², σσ. 71, 90. [*testimonia* Ηρακλείτου σε *Etymologicum Magnum*]
- MORAVCSIK, *Byzantinoturcica*, I, σ. 257. [λάθος η χρονολόγηση στον 10ο αι.]
- RANCE P., “The *Etymologicum Magnum* and the «Fragment of Urbicius»”, *GRBS* 47 (2007), 193-224.
- REITZENSTEIN R., “Zu den Quellen des sogenannten Etymologicum Magnum”, *Philologus* 49 (1890), 00-00.
- _____, *Geschichte der Griechischen Etymologica*, Leipzig, 1897, ιδ. σσ. 212-53.
- _____, “Etymologica”, *RE* 6 (1907), 807-817.
- SCHIRONI FRANCESCA, *I frammenti di Aristarco di Samotracia negli etimologici bizantini: Etymologicum Genuinum, Magum, Symeonis, Μεγάλη Γραμματική, Zonarae Lexicon. Introduzione, edizione critica e commento*, [Hypomnemata. Untersuchungen zur Antike und zu ihrem Nachleben, Bd. 152], Vandenhoeck & Ruprecht, 2004. [ιδ. σσ. 19-21 για μία σύντομη εισαγωγή περί του λεξικού, σποράδην η έκδ. των χωρίων του Αριστάρχου από το EM & οι λοιπές αναφορές]
- Tusculum Lexikon, s.v. Έτυμολογικά Λεξικά: 3. «Etymologicum Magnum», σσ. 173-4.
- ΘΑΒΩΡΗΣ Α.Ι., “Φιλολογικά καὶ γλωσσικά”, εις: *Φίλτρα. Τιμητικός τόμος Σ.Γ. Καψωμένου*, Θεσσαλονίκη, 1975, σσ. 23-42. [ειδ. το μέρος 2. Πrouνικός (πrouνικός, πrouνικός κτδ), για παράδοση της λέξης από *Έτυμολογικόν*]
- VAN DER VALK M., *Ευσταθίου, Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα, Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Iliadem pertinentes*, Lugduni Batavorum, 1971, vol. I, σσ. 411,² 711,¹⁰ vol. III, 1979, σσ. 165,¹¹. Πρβλ. KEIZER, *Indices*, s.v. Έτυμολογικόν [μέγα], σ. 28. [Ευστάθιος αναφέρει ρητά λεξικό ως πηγή του].
- WILSON N., “On the Transmission of the Greek Lexica”, *GRBS* 23 (1982), 369-375.

25. **Ανώνυμος (X)** [**συντάκτης λεξικού**] = (12ος αι./ante Eustathium)

ΕΡΓΟ :

I) **LEXIKON [FRAGMENTA]**

1. <4 Αποσπάσματα στον Ευστάθιο Θεσσαλονίκης>, ed. H. ERBSE, *Untersuchungen zu den attizistischen Lexika*, [Abhandlungen der deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, philosoph.-historische Klasse, Akademie Verlag, Berlin, 1950], σ. 222.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ERBSE H., *Untersuchungen zu den attizistischen Lexika*, [Abhandlungen der deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, philosoph.-historische Klasse, Akademie Verlag, Berlin, 1950], σσ. 16, 30, 43 και υποσημ. 3.
- STALLBAUM G., *Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Odysseam ad fidem exempli romani editi*, Leipzig, 1825/26 [ανατύπ. G. Olms Verlag, Hildesheim-New York, 1970], vol. I, 275.8· vol. II, 189.9-10.
- VAN DER VALK M., *Ευσταθίου, Παρεκβολαί εις τήν Όμήρου Ιλιάδα, Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Iliadem pertinentes*, Lugduni Batavorum, 1971, vol. I, σ. 394.8-9· vol. III, 1979, σσ. 49, 36-37 [ο Ευστάθιος αναφέρει ρητά το ανώνυμο λεξικό ως πηγή του: ... *έν δέ άνωνώμω ρήτορικῶ Λεξικῶ ...*].

26. **Ανώνυμος (XI)** [**συντάκτης βίου Ειρήνης, συζ. Ίω. Β΄ Κομνηνοῦ**] = 12ος αι.

ΕΡΓΟ :

I) **VITA**

1. <Βίος Ειρήνης>, ed. H. DELEHAYE, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae (Propylaeum ad AASS. Novembris)*, Bruxelles, 1902, στήλ. 887-890.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ΒΑΡΖΟΣ, *Γενεαλογία*, τόμ. Α΄, αρ. 34, σσ. 219-21.
- ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ι., *Πηγαί τῆς Βυζαντινῆς Ίστορίας*, Θεσσαλονίκη, 1987⁵, σσ. 322-23.
- ΜΑΚΚ F., *The Árpáds and the Comneni. Political Relations between Hungary and Byzantium in the 12th Century*, Budapest, 1989, σσ. 14, 24, 30, 127 σημ. 68, 136 σημ. 8.
- ΜΑΤΗΙΕΥ Μ., “La basilissa Irene de Hongrie, *maîtresse de toutes les nations d'Occident*”, *Byz* 23 (1953), 140-142.
- ΜΟΡΑΥΤΣΙΚ G., “Szent László leánya es a bizánci Pantokrator-monostor [=Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantokrator-Kloster in Konstantinopel]”, *Mitteilungen*

des Ungarischen Wissenschaftlichen Instituts in Konstantinopel 19/23, Heft 7-8 (1923), 41-84. [hungarian – non inveni]

- MULLETT M., “The missing Jezebel: Rewriting empresses in twelfth-century Byzantine Hagiography”, εις: *The Modern Traveller to our Past. Festschrift in honour of Anna Hamlin*, Dublin, 2006, σσ. 192-201. [ιδ. σ. 194]
- ΖΙΒΟЈΙΝΟVIĆ M., “La prologue slave de la vie de l’impératrice Irène”, *ZRVI* 8 (1964), 483-492.

27. **Ἀνώνυμος (XII)** [συντάκτης εγκωμίου Μανουήλ Α΄ Κομνηνού] = i. πιθανώς διδάσκαλος ἡ ρήτωρ (περί τα μέσα 12ου αι.)

ΕΡΓΑ :

I) ENCOMIUM

1. Ἐγκώμιον εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουήλ τὸν Κομνηνόν, inc.: Τὸν Ἡρακλέα γράφουσιν οἱ Κελτοὶ καὶ ἄνδρα καὶ ἥρωα ... – des.: ... οἷς καὶ τὸ κράτος αἰώνιον καὶ ἡ ζωὴ πολυχρόνιος, ed. A. GARZYA, *Nicephori Basilacae Orationes et epistolae*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Leipzig, 1984, σσ. 116-119· ed. E. LAPPA-ZIZIKAS, “Une éloge anonyme de Manuel Ier Comnène”, εις: J. DUMMER (ed.), *Text und Textkritik: eine Aufsatzsammlung*, [Texte und Untersuchungen, 133], Berlin, 1987, σσ. 303-310.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Η εκδότρια φαίνεται να αγνοεί ότι το εν λόγω κείμενο έχει εκδοθεί από τον GARZYA ως κείμεν. του Βασιλάκη από τον ίδιο κώδ. **Vat. gr. 1409**, από τον οποίο παραδίδονται και κάποια άλλα έργα του ιδίου. Ο GARZYA μάλιστα χρονολογεί τα αναφερόμενα στο εγκώμιο επιτεύγματα στην διάρκεια της βασιλείας του Ιω. Β΄ Κομνηνού. Δεν αποκλείεται όμως ότι ίσως η LAPPA-ZIZIKAS έχει δίκαιο, καθώς φαίνεται ότι πολλά από τα γεγονότα αυτά ταιριάζουν με συμβάντα από την εποχή του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού.

28. **Ἀνώνυμος (XIII)** [συντάκτης διηγήσεως μεταφοράς καλύμματος Αγ. Δημητρίου] = i. άγνωστος ο συντάκτης (το γεγονός έλαβε χώρα το έτος 1149)

ΕΡΓΑ :

I) OPUSCULUM HAGIOGRAPHICUM

1. Κς΄ Ὀκτωβρίου. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τῆς ἀπὸ Θεσσαλονίκης διὰ προστάξεως βασιλικῆς γενομένης εἰσελεύσεως τοῦ περιωνύμου καὶ ἀηπτήτου Δημητρίου, τοῦ πρότερον ἐπικειμένου τῇ μυροβρύτῳ σορῶ καὶ σκέποντος ταύτην, ed. A. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας*, τόμ. Δ΄, ἐν Ἁγίᾳ Πετροπόλει, 1897 [ἀνατύπ. Bruxelles, 1963], σσ. 238-46.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GRÜNBAERT M., “Prosopographische Beiträge zum Briefcorpus des Ioannes Tzetzes”, *JÖB* 46 (1996), 175-225. [εδώ σσ. 205-06: ο Ιωσήφ Αγιογλυκερίτης, ηγούμενος της Μονής Παντοκράτορος,²³ συνόδευσε το κάλυμμα του αγίου κατά την μεταφορά του από την Θεσ/νίκη στην πρωτεύουσα – στον Ιωσήφ απευθύνονται οι επ. 51, 53, 54, 70, 79 του Τζέτζη]
- MACRIDES RUTH, “Subversion and Loyalty in the Cult of St. Demetrios”, *BSI* 51 (1990), 189-97.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 178-79.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Στην ανώνυμη διήγηση αναφέρεται (σ. 241) ο *μεγαλεπιφανέστατος λογαριαστής* Ίω. Σμενιώτης, αποδέκτης 2 επιστολών του Ιωάννη Τζέτζη.

29. Ανώνυμος (XIV) [συντάκτης έπιτομής βίου Φιλίππου Γ'] = *ι. πιθ. διδάσκαλος*
(περί τα μέσα 12ου αι.)

ΕΡΓΑ :

I) EXCERPTUM

1. <Epitoma vitae Philippi regis Macedoniae>, ed. B. COOK, “The Essential Philip of Macedon: A Byzantine Epitome of his Life”, *GRBS* 45 (2005), 189-211, κείμ. στη σ. 194. [η έπιτομή αντλεί από Σουίδα & παλαιότερες πηγές, αλλά προσθέτει λεπτομέρειες –βρίσκεται στον *cod. Vat. gr. 96* που κατά πάσα πιθανότητα γράφτηκε από κάποιον λόγιο για δική του χρήση].

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- WILSON N.G., “Scholarly Hands of the Middle Byzantine Period”, εις: *Le Paléographie grecque et byzantine, Paris 21 -25 octobre 1974*, [Colloques internationaux de CNRS, 559], Paris, 1977, σσ. 221-39, ιδ. σσ. 235-37. [για κώδ. *Vat. gr. 96*]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Βλ. το ανώνυμο σχέδος υπ' αριθμ. 129 παραπάνω, που ουσιαστικά αποτελεί παράφραση 2 αποφθεγμάτων Φιλίππου που διασώζει ο Πλούταρχος.
- Για τον κώδ. βλ.:
 - i. N.G. WILSON, “Scholarly Hands of the Middle Byzantine Period”, εις: *Le Paléographie grecque et byzantine, Paris 21 -25 octobre 1974*, [Colloques internationaux de CNRS, 559], Paris, 1977, σσ. 221-39, ιδ. σσ. 235-37
 - ii. Δ. ΡΑΙΟΣ, *Φιλοστράτεια. Έρευνες στη χειρόγραφη παράδοση των φιλοστρατείων επιστολών*, τόμ. Β', Ιωάννινα, 1997, σσ. 66-70
 - iii. T. DORANDI, *Laertiana. Capitoli sulla tradizione manoscritta e sulla storia del testo delle “Vite dei filosofi” di Diogene Laerzio*, [Beiträge zur Altertumskunde, Bd. 264], Walter de Gruyter, Berlin-New York, 2009, ιδ. σσ. 8-9. [siglum Φ στην έκδ. του Λαερτίου]

²³ Για ένα χφ. που αφιέρωσε ο Αγιογλυκερίτης στην μονή της Θεοτόκου Παντανάσσης στην νήσο της Αγ. Γλυκερίας (*cod. Sinait. gr. 339*, ομιλίες Αγ. Γρηγ. Ναζιανζηνού) βλ. GARDTHAUSEN, *Catalogus codicum sinaiticorum graecorum*, σσ. 72-73, ιδ. σ. 72 όπου το αφιερωματικό σημείωμα και άλλο σχετ. επίγραμμα.

30. **Ἀνώνυμος (XV)** = ιταλοβυζαντινός ποιητής ιστορικού ποιήματος (12ος αι.)

ΕΡΓΑ :

I) **POEMA HISTORICUM SACRO-PROFANUM ET VERSUS**

1. i. Dedicatio ad Georgium Magnum (Antiochenum) amiratum Rogerii II regis Siciliae, **cod. Matrit. gr. 4557**, ff. 2r-v, inc. mut.: ... ψάλλων ὁ Δαβίδ οἷα φάσκει τῷ λόγῳ, ed. E. ΤΣΟΛΑΚΗΣ, “Ἄγνωστα ἔργα Ἱταλοβυζαντινοῦ ποιητῆ τοῦ 12ου αἰῶνα”, *Ἑλληνικά* 26 (1973), 46-66, κείμε. στις σσ. 50-51.
ii. poema, **cod. Matrit. gr. 4557**, ff. 3r-114v, inc.: Ἄρτι κλινάντων εἰς ἀπώλειαν φρέαρ ... – des.: ... καὶ μᾶλλον αὐτὸς ἀθέων σοφῶν Πλάτων.
2. Εὐχή πρὸς τὸν πατέρα (tit. παρασελίδιο σχόλ. στην αρχή του κειμένου), 144 στίχ., **cod. Matrit. gr. 4557**, ff. 114v-118v, ed. G. LUONGO, “Due preghiere in versi di un poeta italo bizantino del XII secolo”, *Annali della facoltà di lettere e filosofia dell’Università di Napoli* 22 (1979-80), 105-11.
3. Εὐχή πρὸς υἰόν (tit. παρασελίδιο σχόλ. στην αρχή του κειμένου), 73 στίχ., **cod. Matrit. gr. 4557**, ff. 118v-120v (des. mut.), ed. LUONGO, “Due preghiere”, 112-15.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- DE ANDRES G., *Catalogo de los codices griegos de la Biblioteca Nacional*, Madrid, 1987, σσ. 58-60.
- KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, σ. 785.
- ΤΣΟΛΑΚΗΣ Ε., “Ἄγνωστα ἔργα Ἱταλοβυζαντινοῦ ποιητῆ τοῦ 12ου αἰῶνα”, *Ἑλληνικά* 26 (1973), 46-66.

31. **Ἀνώνυμος (XVI)** = ποιητής ἐπιγράμμ. κώδ. Marc. 507

ΕΡΓΑ :

I) **VERSI**

1. Εἰς θηριακάριον (4 στίχ.), inc.: Ἴδοῦ γλυκὺ προῆλθεν ἐκ πικροῦ ... – **cod. Marc. gr. 507**, f. 77v, ed. PERSÉPHONE ANTONIOU, “Sur un épigramme byzantine contenue dans le Marcianus Graecus 507”, *REB* 44 (1986), 229-231.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- PERSÉPHONE ANTONIOU, “Sur un épigramme byzantine contenue dans le Marcianus Graecus 507”, *REB* 44 (1986), 229-231.

- _____, “Τὰ βυζαντινὰ ἐπιγράμματα τῶν κωδίκων Βατοπεδίου 36, Marc. Gr. 507 καὶ Ζαγορᾶς 115”, *Δίπτυχα* 5 (1991-92), 33-58.
- W. HÖRANDNER, “Ein Zyklus von Epigrammen zu darstellungen von Herrenfesten und Wunderszenen”, *DOP* 46 (1992), [= *Homo Byzantinus. Papers in Honor of Alexander Kazhdan*, ed. A. CUTLER – S. FRANKLIN], 107-115, ιδ. σσ. 111-12.
- E. MIONI, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Roma, 1985, σσ. 357-360, ιδ. σ. 358.

32. Ἀνώνυμος (XVII) = ποιητής/-ές επιγραμμάτων κώδ. Vat. gr. 743

ΕΡΓΑ :

I) VERSI

2. Εἰς ἀστρονόμον (28 ελεγειακά δίστιχα, δηλ. 56 στίχ.), σκωπτικό ποίημα, inc.: Ἀστρολόγων ὄχ' ἄριστος ἐὼν καλέεσκ' ἐπὶ δαῖτα ... – des.: ... λάθρη κατ' ἀστρολόγων μίσγει Ἀφροδίτη – cod. Vat. gr. 743, ff. 102r-103v.
3. Ἰαμβος (58 ιαμβ. στίχ.), σκωπτικό ποίημα, inc.: Γραφαῖς πένης τις εἰσιῖατο πινάκων... – des.: ... ὡς μανθάνω δὲ καὶ σκιῶν ἔχει δίκας – cod. Vat. gr. 743, ff. 103v-104v.
4. Εἰς πίθηκον λαβόντα μεγάλην γυναῖκα (6 ιαμβ. στίχ.), σκωπτικό ποίημα, inc.: Ὁ νυμφίος πίθηκος, ἡ νύμφη φύη ... – des.: ... ἐπεὶ φθάνων πέφυκε, καὶ πυγὴν μόλις – cod. Vat. gr. 743, f. 105r = cod. Barber. 74, f. 38v.
5. Εἰς τὸν ἅγιον Ἰάκωβον (35 στίχ. σὲ δακτυλ. ἐξάμετρο), ἐκφρασις (εἰκόνος ἢ τοιχογραφίας), inc.: Δεῦρ' ἴδε καὶ ἐνὶ χρώμασιν ἔμπνοον ἄλλον ἀγῶνα ... – des.: ... αἰμὸν ἀποτμήξας, γλυκὺν ἐξαπέδωκε πότμον – cod. Vat. gr. 743, ff. 105r-v.
6. Εἰς τὴν ἁγίαν μάρτυρα Βαρβάραν (10 στίχ. σὲ δακτυλ. ἐξάμετρο), ἐπίγραμμα σε ἔργο τέχνης, inc.: Ἄ μερόπων δειλὸν γένος ἄγριον ἠδ' ἀθέμιστον ... – des.: ... καὶ ξίφος αἰδέσεται περικαλλέα λεῦσσον δειρὴν – cod. Vat. gr. 743, f. 106r.
7. Εἰς τὰ λαιμῖα τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου (2 στίχ. σὲ δακτυλ. ἐξάμετρο), ἐπίγραμμα σε ἔργο τέχνης: Ὡ σοφίης Χριστοῦ θεοειδέος ἡμισυ μορφῆς, ὅττι τὸ μὲν ληπτὸν, ἄλλο δ' ἄληπτον ἔχει – cod. Vat. gr. 743, f. 106r.
8. Εἰς τὸν χορὸν τῶν ψαλτῶν καὶ εἰς τὸν χειρονόμον (8 στίχ. σὲ δακτυλ. ἐξάμετρο), ἐγκωμιαστικό ποίημα, inc.: Ὅργανον αὐτοτέλεστον εὐθροον, ἃ μέγα θαῦμα ... – des.: ... οὐ χόρον οὐ χεῖρας, τήνδε μόνην δ' αἴω – cod. Vat. gr. 743, ff. 106r-v.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- LAUXTERMANN M., *Byzantine Poetry from Pisides to Geometres. Texts and Contexts*, vol. 1, [Wiener Byzantinische Studien, 24/1], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2003, σσ. 293-95.
- VAN OPSTALL EMILIE MARLÈNE, *Jean Géomètres. Poèmes en hexamètres et en distiques élégiaques, édition, traduction, commentaire*, [The Medieval Mediterranean, 75], Brill, Leiden-Boston, 2008, σσ. 108-113 όπου λεπτομερέστατη περιγραφή του κώδ., ιδ. ὁμως σ. 109.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Δεν μπορεί να διατυπωθεί με ασφάλεια αν τα επιγράμματα ανήκουν στον ίδιο ποιητή, ή πρόκειται για μία μικρή συλλογή επιγραμμάτων που συγκεντρώθηκε λόγω της συνάφειας του υλικού ή άλλων ομοειδών χαρακτηριστικών.
- Για τον κώδ., κυπριακής προελεύσεως, του α' μισού του 14ου αι. βλ.:
 - i. R. DEVRESSE, *Codices Vaticani Graeci. Codices 604-866*, In Bibliotheca Vaticana, 1950, σσ. 257-58.
 - ii. P. CANART, "Un style d'écriture livresque dans les manuscrits chypriotes du XIVe siècle: la chypriote «bouclée»", εις: *La Paléographie Grecque et Byzantine*, Paris 21-25 octobre 1974, CNRS, Paris, 1977, σσ. 303-321, ιδ. σ. 317, αρ. 32, φωτ. 5.
 - iii. MARIA TZIATZI-PAPAGIANNI, *Die Sprüche der Sieben Weisen. Zwei byzantinische Sammlungen*, [Beiträge zur Altertumskunde, Bd. 51], Teubner, Stuttgart-Leipzig, 1994, σσ. 87-90.
 - iv. T. DORANDI, *Laertiana. Capitoli sulla tradizione manoscritta e sulla storia del testo delle "Vite dei filosofi" di Diogene Laerzio*, [Beiträge zur Altertumskunde, Bd. 264], Walter de Gruyter, Berlin-New York, 2009, ιδ. σ. 179.

33. **Ανώνυμος (XVIII)** = επιστολογράφος κώδ. Bonon. gr. 2412 (α' μισό 12ου αι.)

ΕΡΓΑ :

I) EPISTULAE

1. Τῆ Αὐγούστη κυρᾶ Εἰρήνη, inc.: Ἄσπαρτον Ἐβραίοις τὸ πεντηκοστὸν ἔτος..., ed. G. MERCATI, "Gli aneddoti d'un codice Bolognese", *BZ* 6 (1897), 126-143, κείμε. στις σσ. 138-40.
2. Τῷ κραταιῷ καὶ ἀγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ τῷ ἀοιδίμῳ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, inc.: Ἄκουσον τοῦ λόγου μου, βασιλεῦ ..., ed. MERCATI, "Gli aneddoti", σσ. 140-42.
3. <ἀνεπίγραφον>, inc.: Πένητα διασεῖ με προσωπολήπτῃς ὦν καὶ αὐτός ..., ed. MERCATI, "Gli aneddoti", σ. 143.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- POLEMIS D.I., *The Doukai: a Contribution to Byzantine Prosopography*, [University of London Historical Studies, 22], Athlone Press, London, 1968, no. 26, σ. 73.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Οι επιστολές παραδίδονται από τον κώδ. Bonon. gr. 2412 του 13ου αι., ο οποίος περιέχει και έργα του Μιχαήλ Ιταλικού. Για τον κώδ. βλ. V. PUNTONI, "Indicis codicum graecorum Bononiensium ab Alexandro Oliverio compositi supplementum", *SIFC* 4 (1896), 365-378, σσ. 370-73.
- Επιστολή ανωνύμου απευθυνόμενη στην Ειρήνη Δούκαινα παραδίδει και ο cod. Παντοκράτορος 120, όπως και άλλες της ίδιας περιόδου, βλ. LAMBROS, *Catalogue*, I, σ. 105.

34. **Ἀπλούχειρ Μιχαήλ** = i. κριτῆς τοῦ βήλου
ii. πρωτονοτάριος τοῦ δρόμου (επί Ανδρον. Α')

ΕΡΓΟ :

D) DRAMATION

1. Πλωχείου (sic) Μιχαήλος Δραμάτιον, ed. FR. DÜBNER, εις: *Fragmenta Euripidis iterum edidit perditorum tragicorum omnium nunc primum collegit Fr. Guil. Wagner. Accedunt indices locupletissimi. Christus Patiens, Ezechielii et christianorum poetarum reliquiae dramaticae ex codicibus emendavit et annotatione criticae instruxit Fr. Dübner, Parisiis, 1846*, σσ. 79-82 (ΣΗΜ : η αρίθμηση αφορά στο δεύτερο μέρος του βιβλίου, όπου και εκδίδει τα διάφορα έργα ο DÜBNER, και δεν είναι συνεχής από το πρώτο μέρος): Στίχοι τοῦ Ἀπλούχειρος κυροῦ Μιχαήλ, ed. M. TREU, “Ἀπλούχειρος Μιχαήλος δραμάτιον”, *Gymnasialprogramm Waldenburg in Schlesien*, 1874, σσ. 1-6· P.A.M. LEONE, “Michaelis Hapluchiris versus cum exerptis”, *Byz* 39 (1969), 251-83, κείμε. σσ. 268-73, excerpta σσ. 274-79. 626

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- CATAUDELLA Q., “Michele Apluchiro e il «Pluto» di Aristofane”, *Dioniso* 8 (1940), 88-93.
- CHEYNET J.-C. – MORRISSON CECILE – SEIBT W., *Les Sceaux Byzantines de la Collection Henri Seyrig*, Bibliotheque Nationale de France, Paris, 1991, αρ. 299, σσ. 198-99. [τέλη 11ου αι., ‘Ρωμανόν Ἀπλούχειρα Παρθένε σκέποις]
- HILBERG I., “Ein Accentgesetz der byzantinischen Jambographen”, *BZ* 7 (1898), 337-365. [μετρικές παρατηρήσεις]
- HÖRANDNER W., “Prodromos-Reminiszenzen bei Dichtern der nikänischen Zeit”, *BF* 4 (1972), 88-104, ιδ. σσ. 98-104.
- _____, “Musterautoren und ihre Nachahmer: Indizien für Elemente einer byzantinischen Poetik”, εις: P. ODORICO – P. A. AGAPITOS – M. HINTERBERGER (eds.), «*Deux remède*». *Poésie et Poétique à Byzance. Actes du IVe colloque international philologique, Paris, 23-24-25 février 2006*, [Dossiers Byzantins, 9], Centre des études byzantines, néo-helleniques et sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2009, σσ. 201-217 [για σχέσεις ποιήσεως Προδρόμου με Δραμάτιον Ἀπλούχειρος]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 144.
- JORDANOV, *Corpus*, II. [σφραγ. οικог. Ἀπλουχείρων, σσ. 55-56, αρ. 39: Ρωμανός, Μιχαήλ (ο ~ χρονολογεί 3 τύπους των σφραγίδων του με παλαιογραφικά κριτήρια στον 11ο αι.)]
- A. K(AZH DAN), s.v. Haploucheir, Michael, ODB, vol. II, σ. 901.
- KYRIAKIDIS ST., *Εὐσταθίου, Ἱστορία τῆς Ἀλωσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν, Eustazio di Tessalonica, La Espugnazione di Tessalonica (Testo critico, introduzione, annotazioni). Premio di Bruno Lavagnini, versione italiana di Vincenzo Rotolo*, [Inst. Siciliano di Studi Bizantini e Neo-ellenici: Testi e monumenti, Testi 5], Palermo, 1961, σ. 44.19-20. [Ευστάθιος αναφέρεται απαξιωτικά στον Μιχ. Ἀπλούχειρα, διότι υπήρξε συνεργάτης του Ανδρονίκου Α΄]
- MAAS P., “Der byzantinischer Zwoldsilber”, *BZ* 12 (1903), 278-323. (= *Kleine Schriften*, ch. 101, σσ. 242-88), ιδ. σσ. 288 κ.ε.
- MERCATI S.G., “Giovanni Tzetzes e Michele Aplucheir”, *Byz* 18 (1946/48), 197-206 [=IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 543-52].

- SOKOLOVA T.M., “ΜΙΧΑΗΛ ΑΠΛΥΧΙΡ Η ΕΓΟ «Δραμάτιον»”, *VV* 30 (1969), 124-31.
- *Tusculum Lexikon*, s.v. Ἀπλούχειρ Μιχαήλ, σ. 67.
- VAN DIETEN J.-L., *Nicetae Choniatae Historia*, CFHB XI/1-2, Berlin-New York, 1975, σσ. 270,30-31, 335,21.
- WIRTH P., “Thomas Haplucheres oder Thomas Haplucheir?”, *Ostkirchliche Studien* 12 (1963), 180. [περί της μορφής του επωνύμου – ο Θωμάς Ἀπλ. ήταν πατέρας του Μιχαήλ]

35. Ἀργυρόπουλος Χριστοφόρος = i. *μυστολέκτης*

ΕΡΓΟ :

I) **VERSI**

1. Χριστοφόρου μυστολέκτου τοῦ Ἀργυροπούλου, (2 στίχ.), edd. SOFIA KOTZABASSI & ILIANA PARASKEUOPOULOU, “Drei Epigrammsammlungen im Kodex Athous, Panteleemonos 174”, *RSBN* 44 (2007), [*Ricordo di Lidia Perria*, III], 203-25, κείμε. σ. 217.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- SOFIA KOTZABASSI & ILIANA PARASKEUOPOULOU, “Drei Epigrammsammlungen im Kodex Athous, Panteleemonos 174”, *RSBN* 44 (2007), [*Ricordo di Lidia Perria*, III], 203-25. σχολ. σσ. 214-15, κείμε. σ. 217 A2].

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Προφανώς ο Χριστοφόρος Ἀργυρόπουλος ήταν γόνος της οικογενείας των Ἀργυρών, για την οποία βλ. την μονογραφία του J.-F. VANNIER, *Families Byzantines. Les Argyroi (IXe-XIIe siècles)*, Paris, 1975, όπου και άλλοι Ἀργυρόπουλοι του 12ου αι., βλ. αρ. 25-27, 29, σσ. 52-55. Δεν γίνεται όμως μνεία του Χριστοφόρου.
- Για το οφίκιο του *μυστολέκτου* βλ. Α. GKOUTZIOUKOSTAS, “Some remarks on *mystographos* and *mystolektes*”, εις: CHR. STAVRAKOS-BARBARA PAPADOPOULOU (εκδ.), *Ἡπειρόνδε. Proceedings of the 10th International Symposium of Byzantine Sigillography (Ioannina, 1-3 October 2009)*, Wiesbaden, 2011, σσ. 191-219. [ο Ἀργυρόπουλος δεν συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο]

36. Ἀριστηνός Ἀλέξιος = i. *πρωτέδικος*
 ii. *σκευοφύλαξ*
 iii. *μέγας οἰκονόμος*
 iv. *νομοφύλαξ*
 v. *δικαιοδότης*
 vi. *ὀρφανοτρόφος*

ΕΡΓΟ :

I) **COMMENTARIUS CANONUM ET SYNOPSIS CANONUM OMNIUM**

1. <Εξήγησις και σχολιασμός των Κανόνων των Αποστόλων, των Αγίων Οικουμενικών και άλλων Τοπικών Συνόδων, κανονικών και άλλων επιστολών Αγίων Πατέρων>, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Β'-Δ' ed. PG 137, 138. [τα σχόλια έπονται του εκάστου κανόνος, όπως και του Αριστηνού και του Ζωναρά]
2. 'Η υπό του Ἀριστηνοῦ σύνοψις κανόνων πάντων, ed. PG 133, cols. 64A-113B.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, ιδ. σσ. 115, 148, 424.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 143, 146, 572, 655f., 657.
- DARROUZÈS, *Georges et Démètrios Tornikès*, no. 28, σσ. 175-177: Τῷ μεγάλῳ οἰκονόμῳ καὶ δικαιοδότῃ τῷ Ἀριστηνῷ.
- GARZYA A., *Nicephori Basilacae Orationes et epistolae*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Leipzig, 1984,, σσ. 10-25: Τοῦ Βασιλάκη κῦρ Νικηφόρου λόγος εἰς τὸν πρωτέκδικον καὶ νομοφύλακα καὶ ὄρφανοτρόφον κῦρ Ἀλέξιον τὸν Ἀριστηνόν.
- ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ Α.Ε., *Η απονομή δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9^{ος}-12^{ος} αι.). Τα κοσμικά δικαιοδοτικά ὄργανα και δικαστήρια της πρωτεύουσας*, [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 37], Θεσσαλονίκη, 2004.
- GUILLAND R., “Études sur l’histoire administrative de l’empire byzantin: L’orphanotrophe”, *REB* 23 (1965), 205-21.
- HÖRANDNER, *Theodoros Prodromos*, σσ. 460-468: Τῷ πρωτεκδικῷ καὶ νομοφύλακι κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Ἀριστηνῷ δις ὄρφανοτρόφῳ γενομένῳ: **a.** (δεν έχει τίτλο, ιαμβικοί στίχοι), **b.** Τῷ αὐτῷ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἡρῶσι **c.** Τῷ αὐτῷ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐλεγεῖσι, **d.** Τῷ αὐτῷ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀνακρεόντεσι, {**d.** ed. S.G. MERCATI, “Sulle anacreontiche di Teodoro Prodromo”, *R. Accademia dei Lincei Rendiconti* 28 (1919), 426-38 [=IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 154-64]}.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 125.
- JORDANOV, *Corpus*, II. [σφραγ. οικογενείας Ἀριστηνῶν, αρ. 56-57, σ. 64.]
- KARABÉLIAS E., “Le droit ecclésiastique byzantin dans ses rapports avec le droit impérial (du 4e au 12e siècle)”, *Επετηρίς του Κέντρου Ερεῦνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 37 (2003), 195-267. [ιδ. σσ. 252-59: Les réponses canoniques, traités, commentaires faits par Zonaras, Aristéno, Balsamon]
- KARRAS VALERIE A., “Female Deacons in the Byzantine Church”, *Church History* 73.2 (2004), 272-316. [για τον σχολ. του Αριστηνού στον Καν. 15 της Οικ. Συν. της Χαλκηδόνος περί χειροτονίας διακονισσών]
- A. K(AZH DAN), s.v. Aristenos, Alexios, ODB, vol. I, σ. 169.
- KOLBABA, *The Byzantine Lists*, σ. 148.
- KRASNOŽEN M., “Kommentarij Alekseja Aristina na kanoničeskij Sinopsis”, *VV* 20 (1913), 189-207.
- LASKARATOS J. & TSIAMIS C., “Two cases of smallpox in Byzantium”, *International Journal of Dermatology* 41 (2002), 792-95 [βελτιωμένη ελληνική εκδοχή = I. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ & Κ. ΤΣΙΑΜΗΣ, “Περιπτώσεις ευλογιάς στο Βυζάντιο”, *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής* 19.2 (2002), 179-186]. [επ. Προδρ. σε Στέφ. Σκυλίτζη & Αλ. Αριστηνό]

- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, II, σσ. 484-84, no. 912 [α' μισό 12ου αι.: *Μήτηρ Θεοῦ. / Θεοτόκε βοήθει Ἀλέξιος νομοφύλαξ ὁ Ἀριστηνός*] & 913 [α' μισό 12ου αι.: *Ὁ ἅγιος Νικόλαος. / Σφραγίς νομοφύλακος Ἀλεξονύμου τυπούσα τὸ μέγιστον ἐν τοῖς ποιμέσι*]
- MAGDALINO P., “Die Jurisprudenz ans Komponente der Byzantinischen Gelehrtenkultur des 12. Jahrhunderts”, εἰς: L. BURGMANN, M.-TH. FÖGEN, A. SCHMINCK (hrsg.), *Cupido Legum*, Frankfurt, 1985, σσ. 137-68. [= *Tradition*, ch. XII]. [βλ. σ. 170 για νομική παιδεία εποχής]
- MAGDALINO P., “Enlightenment and repression in twelfth-century Byzantium: the evidence of the canonists”, εἰς: N. OIKONOMIDES (ed.), *Byzantium in the twelfth century: canon law, state and society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 357-73.
- _____, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 234, 275, 293, 307-308, 344.
- MILLER T.S., “Two Teaching Texts from the Twelfth-Century Orphanotropheion”, εἰς: J. NESBITT (ed.), *Byzantine Authors: Literary Activities and Preoccupations. Texts and Translations dedicated to the Memory of Nicolas Oikonomides*, Brill, Leiden-Boston, 2003, σσ. 14-16, ἰδ. σ. 19.
- OP DE COUL M. D. J., *Théodore Prodrome, Lettres et Discours. Édition, traduction, commentaire*, Thèse pour obtenir le grade de Docteur de l'Université Paris IV en Études Grecques, 2 vols., Paris, 2007, vol. I, σσ. 173-183: Τοῦ αὐτοῦ εὐχαριστήριος τῶ νομοφυλάκι, πρωτεκδίκῳ καὶ ὀρφανοτρόφῳ κυρῶ Ἀλεξίῳ τῶ Ἀριστηνῶ· σσ. 184-197: Τοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς γλώττης τοῦ ὀρφανοτρόφου καὶ νομοφύλακος κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Ἀριστηνοῦ· σσ. 198-208: Τοῦ αὐτοῦ εἰσιτήριος τῶ ὀρφανοτρόφῳ, πρωτεκδίκῳ καὶ νομοφυλάκι δις τὴν τοῦ ὀρφανοτρόφου ἀξίαν λαμβάνειν.
- ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΤΡΩΙΑΝΟΣ ΣΠ., “Διατάξεις τῆς πολιτειακῆς νομοθεσίας εἰς τὸ ἐρμηνευτικὸν ἔργον τῶν Ἀριστηνοῦ, Ζωναρᾶ καὶ Βαλσαμῶνος”, *ΕΕΒΣ* 45 (1981/82), 204-210.
- POLEMIS I.D., “Philologische und historische Probleme in der schedographischen Sammlung des Codex Marcianus gr. XI.31”, *Byz* 67 (1997), 252-63, αρ. 1, σσ. 258-259: (ανεπίγραφο), inc.: Δίς, φησὶ ἢ παροιμία, τὰ καλά· λοιπὸν ὑπόθεσις τοῦ λόγου μοι καὶ πάλιν ὁ λαμπρὸς ὀρφανοτρόφος ... – des.: ... ποθεινῶς ἡμῖν ἦλθεν ὑγιῶς ἔχων – **Marc. gr. XI, 31**, ff. 277v-278r. Το σχέδος εἶναι πιθανῶς του Προδρόμου και αναφέρεται στον Αριστηνό, βλ. R. BROWNING, *rev. of*: HÖRANDNER, *Theodoros Prodromos*, Wien, 1974, *Journal of Hellenic Studies* 96 (1976), 271-72, ἐδῶ σ. 272· πρβλ. I. VASSIS, “*Graeca sunt, non leguntur*. Zu den schedographischen Spielereien des Theodoros Prodromos”, *BZ* 86/87 (1993/94), [*Herbert Hunger zum 80. Geburtstag*], 1-19, εἰδ. σ. 8· **contra**: POLEMIS, “Codex Marcianus gr. XI.31”, σσ. 255-256, ὅπου επιχειρηματολογεῖ ὑπὲρ τῆς ταύτισης του αναφερ. ὀρφανοτρόφου με τὸν Μιχαήλ Ἀγιοθεοδωρίτη και ἀμφιβάλλει για ὀρθότητα τῆς ἀπόδοσης του σχεδους στον Πρόδρομο].
- SPITERIS, *La Critica Bizantina*, σσ. 226, 229.
- STAVRAKOS, *Byzantinische Bleisiegel mit Familiennamen*, αρ. 27-28, σσ. 83-85: σφραγίδες οικογένειας Ἀριστηνῶν.
- Tusculum Lexikon, s.v. Ἀριστηνός Ἀλέξιος, σ. 78.
- WASSILIOU - SEIBT, *Die byzantinischen Bleisiegel*, no. 13, σ. 41. [(Μιχαήλ :) Ἀριστηνός ἑπαρχος (τέλη 11ου-αρχές 12ου αι.): no. 56, σσ. 84-85: Μιχ. Ἀριστηνός, λογοθέτης τοῦ δρόμου, τελ. τρίτο 11ου αι.]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Φαίνεται πως ο Αριστηνός είχε συντάξει κάποιο έργο σχετικά με το ζήτημα της εκπόρευσης του Αγίου Πνεύματος, διότι ένα τμήμα του έργου αυτού παραδίδεται από τον **cod. Escur. gr. Ω II 1 (518)**, μέσ. 16ου αι., ff. 159v-160r [βλ. A. DE ANDRES, *Catalogo de los Codices griegos de la Real Biblioteca de El Escorial*, vol. III: *Codices 421-649*, Madrid, 1967, σσ. 142-44, ιδ. σ. 143] μεταξύ των άλλων χωρίων που ανθολόγησε ο Ιω. Βέκκος (εκτός φυσικά και αν πρόκειται για χωρίο προερχόμενο από τον σχολιασμό στους κανόνες).
- Για έναν Μιχ. Αριστηνό, λογοθέτη του δρόμου, βλ. WASSILIOU - SEIBT, *Die byzantinischen Bleisiegel*, αρ. 56, σσ. 84-85: *Τὸν Ἀριστηνὸν νῦν λογοθέτην δρόμου | τὸν Μιχαήλ δείκνυσι σφραγίδος τύπος* (τελευτ. τρίτο 11ου αι.).

37. **Ἀττικός Μιχαήλ** = άγνωστο αν & ποιο διδ. οφφίκιο κατείχε

ΕΡΓΑ :

I) **SCHEDA**

1. («Του κυρου Μιχαήλ του Ἄττικοῦ βίβλος Λουκιανουῦ»), παράφραση αποσπάσματος από τον Λουκιανό (*Κατάπλους ἢ τύραννος*, 18), inc.: Σὺ μὲν ὁ τὴν πήραν τῶν ὤμων οὔτος φέρων ἐξαρτημένην ... – des.: ... οὔτω σὲ λυπρῶς τὸν πλόον τεθεικότα - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 188r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 133]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 27.
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 457.
- REINSCH D.R.– KAMBYLIS A. (eds.), *Annae Comnenae Alexias*, CFHB XL/1, Berlin-New York, 2001. [η Άννα Κομνηνή στο περίφημο χωρίο της (XV, 7.9, σ. 485) μαζί με τον Στυλιανό και τον Λογγιβάρδο κάνει αναφορά και στον Αττικό, για τον οποίο είναι πιθανό, αν και όχι σίγουρο, ότι ταυτίζεται με τον εν λόγω Μιχαήλ Αττικό ;]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- JORDANOV, *Corpus*, II. [σφραγ. κάποιου Λέοντος Ἄττικοῦ, 12ου αι., αρ. 69]

38. **Αύλικάλαμος Θεόδωρος** = i. πρωτονοτάριος του δρόμου

ΕΡΓΟ :

I) **ΑΕΝΙΓΜΑΤΑ**

1. Του Ἀύλικαλάμου αίνιγματα, ed. J. FR. BOISSONADE, *Anecdota Graeca e codicibus Regiis*, vol. III, Paris, 1831, [ανατύπ. G. Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1962], αίνιγματα α'-ε', σσ. 453-54· Αίνιγμα εἰς τὸ θῆλυ τοῦ Ἀύλικαλάμου – Του αὐτοῦ αίνιγμα εἰς τὸ πῦρ, ed. M. TREU, *Eustathii Macrembolitae quae feruntur aenigmata*, Programm des Königl. Friedrichs-Gymnasiums zu Breslau 1893, σσ. 10- 11.

[αινίγματα Γ.α'-β', με τις αντίστοιχες λύσεις του Προσούχου]· ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Δύο βυζαντινά αινίγματα”, *NE* 13 (1916), 130-31, εδώ το β'.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- CRISCUOLO U., “Due epistole inedite di Costantino Stilbes”, *RSBS* 3 (1983), [*Miscellanea Agostino Pertusi*, Tomo 3], 11-19, ιδ. σ. 14 [επιστολή Στιλβή σε Αύλικάλαμο]
- DIETHART J., “«Vicedominus» Theodoros Aulikalamos?”, *JÖB* 20 (1971), 161-2.
- DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1647, σσ. 326-28.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 119.
- ΚΟΜΙΝΗΣ, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα*, σ. 154.
- WIRTH P., “Aulikalamos oder Aulikalamas”, *BZ* 56 (1963), 237-38.
- ΖΕΠΟΣ Ιω. & ΠΑΝ., *Jus Graecoromanum*, vol. I: *Novellae et Aureae Bullae Imperatorum post Justinianum*, Αθήνα, 1931 [ανατύπ. Aalen, 1962], [χρυσόβουλλο Αλεξίου Γ' Αγγέλου σε Βενετούς έτους 1199, βλ. collatio IV, αρ. XCV, σ. 474, βλ. και DÖLGER, *Regesten* παραπάνω]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Το επίθετο *Αύλικάλαμος* προφανώς στην προκειμένη περίπτωση λειτουργεί ως οικογενειακό επώνυμο. Μαρτυρείται, όμως, και σε παλαιότερους αιώνες ως παρωνύμιο, βλ. PMBZ, I, no. 697 (8ος αι.).

39. **Ἀχριδηνός Βασίλειος** = i. *πατριαρχικός πρωτονοτάριος*
ii. *ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης* (ca. 1145-1169)

Σφραγίδα του αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Βασιλείου Ἀχριδηνού (πηγή : LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ.461).

ΕΡΓΟ :

I) ORATIO

1. Τοῦ γεγονότος Θεσσαλονίκης κῆρ Βασιλείου τοῦ Ἀχριδηνοῦ λόγος ἐπιτάφιος ἐπὶ τῇ ἐξ Ἀλαμανῶν δεσποίνῃ, ed. V. VASILJEVSKIJ, “Василія Охридскаго, архієпископа (митрополита) солунскаго, Неизданное Надгробное Слово на смерть иринѣи, первой еупруги императора мануила комнина (Βασιλείου Ἀχριδηνοῦ, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ἀνέκδοτος ἐπιτάφιος λόγος ἐπὶ Εἰρήνῃ τῇ ὁμοζύγῳ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Κομνηνοῦ)”, *VV* 1 (1894), 55-132, κείμε. στις σσ. 105-132· edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinorum*, αρ. XX, σσ. 311-330· ed. RENATA GENTILE MESSINA, *Basilios Achridenus. Epitafio per l'imperatrice alamanna. Introduzione, testo critico, traduzione e commento*, Centro di studi sull'antico cristianesimo dell'Universita di Catania, Catania, 2008².

II) **DIALOGI**

1. Από τῆς πρώτης συνεισφορᾶς τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυρίου Βασιλείου τοῦ Ἀχριδηνοῦ, πρὸς τὸν Ἰταλίας ἀρχιεπίσκοπον, ed. J. SCHMIDT, *Des Basilius aus Achrida, Erzbischofs von Thessalonich, bisher unedierte Dialoge. Ein Beitrag zur Geschichte des griechischen Schismas*, [Veröffentlichungen aus dem kirchenhistorischen Seminar München, 7], München, 1901, σσ. 34-40.
2. Ἐκ τῆς δευτέρας συνελεύσεως Ἐπιχείρημα δεύτερον, ed. SCHMIDT, *Des Basilius aus Achrida*, σσ. 40-46, 46-51.

III) **EPISTULA**

1. Ἀντιγραφὴ τοῦ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, κυρίου Βασιλείου τοῦ Ἀχριδηνοῦ, πρὸς τὸν πάπαν Ῥώμης κύριον Ἀδριανόν, ed. PG 119, cols. 929C-934A. [βλ. και: Ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα παρὰ τοῦ πάπα Ῥώμης κυρίου Ἀδριανοῦ, πρὸς τὸν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης, κύριον Βασίλειον τὸν Ἀχριδηνόν· περὶ τοῦ ἐνωθῆναι τῇ δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν Ἀνατολικήν, ed. PG 119, cols. 925C-929B].

IV) **RESPONSIO CANONICA**

1. Βασιλείου Ἀχριδηνοῦ, ἀπόκρισις πρὸς τὰ ἐρωτηθέντα περὶ τινος γάμου, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Ε΄, σσ. 389-90· ed. PG 137, col. 1120B-C.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANSELMUS HAVELBERGENSIS, *Dialogi*, ed. PL 188, cols. 1139B-1248B. [βλ. ιδ. cols. 1165A κ.ε., όπου και τα της 2ης αποστολής του στο Βυζάντιο]
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 314, 626, 754.
- DARROUZÈS J., “Notes. I. Un faux Περὶ τῶν ἀζύμων de Michel Cérulaire. II. Un faux Théodore de Cyzique. III. Sur le *De oeconomia* de Doxapatris”, *REB* 25 (1967) [*Mélanges Venance Grumel*, II], 288-93. [υπὸ το ὄνομα του Θεοδώρου της Κυζίκου λανθάνει ουσιαστικά ο διάλογος Ἀχριδηνού με Anselm]
- _____, “Les documents byzantins du XIIe siècle sur la primauté romaine”, *REB* 23 (1965), 42-88, ιδ. σσ. 65-68.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, σσ. 22-23.
- DRÄSEKE J., “Zu Basileios von Achrida”, *Zeitschrift f. wissenschaftliche Theologie* 48 (1905), 112-20.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 125, 136, 153, 180, 191· II, σ. 62.
- GRUMEL V., “Notes d’histoire et de littérature byzantines: II. Quand eut lieu la controverse théologique de Basile d’Achrida et d’Anselme de Havelberg à Salonique?”, *EO* 29 (1930), 336.
- ΚΑΡΡΙΕΒ G., *Philosophie in Byzanz*, Würzburg, 2005, σ. 222. [για τις συζητήσεις με τον Ἀνσελμο το 1154]
- ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΙΣ, *Sprichwörter*, σ. 74.
- Α. Κ(ΑΖΗΔΑΝ), s.v. Basil of Ohrid, *ODB*, vol. I, σ. 268.
- ΚΟΥΡΤΖ Ε., rev. of V. VASILJEVSKIJ, “Βασιλείου Ἀχριδηνοῦ...”, *VV* 1 (1894), 55-132, *BZ* 4 (1895), 173-75. [με φιλολογικὲς διορθώσεις]

- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σσ. 335-36, no. 461 [‘Ο ἅγιος Βασίλειος / Ὁμώνυμόν σοι Θετταλῶν θύτην σκέπε]
- LEES J. T., *Anselm of Havelberg. Deeds into Words in the Twelfth Century*, [Studies in the History of Christian Thought, vol. 79], Brill, Leiden-New York-Köln, 1998. [βλ. ιδ. σσ. 109-10 για τις θεολογικές συζητήσεις του Βασιλείου με τον Άνσελμο στη Θεσ/νίκη το 1154]
- LEONE, *Ioannes Tzetzae Epistulae*. [οι επιστολές 21, σ. 38, και 95, σσ. 138-140 απευθύνονται στον ~]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 367 n. 174, 454.
- MERCATI S. G., “Βασίλειος Ἀχριδηνός e non Βασιλεύς Ἀχριδηνῶν, Βασίλειος e non Καλός”, *BZ* 34 (1934), 348-51 [=IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 472-75].
- ΠΙΤΣΑΚΗΣ Κ., “Βασίλειος Ἀχριδηνός, μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1145 - post 1160). “Ένας βυζαντινός κανονολόγος σὲ διάλογο μὲ τὴν λατινικὴ Δύση”, εἰς: Ιω. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗΣ (επιμ.), *ΛΒ’ Δημήτρια. Πρακτικά ΙΑ’ Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου, ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ. Πόλις συναντήσεως Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, Ἱερά Μονὴ Βλαττάδων, 12-18 Ὀκτωβρίου 1997*, Θεσσαλονίκη, 2006, σσ. 259-96. [πολύ ενημερωμένο, ασχολείται με όλες τις πτυχές βίου & δράσης του Ἀχριδηνoῦ, βλ. ιδ. σσ. 295-96 για τον υποτιθέμενο τρίτο διάλογο του ~ με τον επ. Βενεβέντου Ερρίκο].
- SCHMIDT J., *Des Basilius aus Achrida, Erzbischofs von Thessalonich, bisher unedierte Dialoge. Ein Beitrag zur Geschichte des griechischen Schismas*, [Veröffentlichungen aus dem kirchenhistorischen Seminar München, 7], München, 1901, ιδ. σσ. 1-33.
- SPITERIS, *La Critica Bizantina*, σσ. 154-166.
- ΤΟΥΝΤΑ ΕΛΕΝΙ, “Westliche politische Kanzleipropaganda und byzantinische höfische Literatur im dienst der Weltherrschaftsideologie: die feierliche Ankunft Berthas von Sulzbach (1142) und ihr Ableben in Konstantinopel (1160)”, *Βυζαντινά* 28 (2008), [Αφιέρωμα στη μνήμη του Γεωργίου Λάββα], 137-160. [ανάλυση λόγου του Βασιλείου]
- Tusculum Lexikon, s.v. Βασίλειος ὁ Ἀρχιδηνός (sic), σσ. 95-96.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σ. 51.

40. **Ba...** (:) = άγνωστο ποιος ήταν, αν & ποιο οφίκιο κατείχε

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDA

1. [«Τοῦ Βα...»], λόγος στα Εισόδια της Θεοτόκου, inc.: Μικρόν σοι καὶ νῦν εἰς εὐτυχίαν ... – des.: ... ῥυσθεὶς διὰ σοῦ βασάνων πολυτρόπων - cod. Paris. gr. 2556, ff. 80r-81r.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας XI.31”, ιδ. σ. 510.
- ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινής σχεδογραφίας”, αρ. 2, σ. 278.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Το όνομα του σχεδογράφου απεκόπη κατά την διαδικασία της στάχωσης ή αναστάχωσης του κώδ. Συμφωνούμε με τον ΠΟΛΕΜΗ ότι το όνομα του σχεδογράφου κατά πάσα πιθανότητα δεν

είναι της μορφής που προτείνει ο BROWNING «Βα...βρω...», καθώς φαίνεται ότι η δεύτερη συλλαβή στην πραγματικότητα φέρει περισπωμένη και αποτελεί μέρος της γλώσσας «βρῶ[μα]» στην λέξη *σίτευμ* από κάτω (η οποία είναι μάλλον αθησαύριστη). Έχουμε επομένως να κάνουμε με έναν τύπο: *του Βα...* (Βασιλάκη, Βασιλείου, Βαρνάβα, Βαφεωπώλου;)

41. **Βαλιανίτης Λέων** = i. *διδάσκαλος τοῦ ψαλτῆρος*
ii. *οἰκουμενικός διδάσκαλος*

ΕΡΓΑ :

I) DIDASCALIAE

1. Διδασκαλία τοῦ σοφωτάτου οἰκουμενικοῦ διδασκάλου κυροῦ Λέοντος τοῦ Βαλιανίτου ὑπεκστάντος ἐτέρῳ τοῦ διδασκαλικοῦ ἀξιώματος. inc.: Τίς ἢ παλινῳδία αὕτη; τί τὸ παλίνστροφον; – des.: ... τῆς λειπάνσεως κατὰ τὴν τοῦ κυρίου παραβολὴν· ᾧ ἢ δόξα κτλ. – cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 48v-55r.
2. Τοῦ Βαλιανίτου κυροῦ Λέοντος διδασκαλία καὶ ἔπαινος εἰς τὸν πατριάρχην κυρὸν Βασίλειον. inc.: Εἰ δὴ καὶ μυρίῳ τὸ πλῆθος καὶ ὑπερβριθεῖα... – des.: ... οἱ μὲν μετερχόμενοι, οἱ δ' εἰσδεχόμενοι τὰ χαρίεντα – cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 139r-47r.
3. Τοῦ Βαλιανίτου κυροῦ Λέοντος διδασκαλία. inc.: Ἐισευφραίνεται πατήρ ἐπὶ ἀπαιδεύτῳ ὑἱῷ Σολομῶν... – des.: ... ταχὺ ἐπακοῦον τῶν δυσωποιοούντων ἀντιλαμβάνεται· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα – cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 182v-186v.
4. Διδασκαλία ἐτέρα. inc.: Ἐγὼ ἐκοιμήθην καὶ ὑπνωσα, ἐξηγέρθην ὅτι Κύριος... – des.: ... ἀκουσοίμεθα ἐν Χριστῷ· ᾧ δόξα κλπ. – cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 186v-189v.
5. Διδασκαλία ἐτέρα. inc.: Εἰ...ῖον πλέκεται καὶ Δαβὶδ οὐχ οἶον μίτοι ὑφαίνουσιν ... – des.: ἐκ τῆς ἀγάπης παρωνομασμένοις ἧτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς· ᾧ πρέπει δόξα κλπ. – cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 189v-192v.
6. Ἐτέρα διδασκαλία. inc.: Ἐναντιοπαθεῖ καὶ Μωσῆς ταῖς τῶν συμπιπτόντων... – des.: ... ἐπιτυγχάνοιμεν πειραζόμενοι ἐπικαλούμενοι Θεὸν καὶ εἰσακούμενος· ᾧ πρέπει δόξα κλπ. – cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 192v-196v.
7. Διδασκαλία τοῦ Βαλιανίτου κυροῦ Λέοντος ἔτι ὄντος διδασκάλου πρὸς τὸν πατριάρχην κυρὸν Βασίλειον, καὶ εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ἀναλήψεως. inc.: ἀγνωστον, – des.: ἀγνωστον – cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 541-42. **(απολεσθείσα)**
8. Ἐτέρα διδασκαλία τοῦ αὐτοῦ γεγονότος ψαλτῆρος παρὰ τοῦ πατριάρχου κυροῦ Βασιλείου. inc.: ἀγνωστον, – des.: ἀγνωστον – cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 542-46. **(απολεσθείσα)**

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 637.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 180-181.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 154.
- KAZHDAN A., “Neizvestnyj vizantijskij pisatel’ XII v. Lev Valianit”, *Srednie Veka* 32 (1969), 259-61.

- ▶ GIANNOULI ANTONIA, “Das Werk der ‘Didaskalos des Psalters’ Leon Balianites (12. Jh.). Einige Anmerkungen zu ihrem Charakter”, εις: W. HÖRANDNER, J. KODER, M. STASSINOPOULOU (hrsg.), *Wiener Byzantinistik und Neogräzistik. Beiträge zum Symposium “Vierzig Jahre Institut für Byzantinistik und Neogräzistik der Universität Wien im Gedenken an Herbert Hunger” (Wien, 4.-7. Dezember 2002)*, [Byzantina et Neograeca Vindobonensia, 24], Wien, 2004, σσ. 143-58. [βλ. σσ. 155-56, όπου έκδ. τμήματος (f. 189v) διδασκαλίας υπ’ αριθ. ε’]
- ▶ LOUKAKI MARINA, “Les didascalies de Leon Balianites: Notes sur le contenu et la date”, *REB* 58 (2000), 245-252.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Επί βασιλείας Ισαακίου Β΄ αναφέρεται κάποιος Νικήτας Βαλιανίτης, αυτοκρατορικός γραμματικός (βλ. BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 181) ως πρωτασηκρήτης σε πιττάκιο του έτους 1185 (DÖLGER, *Regesten*, no. 1567g), ed. A. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη, ήτοι γενικός περιγραφικός κατάλογος τῶν ἐν ταῖς ἀνά τὴν Ἀνατολήν βιβλιοθήκαις εὑρισκομένων ἑλληνικῶν χειρογράφων*, [Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος / Παράρτημα τοῦ ΙΕ΄ τόμου], Τόμ. Β΄, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1884, σ. 59-63. Αναφέρεται επίσης ως πρωτοναβελίσσιμος σε αυτοκρατορικό χρυσόβουλλο του 1189 (DÖLGER, *Regesten*, no. 1567g), ed. G. L. F. TAFEL – G. M. THOMAS, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, τόμ. I (814-1205), Wien, 1856 [ανατύπ. Amsterdam, 1964], αρ. LXXIV, σ. 208. Για το δεύτερο έγγραφο βλ. και MARY WHITBY (ed.), *Byzantines and Crusaders in non-Greek sources, 1025-1204*, [Proceedings of the British Academy, 132], Oxford Univ. Press, 2007, σ. 72.

42. **Βαλασαμών Θεόδωρος** = i. διάκονος

ii. πατριαρχικός νομοφύλαξ

iii. χαρτοφύλαξ

iv. πρώτος τῶν Βλαχερνῶν

v. πρωτοσύγκελλος

vi. πατριάρχης Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας

Σφραγίδα του χαρτοφύλακος Θεοδώρου Βαλασαμών
(πηγή : LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 103).

ΕΡΓΟ :

I) ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Εἰς τὸν Ἰωσήφ ἀπογυμνούμενον τὴν ἐσθῆτα παρὰ τῆς γυναικὸς τοῦ Πεντεφερῆ ὡς ἐρωτομανούσης, ed. K. HORNA, “Die Epigramme des Theodoros Balsamon”, *WSt* 25 (1903), 165-217, ιδ. σ. 178.
2. Εἰς τὸν ... ἴζον ... παρὰ πορνῶν δύο φαλακρούμενον, ed. HORNA, “Epigramme des Balsamon”, σ. 178.
3. Εἰς τὸν Δαυὶδ κλαίοντα μετὰ τὴν τῆς Βηρσαβεὲ μοιχείαν, ed. HORNA, “Epigramme des Balsamon”, σσ. 178-79.
4. Εἰς τὸν Σαμψῶν ξυριζόμενον ὑπὸ τῆς Δαλιδᾶς, ed. HORNA, “Epigramme des Balsamon”, σ. 179.
5. Εἰς τὴν θυγατέραν τοῦ Φαραῶ λουομένην ἐν τῷ ποταμῷ καὶ εὐροῦσαν τὸν Μωϋσῆν, ed. HORNA, “Epigramme des Balsamon”, σ. 179.

6. Εἰς τὸν καθαρισμόν τῆς λέπρας τοῦ Νεεμάν, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 179.
7. Εἰς τράπεζαν ἔχουσαν ἱστορημένον τὸν δεῖπνον, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 179-80.
8. Εἰς τὸ αὐτό, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 180.
9. Εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ τὸ ὄν εἰς τὴν μονὴν τῶν Ζιπῶν, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 180.
10. Εἰς βιβλίον τακτικὸν καὶ μηχανικόν, δοθὲν παρὰ τούτου τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰσαακίῳ, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 180-81.
11. Εἰς τὸν τάφον ἐντὸς ὄντα τῆς Ἀγίας Ἄννης τιμωμένης ἐν τῇ μονῇ τῶν Ὁδηγῶν, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 181-82.
12. Εἰς τὸν τάφον τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Στεφάνου τοῦ Κομνηνοῦ ἐντὸς ὄντα τῆς αὐτῆς μονῆς, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 182.
13. Εἰς τὸν τάφον τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Εὐμαθίου τοῦ Μακρεμβολίτου, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 182-83.
14. Εἰς τὴν ὑπεραγίαν εἰκονισμένην Ὁδηγητρίαν ... παντέχιον, . HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 183.
15. Ἔτεροι, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 184.
16. Τοῦ αὐτοῦ γραφέντες εἰς Ἐξαγωγήν τοῦ μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 184.
17. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἐπισκόπου Σιδόνος ἔχουσα εἰκονίσματα βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου, ἀλλὰ ... ἰσταμένου ὀπισθεν περὶ τοὺς πόδας τοῦ πατριάρχου, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 184-85.
18. Α. Εἰς χρυσοῦν κωθώνιον ἔχον ἱστορημένας τρεῖς θεάς, τὴν Ἀφροδίτην, τὴν Ἥραν, τὴν Ἀθήνην, καὶ τὸν Ἀλέξανδρον διδοῦντα μῆλον, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 185.
 Β. Εἰς τὸ αὐτό, “Épigramme des Balsamon”, σ. 185.
 Γ. <Εἰς τὸ αὐτό>, “Épigramme des Balsamon”, σ. 185.
19. Εἰς τάφον τοῦ σκευοφύλακος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ ἀγίου Φλωρίτου (sic: lege Ἄγιοφλωρίτου),²⁴ ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 186.
20. Α. Εἰς τὸν ἀρχάγγελον Μιχαὴλ μετὰ ξίφους ἰστάμενον εἰς τὰ μυρεψικὰ ἐργαστήρια τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἄνωθεν τῆς ..., ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 186-87.
 Β. Ἔτεροι, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 187.
21. Εἰς εὐνουχόπουλον, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 187-88.
22. Εἰς ἐπικέρνην μακρόν, ὡς ἀπὸ τοῦ εὐνοχοπούλου, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 188.
23. Στίχοι ἐκδοθέντες τῷ εὐνοχοπούλῳ, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 188.
24. Α. Εἰς ἀγίαν εἰκόνα τοῦ ἀγίου Θεοδώρου τοῦ Στρατηλάτου, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 189.
 Β. Εἰς τὴν αὐτὴν ἀγίαν εἰκόνα, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 189-90.
25. Εἰς τὸν εὐνουχόπουλον, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 190.
26. Εἰς τὸν θεῖον ναὸν τοῦ οἴκου τοῦ λογοθέτου τὸν ποτε ὄντα λουτρόν, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 190.

²⁴ Για τὸν Ἰωάννη Ἄγιοφλωρίτη, βλ. V. LAURENT, *Le Corpus des Sceaux de l'empire byzantin*, tome V,1: *L'Église de Constantinople, A : La Hiérarchie*, Publications de l'Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1963. [σ. 82, no. 102 (ca. 1168) – *Ὁ χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης Μεγάλης Ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Ἄγιοφλωρίτης*]

27. Εἰς τὸν ἱστορηθέντα βασιλέα κύριν Ἰσαάκιον ἐντὸς τοῦ ἁγίου λούματος τῆς ἁγίας θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 190-91.
28. Εἰς τυπικὸν τῆς μονῆς τοῦ σεβαστοῦ καὶ προκαθημένου κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Ῥογερίου, τῆς λεγομένης Χρυσοκαμαριωτίσσης, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 191-92.
29. Εἰς ἅγιον Δημήτριον εὐρεθέντα παρὰ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀποστάτου Σθλαβοπέτρου, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 192-93.
30. Εἰς ἀναδενδράδα πατριαρχικοῦ κελλίου ἔχουσιν σταφυλάς, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 193.
31. Εἰς νέραντζα τῆς μονῆς τοῦ Ἀργυροπώλου (?)²⁵ καυθεῖσαν ὑπὸ χειμῶνος, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 193-94.
32. Στίχοι γραφέντες εἰς τὸ διὰ τοῦ λίθου ἴδικτον τοῦ κυρωθέντος δόγματος παρὰ τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουήλ καὶ ἀναστηλωθέντος ἐντὸς τῆς ἁγιωτάτης του θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 194-95.
33. Στίχοι γραφέντες εἰς εἰκόνα ἁγίας θεοτόκου, κρεμασθεῖσαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Τρύφωνος, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 196.
34. Εἰς τυπικὸν γυναικείας μονῆς, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 196.
35. Εἰς τὸν ἅγιον Τρύφωνα, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 197.
36. Εἰς τὴν μονὴν τῶν Ζιπῶν, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 197-98.
37. Εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 198.
38. (ἀνεπίγραφο), ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 199.
39. Εἰς τὸ παρ’ αὐτοῦ συντεθὲν νομοκάνονον πρὸς τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην κύριν Γεώργιον τὸν Ζιφιλῖνον, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 199.
40. Εἰς τὸν Αἰθίοπα Μωσῆν λογαριασθέντα καὶ λυπούμενον, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 199.
41. Εἰς εὐνουχοπουλίδιον ἀρξασθαι μέλλον σχεδογραφίας, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 200.
42. Εἰς νιπτῆρα ἔνδον δημοσιακοῦ λουτροῦ τῆς μονῆς τῶν Ὁδηγῶν, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 200.
43. Εἰς τὸν βασιλέα κύριν Ἰσαάκιον ἀνεστηλωμένον ἔφιππον μετὰ στέμματος καὶ γυμνῆς σπάθης, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 200.
44. Εἰς τὸ νομοκάνονον διὰ στίχων ἱαμβικῶν, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 201-202.
45. Στίχοι ἱαμβικοὶ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς Θεοδώρου βοητοῦ Βαλσαμῶν χάριν τῆς παρ’ αὐτοῦ γενομένης ἐξηγήσεως τοῦ νομοκανόνου, ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 202-204.

II) EPISTULAE

1. Τῶ ὑπερτίμῳ, ed. E. MILLER, “Lettres de Théodore Balsamon”, *Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques en France* 18 (1884), 8-19, ἰδ. σ. 15· ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 212.
2. Τῶ κριτῆ (Ἀπλουχαρίῳ leg. MILLER) Ἀπλούχειρι, ed. MILLER, “Lettres de Balsamon”, σ. 15· ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 212.
3. Τῶ σεβαστοκράτορι, ed. MILLER, “Lettres de Balsamon”, σ. 15· ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σσ. 212-13.
4. Τῶ Ἐλαιοδωρίτῃ, ed. MILLER, “Lettres de Balsamon”, σ. 16· ed. HORNA, “Épigramme des Balsamon”, σ. 213.

²⁵ Βλ. JANIN, *Les églises*, σ. 51.

5. Τῷ γραμματικῷ τῷ Περδίκκᾳ, ed. MILLER, “Lettres de Balsamon”, σσ. 16-17· ed. HORNA, “Epigramme des Balsamon”, σ. 213.
6. Τῷ ὀρφανοτρόφῳ τῷ Ἀπλούχειρι, ed. MILLER, “Lettres de Balsamon”, σ. 17· ed. HORNA, “Epigramme des Balsamon”, σσ. 213-14.
7. Τῷ μεγάλῳ δουκί, ed. MILLER, “Lettres de Balsamon”, σ. 17· ed. HORNA, “Epigramme des Balsamon”, σ. 214.
8. Τῷ ἐπάρχῳ κυρῷ Εὐμαθίῳ τῷ Μακρεμβολίτῃ, ed. MILLER, “Lettres de Balsamon”, σ. 18· ed. HORNA, “Epigramme des Balsamon”, σ. 214.
9. Τῷ μεγάλῳ οἰκονόμῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ed. MILLER, “Lettres de Balsamon”, σ. 18· ed. HORNA, “Epigramme des Balsamon”, σσ. 214-15.
10. Τῷ Καματηρῷ κυρῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ μεγάλῳ δρουγγαρίῳ, ed. MILLER, “Lettres de Balsamon”, σσ. 18-19· ed. HORNA, “Epigramme des Balsamon”, σ. 215.
11. Τῷ ἐπάρχῳ κυρῷ Εὐμαθίῳ (μόνο ο τίτλος υπάρχει, το κείμενο εξέπεσε), ed. MILLER, “Lettres de Balsamon”, σ. 19· ed. HORNA, “Epigramme des Balsamon”, σ. 215.

III) COMMENTARIUS CANONUM ET OPUSCULUM ALTERUM

1. <Εξήγησις και σχολιασμός των Κανόνων των Αποστόλων, των Αγίων Οικουμενικών και άλλων Τοπικών Συνόδων, κανονικών και άλλων επιστολών Αγίων Πατέρων>, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Α'-Δ'· ed. PG 137, 138. [τα σχόλια έπονται του εκάστου κανόνος, όπως και του Αριστηνού και του Ζωναρά]
2. <Ioannis Zonarae commentarius ad Tarasii patriarchae epistulam II ad Hadrianum papam (edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ', σσ. 375-83)>, **cod. Mouseiou Benaki 73**, ff. 34r-36v. [με ερμηνεία Ζωναρά και Βαλσαμώνος εδώ]

IV) RESPONSIONES CANONICAE

1. Ἐρωτήσεις κανονικαὶ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κυρίου Μάρκου, καὶ ἀποκρίσεις ἐπ' αὐταῖς τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας κυρίου Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμών, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ', σσ. 447-96 (66 ἀποκρίσεις)· ed. PG 138, cols. 952A-1112D. [64 ἀποκρίσεις]
2. Ἐρωτήσεις μοναχῶν τινων ἔξω τῆς πόλεως ἀσκουμένων, καὶ ἀποκρίσεις ἐπ' αὐταῖς γενόμεναι παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγίας συνόδου ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Νικολάου, βασιλεύοντος τοῦ αἰοδίδιμου βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ· ἐφ' αἷς καὶ ἐρμηνεῖαι ἐξεφωνήθησαν παρὰ τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμών, ed. PG 138, cols. 937C-949B. [ἐρμηνείες σε 13 ἀποκρίσεις]

V) OPUSCULA ALTERA

1. Τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας κυρίου Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμών, ἔτι χαρτοφύλακος ὄντος, σημείωμα συνοδικὸν γενόμενον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Χαρίτωνος, χάριν τῶν τριγάμων, ed. A. PAVLOV, “Синодальное постановление константинопольскаго патриарха Харитоиа (1177 – 1178 г.) о третьемъ ѡправкѣ редактированное Θεοδορομъ Βαλσαμονομъ (Συνοδικὴ πράξις τοῦ Κ/πόλεως πατριάρχου Χαρίτωνος περὶ τοῦ τρίτου γάμου μεθ' ἐρμηνείαν τοῦ Θεοδώρου Βαλσαμώνος)”, *VV2* (1895), 503-11, κείμ. στις σσ. 506-511.
2. Περὶ μεταθέσεων, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Ε', σσ. 391-94· ed. PG 119, cols. 904B-909A.

ΜΕΛΕΤΑΙ

3. Τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας κυρίου Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμών, ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ὀσιώτατον καθηγητὴν τῶν κατὰ τὸ Παπίκιον μοναστηρίων, μοναχὸν κυρὸν Θεοδόσιον, χάριν τῶν ῥασοφόρων, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ', σσ. 497-510· ed. PG 138, cols. 1360B-1382A.
4. Τοῦ αὐτοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλιππουπόλεως καὶ ὑπερτίμῳ, περὶ τοῦ μὴ ἀναγινώσκειν βιβλίον μαθηματικόν, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ', σσ. 511-19.
5. Τοῦ αὐτοῦ μελέτη χάριν τῆς εἰς τοὺς θεῖους ναοὺς τῶν μοναστηρίων γινομένης μετακλήσεως διὰ σημαντηρίων τριῶν, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ', σσ. 520-22· ed. PG 119, cols. 1221B-1224C = ed. PG 138, cols. 1073C-1076C.
6. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν κρίσεων (κῦρ Ἰωάννην τὸν Αὐτρωρειανόν – cod. **Διονυσίου 120**, cf. ΛΑΜΠΡΟΣ, I, σ. 336, αρ. 32) χάριν τῶν διδομένων θυμιαμάτων ἑτησίως παρὰ τοῦ πατριάρχου, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κατηχίσεως, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ', σσ. 523-29· ed. PG 119, cols. 1212C-1221A = ed. PG 138, cols. 1064C-1073B.
7. Τοῦ αὐτοῦ μελέτη, χάριν τῶν δύο ὄφφικίων, τοῦ τε χαρτοφύλακος, καὶ τοῦ πρωτεκδίκου, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ', σσ. 530-41· ed. PG 119, cols. 1181B-1199A = ed. PG 138, cols. 1033A-1052A.
8. Τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας Θεοδώρου, μελέτη, ἥγουν ἀπόκρισις, χάριν τῶν πατριαρχικῶν προνομίων, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ', σσ. 542-55· ed. PG 119, cols. 1161A-1181A = ed. PG 138, cols. 1013A-1033A.
9. Τοῦ αὐτοῦ διάγνωσις, χάριν τοῦ λαληθέντος συνοδικῶς ζητήματος περὶ τοῦ εἰ χρῆν τὸν αὐτὸν καὶ ἓνα δυοὶ δισεξαδέλφαις συνάπτεσθαι, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ', σσ. 556-64· ed. PG 119, cols. 1200A-1212B = ed. PG 138, cols. 1052A-1064B.
10. Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμών, χάριν τῶν ὀφειλουσῶν τελεῖσθαι νηστειῶν ἐκάστου ἔτους, πεμφθεῖσα πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ', σσ. 565-79· ed. PG 138, cols. 1336A-1360A.

VI) SCHOLIA

1. <Scholia in Carmen Dogmaticum 12 Gregorii Nazianzeni>, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ', σσ. 363-64· ed. PG 38, cols. 841-844. [CPG 3050]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ALLATIUS L., *De Theodoris*, [ανατύπ. στο A. MAI, *Novae patrum bibliothecae*, vol. VI, Roma, 1853, σ. 190.
- ANGELOV, *Imperial Ideology*, σσ. 358-59, 365, 389, 400, 416.
- _____, “The Donation of Constantine and the Church in Late Byzantium”, εις: D. ANGELOV (ed.), *Church and Society in Late Byzantium*, [Studies in Medieval Culture, XLIX], Medieval Institute Publications, Western Michigan University, Kalamazoo, 2009, σσ. 91-157.
- ANGOLD, *Church and Society*, ιδ. σσ. 101-104, 148-56.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, ιδ. σσ. 657-58.

- BROWNING R., “Theodore Balsamon’s Commentary on the Canons of the Council in Trullo as a Source on Everyday Life in Twelfth-Century Byzantium”, εις: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΑΓΓΕΛΙΔΗ (εκδ.), *Η Καθημερινή Ζωή στο Βυζάντιο. Τομές και συνέχειες στην ελληνιστική και ρωμαϊκή παράδοση*, [Πρακτικά του Α’ Διεθνούς Συμποσίου, 15-17 Σεπτεμβρίου 1988], ΚΒΕ/ΕΙΕ, Αθήνα, 1988, σσ. 421-28.
- CALDERINI-GALLI IRENE GINEVRA, “Orientamenti tematici negli epigrammi di Teodoro Balsamone”, εις: *Byzantina Mediolanensia. Atti di V Congresso Nazionale di Studi Bizantini. Milano, 19-22 ottobre 1994*, a cura di F. CONCA, Soveria Manelli, Messina, 1996, σσ. 177-85.
- ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ Α., “Η σχέσις τῶν κανόνων πρὸς τοὺς νόμους καὶ ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών”, *ΕΕΒΣ* 21 (1951), 69-73.
- DAGRON G., *Empereur et prêtre. Études sur le “césaropapisme” byzantin*, Paris, 1995 = engl. transl. by J. BIRELL, *Emperor and Priest: the Imperial Office in Byzantium*, Cambridge, 2003, σποράδην.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, σσ. 33-34.
- GALLAGHER C., “Gratian and Theodore Balsamon: two Twelfth-Century Canonistic Methods Compared”, εις: Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ (ed.), *Byzantium in the 12th century. Canon Law, State and Society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 61-89.
- _____, *Church Law and Church Order in Rome and Byzantium. A Comparative Study*, [Birmingham Byzantine and Ottoman Monographs, 8], Ashgate/Variorum, 2002. [βλ. ιδ. κεφ. 5 = Theodore Balsamon : The Orthodox Church in Twelfth-Century Constantinople, σσ. 153-186]
- ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ Α.Ε., *Η απονομή δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9^{ος}-12^{ος} αι.). Τα κοσμικά δικαιοδοτικά όργανα και δικαστήρια της πρωτεύουσας*, [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 37], Θεσσαλονίκη, 2004.
- HADJINIKOLAOU-MARAVA ANNE, *Recherches sur la vie des esclaves dans le Monde Byzantin*, [Collection de l’Institut Français d’Athènes, 45], Athènes, 1950. [σποράδην, για σχόλια του Βαλσαμών σχετικά με το θέμα της δουλείας]
- HORNA K., “Die Epigramme des Theodoros Balsamon”, *WSt* 25 (1903), 165-217, ιδ. σσ. 165-71.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 235· II, σσ. 141, 143, 171f.
- _____, “Kanonistenrhetorick im Bereich des Patriarachs am Beispiel des Theodoros Balsamon”, εις: Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ (ed.), *Byzantium in the 12th century. Canon Law, State and Society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 37-59.
- ΚΑΡΑΒΕΛΙΑΣ Ε., “Le droit ecclésiastique byzantin dans ses rapports avec le droit impérial (du 4e au 12e siècle)”, *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 37 (2003), 195-267. [ιδ. σσ. 252-59: Les réponses canoniques, traités, commentaires faits par Zonaras, Aristéno, Balsamon]
- ΚΑΡΡΑΣ VALERIE A., “Female Deacons in the Byzantine Church”, *Church History* 73.2 (2004), 272-316. [για τον σχολ. του Βαλσαμώνος στον Καν. 15 της Οικ. Συν. της Χαλκηδόνας περί χειροτονίας διακονισσών]
- Α. Κ(ΑΖΗΔΑΝ), s.v. Balsamon, Theodore, ODB, vol. I, σ. 249.
- ΚΟΛΒΑΒΑ, *The Byzantine Lists*, σσ. 36, 38, 47, 50-51, 60-61, 63-64, 69-70, 128-29, 132-33, 137, 148.
- ΚΟΜΙΝΗΣ, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα*, σσ. 158-159.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Κ. Μ., “Δύο μολυβδόβουλλα πατριαρχῶν Αντιοχείας”, *Επετηρίς τοῦ Παρνασσουῦ, ἐν Ἀθήναις [ἀνάπτυπον]*, 1917, σσ. 19-23.

- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σ. 83, no. 103 [(β' μισό 12ου αι.)– *Επισφράγισμα και γραφών και πρακτέων / χαρτοφύλακος Βαλσαμών Θεοδώρου*]
- ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ, “Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμώνος, *Μελέτη χάριν τῶν δύο ὀφφικίων, τοῦ τε χαρτοφύλακος καὶ τοῦ πρωτεκδίκου*. Ερμηνευτικό πόνημα ἢ σῶρευση διεκδικήσεων;”, εἰς: Σ. ΤΡΩΙΑΝΟΣ (ed.), *ΚΑΤΕΥΟΔΙΟΝ. In memoriam Nikos Oikonomides*, [Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte, 15], Αθήνα, 2008, σσ. 39-63.
- MAGDALINO & NELSON, “The Emperor in Byzantine Art”, σσ. 152-160. [σχολιασμός επιγραμμάτων XIV-XVI]
- MAGDALINO P., “Die Jurisprudenz ans Komponente der Byzantinischen Gelehrtenkultur des 12. Jahrhunderts”, εἰς: L. BURGMANN, M.-TH. FÖGEN, A. SCHMINCK (hrsg.), *Cupido Legum*, Frankfurt, 1985, σσ. 137-68. [= *Tradition*, ch. XII], ἰδ. σσ. 172, 174-75.
- _____, “Constantinople and the *ἔξω χῶραι* in the Time of Balsamon”, εἰς: N. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ (ed.), *Byzantium in the twelfth century: canon law, state and society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 179-97. [= *Studies*, ch. X]
- _____, “Enlightenment and repression in twelfth-century Byzantium: the evidence of the canonists”, εἰς: N. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ (ed.), *Byzantium in the twelfth century: canon law, state and society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 357-73.
- _____, *The empire of Manuel I Komnenos*, σποράδην.
- MANGO, *The Art of the Byzantine Empire*, σ. 234. [αγγλ. μτφρ. & σχολιασμός χωρίου ἀπὸ το σχόλιο τοῦ Βαλσαμώνος στὸν κανόνα 100 τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου]
- MEYENDORFF J., “Balsamon, the Empire and the Barbarians”, εἰς: N. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ (ed.), *Byzantium in the 12th century. Canon Law, State and Society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 533-542.
- MORAN N., “Byzantine Castrati”, *Plainsong and Medieval Music* 11,2 (2002), 99-112. [ο Βαλσαμών στὸν σχολ. τοῦ κανόνος περὶ γάμου τῶν ψαλτῶν ἀναφέρει ὅτι στὴν ἐποχὴ τοῦ ἴσαν ὅλοι πια εὐνούχοι]
- NICHOLAS N., “A Conundrum of Cats: Pards and their Relatives in Byzantium”, *GRBS* 40 (1999), 253-98. [βλ. σ. 259 γιὰ χρῆση λέξεως πάρδαλις σὲ Θεόδ. Βαλσαμώνα]
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 68.
- ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΤΡΩΙΑΝΟΣ ΣΠ., “Διατάξεις τῆς πολιτειακῆς νομοθεσίας εἰς τὸ ἐρμηνευτικὸν ἔργον τῶν Ἀριστηνοῦ, Ζωναρᾶ καὶ Βαλσαμώνος”, *ΕΕΒΣ* 45 (1981/82), 204-210.
- ΠΙΤΣΑΚΗΣ Κ., “Ἡ ἔκταση τῆς ἐξουσίας ἐνὸς ὑπερορίου Πατριάρχῃ: Ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας στὴν Κωνσταντινούπολη τὸν 12ο αἰῶνα”, εἰς: N. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ (ed.), *Byzantium in the 12th century. Canon Law, State and Society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 91-139.
- ΡΕΤΚΟΒ Ρ., “Primacy and synodality in the commentaries of Balsamon”, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, London 21-26 August 2006*, ed. ELIZABETH JEFFREYS. vol. III: Abstracts of Communications, Ashgate, Aldershot 2006, σσ. 231-32.
- RHOBY A., “Zur Identifizierung von bekannten Autoren im Codex Marcianus graecus 524”, *Medioevo Greco* 10 (2010), 167-204. [ο συγγραφέας με πειστικὰ ἐπιχειρήματα ἀποδίδει τὰ ἀνώνυμα ἐπιγράμματα τοῦ κώδ. Marc. gr. 524 κατὰ τὴν ἀρίθμ. ΛΑΜΠΡΟΥ 42, 215 (ἀριθμ. ἐδῶ 17, 94 ἀντιστοίχως) στὸν Θεόδωρο Βαλσαμών]
- ROILLOS, *Amphoteroglossia*, σποράδην.
- ROMANO R., “Note filologiche I”, *Δίπτυχα* 3 (1982-83), εκδ. 1984, 124-29, 307. [φιλολογ. παρατηρήσεις σὲ ἐπιγράμματα 20Α & 43 Βαλσαμώνος]

- RUNCIMAN S., *The Eastern Schism. A Study of the Papacy and the Eastern Churches during the XIth and XIIth Centuries*, Oxford Univ. Press, 1955 [ανατύπ. Eugene, Oregon, 2005], σσ. 99, 138-40, 159-60. [για δογμ. στάση του Β. αναφορικά με το σχίσμα των Εκκλησιών κλπ]
- SCHMINCK A., *Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern*, [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, 13], Frankfurt, 1986, σσ. 31, 33-37.
- SPITERIS, *La Critica Bizantina*, σσ. 224-247.
- Tusculum Lexikon, s.v. Βαλσαμών Θεόδωρος, σσ. 89-90.
- STEVENS G. P., *De Theodoro Balsamone. Analysis Operum ac Mentis Juridicae*, [Corona Lateranensis, 16], Vatican City, 1969.
- STOLTE B., “Balsamon and the Basilica”, *Subseciva Groningana* 3 (1989), 115-25. [για την μέθοδο προσέγγισης των Βασιλικών από τον Βαλσαμών]
- _____, “The Past in Legal Argument in the Byzantine Canonists of the Twelfth Century”, εις: Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ (ed.), *Byzantium in the 12th century. Canon Law, State and Society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 199-210.
- _____, “Civil Law in Canon Law: a Note on the Method of Interpreting the Canons in the Twelfth Century”, εις: Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ (ed.), *Byzantium in the 12th century. Canon Law, State and Society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 543-54.
- TIFTIXOGLU V., “Zur Genese der Kommentare des Theodoros Balsamon. Mit einem Exkurs über die unbekanntenen Kommentare des Sinaiticus gr 1117”, εις: Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ (ed.), *Byzantium in the 12th century. Canon Law, State and Society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 483-532.
- VISCUSO P., “Marital Relations in the Theology of the Byzantine Canonist Theodore Balsamon”, *Ostkirchliche Studien* 39 (1990), 281-88.
- _____, “Theodore Balsamon’s Canonical Images of Women”, *GRBS* 45 (2005), 317-26.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Από τον 12ο αι. μας είναι γνωστοί:
 - i. ο δούξ των θεμάτων Θηβών και Ευρίπου Ίωσήφ Βαλσαμών, βλ. WASSILIOU - SEIBT, *Die byzantinischen Bleisiegel*, αρ. 252, σσ. 245-46: *Σκέποις Ίωσήφ Βαλσαμών, άγνή κόρη / δυοῖν θεμάτων δούκα, Θηβών, Ευρίπου* (μέσα του 12ου αι.).
 - ii. ο πρωτονωβελίσσιμος Κωνσταντίνος Βαλσαμών, κριτής του βήλου, ο οποίος υπογράφει μία λύση του αυτοκράτορος Αλεξίου Γ' Αγγέλου επί δεήσεως του καθηγουμένου Αρσενίου και των μοναχών της εν Πάτμω μονής το 1196, βλ. ΕΡΑ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *Έγγραφα Πάτμου*, τόμ. Α': *Αυτοκρατορικά*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, αρ. 21.³⁰⁻³¹, σσ. 206-16. Η ΒΡΑΝΟΥΣΗ επισημαίνει ότι ο Κων/νος Βαλσαμών αναφέρεται ως *μεγαλοδοξώτατος νωβελισσιμούπερτατος και κριτής του βήλου* σε δύο έγγραφα της Μεγίστης Λαύρας του ίδιου έτους, βλ. P. LEMERLE, N. SVORONOS, A. GUILLOU, *Actes de Lavra, I: Des origines à 1204*, [Archives de l' Athos, 5], Paris, 1970, αρ. 67 (Μάιος 1196) και 68 (Ιούν. 1196), σσ. 345-54 και 354-58.
- Στον 14ο αι. απαντούν δύο ακόμη μέλη της ίδιας οικογενείας:
 - i. ο γραμματικός της βασιλείας μου (scil. του Ανδρονίκου Β' Παλαιολόγου) δούξ της νήσου Κω Γεώργιος Βαλσαμών, όπως προκύπτει από όρισμό του Ανδρονίκου Β' του Οκτωβρίου του 1901, βλ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *ό.π.*, αρ. 42.¹, σσ. 310-12.
 - ii. ο οικείος τη βασιλεία μου (scil. του Ανδρονίκου Β' Παλαιολόγου), δούξ και κεφαλή της νήσου Λήμνου διετέλεσε ο Ιωάννης Βαλσαμών, όπως προκύπτει από όρισμό του Ανδρονίκου Β' του Σεπτεμβρίου του 1321, βλ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *ό.π.*, αρ. 43.¹, σσ. 313-16, καθώς και σσ. 144, 315.
- Για άλλα άτομα της ίδιας οικογενείας στην Παλαιολόγεια περίοδο βλ. PLP, CD-ROM ed., αρ. 2098-2127 (-> 91428).

43. **Βαρνάβας Κύπρου** = i. (διδάσκαλος, άγνωστο σε ποια σχολή)
 ii. μοναχός
 iii. μέγας οίκονόμος μετ. πατρ. Ιεροσολύμων στην Κύπρο
 iv. άρχιεπίσκοπος Κύπρου (μεταξύ 1174 & 1191)

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDAE

1. («Τοῦ μακαριωτάτου Κύπρου κυροῦ Βαρνάβα»), αναφέρεται στο μαρτύριο του αγ. Στεφάνου του Νέου, inc.: [Σ]τέφανος ὁ ἐν ἀσκηταῖς καὶ μάρτυσι διαβόητος ... – des.: ... ἐν ἧ χορεύων καὶ θεὸν τρανώως βλέπων | δοῦναι δυσσωπεῖ λύσιν ἡμῖν πταισμάτων. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 222v-223r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 186]
2. («Τοῦ Κυπρίου κυροῦ Βαρνάβα»), αναφέρεται στη Βάπτιση, inc.: Τὸ μὲν πρόθυμον καὶ πολὺ καὶ νῦν ἀγωνοθετῆσαι τοῖς φιλολόγοις ὑμῖν ... – des.: ... καὶ οὐραν εἰς ἀδινῶς, cod. Mon. gr. 201, f. 97v (κολοβό) = cod. Vat. Ottobon. gr. 32, ff. 37r-v (κολοβό). [ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινής σχεδογραφίας”, αρ. 3, σ. 282.]

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας XI.31”, ιδ. σσ. 510, 517.
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 28.
- LAURENT V., “Les fastes épiscopaux de l’Église de Chypre”, *REB* 6 (1948), 153-66.
- _____, “La succession épiscopale des derniers archevêques grecs de Chypre, de Jean le Crétois (1152) à Germain Pèsimandros (1260)”, *REB* 7 (1949), 33-41.
- TSOUGARAKIS D. (ed.), *The Life of Leontios Patriarch of Jerusalem. Text, Translation & Commentary*, [The Medieval Mediterranean, 3], Brill, Leiden-New York-Köln, 1993, ιδ. σ. 124 και comm. § 78 [όπου αναφορά στον Βαρνάβα Κύπρου, διάδοχο του αρχιεπισκόπου Ιω. Κρητικού, μετά την άρνηση του Λεοντίου να δεχθεί τον θρόνο].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Είναι πιθανόν ότι ο Βαρνάβας ταυτίζεται με τον μοναχό και μέγαν οίκονόμον του μετοχίου του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων (δηλ. μάλλον της μονής Χρυσοστόμου) στην Κύπρο, παραγγελιοδότη του κώδ. Μουσ. Μπενάκη 34.3, που φέρει έμμετρο ποιητικό κολοφώνα και χρονολογείται μάλλον πριν τα 1170. Για τον κώδικα βλ. A. CUTLER-ANNEMARIE WEYL CARR, “The Psalter Benaki 34.3. An unpublished illuminated manuscript from the family 2400”, *REB* 34 (1976), 312-317 και Ε. ΛΑΠΠΑ-ΖΙΖΗΚΑ & Μ. ΡΙΖΟΥ-ΚΟΥΡΟΥΠΟΥ, *Κατάλογος χειρογράφων του Μουσείου Μπενάκη (10ος-16ος αι.)*, Αθήνα, 1991, σσ. 56-57. Νέα έκδοση του ποιητικού κολοφώνα έκαμε ο C.N. CONSTANTINIDES, “Poetic Colophons in Medieval Cypriot Manuscripts”, εις: A.A.M. BRYER – G.C. GEORGHALLIDES (eds.) *‘The Sweet Land of Cyprus’. Papers Given at the Twenty-Fifth Jubilee Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham, March 1 Papers 991*, The Univ. of Birmingham, Centre for Byzantine, Ottoman and Modern Greek Studies/Cyprus Research Centre, Nicosia, 1993, σσ. 319-380, ιδ. σσ. 326-327, όπου και περισσότερη βιβλιογραφία για τον κώδικα και Appendix I, αρ. 4, σ. 351 – φωτογρ. αναπαραγωγή μέρους του κολοφώνα στον πίν. 3, σ. 369.
- Δεδομένου, ότι η διδακτική δραστηριότητα του Βαρνάβα πρέπει να έλαβε χώρα στην Κωνσταντινούπολη στα μέσα του 12ου αιώνος περίπου, φαίνεται ότι το υψηλό αξίωμα του οίκονόμου λειτούργησε μάλλον ως πρώτο στάδιο για την άνοδό στον αρχιεπισκοπικό θρόνο της Κύπρου, στον οποίον παρέμεινε μεταξύ του 1174 (λήξη της αρχιερατείας του Ιωάννου Κρητός) και του 1191 (οπότε μαρτυρείται κατά την εισβολή του άγγλου βασιλέως Ριχάρδου Λεοντοθύμου ως

αρχιεπίσκοπος ο Μεθόδιος), βλ. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΑΣΔΡΑΧΑ, “Τὸ θέμα Κύπρου”, εἰς: Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ (ed.), *Ἱστορία τῆς Κύπρου*, τόμ. Γ': *Βυζαντινὴ Κύπρος*, Λευκωσία, 2005, σσ. 199-233, ἰδ. σσ. 228-229. Μάλιστα, δύναται κανεὶς νὰ προχωρήσῃ στὴν τολμηρὴ ὑπόθεσιν ὅτι ἴσως ὁ μοναχὸς Βαρνάβας εἶχε αναπτύξῃ σχέσεις μετὰ τὴν μονὴ Χρυσσοστόμου (τῆς ὁποίας ἔλαβε ἔπειτα τὴν ἐπίβλεψιν ὡς *οἰκονόμος*) στὴν διάρκειαν τῆς περιόδου ποὺ ἐδίδασκε στὴν πρωτεύουσα, διότι εἶναι γνωστοὶ οἱ δεσμοὶ τῆς μονῆς μετὰ τὴν πρωτεύουσα, γιὰ τοὺς ὁποίους βλ. τὴν ἐργασίαν τοῦ Κ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ, “Τὸ «Περὶ τῶν κατὰ χώραν Κύπρον σκαιῶν» ἔργο τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου. Μία ἱστορικὴ ἀνάγνωσις”, εἰς: Β. ΓΙΟΥΛΤΣΗΣ (ed.), *Πρακτικὰ Α' Διεθνoῦς Συνεδρίου Ἁγίου Νεοφύτου ὁ Ἑγκλειστος. Ἱστορία-Θεολογία-Πολιτισμὸς, 22-26 Ἀπριλίου 2009*, ἐκδ. Ἱερᾶς Βασιλικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Ἁγίου Νεοφύτου, Πάφος, 2010, σσ. 527-554, ἰδ. σ. 546 καὶ ὑποσημ. 54. Εξάλλου ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς μονῆς αὐτῆς εἶχε προέλθῃ καὶ ὁ προηγούμενος ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Ἰωάννης Κρητικός.

44. Βασιλάκης Νικηφόρος = ἰ. διδάσκαλος τοῦ ἀποστόλου

ΕΡΓΑ :

I) PRAEFATIO

1. Τοῦ αὐτοῦ (sc. τοῦ Βασιλάκη) λόγος, ὃν ἐποίησεν ὡς πρόλογον καὶ οἰωνεὶ πίνακα εἰς βίβλον περιέχουσα πονήματα αὐτοῦ, ed. A. GARZYA, *Nicephori Basilacae Orationes et epistolae*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Leipzig, 1984, σσ. 1-9.

II) ORATIONES

1. Τοῦ Βασιλάκη κῦρ Νικηφόρου λόγος εἰς τὸν πρωτέκδικον καὶ νομοφύλακα καὶ ὀρφανοτρόφον κῦρ Ἀλέξιον τὸν Ἀριστηνόν, ed. GARZYA, *Orationes et epistolae*, σσ. 10-25.
2. Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κῦρ Ἀδριανὸν τὸν υἱὸν τοῦ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ αὐταδέλφου τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τὸν διὰ τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος Ἰωάννην μετονομασθέντα, ed. GARZYA, *Orationes et epistolae*, σσ. 26-48.
3. Λόγος εἰς τὸν αἰίδιμον βασιλέα κῦρ Ἰωάννην τὸν Κομνηνόν, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinarum* αρ. XXI, σσ. 330-361· ed. R. MAISANO, *Gli encomî per l'imperatore e per il patriarca. Testo critico, introduzione e commentario*, [Byzantina et Neo-Hellenica Neapolitana, V], Univ. di Napoli, 1977, σσ. 89-125· ed. GARZYA, *Orationes et epistolae*, σσ. 49-74.
4. Λόγος ἐκδοθεὶς τινὶ τῶν ῥητορευόντων εἰς τὸν πατριάρχην κῦρ Νικόλαον τὸν Μουζάλωνα τὸν πάλαι μὲν παραιτησάμενον τὴν Κύπρον, ὕστερον δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχεύσαντα, ed. MAISANO, *Gli encomî*, σσ. 135-147· ed. GARZYA, *Orationes et epistolae*, σσ. 75-83.
5. Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ μέγαν δομέστικον πᾶσης ἀνατολῆς καὶ δύσεως κύριον Ἰωάννην, ed. GARZYA, *Orationes et epistolae*, σσ. 83-91.
6. <In Ioannem Axuchum> encomii fragmentum an Basilacae Incertum, ed. GARZYA, *Oratione et Epistulae*, σσ. 116-119· ed. E. LAPPA-ZIZICAS, “Une éloge anonyme de Manuel Ier Comnène”, εἰς: J. DUMMER (ed.), *Text und Textkritik: eine Aufsatz-sammlung*, [Texte und Untersuchungen, 133], Berlin, 1987, σσ. 303-310. **[Dubium]**
7. <Monodia in Constantinum Basilacam>, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinarum* αρ. XIII, σσ. 228-244· ed. ADRIANA PIGNANI, *Niceforo Basilece*,

Progimnasmi e monodie. Testo critico, introduzione e traduzione, [Byzantina et Neo-Hellenica Neapolitana 10], Neapoli, 1983. σσ. 235-252.

8. <Monodia in amicum quendam>, ed. PIGNANI, σσ. 253-260.

III) EPISTULAE

1. Ἐπιστολή τοῦ Βασιλάκη δυσὶ φίλοις [Philippopoli Constantinopolim, post a. 1157], ed. GARZYA, *Orationes et epistolae*, σσ. 111-12.
2. Ἐτέρα ἐπιστολή τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς οἰκείους μαθητάς, [Philippopoli Constantinopolim, post a. 1157], ed. GARZYA, *Orationes et epistolae*, σσ. 113-14.
3. Ἐτέρα ἐπιστολή τοῦ αὐτοῦ τῷ οἰκίῳ ἀδελφῷ [Philippopoli Constantinopolim, post a. 1157], ed. GARZYA, *Orationes et epistolae*, σ. 114.
4. Ἐτέρα ἐπιστολή τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς οἰκείους μαθητάς, [Philippopoli Constantinopolim, post a. 1157], ed. GARZYA, *Orationes et epistolae*, σσ. 114-115.

IV) PROGYMNASMATA ET DECLAMATIO

- ❖ Νικηφόρου τοῦ Βασιλάκη προγυμνάσματα, ed. CHR. WALZ, *Rhetores Graeci ex codicibus Florentinis, Mediolanensibus, Monacensibus, Neapolitanis, Parisiensibus, Romanis, Venetis, Taurinensibus et Vindobonensibus*, vol. I, Stuttgartiae et Tubingae, 1832, σσ. 421-525· ed. ADRIANA PIGNANI, *Niceforo Basilace, Progimnasmi e monodie. Testo critico, introduzione e traduzione*, [Byzantina et Neo-Hellenica Neapolitana 10], Neapoli, 1983.

[➔ Οι τίτλοι των προγυμνασμάτων διαφέρουν ενίοτε ελαφρώς ανάμεσα στις δύο εκδόσεις. Εδώ αναγράφουμε τους τίτλους όπως ευρίσκονται στην νεώτερη, πληρέστερη έκδοση της PIGNANI.]

MYTHI:

1. Leo et taurus, ed. WALZ, σσ. 423-24· ed. PIGNANI, σσ. 71-72.
2. Equus et cerva, ed. WALZ, σσ. 424-25· ed. PIGNANI, σσ. 72-74.
3. Leo puellae amore correptus, ed. WALZ, σσ. 426-27· ed. PIGNANI, σσ. 74-75.
4. Lupus et pastor, ed. WALZ, σ. 427· ed. A. HAUSRATH-H. HUNGER, *Corpus Fabularum Aesopicarum*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], vol. II, Lipsiae, 1959, σ. 186· ed. PIGNANI, σσ. 75-76.
5. Graculus et aquila, ed. PIGNANI, σ. 76.
6. Leo et lupus, ed. PIGNANI, σ. 77.
7. Graculus et aves, ed. WALZ, σσ. 427-28· ed. PIGNANI, σσ. 77-78.

NARRATIONES:

8. Τὸ κατὰ τὸν Θάμυριν, ed. PIGNANI, σσ. 79-80.
9. Διήγημα τὸ καθ' Ἡρακλέα, ed. WALZ, σσ. 438-39· ed. PIGNANI, σσ. 80-81.
10. Τὸ κατὰ τὸν Φαέθοντα, ed. PIGNANI, σσ. 81-82.
11. Διήγημα, ὃ καὶ Πλούταρχος ἐν *Παραλλήλοις* διηγεῖται, ed. WALZ, σσ. 430-32· ed. PIGNANI, σσ. 82-85.
12. Διήγημα τὸ κατὰ Δανάην, ed. WALZ, σσ. 437-38· ed. PIGNANI, σ. 85.
13. Διήγημα τὸ κατὰ τὴν Πλάτανον, ed. WALZ, σσ. 439· ed. PIGNANI, σ. 86.
14. Διήγημα τὸ κατὰ τοὺς Ἀλωάδας, ed. WALZ, σσ. 439· ed. PIGNANI, σσ. 86-87.
15. Διήγημα τὸ κατὰ τὸν Ἀχιλλέα, ed. WALZ, σσ. 428-29· ed. PIGNANI, σσ. 87-89.
16. Διήγημα τὸ κατὰ τὸν Νάρκισσον, ed. WALZ, σσ. 440-41· ed. PIGNANI, σσ. 89-91.
17. Διήγημα τὸ κατὰ τὸν Πολύδωρον, ed. WALZ, σσ. 441-42· ed. PIGNANI, σσ. 91-93.
18. Διήγημα τὸ κατὰ τὸν Δαίδαλον, ed. WALZ, σσ. 433-34· ed. PIGNANI, σσ. 93-94.
19. Διήγημα τὸ κατὰ τὴν Πασιφάνην, ed. WALZ, σσ. 434-35· ed. PIGNANI, σσ. 94-95.
20. Διήγημα τὸ κατὰ τὸν Ἴκαρον, ed. WALZ, σσ. 435-36· ed. PIGNANI, σσ. 95-96.

21. Διήγημα τὸ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας, ed. WALZ, σσ. 436-37· ed. PIGNANI, σ. 97.
22. Διήγημα τὸ κατὰ τὸν Ὀδυσσεά, ed. WALZ, σσ. 432-33· ed. PIGNANI, σσ. 98-99.
23. Διήγημα τὸ κατὰ τὴν Μύρραν, ed. WALZ, σσ. 429-30· ed. PIGNANI, σσ. 99-100.

SENTENTIAE (χρεῖαι, γνῶμαι):

24. “Εὐεργετῶν νόμιζε μιμεῖσθαι Θεόν”, ed. WALZ, σσ. 442-44· ed. PIGNANI, σσ. 101-103· [στίχ. 101.1-103.27 edd. R. F. HOCK – E. N. O’NEIL (engl. trans. & ed.), *The Chreia and Ancient Rhetoric Classroom Exercises*, Atlanta, 2002, σσ. 288-293].
25. “Χάρις χάρις γὰρ ἔστιν ἢ τίκτουσ’ αἶι”, ed. WALZ, σσ. 445-49· ed. PIGNANI, σσ. 104-109· [στίχ. 104.1-109.21 edd. HOCK – O’NEIL, *The Chreia and Ancient Rhetoric Classroom Exercises*, σσ. 294-307].
26. “Ἐχρῆν δ’ εὐθύς εἶναι τήνδε τοῖς πᾶσιν δίκην, ὅστις πέρα τι τῶν νόμων πράσσειν θέλει κτείνειν, τὸ γὰρ κακοῦργον οὐκ ἂν ἦν πολὺ”, ed. WALZ, σσ. 461-66· ed. PIGNANI, σσ. 110-115.

REFUTATIO (ἀνασκευή):

27. Τὰ κατὰ τὴν Ἀταλάντην, ed. WALZ, σσ. 449-54· ed. PIGNANI, σσ. 117-123.

CONFIRMATIO (κατασκευή):

28. Τὰ κατὰ τὴν Ἀταλάντην, ed. WALZ, σσ. 454-61· ed. PIGNANI, σσ. 125-132.

ENCOMIUM:

29. Laudatio canis, ed. PIGNANI, σσ. 133-138.

ΕΤΗΟΡΟΕΙΑΙ:

30. Τίνας ἂν εἶπε λόγους ὁ Ἰωσήφ, ὑπὸ τῆς Αἰγυπτίας γυναικὸς κατηγορηθεὶς καὶ εἰς εἰρκτὴν ἐμβληθεὶς, ed. WALZ, σσ. 508-510· ed. PIGNANI, σσ. 139-141.
31. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ Ἰωσήφ, τῆς εἰρκτῆς ἐκβληθεὶς καὶ κρίνας τῷ βασιλεῖ τοὺς ὀνείρους καὶ τὴν ὅλην Αἴγυπτον οἰκονομεῖν ἐγχειρισθεὶς, ed. WALZ, σσ. 510-513· ed. PIGNANI, σσ. 141-144.
32. Τίνας ἂν εἶπε λόγους ὁ Σαμψών, αὐξηθείσης τῆς τριχός, μέλλων ἐπικατασεῖσαι τὸν οἶκον τοῖς ἀλλοφύλλοις ἀθρόον μετὰ τῆς Δαλιδᾶς συμποσιάζουσιν, ed. WALZ, σσ. 480-83· ed. PIGNANI, σσ. 144-147.
33. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ Δαυίδ, διωκώμενος ὑπὸ τοῦ Σαοῦλ καὶ κρατηθεὶς ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων καὶ μέλλων ἀποσφαγῆναι, ed. WALZ, σσ. 513-515· ed. PIGNANI, σσ. 148-150.
34. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ Δαυίδ, ἐν σπηλαίῳ καταλαβὼν ἀφύλακτον τὸν Σαοῦλ ὑπνοῦντα, ὅτε ὑπ’ αὐτοῦ ἐδιώκετο, ed. WALZ, σσ. 517-519· ed. PIGNANI, σσ. 150-152.
35. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ Δαυίδ, ὑπὸ τοῦ Ἀβεσσαλὼν τοῦ παιδὸς αὐτοῦ διωκώμενος, ed. WALZ, σσ. 515-517· ed. PIGNANI, σσ. 153-155.
36. Τίνας ἂν εἶποι λόγους Ζαχαρίας ὁ πατὴρ τοῦ Προδρόμου, μετὰ τὸ γεννηθῆναι τὸν Πρόδρομον καὶ αὐτὸν ἀπολυθῆναι τῆς ἀφωνίας, ed. WALZ, σσ. 483-84· ed. PIGNANI, σσ. 155-157.
37. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ἡ Θεοτόκος, ὅτε μετέβαλεν ὁ Χριστὸς τῷ γάμῳ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον, ed. WALZ, σσ. 499-501· ed. PIGNANI, σσ. 157-160.
38. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ ἐκ γενετῆς τυφλός, ἀναβλέψας, ed. WALZ, σσ. 501-503· ed. PIGNANI, σσ. 160-163.
39. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ Ἄδης, τετραήμερου τοῦ Λαζάρου ἀνεγερθέντος, ed. WALZ, σσ. 466-69· ed. PIGNANI, σσ. 163-166.
40. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως, ἀποκοπεὶς τὸ ὠτίον παρὰ τοῦ ἀγίου Πέτρου καὶ ἰαθεὶς παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ed. WALZ, σσ. 504-505· ed. PIGNANI, σσ. 166-169.

41. Τίνας ἂν εἶπη λόγους ἢ Θεοτόκος, περιπλακεῖσα κηδευομένῳ τῷ ταύτης υἱῷ τῷ Θεῷ καὶ σωτῆρι Χριστῷ. Κύριε, εὐλόγησον, ed. PIGNANI, σσ. 169-180.
42. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ ἅγιος Πέτρος, καταβαλὼν τὸν Σίμωνα ἀρθέντα εἰς τὸν ἀέρα καὶ μέλλων κύμβαχος σταυρωθῆναι ὑπὸ Νέρωνος, ed. WALZ, σσ. 506-508· ed. PIGNANI, σσ. 181-183.
43. Τίνας ἂν εἶποι λόγους Ἀταλάντη, εἰς τάχος Ἴππομήνου (Ἴππομένου Walz) ἀπολειφθεῖσα χρυσῶν μῆλων ἀπάτη καὶ πρὸς γάμον ἀπαγομένη, ed. WALZ, σσ. 469-71· ed. PIGNANI, σσ. 183-185.
44. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ Ἡρακλῆς, χρησμὸν λαβὼν ἐκ Διὸς ὡς ὑπὸ νεκροῦ μέλλει ἀναιρεθῆναι, ed. WALZ, σσ. 471-73· ed. PIGNANI, σσ. 185-188.
45. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ Αἴας, ἰδὼν ἐν Ἄδῃ τὸν Ὀδυσσεῖα μετὰ σώματος, ed. WALZ, σσ. 473-75· ed. PIGNANI, σσ. 188-191.
46. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ἢ Δανάη, ὑπὸ Διὸς εἰς χρυσὸν μεταβληθέντος διαπαρθενευθεῖσα, ed. WALZ, σσ. 476-77· ed. PIGNANI, σσ. 191-193.
47. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ Ζεὺς, ἰδὼν τὴν Ἰοῦν (Ἰνώ cod. ut sic Walz) μεταβληθεῖσαν εἰς βοῦν, ed. PIGNANI, ed. WALZ, σσ. 477-80· σσ. 193-97.
48. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ Ἡρακλῆς, δουλεύων Ὀμφάλῃ, ed. PIGNANI, σσ. 197-199.
49. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ναυτίλος, ἰδὼν τὸν μὲν Ἴκαρον εἰς ὕψος ἰπτάμενον τὸν δὲ Δαίδαλον ἄκροις πτεροῖς τῆς θαλάττης ἐπιψαύοντα, ed. PIGNANI, σσ. 200-202.
50. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ τοῦ Ζέρξου κυβερνήτης, στεφανούμενος ἅμα καὶ ἀναιρούμενος, ed. WALZ, σσ. 487-91· ed. PIGNANI, σσ. 203-207.
51. Τίνας ἂν εἶποι λόγους Ἔρωσ, ἰδὼν δρυτόμον ἐπιχειροῦντα τέμνειν τὴν Μύρραν ἔτι ἐγκυμονοῦσα τὸν Ἄδωνιν, ed. WALZ, σσ. 484-87· ed. PIGNANI, σσ. 207-210.
52. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ Ἄδραστος, νικησάντων Θηβαίων καὶ μὴ ἐώντων ταφῆναι τοὺς πεσόντας Ἀργείους, ed. WALZ, σσ. 494-99· ed. PIGNANI, σσ. 210-216.
53. Τίνας ἂν εἶποι λόγους Ἰσμηνίας ὁ αὐλητῆς, βιαζόμενος πᾶρ' Ἀλεξάνδρου ἐπαυλῆσαι τῇ τῶν Θηβαίων καταστροφῇ, ed. WALZ, σσ. 491-94· ed. PIGNANI, σσ. 217-221.
54. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ἢ Πασιφάη, ὑπὸ ταύρου ἐρασθεῖσα, ed. PIGNANI, σσ. 221-224.
55. Τίνας ἂν εἶπη λόγους κηπωρός, κήπου ἐπιμελούμενος καὶ μεταφυτευσάμενος καὶ κυπάριττον ἐπ' ἐλπίδι καρπῶν καὶ τῶν ἐλπίδων ἀστοχήσας, ed. WALZ, σσ. 522-525· ed. PIGNANI, σσ. 225-228.
56. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ἢ ἐξ Ἐδέσσης παρὰ τοῦ Γότθου ἀπατηθεῖσα κόρη, ed. WALZ, σσ. 519-522· ed. PIGNANI, σσ. 228-232.

DECLAMATIO:

57. <Κατὰ Βαγῶαν μελέτη>, ed. GARZYA, *Orationes et epistolae*, σσ. 92-110.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ-ΣΤΕΦΑΝΟΥΔΑΚΗ ΔΕΣΠΟΙΝΑ, “Ο ‘Πρόλογος’ του Νικηφόρου Βασιλάκη και η διαμάχη με τους αντιπάλους του”, *Ελληνικά* 57 (2007), 169-77.
- ANGOLD M., “Autobiography & Identity: The Case of the Later Byzantine Empire”, *BSI* 60 (1999), 36-59. [*Πρόλογος του Βασιλάκη ως αυτοβιογραφ. έργο*]
- ARMSTRONG PAMELA, “Literary Polemic in Twelfth-Century Constantinople”, εις: NEVRA NECIPOGLU *et al.* (eds.), *Change in the Byzantine World in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, Istanbul, 2010, σσ. 333-41. [ιδ. σ. 335]

- AWERINZEW S., “Zu den Ethopiien des Nikephoros Basilakes”, εις: H. GOLTZ (ed.), *Eikon und Logos. Beiträge zur Erforschung byzantinischer Kulturtraditionen, 1.2 und Bildtafeln*, Halle, 1981, σσ. 9-14.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 181-184.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., “Βακχυλίδη ἐπίνικοι 3,44-45”, *Ελληνικά* 34 (1982-83), 352-55. [για γνώση χωρίου του Βακχυλίδη]
- _____, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 52-53, 57, 58-59, 74-75, 113, 120-21, 126-27, 138, 141, 152-53, 163-64, 177.
- _____, “Ξεχασμένες μαρτυρίες”. [αρ. Α10, Α11α, Α14, Α20, Α34α, Α48, Β1β, Β15]
- CRESCI LIA RAFFAELLA, “*Exempla storici greci negli encomi e nella storiografia bizantini del XII secolo*”, *Rhetorica*, 22.2 (2004), 115-45. [για την προβολή προτύπων ιστορ. παρελθόντος & την σύγκρισή τους με εγκωμιαζόμενο πρόσωπο στους λόγους Βασιλάκη]
- CONLEY TH. M., “Byzantine criticism and the uses of literature”, εις: A. MINNIS – I. JOHNSON (eds.), *The Cambridge History of Literary Criticism*, vol. 2: *The Middle Ages*, Cambridge Univ. Press, 2005, σσ. 669-692, ιδ. 681.
- CRISCUOLO U., “Chiesa ed insegnamento a Bisanzio nel XII secolo: Sul problema della cosiddetta Accademia Patriarcale”, *Sicilorum Gymnasium* N.S. 28 (1975), 373-90.
- DEGANI E., “Contributi critico-testuali a due «Encomi» di Niceforo Basilace”, *Museum Criticum* 4, Bologna 1969, (1970), 90-109.
- GARZYA A., *Storia e interpretazione di testi bizantini: saggi e ricerche*, Variorum Reprints, London, 1974. [ειδ. nos. VII, VIII, IX, X, XII, XVI, XVII, XX].
- GENTILINI ANNA, *Fortuna neogreca di Pindaro*, Padova, 1971. [σ. 7 για Πίνδαρο σε Βασιλάκη]
- GIBSON G., “Two Technical Terms in Greek Progymnasmata Treatises”, *Rheinisches Museum für Philologie* 159.2 (2009), 141-149. [ιδ. σ. 149, όπου και αναφορά στην πρακτική και του Βασιλάκη να είναι εκτίθεται πληρέστερα ένα θέμα στην προηγούμενη *άνασκειή (refutatio)*, & όχι τόσο εκτενώς στην ακολουθούσα *κατασκευή (confirmatio)*, βλ. εδώ προγυμν. αρ. 27-28].
- GOUILLARD, “Le Synodicon de l’Orthodoxie”, σ. 73.
- HINTERBERGER M., *Autobiographische Traditionen in Byzanz*, [Wiener byzantinische Studien, 22], Wien, 1999, σποράδην.
- HOCK R. F. – O’NEIL E. N. (engl. trans. & ed.), *The Chreia and Ancient Rhetoric Classroom Exercises*, Atlanta, 2002, σσ. 280-307.
- HÖRANDNER W., “Zu den Progymnasmata des Nikephoros Basilakes. Bemerkungen zu kritischen Neuedition”, *JÖB* 36 (1986), 73-88.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 89, 238, 240, 243, 244, 252-53, 258, 259, 286-87, 291, 296.
- KARATHANASIS, *Sprichwörter*, σσ. 73, 91, 100-01.
- A. K(AZH DAN), s.v. Basilakes Nikephoros, ODB, vol. I, σ. 263.
- KENNEDY, *Greek Rhetoric*, σ. 316. [για προγυμνάσματα Βασιλάκη]
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Μονωδία Νικηφόρου τοῦ Βασιλάκη”, *NE* 1 (1904), 497-492bis. [διόρθωση στον COXE –πρόκειται για την μονωδία στον αδελφό του, που περιέχεται στους κώδ. Barocci 131 & Escur. Y-II-10]
- MAGDALINO P., “The *Bagoas* of Nikephoros Basilakes: A Normal Reaction ?”, εις: L. MAYALI – MARIA M. MART (eds.), *Of Strangers and Foreigners (Late Antiquity-Middle Ages)*, Univ. of California Press, Berkeley-Los Angeles, 1993, σσ. 47-63.
- MAGDALINO P. & NELSON R., “Introduction”, εις: P. MAGDALINO – R. NELSON (eds.), *The Old Testament in Byzantium*, [Dumbarton Oaks Byzantine Symposia and Colloquia], D.

- Oaks, Washington D.C., 2010, σσ. 1-38. [ιδ. σ. 9 για διαπίστωση ότι στις επιστ. & λόγους του Βασιλάκη περ. το 65□ των αναφορών από τη Βίβλο προέρχονται από την Π.Δ.]
- MAISANO R., *Niceforo Basilace, Gli encomî per l'imperatore e per il patriarca. Testo critico, introduzione e commentario*, [Byzantina & Neo-Hellenica Neapolitana 5], Neapoli, 1977.
 - MILLER E., “Préface d'un auteur byzantin (Nicéphore Basilakes)”, *Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques* 7 (1873), 135-57.
 - PAPAIOANNOU S., “On the Stage of *Eros*: Two Rhetorical Exercises by Nikephoros Basilakes”, εις: M. GRÜNBAERT (ed.), *Theatron, Rhetorische Kultur in Spätantike und Mittelalter/Rhetorical Culture in Late Antiquity & the Middle Ages*, [Millennium-Studien/Millennium Studies, 13], De Gruyter, Berlin, 2007, σσ. 357-376.
 - PEPPINK S., “Ad Nicephorum Walzii vol. I”, *Mnemosyne* 60 (1933), 380-84. [για προγυμνάσματα Βασιλάκη, ed. Chr. WALZ, *Rhet. Graeci*, vol. I (1832), 421 κ.ε.]
 - POLEMIS I., “A Note on the *Praefatio* of Nikephoros Basilakes”, *BZ* 94 (2001), 605-607.
 - PONTANI A., “Nebenterminologie, Topoi, Loci similes und Quellen in einigen Stellen der *Chronike diegesis* von Niketas Choniates”, εις: CLAUDIA SODE –SAROLTA TAKÁCS (eds.), *NOVUM MILLENIUM, Studies on Byzantine History and Culture dedicated to Paul Speck, 19 December 1999*, Ashgate, Aldershot, 2001, σσ. 271-78. [Νικ. Βασιλάκης ως πηγή του Νικήτα Χωνιάτη].
 - RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλικούς λόγους της εποχής, μεταξύ των οποίων και του Βασιλάκη]
 - ŠEVČENKO I., “Levels of Style in Byzantine Prose,” *JÖB* 31/1 (1981), 289–312. [ανατύπ. εις: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, [Greek Literature, vol. 9], New York, 2001, ch. 8]. [για ύφος Βασιλάκη σε λόγους του]
 - SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, ενότητα 11, αρ. 36-37, σσ. 173-177.
 - ΣΤΕΦΑΝΗΣ Ε., “Παρατηρήσεις στον *Βαγῶα* του Νικηφόρου Βασιλάκη”, *Ελληνικά* 35 (1984), 147-50.
 - STONE A., “A Threefold Controversy Concerning the Trinity: An Unregarded Attempt at Crosspollination Between the Christian and Islamic Faiths at Byzantium in 1180”, *GOTH* 43 (1998), 155-65. [σχολιασμός αποσπάσματος από επιτάφιο Ευσταθίου σε Μανουήλ Α' (ed. TAFEL, σσ. 204,49 - 205,34) σε σχέση με την έριδα *Σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος* κλπ. & την συμμετοχή του Βασιλάκη σε αυτή, βλ. I, σσ. 157-9]
 - TAXIDIS I., “Die Episode des Palamedes in den byzantinischen Progymnasmata”, *BZ* 102/2 (2009), 731-737. [για επεισόδιο του Παλαμήδη στο *Διήγημα τὸ κατὰ τὸν Ὀδυσσεά*, ed. PIGNANI, σσ. 98-99]
 - ΤΙΜΠΛΑΛΕΞΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρ. ζητήματα σε επιστολές του Βασιλάκη]
 - ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
 - WIRTH P., *Untersuchungen zur byzantinischen Rhetorik des 12. Jahrhunderts mit besonderer Berücksichtigung der Schriften des Erzbischofs Eustathios von Thessalonike*, Diss., München, 1960. [βλ. ιδ. το κεφ.: Wer ist der Verfasser der Reden XXI der Fontes Rerum Byzantinorum? σσ. 13-16 (ο συγγραφέας αναγνώρισε πρώτος τον συντάκτη του λόγου και τον ταύτισε ορθῶς με τον Βασιλάκη) – Ein Specimen der Revisionsbedürftigkeit der übrigen Teile der Regelschen Edition, σσ. 54-56 (διορθώσεις στο κείμε. της προηγούμενης έκδ. της μονωδίας του Βασιλάκη στον αδελφό του)].
 - _____, “Wohin war Nikephoros Basilakes verbannt?”, *BF* 1 (1966), [= *POLYCHORDIA. Festschrift FRANZ DÖLGER zum 75. Geburtstag*, besorgt von PETER WIRTH, I], 389-92.
 - XENOPHONTOS SOPHIA, “Resorting to Rare Sources of Antiquity: Nikephoros Basilakes and the Popularity of Plutarch's Parallel Lives in Twelfth-Century Byzantium”, *Parekbolai* 14 (2014), 1-12.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Το εγκώμιο υπ' αριθμ. V παραπάνω έχει εκδοθεί από τον GARZYA ως κείμεν. του Βασιλάκη από τον κώδ. Vat. gr. 1409, από τον οποίο παραδίδονται και κάποια άλλα έργα του ίδιου. Ο GARZYA μάλιστα χρονολογεί τα αναφερόμενα στο εγκώμιο επιτεύγματα στην διάρκεια της βασιλείας του Ιω. Β' Κομνηνού. Τρία έτη μετά την έκδοση αυτή η LARPA-ZIZIKAS εξέδωσε το κείμεν. από τον ίδιο κώδ. ως έργο ανωνύμου εγκωμιάζοντος τον Μανουήλ Α' Κομνηνό. Δεν αποκλείεται ότι ίσως η τελευταία έχει δίκαιο, καθώς φαίνεται ότι πολλά από τα γεγονότα αυτά ταιριάζουν με συμβάντα από την εποχή του Μανουήλ Α'.

45. **Βασίλειος** = *ι. μαίστωρ τῶν ρητόρων* (ίσως προκάτοχος Ευσταθίου Θεσ/νίκης)

Το όνομά του μαρτυρείται στην σύνοδο του 1166 (βλ. Α. ΜΑΙ, V.N.C., 4, col. 58). Δεν σώζονται έργα του.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, "The Patriarchal School", σ. 184.
- ΣΑΚΚΟΣ, "Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστίν", σσ. 151, 153, 155.

46. **Βαφεώπωλος** = (άγνωστο αν & ποιο διδασκαλικό οφφίκιο κατείχε)
Μαθητής του Μιχ. Ιταλικού

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDAE

1. («Τοῦ Βαφεωπώλου»), λόγος στη Σταύρωση, inc.: Σήμερον ὑπὸ Ἰουδαίων μαιφόνων ὁ δεσπότης τῷ ξύλῳ προσπήγνυται... – des.: ... ἐπάξια δέξοισθε, μισαρὸν γένος - cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 157v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 403r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 84]
2. («Τοῦ Βαφεωπώλου»), περί φιλοχρηματίας και ελεημοσύνης, inc.: Τίς ὁ πλοῦτος ὁ τοσοῦτος, σῶν, ἄνθρωπε λογισμὸν ... – des.: ... καὶ παράδεισον εἰς κατοικίαν λάβης - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 171v-172v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 113]
3. («Τοῦ Βαφεωπώλου»), παράφραση ἀπὸ ομιλία του Ιω. Χρυσοστόμου (De Lazaro hom. 5, PG 48, 1020, 17-44), inc.: Τίνος χάριν ὀδυρόμενος ἢ δι' ὃ ἄνθρωπε καὶ πενθῶν ... – des.: ... ἄριστα σαυτῶ τὸν τρόπον μετευθύνων - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 178r-179r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 119]
4. («Τοῦ Βαφεωπώλου»), εγκώμιο του Ιω. Χρυσοστόμου, inc.: [Ἔ]ως παρ' ἄλλῳ γ' ὄν τι νομίζοιτο τὸ συνείρειν αἶνον εὐεπιχείρητον... – des.: ... ὁ πνευματοκρότητος, ὁ χρυσοῦς δόναξ - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 206r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 157]
5. («Τοῦ Βαφεωπώλου»), εγκώμιο στον Τίμιο Σταυρό, inc.: [Ε]ὶ καὶ τῶν περὶ λόγον ἐγῶ δεινῶν τὸ ἔλαττον ἀποφέρομαι... – des.: ... τὸ σταυρικὸν γὰρ ἐκτύπωμα καὶ

μόνον | τὰς παρατάξεις ἐκφοβεῖ τῶν δαιμόνων - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 208r-v.

[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 160]

6. [«Ποί(ημα) τοῦ Βαφεωπούλ(ου)» tit. cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54 – «Τοῦ Βαφεωπώλ(ου)» tit. cod. Laurent. Plut. 71,32], ακολουθεῖ σύντομο γραμματικό σχόλιο, inc.: Δεῖμον ἅπαντ' ἀπώθει σόν, ὁ λυτρωτῆς τῶ προ|δρόμῳ ἔφησεν... – des.: ... οὗτος ποθειν(όν) ἐστί μοι τέκν(ον) λέγ(ων), ἐν ᾧπερ ηὐδόκησα πανεσθενεστάτως - cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 303v-304r = cod. Laurent. Plut. 71,32, f. 277r.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σσ. 25, 30.
- GAUTIER, *Michel Italikos*, no. 38, σσ. 225-227: Τῶ Βαφεωπούλῳ. [μαθητῆς Ἰταλικού]
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 456.

47. **Βερίστῳρ (:)** = ἀγνωστο ποιος ἦταν, αν & ποιο οφίκιο κατεῖχε

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDA

1. [«Τοῦ Βερίστ(ο)ρ(ος)...»], προσευχή στη Θεοτόκο, inc.: Ἄγνοι ἅ μοι τῶν βελῶν ἐπάγεται δέσποινα ... – des.: ... μητροπάρθενον κλέος | τῶν δυσμενῶν τὰς ἄρκυς ἐκφυγεῖν τάχει - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 165r-v = cod. Laurent. Plut. 71,32, f. 280r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 98]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σσ. 25, 30.
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 456.

48. **Βούρτζης Γεώργιος** = i. ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν (β' μισό 12ου αι.)

Σφραγίδα του μητροπολίτου Αθηνῶν Γεωργίου (πηγή: LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 603).

ΕΡΓΑ :

I) ORATIO

1. Τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Ἀθηνῶν κυροῦ Γεωργίου τοῦ Βούρτζου λόγος εἰς τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην Πέμπτην, ed. Β. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, *Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου καὶ Γεωργίου Βούρτζου μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν λόγοι νῦν πρῶτον ἐκδιδόμενοι ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Χάλκῃ μονῆς τῆς Θεοτόκου*, ἐν Αθήναις, 1882, σσ. 32-52.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σ. 82.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 636.
- CHEYNET J.-C. & VANNIER J.-F., “La famille Bourtzès”, εἰς: *Études Prosopographiques*, [Byzantina Sorbonensia, 5], Paris, 1986, σσ. 15-55, ἰδ. ἀρ. 31, σ. 52 [= J.-C. CHEYNET, *La Société byzantine l’apport des sceaux*, vol. 2, (Bilans de Recherche, 3/2), Association des amis du Centre d’histoire et civilisation de Byzance, Paris, 2008, ch. 14, σ. 373].
- DARROUZÈS J., “Obit de deux métropolités d’Athènes. Léon Xéros et Georges Bourtzès d’après les inscriptions du Parthenon”, *REB* 20 (1962), 190-96.
- _____, *Georges et Démétrios Tornikès: Τῶ μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν*, no. 5, σσ. 112-16· Τῶ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν, no. 6, σσ. 117-19· Πρὸς αὐτὸν <τὸν μητροπολίτην Ἀθηνῶν> ἐκ τοῦ Δυρραχίου ὑποστρέψαντα, (Texte avec traduction), no. 7, σσ. 204-19· <Τῶ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν>, no. 8, σσ. 120-22· Τῶ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν, no. 9, σσ. 123-26. [5 ἐπιστ. τοῦ Γεωργ. Τορνίκη]
- ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Β., *Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου καὶ Γεωργίου Βούρτζου μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν λόγοι νῦν πρῶτον ἐκδιδόμενοι ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Χάλκῃ μονῆς τῆς Θεοτόκου*, ἐν Αθήναις, 1882, σσ. ι’-ιε’.
- KALDELLIS, *The Christian Parthenon*, σσ. 112, 122-25, 188, 205, 212.
- A. K(AZH DAN), s.v. Bourtzès, ODB, vol. I, σσ. 317-18. [γενικά για την οικογένεια]
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σ. 450, no. 603 [*Μητῆρ Θεοῦ. / Σφραγῖς Ἀθηνῶν ποιμένος Γεωργίου*]
- ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Ν., *A Collection of Dated Byzantine Lead Seals*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C., 1986, ἀρ. 118, σ. 113.
- ΟΡΛΑΝΔΟΣ Α. (τῆ συνεργασίᾳ ΒΡΑΝΟΥΣΗ Λ.), *Τὰ Χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος, ἧτοι ἐπιγραφαὶ χαραχθεῖσαι ἐπὶ τῶν κίωνων τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους*, Ακαδημία Ἀθηνῶν/Κέντρον Ἐρεύνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Αθήνα, 1973, ἀρ. 40, σσ. 27-28.
- STADTMÜLLER, *Michael Choniates*, Exkurs 5. Wann kam Michael Choniates als Metropolit nach Athen, σσ. 279 [157] - 281 [159].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Για ἄλλα μέλη τῆς οικογένειας αὐτῆς, βλ. ἀκόμη J.-C. CHEYNET, *The Byzantine Aristocracy and its Military Function*, Ashgate/Variorum, Aldershot, 2006, σποράδην, ἀλλὰ καὶ JORDANOV, *Corpus*, II. [ἀρ. 120].

49. **Βρυέννιος Νικηφόρος** = i. *καίσαρ*

ΕΡΓΟ :

I) **HISTORIA**

1. <Nicephori Bryennii commentarii>, ed. A. MEINEKE, [CSHB], Bonnae, 1836· ed. PG 127, cols. 24-216· <Nicephori Bryennii Historiarum Libri Quattor>, ed. P. GAUTIER, *Nicéphore Bryennios, Histoire*, CFHB IX, Bruxelles, 1975· γαλλ. μτφρ. H. GREGOIRE, *Byz* 23 (1953), 469-530 & 25-27 (1955-57), 881-926· *Νικηφόρος Βρυέννιος, "Υψηλή Ιστορίας*, εισαγωγή – σχόλια Δ. ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ, νεοελλην. απόδοση Δ. ΤΣΟΥΚΛΙΔΟΥ, εκδ. Κανάκη, Αθήνα, 1996.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- AGAPITOS P.A., "Poets and Painters: Theodoros Prodromos' dedicatory verses of his novel to an anonymous Caesar", *JÖB* 50 (2000), 173-85. [*Ροδάνθη & Δοσικλής* αφιερώθηκε σε Νικ. Βρυέννιο πριν το θάνατό του, 1137/38]
- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 162-3, 189, 434.
- CARILE A., "Il problema della identificazione del Cesare Niceforo Briennio", *Aevum* 38 (1964), 74-83.
- _____, "Il 'Cesare' Niceforo Briennio", *Aevum* 42 (1968), 429-54.
- _____, "La "Υψηλή Ιστορίας" del cesare Niceforo Briennio", *Aevum* 43 (1969), 56-87, 235-82.
- CRESCI LIA RAFFAELLA, "Terminologia drammatica nella storiografia bizantina dei secoli XI-XII", *Eikasmos* 18 (2007), 381-398.
- FAILLER A., "Le texte de l'Histoire de Nicéphore Bryennios à la lumière d'un nouveau fragment", *REB* 47 (1989), 239-50.
- GAUTIER, *Theophylacte d'Achrida*, I, σσ. 346-49: Τοῦ Θεοφυλάκτου εἰς τὸν Βρυέννιον αἰτήσαμενον γράφειν αὐτῶ· II, σσ. 452-55: Τῶ Βρυεννίῳ τῶ συμπενθέρῳ τοῦ βασιλέως· σσ. 482-93: Τῶ πανυπερσεβάστῳ Βρυεννίῳ, τῶ γαμβρῶ τοῦ βασιλέως· σσ. 520-21: Τῶ δουκὶ Δυρραχίου, τῶ Βρυεννίῳ.
- _____, *Michel Italikos*, no. 14, σσ. 141-44· no. 16, σ. 152· no. 17, σσ. 153-54.
- HINTERBERGER M., "Phthonos als treibende Kraft in Prodromos, Manasses und Bryennios", *Medioevo Greco* 11 (2011), 83-106.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 394-400.
- JEFFREYS ELIZABETH, "A date for Rhodanthe and Dosikles?", εἰς: P.A. AGAPITOS & D.R. REINSCH (hrsg.), *Der Roman im Byzanz der Komnenenzeit. Referate des Internationalen Symposiums an der Freien Universität Berlin, 3. bis 6. April 1998*, [Meletemata. Beiträge zur Byzantinistik und Neugriechischen Philologie, 8], Frankfurt a.M., 2000, σσ. 127-36. [ἔτ. 1138]
- _____, "Nikephoros Bryennios reconsidered", εἰς: ΒΑΣΙΛΙΚΗ Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ (εκδ.), *Η Αυτοκρατορία σε Κρίση (:) Το Βυζάντιο τον 11ο αιώνα (1025-1081)*, [Διεθνή Συμπόσια, 11], ΚΒΕ/ΕΙΕ, Αθήνα, 2003, σσ. 201-14.
- KAMBYLIS A., "Ἐπιρραγολογήματα. Textkritisches zum Geschichtswerk des Nikephoros Bryennios", εἰς: P. SCHREINER – O. STRAKHOV (eds.), *Χρυσᾷ Πύλαι*.

- Зламая Брама. Essays presented to Ihor Ševčenko on his eightieth birthday by his colleagues and friends, [=Palaeoslavica 10 (2002)], 2002, vol. I, σσ. 199-214.*
- ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι*, Γ', σσ. 357-396.
 - Α. Κ(ΑΖΗΔΑΝ), s.v. Bryennios, Nikephoros the Younger, ODB, vol. I, σ. 331.
 - KURTZ E., "Unedierte Texte", σσ. 87-93· ed. P. GAUTIER, *Nicéphore Bryennios, Histoire*, CFHB IX, Bruxelles, 1975, I, σσ. 354-367· ed. HÖRANDNER, σσ. 382-389: Ἐπιτάφιοι τῆ γυναικὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου, κυρᾶ Θεοδώρᾳ.
 - LÓPEZ S. BALDRICH, *La influencia de la historiografía griega en la "Υψηλή Ιστορίας de Nicéforo Brienio*, tesis doctoral, Universidad de Granada, Facultad de Filosofía y Letras, Departamento de Filología Griega y Eslava, 2009.
 - ΜΑΙ Α., *Nova Patrum Bibliotheca* VI 2, Roma, 1853, σσ. 414-16 (ανατύπ. στην PG 133, cols. 1397-1406.)· P. GAUTIER, *Nicéphore Bryennios, Histoire*, CFHB IX, Bruxelles, 1975, I, σσ. 340-354: Τοῦ αὐτοῦ φιλοσοφώτατου καὶ λογιωτάτου κυρίου Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ εὐτυχεστάτου καίσαρος υἱοῖς.
 - MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 181, 192-94, 201, 203-4, 207, 395, 506.
 - MALTESE E.V., "Niceph. Bryenn. IV 11", *Sileno* 14 (1988), 179.
 - MORAVCSIK, *Byzantinoturcica*, σσ. 443-4.
 - NEVILLE LEONORA, "A history of the caesar John Doukas in Nikephoros Bryennios' *Material for History?*", *BMGS* 32 (2008), 168-88.
 - _____, *Heroes and Romans in Twelfth Century Byzantium. The Material for History of Nikephoros Bryennios*, Cambridge Univ. Press, 2012.
 - NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 82.
 - ΠΑΙΔΑΣ Κ., "Πολιτική σκέψη και ηγεμονικό πρότυπο στην Ἑψηλή Ιστοριῶν του Νικηφόρου Βρυεννίου", *Βυζαντιακά* 26 (2007), 175-89.
 - _____, "Issues of social gender in Nicephoros Bryennios's Ἑψηλή Ιστοριῶν", *BZ* 101 (2008), 737-50.
 - REINSCH D. R., "Der Historiker Nikephoros Bryennios, Enkel und nicht Sohn des Usurpators", *BZ* 83 (1990), 423-24.
 - REINSCH D. R., "Ο Νικηφόρος Βρυέννιος, ἕνας «Μακεδόνας» συγγραφέας;", εἰς: *Β' Διεθνές Συμπόσιο – Βυζαντινὴ Μακεδονία. Δίκαιο, Θεολογία, Φιλολογία*, [Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν – 60 Χρόνια 1939-1999], Θεσ/νίκη, 2003, σσ. 169-76.
 - ROMANO R., "Note filologiche I", *Δίπτυχα* 3 (1982-83, εκδ. 1984), 124-29, 307.
 - ΣΚΟΥΛΑΤΟΣ, *Les personnages*, αρ. 144, σσ. 224-32.
 - STANKOVIĆ V., "Nikephoros Bryennios, Anna Komnene and Konstantios Doukas. A Story About Different Perspectives", *BZ* 100 (2007), 169-75.
 - _____, "The preface to Nikephoros Bryennios' material of history", *ZRVI* 47 (2010), 137-48. [υποστηρίζεται ὅτι ὁ Βρυέννιος, ὁ ὁποῖος προέκρινε τὸ ὄνομα Ἑψηλή Ιστορίας γιὰ τὸ ἔργο αὐτό (ὥστε νὰ ἀναδίδει ἕναν ἀέρα ἀντικειμενικότητας, ἀν καὶ ἐπαινοῦνται οἱ πράξεις τῆς οἰκογένειάς του) εἶναι ὁ συγγραφέας μόνου τοῦ τελευταίου κεφαλαίου, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα ἀνήκουν σὲ ἀνώνυμο]
 - TINNEFELD F., *Kategorien der Kaiserkritik in der byzantinischen Historiographie von Prokop bis Niketas Choniates*, München, 1971, σσ. 148-152.
 - Tusculum Lexikon, s.v. Βρυέννιος Νικηφόρος, σ. 108.
 - ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.

- WITTEK-DE JONGH SUZANNE, “Le César Niképhoros Bryennios, l’historien, et ses ascendants”, *Byz* 23 (1953), 463-68.
- ZACOS G., *Byzantine Lead Seals*, vol. I, Part 3, Basel, 1972. [βλ. αρ. 2717, σσ. 1509-10: XI-XII s., *Ἐξ εὐλαβείας ἢ γραφῆ Νικηφόρου | στίχους ἔχει σήμαντρον οὐ σεπτούς τύπους*].

50. **Βυκινάτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Βουλγαρίας** = i. *ὑπομνήσκων* (1156/57)
 ii. *ὑπομνηματογράφος* (1166)
 iii. *κανστρίσιος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας* (1170)
 iv. *ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας* (post 1170)

ΕΡΓΑ :

I) OPUSCULA GRAMMATICA ET ALIA

1. Περὶ ἐτοιμολογίας (sic), *cod. Vat. gr. 1694*, ff. 70r-72v = *cod. Laurent. Plut. 57, 40*, f. 277v, inc.: Ἐτοιμολογία (sic) ἐστὶν ἡ τῆς δυνάμεως τοῦ ὀνόματος ὀρθότης ... – des.: ... ἀπαρνούμενοι οὐκ αἰσχύνονται. [για τους κώδ. βλ. C. GIANNELLI, *Codices Vaticani Graeci. Codices 1684-1744*, In Bibliotheca Vaticana, 1961, σσ. 18-20 & A.M. BANDINI, *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vol. II, Florentiae, 1768, (ανατύπ. Leipzig, 1961), col. 417]
2. <De barbarismo et soloecismo>, *cod. Vat. gr. 1694*, f. 72v inc.: Ἰστέον ὅτι ἄλλο ἐστὶ τὸ βαρβαρίζειν ... – des.: ... τῷ γενικῷ ὀνόματι ζῶον γράφομεν.
3. Ἐτοιμολογία περὶ ψυχῆς, *cod. Vat. gr. 1694*, ff. 72v-73r, inc.: Ἡ ψυχὴ ἐκ τῆς οἰκείας ἐνεργείας ... – des.: ... καὶ ἀναψυχὴ ἢ ἀναζώωσις.
4. Τί διαφέρει ἐνέργεια, καὶ ἐνεργητικόν, καὶ ἐνέργημα, *cod. Vat. gr. 1694*, f. 73r, inc.: Οὐ ταῦτὸν ἐνέργεια καὶ ἐνεργητικόν καὶ ἐνέργεια ... – des.: ... κατὰ τὸ ἐνεργεῖν ἦτοι πράττειν.
5. Τί διαφέρει θέλημα, καὶ θελητόν, καὶ θελητικόν, *cod. Vat. gr. 1694*, ff. 73r-v, inc.: Θέλημά ἐστὶν οὐσίας νοερᾶς ... – des.: ... θελητόν δε τὸ ἀγαπώμενον.
6. <De animae triplici divisione>, *cod. Vat. gr. 1694*, f. 73v, inc.: Τριμερῆ λέγομεν τὴν ψυχὴν ... – des.: ... ἀνδριζομένη κατ’ αὐτῶν.
7. Τὰ ιδιώματα τῆς θείας φύσεως, *cod. Vat. gr. 1694*, f. 73v, inc.: Τὸ ἀναρχον· τὸ ἄκτιστον· τὸ ἀπέραντον ... – des.: ... τὸ φύσει ἀσώματον καὶ ἀόριστον.
8. Τὰ ιδιώματα τῶν ἀγγέλων, *cod. Vat. gr. 1694*, f. 74r, inc.: Τὸ ἀθάνατον· τὸ ἀόριστον· τὸ ἀπεριόριστον ... – des.: ... παρὰ τοῦ δωρησαμένου θεοῦ.
9. Τὰ ιδιώματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, *cod. Vat. gr. 1694*, f. 74r, inc.: Τὸ λογικόν· τὸ διανοητικόν· τὸ μειδιαστικόν ... – des.: ... ἄνω βλέπει καὶ διαλογίζεται.
10. <De quattor animae virtutibus vitiisque contrariis>, *cod. Vat. gr. 1694*, ff. 74r-75r, inc.: Ἄρεταὶ ψυχῆς τέσσαρες· σωφροσύνη· ἀνδρεία· δικαιοσύνη· καὶ φρόνησις ... – des.: ... πάντα συγχέουσιν ὡς ὁ ἀσπάλαξ.
11. <Hominis definitio, partes, umores etc.>, *cod. Vat. gr. 1694*, ff. 75r-v, inc.: Ἄνθρωπος ἐστὶ, ζῶον λογικόν θνητόν ... – des.: ... ξανθῆς χολῆς, καὶ μελαίνης.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- COTSONIS J., “Narrative Scenes on Byzantine Lead Seals (Sixth-Twelfth Centuries): Frequency, Iconography and Clientele”, *Gesta* 48/1 (2009), 55-86, σ. 78 αρ. 65c.

- GIANNELLI C., “Il cognome e la carriera ecclesiastica di un arcivescovo di Bulgaria (Costantino I?)”, *ΕΕΒΣ* 23 (1953), [Κανίσκιον Φαίδωνι Ι. Κουκουλέ], 224-232.
- Α. Κ(AZH DAN), s.v. Constantine of Kerkyra, ODB, vol. I, σ. 506. [αποκλείεται ορθά η περίπτωση να ταυτίζεται ο Βουλγαρίας με τον Κερκύρας]
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,2, σσ. 323-24, no. 1496 [ό Χαιρετισμός / Τοῦ ποιμενάρχου Βουλγάρων Κωνσταντίνου – τέλη 12ου αι.]
- PETIT L., “Documents inédits sur le concile de 1166 et ses derniers adversaires”, *VV* 11 (1904), 465-93. [ο ~ υπογράφει κείμ. καταδίκης Κων. Κερκύρας ως *κανστρίσιος*]
- ΣΑΚΚΟΣ Σ.Ν., “*Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος τοῦ 1170*”, εις: *Θεολογικόν Συμπόσιον, Χαριστήριον εἰς τον καθηγητήν Παν. Κ. Χρήστου*, Θεσσαλονίκη, 1967, σσ. 313-50. [ο ~ υπογράφει κείμ. καταδίκης Κων. Κερκύρας ως *κανστρίσιος*]
- _____, “*Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστίν*». [ο ~ υπογράφει κείμ. καταδίκης Κων. Κερκύρας ως *κανστρίσιος*]
- STIERNON L., “Notes de titulaire et de prosopographie byzantines. Adrien (Jean) et Constantin Comnène, Sébastes”, *REB* 21 (1963), 179-207, ιδ. σσ. 181-87.
- ΒΟΥΛΙΣΜΑΣ ΕΥΣΤ., *Κωνσταντῖνος Βουλγαρίας καὶ Κωνσταντῖνος ὁ τοῦ Νικαίας, μητροπολίται Κερκύρας κατὰ τὴν ΙΒ΄ ἑκατονταετηρίδα*, Κέρκυρα, 1888.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Ορθότατα ο LAURENT, συνεπικουρούμενος και από σφραγιστικούς λόγους, απορρίπτει την ταύτιση του Κων/νου Βυκινάτορος, μετέπειτα αρχιεπ. Βουλγαρίας, με τον υπογράφοντα τα πρακτικά της συνόδου του 1166 που καταδίκασε τον Κωνταντῖνο Κερκύρας ως αιρετικό.

51. **Γαληνός Ἰωάννης** = i. *πιθανότατα διδάσκαλος* (τέλη 11ου αι.-πρώτο μισό 12ου αι.)
 ii. *διάκονος καὶ λογοθέτης τῆς μεγάλης ἐκκλησίας*

ΕΡΓΑ :

I) OPUSCULA ALLEGORICA

1. Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κυρίου Ἰωάννου διακόνου τοῦ Γαληνοῦ εἰς τὴν τοῦ Ἡσιόδου Θεογονίαν ἀλληγορίαι, ed. TH. GAISFORD, *Poetae Minores Graeci*, vol. II, Lipsiae, 1823, σσ. 545-608· ed. H. FLACH, *Glossen und Scholien zur hesiodischen Theogonie mit Prolegomena*, Teubner, Leipzig, 1886, σσ. 293-365.
2. Ἀλληγορία ἀναγωγική εἰς τὸ παρ' Ὀμήρω ῥηθέν· οἱ δὲ θεοὶ παρ Ζηνὶ καθήμενοι ἠγορόωντο, χρυσέω ἐν δαπέδω· μετὰ δε σφίσι πότνια Ἥβη νέκταρ ἐωνόχει· τοὶ δὲ χρυσεὶς δεπάδεσσι²⁶ (sic) δειδέχατ' ἀλλήλους, Τρώων πόλεις εἰσορώοντες (Ἰλ. Δ, 1-4). Τοῦ αὐτοῦ, ὡς ἔοικε, τοῦ σοφωτάτου διακόνου κυρίου Ἰωάννου τοῦ Γαληνοῦ, ed. FLACH, *Glossen und Scholien*, σσ. 420-24.
3. [Τοῦ αὐτοῦ (add. in cod. Vat. gr. 1898, f. 279r)], Εἰς τὸ παρ' Ἡσιόδω κλαπὲν πῦρ ὑπὸ Προμηθέως καὶ εἰς τὴν ἀποσταλεῖσαν Ἐπιμηθεῖ Πανδώραν, ed. FLACH, *Glossen und Scholien*, σσ. 417-18. => P. CANART, *Codices Vaticani Graeci. Codices 1745-1962*, vol. I, In Bibliotheca Vaticana, 1970, σ. 572.

²⁶ Η λέξη είναι *δέπας*, ἀρα ο ορθὸς τύπος της δοτ. πληθ. είναι *δεπάεσσι*. Για σχολιασμό της ἴδιας φράσης, βλ. Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί*, ed. KAIBEL, *Athenaei Naucraticae Deipnosophistarum libri XIV*, vol. III, IX, 783a-b, σ. 21.10-24. Βλ. και Μιχ. Ιταλικός, ed. GAUTIER, σ. 158.3.

4. Τοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Γαληνοῦ περὶ τοῦ «θεοῦ» ὀνόματος, ed. GAISFORD, *Poetae Minores Graeci*, II, σ. 607. [SPURIUM, εἶναι του Ιω. Πεδιασίμου]

II) OPUSCULUM RHETORICUM

1. Ἰωάννου διακόνου καὶ λογοθέτου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας εἰς τὸ Περὶ μεθόδου δεινότητος Ἑρμογένους, ed. H. RABE, “Aus Rhetoren-Handschriften, 5”, *Rheinisches Museum für Philologie* 63 (1908), 127-151, κείμεν. στις σσ. 133-51.

III) OPUSCULA THEOLOGICA

1. <Ioannis diaconi opusculum contra eos qui de cultu sanctorum dubitant>, **cod. Paris. suppl. gr. 690**, ff. 255v-258v, inc.: Πάλιν ἀνεζωπυρώθη κατὰ τοῦ γένους φθόνος δαιμόνιος ... – des. ... τοῦ σωτῆρος ὁ λόγος κατὰ πάντων ἀρκείτω σοι ... ἀμήν. = [BHG *Novum Auctarium* 1617jk]. [Για τὸν κώδικα (12ου αἰ.), βλ. OMONT, t. III, σ. 302] [DUBIUM ?]
2. Ἰωάννου διακόνου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας περὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον κλπ., ed. PG 120, cols. 1293A-1296D (τμημ. μόνον, καθὼς υπάρχουν ,σεγ' κεφ.). [περισσότερα κεφ. διατηροῦνται στους **cod. Vat. gr. 696** (βλ. DEVRESSE, σσ. 172-73), **1426 & 1945** (βλ. DEVRESSE, σσ. 172-73), βλ. RABE, σσ. 127-28· ο J. DARROUZES, “Sur le De oeconomia de Doxapatris” *REB* 25 (1967), 292-93 αποδίδει τὴν πραγματεία στον Νεῖλο Δοξαπατρή, 12ου αἰ· βλ. τώρα ST. NEYRINCK, “The *De Oeconomia Dei* by Nilus Doxapatres. Some introductory remarks to the work and its edition & Chapter I: edition, translation, commentary”, *Byz* 80 (2010), 265-307] [SPURIUM]

IV) ORATIONES

1. Ἰωάννου τοῦ διακόνου τῆς τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ῥήτορος λόγος εἰς τὸν βίον τοῦ ἐν ἀγίοις πρὸ ἡμῶν Ἰωσήφ τοῦ ὑμνογράφου (μηνὶ ἀπριλλίῳ δ'), **cod. Vat. gr. 825**, ff. 73v-92r, ed. PG 105, cols. 940B-976D. = [BHG 945, 946]. [RABE, σ. 128]
2. Ἰωάννου τοῦ διακόνου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον τὸν φιλόπτωχον, inc. Ὡς (:) μὲν μεγίστη τοῦ ἀγῶνος ἡ ὑπόθεσις καὶ δεῖται γενναίου ῥήτορος, **cod. Matrit. Bibl. Universit. E 1, no 15** [βλ. CH. GRAUX – A. MARTIN, “Notices sommaires des manuscrits grecs d’Espagne et de Portugal”, *Extrait des Nouvelles archives des Missions scientifiques et littéraires* 2 (1892), 1-321, ιδ. σ. 129 –ο κώδ. ἔχει χαθεῖ, μάλλον καταστράφηκε στη διάρκεια του ἰσπανικοῦ ἐμφυλίου, βλ. R. E. CARTER, “The Greek Manuscripts of the University Library in Madrid”, *Scriptorium* 26 (1972), σ. 129] [RABE, σ. 515, n. 1]

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ARNOULD D., “Les noms des dieux dans la Théogonie d’Hésiode: étymologies et jeux de mots”, *REG* 122 (2009), 1-14.
- BALDWIN B., “Euripides in Byzantium”, εἰς: J.R.C. COUSLAND – J.R. HUME (eds.), *The Play of Texts and Fragments. Essays in Honour of Martin Cropp*, [Mnemosyne Supplements. Monographs on Greek and Roman Language and Literature, vol. 314], Brill, Leiden-Boston, 2009, σσ. 433-43. [ιδ. σ. 438 γνώση των ἀπολεσθέντων ἐργῶν του Ευριπίδη *Σθενέβοια* καὶ *Μελανίππη*, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τον σχολ. του Ερμογένους, ὅπου παραθέτει ὑπόθεση καὶ πρόλογο καὶ των δύο]
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 271, 620-21 (για τὸ Περὶ οἰκονομίας), 697.

- BENAKIS L., “Doxographische Angaben über die vorsokratiker im Unedierten Kommentar zur «Physik» des Aristoteles von Michael Psellos”, *ΧΑΡΙΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩ, Ι. ΒΟΥΡΒΕΡΗ. Άφιέρωμα τῶν μαθητῶν του ἐπὶ τῇ ἐξηκονταπενταετηρίδι τοῦ βίου αὐτοῦ*, Ἀθήναι, 1964, σσ. 345-354 [=Λ. Γ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ, *Βυζαντινὴ Φιλοσοφία: Κείμενα και Μελέτες/Texts and Studies on Byzantine Philosophy*, Παρουσία, Αθήνα, 2002. κεφ. B17, σσ. 415-424 (διατηρείται η αρχική σελιδαρίθμηση, αλλά υπάρχει και νέα συνεχόμενη)]. βλ. ιδ. σ. 354: ο Ψελλός => *Michael Psellos. Kommentar zur Physik des Aristoteles, editio princeps. Einleitung, Text, Indices*, ed. L. BENAKIS, [Corpus Philosophorum Medii Aevi/Commentaria in Aristotelem Byzantina, 5], Ακαδημία Αθηνών/Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας, Αθήνα, 2008 σσ. 6.9 & 42.6 αναφέρεται στον Ἴππωνα (φυσικό φιλόσοφο από τη Σάμο), και παρόμοια αναφορά υπάρχει και στον Γαληνό (ed. FLACH, σ. 305). Ο Μπενάκης έχει δίκαιο ότι ίσως ο Γαληνός άντλησε το χωρίο εκ του Ψελλού, και ότι είναι συνεπῶς μεταγενέστερος, αλλά (ακολουθώντας τον KRUMBACHER) τον τοποθετεί λαυθασμένα στον 11ο αι.]
- CAREY C., *Lysiae Orationes cum Fragmentis*, [Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis], Clarendon Press, Oxford, 2007, fragm. LV, σ. 372. [γνώση του Λυσία από Ἴω. Γαληνό, ed. RABE, σ. 143]
- CONLEY TH. M., “Notes on the Byzantine Reception of the Peripatetic Tradition in Rhetoric”, εις: W. W. FORTENBAUGH - D. MIRHADY (eds.), *Peripatetic Rhetoric after Aristotle*, New Brunswik, 1994, σσ. 217-42. [ιδ. σ. 219: ο Πάρδος αντλεί από Ἴω. Διακόνου σχολιασμό στο *Περὶ Μεθόδου*]
- D’ALFONSO FRANCESCA, *Euripide in Giovanni Malala*, [Hellenica, Testi e strumenti di letteratura greca antica, medievale e umanistica, 19], Alessandria, 2006, ιδ. σσ. 4, 46 & n. 75 και 51. [για γνώση απολεσθέντων τραγωδιών Ευριπίδη από Γαληνό]
- DARROUZÈS, *Recherches sur les ΟΦΘΙΚΙΑ*, σσ. 359-62. [για καθήκοντα *λογοθέτη* εκκλησίας, ο οποίος εκφωνούσε και λόγους κλπ.]
- DE FALCO V., “L’aritmologia pitagorica nei Commenti ad Esiodo”, *Riv. Indo-Graeco-Italica* 7/3-4 (1923), 25-53, ιδ. σ. 139.
- DI GREGORIO L., “Sulla tradizione manoscritta degli scholia vetera alla Teogonia di Esiodo, I-IV”, *Aevum* 45 (1971), 1-24, 187-207, 383-408· 46 (1972), 1-15.
- FLACH H., *Glossen und Scholien zur hesiodischen Theogonie mit Prolegomena*, Teubner, Leipzig, 1886, ιδ. σσ. 145-54 [§ 6. Die jüngere allegorische Quelle & Diaconus].
- FORTENBAUGH W. W., “Theophrastus, Fragment 70d: Less, not More”, *Class. Phil.* 81 (1986), 135-140. [παράλληλη έκδ. κειμ. Ἴω. Γαληνού & Γρηγ. Πάρδου από το *Περὶ Μεθόδου*, και δη το κομμάτι που αφορά στον Θεόφραστο]
- _____, “John the Deacon, On Hermogenes’ *Concerning Method* 5 (cod. Vat. gr. 2228 f. 428 v. 25- 428 v. 9)”, εις: W. W. FORTENBAUGH – P. STEINMETZ (eds.), *Theophrastean Studies. On Natural Science, Physics and Metaphysics, Ethics, Religion and Rhetoric*, [Rutgers University Studies in Classical Humanities, vol. 3], New Brunswick, NJ, 1987, σσ. 296-301.
- _____, *Theophrastus of Eresus. Sources for his Life, Writings, Thought & Influence. Commentary*, vol. 8: *Sources on Rhetoric and Poetics*, [Philosophia Antiqua, vol. 97], Brill, Leiden-Boston, 2005, σσ. 45-46, 200-207. [Γρηγ. Πάρδος & Ἴω. Γαληνός χρησιμοποίησαν μία κοινή πηγή για τον σχολιασμό τους στο *Περὶ μεθόδου*]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 85· II, σσ. 61 n. 27, 223.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σ. 246.
- _____, “Classical Scholarship in Twelfth-Century Byzantium”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 1-43, ιδ. σσ. 20, 30, 33, 37.

- KEIZER HELENA-MARIA, *Indices in Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarios ad Homeri Iliadem pertinentes ad fidem codicis Laurentiani editos a Marchino van der Valk*, Brill, Leiden – N. York - Köln, 1995, σ. 580. [8 χωρία Γαληνού χρησιμοποιήθ. από Ευστάθιο]
- KENNEDY, *Greek Rhetoric*, σ. 314. [για σχολιασμό Ιω. Διακόνου στο *Περί Μεθόδου*]
- KOSTER W.J.W. & HOLWERDA D., “De Eustathio, Tzetzza, Moschopulo, Planude Aristophanis Commentatoribus”, *Mnemosyne* NS. 7 (1954), 136-56, ιδ. σ. 139. [για Γαληνό ως πηγή Ευσταθίου]
- KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, σσ. 555, 557-58.
- LEONE, *Ioannes Tzetzae Epistulae*, επιστ. 11: Πρὸς τὸν τοῦ Θρακησίου δοῦκα Γαληνὸ ὡς ἀπὸ τινος εὐνούχου βαϊούλου πορφυρογεννήτου, σσ. 19-20. [η επιστ. γραμμένη ἐπὶ Ιω. Β' Κομνηνοῦ, μετὰ το 1138]
- MAAS P., “Verschiedenes zu Eustathios”, *BZ* 45 (1952), 1-3. (= *Kleine Schriften*, ch. 135, σσ. 520-23), ιδ. 2. Ein Zitat aus Joannes Diakonos.
- MERCATI S. G. “Poesie giambiche di Niceforo Chrysoberges metropolita di Sardi”, *Miscellanea Giov. Galbiati*, II, 1951, σσ. 253-68 [=IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 587-588 : I. Τοῦ ῥήτορος τοῦ γεγονότος Σάρδεων ἐπιτάφιοι εἰς Γαληνὸν τὸν θεῖον αὐτοῦ· σσ. 588-589: II. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν. [ποιήματα του Χρυσοβέργη στον θείο του Θεόδωρο Γαληνό]
- PONTANI, *Sguardi su Ulisse*, σσ. 269n, 321.
- ROILLOS, *Amphoteroglossia*, σσ. 128-30, 169-70.
- RABE H., “Aus Rhetoren-Handschriften, 5-8”, *Rheinisches Museum für Philologie* 63 (1908), 127-151, 512-530. [βλ. ιδ. 5. Des Diakonen und Logotheten Johannes Kommentar zu *Hermogenes Περί μεθόδου δεινότητος* & 6. Weitere Textquellen für Johannes Diakonos]
- ROSE V., *Anecdota Graeca et Graecolatina. Mitteilungen aus Handschriften zur Geschichte der griechischen Wissenschaft*, vol. I, Berlin, 1864, σσ. 23 κ.ε. [το *Περί Ἀνέμων* ἔργο του Ἀδαμαντίου ὡς πηγή του Γαληνοῦ]
- Tusculum Lexikon, s.v. Γαληνὸς Ἰωάννης, σ. 114.
- VAN DER VALK M., *Εὐσταθίου, Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα, Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Iliadem pertinentes*, vol. I, Lugduni Batavorum, 1971, σ. ci. [για Γαληνό ὡς πηγή Ευσταθίου]
- WEST M. L., *Hesiod, Theogony, edited with Prolegomena and Commentary*, Clarendon Press, Oxford, 1966, σσ. 70-71.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Ο κώδ. Petropol. 222 (τετραεπάγγελο) εγγραφή ἀπὸ τον Ἰωάννη μοναχὸ καὶ γεγονότα λογοθέτη τῆς τοῦ θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας στις 23 Φεβρ. 1144, βλ. τον κολοφώνα: «Ἐλεος τῷ γράψαντι καὶ κεφαλαιώσαντι, σωτηρία δὲ τῷ ἐκ πόθου καὶ πίστεως κτησαμένῳ. Ὑπὲρ μνήμης καὶ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ, Ἰωάννη μοναχοῦ, καὶ γογονότος λογοθέτου, τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας· μηνὶ Φευρουρίῳ κγ' ἰνδικτιώνος ζ' τοῦ ςχνβ' ἔτους· βασιλεύοντος, τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως ἡμῶν, κυροῦ Μανουὴλ καὶ Κομνηνοῦ, τοῦ Πορφυρογεννήτου», βλ. K. & SILVA LAKE, *Dated Greek Miniscule Manuscripts to the Year 1200*, vol. VI: *Manuscripts in Moscow and Leningrad*, The American Academy of Arts and Sciences, Boston Mass., 1936, αρ. 245, σ. 15· E. GRANSTREM, “КАТАЛОГ ГРЕЧЕСКИХ РУКОПИСЕЙ ЛЕНИНГРАДСКИХ ХРАНИЛИЩ”, *VV* 23 (1963), no. 316, σσ. 171-72. Βλ. καὶ M. VOGEL – V. GARDTHAUSEN, *Die griechische Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig, 1909 [ανατύπ. G. Olms Verlag, Hildesheim, 1966], σ. 179.
- Δεν εἶναι δυνατόν να ἀποδειχθεῖ με ἀπόλυτη ἀσφάλεια αν ο Ιω. διάκονος ο Γαληνός (1), ο συγγραφέας των αλληγοριῶν στον Ησίοδο καὶ τὴν Ἰλιάδα, μπορεῖ να ταυτισθεῖ με τον Ιω. διάκονο τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ λογοθέτη (2), σχολιαστή του *Περί μεθόδου δεινότητος* του Ἐρμογένους. Η ὑπόθεση αὐτὴ εἶναι, ὁμως, ἀρκετὰ πιθανή, ἀφ' ἐνός διότι τα χρονικά δεδομένα δείχνουν να

ταιριάζουν (ο σχολιασμός του Έρμογένους του Ιωάννου διακόνου ακολουθεί χρονικά εκείνον του Ιω. Δοξαπατρή του 11ου αι., από τον οποίο πρέπει να διακρίνεται) και γιατί φαίνεται πως ήταν έργο κάποιου λογίου για διδακτικούς πιθανώς σκοπούς.

- Η ταύτιση του *Ιωάννη διακόνου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ λογοθέτη* (2) με τον συγγραφέα των εγκωμίων *Ιωάννη διάκονο τῆς τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ῥήτορα* (3) είναι πάρα πολύ πιθανή, καθώς είναι γνωστό ότι ενέπιπτε ακριβώς στα καθήκοντα του *λογοθέτη* να εκφωνεί λόγους κλπ. (βλ. DARROUZÈS, *Recherches sur les ΟΦΦΙΚΙΑ*, σσ. 359-362 παραπάνω).
- Επαγωγικά, επομένως, δεν είναι αδύνατο να θεωρήσουμε ότι πιθανώς οι (1), (2) και (3) ταυτίζονται.
- Για την ενδεχόμενη μικρασιατική καταγωγή της οικογένειας των Γαληνών, βλ. HÉLÈNE AHRWEILER, "L'histoire et la géographie de la région de Smyrne entre les deux occupations turques (1081-1317), particulièrement au XIIIe siècle", *TM1* (1965), σ. 130.
- Ένας Γαληνός μαρτυρείται το 1316 στην Κωνσταντινούπολη, βλ. H. HUNGER – O. KRESTEN, *Das Register des Patriarchats von Konstantinopel. Edition und übersetzung der Urkunden aus den Jahren 1315-1331*, [CFHB, 19/1], Verlag der Osterreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1981, αρ. 30, σ. 258, στίχ. 13-14.
- Ένας *αναγνώστης* Ιωάννης Γαληνός είναι ένας εκ των γραφένων του *cod. Laurent. Plut. 11,8*, του έτους 1284, βλ. A. TURYN, *Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Italy*, vol. I, Univ. of Illinois Press, 1972, σσ. 48-49 – vol. II, pl. 29-35.

52. Γεώργιος ὁ τοῦ Μύρων / πρώην Ἀγιοτεσσαρακοντίτης / ὁ καυθεῖς = i.
μαῖστωρ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDAE

1. («Τὸ τοῦ Μύρων κυροῦ Γεωργίου» tit., *cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54* – *cod. Vat. Pal. gr. 92*, ἀνεπίγραφο), παράφραση του πρώτου τροπαρίου του δ' αντιφώνου της εσπέρας της Μεγ. Πέμπτης – ακολουθεί σύντομο γραμματικό σχόλιο, inc.: Σήμερον ὁ Ἰούδας ὡς τὸν διδάσκαλον πρόθυμος ... – des.: ... συμπαθῶς παθόντι τῶν δούλων χάριν. - *cod. Vat. Pal. gr. 92*, ff. 157r = *cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54*, f. 403v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 83]
2. («Τοῦ καυθέντος»), εγκώμιο του προφήτη Ναούμ, inc.: Τί τοῦτο κατὰ παντοῖον νεῶν ... – des.: ... τὴν βδελυκτὴν οὐ ποθεῖς ῥαθυμίαν. - *cod. Vat. Pal. gr. 92*, ff. 167r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 105]
3. («Τοῦ πρώην ἀγιοτεσσαρακοντίτου μαῖστωρος κυροῦ Γεωργίου τοῦ τοῦ Μύρων»), αναφέρεται σε πρόσφατη πυρκαϊά στην Κων/πολη – αποτελεί δε επεκτεταμένη μορφή του αποσπάσματος *Aesopica*, 255 (=p. 420, ed. PERRY), inc.: Τάχα με ὦ παρόντες εἰ καὶ μέχρι τοῦ νῦν... – des.: ... πρὶν ἢ προσοζέσαιμι ταῖς μώλωψί μου. - *cod. Vat. Pal. gr. 92*, ff. 174r-175r = *cod. Paris. gr. 2556*, f. 86r, ed. I. ΠΟΛΕΜΗΣ, "Γεώργιος μαῖστωρ Ἀγιοτεσσαρακοντίτης", *Ελληνικά* 46 (1996), 301-306, ίδ. σσ. 304-306. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 115]
4. («Τοῦ παλαιοῦ κυροῦ Γεωργίου τοῦ Μύρων»), παράφραση μύθου περί κώνωπος και λέοντος ἀπὸ το μυθιστόρημα του Αχιλλέως Τατίου, *Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα* (2, 22), inc.: [Ε]νωτίσασθε ὦ παρόντες καὶ τήμερον μῦθον ἀπὸ κώνωπος καὶ λέοντος ... – des.: ... ὡς ἀδρανῆ σὺν εὐχερίᾳ ἀράχνης. - *cod. Vat. Pal. gr. 92*, ff. 167r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 155]

5. («Τοῦ καυθέντος»), διήγημα τὸ κατὰ τὰς ἀμαζόνας Μελανίπην καὶ Ἴππολύτην, inc.: [Υ]μῶν δὲ παῖδες τὴν ἄκραν ἀκρασίαν ... – des.: ... συντερματούσθω καὶ τὸ τῶν νοημάτων. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 213r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 168]
6. («Τοῦ ἀγιοτεσσαρακοντήτου (sic) μαίστορος κυροῦ Γεωργίου τοῦ τοῦ Μύρων»), δοκίμιο εξετάσεων στη σχεδोगραφία, inc.: [Η] μνήμη τοῦ προφήτου Δανιήλ λιπανεῖ ἐρῶ σοι τὴν ἐστίασιν... – des.: ... σπεύδουσιν ἀεὶ προξενεῖν ἐν κακίαις. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 214v-215r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 171]
7. («Τοῦ ἀγιοτεσσαρακοντίτου μαίστορος Γεωργίου»), αναφέρεται σε μία πυρκαϊὰ στην Κων/πολη που κατέστρεψε ναό, πιθανῶς τῶν Αγ. Τεσσαράκοντα· στο τέλος του κειμ. γίνεται προσφώνηση σε κάποιον Ἰωάννη, μέγα λογιστή, πρωτονοτάριο καὶ σκευοφύλακα, ἴσως τὸν Ἰωάννη εκ Πούτζης, inc.: Ἐν ἐκκλησίᾳ φημί μὴ κλαίετε δάκρυσιν... – des.: ... ἐκλογῆς τὸ σκεῦος ὁ σκευοφύλαξ. - cod. Paris. gr. 2556, ff. 81r-82r, ed. I. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Γεώργιος μαίστωρ Ἀγιοτεσσαρακοντίτης”, *Ελληνικά* 46 (1996), 301-306, ἰδ. σσ. 303-304 (μόνον οἱ στίχοι στο τέλος του σχεδους).
8. («ἀνεπίγραφο»). Inc.: Ἐπὶ λαμπρὰ ἑορτίῳ ἐμὸς λόγος εἶδοι τῆ σήμερον μελωδεῖ ... – des.: ... καὶ κοσμικῆν δίδου τε τὴν εὐθυνίαν. - cod. Laurent. Conv. Soppr. 2, ff. 200r-v. [ΠΟΛΕΜΗΣ, αρ. 14, σ. 280] |Σύμφωνα με τον ΠΟΛΕΜΗ πιθανῶς τὸ σχέδος εἶναι τοῦ Γεωργίου τοῦ καυθέντος, ὁ ὁποῖος στα σχέδη του χρησιμοποιεῖ μεταφορὰς με τὴν φωτιά]
9. («Τοῦ καυθέντος κυροῦ Γεωργίου τοῦ τῶν Μύρων»). ..., inc.: Τὸν πᾶσιν ἀδόμενον κανόνα ... – des.: ... νίκην | τὸν μῦρον ἧς ποθῶ τυχεῖν νέοι – cod. Laurent. conv. soppr. 2, ff. 213r-213v.

II) VERSUS

1. («Στίχοι τοῦ Ἀγιοτεσσαρακοντίτου κυροῦ Γεωργίου τοῦ καυθέντος, ἐκδοθέντες ἐν τῷ καιρῷ τοῦ ἐμπρησμοῦ ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Μαρτύρων Μ΄»: Marc. gr. XI,31 tit.– «τοῦ καυθέντος» cod. Laurent. conv. soppr. 627 tit.), inc.: Οἴμοι τίς ὕδωρ τῆ κεφαλῆ μου βλύσει... – des.: ... οὐ λήσομαι γοῦν οὐδ’ ἐν Ἄιδου τοῦ πάθους, Marc. gr. XI, 31, f. 275r = cod. Laurent. conv. soppr. 627, f. 22r, ed. BROWNING, “Ο Μαρκιανὸς ἐλληνικὸς κώδικας XI.31”, κείμε. στις σσ. 513-514.
2. («Στίχοι Γεωργίου τοῦ κεκαυμένου εἰς τὰ ἰβ’ ζώδια»), inc.: Κριὸς προηγὸς ἐστὶν ἀρχῆ τοῦ χρόνου... – des.: ... οἱ δ’ ἰχθυῖες δήλωσις ἰχθύων γένους. Par. gr. 1630, f. 77v = Par. gr. 1973, f. Av, ed. J.FR. BOISSONADE, *Anecdota Graeca e codicibus Regiis*, vol. II, Paris, 1830, [ανατύπ. G. Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1962], σσ. 477-478· ed. BROWNING, “Ο Μαρκιανὸς ἐλληνικὸς κώδικας XI.31”, κείμε. στις σσ. 514-515. [ο BOISSONADE εκδ. στίχους ἀπὸ cod. Paris. gr. 1630, ἐνῶ ὁ BROWNING ἀπὸ τὸν cod. Paris. gr. 1973]

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- BANDINI A.M., *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vols. II & III, Florentiae, 1768-1770, [ανατύπ. ὡς: *Catalogus Codicum Manuscript. Bibliothecae Medicae Laurentianae, vol. secundum & tertium, accedunt Supplementa tria ab E. ROSTAGNO & N. FESTA necnon Additamentum ex inventariis Bibl. Laurentianae depromptum accuravit FRIDOLF KUDLIEN*, Leipzig, 1961], παράρτημα, I, σ. 7* (cod. Conv. Soppr. 2), 29* (cod. Conv. Soppr. 627).
- BROWNING, “Ο Μαρκιανὸς ἐλληνικὸς κώδικας XI.31”, ἰδ. σσ. 513-15.
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 25.

- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σσ. 456-57.
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σ. 42 υποσημ. 106.
- ΜΙΟΝΙ Ε., *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti*, vol. III: *Codices in Classes Novam Decimam Undecimam Inclusos et Supplementa Duo Continens*, Instituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1970, σ. 162 (cod. Marc. gr. XI, 31).
- OMONT H., *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale*, II: *Ancien fonds grec. Droit – Histoire - Sciences*, Paris, 1888, σσ. 110 (cod. Paris. gr. 1630), 173 (cod. Paris. gr. 1973).
- ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινής σχεδογραφίας”, αρ. 3, σ. 278.
- _____, “Γεώργιος μαΐστωρ Άγιοτεσσαρακοντίτης”, *Ελληνικά* 46 (1996), 301-306.
- POLEMIS I.D., “Philologische und historische Probleme in der schedographischen Sammlung des Codex Marcianus gr. XI.31”, *Byz* 67 (1997), 252-63, ιδ. σσ. 252-53.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Είναι αξιοσημείωτο ότι ο **Γεώργιος** χαρακτηρίζεται σε σχέδος του cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 174r, ως πρώην Άγιοτεσσαρακοντήτης (sic) μαΐστωρ, ενώ ο Χριστόδουλος ό Άγιοευπλίτης ως όνυνι άγιοτεσσαρακοντίτης μαΐστωρ.
- Επίσης, είναι προφανές ότι ο όρος *άγιοτεσσαρακοντίτης* προσδιορίζει τον Γεώργιο ως διδάσκαλο της σχολής των Αγίων Τεσσαράκοντα. Απαντά όμως και ως οικογενειακό όνομα, βλ. J. LEFORT et al., *Actes des Iviron*, II, no. 44.25 (έγγραφο έτους 1090, Ιω. Άγιοτεσσαρακοντίτης, *νοτάριος του ταβουλλαρίου*)· πρβλ. Η. SARADI, *Le notariat byzantin du IXe au XVe siècles*, [Βιβλιοθήκη Σοφίας Σαριπόλου, 86], Αθήνα, 1991, αρ. 1, no. 2, σ. 223. Βλ. και J.-CL. CHEYNET, “Le rôle de la ‘bourgeoisie’ constantinopolitaine: XIe-XIe siècle”, *ZRVI*46 (2009), 89-106, ιδ. σ. 94.
- Ίσως έχει κάποια σχέση με τον εν λόγω Γεώργιο το επίγραμμα που εκδίδει ο ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανός κώδιξ 524”, *NE* 8 (1911), 5-59, 123-92, εδώ αρ. 47, σσ. 18-19: *Εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, γραφέντος ἄνωθεν τοῦ πυλῶνος τῆς τοῦ ποιήσαντος τοὺς παρόντας στίχους οἰκίας· ὅτε ἐμπροσμοῦ γεγονότος καὶ καυθέντων πάντων τῶν ἐταιρικῶν οἰκημάτων τῶν πλησιαζόντων τῷ ναῷ τοῦ ῥηθέντος ἁγίου τῷ συνηνωμένῳ τῇ τοιαύτῃ, διαφυλάχθη αὕτη παντελῶς ἀβλαβῆς.*

53. **Γεώργιος ό χαρτοφύλαξ** = άγνωστο αν & ποιο διδ. οφφίκιο κατείχε

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDAE

1. («Του̅ κυροῦ Γεωργίου τοῦ Χαρτοφύλακος»), ο διδάσκαλος αναφέρεται σε προσωπικά του προβλήματα, inc.: [Σ]ὺ μὲν ᾧ φίλε χορὲ τὸν λόγων αἰ μούσαι μνῶν ἐπιστάμενος ... – des.: ... αὐτὸς δροσίσοι καὶ σβέσοι μου τὴν φλόγα | πρὸς ὕμνον ἔλκων τῶν νυνὶ μυστηρίων. – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 193v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 141]
2. (συνέχεια του προηγούμενου), Λόγος στη Γέννηση. Το σχέδος αυτό παραδίδεται στον κώδικα ως μία ενότητα με το προηγούμενο. Είναι σαφές ότι αποτελεί συνέχειά του, αλλά τόσο οι στίχοι που αποτελούν την κατακλείδα του προηγούμενου (και εισάγουν εν είδει προοιμίου στο παρόν), όσο και η μεγάλη έκταση του δευτέρου αυτού σχέδους, υποδηλώνουν ότι τα δύο αυτά κείμενα πρέπει να διδάχτηκαν χωριστά, inc.: Σήμερον ὄραται βροτὸς ὁ πρὸ ἑῶν εἰ ὡς ποιητῆς ... – des.: ... τῶν κυριακῶν σωστικῶν γενεθλίων | πρὸς ὕμνον εὐχάριστον, ᾧ λογιέμποροι. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 193v-194v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 142]

3. («Τοῦ αὐτοῦ κυροῦ Γεωργίου»), μαρτύριο των αγίων Μαρδαρίου, Ευγενίου καὶ Ορέστου, inc.: Τὸν ἀθλοφόρον τῶν δορυφόρων Μαρδάριον ... – des.: ... καὶ ἱερὸν κατειλήφει τέλος (στον Laur. Conv. Soppressi 2 – ἔχουν εκπέσει 2 στίχ. ἀπὸ το σχέδος) ... σὺν τοῖς συνάθλοις προσμένει καινοτρόπως. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 195r-196v = Laur. Conv. Soppressi 2, ff. 202r-203r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 144]
4. («Ἔστι δὲ τὸ σχέδος τόδε τοῦ ἀγίου κυροῦ) Γεωργίου»), **δυσανάγνωστο** – cod. Paris. Suppl. gr. 1284, f. 12v.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 27. [ο ~ αποδίδει & το 3ο σχέδος στον ἴδιο Γεώργιο Χαρτοφύλακα]
- ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, αρ. 19, σ. 281.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Δεν εἶναι εὐκόλο να διατυπωθεῖ με ευκολία ποιος ακριβῶς εἶναι αὐτὸς ο Γεώργιος Χαρτοφύλαξ. Κατὰ πάσα πιθανότητα **δεν** μπορεῖ να ταυτίζεται με τον Γεώργιο χαρτοφύλακα τὸν Καλλιπολίτη ἀπὸ την κάτω Ἰταλία, του οὐοίου η ακμή εἶναι τον 13ο αἰ., βλ. M. GIGANTE, *Poeti bizantini di Terra d'Otranto nel secolo XIII*, [Byzantina et Neo-Hellenica Neapolitana, 7], Neapoli, 1979, σσ. 59-66, 163-212.

54. Γλυκάς Μιχαήλ (Μύρων Σικιδίτης) = i. γραμματικὸς

ΕΡΓΑ :

I) CHRONICON

1. Τοῦ κυροῦ Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ Βίβλος Χρονική, ed. I. BEKKER, *Michaelis Glycae Annales*, [CSHB], Bonnae, 1836· PG 158, cols. 28A-624A.

II) VERSUS

1. Στίχοι γραμματικοῦ Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ, οὓς ἔγραψε καθ' ὃν κατεσχέθη καιρὸν ἐκ προσαγγελίας χαιρεκάκου τινός, ed. E. LEGRAND, *Bibliothèque Grecque Vulgaire*, I, Paris, 1880, σσ. 18-37· ed. ΣΩΦΡ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ εἰς τὰς ἀπορίας τῆς Θείας Γραφῆς κεφάλαια*, τόμ. Α', Αθήνα, 1906, σσ. ρλζ'-ρνς'· ed. ΕΥΔ. Θ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ, *Μιχαήλ Γλυκᾶ στίχοι οὓς ἔγραψε καθ' ὃν κατεσχέθη καιρὸν*, Θεσσαλονίκη, 1959, κείμε. στις σσ. 3-22.
2. Τοῦ αὐτοῦ. Ἐτεροὶ στίχοι πρὸς τὸν βασιλέα κυρὸν Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ὅτε λαμπρὸς ἀπὸ Οὐγγρίας στεφανίτης ὑπέστρεψεν, ed. K. KRUMBACHER, *Michael Glykas. Eine Skizze seiner Biographie und seiner litterarischen Thätigkeit nebst einem unedierten Gedichte und Briefe desselben*, [Sitzungsberichte der philos.-philologischen und der historischen Klasse der k. bayer. Akademie der Wissenschaften, III], München, 1894, σσ. 447-451· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. ρνζ'-ρξα'.
3. [Ἀναγωγή δημοτικῶν τινων ῥητῶν], ed. K. ΣΑΘΑΣ, “Ἐτέραι ἐρμηνεῖαι εἰς δημῶδη ῥητά”, *Bibliotheca Medii Aevi*, τόμ. Ε', Venice-Paris, 1876, σσ. 544-70· ed. K. KRUMBACHER, *Mittelgriechische Sprichwörter*, [Sitzungsberichte der philos.-philol. und

der historischen Klasse der k. bayer. Akademie der Wissenschaften], München, 1893, σσ. 112-116· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. ρξβ'-ρπγ'.

III) ΝΟΤΑΤΙΟ

1. <Σημείωμά τι περὶ τῆς τυφλώσεως Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ>, ed. KRUMBACHER, *Michael Glykas. Eine Skizze seiner Biographie*, σσ. 415-416· ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', 1906, σσ. ζ'-η'.

IV) CAPITULA THEOLOGICA EPISTOLARIA

1. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ στυλίτῃ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Σιναίτῃ. Εἰ χρή συγκαταβαίνειν τοῖς πταίοις καὶ μὴ κατὰ λόγον αὐτοῖς ἐπιτιμᾶν τὸν προσήκοντα, ed. PG 158, cols. 648A-660B· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 1-10.
2. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Μαξίμῳ τῷ Σμενιώτῃ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι πρόσκαιρον εἶχε τὸ σῶμα καὶ κατ' ἀρχὰς καὶ ὅτι φυσικοῖς ὑπέκειτο καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως πάθει, καὶ ὅτι βρῶσιν αἰσθητὴν ἐν παραδείσῳ ἤσθιε, καὶ ὅτι συκὴ τὸ ξύλον τῆς γνώσεως ἦν, ed. PG 158, cols. 660C-714D· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 11-60.
3. Τῷ αὐτῷ. Καὶ περὶ τοῦ ὁποῖος ἦν ὁ Ἀδάμ ἀπ' ἀρχῆς κατὰ γε δόξαν ὁμοῦ καὶ λαμπρότητα, ed. PG 158, cols. 715A-722B· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 61-66.
4. Τῷ αὐτῷ. Τίνος ἕνεκεν ὁ διάβολος διὰ τοῦ ὄφεως καὶ οὐ δι' ἑτέρου τινὸς τῶν ζώων προσέβαλε τῷ Ἀδάμ, τῆς Γραφῆς ὅπουδῆποτε μὴ σαφῶς οὕτω λεγούσης· καὶ εἰ ἀληθές, τίνος ἕνεκεν ἡ Γραφή τοῦτο τέλεον ἔκρυψε, ed. PG 158, cols. 721C-728A· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 67-70.
5. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Ἀσπιώτῃ περὶ τοῦ ὁποῖα τὴν φύσιν τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆσονται· καὶ εἰ βρῶσιν αἰσθητὴν ἐσθίειν ἐκέῖσε μέλλουσιν, ed. PG 158, cols. 728B-753A· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 71-88.
6. Τῷ αὐτῷ. Ἔτι καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἰ ἄρσεν καὶ θῆλυ τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα τότε ἐγείρονται, ed. PG 158, cols. 753B-781C· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 89-115.
7. Τῷ αὐτῷ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι οὐ γνωρίσουσιν ἀλλήλους οἱ ἀναστησόμενοι τότε ἄνθρωποι· εἰ δὲ καὶ γνωρίσουσι, δικαίους μὲν ἀμαρτωλοὶ γνωριοῦσιν, οὐ μὴν δὲ καὶ ἀμαρτωλοὺς οἱ δίκαιοι, ed. PG 158, cols. 781D-793A· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 116-28.
8. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐα. Περὶ τοῦ εἴτε προκόπτειν οἱ δίκαιοι μέλλουσιν κατὰ γε γνώσιν καὶ δόξαν, εἴτε καὶ μὴ μετὰ τὴν ἐκεῖσε ἀποκατάστασιν, ed. PG 158, cols. 793B-800B· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 129-35.
9. Τῷ αὐτῷ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι φθαρτός ἐστιν ὁ παράδεισος, καὶ ὅτι μετὰ τὸν σταυρὸν αὐτίκα οὐκ εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ ληστής, ed. PG 158, cols. 800C-812C· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 136-49.
10. Τίνος ἕνεκεν ἐν ἐσχάτοις ἐσαρκώθῃ ὁ Κύριος καὶ διατί μὴ πολλῶν πρότερον εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθε, ed. PG 158, cols. 812D-817B· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 150-54.
11. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Γρηγορίῳ τῷ Ἀκροπολίτῃ. Περὶ τοῦ εἴτε σφαιροειδής ἐστι καὶ ἀεκίνητος ὁ οὐρανός, εἴτε καὶ μὴ κατὰ τὸν θεῖον

- Χρυσόστομον, ed. PG 158, cols. 817C-832B· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 155-66.
12. Εἰ καὶ τοῦτο ἠπόρηται· εἰ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν παρήγαγε τὸ φῶς ὁ Θεός, τίνος ἔνεκεν κατὰ τὴν τετάρτην τοῦς φωστήρας ἐδημιούργησεν, ed. PG 158, cols. 832C-837C· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 167-72.
 13. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐα. Εἰ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ὁ ἡμέτερος ἔκτισται νοῦς, πῶς ἐν τῷ μὲν συνετὸς ὁ τοιοῦτός ἐστιν, ἐν τῷ δὲ ἀσυνετος· καὶ τίνος ἔνεκεν εἶδει καὶ ἡλικία καὶ τοῖς λοιποῖς πρὸς ἀλλήλους διενηνόχασιν ἅπαντες, ed. PG 158, cols. 837D-845B· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 173-77.
 14. Τῷ αὐτῷ. Περὶ τοῦ πῶς δεῖ πρὸς Ἰουδαίους ἀπαντᾶν, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ἐκεῖνοι τὸ κατὰ Χριστὸν ἐπιχειροῦσι διαστρέφειν μυστήριον ed. PG 158, cols. 845C-897A· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 178-217.
 15. Ἔτι καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἰ τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐπιστρέψει πρὸς Κύριον, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 218-21.
 16. Ἐπεξηγήσεις τῶν ἐν τῷ θείῳ τελουμένων λουτρῶ, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 222-24.
 17. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐα. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι ὁ τὸ μοναχικὸν ἀμφιεννύμενος καὶ ἅγιον σχῆμα τηνικαῦτα τῶν πλημμελειῶν αὐτοῦ τέλος ἀπαλλάσσεται, κἂν ἐν τῷ τέλει τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὸ τοιοῦτον φθάση λαβεῖν, ed. PG 158, cols. 936D-952D· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 225-39.
 18. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ δομestικῷ κυρῷ Ἡσαΐα. Περὶ τοῦ ὁποῖον ἀπαντᾶ τέλος ταῖς ψυχαῖς χωριζομέναις τοῦ σώματος καὶ ὅπου περ αὐταὶ ἀπέρχονται, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 240-46.
 19. Τῷ αὐτῷ. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι αἱ ἀπελθοῦσαι τῶν ἀγίων ψυχαὶ κατὰ τινὰ τρόπον ἀναπαυόμεναι οὔτε δέονται ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοπροσώπως τῷ Χριστῷ παριστάμεναι, οὔτε τοῖς ἐνταῦθα ὄλως ἐφίστανται· καὶ περὶ ψυχῆς, ed. PG 158, cols. 913A-921C· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 247-57.
 20. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἀλυπίῳ τῷ ἐγκλείστῳ. Περὶ τοῦ πῶς ἡ μετάστασις τῆς ἀειπαρθένου γέγονε καὶ εἰ ἀληθῶς ἐκ τάφου ἐγήγερται κατὰ τὴν ἐκ τῶν νεκρῶν τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἔγερσιν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 258-66.
 21. Τῷ μεγαλοδοξωτάτῳ μεγάλῳ ἐταιρειάρχῃ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Δούκῃ. Περὶ τοῦ πῶς ὑπέσχετο δοῦναι τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς τὴν ἐπὶ δώδεκα θρόνων καθέδραν, καὶ τοῦ προδότου Ἰούδα συμπαρόντος αὐτοῖς, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 267-72.
 22. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ δομestικῷ κυρῷ Ἡσαΐα. Εἰ κατὰ τὸ ὠρισμένον, ὡς γέγραπται, πρὸς τὸ πάθος ἐκὼν ἐλήλυθεν ὁ Χριστὸς διὰ τὴν τοῦ κόσμου σωτηρίαν, τίνος ἔνεκεν ἀγανακτεῖ κατὰ τῶν σταυρωσάντων αὐτόν, καὶ διατί τοῦ πατρὸς δέεται λέγων, ἀνάστησόν με, καὶ ἀνταποδώσω αὐτοῖς, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 273-77.
 23. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ὀνουφρίῳ. Περὶ τοῦ τί χρὴ καὶ λέγειν ἐπὶ τῶν ἀπίστων μὲν ὄντων, πορευομένων δὲ ὅμως κατ' ἐντολήν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 278-80.
 24. Τῷ οἰκειωτάτῳ ἀνθρώπῳ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως κυρῷ Νικηφόρῳ τῷ Σιναΐτῃ. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι τὸ διδόναι πτωχοῖς τῶν λοιπῶν εὐποιῶν καὶ προσφορῶν κρεῖττον ἐστὶ, καὶ ὅτι τοὺς

- ἐλεημοσύνην ποιούντας οὐ χρή κατά τι παρατηρεῖσθαι, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 281-86.
25. Ἔτι καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἰ τὰ μετὰ τὴν δωδεκαετίαν αὐτίκα παρ' ἡμῶν πλημμελούμενα εἰς κρίσιν ἀχθήσονται, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 287-89.
26. Ἔτι καὶ τοῦτο ἠπόρηται περὶ τῶν γιγάντων ἐκείνων εἴτε μόνον εὐσθενεῖς ὑπῆρχον, εἴτε καὶ ὑπερμεγέθεις σώματα ἔφερον, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 290-92.
27. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Μαξίμῳ τῷ Σμενιώτῃ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι λαβὼν ὁ Χριστὸς ἄζυμον ἐν τῇ ἐσπέρα τῆς μεγάλης Πέμπτης, ὡς καὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα τηνικαῦτα δῆθεν ἐστηκυίας, τὸ οἰκεῖον πάσχα ἐτέλεσε, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 293-334.
28. Τῷ αὐτῷ. Περὶ χρήσεων τινων, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, οὐ μὴν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, καὶ ὅτι οὐ ταῦτὸν ἀποστολὴ καὶ ἐκπόρευσις, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 335-60.
29. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ὀνουφρίῳ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι καὶ διὰ πάντων ὁ διάβολός ἐστι πρωταίτιος ἐν ἡμῖν τῶν κακῶν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 361-66.
30. Τίνος ἔνεκεν ὁ Χριστὸς καὶ διατὶ παρὰ τῇ γραφῇ καὶ λίθος καλεῖται καὶ μάργαρας, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 367-68.
31. Τὰ δὲ κατὰ τὸν ἀδάμαντα πῶς ἐκληπτέον; Τί δ' ἂν τις εἴποι καὶ περὶ τῆς μαγνήτιδος; ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 369-72.
32. Πότε χρή λέγειν τὴν τοῦ Κυρίου γενέσθαι σύλληψιν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 373-75.
33. Πῶς δὲ ἐκληπτέον καὶ τὸ τοῦ ἐν ἀγίοις Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου τροπάριον τὸ οὕτω λέγον· «Βάθει τῶν κριμάτων σου, Χριστέ, πανσόφως σὺ προώρισας ἐκάστου τέλους ζωῆς τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον· διὸ οὐς ἐκάλυψε τάφος ἐν πάσῃ χώρᾳ, ἐν τῇ κρίσει σῶσον πανοικτίρμων», ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 376-78.
34. Τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Παλαιολόγῳ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι προωρισμένα εἰσὶ τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα, αἱ ἀρεταί, αἱ εὐπραγίαι, οἱ πειρασμοί, καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 379-415.
35. Τῷ αὐτῷ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι ὄρω ὑπόκειται ἢ ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἀνθρώπων ζωῆ, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 416-61.
36. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Στεφάνῳ διαπορουμένῳ πῶς ἐξ ἀντιφράξεως τοῦ οὐρανοῦ σώματος τὸν ἐναποληφθέντα ἐντὸς ἀέρα σκότος βαθὺ διεδέξατο, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 462-67.
37. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἀλυπίῳ τῷ ἐγκλείστῳ. Εἰ χρή τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην²⁷ ἀποτρόπαιον ἠγεῖσθαι παντάπασιν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 468-75.
38. Ἀνταπολογητικὸν ἐκ μέρους πρὸς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ γραφὴν τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, τὴν ἀπολυθεῖσαν πρὸς τινὰ μοναχὸν ἐπιμεμφάμενον οὐ μικρῶς αὐτῷ διὰ γε τὸ τῆς ἀστρολογίας μάθημα, καὶ φιλονεικοῦσαν τὸ τοιοῦτο συστήσασθαι μάθημα φυσικαῖς καὶ γραφικαῖς ἀποδείξεσι, ed. F. CUMONT, στο F. CUMONT-F. BOLL, *Catalogus Codicum*

²⁷ (με τὴν φράση αὐτὴ ἐννοεῖ προφανῶς τὴν ἀστρολογίαν)

- Astrologorum Graecorum*, vol. V, pars prior: *Codicum Romanorum*, σσ. 125-140· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Α', σσ. 476-500.
39. Ἔτι καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἶγε προαγορεύειν τὸ μέλλον οἱ δαίμονες δύνανται εἶτε καὶ μὴ, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 1-7.
40. Τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Παλαιολόγῳ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι καὶ ὁ μέγας Παῦλος εἷς ἔστι τῶν δώδεκα μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, ed. PG 158, cols. 932C-933C· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 8-11.
41. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ὀνουφρίῳ. Περὶ τῆς τετραμόρφου ὀπτασίας ἣν ὁ προφήτης εἶδεν Ἰεζεκιήλ, καὶ ὅπως αὐτὴν εἰς τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστὰς ἐξελάβοντο, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 12-15.
42. Τῷ μεγαλοδοξωτάτῳ κυρῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ Παλαιολόγῳ. Περὶ τοῦ πῶς ὁ Θεολόγος λαμπρότεραν τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων ἐκάλεσε τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως ἣν ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης τῶν λοιπῶν ἑορτῶν ὀνομάζει μητρόπολιν, ed. PG 158, cols. 933D-936D· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 16-18.
43. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἀλυπίῳ τῷ ἐγκλείστῳ. Περὶ τοῦ τίς τε καὶ πόθεν ἡ κατὰ τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ Γέννησιν τεσσαρακοστή, καὶ διατί σὺν τῷ τρίτῳ γάμῳ μὴ καὶ τέταρτος συγκεχώρηται, ed. PG 158, cols. 952D-954B· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 19-29.
44. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Μελετίῳ τῷ Κριτοπούλῳ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἐπάναγκες ἡμῖν τὸ ἐν Τετραδοπαρασκευαῖς νηστεύειν, τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι οὐ τὰ εἰσερχόμενα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 30-36.
45. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐα. Εἰ χρή κρέας ἐσθίειν ἐν ἡμέρᾳ Τετράδι τυχὸν ἢ Παρασκευῇ, δεσποτικῶν ἐμπιπτουσῶν ἑορτῶν· καὶ εἰ ἐπάναγκες ἡμῖν τοῦτο, καθὰ τινες οἴονται, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 37-45.
46. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Νείλῳ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι μετὰ τὸ ἐξεικονισθῆναι τὸ ἔμβρυον τὴν νοεράν ψυχὴν δέχεσθαι εἴωθε, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 46-51.
47. Τῷ αὐτῷ. Περὶ τοῦ τί χρή καὶ λέγειν περὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἐν Κυρίῳ τελευτῶντων, καὶ ὅπως αὐτοὶ τῶν ὧδε ἀπαίρουσι, καὶ ὅτι τοῦ ἀμαρτάνειν ἡμεῖς ἐσμεν αἴτιοι, οὐ μὴν ἡ φύσις αὐτῆ, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 52-54.
48. Τῷ αὐτῷ. Τί χρή καὶ λέγειν ἐπὶ ταῖς γινομέναις εὐποΐαις τῶν ἀπελθόντων ἕνεκεν· καὶ εἰ παντελῶς ἀπαλλάττειν αὐταὶ ἰσχύουσι τῶν ἀμαρτημάτων αὐτοῦς, ed. PG 158, cols. 921C-928D· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 55-61.
49. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐα. Περὶ τοῦ πῶς δεῖ τὸ εὐαγγελικὸν καὶ θεῖον ἐκλαμβάνειν ῥητὸν τὸ λέγον «οὗτος ἡμαρτεν ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῆ», ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 62-68.
50. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Λεοντίῳ τῷ ἐγκλείστῳ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι μετανοία περὶ τὸ τέλος ὁ Σολομῶν ἐχρήσατο, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 69-77.
51. Τῷ μεγαλοδοξωτάτῳ μεγάλῳ ἐταιρειάρχῃ καὶ σεβαστῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Δούκᾳ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι καὶ ἡ τοῦ Κυρίου μητὴρ ἐγκυμονοῦσα τὸ τοῦ ἐλεγμοῦ ὕδωρ ἔπιεν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 78-91.
52. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Χαρίτωνι. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι ἱερεὺς ὁ Χριστὸς παρὰ Ἰουδαίοις κειροτόνηται, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 92-107.

53. Τῷ αὐτῷ. Περὶ τοῦ εἴτε διὰ τοῦ θανάτου τέλος ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐδέξατο εἴτε καὶ μὴ, ed. PG 158, cols. 900B-904· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 108-12.
54. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Νεκταρίῳ. Περὶ τοῦ Ἰούδα εἴτε τὴν ἀγχόνην ἐναπέψυξε, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, εἴτε μετὰ ταῦτα ἐπέζησεν, ὡς φασί τινες, ὑδέρῳ περιέπεσε καὶ οὕτω τοῦ βίου τέλος ἐδέξατο, ed. PG 158, cols. 904A-908· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 113-17.
55. Τῇ περιποθῆτῳ ἀνεψιᾷ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως κυρῷ Θεοδώρῳ ἀθυμούσῃ σφόδρα καὶ τὴν ἑαυτῆς ἀπογινωσκουμένη σωτηρίαν δι' ὃν ἐτόλμησε φόνον ἐπὶ τινὶ γυναικί ζυλοτυπίας ἔνεκεν, ed. KRUMBACHER, *Michael Glykas. Eine Skizze seiner Biographie*, σσ. 452-460· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 118-27.
56. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι ἀποφάσει μόνῃ καὶ οὐκ ἀληθείᾳ εἰσηλθεν εἰς τὸν παράδεισον ὁ ληστής, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 128-32.
57. Ἔτι καὶ τοῦτον ἠπόρηται, εἴτε φθαρτὴ ἐστὶν ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ μετάληψις εἴτε καὶ ἄφθαρτος, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 133-35.
58. Ἔτι καὶ τοῦτον ἠπόρηται, εἴπερ «οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ», περὶ τοῦ κυριακοῦ ἀνθρώπου τί χρὴ καὶ λέγειν; ἠπόρηται γὰρ εἴτε τὴν θείαν οἶδε φύσιν εἴτε καὶ μὴ, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 136-38.
59. Ὅτι ἄλυτός ἐστι ὁ παρὰ τῶν ἱερέων ἐπαγόμενος δεσμός, καὶ ὅτι κατ' ἐξουσίαν ἀρχιερατικὴν καὶ οὐ κατ' ἔχθραν ὁ πατριάρχης κύρ Θεοδόσιος ἀφορισμῷ καθυπέβαλε τῶν ἀρχόντων τινὰς ἠνίκα τῆς ἐκκλησίας ἀποσπᾶσαι τοὺς πρόσφυγας παρὰ τῶν κρατούντων ἐστάλησαν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 139-55.
60. Ἔτι καὶ τοῦτον ἠπόρηται, εἰ τελείαν ἄφεσιν εὐρίσκει τῶν ἡμαρτημένων ὁ προσερχόμενος τῷ Κυρίῳ, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 156-59.
61. Τῷ ἀνεψιῷ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Κοντοστεφάνῳ. Ὅτι οὐκ ἔξεστι τοῖς ἐν ἀμαρτίᾳ ζῶσιν εἰς ἐκκλησίαν Θεοῦ εἰσερχεσθαι, καὶ ὅτι τὰ προσαγόμενα τῷ Θεῷ παρ' αὐτῶν οὐκ εὐπρόσδεκτα, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 160-74.
62. Καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἠπόρηται, εἰ κατὰ πάντα καιρὸν συναφείαις κεχρῆσθαι τοῖς ὁμοζύγοις οὐκ ἔξεστιν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 175-79.
63. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐᾳ. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐ συμφέρι τῶν θείων Γραφῶν ἡ ἀνάγνωσις, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 180-97.
64. Τί δὲ χρὴ καὶ ἐπὶ τῷ τιμίῳ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ φρονεῖν τε καὶ λέγειν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 198-200.
65. Ἔτι καὶ τοῦτον ἠπόρηται, εἰ τὴν Εὐὰν ἀφυπνισθεὶς ὁ Ἄδὰμ ἐγνώρισε προφητικῶς δῆθεν χαρίσματι, πῶς ἠγνόησε τὴν ἐπισυμβησομένην αὐτῷ βλάβην ἐκ τῆς βρώσεως τοῦ φυτοῦ· διατί δὲ καὶ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο καλοῦ καὶ πονηροῦ γνωστὸν ἡ ἀγία κατονομάζει Γραφή, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 201-207.
66. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Βαρλαάμ. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐ ἔξεστι ἐν κρέασι ὀπηνίκα δεσποτικὰ συμπίπτουσιν ἑορταὶ Τετράδι τυχὸν ἢ Παρασκευῇ, καὶ ὅτι οὐκ ἐπανάγκες ἡμῖν τὸ νηστεύειν ἐβδομάδα μίαν μετὰ τὴν τῆς

- Πεντηκοστής ὅλης ἑορτήν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 208-15.
67. Τῷ πανεντιμοτάτῳ καὶ ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀδελφῷ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Τριχᾷ. Περὶ τοῦ τί τὸ εἶδος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ποταπὸν ἐκεῖνο τὸ πῦρ, τί τε τὸ ἐξώτερον σκότος, καὶ κατὰ φύσιν ὁποῖός ἐστιν ὁ σκῶληξ ἀκοίμητος, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 215-29.
68. Τῷ αὐτῷ. Εἰ χρή καὶ τοῖς τυχοῦσι Πατρᾶσι τὴν ἐξαγόρευσιν γίνεσθαι καὶ εἰ ὠφέλιμος αὕτη, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 230-37.
69. Τῷ αὐτῷ. Περὶ τοῦ ὅτι μέγα τὸ καρτερεῖν ἐν πειρασμοῖς καὶ μὴ τῶν ἐπιπηρεζόντων κατεύχεσθαι, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 238-41.
70. Τῷ αὐτῷ, διαπορουμένῳ εἰ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα κέκτηνται σύνεσιν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 242-45.
71. Τῷ αὐτῷ, διαπορουμένῳ περὶ τοῦ ῥητοῦ ἐκείνου τοῦ λέγοντος «δὸς μερίδα τοῖς ἐπτὰ καὶ γε τοῖς ὀκτώ», ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 246-51.
72. Τῷ αὐτῷ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι μείζων ὁ Παῦλος Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 252-55.
73. Τῷ αὐτῷ. Πῶς νοητέον τὸ ἐν Ἀποκαλύψει τοῦ θεολόγου εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου εὐρισκόμενον ῥητὸν τὸ λέγον «εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι», ed. PG 158, cols. 897B-900A· ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 256-58.
74. Τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Παλαιολόγῳ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι κατὰ περιόδους ἀστέρων οἱ ἀπ' ἀρχῆς ἐκείνης καὶ πρῶτοι ἄνθρωποι πολυετεῖς ἀνεφάνησαν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 259-66.
75. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ δομειστικῷ κυρῷ Νικολάῳ διαπορουμένῳ καὶ μᾶλλον εἶγε κατὰ κανόνας εἰρημένον ἐστὶ τὸ «κᾶώθητι καὶ ἀπόθανε» καὶ εἶγε πρὸς ἀνάγκης ἔχουσι κακοῦσθαι καὶ τελευτᾶν οἱ μονάζοντες, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 267-72.
76. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἰωαννικίῳ τῷ γραμματικῷ. Περὶ τοῦ πῶς ὀνομάζει πνευματικὸν ὁ ἀπόστολος τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστησόμενον, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 273-74.
77. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ στυλίτῃ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Σιναίτῃ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι τὴν εὐαγγελικὴν φωνὴν τὴν οὕτω λέγουσαν «ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστιν», οὐ δέον ἐκλαμβάνεσθαι καὶ κατ' αὐτὸ τὸ τοῦ Χριστοῦ τὸ ἀνθρώπινον, μιᾶς οὔσης τῆς ὑποστάσεως, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 275-315.
78. Τῷ πανεντιμοτάτῳ καὶ ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀδελφῷ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Τρυχᾷ. Περὶ τοῦ ὅτι νοῦς καὶ ψυχὴ ταῦτόν ἐστι κατὰ φύσιν εἰ καὶ τοῖς ὀνόμασι διαλλάττουσιν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 316-21.
79. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἰωαννικίῳ τῷ γραμματικῷ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐ ἔξεστι καταλύειν ἔν γε Τετράδι καὶ Παρασκευῇ τὰ τῆς νηστείας, εἰ καὶ τύχη συμπεσεῖν αὐταῖς οἰανδήποτε δεσποτικὴν ἑορτήν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 322-41.
80. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἀλυπίῳ τῷ ἐγκλείστῳ. Περὶ τοῦ εἰ ἔστι διαφορὰ παρὰ τε τοῖς μάρτυσι παρὰ τοῖς ὁσίοις αὐτοῖς, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 342-45.

81. Τῷ αὐτῷ. Περί διαφορᾶς πρώτου καὶ δευτέρου γάμου, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 346-47.
82. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἰωαννικίῳ τῷ γραμματικῷ. Ἀπολογητικὸν ἐκ μέρους πρὸς τὸν μοναχὸν ἐκεῖνον τὸν ἀποκαλέσαντα κακοδόξους ἡμᾶς, ἐπειδὴ λέγομεν ὅτι ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος τοιοῦτός ἐστι κατὰ φύσιν, ὅποια ἦν ἡ ἅγια τοῦ Χριστοῦ σὰρξ ἢ ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου τοῖς μαθηταῖς πρὸς βρῶσιν δοθεῖσα, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 348-79.
83. Εἰ μετὰ θάνατον αὐτίκα ἢ ψυχῇ σωματικῷ πυρὶ παραδίδοται, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 380-82.
84. Τῷ αὐτῷ (:). Περί τοῦ πῶς οἱ προφήται προεφήτευσαν καὶ ὅπως ἤξιουντο θείων ὀπτασιῶν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 383-87.
85. Τῷ αὐτῷ (:). Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι πρὸς γε τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν θείαν οὐσίαν ἐπιγνώσκονται τότε μετ' ἀκριβείας οἱ ἄνθρωποι, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 388-92.
86. Τῷ αὐτῷ (:). Περί τοῦ ὅτι κατ' οὐδὲν οἱ προλαβόντες ὠφελοῦσι κόποι τοὺς ὀπωσδήποτε τὸ τέλος διαφθείροντας, καὶ ὅτι τὸ καταλαλήσαι τινα τοῦ προεστῶτος αὐτοῦ καὶ λίσαν ἐστι βλαβερόν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 393-402.
87. Πῶς δὲ καὶ τὸ χρυσοστομικὸν ἐκεῖνο ῥητὸν ἐκλαμβάνεσθαι χρὴ τὸ λέγον «ἐκπόρνευσέ τις μετὰ τὸ φῶτισμα, οὐδὲ παραμυθία λείπεται τῷ ἀμαρτήματι λοιπόν», ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 403-04.
88. Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρῷ Ἰωαννικίῳ τῷ γραμματικῷ. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι ὁ ἐν Κορίνθῳ τῇ μητριᾷ αὐτοῦ συμφθαρεῖς οὐ δαίμονι παρεδόθη ἀκαθάρτῳ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἀλλ' ἀφορισμὸν ἐκεῖνος ἐδέξατο τὸ ἐπιτίμιον, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 405-09.
89. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Μύρωνι τῷ Παναγιώτῃ. Περί τοῦ πότε καὶ πόθεν καὶ ὅπως ἐν τῇ μήτρᾳ τὸ ἔμβρυον τὴν νοεράν ψυχὴν εἴωθε δέχεσθαι, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 410-17.
90. [Τῷ αὐτῷ]. Πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι παχὺ τὸ σῶμα ἡμῶν ἔσται καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 418-35.
91. Πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι τὰ κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ γινόμενα παρ' ἡμῶν, καὶ προωρισμένα παρ' αὐτοῦ τυγχάνουσι, καθὼς ὁ μέγας φησὶ Μάξιμος, ὡς ἐκείνοις δοκεῖ, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 436-44.
92. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἰωαννικίῳ τῷ γραμματικῷ. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι καὶ σήμερον οἱ ἀψάμενοι νεκροῦ ἀκάθαρτοί εἰσι καθὰ καὶ τὸ πρότερον, καὶ ὅτι θρηνεῖν ἀμέτρως ἐπὶ τοῖς ἀποικοινομένοις οὐκ ἔξεστιν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 445-52.
93. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι τὸ φθαρτὸν ἐνωθῆναι κατὰ κρᾶσιν τῷ ἀφθάρτῳ καὶ αὐτῷ τὴν οὐσίαν οὐ δύναται, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 453-55.
94. (ἀνεπίγραφον καὶ ἐλλιπές), ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 456-58.
95. Ἔτι καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἰ πάσης ἀνωτάτης τιμῆς τε καὶ δόξης ἐξ αὐτῆς ἐνώσεως ὑπεραναβέβηκεν ἢ τῷ Θεῷ προσληφθεῖσα σὰρξ, πῶς λοιπὸν αὐτὴν μεταστοιχειωθῆναι πρὸς τὸ ἐνδοξότερον εἴπωμεν ἐκ νεκρῶν ἐγερεῖσαν, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, Β', σσ. 459-63.

V) TRACTATUS ASTRONOMICA

1. Τοῦ μακαριοτάτου (sic cod.) κυροῦ Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ περὶ μεγέθους τοῦ ἡλίου καὶ σελήνης. Ὅσα δὲ καὶ περὶ μεγέθους ἐφιλοσόφησαν, τοῦ τε ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, τὶ χρῆ καὶ λέγειν, cod. **Γενναδείου Βιβλιοθήκης 41**, 17ου – 18ου αι., f. 106, inc.: Ἀναξιμανδρος μὲν γὰρ καὶ Αναξιμένης ἐπτὰ καὶ εἰκοσαπλάσιον τῆς γῆς τὸν ἥλιον ἔφησαν εἶναι. Αναξαγόρας δὲ ... – des.: ... αἰσθητῶν ὄψεων οὐκ ἔστιν χρεῖαν λοιπόν· ἀντὶ πάντων ἀρκούσης τῆς πίστεως. Τέλος καὶ τῷ θεῷ χάρις. [για τον κῶδ. βλ. Α. ΚΟΜΙΝΗΣ, “Νέος Κῶδιξ τῆς Χρονικῆς Βίβλου Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ”, *ΕΕΒΣ* 33 (1964), 119-123· βλ. καὶ Γ. ΚΑΡΑΣ, *Οἱ ἐπιστήμες στὴν Τουρκοκρατία. Χειρόγραφα καὶ ἔντυπα*, Τόμ. Β': *Οἱ Ἐπιστήμες τῆς Φύσης*, [Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν/Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἐρευνῶν, 46], Ἀθήνα, 1993, σσ. 502-503]=> **Στην οὐσία δὲν πρόκειται γιὰ αὐτόνομη πραγματεία, ἀλλὰ γιὰ μέρος μόνον τῆς Χρονογραφίας τοῦ Γλυκᾶ, καὶ μάλιστα ἀπὸ το “κοσμολογικὸ” τμήμα, ed. BEKKER, σ. 40,12 κ.ε.**

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ADLER W., “Did the Biblical Patriarchs Practise Astrology? Michael Glykas and Manuel Komnenos I on Seth and Abraham”, εἰς: P. MAGDALINO – MARIA MAVROUDI (eds.), *The Occult Sciences in Byzantium*, La Pomme d’Or, Geneva, 2006, σσ. 245-263.
- AVILUSHKINA LIUDMILA, “Novye Aspekty v izučenii tvorčestva Michaila Gliki v sovremannoï istoriografii”, *VV*(59) 84 (2002), 145-151.
- _____, “New Testament Topics in Michael Glykas’ Chronicle”, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, London 21-26 August 2006*, ed. ELIZABETH JEFFREYS. vol. III: Abstracts of Communications, Ashgate, Aldershot 2006, σ. 00.
- BEATON, *Medieval Greek Romance*, σσ. 11, 92.
- BECK, *Vorsehung und Vorbestimmung*, σσ. 75-77 (για τὴν πολεμικὴ κατὰ τῆς αστρολογίας), 125-127 (για τὰ θεολογικὰ κεφάλαια).
- _____, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 58, 91, 343, 622, 644, 654f., 656, 665.
- _____, *Geschichte der byzantinischen Volksliteratur*, München, 1971, σσ. VII, VIII, 4, 5, 7, 108-109, 189, 201, 206-207.
- BIO ANNA MARIA IERACI, “Astrologia e medicina nella polemica fra Manuele I Comneno e Michele Glika”, *Sileno* 25 (1999), 79-96.
- _____, “Michele Glika, «Sul contrasto fra astronomia e astrologia» (epist. 39 Eustr.)”, εἰς: T. CREAZZO - G. STRANO (eds.), *Atti del VI Congresso Nazionale dell’Associazione Italiana di Studi Bizantini*, Catania/Messina, 2-5 ottobre, 2000 [= *Siculorum Gymnasium* N.S. 57 (2004)], σσ. 429-48.
- BOURBOUHAKIS E.C., “ ‘Political’ personae: the poem from prison of Michael Glykas: Byzantine literature between fact and fiction”, *BMGS* 31 (2007), 53-75.
- CAUDANO ANNE-LAURENCE, “Un univers sphérique ou vouûte? Survivance de la cosmologie antiochienne à Byzance (XIe et XII s.)”, *Byz* 78 (2008), 66-86. [για ἐπιστολή 11]
- CHATZIDAKIS G. N., “Kritische Bemerkungen zu einige mittelgriechische Autoren”, *BZ* 1 (1892), 98-106. [& για Γλυκᾶ]
- ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ ΒΕΝ., “Ἐνα ἀνέκδοτο «σημείωμα» περὶ τοῦ φθαρτοῦ ἢ τοῦ αφθάρτου τοῦ Ἄρτου καὶ τοῦ Οἴνου τῆς Θείας Ευχαριστίας”, *ΕΕΘΣΑΠΘ*, Ν.Σ. 8 (1998), [*Τιμητικὸ ἀφιέρωμα στὸν ομότιμο καθηγητὴ Αντώνιο-Αἰμίλιο Ταχιάδου*],

415-24. [ανέκδοτο σημείωμα καταδίκης αίρεσης του Μιχ. Γλυκά από κώδ. Sinait. gr. 1117 –ο κώδ. αυτός δεν είναι ο μόνος όμως που παραδίδει το σημείωμα της καταδίκης του Γλυκά, αφού το κείμενο ευρίσκεται και στον κώδ. Ιβήρων 1319, τεμ. 110, βλ. LAMBROS, *Catalogue of the MSS on Athos*, II, σ. 269: «Περὶ Σικιδίου (sic) τινὸς ἀρχηγοῦ αἰρέσεως ἄρα φθαρτὸν ἢ ἄφθαρτον ...»]

- CONSTANTINIDES C.N., “A marginal note on Britain and the Britons in an athonite manuscript of Michael Glykas”, εἰς: C. STAVRAKOS, ALEXANDRA-KYRIAKI WASSILIOU, M. K. KRİKORIAN (hrsg.), *HYPERMACHOS. Festschrift für Werner Seibt zum 65. Geburtstag*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2008, σσ. 15-22.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, σσ. 16-21.
- DRÄSEKE J., “Zu Michael Glykas”, *BZ* 5 (1896), 54-62.
- EIDENEIER H., “Zur Sprache des Michael Glykas”, *BZ* 61 (1968), 5-9.
- FONKÍC B. L., “La chronique de Michel Glykas: Notes sur les origines du Manuscrit de Leningrand”, *Θησαυρίσματα* 19 (1982), 78-89.
- GEORGE DEMETRA, “Manuel I Komnenos and Michael Glykas: A Twelfth-Century Defence and Refutation of Astrology”, *Culture and Cosmos* 5/1 (2001), 3-49. [ανάγνωση με προσοχή]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 204, 235, 243, 246f., 253, 265f., 268, 276, 331, 390, 392, 418f., 422-26· II, 114, 161, 242.
- _____, “Stilstufen in der byzantinischen Geschichtsschreibung des 12. Jahrhunderts: Anna Komnene und Michael Glykas”, *Byzantine Studies/Études Byzantines* 5 (1978), 139-70 [=EPIDOSIS, ch. IX].
- JORDANOV, *Corpus*, II. [σφραγ. Βασιλείου Γλυκά (11ου-12ου αι.), αρ. 147-148, σ. 114]
- JUGIE M., “Michel Glykas et l’Immaculée Conception”, *EO* 13 (1910), 11-12.
- _____, “Un opusculé inédit de Néophyte le Reclus sur l’incorruptibilité du corps du Christ dans l’Eucharistie”, *REB* 7 (1949), 1-11. [το κείμενο του Νεοφύτου γράφτηκε, αφού πληροφορήθηκε, πιθανότατα από τον επ. Βάκχο ο άγιος περί της έριδας αυτής και της συμμετοχής του Γλυκά]
- ΚΑΠΛΑΝΗΣ Τ., “Σχετικά με τη συλλογή παροιμιών του Μιχαήλ Γλυκά”, *Ελληνικά* 48 (1998), 152-58.
- ΜΑΥΡΟΜΑΤΗ-ΚΑΤΣΟΥΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΑ, *Ἡ χρονογραφία τοῦ Μιχαήλ Γλυκά καὶ οἱ πηγές της (περίοδος 100 π.Χ.-118 μ.Χ)*, [ΕΕΦΣΠΘ, Παράρτημα, 49], Θεσσαλονίκη, 1984.
- _____, “Ἡ Διδασκαλία Παντοδαπή του Μιχαήλ Ψελλού και η Χρονογραφία του Μιχαήλ Γλυκά”, *Βυζαντινά* 15 (1989), 143-153.
- _____, “Ἡ Εξαήμερος του Μιχαήλ Γλυκά: μία εκλαϊκευτική επιστημονική πραγματεία του 12ου αιώνα”, *Βυζαντινά* 17 (1994), 7-70.
- _____, “Μία εκ νέου προσέγγιση δύο γνωστών επιστολικών κειμένων του 12ου αι. περί αστρολογίας”, εἰς: *Λόγια και Δημώδης Γραμματεία του Ελληνικού Μεσαίωνα. Πρακτικά Θ’ Επιστημονικής Συνάντησης (11-13 Μαΐου 2000)*. Αφιέρωμα στον Εύδοξο Θ. Τσολάκη, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 193-210.
- ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοὶ Ἱστορικοὶ καὶ Χρονογράφοι*, Γ’, σσ. 585-624.
- A. K(AZH DAN), s.v. Glykas, Michael, ODB, vol. III, σσ. 855-56.
- ΚΙΑΡΙΔΟΥ ΕΙΡΙΝΙ-SOPHIA, “On the Epistolography of Michael Glykas”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 21 (2011), 169-93.
- ΚΟΜΙΝΗΣ Α., “Νέος Κώδιξ τῆς Χρονικῆς Βίβλου Μιχαήλ τοῦ Γλυκά”, *ΕΕΒΣ* 33 (1964), 119-123.
- ΚΡΕΣΤΕΝ O., “Zum Sturz des Theodoros Styppeiotes”, *JÖB* 27 (1978), 49-103, ιδ. σσ. 90-95.

- KRUMBACHER K., *Michael Glykas. Eine Skizze seiner Biographie und seiner litterarischen Thätigkeit nebst einem unedierten Gedichte und Briefe desselben*, [Sitzungsberichte der philos.-philol. und der historischen Klasse der k. bayer. Akademie der Wissenschaften, III], München, 1894. [οι εξηγήσεις των παροιμιῶν του Γλυκά για εκπαιδευτικούς σκοπούς, βλ. σσ. 403-404]
- KULHÁNKOVÁ MARKÉTA, “Die byzantinische Betteldichtung: Verbindung des Klassischen mit dem Vollstümlichen”, εις: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftliches Symposions zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 175-80.
- KÜLZER A., *Disputationes Graecae contra Judaeos. Untersuchungen zur Byzantinischen antijüdischen Dialogliteratur und ihrem Judenbild*, [Byzantinisches Archiv, 18], B.G. Teubner Verlag, Stuttgart-Leipzig, 1999, σσ. 189-192. [για αντιμετώπιση Ιουδαίων στα θεολογικά κεφάλαια του Γλυκά]
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Ein neuer Codex der Chronik des Glykas”, *BZ* 4 (1895), 514.
- _____, “Zu einige Stellen des Michael Glykas”, *BZ* 7 (1898), 586.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 199, 319, 343, 360, 370-82, 386, 388, 392, 395, 399, 404-06.
- _____, “Occult Science and Imperial Power in Byzantine History and Historiography (9th–12th Centuries)”, εις: P. MAGDALINO – MARIA MAVROUDI (eds.), *The Occult Sciences in Byzantium*, La Pomme d’Or, Geneva, 2006, σσ. 119-162.
- MAGDALINO – MACRIDES, “The Fourth Kingdom”, σσ. 131-36. [για τον (διδασκτικό) χαρακτήρα του χρονικού του Γλυκά και την στενή του σχέση με τα θεολογικά κεφάλαια – στα τελευταία κάνει χρήση του σχολιασμού του Ζωναρά στους Κανόνες]
- MARCOVICH M., *Heraclitus. The greek text with a short commentary, including fresh addenda, corrigenda and a select bibliography (1967-2000)*, Akademie Verlag, Berlin, 2001², σσ. 307, 375, 376. [*testimonia* Ἡρακλείτου σε χρονικό Γλυκά]
- MERCATI S. G., “Intorno a Μιχαήλ γραμματικὸς ὁ ἱερομόναχος”, *Bessarione* 21 (1917), 199-207 [= IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 114-20].
- _____, “Ancora intorno a Μιχαήλ γραμματικὸς ὁ ἱερομόναχος”, *Bessarione* 21 (1917), 348-63 [= IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 121-35]. [ο ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ ισχυρίζεται ὅτι πρόκειται για τον Γλυκά, ἀλλὰ ο MERCATI, *Collectanea*, ἀπέδειξε σαφῶς ὅτι ἡ θεωρία αὐτὴ εἶναι ἀβάσιμη · βλ. τώρα M. LAUXTERMANN, *Byz. Poetry from Pisides to Geometres*, σσ. 318-20, ὅπου και πῖο ὀρθὴ αντιμετώπιση του θέματος]
- NICOL, *A biographical dictionary*, σσ. 90-91.
- ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΥ – ΝΟΤΑΡΑ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ, “Ὅποιον ἔστι μέρος τῆς ἀστρολογίας κακιζόμενον τε καὶ ἀποτρόπαιον (Ἀστρολογία – Ἀστρονομία και οἱ σχετικὲς ἀντιλήψεις κατὰ τον 12^ο αἰῶνα)”, εις: Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ (ed.), *Byzantium in the 12th Century: Canon Law, State and Society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Ἀθήνα, 1991, σσ. 447-63.
- PACHALI H., “Zu den Briefen des Michael Glykas”, *BZ* 18 (1909), 422-23.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ Α., “Μιχαήλ γραμματικὸς ὁ ἱερομόναχος”, *BZ* 20 (1911), 131-36. [ο ~ ισχυρίζεται ὅτι πρόκειται για τον Γλυκά, ἀλλὰ ο MERCATI, *Collectanea*, ἀπέδειξε ὅτι ἔχει λάθος, βλ. παραπάνω]
- ΡΑΡΑΓΕΟΡΓΙΟΥ Ρ.Ν., “Κριτικὸν σημείωμα εἰς Μιχαήλ Γλυκᾶν”, *Ἐκκλησ. Ἀλήθεια* 18 (1898), 443-44.
- PERNOT H., “Remarques sur quelques formes byzantines. La dialecte de Corfou chez Glykas”, *Mélanges Schlumberger*, Paris, 1924, 214-15.

- _____, “La poème de Michel Glykas sur son emprisonnement”, *Mélanges Diehl*, I, Paris, 1930, 263-76.
- PODSKALSKY G., “Der Tod des Judas Iskariot in der byzantinischen Exegese”, εις: B. JANSSENS, B. ROOSEN, P. VAN DEUN (eds.), *Philomathestatos. Studies in Greek and Byzantine Texts Presented to Jacques Noret for his Sixty-Fifth Birthday*, [Orientalia Lovaniensia Analecta, 137], Peeters, Louvain-Paris-Dudley, 2004, σσ. 509-14. [Ο Γλυκάς, παρ’ όλο που δεν προσφέρει κάτι νέο στο θέμα, είναι καλά πληροφορημένος & παραθέτει επ’ αυτού πολλές πηγές, από τις οποίες άντλησε]
- ΠΟΛΙΤΗΣ Ν.Γ., “Δημώδεις παροιμίες έν τοῖς στίχοις τοῦ Μιχαήλ Γλυκᾶ”, *BZ* 7 (1898), 138-65.
- SBORDONE F., “Φυσιολογία Parigina degli annales di Michael Glykas”, *BZ* 29 (1929/30), 188-97.
- ŠEVČENKO I., “Levels of Style in Byzantine Prose,” *JÖB* 31/1 (1981), 289-312. [ανατύπ. εις: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, [Greek Literature, vol. 9], New York, 2001, ch. 8]. [για ύφος Γλυκᾶ]
- ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ Ι., “Κυπριακός κῶδιξ τῶν Χρονικῶν Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ καὶ Γεωργίου Μοναχοῦ”, *Κυπριακά Χρονικά* 3 (1925), 83-117.
- TONNET H., *Histoire du Grec Moderne*, Paris, 1993 [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΝΑ ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ – Π. ΛΙΑΛΙΑΤΣΗΣ, *Ιστορία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα, Αθήνα, 1995]. [βλ. ειδ. σσ. 71-83 για γλώσσα Μιχ. Γλυκᾶ & Πτωχοπροδρομικῶν]
- Tusculum Lexikon, s.v. Γλυκᾶς Μιχαήλ, σσ. 130-31.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.

55. **Γουδέλης Θεοδοσίος** = i. μοναχός (τελευταίο τέταρτο 12ου αι.· το εγκώμιον συνετέθη ασφαλώς post 1191)

ΕΡΓΑ :

I) OPERA HAGIOGRAPHICA

1. Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Λεοντίου πατριάρχου Ἱεροσολύμων συγγραφὴς παρὰ Θεοδοσίου μοναχοῦ Κωνσταντινοπολίτου, ed. D. TSOUGARAKIS, *The Life of Leontios Patriarch of Jerusalem. Text, Translation & Commentary*, [The Medieval Mediterranean, 3], Brill, Leiden-New York-Köln, 1993, σσ. 32-157.
2. Θεοδοσίου μοναχοῦ Βυζαντίου ἐγκώμιον εἰς τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν Χριστόδουλον ..., ed. Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, εις: Κ. ΒΟΪΝΗΣ, *Ἀκολουθία ἱερὰ τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Χριστοδοῦλου τοῦ θαυματουργοῦ τοῦ καὶ κτήτορος τῆς ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ περιωνύμου βασιλικῆς καὶ αὐτοκρατορικῆς μονῆς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ...*, Αθήνα 1884, σσ. 163-208. [BHG 305]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 111, 119-120, 134, 372, 373, 381, 506.
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Ο βυζαντικός οἶκος Γουδέλη”, *NE* 13 (1916), 211-221. [για την οικογένεια γενικά – ο ΛΑΜΠΡΟΣ αγνοεῖ την ὑπαρξη του Θεοδοσίου Γουδέλη]

- MAGDALINO P., “The Byzantine Holy Man in the Twelfth Century”, εις: S. HACKEL (ed.), *The Byzantine Saint*, London, 1981, σσ. 51-66 [= *Tradition*, ch. VII], σσ. 52-53, 58, 60 n. 49, 64 n. 71.
- _____, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 367.
- ROSE R. B., “Church Union Plans in the Crusader Kingdoms: An Account of a Visit by the Greek Patriarch Leontios to the Holy Land in A.D. 1177-1178”, *The Catholic Historical Review* 73/3 (1987), 371-390.
- TSOUGARAKIS D., *The Life of Leontios Patriarch of Jerusalem. Text, Translation & Commentary*, [The Medieval Mediterranean, 3], Brill, Leiden-New York-Köln, 1993.
- Tusculum Lexikon, s.v. Λεόντιος Ἱεροσολύμων, σ. 306.
- ΒΡΑΝΟΥΣΗ ΕΡΑ, *Τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς. Φιλολογικὴ παράδοσις καὶ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι*, [Δωδεκανησιακὴ ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ ἐταιρεία. Ἀὐτοτελῆ δημοσιεύματα – 2], Ἀθήνα, 1966, σσ. 67-80.
- _____, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Α': *Αὐτοκρατορικά*, Ε.Ι.Ε., Ἀθήνα, 1980, σσ. *8, *15, *68, *78, *79, 110.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Για άλλα μέλη της οικογενείας βλ. και τα ανώνυμα επιγράμματα του κώδ. **Marc. gr. 524** παραπάνω, αλλά και εκείνα του Θεοδώρου Προδρόμου.

56. **Γραμματικός Νικόλαος Γ'** = i. πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1084-1111)

Σφραγίδα του πατριάρχου Νικολάου Γ' Γραμματικού
(πηγή : LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 21).

ΕΡΓΑ :

I) **VERSUS**

1. Νικολάου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ποίημα πρὸς τὸν πρῶτον τοῦ Ἁγίου Ὅρους ὡς τυπικόν, ed. J. KODER, “Das Fastengedicht des Patriarchen Nikolaos III. Grammatikos. Edition des Textes und Untersuchung seiner Stellung innerhalb der byzantinischen Fastenliteratur”, *JÖB* 19 (1970), 203-241, κείμε. στις σσ. 208-34. [ἡ πρώτη πλήρης ἐκδοση τοῦ ἔργου· τμήματα ἢ βραχύτερες παραλλαγές εἶχαν εκδοθεῖ παλαιότερα ἀπὸ τοὺς PITRA, MAI, ΓΕΔΕΩΝ καὶ BENESEVIC, βλ. KODER, σσ. 204-205. Στον **cod. Vindob. Hist. gr. 70** τὸ ἔργο παραδίδεται ὡς: *Τοῦ μακαριωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κυροῦ Λουκά τοῦ Χρυσοβέργη περὶ διαίτης κοσμικῆς τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ ἐξαιτουμένης τινὸς γυναικὸς προσγενοῦς αὐτῷ. Ταῦτα δ' ἐξέθετο πρὸ τοῦ εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἀνελθεῖν*, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Λουκά Χρυσοβέργη περὶ διαίτης κοσμικῆς τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ”, *NE* 16 (1922), 198-212].
2. Κανὼν θρηνητικὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῇ σταυρώσει τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, ποίημα Νικολάου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ed. J. B. PITRA, *Spicilegium solesmense complectens Sanctorum Patrum scriptorumque*

ecclesiasticorum anecdota hactenus opera selecta e graecis orientalisbusque et latinibus codicis, Parisiis, 1858, IV, σσ. 492-495. [9 ῥδαί]

II) EPISTULAE

1. Συνοδικὸν γράμμα τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου Νικολάου πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα κυρὸν Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, παριστῶν ἐκ τῶν ἁγίων κανόνων καὶ νόμων ὅτι οὐκ ἔξεστιν ἀφαιρεῖσθαι τὰς ἐπισκοπὰς ἀπὸ τῶν μητροπόλεων, ed. PG 119, cols. 864B-884C· edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Ε΄, σσ. 62-75.
2. Τοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου καὶ οἰκουμενικοῦ Νικολάου μοναχοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ed. W. HOLTZMANN, “Die Unionsverhandlung zw. Kaiser Alexios I und Papst Urban II im Jahre 1089”, *BZ* 28 (1928), 38-67, κείμεν. στις σσ. 62-64. [Σεπτ. 1089· ἡ ἐπιστολή ἐκδ. ἀπὸ τὸν κώδ. BL Add. 34060, 12ου-15ου αἰ., f. 569v => γιὰ τὸν κώδ. βλ. M. RICHARD, *Inventaire Sommaire des manuscrits grecs de du British Museum*, Paris, 1952, σσ. 57-60, ιδ. σ. 59 – ἡ ἐπιστολή παραδίδεται καὶ ἀπὸ ἄλλο κώδ. στὴν προσωπικὴ συλλογὴ τοῦ ΕΥΣΤ. ΒΟΥΛΙΣΜΑ, ἐπισκ. Κερκύρας, βλ. παρακάτω στὴ βιβλιογραφία]
3. <Ἐπιστολή πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Συμεών>, ed. A. PAVLOV, *Kriticeskie opyty po istorii drevnej grekorusskoj polemiki protiv Latinjan*, Saint-Pétersbourg, 1878, σσ. 158-168. [ἐκδ. ἀπὸ cod. Mosq. Synodal. 368 (Vlad. 240), ff. 187v-193r – γιὰ τὸν κώδ. βλ. ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitcheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σσ. 314-19]

III) RESPONSIONES, EDICTA ET TRACTATUS CANONICAE

1.
 - i. Κεφάλαια ἐκκλησιαστικὰ πάνυ ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ζητηθέντα παρὰ τοῦ μοναχοῦ Ἰωάννου καὶ ἡσυχαστοῦ τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τῷ μακαρίῳ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως κυρῷ (tit. cod. Vindob. Hist. gr. 7) = Ἐρωτήσεις τῶν μοναχῶν ἁγιορειτῶν πρὸς τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην κύριον Νικόλαον (tit. PITRA), ed. J. B. PITRA, *Spicilegium solesmense complectens Sanctorum Patrum scriptorumque ecclesiasticorum anecdota hactenus opera selecta e graecis orientalisbusque et latinibus codicis*, Parisiis, 1858, IV, σσ. 476-480· ed. J. OUDOT, *Patriarchatus Constantinopolitani acta selecta*, I, Rome, 1941, σσ. 12-26.
 - ii. (*Redactio brevis*) Ἐρωτήσεις μοναχῶν τινῶν ἔξω τῆς πόλεως ἀσκουμένων καὶ ἀποκρίσεις ἐπ’ αὐτῶν γενομένηι παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίας συνόδου, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Νικολάου, βασιλεύοντος τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐφ’ αἷς καὶ ἐρμηνεῖαι ἐξεφωνήθησαν παρὰ τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμών, ed. PG 138, cols. 937C-949B· edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ΄, σσ. 417-426.
2. Τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ Νικολάου πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ζητουνίου λύσεις, περὶ ὧν ἐκεῖνος ἐγγράφως ἐδεήθη, edd. ELEUTHERIA PAPAGIANNE & SP. TROIANOS, “Die kanonische Antworten des Nikolaos III. Grammatikos an der Bischof von Zetounion”, *BZ* 82 (1989), 234-50, κείμεν. στις σσ. 235-37.
3. Τῆς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου Νικολάου ἁγίας συνόδου κανόνες, ed. J. B. PITRA, *Spicilegium solesmense complectens Sanctorum Patrum scriptorumque ecclesiasticorum anecdota hactenus opera selecta e graecis orientalisbusque et latinibus codicis*, Parisiis, 1858, IV, σσ. 466-476. [κθ’ κανόνες]
4. <Σημείωμα περὶ γαμικοῦ συναλλαγίου>, ed. PG 137, cols. 701B-704B· edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Β΄, σσ. 130-131. [τὸ σημεῖωμα παρατίθεται αυτολεξεί ἀνάμεσα στα σχόλια τοῦ Βαλσαμώνος]

IV) ADNOTATIONES ET ORATIO

1. <Adnotationes de Salamone et Sybilla, de peccatis et concubinis Salamonis>, **cod. Marc. gr. II, 147**, 16ου αι., ff. 96r-v. [για τον κώδ. βλ. Ε. ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti*, vol. I, 2: *Classis II, cod. 121-198, classes III, IV, V*, Roma, 1972, σσ. 52-55]
2. <Oration ad vineam benedicendam>, inc.: Ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ, κατῆλθον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἑπτὰ ἄγγελοι ..., **cod. Marc. gr. II, 147**, 16ου αι., ff. 97r-98r.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σποράδην.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 660-661.
- ΜΑΡΑΒΑ-ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ ANNA, “Παραστάσεις του πατριάρχου Νικολάου Γ’ τοῦ Γραμματικοῦ σε μικρογραφίες χειρογράφων”, *ΔΧΑΕ*, περ. Δ’, 10 (1980-81), 147-60.
- DARROUZÈS J., “L’éløge de Nicolas III par Nicolas Mousalon”, *REB* 46 (1988), 5-53.
- GAUTIER, “Le synode des Blachernes”, σσ. 226-27.
- ΓΕΔΕΩΝ Μ. Ι., *Πατριαρχικοί Πίνακες. Εἰδήσεις ἱστορικαὶ βιογραφικαὶ περὶ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου μέχρις Ἰωακείμ Γ’ τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης*, Κωνσταντινούπολη, 1890 [Β’ ἐκδ. Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὑφελίμων Βιβλίων, Αθήνα, 1996, ανατύπ. 2003], σσ. 241-48.
- GRUMEL V., “Jérusalem entre Rom et Byzance: Une lettre inconnue du patriarche de Constantinople Nicolas III à son collègue de Jérusalem (vers 1089)”, *EO* 38 (1939), 104-17.
- _____, “Un document canonique inédit du patriarche Nicolas III Grammaticos. Les réponses à l’èvêque de Zétounion”, *EO* 39 (1940-42), 342-48.
- GRUMEL – DARROUZÈS, *Les registes*, nos. 938-998, σσ. 408-455.
- JEFFREYS M., “The ‘Nature and Origins of the Political Verse””, *DOP* 28 (1974), 142-95. [=JEFFREYS E. & M., *Popular Literature in Late Byzantium*, Variorum Reprints, London, 1983, ch. IV]. [για Νικ. Γ’ Γραμματικό μεταξύ άλλων]
- A. K(AZHDAN), s.v. Nicholas III Grammatikos, ODB, vol. II, σ. 1467.
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σσ. 18-19, no. 21. [ΜΡ ΘΥ / Νικόλαος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμηνικός πατριάρχης]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 268, 273-4, 319, 327.
- ΜΑΝΑΦΗΣ Κ.Α., *Μοναστηριακά Τυπικά-Διαθῆκαι. Μελέτη φιλολογική*, [«Ἀθηνᾶ». Σειρὰ διατριβῶν καὶ μελετημάτων, 7], ἐν Ἀθήναις, 1970. [ιδ. σσ. 44-47, ὅπου καὶ ἀνάλυση ποιήματος Νικ. Γραμματικοῦ]
- MANGO C., “Twelfth-century Notices from Cod. Christ gr. 53”, *JÖB* 42 (1992), 221-28. [το σημ. no. 3 δίνει τὴν ἀκριβή ἡμερομηνία τοῦ θανάτου τοῦ Νικ. Γ’ Γραμματικοῦ]
- MEYER PH., *Die Haupturkunden für die Geschichte des Athosklöster*, Leipzig, 1894 [ανατύπ. Amsterdam, 1965], ιδ. VI: *Διήγησις μερικῆ τῶν ἐπιστολῶν Ἀλεξίου βασιλέως καὶ Νικολάου πατριάρχου, γενομένη κατὰ διαφόρους καιρούς*, σσ. 163-84.
- NESBITT J. – MORRISSON CÉCILE, *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*, vol. 6: *Emperors, Patriarchs of Constantinople, Addenda*, Dumbarton Oaks, Washington D.C., 2009, αρ. 121.1, σ. 213: *Νικόλαος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμηνικός πατριάρχης*.
- SKOULATOS, *Les personages*, αρ. 160, σσ. 253-56.
- Tusculum Lexikon, s.v. Νικόλαος Γ’ Γραμματικός, σ. 370.

- ΒΟΥΛΙΣΜΑΣ Ε., “Νικόλαος ὁ Γραμματικὸς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ ἀντίπαπαι Οὐρβανὸς καὶ Κλήμης, ἢ τρεῖς ἐπιστολαὶ τῆς ια΄ ἑκατονταετηρίδος”, *Ἀττικὸν ἡμερολόγιον* 11 (1877), 323-336.

57. **Γρηγόριος ὁ τοῦ Βουλγαρίας** = i. μοναχὸς καὶ καθηγούμενος τῆς ἐν τῇ Ὁξείᾳ τῇ νήσῳ μονῆς

ΕΡΓΟ :

I). EPISTULAE

- ❖ Γρηγορίου μοναχοῦ καὶ καθηγουμένου τῆς ἐν τῇ Ὁξείᾳ τῇ νήσῳ σεβασμίας μονῆς, τοῦ τοῦ Βουλγαρίας, ἐπιστολαί, ed. P. GAUTIER, “Les lettres de Gregoire, Higoumène d’Oxia”, *REB* 31 (1973), 203-27.
- 1. Τῷ καίσαρι, ed. Κ. Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ (επιμ. ἀπὸ τα κατάλοιπα ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ), “Γρηγορίου μοναχοῦ καὶ καθηγουμένου τῆς ἐν τῇ Ὁξείᾳ νήσῳ μονῆς τοῦ Βουλγάρου (sic) ἐπιστολαί”, *NE* 16 (1922), 393-402, κείμε. στις σσ. 395-97· ed. GAUTIER, ὁ.π., σσ. 209-12.
- 2. Τῷ υἱῷ τῆς πορφυρογεννήτου τῆς Φορβηνῆς κυρῷ Ἀλεξίῳ (B 69) ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ed. GAUTIER, ὁ.π., σσ. 212-14.
- 3. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς μονῆς τοῦ κῦρ Φιλοθέου, ed. GAUTIER, ὁ.π., σσ. 214-18.
- 4. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν Τρίψυχον κυρὸν Βασίλειον ἐν τῷ ταξειδίῳ ὄντα, ed. GAUTIER, ὁ.π., σσ. 218-21.
- 5. Πρὸς τὴν πορφυρογέννητον κυρᾶν Θεοδώραν (B 79) ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πανυπερπρωτοσεβαστοῦπερτάτου δεσπότη τοῦ Ἀνεμᾶ, ed. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, “Ἀνέκδοτα Β΄. Δύο ἐπιστολαὶ τῶν μεταγενεστέρων Βυζαντιακῶν χρόνων”, *Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς* 5 (1886), 184-188· ed. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, “Γρηγορίου μοναχοῦ ... ἐπιστολαί”, ὁ.π., κείμε. στις σσ. 397-402· ed. GAUTIER, ὁ.π., σσ. 221-25.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD M., “Monastic satire and the Evergetine monastic tradition in the twelfth century”, εἰς: Μ. MULLETT – Α. KIRBY (eds.), *The Theotokos Evergetis and eleventh-century monasticism. Papers of the third Belfast Byzantine International Colloquium, 1-4 May 1992*, [Belfast Byzantine Texts & Translations, 6.1], Belfast, 1994, σσ. 86-102.
- _____, *Church and Society*, σ. 380.
- GAUTIER P., “Les lettres de Gregoire, Higoumène d’Oxia”, *REB* 31 (1973), 203-27, ἰδ. σσ. 204-209 γιὰ τα προσωπογραφικά.
- GRÜNBART M., *Formen der Anrede im byzantinischen Brief von 6. bis zum 12. Jahrhundert*, [Wiener Byzantinische Studien, 25], Verlag d. Österr. Akad. d. Wissenschaften, Wien, 2005, σσ. 18, 106, 133, 142.
- LITTLEWOOD A.R., “The Byzantine letter of consolation in the Macedonian and Komnenian periods”, *DOP* 53 (1999), 19-41, ἰδ. σ. 22 n. 19, 23 n. 24, 32.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 298.
- MULLETT, *Theophylact of Ochrid*, αρ. 240, σσ. 194, 256.

- _____, “Rhetoric, theory, and the imperative of performance : Byzantium and now”, εις: ELIZABETH JEFFREYS (ed.), *Rhetoric in Byzantium, Papers from the Thirty-fifth Spring Symposium of Byzantine Studies, Exeter College, University of Oxford, March 2001*, [SPBS, Publications, 11], Ashgate, Aldershot, 2003, αρ. 11, σσ. 151-70. [= EADEM, *Letters*, ch. X], ιδ. σσ. 156-57.
- ΣΑΡΡΗΣ, *Ηβυζαντινή παραμυθητική επιστολή*, σσ. 51, 108, 146, 223, 307, 328, 365, 474.
- ΤΙΜΠΛΑΛΕΧΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρ. ζητήματα σε επιστ. του Γρηγορίου]
- TRAPP E., “The role of vocabulary in Byzantine rhetoric as a stylistic device”, εις: ELIZABETH JEFFREYS (ed.), *Rhetoric in Byzantium, Papers from the Thirty-fifth Spring Symposium of Byzantine Studies, Exeter College, University of Oxford, March 2001*, [SPBS, 11], Ashgate/Variorum, Aldershot, 2003, αρ. 10, σσ. 137-49, ιδ. σ. 147.

58. Δαμασκηνός Πέτρος = μοναχός (ακμ. γύρω στα 1156)

ΕΡΓΑ :

I) OPUSCULA THEOLOGICA

1. α. Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῆς ὑποθέσεως τοῦ βιβλίου τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Πέτρου Δαμασκηνοῦ τοῦ ἱερομάρτυρος, ed. *Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν συνεραλισθεῖσα παρὰ τῶν ἀγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων, ἐν ἧ δια τῆς κατὰ τὴν πράξιν καὶ θεωρίαν ἠθικῆς φιλοσοφίας ὁ νοῦς καθαίρεται ...*, τετάρτη ἐκδοσις, τόμος Γ', Αθήνα, 1976, σσ. 5-17· (αγγλ. μτφρ.) G. PALMER-P. SHERRARD-K. WARE, *The Philokalia*, vol. III, London-Boston, 1984, σσ. 74-269.
- β. Δήλωσις ἀναγκαία καὶ ὠραιοτάτη περὶ τῶν ἐπτὰ σωματικῶν πράξεων, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 17-20· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 89-93.
- γ. Ὅτι ὁ βουλόμενος τὰς ἐντολάς τηρῆσαι ἐκ τοῦ θείου φόβου ἀρξάτω, ἵνα μὴ εἰς χάος ὀλισθήσῃ, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 20-21· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 93-100.
- δ. Περὶ τῆς δευτέρας ἐντολῆς, καὶ ὅτι γεννητῶρ τοῦ πένθους ὁ φόβος, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 21-26· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 00-00.
- ε. Περὶ τῶν τεσσάρων ἀρετῶν τῆς ψυχῆς, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 26-27· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 100-101.
- ς. Περὶ ἐμπράκτου γνώσεως, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 27-28· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 101-103.
- ζ. Ὅτι αἱ σωματικαὶ ἀρεταὶ ἐργαλεῖα εἰσὶ τῶν ψυχικῶν, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 28-29· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 103-104.
- η. Ὅτι ἀδύνατον ἄλλως σωθῆναι εἰμὴ διὰ προσοχῆς ἀκριβοῦς καὶ τηρήσεως νοός, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σ. 30· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 105-106.
- θ. Ὅτι οἱ βουλόμενοι ἰδεῖν ἑαυτοὺς ἐν ποίῳ τρόπῳ εἰσὶν ; Οὐκ ἄλλως ἄλλ' ἢ διὰ τῆς φυγῆς τῶν οἰκείων θελημάτων καὶ δι' ὑποταγῆς καὶ ἡσυχίας, καὶ μάλιστα οἱ ἐμπαθεῖς, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 31-32· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 106-107.
- ι. Περὶ τῶν ὀκτῶ νοητῶν θεωριῶν, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 32-33· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 108-109· (ιταλ. μτφρ. τῶν αποσπασμάτων ι.-ιη. καὶ σχολ.) A. RIGO, *Mistici Bizantini*, Torino, 2008, σσ. 233-70.
- ια. Περὶ τῆς πρώτης γνώσεως ἀναγκαία δήλωσις καὶ ὅπως δεῖ ἄρξασθαι ταύτης, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 33-35· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 109-111.

- ιβ. Περὶ τῆς δευτέρας θεωρίας, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 35-37· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 112-113.
- ιγ. Περὶ τῆς τρίτης θεωρίας, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 37-43· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 114-121.
- ιδ. Περὶ τῆς τετάρτης θεωρίας, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 44-52· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 122-131.
- ιε. Περὶ τῆς πέμπτης γνώσεως, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σ. 52· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 133-134.
- ις. Περὶ τῆς ἕκτης γνώσεως, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 52-58· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 134-140.
- ιζ. Περὶ τῆς ἑβδόμης γνώσεως, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 58-59· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 141-142.
- ιη. Περὶ τῆς ὄγδοης γνώσεως, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 59-60· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 142-143.
- ιθ. Ὅτι οὐκ ἔχουσιν διαφωνίαν αἱ θεῖαι γραφαί, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 60-61· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 144-145.
- κ. Διαίρεσις τῆς εὐχῆς τῶν ὄλων γνώσεων, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 61-62· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 145-146.
- κα. Περὶ ταπεινοφροσύνης, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 62-63· *The Philokalia*, vol. III, σ. 147.
- κβ. Περὶ ἀπαθείας, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 63-65· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 147-149.
- κγ. Περὶ τῶν ἑπτὰ σωματικῶν πράξεων, διάγνωσις ἀρίστη, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 65-66· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 150-151.
- κδ. Περὶ διακρίσεως, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 66-69· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 152-154.
- κε. Περὶ τῆς κατὰ Θεὸν ἀναγνώσεως, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 69-71· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 155-157.
- κς. Περὶ διακρίσεως ἀληθοῦς, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 71-72· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 158-159.
- κζ. Περὶ τοῦ μὴ ἀπογινώσκειν εἰ καὶ πολλὰ πταίει τις, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 73-74· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 160-161.
- κη. Συντομία πρὸς κτῆσιν τῶν ἀρετῶν καὶ ἀποχὴν τῶν παθῶν, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 74-76· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 162-163.
- κθ. Περὶ τοῦ πῶς κτᾶται τις τὴν ἀληθῆ πίστιν, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 76-78· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 164-166.
- λ. Ὅτι μᾶλλον συμφέρει τοῖς ἐμπαθέσιν ἢ ἡσυχία, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 79-80· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 167-169.
- λα. Ὅτι μέγα ἀγαθὸν ἢ ἀληθῆς μετάνοια, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 81-82· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 170-171.
- λβ. Περὶ τῶν περιεκτικῶν καὶ ἰδικῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 82-83· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 172-173.
- λγ. Ὅτι πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῖν ἐποίησεν ὁ Θεός, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 83-85· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 173-174.
- λδ. Ὅτι οὐκ ἐστὶ πολυλογία ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 85-86· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 175-176.
- λε. Ὅτι ταπεινοφροσύνης δίχα ἀμήχανον σωθῆναι, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 86-89· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 177-180.

- λς. Περί οικοδομῆς τῆς ψυχῆς δι' ἀρετῶν, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 90-91· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 181-183.
- λζ. Ὅτι μέγα ἀγαθὸν ἡ ἀγάπη καὶ ἡ συμβουλή μετὰ ταπεινώσεως, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 92-94· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 184-187.
- λη. Ὅτι οὐκ ἐστὶ πολυλογία ἢ συχνότερα ὑπόμνησις τῆς θείας γραφῆς, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 95-96· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 188-190.
- λθ. Περί ψευδωνύμου γνώσεως δήλωσις, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 97-105· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 191-202.
- μ. Δήλωσις τῶν ἀρετῶν, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 106-107· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 203-204.
- μα. Δήλωσις τῶν παθῶν, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 107-108· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 205-206.
- μβ. Περί διαφορᾶς λογισμῶν καὶ προσβολῶν, ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 109-111· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 207-210.
2. Τοῦ αὐτοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ, βιβλίον δεύτερον. Λόγοι συνοπτικοὶ ΚΔ' πλήρεις ὄντες πνευματικῆς γνώσεως:
- α. Λόγος Α' (Περί πνευματικῆς σοφίας), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 112-14· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 211-212.
- β. Λόγος Β' (Περί πίστεως, ὅτι διττή), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 114-17· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 213-215.
- γ. Λόγος Γ' (Περί φόβου εἰσαγωγικοῦ καὶ τελείου), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 117-18· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 216-217.
- δ. Λόγος Δ' (Περί εὐσεβείας, ὅτι πολυειδῆς καὶ πολύτροπος), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 119-21· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 218-220.
- ε. Λόγος Ε' (Περί ὑπομονῆς), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 121-23· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 221-223.
- ς. Λόγος Ζ' (Περί ἐλπίδος), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 124-26· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 224-226.
- ζ. Λόγος Η' (Περί ἀπροσπαθείας), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 126-29· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 227-230.
- η. Λόγος Θ' (Περί νεκρώσεως παθῶν), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 129-32· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 231-233.
- θ. Λόγος Ι' (Περί τῶν σεπτῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 132-35· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 234-238.
- ι. Λόγος Κ' (Περί ταπεινώσεως), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 135-38· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 239-240.
- ια. Λόγος Λ' (Περί διακρίσεως), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 138-41· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 242-246.
- ιβ. Λόγος Μ' (Περί γνώσεως τῶν αἰσθητῶν), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 141-43· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 247-249.
- ιγ. Λόγος Ν' (Περί γνώσεως τῶν νοητῶν), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 143-45· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 250-251.
- ιδ. Λόγος Ξ' (Περί ἀληθοῦς ἀπαθείας), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 145-46· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 251-252.
- ιε. Λόγος Ο' (Περί ἀγάπης), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 146-47· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 253-254.
- ισ. Λόγος Π' (Περί Θεοῦ γνώσεως), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 148-49· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 255-256.

- ιζ. Λόγος Ρ' (Περὶ φρονήσεως), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σ. 149· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 256-257.
- ιη. Λόγος Σ' (Περὶ σωφροσύνης), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σ. 150· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 257-258.
- ιθ. Λόγος Τ' (Περὶ ἀνδρείας), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 150-51· *The Philokalia*, vol. III, σ. 258.
- κ. Λόγος Υ' (Περὶ δικαιοσύνης), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 151-52· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 258-259.
- κα. Λόγος Φ' (Περὶ τελείας εἰρήνης τῶν λογισμῶν), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 152-53· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 259-260.
- κβ. Λόγος Χ' (Περὶ πνευματικῆς χαρᾶς), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 153-55· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 260-262.
- κγ. Λόγος Ψ' (Περὶ τῶν θείων γραφῶν, ὅτι οὐκ ἔχουσι διαφωνίαν), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 156-59· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 263-267.
- κδ. Λόγος Ω' (Πῶς ἔρχεται ὁ ἄνθρωπος εἰς αἴσθησιν, ἵνα γινώσκη τὸ συμφέρον), ed. *Φιλοκαλία*, Γ', σσ. 159-68· *The Philokalia*, vol. III, σσ. 268-276.

II) ORATIO

1. Λόγος πενθικός τῷ πενθεῖν βουλομένῳ, **cod. Koutloumousiou 14 (3083)**, 12ου αι., ff. 479r-482r (;) [για τον κώδ. βλ. S. LAMBROS, *Catalogue of the Manuscripts on Mount Athos*, vol. I, Cambridge Univ. Press, 1895, σσ. 272-74] = **cod. Vatopediou 628**, 14ου αι., ff. 61r-65r (;) [για τον κώδ. βλ. ΣΩΦΡ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ – ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΣ, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων*, Paris, 1924, σ. 123].

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 644.
- GOUILLARD J., “Un auteur spirituel byzantin du XIIe siècle: Pierre Damascène”, *EO* 39 (1939), 256-78. [= IDEM, *Vie religieuse*, ch. XII]
- A. K(AZH DAN), s.v. Damaskenos, Peter, ODB, vol. I, σ. 580.
- PARPULOV G. I., “Psalms and Personal Piety Byzantium”, εις: P. MAGDALINO – R. NELSON (eds.), *The Old Testament in Byzantium*, [Dumbarton Oaks Byzantine Symposia and Colloquia], D. Oaks, Washington D.C., 2010, σσ. 77-105. [ιδ. σ. 83 για την σύλληψη της έννοιας της ψαλμωδίας με σωματικούς όρους στον Π. Δαμασκηνό]
- PETERS G., *Peter of Damascus, Byzantine Monk and Spritual Theologian*, [Studies and Texts, 175], Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto, 2011.
- ΘΕΟΧΑΡΑΚΗΣ Ν. *et al.*, “Η ψυχοθεραπεία στο Βυζάντιο”, *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής* 20 (2003), 547-550. [ιδ. σ. 548, για την *ανασκόπηση* ως μέσο για την συνειδητοποίηση του εαυτού => σημαντικό βήμα για άνθρωπο ευρισκόμενο σε στάδιο πένθους]

59. Δημήτριος ὁ ἐκ Λάμπης = i. <διπλωμάτης & απεσταλμένος στη Δύση>

ΕΡΓΟ :

Είναι γνωστό ότι ο Δημήτριος συνέγραψε μια θεολογική πραγματεία για να υποστηρίξει τις θέσεις του στα πλαίσια της διαμάχης που είχε με τον Μανουήλ Α΄ Κομνηνό, αλλά δεν σώθηκε ή ίσως λανθάνει ακόμη.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 83-84, 98.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 342, 693.
- CLASSEN P., “Das Konzil von Konstantinope 1166 und die Lateiner”, *BZ* 48 (1955), 339-68.
- DÖLGER, *Regesten*, no. 1351b, σ. 208.
- DONDAINE A., “Hugues Ethérien et le concile de Constantinople de 1166”, *Historisches Jahrbuch* 77 (1957), 473-83.
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les registres*, nos. 1039, 1041, 1043, σσ. 496-500.
- GOUILLARD, “Le Synodicon de l’Orthodoxie”, σ. 216 κ.ε.
- KAZHDAN A. – WHARTON EPSTEIN ANN, *Change in the Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, [The Transformation of the Classical Heritage, 7], Berkeley, 1985 [ελλην. μτφρ. Α. ΠΑΠΠΑΣ, *Αλλαγές στον Βυζαντινό Πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1997], σ. 291.
- KOLBABA TIA, “Byzantine Perceptions of Latin Religious ‘Errors’: Themes and Changes from 850 to 1350”, εις: ANGELIKI E. LAIOU – R. MOTTAHEDEH (eds.), *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, Dumbarton Oaks, Washington D.C., 2001, σσ. 117-43, ιδ. σσ. 138-140.
- _____, “Ambiguity and ambivalence in Byzantine responses to Latin theology, ca. 1081-1204”, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, London 21-26 August 2006*, ed. ELIZABETH JEFFREYS, vol. II: Abstracts of Panel Papers, Ashgate, Aldershot, 2006, σσ. 15-16.
- KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, σ. 93.
- MAGDALINO P., “The phenomenon of Manuel I Komnenos”, *BF* 13 (1988) [=J.D. HOWARD – JOHNSTON (ed.), *Byzantium and the West, c. 800 – c. 1200, Proceedings of the XVIII Spring Symposium of Byzantine Studies, Oxford 30 March – 1 April 1984*, Amsterdam, 1988], σσ. 171-99 [= *Tradition*, ch. IV], ιδ. σσ. 196-98.
- _____, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 290-91, 387.
- A. K(AZH)DAN, s.v. Demetrios of Lampe, ODB, vol. I, σ. 605.
- PETIT L., “Documents inédits sur le concile de 1166 et ses derniers adversaires”, *VV* 11 (1904), 465-93.
- STONE A., “A Threefold Controversy Concerning the Trinity: An Unregarded Attempt at Crosspollination Between the Christian and Islamic Faiths at Byzantium in 1180”, *GOTHR* 43 (1998), 155-65. [σχολιασμός αποσπάσματος από επιτάφιο Ευσταθίου σε Μανουήλ Α΄ (ed. TAFEL, σσ. 204,49 - 205,34) σε σχέση με την έριδα ‘Ο Πατήρ μου μείζων μου ἐστί & την συμμετοχή του Δημητρίου σε αυτή, βλ. II, σσ. 159-162]
- THETFORD G., “The Christological Councils of 1166 and 1170 in Constantinople”, *St. Vladimir’s Theological Quarterly* 31 (1987), 143- 161.

- ΒΑΡΖΟΣ, *Γενεαλογία*, τόμ. Β', σ. 294 π. 4. [όπου ανάλυση του ποιοί ήταν οι υποστηρικτές του Δημητρίου στην διαμάχη με Μανουήλ]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Ο Δημήτριος, όπως φαίνεται από τον προσδιορισμό *Λάμπης δὲ κώμης ὠρμημένος Ἀσιανῆς* (Κίνναμος, 251.298) προερχόταν προφανώς από την *Φρυγία*. Για την περιοχή αυτή βλ. Κ. BELKE-N. MERSICH, *Phrygien und Pisidien*, [TIB, Bd. 7], Wien, 1990, σσ. 321-22. Δεν θα πρέπει να συγχέεται με την Λάμπη της Κρήτης, για την οποία βλ. Κ.Δ. ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ, “Η ἐπισκοπή Λάμπης καὶ ἡ Παναγία ἡ Λαμπηνή”, *Κρητικά Χρονικά* 10 (1956), 305-316, όπου και παραιτέρω βιβλιογραφία.

60. Διογένης Ἰωάννης = i. μαίστωρ τῶν ρητόρων (:)

ΕΡΓΟ :

I) ORATIONES

1. Λόγος τοῦ Διογένους κῦρ Ἰωάννου ἀναγνωσθεὶς ἐν τῷ παλατίῳ εἰς τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Φώτων, προκαθημένου τοῦ αὐτοκράτορος κῦρ Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinorum* αρ. XVI, σσ. 304-311.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- CHEYNET J.-C., “Grandeur et décadence des Diogénai”, εἰς: ΒΑΣΙΛΙΚΗ Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ (εκδ.), *Η Αυτοκρατορία σε Κρίση (:)* Το Βυζάντιο τον 11ο αιώνα (1025-1081), [Διεθνή Συμπόσια, 11], ΚΒΕ/ΕΙΕ, Αθήνα, 2003, σσ. 119-38, ἰδ. σ. 134 [= J.-C. CHEYNET, *La Société byzantine l'apport des sceaux*, vol. 2, (Bilans de Recherche, 3/2), Association des amis du Centre d'histoire et civilisation de Byzance, Paris, 2008, ch. 21, σ. 580].
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 57-58, 159-160.
- CRESCI LIA RAFFAELLA, “*Exempla storici greci negli encomi e nella storiografia bizantini del XII secolo*”, *Rhetorica*, 22.2 (2004), 115-45. [για την προβολή προτύπων ιστορ. παρελθόντος & την σύγκρισή τους με εγκωμιαζόμενο πρόσωπο στον λόγο Ιω. Διογένους]
- HAKKARAINEN M., “On the Visualisation and Verbalisation of the Emperor’s Position in the Comnenian Period”, *Acta Byzantina Fennica* 6 (1992), 17-34. [ανάλυση λόγου Ιω. Διογένη και το βυζ. τυπικό εκφώνησης λόγων την ημέρα των Θεοφανείων]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 126.
- Α. Κ(ΑΖHDAN), s.v. Diogenes, ODB, vol. I, σ. 627.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 455, 462, 469.
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους της εποχής, μεταξύ των οποίων & του Διογένη]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Σώζεται σφραγίδα κάποιου Ἰωάννου τοῦ τοῦ Διογένους, ἡ ὁποία χρονολογεῖται μέσα στον 12ο αἰ., βλ. J.-C. CHEYNET – D. THEODORIDIS, *Sceaux Byzantins de la collection D. Theodoridis. Les sceaux*

patronymiques, [Collège de France – CNRS, Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance/Monographies, 33], Paris, 2010, αρ. 71, σσ. 83-84: *Σφραγίς Ἰωάννου τοῦ τοῦ Διογένους*. Θα μπορούσε η σφραγίδα να είναι δική του, καθώς σύμφωνα με τους εκδότες της, δεν υπάρχουν χρονολογικά κωλύματα για μία τέτοια απόδοση. Βέβαια, στον λόγο του κώδ. του Escorial ο τίτλος έχει ως εξής: «*Λόγος τοῦ Διογένους κῦρ Ἰωάννου...*», που σημαίνει –εκτός και αν εξέπεσε από αντιγραφικό σφάλμα το δεύτερο άρθρο τοῦ στο χφ.– ότι ο κάτοχος της σφραγίδος δεν ταυτίζεται μάλλον με τον ρήτορα, αλλά με κάποιον ομώνυμό του ανηψιό ή προστατευόμενο.

- Από τον 13ο αι. είναι γνωστός ο *δούξ, ἀπογραφεὺς καὶ ἐξισωτὴς τῶν νήσων Λέρου καὶ Καλύμνου* Κωνσταντίνος Διογένης, βλ. το πρακτικόν που συνέταξε, ed. ΜΑΡΙΑ ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Β': *Ἐγγραφα Δημοσίων Λειτουργῶν*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, ἔγγρ. υπ' αρ. 65, σσ. 164-69 (Σεπτεμβρίου 1254). Δεν είναι καταχωρισμένος στο PLP.

61. **Διούπατος Νικόλαος** = *ἰ. κριτής* [τελευταίο τέταρτο 11ου αι. ;]

ΕΡΓΑ :

I) SCHOLIA

1. Εἰς τὸ αὐτὸ (scil. τὴν *Ἀριθμητικὴν* τοῦ Νικομάχου τοῦ Γερασηνοῦ) Νικολάου κριτοῦ τοῦ Διουπάτου, inc.: Εἰπὼν ὁ νικόμαχος ἀπὸ τῆς ἰσότητος πρώτης ... – des. (κολοβόν): ... εἶπεν [rasura] εὔρεθῆσεται, **cod. Ambros. gr. 404 (G 62 Sup.)**, ff. 66r-66v. [για τον κώδικα, που χρονολογείται στον 15ο αιώνα, βλ. MARTINI-BASSI, *Catalogus cod. gr. Bibl. Ambros.*, σσ. 482-83]
2. <Scholia nomocanonica> Τοῦ Διουπάτου, **cod. Marc. gr. 168**. [για τον κώδικα, που χρονολογείται στα μέσα του 14ου αι., βλ. ΜΙΟΝΙ, *Thesaurus Antiquus*, I, σσ. 247-49· SCHMINCK *et al.*, *Repertorium der Handschriften des byz. Rechts*, II (Nr. 328-427), σσ. 211-213, ἰδ. σ. 211]

[Dubium ?]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- CHEYNET J.-C., “The Byzantine aristocracy in the 10th-12th centuries: a review of the book by A. Kazhdan and S. Ronchey”, engl. transl. from “L’aristocrazia bizantina nei secoli X-XII: a proposito del libro di A. Kazhdan e S. Ronchey”, *Rivista Storica Italiana* 113.2 (2001), 413-40, εις: *The Byzantine Aristocracy and its Military Function*, Ashgate/Variorum, Aldershot, 2006, II, σσ. 1-28, ἰδ. σ. 22. [Ο C. τονίζει ότι δεν γνωρίζουμε πολλά πράγματα γύρω από κρατικούς αξιωματούχους στην υπηρεσία του αυτοκράτορα, οι οποίοι έγιναν επικεφαλής μικρών αριστοκρατικών οικογενειών και το όνομά τους, όπως στην περίπτωση των Διουπάτων, προέρχεται από τις λειτουργίες που ασκούσαν]
- DÖLGER, *Regesten*, no. 1168c, σσ. 133-34.
- A. K(AZH DAN), s.v. Dishypatos, ODB, vol. I, σ. 638.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Είναι πολύ πιθανό ότι ο συντάκτης του σχολίου ταυτίζεται με τον αναφερόμενο σε *βασίλική σημείωσι* του Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ (Ἰούλιος 1092), βλ. Ἰω. & ΠΑΝ. ΖΕΠΟΣ, *Jus Graecoromanum*, vol. I: *Novellae et Aureae Bullae Imperatorum post Justinianum*, Αθήνα, 1931 [ανατύπ. Aalen, 1962], collatio IV, αρ. 21, σ. 300: «... ἀλλ’ οἱ περὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑπερμαχοῦντες, ὃ τε διούπατος νικόλαος καὶ

δικολόγοι ὁ αἰχμάλωτος²⁸ καὶ ὁ σκαλοσκέπαστος (?)...». Ἡ αναφορά του ονόματος του ἐν λόγῳ Δισυπάτου σε δικαστικὴ υπόθεση (τῆς Ἄννης, ἀνηψιάς του Βασιλείου, τελευτήσαντος μητροπολίτου Νικομηδείας) ὡς *ὑπερμαχοῦντος* καὶ σε συνάφεια με τοὺς αἰνιγματικούς *δικολόγους* μας οδηγεῖ στο συμπέρασμα ὅτι θα πρέπει νὰ ἔφερε καὶ αὐτὸς κάποια δικαστικὴ ιδιότητα που δεν αναφέρεται στὴν *σημείωσιν*, πιθανῶς του κριτοῦ, καὶ ἐπομένως ἡ προτεινόμενη ταύτιση εἶναι εὐλογοφανής.

- Στον **cod. Marc. gr. 168**, ὁ ὁποῖος παραδίδει τὸν Νομοκάνονα σε 14 τίτλους με σχόλια του Βαλασαμῶνος, μεταξύ των σχολίων στους διαφόρους τίτλους παραδίδονται καὶ σχόλια τα ὁποῖα προσγράφονται στὸν Ζωναρά καὶ σε κάποιον Δισύπατο [τοῦ δισυπ(ά)τ(ου) στὸν κῶδ.]. Δεν εἶναι ἀπίθανο τα ἐν λόγῳ σχόλια νὰ ἀνήκουν στὸν ἐν λόγῳ κριτὴ Νικόλαο Δισύπατο.
- Σε γνωμοδότηση σε ζήτημα περὶ γάμου (υπόθεση *μεγαλεπιφανεστάτου* Ἀλεξίου Καπανδρίτη), τὸ ὁποῖο φαίνεται ὅτι ἐξεδόθη ἐπὶ πατριαρχείας Ἰωάννου Καματηροῦ (1198-1206), ἀναφέρεται ἕνας Ἰωάννης Δισύπατος, *κριτῆς τοῦ βήλου καὶ ἐπὶ τοῦ ἵπποδρόμου*, βλ. *Ψήφισμα πολιτικῶν δικαστῶν περὶ συγγενείας, ὅτε δύο δισηξαδέλφας εἰς γάμου κοινωνίαν ἠγάγετό τις* κλπ, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Ε', σσ. 397-398, ἰδ. σ. 396 (βλ. καὶ τὴν συνοδικὴ ἀπόφαση Ἰω. Καματηροῦ ἐπὶ τῆς ἰδίας υποθέσεως, *αὐτόθι*, σσ. 103-105).

62. **Δούκας Ἰωάννης** = i. *σεβαστός*
 ii. *πανσέβαστος σεβαστός*
 iii. *οἰκεῖος τοῦ αὐτοκράτορος*
 iv. *μέγας ἐταιρειάρχης*

ΕΡΓΑ :

I) VERSUS

1. Στίχοι τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα εἰς ἑαυτὸν καὶ κατὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀβελτερίας ἐν οἷς καὶ περὶ ψυχῆς ζήτησις, ed. Δ. Ι. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Δύο ποιήματα του Ἰωάννη Δούκα”, *Ελληνικά* 28 (1975), 66-91, κείμε. σσις σσ. 67-9.
2. Μονωδία τοῦ αὐτοῦ διὰ πολιτικῶν στίχων εἰς τὴν κραταιὰν ἡμῶν δεσποίνην, ed. Δ. Ι. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Δύο ποιήματα”, *ὁ.π.*, κείμε. σσις σσ. 69-72.

II) EPISTULA

[DUBIUM ?]

1. Ἐπιστολὴ παρηγορητικὴ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ μεγάλου ἐταιρειάρχου κῦρ Ἰωάννου τοῦ Δούκα πρὸς τὸν περιπόθητον ἐξαδέλφον τοῦ βασιλέως κῦρ Ἰωάννου τοῦ Δούκα τὸν υἱὸν τοῦ αἰοιδίμου καίσαρος, inc.: “Ἴνα τί μοι παμπόθητε τοῦ βασιλέως ... – des. (κολοβό): πρὸ ὥρας, ὦ λόγοι – **cod. Barocci 131**, f. 486v. [βλ. H.O. COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues, I : Greek Manuscripts*, reprinted with corrections from the edition of 1853, Bodleian Library, Oxford, 1969, σ. 230 (δεν ἀναφέρεται στὴν συγκεκριμένη ἐπιστολή). N. G. WILSON, “A Byzantine Miscellany: MS. Barocci 131 described”, *JÖB* 27 (1978), 157-79, σ. 176].

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

²⁸ Ὁ Αἰχμάλωτος που ἀναφέρεται στὴν *βασιλικὴ σημείωσι* του Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ του ἔτους 1092 πρέπει πιθανότατα νὰ ταυτίζεται πρὸς τὸν *βασιλικὸ νοτάριο τοῦ σεκρέτου τῶν οἰκειακῶν* Βασίλειο Αἰχμάλωτο, ὁ ὁποῖος υπέγραψε μεταξύ ἄλλων *πιττάκιο* του ἰδίου αὐτοκράτορος υπέρ τῆς μονῆς Πάτμου τὸ ἔτος 1087, βλ. ΕΡΑ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Α': *Αὐτοκρατορικά*, Ε.Ι.Ε., Ἀθήνα, 1980, αρ. 46Α.³³⁸, σ. 329.

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 180, 194. [για την αποστολή του Δούκα στην Θεσ/νίκη για να διευθετήσει την τεταμένη κατάσταση μεταξύ Ευσταθίου & του ποιμνίου του]
- DARROUZES, *Georges et Démètrios Tornikès*, σσ. 45-6 και no. 10, σσ. 127-129: Ἰωάννη τῷ Καματηρῷ· no. 11, σσ. 130-132: Ἰωάννη τῷ Καματηρῷ· no. 12, σσ. 133-134: Ἰωάννη τῷ Καματηρῷ.
- ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ ΣΩΦΡ., *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ εἰς τὰς ἀπορίας τῆς Θείας Γραφῆς κεφάλαια*, τόμ. Α', Αθήνα, 1906, σσ. 267-72: Τῷ μεγαλοδοξωτάτῳ μεγάλῳ ἑταιριάρχῃ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Δούκᾳ. Περὶ τοῦ πῶς ὑπέσχετο δοῦναι τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς τὴν ἐπὶ δώδεκα θρόνων καθέδραν, καὶ τοῦ προδότου Ἰούδα συμπάροντος αὐτοῖς· τόμ. Β', Αλεξάνδρεια σσ. 78-91: Τῷ μεγαλοδοξωτάτῳ μεγάλῳ ἑταιριάρχῃ καὶ σεβαστῷ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Δούκᾳ. Εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι καὶ ἡ τοῦ Κυρίου μητὴρ ἐγκυμονοῦσα τὸ τοῦ ἔλεγκου ὕδωρ ἔπιεν.
- KARLIN-HAYTER PATRICIA, "99. Jean Doukas", *Byz* 42 (1972), 259-65. [διορθώνει τον POLEMIS, *Doukai* => ο μέγας ἑταιριάρχης δεν ταυτίζεται με τον ἑπαρχο τῆς πόλεως Ἰωάννη Δούκα κλπ.]
- A. K(AZH)DAN, "John Doukas. An Attempt of De-Identification", *Le parole e le idee* 11 (1969), 242-47.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 344, 373, 456, 508.
- MATINO GIUSEPPINA, "Una consolatoria inedita di Costantino Niceno", *Δίπτυχα* 3 (1982-83), 256-78, κείμε. σσ. 261-269: Τοῦ αὐτοῦ (scil. Κωνσταντίνου Νικαέως) πρὸς τὸν μέγαν ἑταιριάρχῃ κυρὸν Ἰωάννην τὸν Δούκαν παραμυθητικός.
- POLEMIS D.I., *The Doukai: a Contribution to Byzantine Prosopography*, [University of London Historical Studies, 22], Athlone Press, London, 1968, no. 99, σσ. 127-130.
- ΠΟΛΕΜΗΣ Δ. Ι., "Δύο ποιήματα του Ἰωάννη Δούκα", *Ελληνικά* 28 (1975), 66-91.
- ΠΟΛΕΜΗΣ Ι.Δ., "Κριτικές και ερμηνευτικές παρατηρήσεις σε βυζαντινά και μεταβυζαντινά ποιήματα", *Ελληνικά* 44 (1994), 357-67, ιδ. σ. 357.
- REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinorum*, αρ. ΙΙ, σσ. 16-24: Τοῦ αὐτοῦ εἶδος λαλιᾶς τινος καὶ προσφωνήσεως, ὅτε ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς καὶ μέγας ἑταιριάρχης κύρ Ἰωάννης ὁ Δούκας ἦλθεν εἰς Θεσσαλονίκην ἐρευνησὼν τὸν Λεπενδρηνὸν κατὰ θεῖον καὶ βασιλικὸν ὄρισμόν = ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. Λ, σσ. 195-201.
- STONE A.F., "The Grand Hetaireiarch John Doukas: The Career of a Twelfth-Century Soldier and Diplomat", *Byz* 69 (1999), 145-64. [αναδίπλωση ὅλων των πτυχῶν της σταδιοδρομίας του Δούκα μέσα ἀπὸ ὅλες τις πηγές, και κυρίως τον Ευστάθιο]
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 770, σσ. 349-50. [για σφραγ. Ἰω. Δούκα]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Η ανέκδοτη επιστολή δεν συμπεριλαμβάνεται στο corpus που κατήρτισε ο M. GRÜNBAIT, *Epistularum Byzantinorum Initia*, Georg Olms-Weidman, Hildesheim-Zürich-New York, 2001.
- Η μεγάλη συχνότητα με την οποία απαντά το όνομα Ἰωάννης Δούκας στον 11ο-13ο αι. καθιστά την προσπάθεια ταύτισης επισφαλής και δεν μπορεί να διατυπωθεί πέραν πάσης αμφιβολίας σε ποιον Ἰωάννη Δούκα, ανάμεσα στους τόσους ομωνύμους, ανήκει συγκεκριμένα η επιστολή. Η αναφορά πάντως στον βασιλέα Ἰω. Γ' Δούκα είναι αινιγματική, αν δεν οφείλεται βεβαίως σε κάποιο αντιγραφικό ή άλλο λάθος. Έτσι, εκ πρώτης όψεως, φαίνεται ότι ο συντάκτης θα πρέπει να αναζητηθεί στην περίοδο της «εξορίας» στη Νίκαια. Επειδή όμως δεν απαντά στις πηγές της μεταγενέστερης περιόδου κάποιος πανσέβαστος σεβαστός και ταυτόχρονα μέγας ἑταιριάρχης με λογοτεχνικές αξιώσεις (όπως ο του 12ου αι. –POLEMIS, no. 99– του οποίου σώζονται συγγράμματα και είχε επαφές με λογίους της εποχής, όπως οι Ευστάθιος Θεσ/νίκης, Κων/νος ο Νικαεύς και Γεώργιος Τορνίκης) θα μπορούσε ίσως να αποδοθεί, με κάθε επιφύλαξη ασφαλώς, η επιστολή σε αυτόν. Επίσης, είναι πιθανόν ότι η παρηγορητική αυτή επιστολή μπορεί να

συσχετιστεί ενδεχομένως ως προς το περιεχόμενο με την έμμετρη μονωδία που συνέταξε ο Ιω. Δούκας (βλ. εδώ έργο υπ' αριθμ. I.2). Η εξέταση της επιστολής από ψηφιακή φωτογραφία δεν βοήθησε στην εξαγωγή ασφαλεστέρων συμπερασμάτων, διότι στο συγκεκριμένο φύλλο του κώδικος η γραφή είναι εξίτηλος και αρκετά δυσανάγνωστη λόγω φθορών από υγρασία.

63. **Ἑξαπτερυγος Θεόδωρος** = i. διδάσκαλος

Σφραγίδα του Θεοδώρου Ἑξαπτερύγου (πηγή : ŠANDROVSKAJA – SEIBT, *Byzantinische Bleisiegel der Staatlichen Eremitage*, αρ. 100)

ΕΡΓΑ :

I) **PROGYMNASMATA** [NARRATIONES : 6 διηγήματα από cod. Vindobon. Philol. gr. 254]

1. Τοῦ γραμματικοῦ κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Ἑξαπτερύγου διήγημα, ed. W. HÖRANDNER, “Die Progyrnasmata des Theodoros Hexapterygos”, εις: E. TRAPP, J. KODER, O. KRESTEN, W. HÖRANDNER (eds.), *BYZANTIOS. Festschrift für H. Hunger zum 70. Geburtstag*. Wien, 1984, σσ. 147-62, ιδ. σσ. 150-152.
2. Τοῦ αὐτοῦ διήγημα ἕτερον, ed. HÖRANDNER, σσ. 152-153.
3. Τοῦ αὐτοῦ διήγημα ἕτερον, ed. HÖRANDNER, σσ. 153-154.
4. Τοῦ αὐτοῦ ἕτερον διήγημα, ed. HÖRANDNER, σσ. 154-155.
5. Τοῦ αὐτοῦ διήγημα ἕτερον, ed. HÖRANDNER, σσ. 156-157.
6. Τοῦ αὐτοῦ διήγημα ἕτερον, ed. HÖRANDNER, σσ. 157-158.

II) **MONODIA**

1. Τοῦ αὐτοῦ, ἦτοι τοῦ Ἑξαπτερύγου κῦρ Θεοδώρου, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Χορηγητοπο<ύ>λου κῦρ Στεφάνου, ed. AL. SIDERAS, *25 unedierte byzantinische Grabreden*, Θεσσαλονίκη, 1990, σσ. 223-246.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 674.
- CONSTANTINIDES, *Higher Education*, σσ. 9, 10, 11, 27, 31, 151 n., 152, 153.
- C. N. C(ONSTANTINIDES), s.v. Hexapterygos, Theodore, ODB, vol. II, σ. 928.
- CONSTANTINIDES C.N., “Teachers and students of rhetoric in the late Byzantine period”, εις: ELIZABETH JEFFREYS (ed.), *Rhetoric in Byzantium, Papers from the Thirty-fifth Spring Symposium of Byzantine Studies, Exeter College, University of Oxford, March 2001*, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publications, 11], Ashgate/Variorum, Aldershot, 2003, αρ. 3, σσ. 39-53, ιδ. σσ. 42, 43, 44, 48.
- Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου *Χρονική Συγγραφή*, εις: A. HEISENBERG (ed.), *Georgii Acropolitae Opera*, vol. I, Teubner, Stuttgart, 1903 [μὲ διορθώσεις τοῦ P. WIRTH, Teubner, Stuttgart, 1978], σ. 49.10.24.
- HÖRANDNER W., *Der Prosarhythmus in der rhetorischen Literatur der Byzantiner*, [Wiener Byzantinische Studien, XVI], Wien, 1981, ιδ. σσ. 114-116.

- HUNGER H., (unter Mitarbeit von O. KRESTEN), *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek. Teil 1: Codices historici, philosophici et philologici*, [Museion, Neue Folge/Vierte Reihe, Bd. I], Wien, 1961, σσ. 364-365: **cod. Vindobon. Phil. 254**.
- _____, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 442.
- ΛΑΜΠΑΚΗΣ ΣΤ., “Η μυθική παράδοση περί του Απόλλωνος Σμινθέως σε προγυμνάσματα του Θεοδώρου Εξαπτερύγου”, *ΕΕΒΣ* 51 (2003), [= *Τιμητικόν αφιέρωμα εις τον καθηγητήν Αθανάσιον Δ. Κομίνην*], 360-64.
- MACRIDES RUTH J., *George Acropolites. The History. Introduction, translation and commentary*, [Oxford Studies in Byzantium, 4], Oxford University Press, 2007, σσ. 9, 28, 192, 193, 194.
- *PLP*, CD ROM-Version, Verlag der Öster. Akademie der Wissenschaften, Wien, 2001, nos. 6061, 6062, 6063, 93498 [μέλη οικογένειας Έξαπτερύγων].
- ΠΟΛΕΜΗΣ Ι. Δ., “Διορθώσεις σε βυζαντινά κείμενα”, *Ελληνικά* 42 (1991-92), 162-173. [ιδ. στ. 4 : διορθώσεις σε επιτάφιο Έξαπτερύγου σε Χορηγητόπουλο (ed. SIDERAS)]
- SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, ενότητα 22, αρ. 67, σσ. 240-244.
- ŠANDROVSKAJA VALENTINA S. – SEIBT W. (unter Mitarbeit von NATASCHA SEIBT), *Byzantinische Bleisiegel der Staatlichen Eremitage mit Familiennamen. 1. Teil: Sammlung Lichačev – Namen von A bis I*, Veröffentlichungen der Kommission für Byzantinistik, X/1, Verlag der Österr. Akad. der Wissenschaften, Wien, 2005. [βλ. ειδ. σ. 115, αρ. 100: ‘Ο ἅγιος Θεόδωρος. / Έξαπτερίγου σφράγισμα Θεοδώρου), 12th c. (2nd third)]
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 748a,b, σ. 340. [για σφραγ. Θεοδ.]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Για ένα ακόμη μέλος της οικογένειας των Έξαπτερύγων, τον γραφέα Νικηφόρο, βλ. CONSTANTINIDES, *Higher education*, σ. 10, υποσημ. 28. Από το χέρι του προέρχονται ο **cod. Bonon. Bibl. Univ. 3643** (13ου αι.), όπου και ο ακόλουθος κολοφών (f. 244v): «† εὐαγγελικῆς ᾧδι σὺν θεῷ τέλος : προπαρασκευῆς : | μέμνησο τοίνυν ταῖν χεροῖν ὅστις φέρεις : | ῥακενδυτοῦντος γραφέως νικηφόρου : | ἔξαπτερύγων ἐκ γένους κατηγμένου : | σώσαι Θεὸς λέγων περ αὐτὸν ἐν κρίσει : †» και 3644. Πρβλ. E. GAMILLSCHEG, rev. of C. N. CONSTANTINIDES, *Higher Education...*, *JÖB* 35 (1985), 312-14, σ. 313, ο οποίος προτείνει χρονολόγηση του κώδ. 3643 στα τέλη 12ου αι. Για τον κώδικα βλ. A. OLIVIERI – N. FESTA, “Indice dei codici greci delle Biblioteche Universitaria e Comunale di Bologna”, *SIFC* 3 (1895), 385-495, ιδ. σ. 465, [ανατύπ. στο CHRISTA SAMBERGER (επιμ.), *Catalogi Codicum Graecorum qui in minoribus Bibliothecis Italicis asservantur*, vol. I, Lipsiae 1968, σ. 83].

64. **Έξαπτερύγος ή Χορηγητόπουλος Στέφανος** = i. μαθητής των Στιλβή και Τορνίκη

Δεν είναι γνωστό κάτι περισσότερο για αυτόν τον Στέφανο, πέρα από τις δύο μονωδίες του Στιλβή & του Έξαπτερύγου που συνετέθησαν για το πρόσωπό του.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- CRISCUOLO U., “Didascalia e versi di Costantino Stilbes”, *Δίπτυχα* 2 (1980-81), 78-97, ιδ. σσ. 90-92.

- DIETHART J., *Der Rhetor und Didascalos Konstantinos Stilbes*, Diss., Wien, 1971, σσ. 88-90.
- DIETHART J. – HÖRANDNER W. (eds.), *Constantinus Stilbes, Poemata*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum & Romanorum Teubneriana], K.G. Saur, 2005, σσ. 1-2: Στίχοι μονωδικοί επί τινι εὐφρευῆ νέω τελευτήσαντι κατ' ἐρώτησιν.
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σ. 46 υποσ. 132.
- MILLER T. S., “Death in a Xenon ?”, εις: SOFIA KOTZABASSI – G. MAVROMATIS (hrsg.), *Realia Byzantina*, [Byzantinisches Archiv, 22], De Gruyter, Berlin-New York, 2009, σσ. 191-196. [για τον χαρακτήρα & τη λειτουργία του ξενώνας στο Βυζάντιο, αλλά & την μονωδία του Στιλβή προς τον μαθητή του Στέφανο που πέθανε σε έναν τέτοιο ξενώνα]
- SIDERAS A. (ed.), *25 unedierte byzantinische Grabreden*, Θεσσαλονίκη, 1990, σσ. 223-246: Τοῦ αὐτοῦ, ἦτοι τοῦ Ἐξαπτερύγου κῦρ Θεοδώρου, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Χορηγητοπο<ύ>λου κῦρ Στεφάνου.
- _____, “Zur Frage nach dem letzten Metropoliten von Alt-Patras vor der Lateinherrschaft”, *RSBN.S.* 27 (1990), 181-90.
- _____, *Die byzantinischen Grabreden*, ἐνότητα 22, ἀρ. 67, ἰδ. σ. 239 π. 7.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Για ένα ακόμη μέλος της οικογενείας των Χορηγητοπούλων, τον Γεώργιο Χορηγητόπουλο, ο οποίος αναφέρεται σε έγγραφο του σεκρέτου τῆς θαλάσσης τον Νόεμβριο του 1199 ως *ἐνεργῶν δικαίῳ τοῦ πρωτονωβελισσιμοῦπερτάτου κυροῦ Στεφάνου τοῦ Γαβαλᾶ* βλ. ΜΑΡΙΑ ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Β': *Ἐγγραφα Δημοσίων Λειτουργῶν*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, ἐγγρ. υπ' ἀρ. 59.²⁵, σ. 123.

65. **Εὐγενειανὸς Νικήτας** = i. μαθητῆς Θεοδ. Προδρόμου
ii. διδάσκαλος (:)

ΕΡΓΟ :

I) ΡΟΕΜΑ

1. Νικήτα τοῦ Εὐγενειανοῦ τῶν κατὰ Δροσίλλαν καὶ Χαρικλέα, ed. R. HERSCHER, *Erotici scriptores graeci*, vol. II, Teubner, Lipsiae, 1859, σσ. 435-552· ed. F. CONCA, *II romanzo bizantino del XII secolo*, Torino, 1994, κείμε. σσ. 306-497· K. PLEPELITS (γερμαν. μτφρ. & σχολ.), *Niketas Eugenianos. Drosilla und Charikles*, [Bibliothek der Griechischen Literatur, 61], A. Hiersemann, Stuttgart, 2003· JOAN B. BURTON (αγγλ. μτφρ. & σχολ.), *Drosilla and Charikles by Niketas Eugenianos. A bilingual edition, translated with an Introduction and Explanatory Notes*, Illinois, 2004· Π. ΑΓΑΠΗΤΟΣ & ΕΥΤΕΡΠΗ ΜΗΤΣΗ (εισαγωγικό δοκίμιο), & M. HINTERBERGER (αυθολόγηση, μτφρ. & σχολ.), *Εἰκῶν καὶ Λόγος. Ἐξὶ βυζαντινῆς περιγραφῆς ἔργων τέχνης*, Αθήνα, 2006, σσ. 113-27 (νεοελλην. απόδοση ἐκφράσεως λειμῶνος & ἐκφράσεως Δροσίλλας).

II) VERSUS

1. <Νικήτα Εὐγενειανοῦ> ἕτερα ἰαμβεῖα δίστιχα εἰς ἐρωμένην, ed. Σ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, *NE* 11 (1914), 353-58, ἰδ. σσ. 353-4. [ἀπὸ cod. Urb. gr. 134]

2. Ἐπίγραμμα εἰς μῆλον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 354.
3. Εἰς κόρην, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 354.
4. Εἰς γυναῖκα λουομένην ἐν ποταμῷ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 354.
5. Εἰς Ἔρωτα, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σσ. 354-55.
6. Εἰς Δάφνην κοπτομένην ἀξίνη, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 355.
7. Εἰς φιληθεῖσαν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 355.
8. Εἰς δακτύλιον ἔχοντα καὶ Σωφροσύνην καὶ Ἔρωτα, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 355.
9. Εἰς τὸν Ἄλφειόν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 355.
10. Εἰς παῖδα εὐειδῆ ἀσυντηρήτως προκύπτουσαν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 356.
11. Εἰς κλίνην δάφνινον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 356.
12. Εἰς Ἀθηνᾶν μῆλον βαστάζουσαν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 356.
13. Εἰς Ἑλένην εὐειδῆ δοκοῦσαν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 356.
14. Εἰς Ἀπόλλωνα ἐν ὑακινθίνῳ λίθῳ ὄντα, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 357.
15. Εἰς κόρην ἐζωγραφημένην, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 357. => πρβλ. τὴν ἠθοποιῖα του Σεβήρου Ἀλεξανδρέως: *Τίνας ἂν εἶπε λόγους ζωγράφος, γράψας κόρην καὶ ἐρασθεὶς αὐτῆς*, ed. E. AMATO, *Severus sophista Alexandrinus progymnasmata quae exstant omnia*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], De Gruyter, Berolini – Novi Eboraci, 2009, σσ. 26-28.
16. Εἰς καλλίφωνον τεθνηκυῖαν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σ. 357.
17. Εἰς γραῦν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἐπιγράμματα ἀνέκδοτα”, σσ. 357-58.
18. Τοῦ αὐτοῦ <scil. Νικ. Εὐγενειανοῦ> εἰς ἐκτομίαν πορνεύοντα, **cod. Laurent. Acquisti e Doni 341**, f. 91r, inc.: Φαυλονέρων²⁹ ὁ τύραννος εἰς ἄρσενά κῦπριν ἐλάσας. [βλ. C. GALLAVOTTI, “Novi Laurentiani codicis analecta”, *SBV* 4 (1935), 203-36, ἐδῶ σ. 206]. => πρβλ. τὴν ἠθοποιῖα του Σεβήρου: *Τίνας ἂν εἶποι λόγους εὐνοῦχος ἐρῶν*, ed. AMATO, *Severus sophista Alexandrinus progymnasmata*, σ. 29.
19. Τοῦ αὐτοῦ, ἐπιθαλάμιοι, ed. GALLAVOTTI, “Novi Laurentiani codicis analecta”, σσ. 232-33.
20. Τοῦ αὐτοῦ, ἐπιθαλάμιοι ἤτοι κάλλους ἔκφρασις τῶν συναφθέντων, ed. GALLAVOTTI, “Novi Laurentiani codicis analecta”, σσ. 233-35.
21. Τοῦ αὐτοῦ, μονωδία εἰς τὸν κυρὸν Θεόδωρον τὸν Πρόδρομον, ed. GALLAVOTTI, “Novi Laurentiani codicis analecta”, σσ. 223-29.
22. Τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸν αὐτὸν ἠρωϊκά, ed. GALLAVOTTI, “Novi Laurentiani codicis analecta”, σσ. 229-31.
23. Τοῦ αὐτοῦ, ἐπίγραμμα εἰς τὰ δίστιχα, **cod. Laurent. Acquisti e Doni 341**, f. 98r. Inc.: Σοὶ δυστυχῶν δίστιχα ... (inscriptio). [βλ. GALLAVOTTI, “Novi Laurentiani codicis analecta”, σ. 206].
24. Τοῦ αὐτοῦ, ἐπίγραμμα εἰς τὰ τετράστιχα δι' ἰάμβων καὶ ἠρώων, **cod. Laurent. Acquisti e Doni 341**, f. 99r, Inc.: Ψυχῆς ἐμῆς θέλγητρον εἰς ἀκηδῖαν ... (inscriptio). [βλ. GALLAVOTTI, “Novi Laurentiani codicis analecta”, σ. 206].

III) MONODIAE

1. Τοῦ αὐτοῦ, μονωδία εἰς τὸν κυρὸν Θεόδωρον τὸν Πρόδρομον, ed. GALLAVOTTI, “Novi Laurentiani codicis analecta”, σσ. 223-29. [ἔμμετρη – βλ. παραπάνω no. 21]

²⁹ Το σύνθ.επίθετο *φαυλονέρων* (ἐκ τοῦ φαῦλος καὶ Νέρων προφανῶς) φαίνεται νὰ εἶναι, ἀπ' ὅσο τουλάχιστον μπορέσαμε νὰ ερευνήσουμε, ἀθησαύριστο.

2. Τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸν αὐτὸν ἠρωϊκά, ed. GALLAVOTTI, “Novi Laurentiani codicis analecta”, σσ. 229-31. [έμμετρη –βλ. παραπάνω no. 22]
3. Τοῦ Εὐγενειανοῦ κυροῦ Νικήτα μονωδία εἰς τὸν μακαριώτατον φιλόσοφον κυρὸν Θεόδωρον τὸν Πρόδρομον, ed. L. PETT, “Monodie de Nicéas Eugénianos sur Théodore Prodrome”, *VV9* (1902), 446-63. [ἀπὸ τοῦ *Cod. Esc. gr Y-II-10*]
4. Τοῦ Εὐγενειανοῦ ἐπιτάφιος εἰς τὸν πανσέβαστον μέγαν δρουγγάριον κύριον Στέφανον τὸν Κομνηνόν, ed. B. HELFER, *Niketas Eugenianos, ein Rhetor und Dichter der Komnenenzeit. Mit einer Edition des Epitaphios auf Grossdrungarios Stephanos Komnenos*, Ph.D. Thesis, Univ. zu Wien, 1972, σσ. 47-84.
5. <Νικήτα Εὐγενειανοῦ (–) μονωδία σὲ ἀνώνυμο στὸν *cod. Heidel. Palat. 18*>, ed. AL. SIDERAS, *25 unedierte byzantinische Grabreden*, Θεσσαλονίκη, 1990, σσ. 205-10.

IV) DIALOGUS

1. Ἀνάχαρσις ἢ Ἀνανίας, ed. Δ. ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, *Μαρκιανὰ Ἀνέκδοτα*. 1. Ἀνάχαρσις ἢ Ἀνανίας. 2. Ἐπιστολές – Σιγίλλιο, [ΕΕΦΣΠΘ, Παράρτημα, 45], Θεσσαλονίκη, 1984, κείμε. στις σσ. 205-290.

V) EPISTULAE

1. <δὲν φέρουν ὄνομα συντάκτη ἢ ἀποδέκτη, πιθανότατα τοῦ Εὐγενειανοῦ> Α΄-ΚΔ΄, ed. ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, *Μαρκιανὰ Ἀνέκδοτα*, ὁ.π., σσ. 291-326.
2. Ἐπιστολή πρὸς ἐρωμένην γραμματικὴν νεάνιδος αἴτησις ἐξ ἠϊθέου τοῦ Εὐγενειανοῦ κυροῦ Νικήτου, ed. J. FR. BOISSONADE, *Nicetae Eugeniani narratione amatoriam et Constantini Manassis fragmenta*, vol. II: *Notae*, Lugduni Batavorum, 1819, σσ. 6-12.

VI) SCHEDAE

1. («Τοῦ Εὐγε[νει]ανοῦ»). Ἡθοποιία με θέμα: «Τίνας ἂν εἴποι λόγους Πρίαμος ἐπὶ Ἐκτορι νεκρῷ προκειμένῳ», inc.: Πρώην μὲν ᾧ ἀνδρειότατε Ἐκτορ κατεδοράτιζες ... – des.: ... ἂν μὴ παρῆ κρῆς, καὶ τάριχος στερκτέον. – *cod. Vat. Pal. gr. 92*, ff. 169v-171r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 111]
2. («Τοῦ Εὐγενείου κυροῦ Νικήτα»), μονωδία στὸν Στέφανο Κομνηνὸ (βλ. παραπάνω καὶ τὴν πεζὴ μονωδία, ed. HELFER), inc.: Εἰ καὶ παροιμία ἢ δις τις συντέθειται τὰ καλὰ ... – des.: ... ὄμβροις ἐναλλάξ δακρύων καὶ τοῖς λόγοις. – *cod. Laurent. Conv. Soppressi 2*, ff. 203r-204v, ed. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα τῆς βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, αρ. 3, σσ. 293-96.
3. («Τοῦ κυροῦ Νικήτα τοῦ Εὐγενειανοῦ»), πρόκειται γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Νῶε, inc.: Ἐν καιρῷ τὸν ἐξ ἀγόνων ... – des.: ... ὑπὲρ Νινευὶ καὶ τοσαύτης πληθύος. – *cod. Paris. gr. 2556*, ff. 79r-80r, βλ. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα τῆς βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, σ. 278.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- AGAPITOS P.A., “Narrative, rhetoric and ‘drama’ rediscovered: scholars and poets in Byzantium interpret Heliodorus”, εἰς: R. HUNTER (ed.), *Studies in Heliodorus*, [Cambridge Philol. Society, Suppl. 21], Cambridge, 1998, σσ. 125-56.

- _____, “Writing, reading and reciting (in) byzantine erotic fiction”, εις: B. MONDRAIN (ed.), *Lire et écrire à Byzance*, [Centre de Recherche d’Histoire & Civilisation de Byzance, Monographies, 19], Paris, 2006, σσ. 125-76.
- ΑΓΑΠΗΤΟΣ Π. & ΜΗΤΣΗ ΕΥΤΕΡΠΗ (εισαγωγικό δοκίμιο), & M. HINTERBERGER (ανθολόγηση, μτφρ. & σχολ.), *Εικών και Λόγος. Έξι βυζαντινές περιγραφές έργων τέχνης*, Αθήνα, 2006, σσ. 190-91.
- BEATON, *Medieval Greek Romance*, σσ. 73-75, 85, 153.
- BROWNING, “Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας XI.31”, ιδ. σσ. 508, 510, 517.
- BURTON JOAN B., “Abduction and Elopement in the Byzantine Novel”, *Classical GRBS* 41 (2000), 377-409. [για το θέμα της απαγωγής κλπ. στο μυθ. του Ευγενειανού]
- _____, “A reemergence of Theocritean poetry in the Byzantine Novel”, *Classical Philology* 98 (2003), 251-73. [η επίδραση Θ. στον Νικ. Ευγενειανό]
- _____, “The Pastoral in Byzantium”, εις: M. FANTUZZI – TH. PAPANGHELIS (eds.), *Brill’s Companion to Greek and Latin Pastoral*, Brill, Leiden-Boston, 2006, σσ. 549-79, ιδ. σσ. 557-71.
- _____, “From Theocritean to Longan Bucolic: Eugenianus’ *Drosilla and Charicles*”, *GRBS* 52.4 (2012), 684-713.
- CATAUDELLA Q., “Due note critiche al testo di Niceta Eugenio”, *EEBΣ* 39-40 (1972-73), [=ΛΕΙΜΩΝ, Προσφορά Ν.Β. Τωμαδάκη], 29-32.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., *Μαρκιανὰ Ἀνέκδοτα*. 1. Ἀνάχαρις ἢ Ἀνανίας. 2. Ἐπιστολές - Σιγίλλιο, [ΕΕΦΣΠΘ, Παράρτημα, 45], Θεσσαλονίκη, 1984. [στις σσ. 106-107 γίνεται ταύτιση του Ἀνάχαρι με τὸν Ἴω. Καματηρό, συντάκτη αστρολογ. πονημάτων]
- _____, “Σαπφικά”, *Ελληνικά* 36 (1985), 3-11, ιδ. σ. 10.
- _____, “Philémon, fragment 155 Kock. Un nouveau témoignage”, *Ελληνικά* 36 (1985), 158-60. [μνεία του παραπάνω αποσπάσματος από τον Νικ. Ευγ.]
- _____, “«Τὸν ξύοντα ἀντιξέειν»: ἀντευεργεσία ἢ ἐκδίκηση”, *Ελληνικά* 38 (1987), 17-22. [ιδ. σ. 20, αρ. 11 για τη χρήση της παροιμίας σε Ἀνάχαρις Ευγενειανού]
- _____, “Ποικίλα Ελληνικά”, *Ελληνικά* 38 (1987), 283-95, ιδ. σ. 286.
- _____, “Ποικίλα Ελληνικά, Β’”, *Ελληνικά* 40 (1989), 92-102, ιδ. σσ. 99-100.
- _____, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 100-101, 118-19, 137-38.
- _____, “Ξεχασμένες μαρτυρίες”. [αρ. Α5, Α6α, Α12, Α27β, Α33, Α36α-β, Α41, Α43, Α44, Α47, Β3, Β5, Β6β, Β25α-β, Β26α, Β35]
- CONCA F., “Il romanzo di Niceta Eugenio: modelli narrativi e stylistici”, *Siculorum Gymnasium* N.S. 39 (1986), 115-26.
- _____, *Nicetas Eugenianos’ “Drosilla and Charicles”*, Amsterdam, 1986.
- DAWE R. D., “Notes on Theodorus Prodromos and Nicetas Eugenianus”, *BZ* 94 (2001), 11-19.
- DELIGIORGIS S., “A byzantine romance in international perspective: the *Drosilla and Charikles* of Niketas Eugenianos”, *Neo-Hellenika* 2 (1975), 21-32.
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 25.
- GIUSTI A., “Cultura letteraria e pratica compositiva nel romanzo di Niceta Eugenio”, εις: ANTONIO GARZYA (ed.), *Metodologia dell’ricerza sulla Tarda Antichità. Atti del Primo Convegno dell’Associazione di Studi Tardoantichi*, Napoli, 1989, σσ. 407-14.
- _____, “Nota a Niceta Eugenio (*Dros. et Char. VII 247-332*)”, *Studi Italiani di Filologia Classica*, ser. Terza, 11 (1993), 216-23.

- GRÜNBART M., “Byzantinische Briefkultur”, *Acta antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 47 (2007), 117-38. [σ. 119: ο Αρισταίνετος πρότυπο για την επιστολή του Ευγενειανού, βλ. V.2 παραπάνω]
- _____, “Amplificatio et Imitatio: Anonymus Marcianus ep. 6”, εις: SOFIA KOTZABASSI – G. MAVROMATIS (hrsg.), *Realia Byzantina*, [Byzantinisches Archiv, 22], De Gruyter, Berlin-New York, 2009, σσ. 43-46.
- HATZAKI MYRTO, *Beauty and the Male Body in Byzantium. Perceptions and Representations in Art and Text*, Palgrave/McMillan, 2009. [ιδ. σσ. 9 και 28, όπου σύντομη αναφορά στην έννοια του κάλλους στο μυθιστόρημα του Ευγενειανού]
- HELFER B., *Niketas Eugenianos, ein Rhetor und Dichter der Komnenenzeit. Mit einer Edition des Epitaphios auf Grossdrungarios Stephanos Komnenos*, Ph.D. Thesis, Univ. zu Wien, 1972.
- HILBERG I., “Ein Accentgesetz der byzantinischen Jambographen”, *BZ* 7 (1898), 337-365. [μετρικές παρατηρήσεις]
- HÖRANDNER W., “Es war die Nachtigall. Zum Sprecherinnenwechsel in einer byzantinischen Totenklage”, εις: CLAUDIA SODE – SAROLTA TAKÁCS (eds.), *NOVUM MILLENIUM, Studies on Byzantine History and Culture dedicated to Paul Speck, 19 December 1999*, Ashgate, Aldershot, 2001, σσ. 147-51. [για μονωδία Ευγενειανού σε ανώνυμο]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 136, 205· II, σσ. 25, 123f., 125, 133-36, 163.
- JOUANNO CORINNE, “Nicétas Eugénianos, un héritier du roman grec”, *REG* 102 (1989), 346-360.
- _____, “Les Barbares dans le roman byzantin du XIIe siècle : fonction d’un topos”, *Byz* 62 (1992), 264-300.
- _____, “Sur un topos remarquable oublié: les scènes de banquet”, *REG* 109/1 (1996), 157-84. [για 12ο αι.]
- _____, “Discourse of the Body in Prodrornos, Eugeneianos and Macrembolites”, εις: P.A. AGAPITOS & D.R. REINSCH (hrsg.), *Der Roman im Byzanz der Komnenenzeit. Referate des Internationalen Symposiums an der Freien Universität Berlin, 3. bis 6. April 1998*, [Meletemata. Beiträge zur Byzantinistik und Neugriechischen Philologie, 8], Frankfurt a.M., 2000, σσ. 81-93.
- _____, “Les jeunes filles dans le roman byzantine du XIIe siècle”, εις: B. POUDERON (ed.), *Les personages du roman grec*, Paris, 2001, σσ. 329-346 = “Women in Byzantine Novels of the Twelfth Century: an Interplay Between Norm and Fantasy”, εις: L. GARLAND (ed.), *Byzantine Women: Varieties of Experience, 800-1200*, [King’s College Publications, 8], King’s College London, Ashgate, 2006, σσ. 141-162.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 260-70.
- KAZHDAN A., “Bemerkungen zu Niketas Eugenianos”, *JÖBG* 16 (1967), 101-17 [= IDEM, *Authors and Texts in Byzantium*, Variorum/Ashgate, Aldershot, 1993, XIV].
- A. K(AZHDAN), s.v. Eugeneianos, Nicetas, ODB, vol. II, σ. 741.
- KAZHDAN A. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l’Homme, 1984, [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007], σσ. 97, 102, 110, 113, 116, 128.
- ΚΟΜΙΝΗΣ, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα*, σ. 165.
- ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ Φ., “Δημῶδεις παροιμίαι καὶ παροιμιῶδεις φράσεις παρὰ Χρυσσοστόμῳ”, εις: *Τεσσαρακονταετηρίς Θεοφίλου Βορέα*, τόμ. I, Αθήνα, 1940, σσ. 355-

368. [αντιπαραβάλλει παροιμίες σε έργα του Χρυσοστόμου με άλλες παρόμοιες σε έργα του Ευγενειανού ή κάνει λόγο για επιβιώσεις και παραλλαγές τους]
- MACALISTER SUZANNE, “Aristotle on the Dream: a twelfth-century Romance Revival”, *Byz* 60 (1990), 195-212.
 - _____, “Byzantine twelfth-century romances: a relative chronology”, *BMGS* 15 (1991), 175-210.
 - _____, *Dreams and Suicides: The Greek Novel from Antiquity to the Byzantine Empire*, London, 1996.
 - MAGDALINO – MACRIDES, “The Fourth Kingdom”, σσ. 148-52. [για το μυθ. του Νικήτα]
 - MEUNIER FLORENCE, “Les citations chrétiennes chez les romanciers du XIIe siècle: Une manipulation ?”, *Erytheia* 30 (2009), 129-140. [για χρήση χριστιανικών χωρίων σε μυθιστόρημα Κομνηνείας εποχής γενικά & Ευγενειανού]
 - MILAZZO A., “Motivi bucolici e tecnica alessandrina in due «idilli» di Niceta Eugeniano”, εις: *Studi di Filologia Bizantina*, III, [Quaderni di *Siculorum Gymnasium*, XV], Univ. di Catania, 1985, σσ. 97-114.
 - MULLETT MARGARET, “From Byzantium, with love”, εις: LIZ JAMES (ed.), *Desire and Denial in Byzantium. Papers from the Thirty-first Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Sussex, Brighton, March 1997*, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publications 6], Ashgate/Variorum, Aldershot, 1999, σσ. 3-22. [ιδ. σσ. 8-9 για ερωτικές επιστολές στο μυθιστόρημα]
 - ΠΕΖΟΠΟΥΛΟΣ Ε.Σ., “Νικήτας ο Ευγενειανός ποιητής των επιγραμμάτων του κώδικος Urbin. 134”, *ΕΕΒΣ* 12 (1936), 423-32.
 - ΠΟΛΕΜΗΣ Ι. Δ., “Διορθώσεις σε βυζαντινά κείμενα”, *Ελληνικά* 42 (1991-92), 162-173, εδώ σ. 167. [σε επιτάφιο ανων. - μάλλον Ευγενειανού (ed. SIDERAS)]
 - _____, “Μία υπόθεση για την προέλευση τῆς σχεδογραφικῆς συλλογῆς τοῦ κώδικα Vaticanus palatinus graecus 92”, εις: ELENI KARAMALENGOU – EUGENIA MAKRYGIANNI (eds.), *Ἀντιφίλησις. Studies on Classical, Byzantine and Modern Greek Literature and Culture in Honour of John-Theophanes A. Papademetriou*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2009, σσ. 558-565. [ιδ. σ. 559, υποσημ. 5: για σχέδος αρ. 2 παραπάνω]
 - ROILOS, *Amphoteroglossia*, σποράδην.
 - SALANITRO G., “Orazio e Niceta Eugeniano”, *Sileno* 18 (1992), 247-48.
 - SIDERAS A., “Eine neue Monodie von Niketas Eugeneianos?”, *JÖB* 37 (1987), 181-200.
 - _____, *Die byzantinischen Grabreden*, ενότητα 10, αρ. 37-38, σσ. 168-72.
 - Tusculum Lexikon, s.v. Εὐγενειανὸς Νικήτας, σ. 176.
 - ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- WASSILIOU - SEIBT, *Die byzantinischen Bleisiegel*, αρ. 146, σσ. 156-57 [‘Ρωμανὸς Εὐγενειανός, πρωτοσπαθάριος ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου & κομμερκιάριος Ἀντιοχείας, μέσα του 11ου αι.]
- Για ἓναν Ἰωάννη Εὐγενειανὸ πρωτοσπαθάριο, θεσμογράφο καὶ κομμερκιάριο Ἀντιοχείας κ.ά., 11ου αι., βλ. JORDANOV, *Corpus*, II, αρ. 218. Βλ. ἐπίσης J.-CL. CHEYNET, *Sceaux de la collection Zacos (Bibliothèque nationale de France) se rapportant aux provinces orientales de l'Empire byzantine*, Paris, 2001, αρ. 6, σσ. 24-25.
- Ἐνας Ἰωάννης Εὐγενειανὸς ἀναφέρεται στον κώδ. **Parm. gr. 200**, ff. 45r-v: «Ἐκ τοῦ Ἰωάννου Εὐγενειανοῦ περὶ μέτρων καὶ πόδων (sic)», ed. W.J.W. KOSTER, *Tractatus graeci inediti de re metrica*, Paris, 1922, σσ. 64-68. Για τον κώδ. βλ. P. ELEUTERI, *I manoscritti greci della Biblioteca Palatina di Parma*, 1993, Milano, σ. 47, ὅπου καὶ ὀρισμένες ἄλλες βιβλιογραφ. παραπομπές στο ἔργο αὐτό. Ἄγνωστον ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰω. Εὐγενειανὸς καὶ ἀν ταυτίζεται με τον παραπάνω.

- Στο ανώνυμο επίγραμμα: *Eis eikóna tou̅ ágíou Nikoláou kosμηθεΐσαν*, cod. Marc. gr. Z 524 (=318), f. 115v, βλ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανός κώδιξ 524”, *NE* 8 (1911), 5-59, 123-92, εδώ αρ. 249, σ. 152· πρβλ. Ε. ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Instituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1985, σ. 404, αναφέρεται ο Γεώργιος Σκυλίτζης και η σύζυγός του Άννα του γένους των Ευγενειανών.

66. **Εὐγένιος ὁ ἐκ Πανόρμου** = ιταλοβυζαντινός ποιητής (12ος αι.)

ΕΡΓΑ :

I) **VERSUS**

1. Τοῦ κυροῦ Εὐγενίου ὅταν ὑπῆρχεν εἰς τὴν φυλακὴν, ed. L. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, *BZ* 11 (1902), σσ. 410-16· ed. M. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, [Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici/Testi 10], Palermo, 1964, σσ. 51-60.
2. Τοῦ αὐτοῦ περὶ φιλαργυρίας, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σσ. 416-18· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 61-64.
3. Τοῦ αὐτοῦ περὶ γαστριμαργίας, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σσ. 418-20· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 65-68.
4. Τοῦ αὐτοῦ περὶ παρθενίας, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σσ. 420-22· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 69-73.
5. Τοῦ αὐτοῦ περὶ ἀγάπης, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σσ. 422-23· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 74-76.
6. Τοῦ αὐτοῦ περὶ γλωσσαλγίας, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σσ. 424-26· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 77-80.
7. Τοῦ αὐτοῦ περὶ φθόνου, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σσ. 426-27· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 81-83.
8. Τοῦ αὐτοῦ περὶ μώμου, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σσ. 428-29· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 84-86.
9. Τοῦ αὐτοῦ εἰς ἀσκητὴν, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σσ. 429-31· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 87-90.
10. Τοῦ αὐτοῦ <De nymphea stellata>, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σσ. 431-33· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 91-93.
11. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Χρυσοστόμου, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σ. 433· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σ. 94.
12. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀγίαν τράπεζαν, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σ. 433· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σ. 95.
13. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν σταύρωσιν, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σ. 434· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σ. 96.
14. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ κοιμητήριον τῶν μοναχῶν τῆς μάνδρας, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σ. 434· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 97-98.
15. Τοῦ κυροῦ Εὐγενίου ψόγος μῦθας, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σσ. 435-37· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 99-101.
16. Τοῦ κυροῦ Εὐγενίου πρὸς τινὰ πλουτοπάροχον, ed. STERNBACH, “Eugenios von Palermo”, σ. 437· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σ. 102.

17. Στίχοι τοῦ κυροῦ Εὐγενίου πρὸς τὸν ἱερέα Καλὸν τῆς Βρενδήσου, ed. STERNBACH, "Eugenios von Palermo", σ. 437· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 103-104.
18. Τοῦ αὐτοῦ κυροῦ Εὐγενίου πρὸς τὸν ἱερέα, ed. STERNBACH, "Eugenios von Palermo", σ. 438· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σ. 105.
19. Τοῦ αὐτοῦ Εὐγενίου πρὸς τὸν ἱερέα, ed. STERNBACH, "Eugenios von Palermo", σσ. 438-39· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 106-108.
20. Τοῦ αὐτοῦ κυροῦ Εὐγενίου περὶ διαβολῆς, ed. STERNBACH, "Eugenios von Palermo", σσ. 440-42· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 109-112.
21. Τοῦ αὐτοῦ περὶ βασιλείας, ed. STERNBACH, "Eugenios von Palermo", σσ. 442-44· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 113-117.
22. Τοῦ αὐτοῦ περὶ ὀργῆς, ed. STERNBACH, "Eugenios von Palermo", σσ. 444-46· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 118-122.
23. Τοῦ αὐτοῦ περὶ εὐδυσωπῆτου, ed. STERNBACH, "Eugenios von Palermo", σσ. 447-48· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 123-126.
24. Στίχοι Εὐγενίου φιλοσόφου ἀνεψιοῦ Βασιλείου τοῦ ἀμηρᾶ πρὸς τὸν ἐνδοξότατον τροπαιοῦχον ῥῆγα Γουλιέλμον, ed. STERNBACH, "Eugenios von Palermo", σσ. 449-51· ed. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 127-131.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- GIGANTE M., "Il tema dell'instabilità della vita nel primo carne di Eugenio di Palermo", *Byz* 33 (1963), 325-56.
- HORNA K., "Metrische und textkritische Bemerkungen zu den Gedichten des Eugenios von Palermo", *BZ* 14 (1905), 468-78.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 161.
- JAMISON E., *Admiral Eugenius of Sicily, his Life and Work*, London, 1957.
- A. K(AZH DAN), s.v. Eugenios of Palermo, ODB, vol. II, σ. 743.
- ΚΟΜΙΝΗΣ, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα*, σσ. 176-77.
- KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, σσ. 768-69.
- LOUD G. A., "Norman Sicily in the Twelfth Century", εἰς: D. LUSCOMBE – J. RILEY-SMITH (eds.), *The New Cambridge Medieval History*, vol. IV,2: c.1024–c. 1198, κεφ. 15b, σσ. 442-474, ἰδ. σ. 473.
- SPECK P., rev. of M. GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, *BZ* 58 (1965), 80-97.
- STERNBACH L., "Eugenios von Palermo", *BZ* 11 (1902), 408-51.
- Tusculum Lexikon, s.v. Εὐγένιος ἐκ Παλέρμου (ἢ ἐκ Σικελίας), σ. 178.

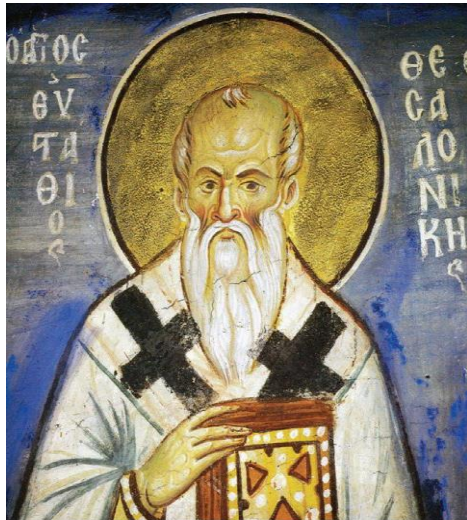
ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Η ταύτιση του Εὐγενίου με τον Hugo Falcandus Siculus ἀπὸ τον JAMISON ἔχει ἀμφισβητηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ κοινότητα, βλ. π.χ. τὴν ἀπόψη του ALEXANDER KAZHDAN στο ODB, II, σ. 742.
- Το ἔργο του Εὐγενίου δὲν περιορίζεται μόνο στὴν σύνθεση τῶν στίχων του, ἀλλὰ μετέφρασε ἀπὸ τὰ ἀραβικὰ τὴν *Ὀπτική* που ἀποδίδεται στὸν Κλαῦδιο Πτολεμαῖο (το ἑλλην. πρωτότυπο τοῦ ἔργου ἔχει ἀπολεσθεῖ). Ἐπίσης συνεργάστηκε στὴν πρώτη μετάφραση ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ στα λατινικὰ τῆς *Μεγίστης συντάξεως* (*Ἀλμαγέστης*), ἐπίσης τοῦ Πτολεμαίου, βλ. τὰ λήμματα στο Tusculum καὶ στο ODB.

- Βλ. και την ποιητική σύνθεση που απευθύνεται σε αυτόν με τίτλο: *Στίχοι τοῦ κυροῦ Ῥογερίου τῆς Ὑδροῦντος πρὸς τὸν πανευγενέστατον ἄρχοντα κυρὸν Εὐγένιον*, τελευταία έκδ. ἀπὸ τοῦ GIGANTE, *Eugenii Panormitani versus iambici*, σσ. 12-14.

67. **Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης (ὁ τοῦ Καταφλῶρον)** = i. *μαίστωρ τῶν ῥητόρων*
ii. *ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης*

Ο Ευστάθιος, αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, σε τοιχογραφία στο *καθολικό* της Ι.Μ. Βατοπεδίου του Αγίου Όρους, 1312 (πηγή : Μ. ΜΑΡΚΟΒΙĆ, “The Cult & Iconography of St. Eustathios of Thessalonike in the Middle Ages”, σ. 288).

Σφραγίδα του αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Ευσταθίου (πηγή : LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 462).

ΕΡΓΑ :

I) OPERA PHILOLOGICA

1. *Λαλιά τις τεχνική*: «Ἐδρισαν μάκαρες θεοὶ οὐδὲ τ’ἔδησαν» - (**ἀπολεσθέν**). [SCHÖNAUER, αρ. 1]
 ▶ βλ. P. WIRTH, “Eine bisher unbekannte, verlorene philologische Schrift des Erzbischofs Eustathios von Thessalonike”, *WSt* 74 (1961), 160-61. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 45-46]. *Contra*: A. DYCK, “Philological notes on Byzantine texts”, *JÖB* 38 (1988), 159-63. [σ. 161, αρ. 4. A Hitherto Unknown, Lost Philological Work of Eustathios of Thessaloniki ?], ο οποίος επιχειρηματολογεῖ ὅτι δεν ἐπρόκειτο περὶ κάποιας χαμένης διαλέξεως.
2. <Commentarius in Aristophanem> (**ἀπολεσθέν**). [SCHÖNAUER, αρ. 2]
 ▶ W.J.W. KOSTER & HOLWERDA D., “De Eustathio, Tzetzza, Moschopulo, Planude Aristophanis Commentatoribus”, *Mnemosyne* NS. 7 (1954), 136-56· 8 (1955), 196-206.
3. <Commentarius in epigrammata> (**ἀπολεσθέν – spurium** ;) [SCHÖNAUER, αρ. 3]
 ▶ E. MILLER, *Catalogue de manuscrits Grecs de la bibliotheque de l’Escorial*, Paris, 1848 [ανατύπ. Amsterdam, 1966], σ. VI.
4. Τοῦ αὐτοῦ <Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης> ἔτι ἐν διακόνοις ὄντος πρόλογος τῶν πινδαρικῶν παρεκβολῶν, ed. F.G. SCHNEIDEWIN, *Eustathii Proemium Commentariorum Pindaricorum*, Göttingen, 1837· ed. A. B. DRACHMANN, *Scholia vetera in Pindari carmina*, vol. III: *Scholia in Nemeonicas et Isthmionicas, epimetrum, indices*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Stuttgartia et Lipsiae, 1927 [ανατύπ. Amsterdam, 1967], σσ. 285-306· ed. A. KAMBYLIS, *Eustathios von Thessalonike, Prooimion zum Pindarkommentar. Einleitung, kritischer Text, Indices*,

- Göttingen, 1991· ed. MONICA NEGRI, *Eustazio di Tessalonica, Introduzione al commentario a Pindaro*, Brescia, 2000. [SCHÖNAUER, αρ. 4]
5. <Commentarius in Dionysium Periegetem>, ed. G. BERNHARDY, *Geographi Graeci Minores*, Lipsiae, 1828, κείμεν. στις σσ. 67-316· ed. C. MÜLLER, *Geographi Graeci Minores*, vol. II: *Eustathii Commentarii in Dionysium*, Paris, 1861, κείμεν. στις σσ. 201-407. [SCHÖNAUER, αρ. 5]
6. <Εύσταθίου παρεκβολαί εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα>, ed. M. VAN DER VALK, *Εύσταθίου, Παρεκβολαί εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα, Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Iliadem pertinentes*, 4 τόμ., Lugduni Batavorum, 1971-79. [SCHÖNAUER, αρ. 6]
7. Εύσταθίου μαίστορος τῶν ῥητόρων τοῦ ὕστερον Θεσσαλονίκης παρεκβολαί εἰς ὅλην τὴν Ὀδύσειαν Ὀμήρου, ed. G. STALLBAUM, *Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Odysseam ad fidem exempli romani editi*, 2 vols., Leipzig, 1825/26 [ανατύπ. G. Olms Verlag, Hildesheim-New York, 1970]. [SCHÖNAUER, αρ. 7]
8. Τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Εύσταθίου προοίμιον εἰς τὸν ἐξηγηθησόμενον ἱαμβικὸν κανόνα, οὗ προοιμίου πρὸς τῷ τέλει κεῖται καὶ ἡ κατ' ἐκείνον ἀκροστιχίς, ed. A. MAI, *Spicilegium Romanum V 2*, Roma, 1841, σσ. 161-383 (ανατύπ. στην PG 136, cols. 503-754)· ανατύπ. Β. ΔΕΝΤΑΚΗΣ, *Βυζαντινὴ Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματολογία*, τόμ. 3: *Ἕμνησιολογία τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, τμήμα 2ον: *Βιβλιογραφία – κείμενα*, Αθήνα, 1983, σσ. 431-472 [SCHÖNAUER, αρ. 8]

II) ORATIONES

ΛΟΓΟΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ

1. (λόγος εἰς Μανουὴλ Κομνηνόν) (**ἀπολεσθεῖς**) [SCHÖNAUER, αρ. 9]
 ► Βλ. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, σ. 203,41-44.
2. Τοῦ μακαριωτάτου Θεσσαλονίκης, ὅτε ἐν διακόνοις ἦν καὶ διδάσκαλος τῶν ῥητόρων, δέησις εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν ὡς ἀπὸ τῆς πόλεως, ὅτε αὐτὴν ἀνύχμος ἐπέεζεν, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantarum*, αρ. VII, σσ. 126-131· ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, σσ. 289-293. [SCHÖNAUER, αρ. 10]
3. Λόγος ῥητορικὸς τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κῦρ Εύσταθίου τοῦ Καταφλῶρον εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantarum*, αρ. VI, σσ. 92-125· ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. O, σσ. 261-288. [SCHÖNAUER, αρ. 11]
4. <Rede auf die Kindheit Alexios II>. (**ἀπολεσθεῖς**) [SCHÖNAUER, αρ. 12]
 ► Βλ. WIRTH, *Untersuchungen*, σ. 17.
5. Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ὅτε ἦν ἔτι τῆς ἀγιωτάτης τῶν Μύρων ἐκκλησίας ὑποψήφιος, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantarum*, αρ. III, σσ. 24-57· ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. M, σσ. 202-228. [SCHÖNAUER, αρ. 13]
6. Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἀναγνωσθεῖς εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantarum*, αρ. IV, σσ. 57-80· ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. N, σσ. 229-249. [SCHÖNAUER, αρ. 14]

7. Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῆρ Μανουήλ τὸν Κομνηνὸν, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantarum*, αρ. I, σσ. 1-16· ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. K, σσ. 182-194. [SCHÖNAUER, αρ. 15]
8. Τοῦ αὐτοῦ τὸ γραφὲν εἰς τὸν αἰοίδιμον ἐν ἀγίοις βασιλεῦσι κῆριν Μανουήλ τὸν Κομνηνὸν, ed. T.L.F. TAFEL, *Eustathii metropolitae Thessalonicensis Opuscula*, Frankfurt, 1832 [ανατύπ., Amsterdam, 1964], σσ. 196-214· ed. E. BOURBOUHAKIS, *Your Cell Will Teach You All Things: The Epitaphios for Manuel I Komnenos by Eustathius of Thessalonike. Text, Translation, Commentary*, Ph.D. Diss., Harvard University, 2006. [SCHÖNAUER, αρ. 16]
9. <Lobrede an Andronikos I. Komnenos>, (απολεσθεῖς) [SCHÖNAUER, αρ. 17]
- Βλ. KYRIAKIDIS, *Espugnazione*, σ. XXII, υποσ. 4.
10. Τοῦ αὐτοῦ αὐτοσχέδιος λαλιὰ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον ἐν Φιλιππουπόλει, ὅτε δύο νυκτέρους ἐκδρομὰς ἐποίησατο κατὰ τῶν Σκυθῶν ἀναδευσαμένων τηνικάδε ὥρας ἐπὶ προνομῇ τῶν τοῦ θεοῦ, ed. TAFEL, σσ. 41-45. [SCHÖNAUER, αρ. 18]

ΕΤΕΡΟΙ ΛΟΓΟΙ

11. <Τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Εὐσταθίου> Μονωδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων κῆρ Νικηφόρον τὸν Κομνηνόν, τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος κῆρ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου, ed. E. KURTZ, “Eustathija Thessalonikijskago I Konstantina Manassi monodii na končinu Nikifora Komnina (Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης καὶ Κωνσταντίνου Μανασσῆ, μονωδίαι περὶ τοῦ θανάτου Νικηφόρου Κομνηνοῦ)”, *VV17* (1910), 283-322, σσ. 290-302. [SCHÖNAUER, αρ. 19]
12. Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν ἀγιώτατον καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχη κῆρ Μιχαήλ τὸν τοῦ Ἀγχιάλου ἀναγνωσθεῖς κατὰ τὴν μνήμην τοῦ δικαίου Λαζάρου, καθ’ ἣν ἀναγινώσκειν ἔθος τοῖς ῥήτορσιν ἐν τῷ πατριαρχείῳ, ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. C, σσ. 78-99. [SCHÖNAUER, αρ. 20]
13. Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν ἀγιώτατον οἰκουμενικὸν πατριάρχη κῆρ Μιχαήλ, ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. Z, σσ. 100-140. [SCHÖNAUER, αρ. 21]
14. Τοῦ αὐτοῦ λόγος προσφωνηματικὸς εἰς τὸν λογοθέτην ἐκείνον τοῦ δρόμου κῆρ Μιχαήλ τὸν Ἄγιοθεοδωρίτην, ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. H, σσ. 141-151. [SCHÖNAUER, αρ. 22]
15. Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἀναγνωσθεῖς ἔξω τῆς μεγαλωνύμου πόλεως Θεσσαλονίκης ἐν τῷ θείῳ ναῷ τοῦ μυροβλήτου ἀγίου Νικολάου ἐπ’ αὐτῇ τῇ θήκῃ τοῦ λειψάνου τοῦ ἐν αἰοιδίμῳ τῇ μνήμῃ πανιερωτάτου Ἀθηνῶν τοῦ ὑπερτίμου, ὅτε εἰς τὴν μεγαλόπολιν ἀνεκομίζετο κλπ, ed. A. SIDERAS, *25 unedierte byzantinische Grabreden*, Θεσσαλονίκη, 1990, αρ. 3, σσ. 31-50· ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. A, σσ. 3-16. [SCHÖNAUER, αρ. 23]
16. Τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κῆρ Εὐσταθίου ὑπομνηστικὸν ἐπὶ ὑποθέσει τοιαῦδε, ed. P. WIRTH, “Zur Biographie des Eustathios von Thessalonike”, *Byz* 36 (1966), 260-82. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 11-33]· ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. P, σσ. 294-310. [SCHÖNAUER, αρ. 24]
17. Τοῦ αὐτοῦ εἶδος λαλιᾶς τινος καὶ προσφωνήσεως, ὅτε ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς καὶ μέγας ἐταιρειάρχης κῆρ Ἰωάννης ὁ Δούκας ἦλθεν εἰς Θεσσαλονίκην ἐρευνήσων τὸν Λεπενδρηνὸν κατὰ θεῖον καὶ βασιλικὸν ὄρισμόν, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantarum*, αρ. II, σσ. 16-24· ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. Λ, σσ. 195-201. [SCHÖNAUER, αρ. 25]

18. Τοῦ αὐτοῦ λόγος εὐκρινῶς ἐπιβατηρίῳ ἐκφωνηθεὶς ἐπὶ τῇ ἐκ Φραγγίας ἐλεύσει τῆς βασιλικῆς νύμφης εἰς τὴν μεγαλόπολιν, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinorum*, αρ. V, σσ. 80-92· ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. Ζ, σσ. 250-260. [SCHÖNAUER, αρ. 26]
19. Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἐπὶ τοῖς θεωρηκοῖς δημοτελέσι τραπεζώμασιν, ὅτε οἱ τῶν βασιλικῶν παίδων ἐτελοῦντο γάμοι, ed. I. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Ὁ λόγος ἐπὶ τοῖς θεωρηκοῖς δημοτελέσι τραπεζώμασι τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης”, *Παρνασσός* 36 (1994), 402-20· ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. I, σσ. 170-181. [SCHÖNAUER, αρ. 27]

III) HISTORIA

1. Εὐσταθίου τοῦ Θεσσαλονίκης συγγραφή τῆς εἴθε ὑτέρας κατ’ αὐτὴν ἀλώσεως, ἡρρωστημένης μὲν ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν Κομνηνὸν Ἀνδρόνικον δυσδαίμονος βασιλείας καχεξίας λόγῳ, ἣν ἐκεῖνος φαῦλα διαιτῶν κατὰ τῆς οἰκουμένης πολλὴν ἐκ μακροῦ ἤθροιζε, ταχὺ δὲ πᾶν τεθεραπευμένης ὑπὸ τοῦ ἐλευθερωτοῦ μεγάλου βασιλέως Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου κλπ., ed. TAFEL, σσ. 267-307· ed. BEKKER, CSHB 34, σσ. 363-512 (ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκδόσεως TAFEL)· ed. ST. KYRIAKIDIS, *Εὐσταθίου, Ἱστορία τῆς Ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν, Eustazio di Tessalonica, La Espugnazione di Tessalonica (Testo critico, introduzione, annotazioni). Proemio di Bruno Lavagnini, versione italiana di Vincenzo Rotolo*, [Inst. Siciliano di Studi Bizantini e Neo-ellenici: Testi e monumenti, Testi 5], Palermo, 1961· γερμ. μτφρ. & σχολ. H. HUNGER, *Die Normannen in Thessalonike. Die Eroberung von Thessalonike durch die Normannen (1185 n.Chr.) Augenzeugenschilderung des Erzbischofs Eustathios. Übersetzung, Einleitung, und Erklärung*, [Byzantinische Geschichtsschreiber, 3], Styria, Graz, 1967· γαλλ. μτφρ. & σχολ. P. ODORICO, *Jean Caminâtès – Eustathe de Thessalonique – Jean Anagnostès. Thessalonique: Chroniques d’une ville prise, textes traduits du grec et présentés*, Anacharsis, Toulouse, 2005· ἑλλην. μτφρ. X. ΜΕΣΣΗΣ – εισαγωγή-σχόλια P. ODORICO, *Ἰωάννης Καμινιάτης - Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης - Ἰωάννης Αναγνώστης. Χρονικά τῶν Ἀλώσεων τῆς Θεσσαλονίκης*, ἐκδ. Ἄγρα, Ἀθήνα, 2009. [SCHÖNAUER, αρ. 28]

IV) OPERA HOMILETICA, HAGIOGRAPHICA ET MORALIA

ΛΟΓΟΙ ΣΤΗΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗ

1. Τοῦ αὐτοῦ (sc. Εὐσταθίου) λόγος προεισόδιος τῆς ἀγίας τεσσαρακοστῆς, ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. Β, σσ. 17-45· ed. SONJA SCHÖNAUER, *Eustathios von Thessalonike, Reden auf die Große Quadragesima*, [Meletemata, 10], Beerenverlag, Frankfurt am Main, 2006, Λόγος Α΄, σσ. 5-43. [SCHÖNAUER, αρ. 29]
2. Τοῦ αὐτοῦ λόγος κατηχητικὸς ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ, ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. Θ, σσ. 152-69· ed. SCHÖNAUER, Λόγος Β΄, σσ. 44-66. [SCHÖNAUER, αρ. 30]
3. Τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κῦρ Εὐσταθίου λόγος προεισόδιος τῆς ἀγίας μεγάλης τεσσαρακοστῆς, ed. A. MAI, *Spicilegium Romanum* V, σσ. 402-405· ed. SCHÖNAUER, Λόγος Γ΄, σσ. 67-80. [SCHÖNAUER, αρ. 31]
4. Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Εὐσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης λόγος προεισόδιος τῆς ἀγίας τεσσαρακοστῆς, διορίζων προσοχὴν ἔμφοβον καὶ ἀμνησίκακον, ed. TAFEL, σσ. 1-7· ed. SCHÖNAUER, Λόγος Δ΄, σσ. 81-99. [SCHÖNAUER, αρ. 32]

5. Τοῦ αὐτοῦ λόγος προεισόδιος τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, ed. TAFEL, σσ. 125-140· ed. SCHÖNAUER, Λόγος Ε', σσ. 100-141. [SCHÖNAUER, αρ. 33]
6. Τοῦ αὐτοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης λόγος προεισόδιος τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, ed. TAFEL, σσ. 61-75· ed. SCHÖNAUER, Λόγος ΣΤ', σσ. 142-182. [SCHÖNAUER, αρ. 34]
7. Τοῦ αὐτοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης λόγος προλαληθείς τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς, ed. TAFEL, σσ. 76-88· ed. SCHÖNAUER, Λόγος Ζ', σσ. 183-218. [SCHÖNAUER, αρ. 35]
8. <Εὐσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> λόγος προεισόδιος τῆς ἁγίας μεγάλης τεσσαρακοστῆς, (απολεσθείς) [SCHÖNAUER, αρ. 36]
9. Τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου λόγος εἰς τὴν τεσσαρακοστὴν τοῦ ,ςψγ' ἔτους, (απολεσθείς) [SCHÖNAUER, αρ. 37]

ΕΤΕΡΟΙ ΛΟΓΟΙ

10. Τοῦ αὐτοῦ <oratio anno auspicando habita>, (απολεσθείς) [SCHÖNAUER, αρ. 38]
11. <Εὐσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> λαλιὰ πρὸς τοὺς τοῦ Θεοῦ ἔσω τοῦ κατὰ τὸν ἀγιώτατον μυροβλήτην πανσέπτου ναοῦ ἐν τῇ καταρχῇ τῆς ἰνδίκτου ἔτους ,ςψβ', (απολεσθείς) [SCHÖNAUER, αρ. 39]
12. Τοῦ αὐτοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης εἰς τὸ "Ἐκοπίασεν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ζήσεται εἰς τέλος", ed. TAFEL, σσ. 7-13. [SCHÖNAUER, αρ. 40]
13. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ "Κύριε ἐλέησον" σκέψις ἐν δυσὶ πεύσεσι καὶ σχεδίσι διὰ τινὰ παρὰ τὸ δέον ἐριστικόν, ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. Ε, σσ. 61-77. [SCHÖNAUER, αρ. 41]
14. <Εὐσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> περὶ τῆς ἀνεπισημάντου διπλόσης ἐν τῇ προφορᾷ τοῦ Μυστήριον ξένον ὀρῶ καὶ παράδοξον, καὶ ἐξῆς. (απολεσθείς) [SCHÖNAUER, αρ. 42]

ΛΟΓΟΙ ΣΕ ΑΓΙΟΥΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ

15. Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα Δημήτριον, [BHG 539], ed. TAFEL, σσ. 167-182. [SCHÖNAUER, αρ. 43]
16. Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἐπελευστικὸς βίου τοῦ κατὰ τὸν ἅγιον Φιλόθεον τὸν Ὀψικιανόν, ἐκ προσώπου Φιλοθέου μοναχοῦ, ἀνδρὸς ἀξίου λόγου, τοῦ καὶ προκαλεσαμένου εἰς ταύτην τὴν γραφὴν, [BHG 1535], ed. TAFEL, σσ. 145-151. [SCHÖNAUER, αρ. 44]
17. Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἐκθετικὸς τοῦ μαρτυρίου τῶν ἁγίων τριαθλοφόρων ἀδελφῶν, Ἀλφειοῦ, Ζωσίμου καὶ Ἀλεξάνδρου, τῶν Καλυτηνῶν, καὶ τοῦ συμμάρτυρος αὐτῶν Μάρκου, [BHG 63], ed. TAFEL, σσ. 30-35. [SCHÖNAUER, αρ. 45]
18. <oratio in Ananiam, Azariam, Misaëlem SS. martyras>, [BHG 488], ed. TAFEL, σσ. 49-53. [SCHÖNAUER, αρ. 46]
19. <laudatio Photii Thessali ascetae Thessalonicae>, inc.: "Ὁφλημα μὲν εἶναι τοῖς εὐσεβέσιν ὥστε ταῖς παρ' ἑαυτῶν δωροφορίαις τοὺς ἁγίους τιμᾶν ... – des.: ... πρὸς λιμένα καθορμίσας γαλήνιον καὶ σωτήριον, προθύμως ὑμνεῖν ἡμᾶς τὴν Τριάδα ἀπέργασαι ... ἀμήν [BHG 1545], cod. Mosq. Synod. 390 (159/CLX), ff. 196r-212r. [βλ. ΜΑΤΙΘΑΕΙ, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosqvensium Sanctissimae Synodi ...*, σσ. 89-91· ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitsheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σσ. 586-88] [βλ. ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ στη βιβλιογραφία]

ΥΠΟΜΝΗΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ ΛΟΓΟΙ

20. Τοῦ αὐτοῦ, ὅτι μὴ δυνατὸν ἓνα τινὰ φίλοις χρᾶσθαι κατ' ἦθος ἐναντιούμενοις κλπ., ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. Γ, σσ. 46-54. [SCHÖNAUER, αρ. 47]

21. Τοῦ Θεσσαλονίκης κῦρ Εὐσταθίου βαρυνθέντος, ὅτι ὁ λαὸς ὤκνησεν εἰς τὴν ἐν τῇ καταρχῇ τοῦ ἐνιαυτοῦ λιτὴν, ed. WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. Δ, σσ. 55-60. [SCHÖNAUER, αρ. 48]
22. Τοῦ λογιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ὡς ἐν ἡθοποιῶν, οἴους ἂν εἶπε λόγους ὁ μοναχὸς Νεόφυτος ὁ Μωκησοῦ, ὅτε τὴν ἐπαύριον μετὰ θάνατον τοῦ πολλὰ εὐεργετήσαντος αὐτὸν ἀγιωτάτου πατριάρχου κῦρ Μιχαὴλ τοῦ Ἀγχιάλου λουόμενος ἀφηρέθη ἐξ ἀποστολῆς τοῦ μεγάλου οἰκονόμου τοῦ Παντεχνῆ τὸ ἔξω στρῶμα καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ἀστεῖως αὐτίκα δοθέντα πτωχοῖς κλπ, ed. TAFEL, σσ. 328-332. [SCHÖNAUER, αρ. 49]
23. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν ὑπερλίαν σπουδάζοντα διὰ στύλου ἐν Θεσσαλονίκη ἀναφανῆναι περὶ που τὸ ἔζον παραθαλάσσιον κλπ, ed. TAFEL, σσ. 188-196. [SCHÖNAUER, αρ. 50]
24. Τοῦ αὐτοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης ἐπίσκεψις βίου μοναχικοῦ ἐπὶ διορθώσει τῶν περὶ αὐτόν, ed. TAFEL, σσ. 214-267· TAFEL (γερμ. μτφρ. & σχολ.), *Betrachtungen über den Mönchsstand, eine Stimme des Zwölften Jahrhunderts aus dem Griechischen des Eustathius von Thessalonike*, Berlin, 1847· ed. A. MAI, *Spicilegium Romanum V 2*, Roma, 1841, σσ. 405-409· ed. KARIN METZLER, *Eustathii Thessalonicensis De emendanda vita monachica*, [CFHB, 45], Berlin – New York, 2006· Φ. ΚΑΛΑΪΤΖΑΚΗΣ, “Τι φλυαρεῖ ὁ μέγας παπᾶς;” *Εὐσταθίου Επίσκεψις βίου μοναχικοῦ. Εἰσαγωγή, κείμενο, νεοελληνικὴ ἀπόδοση, σχόλια*, Αθήνα, 2003. [SCHÖNAUER, αρ. 51]
25. Τοῦ αὐτοῦ περὶ ὑπακοῆς καὶ εὐπειθείας πρεπούσης πολιτεύματι Χριστιανικῶ, ed. TAFEL, σσ. 13-29. [SCHÖNAUER, αρ. 52]
26. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν βαρέως ἀκούοντα, εἶπερ ἱερωμένος ὢν καλεῖται παπᾶς, ed. TAFEL, σσ. 37-41. [SCHÖNAUER, αρ. 53]
27. Τοῦ αὐτοῦ ἐφ’ οἷς ὕβρεοπάθησέ τις ἱεράρχης κατὰ τοῦ προτειναμένου ἐπ’ αὐτῶ ἐν ἀντιλογίᾳ τὸ Ἐὰν τολμήσης εἰπεῖν εἰς φανερόν, ὃ προέθου, ed. TAFEL, σσ. 46-49. [SCHÖNAUER, αρ. 54]
28. Τοῦ αὐτοῦ περὶ ὑποκρίσεως, ed. TAFEL, σσ. 88-98. [SCHÖNAUER, αρ. 55]
29. Εὐσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης πρὸς τοὺς ἐπεγκαλοῦντας αὐτῶ μνησικακίαν, εἶποτε ἀναμνησθεῖν, κακώσεως γενομένης πόθεν αὐτῶ, ed. TAFEL, σσ. 98-125. [SCHÖNAUER, αρ. 56]
30. Τοῦ αὐτοῦ <epistola ad Thessalonicenses>, ed. TAFEL, σσ. 158-165. [SCHÖNAUER, αρ. 58]
31. <Εὐσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> πρὸς τοὺς δαιμονίως τὰ εἰς φιλίαν στρεπτούς, (απολεσθέν). [SCHÖNAUER, αρ. 59]
32. <Εὐσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> πρὸς φίλον ὑποπεμφάμενον αὐτόν, ἐφ’ οἷς, φορτικῶν δουλευτῶν βαρυνόντων ὑπὲρ τὸ δέον τοὺς ἀσθενεῖς, ἔγραψε τῶ δυναμένῳ ἄρχοντι παρακλητικῶς τὸ Τὰ πολλὰ ὡς μὴ πολλά, (απολεσθέν) [SCHÖNAUER, αρ. 60]
33. <Εὐσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> λαλιὰ Δευτέρα εἰς τὸ Τὰ πολλὰ ὡς μὴ πολλά, (απολεσθέν) [SCHÖNAUER, αρ. 61]
34. <Εὐσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> πρὸς τὸν σακελλάριον καὶ χαρτοφύλακα τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Κίτρον Μιχαὴλ τὸν Σταθμιστὴν περὶ τοῦ χρῆναι συχνὰ μελωδικῶς μεμνησθαι καὶ τοὺς Κιτριώτας τοῦ ἀγιωτάτου μυροβλήτου Δημητρίου, (απολεσθέν) [SCHÖNAUER, αρ. 62]
35. <Εὐσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> περὶ ἀπλότητος καὶ εἰρήνης καὶ εὐταξίας καὶ πλούτου χρήσεως ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ἑτεροίου καὶ κατὰ μίσους ἀλογίστου, (απολεσθέν) [SCHÖNAUER, αρ. 63]

36. <Εύσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> περι ἀγάπης· καὶ ἀνάμνησις προσφάτου δεινῆς ἀταξίας καὶ περι ἀκακίας, (απολεσθέν) [SCHÖNAUER, αρ. 64]
37. <Εύσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> πρὸς τοὺς ἀπαιτοῦντας γίνεσθαι αὐτὸν ἀπλῶς καὶ ὅπως ἂν τύχη ἅπασι τὰ πάντα ἴν' ἅπαντας οὕτω κερδαίνῃ, (απολεσθέν) [SCHÖNAUER, αρ. 65]
38. <Εύσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> ἑτεροία σκέψις εἰς τὸ αὐτό, (απολεσθέν) [SCHÖNAUER, αρ. 66]
39. <Εύσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> ἐπιτομή τῶν κατὰ τὸν ἀρχιερέα εἰς ἔνδειξιν τοῦ μὴ χρῆναι ἀτιμοῦσθαι αὐτὸν μάτην ὡς τὸν τυχόντα ἄνθρωπον καὶ μάλιστα παρ' οἷς ἀρχιερατεύει, (απολεσθέν) [SCHÖNAUER, αρ. 67]
40. <Εύσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> πρὸς τοὺς αἰτιασαμένους αὐτὸν κατὰ τὴν ιβ' ἰνδικτιῶνα τοῦ ,ςψβ' ἔτους εἰ πέρυσι δούκα Θεσσαλονίκης ὄντα τὸν Στρατηγόπουλον Θεόδωρον φιλῶν καὶ ἐπιόντι ἔτει μισῶν λαλεῖ κατὰ τῆς αὐτοῦ πράξεως. (απολεσθέν) [SCHÖNAUER, αρ. 68]

V) DIALOGUS

1. Εύσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ἀλληλογραφία, προτεθειμένη πείσαι τοὺς θεῖους ἀδελφούς, μὴ σκορακίζειν τὸν θεοφίλτατον ἐφέσει τῆς τοῦ ἱερωτάτου κλήσεως. Ὑπόκειται δὲ ὁ διάλογος μέσον δυοῖν ὧν ὁ μὲν παρὰ τὸ ἱερόν ὠνόμασται Ἱεροκλῆς, ὁ δὲ παρὰ τὸ θεῶ φίλον Θεόφιλος, οἰκείως αὐτὰ καὶ προσφυῶς τῷ προκειμένῳ ζητήματι. Προλογίζει δὲ ὁ Θεόφιλος. ed. TAFEL, σσ. 141-145. [SCHÖNAUER, αρ. 57]

VI) ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΜΝΟΙ

1. Τοῦ αὐτοῦ κανῶν εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα Δημήτριον, ed. TAFEL, σσ. 166-167· ed. S. SCHÖNAUER, "Der Philologe als Poet. Liturgische Dichtungen im Werk des Eustathios von Thessalonike", *RSBN* 46 (2009), εκδ. 2010, 161-192, σσ. 170-180. [SCHÖNAUER, αρ. 69]
2. <S. Demetrii invocationes> inc.: Τῶν αἱμάτων σου, μάρτυς, ..., ed. TAFEL, σ. 167· ed. SCHÖNAUER, "Der Philologe als Poet", σσ. 180-182. [SCHÖNAUER, αρ. 70]
3. <S. Demetrii invocationes> inc.: Τίς ὁ σκοπὸς σοι τῆσδε τῆς λαβῆς, ..., ed. ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, "Ἐπιγράμματα Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου", Ἀθηνᾶ 15 (1903), 463-478, αρ. 17, σ. 478· ed. KAZHDAN, *VVN.S.* 24 (1964), 255. [SCHÖNAUER, αρ. 71]
4. Τοῦ αὐτοῦ Εύσταθίου Θεσσαλονίκης εἰς τοὺς αὐτοὺς Καλυτηνοὺς ἀγίους ἀκολουθία ἑσπερινή καὶ ὀρθρινή, ὅτε ἡ τοῦ μακαριωτάτου Χούμνου παραπεσοῦσα μετὰ τὴν ἄλωσιν οὐχ' εὑρίσκετο, ed. TAFEL, σσ. 36-37· ed. SCHÖNAUER, "Der Philologe als Poet", σσ. 183-192. [SCHÖNAUER, αρ. 72]
5. <Εύσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> τετράστιχα εἰς τὸν ἀγιώτατον Συμεῶν τὸν θεολόγον (lege θεοδόχον ?) ἐκ τοῦ ἡ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται, (<serie(s) dua(rum) prima>), (απολεσθέν) [SCHÖNAUER, αρ. 73]
6. <Εύσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης> τετράστιχα εἰς τὸν ἀγιώτατον Συμεῶν τὸν θεολόγον (lege θεοδόχον ?) ἐκ τοῦ ἡ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται, (<serie(s) dua(rum) secunda>), (απολεσθέν) [SCHÖNAUER, αρ. 74]

VII) EPISTULAE

[SCHÖNAUER, αρ. 75]

- ❖ Τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Εὐσταθίου ἐπιστολαί, ed. TAFEL, σσ. 308-328, 332-351· ed. F. ΚΟΛΟΒΟΥ, *Die Briefe des Eustathios von Thessalonike. Einleitung, Regesten, Text, Indizes*, [Beiträge zur Altertumskunde, vol. 239], Leipzig, 2006.
1. Τῷ <Κομνην>ῷ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 3-5.
 2. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 6.
 3. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 7-9.
 4. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 10-15.
 5. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 16-19.
 6. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 20-25.
 7. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 26-36.
 8. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 37-41.
 9. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 42-45.
 10. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 46.
 11. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 47-48.
 12. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 49.
 13. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 50.
 14. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 51-52.
 15. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 53-54.
 16. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 55-56.
 17. Τῷ αὐτῷ, γεγονόςτος ἐπὶ τῶν δεήσεων, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 57.
 18. <Πρὸς ἄγνωστον παραλήπτην>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 58-59.
 19. Τῷ κριτῇ τοῦ βήλου, κυρῷ Γρηγορίῳ τῷ Ἀντιόχῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 60-71.
 20. <Πρὸς ἄγνωστον παραλήπτην>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 72.
 21. <Πρὸς ἄγνωστον παραλήπτην>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 73.
 22. <Πρὸς ἄγνωστον παραλήπτην>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 74.
 23. <Τῷ κυρῷ Γεωργίῳ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 75.
 24. <Τῷ κυρῷ Δημητρίῳ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 76.
 25. <Τῷ Κομνηνῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 77.
 26. <Πρὸς ἄγνώστους παραλήπτας (Τῷ Διουπάτῳ καὶ τῷ Φουρνητάρῃ ?)>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 78.
 27. <Τῷ ἱερῷ ἐκδικεῖῳ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 79-80.
 28. <Τῷ Κομνηνῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 81-82.
 29. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 83-84.
 30. Τῷ Διουπάτῳ καὶ τῷ Φουρνητάρῃ,³⁰ ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 85-93.
 31. Τῷ Αὐτωρειανῷ κυρῷ Μιχαήλ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 94.
 32. Τῷ Καλοκαιρῷ τῷ ἐξ Εὐρίπου, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 95-97.
 33. Τῷ οἰκουμενικῷ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 98-99.
 34. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 100-101.
 35. Τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 102.
 36. Τῷ Γουδέλλῃ κυρῷ Λέοντι, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 103-105.
 37. Τῷ πρωτονοβελλισιμουῦπερτάτῳ καὶ λογοθέτῃ, τῷ Ἁγιοθεοδωρίτῃ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 106-107.
 38. Τῷ μυστικῷ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 108.
 39. Τῷ Σερρών, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 109.

³⁰ Σφραγίδα ἐνὸς Νικήτα Φουρνητάρῃ σώζεται, βλ. J.-C. CHEYNET – D. THEODORIDIS, *Sceaux Byzantins de la collection D. Theodoridis. Les sceaux patronymiques*, [Collège de France – CNRS, Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance/Monographies, 33], Paris, 2010, αρ. 169, σσ. 177-178 : Κύριε βοήθει Νικήτα τῷ Φουρνητάρῃ.

40. Τῷ Μετρητοπώλω, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 110.
41. <Τῷ Κωνσταντίνω>, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 111.
42. Τῷ πανσεβάστω σεβαστῷ καὶ μεγάλῳ ἑταιρειάρχῃ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 112.
43. Τῷ Φιλανθρωπηνῷ παλατίνῳ κυρῷ Ἰωάννη τῷ καὶ ὕστερον καθηγουμένῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 113-120.
44. Τῷ Δισυπάτῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 121.
45. Τῷ Νέων Πατρῶν κυρῷ Εὐθυμίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 122-126.
46. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 127-128.
47. <Πρὸς ἄγνωστον παραλήπτην>, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 129-30.
48. Τῷ Λαχανᾷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 131-132.

VIII) SCHEDA

1. («Τοῦ ἁγιωτάτου Θεσσαλονίκ(ης) κυροῦ Εὐσταθίου»), inc.: Οἶμαι ὅτι καὶ σὺ παιδίον τῆς σήμερον θυμηδίας ... – des.: - cod. Vat. gr. 2299, ff. 41v-42r. Βλ. GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 33. [Για τον cod. Vat. gr. 2299, βλ. J.J. KEANEY, “Moschopulea”, *BZ* 64 (1971), 303-321, ιδ. σ. 305 και M. BUONOCORE, *Bibliografia nei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana (1968-1980)*, 2 vols., [Studi e Testi, 318, 319], Biblioteca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano, 1986, ιδ. vol. II, σ. 970]

IX) SYLLOGISMUS

[DUBIUM]

1. («Εὐσταθίου»), inc.: “Ὅτι ἰδιότης μὲν πατρὸς τὸ ἄναρχον καὶ ἀγέννητον ... – des.: ... οὐχ ὁμοφυῆς ἐκείνοις ἐστίν - cod. Vat. gr. 2220, (ἔτους 1304/5), f. 315v. Το κείμενο ἐντάσσεται στὴν ἐνότητα: *Συλλογαὶ τῶν Ἁγίων Πατέρων ἃς συνελεξάμεθα μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μαρτυροῦσαι κυρίως καὶ ἀληθῶς ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ* (ff. 301r-318r).

=> Η ἀπόδοση τοῦ συλλογισμοῦ στὴν γραφίδα τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης δὲν εἶναι βεβαία. Αἰετίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὸν κώδικα τὰ κείμενα τῶν Πατέρων παραδίδονται σὲ σχετικὴ χρονολογικὴ διευθέτηση, δηλ. ὁ συλλογισμὸς (y) τοῦ ἐν λόγῳ Εὐσταθίου βρίσκεται κατὰ σειρά μετὰ τὸ χωρίο τοῦ Μαξίμου Ὁμολογητοῦ (u), τοῦ Μεγ. Βασιλείου (v), τοῦ Φωτίου (w), τοῦ Νικολάου Μεθώνης (x), καὶ ἀμέσως πρὶν τὸ χωρίο τοῦ Ἀρσενίου Ἀυτωρειανοῦ (z). Ἡ παρεμβολὴ τοῦ χωρίου τοῦ Μεγ. Βασιλείου δείχνει πὼς ἡ σειρά αὐτὴ δὲν εἶναι ἀπόλυτη. Ἐπιπλέον, βάσει τοῦ περιεχομένου τοῦ, εἶναι πιθανὸ εἶναι ὅτι ὁ συλλογισμὸς ἴσως ἀνήκει στὸν Εὐστάθιο Ἀντιοχείας (4ου αἰ.), ὁ ὁποῖος υπῆρξε ἀπὸ τοὺς πρῶτους σημαντικοὺς πολεμίους τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Για τὸν cod. Vat. gr. 2220 βλ. S. LILLA, *Codices Vaticani Graeci. Codices 2162-2254 (Codices Columnenses)*, In Bibliotheca Vaticana, 1985, σ. 254. Βλ. καὶ A. TURYN, *Codices Graeci Vaticani saeculis XIII et XIV scripti annorumque notis instructi*, [Codices e Vaticanis selecti, vol. 28], Città del Vaticano, Bybl. Apostolica Vaticana, 1964, σσ. 104-107, pl. 77-84. Για περισσότερη βιβλιογραφία γύρω ἀπὸ τὸν κώδ. βλ. M. BUONOCORE, *Bibliografia nei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana (1968-1980)*, 2 vols., [Studi e Testi, 318, 319], Bibl. Apostolica Vaticana, Città del Vaticano, 1986, ιδ. vol. II, σ. 966.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- AGAPITOS P., “Mischung der Gattungen und Überschreitung der Gesetze: Die Grabrede des Eustathios von Thessalonike auf Nikolaos Hagiotheodorites”, *JÖB* 48 (1998), 119-46.
- AKÜJARVI JOHANNA, “Pausanias’ Periegesis, Dionysius Periegetes, Eustathius’ Commentary and the Construction of the Periegetic Genre”, εἰς: D. SEARBY *et al.* (eds.), *ΔΩΡΟΝ ΡΟΔΟΠΟΙΚΙΛΙΟΝ. Studies in Honour of Jan Olof Rosenqvist*, [Studia Byzantina Upsaliensia, 12], Uppsala, 2012, σσ. 41-52.

- AMORY A., *The Gates of Horn and Ivory*, [Yale Classical Studies, vol. 20], Yale Univ. Press, New Haven, 1966. [σχολ. οι ερμηνείες & απόψεις του Ευσταθίου στην *Όδυσ.* τ 562-67]
- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 179-196.
- ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ Χ., *Ο Άρατος στους συγχρόνους και στους μεταγενεστέρους του*, ανέκδ. διδ. διατριβή, Παν. Ιωαννίνων, 2006. [ε& σε Ευστάθιο Θεσ/νίκης – δείχνει ότι τα *Φαινόμενα* ήταν συνεχώς στο σχολ. *curriculum*]
- BALDWIN B., “An Eustathian source disclosed”, *AJPh* 107 (1986), 424-25. [σε σχόλ. του στην *Ψ. Ε 4-8* ο Ευστάθιος αντλεί από το λεξ. Σούδα, Α 81 ένα χωρίο του Ευναπίου]
- _____, “Euripides in Byzantium”, εις: J.R.C. COUSLAND - J.R. HUME (eds.), *The Play of Texts and Fragments. Essays in Honour of Martin Cropp*, [Mnemosyne Supplements. Monographs on Greek and Roman Language and Literature, vol. 314], Brill, Leiden-Boston, 2009, σσ. 433-43. [ιδ. σ. 436 για γνώση του *Ορέστη* από Ευστάθιο]
- BANCHICH TH., “Eunapius, Eustathius and the Suda”, *AJPh* 109 (1989), 223-25. [ο Ευστάθιος αντλεί από το λεξ. Σούδα και όχι τον Ευνάπιο αμέσως, βλ. και BALDWIN παραπάνω]
- BELJAEVA E.G., “Autographen von Eustathios von Thessalonike”, εις: *Lehrstuhl der byzantinischen und neugriechischen Philologie*, Μόσχα, 2000, σσ. 45-61. [ρωσ.] – βλ. *BZ96/1* (2003), σ. 354. [non inveni]
- BENEDETTI F., “De Eustathii Grammatici Studiis Oppianeis”, *Annali Fac. Lett. e Filos. Univ. di Perugia* 14 (1976-77), 429-41.
- BILLERBECK MARGARETHE, *Stephani Byzantii Ethnika*, vol. I: A-Γ, [CFHB, XLIII/1], De Gruyter, Berlin-New York, 2006. [σσ. 33*-35*: Ευστάθιος & Στέφανος Βυζάντιος]
- BIO ANNA MARIA IERACI, “Il dialogo nella letteratura tardoantica e bizantina”, εις: A. GARZYA (ed.), *Spirito e forme nella letteratura bizantina*, XXe Congrès International des Études Byzantines, (Paris, 19-25 août 2001), [Quaderni dell’ Accademia Pontaniana, 47] Accademia Pontaniana, 2006 σσ. 21-45. [βλ. σ. 41 για το διάλογο του Ευσταθίου, *Θεόφιλος & Ιεροκλής*]
- BOEGEHOLD A., “Two «fragmenta dubia incertae sedis», possible comic”, *CQ NS.* 41 (1991), 247-48. [ο Ευστάθιος σε σχόλ. του στην *Ψ.*, ed. VAN DER VALK, 768.16-24 χρησιμοποιεί παραθέματα από απολεσθείσα κωμωδία, ίσως του Κρατίνου]
- BRANCACCI A., *Rhetorike philosophousa. Dione Crisostomo nella cultura antica e bizantina*, [Elenchos, 11], Napoli, 1986, σσ. 283-88.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 186-193.
- _____, “Homer in Byzantium”, *Viator* 8 (1975), 15-33 [= IDEM, *Studies*, ch. XVII].
- _____, “Eustathios of Thessalonike Revisited”, *BICS* 40 (1995), 83-90.
- BÜHLER W., “Zu zwei Erstveröffentlichungen (Psellos und Eustathios)”, *Byz* 37 (1967), 5-10.
- _____, “Critical Notes on the Greek Paroemiographers”, εις: P.J. FINGLASS, C. COLLARD & N.J. RICHARDSON (eds.), *Hesperos. Studies in Ancient Greek Poetry Presented to M.L. West on his Seventieth Birthday*, Oxford Univ. Press, 2007, σσ. 341-49. [ιδ. σσ. 346-9, αρ. VI : όπου και διόρθωση σε Ιούλ. Πολυδεύκη μέσω αποσπασμάτων από Αρέθα & Ευστάθιο & VII : άπαξ λεγόμενον σε Ευστάθιο => *δωδωναίζον χαλκείον* (= παραλλαγή του πιο συχνού παροιμιακού *δωδωναίων χαλκείον*)
- CAREY C., *Lysiae Orationes cum Fragmentis*, [Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis], Clarendon Press, Oxford, 2007, fragm. 479, σ. 541. [γνώση του Λυσία από Ευστάθιο, ed. VAN DER VALK, vol. IV, σ. 272]
- CASELLA PAOLA, “Questioni etimologiche in Eustazio”, εις: A. RIGO – A. BABUIN – M. TRIZIO (eds.), *Vie per Bisanzio. VII Congresso dell’Associazione Italiana di Studi Bizantini. Venezia 25-28 novembre 2009*, Bari, 2013, σσ. 139-43.

- CAVALLO G., “Oralità scrittura libro lettura. Appunti su usi e contesti didattivi tra antichità e Bisanzio”, εις: L. DEL CORSO – O. PECERE (eds.), *Libri di scuola e pratiche didattiche. Dall’ Antichità al Rinascimento. Atti del Convegno Internazionale di Studi, Cassino, 7-10 Maggio 2008*, vol. I, [Edizioni Università di Cassino, Collana Scientifica, 26], Cassino, 2010, σσ. 11-36. [ιδ. σ. 28, όπου αναφορά στο θέμα των *συναναγνώσεων*]
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., “«Τὸν ξύοντα ἀντιξέειν»: αντευεργεσία ή εκδίκηση”, *Ελληνικά* 38 (1987), 17-22. [ιδ. σ. 21, αρ. 12 για τη χρήση της παροιμίας σε σχόλ. Ευσταθίου στην Ιλ.]
- _____, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 43, 121-22, 141-42, 148-49, 160, 175.
- _____, “Ξεχασμένες μαρτυρίες”. [αρ. Α3, Β2, Β18, Β19α-γ, Β32]
- CESARETTI P., *Allegoristi di Omero a Bisanzio. Ricerche ermeneutiche (XI-XII secolo)*, Milano, 1991. [για τον Ευστάθιο ιδ. σσ. 207-274]
- COHN L., *Quaestiones Eustathianae, Particula I. Dissertatio inauguralis philologica*, Vratislaviae, 1878.
- _____, “De Aristophane Byzantio et Suetonio Tranquillo Eustathi auctoribus”, *Jahrbücher für Classische Philologie, Supplementband* 12 (1881), 283-374.
- _____, “Eustathios. Erzbischof von Thessalonike”, *Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie der Class. Altertumswissenschaft*, VI,1 (1907), sp. 1452-1489, s.v. E. 18.
- COLLARD C., “Athenaeus, the Epitome, Eustathius and quotations from tragedy”, *RFIC* 97 (1969), 157-79. [εξετάζει την σχέση των *Δειπνοσοφιστών* με την Έπιτομή]
- COLETTA L., “Eustazio neo-omerista”, *L’Antiquité classique* 52 (1983), 260-67.
- COLLARD C., “Athenaeus, the epitome, Eustathius and quotations from tragedy”, *Rivista di Filologia* 97 (1969), 157-79.
- COLONNA A., “De Sophocleo exemplari ab Eustathio adhibito”, *Bollettino dei Classici* NS. 20 (1972), 27-32.
- _____, “De Herodoti exemplari ab Eustathio adhibito”, *Sileno* 20 (1994), 00-00.
- _____, “De Aeschylis locis ab Eustathio laudatis”, εις: U. CRISCUOLO & R. MAISANO (eds.), *Synodia. Studia humanitatis Antonio Garzya septuagenario ab amicis atque discipulis dicata*, Napoli, 1997, σσ. 163-64.
- CONLEY TH. M., “Byzantine criticism and the uses of literature”, εις: A. MINNIS – I. JOHNSON (eds.), *The Cambridge History of Literary Criticism*, vol. 2: *The Middle Ages*, Cambridge Univ. Press, 2005, σσ. 669-692, ιδ. 683-84. [ο Ευστάθιος «δανείστηκε» από Τζέτζη (λογοκλοπή :)]
- CONSTANTELOS D. A., “The Greek Classical Heritage in Greek Hagiography”, εις: J. S. LANGDON *et al.* (eds.), *ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ. Studies in Honor of Speros Vryonis Jr.*, Vol. I: *Hellenic Antiquity and Byzantium*, New York, 1993, σσ. 91-116. [ιδ. σσ. 99-100 για ιδανικό “πάντρεμα” αρχαίων και χριστιανικών πηγών στα έργα του Ευσταθίου]
- CRESCI LIA RAFFAELLA, “*Exempla* storici greci negli encomi e nella storiografia bizantini del XII secolo”, *Rhetorica*, 22.2 (2004), 115-45. [για την προβολή προτύπων ιστορ. παρελθόντος & την σύγκρισή τους με εγκωμιαζόμενο πρόσωπο στους λόγους Ευσταθίου]
- DARROUZÈS J., “Notes d’histoire des textes. I. Des œuvres perdues d’Eustathe de Thessalonique”, *REB* 21 (1963), 232-35.
- DAWE R. D., *Studies on the Text of Sophocles*, vol. I: *The Manuscripts and the Text*, Brill, Leiden, 1973, ιδ. σσ. 99, 100, 103-112, 116. [σ. 99: ο Ευστάθιος γνώριζε τον άγνωστο στην χ. παράδοση στίχ. 1167 της Αντιγόνης / σ. 116: θέτει τα σημαντικά ερωτήματα: 3. Αν ο Ευστάθιος, ο οποίος συχνά αντλεί από τον Σοφοκλή, έπαιξε ρόλο στην διάσωση & διάδοση του κειμένου, όπως πειστικά υπετέθη από τον ZUNTZ ότι έκανε για το κείμεν. του Ευριπίδου και 4. γιατί το λεξικό του Σουίδα μνημονεύει μόνο μία λέξη για Αντιγόνη, από την οποία ο Ευστάθιος γνώριζε έναν επιπλέον μη σωζόμενο στη χφ παράδοση στίχο / στις σσ. 103-112 κ.α. υπάρχουν αναφορές σε σημεία του έργου του Ευστ. σε σχέση με σημεία κειμ. του Σοφ.]

- _____, “ΕΙ ΚΑΙ ΤΡΙΤ’ ΕΣΤΙ ... : Editing Sophocles for the third time”, εις: G. W. MOST (ed.), *APOREMATA. Kritische Studien zur Philologiesgeschichte*, Bd. 2: *Editing Texts/Text edieren*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1998, σσ. 111-122, ιδ. 120. [σχόλιο του Ευσταθίου για τη χρήση του επιρρήματος *νῦν* με αναφορά παραδείγματος από τις Τραχ. 441 επιβεβαιώνει εικασίες εκδοτών για αποκατάσταση προβληματικού αυτού χωρίου]
- DEGANI E., “Emendations and interpretations of Greek and Latin Texts”, *Museum Philologum Londiniense* 5 (1981), 5-14. [nos. 4, 8: διορθώσεις σε *Παρεκβολές* Ιλιάδος]
- _____, *Hipponactis Testimonia et Fragmenta*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Teubner Verlag, Stuttgartiae-Lipsiae, 1991. [Ευστάθιος & Τζέτζης διασώζουν αποσπάσματα Ἴππωνακτος]
- DENYER N., “Neglected Evidence for Diodorus Cronus”, *CQ* NS 52.2 (2002), 597-600. [από σχόλ. του Ευσταθίου στην Ὀδύσ., ed. Stallbaum, 28,46-49.2 αντλούμε πληροφ. για τον Διόδωρο Κρόνο]
- ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ Θ., *Κοσμάς ὁ Μελωδός. Βίος καὶ ἔργο*, [Ἀνάλεκτα Βλατάδων, 28], Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη, 1979, σποράδην. [για ερμηνεία κανόνων Κοσμά από Ευστάθιο]
- DILLER A., *The Textual Tradition of Strabo’s Geography. With appendix: The Manuscripts of Eustathius’ Commentary on Dionysius Periegetes*, Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1975.
- DILLER A., “Some False Fragments”, εις: *Classical Studies Presented to Ben E. Perry*, [=Illinois Studies in Language and Litterature, 58], Urbana, 1969, σσ. 27-30 [ανατύπ. στο *Studies in Greek Manuscript Tradition*, Amsterdam, 1983, no. 8, σσ. 63-66 (διατηρεί και την πρωτότυπη αρίθμηση)]. [ο Ευστάθιος γνώριζε τα *Βιθυνιακά* του Αρριανού]
- _____, “Pausanias in the Middle Ages”, *Transaction of the American Philological Association* 87 (1956) 84-97 [ανατύπ. στο *Studies in Greek Manuscript Tradition*, Amsterdam, 1983, no. 17, σσ. 149-162 (διατηρεί και την πρωτότυπη αρίθμηση)]. [ιδ. σ. 90/155 ο Ευστάθιος τον 12ο αι. **δεν** γνώριζε το έργο του Πausανία του Περιηγητή]
- _____, “The Tradition of Stephanus Byzantium”, *Transaction of the American Philological Association* 69 (1938) 333-348 [ανατύπ. στο *Studies in Greek Manuscript Tradition*, Amsterdam, 1983, no. 19, σσ. 183-198 (διατηρεί και την πρωτότυπη αρίθμηση)]. [ο Ευστάθιος χρησιμοποίησε τα *Ἐθνικά* τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου]
- _____, “Nonnus Dionysiaca in Genesius Regna”, *Classical Philology* 46 (1950) 176-177 [ανατύπ. στο *Studies in Greek Manuscript Tradition*, Amsterdam, 1983, no. 26, σσ. 275-76 & “A Lost Manuscript of Nonnus’ *Dionysiaca*”, *Classical Philology* 48 (1953) 177 [ανατύπ. στο *Studies in Greek Manuscript Tradition*, Amsterdam, 1983, no. 27, σ. 277 (διατηρεί και την πρωτότυπη αρίθμηση)]. [ο Ευστάθιος γνώριζε τον 12ο αι. τα *Διονυσιακά* τοῦ Νόννου, αναφέρεται δε στον τίτλο του ποιήματος μόνον –το έργο παραδίδεται ανώνυμο από τον μοναδικό κώδ. **Laurent. Plut. 32.16** (έτους 1280) : επομένως είναι πιθανόν ότι ο Ευστάθιος είχε χρησιμοποιήσει κάποιον “πρόγονο” του κώδ. στην χειρόγραφη παράδοση έργου]
- _____, “Photius ‘Bibliotheca’ in Byzantine Literature”, *DOP* 16 (1962), 389-96. [ανατύπ. στο *Studies in Greek Manuscript Tradition*, Amsterdam, 1983, no. 35, σσ. 329-38 (διατηρεί και την πρωτότυπη αρίθμηση)]. [Ευστάθιος & Φώτιος]
- _____, “Aurispa and Aristarchus”, *Classical Philology* 55 (1960), 35-36. [ανατύπ. στο *Studies in Greek Manuscript Tradition*, Amsterdam, 1983, no. 38, σσ. 353-54 (διατηρεί και την πρωτότυπη αρίθμηση)]. [για την ιστορία των αυτογράφων κωδ. **Laurent. Plut. 59.2 & 59.3** του Ευσταθίου με τα σχόλια στην Ιλιάδα]
- DORANDI T., “Eustathe a-t-il lu Diogène Laërce ?”, εις: BETTINA AMDEN et al. (eds.), *NOCTES ATTICAE. 34 Articles on Graeco-Roman Antiquity and its Nachleben. Studies presented to Jørgen Mejer on his Sixtieth Birthday, March 18, 2002*, Museum

- Tusculanum Press, Copenhagen, 2002, σσ. 76-81. [για την γνώση του Διογένη Λαερτίου από Ευστάθιο σε ομηρικές του παρεκβολές]
- _____, *Laertiana. Capitoli sulla tradizione manoscritta e sulla storia del testo delle "Vite dei filosofi" di Diogene Laerzio*, [Beiträge zur Altertumskunde, Bd. 264], Walter de Gruyter, Berlin-New York, 2009, ιδ. σσ. 180-84.
 - DYCK A.R., "Did Eustathius Compose a Commentary on Oppian's *Halieutica*?", *Classical Philology* 77 (1982), 153-54.
 - _____, "The Glossographoi", *Harvard Studies in Classical Philology* 91 (1987), 119-160. [για το πώς ο ~ διαχειρίζεται το προερχόμενο από παλαιότερους γλωσσογράφους υλικό του, βλ. μάλιστα σ. 143 για ενδεχόμενο δάνειο σχολίου του Τζέτζη από τον Ευστάθιο]
 - _____, "Philological notes on Byzantine texts", *JÖB* 38 (1988), 159-63. [βλ. ειδ. 4. A Hitherto Unknown, Lost Philological Work of Eustathius of Thessaloniki ? 5. Eustathius, *In Od.* 19,562 & John Italus, *Quaest. Quodlib.*43]
 - EBERLINE C.N., *Studies in the Manuscript Tradition of the Ranae of Aristophanes*, [Beiträge zur Klassischen Philologie, 119], Meisenheim am Glan, 1980. [ιδ. σσ. 146, 170 n. 27, 172 n. 1: σχόλια στον Αριστοφάνη αποδιδόμενα στον Ευστάθιο]
 - ÉMEREAU C., "Hymnographi Byzantini, quorum nomina in litteras digessit notulisque adornavit", *EO* 22 (1923), 419-39, ιδ. σ. 422.
 - ERBSE H., *Beiträge zur Überlieferung der Iliasscholien*, München, 1960. [ιδ. το υποκεφ. 1.4 με τίτλο: "Venetus A, Eustathius und das Etymologicum Genuinum", σσ. 123-73.]
 - FATOUROS G., "Eustathius von Thessalonike und Horatius", *SIFC*, Ser. III, 19 (2001), 185-89. [ο ~ στον πρόλογό του στον Πίνδαρο δείχνει ότι γνωρίζει την ωδή του Ορατίου στον Πίνδαρο (Hor., *Carm.* 4, 2)]
 - FENOGLIO SILVIA, "Eustazio di Tessalonica e la lingua del suo tempo", *Medioevo Greco* 10 (2010), 25-59.
 - FORMENTIN MARIAROSA, "La grafia di Eustazio di Tessalonica", *Bolletino della badia greca di Grottaferrata* 37 (1983), 19-50.
 - GALLO I., "Eustathiana", *Rendiconti dell'Accademia di Archeologia, Lettere e Belle Arti di Napoli* 48 (1973), 39-47.
 - _____, "Eustazio commentatore di Pindaro", *Quaderni Urbinate di cultura classica* 25 (1977), 43-51.
 - _____, "Eustazio e il catalogo delle Odi di Pindaro", εις: U. CRISCUOLO & R. MAISANO (eds.), *Synodia. Studia humanitatis Antonio Garzya septuagenario ab amicis atque discipulis dicata*, Napoli, 1997, σσ. 319-23.
 - GAMILLSCHEG E., "Autoren und Kopisten. Beobachtungen zu Autographen byzantinischer Autoren", *JÖB* 31.2 (1981), [XVI Internationaler Byzantinisten-kongress, Wien, 4.-9. Oktober 1981. Akten. I. Teil: Hauptreferate, 2. Halbband: Themengruppen, 7-11], 379-94. [σσ. 384-90 για αυτόγραφα Ευσταθίου & πρακτικές του]
 - _____, "Zur Rekonstruktion einer Konstantinopolitanen Bibliothek", *RSBS* 1 (1981), [Miscellanea Agostino Pertusi, I], 283-93. [αντιγραφή έργων Ευσταθίου τον 15ο αι.]
 - ΓΕΔΕΩΝ Μ. Ι., *Κανονικαὶ διατάξεις, ἐπιστολαί, λύσεις, θεσπίσματα τῶν ἀγιωτάτων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μέχρι Διονυσίου τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως*, τόμ. Β', ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1889 [=ανατύπ. στη σειρά Subsidia Byzantina, Subsidia ope iterata, vol. VII, Leipzig, 1970], αρ. PM' (PMΘ'), σ. 37. [ο Ευστάθιος επαινεί & εξαιρεί την συνοδική πράξη αναβίβασης του οφφικίου του πρωτεκδικίου από τον πατρ. Γεώργ. Ζιφιλίνο (1191-98)]. Η πράξις αυτή του πατριάρχου χρονολογείται στις 21 Μαρτίου 1193, βλ. GRUMEL – DARROUZÈS, *Les registes*, nos. 1182b, σσ. 594-95.

- GEORGIADOU ARISTOULA, “Eustathius and the Graeco-Roman exegesis of Homer”, *Mnemosyne* Ser. 4, 51.3 (1998), 337-40. [για ορισμένες ετυμολογήσεις του Εύστ.]
- GIANNINI P., “Eustazio e il serio-comico nell’ episodio degli amori di Ares ed Afrodite. La scelta del tema poetico dell’ *Odissea*”, εις: L. BELLONI, G. MILANESE, A. PORRO (eds.), *Studia classica Iohanni Tarditi oblata*, vol. II, Milano, 1995, σσ. 1281-92.
- GROEGER J., *Quaestiones Eustathianae: De codicibus Strabonis Herodoti Arriani ab Eustathio in commentario ad Dionysii periegesin usurpatis*, diss., Trebnitz, 1911.
- GRUMEL V., “Sur la fuite et le retour de l’archevêque Eustathe de Thessalonique”, *REB* 20 (1962), 221-24.
- GUILLAND R., “Maître des Requêtes”, *Byz* 35 (1965), 78-104, ιδ. σ. 108 [= IDEM, *Titres et Fonctions de l’Empire byzantin*, Variorum Reprints, London, 1976, XXII].
- GÜNTHER H.-CH., *The Manuscripts and the Transmission of the Palaeologan Scholia on the Euripidean Triad*, [Hermes Einzelschriften, 68], Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1995, σ. 174 n. 2. [δύο από τα σχόλια στον κώδικα **Marc. gr. 469** (siglum **Yv**), τα οποία είναι μάλλον του 12ου αι. και μάλιστα ίσως του Τζέτζη, αποδίδονται στον Ευστάθιο]
- HADJINIKOLAOU-MARAVA ANNE, *Recherches sur la vie des esclaves dans le Monde Byzantin*, [Collection de l’Institut Français d’Athènes, 45], Athènes, 1950. [σσ. 53, 55, 57, 67, 69, 77, 79, 80, 83, 111, 115, 117 για απόψεις Ευσταθίου σχετικά με το θέμα της δουλείας]
- HEDBERG T., *Eustathios als Attizist*, Inaugural Diss., Uppsala, 1935.
- _____, “Das Interesse des Eustathios für die Verhältnisse und die Sprache seiner eigenen Zeit”, *Eranos* 44 (1946), 208-18.
- HERINGTON C. J., “Homer. A Byzantine perspective”, *Arion* 8 (1969), 432-434. [αγγλ. μτφρ. του προλόγου στα σχόλια στην Ιλιάδα, απαντά στο παλαιό ερώτημα γιατί να διαβάσουμε τον Όμηρο]
- HOLLIS A. S., *Callimachus Hecale, second edition with introduction, text, translation, and enlarged commentary*, Oxford University Press, 2009. [βλ. ιδ. Index Fontium, σ. 383 για fragmenta *Ἐκάλης* στον Ευστάθιο]
- HOLWERDA D., “De Tzetzta in Eustathii reprehensiones incurrenti”, *Mnemosyne*, Ser. 4, 13 (1960), 323-26.
- HÖRANDNER W., “Visuelle Poesie in Byzanz. Versuch einer Bestandsaufnahme”, *JÖB* 40 (1990), 1-42, ιδ. σσ. 25-29.
- HOTOP A., “De Eustathii proverbii”, *Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogic*, Suppl. 16 (1888), 249-314.
- HUNGER H., “On the Imitation (ΜΙΜΗΣΙΣ) of Antiquity in Byzantine Literature”, *DOP* 23/24 (1969/70), 17-38. [= *Byz. Grundlagenforschung*, ch. XV = ανατύπ. εις: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, (Greek Literature, vol. 9), New York, 2001, ch. 4]. [ιδ. σ. 25 : μίμησις στο ιστορ. έργο του Ευσταθίου]
- HUNTER R., *Critical Moments in Classical Literature. Studies in the Ancient View on Literature and its Uses*, Cambridge Univ. Press, 2009. [ιδ. σσ. 9, 53-4, 73, 148, 176, 179, για αλληγορία του Ευσταθίου στον Κύκλωπα κ.ά.]
- ΙΑΚΩΒ Δ.Ι., “Στο περιθώριο ελληνικών κειμένων, Γ’”, *Ελληνικά* 37 (1986), 133-41. [βλ. ειδικά: I. Ευστάθιος & Θουκυδίδης, II. Ο Ευστάθιος μιμητής του Γοργία]
- JÄRVINEN K., “Who or what was the copper fly? : the riddle of χαλκῆ μυῖα (Herodas, Pollux, Suetonius, Eustathius)”, *Eranos* 95 (1997), 62-77.
- KAMBYLIS A., *Eustathios über Pindars Epinikiendichtung. Ein Kapitel der klassischen Philologie in Byzanz*, Hamburg, 1991.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 35, 87, 91, 137, 227, 236, 240, 243-44, 246-47, 252, 253-55, 284, 286, 294, 297, 301-02, 307-16, 324, 326-27, 332, 342.

- _____, *The Christian Parthenon*, σσ. 126, 127-29 (ανάλυση μονωδίας Ευστ. σε Ν. Αγιοθεοδωρίτη), 131-32 (αναφορά σε απόσπασμα από Or. Δ, ed. WIRTH, σσ. 56-57), 196, 197, 204, 205.
- _____, “Classical Scholarship in Twelfth-Century Byzantium”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 1-43, ιδ. σσ. 29-37.
- ΚΑΛΙĆ I., FERJANČIĆ B., RADOŠEVIĆ-MAKSIMOVIĆ N. (σερβοκροατ. μτφρ.-σχολ.), *Fontes Byzantini Historiam Populorum Jugoslaviae Spectantes*, tomus IV, Beograd, 1971, σσ. 215-223. [μόνο τα τμήματα που αφορούν στην ιστορία των σλαβικών φύλων]
- ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΙΣ, *Sprichwörter*, σποράδη.
- KARLA GRAMMATIKI, “Das Rednerideal von Eustathios von Thessalonike und seine rhetorische Tradition”, *BZ* 100 (2007), 85-99.
- ΚΑΤΣΑΡΟΣ Β., “Παῖδες τοῦ Μυροβλήτου. Παρατηρήσεις σ’ ἓνα χωρίο ἀπὸ τὴν Ἄλωση τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης”, *Χριστιανικὴ Θεσσαλονικὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν μέχρι καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν*, [ΚΕ’ Δημήτρια – Δ’ ἐπιστημονικὸ Συμπόσιο], Θεσσαλονικὴ, 1992, σσ. 99-110.
- KAYSER J., “Theophrast und Eustathios *περὶ ὑποκρίσεως*”, *Philologus* 69 (1910), 327-58.
- ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοὶ Ἱστορικοὶ καὶ Χρονογράφοι*, Γ’, σσ. 663-698.
- KASSEL R., “Reminiszenzen und Anspielungen in der Schrift des Eustathios über die Eroberung Thessalonikes”, *Rheinisches Museum für Philologie* 144 (2001), 225-230.
- A. K(AZHAN), s.v. Eustathios of Thessalonike, ODB, vol. II, σ. 754.
- KAZHDAN A.– FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l’Homme, 1984 [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινὴ Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007]. [IV. Eustathius of Thessalonica: the life and opinions of a twelfth-century rhetor]
- KENNEDY, *Greek Rhetoric*, σ. 316. [για επιρροές Ερμογένη στο ἔργο του Ευσταθίου]
- KISS D., “Iliad 22.60 and 24.487. Priam on the threshold of old age”, *Rheinisches Museum für Philologie* 153 (2010), 401-404. [για ερμηνεία του εν λόγω προβλημ. χωρίου ἀπὸ Ευστάθιο]
- ΚΟΚΟΣΖΚΟ Μ. – GIBEL-BUSZEWSKA KATARZYNA, “The term *kandaulos/kandylos* in the *Lexikon* of Photius and the *Commentarii ad Homeri Iliadem* of Eustathius of Thessalonica”, *BZ* 104.1 (2011), 125-45.
- _____, “Photius and Eustathius of Thessalonica on Greek cuisine intricacies, or a few words on *abyrtake* (ἀβυρτάκη)”, *BSI* 69.1-2 (2011), 114-23.
- ΚΟΛΒΑΒΑ, *The Byzantine Lists*, σσ. 50, 57, 62, 139.
- ΚΟΜΙΝΗΣ ΑΘ. (Εκδ.), *Οι Θησαυροὶ τῆς Μονῆς Πάτμου*, Αθήνα, 1988, σ. 329. [Ο Κομίνης (ο οποίος ἦταν υπεύθυνος και για τη συμβολή τη σχετική με την βιβλιοθήκη και το αρχεῖο τῆς μονῆς) γράφει ἀνευ παραπομπῆς ἢ ἄλλης τεκμηρίωσης ὅτι στην βιβλιοθήκη σώζεται κώδικας με σχόλια του Πρόκλου Διαδόχου στον *Τίμαιο* του Πλάτωνα και ὅτι πιθανῶς ο κώδικας προήλθε ἀπὸ την αντιγραφικὴ δραστηριότητα του Ευσταθίου (:). Στον παλαιὸ κατάλογο του ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ δεν εὐρέθη κάτι σχετικὸ, οὔτε στον νέο κατάλογο που κατήρτισε ο ἴδιος ο Κομίνης, ἀλλὰ οὔτε και στην ἐκδοση του ἔργου του Πρόκλου ἀπὸ τον E. DIEHL, ο οποίος φαίνεται να αγνοεῖ την ὑπαρξὴ ἐνός τέτοιου κώδικος.
- ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ Ι., “Ἡ μοναστικὴ ζωὴ στὸ 12ο αἰῶνα μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου”, *Χριστιανικὴ Θεσσαλονικὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν μέχρι καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν*

- Ὁθωμανῶν*, [ΚΕ' Δημήτρια – Δ' ἐπιστημονικὸ Συμπόσιο], Θεσσαλονίκη, 1992, σσ. 133-141.
- ΚΟΝΤΟΣ Κ. Σ., “Κριτικά καὶ γραμματικά παρατηρήσεις”, *Ἀθηνᾶ* 7 (1895), 1-160, ἰδ. 11-16, 75-83. [καὶ αυτοτελῶς, Ἀθήνησιν, 1895 – παρατηρήσεις σε διάφορα χωρία Παρεκβολῶν Εὐσταθίου]
 - KOSTER W.J.W. & HOLWERDA D., “De Eustathio, Tzetzta, Moschopulo, Planude Aristophanis Commentatoribus”, *Mnemosyne* NS. 7 (1954), 136-56· 8 (1955), 196-206.
 - ΚΟΤΟΒΑ Dobriela, “Κίθαρὶς oder κίταρὶς bei Eustathius 1618.40 ?”, *Mnemosyne* Ser. 4, 50.4 (1997), 481-82. [ἡ λέξη που χρησιμοπ. ο Εὐστ. στα σχόλ. του στὴν Ὁδ. δὲν ἀποτελεῖ ἐθνωνύμιο, παρά εἶδος κόμμωσης των Περσῶν]
 - ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ Φ., “Δημῶδεις παροιμίαι καὶ παροιμιῶδεις φράσεις παρὰ Χρυσοστόμῳ”, εἰς: *Τεσσαρακονταετηρίς Θεοφίλου Βορέα*, τόμ. I, Ἀθήνα, 1940, σσ. 355-368. [αντιπαραβάλλει παροιμίες σε ἔργα του Χρυσοστόμου με ἄλλες παρόμοιες σε ἔργα του Εὐσταθίου ἢ κάνει λόγο γιὰ ἐπιβιώσεις καὶ παραλλαγές τους]
 - _____, *Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ λαογραφικά*, [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικὰ Πραγματεῖαι. Σειρὰ Φιλολογικὴ καὶ Θεολογικὴ, 5-6], τόμ. Α'-Β', Ἀθήνα, 1950.
 - _____, *Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ γραμματικά*, [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικὰ Πραγματεῖαι. Σειρὰ Φιλολογικὴ καὶ Θεολογικὴ, 8], Ἀθήνα, 1953.
 - KUHN F., “Quo ordine et quibus temporibus Eustathios commentarios suos composuerit”, εἰς: *Commentationes in Honorem Gulielmi Studemund*, Argentorati, 1889, σσ. 247-57.
 - KURTZ E., “Die Sprichwörter bei Eustathios von Thessalonike”, παράρτημα εἰς: O. CRUSIUS - L. COHN, *Zur Handschriftliche Ueberlieferung, Kritik und Quellenkunde der Paroemiographen*, [Philologus Supplement, VII], Göttingen, 1892, σσ. 307-321 [= ἀνατύπ. εἰς: *Corpus Paroemiographorum Graecorum (Leutsch-Schneidewin) Supplementum continens*, Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1961, no. IV]
 - LAMMA P., “Aldruda, contessa di Bertinoro, in un panegirico di Eustazio di Tessalonica”, *Atti e memorie della Deputazione di storia patria per le provincie di Romagna* N.S. 3 (1951-52) [εκδ. 1953], 59-72 [= IDEM, *Oriente et Occidente nell'alto medioevo*, (Medioevo et Umanesimo, 5), Padue, 1968, σσ. 383-394].
 - ΛΑΜΠΑΚΗΣ Σ., “Ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης καὶ ὁ Σικελὸς ῥήξ. Σχόλια σχετικὰ μετὰ τὴν στάση τοῦ Εὐσταθίου ἀπέναντι στὸν Νορμανδὸ Γουλιέλμο Β'", *Βυζαντινὸς Δόμος* 2 (1988), 183-86.
 - _____, “Ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης καὶ ὁ πρόλογος των σχολίων του στὸν Πίνδαρο”, *Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βοιωτικῶν Μελετῶν* 2 (1995), 1173-78.
 - LAVAGNINI B., “Σικελοὶ καὶ Νορμανδοὶ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὸ 1185 μ.Χ.”, *Παρνασσός* 4 (1962), 259-63.
 - LAURENT V., “La succession épiscopale de la métropole de Thessalonique dans la première moitié du XIIIe siècle”, *BZ* 56 (1963), 284-296. [βλ. ἰδ. σ. 290, ὅπου ὁ L. ἐκφράζει ἀποψη ὅτι στὴν Ἀκκρά το 1191 ἐστάλη ὁ διάδοχος του Εὐσταθίου Κων/νος Μεσοποταμίτης, ὁ ὁποῖος πάντως εἶχε διπλωματικὴ πείρα]
 - _____, “Mélanges: III. Kataphloros patronyme supposé de métropolitte de Thessalonique Eustathe”, *REB* 20 (1962), 218-21.
 - _____, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σσ. 336-37, no. 462 [..]. | Ὁ ἅγιος Πέτρος. / [...] / Θεσσαλίτιδος ποιμενάρχης με γράφει | ταπεινὸς Εὐστάθιος ἐκ σακελλίου]

- LAZZERI M., *Studi sulla Gerioneide di Stesicoro*, [Univ. degli Studi di Salerno/Quaderni del Dipartimento di Scienze dell'Antichità, 35], Napoli, 2008. [για αποσπάσματα του Στησιχόρου στον Ευστάθιο]
- LEONE P.A.M., "Conjectures sur la composition de 'La Prise de Thessalonique' d'Eustathe", *Byz* 34 (1964), 267-69.
- LEVANIUK OLGA ARKADIEVNA, "Penelope and the πηνέλοψ", εις: MIRIAM CARLISLE – OLGA ARKADIEVNA LEVANIUK (eds.), *Nine essays on Homer*, Lanham, 1999, σσ. 95-136. [περί της ετυμολόγησης του ονόματος της Πηνελόπης από τον Ευστάθιο από το υδρόβιο πτηνό πηνέλοψ, άποψη που αποδέχονται και οι γλωσσολόγοι σήμερα]
- LINDBERG GERTRUD, *Studies in Hermogenes and Eustathios. The Theory of ideas and its application in the commentaries of Eustathios on the epics of Homer*, Lund, 1977.
- _____, "Eustathius on Homer: Some of His Approaches to the Text, Exemplified from His Comments on the First Book of the Iliad", *Eranos* 83 (1985), 125-40.
- LIVERANI IRENE ANNA, "L'accentazione di τε in Eustazio di Tessalonica", *RSBN N.S.* 36 (1999), 117-20.
- _____, "In margine agli autografi eustaziani: a proposito della grafia οὔτω/οὔτως", *Medioevo greco* 0 (2000), 131-134.
- _____, "Sul sistema di interpunzione in Eustazio di Tessalonica", *Medioevo greco* 1 (2001), 187-97.
- _____, "L'editio princeps dei Commentarii all' «Odissea» di Eustazio di Tessalonica", *Medioevo greco* 2 (2002), 81-100.
- _____, "Minima Eustathiana", *Sileno* 28-29 (2002-03) [2004], 203-4.
- LORENZONI A., "Comica fragmenta nova", *Museum Criticum* 15-17 (1980-82), 17.
- LOUKAKI MARINA, "Questions de dates à propos de trois discours d'Eustathe de Thessalonique", εις: M. HINTERBERGER – ELISABETH SCHIFFER (eds.), *Byzantinische Sprachkunst. Studien zur byzantinischen Literatur. Gewidmet Wolfram Hörandner zum 65. Geburtstag*, [Byzantinisches Archiv, 20], De Gruyter, Berlin, 2007, σσ. 209-217.
- MAAS P., "Eustathios als Konjekturekritiker", *BZ* 35 (1935), 299-307 · 36 (1936), 27-31. (= *Kleine Schriften*, ch. 134, σσ. 505-20)
- _____, "Verschiedenes zu Eustathios", *BZ* 45 (1952), 1-3. (= *Kleine Schriften*, ch. 135, σσ. 520-23)
- MACRIDES RUTH J., "The Ritual of Petition", εις: P. ROLOS – D. YATROMANOLAKIS (eds.), *Greek Ritual Poetics*, Cambridge, Mass., 2005, σσ. 356-70, ιδ. σσ. 367-8.
- ΜΑΔΑΡΙΑΓΑ ΕΛΙΣΑΒΕΤ, "Ο Ευστάθιος Θεσσαλονίκης και η μονωδία του για τον Νικόλαο Αγιοθεοδωρίτη", *Σύμμεικτα* 17 (2005-2007), 199-211.
- MAGDALINO P., "Eustathios and Thessalonica", εις: C.N. CONSTANTINIDES *et al.* (eds.), *ΦΙΛΕΛΛΗΝ. 17 Studies in Honour of Robert Browning*, Venice, 1996, σσ. 225-38.
- MAGDALINO – MACRIDES, "The Fourth Kingdom", σσ. 141-44 & 146-47. [για την αντιμετώπιση του παρελθόντος στο έργο του Ευσταθίου]
- P. MAGDALINO & R. NELSON, "Introduction", εις: P. MAGDALINO – R. NELSON (eds.), *The Old Testament in Byzantium*, [Dumbarton Oaks Byzantine Symposia and Colloquia], D. Oaks, Washington D.C., 2010, σσ. 1-38. [ιδ. σ. 9 για την διαπίστωση ότι στους λόγους του Ευσταθίου περ. το 60% των αναφορών από τη Βίβλο προέρχονται από την Π.Δ.]
- MAGNELLI E., "Un nuovo indizio (e alcune precisazioni) sui drammi «alfabetici» di Euripide a Bisanzio tra XI e XII secolo", *Prometheus* 29 (2003), 193-212. [Ευστ. κ.ά.]
- MAKRINOS A., "Eustathius, Archbishop of Thessalonica, *Commentary on the Odyssey*: Codex Marcianus 460 and Parisinus 2702 revisited", *BICS* 50 (2007), 171-92.

- _____, “The Deceitful Songs of the Sirens and the Wings of Allegory: Religious Polemics and Cultural Appropriations of Homer in Byzantium”, *Masaryk University, Faculty of Arts/Centre for Interdiscipl. Research & Dep. of Classical Studies, International Conference on Classical and Byzantine Literature, Literary Crossroads, Abstracts, 19–22 September 2010, Brno*, σ. 34. [για αλληγορ. ερμηνεία του Ομήρου από Ευστάθιο για την διδασκαλία του σε χριστ. κοινό]
- MANDILARAS B. G., *Isocrates, Opera Omnia*, vol. I, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Monachi et Lipsiae, 2003, σσ. 373-74. [*testimonia* Ισοκράτη σε Ευστάθιο]
- MARCINIAK P., “A Dramatic Afterlife: The Byzantines on Ancient Drama and its Authors”, *Classica & Mediaevalia* 60 (2009), 311-326. [για τη σημασία του αρχαίου δράματος στον Ευστάθιο]
- MARCOVICH M., *Heraclitus. The greek text with a short commentary, including fresh addenda, corrigenda and a select bibliography (1967-2000)*, Akademie Verlag, Berlin, 2001², σσ. 190ff., 341, 375, 397, 408. [*testimonia* Ηρακλείτου σε Ευστάθιο]
- MARICQ A., “Le manuscrit d’Eustathe de Thessalonique: ‘La Prise de Thessalonique en 1185’ ”, *Byz* 20 (1950), 81-87.
- MARKOVIĆ M., “The Cult & Iconography of St. Eustathios of Thessalonike in the Middle Ages” εις: M. RAKOCIJA (ed.), *Nis & Byzantium VIII, Symposium, Nis 3-5 June 2009. The Collection of Scientific Works*, Nis, 2010, σσ. 283-96. [σέρβ. με αγγλ. περίληψη – πορτραίτα του Ευσταθίου σε τοιχογραφίες σώζονται στο καθολικό της Μονής Βατοπεδίου (1312), στην μονή της Studenica (1315), στην εκκλ. του Αγ. Γεωργίου στο Staro Nagoričino (1315-18), στο καθολικό της Μονής της Gračanica (1320) και στην εκκλ. του Αγ. Νικήτα κοντά στα Σκόπια (1324)]
- MARTINI E., “Eustathianum”, *Rheinisches Museum* 62 (1907), 273-94.
- MELVILLE JONES J.R., *Eustathios of Thessaloniki. The Capture of Thessaloniki. A Translation with Introduction and Commentary*, [Byzantina Australiensia, 8], Canberra, 1988.
- MERIANOS G., “«The sons of Hagar» in Archbishop Eustathios’ *The Capture of Thessaloniki*: Some evidence concerning late twelfth-century Byzantine-Turkish relations”, *Σύμμεικτα* 17 (2005-2007), 213-221.
- _____, *Οικονομικές ιδέες στο Βυζάντιο τον 12ο αιώνα. Οι περί οικονομίας απόψεις του Ευσταθίου Θεσσαλονίκης*, [IBE/ΕΙΕ, Μονογραφίες, 13], Αθήνα, 2008.
- MERCATI G., “Eustathianum”, *Rheinisches Museum für Philologie* 61 (1907), 482 = ανατύπ. IDEM, *Opere Minori*, III [Studi e Testi, 78], Città del Vaticano, 1937, σ. 51.
- MERKELBACH R.– WEST M. L., *Fragmenta Hesiodica*, Oxford, 1967. [για τις δεκάδες των αποσπασμάτων που χρησιμοποιεί/διασώζει ο ~ στα εξηγ. του έργα, βλ. index auctorum]
- METTE H.J., *Die Fragmente der Tragödien des Aischylos*, [Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin/ Schriften der Sektion für Altertumswissenschaft, Bd. 15], Akademie Verlag, Berlin, 1959. [τα εξηγητικά έργα του Ευσταθίου διασώζουν πολλά αποσπάσματα ή αναφορές σε απολεσθέντα έργα του Αισχύλου]
- METZLER KARIN, “Eustathios von Thessalonike und sein Publicum”, εις: M. KAPLAN (ed.), *Monastères, images, pouvoirs et société à Byzance. Nouvelles approches du monachisme byzantin (XXe Congrès International des Études Byzantines, Paris 2001). Le second iconoclasme et ses suites*, [Byzantina Sorbonensia, 23], Publications de la Sorbonne, Paris, 2006, σσ. 49-60.
- _____, *Eustathios von Thessalonike und das Mönchtum. Untersuchungen und Kommentar zur Schrift ‘De emendata vita monachica’*, Berlin – N. Y., 2006.

- MILLER H. W., “Euripides and Eustathios”, *American Journal of Philology* 61 (1940), 422-28.
- _____, “A note on ὁ κωμικός in Eustathius”, *TAPhA* 33 (1942), 353-57.
- _____, “Ο φιλόμηρος Σοφοκλῆς and Eustathius”, *Classical Philology* 41 (1946), 99-102.
- ΜΠΟΝΗΣ Κ.Γ., *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη, μητροπολίτου Νέων Πατρῶν (Υπάτης), [δευτερον ἡμισυ ἰβ' ἑκατ.] τὰ σωζόμενα*, [Θεολογική Βιβλιοθήκη, 2] Αθήνα, 1937, σσ. 68-69 (ΕΠΙΣΤ.) Τῶ Εὐσταθίῳ Θεσσαλονίκης· σσ. 75-76 (ΕΠΙΣΤ.) Τῶ Θεσσαλονίκης κῦρ Εὐσταθίῳ· σσ. 78-94: Μονωδία τοῦ σοφωτάτου κυρίου Εὐθυμίου, ἀναγνωσθεῖσα ἐπὶ τῶ τάφῳ τοῦ ἀγιωτάτου Θεσσαλονίκης κυρίου Εὐσταθίου, μετὰ τινὰς ἡμέρας τῆς αὐτοῦ τελευτῆς.
- _____, “Ο Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος καὶ οἱ δύο ‘τόμοι’ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (1143-1180) ὑπὲρ τῶν εἰς τὴν χριστιανικὴν ὀρθοδοξίαν μεθισταμένων μωαμεθανῶν”, *ΕΕΒΣ* 19 (1939), 162-69.
- _____, “Εὐστάθιος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης”, *ΕΕΘΣΠΘ* 1 (1950), 45-88.
- NEANDER [AUGUST]*, “Charakteristik des Eustathius von Thessalonich (sic) in seiner reformatorischen Richtung”, *Philol. und hist. Abhandlungen der Koeniglichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, Jg. 1841, σσ. 67-79.
- NEGRI MONICA, “Alcune precisazioni sul rapporto tra Gregorio di Corinto ed Eustazio di Tessalonica”, *Studi Classici e Orientali* 43 (1993), 83-94.
- NEUMAN M., “Eustathios als kritische Quelle für den Iliastext. Mit einem Verzeichnis der Lesarten des Eustathius”, *Jahrbücher für classische Philologie, Supplementband* 20 (1894), 143-340.
- ΝΙΑΡΧΟΣ, *Η Ελληνική Φιλοσοφία*, σσ. 27, 51.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 108.
- ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ Ο ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, *Ἐορτοδρόμιον, ἥτοι ἐρμηνεῖα εἰς τοὺς ἄσματικούς κανόνας τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν...*, Βενετία, 1836.
- NÜNLIST R., *The Ancient Critic at Work. Terms and Concepts of Literary Criticism in Greek Scholia*, Cambridge Univ. Press, 2009, σποράδην.
- _____, “Homer as a Blueprint for Speechwriters: Eustathius’ Commentaries and Rhetoric”, *GRBS* 52.3 (2012), 493-509. [ο ~ ακολουθώντας σαφῶς καὶ τὴν προγενέστερη ἐργασία τοῦ VAN DER VALK καταδεικνύει τὸ γεγονός ὅτι ἡ ρητορική κατέχει τὴν κεντρική θέση καὶ στόχο στὴν διδασκαλία τοῦ Εὐσταθίου, ὁ ὁποῖος ἐπισημαίνει πλείστα ὀμηρικά χωρία γιὰ τὴν καταλληλότητά τους πρὸς χρῆσιν στὴν ἀρμόζουσα περίσταση ἀπὸ τους μαθητές]
- O'HARA J.J., “Sostratus Suppl. Hell. 733: a lost, possibly Catullan-era elegy on the six changes of Tiresias”, *TAPhA* 126 (1996), 173-219. [κείμεν., μτφρ. & ἀνάλυση τῆς περίληψης τοῦ ἀπολεσθέντος ποιήματος ποὺ διασώζει στὰ σχόλ. τοῦ στὴν Ὀδ. ὁ Εὐστ.]
- PAPADEMETRIOU J.-TH., “Some Aesopic Fables in Byzantium and The Latin West. Tradition, Diffusion and Survival”, *ICS* 8 (1983), 122-36. [ιδ. βλ. σσ. 124-25, γιὰ ἓνα μῦθο στὰ σχόλια τοῦ Εὐσταθίου στὴν Ὀδύσσεια]
- PAPAIOANNOU S., “The Aesthetics of History: From Theophanes to Eustathios”, εἰς: RUTH MACRIDES (ed.), *Byzantine History as Literature: Papers from the Fortieth Spring Symposium of Byzantine Studies, The Centre for Byzantine, Ottoman and Modern Greek*

* Το βαπτιστικό του ὄνομα δὲν δηλώνεται στὸν τόμο τοῦ περιοδικοῦ. Υποθέτουμε ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν Γερμανὸ θεολόγο καὶ ἐκκλησιαστικὸ ἱστορικὸ AUGUST NEANDER (1789-1850), ποὺ συνέγραψε τὸ μνημειώδες καὶ πολὺτομο ἔργο *Allgemeine Geschichte der christlichen Religion und Kirche* (1825).

Studies of the University of Birmingham April 2007, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publ. 15], Ashgate, Aldershot, 2010, σσ. 3-21. [ιδ. σσ. 20-21]

- _____, “Fragile literature: Byzantine letter-collections and the case of Michael Psellos”, εις: P. ODORICO (ed.), *La face cachée de la littérature byzantine. Le texte en tant que message immédiat. Actes du colloque international, Paris, 5-6-7 juin 2008 en mémoire de Constantin Leventis*, [Dossiers Byzantins, 11], Centre d'études byzantines, néo-helleniques & sud-est européennes/École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2012, σσ. 289-328.
- _____, “Byzantine *Enargeia* and Theories of Representation”, *BSI* 69.3 Supplementum (2011), [*EKPHRASIS. La représentation des monuments dans les littératures byzantine et byzantino-slaves. Réalités et imaginaires*, édité par VL. VAVRINEK, P. ODORICO et VL. DRBAL], 48-60. [ιδ. σ. 57 για την έννοια της *ενάρχειας* στον Ευστάθιο]
- ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ Σ., “Το ανώνυμο εγκώμιο στον όσιο Φώτιο τον Θετταλό (BHG 1545). Ένα ακόμη έργο του Ευσταθίου Θεσσαλονίκης;”, *Βυζαντινά* 28 (2008), [Αφιέρωμα στη μνήμη του Γεωργίου Λάββα], 529-47.
- PECHSTEIN N., *Euripides Satyrographos. Ein Kommentar zu den euripideischen Satyrspielfragmenten*, [Beiträge zur Altertumskunde, Bd. 115], Teubner Verlag, Stuttgart und Leipzig, 1998, ιδ. σ. 53.
- PEPPINK S., “De autographis Eustathianis cum codice Suidae comparatis”, *Mnemosyne* 60 (1933), 423-24.
- ΦΟΥΣΚΑΣ Κ. Μ., πρωτ., “Ο έπιστημονάρχης στο Βυζάντιο”, εις: Η. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗΣ, Γ. ΖΙΑΚΑΣ *et al.* (εκδ.), «Πορευθέντες...». *Χαριστήριος τόμος προς τιμήν του Αρχιεπισκόπου Αλβανίας Αναστασίου (Γιαννουλάτου)*, Αθήνα, 1997, σσ. 375-389. [ιδ. σ. 385 σημ. 3 για *έπιστημονάρχη* με την έννοια του τελείου διδασκάλου]
- ΠΙΤΣΑΚΗΣ Κ., “Νομοκανονικά marginalia με αφορμή δύο άγιους τής Θεσσαλονίκης: Ευστάθιος ό Θεσσαλονίκης και Δημήτριος ό Μυροβλήτης στον Δημήτριο Χωματιανό”, εις: Άγιοι τής Θεσσαλονίκης. *ΛΖ'-ΛΗ' Δημήτρια. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ. Πρακτικά ΙΣΤ'-ΙΖ' Διεθνών Έπιστημονικων Συμποσίων, Έερά Μονή Βλαττάδων, 7-9 Νοεμβρίου 2002 και 6-8 Νοεμβρίου 2003*, Θεσσαλονίκη, 2009, σσ. 267-89. [κατά τον Χωματιανό αντικανονική η μετάθεση του Ευσταθίου από τον θρόνο των Μύρων σε εκείνον της Θεσ/νίκης].
- ΠΟΛΕΜΗΣ Ι., rev. of: ΚΟΛΟΒΟΥ, *Die Briefe des Eustathios*, *Βυζαντικά* 27 (2008), 316-20. [ο ~ προτείνει διορθώσεις στο κείμενο]
- PONTANI, *Sguardi su Ulisse*, σσ. 170-79.
- PRIETO DOMÍNGEZ Ó., “Qué era un centón para los griegos ? Preceptiva y realidad de una forma literaria no tan periférica”, *Myrtia. Revista de Filología Clásica* 23 (2008), 135-55. [για Ευστάθιο & Ηλιόδωρο κυρίως]
- PRITCHARD J.P., “Fragments of the Geography of Strabo in the Commentaries of Eustathius”, *CPh* 29 (1934), 63-65.
- PRIVITERA S., “*POLEIS MASSALIAS* da Artemidoro di Efeso a Eustazio di Tessalonica”, *M.E.F.R.A.* 119/1 (2007), 41-49.
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, μεταξύ των οποίων & του Ευσταθίου]
- RADT. S. L., “Ein neues Sophoklesfragment bei Eustathios?”, *ICS* 6 (1981), 75-81. [Σχόλ. του ~ (*Il.* XI,573) ίσως διατηρεί την ορθή μορφή του στίχ. της *Αντιγόνης*, 292]
- _____, “Eustathio-Straboniana”, εις: HERO HOKWERDA *et al.* (eds.), *Polyphonia Byzantina. Studies in honour of Willem J. Aerts*, Groningen, 1993, σσ. 21-28 [en all.]. [για πολλά χωρία του Στράβωνος στον Ευστάθιο]

- REINSCH D., “Über einige Aristoteles Zitate bei Eustathios von Thessalonike, überlieferungsgeschichtliche Untersuchungen”, *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur* 125 (1981), 479-88.
- _____, “Ein angebliches Sappho-Fragment (Frg. 209 Lobel-Page) im Brief-corpus des Eustathios von Thessalonike”, *Philologus* 150 (2006), 175-76.
- REYNOLDS L.D.– WILSON N.G., *Scribes and Scholars. A guide to the Transmission of Greek and Latin Literature*, Oxford, 1974² [ελλην. μτφρ. Ν.Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ, *Αντιγραφείς και φιλόλογοι. Το ιστορικό της παράδοσης των κλασικών κειμένων*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1981], σσ. 62, 89-91, 256, 264, 285.
- REINSCH D.R., “Bemerkungen zu byzantinischen Autorenhandschriften”, εις: DIETER HARLFINGER (ed.), *Griechische Kodikologie und Textüberlieferung*, Darmstadt, 1980, σσ. 628-44.
- RIDDEHOUGH G.B., “Circe’s wand. A note on Eustathius”, *Phoenix* 17 (1963), 197. [σχετ. με το ραβδί της Κίρκης σύμφωνα με σχόλ. του Εύστ. στην Όδυσσ.]
- RIJKSBARON A., *Plato, or: On the Iliad. Edited with Introduction and Commentary*, [Amsterdam Studies in Classical Philology, 14], Brill, Leiden-Boston, 2007. [ιδ. σσ. 60, 66-68, για γραμματικές παρατηρήσεις του Ευσταθίου στη χρήση του επιρρήματος νυν ἤδη]
- RONCHEY SYLVIA, “L’Exegesis in canonem iambicum di Eustazio di Tessalonica. Saggio di edizione critica (acrostico-irmo-dell’ode prima)”, *Aevum* 59 (1985), 241-66.
- _____, “Sulla datazione dell’*Exegesis in canonem iambicum* di Eustazio di Tessalonica”, *Athenaeum* N.S. 74 (1986), 103-10.
- _____, “Riferimenti pindarici nell’ *Exegesis in canonem iambicum* di Eustazio di Tessalonica”, *Quad. Urbinati Cult. Class.* 54 (N.S. 25,1) (1987), 53-56.
- _____, “An Introduction to Eustathios’ *Exegesis in canonem iambicum*”, *DOP* 45 (1991), 149-58.
- _____, “Those ‘Whose Writings were Exchanged’: John of Damascus, George Choeroboscus and John ‘Arklas’ according to the Prooimion of Eustathius’ *Exegesis in Canonem Iambicum de Pentecoste*”, εις: CLAUDIA SODE – SAROLTA TAKÁCS (eds.), *NOVUM MILLENIUM, Studies on Byzantine History and Culture dedicated to Paul Speck, 19 December 1999*, Ashgate, Aldershot, 2001, σσ. 327-36.
- ΣΑΡΡΗΣ Β.Α., “Ἡ σάτιρα τῆς ἐξουσίας στὴ συγγραφὴ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Εὐσταθίου”, *Βυζαντινὸς Δόμος* 8-9 (1995-97), 15-29.
- _____, *Ἡ βυζαντινὴ παραμυθητικὴ ἐπιστολή*, σποράδην.
- SCHENKEVELD D.M., “The invention of the whole-and-part figure and the Stoics on solecism: ancient interpretations of Il. 24.58”, *Mnemosyne*, Ser. 4, 55.5 (2002), 513-37. [Ο Εύστ. και το σχῆμα καθ’ ἕλον και κατὰ μέρος]
- SCHIRONI FRANCESCA, *I frammenti di Aristarco di Samotracia negli etimologici bizantini: Etymologicum Genuinum, Magum, Symeonis, Μεγάλη Γραμματική, Zonarae Lexicon. Introduzione, edizione critica e commento*, [Hypomnemata. Untersuchungen zur Antike und zu ihrem Nachleben, Bd. 152], Vandenhoeck & Ruprecht, 2004. [σποράδην, για πάρα πολλά αποσπάσματα από τον Αρίσταρχο στον Ευστάθιο Θεσ/νίκης]
- SCHÖNAUER SONJA, “Zum Eustathios – Codex Basileensis A.III.20”, *JÖB* 50 (2000), 231-41.
- _____, “Eustathios von Thessalonike – ein »fahrender Scholiast« ? ”, *BZ* 97 (2004), 143-51.
- _____, “Flucht vor den Gläubigen ? Abenteuerliches aus dem Leben des Eustathios von Thessalonike”, εις: L.M. HOFFMANN – ANUSCHA MONCHIZADEH (hrsg.), *Zwischen*

Polis, Provinz und Peripherie. Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur, [Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik, Bd. 7], Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2005, σσ. 705-17.

- _____, “Der Philologe als Poet. Liturgische Dichtungen im Werk des Eustathios von Thessalonike”, *RSBN*46 (2009), εκδ. 2010, 161-192.
- SCHREINER P., “Klosterkultur und Handschriften im mittelalterlichen Griechenland”, εις: *Die Kultur Griechenlands in Mittelalter und Neuzeit. Bericht über das Kolloquium der Südosteuropa-Kommission 28.-31. Oktober 1992*, Göttingen, 1996, σσ. 39-54 [ανατύπ. εις: N. GAUL – SILVIA RONCHEY (hrsg.), *Byzantinische Kultur. Eine Aufsatzsammlung*, II: Das Wissen, (Opuscula Selecta, 6), Roma, 2009, XIII], ιδ. σσ. 51-52. [για την λογοτεχνική παραγωγή του Ευσταθίου στην Θεσσαλονίκη σε σχέση με εκείνη της κωνσταντινουπολίτικης περιόδου]
- _____, “Formen der Kaiserbiographie in Byzanz”, εις: DOROTHEA WALZ (ed.), *Lateinische Biographie von der Antike bis in die Gegenwart. Scripturus vitam. Festgabe für Walter Berschin zum 65. Geburtstag*, Heidelberg, 2002, σσ. 59-70 [ανατύπ. εις: N. GAUL – SILVIA RONCHEY (hrsg.), *Byzantinische Kultur. Eine Aufsatzsammlung*, II: Das Wissen, (Opuscula Selecta, 6), Roma, 2009, VI], ιδ. σ. 60. [για τον Ευστάθιο ως αγιογράφο]
- SCHWABE E., *Aelii Dionysii et Pausaniae Atticistarum fragmenta. Accedunt fragmenta lexicorum rhetoricorum apud Eustathium laudata*, Lipsiae, 1890.
- SEVERYNS A., “Sur une erreur d’Eustathe”, *BZ* 30 (1929/30) [=Festgabe A. Heisenberg zum 60. Geburtstag gewidmet], 88-91.
- SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, ενότητα 13, αρ. 39-41, σσ. 181-189.
- _____, “Der unedierte Brief des Gregorios Antiochos an Eustathios von Thessalonike”, *BSI*63 (2005), 153-186.
- SLATER W. J., *Aristophanis Byzantii Fragmenta*, [Sammlung griechischer und lateinischer Grammatiker, Bd. 6], De Gruyter, Berlin-New York, 1986, σσ. 83-86. [testimonia Αριστοφάνη σε έργα Ευσταθίου, βλ. ιδ. Appendices 1 & 2]
- SMITH O.L., *Studies in the Scholia of Aeschylus*, I: The Recensions of Demetrius Triclinius, Brill, Lugduni Batavorum, 1975, σ. 28 n. 62. [όπου αναφορά ότι το χαμένο σήμερα χφ. ψ του Αισχύλου ίσως θα πρέπει να προέρχεται από την εποχή του Ευσταθίου]
- SOLARINO MARISA, “Il περί ύποκρίσεως di Eustazio di Tessalonica”, *Giorn. Ital. Filologia* 46 (1994), 277-90.
- _____, “Υπόκρισις e παρρησία in alcuni scritti di Eustazio di Tessalonica”, *Δίπτυχα* 6 (1994-95), [Μνήμη Bruno Lavagnini], 67-70.
- ΣΩΤΗΡΟΥΔΗΣ Π., “Ευσταθίου Θεσσαλονίκης γεωγραφικά”, εις: *Άγιος Ευστάθιος. Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου εις τιμήν και μνήμην του εν αγίοις πατρός ημών Ευσταθίου αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (7-9 Νοεμβρίου 1988)*, Θεσσαλονίκη, 1989, σσ. 253-66.
- STADTMÜLLER, *Michael Choniates*.
- STONE A., “A Threefold Controversy Concerning the Trinity: An Unregarded Attempt at Crosspollination Between the Christian and Islamic Faiths at Byzantium in 1180”, *GOTHR* 43 (1998), 155-65. [σχολιασμός αποσπάσματος από επιτάφιο Ευσταθίου σε Μανουήλ Α΄, ed. TAFEL, ιδ. σσ. 204,49 - 205,34]
- _____, “The Library of Eustathius of Thessaloniki: Literary Sources for Eustathian Panegyric”, *BSI*60 (1999), 351-66.
- _____, “On Hermogenes’s Features of Style and Other Factors Affecting Style in the Panegyrics of Eustathios of Thessaloniki”, *Rhetorica* 19/3 (2001), 307-39.

- _____, “Eustathian Panegyric as a Historical Source”, *JÖB* 51 (2001), 225-58.
- _____, “Nautical and marine imagery in the Panegyrics of Eustathios of Thessaloniki”, *Scholia* 12 (2003), 96-113.
- _____, “The Orations by Eustathios of Thessaloniki for Agnes of France: A Snapshot of Political Tension between Byzantium and the West”, *Byz* 73 (2003), [Volume offert au professeur Lydie Haderman-Misguich], 112-26.
- _____, “Stemming the Turkish tide: Eustathios of Thessaloniki on the Seljuk Turks”, *BSI* 62 (2004), 125-42.
- _____, “Eustathios and the wedding banquet for Alexios Porphyrogenetos”, εις: W. MAYER – S. TRZCIONKA (eds.), *Feast, fast or famine. Food & drink in Byzantium*, [Byzantina Australiensia, 15], Brisbane, 2005, σσ. 33-42.
- _____, “Eustathios of Thessaloniki and the performance of rhetoric: the case for «Theatron»”, *Βυζαντινά* 26 (2006), 7-17.
- _____, “Aurality in the Panegyrics of Eustathios of Thessaloniki”, εις: M. GRÜNBAERT (ed.), *Theatron, Rhetorische Kultur in Spätantike und Mittelalter/Rhetorical Culture in Late Antiquity and the Middle Ages*, [Millennium-Studien/Millennium Studies, 13], De Gruyter, Berlin, 2007, σσ. 419-428.
- _____, “Eustathios of Thessaloniki and Saint Nikephoros of Antioch: Hagiography for a Political End”, *Byz* 77 (2007), 416-31.
- _____, “The Moods and Tenses in Eustathian and Late Twelfth-Century High-Style Byzantine Greek”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 19 (2009), 99-145.
- _____, “The panegyric personae of Eustathios of Thessaloniki”, *Scholia* 18 (2009), 107-117.
- TEODORSSON S. T., “ἐμπερδολεκαρύταινα (Com. adesp. fr. 55 Dem.)”, *Glotta* 54 (1976), 235-239. [Η λέξη που απαντά στον Ευστάθιο (*Od.* 1, 302.6 1599,51 = *cod. Paris. gr.* 2702, f. 90r) αναφέρεται σε μία γυναίκα σε συνεχή κατάσταση μέθης, η οποία είχε πάντα κοντά της μία λεχαρύταινα (αγγείο κρασιού)]
- TESSIER A., “Filologi bizantini di epoca comnena”, *Incontri Triestini di filologia classica* 03 (2003-2004), 1-14. [ιδ. σσ. 9-11 για τις γνώσεις του Ευστ. επί ζητημάτων μετρικής]
- ΘΑΒΩΡΗΣ Α.Ι., “Φιλολογικά καὶ γλωσσικά”, εις: *Φίλτρα. Τιμητικός τόμος Σ.Γ. Καψωμένου*, Θεσσαλονίκη, 1975, σσ. 23-42. [ειδ. το μέρος 2. Προυνικός (προύνικος, προύνικος κτλ), για παράδοση της λέξης από Ευστάθιο]
- THEODORIDIS C., “Zu Menander fr. 208, 3 Körte”, *Hermes* 100 (1972), 498-499. [διόρθωση σε στίχο του Μενάνδρου από χωρίο του Ευσταθίου στα σχόλ. στην *Οδυσ.*]
- _____, “Verse byzantinischer Dichter im Ilias-Kommentar des Eustathios”, *BZ* 81 (1988), 249-52.
- _____, “Η ερμηνευτική μέθοδος του Ευσταθίου και η σημασία της για την κατανόηση των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων”, εις: *Άγιος Ευστάθιος. Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου εις τιμήν και μνήμην του εν αγίοις πατρός ημών Ευσταθίου αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (7-9 Νοεμβρίου 1988)*, Θεσσαλονίκη, 1989, σσ. 117-29.
- _____, “Verse byzantinischer Dichter in grammatischen Schriften & byzantinischen Lexika sowie Scholien-Sammlungen”, *JÖB* 46 (1996), 163-73.
- _____, “Bemerkungen zum Text der Schrift *De Expugnatione Thessalonicae* des Eustathios”, *BZ* 94 (2001), 232-38.
- TOMEA P., “Echi di Passio Agnetis BHL 156 – BHG 46 in un’orazione di Eustazio di Tessalonica?”, *Aevum* 86.2 (2012), 581-87. [στον λόγο του Ευσταθίου για τον ερχομό της νεαρής πριγκίπισσας Agnes υπάρχει η χρήση του ρητορικού τόπου της puella senex, ωστόσο δεν

αποκλείεται ότι ο ~ απηχεί εδώ σκόπιμα και τον πολύ γνωστό στην Δύση και μεταφρασμένο στα ελληνικά βίο της αγ. Αγνής, ομώνυμης αγίας της νεαρής Agnes]

- ΤΣΟΥΚΝΙΔΑΣ Γ.Ι., “Σύμμεικτα γλωσσικά”, *Λεξικογραφικόν Δελτίον* 17 (1991), 155-62. [ιδ. 1. Κοινωνιογλωσσικές παρατηρήσεις του Ευσταθίου Θεσ/νίκης => για όρους ειδικών λεξιλογίων, επαγγελμ. στην προκειμ. περίπτωση, πχ. γεωργικών, ναυτικών, φορολογ., νομικών κ.ά.]
- Tusculum Lexikon, s.v. Ευστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης, σ. 184-85.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
- VAN DER VALK M., “Zur Überlieferungsgeschichte der plutarchischen Schriften”, *Hermes* 101 (1973), 502. [στον 12ο αι. υπήρχαν ακόμη μεγαλύτερος αριθμός διαθεσίμων έργων του Πλουτάρχου]
- _____, “Zum Odysseekommentar des Eustathius”, *Mnemosyne* ser. IV, 24 (1981), 385-88.
- _____, “Euripides *Phoenissae* 1–2 and Sophocles *Electra* 1–Again”, *GRBS* 23 (1982), 235-40. [ο Ευστάθιος ως μάρτυρας στίχων από τα παραπάνω έργα]
- _____, “Eustathius and Callimachus”, *GRBS* 24 (1983), 367-73. [Ο Ευστάθιος γνώριζε μάλλον μόνον την αρχή των *Αιτίων* και τον πρώτο στίχο της *Εκάλης*]
- _____, “Eustathius and the Epitome of Athenaeus”, *Mnemosyne* ser. IV, 39 (1986), 400. [Ο Ευστάθιος είναι ο συντάκτης της Έπιτομής του Αθήναιου]
- VAN DIETEN J.-L., “Eustathios von Thessalonike und Niketas Choniates über das Geschehen im Jahre nach dem Tod Manuels I. Komnenos”, *JÖB* 49 (1999), 101-112.
- VALIAVITCHARSKA VESSELA, “Byzantine Oratorical Rhythm and the Classical Heritage”, *JÖB* 59 (2009), 213-227. [ιδ. 218-221, όπου συζητά τις απόψεις του Ευσταθίου περί διακρίσεως μέτρου (ποίηση) & ρυθμού (πεζός λόγος) κλπ]
- WARTELLE A., *Histoire du texte d'Eschyle dans l'antiquité*, [Collection d'Études Anciennes], Societe d'Édition «Les Belles Lettres», Paris, 1971. [βλ. σ. 160: ο Ευστάθιος εμμέσως, αναφέροντας ένα απόσπασμα από πραγματεία του Αριστοφάνη Βυζαντίου, διασώζει απόσπασμα από απολεσθείσα τραγωδία του Αισχύλου – σσ. 345-6 n. 2: το όνομα του Ευσταθίου διασώζεται στα σχόλια του Αισχύλου 79 φορές. Σε τέσσερις περιπτώσεις οι εξηγήσεις που δίνει σε κάποιες λέξεις διασώζουν αποσπάσματα γνωστά μόνο από αυτόν. Δεν είναι σίγουρο αν γνώριζε απολεσθέντα έργα του Αισχύλου απευθείας ή μέσω των αρχαίων λεξικογράφων από τους οποίους αντλεί].
- WENDEL C., “Eustathios 1404, 55 ad α 156,” *Hermes* 00 (1934), 345.
- _____, *Scholia in Apollonium Rhodium vetera*, Berlin, 1958. [βλ. σ. 18 για Ευστάθιο]
- WEST M. L. (ed. & transl.), *Greek Epic Fragments from the Seventh to the Fifth Centuries BC*, [Loeb Classical Library, 497], Harvard Univ. Press, Cambridge Mass.-London, 2003. [p. 152, *testimonium* σχετικό με *Νόστους* σε σχόλιά του σε *Ὀδύσσεια*]
- WILSON N., *An Anthology of Byzantine Prose*, Berlin-New York, 1971, σσ. 98-107. [εισαγωγή, έκδοση & σχολ. αποσπασμάτων από έργα του Ευσταθίου]
- _____, “Three Byzantine Scribes”, *GRBS* 14 (1973), 223-28. [*Basle A-III* prob. not an autograph of Eustathius· *Escur. Y-II-10* to be dated ca. 1180 to ca. 1220]
- _____, *Scholars of Byzantium*, Duckworth, London, 1983, σσ. 196-204 [ελλην. μτφρ. Ν. ΚΟΝΟΜΗΣ, *Οι λόγιοι στο Βυζάντιο*, Αθήνα, 1991].
- _____, *From Byzantium to Italy. Greek Studies in Renaissance Italy*, Duckworth, London, 1992, σσ. 64, 173 n. 23 [ελλην. μτφρ. ΦΩΤΕΙΝΗ ΠΡΕΒΕΔΟΥΡΟΥ-ΓΕΩΡΓΙΝΗ, *Από το Βυζάντιο στην Αναγέννηση. Ελληνικές σπουδές κατά την ιταλική αναγέννηση*, Νέα Σύννορα-Λιβάνης, Αθήνα, 1994].
- WIRTH P., *Untersuchungen zur byzantinischen Rhetorik des 12. Jahrhunderts mit besonderer Berücksichtigung der Schriften des Erzbischofs Eustathios von Thessalonike*,

Diss., München, 1960. [Βλ. ιδιαιτέρως από το μέρος I. τα κεφ.: Eine verschollene, bislang auch ihrer Existenz nach unbekannte Schrift des Eustathios von Thessalonike, σσ. 17-18 – Wann wurde Eustathios von Thessalonike geboren?, σσ. 19-21 (μεταξύ των ετών 1106-1114) – Die Chronologie der Rede VII der Fontes Rerum Byzantinarum, σ. 24 (*terminus ante quem non* ο χειμών του έτ. 1166) – Wann veröffentlichte Kaiser Manuel I. Komnenos seinen ersten Tomos über die Lehre Muhammads? (το έτος 1178), σσ. 27-29 – Eine alte Sophokleskonjektur, σσ. 33-34 (σχετ. με τον στίχ. 267 του Φιλοκτήτη) – Textgestaltung des Fontes Rerum Byzantinarum, σσ. 35-53 (διορθώσεις στο κείμενο των λόγων του Ευσταθίου, που περιέχονται στις σσ. 1-129 της προηγούμενης έκδ.), καθώς και τα μέρη II. Sprachliche Untersuchungen zu Eustathios: Attizistisches und Pseudo-Attizistisches in den rhetorischen Schriften des Erzbischofs Eustathios von Thessalonike, σσ. 59-118 και III. Der Stile und die rhetorischen Elemente der Reden der Eustathios, σσ. 119-143]

- _____, “Die Chronologie der Schlacht um Klaudiopolis im Lichte bisher unedierter Quellen”, *BZ* 50 (1957), 68-73. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 81-86].
- _____, “Ein bisher unbekannter Demetrioshymnos des Erzbischofs Eustathios von Thessalonike”, *BZ* 52 (1959), 320. [= IDEM, *Eustathiana*, σ. 47].
- _____, “Das religiöse Leben in Thessalonike unter dem Episkopat des Eustathios im Urteil von Zeitgenossen”, *Ostkirchliche Studien* 9 (1960), 293-94.
- _____, “Die Flucht des Erzbischofs Eustathios aus Thessalonike”, *BZ* 53 (1960), 83-86 [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 39-41].
- _____, “Gehört die Ethopoïie Ποίους ἄν εἶπε λόγους ... zum Briefcorpus des Erzbischofs Eustathios von Thessalonike”, *Classica et Mediaevalia* 21 (1960), 215-17. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 57-59].
- _____, “Ein neuer terminus ante quem non für das Ableben des Erzbischofs Eustathios von Thessalonike”, *BZ* 54 (1961), 86-87 [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 43-44].
- _____, “Eine bisher unbekannte, verlorene philologische Schrift des Erzbischofs Eustathios von Thessalonike”, *WSt* 74 (1961), 160-61. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 45-46].
- _____, “Kaiser Manuel I. Komnenos und die Ostgrenze. Rückeroberung und Wiederaufbau der Festung Dorylaion”, *BZ* 55 (1962), 21-29. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 71-79].
- _____, rev. of: S. Kyriakidis, *Eustazio di Tessalonika. La Espugnazione di Tessalonica*, Palermo, 1961, *BZ* 55 (1962), 80-82.
- _____, “Studien zum Briefcorpus der Erzbischofs Eustathios von Thessalonike”, *BZ* 56 (1963), 8-15 [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 49-56].
- _____, “Nikolaos ὁ Καταφλώρον und nicht Nikolaos ὁ κατὰ Φλώρον, Eustathios ὁ τοῦ Καταφλώρον und nicht Eustathios ὁ τοῦ κατὰ Φλώρον”, *BZ* 56 (1963), 235-36. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 5-6].
- _____, “Zur Frage der Zuverlässigkeit der Tafelschen Eustathiosedition”, *BF* 1 (1966) [= *Polychordia, Festschrift F. Dölger zum 75. Geburtstag*], 386-88. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 61-63].
- _____, “Zur Biographie des Eustathios von Thessalonike”, *Byz* 36 (1966), 260-82. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 11-33]. [έκδ. υπομνηστικῶ]
- _____, “Zur Frage nach dem Beginn des Episkopats des Eustathios von Thessalonike”, *JÖBG* 16 (1967), 143-46. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 35-38].
- _____, “Zur Geschichte des Diakonats an der Hagia Sophia”, *BF* 2 (1967) [= *Polychordia, Festschrift F. Dölger zum 75. Geburtstag, II*], 380-82. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 101-103].
- _____, “Die Jugendbildung des Eustathios von Thessalonike. Zur Entmythologisierung der ‘Patriarchalademie’ von Konstantinopel”, *OCP* 34 (1968), 148-50. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 7-9].

- _____, “Spuren einer autorisierten mittelalterlichen Eustathiosedition”, *BF* 4 (1972), 253-57. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 65-69].
- _____, “Wann wurde Eustathios von Thessalonike geboren?”, *Eustathiana*, σσ. 1-3.
- _____, *Eustathiana. Gesammelte Aufsätze zu Leben und Werk des Metropoliten Eustathios von Thessalonike*, A.M. Hakkert, Amsterdam, 1980.
- _____, “Tradition und Fortschritt in Byzanz. Kulturphilosophische Reflexionen des Eustathios von Thessalonike”, *BF* 12 (1987), [*Byzance-Italie. Melanges Reunis en l'Honneur de M. Freddy Thiriet*], 119-23.
- ZUENELLI S.M., “Warum Ὀδυσσεύς «Ὀδυσσεύς» heißt. Zur Funktion der etymologischen Erklärung des Namens in Od. 19, 406–409”, *Rivista di Filologia e di Istruzione Classica* 138 (2010), 5-13. [ιδ. σσ. 6-7 για την ετυμολόγηση του ονόματος από τον Ευστάθιο]
- ZUNTZ G., *An Inquiry into the Transmission of the Plays of Euripides*, Cambridge University Press, 1965, σσ. 184 κ.ε. [σύμφωνα με τον ~ ο Ευστάθιος θα πρέπει μάλλον να έπαιξε κάποιον ρόλο στην διάσωση και διάδοση του κειμένου του Ευριπίδη, ιδ. σ. 185: ο Ευστάθιος είναι ίσως ο μόνος λόγιος στο Βυζάντιο πριν τον Τρικλίνιο που δείχνει γνώση των αλφαβητικών τραγωδιών του Ευριπίδη –για τις λεγόμενες αλφαβητικές τραγωδίες και τα σχόλια στον Ευριπίδη, χρήσιμο και κατατοπιστικό είναι το άρθρο του K. MATTHIESSEN, “Manuscript problems in Euripides’ *Hecuba*”, *GRBS* 10 (1969), 293-305– βλ. όμως και την βιβλιοκρισία του N.G. WILSON, *Gnomon* 38 (1966), 334-342, ιδ. σ. 338].

68. **Ευστάθιος (II)** = i. πρῶξιμος σχολῆς παρθένου (Θεοτόκου Χαλκοπρατείων)

Έγραψε τον cod. *Vat. gr. 358* του 11ου αιώνας, σύμφωνα και με το βιβλιογραφικό σημείωμα του κολοφώνα. Δεν σώζονται έργα του. Αμφίβολο αν ταυτίζεται με τον Ευστάθιο III. Επίσης, δεν είναι οίγουρο αν ταυτίζεται με τον *Ευστάθιο κληρικό της μεγάλης εκκλησίας*, γραφέα του cod. *Vindob. Theol. gr. 297* (α' μισό 11ου αι.), βλ. BICK, *Die Schreiber*, no. 5, σσ. 20-21 & HUNGER, *Katalog*, 3.3, σσ. 329-332.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 194.
- DEVREESE R., *Codices Vaticani Graeci. Codices 330-603*, In Bibliotheca Vaticana, 1937, σσ. 43-45.
- GAUTIER, “Le synode des Blachernes”, σ. 275.
- VOGEL M. – GARDTHAUSEN V., *Die griechische Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig, 1909 [ανατύπ. G. Olms Verlag, Hildesheim, 1966], σ. 123.

69. **Ευστάθιος (III)** = i. διάκονος καὶ διδάσκαλος

Το όνομά του μαρτυρείται στην σύνοδο του 1094 κατά του Λέοντος Χαλκηδόνας, (βλ. PG 127, col. 973). Σύμφωνα με τον Browning είναι πιθανό ότι ήταν οικουμενικός διδάσκαλος. Δεν σώζονται έργα του.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 194.
- GAUTIER, “Le synode des Blachernes”, σ. 275.

70. **Εύστράτιος Νικαίας** = i. *πρώξιμος σχολῆς τοῦ Ἁγ. Θεοδώρου τῶν Σφωρακίου*
 ii. *οἰκουμενικός διδάσκαλος*
 iii. *μητροπολίτης Νικαίας*

ΕΡΓΑ :

I) ORATIONES

1. Εύστρατίου μητροπολίτου Νικαίας πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, κατασκευάζων ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, inc.: Οὐ πρὸς ἔριν ὁ λόγος ..., ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 47-71.
2. Τοῦ αὐτοῦ λόγος δεύτερος περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, inc.: Ἄλλ’ ἔρις ἦδε οὐκ ἀγαθὴ βροτοῖς καθέστηκε ..., ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 71-84.
3. Λόγος περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μετὰ τοῦτον δὲ καὶ ἡ παρ’ αὐτοῦ ἀντίρρησις κατὰ τῶν προλεχθέντων τῶν Μεδιολάνων περὶ τῆς ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος (tit. cod. Mosq. Synodalis 353) – “Ἐτι καὶ οὗτος ὁ λόγος λέγεται εἶναι τοῦ αὐτοῦ Εύστρατίου Νικαίας, περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως (tit. cod. Bibl. Acad. Roumaine 560), inc.: Τοῖς φιλοσόφοις βασιλεῦσι τοὺς λόγους, τοῖς εὐσεβῶς κρατοῦσι τὰ εὐσεβείας σπουδάσματα ... – des. ..., = **cod. Mosq. Synodalis 353 (Vladimir 239)**, ff. 52r-57v (;) [βλ. CH. FRID. DE MATTHAEI, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosqvensium Sanctissimae Synodi Notitia et Recensio*, Lipsiae, 1805, σ. 229· ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitsheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 311] = **cod. Bibl. Acad. Roumaine 560**, σσ. 289-318 (;) [βλ. LITZICA, *Catalogul*, Bucarest, 1909, σ. 241] = **cod. Hierosol. Metoch. Taphou 404**, ff. 71r-80v (;) [βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἱεροσολιμ. Βιβλιοθήκη*, Δ’, σ. 360]
4. Τοῦ αὐτοῦ ἔκθεσις τῆς γεγυίας διαλέξεως ἐνώπιον τοῦ Αὐτοκράτορος κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς Γροσολάνον Ἀρχιεπίσκοπον Μεδιολάνων περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, πρὸ τῶν ἀντιρρητικῶν ῥηθεῖσα, inc.: Πρῶν δὲ ἡμῖν δύο γράμματα ἐκπεπόνηται ..., ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 84-99.
5. Λόγος ἀντιρρητικός προφερόμενος πρὸς τὰ τοῦ Μεδιολάνων περὶ τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως (tit. cod. Rom. Vallicellianus 30) – Τοῦ αὐτοῦ Εύστρατίου λόγος πρὸς τὰ γραφέντα παρὰ τοῦ αὐτοῦ Μεδιολάνων περὶ τοῦ αὐτοῦ δόγματος (tit. cod. Mosq. Synodalis 208) – Τοῦ αὐτοῦ Εύστρατίου Νικαίας λόγος τέταρτος ἀντιρρητικός πρὸς Γροσολάνον (sic) ἀρχιεπίσκοπον Μεδιολάνων περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως (tit. cod. Bibl. Acad. Roumaine 560), inc. Πάλιν Λατῖνος ἡμῖν καὶ πάλιν ζητήσεις περὶ τοῦ Πνεύματος ... –

- des. ... ὡς ταῦτα προσδέχεσθαι, **cod. Rom. Vallicellianus 30**, ff. 131r-138v (:) [βλ. E. MARTINI, *Catalogo di Manoscritti greci esistenti nelle biblioteche Italiane*, vol. II, Milano, 1902, σ. 50] = **cod. Mosq. Synodalis 208 (Vladimir 250)**, ff. 112r-131v; [βλ. MATTHAEI, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosqvensium Sanctissimae Synodi ...*, σ. 133· ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitckeskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 338] = **cod. Mosq. Synodalis 353 (Vladimir 239)**, ff. 58r-64v; = **cod. Mosq. Synodalis 355 (Vladimir 240)**, ff. 164r-177v; [βλ. MATTHAEI, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosqvensium Sanctissimae Synodi ...*, σσ. 229, 236 αντιστοίχως· ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitckeskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 311, 317 αντιστοίχως] = **cod. Bibl. Acad. Roumaine 560**, σσ. 200-227 (:) [βλ. LITZICA, *Catalogul*, Bucarest, 1909, σ. 241]
6. <Λόγος περί τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως> Τοῦ αὐτοῦ Εὐστρατίου ῥήτορος Νικαίας μητροπολίτου λόγος πέμπτος περί τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως (tit. **cod. Bibl. Acad. Roumaine 560**), inc. Ἄλλ' ἀπαντητέον εἰσέτι ... – des. ..., **cod. Rom. Vallicellianus 30**, ff. 143r-156v [ALLATIUS, *De Eccles. occ. & orient. perpetua consensione*, col. 629 – για τον κώδ. βλ. MARTINI, *Catalogo di Manoscritti greci esistenti ...*, ό.π., σ. 50.] = **cod. Bibl. Acad. Roumaine 560**, σσ. 228-288 (:) [βλ. LITZICA, *Catalogul*, Bucarest, 1909, σ. 241]
7. Λόγος τρίτος περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν αὐτὸν (tit. **cod. Rom. Vallicellianus 30**) – Τοῦ αὐτοῦ λόγος γ' περί τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν (tit. **cod. Mosq. Synodalis 208**), inc. Ἔτι προστίθησιν ὥσπερ τοῖς προσφερομένοις ἐναβρυνόμενος ... – des.: ..., **cod. Rom. Vallicellianus 30**, ff. 158r-166r. 156v [Allatius, *De Eccles. occ. & orient. perpetua consensione*, col. 629 – για τον κώδ. βλ. MARTINI, *Catalogo di Manoscritti greci esistenti ...*, ό.π., σ. 50.] = **cod. Mosq. Synodalis 208 (Vladimir 250)**, ff. 123r-128v; [βλ. MATTHAEI, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosqvensium Sanctissimae ...*, σ. 133· ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitckeskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 338] = **cod. Mosq. Synodalis 355 (Vladimir 240)**, ff. 178r-182v; [βλ. MATTHAEI, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosqvensium Sanctissimae ...*, σ. 236· ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitckeskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 317].
8. Τοῦ αὐτοῦ λόγος πρὸς τοὺς Λατίνους περί τῶν προσφερομένων ἀζύμων, ἄτε παρὰ τοὺς θεῖους κανόνας ταῦτα ποιοῦνται, inc.: Περὶ μὲν δὴ τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 100-127.
 ⇒ Τοῦ ἁγιωτάτου καὶ φιλοσοφτάτου μητροπολίτου Νικαίας κυροῦ Εὐστρατίου (tit. f. 273v), inc. (f. 274r): Λέγομεν ὅτι ἀδύνατον τῶ πνεύματι συνυπάρχειν τὸ γράμμα ... – des. ... ὡς τὸ ἀπὸ θεοῦ, καὶ διὰ θεοῦ, πρὸς τὸ θεῶσαι τοῖς ἀνθρώποις κεχαρισμένα, **cod. Rom. Angelicus 30**, ff. 273v-274v = τμήμα του ἀμέσως παραπάνω λόγου, ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, ἐδῶ σσ. 102,²³-111,²⁰. [Για τον κώδ. βλ. P. FRANCHI DE' CAVALIERI – G. MUCCIO, “Index codicum graecorum Bibliothecae Angelicae”, *SIFC* 4 (1896), 33-184, ανατύπ. στο CHRISTA SAMBERGER (επιμ.), *Catalogi Codicum Graecorum qui in minoribus Bibliothecis Italicis asservantur*, vol. II, Lipsiae 1968, σ. 70· πρβλ. A. TURYN, *Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Italy*, vol. I, Univ. of Illinois Press, 1972, σσ. 253-256 – vol. II, pl. 264a-g, ὅπου καὶ περισσότερη βιβλιογραφία για τον εν λόγω κώδ., ο οποίος εγράφη ἀπὸ τον Ἰωσήφ Φιλάγρη. Για τον Φιλάγρη βλ. Γ. Κ. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ, *Ἰωσήφ Φιλάγρης ἢ Φιλάγριος*, Θεσσαλονίκη, 1978 καὶ κυρίως σσ. 167-222 για τον εν λόγω κώδικα].
- ⇒ Τοῦ αὐτοῦ κατασκευή· ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ μόνου, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, inc.: Ἐπεὶ τοίνυν διττὸν εἶναι τὸν λόγον, ἐν ταῖς ζητήσεσιν μεμαθήκαμεν ... – des.: ... ὅτι μόνον εἴη τῆς Τριάδος ὁμοφυοῦς ἀναίτιον ὑποστάσεως, **cod. Rom. Angelicus 30**, ff. 274v-281v = συμπίλημα ἀπὸ δύο λόγους του Εὐστρατίου, ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ, *Ἰωσήφ Φιλάγρης ἢ Φιλάγριος*, σσ. 194-95.
9. Τοῦ ἁγιωτάτου καὶ φιλοσοφτάτου μητροπολίτου Νικαίας κυροῦ Εὐστρατίου ἐλεγκτικὸς περί τῶν προσφερομένων παρὰ Ἰταλοῖς ἀζύμων (tit. **cod. Vat. gr. 2224**) – Λόγος δεῦτερος περί τῶν ἀζύμων, inc.: Ἔδει μὲν ἀνηρημένου καθόλου τοῦ

γράμματος, ὡς μηδὲν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπολείπεσθαι, μηκέτι δεῖσθαι λόγων εἰς μέρους ἀναίρεισιν ... – des.: ..., **cod. Mosq. Synodalis 208 (Vladimir 250)**, ff. 351r-357v; [για τον κώδ. βλ. ΜΑΤΤΗΑΕΙ, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosqvensium Sanctissimae Synodi...*, σ. 136· ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitcheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 341] = **cod. Mosq. Synodalis 353 (Vladimir 239)**, ff. 34r-40r; [ΜΑΤΤΗΑΕΙ, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosqvensium Sanctissimae Synodi ...*, σσ. 229· ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitcheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 311] = **cod. Mosq. Synodalis 355 (Vladimir 240)**, (ff. δεν σημειώνονται επακριβῶς στον κατάλογο, μεταξύ τῶν 131r-159v; [ΜΑΤΤΗΑΕΙ, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosqvensium Sanctissimae Synodi ...*, σ. 235· ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitcheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 316 = **cod. Vat. gr. 2224**, ff. 226v-239v [βλ. LILLA, *Cod. gr. Vaticani 2162-2254*, σ. 285] = **cod. Vatopediou 227**, ff. 176v-187r [για τον κώδ. βλ. ΣΩΦΡ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ – ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΣ, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων*, Paris, 1924, σσ. 49-50]· ed. ΔΟΣΙΘΕΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Τόμος ἀγάπης κατὰ Λατίνων συλλεγείς καὶ τυπωθεῖς ...*, 1698, σσ. 504-516 (sub nomine Iohannis patr. Hierosolym.).

10. Τοῦ αὐτοῦ διάλογος ἐκτεθεῖς ὅτε ἡ ἀμφισβήτησις περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐγένετο, πῶς δεῖ προσκυνεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι αὐτὰς σχετικῶς ἢ λατρευτικῶς, τοῦ τῆς ἐν Βιθυνία Χαλκηδόνος Μητροπολίτου Λέοντος καὶ τῶν συνισταμένων αὐτῶ πρὸς τὸ λοιπὸν ἅπαν πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας ἀντιπιπτόντων καὶ λατρευτικὴν ἀπονέμειν φιλονεικούντων τὴν προσκύνησιν ταῖς γεγραμέναις εἰκόσι τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, ἣν μόνη τῇ θεότητι ἡ ἐκκλησία ἔλεγεν ἐποφείλεσθαι, τῇ δὲ ἁγία εἰκόνι τὸ σχετικὸν τε καὶ ἀναφορικὸν τῆς προσκυνήσεως ἐφαρμόττειν καὶ τῆς τιμῆς, inc.: Ποῖ δὴ καὶ πόθεν ..., ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 127-151. [σε διαλογικὴ μορφή]
11. Τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ τρόπου, τιμῆς τε καὶ προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων συλλογιστικὴ ἀπόδειξις, inc.: Ἡ λατρεία μόνη ἀρμόττει ..., ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 151-160.
12. Τοῦ αὐτοῦ Εὐστρατίου ἔλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῶν λεγόντων μίαν φύσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐκ λογικῶν καὶ φυσικῶν καὶ θεολογικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐξ ὧν δείκνυται ἀναγκαίως ἐκ δύο φύσεων εἶναι τὸν σωτῆρα Χριστόν μου, τὴν ἄρρητον αὐτοῦ κατὰ σάρκαν οἰκονομίαν ἀφύρτως καὶ ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως ἀλλήλαις ἦνωνεν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ὑποστάσει. Ἐξεδόθη δὲ μετὰ τὴν γενομένην διάλεξιν παρὰ τοῦ βασιλέως Κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς Ἀρμένιον τὸν Τιγράνην, inc.: Γυμνασίας ἔνεκεν τῆς εἰς ἀλήθειαν τὸ προκειμένον ..., ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 160-198.
13. Λόγος Εὐστρατίου, τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Νικαίας, περὶ τῆς προσκυνήσεως, ἣν λέγεται προσφέρειν τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τῇ ἀπροσίτῳ Θεότητι, περὶ ἧς ἐζήτηκε Σέργιος ὁ Ἀρμένιος ὁποῖαν ταύτην τίθεσθαι χρῆ, δουλικὴν ἢ οὐχί, <tit. in textum Nicetae Sidensis – δεν ευρέθη ἢ ἴσως δεν εταυτίσθη ἀκόμη ο λόγος>· πρβλ. <Ἀποσπάσματα 2 θεωρουμένων χαμένων σήμερα λόγων του Εὐστρατίου κατὰ των Ἀρμενίων>, ed. J. DARROUZÈS, *Documents inédits d' ecclésiologie byzantine*, [Archives de l'Orient Chrétien, 10], Paris, 1966, κείμε. στις σσ. 306-309· ed. Θ.Ν. ΖΗΣΗΣ, “Ἀποσπάσματα ἔργου τοῦ Εὐστρατίου Νικαίας (ἐπανέκδοσις καὶ συμπλήρωσις τῆς ἐκδόσεως τοῦ J. Darrouzès)”, *Κληρονομία* 8 (1976), 77-82.
14. Τοῦ αὐτοῦ <contra Armenios, de commixtione aquae cum vino in sacramento altaris>, inc.: Ἡρώτηται παρὰ Ἀρμενίων εἰ τὸ μυστικὸν ποτήριον ὃ προσφέρεται εἰς ἁγιασμόν τοῖς πιστοῖς ... – des.: ..., **cod. Bodl. Misc. 179**, ff. 29-30. [δεν ἔχει εξακριβωθεῖ για ποιὸν ἀπὸ τους παραπάνω λόγους του Εὐστρατίου *Κατὰ Ἀρμενίων* πρόκειται· πρβλ. <Ἀποσπάσματα 2 θεωρουμένων χαμένων σήμερα λόγων του Εὐστρατίου κατὰ των Ἀρμενίων>, ed. J. DARROUZÈS, *Documents inédits d' ecclésiologie byzantine*, [Archives de l'Orient Chrétien, 10], Paris, 1966, κείμε. στις

σσ. 306-309· ed. Θ.Ν. ΖΗΣΗΣ, “Αποσπάσματα έργου τοῦ Εὐστρατίου Νικαίας (ἐπανέκδοσις καὶ συμπλήρωσις τῆς ἐκδόσεως τοῦ J. Darrouzès)”, *Κληρονομία* 8 (1976), 77-82]

15. <Capita de Incarnatione Christi>, inc.: “Ὅτι προσκυνεῖ δουλικῶς τὸ ἀνθρώπινον τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ τῇ ἀπροσίτῳ θεότητι ... – des.: ... καὶ παρὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν ἐνδίκως ἐπιτιμηθήσεται, **cod. Ambros. gr. 534 (M 88 sup.)**, ff. 287v-291v; [βλ. MARTINI-BASSI, *Catalogus cod. gr. Bibl. Ambros.*, σσ. 650-51] = **cod. Paris. gr. 3115**, ff. 49v-61r; [βλ. OMONI, *Inventaire sommaire*, III, σ. 109] [δεν εἶναι ἀσφαλῶς εξακριβωμένο ὅτι δεν πρόκειται γιὰ ἀπόσπασμα ἐκ τινος τῶν παραπάνω λόγων]

II) ERRORES ET CONFESSIO ERRORUM

1. Τοῦ Νικαίας, inc.: Ὑψώθη τὸ πρόσλημμα ἀπ’ αὐτῆς τῆς προσλήψεως, ὀπηνίκα δὴ προσελήφθη παρὰ τοῦ κτίσαντος ..., **cod. Μετοχίου Παναγίου Τάφου 410**, 13ου αι., φ. 1r. [για τὸν κώδ. βλ. ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, ἤτοι κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις...*, St. Petersburg, 1899 (ανατ. Bruxelles, 1963), τόμ. Δ’, σσ. 365-67, ιδ. σ. 365 – πρβλ. L. BURGMANN, MARIE THERES FÖGEN, A. SCHMINK, D. SIMON, *Repertorium der Handschriften des byzantinischen Rechts*, Teil I. *Die Handschriften des westlichen Rechts (Nr. 1-327)*, (Forschungen zur byzantinische Rechtsgeschichte, Bd. 20), Frankfurt am Main, 1995, αρ. 16, σ. 20].
⇒ Ἄν καὶ ὁ τίτλος τοῦ Νικαίας εἶναι ἀόριστος καὶ ἐπιτρέπει ὀρισμένα περιθώρια ἀμφιβολίας γιὰ τὸν συντάκτη τοῦ έργου (θα μπορούσε, γιὰ παράδειγμα, νὰ εἶναι ἔργο τοῦ Νικήτα Νικαίας) φαίνεται πῶς τὸ κείμενο ἀνήκει ὄντως στὸν Εὐστράτιο, ὅπως προτείνουν με ἐρωτηματικὸ καὶ οἱ BURGMANN, FÖGEN, SCHMINK καὶ SIMON. Ἡ ὀποία ἀμφιβολία αἰρεται ὁμως λαμβάνοντας ὑπόψιν ὅτι ὁ Εὐστράτιος ἔχει ἀσχοληθεῖ ἐκτεταμένα με τὴν ἐννοια τοῦ *προσλήματος* (τῆς ἐσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου) καὶ τὴν σχέση τοῦ με τὸν Πατέρα, βλ. τὸν σχολ. τοῦ Εὐστρατίου στὸν ὄρο τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος : «... ὁ γὰρ Θεοῦ λόγος μετὰ τοῦ προσλήματος οὐχ ὡς ἐν ἐστὶ, εἰ καὶ εἷς ἐστὶν· ἄλλο γὰρ θεὸς καὶ ἄλλο ἄνθρωπος ...», ed. JOANNOU, “Die Definition des Seins”, σ. 366. Ἡ θεώρηση αὐτὴ τῶν πραγμάτων θεωρήθηκε κακόδοξος καὶ ὑπῆρξε μίᾳ ἀπὸ τὶς 24 ἐναντίον τοῦ κατηγορίας : «γ. Ὅτι προσκυνεῖ τὸ πρόσλημμα ὡς κτίσμα καὶ τὴν προσήκουσαν τιμὴν ἀπονέμει τῷ κτίσαντι, καὶ ὡς κτίσαντι καὶ ὡς ὑπερέχοντι», ed. JOANNOU, “Trois pièces inédites”, III, σ. 32 (πρβλ. καὶ τὸ κεφ. στ’). Ὁ Εὐστράτιος στὴν ἀπολογία τοῦ ἀνακάλεσε ὡς ἐξῆς : «... ἀθετῶ ταῦτα καὶ ἀναθεματίζω ..., ἤγουν τὸ ὑπολαβεῖν τὸ πρόσλημμα δούλον τε εἶναι καὶ προσκυνεῖν καὶ λατρεύειν θεῷ ... εἴ τις ἰδίᾳ λέγει τὸ πρόσλημμα ἀρχιερέα μέγιστον εἶναι καὶ οὐχὶ τὸν Χριστὸν ἀπλῶς, ἀνάθεμα», ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ Βιβλιοθήκη*, σ. 1γ’. Αἰεὶ νὰ σημειωθεῖ ὅτι με τὴν ἐννοια αὐτὴ εἶχε ἀσχοληθεῖ καὶ ὁ Μιχ. Ψελλός καὶ θίγοντάς τὴν σε διάφορες θεολογικὲς πραγματείες τοῦ, βλ. L. WESTERINK – J. DUFFY, *Michael Psellus, Theologica*, II, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Monachii & Lipsiae, 2002, 3.166,386· 5.22· 18,104· 29,11.
2. Τὰ κακῶς ἐκτεθέντα κεφάλαια περὶ τῆς ἀρρήτου ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρὰ Εὐστρατίου τοῦ μητροπολίτου Νικαίας, ed. P. JOANNOU, “Eustrate de Nicée. Trois pièces inédites de son procès (1117)”, *REB* 10 (1952), 24-34, αρ. III, σσ. 32-34. [πρβλ. ΝΙΚ. ΧΩΝΙΑΤΗΣ, *Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας*, Τόμ. εἰκοστὸς τρίτος: Ἐν ᾧ σύνοψις τῶν κινήθέντων δογμάτων ἐπὶ τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ed. PG 140, cols. 136D-137A (ἀπόσπασμα περὶ Εὐστρατίου Νικαίας)]
3. Ἡ ἐξομολόγησις τοῦ Νικαίας Εὐστρατίου, ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. ια’-ιε’. ed. Ιω. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, “Περὶ Εὐστρατίου τοῦ Νικαίας μητροπολίτου”, *Ἀθήναιον* 4 (1875), 227-33· edd. Ιω. & ΠΑΝ. ΖΕΠΟΣ, *Jus Graecoromanum*, vol. I: *Novellae et Aureae Bullae Imperatorum post Justinianum*, Ἀθήνα, 1931 [ανατύπ. Aalen, 1962], appendix, no. XXVII, σσ. 650-53.

III) COMMENTARIUS IN PLATONEM

1. [Ὅρος καθολικώτατος φιλοσοφίας Πλάτωνος], σχόλια Εὐστρατίου πρεσβυτέρου, ἐρώτησις, ed. P. JOANNOU, “Die Definition des Seins bei Eustratios von Nikiaia. Die Universalienlehre in der byzantinischen Theologie im XI. Jahrhundert”, *BZ* 47

(1954), 358-68, κείμεν. στις σσ. 365-68· ed. K. ALPERS, “Die ‘Definition des Seins’ des Eustratios von Nikaia”, εις: D. HARLFINGER (ed.), *ΦΙΛΟΦΡΟΝΗΜΑ. Festschrift für Martin Sicherl zum 75. Geburtstag. Von Textkritik bis Humanismus*, [Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, Neue Folge 1. Reihe: Monographien], Paderborn, 1990, σσ. 141-59, κείμεν. στις σσ. 155-59· ed. D. ΚΑΛΑΜΑΚΙΣ, “Un scolie inédite au passage *Dorm. II 6, 34-37* de s. Jean Damascène”, *Byz 65* (1995), 240-46, κείμεν. στις σσ. 243-45 [Ο εκδ. δεν έχει αντιληφθεί ότι πρόκειται για έργο του Ευστρατίου Νικαίας, ούτε ότι έχει εκδοθεί άλλες δύο φορές, από περισσότερα μάλιστα επίσης από τα δύο χφφ που χρησιμοποίησε ο ίδιος. Επίσης, η τελευταία φράση : «... υπό του Τζέτζου έρωτηθείς εξέθετο» είναι αντιγραφικό λάθος ενός εκ των κωδίκων (cod. Vat. gr. 1818). Η ορθή γραφή θα πρέπει να είναι Τζέτζιρος ή Τζέτιρος, κάποιου δηλ. Αρμενίου που συμμετείχε στον διάλογο του Ευστρατίου με τους Αρμενίους].

IV) COMMENTARIA IN ARISTOTELEM

1. Ευστρατίου μητροπολίτου Νικαίας εξήγησις εις τὸ πρῶτον Ἀριστοτέλους Ἠθικῶν Νικομαχείων – Τοῦ μητροπολίτου Νικαίας Ευστρατίου εις τὸ Ζ' τῶν Ἠθικῶν, ed. G. HEYLBUT, *Eustratii et Michaelis et Anonyma in Ethica Nicomachea commentaria*, [Commentaria in Aristotelem Graeca, XX], Berlin, 1892, σσ. 1-121, 256-406.
2. Ευστρατίου ὑπόμνημα εις τὸ δεύτερον τῶν δευτέρων ἀναλυτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, ed. M. HAYDUCK, *Eustratii in Analyticorum posteriorum librum secundum commentarium*, [Commentaria in Aristotelem Graeca, XXI.1], Berlin, 1907.

V) SCHOLIUM IN ARTEM MATHEMATICAM

1. <Scholium in Nicomachum Gerasenum> Εἰς τὸ αὐτὸ ἐξήγησις Ευστρατίου τοῦ Νικαίας, inc.: Ἄφ' ἧς ἀμφοτέραι λέγοιτο ἂν ἡ ἐξ ἑαυτῆς ἔχουσα δύο ὑποτελουμένας ..., cod. Ambros. gr. 404 (G 62 sup.), f. 66r. [βλ. MARTINI-BASSI, *Catalogus cod. gr. Bibl. Ambros.*, σσ. 482-483 – βλ. και το αντίστοιχο σχόλιο του Μιχ. Εφεσίου]

VI) TRACTATUS COSMOLOGICUS

1. Ευστρατίου Νικαίας τῆ δεσποίνῃ κυρίᾳ Μαρίᾳ τῆ Ἀλανήσῃ, ed. PAOLA POLESSO SCHIAVON, “Un Trattato Inedito di Meteorologia di Eustrazio di Nicaea”, *RSBN.N.S.* 2-3 (1965-66), 285-304. [Με την μορφή ερωταποκρίσεων εν μέρει: περί βροντῶν καὶ ἀστραπῶν, περί τῆς ἀστρονομίας καὶ περί τοῦ σχήματος τῆς γῆς, περί μήκους γῆς, περί σταδίων καὶ μιλίων, περί τοῦ πόσον ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, περί ἀντιπόδων τῶν ὑποκάτω τῆς γῆς, περί σεισμοῦ, περί τῶν στοιχείων, περί τῶν τεσσάρων θαλασσῶν, περί τῶν μαργαριτῶν, περί τῆς δευτέρας θαλάσσης, περί τῆς τρίτης θαλάσσης, περί τῆς τετάρτης θαλάσσης, περί τοῦ ὕκεανοῦ ποταμοῦ, περί τῶν νεφελῶν, περί βροντῶν καὶ ἀστραπῶν, περί ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ, περί τοῦ οὐρανοῦ => πρβλ. τα κείμεν. που εξέδωσαν οἱ PONTIKOS, *Ἀωννύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα* – DELATTE, *Anecdota Atheniensia*, vol. 2, σσ. 17 κ.ε. – DELATTE, “Geographica”, *BZ* 30 (1929-30), 511-18.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ALPERS K., “Die ‘Definition des Seins’ des Eustratios von Nikaia”, εις: D. HARLFINGER (ed.), *ΦΙΛΟΦΡΟΝΗΜΑ. Festschrift für Martin Sicherl zum 75. Geburtstag. Von Textkritik bis Humanismus*, [Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, Neue Folge 1. Reihe: Monographien], Paderborn, 1990, σσ. 141-59.
- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 54, 73-75.
- ATANASOVA MARIA, “Être «hérétique» à Byzance à l'époque des Comnènes”, *Revue Belge de Philologie et d'Histoire* 87 (2009), 533-43. [περί της χρήσεως του όρου αιρετικός και αίρεση στην περίπτωση του ~ & η χρήση της σχετικής ορολογίας στον 12ο αι.]

- BARBER CH., *Contesting the Logic of Painting. Art and Understanding in Eleventh-Century Byzantium*, Brill, Leiden-Boston, 2007. [ιδ. κεφ. 4 : Eustratios of Nicaea and the Constraints of Theology, σσ. 99-130]
- _____, “Eustratios of Nicaea on the Separation of Art and Theology”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 131-43.
- BECK, *Vorsehung und Vorbestimmung*, σσ. 94-95.
- _____, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 57, 165, 313, 339f., 479, 611f., 617, 618f., 627, 631.
- BENAKIS L.G., “Commentaries and Commentators on the Logical Works of Aristotle in Byzantium”, εις: R. CLAUSSEN – R. DAUBE-SCHACKAT, *Gedanken-zeichen. Festschrift für Klaus Oehler zum 60. Geburtstag*, Tübingen, 1988, σσ. 3-12 [=Λ. Γ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ, *Βυζαντινή Φιλοσοφία: Κείμενα και Μελέτες/Texts and Studies on Byzantine Philosophy*, Παρουσία, Αθήνα, 2002. κεφ. Β4, σσ. 249-58 (διατηρείται η αρχική σελιδαρίθμηση, αλλά υπάρχει και νέα συνεχόμενη)].
- _____, “Aristotelian Ethics in Byzantium”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 63-69. [εκτίμηση ύφους Ευστρατίου: ενσωματώνει πλατωνικά, χριστιανικά και αντι-αραβικά στοιχεία στα σχόλια του]
- ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ Β., *Αιρέσεις του ΙΒ΄ αιώνα. Ευστράτιος Νικαίας: Η προσκύνηση της θεότητας από την ανθρώπινη φύση του Χριστού*, Θεσσαλονίκη, 1998.
- CLUCAS L., *The Trial of John Italos and the crisis of Intellectual Values in Byzantium in the Eleventh Century*, [Miscellanea Byz. Monacensia, 26], München, 1981, σσ. 6, 35, 69, 71, 93-94, 167.
- DÖLGER, *Regesten*, nos. 1272a, 1273, σσ. 179-80.
- DRÄSEKE J., “Zu Eustratios von Nikaia”, *BZ* 5 (1896), 319-36.
- GARLAND LYNDA & RAPP S., “Mary of ‘Alania’: Woman and Empress Between Two Worlds”, εις: L. GARLAND (ed.), *Byzantine Women: Varieties of Experience, 800-1200*, [King’s College Publications, 8], King’s College London, Ashgate, 2006, σσ. 91-123, ιδ. σσ. 112-13. [η Μαρία ως πάτρων λογίων, και δη του Ευστρατίου]
- GIOCARINIS K., “Eustratios of Nicaea’s Defence of the Doctrine of Ideas”, *Franciscan Studies* 24 (1964), 159-204. [ο ~ **σφάλλει** παρουσιάζοντας τον Ευστράτιο ως υποστηρικτή των πλατωνικών ιδεών, ενώ ισχύει ακριβώς το αντίθετο => βλ. BENAKIS, in BARBER – JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, σ. 63 n. 3]
- ΓΚΟΛΙΤΣΗΣ Π., “Αρχαίο ελληνικό και βυζαντινό φιλοσοφικό υπόμνημα: ζητήματα συνέχειας και ασυνέχειας”, *Υπόμνημα στη Φιλοσοφία* 6 (2007), 197-208. [με υπομνήματα Ευστρατίου (& Μιχ. Εφεσίου) αναβιώνει μετά από πολλούς αιώνες η αλεξανδρινή παράδοση της **εξηγήσεως** των αριστοτελικών έργων = αναπαραγωγής της λέξης του υπομνηματιζομένου κειμένου υπό την μορφήν λήμματος· επίσης, η εξηγητική δραστηριότητα του κύκλου της Άννας Κομνηνής αποτελεί καρπό ενός φιλοδόξου λογίου εκδοτικού προγράμματος υπό την διεύθυνσή της, και δεν σχετίζεται με τις ανάγκες της φιλοσοφικής διδασκαλίας της εποχής => βλ. BROWNING, “Funeral oration”]
- GOUILLARD, “Le Synodicon de l’Orthodoxie”, σσ. 69-71, 206-210.
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les regestes*, nos 1003, 1003a, 1003b, σσ. 460-63.
- GUKOVA S., “Cosmographical traktat of Eustratios of Nicaea”, *VV* 47 (1986), 145-56. [russian – για εξάρτηση Ευστρατίου από παλαιότερες πηγές]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 34f.

- IERODIAKONOU KATERINA, “Metaphysics in the Byzantine Tradition: Eustratios of Nicaea on Universals”, *Quaestio* 5 (2005), 67-82.
- _____, “Οι Βυζαντινοί Σχολιαστές για την ηθική ως επιστήμη”, *Υπόμνημα στη Φιλοσοφία* 4 (2006), 191-219. [επί για το χαρακτήρα κλπ. έργων Ευστρατίου & Μιχ. Εφεσίου]
- _____, “Eustratius’ comments on *Posterior Analytics* II 19”, εις: F. A.J. DE HAAS *et al.* (eds.), *Interpreting Aristotle’s Posterior Analytics in Late Antiquity and Beyond*, [Philosophia Antiqua, vol. 124], Brill, Leiden-Boston, 2010, σσ. 55-71.
- JENKINS D., “Eustratios of Nicaea’s ‘Definition of Being’ revisited”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 111-130.
- JOANNOU P., “Eustrate de Nicée. Trois pièces inédites de son procès (1117)”, *REB* 10 (1952), 24-34. [I. γνώμη πατριάρχου, II. γνώμαι μητροπολιτών, III. 24 αίρετικά κεφ. Εύστρ.]
- _____, “Die Definition des Seins bei Eustratios von Nikaia. Die Universalienlehre in der byzantinischen Theologie im XI. Jahrhundert”, *BZ* 47 (1954), 358-68.
- _____, “Der Nominalismus und die Menschliche Psychologie Christi. Das Semeioma gegen Eustratios von Nikaia (1117)”, *BZ* 47 (1954), 369-78.
- _____, “Le sort des évêques hérétiques reconcilés: un discours inédit de Nicéas de Serres contre Eustrate de Nicée”, *Byz* 28 (1958), 1-30. [Λόγος τοῦ θεοφιλεστάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας κυροῦ Νικήτα τοῦ Σερρῶν ἀπολογητικὸς καὶ ἐλεγκτικὸς, πῶς καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν οὐ προσδέχεται τὸν Νικαίας, πρὸ βλ. τῆ νεότερη, πληρέστερη ἐκδ. του DARROUZÈS]
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 229, 231, 240.
- KAPRIEV G., *Philosophie in Byzanz*, Würzburg, 2005, σ. 214. [ο Διον. Αρεοπαγίτης ὡς κεντρικὴ πηγή Ευστρατίου σε θεολογ. συζητήσεις με Πέτρο Χρυσολάνο]
- A. K(AZH DAN), s.v. Eustratios of Nicaea, ODB, vol. II, σ. 755.
- KOLBABA, *The Byzantine Lists*, σ. 173.
- LLOYD A.C., “The Aristotelianism of Eustratios of Nicaea”, εις: J. WIESNER (ed.), *Aristoteles. Werk und Wirkung. Paul Moraux gewidmet. Bd. II: Kommentierung, Überlieferung, Nachleben*, Berlin-New York, 1987, σσ. 341-51. [ο ~ **σφάλλει** κἀνοντας λόγο για **νομιναλισμό** του Ευστρατίου, κάτι που δεν ισχύει => βλ. BENAKIS, in BARBER – JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, σ. 63 n. 3]
- LOURIÉ B., “Une dispute sans justes: Léon de Chalcedoine, Eustrate de Nicée et la troisième querelle sur les images sacrées”, *SP* 42 (2006), 321-40.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 275, 279, 332, 368, 383-84.
- _____, “The Pen of the Aunt: Echoes of the Mid Twelfth Century in the *Alexiad*”, εις: THALIA GOUMA-PETERSON (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, New York – London, 2000, σσ. 15-43, ιδ. σ. 35.
- MERCATI G., “Fra I commentatori greci di Aristotele”, *Mélanges d’Archéologie et d’Histoire* 35 (1915), 191-219. [= IDEM, *Opere Minori*, III (1907-1916), Città del Vaticano, 1937, σσ. 458-75].
- MERCKEN H.P.F., “The Greek Commentators on Aristotle’s Ethics”, εις: R. SORABJI (ed.), *Aristotle Transformed*, London, 1990, σσ. 407-443.
- ΜΠΕΝΑΚΗΣ Λ.Γ., “Τρεις βυζαντινοί φιλόσοφοι από την Νίκαια: Ευστράτιος Νικαίας, Νικηφόρος Βλεμμύδης, Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρις”, εις: *Νίκαια. Ιστορία – Θεολογία – Πολιτισμός, 325-1987*, Νίκαια, 1988, σσ. 128-137 [=Λ. Γ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ, *Βυζαντινή Φιλοσοφία: Κείμενα και Μελέτες/Texts and Studies on Byzantine Philosophy*, Παρουσία, Αθήνα, 2002. κεφ. **B22**, σσ. 513-22 (διατηρείται η αρχική σελιδαρίθμηση, αλλά υπάρχει και νέα συνεχόμενη)].

- ΝΙΑΡΧΟΣ, *Η Ελληνική Φιλοσοφία*, σσ. 34, 40, 41, 42, 45, 48, 49, 81, 82.
- OEHLER K., “Aristotle in Byzantium”, *GRBS* 5 (1964), 133-46.
- PAPAMANOLAKIS A., “L'échelle néoplatonicienne des vertus chez Psellus et chez Eustrate de Nicée”, εις: CHRISTINA D'ANCONA (ed.), *Proceedings of the Meeting of the European Science Foundation Network “Late Antiquity and Arabic Thought. Patterns in the Constitution of European Culture” held in Strasbourg, March 12-14, 2004*, [Philosophia Antiqua, 107], Brill, Boston-Leiden-Köln, 2007, σσ. 231-42.
- PAUL H.– MERCKEN F., *The Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics of Aristotle in the Latin Translation of Robert Grosseteste, Bishop of Lincoln (†1253)*, vol. 1, Brill, Leiden – Boston, 1973, ιδ. σσ. 6*-14*.
- ΠΟΝΤΙΚΟΣ Ι., *Ανωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα, A Miscellany in the Tradition of Michael Psellos (Codex Baroccianus Graecus 131)*, [Corpus Philosophorum Medii Aevi – Philosophi Byzantini, vol. 6], Ακαδημία Αθηνών, 1992, σσ. xxxix, l, lxi, lxxxi, lxxxii, lxxxiii, ciii.
- ΠΟΝΤΙΚΟΣ Η., “Η αναβίωση του φυσικού Αριστοτέλη τον 11ο αιώνα στο Βυζάντιο”, *Δωδώνη* 21/3 (1992), 83-99.
- REYNOLDS L.D. – WILSON N.G., *Scribes and Scholars. A guide to the Transmission of Greek and Latin Literature*, Oxford, 1974² [ελλην. μτφρ. Ν.Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ, *Αντιγραφείς και φιλόλογοι. Το ιστορικό της παράδοσης των κλασικών κειμένων*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1981], σσ. 69, 89. [ιδ. σ. 69, όπου αναφορά σε καταστροφή αιρετικών έργων με ενέργειες ~]
- RUNCIMAN S., *The Eastern Schism. A Study of the Papacy and the Eastern Churches during the XIth and XIIIth Centuries*, Oxford Univ. Press, 1955 [ανατύπ. Eugene, Oregon, 2005], σσ. 108-9. [για την συμμετοχή του Ευστρατίου στον θεολογικό διάλογο με τον Πέτρο Χρυσολάνο]
- ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ Ιω., “Περὶ Εὐστρατίου τοῦ Νικαίας μητροπολίτου”, *Ἀθήναιον* 4 (1875), 227-33. [έκδ. σημειώματος κατὰ Ευστρατίου]
- SALAVILLE S., “Philosophie et Théologie ou Épisodes scolastiques à Byzance de 1059 à 1117”, *EO* 29 (1930), 132-56. [για περίπτωση Ευστρατίου βλ. ιδ. σσ. 150-56]
- ΣΚΟΥΛΑΤΟΣ, *Les personages*, αρ. 59, σσ. 89-91.
- ΤΑΤΑΚΙΣ Β., *La Philosophie byzantine*, Paris, 1949 [= αγγλ. μτφ. Ν. ΜΟΥΤΑΦΑΚΗΣ, *Byzantine Philosophy*, Indianapolis/Cambridge, 2003], σσ. 170, 174, 175-76, 179-80, 186, 323-24.
- ΤΕΛΕΛΗΣ Ιω., “Οι λόγιοι του 11ου αιώνα και ο αριστοτελισμός. Η περίπτωση των «Μετεωρολογικών»”, εις: ΒΑΣΙΛΙΚΗ Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ (εκδ.), *Η Αυτοκρατορία σε Κρίση (: Το Βυζάντιο τον 11ο αιώνα (1025-1081)*, [Διεθνή Συμπόσια, 11], ΚΒΕ/ΕΙΕ, Αθήνα, 2003, σσ. 425-42.
- TRIZIO M., “Eustratius of Nicaea on Absolute and Conditional Necessity. A Survey on the Commentary on Book VII of the *Nicomachean Ethics*”, *Archiv für mittelalterliche Philosophie und Kultur* 12 (2006), 35-63.
- _____, “Neoplatonic Sources in Eustratius of Nicaea’s Commentary on Book VI of the *Nicomachen Ethics*”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien unt Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 71-109.
- Tusculum Lexikon, s.v. Εὐστράτιος Νικαίας, σσ. 185-86.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σσ. 46, 47.
- ΖΗΣΗΣ Θ.Ν., “Περὶ τὴν χρονολόγησιν τῆς κατὰ Ἀρμενίων πραγματείας τοῦ Εὐστρατίου Νικαίας”, *Κληρονομία* 7 (1975), 315-24.

- _____, “Άποσπάσματα έργου τοῦ Εὐστρατίου Νικαίας (ἐπανέκδοσις καὶ συμπλήρωσις τῆς ἐκδόσεως τοῦ J. Darrouzès)”, *Κληρονομία* 8 (1976), 77-82.
- _____, *Νικήτα Σεΐδου, Λόγος κατὰ Εὐστρατίου Νικαίας*, [ΕΕΘΣΠΘ, Παράρτημα 21], Θεσσαλονίκη, 1976.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Ὅτι ο Εὐστράτιος διετέλεσε *οἰκουμηνικός διδάσκαλος* το γνωρίζουμε ἀπὸ τον ἐναντίον του λόγου του Νικ. Σεΐδου, βλ. Θ.Ν. ΖΗΣΗΣ, *Νικήτα Σεΐδου, Λόγος κατὰ Εὐστρατίου Νικαίας*, [ΕΕΘΣΠΘ, Παράρτημα 21], Θεσσαλονίκη, 1976, σ. 39: «... καὶ ὁ μητροπολίτης, εἰ γὰ ἀληθῶς ἠγνόησεν, ὡς ἄρτι φησὶν, ὁ **διδάσκαλος** γεγωνῶς **οἰκουμηνικός**, καὶ μὴ ὡς πρότερον ...». Βλ. καὶ ODB, II, σ. 755.
- Ο ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθ.*, Δ', σ. 360 σημειώνει ὅτι στον **cod. Hierosol. Metoch. Taphou 404**, ff. 40v-70v υπάρχουν τέσσερις λόγοι του Εὐστρατίου, ἐκ των οποίων 2 μόνον υπάρχουν στην ἐκδοση του ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, σσ. 49-99 (δεν διευκρινίζει ἐπακριβῶς ποιοὶ εἶναι αυτοὶ οἱ 4 λόγοι, δεν δίνει ἀρχοτέλειες, οὔτε καν σε ποιο φύλλο ἀρχίζει ὁ κάθε λόγος). Ἐπίσης, πολλοὶ λόγοι του Εὐστρατίου παραδίδονται ἀπὸ τον **κώδ. 137 Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας** [βλ. Θ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ, *Κατάλογοι τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης*, τόμ. Α': *Χειρόγραφα*, Univ. of Utah Press, 1965², σσ. 95-98] καὶ **cod. Bibl. Academie Roumaine 318 (Litzica 560)**, 15ου-16ου αἰ. [βλ. LITZICA, *Catalogul*, Bucarest, 1909, σ. 240]. Κοινὸ στοιχεῖο κωδικῶν εἶναι ὅτι πιθανότατα εἶναι ἀντίγραφα κοινοῦ προτύπου, που βρισκόνταν στην κατοχὴ του λογιωτάτου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου Νοταρά (τέλη 17ου αἰ.).

71. **Ζυγαβηνός [Ζιγαβηνός ἢ Ζυγαδηνός] Εὐθύμιος** = i. *μοναχός*

ΕΡΓΟ :

I) OPUS DOGMATICUM

1. Πανοπλία δογματικὴ Ἀλεξίου βασιλέως τοῦ Κομνηνοῦ περιέχουσα ἐν συνόψει τὰ τοῖς μακαρίοις καὶ θεοφόροις πατράσι συγγραφέντα, εἰς τάξιν δὲ καὶ διεσκεμμένην ἀρμονίαν παρὰ Εὐθυμίου μοναχοῦ τοῦ Ζυγαδηνοῦ τεθέντα, ἐπὶ ἀνατροπῇ καὶ καταφθορᾷ τῶν δυσσεβεστάτων δογμάτων τε καὶ διδαγμάτων τῶν ἀθέων αἰρεσιάρχων, τῶν κακῶς κατὰ τῆς ἱερᾶς αὐτῶν θεολογίας λυττησάντων, ed. PG 130, cols. 20D-1360D· για νέα ἐκδ. του τίτλου 27, βλ. G. FICKER, *Die Phundagiagiten*, Leipzig, 1908, σσ. 89-111.

II) VERSUS

1. Στίχοι ἰαμβικοὶ πρὸς βασιλέα Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν καὶ πρὸς τὴν βίβλον Εὐθυμίου μοναχοῦ τοῦ Ζυγαδηνοῦ, ed. PG 130, cols. 18D-19B.
2. Τοῦ αὐτοῦ, ed. PG 130, cols. 19C-20B.
3. Τοῦ αὐτοῦ, ed. PG 130, col. 20C.

III) COMMENTARIA, OPUSCULA EXEGETICA, ANTIRRHETICA ET ALIA

1. Εὐθυμίου τοῦ Ζυγαβηνοῦ ἐξήγησις εἰς τὸ Ψαλτήριον, ed. PG 128, cols. 42A-1325D.
2. <Commentarius in quatuor Evangelia>:
 - i. Ἑρμηνεία τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου, ὑπὸ Εὐθυμίου ἐρανισθεῖσα, μάλιστα μὲν ἀπὸ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννη τοῦ Χρυσοστόμου, ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ διαφόρων ἄλλων Πατέρων, συνεισηνεγκόντος τινὰ καὶ τοῦ ταύτην ἐρανισαμένου, ed. PG 129, cols. 112C-765A.
 - ii. Ἑρμηνεία τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου, ed. PG 129, cols. 768D-852C.

- iii. Ἑρμηνεία τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου, ed. PG 129, cols. 857C-1101C.
 iv. Ἑρμηνεία τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου, ed. PG 129, cols. 1108B-1501D.
3. <Commentarius in epistulas Pauli>, ed. N. ΚΑΛΟΓΕΡΑΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ ἑρμηνεία εἰς τὰς ἸΔ΄ ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου Παύλου καί εἰς τὰς Ζ΄ Καθολικάς*, 2 τόμ., Ἀθῆναι, 1887.
4. <Commentarius in septem epistulas catholicas>, ed. N. ΚΑΛΟΓΕΡΑΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ ἑρμηνεία εἰς τὰς ἸΔ΄ ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου Παύλου καί εἰς τὰς Ζ΄ Καθολικάς*, τόμ. 2, Ἀθῆναι, 1887, σσ. 475-664.
5. <Commentarius ad Gregorii Nazianzeni orationes et carmina>, βλ. I. SAJDAK, *Historia critica scholiastarum et commentatorum Gregorii Nazianzeni*, vol. I: *De codicibus scholiastarum et commentatorum Gregorii Nazianzeni. Accedit Appendix de pseudogregorianis et Gregorii encomiis*, [Meletemata Patristica, 1], Krakau, 1914, σσ. 188 κ.ε. [CPG 3029 & 3047 (ἀνέκδοτον)]
6. <Euthymii Zigabeni expositio symboli> Εἰς τὸ ἅγιον σύμβολον, ed. PG 131, cols. 9A-20B. [DUBIUM]
7. <Contra Massalianos> Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ ἔλεγχος καὶ θρίαμβος τῆς ἀθέου καὶ πολυειδοῦς αἰρέσεως τῶν ἀθέων Μασσαλιανῶν, καὶ τῶν Φουνδαϊτῶν, καὶ Βογομίλων καλουμένων, καὶ Εὐχιτῶν, καὶ Ἐνθουσιαστῶν, καὶ Ἐγκρατητῶν, καὶ Μαρκιωνιστῶν, ed. PG 131, cols. 40C-48B. [DUBIUM]
8. <Contra Phundagiatas> Εὐθυμίου μοναχοῦ τοῦ ἀπὸ τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς Περιβλέπτου συγγραφή στηλιτευτικὴ τῶν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν αἰρετικῶν τῶν λεγομένων Φουνδαγιατῶν αἰρέσεως κλπ., ed. PG 131, cols. 48C-57C. [SPURIUM – cf. SKOULATOS, σ. 92, n. 3]
9. <Euthymii Zigabeni, Christum magna quinta cum discipulis suis legale Pascha celebrasse>, *cod. Vat. Palat. gr. 361*, ff. 123v-125r, cf. STEVENSON, σ. 212 = *cod. E.B.E. 375*, ff. 239v-240 [δεν αποτελεί αυτοτελή πραγματεία, ἀλλὰ εἶναι ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἐρμηνείας στο Ἐυαγγέλιο τοῦ Ματθαίου, βλ. PG 129, cols. 657B κ.ε.]
10. <Ἐξήγησις εἰς χωρίον τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου (15, 26)>, *cod. Mosquensis 366 (Vladimir 239)*, ff. 227r-235v, inc. Ἐκεῖνος μαρτηρήσει περὶ Ἐμοῦ ..., βλ. ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematičeskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 314. [κατὰ πάσα πιθανότητα δεν αποτελεί αυτοτελή πραγματεία, ἀλλὰ εἶναι ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἐρμηνείας στο Ἐυαγγέλιο τοῦ Ἰωάννου]
11. Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου μοναχοῦ διάλεξις μετὰ Σαρακηνοῦ φιλοσόφου περὶ πίστεως ἐν τῇ πόλει Μελιτηνῆς, ed. PG 131, cols. 20D-40B. [=SPURIUM – εἶναι μεταγενέστερος ὁ διάλογος]
12. Εὐθυμίου μοναχοῦ τοῦ Ζιγαβηνοῦ κατὰ τῶν τῆς Παλαιᾶς Ῥώμης, ἥτοι Ἰταλῶν, κεφάλαια ἰβ΄ δηλοῦντα, ὡς οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, [παραδίδεται σε διαφ. κώδ. (βλ. PG 128, cols. 15-16, πχ. *cod. Laurent. Plut. 9, 24*, ff. 296r κ.ε., cf. BANDINI, I, σ. 433 = *cod. Venet. Marc. gr. 503*, cf. MIONI, *Thes. Antiq.*, vol. II, σ. 346)], inc. Εἰ ἀπλοῦν ... [SPURIUM – εἶναι τοῦ Φωτίου τὸ ἔργον, ed. PG 102, cols. 391-400, βλ. BECK, *Kirche u. theol. Literatur*, σ. 615]
13. Προσευχὴ Εὐθυμίου, inc.: Κύριε ὁ θεὸς μου· ὁ μέγας καὶ φοβερὸς καὶ ἔνδοξος ... – des.: ... τῶν ἐπ' οὐρανίων (fortasse ἐπουρανίων) καὶ νοερῶν δυνάμεων· καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων σοι ἁγίων, ἀμήν – *cod. Ambros. gr. 444 (H 103 Sup.)*, 12ου αἰ., ff. 245r-246r, ed. PG 63, cols. 923-28. [CPG 4688· DE ALDAMA, *Repertorium*, 233] [για τὸν κώδ. βλ. MARTINI – BASSI, *Catalogus codicum graecorum bibliothecae Ambrosianae*, σσ. 535-36] [DUBIUM?]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 367, **480-86**, 497.
- ASTRUC CH., “L’inventaire –dressé en septembre 1200– du trésor et de la Bibliothèque de Patmos. Édition diplomatique”, *TM* 8 (1981), [*Hommage à M. Paul Lemerle*], 15-30, σ. 25, στίχ. 122.
- BARBER CH., *Contesting the Logic of Painting. Art and Understanding in Eleventh-Century Byzantium*, Brill, Leiden-Boston, 2007. [ιδ. κεφ. 5: Leon of Chalcedon, Euthymios Zigabenos and the Return to the Past, σσ. 131-157]
- BECK, *Vorsehung und Vorbestimmung*, σσ. 18-19 (για την πολεμική κατά των Μανιχαίων), 25 (κατά των Παυλικιανών), 29-30 (κατά των Βογομίλων), 51-53 (κατά των Σαρακηνών), 162-64 (για την κατηγοριοποίηση στην *Δογματική Πανοπλία*).
- _____, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 614-16.
- BELL H. I., “The Commentary on the Psalms by Nicephorus Blemmydes”, *BZ* 30 (1929-30), 295-300. [για επιρροή Ζιγαβηνού σε Βλεμμύδη, βλ. & αμέσως παρακάτω]
- CONLEY TH. M., “Blemmydes’ Debt to Euthymios Zigabenos”, *GRBS* 26 (1985), 303-309.
- _____, “Grammar and Rhetoric in Euthymios Zigabenus’ Commentary on Psalms 1-50”, *ICS* 12 (1987), 265-75. [εξετάζει μεταξύ άλλων το ενδεχόμενο ο ~ να ήταν *διδάσκαλος* ή *πρώξιμος* σε κάποιο σχολείο και καταλήγει πως ήταν μόνον ένας εξαιρετικής μόρφωσης μοναχός]
- _____, “Byzantine criticism and the uses of literature”, εις: A. MINNIS – I. JOHNSON (eds.), *The Cambridge History of Literary Criticism*, vol. 2: *The Middle Ages*, Cambridge Univ. Press, 2005, σσ. 669-692, ιδ. 683.
- CUMONT F., “La date et le lieu de la naissance d’Eythymios Zigabenos”, *BZ* 12 (1903), 582-84.
- GRUMEL V., “Autour de voyage de Pierre Grossolanus archevêque de Milan, à Constantinople, en 1112”, *EO* 32 (1933), 22-33, ιδ. σ. 32.
- JUGIE M., “La vie et les oeuvres d’Eythyme Zigabène”, *EO* 15 (1912), 215-25.
- A. K(AZH DAN) & A. C(UTLER), s.v. Zigabenos, Euthymios, ODB, vol. III, σ. 2227.
- VASSA KONTOUMA-CONTICELLO, “À l’origine de la dogmatique systématique byzantine: L’édition précise de la foi orthodoxe de Saint-Jean Damascène”, εις: A. RIGO – P. ERMILOV (eds.), *Byzantine Theologians. The Systematization of their own Doctrine and their Perception of Foreign Doctrines*, [Quaderni di Νέα Ήρώμη, 3], Roma, 2009, σσ. 3-17. [για δάνεια του Ιω. Δαμασκηνού σε Ζυγαβηνό]
- KUSABU H., “Panoplia Syndrome and Comnenian Orthodoxy. Photios in the Dogmatike Panoplia”, *Script for Workshop on Late Antiquity and Byzantium, February 26, 2008* [μπορεί να βρεθεί στην παρακάτω ηλεκτρονική διεύθυνση: cas.uchicago.edu/workshops/lantbyz/pdfs/LantByz_Wksp_kusabu.pdf]
- _____, *Comnenian Orthodoxy and Byzantine Heresiology in the Twelfth Century: The Study of the Panoplia Dogmatica of Euthymios Zigabenos*, Ph.D. thesis, University of Chicago, Anticipated completion in 2008–2009 (:).
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 318, 320, 367, 369, 383, 419, 457, 477.
- MILADINOVA NADEZHDA, “Pseudo-Dionysian Excerpts in an unstudied Manuscript of *Panoplia Dogmatike* (The Ivron Manuscript)”, *Annual of Medieval Studies at Central European University* 11 (2005), 49-60. [είναι απίθανο πώς η συγγραφέας δεν αναφέρει ούτε μία φορά τον αριθμό αυτού του ιβηρητικού χφ, και καταφέρνει να κάνει λάθος και στην αιτιολογική της παραπομπή στην περιγραφή του ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ ! Πρόκειται για τον κώδ. 281 (4401) και

επιπλέον η ορθή παραπομπή είναι S. LAMBROS, *Catalogue of the Manuscripts on Mount Athos*, vol. II, Cambridge Univ. Press, 1900, σ. 70]

- ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. Ν., *Εύθύμιος-Ίωάννης Ζυγαδηνός, Βίος-συγγραφαί*, Λευκωσία, 1979.
- PARMONTIER L., “Notes sur deux manuscrits d’Euthyme Zigabene conservés à la bibliothèque de Patmos”, *Melanges Paul Fredericq*, Bruxelles, 1904, σσ. 21-27.
- PODSKALSKY G., “Der Tod des Judas Iskariot in der byzantinischen Exegese”, εις: B. JANSSENS, B. ROOSEN, P. VAN DEUN (eds.), *Philomathestatos. Studies in Greek and Byzantine Texts Presented to Jacques Noret for his Sixty-Fifth Birthday*, [Orientalia Lovaniensia Analecta, 137], Peeters, Louvain-Paris-Dudley, 2004, σσ. 509-14. [οι πηγές του Ζ. είναι οι Παπίας και Ωριγένης]
- RIGO A., “La *Panoplie Dogmatique* d’Euthyme Zigabène: les pères de l’église. l’empereur et les hérésies du présent”, εις: A. RIGO – P. ERMILOV (eds.), *Byzantine Theologians. The Systematization of their own Doctrine and their Perception of Foreign Doctrines*, [Quaderni di Νέα Ψώμη, 3], Roma, 2009, σσ. 19-32.
- SHEPARD J., “Hard on heretics, light on Latins: The balancing act of Alexios I Komnenos”, *TM* 16 (2010), [Mélanges Cécile Morrisson], 765-777. [ιδ. σσ. 771-73 για την πραγματεία του Ζυγαβηνού]
- ΣΚΟΥΛΑΤΟΣ, *Les personnages*, αρ. 60, σσ. 91-93.
- ΤΣΟΥΓΑΡΑΚΗΣ D. (ed.), *The Life of Leontios Patriarch of Jerusalem. Text, Translation & Commentary*, [The Medieval Mediterranean, 3], Brill, Leiden - New York - Köln, 1993, ιδ. σ. 60 και comm. § 24, σσ. 175-76 [ο Λεόντιος είχε μελετήσει και αποστηθίσει την *Πανοπλία Δογματική*].
- TRAPP E., “Die Quellen von Zigabenos’ Panoplia, Tit. 23 (gegen die Armenier)”, *JÖB* 29 (1980), 159-64.
- Tusculum Lexikon, s.v. Ζιγαβηνός ἢ Ζιγαδηνός Ίωάννης, σσ. 190-91.
- WICKERT J., “Die Panoplia Dogmatica des Euthymios Zigabenos”, *Oriens Christianus* 8 (1908), 278-388.

72. Ζωναράς Ίωάννης = i. πρωτασηκρήτης
ii. μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλας

ΕΡΓΟ :

I) CHRONIKON

1. Ίωάννου τοῦ Ζωναρά Χρονικόν, ed. M. PINDER, *Ioannis Zonarae Annales*, [CSHB], 2 vols., Bonnae, 1841, 1844 – TH. BÜTTNER-WOBST, *Ioannis Zonarae Epitome Historiarum, Libri XIII-XVIII*, [CSHB], Bonnae, 1897· ed. PG 134 & 135, cols. 9-326· E. TRAPP (γερμ. μτφρ.), *Johannes Zonaras : Militär und Höflinge im Ringen um das Kaisertum*, Graz-Vienna-Kologne, 1986· I. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ (νεοελλην. απόδοση-εισαγωγή-σχόλια), *Ίωάννης Ζωναράς, Έπιτομή Ιστοριῶν*, 3 τόμ., [Κείμενα Βυζαντινῆς Ιστοριογραφίας, 5], εκδ. Κανάκη, Αθήνα, 1999· TH. M. BANCHICH & E. LANE (αγγλ. μτφρ., σχολ.), *The History of Zonaras from Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great*, [Routledge Classical Translations], Routledge, London-New York, 2009.

II) OPERA HAGIOGRAPHICA, ORATIONES HOMILETICAE & TRACTATUS THEOLOGICA

1. <Vita sed laudatio> Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Εὐπραξίας· συγγραφεῖς παρὰ Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ Ζωναρᾶ (BHG 631m), ed. E. ΚΑΛΤΣΟΓΙΑΝΝΗ, *Το αγιολογικὸ καὶ ομιλητικὸ ἔργο του Ἰωάννη Ζωναρά. Εισαγωγικὴ μελέτη – Κριτικὴ ἔκδοσις*, [Βυζαντινά Κείμενα καὶ Μελέται, 60], Κ.Β.Ε., Θεσσαλονίκη, 2013, σσ. 508-28.
2. <Vita Silvestri> Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Σιλβέστρου πάπα Ῥώμης, συγγραφεῖς παρὰ τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου ἐν μοναχοῖς, κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Ζωναρᾶ, ed. “Il testo greco del *ΒΙΟΣ* di S. Silvestro attribuito al Metafraste” *Roma e l’Oriente* 6 (1913), 340-367· ed. ΚΑΛΤΣΟΓΙΑΝΝΗ, *Το αγιολογικὸ καὶ ομιλητικὸ ἔργο του Ἰωάννη Ζωναρά*, σσ. 530-58.
3. Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ Ζωναρᾶ, ὑπόμνημα εἰς τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν Σωφρόνιον πατριάρχην Ἱεροσολύμων, ed. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, τόμ. Ε΄, σσ. 137-50· ed. ΚΑΛΤΣΟΓΙΑΝΝΗ, *Το αγιολογικὸ καὶ ομιλητικὸ ἔργο του Ἰωάννη Ζωναρά*, σσ. 560-70.
4. Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ Ζωναρᾶ, ὑπόμνημα εἰς τὸν ὄσιον ἡμῶν πατέρα Κύριλλον, τὸν τῆς μεγαλοπόλεως Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπίσκοπον, ed. ΚΑΛΤΣΟΓΙΑΝΝΗ, *Το αγιολογικὸ καὶ ομιλητικὸ ἔργο του Ἰωάννη Ζωναρά*, σσ. 572-84.
5. <Homilia in Hyrapantem> Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου ἐν μοναχοῖς κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Ζωναρᾶ, τοῦ γεγονότος μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλης καὶ ἀσηκρητῆς, ὑπόμνημα εἰς τὴν πάνσεπτον ἑορτὴν τῆς Ὑπαπαντῆς, τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (BHG 1962c), ed. ΚΑΛΤΣΟΓΙΑΝΝΗ, *Το αγιολογικὸ καὶ ομιλητικὸ ἔργο του Ἰωάννη Ζωναρά*, σσ. 586-98.
6. <Homilia de festo Crucis> Τοῦ σοφωτάτου Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ Ζωναρᾶ τοῦ γεγονότος μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλης καὶ πρωτασηκρητῆς, λόγος περιέχων αἰτίας, δι’ ἃς παρέλαβεν ἡ τῶν πιστῶν ἐκκλησία προτιθέσθαι τὰ πάνσεπτα ξύλα τοῦ τιμίου σταυροῦ, κατὰ τὴν μέσην ἑβδομάδα τῶν τιμίων καὶ ἁγίων νηστειῶν εἰς προσκύνησιν (BHG 419M), ΚΑΛΤΣΟΓΙΑΝΝΗ, *Το αγιολογικὸ καὶ ομιλητικὸ ἔργο του Ἰωάννη Ζωναρά*, σσ. 600-610.
7. Εἰς τοὺς ἀναβαθμοὺς καὶ περὶ τῆς ἐνοειδοῦς αἰτίας τοῦ πνεύματος, *cod. Neapol. gr. 84 (II C 16)*, ff. 114r-116v κ.α. [βλ. ἐπίσης κώδ. E.B.E. 826 –τὸ ἔργο παραδίδεται καὶ ἀπὸ 15 ἄλλους κώδ., βλ. *Pinakes*]· ed. ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, *Ἑρμηνεία τῶν ἀναστασίμων κανόνων τοῦ Ἱ. Δαμασκηνοῦ ὑπὸ Ἱ. Ζωναρᾶ*, [Ὁ Ἄθως, 1.3-4], ἐν Ἀθήναις, 1920, σσ. 237-241.

III) CANON

1. Ἰωάννου μοναχοῦ καὶ πρωτασηκρητῆς τοῦ Ζωναρᾶ κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, οὗ ἡ ἀκροστιχίς· Ὑστατος ἦχος ὕστατον πλέκει μέλος, ed. PG 135, cols. 413D-421B. [υπάρχει καὶ στον κώδ. *Μονῆς Ἁγίου Νικολάου Ἄνδρου* 6, 16ου αἰ., ff. 304r-307v (:), βλ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Κατάλογοι Κωδίκων ἐν ταῖς μοναῖς τῆς νήσου Ἄνδρου Ἁγίῳ Νικολάῳ καὶ Πανακράντῳ καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου Κορθίου*, ἐν Ἀθήναις, 1899 (ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἐπετηρίδος τοῦ Παρνασσοῦ), σ. 13.]

IV) COMMENTARIUM CARMINUM

1. Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ Ζωναρᾶ γεγονότος μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλης καὶ πρωτασηκρητῆς ἐξήγησις τῶν ἀναστασίμων κανόνων τῶν τοῦ Δαμασκηνοῦ,

περὶ κανόνος καὶ τροπαρίου καὶ εἰρμοῦ καὶ ᾠδῆς, εὔρηται δὲ πρῶτον μὲν συνοπτικώτερον, εἶτα καὶ πλατυκώτερον, ed. A. MAI, *Spicilegium Romanum* V 2, Roma, 1841, σσ. 384-389· ed. PG 135, cols. 421C-428D· ed. ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, *Ἑρμηνεία τῶν ἀναστασίμων κανόνων τοῦ Ἱ. Δαμασκηνοῦ ὑπὸ Ἱ. Ζωναρᾶ*, [Ὁ Ἄθως, 1.3-4], ἐν Ἀθήναις, 1920. [non inveni]

⇒ Το εἰσαγωγικὸ τμήμα (περὶ κανόνος καὶ τροπαρίου κλπ.) ἔχει εκδοθεῖ πληρέστερα ἀπὸ τον W. CHRIST, “Über die Bedeutung von Hirmos, Troparion und Kanon in der griechischen Poesie des Mittelalters, erläutert an der Hand einer Schrift einer Schrift des Zonaras”, *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften zu München, philosophisch-historische Klasse, Jahrgang 1870, Band II*, München, 1870, σσ. 75-105, κείμ. στis σσ. 76-84. [ο τίτλος σε ἀρκετὰ χφφ. βρῖσκεται ὅπως ἀνωτέρω, μᾶς εἶναι γνωστὰ 46 χφφ. βλ. *Pinakes*]

2. <Ἐξήγησις εἰς τὰ ἔπη Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ>, ed. E. DRONKE, *De Niceta Davide et Zonara, interpretibus carminum Gregorii Nazianzeni etc. Confluentibus*, 1839. [CPG 3049]

V) COMMENTARIUS CANONUM ET OPUSCULA ALIA

1. <Ἐξήγησις καὶ σχολιασμός τῶν Κανόνων τῶν Ἀποστόλων, τῶν Ἀγίων Οἰκουμενικῶν καὶ ἄλλων Τοπικῶν Συνόδων, κανονικῶν καὶ ἄλλων ἐπιστολῶν Ἀγίων Πατέρων>, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Β΄-Δ΄ ed. PG 137, 138. [τα σχόλια ἐπονται τοῦ ἐκάστου κανόνος, βρῖσκονται ὁμῶς μπροστὰ ἀπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος].
2. <Ioannis Zonarae commentarius ad Tarasii patriarchae epistulam II ad Hadrianum papam (edd. Γ.Α ΡΑΛΛΗΣ & Μ. ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα τῶν Ἱερῶν καὶ Θεῶν Κανόνων...*, τόμ. Δ΄, Ἀθήνα, 1854, σσ. 375-83)>, cod. **Mouseiου Benaki 12**, ff. 91r-92v = cod. **Mouseiου Benaki 73**, ff. 34r-36v (με ἐρμηνεία Ζωναρᾶ καὶ Βαλσαμῶνος ἐδῶ) = cod. **Voss. Misc. 12**, f. 47r = cod. **Monacensis gr. 46**, f. 131r = cod. **Vatic. gr. 827**, ff. 237r-v.
3. Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ Ζωναρᾶ, ἐκ προσώπου τῶν ἀρχιερέων, περὶ τοῦ μὴ δεῖν δύο δισεξαδέλφους, τὴν αὐτὴν ἀγάγεσθαι πρὸς γάμον, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ΄, σσ. 592-97· (scholium) PG 119, cols. 741-42.
4. Ἰωάννου τοῦ Ζωναρᾶ, τοῦ γεγονότος μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλας, καὶ πρωτοασκηρῆτις, λόγος πρὸς τοὺς τὴν φυσικὴν τῆς γονῆς ἐκροὴν μίασμα ἡγουμένους, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ΄, σσ. 598-611· ed. PG 119, cols. 1011-1032.

VI) EPISTULARUM FRAGMENTA

[DUBIUM ?]

1. <epistularum fragmenta in notas ad Cyrilli Alex. *Adversus anthropomorphitas*>, ed. PG 76, cols. 1069-1076, 1119-24.

VIII) LEXICON

[SPURIUM – εἶναι ἰσῶς τοῦ Νικηφ. Βλεμμύδη]

1. Συναγωγὴ λέξεων, συλλεγεῖσα ἐκ διαφόρων βιβλίων παλαιᾶς τέ φημι γραφῆς καὶ τῆς νέας καὶ αὐτῆς δήπου τῆς θύραθεν, ed. J. TITTMANN, *Iohannis Zonarae Lexikon ex tribus codicibus manuscriptis*, 2 vols., Leipzig, 1808.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ALPERS K., “Zonarae’ Lexicon”, *Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, X A 1 (1972), sp. 732-763.
- _____, *Das Attizistische Lexikon des Oros. Untersuchung und kritische Ausgabe der Fragmente*, De Gruyter, Berlin-New York, 1981. [για λεξ. Ψευδο-Ζωναρά]
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 655-57.
- BOISSEVAIN U. P., “Zonaras’ Quelle für die Römische Kaisergeshichte von Nerva bis Severus Alexander”, *Hermes* 26 (1891), 440-452.
- _____, “Zur handschriftlichen Überlieferung des Zonaras”, *BZ* 4 (1895), 250-71.
- BÜTTNER-WOBST TH., “Studien zur Textgeschichte des Zonaras”, *BZ* 1 (1892), 202-44.
- CAMERON A.M., “Zonaras, Syncellus and Agathias – A note”, *CQ* 14 (1964), 82-84.
- ČERNOGLAZOV D.A., “Хроника Иоанна Зонары и ее источники (IX–XI века) (The Chronicle of John Zonaras and its sources, 9th to 11th c.)”, *VV* 63 (2004), 137–154.
- _____, “Roman history as told by a Byzantine Chronicler of the 12th Century: The method of Zonaras as historiographer revisited”, *VV* 65 (2006), 191-201. [russ. – Zonaras carefully chooses the events of Roman history to include them into his Chronicle & presents them in accordance with his ideological concepts – βλ. *BZ* 100/1 (2007), σ. 290]
- CRESCI LIA RAFFAELLA, “Terminologia drammatica nella storiografia bizantina dei secoli XI-XII”, *Eikasmos* 18 (2007), 381-398.
- ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ Θ., *Κοσμᾶς ὁ Μελωδός. Βίος καὶ ἔργο*, [Ανάλεκτα Βλατάδων, 28], Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη, 1979, σποράδην. [για ερμηνεία κανόνων Κοσμᾶ ἀπὸ Ζωναρά]
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, σ. 15.
- DIMAIO Π Μ., “Zonaras Ecclesiasticus: Three Source Notes on the Epitome Historiarum”, *GOTH* 25 (1980), 77-82.
- _____, “The Antiochene Connection: Zonaras, Ammianus Marcellinus and John of Antioch on the Reigns of the Emperors Constantius II and Julian”, *Byz* 50 (1980), 158-85.
- _____, “Infaustis ductoribus Praeviis: The Antiochene Connection, Part II”, *Byz* 51 (1981), 502-10.
- _____, “History and Myth in Zonaras’ *Epitome Historiarum*: The Chronographer as Editor”, *Byzantine Studies/Études Byzantines* 10/1 (1983), 19-28.
- _____, “Smoke in the Wind: Zonaras’ Use of Philostorgius, Zosimus, John of Antioch, and John of Rhodes in His Narrative on the Neo-Flavian Emperors”, *Byz* 58 (1988), 230-55.
- ÉMÉREAU C., “Hymnographi Byzantini, quorum nomina in litteras digessit notulisque adornavit”, *EO* 23 (1924), 195-200, ιδ. σ. 199.
- GIANNOULI ANTONIA, *Die beiden byzantinischen Kommentare zum Grossen Kanon des Andreas von Kreta. Eine Quellenkritische und Literarhistorische Studie*, [Wiener Byzantinischen Studien, 26], Wien, 2007, σποράδην.
- ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ Α.Ε., *Η απονομή δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9^{ος}-12^{ος} αι.). Τα κοσμικά δικαιοδοτικά όργανα και δικαστήρια της πρωτεύουσας*, [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 37], Θεσσαλονίκη, 2004, σποράδην.
- GRIGORIADIS I., “Tracing the Hand of John Zonaras in the *Lexicon Tittmannianum*”, *Ελληνικά* 46 (1996), 27-50. [= *Literary Studies*, Appendix]
- _____, “Τα βυζαντινά λογοπαίγνια και η θύραθεν ρητορική κατά τον δωδέκατο αιώνα”, *Ελληνικά* 47 (1997), 289-97. [= *Literary Studies*, Part 3, ch. 2]

- _____, “A study of the *prooimion* of Zonaras’ chronicle in relation to other 12th-century historical *prooimia*”, *BZ* 91 (1998), 327-44. [= *Literary Studies*, Part 1]
- _____, *Linguistic and Literary Studies in the Epitome Historion of John Zonaras*, [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 26], ΚΒΕ, Θεσσαλονίκη, 1998.
- HATZAKI MYRTO, *Beauty and the Male Body in Byzantium. Perceptions and Representations in Art and Text*, Palgrave/McMillan, 2009. [ιδ. σσ. 35, 52, 100, όπου σύντομη αναφορά στην έννοια του κάλλους στο έργο του Ζωναρά –βλ. και αμέσως επόμ. λήμμα]
- _____, “The Good, The Bad and the Ugly”, εις: LIZ JAMES (ed.), *A Companion to Byzantium*, [Blackwell Companions to the Ancient World], Wiley-Blackwell, 2010, σσ. 93-107, ιδ. σσ. 97, 104-106. [για την εικόνα της “ασχήμιας” στη χρονογραφία του Ζωναρά ως κοινων. στίγμα κλπ.]
- HEINEMANN M., *Quaestiones Zonareae I*, διδ. Διατριβή, Dresden, 1895.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 416-19· II, σσ. 42-43. [για το λεξικό].
- JANIN, *Grand centres byzantines*, σσ. 56-57. [για μονή Αγίας Γλυκερίας]
- HADJINIKOLAOU-MARAVA ANNE, *Recherches sur la vie des esclaves dans le Monde Byzantin*, [Collection de l’Institut Français d’Athènes, 45], Athènes, 1950. [σσ. 20, 27, 82, 107, 115: για σχόλια του Ζωναρά σχετικά με το θέμα της δουλείας]
- KARABELIAS E., “Le droit ecclésiastique byzantin dans ses rapports avec le droit impérial (du 4e au 12e siècle)”, *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 37 (2003), 195-267. [ιδ. σσ. 252-59: Les réponses canoniques, traités, commentaires faits par Zonaras, Aristénos, Balsamon]
- ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι*, Γ’, σσ. 465-534.
- KARRAS VALERIE A., “Female Deacons in the Byzantine Church”, *Church History* 73.2 (2004), 272-316. [για τον σχολ. του Ζωναρά στον Καν. 15 της Οικ. Συν. της Χαλκηδόνας περί χειροτονίας διακονισσών]
- A. K(AZH)DAN, s.v. Zonaras, John, ODB, vol. III, σ. 2229.
- KRUMBACHER K., “Zur handschriftlichen Überlieferung des Zonaras”, *BZ* 4 (1895), 513.
- _____, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, σσ. 370-76.
- ΛΑΜΨΙΔΗΣ Ο., “Ο Μιχαήλ Ψελλός ως πηγή της Έπιτομής του Ίωάννου Ζωναρά”, *ΕΕΒΣ* 19 (1949), 170-88.
- _____, “Η Χρονική Σύνοψις Κωνσταντίνου του Μανασσή και η Έπιτομή Ίωάννου Ζωναρά”, *Νέον Αθήναιον* 4 (1963), 3-20. [= *Δημοσιεύματα*, 8]
- LEONE P.A.M., “La tradizione manoscritta dell’Epitome historiarum di Giovanni Zonaras”, εις: *SYNDESMOS. Studi in onore di Rosario Anastasi*, I, Catania, 1991, σσ. 00-00.
- _____, “Miscellanea Critica I”, *Quaderni Catanesi* 4/5 (1992/93 [1997]), 59-70. [έκδ. έμμετρου (15σύλλαβ.) επιταφίου ποιήματος σε Ιω. Ζωναρά από κάποιον Κωνσταντίνο, τέλη 12ου – αρχές 13ου αι. από **cod. Barber. gr. 74**, ff. 9r-v]
- MACRIDES RUTH J., “Nomos und kanon, on paper and in court”, εις: R. MORRIS (ed.), *Church and People in Byzantium*, Birmingham, 1990, σσ. 61-85. [= EADEM, *Kinship and Justice in Byzantium, 11th-15th centuries*, Ashgate, Aldershot, 2000, ch. VI].
- _____, “Perception of the Past in the twelfth-century Canonists”, εις: N. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ (ed.), *Byzantium in the twelfth century: canon law, state and society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 589-99. [= EADEM, *Kinship and Justice in Byzantium, 11th-15th centuries*, Ashgate, Aldershot, 2000, ch. VII].
- MAGDALINO – MACRIDES, “The Fourth Kingdom”, σσ. 126-31. [για τον χαρακτήρα του χρονικού του Ζωναρά]

- MAGDALINO P., “Aspects of Twelfth-Century Byzantine Kaiserkritik”, *Speculum* 58 (1983), 326-46 [= *Tradition*, ch. VIII].
- _____, “Enlightenment and repression in twelfth-century Byzantium: the evidence of the canonists”, εις: Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ (ed.), *Byzantium in the twelfth century: canon law, state and society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 357-73.
- _____, *The empire of Manuel I Komnenos*, σποράδην.
- MANFREDINI M., “Due codici di excerpta plutarchei e l’Epitome di Zonara”, *Prometheus* 18 (1992), 193-215· 19 (1993), 1-25. [Dionysiou 90 & Par. suppl. gr. 134]
- MANGO C., “Twelfth-century Notices from Cod. Christ gr. 53”, *JÖB* 42 (1992), 221-28.
- MORAVCSIK, *Byzantinoturcica*, σσ. 344-48.
- ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ Ο ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, *Έορτοδρόμιον, ήτοι έρμηνεία εις τούς άσματικούς κανόνας τών δεσποτικών και θεομητορικών έορτών...*, Βενετία, 1836.
- ΠΑΙΔΑΣ Κ., “Πληροφορίες για δίκαιο ασύλου στην Επιτομή Ιστοριών του Ιωάννη Ζωναρά”, *Βυζαντινά* 23 (2002-3), 125-42.
- ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΤΡΩΙΑΝΟΣ ΣΠ., “Διατάξεις τής πολιτειακής νομοθεσίας εις τὸ έρμηνευτικόν έργον τών Άριστηνοῦ, Ζωναρά και Βαλσαμώνος”, *ΕΕΒΣ* 45 (1981/82), 204-210.
- PATZIG E., “Über einige Quellen des Zonaras”, *BZ* 5 (1896), 24-53 · 6 (1897), 322-56.
- ΦΕΙΔΑΣ Β., “*Primus inter pares*”, *Kanon* 9 (1989), 181-8. [Ο Ζ. δεν ήταν μέτοχος και υποστηρικτής της ιδέας της ισότητας των πέντε Πατριαρχείων]
- PIELER P., “Johannes Zonaras als Kanonist”, εις: Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ (ed.), *Byzantium in the 12th century. Canon Law, State and Society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 601-20.
- PRAECHTER K., “Eine unbeachtete Quelle in den Anfangskapiteln des Zonaras”, *BZ* 6 (1897), 509-25.
- RYDEN L., “Communicating holiness”, εις: E. CHRYSOS – I. WOOD (eds.), *East and West: Modes of Communication. Proceedings of the First Plenary Conference in Merida*, [The Transformation of the Roman World, 5], Brill, Leiden-Boston-Köln, 1999, σσ. 71-91, ιδ. 78-79. [σύντομη ανάλυση του προοιμίου ιστορικού έργου του Ζωναρά]
- SALACHAS D., “La normativa del Consilio Trullano commentata dai canonisti bizantini del XII secolo, Zonaras, Balsamone, Aristenos”, *Oriente Cristiano* 2/3 (1991), 00-00.
- TINNEFELD F., *Kategorien der Kaiserkritik in der byzantinischen Historiographie von Prokop bis Niketas Choniates*, München, 1971, σσ. 144-47.
- Tusculum Lexikon, s.v. Ζωναράς, Ιωάννης και [ψευδο-Ζωναράς], σσ. 191-93.
- ΒΑΣΗΣ Σ., “Εις Ζωναράν”, *Βυζαντις* 2 (1911-12), 451-52.
- _____, “Εις Ζωναράν”, *Άθηνά* 24 (1912), 399-400.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Η άναγέννησις τών γραμμάτων*, σποράδην.
- WILSON N., *Scholars of Byzantium*, Duckworth, London, 1983, σ. 184 [ελλην. μτφρ. Ν. ΚΟΝΟΜΗΣ, *Οι λόγιοι στο Βυζάντιο*, Αθήνα, 1991].
- ZANDER C.L.E., *Quibus e fontibus Joannes Zonaras hauserit annales suos Romanos*, Raceburgi, 1849.
- ZIEGLER K., “Zonaras”, *Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, X A 1 (1972), sp. 718-732.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Είναι γνωστά άλλα μέλη της ίδιας οικογενείας:

- i. ο πρωτοβεστάρχης, μέγας χαρτουλάριος και κριτής επί του ίπποδρόμου Νικόλαος Ζωναράς, ο οποίος υπογράφει ένα *ἴσον* του πιττακίου της Ἀννης Δαλασσηνῆς υπέρ της μονῆς Πάτμου (1088) που καταστρώθηκε στο *σεκρέτο* τοῦ στρατιωτικοῦ λογοθεσίου, ΕΡΑ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Α': *Αὐτοκρατορικά*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, αρ. 49Δ.³²³, σ. 346. Αν ταυτίζεται προς τον Νικόλαο Ζωναρά δρουγγάριο τῆς βίγλας, σφραγίδα του οποίου σώζεται δεν είναι δυνατόν να διατυπωθεί, βλ. LAURENT, *Corpus*, II, αρ. 893, σσ. 409-10.
- ii. ο ομώνυμός του πρωτασηκρήτης Νικόλαος Ζωναράς, ο οποίος υπέγραψε *ἴσον* της προστάξεως του Μανουήλ Α' Κομνηνού υπέρ της μονῆς Πάτμου (1176), βλ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *ό.π.*, αρ. 22.³¹, σ. 221, σ. 224. Ο συγκεκριμένος είναι γνωστός και από δύο πατριαρχικά έγγραφα (*σημειώματα*), βλ. GRUMEL-DARROUZES, *Les regestes*, nos. 1038 και 1041, των ετών 1156 και 1157 αντιστοίχως.

73. **Ζωναράς Χριστοφόρος** = i. *πρωτασηκρήτης*

Σφραγίδα του Χριστοφόρου Ζωναρά (πηγή: JORDANOV, *Corpus Byz. Seals from Bulgaria*, II, αρ. 227)

ΕΡΓΟ :

I) ORATIO

1. Τοῦ πρωτασηκρήτης κυροῦ Χριστοφόρου τοῦ Ζωναρά, Λόγος παραινετικός εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ κυρὸν Δημήτριον καταλείψαντα τὸ σχέδος καὶ ἀρξάμενον ἀναγινώσκειν καὶ ῥητορεύειν, ed. ΕΥΔ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ, "Χριστοφόρου Ζωναρά, I. Λόγος παραινετικός εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ κυρὸν Δημήτριον, II. Ἐπιστολές", *ΕΕΦΣΑΙΠΘ* 20 (1981), 385-407, κείμεν. σσ. 391-400. [Παραδίδεται ἀπὸ τους κώδ. **Escur. gr. Y-II-10 (265)**, ff. 454r-457v και **Bodl. Canon. Gr. 41**, ff. 138r-142r. Εκτός των παραπάνω που γνωρίζει ο ΤΣΟΛΑΚΗΣ το ἔργο περιέχεται και στον περίφημο **Ambros. gr. C 222 inf. (886)**, ff. 335r-337v, βλ. ΑΕ. MARTINI & D. BASSI, *Catalogus codicum Graecorum Bibliothecae Ambrosianae*, vols. I-II, Mediolani, 1906, ανατύπ. Georg Olms Verlag, Hildesheim-NY, 1978, σ. 989.]

II) EPISTULAE

1. Τοῦ αὐτοῦ, τῶ μυστικῶ, ed. ΤΣΟΛΑΚΗΣ, σ. 403. [κώδ. **Bodl. Canon. Gr. 41**, ff. 142r-v]
2. Τῶ αὐτῶ, ed. ΤΣΟΛΑΚΗΣ, σ. 403. [κώδ. **Bodl. Canon. Gr. 41**, f. 142v = κώδ. **Barocci 131**, f. 75v, tit.: τῶ μυστικῶ]
3. Πρὸς τινα φίλον αὐτοῦ, inc.: Ἠγαπημένε μοι ἀδελφέ ... – des.: ... τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν εἰς καιρόν, κώδ. **Barocci 131**, f. 75v.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ Α., *Το αξίωμα του μυστικού. Θεσμικά και προσωπογραφικά προβλήματα, Θεσσαλονίκη*, 2011, σσ. 149-50, 197.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 81, 83, 86. [για σχολιαστή του Ερμογένη τον 12ο αι., με τον οποίο ίσως ταυτίζεται ο Χ. Ζ., βλ. και ΤΣΟΛΑΚΗΣ, *ό.π.*, σ. 391.]

- JORDANOV I., “Medieval Plovdiv according to sphragistic data”, *SBS* 4 (1995), 111-38. [σφραγ. Χρ. Ζωναρά αρ. 38, σ. 137].
- _____, *Corpus*, II, σ. 154, σφραγ. αρ. 227.
- LAURENT, “Les bulles métriques”, βλ. αρ. 717, σ. 58 [XI-XII s., *Σώζοις ἄνωμε Ζωναράν Χριστ|όφορον*].
- MAGDALINO P., “The Not-So-Secret Functions of the Mystikos”, *REB* 42 (1984), 229-40 [= *Tradition*, ch. XI], σ. 233.
- TIMPLALEXI, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρ. θέματα σε επιστ. του Χρ. Ζωναρά]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Δεν θα πρέπει να συγχέεται ο Χριστόφορος Ζωναράς, ο οποίος διετέλεσε *πρωτοασηκρήτις*, με τον Χριστόφορο *πρωτοασηκρήτις* του 9ου αιώνας. Για τον δεύτερο, βλ. BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 605. Βλ. τώρα και M. LAUXTERMANN, *Byzantine Poetry from Pisides to Geometres. Texts and Contexts*, vol. 1, [Wiener Byzantinische Studien, 24/1], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2003, σσ. 124, 281.

74. **Ἡλίας ἔκδικος** = i. *πρεσβύτερος καὶ ἔκδικος* [ca. 1100]

ΕΡΓΑ :

I) FLORILEGIA

1. Ἀνθολόγιον γνωμικὸν φιλοσόφων σπουδαίων σπουδασθὲν καὶ πονηθὲν Ἡλίου ἐλαχίστῳ πρεσβυτέρῳ καὶ ἐκδικῳ, ed. PG 127, cols. 1129A-1148B. [CPG 6080] [ρθ' γνωμικά]: (ιταλ. μτφρ. και σχολ.) A. RIGO, *Mistici Bizantini*, Torino, 2008, σσ. 185-231.
2. Τοῦ αὐτοῦ γνωστικά, ed. PG 127, cols. 1148C-1176D. [ρμ' γνωμικά]
3. <Ἔτερα κεφάλαια τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μαξίμου>, ed. PG 90, cols. 1401A-1461A. [CPG 7716] [σμη' κεφάλαια => στην πραγματικότητα ανήκουν στον Ἡλία Ἐκδικο, βλ. DISDIER –για παράδειγμα στον κώδ. **Κουτλουμουσίου 14 (3083)**, 12ου αι., σσ. 279-319, φέρουν τον τίτλο: *ποίημα Ἡλίου ἐκδικίου τινός*, βλ. SP. LAMBROS, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. I, Cambridge Univ. Press, 1895, σσ. 272-74]

II) CANON

1. Τῇ Τετάρτῃ ἑσπέρας κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ποίημα Ἡλιοῦ Κρήτης τοῦ ἐκδικίου, ἔχων ἀκροστιχίδα *Ἡλιοῦ παράκλησις τῇ Θεοτόκῳ*, ed. *Στέφανος τῆς ἀειπαρθένου, ἧτοι Θεοτοκάριον νέον ποικίλον καὶ ὠραιότατον ὀκτώηχον, περιέχον ἐξηκονταδύω κανόνας πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ... ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Ὁρους χειρογράφων βιβλίων, μετὰ σπουδῆς καὶ πόνων πολλῶν συναχθέν, καὶ μετ' ἐπιμελείας διορθωθὲν ἐξεδόθη παρὰ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ τοῦ ΝΑΖΙΟΥ*, ἐκ τῆς Πατριαρχικῆς τοῦ Γένους τυπογραφίας, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1849, σσ. 87-90. [Δεν κάνει γνωστὸ σε ποιὸν κώδ. ἀνεύρε τον κανόνα, πάντως περιέχεται και στο Θεοτοκάριον του κώδ. **Μονῆς Λαύρας Καλαβρύτων (μετόχιον Αγ. Αθανασίου) 494**, 18ου αι. Για τον κώδ. αυτό βλ. N. A. ΒΗΣ, “Χειρόγραφα μοναστηρίων Αἰγίου καὶ Καλαβρύτων” *ΔΙΕΕΕ* 9 (1926), 66-88, ιδ. αρ. 2, σσ. 68-72· βλ. και Λ. ΠΟΛΙΤΗΣ, “Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Λευκασίῳ Μονῆς τοῦ Ἀγίου Αθανασίου” *Ἑλληνικά* 11 (1939), 81-108]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 363, 440, 452, 588, 655.
- DISDIER M. TH., “Elie l’ecclidos et les ἕτερα κεφάλαια attribués à s. Maxime le Confesseur et à Jean de Carpathos”, *EO* 31 (1932), 17-43.
- ÉMEREAU C., “Hymnographi Byzantini, quorum nomina in litteras digessit notulisque adornavit”, *EO* 22 (1923), 419-39, ιδ. σ. 420. [συγχέονται ο Ηλίας ἐκδικος με τον Ηλία Κρήτης]
- A. K(AZH)DAN), s.v. Elias Ekdikos, ODB, vol. I, σ. 686.
- KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, σ. 218.
- ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Ν., “Σε ποιοῦ βαθμὸ ἦταν εκχρηματισμένη ἡ μεσοβυζαντινὴ οικονομία”, *Ροδωνιά. Τιμὴ στον Μ. Ι. Μανούσακα*, Ρέθυμνο, 1994, σσ. 363-370 [=N. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *Social and Economic Life in Byzantium*, ed. by ELIZABETH ZACHARIADOU, Ashgate/Variorum, Aldershot, 2004, XIV]. [ιδ. σ. 370, ὅπου και αναφορὰ σε οικονομ. ἀπόψεις Ἡλία ἐκδικου]
- P ARPULOV G. I., “Psalms and Personal Piety Byzantium”, εις: P. MAGDALINO – R. NELSON (eds.), *The Old Testament in Byzantium*, [Dumbarton Oaks Byzantine Symposia and Colloquia], D. Oaks, Washington D.C., 2010, σσ. 77-105. [ιδ. σσ. 83 & υποσημ. 34, 100 υποσημ. 98 για τον συσχετισμὸ της ψαλμωδίας με την γαλήνευση της ψυχῆς στον Ηλία Ἐκδικου]
- ΠΟΛΙΤΗΣ Ν., “Ἡ πρὸς τὴν θεωριαν ὁδὸς Ἡλία τοῦ Ἐκδικου”, *ΕΕΒΣ* 43 (1977-78), 345-64.
- ΘΕΟΧΑΡΑΚΗΣ Ν. *et al.*, “Ἡ ψυχοθεραπεία στο Βυζάντιο”, *Αρχεῖα Ἑλληνικῆς Ιατρικῆς* 20 (2003), 547-550. [ιδ. σ. 548, για την θεραπεία μέσω του εξαγνισμοῦ της ψυχῆς]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Στην βιβλιογραφία αναφέρεται το εν λόγω άτομο ως Ἡλίας Ἐκδικος, με την κεφαλιογράφηση του -Ε- να οδηγεί στο συμπέρασμα ὅτι Ἐκδικος ἦταν το επώνυμο του. Δεν είναι ἀπίθανο, καθὼς πολλὰ επώνυμα στον 12ο αἰ. ἔχουν την ἀπαρχή τους σε κάποιον ἀξίωμα που ἔφερε ο γενάρχης ἢ κάποιος πρόγονος της οικογένειας, βλ. π.χ. την οικογένεια των Δισυπάτων. Δεν είναι ὁμως ἀπολύτως ἀσφαλές ὅτι Ἐκδικος ἦταν το επώνυμο του Ἡλία αὐτοῦ, και ὄχι το ἀξίωμα που κατεῖχε, ἀφοῦ στον τίτλο του ἀνθολογίου του ἀναφέρεται ως *πρεσβύτερος και ἔκδικος*. Για το ἐκκλησιαστικὸ ἀξίωμα του *ἐκδικου*, το οποίο ἀνήκε στην τρίτη πεντάδα των οφφικίων, βλ. Ι. ΠΗΛΙΔΗΣ, *Τίτλοι, ὀφφίκια και ἀξιώματα ἐν τῇ Βυζαντινῇ Αὐτοκρατορίᾳ και τῇ Χριστιανικῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*, Αθήνα, 1985, σσ. 91-93. Εἰδικὰ για τον 12ο αἰ. βλ. MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 301-302.

75. **Ἡλίας Κρήτης** = *ι. μητροπολίτης Κρήτης* [ca. 1120-1130]

ΕΡΓΑ :

I) COMMENTARIA

1. Ἐξήγησις εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, πονηθεῖσα τῷ εὐτελεῖ μητροπολίτῃ Κρήτης Ἡλίᾳ, ὑπερορίῳ τυγχάνοντι, ed. PG 36, cols. 757A-902D. [CPG 3028] [ἐκδ. ἐπιλεγμένων τμημάτων ἐκ των σχολίων σε 27 λόγους & 2 ἐπιστολῆς του Ναζιανζηνού]

- ❖ Το ἔργο στο σύνολό του παραμένει ἀνέκδοτο. Παραδίδεται ἀπὸ 16 κώδ. συνολικά, βλ. *Pinakes*, ἐκ των οποίων ἀρχαιότεροι εἶναι οἱ *cod. Univ. Bibl. Basle gr. 35 (A.N.I. 8; A.III.1)*, 13ου αἰ. = *cod. Paris. gr. 975A*, 13ου αἰ. [για τον κώδ. βλ. H. OMONT, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de*

la Bibliothèque Nationale, t. II: Ancien fonds grec. Droit – Histoire – Sciences, Paris, 1888, σ. 190] = cod. Oxford Lincoln College gr. 001, 14ου αι., ff. 367-374 (:) [εδώ οι 2 επιστολές του Ναζιανζηνού προς τον Κλήδωνα με σχόλια του Ηλία· για τον κώδ. βλ. H. O. COXE, *Catalogus Codicum mss. qui in collegiis aulibusque Oxoniensibus hodie adservantur*, t. I, Oxonii, 1852, 8: *Catalogus codicum mss collegii Linconliensis*, σσ. 1-4]

2. Ἐξήγησις εἰς τὴν ἁγίαν κλίμακα, εἴτ' οὖν τὰς πνευματικὰς πλάκας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ καθηγουμένου τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ, τοῦ λεγομένου Σχολαστικοῦ, πονηθεῖσα τῷ μητροπολίτῃ Κρήτης Ἡλίου (tit. cod. Laurent. Plut. 9,11, cf. cod. Marc. gr. 130), ed. PG 88, cols. 631-1164. [CPG 7853] [Επιλογή ἀπὸ σχόλια στο τέλος τοῦ κειμένου ἐκάστου λόγου τῆς Κλίμακος]

❖ Το ἔργο στο σύνολό του παραμένει ἀνέκδοτο. Παραδίδεται ἀπὸ 26 κώδ. συνολικά, βλ. *Pinakes*, ἐκ τῶν ὁποίων ἀρχαιότεροι εἶναι οἱ cod. Vatic. gr. 1635, 12ου αι. [για τὸν κώδ. βλ. C. GIANNELLI, *Codices Vaticani Graeci. Codices 1485-1683*, In Bibliotheca Vaticana, 1950, σσ. 332-333] = cod. Laurent. Plut. 9,11, 12ου αι. [για τὸν κώδ. βλ. A.M. BANDINI, *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vol. I, Florentiae, 1764, (ανατύπ. Leipzig, 1961), col. 406] = cod. Mosq. Synodal. 199 (Vlad. 191), 12ου αι. (:), [για τὸν κώδ. βλ. ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematcheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σσ. 222-23] = cod. Mosq. Synodal. 229 (Vlad. 192), 12ου αι. [για τὸν κώδ. βλ. ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematcheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σσ. 223-24] = cod. Monac. 420, 13ου αι. [για τὸν κώδ. βλ. I. HARDT, *Catalogus Codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae Bavaricae. Tomus IV: Codices CCCXLVIII-CCCCLXII continens*, Monachii, 1810, σσ. 305-308] = cod. Ἱεροσολ. Παναγίου Τάφου 26, 13ου αι. [για τὸν κώδ. βλ. ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, ἤτοι Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις ...*, τόμ. Α', St. Petersburg, 1894 (ανατύπ. Bruxelles, 1963), σσ. 97-98] = cod. Coislin 89, 13ου αι. [για τὸν κώδ. βλ. R. DEVRESSE, *Catalogue des Manuscrits Grecques*, II: *Le Fonds Coislin*, Paris, 1945, σ. 78] = cod. Marc. gr. 129, 13ου αι. [για τὸν κώδ. βλ. E. MIONI, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. I: *Codices 1-299*, Roma, 1981, σσ. 179-180] = cod. Marc. gr. 130, 13ου αι. [για τὸν κώδ. βλ. MIONI, *Thesaurus Antiquus*, vol. I, σσ. 181-84] = cod. Vind. Theol. gr. 98, 13ου-14ου αι. [για τὸν κώδ. βλ. H. HUNGER & O. KRESTEN, *Katalog der griechischen Handschriften der Osterreichischen Nationalbibliothek*, Teil 3.1: *Codices Theologici Graeci 1-100*, Wien, 1976, σσ. 177-78].

II) RESPNSIONES ET TRACTATUS LITURGICA

1. Ἡλιοῦ τοῦ μητροπολίτου Κρήτης ἀποκρίσεις πρὸς τινὰ μοναχὸν Διονύσιον περὶ διαφόρων αὐτοῦ ἐρωτήσεων, ed. PG 119, cols. 985B-997A· edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Ε', σσ. 374-381.
2. <Περὶ τοῦ πῶς ὀφείλει ποιεῖν ὁ ἱερεὺς τὴν προσκομιδὴν>, ed. A. PAVLOV, *Nomokanon*, Moscau, 1897², σσ. 410-412· ed. A. MAI, *Nova Patrum Bibliotheca*, X/2, Rome, 1905, σ. 111 κ.ε.· ed. M. ΓΕΔΕΩΝ, *EA* 36 (1916), 18· ed. V. LAURENT, “La rituel de la proscomidie et la métropolitte de Crète Elie”, *REB* 16 (1958), 116-42, κείμε. στις σσ. 129-130. [σε μερικά χφφ φέρεται ὡς ἔργο τοῦ Νικολάου Γ' Γραμματικοῦ]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 655.
- BROWNING R., “A young man in a hurry – two unpublished letters of Nikephoros Kallistos Xanthopoulos”, *Βυζαντινά* 13 (1985), [Δώρημα στὸν Ἰωάννη Καραγιαννόπουλο], 143-53 [= *History, Language and Literacy in the Byzantine World*, Variorum Reprints, Northampton, 1989, ch. X. [ιδ. σ. 149: στὴν πρώτη ἐκδεδομένη ἀπὸ τις δύο ἐπιστολές, στίχ. 30 κ.ε. ὁ Ζανθόπουλος ἀναφέρεται στα σχόλια τοῦ Ἡλία Κρήτης]

- ÉMEREAU C., “Hymnographi Byzantini, quorum nomina in litteras digessit notulisque adornavit”, *EO* 22 (1923), 419-39, ιδ. σ. 420. [συγχέονται ο Ηλίας έκδικος με τον Ηλία Κρήτης]
- LAURENT V., “La rituel de la proskomidie et la métropolitaine de Crète Elie”, *REB* 16 (1958), 116-42.
- TRISOGLIO F., “Mentalità ed atteggiamenti degli scolasti di fronte agli scritti di S. Gregorio di Nazianzo”, εις: J. MOSSAY (ed.), *II. Symposium Nazianzenum, Louvain-la-Neuve, 25-28 aout 1981*, [Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums. Neue Folge. 2. Reihe: Forschungen zu Gregor von Nazianz, 2. Bd.], Paderborn-München-Wien-Zürich, 1983, σσ. 187-251. [για τα σχόλια του Νικήτα βλ. σσ. 239-48]
- TSOUGARAKIS D., *Byzantine Crete: from the 5th century to the Venetian Conquest*, [Ιστορικές Μονογραφίες, 4], εκδ. Βασιλόπουλος, Αθήνα, 1988, σσ. 211, 215.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Σημειωτέον ότι, παρ'όλο που ο Ήλιος έκδικος έλκει την καταγωγή του από την Κρήτη, δεν θα πρέπει να συγχέεται με τον ομώνυμο Ήλία, μητροπολίτη Κρήτης, βλ. BECK, *Kirche*, σ. 655.

76. **Ἡφαιστος Θεοφύλακτος Ἀχρίδος** = i. μαίιστωρ τῶν ρητόρων
ii. ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας

Σφραγίδα του αρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Θεοφυλάκτου
(πηγή: LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 1493).

ΕΡΓΑ :

I) ORATIONES ET ALTERAE TRACTATIONES

1. Πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἀτακτήσαντας, ed. P. GAUTIER, *Theophylacte d'Achrida, I: Discours, traités, poésies*, CFHB XVI/1, Thessalonique, 1980, σσ. 129-143.
2. <À ses élèves indisciplinés> Τοῦ αὐτοῦ, ed. GAUTIER, σσ. 145-165.
3. Πρὸς τὸν μέγαν οἰκονόμον, τοῦ πατριάρχου ἀδελφόν, ed. GAUTIER, σσ. 167-175.
4. Λόγος εἰς τὸν πορφυρογέννητον κῦρ Κωνσταντῖνον, ed. GAUTIER, σσ. 177-211 [=Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας *Παιδεία Βασιλική* πρὸς τὸν πορφυρογέννητον Κωνσταντῖνον, ed. PG 126, cols. 253-286]· W. BLUM, *Byzantinische Fürstenspiegel. Agapetos, Theophylakt von Ochrid, Thomas Magister*, [Bibliothek der griechischen Literatur, 14], Stuttgart, 1981. [γερμ. μτφρ. & σχολ. *Παιδείας Βασιλικῆς* του Θεοφυλάκτου]
5. Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦριν Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ed. GAUTIER, σσ. 213-243 [=Θεοφυλάκτου λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κύριον Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ed. PG 126, cols. 287-306].
6. Προσλαλιά τινι τῶν αὐτοῦ ὁμιλητῶν περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται Λατῖνοι, ed. GAUTIER, σσ. 245-285.
7. <Apologie de l'eunuchisme>, ed. GAUTIER, σσ. 287-331· ed. MARIA DORA SPADARO, “Un inedito di Teofilatto di Achrida sull' eunuchia”, *RSBS* 1 (1981), 3-38.
8. Πρὸς τὸν αὐτοῦ ἀδελφόν Δημήτριον ἐρωτήσαντα δι' ἣν αἰτίαν κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν οὐκ ἐπὶ τοῦ στόματος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ὤμου τὸν ἱερέα ἀσπαζόμεθα,

- καὶ διὰ τί ὁ ἄρτος ὑψοῦται, ἐπικειμένου τοῦ ἀέρος, εἶτα μετὰ τὴν ὑψωσιν αἴρεται, ed. GAUTIER, σσ. 333-343.
9. Λόγος περὶ ἀζύμων τοῦ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδηνοῦ κυροῦ Θεοφυλάκτου τοῦ Ἡφαιστου ἀποδεικνύων ὅτι οὐκ ἄζυμον, ἀλλ' ἐνζυμον ἄρτον παρέδωκεν ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, ed. P. GAUTIER, "Un second traité contre les Latins attribué à Théophylacte de Bulgarie", *Θεολογία* 48 (1977), 546-69.
 10. Τοῦ Βουλγαρίας κυροῦ Θεοφυλάκτου περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, inc.: "Ἐτι γε μὴν πηγὴν καὶ αἰτίαν εἶναι Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ... – ... ὡς ἀνέκαθεν καὶ σήμερον ὀρθῶς δοξάζει, **cod. Rom. Angelicus 43**, f. 192r. [βλ. P. FRANCHI DE' CAVALIERI – G. MUCCIO, "Index codicum graecorum Bibliothecae Angelicae", *SIFC* 4 (1896), 33-184, [ανατύπ. στο CHRISTA SAMBERGER (επιμ.), *Catalogi Codicum Graecorum qui in minoribus Bibliothecis Italicis asservantur*, vol. II, Lipsiae 1968], σσ. 84-92, ἐδῶ σ. 89] [αὐτοτελὲς κείμενο ἢ ἀπόσπασμα ἄλλου ἔργου τοῦ Θ. ?]
 11. <Τοῦ Βουλγαρίας κυροῦ Θεοφυλάκτου, tit. **cod. Rom. Angelicus 30**>, inc.: "Ὅτι (Ἐτι, **cod. Rom. Angelicus 43**) πᾶσι τοῖς εὐσεβῶς φρονεῖν ἐθέλουσιν, ὡμολόγηται, ὅτι τὰ κοινὰ τῆς κτίσεως, ἀκοινώνητα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι ... – ... οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, **cod. Rom. Angelicus 30**, ff. 281v-286r = **cod. Rom. Angelicus 43**, ff. 192r-199v [για τους κώδ. βλ. P. FRANCHI DE' CAVALIERI – G. MUCCIO, "Index codicum graecorum Bibliothecae Angelicae", *SIFC* 4 (1896), 33-184, ανατύπ. στο CHRISTA SAMBERGER (επιμ.), *Catalogi Codicum Graecorum qui in minoribus Bibliothecis Italicis asservantur*, vol. II, Lipsiae 1968, σσ. 64-76, ἰδ. σ. 70 & 84-92, ἐδῶ σ. 89· για τον **cod. Rom. Angelicus 30** πρβλ. A. TURYN, *Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Italy*, vol. I, Univ. of Illinois Press, 1972, σσ. 253-256 – vol. II, pl. 264a-g, ὅπου και περισσότερη βιβλιογραφία για τον κώδ., ο οποίος εγράφη ἀπὸ τον Ἰωσήφ Φιλάρη] [στην παρούσα φάση δεν ἔχει εξακριβωθεί ἀν ἀποτελεῖ αὐτοτελὲς ἔργο περὶ ἐκπορεύσεως του Ἀγ. Πνεύμ. ἢ ἀπόσπασμα ἄλλου ἔργου του Θ.]
 12. Θεοφυλάκτου τῆς Βουλγαρίας ἀρχιεπισκόπου λόγος εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐν τῇ μεσονησίμῳ, ed. PG 126, cols. 105-130.
 13. Τοῦ σοφωτάτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας κυρίου Θεοφυλάκτου λόγος εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, ὅτε προσηνέχθη τῷ ναῶ παρὰ τῶν γεννητόρων αὐτῆς, ed. PG 126, cols. 129-144.

II) VERSUS

1. Τοῦ Θεοφυλάκτου εἰς τὸν Βρυέννιον αἰτήσαμενον γράφειν αὐτῷ, ed. GAUTIER, σσ. 346-349.
2. Τῷ ἱατρῷ κῆρ Μιχαὴλ μηνύοντι πρὸς αὐτὸν προσελθεῖν ἀρρωστοῦντα καὶ μὴ ὑπερχομένῳ, ed. GAUTIER, σσ. 349-350.
3. Εἰς βιβλίον Γαλήνειον περιέχον διαφόρους πραγματείας, ed. GAUTIER, σσ. 350-351.
4. Ἔτεροι στίχοι τοῦ θεοφιλεστάτου κυροῦ Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας γραφέντες κατὰ τὸ ,σχλδ' ἔτος, ed. GAUTIER, σσ. 352-353.
5. <Τοῦ αὐτοῦ>, ed. GAUTIER, σσ. 352-355.
6. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας νουθεσία πρὸς λυπούμενον, ed. GAUTIER, σσ. 354-357.
7. Νουθεσία πρὸς λυπούμενον, ed. GAUTIER, σσ. 356-359.
8. Ἔτεροι τοῦ αὐτοῦ Θεοφυλάκτου κυροῦ Βουλγαρίας πρὸς πονηρὸν ἀπογνόντα, ed. GAUTIER, σσ. 358-361.
9. Στίχοι τοῦ Βουλγαρίας πρὸς τινὰ κατακρίνοντα ἄλλους ὄντας ἱερωμένους, ed. GAUTIER, σσ. 360-365.
10. Τοῦ Βουλγαρίας ἀξιούντος Νεῖλόν τινὰ μοναχόν, ἵνα ὑπερλαλήσῃ αὐτοῦ τοῦ μὴ γειτονῆσαι τοῦτῳ τὸν Ἀντίοχον, ed. GAUTIER, σσ. 364-365.
11. Τοῦ Βουλγαρίας εἰς τὸν φιλολογώτατον Ἰακάρων κεκαθικότα αὐτὸν εἰς τὴν τένταν αὐτοῦ, ed. GAUTIER, σσ. 366-367.

12. Ἕτεροι, ed. GAUTIER, σσ. 366-367.
13. Τοῦ μακαριωτάτου κυροῦ Βουλγαρίας Θεοφυλάκτου εἰς τινὰ εὐνοῦχον, ὧν ἡ επιγραφή· Εὐνοῦχον ἀκόλαστον ἐν τούτοις λέγω, ed. GAUTIER, σσ. 366-369.
14. Στίχοι ἀνακρεόντειοι τοῦ Ἡφαίστου γεγονότος ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐπὶ τῶ ἀυταδέλφῳ αὐτοῦ τελευτήσαντι, ed. GAUTIER, σσ. 368-375.
15. Εἰς τὸν αὐτὸν στίχοι ἰαμβικοί, ed. GAUTIER, σσ. 376-377.

III) EPISTULAE

1. Πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἀτακτήσαντας, βλ. παραπάνω
2. <À ses élèves indisciplinés>, βλ. παραπάνω
3. Πρὸς τὸν μέγαν οἰκονόμον, τοῦ πατριάρχου ἀδελφόν, βλ. παραπάνω
4. Τῇ δεσποίνῃ κυρᾷ Μαρία, ed. P. GAUTIER, *Theophylacte d'Achrida, II: Lettres*, CFHB XVI/2, Thessalonique, 1986, σσ. 136-141.
5. Τῷ μεγάλῳ δομestίκῳ, ed. GAUTIER, σσ. 142-145.
6. (Τῷ ἐπὶ τῶν δεήσεων), ed. GAUTIER, σσ. 146-149.
7. Τῷ διδασκάλῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, κυρῷ Νικήτῃ, τῷ τοῦ Σερρῶν, ed. GAUTIER, σσ. 150-151.
8. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ τῷ σεβαστῷ Ἰωάννῃ τῷ γυναικαδέλφῳ τοῦ βασιλέως, ed. GAUTIER, σσ. 152-155.
9. Τῷ καίσαρι, ed. GAUTIER, σσ. 156-159.
10. Τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος, ed. GAUTIER, σσ. 160-161.
11. Τῷ σεβαστῷ κυρῷ Ἰωάννῃ, τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος, ed. GAUTIER, σσ. 162-165.
12. Τῷ αὐτῷ, ed. GAUTIER, σσ. 166-169.
13. Τῷ καίσαρι τῷ Μελισσηνῷ, ed. GAUTIER, σσ. 170-173.
14. Τῷ Κίτρον, ed. GAUTIER, σσ. 174-177.
15. Τῷ Διαβολογύρῃ, ed. GAUTIER, σσ. 178-181.
16. Τῷ Ταρχανειώτῃ, ed. GAUTIER, σσ. 182-185.
17. Τῷ γυναικαδέλφῳ τοῦ βασιλέως, κυρῷ Ἰωάννῃ, ed. GAUTIER, σσ. 186-189.
18. Τῷ Ταρωνειτοπούλῳ, τῷ δουκὶ Σκοπίων, ed. GAUTIER, σσ. 190-193.
19. <Τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος>, ed. GAUTIER, σσ. 194-195.
20. Τῷ Ταρχανειώτῃ, ed. GAUTIER, σσ. 196-197.
21. Τῷ Πελαγονίας, ed. GAUTIER, σσ. 198-201.
22. Τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος, ed. GAUTIER, σσ. 202-205.
23. Τῷ αὐτῷ, ed. GAUTIER, σσ. 206-207.
24. Τῷ αὐτῷ, ed. GAUTIER, σσ. 208-211.
25. Τῷ Μερμεντοπούλῳ, ed. GAUTIER, σσ. 212-213.
26. Τῷ σεβαστῷ, τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος, ed. GAUTIER, σσ. 214-217.
27. Τῷ Καματηροπούλῳ, ed. GAUTIER, σσ. 218-221.
28. Τῷ Σμυρναίῳ, ed. GAUTIER, σσ. 222-223.
29. Τῷ Μερμεντούλῳ, ed. GAUTIER, σσ. 224-227.
30. Τῷ χαρτοφύλακι κυρῷ Νικηφόρῳ, ed. GAUTIER, σσ. 228-231.
31. Τῷ Καματηρῷ, ed. GAUTIER, σσ. 231-235.
32. Τῷ Ἄνεμᾷ, ed. GAUTIER, σσ. 236-239.
33. Τῷ Μερμεντούλῳ, ed. GAUTIER, σσ. 240-241.
34. Τῷ Ἄνεμᾷ, ed. GAUTIER, σσ. 242-243.
35. Τῷ μητροπολίτῃ Ναυπάκτου, τῷ Χρυσοβέργῃ, ed. GAUTIER, σσ. 244-247.
36. Τῷ Πελαγονίας, ed. GAUTIER, σσ. 248-251.
37. Τῷ ἡγουμένῳ τῆς ἐν Ἀνάπλῳ μονῆς, κυρῷ Συμεῶν, ed. GAUTIER, σσ. 252-7.

38. Τῶ Καματηρῶ κυρῶ Γρηγορίῳ, ed. GAUTIER, σσ. 258-261.
39. Τῶ κυρῶ Μιχαήλ τῶ Παντεχνῆ, ed. GAUTIER, σσ. 262-265.
40. Τῶ κυρῶ Νικήτα τῶ Πολίτη, ed. GAUTIER, σσ. 266-267.
41. Τῶ Ἄνεμᾶ, ed. GAUTIER, σσ. 268-269.
42. Τῶ Ῥωμαίῳ Θεοφυλάκτῳ, ed. GAUTIER, σσ. 270-273.
43. Τῶ αὐτῶ, ed. GAUTIER, σσ. 274-275.
44. Τῶ Μαχητάρη, ed. GAUTIER, σσ. 276-279.
45. Τῶ πατριάρχῃ, ed. GAUTIER, σσ. 280-287.
46. Τῶ Ῥωμαίῳ, ed. GAUTIER, σσ. 288-291.
47. Τῶ Μερμεντοπούλῳ, ed. GUTIER, σσ. 292-293.
48. Τῶ κυρῶ Μιχαήλ τῶ Παντεχνῆ, ed. GAUTIER, σσ. 294-295.
49. Τῶ Σερβλίᾳ κυρῶ Ἰωάννη, ed. GAUTIER, σσ. 296-297.
50. Τῶ Παντεχνῆ, ed. GAUTIER, σσ. 298-299.
51. Τῶ χαρτοφύλακι κυρῶ Νικηφόρῳ, ed. GAUTIER, σσ. 300-301.
52. Τῶ Κίτρου, ed. GAUTIER, σσ. 302-305.
53. Τῶ Καματηρῶ κυρῶ Γρηγορίῳ, ed. GAUTIER, σσ. 306-311.
54. Τῶ πατριάρχῃ, ed. GAUTIER, σσ. 312-315.
55. Τῶ Πακουριανῶ, ed. GAUTIER, σσ. 316-319.
56. Τῶ ἐπισκόπῳ Σεμνῶν, ed. GAUTIER, σσ. 320-321.
57. Τῶ ἐπισκόπῳ Βιδίνῃς, ed. GAUTIER, σσ. 322-325.
58. Τῶ Τριαδίτζῆς, ed. GAUTIER, σσ. 326-335.
59. Τῶ αὐτῶ ἀπὸ τῆς συνόδου παραιτησαμένῳ τὴν συνέλευσιν, ed. GAUTIER, σσ. 336-341.
60. Τῶ αὐτῶ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ed. GAUTIER, σσ. 342-349.
61. Ἐπιστολαὶ τοῦ μακαρίτου Βουλγαρίας κῦρ Θεοφυλάκτου, ed. GAUTIER, σσ. 350-353.
62. Τῶ μαΐστορι κυρῶ Ἰωάννη, ed. GAUTIER, σσ. 354-355.
63. <ἀνεπίγραφος>, ed. GAUTIER, σσ. 356-359.
64. Τῶ πατριάρχῃ κυρῶ Νικολάῳ, ed. GAUTIER, σσ. 360-361.
65. Τῶ τοῦ Ταρωνίτου ἀνεπιῶ, κυρῶ Γρηγορίῳ, ed. GAUTIER, σσ. 362-363.
66. Τῶ χαρτοφύλακι κυρῶ Νικηφόρῳ, ed. GAUTIER, σσ. 364-367.
67. Τῶ Καματηρῶ κυρῶ Γρηγορίῳ, ed. GAUTIER, σσ. 368-371.
68. Τῶ Πακουριανῶ κυρῶ Γρηγορίῳ, τῶ γαμβρῶ τοῦ μεγάλου δρουγγα-ρίου, ed. GAUTIER, σσ. 372-375.
69. Τῶ Ὁφεωμάχῳ, ed. GAUTIER, σσ. 376-377.
70. Τῶ διδασκάλῳ κυρῶ Νικήτα, τῶ τοῦ Σερρῶν, ed. GAUTIER, σσ. 378-381.
71. Τῶ Ὁφεωμάχῳ, ed. GAUTIER, σσ. 382-385.
72. Τῶ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκῃς κυρῶ Θεοδούλῳ, ed. GAUTIER, σσ. 386-387.
73. Τῶ καίσαρι, ed. GAUTIER, σσ. 388-393.
74. Τῶ Σεμνῶν, ed. GAUTIER, σσ. 394-397.
75. Τῶ Κερκύρας, ed. GAUTIER, σσ. 398-401.
76. Τῶ Μερμεντούλῳ, ed. GAUTIER, σσ. 402-405.
77. Τῶ Κερκύρας, ed. GAUTIER, σσ. 406-413.
78. Τοῦ αὐτοῦ, ed. GAUTIER, σσ. 414-417.
79. Τῶ μεγάλῳ δομεστικῳ κυρῶ Ἀδριανῶ, ed. GAUTIER, σσ. 418-423.
80. Τῶ σεβαστῶ τῶ Πακουριανῶ, ed. GAUTIER, σσ. 424-425.
81. Τῶ Ταρωνίτη κυρῶ Γρηγορίῳ, ed. GAUTIER, σσ. 426-433.
82. Τῶ τοῦ Χαλκηδόνοσ κυρῶ Μιχαήλ, ed. GAUTIER, σσ. 434-437.
83. Τῶ χαρτοφύλακι κυρῶ Νικηφόρῳ, ed. GAUTIER, σσ. 438-439.

84. Τῷ μαθητῇ αὐτοῦ Νικήτα, διακόνῳ, τῷ τοῦ Χαλκηδόνος, ed. GAUTIER, σσ. 440-443.
85. Τῷ μεγάλῳ δομεστικῳ κυρῷ Ἀδριανῷ, τῷ ἀδελφῷ τοῦ βασιλέως, ed. GAUTIER, σσ. 444-451.
86. Τῷ Βρυεννίῳ τῷ συμπενθέρῳ τοῦ βασιλέως, ed. GAUTIER, σσ. 452-455.
87. Τῷ ἐπισκόπῳ Τριαδίτζης, ed. GAUTIER, σσ. 456-459.
88. Τῷ κυρῷ Ἰωάννῃ, τῷ γραμματικῷ τοῦ Παλαιολόγου, ed. GAUTIER, σσ. 460-463.
89. Τῷ ἀδελφῷ τοῦ βασιλέως κυρῷ Ἀδριανῷ, ed. GAUTIER, σσ. 464-467.
90. Τῷ χαρτοφύλακι, ed. GAUTIER, σσ. 468-469.
91. Τῷ διδασκάλῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ed. GAUTIER, σσ. 470-471.
92. Τῷ Ταρωνίτῃ κυρῷ Γρηγορίῳ, ed. GAUTIER, σσ. 472-475.
93. Τῷ ἀρχιάτρῳ κυρῷ Νικολάῳ τῷ Καλλικλεῖ, ed. GAUTIER, σσ. 476-477.
94. Τῷ αὐτῷ, ed. GAUTIER, σσ. 478-479.
95. Τῷ ὑπάτῳ τῶν φιλοσόφων, τῷ Σμυρναίῳ, ed. GAUTIER, σσ. 480-481.
96. Τῷ πανυπερσεβάστῳ Βρυεννίῳ, τῷ γαμβρῷ τοῦ βασιλέως, ed. GAUTIER, σσ. 482-493.
97. Τῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Περιβλεπτηνῷ, ed. GAUTIER, σσ. 494-497.
98. Τῷ ἀδελφῷ τοῦ βασιλέως κυρῷ Ἀδριανῷ, ed. GAUTIER, σσ. 498-505.
99. Τῷ ἱατρῷ τοῦ βασιλέως, τῷ Παντεχνῇ, ed. GAUTIER, σσ. 506-507.
100. Τῷ φιλοσόφῳ κυρῷ Ἰωάννῃ, ed. GAUTIER, σσ. 508-511.
101. Τῷ Περιβλεπτηνῷ κυρῷ Ἰωάννῃ, ed. GAUTIER, σσ. 512-513.
102. Τῷ μαθητῇ αὐτοῦ, τῷ Παντεχνῇ, κυρῷ Μιχαήλ, τῷ ἱατρῷ, ed. GAUTIER, σσ. 514-515.
103. Τοῖς παιδευθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ Βουλγάροις, ed. GAUTIER, σσ. 516-517.
104. Τῷ πρωτονοταρίῳ τοῦ δουκὸς Ἀτταλίας, κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Ἀτταλιάτῃ, ed. GAUTIER, σσ. 518-519.
105. Τῷ δουκὶ Δυρραχίου, τῷ Βρυεννίῳ, ed. GAUTIER, σσ. 520-521.
106. <ἀνεπίγραφος>, ed. GAUTIER, σσ. 522-523.
107. Τῇ δεσποίνῃ ἐπισκεψαμένη αὐτὸν ἀρρωστήσαντα, ed. GAUTIER, σσ. 524-525.
108. Τῷ Μακρεμβολίτῃ, τῆς Πρέσπας ἄρχοντι, ed. GAUTIER, σσ. 526-527.
109. Τῷ ἐπὶ τῶν δεήσεων, ed. GAUTIER, σσ. 528-529.
110. Τῷ ἱατρῷ τοῦ βασιλέως, κυρῷ Νικήτα, ed. GAUTIER, σσ. 530-533.
111. Τῷ κυρῷ Νικολάῳ τῷ Καλλικλεῖ, ed. GAUTIER, σσ. 534-535.
112. Τῷ αὐτῷ, ed. GAUTIER, σσ. 536-537.
113. Τῷ Κίτρον, ed. GAUTIER, σσ. 538-539.
114. Τῷ προέδρῳ καὶ πρωξίμῳ τῷ Παντεχνῇ, ed. GAUTIER, σσ. 540-541.
115. <ἀνεπίγραφος (Γρηγορίῳ τῷ Καματηρῷ ;)>, ed. GAUTIER, σσ. 542-543.
116. Τῷ αὐτῷ, ed. GAUTIER, σσ. 544-545.
117. Τοῦ αὐτοῦ, ed. GAUTIER, σσ. 546-547.
118. Τῷ σεβαστῷ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Δούκα, ed. GAUTIER, σσ. 548-549.
119. Τῷ αὐτῷ, ed. GAUTIER, σσ. 550-551.
120. Τῷ μαγίστρῳ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Παντεχνῇ, ed. GAUTIER, σσ. 552-557.
121. Τῷ ἐπισκόπῳ Κίτρον, ed. GAUTIER, σσ. 558-559.
122. Τῷ ἐπισκόπῳ Δέβρης, ed. GAUTIER, σσ. 560-561.
123. Τῷ σεβαστῷ καὶ δουκὶ Βερροίας κυρῷ Κωνσταντίνῳ, τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος, ed. GAUTIER, σσ. 562-563.
124. Τῷ ἀποχαρτοφύλακι κυρῷ Νικηφόρῳ, ed. GAUTIER, σσ. 564-565.
125. <Τοῦ αὐτοῦ>, ed. GAUTIER, σσ. 566-567.
126. Τῷ Παλαιολόγῳ, ed. GAUTIER, σσ. 568-569.
127. Τῷ πρωτοασκηρῆτι κυρῷ Γρηγορίῳ τῷ Καματηρῷ, ed. GAUTIER, σσ. 570-79.

128. Τῷ προέδρω τῷ Παντεχνῆ, ed. GAUTIER, σσ. 580-581.
129. Τῷ ἱατρῷ τοῦ βασιλέως, κυρῷ Μιχαήλ τῷ Παντεχνῆ, ed. GAUTIER, σσ. 582-583.
130. Τῷ αὐτῷ, ed. GAUTIER, σσ. 584-585.
131. Τῷ αὐτῷ, ed. GAUTIER, σσ. 586-587.
132. Πρὸς ἀδελφὸν τοῦ Ψελλοῦ θανόντος· τοῦ Βουλγαρίας, ed. GAUTIER, σσ. 588-89.
133. <ἀνεπίγραφος>, ed. GAUTIER, σσ. 590-591.
134. Πρὸς τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν Δημήτριον ἐρωτήσαντα δι' ἣν αἰτίαν κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν οὐκ ἐπὶ τοῦ στόματος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ὤμου τὸν ἱερέα ἀσπαζόμεθα, καὶ διὰ τί ὁ ἄρτος ὑψοῦται, ἐπικειμένου τοῦ ἀέρος, εἶτα μετὰ τὴν ὑψωσιν αἴρεται, βλ. παραπάνω
135. Τοῦ Βουλγαρίας κῆρ Θεοφυλάκτου ἐκ τῆς πρὸς Τιβάνιον Ἀρμένιον ἐπιστολῆς, ed. GAUTIER, σσ. 594-597.
136. <A un hieromoine>, (απολεσθείσα).
137. <Au basileus Alexis Comnène>, (απολεσθείσα).
138. <A l'évêque de Triadica>, (απολεσθείσα).
139. <A l'évêque de Pélagonia>, (απολεσθείσα).
140. <A l'évêque de Strumica>, (απολεσθείσα).
141. <A l'évêque de Malésova>, (απολεσθείσα).
142. <A des évêques>, (απολεσθείσα).
143. <Au prôtostratôt Michel Doukas>, (απολεσθείσα).
144. <A Marie de Bulgarie>, (απολεσθείσα).
145. <Au prôtostratôt Michel Doukas>, (απολεσθείσα).
146. <Au sébaste Georges Palaiologos>, (απολεσθείσα).
147. <Au chartophylax Pierre>, (απολεσθείσα).

IV) SCHEDAE

1. («Τοῦ Βουλγαρίας»), μάλλον εἶναι τοῦ Θεοφυλάκτου· ἐπεισόδιο ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ οσίου Ἀβραμίου, inc.: [Ο]ὔτω μὲν ὁ μέγας Ἀβράμιος τὴν ... – des.: ... καὶ τῷ καταφυγεῖν περιπαθῶς ἑαυτὴν ἀπωδύρετο - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 213v-214.

[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 169]

[στην παρούσα φάση εἶναι δύσκολο νὰ διευκρινιστεῖ ποιὸς εἶναι ὁ αναφερόμενος ὁσίου Ἀβράμιος, πρβλ. BHG 5-12· ἴσως δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Αθανάσιο Αθωνίτη; βλ. NORET – μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ὁ Ἀβράμιος ἀπὸ τὴν Ἐφεσο (βλ. PO 16, cols. 442-47), βλ. B. WINDAU, s.v. Abraham von Ephesus, *Lexikon der Antiken Christlichen Literatur*, ed. by S. DÖPP & W. GEERLINGS, 3. vollständig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 2002, σ. 3]

V) OPERA EXEGETICA

1. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον, ed. PG 123, cols. 143-488· father CHR. STADE (engl. transl.), *The Explanation by the blessed Theophylact of the Holy Gospel according to St. Matthew*, Chrysostomos Press, House Springs (Missouri, U.S.A.), χ.χ.
2. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον, ed. PG 123, cols. 487-682· father CHR. STADE (engl. transl.), *The Explanation by the blessed Theophylact of the Holy Gospel according to St. Mark*, Chrysostomos Press, House Springs (Missouri, U.S.A.), χ.χ.
3. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον, ed. PG 123, cols. 683-1126· father CHR. STADE (engl. transl.), *The Explanation by the blessed Theophylact of the Holy Gospel according to St. Luke*, Chrysostomos Press, House Springs (Missouri, U.S.A.), χ.χ.

4. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον, ed. PG 123, cols. 1127-1348 & PG 124, cols. 9-318· father CHR. STADE (engl. transl.), *The Explanation by the blessed Theophylact of the Holy Gospel according to St. John*, Chrysostomos Press, House Springs (Missouri, U.S.A.), χ.χ.
5. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 124, cols. 335-560.
6. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Κορινθίους πρώτης ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 124, cols. 559-794.
7. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Κορινθίους δευτέρας ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 124, cols. 795-952.
8. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 124, cols. 951-1032.
9. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 124, cols. 1031-1138.
10. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 124, cols. 1139-1204.
11. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 124, cols. 1205-1278.
12. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Θεσσαλονικεῖς πρώτης ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 124, cols. 1279-1326.
13. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρας ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 124, cols. 1327-1358.
14. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Τιμόθεον πρώτης ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 125, cols. 9-90.
15. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Τιμόθεον δευτέρας ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 125, cols. 89-140.
16. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Τίτον ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 125, cols. 141-184.
17. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 125, cols. 185-405.
18. Ἐκ τῶν ἐξηγητικῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τινῶν ἐκ τῶν Πατέρων ἐξηγήσεις εἰς τὰς Πράξεις κατὰ συντομίαν συλλεγεῖσαι παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, ed. PG 125, cols. 495-1132.
19. Θεοφυλάκτου ἐξήγησις ἀκριβῆς τῶν Καθολικῶν Ἐπιστολῶν, ed. PG 125, cols. 1131-1132.
20. Θεοφυλάκτου ἐξήγησις τῆς Καθολικῆς Ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, ed. PG 125, cols. 1131-1190.
21. Θεοφυλάκτου ἐξήγησις τῆς Καθολικῆς Ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, ed. PG 125, cols. 1131-1190.
22. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Πέτρου πρώτης ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 125, cols. 1189-1256.
23. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Πέτρου δευτέρας ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 125, cols. 1255-1288.
24. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου πρώτης ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 126, cols. 9-66.
25. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου δευτέρας ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 126, cols. 67-80.

26. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τρίτης ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 126, cols. 79-88.
27. Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τῆς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἰούδα ἐπιστολῆς ἐξήγησις, ed. PG 126, cols. 87-104.
28. “Υστατον μέρος τῆς ὁμιλίας Θεοφυλάκτου εἰς τὸ ἰδ’ ἐωθινὸν εὐαγγέλιον, ed. PG 126, cols. 145-150.
29. Τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας κυρίου Θεοφυλάκτου ἐξήγησις εἰς τὸν προφήτην Ὡσηέ, ed. PG 126, cols. 563-820· οἱ στῆλ. 563-573B ἐκδόθησαν πληρέστερα ἀπὸ τον Β. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, “Μνημεῖα ἀνέκδοτα ἐκ τῶν τοῦ Θεοφυλάκτου”, *Εκκλησ. Αλήθεια* 4 (1883-84), 109α-116β, 135α-138α, 141α-143α, ἰδ. στῆλ. 135α-138α· το προοίμιον ἐξεδόθη κριτικῶς ἀπὸ τους MATHILDE AUSSÉDAT & MATTHIEU CASSIN, “Le Prologue du *Commentaire sur les Petits Prophètes* de Théophylacte d’Achrída”, *REB* 68 (2010), 61-93.
30. Τοῦ αὐτοῦ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐξήγησις εἰς τὸν προφήτην Ἄμβακούμ, ed. PG 126, cols. 819-904.
31. Τοῦ αὐτοῦ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐξήγησις εἰς τὸν προφήτην Ἰωνᾶν, ed. PG 126, cols. 905-968.
32. Τοῦ αὐτοῦ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐξήγησις εἰς τὸν προφήτην Ναούμ, ed. PG 126, cols. 969-1048.
33. Τοῦ αὐτοῦ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐξήγησις εἰς τὸν προφήτην Μιχαῖαν, ed. PG 126, cols. 1049-1190.
34. <eiusdem (scil. Theophylacti Achridensis) explicatio Psalmi: Quorum fremuerunt gentes>, **cod. Paris. gr. 2500**, (XV saec.) ff. 299v-319v [Για τον κώδ. βλ. OMONT, *Inventaire sommaire*, t. II, σσ. 271-72· για τον γραφέα Γεώργιο Ἀγαπητό, βλ. RGK, II, no. 71. Βλ. τώρα P. CANART, “Un manuscrit byzantin au monogramme d’un Agapètos”, *Scriptorium* 63/2 (2009), 220-230, pl. 10-12] = **cod. Par. gr. 147** (XV saec.), 260 σσ. [Για τον κώδ. βλ. OMONT, *Inventaire sommaire*, t. I, σ. 18] [**SPURIUM**] => Εἶναι γνωστό ὅτι ὁ Θεοφύλακτος εἶχε σχολιάσει καὶ τοὺς *Ψαλμοὺς*, ἀλλὰ τὸ κείμενο θεωρεῖται χαμένο, βλ. καὶ M. CASSIN, “Théophylacte et Théodore sur les douze prophètes”, *Scriptorium* 62 (2008), 252-77, σ. 252 n. 2: «L’auteur recense des commentaires sur les Psaumes. (Ce texte n’existe pas. ...)». Τὸ κείμενο στὸν **cod. Paris. gr. 2500** δὲν μπορεῖ σαφέστατα νὰ του αποδοθεῖ, καθὼς πρόκειται γιὰ μίαν συναγωγή ἐρμηνευτικῶν χωρίων ἀπὸ ἔργα Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ὁ Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας, ὁ Επιφάνιος Σαλαμίνας κ.ά.. Εἶναι ἐπίσης σαφές ὅτι τὸ κείμενο στὸν **cod. Paris. gr. 147** ἀνήκει στὸν Εὐθύμιο Ζυγαβηνό.

VI) OPUSCULA HAGIOGRAPHICA

1. Μαρτύριον τῶν ἁγίων ἐνδόξων ἱερομαρτύρων ἐ’ τῶν ἐν Τιβεριουπόλει τῆ βουλγαρικῶς ἐπονομαζομένη Στρομνίτζη μαρτυρησάντων, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ δυσσεβοῦς Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, συγγραφὴν ὑπὸ Θεοφυλάκτου τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου πάσης Βουλγαρίας, ed. PG 126, cols. 151-222· ed. I. G. ILIEV, *Fontes Graeci Historiae Bulgariae* 9 (1994), 42-79· Π. ΒΛΑΧΑΚΟΣ (κείμενο-εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια) – Β. ΚΑΤΣΑΡΟΣ (πρόλογος), *Θεοφύλακτος Αχρίδος. Οἱ δεκαπέντε μάρτυρες τῆς Τιβεριούπολης*, Θεσσαλονίκη, 2008, κείμεν. σσ. 214-378.
2. Βίος καὶ πολιτεία, ὁμολογία τε καὶ μερική θαυμάτων διήγησις τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος ἀρχιεπισκόπου Βουλγάρων, συγγραφὴν παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ ἀοιδίμου ἀρχιεπισκόπου τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας, κυρίου Θεοφυλάκτου, καὶ **μαΐστορος τῶν ῥητόρων** χρηματίσαντος ἐν Κωνσταντίνου πόλει, ed. PG 126, cols. 1193-1240.

VII) LEXIKON

[SPURIUM ?]

1. Ἑρμηνεῖαι ὀνομάτων ἐν διαφόροις βιβλίοις κειμένων παρὰ τοῦ Βουλγαρίας ἐκείνου κυροῦ Θεοφυλάκτου συντεθεῖσαι, inc.: Ἄρδητὸς ὄρος ἐστὶν ἐν ᾧ τοὺς ὄρκους ἐποιοῦντο οἱ Ἀθηναῖοι ... – des.: ... Φενακίζειν τὸ ἕξαπατᾶν τοὺς ἀκροωμένους καὶ τοὺς ὀρῶντας, **cod. Paris. Suppl. gr. 676**, ff. 83r-84v, ed. I. BEKKER, *Anecdota graeca*, vol. I, σσ. 183-194 (εκδ. ὑπὸ τον γενικό τίτλο *Δικῶν ὀνόματα*, ἀπὸ τον **cod. Coislin 345**, 10ου αἰ., βλ. DEVREESSE, *Le Fonds Coislin*, σ. 329)· βλ. και D. SERRUYS, “Deux lexiques attribués à Théophylacte de Bulgarie”, *RPh* 32 (1908), 143-147, ἰδ. σ. 144 = **cod. Vat. gr. 435**, ff. 180v-181r, [DEVREESSE, *Cod. Vat. gr. 330-603*, σ. 168] = **cod. Vat. gr. 900**, ff. 1r-2r [SCHREINER, *Cod. Vatic. Graeci 867-932*, σσ. 82-87, ἰδ. σσ. 82-83] ≈ <Demontibus>, **cod. Vat. gr. 889**, f. 167v. [SCHREINER, *Cod. Vatic. Graeci 867-932*, σσ. 52-58, ἰδ. σ. 57] ≈ **cod. Vat. gr. 1898**, τμ. XXII.5 ff. 283r-322v [για τον κῶδ. βλ. P. CANART, *Codices Vaticani Graeci. Codices 1745-1962*, vol. I, In Bibliotheca Vaticana, 1970, σσ. 558-77, ἰδ. σσ. 572-3] => <Theophylacti (archiepiscopis Bulgariae ?) lexicon synonymorum, modorum loquendi etc.>, ed. OLGA MILLETTI, *Un lessico inedito bizantino attribuibile a Teofilatto di Bulgaria*, Parte I, Roma, 1923. [**non inveni**] Εἶναι πιθανό ὅτι το ἔργο ἔχει εκδοθεῖ στο παραπάνω βιβλίο.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ADONTZ N., “L’ archevêque Théophylacte et le Taronite”, *Byz* 11 (1936), 577-88.
- ANASTASI R., “Note critiche: I. Giuliano e gli eunuchi, II. Giovanni Mauropode *Ep. 174 De Lagarde*, III. Teofilatto di Bulgaria e Simeone il Teologo”, *Siculorum Gymnasium* N.S. 34 (1981), 271-83.
- _____, “Sul logos basilikos di Teofilatto per Alessio Comneno”, *Orpheus* 3 (1982), 358-62.
- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 158-172.
- BARKER E., *Social and Political Thought in Byzantium from Justinian to the last Palaeologus. Passages from Byzantine writers and documents*, Clarendon press, Oxford, 1957. [Θεοφυλ. Αχρίδος, *Παιδεία Βασιλική & Oratio ad Alex.*, σσ. 145-50]
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 312, 536, 601, 615, 629, 630, 631, 649f, 653, 711.
- CAREY C., *Lysiae Orationes cum Fragmentis*, [Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis], Clarendon Press, Oxford, 2007, fragm. 440, σ. 528. [γνώση του Λυσία ἀπὸ Θεοφυλάκτο, επ. 32, ed. GAUTIER, σ. 237]
- CASSIN M., “Théophylacte & Théodoret sur les douze prophètes”, *Scriptorium* 62 (2008), 252-77.
- CASSIN M. & AUSSEDT MATHILDE, “Le prologue du *Commentaire sur les petits prophètes* de Théophylacte d’Achrida”, *REB* 68 (2010), 61-92.
- CAVALLO G., “Ἐν βαρβάροις χωρίοις. Riflessioni su cultura del centro e cultura delle periferie a Bisanzio”, εἰς: *Byzantina-Metabyzantina. La périphérie dans le temps et l’espace. Actes della 6e séance plénière organisée par Paolo Odorico dans le cadre su XXe International Congrès d’études Byzantine, Collège de France-Sorbone, Paris 19-25 Aout 2001*, [Dossiers Byzantines, 2], Centre d’études byzantines, néo-helleniques ed sud-est européennes, Paris, 2003, σσ. 77-106.
- CACCAMO MARIA CONCETTA, “Il Commentario ai Profeti minori di Teofilatto di Achrida”, εἰς: *Byzantina Mediolanensia. Atti di V Congresso Nazionale di Studi*

- Bizantini. Milano, 19-22 ottobre 1994*, a cura di F. CONCA, Soveria Manelli, Messina, 1996, σσ. 71-77.
- CATALDI PALAU ANNA CLARA, *Catalogo dei manoscritti greci della Biblioteca Franzoniana (Genova) (Urbani 21-40)*, [Suppl. 17 «Boll. Class.»], Accad. Lincei, 1996. [στους κώδ. περιέχονται ερμηνείες Θεοφυλάκτου Αχρίδος κ.ά.]
 - ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., “Ποικίλα Ελληνικά”, *Ελληνικά* 38 (1987), 283-95. [για αρχ. χωρία σε Θεοφυλ. Αχρίδος]
 - _____, “Λέγειν μετὰ ξίφους”, *Βυζαντικά* 9 (1989), 203-206. [αποκατάστ. του χωρίου σε επιστ. του Θεοφ. Αχρίδος]
 - _____, “”Ονων δόξαι”, *Ελληνικά* 39 (1988), 155-56. [αποκατάστ. του χωρίου στο 2ο λόγο του Θεοφ. Αχρίδος πρὸς τοὺς αὐτοὺς μαθητὰς ἀτακτήσαντας στο ορθὸ ἀνθρώπων δόξαι, παλαιογραφ. λάθος]
 - _____, “Ποικίλα Ελληνικά, Β’”, *Ελληνικά* 40 (1989), 92-102. [για Θεοφύλ. Αχρίδος]
 - _____, “Ἐχιδναὶ καὶ ἱλακιδεῖς”, *Ελληνικά* 41 (1990), 118-20. [αποκατάστ. χωρίου Θεοφ. Αχρίδος στο ορθὸ *λυκιδεῖς*, παλαιογραφ. λάθος – διεκτραγωδεῖ ἀχαριστία μαθητῶν του]
 - _____, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 35, 37, 44, 45-46, 76-77, 81, 90, 92, 105-107, 136-37.
 - CONTICELLO C.-G., “Théophylacte de Bulgarie, source de Thomas d’Aquin (Catena aurea in Johannem)”, εἰς: B. JANSSENS, B. ROOSEN, P. VAN DEUN (eds.), *Philomathestatos. Studies in Greek and Byzantine Texts Presented to Jacques Noret for his Sixty-Fifth Birthday*, [Orientalia Lovaniensia Analecta, 137], Peeters, Louvain-Paris-Dudley, 2004, σσ. 63-75.
 - CREAZZO TIZIANA, “Le novelle di Giustiniano I e Leone VI sull’ eunuchia: interesse politico o filantropia”, *Bizantinistica* N.S. 9 (2007), 159-174. [αναφορικά με το ἔργο του Θεοφυλάκτου περί ευνουχίας]
 - ĐURIĆ I., “Theophylacte d’Achrida sous la tente d’Aaron”, *ZRV* 27-28 (1989), 69-91.
 - DRAGOVA N., “Theophylact of Achrida’s Old Bulgarian Sources on Cyril and Methodius”, *Études Balkaniques* 28/3-4 (1992), 107-110.
 - DRÄSEKE J., “Theophylaktos’ Schrift gegen die Lateiner”, *BZ* 10 (1901), 515-29.
 - FRANKOPAN P., “When advice meets criticism in the eleventh century Byzantium: Theophylact of Ohrid, John the Oxeite and their (re)presentations to the emperor”, *Al-Masaq* 20 (2008), 71-88.
 - GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 28.
 - GAUTIER P., “L’épiscopat de Théophylacte Héphaistos, archevêque de Bulgarie. Notes chronologiques et biographiques”, *REB* 21 (1963), 159-78.
 - _____, “Le discours de Théophylacte de Bulgarie à l’autocrator Alexis Ier Comnène (6 janvier 1088)”, *REB* 20 (1962), 93-130.
 - GIANNOULI ANTONIA, “Paränase zwischen Enkomion und Psogos. Zur Gattungseinordnung byzantinischer Fürstenspiegel”, εἰς: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftlichen Symposions zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 119-28. [βλ. ἰδ. σσ. 124-25, ὅπου αναφορά στην *Παιδεία Βασιλική* του Θεοφυλάκτου]
 - HARVEY A., “The land and taxation in the reign of Alexios I Komnenos: the evidence of Theophylakt of Ochrid”, *REB* 51 (1993), 139-154.

- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 123, 158, 161, 190, 217, 220, 224, 228, 231, 235· II, 94, 171, 288, 290, 470.
- ΚΑΡΡΙΕΥ G., *Philosophie in Byzanz*, Würzburg, 2005, σσ. 218-219. [για την αντιλατινική πραγματεία του Θεοφυλάκτου]
- ΚΑΤΙΓΙΟ R., “Βιογραφικά περί Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος”, *ΕΕΒΣ* 30 (1960/61), 364-85.
- _____, “Αἱ πρὸς Πακουριανούς ἐπιστολαὶ τοῦ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος”, *ΕΕΒΣ* 30 (1960/61), 386-97.
- _____, “Korespondencija Teofilakta Ohridskog kao izvor za historiju srednjovjekovne Makedonije (Die Briefe des Theophylaktos von Achrida als Quelle für mittelalterlichen Makedoniens)”, *ZRVI* 8/2 (1964) [= *Melanges Georges Ostrogorsky*, II], 177-189. [σερβ. με γερμαν. περίληψη]
- Α. Κ(ΑΖΗΔΑΝ), s.v. Theophylaktos, ODB, vol. III, σ. 2068.
- ΚΙΑΠΙΔΟΥ ΕΙΡΗΝΗ-ΣΟΦΙΑ, “Οἱ πηγές τοῦ Θεοφυλάκτου Ἀχρίδος γιὰ τὸ *Μαρτύριον τῶν ἁγίων ἐνδόξων ἱερομαρτύρων ΙΕ΄ τῶν ἐν Τιβεριουπόλει μαρτυρησάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ δυσσεβοῦς Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου*”, *Βυζαντικά* 27 (2008), 11-46.
- ΚΟΗΛΕΡ J., *Der Medizinische Inhalt der Briefe des Theophylakt von Bulgarien*, Diss., Leipzig, 1918.
- ΚΟΛΒΑΒΑ, *The Byzantine Lists*, σποράδην.
- _____, “The Orthodoxy of the Latins in the twelfth century”, εἰς: Α. LOUTH & Α. CASIDAY (eds.), *Byzantine Orthodoxies. Papers from the Thirty-Sixth Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Durham, 23-25 March 2002*, [SPBS, 12], Ashgate, Aldershot, 2006, σσ. 199-214, ἰδ. σσ. 201-02, 207-08.
- ΛΑΥΡΕΝΤ V., “La Prosopographie de l’empire byzantin. Plans et travaux. Appendice: La famille byzantine des Aaron et ses homonymes”, *EO* 33 (1934), 384-395. [No. 5 = (παραλήπτῃς ἐπιστ. Θεοφ. Ἀχρίδος) · No. 9 = Ἰσαάκιος Ἀαρών]
- _____, *Le Corpus des Sceaux*, V,2, σσ. 321-22, no. 1493 [Κύριε βοήθει Θεοφυλάκτω / ἀρχιεπισκότῳ Βουλγαρίας – 12ος αἰ. (1110)]
- ΛΕΙΒ B., “La *Παιδεία βασιλική* de Theophylacte, archevêque de Bulgarie, et sa contribution à l’histoire de la fin du XIe siècle”, *REB* 11 (1953), [*Mélanges Martin Jugie*], 196-204.
- ΛΕΡΟΥ-ΜΟΛΛΙΝΓΕΝ ΑΛΙΣΕ, “Les lettres de Théophylacte de Bulgarie a Grégoire Taronite”, *Byz* 11 (1936), 589-92.
- _____, “Prolégomènes à une édition des lettres de Théophylacte de Bulgarie”, *Byz* 13 (1938), 253-62.
- _____, “Du destinataire de la lettre Finetti I de Théophylacte de Bulgarie”, *Byz* 36 (1966), 431-37.
- _____, “À propos d’ une phrase de Théophylacte de Bulgarie”, *Byz* 52 (1982), 422-23.
- _____, “Médecins, maladies et remèdes dans les *Lettres* de Théophylacte de Bulgarie”, *Byz* 55 (1985), 483-92.
- ΛΙΑΛΙΟΥ ΔΕΣΠΩ ΑΘ., “Ἡ θεολογία τοῦ Θεοφυλάκτου Ἀχρίδας, λόγος ὀρθοδοξίας καὶ παραμυθίας”, εἰς: ΑΘ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ, (ἐπιμ.-εποπτεία), *Χριστιανική Μακεδονία. Πελαγονία – Μία ἄλλη Ελλάδα, Θεσσαλονίκη – Ἀχρίδα*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2004, σσ. 499-516.
- ΛΙΜΟΥΣΙΝ Ε., “Les lettrés en société: «Φίλος βίος» οὐ «πολιτικὸς βίος»”, *Byz* 69 (1999), 344-65. [Μαυρόπουλος, Ψελλός, Θεοφύλακτος Ἀχρίδος]

- MACRIDES RUTH J., “The Ritual of Petition”, εις: P. ROILLOS – D. YATROMANOLAKIS (eds.), *Greek Ritual Poetics*, Cambridge, Mass., 2005, σσ. 356-70, ιδ. σ. 367.
- MASLEV S., “Les lettres de Théophylacte de Bulgarie a Nicéphore Méliissènes”, *REB* 30 (1972), 179-186.
- MESSIS CH., “Public hautement affiché et public réellement visé: le cas de l’*Apologie de l’eunuchisme* de Théophylacte d’Achrida”, εις: P. ODORICO (ed.), *La face cachée de la littérature byzantine. Le texte en tant que message immédiat. Actes du colloque international, Paris, 5-6-7 juin 2008 en mémoire de Constantin Leventis*, [Dossiers Byzantins, 11], Centre d’études byzantines, néo-helleniques & sud-est européennes/École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2012, σσ. 41-85.
- MORAN N., “Byzantine Castrati”, *Plainsong and Medieval Music* 11,2 (2002), 99-112. [για την περί ευνουχίας πραγματεία του Θεοφυλάκτου]
- ΜΠΟΝΗΣ Κ., *Προλεγόμενα εις τὰς “ἐρμηνευτικὰς διδασκαλίας” Ἰωάννου VIII. (sic) Ζιφιλίνου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως [2 Ἰαν. 1064–2 Αὐγ. 1075]. Συμβολὴ εἰς μίαν νέαν ἔκδοσιν*, Ἀθήναι, 1937, σσ. 30-35. [το υποκεφ.: Ζιφιλίνος καὶ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, για το αν ο τελευταίος είχε υπ’ ὀφιν του τον πρώτο ή αν άντλησαν από κοινή πηγή]
- MULLETT, *Theophylact of Ochrid*, σσ. 135-37. [περί συστ. επιστ. που συνέταξε ο Θ.]
- _____, *Letters, Literacy and Literature in Byzantium*, Ashgate/ Variorum Reprints, Aldershot, 2007, σποράδην.
- ΝΕΡΑΝΤΖΗ-ΒΑΡΜΑΖΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ, “Ο Θεοφύλακτος Αχρίδος και ο δυτικομακεδο-νικός χώρος”, *Βυζαντινά* 15 (1989), 343-49.
- _____, “The Identity of the Byzantine Province in the 12th Century”, *EKEEK* 23 (1997), 9-14. [για Θεοφ. Αχρίδος & Νικ. Μουζάλωνα]
- ΝΙΑΡΧΟΣ, *Η Ελληνική Φιλοσοφία*, σσ. 387, 393. [επισημάνσεις πάνω στο “κάτοπτρον”]
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 140.
- OBOLENSKY D., “Theophylaktos of Ochrid and the authorship of the life of St. Clement”, εις: *BYZANTION. Αφιέρωμα στον Ανδρέα Ν. Στράτο*, Τόμος Β’: *Θεολογία καὶ Φιλολογία*, Ἀθήναι, 1986 σσ. 601-18.
- _____, *Six Byzantine Portraits*, Oxford Univ. Press, 1988, ελλην. μτφρ. ΠΟΠΗ ΠΟΥΓΙΟΥΡΟΥ – ΑΓΓΕΛ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ-ΚΟΝΝΑΡΗ, *Ἐξι Βυζαντινὲς Προσωπογραφίες*, Ἀθήνα, 1998, κεφ. 2: Θεοφύλακτος Αχρίδος, σσ. 53-132.
- ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Χ. Κ., “Το ερμηνευτικό ἔργο του Θεοφυλάκτου Αχρίδος”, εις: ΑΘ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ, (επιμ.-εποπτεία), *Χριστιανικὴ Μακεδονία. Πελαγονία – Μία ἄλλη Ελλάδα, Θεσσαλονίκη – Αχρίδα*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2004, σσ. 517- 38.
- ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, “Οι Βούλγαροι στις επιστολές του Θεοφυλάκτου Αχρίδος”, *1’ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο (Μάιος 1989), Πρακτικά*, Ελληνική Ιστορική Εταιρεία, Θεσσαλονίκη, 1989, σσ. 59-72.
- ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Γ., “Επισημάνσεις σε μία επιστολή (=Gautier 4) του Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας”, εις: Χ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, Μ. ΤΖΙΑΤΖΗ-ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, Γ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ (εκδ.), *ΘΕΜΕΛΙΟΣ. Τιμητικός τόμος Γεωργίου Ν. Δημητροκάλλη*, Κομοτηνή, 2003, σσ. 118-26.
- ΠΙΤΣΑΚΗΣ Κ., “Varia Byzantina Iuridica et Philologica”, *Βυζαντικά* 14 (1994), 285-306. [διορθώσεις σε Θεοφύλακτο Ἡφαιστο, ed. GAUTIER]
- PODSKALSKY G., “Der Tod des Judas Iskariot in der byzantinischen Exegese”, εις: B. JANSSENS, B. ROOSEN, P. VAN DEUN (eds.), *Philomathestatos. Studies in Greek and Byzantine Texts Presented to Jacques Noret for his Sixty-Fifth Birthday*, [Orientalia

- Lovaniensia Analecta, 137], Peeters, Louvain-Paris-Dudley, 2004, σσ. 509-14. [μη κριτική αποδοχή της θέσης του Παπία]
- ΠΟΛΕΜΗΣ Ι.Δ., “Φιλολογικές παρατηρήσεις στις επιστολές του Θεοφυλάκτου Αχρίδος”, *Ελληνικά* 41 (1990), 376-82.
 - _____, “Διορθώσεις σε βυζαντινά κείμενα”, *Ελληνικά* 42 (1991-92), 162-173. [σε Θεοφύλ. Αχρίδος κ.ά.]
 - _____, “Ποικίλα Φιλολογικά”, *Βυζαντιακά* 13 (1993), 95-118. [παρατηρήσεις σε επιστολές Θεοφυλ. Αχρίδος]
 - PRAECHTER K., “Antike Quellen des Theophylaktos von Bulgarien”, *BZ* 1 (1892), 399-414.
 - PRINZING G., “‘Contra Judaeos’: Ein Phantom im Werkverzeichnis des Theophylaktos Hephaisistos”, *BZ* 78 (1985), 350-54.
 - RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, μεταξύ των οποίων & Θεοφυλάκτου]
 - RINGROSE KATHRYN M., “Passing the test of sanctity: denial of sexuality and involuntary castration”, εις: LIZ JAMES (ed.), *Desire and Denial in Byzantium. Papers from the Thirty-first Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Sussex, Brighton, March 1997*, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publications 6], Ashgate/Variorum, Aldershot, 1999, σσ. 123-37. [ιδ. σσ. 130-32 για πραγματεία Θεοφυλάκτου περί ευνουχίας]
 - _____, “Reconfiguring the prophet Daniel: Gender, Sanctity and Castration in Byzantium”, εις: SHARON FARMER – CAROL BRAUN PASTERNAK (eds.), *Gender and Difference in the Middle Ages*, [Medieval Cultures, 32], Minnesota University Press, Minneapolis-London, 2003, σσ. 73-106. [βλ. σχολ. της πραγματείας του Θεοφυλάκτου Αχρίδος]
 - _____, *The perfect servant. Eunuchs and the social construction in Byzantium*, The University of Chicago Press, 2003. [αναφορές σε πραγματεία Θεοφυλάκτου]
 - ROMANO R., “La metrica di Teofilatto di Bulgaria”, *Atti Accad. Pontaniana* N.S. 32 (1983), 175-86.
 - ΣΑΡΡΗΣ, *Η βυζαντινή παραμυθητική επιστολή*, σποράδην.
 - SOLARINO MARISA, “Un intellettuale in provincia: Teofilatto di Acrida”, εις: *SYNDESMOS. Studi in onore di Rosario Anastasi*, I, Catania, 1991, σσ. 63-83.
 - SPADARO MARIA DORA, “Un inedito di Teofilatto di Acrida ed un *horismós* di Alessio Comneno: problemi di cronologia”, εις: P.L. LEONE (ed.), *Studi bizantini e neogreci. Atti del IV congresso nazionale di studi bizantini, Lecce, 21-23 aprile 1980, Calimera, 24 aprile 1980*, Galatina, 1983, σσ. 473-90.
 - _____, “*Varia Philologa*: Note testuali a Psello e Teofilatto di Achrida”, εις: *Studi di Filologia Bizantina*, III, [Quaderni di *Siculorum Gymnasium*, XV], Univ. di Catania, 1985, σσ. 59-67.
 - _____, “Ἀρχοντες a confronto nella periferia dell'impero sotto la βασιλεία di Alessio I Comneno”, εις: *SYNDESMOS. Studi in onore di Rosario Anastasi*, I, Catania, 1991, σσ. 83-114.
 - _____, “La provincia bizantina in due autori del secolo XI: Teofilatto di Achrida e Cecaumeno”, εις: L.M.HOFFMANN – ANUSCHA MONCHIZADEH (hrsg.), *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie. Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*, [Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik, Bd. 7], Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2005, σσ. 239-54.

- _____, “La presenza dei classici nell’epistolario dell’ arcivescovo Teofilatto di Achrida”, *Νέα Ρώμη* 3 (2006), 233-44.
- SPITERIS, *La Critica Bizantina*, σσ. 44-54.
- ΤΙΜΠΛΑΛΕΧΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρ. ζητήματα σε επιστ. του Θεοφυλάκτου]
- ΤΡΙΑΝΤΑΡΗ-ΜΑΡΑ Σ., “Η πολιτική φιλοσοφία του Βυζαντίου από τον 11ο αιώνα και εξής. Η συμβολή της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφικής σκέψης στη διαμόρφωση της πολιτικής χριστιανικής συνείδησης του Θεοφυλάκτου, αρχιεπισκόπου Αχρίδος”, *Βυζαντικά* 17 (1997), 391-418.
- Tusculum Lexikon, s.v. Θεοφύλακτος Ἀχρίδος, σσ. 220-221.
- ΤΖΙΑΤΖΙ-ΠΑΡΑΓΙΑΝΝΙ ΜΑΡΙΑ, “Zur panegyrischen Rede des Theophylaktos von Achrida auf Kaiser Alexios I. Komnenos”, *JÖB* 54 (2004), 191-206.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
- ΧΑΝΑΛΑΤΟΣ D., *Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Makedoniens im Mittelalter, hauptsächlich auf Grund der Briefe Theophylakts von Achrida*, München, 1937.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Χωρία από την ερμηνεία του Θεοφυλάκτου στο τετραεγγέλιο και στις επιστολές του απ. Παύλου χρησιμοποιήθηκαν στην Σύνοδο του Ιανουαρίου του 1156 (GRUMEL-DARROUZES, *Les regestes*, no. 1038), οπότε και εξετάστηκαν ως αιρετικές οι δογματικές απόψεις του Μιχαήλ του τοῦ Θεσσαλονίκης και του Εὐσταθίου Δυρραχίου, βλ. Α. ΜΑΙ, *Spicilegium Romanum*, tom. XI, Roma, 1844, σσ. 44-46.

77. Θεοδοσίος Α΄ Βοραδιώτης = πατριάρχης

ΕΡΓΑ :

I) ORATIO

1. Τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Θεοδοσίου λόγος πρὸς Ῥωμαίους μεθ’ ἱκανὴν ἀπολογητικὴν διάλεξιν ἀποδεικνύς καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν χρήσεσιν, ὅτι σφαλερώτατον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ δοξάζειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τὴν γραφὴν ἐκπορεύεσθαι, inc.: “Ἐδει μὲν ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες ... - cod. **Μετοχίου Παναγίου Τάφου** 145, ff. 417r-465r (;) [για τον κώδ. βλ. ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, ἦτοι κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις...*, St. Petersburg, 1899 (ανατ. Bruxelles, 1963), τόμ. Δ΄, σσ. 126-34, ιδ. σ. 128] = Θεοδοσίου πατριάρχου, λόγος πρὸς Ῥωμαίους μεθ’ ἱκανὴν ἀπὸ λογισμῶν πρὸς λατίνους διάλεξιν, καὶ θεοφόρων πατέρων χρήσεσιν, ὅτι σφαλερώτατον τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα δοξάζειν ἐκπορεύεσθαι παρὰ τὴν γραφὴν, cod. **Μονῆς Ὀλυμπιώτισσης (Ἐλασσόνος)** 65, ff. 186r-203v (;) [για τον κώδ. βλ. Β. ΣΚΟΥΒΑΡΑΣ, *Ὀλυμπιώτισσα: περιγραφή και ιστορία της μονῆς - κατάλογος των χειρογράφων - χρονικά σημειώματα - Ακολουθία Παναγίας της Ὀλυμπιώτισσης - έγγραφα εκ του αρχείου της μονῆς (1336-1900)*, Ακαδημία Αθηνῶν/Κέντρον Ἐρεῦνης του Μεσαιωνικοῦ και Νέου Ἑλληνισμοῦ, Αθήνα, 1967, σ. 283]

II) EDICTA CANONICA

1. Περὶ γάμου μετὰ τῆς προμνηστευθείσης τῷ δευτέρῳ ἐξαδέλφῳ, PG 119, cols. 796B-D.
2. Περὶ μνηστείας μὴ ἀρκούσης ἀντὶ τελείου γάμου, PG 119, cols. 796D-797A.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 116-20, 132, 135, 197, 201, 348 n. 10, 505, 507, 561.
- BRAND C.M., *Byzantium confronts the West, 1180-1204*, Cambridge Mass., 1968, σσ. 29, 35, 36-7, 43, 48.
- ΧΩΝΙΑΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛ, Τῶ πατριάρχῃ κῦρ Θεοδοσίῳ, ed. ΦΟΤΕΙΝΙ ΚΟΛΟΝΟΥ, *Michaelis Choniatae Epistulae*, CFHB XLI, Series Berolinensis, Berlin-New York, 2001, σσ. 13-14· Τῶ πατριάρχῃ κῦρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 18-19· Τῶ πατριάρχῃ κῦρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 30-31· Τῶ πατριάρχῃ κῦρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 34· Τῶ πατριάρχῃ κῦρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 84-85.
- ΓΕΔΕΩΝ Μ. Ι., *Πατριαρχικοί Πίνακες. Εἰδήσεις ἱστορικαὶ βιογραφικαὶ περὶ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου μέχρις Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης*, Κωνσταντινούπολη, 1890 [Β' έκδ. Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὑφελίμων Βιβλίων, Αθήνα, 1996, ανατύπ. 2003], σσ. 265-67.
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les registes*, nos. 1152-1161, σσ. 571-76.
- ἸΕΡΟΘΕΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ, <Au Syrien kyr Théodosios (le patriarche)>, inc.: Ἡμεῖς μὲν οὐκ ἔστιν ὁπότε, σ. 86 [DARROUZÈS, no. 39]· <Au patriarche œcuménique (Théodose)>, inc.: Δέσποτά μου ἄγιε, κλινοπετῆ με, σ. 124 [DARROUZÈS, no. 66]· <Au patriarche kyr Théodosios>, inc.: Φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη, σ. 136 [DARROUZÈS, no. 73].
- A. Κ(ΑΖΗΔΑΝ), s.v. Theodosios Boradiotes, ODB, vol. III, σ. 2052.
- ΜΑΓΔΑΛΙΝΟ, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 11, 98 n. 295, 292-93.
- ΜΑΛΑΚΗΣ ΕΥΘΥΜΙΟΣ, Τῶ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως Θεοδοσίῳ τῶ Α', ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 90-91 = ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 66-67.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 123.

78. Θετταλός = i. οἰκουμενικός διδάσκαλος

Το ὄνομά του μαρτυρεῖται σε διάφορες πηγές (βλ. παρακάτω βιβλιογραφία). Δεν σώζονται ἔργα του.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 33.
- ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ Ι. (εισαγ.-μτφρ.-σχόλ.), *Ἰωάννης Τζέτζης, Ἐπιστολαί*, [Κείμενα Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, 3], εκδ. Κανάκη, Αθήνα, 2001, επιστ. 106, σσ. 263, 297.
- GRÜNBAERT M., “Prosopographische Beiträge zum Briefcorpus des Ioannes Tzetzis”, *JÖB* 46 (1996), 175-225, ιδ. σ. 222. [ο G. χρονολογεί την επ. 106 μετά το 1155 & λόγω της χρονικής διάστασης αποκλείει την πρόταση του BROWNING για την ταύτιση του οικουμ. διδασκ. Θετταλού με τον αναφερόμενο από Ευστάθιο & Μ. Χωνιάτη Δημ. Θετταλό].

- ΚΟΛΟΒΟΥ Φ.Χ., *Μιχαήλ Χωνιάτης, Συμβολή στη μελέτη του βίου και του έργου του. Το Corpus των επιστολών*, [Ακαδημία Αθηνών / Πονήματα, Συμβολές στην έρευνα της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας, 2], Αθήνα, 1999, ιδ. σσ. 119, 193.
- ΚΟΛΟΒΟΥ, *Michaelis Choniatae Epistulae*, επιστ. 16: Τῶ Θεσσαλονίκης κῦρ Εὐσταθίῳ, σσ. 20-21.
- _____, *Die Briefe des Eustathios*, επιστ. 24: <Τῶ κυρῶ Δημητρίῳ>, σ. 76. [εἶναι παρακινδυνευμένο, ἀλλὰ ἴσως πρόκειται γιὰ τὸν Θετταλό, βλ. καὶ GRÜNBAUT παραπάνω]
- LEONE, *Ioannes Tzetzae Epistulae*, επιστ. 106: Τῶ οἰκουμενικῶ διδασκάλῳ καὶ ἐκ προσώπου τοῦ πατριάρχου τῶ Θετταλῶ, σσ. 153-155.
- MAGDALINO P., “The Not-So-Secret Functions of the Mystikos”, *REB* 42 (1984), 229-40 [= *Tradition*, ch. XI], σ. 233. [ἀνάλυση τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Τζέτζη]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Ὑπάρχει σφραγίδα (ἄλλου μέλους τῆς ἰδίας οἰκογένειας :) τοῦ Νικήτα Θετταλοῦ, τοῦ 11ου αἰ., βλ. V. LAURENT, *Les sceaux byzantins du médailleur Vatican*, Città del Vaticano, 1962, αρ. 194, σ. 207.

79. Θεωριανός = i. μαίστῳρ καὶ φιλόσοφος (μαίστῳρ τῶν ῥητόρων :)

ΕΡΓΑ :

I) DIALOGI

1. Θεωριανοῦ ὀρθοδόξου διάλεξις πρὸς τὸν καθολικὸν τῶν Ἀρμενίων, ed. PG 133, cols. 121- 212.
2. Θεωριανοῦ διάλεξις δευτέρα μετὰ Νοσέρσου (sic) καθολικοῦ τῶν Ἀρμενίων, ed. PG 133, cols. 212-297.

II) EPISTULA

1. Θεωριανοῦ φιλοσόφου πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ὀρεινῇ ἱερεῖς, περὶ τῆς ἐν Σαββάτῳ νηστείας, τῆς τε θείας κοινωνίας, καὶ περὶ γαμικῆς συζυγίας ἱερέων, καὶ περὶ τοῦ μὴ ξυρᾶν τὸ γένειον, ed. R.-J. LOENERTZ, “L’épître de Théorien le philosophe aux prêtres d’Oreine”, *Mémorial Louis Petit, Mélanges d’Histoire et d’Archéologie Byzantines*, [Archives d’Orient Chretien, 1], Institut Français d’Études Byzantines, Bucarest, 1948, σσ. 317-35.

III) EXCERPTUM DE AZYMIS

1. <Theoriani excerptum de Azymis>, **cod. Marc. 498**, f. 278r = **cod. Marc. II, 66**, f. 32r [βλ. E. MIONI, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti: Indices omnium codicum graecorum, praefatio, supplementa, addenda*, Roma, 1985, σ. 365. Πρόκειται γιὰ *addendum*, ὅπως δηλώνεται (add.), καθὼς στους ἀντιστοιχοὺς καταλόγους τοῦ MIONI στὴν οἰκεία θέση τῆς περιγραφῆς τῶν ἐν λόγῳ κωδίκων δὲν ὑπάρχει καμία σχετικὴ ἀναφορὰ].

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ARNESANO D. – SCIARRA ELISABETTA, “Libri e testi di scuola in Terra d’Otranto”, εἰς: L. DEL CORSO – O. PECERE (eds.), *Libri di scuola e pratiche didattiche. Dall’ Antichità al*

Rinascimento. Atti del Convegno Internazionale di Studi, Cassino, 7-10 Maggio 2008, vol. II, [Edizioni Università di Cassino, Collana Scientifica, 26], Cassino, 2010, σσ. 425-73. [ιδ. σ. 467 υποσημ. 220, όπου αναφορά σε άλλα πρόσωπα νοτιο-ιταλικής καταγωγής στα τέλη 12ου – αρχές 13ου αι. => βλ. και MAGDALINO παρακάτω]

- AUGÉ ISABELLE, “Les relations arméno-grecques dans la seconde moitié du XIIe siècle: aspects diplomatiques”, *Bizantinistica. Rivista di Studii Bizantini e Slavi*, ser. Seconda, 10 (2008), 139-55.
- BARTIKIAN H., “Ο Ἰωάννης Ἀτμάνος, ἡγούμενος τῆς ἐν Φιλιπποπόλει ἀρμενικῆς μονῆς, καὶ ὁ ρόλος του στὶς ἀρμενο-βυζαντινὲς ἐκκλησιαστικὲς διαπραγματεύσεις ἐπὶ τοῦ καθολικοῦ (πατριάρχη) Νέρσεσ Δ΄ τοῦ Χαρίεντος (1166-1173)”, εἰς: *ΑΡΜΟΣ. Τιμητικὸς τόμος στὸν καθηγητὴ Ν.Κ. Μουτσόπουλο γιὰ τὰ 25 χρόνια πνευματικῆς του προσφορᾶς στὸ Πανεπιστήμιο*, τόμ. Β΄, Θεσσαλονίκη, 1991, σσ. 1231-1238.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 319, 627, 628.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 32-33.
- DÖLGER, *Regesten*, nos. 1489, nos. 1505-7, σσ. 261-62.
- DONDAINE A., “«Contra Graecos». Premiers écrits polémiques des Dominicains d'Orient”, *Archivium Fratrum Praedicatorum* 21 (1951), 320-446. [ιδ. σσ. 334-35, όπου δείχνει ὅτι ἡ πραγματεία του Θεωριανοῦ ἦταν γνωστὴ στους δομικανούς που συνέτασσαν ἔργα *contra graecos*]
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les regestes*, nos. 1123, σσ. 550-51.
- ΚΑΡΜΙΡΗΣ Ι., “Σχέσεις Ὀρθοδόξων καὶ Ἀρμενίων καὶ ἰδίως ὁ κατὰ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα θεολογικὸς διάλογος μεταξὺ αὐτῶν”, *ΕΕΘΣΤΑ* 16 (1968), [Τιμητικὸν Ἀφιέρωμα εἰς Ἀμίλκαν Σπ. Ἀλιβιζάτον], 325-417.
- A. K(AZH DAN), s.v. Theorianos, ODB, vol. III, σ. 2069.
- LOENERTZ R., “Autour du traité de Fr. Barthélemy de Constantinople contre les Grecs”, *Archivium Fratrum Praedicatorum* 6 (1936), 361-71. [ιδ. σ. 371, όπου δείχνει ὅτι ἡ ἐπιστολιμαία πραγματεία του Θεωριανοῦ ἦταν γνωστὴ στον Barthélemy που συνέταξε ἔργο *contra graecos*, βλ. και DONDAINE παραπάνω]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 77 n. 189, 106-107, 319, 367 n. 174.
- _____, “Prosopography and Byzantine Identity”, εἰς: AVERIL CAMERON (ed.), *Fifty Years of Prosopography. The Later Roman Empire, Byzantium and Beyond*, [Proceedings of the British Academy, 118], publ. for the British Academy by Oxford Univ. Press, 2003, σσ. 41-56. [βλ. ειδικὰ σσ. 53-54 γιὰ Θεωριανό, & ειδικὰ τὴν περίπτωσιν Νοτιοιταλικῆς καταγωγῆς του]
- ΝΙΚΗΤΑΣ ΧΩΝΙΑΤΗΣ, *Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας*, Τόμος ἑπτακαίδέκατος : Περὶ τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρμενίων, ἣτις τοῖς Μονοφυσίταις συνάπτεται· ἐν αὐτῇ δὲ καὶ προοίμιον ἡμέτερον, καὶ τινες λύσεις πρὸς ἀντιθέσεις τῶν Ἀρμενίων. Ἐκτοτε γράμμα τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ πρὸς τὸν αὐτὸν Καθολικὸν Θεωριανὸν τινος ἐξαποστόλου τοῦ αὐτοῦ βασιλέως εἰς Ἀρμενίαν σταλέντος. Ἐπειτα χρήσεις διάφοροι ἀγίων κατὰ τῆς αὐτῆς αἰρέσεως. Εἶτα συλλογιστικὰ τινὰ κεφάλαια κατὰ τῆς αὐτῆς αἰρέσεως συλλεγέντα παρ’ ἡμῶν, ed. PG 140, cols. 89C-104D (μόνον περὶ αἰρέσεως Ἀρμενίων καὶ ἀντιθέσεις αὐτῶν)
- STONE A.F., “Nerses IV ‘the Gracious’, Manuel I Komnenos, the Patriarch Michael III Anchialos and Negotiations for Church Union between Byzantium and the Armenian Church, 1165-1173”, *JÖB* 55 (2005), 191-208.
- _____, “The missionaries of Manuel I”, *REB* 66 (2008), 253-257.
- SUTTNER E., “Eine «Ökumenische Bewegung» im zwölften Jahrhundert und ihr bedeutendster Theologe, der armenische Katholikos Nerses Schnorhali”, *Κληρονομία* 7 (1975), 87-98.
- TIMPLALEXI, *Medizinisches*, σποράδην. [για ἰατρικὰ ζητήματα στο ἔργο του Θεωριανοῦ]

- Tusculum Lexikon, s.v. Θεωριανός, σ. 223.
- ZEKIYAN B., “Un dialogue œcuménique au XIIe siècle. Les pourparlers entre le Catholicos St. Nerses Snorhali et le légat impérial Théorianos en vue l’union des Églises arménienne et byzantine”, *Actes des XVe Congrès International des Études Byzantines, Athènes – Septembre 1976*, vol. IV: *Histoire. Communications*, Athènes, 1980, σσ. 420-41.

80. Ίάκωβος ὁ μοναχὸς τοῦ Κοκκινοβάφου = (fl. ca. 1130-1150) πνευματικός καθοδηγητής της σεβαστοκρατορίσσας Ειρήνης

ΕΡΓΑ :

D) EPISTULAE ET FRAGMENTA EPISTULARUM

1. Ίακώβου μοναχοῦ γγ' πρὸς τὴν πανευτυχεστάτην σεβαστοκρατορίσσαν κυρίαν Ειρήνην συνέκδημον οὔσαν τῷ κραταιῷ καὶ ἀγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ, ed. ELIZABETH & M. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, [Corpus Christianorum, Series Graeca, 68], Turnhout, Brepols, 2009, σ. 3.
2. <Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ δευτέρα>, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 4-5.
3. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ τρίτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 5-9.
4. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ τετάρτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 9-11.
5. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ πέμπτη, edd. E. & M. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 12-15.
6. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ἕκτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 15-17.
7. <Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ἑβδόμη>, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 17-23.
8. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ὀγδόη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 23-26.
9. Ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ θ', edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 26-30.
10. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ δεκάτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 30-35.
11. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ἑνδεκάτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 35-40.
12. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ δωδεκάτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 41-43.
13. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ τρισκαιδεκάτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 44-46.
14. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ τεσσερισκαιδεκάτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 47-52.
15. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ πεντεκαιδεκάτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 53-56.
16. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ἑξκαιδεκάτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 56-59.
17. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ἑπτακαιδεκάτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 59-63.
18. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ὀκτωκαιδεκάτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 63-66.
19. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ἑνέκαιδεκάτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 66-69.
20. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ εἰκοστή, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 69-71.
21. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ εἰκοστή πρώτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 72-76.
22. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ εἰκοστή δευτέρα, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 76-82.
23. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ εἰκοστή τρίτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 82-91.
24. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ εἰκοστή τετάρτη, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 92-96.
25. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ κέ', edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 97-99.
26. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ κς', edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 99-102.
27. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ κζ', edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 102-105.
28. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ κη', edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 105-108.
29. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ κθ', edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 108-111.

30. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή τριακοστή, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 111-14.
31. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή λα΄, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 115-118.
32. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή λβ΄, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 119-125.
33. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή λγ΄, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 125-129.
34. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή λδ΄, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 129-131.
35. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή λε΄, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 131-134.
36. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή λς΄, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 135-143.
37. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή λζ΄, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 143-149.
38. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή λη΄, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 150-151.
39. <Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή λθ>, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 152-158.
40. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή μ΄, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 158-164.
41. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή μα΄, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 165-177.
42. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή μβ΄, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 177-182.
43. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή μγ΄ πρὸς τὴν αὐτὴν καὶ πάλιν σεβαστοκρατόρισσαν, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 203-205.
44. Fragmentum I, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 205-207.
45. Fragmentum II, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 207-208.

II) ORATIONES ET HOMILIAE

1. Λόγος Ἰακώβου μοναχοῦ περὶ πίστεως κατὰ πνευματομάχων, edd. JEFFREYS, *Iacobi Monachi epistulae*, σσ. 182-202.
2. Εἰς τὴν σύλληψιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐκλεγείς ἀπὸ τῶν Θείων Γραφῶν καὶ περὶ τῶν ἐν ἱστορίαις τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ, ed. PG 127, cols. 544-568A. [BHG 1126]
3. Εἰς τὴν γέννησιν τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, ed. PG 127, cols. 568A-600A. [BHG 1142]
4. Ἐκλεγείς ἀπὸ τῶν Θείων Γραφῶν εἰς τὸ «ἐγένετο τριετῆς ἡ παῖς,» κλπ., ed. PG 127, cols. 600B-632A. [BHG 1153]
5. Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐκλεγείς ἀπὸ τῶν Θείων Γραφῶν, ed. PG 127, cols. 632B-660A. [BHG 1159]
6. Εἰς τὸ, «Ἀναστάσα δὲ Μαριάμ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐπορεύθη εἰς τὴν ὄρεινὴν μετὰ σπουδῆς,» κλπ., ed. PG 127, cols. 660B-697C. [BHG 1120]
7. <Ex quarto Jacobi monachi sermone in Deiparae Desponsationem excerptum>, ed. PG 127, cols. 697D-700D. [BHG 1136p]

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ANDERSON J. C., *An Examination of Two Twelfth-Century Centers of Byzantine Manuscript Production*, unpubl. Ph.D. Thesis, Princeton, 1975.
- _____, “The Seraglio Octateuch and the Kokkinobaphos master”, *DOP* 36 (1982), 83-114.
- _____, “A Twelfth-Century Instance of Reused Parchment: Christ Church College, Wake gr. 32”, *Scriptorium* 44 (1990), 207-16. [ill. by Kokkinobaphos Master – patron, Isaac Sebastokrator]
- _____, “The Illustrated Sermons of James the Monk: their Dates, Order and Place in the History of Byzantine Art”, *Viator* 22 (1991), 69-120.

- ANDERSON J. C. & JEFFREYS M.J., “The decoration of the Sevastokratorissa’s Tent”, *Byz* 64 (1994), 8-18.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 629.
- EHRHARD, *Überlieferung*, Bd. III.1, σσ. 477, 524.
- HUTTER IRMGARD, *Die Homilien des Mönches Iakovos und ihre Illustration, Vat. gr. 1162- Par. gr. 1208*, unpubl. Ph.D. Diss., Univ. of Vienna, 1970.
- HUTTER IRMGARD – CANART P., *Das Marienhomiliar des Mönchs Jakobos von Kokkinobaphos, Codex Vaticanus Graecus 1162*, [Codices e Vaticanis Selecti, 79], Vatican City, 1991.
- JANIN, *Grand centres byzantines*, σ. 163. [για μονή Θεοτόκου του Κοκκινοβάφου σε Όλυμπο Βιθυνίας]
- JEFFREYS ELIZABETH, “The Sebastokratorissa Eirene as literary patroness: the monk Iakovos”, *JÖB* 32/3 (1982), 63-71.
- _____, “The *Song of Songs* and Twelfth-Century Byzantium”, *Prudentia* 23 (1991), 36-54.
- _____, “Mimesis in an ecclesiastical context. The case of Iakovos Monachos”, εις: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (Hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftlichen Symposions zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 153-64. [μεταξύ άλλων έκδ. & σχολ. επ. 37]
- JEFFREYS ELIZABETH M. – JEFFREYS M., “Who was the Sebastokratorissa Eirene?”, *Byz* 64 (1994), 40-68.
- _____, “Immortality in the Pantokrator?”, *JÖB* 44 (1994), [ΑΝΔΡΙΑΣ. Herbert Hunger zum 80. Geburtstag], 193-201.
- _____, *Iacobi Monachi epistulae*, [Corpus Christianorum, Series Graeca, 68], Turnhout, Brepols, 2009. [για το πρόσωπο του Ιακώβου βλ. ιδ. σσ. xv-xxiv]
- JEFFREYS M., “Iakovos Monachos, Letter 3”, εις: ANN MOFFATT (ed.), *MAISTOR. Classical, Byzantine and Renaissance Studies for Robert Browning*, [Byzantina Australensia, 5], Canberra, 1984, σσ. 241-57.
- KIRPIČNIKOV A., “Der Briefwechsel des Mönches Jakobos mit der Kaiserin”, *Lětopis der Neuruss. Universität Odessa* 2 (1892), 185-280. [russ.]
- ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΗ ΣΟΦΙΑ, *Βυζαντινά Χειρόγραφα από τα Μοναστήρια της Μικράς Ασίας*, Αθήνα, 2004, σ. 78.
- LAGA C., “Entering the Library of Jacobus Monachus. The Exemplar of Jacobus’ Quotations from the *Commentary on the Song of Songs* by Gregory of Nyssa”, εις: K. DEMOEN – J. VEREECKEN (eds.), *La spiritualité de l’univers byzantin dans le verbe et l’image*, [Studia Patristica, 30], Turnhout, 1997, σσ. 151-61.
- LINARDOU KALLIRROE, “The Couch of Solomon, a Monk, a Byzantine Lady, and the Song of Songs”, *Studies in Church History* 39 (2004), 73-85.
- _____, “The Kokkinobaphos manuscripts revisited: the internal evidence of the books”, *Scriptorium* 61/2 (2007), 384-407 [& pl. 42-51].
- MAGUIRE H., *Art and Eloquence in Byzantium*, Princeton New Jersey, Princeton University Press, 1981, σσ. 19, 49.
- MULLETT MARGARET, “Aristocracy and Patronage in the literary circles of Comnenian Constantinople”, εις: M. ANGOLD (ed.), *The Byzantine aristocracy IX to XIII Centuries*,

- [BAR International Series 221], 1984, αρ. 10, σσ. 173-201 [ανατύπ. εις: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, [Greek Literature, vol. 9], New York, 2001, ch. 16] [= EADEM, *Letters*, ch. VIII], ιδ. σ. 179.
- NELSON R. S., “Theoktistos and associates in twelfth-century Constantinople: an illustrated New Testament of A.D. 1133”, *The J. Paul Getty Museum Journal* 15 (1987), 53-78 [= *Later Byzantine Painting. Art, Agency, and Appreciation*, Variorum Collected Studies, Ashgate, Aldershot, 2007, V, σσ. 1-58 (με διαφορετική σελιδαρίθμηση σε σχέση με την αρχική του άρθρου στο περιοδικό)]. [για την πατρωνεία της Ειρήνης]
 - R. S. N(ELSON) – A. K(AZH)DAN), s.v. James of Kokkinobaphos, ODB, vol. II, σ. 1031.
 - NESBITT J.W. – ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Ν. (eds.), *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*, vol. 2, Dumbarton Oaks, 1994, no. 55.1, σ. 96.
 - RHOBY A., “Verschiedene Bemerkungen zur Sebastokratorissa Eirene und zu Autoren in ihrem Umfeld”, *Νέα Ψώμη* 6 (2009), 305-336.
 - ROILLOS, *Amphoteroglossia*, σ. 223.
 - STORNAJOLO C., *Miniature delle omilie de Giacomo monaco (Cod. vatic. gr. 1162) e dell' Evangeliaro greco urbinato (Cod. vatic. urbin. gr. 2)*, [Codices e Vaticanis selecti, series minor, 1], Roma, 1910.
 - TIMPLALEXI, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρ. ζητήματα σε επιστολές του Ιακώβου]
 - VOLK O., *Die byzantinischen Klosterbibliotheken von Konstantinopel, Thessalonike und Kleinasien*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philos. Fakultät der Ludwig-Maximilians-Univ. zu München, 1954, σ. 179.

81. Ἱερόθεος ὁ μοναχός =

ΕΡΓΑ :

I) EPISTULAE

- ❖ Ἐπιστολαὶ τοῦ μοναχοῦ Ἱεροθέου πρὸς διαφόρους, σχεδιασθεῖσαι μετὰ τὴν ἐκ τῆς Πόλεως ἀναχώρησιν, *cod. Acad. Roumaine gr. 508*, σσ. 42-48, 63-317. [για τὸν κώδ. βλ., LITZICA, *Catalogul manuscriptor...*, σσ. 273-74] Βλ. J. DARROUZÈS, “Un recueil épistolaire du XII siècle: Académie Roumaine cod. gr. 508”, *REB* 30 (1972), 199-229.
- 1. Τῶ μεγάλῳ δουκί, inc.: Ὅρον μὲν τοῦτον ἐθέμην, σ. 42. [DARROUZÈS, no. 17]
- 2. Τῶ π(ατ)ριάρχ(η) κυρῶ Δοσιθέῳ τῶ Σύρῳ, inc.: Τάχα μὲν ὡς ἐν ὀνείροις, σ. 43. [DARROUZÈS, no. 18]
- 3. Τῶ αὐτῶ, inc.: Ὡς κερδαλεώτατά μοι, σ. 44. [DARROUZÈS, no. 19]
- 4. Τῶ Ζηρῶ κυρῶ Θεοδοσίῳ, inc.: Οὐκ ἄλλο τι, νῆ τὴν ἱεράν, σ. 45. [DARROUZÈS, no. 20]
- 5. Τῶ αὐτῶ, inc.: Ἦθος μὲν ἀνθρώπου καταμαθεῖν, σ. 46. [DARROUZÈS, no. 21]
- 6. Τοῖς ὁμοψύχοις ἡμῖν Φρυγανίτ(αις) μοναχοῖς, inc.: Κύκλος ἤδη παρωλίσθησεν, σσ. 47-48. [DARROUZÈS, no. 22]
- 7. <Ἀνεπίγραφο – τοῖς αὐτοῖς ;>, inc.: Ἀπωτάτω μὲν ἀλλήλων, ὀσιωτάτη μοι ξυνωρίς, σ. 63. [DARROUZÈS, no. 26]
- 8. Τοῖς αὐτοῖς, inc.: Τάχα δὲ Πιερῖαι, σ. 64. [DARROUZÈS, no. 27]
- 9. Τῶ υἱῶ τοῦ πρωτονοταρίου, inc.: Ἐποθοῦμέν σε καὶ πάλιν, σ. 67. [DARROUZÈS, no. 28]

10. Τῷ μεγάλῳ οἰκονόμῳ τῆς Περιβλέπτου, τῷ Ῥαδηνῷ, inc.: Ἐγγραφας ὑπεραπολογησάμενος, σ. 68. [DARROUZES, no. 29]
11. Τοῖς Φρυγανίταις, inc.: Οὐδὲ τὰ τῆς φιλίας ἡμῖν, σ. 69. [DARROUZES, no. 30]
12. Τοῖς αὐτοῖς, inc.: Ὡς σοφιστικὰ ὑμῖν τὰ ἐπιχειρήματα, σ. 71. [DARROUZES, no. 31]
13. Τοῖς αὐτοῖς, inc.: Ταῦτα μὲν ὑμῖν τὰ ἐμά, σ. 75. [DARROUZES, no. 32]
14. Τῷ μεγάλῳ κυρῷ Θεοδορίτῳ, inc.: Τιμόθεος μὲν ἐκεῖνος, σοφός, σ. 77. [DARROUZES, no. 33]
15. Τοῖς αὐτοῖς (δηλ. Φρυγανίταις), inc.: Εἰ κατὰ τὴν <έν> Εὐαγγελίῳ, σ. 81. [DARROUZES, no. 34]
16. Τῷ κυρῷ Ἄντωνίῳ, inc.: Εἰ δὲ καὶ τῷ βελτίστῳ, σ. 82. [DARROUZES, no. 35]
17. Τῷ Μαγουλᾶ, inc.: Ἐδεξάμην σου τὴν γραφὴν, φορτίδας, σ. 83. [DARROUZES, no. 36]
18. Τῷ μεγάλῳ λογαριαστικῷ, inc.: Εἰ καὶ παρὰ θηρίων, σ. 83. [DARROUZES, no. 37]
19. Τῷ ἀρχιμανδρίτῃ τῶν Στουδίων, inc.: Χωρὶς, φασί, τὰ Μυσῶν, σ. 85. [DARROUZES, no. 38]
20. Τῷ σύρῳ κυρῷ Θεοδοσίῳ, inc.: Ἡμεῖς μὲν οὐκ ἔστιν ὁπότε, σ. 86. [DARROUZES, no. 39]
21. Τῷ υἱῷ τοῦ πρωτονοταρίου, inc.: Ὑπέσχου ἐλθεῖν συνεπιψηφίζοντος, σ. 87. [DARROUZES, no. 40]
22. Τῷ γραμματικῷ τοῦ βασιλέως τῷ Σεργοπούλῳ, inc.: Εὐνομον μὲν φασὶ τὸν Λοκρόν, σ. 87. [DARROUZES, no. 41]
23. Τῷ αὐτῷ, inc.: Ἰδοὺ σοὶ καὶ γάλα προβάτων, σ. 88. [DARROUZES, no. 42]
24. Τῷ γραμματικῷ κυρῷ Ἰωάννῃ, inc.: Οὐ παρέβαλε πρὸς ἡμᾶς, σ. 89. [DARROUZES, no. 43]
25. Τῷ μεγάλῳ δουκί, αὐτοσχέδιον, inc.: Οὐχ οὕτως τις διψικωτάτως, σ. 90. [DARROUZES, no. 44]
26. Τῷ ἀπὸ πρωτοστρατόρων, κατὰ πάροδον, inc.: Ἀπεφθάκει μὲν παρὰ τὰς Σειρήνας, σ. 91. [DARROUZES, no. 45]
27. Τῷ φιλοσόφῳ κυρῷ Μιχαήλ, inc.: Ἐγὼ δὲ θαυμάζω τίποτε, σ. 92. [DARROUZES, no. 46]
28. Τῷ μοναχῷ κυρῷ Γρηγορίῳ τῷ Τυχινῷ, inc.: Εἰ μὴ ἐγίνωσκόν μου, σ. 93. [DARROUZES, no. 47]
29. Τῷ γραμματικῷ κυρῷ Ἰωάννῃ, inc.: Οὐ πόρρω τραγικῆς τραγωδίας, σ. 95. [DARROUZES, no. 48]
30. Τῷ υἱῷ τοῦ πρωτονοταρίου, inc.: Εἰ τοσοῦτον εὐφραίνειν οἶδεν, σ. 98. [DARROUZES, no. 49]
31. Τῷ ἀρχιμανδρίτῃ (i.e. τῶν Στουδίων), inc.: Ἐγὼ σου τὴν ἔνωσιν, σ. 99. [DARROUZES, no. 50]
32. Τῷ κυρῷ Ἄντωνίῳ, inc.: Τὸν θεσπεσιώτατόν μου κῦριν, σ. 100. [DARROUZES, no. 51]
33. Τῷ Μαυρομάτῃ κυρῷ Κοσμᾶ, inc.: Ἐγὼ μὲν οὐ τολμῶ λέγειν, σ. 101. [DARROUZES, no. 52]
34. Τῷ υἱῷ τοῦ πρωτονοταρίου, inc.: Αἰτιάσεως πόσης οὐκ οἶδα, σ. 102. [DARROUZES, no. 53]
35. Τῷ Πετριώτῃ, inc.: Τὴν τῆς ἐντιμότητός σου, σ. 104. [DARROUZES, no. 54]
36. Τῷ λογικωτάτῳ κυρῷ Νεοφύτῳ, inc.: Ἦν μὲν Ἀλέξανδρος σωφρωνῶν, σ. 105. [DARROUZES, no. 55]
37. <Ἀνεπίγραφον>, inc.: Θούλλην τινὰ καλουμένην, σ. 105. [DARROUZES, no. 56]
38. Τῷ αὐτῷ, inc.: Δανιήλ μὲν ἐκεῖνος, σ. 108. [DARROUZES, no. 57]

39. Τῷ αὐτῷ, inc.: Δὶς τὰ καλά, τὸ παροιμιῶδες, σ. 109. [DARROUZES, no. 58]
40. Τῷ Στουδίτῃ, inc.: Πάτερ ἅγιε ... τὰ συμβάντα σοι, σ. 111. [DARROUZES, no. 59]
41. Τῷ μεγάλῳ δουκί, inc.: Τοῦτο ἐκεῖνο, ἡ ἔμοι πεποθημένη, σ. 112. [DARROUZES, no. 60]
42. Τῷ κυρῷ Νεοφύτῳ, inc.: Ἡμεῖς μὲν ἀδελφέ, σ. 115. [DARROUZES, no. 61]
43. Τῷ μεγάλῳ δουκί, inc.: Ἀρκεῖς μὲν εἰς παρηγορίαν, σ. 118. [DARROUZES, no. 62]
44. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς βασιλικῆς μονῆς, inc.: Ἡ μὲν παρὰ τῷ μύθῳ χελιδῶν, σ. 119. [DARROUZES, no. 63]
45. Τῷ μεγάλῳ δουκί, inc.: Πολλὴ τῷ θεῷ χάρις, ἅγιέ μου κύριε, σ. 121. [DARROUZES, no. 64]
46. Τῷ βασιλικῷ καθηγουμένῳ, inc.: Τίνων εἰσὶν οἱ λιμένες, σ. 122. [DARROUZES, no. 65]
47. Τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ (Θεοδοσίῳ), inc.: Δέσποτά μου ἅγιε, κλινοπετῆ με, σ. 124. [DARROUZES, no. 66]
48. Τῷ βασιλικῷ καθηγουμένῳ, inc.: Οὐκ ἦλθον, οὐχ ὅτι παρήκουσα, σ. 125. [DARROUZES, no. 67]
49. Τῷ γραμματικῷ κυρῷ Ἰωάννῃ, inc.: Ἦσκουν μὲν οἱ Πυθαγόρειοι, σ. 125. [DARROUZES, no. 68]
50. Τῷ προκαθημένῳ τοῦ Π(α)λατ(ίου), inc.: Πολλὴν μὲν τὴν θλίψιν, σ. 127. [DARROUZES, no. 69]
51. Τῷ οἰκονόμῳ τῆς Περιβλέπτου, τῷ Ῥαδινῷ (sic), inc.: Τάχα ξένον οὐδὲ εἰ διὰ παλαιᾶς, σ. 130. [DARROUZES, no. 70]
52. Τῷ Σεργοπούλῳ, inc.: Ὅπως μὲν σοι τὰ λοιπά, σ. 132. [DARROUZES, no. 71]
53. Τῷ αὐτῷ, inc.: Ὡς ὑπέραντλος, ὡς ὑπέρχειλῆς μοι (sic), σ. 134. [DARROUZES, no. 72]
54. Τῷ πατριάρχῃ κυρῷ Θεοδοσίῳ, inc.: Φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη, σ. 136. [DARROUZES, no. 73]
55. <Fin de lettre>, σ. 139. [DARROUZÈS, no. 74]
56. Τῷ Κλασματᾶ, inc.: Ὡς συμπαθεῖς ἡμεῖς, σ. 139. [DARROUZÈS, no. 75]
57. Τῷ σουπ^δ (à l'éparchos de la Ville), inc.: Ἄρχει μὲν νῦν ὁ περιπόθητος, σσ. 141-44. [DARROUZÈS, no. 76]
58. Τῷ γραμματικῷ κυρῷ Ἰωάννῃ, inc.: <Εἶ> τις ἦν ... ἐγὼ γινώσκων, σ. 144. [DARROUZÈS, no. 77]
59. Τῷ Ἀπλουστάρχῳ, inc.: Τάχα ποιοῦμεν οὐδὲν ἀπεικός, σ. 146. [DARROUZÈS, no. 78]
60. Τῷ Ῥαδηνῷ, inc.: Εἰ τὸ φῶς σκότος, σ. 147. [DARROUZÈS, no. 79]
61. Τῷ μεγάλῳ δουκί, inc.: Περιττὸς καὶ πάλιν ἐγώ, σ. 149. [DARROUZÈS, no. 80]
62. <Ἀνεπίγραφον>, inc.: Περίβλεψαι τὸν κόσμον τοῦτον, σ. 154. [DARROUZÈS, no. 81]
63. Τῷ κυρῷ Μάρκῳ, inc.: Εἰ τῷ ἡμετέρῳ σοι, σ. 157. [DARROUZÈS, no. 82]
64. Τῷ αὐτῷ, inc.: Ἦν μὲν οὐκ οἶδα, σ. 158. [DARROUZÈS, no. 83]
65. Τῷ σεβαστῷ τῷ Παλαιολόγῳ, inc.: Οὐκ οἶμαι τῶν περὶ ἡμᾶς, σ. 159. [DARROUZÈS, no. 84]
66. Τῷ Ἐξαζηνῷ, inc.: Τάχα μυστήριόν μοι δοκεῖ, σ. 161. [DARROUZÈS, no. 85]
67. Τῷ Καταφλῶρον, inc.: Ἔχει μὲν οὐδὲν τι χρηστόν, σ. 164. [DARROUZÈS, no. 86]
68. Τῷ προκαθημένῳ (i.e. τοῦ Παλατίου), inc.: Ἔχει μὲν ἡμᾶς ἡ τραχεῖα, σ. 165. [DARROUZÈS, no. 87]
69. <ἀνεπίγραφον>, inc.: Καὶ τί ἂν σοι τῶν ἐμῶν, σ. 167. [DARROUZÈS, no. 88]
70. Τῷ προκαθημένῳ (i.e. τοῦ Παλατίου), inc.: Ἐγγύς μου εἶ σύ, σ. 168. [DARROUZÈS, no. 89]

71. Τῶ υἱῶ τοῦ μεγάλου λογαριαστοῦ, inc.: Εἶχον ἑναγχος οὐ καλῶς, σ. 169. [DARROUZÈS, no. 90]
72. Τῶ σουπε (:), (à l'évêque), inc.: Ἄνθρακες ἡμῖν ὁ θησαυρός, σ. 172. [DARROUZÈS, no. 91]
73. Τῶ Καταφλῶρον, inc.: Ἐχω μὲν οὐδέν τι ἕτερον, σ. 173. [DARROUZÈS, no. 92]
74. Τῶ ἡμέτέρῳ ἱατρῶ, inc.: Ὀμήρῳ μὲν τῶ σοφῶ, σ. 174. [DARROUZÈS, no. 93]
75. <Ἀνεπίγραφον, à un très haut personnage>, inc.: Καὶ τοὺς ἰχθύας φασί, σ. 175. [DARROUZÈS, no. 94]
76. <Ἀνεπίγραφον, au même, très probablement>, inc.: Ἰδού, θεοτίμητε κύριέ μου, σ. 182. [DARROUZÈS, no. 95]
77. <Ἀνεπίγραφον, à l'empereur>, inc.: Ἡ παρὰ Θεοῦ, κὰν μὴ θέμις, σ. 183. [DARROUZÈS, no. 96]
78. <Ἀνεπίγραφον, au haut fonctionnaire>, inc.: Ἐξ ἀκαθάρτου μὲν στόματος, σ. 184. [DARROUZÈS, no. 97]
79. <Ἀνεπίγραφον>, inc.: Καὶ γαστέρες αἰ πλείους, σ. 187. [DARROUZÈS, no. 98]
80. <Ἀνεπίγραφον>, inc.: Εἶτα, ὦ ἀγαθέ, σὺ μὲν, σ. 190. [DARROUZÈS, no. 99]
81. <Ἀνεπίγραφον, à un nommé Jean (grammatikos)>, inc.: Ἄρά σοι, Ἰωάννη γενναῖε, σ. 194. [DARROUZÈS, no. 100]
82. <Ἀνεπίγραφον, à un dignitaire ecclésiastique>, inc.: Ἦγιασμένε μοι δέσποτα καὶ ὄντως ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, πολλῆς ἡμᾶς ἔπλησε, σ. 195. [DARROUZÈS, no. 101]
83. <Ἀνεπίγραφον>, inc.: Οὐ μικρὰν ὑπέστην ζημίαν, σ. 198. [DARROUZÈS, no. 102]
84. <Ἀνεπίγραφον>, inc.: Ἄ συμβέβηκεν ὑμῖν, τέκνον, σ. 200. [DARROUZÈS, no. 103]
85. <Ἀνεπίγραφον>, inc.: Εἰρήνη σοι [ἀδελφέ Darrouzes, leg. ἀθλητά;], εἰρήνη καὶ γαλήνη, σ. 201. [DARROUZÈS, no. 104]
86. <Ἀνεπίγραφον>, inc.: Τὰ αὐτὰ τῇ προτέρᾳ, σ. 203. [DARROUZÈS, no. 105]
87. <Ἀνεπίγραφον>, inc.: Ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις καλοῖς, σ. 205. [DARROUZÈS, no. 106]
88. <Ἀνεπίγραφον>, inc.: Ἄρα ἐνέγκοις ἂν μοι ραδίως, σ. 206. [DARROUZÈS, no. 107]
89. <Ἀνεπίγραφον, à un dignitaire ecclésiastique>, inc.: Δικαιότατον ὄφλημα παρ' ἀγίου, σ. 206. [DARROUZÈS, no. 108]
90. <Ἀνεπίγραφον, à un dignitaire ecclésiastique>, inc.: Ἐξ αὐτῶν σοι τῶν προθύρων, σ. 207. [DARROUZÈS, no. 109]
91. <Ἀνεπίγραφον, à un personnage civil assez élevé>, inc.: Ὑπερένδοξε καὶ αὐθέντα κύρι, εἴης μοι, σ. 208. [DARROUZÈS, no. 110]
92. <Ἀνεπίγραφον, à un haut personnage de sang impérial>, inc.: Κύριέ μου ἅγιε ὑπέρτιμε, ἡ μὲν μνήμη τῆς σῆς ὑπεροχῆς, σ. 210. [DARROUZÈS, no. 111]
93. <Ἀνεπίγραφον - lettre de recommandation pour un prêtre>, inc.: Ἀληθὴν μαρτυρίαν καὶ ἀναγκαίαν, σ. 211. [DARROUZÈS, no. 112]
94. <Ἀνεπίγραφον, à un métropolitain d'âge vénérable>, inc.: Τὰ τῆς σῆς ζωῆς εὐαγγέλια, σ. 213. [DARROUZÈS, no. 113]
95. <Ἀνεπίγραφον, à un métropolitain, ou plus probablement à un archonte ecclésiastique élevé>, inc.: Ἡμῖν μὲν ὑμῖν ἀθανασίαν, σ. 214. [DARROUZÈS, no. 114]
96. <Ἀνεπίγραφον, au nouvel empereur (Isaac II)>, inc.: Δέσποτά μου ἅγιε, χάρις τῶ δεσπότη τῆς κρίσεως, σ. 215. [DARROUZÈS, no. 115]
97. <Ἀνεπίγραφον, à l'empereur>, inc.: Δέσποτά μου ἅγιε, ἡμεῖς μὲν ὡς οἰκεῖοι δοῦλοι, σ. 217. [DARROUZÈS, no. 116]
98. <Ἀνεπίγραφον, au patriarche>, inc.: Δέσποτα ἡμῶν ἅγιε, ἐκέῖνα καὶ ἡμῖν, σ. 219. [DARROUZÈS, no. 117]
99. <Ἀνεπίγραφον>, inc.: Οὐ τοῦτο δὲ ἦν, σ. 220. [DARROUZÈS, no. 118]

100. <Άνεπίγραφον, à un métropolitite ?>, inc.: Δέσποτά μου ἄγιε, ἐμὸς μὲν ἐστίν, σ. 220.
[DARROUZÈS, no. 119]
101. <Άνεπίγραφον>, inc.: Ἦκουσταί μοι τὰ κατὰ σέ, σ. 221. [DARROUZÈS, no. 120]
102. <Άνεπίγραφον, à l'empereur>, inc.: Δέσποτα ἡμῶν ἄγιε, κλῖνον τὸ οὖς σου, σρ. 221.
[DARROUZÈS, no. 121]
103. <Άνεπίγραφον, au haut fonctionnaire civil, *saint* par rapport à l'empereur>, inc.: Ἄγιέ μου αὐθέντα, ἢ σὴ ἀγαθότης, σ. 224. [DARROUZÈS, no. 122]
104. <Άνεπίγραφον, à l'empereur>, inc.: Δέσποτά μου ἄγιε ... τὸ μὲν τῶν ἀμαρτημάτων, σ. 226. [DARROUZÈS, no. 123]
105. <Άνεπίγραφον, à l'empereur co-régnant>, inc.: Δέσποτά μου ἄγιε, τὸ τὰ κατ' ἐμέ, σ. 228. [DARROUZÈS, no. 124]
106. <Άνεπίγραφον>, inc.: Οὐ τοσοῦτον εὐφραίνειν οἶδε, σ. 232. [DARROUZÈS, no. 127]
107. <Άνεπίγραφον>, inc.: Λόγος μὲν (τις ἐρεῖ ;) Ὀρφέα, σ. 235. [DARROUZÈS, no. 130]
108. <Άνεπίγραφον>, inc.: Ἐπειδὴ καιροῦ περίστασις, σ. 237. [DARROUZÈS, no. 131]
109. <Άνεπίγραφον>, inc.: Διὰ μικρῶν συλλαβῶν, σ. 238. [DARROUZÈS, no. 134]
110. <Άνεπίγραφον, à un noble>, inc.: Αἱ μὲν χελιδόνες εὐδῖαν, σ. 239.
[DARROUZÈS, no. 135]
111. <Άνεπίγραφον, au même probablement>, inc.: Διὰ τῆς πρὸς σὲ πρώτης, σ. 240.
[DARROUZÈS, no. 136]
112. <Άνεπίγραφον>, inc.: Ὁ τῶν γραμμάτων ἡμῶν, σ. 241. [DARROUZÈS, no. 137]
113. <Άνεπίγραφον>, inc.: Ἐξ αὐτῆς βαλβίδος καὶ ἐκ προοιμίων, σ. 241.
[DARROUZÈS, no. 138]
114. <Άνεπίγραφον>, inc.: Ἦ ἔλαθεν ἢ οὐκ ἐνόησεν, σ. 244. [DARROUZÈS, no. 139]
115. <Άνεπίγραφον, à un haut fonctionnaire>, inc.: Ἄνεμάθομεν, περιφανέστατε ἄνθρωπε, σ. 246.
[DARROUZÈS, no. 140]
116. <Άνεπίγραφον, à la partie adverse visée dans la lettre précédente ?>, inc.: Οὐ καλῶς ποιεῖς, σ. 246. [DARROUZÈS, no. 141]
117. <Schéma de rapport>, inc.: Ἦνίκα τὴν παροῦσαν δέξῃ, σ. 247. [DARROUZÈS, no. 142]
118. <Άνεπίγραφον, à un officier de justice civile>, inc.: Ὁ τὴν παροῦσαν γραφὴν ἐπικομιζόμενος, σ. 248. [DARROUZÈS, no. 143]
119. <Άνεπίγραφον, à un fonctionnaire ecclésiastique>, inc.: Τινὲς τῶν πλησιοχώρων, πνευματικὴ ἀδελφέ, σ. 249. [DARROUZÈS, no. 144]
120. <Άνεπίγραφον, à un officier civile de justice>, inc.: Ὅτε τὴν γραφὴν σου ἐδεξάμην, σ. 251. [DARROUZÈS, no. 145]
121. <Άνεπίγραφον, à un délinquant récidiviste>, inc.: Ἡμεῖς ταῖς σαῖς ὑποσχέσεσι, σ. 251. [DARROUZÈS, no. 146]
122. <Άνεπίγραφον, à un officier de justice>, inc.: Πολλὴν ἀπολαύοντες τῆς ἄνωθεν, σ. 252. [DARROUZÈS, no. 147]
123. <Άνεπίγραφον, à un officier de justice>, inc.: Παρὰ πολλῶν μανθάνοντες τὴν θεοφιλῆ, σ. 253. [DARROUZÈS, no. 148]
124. <Άνεπίγραφον, à un confrère>, inc.: Εἰ καὶ πολὺ τὸ ἀπεῖργον, σ. 254.
[DARROUZÈS, no. 149]
125. <Άνεπίγραφον, après la précédente ?>, inc.: Ἐθαύμασα τὸ ὑπερφυῆς, σ. 254.
[DARROUZÈS, no. 150]
126. <Άνεπίγραφον>, inc.: Ἐπειδὴ τὴν ἡμετέραν γραφὴν παρεβλέψω, σ. 255.
[DARROUZÈS, no. 151]
127. <Ἀκέφαλον>, deux lignes d'un fin de lettre, σ. 255. [DARROUZÈS, no. 152]
128. <Άνεπίγραφον, à un confrère moine>, inc.: Χάρις τῷ ἀγίῳ Θεῷ, πνευματικὴ ἀδελφέ, σ. 256. [DARROUZÈS, no. 153]

129. <Άνεπίγραφον, à un confrère>, inc.: "Ἐδειξας ἡμῖν διὰ τῶν ἔργων, σ. 256. [DARROUZÈS, no. 154]
130. <Άνεπίγραφον>, inc.: Μόλις τοῦ κατασχόντος ἡμᾶς, σ. 257. [DARROUZÈS, no. 155]
131. <Άνεπίγραφον, à un confrère moine>, inc.: Περὶ τῶν αὐτόθι εἰσερχομένων, σ. 258. [DARROUZÈS, no. 156]
132. <Άνεπίγραφον>, inc.: "Ἐγραψας ἡμῖν μεμνησθαί σου, σ. 259. [DARROUZÈS, no. 157]
133. <Άνεπίγραφον>, inc.: "Ἐδειξας ὄντως τὴν σεαυτοῦ, σ. 260. [DARROUZÈS, no. 158]
134. <Άνεπίγραφον>, inc.: "Ὅτε τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, σ. 261. [DARROUZÈS, no. 159]
135. <Άνεπίγραφον, à un archonte supérieur de l'Eglise, ou un métropolitain>, inc.: Οἷας ὁ δυστυχής, σ. 263. [DARROUZÈS, no. 160]
136. <Άνεπίγραφον, à un récidiviste>, inc.: <Ἐγρα>ψάμην σοι τῶν ἀλλοτρίων, σ. 264. [DARROUZÈS, no. 161]
137. <Άνεπίγραφον>, inc.: "Ἔως πότε ἀμαρτωλοί, σ. 264. [DARROUZÈS, no. 162]
138. <Άνεπίγραφον>, huit lignes d'un fin de lettre, σ. 266. [DARROUZÈS, no. 163]
139. <Άνεπίγραφον, à un fonctionnaire civile>, inc.: 'Ὅ τὸ γράμμα σοι διδούς, περίβλεπτέ μου κύριε καὶ ἀδελφέ, σ. 266. [DARROUZÈS, no. 164]
140. <Άνεπίγραφον, au stratopédarchès de toute l'armée>, inc.: Φίλτατε ἀδελφέ, πολλῶν ὀφειλέτης εἰμὶ τῇ μονῇ τῆς Ναρσοῦ, σ. 267, συνεχίζει στην σ. 279, ed. P. GAUTIER, "Précisions historiques sur le monastère de ta Narsou", *REB* 34 (1976), 101-110. (κέιμ. στις σσ. 102-103, ὅπου αναφορά σε τροφεία καὶ παιδευτήρια) [DARROUZÈS, no. 165]
141. <Άνεπίγραφον, à un haut fonctionnaire>, inc.: Τολμηρὸν μὲν ἐπιπαρρησιάζεσθαι, σ. 279. [DARROUZÈS, no. 166]
142. <Άνεπίγραφον, à un haut fonctionnaire>, inc.: 'Ὁ Ζακχαῖός ποτε Χριστόν, σσ. 274-75. [DARROUZÈS, no. 170]
143. <Άνεπίγραφον, à un fonctionnaire>, inc.: Καὶ σὺ μὲν καὶ κακίζεις, σσ. 276-77, 269, 268. [DARROUZÈS, no. 172]
144. <Άνεπίγραφον, à un confrère>, inc.: Παρὰ τῶν ἐντυγχανόντων σοι, σσ. 268, 280. [DARROUZÈS, no. 173]
145. <Άνεπίγραφον, au même>, inc.: Ἐξίσταμαι ἀκούων τὰ σά, σ. 280. [DARROUZÈS, no. 174]
146. <Άνεπίγραφον, des moniales à l'empereur>, inc.: Ἄλλ' οὐδ' ὁ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ, σ. 283. [DARROUZÈS, no. 175]
147. <Άνεπίγραφον, des mêmes au même>, inc.: Αἴρουμεν, ἰδού, καὶ ἡμεῖς αἱ μοναχαί, σ. 284, ed. M. GRÜNBAERT, "Nonnen bitten um kaiserliche Hilfe gegen den Zahn der Zeit (Hierotheos, ep. 157)", *Νέα Ῥώμη* 6 (2009), [*Ἐξεμπλον. Studi in onore di Irmgard Hutter*, I], 389-91. [DARROUZÈS, no. 176]
148. <Άνεπίγραφον, à un médecin>, inc.: Νόσημά τι καινοφανέστατον, σ. 285. [DARROUZÈS, no. 177]
149. <Άνεπίγραφον>, inc.: Ὑγιαίνειν πάντας ὑμᾶς εὐχομαι, σ. 287. [DARROUZÈS, no. 178]
150. <Άνεπίγραφον, à un confrère moine>, inc.: Ἡμεῖς οὐδὲν τι ἀγαθόν, σ. 288. [DARROUZÈS, no. 179]
151. Τῶ καθηγουμένῳ, inc.: Τὸ τῆς ἀγιωσύνης σου, σ. 289. [DARROUZÈS, no. 180]
152. <Άνεπίγραφον>, inc.: Ἐοικεν ὡς οὐκ ἄλλως, σ. 291. [DARROUZÈS, no. 181]
153. <Άνεπίγραφον, à un higoumène>, inc.: Εἰ καὶ βραχεῖς ἡμεῖς, σ. 292. [DARROUZÈS, no. 182]
154. <Άνεπίγραφον, à un moine Kallistos>, inc.: Ἀγαπητέ μοι ἐν Κυρίῳ ἀδελφέ Κάλλιστε, ὑγιαίνων, σ. 293. [DARROUZÈS, no. 183]

155. <Άνεπίγραφον, à un metropolitte>, inc.: Δύο τὰς φιλοσοφίας, σ. 295. [DARROUZÈS, no. 184]
156. <Άνεπίγραφον, à un higoumène>, inc.: Τὴν βραχεῖάν σου γραφήν, σ. 297. [DARROUZÈS, no. 185]
157. <Άνεπίγραφον>, inc.: Ἡ περὶ τὴν εἰς τὴν αὐθεντίαν σου, σ. 298. [DARROUZÈS, no. 186]
158. <Άνεπίγραφον>, inc.: Τάχα μοι ὑπερήμερος, σ. 300. [DARROUZÈS, no. 187]
159. <Άνεπίγραφον>, inc.: Αἱ ἀπροσδόκητοι τῶν μεγάλων, σ. 302. [DARROUZÈS, no. 188]
160. <Άνεπίγραφον>, deux lignes d'un fin de lettre, σ. 304. [DARROUZÈS, no. 189]
161. <Άνεπίγραφον>, inc.: Ὁ μὲν Σωτὴρ καὶ δεσπότης, σ. 304. [DARROUZÈS, no. 190]
162. <Άνεπίγραφον>, inc.: Πανεντιμώτατε δέσποτα, εὐκτήριόν τι, σ. 304. [DARROUZÈS, no. 191]
163. <Άνεπίγραφον>, inc.: Ἐξεδεχόμενην σου τὴν ἐπιθυμίαν, σ. 307. [DARROUZÈS, no. 192]
164. <Άνεπίγραφον>, inc.: Ἐπειδὴ διὰ τὴν ἐπιγινομένην, σσ. 315-17. [DARROUZÈS, no. 196]

II) TESTAMENT

1. <Prologue de testament>, inc.: Καὶ πόσα δ' ἂν καὶ οἶα, σ. 313. [DARROUZÈS, no. 194]

III) VERSUS

[SPURIUM]

1. <Άνεπίγραφον>, inc.: Τῶν πρωτοτύπων οἶδα καὶ τῶν εἰκόνων, σσ. 314-315, ed. M. GRÜNBART, "Text zum Bild – ein Epigramm auf Ioannes den Evangelisten", εἰς: M. HINTERBERGER – ELISABETH SCHIFFER (hrsg.), *Byzantinische Sprachkunst. Studien zur byzantinischen Literatur. Gewidmet Wolfram Hörandner zum 65. Geburtstag*, [Byzantinisches Archiv 20], De Gruyter, Berlin, 2007, σσ. 104-106. [DARROUZÈS, no. 195]

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- DARROUZÈS J., "Un recueil épistolaire du XII siècle: Académie Roumaine cod. gr. 508", *REB* 30 (1972), 199-229.
- GRÜNBART M., "Nachrichten aus dem Hinterland Konstantinopels: Die Briefsammlung des Mönchs Hierotheos (12. Jahrhundert)", *BZ* 100 (2007), 57-70.
- _____, "The letter-collection of Hierotheos the monk (12th Century)", *Basilissa* 2 (2008). [δεν ετέθη σε κυκλοφορία ο τόμος ακόμη]
- _____, "Nonnen bitten um kaiserliche Hilfe gegen den Zahn der Zeit (Hierotheos, ep. 157)", *Νέα Ῥώμη* 6 (2009), [*Ἐξεμπλον. Studi in onore di Irmgard Hutter*, I], 389-91.
- MULLETT MARGARET, "In peril on the sea: travel genres and the unexpected", εἰς: RUTH J. MACRIDES (ed.), *Travel in the Byzantine World*, Aldershot, 2002, σσ. 259-84. [= EADEM, *Letters*, ch. XIV], ἰδ. σ. 279.
- _____, "Constructing identities in twelfth-century Byzantium", εἰς: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΑΓΓΕΛΙΔΗ (εκδ.), *Το Βυζάντιο ὤριμο για Ἀλλαγές. Επιλογές, ευαισθησίες και τρόποι ἔκφρασης ἀπὸ τον ενδέκατο στον δέκατο πέμπτο αἰώνα*, [EIE/IBE, Διεθνὴ Συμπόσια 13], Ἀθήνα, 2004, σσ. 129-44, ἰδ. σσ. 140-143.
- TIMPLALEXI, *Medizinisches*, σποράδην. [για ἰατρ. ζητήματα σε ἐπιστολές του Ἱεροθέου]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Δεν θα πρέπει να συγχέεται ο εν λόγω μοναχός Ίερόθεος με τον ομώνυμο και επίσης λόγιο μοναχό του 13ου αιώνας (των χρόνων του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου). Για τον τελευταίο βλ. ἀρχιμ. ΝΙΚ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, *Ὁ ἱερομόναχος Ίερόθεος (11΄ αἰ.) καὶ τὸ ἀνέκδοτο συγγραφικὸ ἔργο του, Κριτικὴ ἔκδοση, Β΄ ἔκδοση, Ἀθήνα, 2007.*

82. **Ἰταλικὸς Μιχαήλ** =
- διδάσκαλος τῶν ἰατρῶν
 - διδάσκαλος τοῦ ψαλτῆρος
 - διδάσκαλος τοῦ ἀποστόλου
 - διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου
 - ἐπίσκοπος Φιλιππουπόλεως

Σφραγίδα του επισκόπου Φιλιππουπόλεως Μιχαήλ Ἰταλικού
(πηγή : LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 1765).

ΕΡΓΑ :

I) ΕΠΙΣΤΥΛΑΕ

- ❖ 29 από τις επιστολές του Ἰταλικοῦ ἐκδόθηκαν ἀπὸ τον J. A. Cramer, *Anecdota Graeca e codd. Manuscriptis bibliothecarum Oxoniensium*, vols. III-IV, Oxford, 1836 [ανατύπ. Hakker, Amsterdam, 1963], σσ. 158-203 ὡς: Ἐπιστολαὶ ἀνεπιγράφου τινός, σοφωτάτου τὰ μάλιστα. Νεότερη κριτικὴ ἔκδοση του συνόλου των επιστολῶν ἐγινε ἀπὸ τον P. GAUTIER, *Michel Italikos, Lettres et discours*, [Archives de l'Orient chrétien 14], Paris, 1972.
1. Πρὸς τὸν Πρόδρομον, ed. GAUTIER, no. 1, σσ. 58-65.
 2. Πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπὶ Κωνσταντίνῳ τῷ Ἁγιοθεοδωρίτῃ ἀποθανόντι, ed. GAUTIER, no. 4, σσ. 89-91.
 3. Πρὸς τὴν δέσποιναν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, ed. GAUTIER, no. 5, σσ. 92-98.
 4. Θεοδώρῳ τῷ Προδρόμῳ, ed. GAUTIER, no. 6, σσ. 99-101.
 5. <Lettre au sébaste et logothète Grégoire Kamatèros>, ed. GAUTIER, no. 12, σσ. 135-138.
 6. <Lettre à un rhéteur inconnu>, ed. GAUTIER, no. 13, σσ. 139-140.
 7. <Lettre au César Nicéphore Bryennios>, ed. GAUTIER, no. 14, σσ. 141-144.
 8. <Lettre au César Nicéphore Bryennios>, ed. GAUTIER, no. 16, σσ. 152.
 9. <Lettre au César Nicéphore Bryennios>, ed. GAUTIER, no. 17, σσ. 153-154.
 10. <Lettre à l'éphore Théophane>, ed. GAUTIER, no. 18, σσ. 155-159.
 11. <Lettre à Etienne Mèlès>, ed. GAUTIER, no. 19, σσ. 160-163.
 12. Τῷ λογοθέτῃ <Lettre à Etienne Mèlès>, ed. GAUTIER, no. 20, σσ. 164-166.
 13. Εἰς τὸν αὐτὸν <Lettre à Etienne Mèlès>, ed. GAUTIER, no. 21, σσ. 167-168.
 14. Εἰς τὸν Καματηρὸν κύρ Μιχαήλ, τὸν τοῦ κύρ Ῥωμανοῦ υἱόν, ed. GAUTIER, no. 22, σσ. 169-172.
 15. <Lettre au basileus Jean Comnène>, ed. GAUTIER, no. 23, σσ. 173-175.
 16. Τῷ ῥήτορι <Lettre à un rhéteur>, ed. GAUTIER, no. 24, σσ. 176-177.
 17. Πρὸς τὸν Λίζικα, ed. GAUTIER, no. 25, σσ. 178.

18. <Lettre a son frère >, ed. GAUTIER, no. 26, σσ. 179-180.
19. Πρὸς τὸν βασιλικὸν γραμματικόν, ed. GAUTIER, no. 27, σσ. 181-183.
20. <Lettre à un inconnu>, ed. GAUTIER, no. 28, σσ. 184-192.
21. <Lettre à un philosophe>, ed. GAUTIER, no. 29, σσ. 193-195.
22. <Lettre à un inconnu>, ed. GAUTIER, no. 30, σσ. 196-200.
23. Τῷ Τζικνόγλω, ed. GAUTIER, no. 31, σσ. 201-203.
24. Τῷ ἱατρῷ Λειψιώτῃ, ed. GAUTIER, no. 32, σσ. 204-207.
25. Τῷ ἀκτουαρίῳ, ed. GAUTIER, no. 33, σσ. 208-210.
26. <Lettre à Adrien Comnène, archevêque de Bulgarie>, ed. GAUTIER, no. 34, σσ. 211-12.
27. Πρὸς τὸν Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν περὶ τῆς «όμαίμων» φωνῆς ἐρωτήσαντα, ed. GAUTIER, no. 35, σσ. 213-218.
28. Πρὸς τὸν χαρτοφύλακα, ed. GAUTIER, no. 36, σσ. 219-221.
29. Πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον, ed. GAUTIER, no. 37, σσ. 222-224.
30. Τῷ Βαφεωπούλῳ, ed. GAUTIER, no. 38, σσ. 225-227.
31. Τῷ μεγάλῳ δομεστικῳ, ed. GAUTIER, no. 39, σσ. 228-230.
32. Τῷ λογοθέτῃ τοῦ δρόμου τῷ Μέλητι, ed. GAUTIER, no. 40, σσ. 231-233.
33. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἰταλικοῦ πρὸς τὸν φιλόσοφον Πρόδρομον, ed. GAUTIER, no. 42, σσ. 237-238.
34. Πρὸς τὸν σακελλάριον κατὰ Ἀρμενίων, περὶ τῆς ἡμέρας τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, ed. GAUTIER, no. 45, σσ. 295-301.

II) ORATIONES

1. Λόγος εἰς τὸν πατριάρχην κῆρ Μιχαὴλ τὸν πρῶν ἡγούμενον τῆς Ὁξείας, ed. GAUTIER, no. 2, σσ. 66-80.
2. Λόγος αὐτοσχεδίως ῥηθεὶς εἰς τὴν βασιλίδαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, ὅτε ἐπέτρεψεν αὐτῷ ἀποστοματίσαι λόγον, ed. GAUTIER, no. 15, σσ. 145-151.
3. Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν καὶ πορφυρογέννητον ἐπὶ τοῖς κατὰ Συρίαν ἀγῶσιν αὐτοῦ, ed. GAUTIER, no. 43, σσ. 239-270.
4. Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν βασιλέα κῆρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν καὶ πορφυρογέννητον, ed. GAUTIER, no. 44, σσ. 271-294.

III) MONODIAE

1. <Monodie sur le sébastocrator Andronic Comnène, fils d'Alexis Ier Comnène>, ed. GAUTIER, no. 3, σσ. 81-88.
2. Ἐπὶ πέρδικι μονωδία τεθνηκότι μετὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν παιζόντων, ed. GAUTIER, no. 7, σσ. 102-104.
3. Μονωδία ἐπὶ τῷ ἀκτουαρίῳ τῷ Παντεχνῇ, ed. GAUTIER, no. 9, σσ. 111-15.
4. Μονωδία εἰς τὸν σεβαστοκράτορα κῆρ Ἀνδρόνικον, τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ πορφυρογεννήτου θανόντα, ὅτε ἐκόμιζεν ἐξ Ἀτταλίας νεκρὸν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ βασιλέα κῆρ Ἀλέξιον τὸν πορφυρογέννητον, ed. GAUTIER, no. 11, σσ. 129-134.

IV) PRAEFATIO

1. Πρόλογος εἰς τὴν διάταξιν τῆς καισαρίσεως κυρᾶς Ἄννης ὡς παρ' ἐκείνης ἐκδοθεὶς, ed. GAUTIER, no. 8, σσ. 105-109.

V) DIDASCALIA

1. Διδασκαλία ἦν ἐπνευσεν ὅτε ἐσφραγίσθη διδάσκαλος τῶν εὐαγγελίων, κατὰ τὴν εἰκοστὴν πέμπτην τοῦ δεκεμβρίου μηνός, κατ' αὐτὴν τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, ed. GAUTIER, no. 10, σσ. 116-128.

VI) PROGYMNASMA

1. Τοῦ Ἰταλικοῦ ἠθοποιῶν ποιῶν ἄν εἴποι λόγους ὁ ἅγιος Στέφανος ὁ πρωτομάρτυς, παρὰ τοῦ νεωκόρου τοῖς Βενετικοῖς πωλούμενος, ed. GAUTIER, no. 41, σσ. 234-236.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- AGAPITOS P., “Michael Italikos, Klage auf den Tod seines Rebhuhns”, *BZ* 82 (1989), 59-68.
- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 173-178.
- ARMSTRONG PAMELA, “Literary Polemic in Twelfth-Century Constantinople”, εις: NEVRA NECIPOGLU *et al.* (eds.), *Change in the Byzantine World in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, Istanbul, 2010, σσ. 333-41. [ιδ. σ. 339 κ.ε., όπου η υπόθεση ότι ο Θραξ φιλόσοφος που αναφέρεται στο αποδιδόμενο στον Νικόλαο Μεθώνης *De Daemonibus* μπορεί ίσως να είναι ο Μιχαήλ Ιταλικός]
- BALDWIN B., “Five Textual Notes”, *Museum Philologum Londiniense* 8 (1987), 5-12. [= IDEM, *Roman and Byzantine Papers*, Amsterdam, 1989]. [4. Three observations on Euripides, Fragment 71: επιρροές Νικάνδρου & Ευριπίδη σε επιστ. 35 Ιταλικού]
- _____, “Classicism, Content and Contemporaneity in Michael Italicus”, *Byz* 62 (1992), 109-17.
- _____, “Euripides in Byzantium”, εις: J.R.C. COUSLAND – J.R. HUME (eds.), *The Play of Texts and Fragments. Essays in Honour of Martin Cropp*, [Mnemosyne Supplements. Monographs on Greek and Roman Language and Literature, vol. 314], Brill, Leiden-Boston, 2009, σσ. 433-43. [ιδ. σ. 438 για γνώση σπανίων έργων του Ευριπίδη από Ιταλικό]
- BROWNING R., “An unnoticed fragment of Sappho?”, *Classical Review* N.S. 10 (1960), 192-93 [= IDEM, *Studies*, ch. V]. [για Σαπφώ σε Ιταλικό]
- _____, “The Patriarchal School”, σσ. 194-197.
- _____, “A Further Testimony to Human Dissection in the Byzantine World”, *Bull. of the History of Medicine* 59 (1985), 518-20. [= IDEM, *History*, ch. XIII]. [από μονωδία Ιταλικού σε Παντεχνή]
- CAVALLO G., “Εν βαρβάρους χωρίοις. Riflessioni su cultura del centro e cultura delle periferie a Bisanzio”, εις: *Byzantina-Metabyzantina. La périphérie dans le temps et l'espace. Actes della 6e séance plénière organisée par Paolo Odorico dans le cadre su XXe International Congrès d'études Byzantine, Collège de France-Sorbone, Paris 19-25 Aout 2001*, [Dossiers Byzantines, 2], Centre d'études byzantines, néo-helleniques ed sud-est européennes, Paris, 2003, σσ. 77-106.
- _____, “Oralità scrittura libro lettura. Appunti su usi e contesti didattivi tra antichità e Bisanzio”, εις: L. DEL CORSO – O. PECERE (eds.), *Libri di scuola e pratiche didattiche. Dall' Antichità al Rinascimento. Atti del Convegno Internazionale di Studi, Cassino, 7-10 Maggio 2008*, vol. I, [Edizioni Università di Cassino, Collana Scientifica, 26], Cassino, 2010, σσ. 11-36. [ιδ. σ. 28, όπου αναφορά στο θέμα των *συναναγνώσεων*]
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., “Σαπφικά”, *Ελληνικά* 36 (1985), 3-11. [σε Μιχ. Ιταλικό]
- _____, “Ποικίλα Ελληνικά”, *Ελληνικά* 38 (1987), 283-95. [για αρχ. χωρία σε Ιταλικό]

- _____, “Ποικίλα Ελληνικά, Β’”, *Ελληνικά* 40 (1989), 92-102. [για Μιχ. Ιταλικό]
- _____, “Πρόκλος Διάδοχος και Μιχαήλ Ιταλικός”, *ΕΕΦΣΑΠΘ*, τμήμα Φιλολογίας, 1 (1991), 165-72. [αν & αναφέρει τον Πρόκλο ονομαστικά δις μόνο, ο Ιταλικός τον γνώριζε, όπως φαίνεται & από επιστ. του, & ειδικά τα *Στοιχεία Θεολογίας*]
- _____, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 41, 77-79, 94-95, 112-13.
- _____, “Ξεχασμένες μαρτυρίες”. [αρ. Β14]
- CRESCI LIA RAFFAELLA, “*Exempla storici greci negli encomi e nella storiografia bizantini del XII secolo*”, *Rhetorica*, 22.2 (2004), 115-45. [για την προβολή προτύπων ιστορ. παρελθόντος & την σύγκρισή τους με εγκωμιαζόμενο πρόσωπο στους λόγους Ιταλικού]
- CRISCUOLO U., “Note filologiche I”, *Boll. Badia gr. Grottaferrata* N.S. 30 (1976), 59-63. [ειδ. 3. Per la fortuna di Sinesio nel XII secolo, σε Μιχ. Ιταλικό]
- _____, “Note filologiche II”, *Bolletino della badia greca di Grottaferrata* 34 (1980), 185-92. [για Μιχ. Ιταλικό]
- _____, “Note filologiche III”, *Filologia e forme letterarie. Studi offerti a Francesco della Corte*, Urbino, Università degli studi, 1987, vol. V, σσ. 191-205. [ειδ. 1. Su una ripresa da Licofrone in Michele Italico]
- _____, “Sull’ inno sesto di Sinesio”, *Boll. Badia gr. Grottaferrata* N.S. 45 (1991), 45-53. [ιδ. σσ. 50 κ.ε. για επιρροές από τον έκτο ύμνο του συνεισίου σε Μιχ. Ιταλικό]
- DILLER A., “Photius ‘Bibliotheca’ in Byzantine Literature”, *DOP* 16 (1962), 389-96. [ανατύπ. στο *Studies in Greek Manuscript Tradition*, Amsterdam, 1983, no. 35, σσ. 329-38 (διατηρεί και την πρωτότυπη αρίθμηση)]. [Ιταλικός & Φώτιος]
- DUFFY J., “Reactions of Two Byzantine Intellectuals to the Theory and Practice of Magic: Michael Psellos and Michael Italikos”, εις: H. MAGUIRE (ed.), *Byzantine Magic*, Washington D.C., 1995, σσ. 85-97 [σσ. 96-97: επιστ. 31 του Ιταλικού].
- EASTWOOD B. & MARTIN H. JR., “Michael Italicus and Heliocentrism”, *GRBS* 27 (1986), 113-20.
- ΓΕΔΕΩΝ Μ. Ι., *Κανονικαί διατάξεις, ἐπιστολαί, λύσεις, θεσπίσματα τῶν ἁγιωτάτων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μέχρι Διονυσίου τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως*, τόμ. Β’, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1889 [=ανατύπ. στη σειρά *Subsidia Byzantina, Subsidia ope iterata*, vol. VII, Leipzig, 1970], αρ. ΡΙΗ’ (PKΖ’), σ. 8: Νικολάου τοῦ Μουζάλωνος περὶ πρεσβυτέρων κατεγνωσμένων καὶ ποιούντων ἔκκλησιν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχη. [αναφορά σε πράξη του Ιταλικού ως μητρ. Φιλιππουπόλ.]
- GENTILINI ANNA, *Fortuna neogreca di Pindaro*, Padova, 1971. [σ. 7 για Πίνδαρο σε Ιταλικό]
- GRABMANN M., *Mittelalterliches Geistesleben*, [Abhandlungen zur Geschichte der Scholastik und Mystik, 3], München, 1956. [Μιχ. Ιταλικός κ.ά.]
- JOUANNO CORINNE, “Les Byzantines et la Seconde Sophistique: Étude sur Michel Psellos”, *REG* 122 (2009), 113-144. [οι συγγραφείς της Β’ Σοφιστικής ήταν υπόδειγμα και για τον Ιταλικό]
- A. K(AZH)DAN, s.v. Michael Italikos, ODB, vol. II, σσ. 1368-1369.
- KENNEDY, *Greek Rhetoric*, σ. 318. [για επιστ. του Ιταλικού στην Ειρήνη Δούκαινα (περ. 1120) εστιάζει στην διαπραγματεύση του θέματος της ρητορικής στον *Γοργία* και στον *Φαίδρο*]
- LAMMA P., “La spedizione di Giovanni Comneno in Cilicia ed in Siria in un panegirico inedito di Michele Italiko”, *Memorie della Accademia delle scienze di Bologna, Classe di scienze morali* N.S. 4 (1952), 5-28 [= IDEM, *Oriente et Occidente nell’alto medioevo*, (Medioevo et Umanesimo, 5), Padue, 1968, σσ. 339-367].

- _____, “Manuele Comneno nel panegirico di Michele Italiko (Codice 2412 della Biblioteca Universitaria di Bologna)”, *Atti dello VIII Congresso Internazionale di Studi Bizantini (Palermo, 3-10 Aprile 1951)*, I, σσ. 397-408 [= *SBN7 (1953)* = IDEM, *Oriente et Occidente nell’alto medioevo*, (Medioevo et Umanesimo, 5), Padue, 1968, σσ. 369-82].
- LEVEN K.-H., “Gelehrter Aberglauben, abergläubische Gelehrte ? Michael Italikos, ein Amulett gegen die ‘Pest’ und die Medizin in Byzanz”, *Das Mittelalter* 10 (2005), 53-63.
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,3, σσ. 114-15, no. 1765 [Πόλις Φιλίππου, θρέμματος ἀποστόλων, / ἔχεις τροφόν με Μιχαήλ Ἰταλόθεν – 12ος αι. (1140-1157)]
- LITTLEWOOD A.R., “A Statistical Survey of the Incidence of Repeated Quotations in Selected Byzantine Letter-Writers”, εις: J. DUFFY – J. PERADOTTO (eds.), *GONIMOS. Neoplatonic and Byzantine Studies Presented to L.G. Westerink at 75*, Buffalo – New York, 1988, σσ. 137-54. [ποσοτική ανάλυση χωρίων που αντλήθηκαν από εκκλησ.-θεολογικές & κοσμικές πηγές, & ο αριθ. που επαναλαμβάνονται σε επιστ. Ιταλικού]
- _____, “The Byzantine letter of consolation in the Macedonian and Komnenian periods”, *DOP* 53 (1999), 19-41, ιδ. σ. 35.
- ΛΟΥΚΑΚΙ, *Discours annuels*, σποράδην.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σποράδην. [βλ. ειδ. σ. 414 υποσημ 3, όπου αναφορά στα απολεσθέντα έργα του ~]
- _____, “Prosopography and Byzantine Identity”, εις: AVERIL CAMERON (ed.), *Fifty Years of Prosopography. The Later Roman Empire, Byzantium and Beyond*, [Proceedings of the British Academy, 118], publ. for the British Academy by Oxford Univ. Press, 2003, σσ. 41-56, βλ. ιδ. σ. 51.
- ΜΑΝΑΦΗΣ Κ., “Φιλολογικαὶ παρατηρήσεις εἰς τὸ ἔργον τοῦ Μιχαήλ Ἰταλικοῦ”, *ΕΕΒΣ* 39-40 (1972-73), [= *ΛΕΙΜΩΝ, Προσφορά Ν.Β. Τωμαδάκη*], 464-75.
- ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ ΑΙΜ., “Ο Μιχαήλ Ἰταλικός και ο Γαληνός (Μονωδία ἐπὶ τῷ ἄκτουαρίῳ τῷ Παντεχνῆ)”, *Ελληνικά* 43 (1993), 29-44.
- _____, “Μία παρατήρηση στην *Μονωδία ἐπὶ τῷ ἄκτουαρίῳ τῷ Παντεχνῆ* του Μιχαήλ Ἰταλικού”, *Ελληνικά* 43 (1993), 408-409. [διορθώσεις στην έκδ. Gautier]
- MILLER T. S., *The Birth of the Hospital in the Byzantine Empire*, The John Hopkins Univers. Press, Baltimore & London, 1997, σ. 150.
- MORRONE COBALTINA, “La clausola ritmica in Michele Italico”, *JÖB* 32/3 (1982), 355-63.
- MULLETT MARGARET, “Aristocracy and Patronage in the literary circles of Comnenian Constantinople”, εις: M. ANGOLD (ed.), *The Byzantine aristocracy IX to XIII Centuries*, [BAR International Series 221], 1984, αρ. 10, σσ. 173-201. [ανατύπ. εις: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, [Greek Literature, vol. 9], New York, 2001, ch. 16] [= EADEM, *Letters*, ch. VIII], σσ. 175, 176, 177, 180, 182.
- NESBITT J.W. & ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Ν. (eds.), *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*, vol. 1: *Italy, North of the Balkans, North of the Black Sea*, Dumbarton Oaks, 1991. [no. 68]
- ΝΙΑΡΧΟΣ, *Η Ελληνική Φιλοσοφία*, σσ. 41, 43, 50.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 155.
- ΠΑΠΑΓΕΟΡΓΙΟΥ Π.Ν., “Zu Manasses und Italikos”, *BZ* 12 (1903), 258-60.
- ΠΑΠΑΙΟΑΝΝΟΥ ΣΤΡ., “*Language Games, Not the Soul’s Beliefs: Michael Italikos to Theodoros Prodromos, On Friendship and Writing*”, εις: M. HINTERBERGER – ELISABETH SCHIFFER (hrsg.), *Byzantinische Sprachkunst. Studien zur byzantinischen*

- Literatur. Gewidmet Wolfram Hörandner zum 65. Geburtstag*, [Byzantinisches Archiv 20], De Gruyter, Berlin, 2007, σσ. 218-33.
- PERASSI C., “Un prodigioso filatterio monetale nella Costantinopoli del XII secolo: l’epistola 33 di Michele Italico”, *Aevum* 79 (2005), 363-403.
 - PONTANI F., “Le cadavre adoré: Sappho à Byzance”, *Byz* 71 (2001), 233-50. [Σαπφώ σε Μιχ. Ιταλικό & Ευστάθιο Θεο/νίκης]
 - PRIMAVESI O., “Lecteurs antiques et byzantines d’Empédocle : de Zenon à Tzétzès”, εις: A. LAKS – C. LOUGUET (eds.), *Qu’ est-ce que la Philosophie Présocratique*, [Cahiers de Philologie, 20], 2002, 183-204, ιδ. σσ. 199-200.
 - RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, μεταξύ των οποίων και του Ιταλικού]
 - REXINE J., rev. of : P. GAUTIER, *Michel Italikos ...*, Paris, 1972, *Speculum* 50 (1975), 491-93. [στη βιβλιοκρισία συγκεντρώνει αναφορές σε χαμένα έργα του Ιταλικού]
 - ΣΑΡΡΗΣ, *Η βυζαντινή παραμυθητική επιστολή*, σσ. 128, 310, 312, 405, 425.
 - SLATER W.J., *Aristophanis Byzantii Fragmenta*, [Sammlung griechischer und lateinischer Grammatiker, Bd. 6], De Gruyter, Berlin-New York, 1986, σσ. 83-86. [testimonia Αριστοφάνη Βυζ. σε επιστολές Ιταλικού, ed. GAUTIER, σσ. 216-17]
 - SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, ενότητα 7, αρ. 26-28, σσ. 150-155.
 - TANNERY P., “Théodore Prodrome. Sur le grand et le petit (a Italikos)”, *Annuaire de l’association pour l’encouragement des études grecques en France* 21 (1887), 104-19. [κείμε. 111-119]
 - ΤΑΤΑΚΙΣ Β., *La Philosophie byzantine*, Paris, 1949 [= αγγλ. μτφ. Ν. ΜΟΥΤΑΦΑΚΗΣ, *Byzantine Philosophy*, Indianapolis/Cambridge, 2003], σσ. 170, 177, 186.
 - ΤΙΜΠΛΑΛΕΞΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρ. ζητήματα σε επιστολές του Ιταλικού]
 - TREU M., “Michael Italikos”, *BZ* 4 (1895), 1-22.
 - Tusculum Lexikon, s.v. Ιταλικός Μιχαήλ, σσ. 242-243.
 - ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
 - WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 832, σ. 375. [σφραγίδα του Μιχ.]
 - WIRTH P., “Neue Spuren eines Sapphobruch Stücks”, *Hermes* 91 (1963), 115-17.
 - _____, “Zur Kenntnis heliosatellitischer Planetartheorien im griechischen Mittelalter”, *Hist. Zeitschrift* 212 (1971), 363-66. [για Μιχαήλ Ιταλικό]
 - ZORZI N., “La croce gemmata recuperata da Giovanni II Comneno a Shaytar (1138)”, *Boll. Badia gr. Grottaferrata* N.S. 55 (2001), 63-98. [από Νικ. Χωνιάτη, Ιω. Κίνναμο, Μιχ. Ιταλικό & Νικ. Βασιλάκη]

83. Ἰωάννης Ἴταλός = i. ὕπατος τῶν φιλοσόφων

ΕΡΓΑ :

I) OPERA PHILOSOPHICA

1. Ἰωάννου τοῦ Ἴταλοῦ πρὸς τὸν βασιλέα κῦρ Ἀνδρόνικον ἐρωτήσαντα περὶ διαλεκτικῆς, edd. GREG. CERETELI - N. KETSCHAKMADZE, *Joannis Itali Opera, textum graecum secundum collationem a GREGORIO CERETELI, confectam edidit et praefatione instruxi N. KETSCHAKMADZE*, Tbilisi, 1966, σσ. 1-16.

2. Ἰωάννου τοῦ Ἱταλοῦ ἔκδοσις περὶ τῆς τῶν συλλογισμῶν ὕλης καὶ τῆς συστάσεως αὐτῶν, edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 16-34.
3. Τοῦ αὐτοῦ φιλοσόφου μέθοδος ῥητορική ἐκδοθεῖσα κατὰ σύνοψιν, edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 35-42.

ΑΠΟΡΙΑΙ ΚΑΙ ΛΥΣΕΙΣ

4. Εἰς τὸ «τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν». Ν. – Πόσα τὰ αἷτια εἰσὶν, ed. P. JOANNOU, *Ioannes Italos, Quaestiones quodlibetales (Ἀπορίαι καὶ λύσεις), Editio Princeps*, [Studia Patristica et Byzantina, 3], Ettal, 1956, σσ. 1-2· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 49-50.
5. Ἐτέρα ἐρμηνεία εἰς τὸ «τέχνη τεχνῶν» καὶ ὅτι πάντα τῆς φιλοσοφίας ἐξήρτηνται, ed. JOANNOU, σσ. 2-3· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 50-52.
6. Ὅτι τὸ καθόλου ζῶον οὔτε λογικόν οὔτε ἄλογον, ed. JOANNOU, σσ. 3-5· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 52-54.
7. Εἰς τὸ «λογικώτερον περὶ αὐτῶν καὶ τῶν προκειμένων οἱ παλαιοὶ διέλαβον», ed. JOANNOU, σσ. 5-6· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 54-55.
8. Ὅτι ὑφεστήκασιν τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη καὶ ὅτι ἀσώματα, ed. JOANNOU, σσ. 7-8· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 56-57.
9. Εἰς τὸ αὐτὸ πάλιν περὶ τε τῶν γενῶν καὶ τῶν εἰδῶν, ed. JOANNOU, σσ. 8-9· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 57-58.
10. Πῶς ἢ οὐσία ἀθύπαρκτος λέγεται καὶ μηδενὸς δεομένη πρὸς σύστασιν, ed. JOANNOU, σσ. 9-10· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 59-60.
11. Περὶ τῆς τῶν ἀσωμάτων φύσεως, ed. JOANNOU, σσ. 10-11· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 60-61.
12. Διατί εἰσι πέντε φωναὶ καὶ οὐχὶ ἕξ, ed. JOANNOU, σσ. 11-12· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 61-62.
13. Ὅτι αἱ φωναὶ λογικαὶ εἰσι καὶ φυσικαὶ, ed. JOANNOU, σσ. 12-13· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 62-63.
14. Τί ποτέ ἐστιν ὃ φησιν ὁ Πορφύριος ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ· οὐ γὰρ περιέχει τὸ γένος τὰ εἶδη, ἀλλὰ «δοκεῖ περιέχειν» λέγει, ed. JOANNOU, σ. 13· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 64.
15. Τι ἐστὶ περιοχή, ed. JOANNOU, σσ. 13-14· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 64-65.
16. Διατί οὐχ ὀρίζεται τὰς πέντες φωνὰς ὁ Πορφύριος, ἀλλ' ὑπογράφει, ed. JOANNOU, σσ. 14-15· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 65-66.
17. Ὅτι τὸ ὄν γένος οὐκ ἔστι, ed. JOANNOU, σσ. 15-16· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 66-67.
18. Εἰς τὸ «ὄλον γὰρ τι τὸ γένος», ed. JOANNOU, σσ. 16-17· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 67-68.
19. Ὅτι ὄργανόν ἐστι ἢ λογικὴ πραγματεία τῆς φιλοσοφίας, μέρος δὲ οὐδαμῶς, ed. JOANNOU, σσ. 17-18· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 68-69.
20. Πῶς φέρεται τὸ λογικόν κατὰ ἀνθρώπου καὶ θείου, ed. JOANNOU, σσ. 18-19· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 70-71.
21. Πῶς τὸ ζῶον δυνάμει λέγεται ἔχειν τὰς ἐξ' αὐτοῦ διαφορὰς, καὶ οὐκ ἐνεργεία, ed. JOANNOU, σσ. 19-20· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 71-72.
22. Ὅτι ἀσώματα τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη, ed. JOANNOU, σσ. 20-21· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 72-73.
23. Ὅτι πᾶν γένος συμβεβηκός, ed. JOANNOU, σσ. 21-22· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 73-74.

24. Πῶς τὸ «νοῦ καὶ ἐπιστήμης» καθ' αὐτὸ συμβεβηκός, ed. JOANNOU, σσ. 22-23· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 74-75.
25. Ὅτι οὐκ ἔστι τὸ συμβεβηκός γένος, ed. JOANNOU, σσ. 23-24· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 75-76.
26. Ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ καθόλου ἄνθρωπος σῶμα, ed. JOANNOU, σσ. 24-25· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 76-77.
27. Διατί κατὰ τὸ εἶδος ἢ αὔξεις γίνεται καὶ οὐ κατὰ τὴν ὕλην, ed. JOANNOU, σσ. 25-26· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 77-78.
28. Διατί προτέτακται ἢ οὐσία τῶν λοιπῶν κατηγοριῶν, ed. JOANNOU, σσ. 26-27· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 78-79.
29. Διατί φησιν ὁ Ἀριστοτέλης οὐ μόνον οὐσίας τὸ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι, ἀλλὰ καὶ διαφορᾶς, ed. JOANNOU, σσ. 27-28· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 79-80.
30. Μάλιστα δὲ ἢ ἐναντιότης τοῦ ποσοῦ περὶ τὸν τόπον δοκεῖ εἶναι, ed. JOANNOU, σσ. 28-29· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 80-81.
31. Εἰς τὸ Περί ἐρμηνείας ἕκδοσις ἐπίτομος, ed. JOANNOU, σσ. 29-37· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 82-93.
32. Πῶς ὁ Πορφύριος πέντε φωνάς, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης δέκα, ed. JOANNOU, σσ. 38-39· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 93-95.
- N. – Διατί εἰσὶ πέντε φωναὶ καὶ οὐ πλείους
– Τῆς ὑλικῆς δυνάδος συζυγίαι
– Ἐπιστήμης ὀρισμοί
– Θεμιστίου φιλοσόφου ὅταν ἐποίησεν αὐτὸν ὕπαρχον ὁ παραβάτης Ἰουλιανός
33. Πῶς τοῦ Ἀριστοτέλους φήσαντος τὴν τίς καὶ τὴν οὐ πᾶς ἐπὶ τῆς ἐνδεχομένης καὶ μόνης ὕλης συναληθεύειν κτλ., ed. JOANNOU, σσ. 40-41· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 95-97.
34. Περί γενῶν καὶ εἰδῶν, ed. JOANNOU, σ. 41· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 97.
35. Πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι τὸ ὄν διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι γένος, διὰ τὸ μὴ ἐπ' ἴσης κατηγορεῖσθαι οὐσίας τε καὶ συμβεβηκός, ed. JOANNOU, σσ. 41-42· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 97-98.
36. Ὅτι οὐκ ἔστι γένος τὸ ὄν, ed. JOANNOU, σσ. 42-43· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 98-99.
37. Περί τοῦ αὐτοῦ, ed. JOANNOU, σ. 43· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 99.
38. Πῶς ἐκ τῆς ἐπιμίξεως τοῦ πρὸς τι καὶ τοῦ ποσοῦ γίνεται τὸ ποιόν, ed. JOANNOU, σσ. 43-44· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 99-100.
39. Ὅτι οὐ πᾶσα ψυχὴ ἀθάνατος, ἀλλ' ἡ μόνη τῶν ἀνθρώπων, ed. JOANNOU, σσ. 44-45· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 100-101.
40. Διατί παθήματα καλεῖ ὁ Ἀριστοτέλης τὰ νοήματα τῆς ψυχῆς, ed. JOANNOU, σσ. 45-47· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 102-103.
41. Πῶς τὸ τρίγωνον τοῦ σχήματος εἶδος, ed. JOANNOU, σσ. 47-48· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 104-105.
42. Λύσις ἑτέρα εἰς τὸ αὐτό, ed. JOANNOU, σσ. 48-49· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 105.
43. Πῶς οὐκ ἔστι τὸ συμβεβηκός γένος τῶν ὄντων ὥσπερ καὶ ἡ οὐσία, ed. JOANNOU, σσ. 49-50· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 106-107.
44. Τί διαφέρει σύνεσις φρονήσεως, ed. JOANNOU, σσ. 50-51· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 107-108.
45. Ὅτι οὐ διαφωνοῦσιν Ἀριστοτέλης καὶ Πλάτων περὶ τοῦ πέμπτου σώματος. ἀπορήσαντος Νικηφόρου πρωτοπροέδρου καὶ δρουγγαρίου τῆς βίγλας, ed. JOANNOU, σσ. 51-53· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 108-111.

46. Εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Ἀνδρόνικον τί ἐστὶν ὁ φησὶν ὁ Ὅμηρος περὶ τῶν ὀνείρων, ed. JOANNOU, σσ. 53-55· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 111-113.
47. Διατί ἡ πᾶς καὶ ἡ οὐδεὶς λέγονται ἐναντία, ed. JOANNOU, σ. 55· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 113-114.
48. Εἰς τὸ Περὶ ἐρμηνείας, ed. JOANNOU, σσ. 1-2· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 55-58.
49. Πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι τῶς ἄν εὐρεθεῖ ἀντίφασιν ἐπὶ τῆς ἀδυνατοῦ ὕλης, ed. JOANNOU, σσ. 58-60· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 118-119.
50. Περὶ τῶν τριῶν σχημάτων, ed. JOANNOU, σ. 60· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 119-120.
51. Εἰς τὰ τρία σχήματα, ed. JOANNOU, σσ. 60-61· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 120.
52. Εἰς τὸ Περὶ ἐρμηνείας ἕκδοσις, ed. JOANNOU, σσ. 61-63· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 121-122.
53. Πρὸς τὸν βασιλέα κῦρ Μιχαήλ, εἰ αἱ ψυχὰι ζητήσαντα ἀνάβασιν δέχονται ἀπολυθεῖσαι τοῦ σώματος, ἐν ᾧ δέδεικται καὶ ὅτι ἀθάνατος, ed. JOANNOU, σσ. 63-69· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 123-130.
54. Περὶ τῆς τοῦ ἡλίου ἐκλείψεως, ed. JOANNOU, σ. 69· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 131.
55. Ὅτι οὐ πρὸς τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν ὁ τις ἄνθρωπος κυρίως καὶ πρώτως οὐσία λέγεται, ἀλλὰ καθ' αὐτό, ed. JOANNOU, σσ. 70-71· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 132-134.
56. Περὶ μίξεων, ed. JOANNOU, σσ. 72-73· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 134-135.
57. Περὶ τῶν αὐτῶν τε καὶ περὶ ἐνδεχομένου, ed. JOANNOU, σσ. 73-74· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 135-136.
58. Περὶ τῶν συλλογισμῶν, ed. JOANNOU, σσ. 74-78· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 136-142.
59. Εἰ ὁ ἄνθρωπος σύγκειται ἐξ ἀθανάτου καὶ θνητοῦ, πῶς αὐτὸν ὁ ὀρισμὸς θνητὸν μόνον ὠρίσατο, ed. JOANNOU, σ. 79· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 142.
60. Ὁ θάνατος συμβεβηκὸς ἐστὶν ἢ οὐσία· πῶς ἀπογινόμενος φθείρει, ed. JOANNOU, σ. 79· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 142.
61. Ὅτι τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη οὔτε σώματά τε εἰσὶ οὔτε ἀσώματα, ed. JOANNOU, σσ. 79-80· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 143-144.
62. Εἰ δύο εἰσὶν ἀρχαὶ ἀγέννητοι, ed. JOANNOU, σσ. 80-81· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 144.
63. Τί ἐστὶ χρόνος, ed. JOANNOU, σσ. 81-83· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 144-147.
64. Περὶ στάσεως καὶ πολιτικοῦ ζητήματος, ed. JOANNOU, σσ. 83-84· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 147-148.
65. Διατί φησὶν ὁ Ἐρμογένης «συνίστησι καὶ τέχνην ποιεῖ», ed. JOANNOU, σσ. 84-86· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 148-151.
66. Περὶ ἠθικῆς ἀρετῆς καὶ τῶν λοιπῶν, ed. JOANNOU, σσ. 87-95· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 151-161.
67. Πρὸς Ἀβασγὸν τὸν γραμματικόν, ἀπορίαί περὶ τινῶν τῆς γραμματικῆς, ed. JOANNOU, σσ. 95-97· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 161-165.
68. Ἀπορίαί φυσικαί· (περὶ ἀποδείξεως, ἐπιστήμης, χρόνου, φύσεως καὶ κινήσεως), ed. JOANNOU, σσ. 97-99· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 165-167.

69. Άνασκειή διαλεκτική τοῦ πλατων. ὄρου τοῦ τὴν φύσιν ἀποφνηαμένου δύναμιν εἰσδύνουσαν διὰ σωμάτων, ed. JOANNOU, σσ. 100-101· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 167-169.
70. Ἀπορίαι 31 (1-27 περὶ γενῶν καὶ εἰδῶν· 28-31 περὶ διαφορᾶς), ed. JOANNOU, σσ. 101-109· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 169-180.
71. Περὶ τῆς τριττῆς ὑποστάσεως, ed. JOANNOU, σσ. 109-114· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 180-185.
72. Τρεῖς αἰ ἀνώτεροι δόξαι περὶ θεοῦ· ἀναρχία καὶ πολυαρχία καὶ μοναρχία, ed. JOANNOU, σσ. 114-117· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 185-188.
73. Περὶ τῶν ἐν τοῖς ζώοις στοιχείων, ed. JOANNOU, σσ. 117-120· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 188-192.
74. Περὶ τοῦ ὅτι ὁ κόσμος φθαρτός, καὶ ὅτι ἔσται ἀνάστασις, ed. JOANNOU, σσ. 120-125· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 192-197.
75. Διατί προτέτακται ἡ οὐσία τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, ed. JOANNOU, σ. 125· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 197-198.
76. Ὅτι συμβεβηκός ἐστιν ὃ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς, ed. JOANNOU, σ. 126· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 198-199.
77. Πῶς ὁ ἄνθρωπος καὶ λογικὸς ἅμα καὶ ἄλογος, ed. JOANNOU, σσ. 126-127· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 199-200.
78. Περὶ τοῦ καθόλου ζώου, ed. JOANNOU, σσ. 127-128· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 200-201.
79. Τίς ἔστιν οὐσιώδης ὀρισμός, καὶ τίς ἐννοηματικός, ed. JOANNOU, σσ. 128-129· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 202.
80. Διατί φησιν ὁ Σωτὴρ, ἐὰν τίς σε ραπίση κτλ, ed. JOANNOU, σσ. 129-130· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 202-204.
81. Πᾶσα ἀντίθεσις ἢ κατὰ τὸ τί ἐστι, ἢ κατὰ τὸ καθόλου ἢ κατὰ τὸν τρόπον, ed. JOANNOU, σσ. 130-131· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 204.
82. Πῶς ἡ ἐπιφάνεια ὑπόκειται τοῖς συμβεβηκόσι, ed. JOANNOU, σ. 131· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 205.
83. Πῶς δεῖ νοεῖν ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων τὰ μέρη, ed. JOANNOU, σσ. 131-132· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 205.
84. Περὶ ἀρετῶν, ed. JOANNOU, σ. 132· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 206.
85. Περὶ μνήσεως, ed. JOANNOU, σσ. 132-133· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 205-207.
86. Περὶ προτάσεων, ed. JOANNOU, σ. 133· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 207.
87. Περὶ τοῦ πόσα συνίστησιν πολιτείαν, ed. JOANNOU, σ. 133· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 207.
88. Περὶ ἀκολουθίας προτάσεων, ed. JOANNOU, σ. 134· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σ. 208.
89. Πῶς ἀναστησόμεθα μετὰ τῶν οἰκεῖων σωμάτων, ed. JOANNOU, σσ. 134-135· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 208-209.
90. v. Supplem. (Περὶ εἰκόνων), ed. JOANNOU, σ. 151· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 209-210.
91. v. Supplem. (Περὶ τῶν δύο φύσεων), ed. JOANNOU, σσ. 152-158· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 210-216.
92. Πῶς νοητέον τὸ λεγόμενον περὶ τῆς ὕλης ἐξαρκέσειν τοῖς ἀνθρώποις ἀναστησομένοις, ed. JOANNOU, σ. 135· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 216-217.
93. Πῶς ἐστι πᾶσα ὀλότης ἢ πρὸ τῶν μερῶν ἢ ἐκ τῶν μερῶν ἢ ἐν τῷ μέρει, ed. JOANNOU, σσ. 135-136· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 217-218.

94. Περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, ed. JOANNOU, σσ. 136-144· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 218-227.
95. Λόγος κατασκευάζων ὅτι οὐκ ἔστι ὕλη καθὼς οἱ Ἕλληνες φασι, ed. JOANNOU, σσ. 144-149· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 227-232.
96. Τοῦ αὐτοῦ. ὅτι οὐκ ἔστι φύσις, ed. JOANNOU, σσ. 149-150· edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 232-234.
97. Ἰωάννου ὑπάτου καὶ διδασκάλου τῶν φιλοσόφων τοῦ Ἰταλοῦ ἔκδοσις εἰς τὸ β' τῶν τοπικῶν, edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 42-48· ed. SOFIA KOTZABASSI, *Byzantinische Kommentatoren der aristotelischen Topik. Johannes Italos & Leon Magentinos*, [Εταιρεία Βυζαντινῶν Ερευνῶν, 17], Θεσσαλονίκη, 1999.
98. <Ioannis Itali synopsis minor in Porphyrii Isagogem sive quinque voces>, ed. R. ROMANO, "Un opuscolo inedito di Giovanni Italo", *Bollettino del comitato per la preparazione dell'Edizione nazionale dei Classici Greci e Latini*, Ser. III, 13 (1992), 14-24. [Ο Romano εκδ. το κείμεν. ἀπὸ τον cod. Escor. gr. 566 (ω-IV-14). Το κείμεν. ὑπάρχει καὶ στον Cod. Oxford Corpus Christi 46, βλ. G. W. KITCHIN, *Catalogus codicum mss qui in bibliotheca Aedis Christis apud Oxonienses adservantur*, Oxonii, 1867, σ. 23]

II) COMMENTARIUM

1. <Σχόλια του Ιω. Ιταλού στην Ουράνια Ιεραρχία του ψευδο-Διονυσίου του Αρεοπαγίτη>, ed. A. RIGO, "Giovanni Italos commentatore della Gerarchia celeste dello Pseudo-Dionigi l'Areopagita", *Νέα Ρώμη* 3 (2006), 223-232.

III) EPISTULA

1. Τοῦ Ἰταλοῦ ἀπολογητικὴ ἐπιστολὴ πρὸς ἀρχιερέα ἡγουν τὸν πατριάρχη, edd. CERETELI - KETSCHAKMADZE, σσ. 234-35· ed. J. GOUILLARD, "Une lettre de (Jean) l'Italien au patriarche de Constantinople?", *TM* 9 (1985), 175-79.

IV) TRACTATIO

[SPURIUM]

1. {πβλ. GOUILLARD, "Léthargie des âmes et culte des saints: un plaidoyer inédit de Jean diacre et maistôr", *TM* 8 (1981), [*Hommage à M. Paul Lemerle*], 171-86. (τέλη 11ου αι. :) βλ. ὁμως C.G. NIARCHOS, "John Patricios: Michael Psellos in praise of his Student and Friend", *Βυζαντινά* 11 (1982), 223-42 – εν ολίγοις δεν πρέπει να εἶναι ἔργο του Ἰταλοῦ}

V) SOPHISTICUS ELENCHUS

[SPURIUM]

1. <Πε>ρὶ τῶν σοφιστικῶν ἐλέγχων, ed. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΚΟΤΖΙΑ-ΠΑΝΤΕΛΗ, "Το «Περὶ τῶν σοφιστικῶν ἐλέγχων» του κώδικα *Marc. gr. XI, 22*", *ΕΕΦΣΠΘ* 18 (1979), 207-221, κείμεν. στις σσ. 211-218. [η εκδότρια καταρρίπτει τὴν ὑπόθεση του E. MIONI, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti*, vol. III: Roma, 1970, σσ. 130, αρ. XXIII ὅτι εἶναι ἔργο του Ἰταλοῦ – εἶναι πιθανότατα του Βλεμμύδη]

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ALEXIDZE LELA - BURGEMANN L., *Ioanne Petrizi, Kommentar zu Elementatio theologica des Proklos. Übersetzung aus dem Altgeorgischen, Anmerkungen, Indices und Einleitung*, [Bochumer Studien zur Philosophie, 47], Amsterdam - Philadelphia, 2009. [ο Ιω. ἦταν Γεωργιανός, μαθητὴς του Ἰταλοῦ]
- ANASTASI R., "Psello e Giovanni Italo", *Siculorum Gymnasium* N.S. 28 (1975), 525-38. [καὶ περὶ τῆς πιθανῆς ταύτισης Ιω. Ιταλοῦ καὶ Λογγιβάρδου]

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 34, 40, 50-54, 73-74, 98 n. 113, 468.
- ARABATZIS G., “Blâme du philosophe, éloge de la vraie philosophie et figures rhétoriques. La récit d’Anne Comnène sur Jean Italos revisité”, *BZ* 95 (2002), 403-15.
- ATANASOVA MARIA, “Être «hérétique» à Byzance à l’époque des Comnènes”, *Revue Belge de Philologie et d’Histoire* 87 (2009), 533-43. [περί της χρήσεως του όρου αιρετικός και αίρεση στην περίπτωση του Ιταλού & η χρήση της σχετικής ορολογίας στον 12ο αι.]
- BARBER CH., *Contesting the Logic of Painting. Art and Understanding in Eleventh-Century Byzantium*, Brill, Leiden-Boston, 2007. [ιδ. σσ. 99-100, 117-27, 130, 131, 137, 149]
- BARBER CH. – JENKINS D. (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σποράδην στις διάφορες συμβολές, ιδ. σσ. 21, 25, 51-52, 54-56, 61, 65, 68, 75, 89, 113, 126-29, 141-42.
- BECK, *Vorsehung und Vorbestimmung*, σσ. 93-95 (για την αντιπαράθεση της αριστοτελικής & πλατωνικής φιλοσοφίας στην εποχή του κλπ.).
- _____, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 57, 92, 340, 542, 610, 616, 618, 621.
- BROWNING R., “Enlightenment and Repression in Byzantium in the Eleventh and Twelfth Centuries”, *Past and Present* 69 (1975), 3-23 [= IDEM, *Studies*, ch. XV].
- CLUCAS L., *The Trial of John Italos and the crisis of Intellectual Values in Byzantium in the Eleventh Century*, [Misc. Byz. Monacensia, 26], München, 1981.
- CONLEY TH. M., “Notes on the Byzantine Reception of the Peripatetic Tradition in Rhetoric”, εις: W. W. FORTENBAUGH – D. MIRHADY (eds.), *Peripatetic Rhetoric after Aristotle*, New Brunswick, 1994, σσ. 217-42. [για Ιω. Ιταλό]
- _____, “The Alleged ‘Synopsis’ of Aristotle’s Rhetoric by John Italos and Its Place in the Byzantine Reception of Aristotle”, εις: G. DAHAN – I. ROSIER-CATACH (eds.), *La Rhétorique d’Aristote: Traditions et commentaires de l’Antiquité au XVIIe siècle*, Paris, 1998, σσ. 49-64.
- _____, “John Italos’ *Methodos Rhetoriké* : Text and Commentary”, *GRBS* 44 (2004), 411-37.
- DUJČEV I., “L’umanesimo di Giovanni Italo”, *SBN* 5 (1939), 432-36 [= *Medioevo bizantino-slavo*, I, Rom, 1965, σσ. 321-326].
- DYCK A., “Philological notes on Byzantine texts”, *JÖB* 38 (1988), 159-63. [βλ. ειδ. 5. Eustathius, *In Od.* 19,562 & John Italos, *Quaest. Quodlib.*43]
- ΓΚΟΛΙΤΣΗΣ Π., “Αρχαίο ελληνικό και βυζαντινό φιλοσοφικό υπόμνημα : ζητήματα συνέχειας και ασυνέχειας”, *Υπόμνημα στη Φιλοσοφία* 6 (2007), 197-208. [για Ιω. Ιταλό βλ. ιδ. σ. 203 : ο Ιταλός ακολούθησε την μέθοδο του «συνοπτικού υπομνηματισμού», όπως και ο διδάσκαλός του Ψελλός, και όχι της *εξηγήσεως* όπως οι αλεξανδρινοί]
- GOUILLARD, “Le Synodicon de l’Orthodoxie”, σσ. 188-202.
- _____, “La religion des philosophes”, *TM* 6 (1976), 305-24. [= IDEM, *Vie religieuse*, ch. III] [για Ψελλό & Ιταλό]
- _____, “Le procès officiel de Jean l’Italien. Les actes et leurs sous-entendus”, *TM* 9 (1985), 133-74.
- GOUNARIDIS P., “Le procès officiel de Jean dit Italos révisé”, *Historien/Ιστορείν* 6 (2006), 35-47.
- GRUMEL V., “Le Symbole ‘Quicumque’ et Jean Italos”, *EO* 37 (1938), 136-40.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 33f., 43f., 51, 57, 122, 374, 405, 408· II, σσ. 152, 448.

- IERODIAKONOU KATERINA, “John Italos: A fervent defender of the autonomy of philosophy?”, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, London 21-26 August 2006*, ed. ELIZABETH JEFFREYS. vol. II: Abstracts of Panel Papers, Ashgate, Aldershot 2006, σ. 200.
- IRMSCHER J., “Die Verurteilung des Johannes Italos”, *Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus* 6 (1982), 117-22.
- JOANNOU P., “Zwei vermisste Tractate aus den 93 Quaestiones Quodlibetales des Johannes Italos: De iconis und de duabus naturis in Christo”, εις: *SBN* 7 (1953), [*Atti dello VIII Congresso Internazionale di Studi Bizantini, Palermo 3-10 aprile 1951, Roma 1953*], 233-36.
- _____, *Christliche Metaphysik in Byzanz, I. Die Illuminationslehre des Michael Psellos und Johannes Italos*, [Studia Patristica & Byzantina, 3], Ettl, 1956.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 90, 220-21, 228-30, 277.
- KAPRIEV G., *Philosophie in Byzanz*, Würzburg, 2005, σσ. 212-213.
- ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι*, Γ', σσ. 426-445. [περί της δίκης του Ιταλού]
- A. K(AZH DAN), s.v. John Italos, ODB, vol. II, σσ 1059-1060.
- KETSCHAKMADZE N., “Grammatikologičeskij traktat Ioanna Itala (Der grammatisch-logische Traktat des Johannes Italos)”, *VV* 27 (1967), 197-205.
- LAURITZEN F., “Italos’ struggle with classical culture”, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, London 21-26 August 2006*, ed. ELIZABETH JEFFREYS. vol. III: Abstracts of Communications, Ashgate, Aldershot 2006, σσ. 221-22.
- LITTLEWOOD A. R., *Michael Psellos, Oratoria Minora*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum & Romanorum Teubneriana], Stuttgart-Leipzig, 1985. [έπαινος Ιω. Ιταλού, Or. 19]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σποράδην.
- _____, “Prosopography and Byzantine Identity”, εις: AVERIL CAMERON (ed.), *Fifty Years of Prosopography. The Later Roman Empire, Byzantium and Beyond*, [Proceedings of the British Academy, 118], publ. for the British Academy by Oxford Univ. Press, 2003, σσ. 41-56, βλ. ιδ. σσ. 50-51.
- NIARCHOS C.G., *God, the Universe and Man in the Philosophy of John Italos*, Ph.D. diss., Oxford, 1978. [Appendix: *Περί τῶν ἐννέα κεφαλαίων τῶν ε' φωνῶν - Σχόλια ἀπὸ φωνῆς Ἰωάννου φιλοσόφου τοῦ Ἰταλοῦ εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν τοῦ Πορφυρίου*]
- _____, “Ο Αριστοτέλης για τη φύση και η κριτική του Ιωάννη Ιταλού”, εις: *Proceedings of the World Congress on Aristotle, Thessaloniki, 1978*, vol. II, Athens, 1981, σσ. 40-49.
- _____, “The philosophical background of the eleventh-century revival of learning in Byzantium”, εις: MARGARET MULLETT – R. SCOTT (eds.), *Byzantium and the Classical Tradition, Univ. of Birmingham 13th Spring Symposium of Byzantine Studies 1979*, Birmingham, 1981, σσ. 127-35.
- _____, “Κριτικές παρατηρήσεις του Ιωάννη Ιταλού στην αριστοτελική θεωρία για τη φύση”, *Παρνασσός* 24 (1982), 10-40.
- _____, “John Italos and Aristotle: Some New Aspects of Interpreting Certain Aristotelian Theories on Nature and Man”, *The 17th Int. Byzantine Congress. Abstracts of Short Papers. Washington D.C., August 3-8*, D.Oaks/ Georgetown University, 1986, σσ. 239-40.
- _____, *Η Ελληνική Φιλοσοφία κατά την Βυζαντινήν της Περίοδο*, Αθήνα, 1996, ιδ. σσ. 250-258.

- NICOL, *A biographical dictionary*, σσ. 155-56.
- ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΗ., “Eine Quellenkritische Untersuchung des Traktats (87) de iconis der Quaestiones quodlibetales und seine Bedeutung hinsichtlich der Verurteilung des Johannes Italos”, εις: *Μνήμη μητροπολίτου του Ικονίου Ιακώβου*, Αθήνα, 1984, σσ. 279-94.
- O’MEARA D., “Empédocle Fragment 143: Un nouveau témoignage chez Jean Italos”, *REG* 123 (2010), 877-79.
- PONTANI, *Sguardi su Ulisse*, σσ. 157, 168, 177.
- ΠΟΝΤΙΚΟΣ ΗΛ., “Η αναβίωση του φυσικού Αριστοτέλη τον 11ο αιώνα στο Βυζάντιο”, *Δωδώνη* 21/3 (1992), 83-99.
- ROMANO R., “Due nuove testimonianze su Speusippo e Pirrone”, *Oriphoeus* N.S. 6 (1985), 165-67. [ο ψευδο-Γαληνός πηγή του Ιω. Ιταλού]
- _____, “Per la fortuna di Giovanni Italo nell’Italia meridionale”, *Ιταλοελληνικά* 1 (1988), 131-38.
- _____, “Nuove testimonianze sul Traghelaphos in Giovanni Italo”, εις: *SYNDESMOS. Studi in onore di Rosario Anastasi*, I, Catania, 1991, σσ. 339-342.
- SALAVILLE S., “Philosophie et Théologie ou Épisodes scolastiques à Byzance de 1059 à 1117”, *EO* 29 (1930), 132-56. [για την περίπτωση του Λέοντος βλ. ιδ. σσ. 141-45]
- SCHUKIN T., “Iconoclastic Fragment of the *Apologetic Note* of John Italos”, *Scrinium* 4 (2008), 249-59.
- STÉPHANOU P., “Jean Italos. L’immortalité de l’âme et la résurrection”, *EO* 32 (1933), 413-28.
- _____, *Jean Italos, philosophe et humaniste*, [Orientalia Christiana Analecta, 134] Rome, 1949.
- TATAKIS B., *La Philosophie byzantine*, Paris, 1949 [= αγγλ. μτφ. Ν. ΜΟΥΤΑΦΑΚΗΣ, *Byzantine Philosophy*, Indianapolis/Cambridge, 2003], σσ. 111, 169-76, 179-86, 322-3.
- THEODORIDIS C., “Bemerkungen zum Text der Kommentare des Johannes Italos und Leon Magentinos zu den aristotelischen Topika”, *JÖB* 52 (2002), 191-96.
- ΤΡΙΑΝΤΑΡΗ-ΜΑΡΑ ΣΩΤΗΡΙΑ, “Η ρητορική στον φιλόσοφο Ιωάννη Ιταλό”, *Βυζαντινός Δόμος* 13 (2002-03), 13-25.
- USPENSKIJ F., “Djeloproizvodstvo po obvineniju Joanna Itala v eresi”, *IRAİK* 2 (1897), 1-66. (=Τα πρακτικά της καταδίκης του Ιω. Ιταλού ως αιρετικού)

84. **Ἰωάννης Ἀντιοχείας ὁ Ὁξείτης** = i. *πατριάρχης Ἀντιοχείας*
 ii. *ἀσκήσας ἐν τῇ Ὁξείᾳ νήσῳ*

ΕΡΓΟ :

I) ORATIONES

1. Τοῦ ἁγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου Ἀντιοχείας κυροῦ Ἰωάννου τοῦ ἐν τῇ Ὁξείᾳ νήσῳ ἀσκήσαντος λόγος περὶ τοῦ ὅτι οἱ τὰ μοναστήρια διὰ δωρεῶν λαμβάνοντες εἴτε ἀρχιερατικῶν εἴτε βασιλικῶν καὶ ἐκ τῶν μοναστηρίων κέρδη ἔχοντες ἀσεβοῦσιν, ed. J. B. COTELERIUS, *Ecclesiae Graecae Monumenta*, tom. I, Lutetiae Parisiorum, 1677, σσ. 159-191· ed. PG 132, cols. 1117A-1149C· ed. P. GAUTIER, “Réquisitoire du patriarche Jean d’Antioche contre le charisticariat”, *REB* 33 (1975), 77-

- 132, κείμεν. στις σσ. 91-131· ed. TIZIANA CREAZZO, *Joannis Oxeitae oratio de monasteriis laicis non tradendis*, [Centro italiano di studi sull'alto medioevo], Spoleto, 2004, κείμεν. στις σσ. 61-83.
2. Τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας κῦρ Ἰωάννου λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ed. ΑΛΕΞ. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, “Ἱστορικὸν ζήτημα ἐκκλησιαστικὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου Κομνηνοῦ”, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 20 (1900), ἐδῶ σσ. 354β-358β, 362α-363β· ed. P. GAUTIER, “Diatribes de Jean l’Oxite contre Alexis Ier Comnène”, *REB* 28 (1970), 5-55, ἐδῶ σσ. 19-49.
 3. Τοῦ αὐτοῦ συμβουλή πρὸς τὸν βασιλέα, ed. ΑΛΕΞ. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, “Ἱστορικὸν ζήτημα ἐκκλησιαστικὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου Κομνηνοῦ”, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 20 (1900), σσ. 364α-365β· ed. GAUTIER, “Diatribes de Jean l’Oxite”, σσ. 49-55.
 4. Τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ ἐν τῇ Ὁξειᾷ ἐν τῇ νήσῳ παραίτησις τοῦ αὐτοῦ θρόνου, ed. P. GAUTIER, “Jean V l’Oxite, Patriarche d’Antioche. Notice biographique”, *REB* 22 (1964), 128-57, ἐδῶ σσ. 136-140.
 5. Τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου εἰς τὴν σύνοδον, ed. GAUTIER, “Jean V l’Oxite”, σσ. 140-44.
 6. Τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου περὶ τῆς φυγῆς, ed. GAUTIER, “Jean V l’Oxite”, σσ. 146-56.

II) TRACTATUS DOGMATICA

1. <Περὶ τῶν ἀζύμων>, ed. B. LEIB, “Deux inédits sur les azymes au début du XIIe siècle”, *Orientalia Christiana* 3 (1924), 133-264, ιδ. σσ. 244-63. [ο LEIB ἐκδ. ἀπὸ τοῦ περίφημο cod. Bonon. 2412, που παραδίδει κείμεν. του Ἰταλικού, και τον Rom. Vallicel. 12, αλλά ἀγνοεῖ τον cod. Vatoped. 229, f. 115r-129v (:)]

III) FLORILEGIA

1. Ὑπόθεσις τῶν θείων καὶ ἀχράντων μυστηρίων τοῦ ζωοποιῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρὰ διαφόρων ἀγίων καὶ οἰκουμενικῶν διδασκάλων ἐκτεθεῖσα καὶ συλλεγεῖσα παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Ἰωάννου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας τοῦ ἐν τῇ μονῇ τῇ ἐν τῇ νήσῳ τῇ Ὁξειᾷ κειμένη [tit. cod. Staatsbibliothek zu Berlin 4°, 24 (322)], inc.: Ἀναγκαῖον μαθεῖν ἡμᾶς τὸ θαῦμα τῶν μυστηρίων ... – des.: ... ἄλλη γὰρ ὁδὸς οὐκ ἔστι εἰ μὴ αὐτή, cod. Staatsbibliothek zu Berlin 4°, 24 (322)], 15ου αἰ., ff. 132v-150v [για τον κῶδ. βλ. W. STUEDEMUND – L. COHN, *Verzeichniss der griechischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, I, 1890, σσ. 182-83] = cod. **Μεγίστης Λαύρας Γ 120 (360)**, 12ου-13ου αἰ., ff. 218r-234r (:)] [για τον κῶδ. βλ. Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ – ΣΠ. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει*, 1925, σ. 51] = cod. **EBE 233**, 15ου αἰ., ff. 114r-124r [για τον κῶδ. βλ. Ιω. & ΑΛΚΙΒ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, *Κατάλογος τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, ἐν Ἀθήναις, 1892, σ. 44 => δεν γίνεται καμία αναφορά στον Οξειτή, βλ. ὁμως RICHARD] = cod. **EBE 350**, 15ου αἰ., ff. 116v-130r [για τον κῶδ. βλ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, *Κατάλογος τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, σ. 59 => δεν γίνεται καμία αναφορά στον Οξειτή, βλ. ὁμως RICHARD] = cod. **EBE 496**, 13ου αἰ., ff. 334v-354 [για τον κῶδ. βλ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, *Κατάλογος τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, σ. 99 => δεν γίνεται καμία αναφορά στον Οξειτή, βλ. ὁμως RICHARD] = cod. **EBE 496**, 13ου αἰ., ff. 334v-354 [για τον κῶδ. βλ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, *Κατάλογος τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, σ. 99 => δεν γίνεται καμία αναφορά στον Οξειτή, βλ. ὁμως RICHARD] = cod. **Coislin 112**, ἐτ. 1329, ff. 448r-472v [για τον κῶδ. R. DEVRESSE, *Catalogue des Manuscrits Grecques*, II: *Le Fonds Coislin*, Paris, 1945, σσ. 102-104, ἐδῶ 103· P. GEHIN et al., *Les manuscrits grecs datés des XIIIe et XIVe siècles conservés dans les bibliothèques publiques de France*, Tome II: *Première moitié du XIVe siècle*, (Monumenta Palaeographica Medii Aevi, Series Graeca), σσ. 69-71]. Το ἔργο παραδίδεται ἀπὸ 6 ἀκόμη κώδικες, βλ. RICHARD, col. 505.

2. Ἐκλογή κεφαλαίων ἀθροισθέντων ἐκ διαφόρων βιβλίων ἱερῶν καὶ ποικίλην τινα καὶ παντοδαπὴν καὶ μεγαλωφυῆ περιέχουσα διδασκαλίαν, τῶν μὲν διαλαμβανόντων περὶ θανάτου καὶ τῶν ἐκεῖ δικαιοτηρίων, τῶν δὲ περὶ εὐχῆς καὶ δεήσεως καὶ πάσης τῆς εἰς τὸ θεῖον λειτουργίας, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἀχράντων καὶ θείων μυστηρίων, **cod. Μεγίστης Λαύρας I 56 (1140)**, 14ου αἰ., ff. 2r-75r (:) [για τον κώδ. βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ-ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει*, σ. 187] = Ἐκλογή κεφαλαίων ἀθροισθέντων ἐκ διαφόρων βιβλίων ἱερῶν καὶ πολλήν τινα καὶ παντοδαπὴν καὶ μεγαλωφυῆ περιεχόντων διδασκαλίαν· καὶ τῶν μὲν διαλαμβανόντων περὶ θανάτου καὶ τῶν ἐκεῖ δικαιοτηρίων, τῶν δὲ περὶ εὐχῆς καὶ δεήσεως καὶ πάσης τῆς εἰς τὸ θεῖον λειτουργίας, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἀχράντων καὶ φρικτῶν μυστηρίων. Ἡ δὲ τούτων συλλογὴ γέγονεν ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ἰωάννης τις τῆς μεγαλοπόλεως Ἀντιοχείας γεγωνῶς ..., **cod. Μεγίστης Λαύρας Ω 83 (1895)**, ἔτ. 1612, ff. 1-197 (ὅλος ο κώδ.) [για τον κώδ. βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ-ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει*, σ. 345] = **cod. Μεγίστης Λαύρας Κ 111 (1398)**, 14ου αἰ., ff. 1r-130v (:) [στον κώδ. φέρει το ὄνομα του Ἀνδρέου Καισαρείας, ὁμως στο φ. 130v ὑπάρχει ἡ σημείωση *Τέλος τῆς βίβλου τοῦ πατριάρχου τῆς Ἀντιοχείας* για τον κώδ. βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ-ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει*, σ. 240] = **cod. Vindobon. Theol. gr. 276**, ff. 1v-136v. [Στο f. 136v ὑπάρχει ἡ σημείωση *Τέλος τῆς βίβλου του μακαριωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας κυροῦ Ἰωάννου τοῦ ἐν τῇ Ὁξειᾷ*. Για τον κώδ. βλ. HUNGER, *Katalog der griechischen Hss*, Bd. 3.3, σσ. 254-55]. Το ἔργο παραδίδεται ἀπὸ 8 ἀκόμη κώδικες, βλ. RICHARD, col. 505.
3. Τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας κυροῦ Ἰωάννου λόγος περὶ νηστείας τῶν τε τριῶν τεσσαρακοστῶν καὶ ὄλων τῶν τετραδοπαρασκευῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ· συλλεγεῖς ἀπὸ διαφόρων βιβλίων, inc.: Σὸς ὁ τοῦ λόγου βραχίων ... , **cod. Sinait. gr. 482 (1117)**, ff. 369v-372v [για τον κώδ. V. BENESEVIC, *Catalogus codicum manuseriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae...*, St. Petersburg, 1911, (ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965), τόμ. I, αρ. 119, σ. 293] = Τοῦ αὐτοῦ ... ἑτέρα ὑπόθεσις περὶ νηστείας ... συλλεγεῖσα καὶ ἐκτεθεῖσα καὶ αὕτη παρ' αὐτοῦ ἐκ διαφόρων βιβλίων, **cod. Coislin 112**, ἔτ. 1329, ff. 472v-495v [για τον κώδ. R. DEVRESSE, *Catalogue des Manuscrits Grecques, II: Le Fonds Coislin*, Paris, 1945, σσ. 102-104, ἐδῶ 103· P. GEHIN *et al.*, *Les manuscrits grecs datés des XIIIe et XIVe siècles conservés dans les bibliothèques publiques de France, Tome II: Première moitié du XIVe siècle*, (Monumenta Palaeographica Medii Aevi, Series Graeca), σσ. 69-71] = **cod. Paris. gr. 364**, 14ου-15ου αἰ., ff. 36v-43r (:) [για τον κώδ. βλ. OMONI, *Inventaire Sommaire*, I, σ. 37] = Σὺν θεῷ λόγος περὶ νηστείας τῶν τριῶν τεσσαρακοστῶν καὶ ὄλων τῶν τετραδοπαρασκευῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ συλλεγεῖς ἀπὸ διαφόρων βιβλίων καὶ ἐκτεθεῖς παρὰ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου, **cod. Staatsbibliothek zu Berlin 4°, 24 (322)**], 15ου αἰ., ff. 175r-204v [για τον κώδ. βλ. W. STUEDEMUND – L. COHN, *Verzeichniss der griechischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, I, 1890, σσ. 182-83] = **cod. Synod. 475 (Vlad. 323)**, 15ου αἰ., ff. 285r-291 (:) [για τον κώδ. ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitckeskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σσ. 465-471, ἐδῶ σ. 470] = **cod. EBE 496**, 13ου αἰ., ff. 370v-383v [για τον κώδ. βλ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, *Κατάλογος τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, σ. 99 => δεν γίνεται καμία αναφορά στον Οξείτη, βλ. ὁμως PINAKES] = **cod. Παντελεήμονος 791 (6298)**, 18ου αἰ., αρ. 3 [LAMPROS, *Catalogue of the Grek MSS on Athos*, II, σ. 434]. Το ἔργο παραδίδεται καὶ ἀπὸ τον κώδ. **Arch. Muz. 150** του Κιέβου, 12ου αἰ., ff. 158r-193v (:) , βλ. *Pinakes*. Ed. J. B. PITRA, *Spicilegium solesmense complectens Sanctorum Patrum scriptorumque ecclesiasticorum anecdota hactenus opera selecta e graecis orientalisbusque et latinibus codicis*, Parisiis, 1858, IV, σσ. 481-487. [τμηματικὴ ἡ ἔκδοσις ; – ὑπὸ το ὄνομα του Νικολάου Γ' Γραμματικοῦ]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD M., “Monastic satire and the Evergetine monastic tradition in the twelfth century”, εις: M. MULLETT – A. KIRBY (eds.), *The Theotokos Evergetis and eleventh-century monasticism. Papers of the third Belfast Byzantine International Colloquium, 1-4 May 1992*, [Belfast Byzantine Texts & Translations, 6.1], Belfast, 1994, σσ. 86-102.
- _____, *Church and Society in Byzantium under the Comneni, 1081-1261*, Cambridge, 1995, σσ. 57, **65-69**, 277-79, 295, 337, 358.
- BARBER CH., *Contesting the Logic of Painting. Art and Understanding in Eleventh-Century Byzantium*, Brill, Leiden-Boston, 2007. [ιδ. σ. 135]
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 136, 217, 332, 363, 452, 612, **613f.**, 650.
- DARROUZÈS J., “Le florilège de Jean l’Oxite”, *REB* 12 (1954), 180-81, ιδ. σσ. 53-54.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ορθόδοξος Ελλάς*, σσ. 10-11.
- FRANKOPAN P., “When advice meets criticism in the eleventh century Byzantium: Theophylact of Ohrid, John the Oxite and their (re)presentations to the emperor”, *Al-Masaq* 20 (2008), 71-88.
- GRUMEL V., “Les patriarches grecs d’Antioche du nom de Jean (XIe-XIIe siècles). Étude littéraire, historique et chronologique”, *EO* 32 (1933), 279-99.
- _____, “Mélanges. I. Nikon de la Montagne Noire et Jean IV (V) l’Oxite. Remarques chronologiques”, *REB* 21 (1963), 270-72.
- JUGIE M., “La traité sur les azymes attribué à Simeon II de Jérusalem”, *EO* 26 (1927), 421-26.
- A. K(AZH DAN), s.v. John IV (V) Oxites, ODB, vol. II, σ. 1049.
- MAGDALINO P., “Aspects of Twelfth-Century Byzantine Kaiserkritik”, *Speculum* 58 (1983), 326-46 [= *Tradition*, ch. VIII], σ. 332.
- _____, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 144, 269-72, 296, 305, 309, 317.
- MORRIS ROSEMARIE, *Monks and Laymen in Byzantium, 843-1118*, Cambridge, 1995, σσ. 162, 263, 265, 268-72, 275.
- MUSUMECI GIUSEPPINA, “Due logoi di Giovanni l’Oxita ad Alessio Comneno: questioni di cronologia”, εις: *SYNDESMOS. Studi in onore di Rosario Anastasi*, I, Catania, 1991, σσ. 49-61.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΧΡΥΣ., “Ο πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωάννης Ε΄ Ὁξειτης (1089-1100)”, *ΕΕΒΣ* 12 (1936), 361-88. [θα πρέπει τα συμπεράσματά του να εκλαμβάνονται με προσοχή]
- RICHARD M., “Florilèges spirituels grecs”, *Dictionnaire de Spiritualite*, V, Paris, 1964 [= *Opera Minora*, I, Leuven Univ. Press, Brepols, Turnhout, 1976, αρ. 1, cols. 475-512. [ιδ. III.3 *Florilèges monastiques*, 4ο : *Les florilèges de Jean l’Oxite*, cols. 504-505]
- RUNCIMAN S., *The Eastern Schism. A Study of the Papacy and the Eastern Churches during the XIth and XIIth Centuries*, Oxford Univ. Press, 1955 [ανατύπ. Eugene, Oregon, 2005], σ. 108. [η αντιλατινική πραγματεία του Ιω. (κατά των αζύμων) αν και αυστηρή σε τόνο συνιστά μετριοπάθεια]
- RYDER JUDITH R., “John the Oxite and Alexios Komnenos: friends or foes ?”, **forthcoming**
- SHEPARD J., “Hard on heretics, light on Latins: The balancing act of Alexios I Komnenos”, *TM* 16 (2010), [*Mélanges Cécile Morrisson*], 765-777. [ιδ. σσ. 768-9 για την στάση του Ιω. & την περί αζύμων πραγματεία του]

- THOMAS J.P., *Private Religious Foundations in the Byzantine Empire*, [DOS, 24], D. Oaks, Washington D.C., 1987, σσ. 186-92, 202-3, 204, 213, 220.
- Tusculum Lexikon, s.v. Ἰωάννης Δ' (Ε') Ὁξειίτης, σ. 245.
- ΒΑΡΝΑΛΙΔΗΣ Σ., *Ὁ θεσμός τῆς χαριστικῆς (δωρεᾶς) τῶν μοναστηρίων εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς*, [Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, 21], Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, Θεσσαλονίκη, 1985, πολλαχοῦ.

85. **Ἰωάννης Κλαυδιουπόλεως** = i. *ἐπίσκοπος Κλαυδιουπόλεως*

ΕΡΓΟ :

I) TRACTATIONES

1. <επιστολιμαία πραγματεία περί αζύμων>, Ἐπιστολή Ἰωάννου μητροπολίτου Κλαυδίας περί ἀζύμων καὶ πνηκτῶν καὶ ἐτέρων (cod. Marc. gr. III, 4 tit.), inc.: Ἐπεὶ σοι μαθεῖν ἔρωσ, τιμιώτατε ... – des.: ... τῶν θεοφόρων ἀγίων τε καὶ ὀρθοδόξων πατέρων ... ἀμήν, ed. A. PAVLOV, *Kritičeskie Opyty po istorij...*, Petersburg, 1878, σσ. 189-91 (non inveni). [το ἔργο περιέχεται σε 16 συνολικά κώδικες, οἱ τίτλοι ὅμως γενικῶς ποικίλουν, βλ. *Pinakes*]
2. <Contra Armenos>, Τοῦ αὐτοῦ κατὰ Ἀρμενίων (cod. Marc. gr. II, 186 = κώδ. Διονυσίου 199 tit.), inc.: Ἀρμενίων τῶν ὁμοφρόνων Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου ... – des.: ... διὸ καὶ προδότης ἐληλέκται, cod. Marc. gr. II, 186, ff. 56r-64r [MIONI, *Bibl. Ven. Cod. gr. Manuscripti*, vol. I,2, σ. 116] = κώδ. Διονυσίου 199, no. 4 [LAMPROS, *Catalogue of the Grek MSS on Athos*, I, σ. 360].
3. Τοῦ αὐτοῦ παραινετικός, inc.: Τί φατε πρὸς ταῦτα; cod. Mosq. Synod. 290 (Vlad. 395), ff. 324r-331v; [βλ. CH. FRID. DE MATTHAEI, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosqvensium Sanctissimae Synodi Notitia et Recensio*, Lipsiae, 1805, σ. 190 ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitcheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 597]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BARBER CH., *Contesting the Logic of Painting. Art and Understanding in Eleventh-Century Byzantium*, Brill, Leiden-Boston, 2007. [ιδ. σ. 148]
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 627-28.
- DARROUZÈS J., “Le mémoire de Constantin Stilbès contre les Latins”, *REB* 21 (1963), 50-100, ιδ. σσ. 53-54.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, σσ. 29-30.
- GAUTIER, “Le synode des Blachernes”, σσ. 264-65.
- ΚΟΛΒΑΒΑ, *The Byzantine Lists*, σσ. 15, 16, 27, 35, 42-44, 46, 48, 53-56, 58-59, 135, 146, 177-78, 180, 184-185, 189-95, 198.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Υπήρχαν αρκετοί ἐπίσκοποι Κλαυδιουπόλεως φέροντες το ὄνομα Ἰωάννης. Εἶναι το πιθανότερο, ἐξ αιτίας του ενδιαφέροντος γιὰ τὰ ἀζυμα, ὅτι θὰ πρέπει ἰσῶς νὰ ταυτιστεῖ με ἐκεῖνον που ἤκμασε ἐπὶ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ, συμμετεῖχε στὴν σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν & ἀκόμη θεωρεῖται ὅτι μάλλον

διαδραμάτισε κάποιο ρόλο στις συζητήσεις του 1112 (DARROUZES & GAUTIER). Κατά τον BECK αντιθέτως ταυτίζεται με τον Ιω. εκείνο που έλαβε μέρος στην σύνοδο του 1166.

86. **Ἰωάννης ὁ τοῦ Κοντοθεοδώρου** = i. διάκονος μαΐστωρ τῆς πρώτης σχολῆς τῶν γραμματικῶν

Το ὄνομά του μνημονεύεται ἀπό τὸν Νικόλαο Μεσαρίτη: «Διάλεξις γεγонуῖα μέσον τοῦ πατριάρχου τῶν Λατίνων Θωμᾶ καὶ τῶν εὔρεθέντων τηνικαῦτα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱερέων καὶ διακόνων, ἧς προηγοῦντο Νικόλαος διάκονος ὁ Μεσαρίτης καὶ ἐπὶ τῶν κρίσεων καὶ ὁ μαΐστωρ τῆς πρώτης σχολῆς τῶν γραμματικῶν Ἰωάννης διάκονος ὁ τοῦ Κοντοθεοδώρου, ἐπὶ συνελεύσει τοῦ ποτεστάτου τῆς Βενετικικῆς ἐξουσίας Μαρίνου καὶ τῶν προεχόντων τῆς ὑπ' αὐτὸν βουλῆς, μηνὶ Αὐγούστῳ λ', ἡμέρα δ', ἰνδ. θ', ἔτους ,ςψιδ'», ed. A. HEISENBERG, "Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion: II. Die Unionsverhandlung vom 30. August 1206. Patriarchenwahl und Kaiserkrönung in Nikaia 1208", *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-philologische und historische Klasse, Jahrgang, 1923, 2*, σσ. 3-56 [= IDEM, *Quellen und Studien zur spätbyzantinischen Geschichte. Gesammelte Arbeiten ausgewählt von HANS-GEORG BECK*, Variorum Reprints, London, 1973, ch. II.II], κείμενο στις σσ. 15-25. Δεν σώζονται ἔργα του.

87. **Ἰωάννης** = i. μαΐστωρ τῶν ῥητόρων

ΕΡΓΟ :

Δεν σώζεται κάποιο ἔργο του ἀγνώστου αὐτοῦ Ἰωάννη ἢ ἐν τέλει ἰσως λανθάνει ἀκόμη.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GAUTIER, *Theophylacte d'Achrida*, II, ἐπ. 62, σσ. 354-355: Τῶ μαΐστορι κυρῶ Ἰωάννη· ἐπ. 63, σσ. 356-359: <ἀνεπίγραφος> (μάλλον στον ἴδιο ἀπευθύνεται)· ἐπ. 100, σσ. 508-511: Τῶ φιλοσόφῳ κυρῶ Ἰωάννη (μάλλον εἶναι ὁ ἴδιος με τὸν μαΐστορα Ἰω.) – πρβλ. καὶ σσ. 68-69, ὅπου τα προσωπογραφ. στοιχεῖα. [κατὰ πάσα πιθανότητα, ἐφ' ὅσον οἱ ἐπιστολές συνετάχθησαν ἀπὸ τὸν Θεοφύλακτο στο διάστημα που ἦταν ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος ὁ μαΐστωρ Ἰωάννης τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ προκάτοχός του στὴν ἐδρα]
- GOUILLARD J., "Le procès officiel de Jean l'Italien. Les actes et leurs sous-entendus", *TM9* (1985), 133-74, ἰδ. σ. 145, στίχ. 154-55: «... Ἰωάννου μαΐστωρος / τῶν ῥητόρων...»
- ΚΑΤΣΑΡΟΣ Β., *Ἰωάννης Κασταμονίτης. Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ βίου, τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἐποχῆς του*, [Βυζαντινά κείμενα καὶ Μελέται, 22], Θεσσαλονίκη, 1988, σ. 184 ὑποσημ. 131.

- MULLETT, *Theophylact of Ochrid*, nos. 30-31, σσ. 118, 182, 186.

88. Ἰωάννης μοναχός = i. κτήτωρ μονῆς Προδρόμου Φοβεροῦ (Λοφαδίου)

ΕΡΓΟ :

I) ΤΥΡΙΚΟΝ

1. Ὑποτύπωσης καὶ ἐρμηνεία περιέχουσα ὡς ἐν συντόμῳ [τὴν μοναχικὴν πολιτείαν καὶ ἄσκησιν] ἄπασαν, ἀκριβῶς συλλεγεῖσα παρὰ Ἰωάννου ταπεινοῦ μοναχοῦ καὶ παραδοθεῖσα τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ τοῖς ἐν τῷ ὄρει τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου τοῦ ἐν τῷ Μοναχείῳ, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 1-88· (αγγλ. μτφρ. καὶ σχολ.) R. JORDAN, “*Phoberos*: Rule of John for the Monastery of St. John the Forerunner of *Phoberos*”, εἰς: J. THOMAS – ANGELA HERO-CONSTANTINIDES (eds.), *Byzantine Monastic Foundation Documents. A Complete Translation of the Surviving Founder’s Typica and Testaments*, vol. III, [Dumbarton Oaks Studies, 35], Washington D.C., 2000, ch. 30, σσ. 872-953.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 647.
- JANIN, *Les églises*, σσ. 7-8.
- JORDAN R., “*Phoberos*: Rule of John for the Monastery of St. John the Forerunner of *Phoberos*”, εἰς: J. THOMAS – ANGELA HERO-CONSTANTINIDES (eds.), *Byzantine Monastic Foundation Documents. A Complete Translation of the Surviving Founder’s Typica and Testaments*, vol. III, [Dumbarton Oaks Studies, 35], Washington D.C., 2000, ch. 30, σσ. 872-953.
- ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ Ι.Μ., *Νομικὴ θεώρηση τῶν Μοναστηριακῶν Τυπικῶν*, Αθήνα, 2003², σποράδην.
- ΜΑΝΑΦΗΣ Κ.Α., *Μοναστηριακὰ Τυπικά-Διαθῆκαι. Μελέτη φιλολογικὴ*, [«Ἀθηνᾶ». Σειρὰ διατριβῶν καὶ μελετημάτων, 7], ἐν Ἀθήναις, 1970, σποράδην.
- ΜΑΡΑΒΑ-ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ ANNA, “Παραστάσεις τοῦ πατριάρχου Νικολάου Γ’ τοῦ Γραμματικοῦ σε μικρογραφίες χειρογράφων”, *ΔΧΑΕ*, περ. Δ’, 10 (1980-81), 147-60. [ιδ. σσ. 156-58, ὅπου ταυτίζεται ἡ μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου τοῦ ἐν τῷ Μοναχείῳ με ἐκείνη τοῦ Λοφαδίου]
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σ. viii. [οἱ παρατηρήσεις εἶναι τῶν ἐκδοτῶν τῆς σειρᾶς στὴν ὁποία ἀνατυπώθηκε τὸ ἔργο καὶ ἀφοροῦν στὴν ἀκριβέστερη χρονολόγησις στὰ 1143]
- A.-M. T(ALBOT), s.v. Phoberou, ODB, vol. III, σ. 1665.

89. Ἰωάννης Ῥόδου = i. μοναχός μονῆς Ἁγ. Ἰωάννου Θεολόγου τῆς ἐν Πάτμῳ
ii. ἐπίσκοπος Ῥόδου (1166:)

ΕΡΓΑ :

D) OPUSCULA HAGIOGRAPHICA

1. Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου συγγραφεῖς ὑπὸ Ἰωάννου μητροπολίτου Ῥόδου, ed. I. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, εἰς: Κ. ΒΟΪΝΗΣ, *Ἀκολουθία ἱερὰ τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Χριστοδούλου τοῦ θαυματουργοῦ τοῦ καὶ κτήτορος τῆς ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ περιωνύμου βασιλικῆς καὶ αὐτοκρατορικῆς μονῆς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ...*, Ἀθήνα 1884, σσ. 109-133. [BHG 303]
2. Ὑπόμνημα ἤγουν ἐξήγησις τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ Ἀρτεμίου συλλεγὲν ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Φιλοστοργίου καὶ ἄλλων τινῶν παρὰ Ἰωάννου μοναχοῦ, ed. A. ΜΑΙ, *Spicilegium Romanum IV*, Roma, 1840, σσ. 340-394· ed. PG 96, cols. 1252-1316· ed. *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος Ἀλεξανδρείας* 5 (1912). [BHG & BHG Novum Auctarium 170-171c] [= > αναφορὰ στον Ευριπίδη, σ. 389 τῆς εκδ. ΜΑΙ]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 372-373.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 641.
- CRISAFULLI V.-S. – NESBITT J. W., *The Miracles of St. Artemios*, [The Medieval Mediterranean, 13], Brill, Leiden-New York-Köln, σ. 4.
- ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ΤΡ., “Ἐκκλησία Ῥόδου”, *ΕΕΒΣ* 6 (1929), 145-179, ἰδ. σ. 164. [ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ἔχει, ὅπως φαίνεται, κάποια σύγχυση καὶ ταυτίζει τον εν λόγω Ιω. με τον ομώνυμο ακμάσαντα μεταξύ 1070 καὶ 1100, γεγονός που αποκλείεται ἀπὸ εσωτ. στοιχεῖα ἄλλωστε, ἀφοῦ στο ὑπόμνημά του γιὰ τον ἁγ. Ἀρτέμιο ἀναφέρεται ρητὰ ο Ιω. Β΄ Κομνηνός, βλ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ, σ. 54]
- ΒΡΑΝΟΥΣΗ ΕΡΑ, *Τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς. Φιλολογικὴ παράδοσις καὶ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι*, [Δωδεκανησιακὴ ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ ἐταιρεία. Αὐτοτελὴ δημοσιεύματα – 2], Ἀθήναι, 1966, σσ. 36-57.
- _____, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Α΄: *Αὐτοκρατορικά*, Ε.Ι.Ε., Ἀθήνα, 1980, σσ. *8, *11, *18, *68, *78.

90. Ἰωαννίκιος μοναχός (Λογαρᾶς :) = i. μοναχός
ii. γραμματικός

ΕΡΓΑ :

D) SCHEDAE

1. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»). Αναφέρεται στον ἀπόστολο Ἀνδρέα, inc.: Ὡς τῶν ἀποστόλων πρωτόκλητος ... – des.: ... ταῖς σαῖς προσευχαῖς ἐκ Θεοῦ λαβεῖν μόναίς - cod. Par. gr. 2556, ff. 82r-v. [βλ. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα τῆς βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, αρ. 5, σ. 278]
2. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»). Περί του ἱαμβικοῦ μέτρου, inc.: Τὸ μέτρον οὕτω τῶν ἰάμβων μοι μέτρει ... – des.: ... ἰδοῦ τὸ πᾶν εἴληφας ἐν βραχεῖ μέτρῳ -

cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 122v, ed. L. G. WESTERINK, *Michaelis Pselli Poemata*, Stuttgartiae-Lipsiae, 1992, αρ. 14, σσ. 236-37, ως έργο του Μιχαήλ Ψελλού.

[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 1]

3. <Excerpta metrici argumenti>, cod. Ambros. C 222 inf. (Graecus 886), ff. 40v-41r, βλ. AE. MARTINI & D. BASSI, *Catalogus codicum Graecorum Bibliothecae Ambrosianae*, vols. I-II, Mediolani, 1906 [ανατύπ. Georg Olms Verlag, Hildesheim-NY, 1978], σ. 985· ed. G. STUDEMUND, *Anecdota varia graeca: musica, metrica, grammatica*, Weidmann, Berlin, 1886, σ. 245 => είναι πιθανώς του Ιωαννικίου, βλ. τα παρασελίδια σχόλια στο f. 41r: «σημειώσαι ὅτι τοῦ μοναχοῦ Ἰωαννικίου τὰ σχέδη...», ed. C.M. MAZZUCCHI, “Ambrosianus C 222 inf. (Graecus 886): il codice e suo autore”, *Aevum* 77 (2003), 263-75· 78 (2004), 411-40, εδῶ σ. 426.
4. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), inc.: Δόξαν πόνοι τίκτουςι καὶ μόχθοι κλέος ... – des.: ... αἰνήν τε πείραν μαστίγων διεκφύγης - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 123r-v, ed. I. ΒΑΣΣΗΣ, “Τῶν νέων φιλολόγων παλαιόματα. Ἡ συλλογὴ σχεδῶν τοῦ κώδικα *Vaticanus Palatinus gr. 92*”, *Ελληνικά* 52 (2002), 37-68, εδῶ αρ. 3, σ. 45. [πρβλ. το 8ο σχέδος του Μοσχόπουλου (Inc.: Πόνοι γεννώσι δόξαν, καὶ κάματοι προξενούσι ταινίας ...), ed. R. STEPHANUS, *Manuelis Moschopuli de ratione examinanda orationis libellus*, Lutetiae Parisiorum, 1545, σ. 118 κ.ε.]
5. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), παράφραση του απολυτικίου του αρχιστρατήγου Μιχαήλ, inc.: Ἄγε δεῖξον μ’ υἱέ, τῇ νῦν ὅπως ἔχεις τόνων ... – des.: ... δυνάμεων ὦν ταξιάρχης τῶν ἄνω - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 132r-v.
[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 31]
6. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), για αρχάριους μαθητές ενδεικνυνται τα εύληπτα σχέδη, inc.: Καὶ τῶν μητέρων αἱ φιλόστοργοι καὶ φιλόπαιδες ... – des.: ... ἀλλ’ εὐχερεῖ τε καὶ σαφεῖ καὶ ραδίῳ - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 136r-v.
[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 40]
7. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), περί ραθυμίας και σε αυστηρό τόνο προς συμμόρφωση των μαθητῶν, inc.: Ἄλλος μὲν ᾧ ραθυμίας συνειλημμένε πέδη ἠνεκῶς ἐδείχθη ... – des.: ... πόρρω διωχθῆς τῆς σχολῆς τῆς ἐνθάδε - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 138r-v.
[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 45]
8. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), ηθοποιία με θέμα: «τίνας ἂν εἴποι λόγους ὁ ἄσωτος υἱὸς πρὸς τὸν αὐτοῦ πατέρα», inc.: Ἐν τιμῇ ὦν πατὴρ ἀγαθοῦ οὐ συνῆκα ... – des.: ... τῆς ἀλμυρᾶς τε κακίας, σῶτερ, ρύου - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 143r-v – cod. Laurent. Conv. Soppressi 2, ff. 204v-205.
[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 55]
9. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), παράφραση περικοπῆς ἀπὸ το Ἐυαγγέλιο (Ματθ. 21, 1-5), inc.: Ὅτε ἤγγισεν ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἦλθεν εἰς Βηθσαφαγῆ ... – des.: ... οὐχ ἵππου ἐπέβη ἀλλ’ ὄνου εὐτελοῦς - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 151v-152 = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 325r-v.
[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 73]
10. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), παράφραση του τροπαρίου του ὀρθρου της Μεγάλης Δευτέρας, inc.: Ἴδου ὁ νυμφίος ἔρχεται ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τῆς νυκτός ... – des.: ... διὰ τῆς θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 153r-v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 327r-v = cod. Vat. gr. 18, βλ. GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 14.
[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 76]
11. α. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), παράφραση του δευτέρου τροπαρίου της ἡ' ωδῆς του διωδίου του Κοσμά του Μαΐουμά, που ψάλλεται στον ὀρθρο της Μεγ. Τρίτης, inc.: Τῷ ἐπεκτείνεσθαι, τὸ ραθυμεῖν ἄποθεν ἡμῶν βαλώμεθα ... – des.: ... εὐλογεῖτε βοῶντες τὰ ἔργα τὸν Κύριον - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 154r-v = («Τοῦ τῶν μοναχῶν ἐξόχου σχεδεκδότου»), cod. Laurent. Plut. 71,32, f. 280r.
[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 79α]

- β. παράφραση του τρίτου τροπαρίου της η' ωδής του διωδίου του Κοσμά του Μαΐουμά, που ψάλλεται στον όρθρο της Μεγ. Τρίτης, inc.: Φροντίδα ποιησώμεθα τῶ τῶν ψυχικῶν ἔλαιον ἐναποθέσθαι ... – des.: ... εὐλογοῖτε βοῶμεν τὸν Κύριον – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 154v = cod. Laurent. Plut. 71,32, f. 280v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 79β]
- γ. παράφραση του τετάρτου τροπαρίου της η' ωδής του διωδίου του Κοσμά του Μαΐουμά, που ψάλλεται στον όρθρο της Μεγ. Τρίτης, inc.: Τὸ τάλαντον ὅσοι πρὸς θεοῦ ... – des.: ... τὰ στόματα ὑμῶν – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 154v = cod. Laurent. Plut. 71,32, f. 280v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 79γ]
- δ. παράφραση του δευτέρου τροπαρίου της θ' ωδής του διωδίου του Κοσμά του Μαΐουμά, που ψάλλεται στον όρθρο της Μεγ. Τρίτης, inc.: Τοῖς μαθηταῖς ὁ χρηστὸς ὑπετίθη ... – des.: ... τῶν ἀμοιβῶν ἀξιώσων ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 154v-155r = cod. Laurent. Plut. 71,32, f. 280v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 79δ]
- ε. παράφραση του τρίτου τροπαρίου της θ' ωδής του διωδίου του Κοσμά του Μαΐουμά, που ψάλλεται στον όρθρο της Μεγ. Τρίτης, inc.: Ἐν τῇ δευτέρᾳ σου παρουσίᾳ δέσποτα ... – des.: ... ἐμῶν ἀπειράριθμα πλήθη πταισμάτων – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 155r = cod. Laurent. Plut. 71,32, f. 280v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 79ε]
- Ϛ., inc.: [Ο]ὔτω μὲν ἡ παρθένος ὀρῶσα τὸν Κ(ύριο)ν ἐλκόμενον ὑπὸ ἀνόμων ... – des.: ... καὶ πᾶσ(ιν) οὔτω χαρμονὴν πλείστην δίδου – cod. Laurent. Plut. 71,32, ff. 280v-281r.
12. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), παράφραση ολοκλήρου του αναστάσιμου κανόνα του Ιω. Δαμασκηνού – το τελευταίο τροπάριο της θ' ωδής σε δωδεκάσλλαβους στίχους, inc.: Ἀναστάσεως ἡμέρα λαμπρυνθῶμεν λαοὶ ... – des.: ... ἀνεσπέρω σῆς ἡμέρα πανταρχίας – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 159r-161v = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 329r-330r, βλ. GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 13 (αρ. 98), 22, 30. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 88]
13. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), παραινετικό περί φιλοπονίας, inc.: Τί σοι ᾧ νεολαῖα προσῆκον ἐφευροῖμ' εἰς σὴν λογικὴν... – des.: ... πτωχοὶ καθωράθησαν ἠύτελισμένοι – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 162r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 90]
14. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), περί ταπεινοφροσύνης, inc.: Στερκτέον σοι ἔστω ᾧ οὔτος τὸ φύσι καθυπείκειν αἰεὶ ... – des.: ... αἰροῦ ταπεινὸς τυγχάνειν αἰεὶ φίλος – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 164r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 95]
15. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), παράφραση της υπόθεσης της α' ραψωδίας της Ιλιάδος, inc.: Οὔτω μὲν ὁ λιμὸς τῶν Ἀχαιῶν κατηνάλισκε βίον ... – des.: ... εὐωχηθέντες εἰς ὕπνον τρέπονται – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 166v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 102]
16. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), λόγος στην Γέννηση, inc.: Χριστὸς γεννᾶται τὸν πρόσφορον αὐτῶ δοξασμὸν αἰρετίσασθ' αἰ τῆς γῆς ἐπᾶσαι φυλαί ... – des.: ... ὁ πρὶν ἀμήτωρ τίκτεται νῦν ἀπάτωρ – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 190v-191r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 137]
17. («Τοῦ αὐτοῦ»), παράφραση πατερικού αποφθέγματος [έκδ. F. NAU, “Histoire des solitaires égyptiens”, *Revue de l'Orient Chrétien* 12 (1907), 171-172, αρ. 38 – BHG, 1322a]³¹, inc.: Διηγῆσατό τις τῶν πατέρων, ὅτι μαγιστριανὸς πεμφθεὶς ... – des.: ... καὶ τοῖς δεομένοις ἀφθόνως ᾧν εἶχε μετεδίδου. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 191v-192r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 138]

³¹ Η ψυχωφελής αυτή διήγηση (*narratio animae utilis*) περί του μαγιστριανού παραδίδεται και από τον κώδ. Ε.Β.Ε. 3198, 17ου αι., φφ. 158r-160r, βλ. Π. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Περιγραφή χειρογράφων κωδίκων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος*, αρ. 3122-3369, Αθήνα, 1996, σσ. 92-95.

18. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), αναφέρεται στο μαρτύριο του Αγίου Στεφάνου του Νέου, inc.: [Τ]ίς λυπῶν γλῶσσα τὸν φορυτὸν διηγῆσαιτο ... – des.: ... ἴδρυνται δὲ τοῦτο κατὰ Χρυσόπολιν οὐ μακρὰν Βυζαντίου – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 210r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 163]
19. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), εγκώμιο του Θεοδώρου Προδρόμου, inc.: [Ε]ὔγε ὑμῖν ᾧ παῖδες γένοιτ' ὀπωρισασμένοις τὸν Πρόδρομον ... – des.: ... τῷ τέλει τοῦ τόμου καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον συμπερικλείοντι – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 217r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 176]
20. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), παράφραση αποσπάσματος από τον Πρώτο Λόγο του Γρηγορίου του Ναζιανζηνού (Λόγος 1, 4-5: PG 35, 397B-400A = σσ. 76-78 ed. BERNARDI), inc.: [Χ]θὲς συνεσταυρούμην Χριστῷ, σήμερον συνδοξάζομαι ... – des.: ... ἀμαρτίας πτώματι κειμένους κάτω – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 231r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 203]
21. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), αναφέρεται στον αγ. Ιω. τον Πρόδρομο inc.: Ῥημάτων ὡς ἀκήκοε θείων ὁ λαὸν βαπτίζων βαπτίζων | Ἰουδαϊκὸν καὶ δεσποτικῶν ... – des.: ... ὃν εὐλογοῦσὶ λαοὶ κ(αὶ) ὑπερυψοῦσιν. εἰς τ(οὺς) αἰῶνας – **cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54**, f. 304v. [GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 30]. Ακολουθούν λεξιλογικά σχόλια.
22. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), inc.: Ἡ τοῦ στόματός σου, ἧ τις πυρσός, ἐκλάμψασα χάρις... – des.: ... σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν – **cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54**, f. 310r. [GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 30 – ἐπίσης το σχέδος παραδίδεται από τον **cod. Vat. gr. 18**, βλ. GALLAVOTTI, αρ. 79, σ. 12]
23. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ (mg. sin.) Ἰωαννικίου»), inc.: Ὁ σοφῶν διδασκαλίων ἐρῶν διδασκαλείων οὐκ | ἀπολιμπάνεται ... – des.: ... κ(αὶ) σὴν θέλοντι βελ-|τίωσιν ἐν λόγοις, κλεινῷ προέδρω παιά|λων θεοδωρίτω – **cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54**, ff. 390v-391r. [GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 31]
24. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), inc.: Μακάρι(ος) ᾧ οὔτ(ος) ἐστίν, ὁ ὀδεύων ἐν ὀδῷ ... – des.: ... <τέλος δυσανάγνωστο> – **cod. Paris. Suppl. gr. 1284**, f. 12v.
25. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), inc.: [Ε]ἰς πᾶσαν τ(ὴν) αἶαν φθογγὴν ... – des.: ... ἀποταττόμενον ἄγει, αἶ Βασίλειε – **cod. Laurent. Plut. 71,32**, f. 277v.
26. («ανεπιγράφο»), διήγηση από το βίο του αγ. Κλήμεντος Ρώμης, inc.: Οὔτω μὲν οἱ εὐσεβεῖς ἐκεῖνοι σύζυγοι ... – des.: ... τέκνου ποθητοῦ φιλτάτου ξυναυλία – **cod. Laurent. Conv. Soppressi 2**, ff. 206r-v. [Ἡ απόδοση του ανεπιγράφου στον κωδ. σχέδους στον Ἰωαννικό φαίνεται απολύτως πειστική, καθὼς το αμέσως ἐπόμενο σχέδος (αρ. 26), που αποτελεί τὴν συνέχειά του, προήλθε ἀπὸ τὸν Ἰωαννικό]
27. («Τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου»), θρήνος της μητέρας του αγ. Κλήμεντος Ρώμης για τον θάνατο του γιου της, inc.: [Ο]ὔτω μὲν ἡ μήτηρ πρὸς τὸ πέλαγος καὶ πρὸς τὸ ὕψος ... – des.: ... καὶ ἀνώδυνον εἶναι παρασκευάσει ὄντως οὐδεὶς τὸν ἐμόν – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 220r-v – **cod. Laurent. Conv. Soppressi 2**, ff. 206v-207r. [το σχέδος παραδίδεται ἀνώνυμο στον λαυρεντιανὸ κώδ.] [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 181]

II) HYMNI ET EPIGRAMMATA

1. <acoluthia s. Iohannicii junioris, in qua canon Athanasii cuius acrostichis *Ἀγῶνας ὑμῶν τοῦ Ἰωαννικίου*>, **cod. Vat. gr. 712**, ff. 20r-21r.
2. <Epigrammata quattuor in s. Joannicum>, Πρὸς τὸν ἅγιον Ἰωαννικίον ἀπὸ τοῦ μοναχοῦ Ἰωαννικίου τοῦ Λογαρά, ed. E. MILLER, “Poésies inédites de Théodore Prodrome”, *Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques* 17 (1883), 18-64, εἰδ. σσ. 48-50.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BALDI D., “Sulla storia di alcuni codici italogreci della Bibliotheca Laurenziana”, *Νέα Ρώμη* 4 (2007), 357-381. [και για cod. Laurent. 75.17, χφ. Γαληνού γραμμένο από Ιωαννίκιο]
- _____, “Ioannikios e il «Corpus Aristotelicum»”, *RHT* 6 (2011), 15-26.
- _____, “Note sul Ricc. 46 e la fine della Poetica di Aristotele”, *Hermes* 139 (2011), 88-91.
- _____, “Nuova luce sul Riccardiano 46”, *Medioevo* 11 (2011), 13-22.
- BERGER F., “Bemerkungen zur Überlieferung der aristotelischen Schrift *De Incessu Animalium*”, εις: SOFIA ΚΟΤΖΑΒΑΣΣΙ *et al.* (hrsg.), *Symbolae Berolinenses für Dieter Harlfinger*, Amsterdam, 1993, σσ. 23-42. [ιδ. σσ. 29-30, για κώδ. Laurent. Plut. 87.4 (ο δεύτερος αρχαιότερος που παραδίδει το έργο)]
- BERSCHIN W., *Griechisch-Lateinisches Mittelalter*, Bern/München, 1980 [ελλην. μτφρ. Δ.Ζ. ΝΙΚΗΤΑΣ, *Ελληνικά Γράμματα και Λατινικός Μεσαίωνας. Από τον Ιερώνυμο ως τον Νικόλαο Κουσάνο*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1998], ιδ. σσ. 353, 354, 409.
- BIANCONI D., *Tessalonica nell'età dei Paleologi. La pratiche intellettuali nel riflesso della cultura scritta*, [Dossiers Byzantins, 5], Centre d'études byzantines, néo-helleniques & sud-est européennes/École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2005. [ιδ. σσ. 131 & n. 45, 179 όπου αναφορά σε Ιωαννίκιο ως γραφέα του κώδ. Vat. gr. 1319]
- _____, “Età comnena e cultura scritta. Materiali e considerazioni alle origini di una ricerca”, εις: A. BRAVO GARCIA *et al.* (eds.), *The Legacy of Bernard de Montfaucon: Three Hundred Years of Studies on Greek Handwriting. Proceedings of the Seventh International Colloquium of Greek Palaeography (Madrid – Salamanca, 15-20 September 2008)*, [Bibliologia, 31], Brepols, Turnhout, 2010, σσ. 75-96, 707-718.
- BLOCH D., “The text of Aristotle’s *De sensu* and *de memoria*”, *RHT* 3 (2008), 1-58. [για κώδ. Laur. Plut. 87,4]
- BROCKMANN C., “Zur Überlieferung der aristotelischen Magna Moralia”, εις: SOFIA ΚΟΤΖΑΒΑΣΣΙ *et al.* (hrsg.), *Symbolae Berolinenses für Dieter Harlfinger*, Amsterdam, 1993, σσ. 43-80. [ιδ. σσ. 46, 49ff, 73, για κώδ. Laurent. Plut. 81.18]
- _____, “Textkritische Überlegungen zu Ioannikios als Schreiber von Galen - und Aristoteles-texten”, εις: Β. ΑΤΣΑΛΟΣ – Ν. ΤΣΙΡΩΝΗ (επιστημ. επιμ.), *Πρακτικά του 5’ Διεθνούς Συμποσίου Ελληνικής Παλαιογραφίας (Δράμα, 21-27 Σεπτεμβρίου 2003)*, [Βιβλιαμφιάστης – Παράρτημα 1], Ελληνική Εταιρεία Βιβλιοδεσίας, Αθήνα, 2008, τόμ. Β’, σσ. 615-32.
- BROWNING, “Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας XI.31”.
- CANART P., “Le livre grec en Italie méridionale sous les règnes Normand et Souabe: aspects matériels et sociaux”, *Scrittura e Civiltà* 2 (1978), 103-62. [για Ιωαννίκιο, βλ. σσ. 151-152]
- CONSTANTINIDES C.N., “Poetic Colophons in Medieval Cypriot Manuscripts”, εις: A.A.M. BRYER – G.C. GEORGHALIDES (eds.) *‘The Sweet Land of Cyprus’. Papers given at the Twenty-Fifth Jubilee Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham, March 1991*, The Univ. of Birmingham, Centre for Byzantine, Ottoman and Modern Greek Studies/Cyprus Research Centre, Nicosia, 1993, σσ. 319-380. [βλ. ιδ. σ. 323, καθώς στον κολοφώνα κυπρ. χφ. χρησιμοποιείται η λέξη *ἀξυγίων* με σημασία: *μοναχών*]
- DEGNI PAOLA, “I manoscritti dello ‘Scriptorium’ di Gioannicio”, *Segno e Testo* 62 (2008), 179-248.

- _____, “Tra Gioannicio e Francesco Zanetti. Manoscritti restaurati presso la Biblioteca Medicea Laurenziana”, εις: D. BIANCONI – L. DEL CORSO (eds.), *Oltre la scrittura. Variazioni sul tema per Guglielmo Cavallo*, [Dossiers Byzantins, 8], Centre d’études byzantines, néo-helleniques & sud-est européennes/École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2008, σσ. 289-302.
- _____, “*In margine’ a Gioannicio: nuove osservazioni e un nuovo codice (Laur. San Marco 695)*”, εις: M. D’AGOSTINO – PAOLA DEGNI (eds.), *ALETHES PHILIA. Studi in onore di Giancarlo Prato*, [Collectanea, 23], Fondazione Centro Italiano Di Studi Sull’alto Medioevo, Spoleto, 2010, Τόμ. Α’, σσ. 321-39.
- DILLER A., “The Text History of the Bibliotheca of Pseudo-Apollodorus”, εις: *Transactions of the American Philological Association* 66 (1935), 296-313 [ανατύπ. στο *Studies in Greek Manuscript Tradition*, Amsterdam, 1983, no. 20, σσ. 199-216]. [ιδ. σ. 306/209: για cod. Paris. gr. 2722, φφ. 16-22 από χέρι Ίωαννικίου, πρβλ. *Addendum* σ. 481]
- ÉMEREAU C., “Hymnographi Byzantini, quorum nomina in litteras digessit notulisque adornavit”, *EO* 23 (1924), 195-200, ιδ. σ. 200.
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”.
- GAMILLSCHEG E., “Griechische Kopisten medizinischer Handschriften (mit zwei Abbildungen)”, *Medicina nei Secoli* 11/3 (1999), 477-86.
- GAMILLSCHEG E. – HARLFINGER D., *Repertorium der Griechischen Kopisten, 800-1600. 2. Teil: Handschriften aus Bibliotheken Frankreichs*, [Veröffentlichungen der Kommission für Byzantinistik, Bd. II/2], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1989. [no. 283]
- GARCÍA NOVO E., “Un texte byzantin inédit sur la scène de Galien et Glaucon”, εις: A. GARZYA (ed.), *Trasmissione e ecdotica dei testi medici greci: Atti del IV Convegno Internazionale, Parigi, 17-19 maggio 2001*, [Collectanea, 21], Napoli, 2003, σσ. 135-148. [για κώδ. New Haven, Beinecke Library (Yale) 1121, olim British Library, Phillips 4614]
- HÖRANDNER W. & PAUL ANNELIESE, “Zu Ps.-Psellos Gedichte 67 (Ad monachum superbum) und 68 (Ad eundem)”, *Medioevo greco* 11 (2011), 107-137. [είναι πολύ πιθανό ότι τα δύο ποιήματα εγράφησαν από τον Ιωαννικό διότι: **i.** στο δεύτερο εξ αυτών γίνεται αναφορά στους: Ψελλό, Πισίδη, Χριστοφόρο (Μυτιληναίο), Λέοντα (Χοιροσφάκτη), Θεοφύλακτο Βουλγαρίας, άρα terminus post quem είναι η περίοδος μετά την ακμή του τελευταίου, δηλ. post 1126. **ii.** αναφέρεται ρητώς ότι τόσο ο συντάκτης όσο και ο παραλήπτης των ποιημάτων είναι μοναχοί. **iii.** Στο δεύτερο ποίημα γίνεται εκτενής αναφορά στα ποιητικά μέτρα, και ο Ιωαννικός είναι γνωστό ότι σε σύντομη έμμετρη πραγματεία του ασχολήθηκε με μετρικά ζητήματα]
- HUNGER H., *Schreiben und Lesen in Byzanz*, München, 1989 [ελλην. μτφρ. Γ. ΒΑΣΙΛΑΡΟΣ – επιμ. Τ. ΚΟΛΙΑΣ, *Ο κόσμος του βυζαντινού βιβλίου. Γραφή και ανάγνωση στο Βυζάντιο*, Αθήνα, 1995]. [βλ. σ. 108 – ελλην. μτφρ. σ. 143 – όπου η άποψη του HUNGER ότι η λέξη *άζυξ* (άγαμος) παραπέμπει σε μοναχό]
- HUNGER H., “Gibt es ein Angeloi-Stil?”, *RHM* 32/33 (1990/91), 21-35. [αναφορά & στον γραφέα Ιωαννικό]
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 456.
- KOTZABASSI SOFIA, *Byzantinische Kommentatoren der aristotelischen Topik. Johannes Italos & Leon Magentinos*, [Εταιρεία Βυζαντινών Ερευνών, 17], Θεσσαλονίκη, 1999, σ. 19. [για τον cod. Laurent. Conventi Soppressi 192 που αντέγραψε ο Ιωαννικός: βλ. και τον κατάλογο του A. WARTELE, *Inventaire des manuscrits grecs d’Aristote et de ses commentateurs*, Paris, 1963, αρ. 614, σ. 43]
- KRUMBACHER K., *Michael Glykas. Eine Skizze seiner Biographie und seiner litterarischen Thätigkeit nebst einem unedierten Gedichte und Briefe desselben*, [Sitzungsberichte der philos.-philol. und der historischen Klasse der k. bayer. Akademie

- der Wissenschaften, III], München, 1894. [αποδέκτης επιστ. Γλυκά και ο Ιωαννίκιος => Τῶ τιμιωτάτῳ μοναχῶ κυρῶ Ἰωαννικίῳ τῶ γραμματικῶ]
- LEONE, *Ioannes Tzetzae Epistulae*, βλ. επ. 49, σ. 70, στίχ. 18 [όπου αναφορά σε κάποιον μοναχό Ἰωαννίκιο]
 - LOSACCO M., “Circolazione e riuso della 'Biblioteca' di Fozio in età bizantina”, εις: A. BRAVO GARCIA – INMACULADA PÉREZ MARTÍN (eds.), *The Legacy of Bernard de Montfaucon: Three Hundred Years of Studies on Greek Handwriting. Proceedings of the Seventh International Colloquium of Greek Palaeography (Madrid - Salamanca, 15-20 September 2008)*, Bibliologia, 31, Turnhout, Brepols, 2010, σ. 483-492, 885-890. [για κώδ. Laur. San Marco 695]
 - LOUKAKI, *Discours annuels*, σ. 49 n. 147.
 - ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΟΣ Κ., *Γεώργιος Παχυμέρης, Φιλοσοφία. Βιβλίον ένδέκατο. Τά Ἠθικά, ἦτοι τὰ Νικομάχεια. Editio princeps*, [Corpus philosophorum medii aevi. Commentaria in Aristotelem Byzantina, 3], Ακαδημία Αθηνών, 2005, ιδ. σσ. 28-39. [Ο Παχυμέρης δεν χρησιμοποίησε τον Riccard. 46, αλλά το χαμένο αριστοτελικό χφ που εν τέλει χρησιμοπ. ανήκε στην ομάδα του κώδ. αυτού]
 - PAPAIOANNOU STR., “Fragile Literature: Byzantine Letter Collections and the Case of Michael Psellos”, εις: P. ODORICO (ed.), *La face cachée de la littérature byzantine. Le texte en tant que message immédiat*, [Dossiers byzantins, 11], Paris, 2012, σσ. 289-328. [ο Ιωαννίκιος γραφέας του κώδ. Vat. gr. 712-13, σσ. 317-18]
 - ΠΑΠΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ Μ., *Απολλοδώρου Βιβλιοθήκη/Apollodori Bibliotheca post Richardum Wagnerum recognita. Εισαγωγή – κείμενο – πίνακες*, [Λόγος Ελληνικός, 4], Εκδ. Αλήθεια, Αθήνα, 2010, ιδ. σσ. 15-16.
 - PLP (CD-ROM Edition), no. 92115.
 - PONTANI, *Sguardi su Ulisse*, σσ. 183, 193-94, 274.
 - PRIMAVESI O., “Lecteurs antiques et byzantines d’Empédocle: de Zenon à Tzétzès”, εις: A. LAKS – C. LOUGUET (eds.), *Qu’est-ce que la Philosophie Présocratique*, [Cahiers de Philologie, 20], 2002, 183-204, ιδ. σ. 197.
 - _____, “Empedokles in florentiner Aristoteles-Scholien”, *ZPE* 157 (2006), 27-40. [για αναφορές του Αριστοτέλη στον Εμπεδοκλή στα σχόλια του κωδ. Laur. Plut. 87,7]
 - VASSIS I., “*Graeca sunt, non leguntur*. Zu den schedographischen Spielereien des Theodoros Prodromos”, *BZ* 86/87 (1993/94), [Herbert Hunger zum 80. Geburtstag], 1-19, ειδικά σ. 7.
 - VOGEL M. – GARDTHAUSEN V., *Die griechische Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig, 1909, [ανατύπ. Olms Verlag, Hildesheim, 1966], σ. 214.
 - WEST M.L., *Studies in the Text and Transmission of the Iliad*, K.G. Saur, München-Leipzig, 2001. [ειδ. σσ. 142 & 154 για δραστηριότητες του ~ ως αντιγραφέως]
 - WILSON N.G., “A mysterious byzantine scriptorium: Ioannikios and his colleagues”, *Scrittura e Civiltà* 7 (1983), 161-76.
 - _____, *Scholars of Byzantium*, Duckworth, London, 1983 [ελλην. μτφρ. Ν. ΚΟΝΟΜΗΣ, *Οι λόγιοι στο Βυζάντιο*, Αθήνα, 1991], σσ. 206-208.
 - _____, “New Light on Burgundio of Pisa”, *Studi Italiani di Filologia Classica*, Terza Serie, 4 (1986), 113-18.
 - _____, “Ioannikios and Burgundio: a Survey of the Problem”, εις: G. CAVALLO, G. DE GREGORIO, MARILENA MANIACI (eds.), *Scritture, Libri e Testi nelle Aree Provinciali di Bisanzio, Atti del seminario di Erice (18-25 settembre 1988)*, Spoleto, Centro Italiano di Studi sull’Alto Medioevo, vol. II, 1991, σσ. 447-55.

- _____, “Greek Palaeography”, εις: ELIZABETH JEFFREYS, J. HALDON, R. CORMACK (eds.), *The Oxford Handbook of Byzantine Studies*, Oxford University Press, 2008, σσ. 101-114, ιδ. σ. 111.
- ZIPSER B. – NUTTON V., “MSL 14: A Wellcome Manuscript of a Medical Practitioner”, εις: A. ROSELLI (ed.), *Storia della tradizione e edizione dei medici greci. Atti del VI Colloquio internazionale, Paris 12-14 aprile 2008*, [Collectanea, 27], Napoli, 2010, σσ. 259-270. [για κώδ. New Haven, Beinecke Library (Yale) 1121, olim British Library, Phillips 4614]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Δεόν τε και ωφέλιμο είναι μαζί με τα του Ιωαννικίου να συνεξεταστούν και τα του Βουργουνδίου (Burgundio Pisanus).
- Ίσως, ο φίλος Ίωάννης, στον οποίο ο Ίωαννίκιος αφιέρωσε τον κώδ. **Laurent. gr. 74, 18** (βλ. τον κολοφώνα στο HUNGER, “Angeloi-Stil”, pl. 10) να είναι ο συνεργάτης εκείνος που αναφέρεται από τον WILSON, “Ioannikios and Burgundio. A survey of the problem”, σ. 450.
- Ίσως ο φίλος του Ιωαννικίου Νείλος, στον οποίο αφιέρωσε τον κώδ. **Laur. Plut. 87,4**, είναι ο γραφέας μοναχός Νείλος, από την γραφίδα του οποίου έχουν διασωθεί οι δύο χρονολογημένοι πατμιακοί κώδ. **175** (*Κανόνες Οκτώηχοι*, έτ. 1180) και **743** (*Εύχολόγιον μικρόν* του ίδιου έτους 1180), βλ. ΑΘ. ΚΟΜΙΝΗΣ, *Πίνακες Χρονολογημένων Πατμιακών Κωδίκων*, έν Αθήναις, 1968, αρ. 16-17, σσ. 10-12. Για τον πρώτο κώδ. βλ. και Ιω. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, *Πατμιακή Βιβλιοθήκη, ήτοι άναγραφή των έν τη βιβλιοθήκη της κατά την νήσον Πάτμον γεραράς και βασιλικής μονής του Άποστόλου και εύαγγελιστου Ίωάννου του Θεολόγου τεθραυρισμένων χειρογράφων τευχών*, Αθήναι, 1890, αρ. ΡΟΕ΄, σσ. 95-6 (με εσφαλμένη ανάγνωση της χρονολογίας του κολοφώνος 1174). Από την γραφίδα επίσης του Νείλου προήλθε και το εύαγγελιστάριον της κοινότητας Απολλώνων Ρόδου του έτους 1181, βλ. ΣΠΥΡΙΔΩΝ, μητροπολ. Ρόδου, “Κώδικες Απολλώνων”, *Εύχαριστήριον Άμίλκα Σ. Άλιβιζάτου*, Αθήναι, 1958, σσ. 439-48. Για τον Νείλο βλ. και ΕΡΑ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *Έγγραφα Πάτμου*, τόμ. Α΄: *Αύτοκρατορικά*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, σ. *79.
- Στον κατάλογο του ΜΙΟΝΙ, *Indices omnium codicum etc. s.v. scribae*, σ. 349 υπάρχει αναφορά και στον μον. Ίωαννίκιο => βλ. σ. 22, **cod. Marc. gr. 229**, σύμφωνα δε με την ταύτιση του ΜΙΟΝΙ ο γραφεύς του κώδικος είναι ο Ιωαννίκιος, καθώς παραπέμπει συμπληρωματικά στο άρθρο του WILSON εις *Scrittura e Civiltà* 7 (1983).
- Φαίνεται πως ο μοναχός Ιωαννίκιος Λογαράς, που δεν αποκλείεται να ταυτίζεται με τον σχεδογράφο και γραφέα Ιωαννίκιο, συνέθεσε τα 4 αυτά επιγράμματα προς τιμήν του προστάτη αγίου του, και για κάποιο λόγο αυτά διασώθησαν μέσα στο *corpus* των επιγραμμάτων του “Μαγγανείου Προδρόμου” => Ε. ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti*, vol. III: *Codices in Classes Novam Decimam Undecimam Inclusos et Supplementa Duo Continens*, Roma, 1970, σσ. 116-29: **cod. Marc. gr. XI.22**, f. 86: Epigrammata quattuor in s. Joannicum, inscr. Πρὸς τὸν ἅγιον Ἰωαννίκιον ἀπὸ τοῦ μοναχοῦ Ἰωαννικίου τοῦ Λογαρά => ed. E. MILLER, “Poésies inédites de Théodore Prodrome”, *Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques* 17 (1883), 18-64, ειδ. σσ. 48-50· βλ. Σ.Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, “Ο Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος XI.22”, *VV* 10 (1903), 102-63, ιδ. σ. 111· βλ. και MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, appendix I: The Poems of Manganeios Prodromos, αρ. 115-118, σ. 500.

91. **Ίωήλ** = i. μοναχός

ΕΡΓΟ :

I) CHRONICON

1. Ίωήλου χρονογραφία έν συνόψει, ed. I. BEKKER, *Ioelis Chronographia Compendiaria*, [CSHB], Bonnae, 1836· ed. PG 139, cols. 224A-288C· ed. F. IADEVAIA, *Gioele, Cronografia compendiaria*, Messina, 1979.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 245,261, 268f., 272, 274, 277, 331, 476.
- LAMPROS SP., “Ein Codex des Joel”, *BZ* 5 (1896), 318.
- R. J. M (ACRIDES), s.v. Joel, ODB, vol. II, σ. 1042.
- MAZAL O., “Zur Überlieferung der Chronik des Joel”, *JOBG* 16 (1967), 127-31.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 179.
- ΤΣΟΛΑΚΗΣ ΕΥΔ., “Ένα νέο χειρόγραφο τῆς «Χρονογραφίας ἐν συνόψει» τοῦ Ἰωήλ [Ἁγίου Ὁρους, Μονῆς Ἰβήρων 349 (=A), φφ. 21r-82v]”, εἰς: *ΦΙΛΤΡΑ. Τιμητικός Τόμος Σ.Γ. Κατωμένου*, Θεσσαλονίκη, 1975, σσ. 291-302. [βλ. ἰδ. σσ. 300-301, ὅπου καὶ ἀναφορὰ στο γεγονός ὅτι στον ἰβηρικό κώδ. 349 (=A) μεταγενέστερη προσθήκη ἀναφέρει ὅτι ὁ Μανουήλ Α΄ Κομνηνός στα τέλη του βίου του ἐκάρη μοναχός με το ὄνομα Ματθαῖος, ἐπιβεβαιώνοντας ἐτσι τὴν πληροφορία του Ψευδο-Κωδινού]
- _____, “Ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ χρονογραφικοῦ ἔργου τοῦ Ἰωήλ”, *Βυζαντινά* 8 (1976), 449-61.
- Tusculum Lexikon, s.v. Ἰωήλ, σσ. 266-267.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Σε γενικές γραμμές, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ KRUMBACHER ἀκόμη, ἡ ἐπικρατοῦσα ἀπόψη εἶναι ὅτι ὁ Ἰωήλ συμπίλησε τὸ ἔργο του στὶς ἀρχές τοῦ 13ου αἰ. μετὰ τὴν Ἀλωση τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους, τὴν ὁποία φυσικά ἀναφέρει. Ἀν εἶναι ὀρθή ἡ ἀπόψη που ἐξέφρασε ὁ ΤΣΟΛΑΚΗΣ, βλ. παραπάνω *ΦΙΛΤΡΑ. Τιμητικός Τόμος Σ.Γ. Κατωμένου*, ἰδ. στὶς σσ. 301-302 (ὅτι δηλ. ὁ Ἰωήλ θα πρέπει νὰ θεωρεῖται υπεύθυνος μόνο γιὰ τὸ τμήμα ἕως τὸν Νικηφόρο Βοτανειάτη, ὅπου οἱ βασιλείες δίδονται κάπως πιο ἀναλυτικά, καὶ ὅτι τὸ τμήμα ἕως τὴν Ἀλωση, που εἶναι στὴν οὐσία μὴ ἀπλὴ ἀναγραφή τῶν αυτοκρατόρων μαζί με τὰ συνολικά ἔτη τῆς βασιλείας τους, θα πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἰσως συμπλήρωση κάποιου ἀντιγραφέως) τότε δικαίως μπορεῖ νὰ ἐνταχθεῖ ὁ Ἰωήλ στὴν χορεία τῶν συγγραφέων τοῦ 12ου αἰῶνος. Φυσικά, ὅπως εἶναι γνωστό, τὸ ἔργο κατὰ τὰ ἄλλα δὲν διαθέτει καμμία λογοτεχνική ἀξία ἢ ἔστω χρηστικότητα.

92. Καλλικλῆς Νικόλαος = i. διδάσκαλος τῶν ἰατρῶν

ΕΡΓΑ :

I) CARMINA³²α) CARMINA GENUINA

1. Εἰς τὸν πέπλον τὸν κρεμασθέντα παρὰ Ἰωάννου σεβαστοῦ τοῦ Ἀρβαντηνοῦ εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον τὴν Ὁδηγήτριαν τοῦ Καλλικλέος (M), ed. R. ROMANO, *Nicola Callicle, Carmi. Testo critico, introduzione, traduzione, commentario e lessico*, [Byzantina et Neo-hellenica Neapolitana, 8], Naples, 1980, σσ. 77-78.

³² Οἱ τίτλοι τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Καλλικλή παρουσιάζουν σε ὀρισμένες περιπτώσεις ἐξαιρετικὴ ποικιλομορφία καὶ διαφέρουν ἀπὸ κώδικα σε κώδικα. Παραθέτουμε ἐδῶ τὸν τίτλο στὶς μορφές που ὑπάρχει στο ὑπόμνημα, κὶ ὄχι τὸν λατινικό που ἀποδίδει ὁ ἐκδότης, μαζί με τὰ ἀνάλογα *sigla* σε παρένθεση γιὰ λόγους πληρότητας.

2. Εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος τὴν κοσμηθεῖσαν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἀνατεθεῖσαν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος (M), ed. ROMANO, σσ. 78-80.
3. Τοῦ αὐτοῦ (om. b) εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον ἐν λευκῷ λίθῳ τυπωθέντα (M, b)· στίχοι (om. V) τοῦ Καλλικλέος εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον (Ma, V)· εἰς τὸν ἐν τῇ μονῇ τῶν Μαγγάνων λελατομημένον ἐκ λίθου λευκοῦ ἅγιον Γεώργιον (La)· τοῦ Καλλικλέος εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα Γεώργιο (H), ed. ROMANO, σ. 80.
4. Ἔτεροι (M)· εἰς τὸν αὐτὸν (b)· εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ αὐτοῦ (Ma), ed. ROMANO, σ. 80.
5. Εἰς τρικάνδηλον (Ma), ed. ROMANO, σ. 81.
6. Εἰς τὸ καλὸν ξύλον τὸ κοσμηθὲν ὑπὸ τῆς δεσποίνης (b)· εἰς τὸν τίμιον σταυρόν (Ma), ed. ROMANO, σ. 81.
7. Εἰς τὸν Χριστὸν κρεμάμενον ἐπὶ ξύλου καὶ τεθνηκότα (b)· τοῦ Καλλικλέος εἰς τὴν Σταύρωσιν (At)· τῆς αὐτῆς (scil. τῆς Ἄννας Κομνηνῆς) (Lr), ed. ROMANO, σ. 82.
8. Εἰς τὸν Χριστὸν κοσμηθέντα παρὰ τοῦ κυροῦ Ἰσαακίου διὰ χρυσῶν καὶ λίθων (M), ed. ROMANO, σσ. 82-83.
9. Τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου τῶν ἱατρῶν κυροῦ Νικολάου τοῦ Καλλικλέως (sic) ἐπιτύμβιοι ἴαμβοι. Τὰ πρόσωπα· ξένος καὶ τύμβος (L), ed. BANDINI, *Catalogus*, II, col. 192-193· ed. ROMANO, σσ. 83-85.
10. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον τοῦ σεβαστοῦ μακαρίτου κυροῦ Ἀνδρονίκου (L)· στίχοι τοῦ Καλλικλέος (G), ed. BANDINI, *Catalogus*, II, col. 193· ed. ROMANO, σσ. 85-86.
11. Εἰς τὴν εἰκόνα τὴν ἱσταμένην ἐπάνω τοῦ τάφου τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου (M)· τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν εἰκόνα τὴν ἱσταμένην ἐπάνω τοῦ τάφου (L), ed. BANDINI, *Catalogus*, II, cols. 193-194· ed. ROMANO, σσ. 86-87.
12. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν χρυσοῦν εἰκόνα τὴν κεκλημένην (sic) ἐν τῷ τάφῳ (L), ed. BANDINI, *Catalogus*, II, col. 194· ed. ROMANO, σ. 87.
13. Εἰς ἑτέραν ὁμοίως εἰκόνα (M)· εἰς ἑτέραν (L), ed. BANDINI, *Catalogus*, II, col. 194· ed. ROMANO, σσ. 88.
14. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς ἑπτὰ συνόδους τοῦ Χριστοῦ μέσον ἱσταμένου (M, m), ed. ROMANO, σ. 88.
15. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Θεοτόκον κοσμηθεῖσαν παρὰ τοῦ βασιλέως (M), ed. ROMANO, σσ. 89-91.
16. Εἰς τὸ καυκίον δοθὲν παρὰ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Εὐδοκίας τῷ πατρὶ αὐτῆς τῷ βασιλεῖ ἡμῶν τῷ ἁγίῳ (M), ed. ROMANO, σ. 91.
17. <In idem> (om. M), ed. ROMANO, σ. 92.
18. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν Χριστὸν ἱστάμενον ἐπὶ τῷ τάφῳ ὡς ἐκ προσώπου (-ώπων Ma) ἀμφοτέρων τοῦ τε λογοθέτου καὶ τῆς συμβίας αὐτοῦ κυρᾶς Εἰρήνης μετὰ μοναχικοῦ σχήματος ἱσταμένων (M, Ma), ed. ROMANO, σσ. 92-93.
19. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον Ῥογερίου τοῦ σεβαστοῦ (Ma)· ed. ROMANO, σσ. 93-95.
20. Εἰς τὴν Ὁδηγήτριαν τοῦ αὐτοῦ (M), ed. ROMANO, σ. 95.
21. Στίχοι τοῦ Καλλικλέος εἰς τὸν τάφον τοῦ μακαρίου Γρηγορίου καὶ λογοθέτου τοῦ Καματηροῦ (Ma)· τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον τοῦ Καματηροῦ λογοθέτου (Ma), ed. ROMANO, σσ. 96-97.
22. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Δοκειανὴν ὡς ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς (M), ed. ROMANO, σσ. 97-100.
23. Εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος τὴν κοσμηθεῖσαν παρὰ τῆς σεβαστῆς κυρᾶς Ἄννης τῆς Δουκαίνης (M), ed. ROMANO, σσ. 100-101.
24. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐν τῷ παλατίῳ δευτέραν παρουσίαν (M, Ma), ed. ROMANO, σσ. 101-102.
25. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ χρυσοῦν κουβούκλειον (M), ed. ROMANO, σσ. 102-104.

26. Εἰς τὸν ὀξεόχρυσον πέπλον τὸν κρεμασθέντα ἐν τῇ Ὁδηγητρίᾳ παρὰ τῆς σεβαστῆς κυρᾶς Ἴωνης τῆς συζύγου τοῦ σεβαστοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀρβαντηνοῦ (M), ed. ROMANO, σσ. 104-105.
27. Τοῦ Καλλικλέους στίχοι εἰς τὸν καλὸν σταυρὸν τὸν (om. M) κοσμηθέντα παρὰ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Εὐδοκίας (Ἴωνης b) (M, b), ed. ROMANO, σ. 105.
28. Εἰς τὸν τάφον τῆς δεσποίνης (scil. Ἄννας Δούκαινας) (M), ed. ROMANO, σ. 106.
29. Εἰς τὰ ῥόδα (M), ed. ROMANO, σσ. 107-111.
30. Εἰς τὸν Σμυρναῖον ἐκφράσαντα τὸν τελευτήσαντα υἱὸν τοῦ πρωτοστράτορος (M), ed. ROMANO, σσ. 111-112.
31. Οἱ παρόντες στίχοι ὑγιαίνοντος τῆ τοῦ θεοῦ χάριτι τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως Ἰωάννου πορφυρογεννήτου τοῦ Κομνηνοῦ ἐγένοντο κατὰ ἐντολὴν ἐκείνου ὡς ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ γραφησόμενοι (M), ed. ROMANO, σσ. 112-116.

β) CARMINA DUBIA

32. Εἰς τὴν σταύρωσιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πέτρου (M)· τοῦ αὐτοῦ (scil. Θεοδώρου Προδρόμου) εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον σταυρούμενον (Va)· εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον (Ld)· τοῦ Μιτυληναίου εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον (G), ed. ROMANO, σ. 119.
33. <In crucem a Maria Comnena exornatam> (tit. I¹ om.), ed. ROMANO, σ. 119.
34. <In aliam> (tit. I² om.), ed. ROMANO, σ. 120.
35. <In crucem ab Irena Ducaena exornatam> (tit. I³ om.), ed. ROMANO, σσ. 120-121.
36. <In crucem ab Alexio Duca exornatam> (tit. I⁴ om.), ed. ROMANO, σ. 121· ed. A. RHOBY, *Byzantinische Epigramme auf Ikonen und Objekten der Kleinkunst, nebst Addenda zu Band 1*, [Denkschriften der philos.-hist. Klasse, 408/ Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, 23], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, Nr. Me15, σσ. 175-76. [με γερμαν. μτφρ. και σχολ., ο ~ επιχειρηματολογεῖ υπέρ της απόδοσης του επιγράμματος στα αυθεντικά έργα του Καλλικλή]

γ) CARMEN SPURIUM

37. Τοῦ Προδρόμου κυροῦ Θεωδώρου (sic) μηνῶν παριστάνω τὰς ἐνεργείας στίχοις (Vt)· τοῦ Καλλικλέος μηνῶν παριστάνω τὰς ἐνεργείας στίχοις (Mr)· στίχοι κατὰ τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην εἰς τοὺς ἰβ' μῆνας (P)· στίχοι εἰς τοὺς δώδεκα (ἰβ' Vat) μῆνας (Pa, Vat, om. Vc) ed. ROMANO, σ. 125-128.
=> [στην πραγματικότητα εἶναι τοῦ Θεοδ. Προδρόμου, βλ. B. KEIL, "Die Monatscyclen der byzantinischen Kunst in spätgriechischen Literatur", *WSt* 11 (1889), 94-142].

II) SATIRA

[DUBIUM]

1. Τιμαρίων, ἢ περὶ τῶν κατ' αὐτὸν παθημάτων, ed. R. ROMANO, *Timarione, Introduzione, testo critico, traduzione, commentario, e lessico*, Napoli, 1974.

III) SCHEDAE

1. («Τοῦ Καλλικλέος»). Παραινετικόν, συνοδεύεται ἀπὸ σύντομα γραμμ. σχόλια, inc.: [I]δὸν καὶ αὖ θεῖς σὲ προσφθέγγομαι καὶ κατασπάζομαι ... – des.: ... τοῦ ἐχθροῦ ὁσημέραι βουλευομένου καθ' ἡμῶν μηχανήματα - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 221v-222.
[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 184]

ΕΤΗΟΡΟΕΙΑΙ :

2. («Τοῦ Καλλικλέος»). Τίνας ἂν εἴποι λόγους Φοῖνιξ ὁ παιδαγωγὸς τῷ Ἀχιλλεῖ, inc.: Σὺ μὲν ὦ τέκνον νῶμ' ὀφείλοντα τὸν φίλον γινώσκεις ... – des.: ... συνεψέσεταιί σοι, τέκνον, ἐν Φθίᾳ κλέος, | εἶπερ κτενεῖς φάλαγγα τὴν τῶν βαρβάρων· / ὄπλιζε λοιπὸν ναὶ σεαυτὸν ἐν μάχῃ | καινὸς φανεῖς τις τοῖς Ἀχαιοῖς φωσφόρος - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 175r-176v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 116]
3. («Τοῦ Καλλικλέος»). Τίνας ἂν εἴποι λόγους πρὸς τὸν αὐτοῦ υἱὸν Αἴας τελευτῶν, inc.: [Σ]ὺ μὲν ὦ τέκνον τὸ μελετώμενον ἀγνοεῖς ἔχον ... – des.: ... ὕστατον ἰδοῦ σοι λαλῶ, τέκνον, λόγον· | θνήσκω γὰρ ἤδη τῷ Πριαμίδου ξίφει - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 210v-211r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 164]

ΕΚΦΡΑΣΙΣ :

4. («Τοῦ Καλλικλέος»). Ἐκφρασις ἔαρος, inc.: [Ἄγε] δὴ τῶν πολλῶν ἐπ' αἶνον ἀφέμενοι τῶν ἔαρινῶν καιρῶν ἐξορμήσωμεν ... – des.: ... ἀπλῶς τὰ πάντα νῦν θυμηδίας γέμει / ἔαρινοῦ φανέντος ἡμῖν φωσφόρου - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 223v-224r = **cod. Laurent. conv. soppr. 2**, f. 208r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 188]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BALDWIN B., *Timarion. Translated with Introduction & Commentary*, Detroit, 1984.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, “Ξεχασμένες μαρτυρίες”. [ιδ. αρ. Α38]
- GAUTIER, *Theophylacte d'Achrida*, II, βλ. επιστ. 93, 94, 110, 111, 112.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σσ. 146, 154, 163f, 165, 171.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 277-283. [περί Τιμαρίωνος]
- _____, “The Timarion. Toward a literary interpretation”, εις: P. ODORICO (ed.), *La face cachée de la littérature byzantine. Le texte en tant que message immédiat. Actes du colloque international, Paris, 5-6-7 juin 2008 en mémoire de Constantin Leventis*, [Dossiers Byzantins, 11], Centre d'études byzantines, néo-helleniques & sud-est européennes/École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2012, σσ. 275-287.
- KAZHDAN A., “The Image of the Medical Doctor in Byzantine Literature of the Tenth to the Twelfth Centuries”, *DOP* 38 (1984), [*Symposium on Byzantine Medicine*], 43-51.
- A. K(AZHDAN), s.v. Kallikles Nicholas, ODB, vol. II, σ. 1093.
- ΚΕΡΕΤΖΙ VICTORIA, “Empereur, piété et rémission des péchés dans deux Ekpraseis byzantines. Image et rhétorique”, *ΔΧΑΕ* 20 (1999), 231-44. [για επίγραμμα 24]
- KRALLIS D., “Harmless satire, stinging critique: a new reading of the Timarion”, εις: D. ANGELOV – M. SAXBY (eds.), *Power and Subversion in Byzantium*, Ashgate/Variorum, 2013, σσ. 221-245
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Ο Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, *NE* 8 (1911), 5-59, 123-92, ἐδῶ σ. 140.
- MAGDALINO – MACRIDES, “The Fourth Kingdom”, σσ. 152-53. [για Τιμαρίωνα]
- MAGDALINO & NELSON, “The Emperor in Byzantine Art”, σσ. 124-26.
- MAGNELLI E., “Contributi ai carmi di Nicola Callicle”, *Medioevo greco* 6 (2006), 149-57.
- MULLETT, *Theophylact of Ochrid*, no. 3, επίσης σποράδην.
- ROMANO R., “Sulla possibile attribuzione per Timarione pseudoluciano a Niccola Callicle”, *Giorn. Ital. Filol.* N.S. 25 (1973), 309-15.

- _____, “In margine al problema della paternità del Timarione. Sull’anonimo *dux* di Tessalonica”, *Vichiana* N.S. 2 (1973), 187-89.
- _____, *Timarione, Introduzione, testo critico, traduzione, commentario, e lessico*, Napoli, 1974.
- _____, “Per una nuova edizione dei carmi si Nicola Callicle”, *Vichiana* N.S. 5 (1976), 87-101.
- _____, “Sulla poesia di Nicola Callicle”, *Annali Fac. lett. e filos. Univ. di Napoli* 22 (N.S. 10) (1979-80), 61-75.
- _____, *Costantino Acropolita, Epistole. Saggio introduttivo, testo critico, indici*, Napoli, 1991. [βλ. επ. 90: κριτική *Τιμαρίωνος*]
- ŠEVČENKO I., “Levels of Style in Byzantine Prose,” *JÖB* 31/1 (1981), 289–312. [ανατ. εις: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, [Greek Literature, vol. 9], New York, 2001, ch. 8]. [Καλλικλῆς ὡς ὑπόδειγμα ὕφους Ἰωσήφ Ῥακενδύτη].
- SKOULATOS, *Les personnages*, αρ. 157, σσ. 251-52.
- *Tusculum Lexikon*, s.v. Καλλικλῆς Νικόλαος, σ. 275.
- ΒΑΣΣΗΣ Ιω., “Τῶν νέων φιλολόγων παλαιίσματα. Ἡ συλλογὴ σχεδῶν τοῦ κώδικα *Vaticanus Palatinus gr. 92*”, *Ελληνικά* 52 (2002), 37-68.
- WILSON N., *An Anthology of Byzantine Prose*, Berlin-New York, 1971, σσ. 111-120. [εισαγωγή, έκδοση & σχολ. 3-10 *Τιμαρίωνος*]

93. **Καλοήθης Κωνσταντῖνος** = i. οἰκουμενικός διδάσκαλος
ii. ἐπίσκοπος Μαδύτων

Σφραγίδα του επισκόπου Μαδύτων Κωνσταντίνου Καλοήθους
(πηγή: NESBITT-OIKONOMIDES, *Collection of Byz. Seals at D.Oaks*, I, αρ. 55.1).

ΕΡΓΑ :

I) VERSUS

1. Στίχοι τοῦ Καλοήθους πρὸς δημῶδη λόγον λέγοντα λέων λέων καὶ εἰς ψωμίον δράκων. inc.: Λέων μὲν οὗτος τὴν κυριωνυμίαν ... des.: ... - cod. **Laurent. Conventi Soppressi 627**, f. 12, ed. M. TREU, “Manuel Holobolos”, *BZ* 5 (1896), 538-559, κείμε. στη σ. 549. [για τον κωδ. βλ. A. M. BANDINI, *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vols. II & III, Florentiae, 1768-1770, (ανατύπ. ὡς: *Catalogus Codicum Manuscript. Bibliothecae Medicae Laurentianae, vol. secundum & tertium, accedunt Supplementa tria ab E. ROSTAGNO & N. FESTA necnon Additamentum ex inventariis Bibl. Laurentianae depromptum accuravit FRIDOLF KUDLIEN*, Leipzig, 1961), παράρτημα, I, σ. 29*]

II) SCHEDA

1. («Τοῦ Καλοήθους κυροῦ Κωνσταντίνου»), Πρόκειται για εγκώμιο στον άγ. Νικόλαο, inc.: Εἰ δὲ καὶ πολλῆς ἀνομίας ... des.: ... καὶ τελεῖς καθήμεραν - cod. **Mon. gr. 201**, ff. 139v-140v, βλ. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, αρ. 6, σ. 283.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ASDRACHA C., “La Thrace orientale et la Mer Noire: Géographie ecclésiastique et Prosopographie (VIIIe-XIIe siècles)”, εις: H. AHRWEILER (ed.), *Géographie historique du monde méditerranéen*, [Byzantina Sorbonensia, 7], Paris, 1988, σσ. 221-309, ιδ. σ. 297.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 197.
- _____, “Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας XI.31”.
- CONSTANTINIDES, *Higher Education*, σσ. 6 n., 8, 31, 65. [βλ. ειδ. και την αναφορά σε κάποιον ερημίτη **Πρόδρομο**, *μαΐστορα* και μαθητή του **Καλοήθους** και ενός εκ των διδασκάλων του Βλεμμύδη, σσ. 8 and n. 9, 22 n., 31, 65, 115, 137, 156, 158]
- CRISCUOLO U., “Due epistole inedite di Manuele Karanteno o Saranteno”, *Boll. Badia gr. Grottaferrata* N.S. 31 (1977), 103-19. [1. τοῦ ... κῦρ Μανουήλ τοῦ καραντηνοῦ πρὸς τὸν ... κῦρ κωνσταντῖνον τὸν καλοήθη...]
- ΓΙΑΠΕΝΗΣ Η., *Η συγκρότηση και η εδραίωση της αυτοκρατορίας της Νίκαιας. Ο αυτοκράτορας Θεόδωρος Α΄ Κομνηνός Λάσκαρις*, [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Μονογραφίες 12], Αθήνα, 2008, σ. 285.
- ΛΟΥΚΑΚΙ, *Discours annuels*, σ. 53 et n. 174.
- NESBITT J.W. & ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ Ν. (eds.), *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*, vol. 1: *Italy, North of the Balkans, North of the Black Sea*, Dumbarton Oaks, 1991, no. 55.1, σ. 139 [‘Ο ἅγιος Στέφανος ὁ Πρωτομάρτυς. / ‘Ο ἅγιος Εὐθύμιος. / Σφραγὶς Κωνσταντῖνου προέδρων Μαδύτων].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Βλ. και Prosopography of the Byzantine World.
- Για την σφραγίδα κάποιου Ευσταθίου Καλοήθους βλ. WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 824, σσ. 372. [12ος αι.]
- Για αναφορά σε κάποιον Στέφανο Καλοήθη *διάκονο και πατριαρχικό νοτάριο* του 12ου αι. στον *cod. Sinait. Gr. 1117*, ff. 346r-347r, αρ. 101, V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae...*, St. Petersburg, 1911, [ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965], τόμ. Ι, σ. 290.
- *Γραμματικός τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου* ἐπὶ Θεοδώρου Α΄ Λάσκαρι στην Νίκαια υπήρξε κάποιος Νικόλαος Καλοήθης, βλ. ΜΜ, τόμ. 4, σ. 290.6. Βλ. επίσης ΕΦΗ ΡΑΓΙΑ, *Λάτρως. Ένα άγνωστο μοναστικό κέντρο στη δυτική Μικρά Ασία. Με λεπτομερή σχολιασμό των εγγράφων της μονής Θεοτόκου του Στύλου*, Θεσσαλονίκη, 2006, σ. 188. [=⇒ Η ορθή μορφή του ονόματος είναι Καλοήθης και όχι Καλόηθος pace M. ANGOLD, *A Byzantine Government in Exile. Government and Society Under The Lascarids of Nicaea (1204-1261)*, Oxford Univ. Press, 1975, σ. 170 υποσημ. 111 και Η. ΓΙΑΠΕΝΗΣ, *Η συγκρότηση και η εδραίωση της αυτοκρατορίας της Νίκαιας. Ο αυτοκράτορας Θεόδωρος Α΄ Κομνηνός Λάσκαρις*, (ΕΙΕ/ΙΒΕ, Μονογραφίες, 12), Αθήνα, 2008, σ. 217, διότι στο παραπάνω έγγραφο του 1216 το όνομα απαντά στην γενική του Καλοήθους («... τοῦ ἐν τῶ βασιλικῶ βεστιαρίῳ γραμματικοῦ, κυροῦ Νικολάου τοῦ Καλοήθους ...»), ἐφ’ ὅσον βέβαια ἡ γραφή των Μ. & Μ. δεν συνιστά αποτέλεσμα παρανόησης· ασφαλώς, λοιπόν, για να είναι Καλόηθος θα έπρεπε η γενική να απαντά στον τύπο Καλοήθου]. Για τον Νικόλαο Καλοήθη, επίσκοπο έπειτα Αμάστριδος, γνωστό και από την συμμετοχή του στις εκκλησιαστικές διαπραγματεύσεις μεταξύ των κρατών της Ηπείρου και της Νίκαιας και απεσταλμένο του πατριάρχου Γερμανού Β΄ στην αυλή της Θεσσαλονίκης, βλ. ΑΛΚΜΗΝΗ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ-ΖΑΦΡΑΚΑ, *Νίκαια και Ήπειρος τον 13ο αιώνα. Ιδεολογική αντιπαράθεση στην προσπάθειά τους να ανακτήσουν την αυτοκρατορία*, [Εταιρεία Βυζαντινών Ερευνών, 7], Θεσσαλονίκη, 1991, σσ. 164, 211. Βλ. και ΗΟΕCK-LOENERTZ, *Nikolaos-Nektarios von Otranto*, σ. 121. Σώζεται και απόσπασμα επιστολής του (δεν έχει καταχωριστεί στο *corpus* του GRÜNBART) προς τον *μεσάζοντα* Δημήτριο Κομνηνό Τορνίκη inc.: Λέγεται ὡς ἡ σὴ θυγάτηρ ..., ed. M. LE QUIEN, *Oriens Christianus*, vol. I, Paris, 1740 [ανατύπ. Graz, 1958], cols. 565-66. Η επιστολή παραδίδεται από τον *cod. Paris. gr. 1234*, 13ου αι., f. 267v, κτήμα του Θεοδώρου Σκουταριώτη [για τον κώδ. βλ. B. DE MONTEFAUCON, *Palaeographia Graeca ...*, Parisiis, 1708 σσ. 326-34· OMONT,

Inventaire Sommaire, I, σ. 273· J.-L. VAN DIETEN, “Zur Überlieferung der Panoplia Dogmatike des Niketas Choniates. Codex Parisiensis Graecus 1234”, εις: P. WIRTH (ed.), *POLYCHRONION. Festschrift F. Dölger*, Heidelberg, 1966, σσ. 166-80] και τον απόγραφο του *cod. Vat. Reg. 66*, έτ. 1560, που αντιγράφ. από τον περιώνυμο Petrus Morellus, ff. 35r-v, . [για τον κώδ. βλ. H. STEVENSON SR., *Codices Manuscripti Graeci Reginae Svecorum et Pii PP. II Bibliothecae Vaticanae, Romae*, 1888, σσ. 54-56]. Για τον αποδέκτη Δημήτριο Τορνίκη βλ. M. ANGOLD, *A Byzantine Government in Exile*, Oxford, 1975, σποράδην.

94. **Καματηρός Άνδρόνικος** = i. *σεβαστός και πανσέβαστος σεβαστός*
 ii. *έπαρχος τής πόλεως*
 iii. *μέγας δρουγγάριος τής βίγλας*
 iv. *έπί τών δεήσεων*

ΕΡΓΟ :

I) OPUS DOGMATICUM

1. Σύγγραμμα Άνδρονίκου σεβαστοῦ και μεγάλου δρουγγαρίου τής βίγλας, τοῦ πατρόθεν μὲν Καματηροῦ, μητρόθεν δὲ Δοῦκας, συλλεγὲν και συντεθὲν ὑποθήκη και μεθόδω διδασκαλία τε και κελεύσει τοῦ θεοφόρου και ισαποστόλου μεγάλου βασιλέως πορφυρογεννήτου και αυτοκράτορος Ῥωμαίων κυρίου Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ. Οὔτος γάρ ... και ιερὰν ὄπλοθήκην αὐτός ὁ μεγαλόνομος και μεγαλόνομος βασιλεὺς τὴν τοιαύτην βίβλον ὠνόμασεν, *cod. Monac. gr. 229*, ff. 1r-309v = *cod. Venet. Marc. gr. 159*, ff. 1r-309v· τμήματα του έργου –συχνὰ χωρὶς τίτλο ἢ ὑπὸ ἄλλους τίτλους– παραδίδουν και οι κώδ. *Mosq. Synodal. 239 (Vladimir)*, *Bibl. Franzoniana Urbani 32*, *Ambros. F 93 Sup.*, *Mosq. Synodal. 240 (Vladimir)*, *Mosq. Synodal. 250 (Vladimir)*, *Paris. gr. 214A*, *Monac. gr. 28* [για τη χειρόγραφη παράδοση του έργου βλ. CATALDI-PALAU, “L’Arsenale sacro di Andronico Kamatero...”, σσ., 50-56] – στους κώδ. αυτούς θα πρέπει να αναφερθῆ και ο *cod. Hierosol. Metochiou Panag. Taphou 204*, ff. 310r-337v [βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθήκη*, Δ’, σ. 180]· τμηματική μόνον ἔκδοση ὑπὸ τον τίτλο: Τοῦ αὐτοῦ (scil. Ἰωάννου τοῦ Βέκκου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως) ἀντιρρητικά τῶν ἐπὶ ταῖς περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γραφικαῖς χρήσεσιν ἐπιστασιῶν κυρίου Ἁνδρονίκου τοῦ Καματηροῦ δρουγγαρίου τής βίγλας, PG 141, cols. 396B-613A.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ΑΝΤΙΟΧΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ, Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν πανσέβαστον μέγαν δρουγγάριον κῦρ Ἁνδρόνικον τὸν Καματηρὸν περὶ τῶν κατ’ αὐτὸν τὸν γράψαντα και εὐχαριστήριος αὐτῷ, inc.: Οὐμενοῦν ἡγνοήκαμεν ἐλεούμενοι παρά ... - des.: ... βαθὺν γῆρας και πῖον και ζωὴν πολυχρόνιον - *cod. Escur. Y-II-10*, ff. 378v-383r. [ΛΟΥΚΑΚΙ, *Grégoire Antiochos*, no. 15, σ. 142] και,
 Ἀπολογητικὸς τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν πανσέβαστον μέγαν δρουγγάριον κῦρ Ἁνδρόνικον τὸν Καματηρὸν περὶ τῆς βραδύτητος, ὅτε ἐπὶ πολὺν καιρὸν οὐκ ἀπῆλθε προκυνήσων αὐτόν, inc.: Ἐμὲ δὲ ἄρα, πανσέβαστε κορυφή ... - des.: ... παρά σοι ἄφιξιν θαρρήσω και τὴν προσκύνησιν - *cod. Escur. Y-II-10*, ff. 383r-385r. [ΛΟΥΚΑΚΙ, *Grégoire Antiochos*, no. 16, σσ. 142-143] (ἐπιστολιμαῖοι λόγοι)

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 626-27.
- ΒΑΛΣΑΜΩΝ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, Τῶ Καματηρῶ κυρῶ Ἀνδρονίκῳ τῶ μεγάλῳ δρουγγαρίῳ, ed. MILLER, “Lettres de Balsamon”, σσ. 18-19· ed. HORNA, “Epigramme des Balsamon”, σ. 215.
- BUCOSSI ALESSANDRA, *Prolegomena to the critical edition of Sacred Arsenal - Ἱερά Ὀπλοθήκη by Andronikos Kamateros*, Ph.D. Thesis, University of Oxford, Saint John's College, 2005.
- _____, “The Sacred Arsenal by Andronikos Kamateros : Text and Context”, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, London 21-26 August 2006*, ed. ELIZABETH JEFFREYS. vol. III: Abstracts of Communications, Ashgate, Aldershot 2006, σσ. 225-26.
- _____, “George Skylitzes’ dedicatory verses for the *Sacred Arsenal* by Andronikos Camateros and the Codex Marcianus Graecus 524”, *JÖB* 59 (2009), 37-50.
- _____, “New historical evidence for the dating of the *Sacred Arsenal* by Andronikos Camateros”, *REB* 67 (2009), 111-130. [ακριβέστερη χρονολόγηση από την παραδοσιακή 1166-1175 βάσει στίχων Σκυλίτζη, λόγου Ευσταθίου σε Μιχ. Αγχιάλου και αλληλογραφ. Μανουήλ Α΄ & Νερσή: έτος 1172 terminus post quem για την σύνθεση του έργου]
- _____, “The *Sacred Arsenal* by Andronikos Camateros, a forgotten treasure”, εις: A. RIGO – P. ERMILOV (eds.), *Byzantine Theologians. The systematization of their own doctrine and their perception of foreign doctrines*, [Quaderni di Νέα Ῥώμη, 3], Roma, 2009, σσ. 33-50.
- CATALDI-PALAU ANNA CLARA, “L’ *Arsenale sacro* di Andronico Kamatero. Il proemio ed il dialogo dell’ Imperatore con I cardinali Latini I originale, imitazioni arrangiamenti”, *REB* 51 (1993), 5-62. [= *Studies in Greek Manuscripts*, II, [Testi, Studi, Strumenti, 24], Fondazione Centro Italiano di Studi sull’Alto Medioevo, Spoleto, 2008, ch. 22, σσ. 693-765]
- DARROUZÈS J., “Décret inédit de Manuel Comnène”, *REB* 31 (1973), 307-17, ιδ. σ. 17. [DÖLGER, Reg. 1333A]
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, σσ. 25-30. [έκδ. επιγράμματος Γεωργ. Σκυλίτζη στην *Ἱερά Ὀπλοθήκη*, βλ. λήμμα]
- FAILLER A., *Georges Pachymérés – Relations historiques*, III: *Livres VII-IX*, [CFHB, 24/3], Paris, 1999, VII 9 σ. 41, VII 35 σ. 107, VIII 1 σ. 125.
- GUILLAND R., “Le Drongaire e la Grand Drongaire de la Veille”, *BZ* 43 (1950), 340-65 = *Recherches sur les Institutions byzantines*, vols. I-II, [Berliner Byzantini-sche Arbeiten 35], Amsterdam-Berlin 1967, σσ. 563-587, ιδ. σσ. 353=576.
- HART G., “De Tzetzarum nomine, vitis, scriptis”, *Jahrbücher für Classische Philologie, Supplementband* 12 (1881), 1-76, ιδ. σ. 23 n. 43. [για σχέσεις Τζέτζη & Ανδρον. Καματηρού]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 151.
- A. K(AZH)DAN, s.v. Kamateros, ODB, vol. II, σ. 1098.
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Ο Μαρκιανός κῶδιξ 524”, *NE* 8 (1911), 5-59, 123-92, εδῶ αρ. 88, σσ. 48-49 και αρ. 91, σσ. 50-51, βλ. και E. MIONI, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Instituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1985, σ. 402.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 88, 106, 259-60, 290, 320, 344-45, 348, 350, 369, 455-56, 461, 471, 476-77, 504, 507-08, 511.
- ΜΑΛΑΚΗΣ ΕΥΘΥΜΙΟΣ, Τῶ σεβαστῶ καὶ μεγάλῳ δρουγγαρίῳ κῦρι Ἀνδρονίκῳ τῶ Καματηρῶ, ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 92-93· ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α΄, σσ. 69-70.

- POLEMIS D.I., *The Doukai: a Contribution to Byzantine Prosopography*, [University of London Historical Studies, 22], Athlone Press, London, 1968, no. 98, σσ. 126-27. [ο POLEMIS, σ. 127 π. 8 κάνει μάλλον λάθος, διότι ο Ίεροσολ. κώδ. που αναφέρει, βλ. παραπάνω, δεν φαίνεται να περιέχει επίγραμμα Ανδρ. Καματηρού, αλλά τμήμα της *Ἱερᾶς Ὀπλοθήκης*]
- STADTMÜLLER G., “Zur Geschichte der Familie Kamateros”, *BZ* 34 (1934), 352-58.
- ΤΟΡΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Τῶ σεβαστῶ τῶ ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρῶ Ἀνδρονίκῳ τῶ Καματηρῶ, ed. DARROUZÈS, *Georges et Démétrios Tornikès*, no. 16, σσ. 140-141.
- Tusculum Lexikon, s.v. Καματηρὸς Ἀνδρόνικος, σ. 279.
- ΤΖΕΤΖΗΣ ἸΩΑΝΝΗΣ, ep. 90: Τῶ σεβαστῶ κυρῶ Ἀνδρονίκῳ τῶ υἱῶ τοῦ Καματηροῦ· ep. 101: Τῶ κυρῶ Δημητρίῳ τῶ ἐκ προσώπου τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἐπάρχου κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Δοῦκα καὶ Καματηροῦ· ep. 103: Τῶ πανσεβάστῳ σεβαστῶ καὶ ἐπάρχῳ κυρῶ Ἀνδρονίκῳ τῶ Καματηρῶ, ed. LEONE, *Ioannes Tzetzae Epistulae*, σσ. 130-31, 147-48, 149.
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 480, σσ. 235. [για άλλα μέλη της οικογένειας]

95. **Καματηρὸς Ἰωάννης (I)** = i. *μαΐστῳρ τῶν ῥητόρων*
 ii. *χαρτοφύλαξ Ἀγίας Σοφίας καὶ ὑπέρτιμος*
 iii. *πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως*

Σφραγίδα του πατριάρχου Ἰωάννη Ι' Καματηροῦ
 (πηγή: LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 30).

ΕΡΓΑ :

I) ORATIO

1. Λόγος ἀναγνωσθεὶς συνήθως ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν φώτων τοῦ σοφωτάτου ῥήτορος καὶ ὑπερτίμου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Καματηροῦ, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinarum*, IX, σσ. 244-254.
2. <Eiusdem (scil. Joannis Camateri CP patriarchae) oratio catechetica prima>, **cod. Paris. gr. 1302**, ff. 281r-295r (;) κ.ε. [βλ. OMONT, *Inventaire Sommaire*, I, σ. 293]
3. <Eiusdem oratio catechetica secunda>, **cod. Paris. gr. 1302**, ff. 281r-295r (;) [βλ. OMONT, *Inventaire Sommaire*, I, σ. 293, ο οποίος δυστυχῶς, ὡς συνήθως, δεν δίνει περισσότερες λεπτομέρειες, οὔτε δηλ. τον τίτλο ἐκάστου ἔργου ἢ ἀκόμη οὔτε καν που ἀρχίζει καὶ που τελιώνει το καθένα· βλ. ὅμως J. DARROUZÈS, “Bulletin critique: Catalogues. Éditions. Travaux d’érudition. Corrections”, *REB* 20 (1962), σ. 226, ο οποίος τονίζει ἡ ἐν λόγῳ ομιλία περὶ τῆς Κυριακῆς τῆς Τυροφάγου ἔχει ομοιότητες ὡς πρὸς τὴν κεντρικὴ ἰδέα με παρόμοιο σύντομο ἔργο του Ἰωάννη Χαλκηδόνας, βλ. ΚΑΤΣΑΡΟΣ, *Ἰωάννης Κασταμονίτης*, σ. 360]

II) EPISTULAE

1. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν (sc. τοῦ Καματηροῦ πρὸς τὸν Ἰννοκέντιο Γ'), edd. A. PAPADAKIS & ALICE-MARY TALBOT, “John X Camaterus Confronts Innocent III: An Unpublished Correspondence”, *BSI* 33 (1972), 26-41, σσ. 33-35. [οἱ ἐπιστ. τοῦ Ἰννοκεντίου στὴν PL 214]

2. Τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κῆρ Ἰωάννου τοῦ Καματηροῦ ἐπιστολὴ ἀντιρρητικὴ πρὸς τὰ πρὸς αὐτὸν γραφέντα παρὰ τοῦ πάπα, edd. PAPADAKIS & TALBOT, σσ. 35-41· ed. SPITERIS, *La Critica Bizantina*, παράρτημα αρ. 2, σσ. 324-331· ed. CH. GASTGEBER, “Das unexpedierte (zweite) Schreiben des Patriarchen Ioannes X. Kamateros von Konstantinopel an Papst Innozenz III.” εἰς: CH. GASTGEBER – O. KRESTEN (hrsg.), *Sylloge Diplomatico-Palaeographica I. Studien zu byzantinischen Diplomatie und Paläographie*, [Denkschriften der phil.-hist. Klasse, 392/ Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, 19], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 135-161, κείμε. σσι. 146-160.

III) RESPONSIONES CANONICAE

1. Ἰωάννου Καματηροῦ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Λύσεις πρὸς τὰς ἐρωτήσεις, **κώδ. Ἰβήρων 710** (4830), f. 108v, [βλ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. II, Cambridge Univ. Press, 1900, σ. 210] = <Responsio theologica> **cod. Paris. gr. 1302**, ff. 275r-281r [βλ. OMONT, *Inventaire Sommaire*, I, σ. 293] = <Ioannis Camateri responsiones ad 10 quaesita Narsetis archiep. Armeniae>, **cod. Escur. B VI 9 (147)**, ff. 81r-96r (: [ο **κώδ. ἀπολεσθεῖς**, βλ. DE ANDRES, *Catalogo de los codices griegos desaparecidos*, σσ. 69-70].

IV) EXCERPTUM VEL SYLLOGISMUS

1. <Χωρίο σε ανθολόγιο περί της εκπορεύσεως του Αγ. Πνεύματος>, **κώδ. Παναγίας Χάλκης 64**, (τέλη 13ου αι.), f. 28r [για τον κώδ. βλ. M. KOUROUPOU et P. GEHIN, *Catalogue des manuscrits conservés dans la Bibliothèque du Patriarcat Œcuménique. Les Manuscrits du monastère de la Panaghia de Chalki*, Patriarcat Œcuménique, Istanbul - I.R.H.T. Paris, Brepols, Turnhout, 2008, vol. I, σσ. 197-214, ιδ. σ. 199]

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANDREA A., “Latin Evidence for the Ascension Date of John X Camaterus, patriarch of Constantinople”, *BZ* 66 (1973), 354-58.
- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 96, 129, 131, 135, 214, 217, 340, 506, 515.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 664-65.
- BRAND C.M., *Byzantium confronts the West, 1180-1204*, Cambridge Mass., 1968, σσ. 121, 140, 142, 226, 243, 258, 267.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 197-198.
- _____, “An Unpublished Address of Nicephoros Chrysoberges to Patriarch John X Kamateros”, *Byzantine Studies/Études Byzantines* 5 (1978), 37-68 [= IDEM, *History*, ch. IX].
- DARROUZÈS, *Georges et Dèmétrios Tornikès*, nos. 10, 11, 12. [ἐπιστολές του Τορν. προς τον ~]
- GASTGEBER CH., “Sprachliche und übersetzungstechnische Beobachtungen zu dem in den Kanzleiregistern Papst Innocenz' III. überlieferten Schreiben des Patriarchen Ioannes X. Kamateros von Konstantinopel: I. Einführung, Besonderheiten der Übersetzung, Bibelzitate, Edition”, *RHM* 38 (1996), 85-127.
- _____, “Sprachliche und übersetzungstechnische Beobachtungen zu dem in den Kanzleiregistern Papst Innocenz' III. überlieferten Schreiben des Patriarchen Ioannes X.

Kamateros von Konstantinopel: II. Wortuntersuchung mit sieben Appendices”, *RHM* 39 (1997), 83-161.

- _____, “Das unexpedierte (zweite) Schreiben des Patriarchen Ioannes X. Kamateros von Konstantinopel an Papst Innozenz III.”, εις: CH. GASTGEBER – O. KRESTEN (hrsg.), *Sylloge Diplomatico-Palaeographica I. Studien zu byzantinischen Diplomatie und Paläographie*, [Denkschriften der philos.-historischen Klasse, 392 / Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, 19], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 135-161.
- ΓΕΔΕΩΝ Μ. Ι., *Πατριαρχικοί Πίνακες. Ειδήσεις ιστορικά βιογραφικά περί τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου μέχρις Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης*, Κωνσταντινούπολη, 1890 [Β' έκδ. Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὡφελίμων Βιβλίων, Αθήνα, 1996, ανατύπ. 2003], σσ. 271-73.
- ΓΙΑΡΕΝΗΣ Η., *Η συγκρότηση και η εδραίωση της αυτοκρατορίας της Νίκαιας. Ο αυτοκράτορας Θεόδωρος Α' Κομνηνός Λάσκαρις*, [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Μονογραφίες 12], Αθήνα, 2008, σποράδην. [για την πατριαρχία & θάνατό του]
- ΗΑΚΚΑΡΑΙΝΕΝ Μ., “Der Rhetor Johannes Kamateros”, *BZ* 89 (1996), 377-78. [περαιτέρω στοιχ. για ταύτιση ρήτορα & διδ. ~ με πατριάρχη, κι όχι με αρχιεπίσκ. Βουλγαρίας]
- JORDANOV, *Corpus*, II. [σφραγ. οικογενείας Καματηρῶν, αρ. 252-256]
- Α. Κ(AZH DAN), s.v. John X Kamateros, ODB, vol. II, σσ. 1054-1055.
- LAURENT V., “Un sceau inédit du protonotaire Basile Kamatéros. Contribution à la prosopographie byzantin”, *Byz* 6 (1931), 253-72.
- _____, “Notes de chronographie et d'histoire byzantine. 1. La date d'élection du patriarche Jean X Kamatéros”, *EO* 36 (1937), 159.
- _____, *Le Corpus des Sceaux*, V, 1 σ. 26, no. 30 [Ἰωάννης ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης].
- MAGDALINO & NELSON, “The Emperor in Byzantine Art”, σσ. 177-79. [σχολιασμός τμήματος λόγου υπ' αριθμ. 1 παραπάνω]
- MAZZUCCHI C. M., “Ambrosianus C 222 inf. (Graecus 886): il codice e suo autore”, *Aevum* 77 (2003), 263-75 · 78 (2004), 411-40, ειδ. σσ. 421-22.
- _____, “Per la storia medievale dei codici biblici B E Q, del Demostene Par. gr. 2934, del Dione Cassio Vat. gr. 1288 e dell' *Ilias Picta* Ambrosiana”, εις: A. BRAVO GARCIA et al. (eds.), *The Legacy of Bernard de Montfaucon: Three Hundred Years of Studies on Greek Handwriting. Proceedings of the Seventh International Colloquium of Greek Palaeography (Madrid – Salamanca, 15-20 September 2008)*, [Bibliologia, 31], Brepols, Turnhout, 2010, σσ. 133-41, 745-749. [ο Καματηρός σχολιαστής των κωδίκων αυτών]
- BLOCH D., “The text of Aristotle's *De sensu* and *de memoria*”, *RHT* 3 (2008), 1-58. [για κώδ. Laur. Plut. 87,4]
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 172.
- ΠΟΛΕΜΗΣ Ι. Δ., “Διορθώσεις σε βυζαντινά κείμενα”, *Ελληνικά* 42 (1991-92), 162-173. [σε επ. Ιω. Καματηρού σε Ιννοκέντιο Γ']
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλικούς λόγους της εποχής, μεταξύ των οποίων και του Καματηρού]
- SPITERIS, *La Critica Bizantina*, σσ. 248-299.
- STADTMÜLLER G., “Zur Geschichte der Familie Kamateros”, *BZ* 34 (1934), 352-58.
- Tusculum Lexikon, s.v. Ἰωάννης Ι' Καματηρός, σσ. 248-249.

- VERSACE P., “Alcune noti marginali in miniscola del Codice B: l’esegesi un lettore bizantino della seconda metà del XII secolo”, *Miscellanea Bibliothecae Apostolicae Vaticanae*, XVIII, [Studi e Testi, 469], Città del Vaticano, 2011, σσ. 639-91.
- WIRTH P., “Zur Frage eines politischen Engagements Patriarch Johannes X. Kamateros nach dem vierten Kreuzzug”, *BF4* (1972), 239-51.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Δεν είναι απόλυτα σίγουρο, αλλά σύμφωνα με άποψη του ΗΑΚΚΑΡΑΙΝΕΝ, βλ. παραπάνω, πιθανότατα ταυτίζεται με τον μετέπειτα πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ιωάννη Ι΄ Καματηρό, για τον οποίο βλ. και Prosopography of the Byzantine World (Ioannes 20) – βλ. επίσης και τον λόγο του Νικηφόρου Χρυσοβέργη στον πατριάρχη αυτό, από τον οποίο συνάγεται ότι παλαιότερα υπήρξε διδάσκαλος.
- Σώζεται μία σφραγίδα κάποιου Ιωάννου Καματηρού, αλλά δεν είναι δυνατόν να διαπιστωθεί σε ποιόν από όλους τους Ιω. Καματηρούς του 12ου αιώνας ανήκει, βλ. J.-C. CHEYNET – D. THEODORIDIS, *Sceaux Byzantins de la collection D. Theodoridis. Les sceaux patronymiques*, [Collège de France – CNRS, Centre de Recherche d’Histoire et Civilisation de Byzance/Monographies, 33], Paris, 2010, αρ. 91, σσ. 104-106 [: *Τύπον παριστώ και σφραγίδα δεικνύω του Καματηρού των γραφών Ιωάννου*].
- Σε έγγραφα της Πάτμου υπάρχουν αναφορές σε κάποιον *ἀναγνώστη* Ιωάννη Καματηρό, ο οποίος πιθανότατα δεν μπορεί να ταυτιστεί προς τον ομώνυμό του *μαίστορα*, βλ. ΜΑΡΙΑ ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Εγγραφα Πάτμου*, τόμ. Β΄: *Εγγραφα Δημοσίων Λειτουργιών*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, έγγρ. υπ’ αρ. 56.16-17, σ. 92 (Οκτωβρίου 1195), αρ. 59.11-12,15, σ. 122 (Νοεμβρίου 1199), αρ. 60.14, σ. 131 (Δεκεμβρίου 1203).
- Επί της πατριαρχίας του Ιω. Καματηρού επιλύθηκε και η θεολογική διαμάχη περί του αφθάρτου ή φθαρτού του άρτου και του οίνου της Θ. Ευχαριστίας (βλ. σημείωμα κατά του Μιχαήλ Σικιδίτη – Γλυκά, ed. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ).
- Για κάποιον Θεόδωρο Καματηρό βλ. *cod. Par. gr. 2925*, βλ. OMONT, t. III, σ. 60 (*Theodori Camateri, versus in tumulo* = επιτύμβιο επίγραμμα), ed. S. PÉTRIDÈS, “Épitaphe de Théodore Kamateros”, *BZ* 19 (1910), 7-10· P. MAAS, “Zwei Noten zu dem Epitaph des Tzetzes auf Theodoros Kamateros”, *BZ* 19 (1910), 11· E. KURTZ, “Johannes Tzetzes, Epitaph auf Theodoros Kamateros”, *BZ* 25 (1925), 144.

96. **Καματηρός Ιωάννης (II)** = i. *ἐπί τοῦ κανικλείου*
ii. *ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας*

ΕΡΓΑ :

I) ΡΟΕΜΑΤΑ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΑ ΕΤ ΡΟΕΜΑ ΑΛΤΕΡΟΥΜ

1. Εισαγωγή κατὰ μέρος ἀστρονομίας διὰ στίχου Ἰωάννου φιλοσόφου τοῦ Καματηροῦ, ed. F. BOLL, *Sphaira. Neue griechische Texte und Untersuchungen zur Geschichte der Sternbilder*, Teubner, Leipzig, 1903, σσ. 25-30 (τμήμ. μόνον)· ed. L. WEIGL, *Johannes Kamateros, Εισαγωγή αστρονομίας. Ein Kompendium griechischer Astronomie und Astrologie, Meteorologie und Ethnographie in politischen Versen*, Leipzig – Berlin, 1908. [4107 στίχοι 15σύλλαβοι, δημωδέστερο]
2. Ποίημα τοῦ ἐπί τοῦ κανικλείου τοῦ Καματηροῦ, περὶ ζωδιακοῦ κύκλου καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν ἐν οὐρανῶ, ed. E. MILLER, “Poèmes astronomiques de Théodore Prodrome et de Jean Camatère”, *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale* 23.2 (1872), 53-111. [1351 δωδεκασύλλαβοι στίχοι]
3. <Joannis Camateri poema de nativitate>, *cod. Par. gr. 2419*, 15ου αι., ff. 106v-119r (:)
[για τον κώδ. βλ. OMONT, *Inventaire Sommaire*, II, σ. 257]. [Dubium ? Τμήμα ίσως του 1. ή 2. παραπάνω;]

4. <Ἰωάννου Καματηροῦ?> τοῦ Κανικλέως, inc.: Δεινὸν τὸ πευθεῖν ... – des.: ... συρρήγνυσθέ μοι, **cod. Paris. Suppl. gr. 1148**, f. 134v (5 στίχοι). [βλ. CHARLES ASTRUC – MARIE-LOUISE CONCASTY, *Catalogue des manuscrits grecs*, III: *Le Supplément grec, tome 3, numeros 901 a 1371*, Paris, Bibliothèque National de France, 1960, σ. 303] **[Dubium ?]**

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- DRÄSEKE J., “Zu Niketas Akominatos”, *BZ* 20 (1911), 101-105. [θεωρεί ότι στο 211, 10 D) υπονοείται έργο Ιω. Καματηρού, *Εισαγωγή Αστρονομίας*, 759-64, ed. WEIGL, σ. 27]
- GUILLAND R., “Chartulaire et Grand Chartulaire”, *RESEE* 9 (1971), 405-26, ιδ. σ. 418 [= IDEM, *Titres et Fonctions de l’Empire byzantin*, Variorum Reprints, London, 1976, ch. XVI].
- HILBERG I., “Ein Accentgesetz der byzantinischen Jambographen”, *BZ* 7 (1898), 337-365. [μετρικές παρατηρήσεις]
- A. Κ(AZH DAN), s.v. Kamateros John, ODB, vol. II, σ. 1098.
- ΛΑΖΟΣ Χ.Δ., *Μηχανική και Τεχνολογία στο Βυζάντιο. Αστρονομία και Όργανα Μέτρησης του Χρόνου*, Αθήνα, 2005. [σσ. 106-107 για πρόσωπο Καματηρού, σσ. 127-132 αναπαραγωγή του *Περί τῆς τοῦ Αστρολάβου Χρήσεως*, τμήματος του έργου # 1, ed. WEIGL, βλ. παραπάνω]
- MERCATI S.-G., “Nota a Giovanni Camatero (*Εισαγωγή άστρονομίας* v. 3750)”, *BZ* 26 (1926), 286-87 [= IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 373-74].
- TRAPP E., “Ἰωάννης Καματηρός καὶ ὁ κανόνας τῆς Δημῶδους Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας”, εἰς: Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ (έπιμ.), *Αρχές της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρακτικά του Δευτέρου Διεθνούς Συνεδρίου Neograeca Medii Aevi*, Βενετία, 1993, τόμ. 2, σσ. 89-96. [για δημῶδη γλωσσικά στοιχεία σε *Εισαγωγή Αστρονομίας* Καματηρού, ed. WEIGL]
- Tusculum Lexikon, s.v. Καματηρός Ἰωάννης, σ. 279.
- WEIGL L., *Studien zu dem unedierten astrologischen Lehrgedicht des Johannes Kamateros*, Würzburg, 1902.
- _____, “Zum Cod. Vindob. philol. gr. 108”, *BZ* 17 (1908), 141-42. [για κώδ. με αστρολογ. έργο Καματηρού]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Σώζεται μία σφραγίδα κάποιου Ιωάννου Καματηρού, αλλά δεν είναι δυνατόν να διαπιστωθεί σε ποιόν από όλους τους Ιω. Καματηρούς του 12ου αιώνας ανήκει, βλ. J.-C. CHEYNET – D. THEODORIDIS, *Sceaux Byzantins de la collection D. Theodoridis. Les sceaux patronymiques*, [Collège de France – CNRS, Centre de Recherche d’Histoire et Civilisation de Byzance/Monographies, 33], Paris, 2010, αρ. 91, σσ. 104-106 [: *Τύπον παριστώ και σφραγίδα δεικνύω τοῦ Καματηροῦ τῶν γραφῶν Ἰωάννου*].
-

97. **Καρύκης Δημήτριος** = i. κριτής
 ii. μέγας λογαριαστής
 iii. ὕπατος τῶν φιλοσόφων

ΕΡΓΟ :

Δεν είναι γνωστό κάποιο έργο του Καρύκη (13ος αι.) ή δεν έχει σωθεί κάτι.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD M., *A Byzantine Government in Exile. Government and Society under the Lascarids of Nicaea (1204-1261)*, Oxford Univ. Press, 1975, σσ. 170, 179-80.
- CONSTANTINIDES, *Higher Education*, σσ. 6, 7, 9, 12, 27, 114, 115, 116, 148.
- ΓΙΑΡΕΝΗΣ Η., *Η συγκρότηση και η εδραίωση της αυτοκρατορίας της Νίκαιας. Ο αυτοκράτορας Θεόδωρος Α΄ Κομνηνός Λάσκαρις*, [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Μονογραφίες 12], Αθήνα, 2008, ιδ. σσ. 281, 285.
- MACRIDES RUTH J., *George Acropolites. The History. Introduction, translation and commentary*, [Oxford Studies in Byzantium, 4], Oxford University Press, 2007, σ. 8.
- MUNITIZ J. (ed.), *Nicephori Blemmydae, Autobiographia sive curriculum vitae necnon Epistula Universalior*, [Corpus Christianorum, Series Graeca, 13], Brepols-Turnhout, 1984, σσ. I PA 20.10 [σ. 13], 21.1, 21.2 [σ. 13] κλπ.

* * *

98. **Κασταμονίτης Ιωάννης** = i. *διδάσκαλος τοῦ ἀποστόλου*
 ii. *διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου*
 iii. *ἐπίσκοπος Χαλκηδόνος*

ΕΡΓΑ :

I) DIDASCALIAE

1. Τοῦ Κασταμονίτου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ γεγονότος μητροπολίτου Χαλκηδόνος διδασκαλία ἦν ἐδίδαξε ἐν τῷ ἀποστόλῳ, inc.: Σήμερον ὁ τοῦ Χριστοῦ γραμματεὺς καὶ τοῦ εὐαγγελίου... - des.: ... εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ ἧς τύχοιμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα κτλ. - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 214r-216r.
2. Τοῦ αὐτοῦ ἑτέρα διδασκαλία ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀποστόλῳ, inc.: Ἀδελφοὶ πάντα μοι ἔξεστιν ἀλλ' οὐ πάντα... - des.: ... καὶ τῆς βασιλείας συμμετοχοὶ ἐν Χριστῷ ... ᾧ ἡ δόξα κτλ. - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 216r-218v.
3. Τοῦ αὐτοῦ ἑτέρα διδασκαλία ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀποστόλῳ ὅτε κατῆλθεν ὁ πατριάρχης κυρὸς Βασίλειος ὁ Καματηρὸς οὗ ἦν γραμματικός, inc.: Ζήνων ὁ Κιτιεὺς, ἦν δὲ ἀνὴρ μεγαλόψυχος... - des.: ... καὶ τῷ ὁμοουσίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζῶοποιῷ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ κτλ. - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 218v-221v.
4. Τοῦ γεγονότος μητροπολίτου Χαλκηδόνος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κασταμονίτου διδασκαλία ἐπὶ τῷ εὐαγγελίῳ, inc.: Πάλιν ἐπὶ τόπου ἁγίου οἱ πόδες ... - des.: ... ὃ μὴ τις ἡμῶν πάθοι, χάριτι καὶ φιλανθρωπία κτλ. - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 224v-227v.
5. Τοῦ αὐτοῦ ἑτέρα διδασκαλία ἐπὶ τῷ εὐαγγελίῳ, inc.: Νόμος ἦν Ἑβραίοις ὡς ὀπηνίκα δεδδίσειτο... - des.: ... καὶ πέτρα τοῖς ἀπολλυμένοις προσκόμματος, τῷ δὲ θεῷ ἡμῶν εἴη δόξα κτλ. - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 227v-230v.
6. Τοῦ αὐτοῦ ἑτέρα διδασκαλία εἰς τὸ εὐαγγέλιον, inc.: Ὡς λαμπρὸν μοι τήμερον τὸ ἐκκλησιαστήριον, ὡς λευκά ... - des.: ... τοῖς μαθηταῖς ἐντέλλεται ὁ διδάσκαλος· αὐτῷ πρέπει πάσα δόξα κτλ. - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 230v-233v.

7. Τοῦ αὐτοῦ ἑτέρα διδασκαλία εἰς τὸ εὐαγγέλιον, inc.: Βασιλεὺς γεννάται, καὶ ὁ γένεθλιος οἶκος σπήλαιον ... - des.: ... εἰπόντα· καὶ πύλαι Ἰαίδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, χάριτι. - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 233v-236v.
8. Τοῦ αὐτοῦ ἑτέρα διδασκαλία εἰς τὸ εὐαγγέλιον, inc.: Ὅταν ἐνθυμηθῶ τὴν θεία μεγαλειότητα ... - des.: ... τοῦτο σημεῖον, πάτερ ὕψιστε καὶ λόγε προάναρχε καὶ παράκλητε ἅγιε οἷς πρέπει πάσα δόξα κλπ. - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 236v-239v.
9. Τοῦ αὐτοῦ ἑτέρα διδασκαλία εἰς τὸ εὐαγγέλιον, inc.: Πῶς ἄρα τὰ ὑμέτερα ᾧ καλοὶ ἐργάται ... des.: ... ἐπὶ τῷ ὕμνεῖν καὶ δοξάζειν τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· ᾧ πρέπει πάσα δόξα κτλ.- cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 239v-243r.

II) RESPONSIONES CANONICAE

1. <Κανονικὲς ἀπαντήσεις στον Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας Μάρκο>, ed. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Νέα βιβλιοθήκη ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων*, Κωνσταντινούπολη, 1903, σσ. 135-160· ID., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 3 (1915), 169-188.

III) ORATIO

1. <Λόγος στον ἅγ. Γρηγόριο τον Θεολόγο>, (**απολεσθεῖς**), βλ. το ἐπίγραμμα του Ιω. Αποκαύκου: Στίχοι ἀναγνωσθέντες ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σορῶ, ἠνίκα πρῶτως ἀνεγνώσθη ὁ λόγος τοῦ Χαλκηδόνης κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κασταμονίτου, ὃν ἐποίησεν εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Θεολόγον· ὅτε καὶ τινες ἐδυσχέρανον καὶ αὐτὸς ὁ τηνικαῦτα μαίστωρ τῶν ρητόρων κύρις Γεώργιος ὁ Τορνίκης, ὃς καὶ πρὸ δύο ἡμερῶν τῆς ἀναγνώσεως τοῦ τοιοῦτου λόγου ἀνέγνω ἐπιτάφιον εἰς τὸν Κοντοστέφανον ἐκείνον κύριν Ἀνδρόνικον καὶ πολλοὺς τῶν λογίων ἐκεῖσε συνεκαλέσατο· ἐδυσχέρανον δὲ ὁ λαὸς, ὡς περικοπίσης τῆς ἀναγνώσεως τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Ζενοφῶντος καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ, ed. ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, “Ἐπιγράμματα Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου”, *Ἀθηνᾶ* 15 (1903), 463-478, αρ. 8, σσ. 470-72.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 200-202.
- CHEYNET J.-C. – MORRISSON CECILE – SEIBT W., *Les Sceaux Byzantines de la Collection Henri Seyrig*, Bibliotheque Nationale de France, Paris, 1991, αρ. 238, σσ. 164-65. [τέλη 12ου αι., Ἰωάννου σφράγισμα τοῦ Χαλκηδόνης]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 154.
- JORDANOV, *Corpus*, II. [σφραγ. οικογενείας Κασταμονιτῶν, αρ. 297-299]
- ΚΑΤΣΑΡΟΣ Β., *Ἰωάννης Κασταμονίτης. Συμβολὴ στη μελέτη του βίου, του ἔργου καὶ της εποχῆς του*, [Βυζαντινά κείμενα καὶ Μελέται, 22], Θεσσαλονίκη, 1988.
- A. K(AZH DAN), s.v. Kastamonites, ODB, vol. II, σ. 1110.
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σσ. 40-49 n. 144, 201.
- WASSILIOU-SEIBT ALEXANDRA-KYRIAKI, “Die Trager des Familiennamens Kastamonites im 11. Jahrhundert. Eine prosopographisch-sigillographische Studie”, εἰς: *Studia in honorem professoris Ivan Jordanov. Numismatica, Sphragistica and Epigraphica*, Sofia, 2009, σσ. 223-33, πίν. 23-25.

99. **Καταφλώρον Νικόλαος** = i. *διδάσκαλος τοῦ ἀποστόλου*
 ii. *διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου καὶ*
μαίστωρ τῶν ῥητόρων

ΕΡΓΑ :

I) ORATIO

1. Τοῦ κατὰ Φλώρον κυροῦ Νικολάου, inc.: Ἦσαν δὲ ἄρα καὶ τὰ τῆς αἰνιγματικῆς σοφίας... - des.: ... οὔσα στωμύλη καὶ ἴσως καὶ οὐκ ἄπορος – cod. Escur. Y-II-10, ff. 324r-337r.
 - ❖ Ο λόγος στην ολότητά του παραμένει ανέκδοτος. Ἐχουν ωστόσο εκδοθεὶ τμήματα ἀπὸ την καθ. Μαρίνα Λουκάκη σε διάφορα δημοσιεύματά της:
 - i. [ff. 325r.15-325v.24: Ἐμοὶ μὲν οὖν ἰσχνὰ τὰ τῆς ῥητορικῆς ... – ... ἑμαυτῶ περὶ τούτου κοινολογούμενος], “ΤΥΜΒΩΡΥΧΟΙ ΚΑΙ ΣΚΥΛΕΥΤΕΣ ΝΕΚΡΩΝ. Οἱ ἀπόψεις τοῦ Νικολάου Καταφλώρον γιὰ τὴν ῥητορικὴ καὶ τοὺς ῥήτορες στὴν Κωνσταντινούπολη τοῦ 12οῦ αἰῶνα”, *Σύμμεικτα* 14 (2001), 143-66, κείμε. στὶς σσ. 152-54.
 - ii. [f. 336v.8-22: Καὶ λάλησον ἡμῖν ... – ... καὶ τὰς σανίδας ἀφείλετο], “Νικόλαος Καταφλώρον καὶ Μιχαὴλ Χωνιάτης. Οἱ σχέσεις δύο λογίων τοῦ 12οῦ αἰῶνα”, εἰς: *Λόγια καὶ Δημῶδης Γραμματεία τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεσαίωνα. Πρακτικά Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης (11-13 Μαΐου 2000). Αφιέρωμα στὸν Εὐδοξο Θ. Τσολάκη*, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 161-71, κείμε. στὴ σ. 163.
 - iii. [ff. 331r.26-332r.16, Ἀλλὰ τίς ἂν εἶη τυφλότερος μὲν Τειρεσίου ... – ... ὡς ἔοικεν ἐν λόγοις καὶ πράγμασιν· 332v.9-29: Ἄλλ’ ἰδοῦ παρὰ γαλήνην σταθερὰν ... – ... τῆς Ἑλλάδος ὁ αὐτοκράτωρ χειρίζεται], “Empress Piroška-Eirene’s Collaborators in the Foundation of the Pantokrator Monastery: The Testimony of Nikolaos Kataphloron”, εἰς: SOFIA KOTZABASSI (ed.), *The Pantokrator Monastery in Constantinople*, [Byzantinisches Archiv, 27], De Gruyter, Berlin, 2013, σσ. 191-201, κείμε. στὶς σσ. 192-96 καὶ 196-98 ἀντιστοίχως.
 - iv. [ff. 327r.26-328v.1-2, 12-16: Οὕτω δ’ ἔχων τὰ ἐς ἀκμήν ... – ... εἰ ἐπὶ τοιούτοις ἐλύθησαν· 331r.1-23: καλὴ τις καὶ πρωτίστη παρθένος ... – ... νεότητος ἀγάλματα καὶ λαμπρότητος], “Τὸ παιχνίδι τῶν ἀντιθέσεων στὰ ἐγκώμια γυναικῶν. Ἡ περίπτωση τοῦ Νικολάου Καταφλώρον”, εἰς: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ – ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ – ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ (εκδ.), *Ἀντικλήνωρ. Τιμητικὸς Τόμος Σπύρου Ν. Τρωιάνου*, Ἀθήνα 2013, σσ. 895-915, κείμε. στὶς σσ. 192-96 καὶ 196-98 ἀντιστοίχως.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 18-19.
- CHEYNET J.-C., “Les gestionnaires des biens impériaux: étude sociale (Xe-XIIe siècle)”, *TM* 16 (2010), [Mélanges Cécile Morrisson], 163-204. [ιδ. σ. 179 γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Καταφλώρον καὶ τὴν σταδιοδρομία τους σε δημ. διοίκηση & ἐκκλησία]
- GRÜNBAERT M., “‘Tis love that has warm’d us. Reconstructing networks in 12th century Byzantium”, *Revue belge de philologie et d’histoire* 83 (2005), 301-13. [γιὰ τὸ δίκτυο τῶν σχέσεων τοῦ Νικολάου]

- _____, “Zusammenstellen vs Zusammenstehlen. Zum Traditionsverständnis in der byzantinischer Kultur”, εις: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftlichen Symposiums zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 129-36. [βλ. ιδ. σ. 135, όπου αναφορά στις απόψεις του Νικολάου περί λογοκλοπής]
- KALDELLIS, *The Christian Parthenon*, σσ. 187-88, 189.
- A. K(AZH DAN), s.v. Kataphloron, ODB, vol. II, σσ. 1113-14.
- KAZHDAN A. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l’Homme, 1984, ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007, σσ. 132-33, 223-24.
- LAURENT V., “Mélanges: III. Kataphloros patronyme supposé de métropolitane de Thessalonique Eustathe”, *REB* 20 (1962), 218-21.
- _____, *Le Corpus des Sceaux*, II, σσ. 49-50, no. 115 [‘Ο άγιος Νικόλαος. / Νικολάω άσηκρήτη τῷ Καταφλώρω – 12ος αι. (1150): βλ. & nos. 109, 156 για μέλη της οικογ. τον 11ο αι.]
- ΛΟΥΚΑΚΗ ΜΑΡΙΝΑ, “Νικόλαος Καταφλώρον και Μιχαήλ Χωνιάτης. Οι σχέσεις δύο λογίων του 12ου αιώνα”, εις: *Λόγια και Δημόδης Γραμματεία του Ελληνικού Μεσαίωνα. Πρακτικά Θ’ Επιστημονικής Συνάντησης (11-13 Μαΐου 2000)*. Αφιέρωμα στον Εύδοξο Θ. Τσολάκη, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 161-71.
- _____, “ΤΥΜΒΩΡΥΧΟΙ ΚΑΙ ΣΚΥΛΕΥΤΕΣ ΝΕΚΡΩΝ. Οι απόψεις του Νικολάου Καταφλώρον για τη ρητορική και τους ρήτορες στην Κωνσταντινούπολη του 12ου αιώνα”, *Σύμμεικτα* 14 (2001), 143-66.
- _____, *Discours annuels*, σποράδην.
- _____, “Empress Piroška-Eirene’s Collaborators in the Foundation of the Pantokrator Monastery: The testimony of Nikolaos Kataphloron”, εις: SOFIA KOTZABASSI (ed.), *The Pantokrator Monastery in Constantinople*, [Byzantinisches Archiv, 27], De Gruyter, Boston-Berlin, 2013, σσ. 191-201.
- _____, “Το παιχνίδι των αντιθέσεων στα εγκώμια γυναικών. Η περίπτωση του Νικολάου Καταφλώρον”, εις: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ – ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ – ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ (εκδ.), *Αντικήνσωρ. Τιμητικός Τόμος Σπύρου Ν. Τρωιάνου*, Αθήνα 2013, σσ. 895-915.
- MAGDALINO P., “Hellenism and Nationalism in Byzantium”, *Tradition and Transformation in Medieval Byzantium*, Variorum Reprints, Ashgate, London, 1991 ch. XIV, σσ. 14-16.
- _____, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 521 σημ. 39, 534, 655.
- SIDERAS A., *25 unedierte byzantinische Grabreden*, Θεσσαλονίκη, 1990, αρ. 4, σσ. 53-74: επιτάφιος λόγος στον Νικόλαο από τον μαθητή του Γρηγόριο Αντίοχο.
- WIRTH P., “Zu Nikolaos Kataphloros”, *Classica et Mediaevalia* 21 (1960), 212-13.
- _____, “Nikolaos ó Καταφλώρον und nicht Nikolaos ó κατά Φλώρον, Eustathios ó τοῦ Καταφλώρον und nicht Eustathios ó τοῦ κατά Φλώρον”, *BZ* 56 (1963), 235-36. [= IDEM, *Eustathiana*, σσ. 5-6].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Για κάποιον Γρηγ. Καταφλώρο, βλ. J.-C. CHEYNET, “Sceaux byzantins des Musées d’Antioche et de Tarse”, *TM* 12 (1994), 391-478, no. 37.

- Για κάποιον Ἰω. Καταφλῶρον, *βέστη, βασιλικὸ νοτάριο τοῦ σεκρέτου τῶν οἰκειακῶν, στρατηγοῦ Σμολένων, ἀναγραφέως σὺν τῇ νέᾳ διοικήσει Θεσσαλονίκης καὶ Σερρῶν*, βλ. P. LEMERLE, A. GUILLOU, N. SVORONOS ET D. PAPACHRYSANTHOU (eds.), *Actes de Lavra, I: Des origines a 1204, Texte, edition diplomatique*, [Archives de l'Athos, V], Paris, 1970: Acte 39, σσ. 219-223.

100. **Κατωτικός Στέφανος** = άγνωστο ποιος ήταν, αν & ποιο διδ. οφίκιο κατείχε

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDA

1. («Τοῦ κυροῦ Στεφάνου τοῦ κατωτικοῦ»), περί φιλοχρηματίας και ελεημο-σύνης, inc.: Οἴκτιρον ἄνθρωπε τοὺς ὁμοδούλους σου πένητας ... – des.: ... μόνος γὰρ ἡδύνει σε χρυσὸς ὡς Μίδαν, / ᾧ καὶ πνιγῆς, δύστηνε· φεῦ τῆς μανίας – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 197r-198r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 146]
2. («Τοῦ κατωτικοῦ κυροῦ Στεφάνου»), αναφέρεται στο μυστήριο της ενανθρωπίσεως, inc.: Ἐκπλήττομαι, λόγε φιλάνθρωπε, πῶς θ' ἔλιση κλίνας τοὺς οὐρανοὺς ... – des.: ... καὶ πρὸς τὸ κακὸν ἔμμοнос παρουσία – cod. Mon. gr. 201, ff. 97r-v = cod. Vat. Ottobon. gr. 32, ff. 36v-37r.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 14-15.
- _____, “Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας XI.31”, ιδ. σσ. 510, 517.
- CHEYNET J.-C., “L’aristocrazia bizantina nei secoli X-XII: a proposito del libro di A. Kazhdan e S. Ronchey”, *Rivista Storica Italiana* 113/1 (2001), 413-40. [=engl. transl. “The Byzantine aristocracy in the 10th-12th centuries: a review of the book by A. Kazhdan and S. Ronchey”], *Byzantine Aristocracy*, ch. II], σ. 10.
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, αρ. 24, σ. 28.
- ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινής σχεδογραφίας”, αρ. 2, σ. 282.
- RHOBY A., “Miscellanea zu den Briefen des Michael Choniates”, *JÖB* 55 (2005), 209-20, ιδ. σσ. 211-212 και υποσημειώσεις 15 & 16. [περί της οικογένειας των Κατωτικῶν, ὅπου και περισσότερη βιβλιογραφία]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Για την ερμηνεία του ὀρου **κατωτικός**, που δηλώνει τὸν προερχόμενο ἀπὸ μέρη γεωγραφικά νοτιότερα ἀπὸ τὴν Κων/πολη, βλ. Sophocles lexikon, s.v., *κατωτικός*, σ. 655· πρβλ. Lampe lexikon, s.v. *κατωτικός*, σ. 738. Συγκεκριμένα, φαίνεται πως υποδηλώνει προφανῶς τὸν προερχόμενο ἀπὸ τὸ θέμα Ἑλλάδος ἢ Πελοποννήσου, βλ. π.χ. τις ἐπιστολές του Ψελλοῦ πρὸς τὸν *κριτὴ τῶν κατωτικῶν*, MOORE, *Iter Psellianum*, σ. 583, s.v. *κριτὴς τῶν κατωτικῶν*. Πρβλ. και M. VAN DER VALK, *Εὐσταθίου, Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα, Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Iliadem pertinentes*, τόμ. II, Brill, Lugduni Batavorum, 1976, σ. 316.10: «Διὸ και κατωτικὰ τὰ καθ' Ἑλλάδα ὁ κοινὸς λόγος φησὶ ...». Για τὴν ερμηνεία του ὀρου *κατωτικός κλπ.* στον Μιχ. Χωνιάτη, βλ. Ν.Α. ΒΕΗΣ, “Zu einer Briefstelle des Michael Choniatis”, *BNJ* 16 (1940), 209. Βλ. ἐπίσης και τὴν διευκρίνιση τῆς ἐπιγραφῆς σὴν σφραγίδα του Εὐθυμίου Μαλάκη: *Εὐθυμίου σφράγισμα Πατρῶν ποιμένος / τῶν Ἑλλαδικῶν, οὐχὶ τῶν Κατωτέρω*, βλ. LAURENT, *Le Corpus des Sceaux* V.1, no. 763, σσ. 583-84. Βλ. ἀκόμη και J. HERRIN, *The Social and Economic Structure of*

Central Greece in the late Twelfth Century, Ph.D. Thesis, Univ. of Birmingham, 1972, κεφ.: A note on the expression “ta katōtika merè”, σ. 37.

- Από τον 11ο αι. κ.ε. αυτό το παρωνύμιο, που ήταν δηλωτικό της καταγωγής, έγινε επώνυμο – τον 11ο και 12ο υπάρχουν γνωστοί γόνοι αυτής της οικογένειας, βλ. παραπάνω RHOBY και CHEYNET. Ειδικά, στον cod. Barocci 131, f. 349ν παραδίδεται ένα ανέκδοτο *εγκώμιον* οίνου, έργο κάποιου Μαχητού απευθυνόμενο *πρός τόν κύρ Παῦλον τόν Κατωτικόν*, βλ. N. G. WILSON, “A Byzantine Miscellany: MS. Barocci 131 described”, *JÖB* 27 (1978), 157-79, σ. 169. Στο τέλος του κώδ. **Laur. Plut. 71,02**, f. 322ν υπάρχει βραχύτατο κτητορικό, μάλλον, σημείωμα: *Παύλου τοῦ Κατωτικοῦ*. Για τον κώδ. βλ. BANDINI, *Catalogus*, III, στήλ. 1-2. Το χφ. χρονολογείται στον 14ο αι., οπότε αν είναι ορθή η χρονολόγηση, τότε πρόκειται για μέλος της οικογένειας από την οποία μαρτυρούνται ακόμη ένας Δημήτριος και ένας Ιωάννης (**PLP 11555-57**). Αν δεν είναι όμως ορθή η χρονολόγηση του BANDINI, όπως έχει και σε άλλες περιπτώσεις αποδειχθεί (βλ. κώδ. Ιωαννικίου), τότε δεν αποκλείεται να πρόκειται για τον ίδιο Πάυλο Κατωτικό στον οποίο απευθύνεται το *εγκώμιον οίνου* που αναφέρθηκε αμέσως παραπάνω. Προσεκτική εξέταση της γραφής, αλλά και της γραφικής ύλης (ο BANDINI αναφέρει απλά *codex papyrac.*) ίσως θα μπορούσε να φέρει περισσότερα αποτελέσματα.
- Για έναν Κατωτικό, του οποίου το βαπτιστικό όνομα δεν έχει διασωθεί, ο οποίος διετέλεσε προνοητής τῆς μεγάλης κουρατωρίας Ἀντιοχείας, βλ. J.-CL. CHEYNET, *Sceaux de la collection Zacos (Bibliothèque nationale de France) se rapportant aux provinces orientales de l'Empire byzantine*, Paris, 2001, αρ. 9, σσ. 29-30.

101. **Κεδρηνός Γεώργιος** = μοναχός

ΕΡΓΟ :

I) ΧΡΟΝΙΚΟΝ

1. Σύνοψις ιστοριῶν ἀρχόμενη ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ μέχρι τῆς βασιλείας Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, συλλεγεῖσα παρὰ κυρίου Γεωργίου τοῦ Κεδρηνοῦ παρὰ διαφόρων βίβλων, ed. IM. BEKKER, *Georgius Kedrenus*, [CSHB], 2 vols, Bonn, 1838-39· ed. PG 121, cols. 24-1165· 122, cols. 9-368.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BERGER A., “Georgios Kedrenos, Konstantinos von Rhodos und die Sieben Weltwunder”, *Millenium* 1 (2004), 233-242.
- CAMERON A. M., “Agathias and Kedrenus on Julian”, *JRS* 5 (1963), 91-94.
- DE BOOR C., “Weiteres zur Chronik des Skylitzes”, *BZ* 14 (1905), 409-67, ιδ. σσ. 425-33.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 393f.
- ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοὶ Ἱστορικοὶ καὶ Χρονογράφοι*, Γ', σσ. 331-355.
- A. K(AZH DAN), s.v. Kedrenos, George, ODB, vol. II, σ. 1118.
- LAMBROS S., “Zu Kedrenos”, *BZ* 8 (1899), 65.
- ΛΑΜΠΡΟΣ Σ., “Παρανοηθέντες στίχοι ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Κεδρηνοῦ”, *NE* 1 (1904), 401-402.
- _____, “Παραγνωρισθέντες στίχοι τοῦ Κεδρηνοῦ”, *NE* 7 (1910), 88-89· 8 (1911), 367-68· 9 (1912), 301.

- MAISANO R., “Sulla tradizione manoscritta di Giorgio Cedreno”, *RSBN* 14-16 (1977-79), 179-201.
- _____, “In margine al codice Vaticano di Georgio Cedreno”, *Rendiconti di Acad. di Archeologia, Lettere ed Arti di Napoli* 57 (1982), 67-90.
- _____, “Note su Giorgio Cedreno e la tradizione storiografica bizantina”, *RSBS* 3 (1983), 227-248.
- _____, “Il codice Sinaitico della ‘Cronaca’ di Giorgio Cedreno”, εις: P.A.M. LEONE (ed.), *Studi bizantini e neogreci. Atti del IV congresso nazionale di studi bizantini, Lecce, 21-23 aprile 1980, Calimera, 24 aprile 1980*, Galatina, 1983, σσ. 67-79.
- MARCOVICH M., *Heraclitus. The greek text with a short commentary, including fresh addenda, corrigenda and a select bibliography (1967-2000)*, Akademie Verlag, Berlin, 2001², σσ. 408, 409. [*testimonia* Ἡρακλείτου σε Κεδρηνό]
- MARKOPOULOS A., “Kedrenos, Pseudo-Symeon and the last Oracle of Delphi”, *GRBS* 26 (1985), 207-210 [= IDEM, *History and Literature of Byzantium in the 9th-10th Centuries*, Variorum Reprints, Ashgate, Aldershote, 2004, IX].
- MORAVCSIK, *Byzantinoturcica*, σσ. 273-75.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σσ. 184-85.
- PRAECHTER K., “Quellenkritische Studien zu Kedrenos”, *Sitzungsberichte der philosoph.-philoo. – und der histor. Classe d. Bayer. Akad. d. Wiss.*, Bd. II.1, 1897.
- PRAECHTER K., “Olympiodor und Kedren”, *BZ* 12 (1903), 224-230.
- ΣΑΒΒΙΔΗΣ Α.Γ.Κ., “Γεώργιος Κεδρηνός, ο υποβαθμισμένος χρονογράφος”, *Βυζαντικά* 26 (2007), 209-220.
- SCHWEINBURG K., “Die ursprüngliche Form der Kedrenchronik”, *BZ* 30 (1929-30), 68-77.
- *Tusculum Lexikon*, s.v. Κεδρηνός, Γεώργιος, σ. 283.

102. **(Κίνναμος) Βασίλειος Κύπρου** = i. (άγνωστο αν είχε κάποιο διδακτικό οφφίκιο, & σε ποιό σχολείο)
 ii. *ἐπίσκοπος Πάφου* (1166-90)

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDAE

1. («Τοῦ Κύπρου κυροῦ Βασιλείου»: tit. cod. Laurent. Conv. Soppr. 2 – cod. Vat. Pal. gr. 92: ἀνεπίγραφο), αναφέρεται σε θαύματα του ἁγ. Σπυρίδωνος, inc.: Ἐκ τῶν δραγμάτων ὧ φιλότης τοῦ θείου Σπυρίδωνος ... – des.: ... σπείρας γὰρ ἐν δάκρυσιν, ὡς Δαβὶδ γράφει, | ἀγάλλεται νῦν ἀθανασίας θέρει. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 179r-v – cod. Laurent. Conv. Soppr. 2, f. 210v (κολοβό). [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 120· πρβλ. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, αρ. 34, σ. 282.]
2. («Τοῦ Κύπρου κυροῦ Βασιλείου»), παράφρ. αποσπάσμ. επιταφίου του Γρ. Ναζιανζηνού στον Μεγ. Βασίλειο (Λόγ. 43, 70, 6-71, 13 = ed. BERNARDI, σσ. 282-84), inc.: [E]πέπερ οὐκ εὐχερὲς τὸν τοῦ σοφοῦ Βασιλείου ὕμνον ἐκ διανοίας ἄσαι ... – des.: ... τῶ πάντα δ’ αὐτὸς ἠκριβωκέναι | τὸ κράτος ἠνέγκατο καθ’ ὅλων μόνος. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 199v-200v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 149]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας XI.31”, ιδ. σσ. 509, 510, 517.
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 28.
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 458.
- LAURENT, “Les bulles métriques”, βλ. αρ. 605, σ. 282. [XI-XII s.: *Γραφὰς σφραγιζώ Βασιλείου Κιννάμου* (το γεγονός ότι στην σφραγίδα δεν αναφέρεται ως επίσκοπος –αν βεβαίως η σφραγίδα ανήκει στον εν λόγω Βασ. Κίνναμο και όχι σε κάποιον συγγενή/πρόγονό του– σημαίνει ότι ανάγεται στην περίοδο πριν την πρόβλησή του στον επισκοπικό θρόνο της Πάφου)].
- _____, “Les fastes épiscopaux de l'Église de Chypre”, *REB* 6 (1948), 153-66.
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 419, σσ. 214-15. [η σφραγίδα που εξέδωσε ο LAURENT]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Στον τίτλο των δύο σχεδών ο συντάκτης τους Βασίλειος αναφέρεται ρητά ως *ὁ Κύπρου*. Υπάρχει μὲν αρχιεπίσκοπος Κύπρου με το ὄνομα Βασίλειος, και σύμφωνα με τον Β. ΕΓΓΛΕΖΑΚΗ, “Church of Cyprus in the Byzantine Empire (AD 330-1191)”, *Studies on the History of the Church of Cyprus, 4th-20th Centuries*, Aldershot, Variorum, 1995, II, σσ. 41-62, ιδ. σ. 54 και τον V. LAURENT, “Les fastes épiscopaux de l'Église de Chypre”, *REB* 6 (1948), 153-66, χρονολογείται στον 11ο αι. πριν τον Μουζάλωνα· θεωρείται δε ότι είναι ἴσως ο αρχιεπίσκοπος εκείνος Κύπρου που ἔλαβε μέρος στην σύνοδο των Βλαχερνῶν το 1094. Ο ΕΓΓΛΕΖΑΚΗΣ συνδέει μάλιστα αὐτόν τον Βασίλειο με τον συντάκτη των σχεδῶν –φαίνεται πως ἔχει ὑπόψιν του το πρώτο σχέδος, διότι αναφέρεται εν παρόδῳ και χωρίς λεπτομέρειες σε φλωρεντινό κώδικα (= «In a manuscript in Florence», ενν. δηλ. προφανῶς τον *Laurent. Conv. Soppr. 2*), δίχως ὁμως να παραπέμπει σχετικῶς. Φαίνεται ὡστόσο ότι ο πριν τον Μουζάλωνα αναφερόμενος Βασίλειος δεν ακμάζει στον 12ο, ἀλλά στον 10ο αἰώνα, βλ. Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ, “Ιστοριογεωγραφική εἰσαγωγή”, εις: Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ (εκδ.), *Ιστορία της Κύπρου*, τόμ. Γ': *Βυζαντινὴ Κύπρος*, Λευκωσία, 2005, σσ. 1-22, ιδ. σ. 17. Ἐχοντας ὑπ'ὄψιν την επαναχρονολόγηση του προαναφερθέντος Βασιλείου σε προγενέστερη περίοδο, και αν ασφαλῶς δεν ἴκμασε κατά τον 12ο αι. κάποιος ἄλλος ἄγνωστος στην ἔρευνα σήμερα αρχιεπίσκοπος Κύπρου, φορέας του ἰδίου ονόματος, μπορούμε να προτείνουμε μία εναλλακτική λύση. Θεωρούμε πάρα πολύ πιθανόν, ότι ο σχεδογράφος Βασίλειος μπορεί να ταυτισθῆ με τον γνωστό, λόγιο ἐπίσκοπο Πάφου Βασίλειο Κίνναμο, γόνου μάλλον της γνωστής οικογενείας των Κιννάμων της Κωνσταντινουπόλεως, και πάτρωνα του Αγ. Νεοφύτου του Εγκλείστου, για τον οποίο βλ. Κ.Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, “Ἡ *Τυπικὴ Διαθήκη* τῆς Ἐγκλείστρας τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου. Μιὰ ιστορική ἀνάγνωση”, *Επετηρὶς Κέντρου Μελετῶν Ἱερᾶς Μονῆς Κύκκου* 4 (1999), [*Proceedings of the Colloquium: “Κυπριακὸς Μοναχισμὸς”*, (Nicosia 9-11 November 1996)], 357-382. Βλ. ἐπίσης IDEM, “Ἡ Παιδεία καὶ τὰ Γράμματα στὴ βυζαντινὴ Κύπρῳ”, εις: Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ (εκδ.), *Ιστορία της Κύπρου*, τόμ. Γ', σσ. 413-63, ιδ. σ. 420 και υποσημ. 17. Ὅσο για την αναφορά στο πρόσωπο του Βασιλείου ως αρχιεπ. Κύπρου, θα πρέπει ἴσως οφείλεται σε κάποιον λάθος ἢ παρανόηση του αντιγραφέα του κώδ. των σχεδῶν, ο οποίος εἶχε πάντως κατά νου την σχέση του Βασιλείου Κιννάμου με την Κύπρῳ:
- Μία ενδιαφέρουσα, αν και επισφαλή ως προς την εξαγωγή ασφαλῶν συμπερασμάτων ὅπως παραδέχεται και ἡ ἴδια ἡ συγγραφέας, ὑπόθεση πρότεινε ἡ CATIA GALATARIOU, *The Making of a Saint. The Life, Times and Sanctification of Neophytos the Recluse*, Cambridge Univ. Press, 1991, σ. 169 υποσημ. 8: εἶναι πιθανόν ότι ο Αγ. Νεόφυτος ο Ἐγκλείστος συνέταξε θεολογική πραγματεία για την χριστολογική ἔριδα «Ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστὶ» αφοῦ πληροφορήθηκε τα σχετικά ἀπὸ τον Βασίλειο μέσω του (συγγενούς του :) ιστορικού Ἰωάννη Κιννάμου, ο οποίος πράγματι μετὰ τον θάνατο του Μανουὴλ Κομνηνοῦ ἐπέδειξε ζωηρό ενδιαφέρον για το ζήτημα αὐτό.
- Σε ἔγγραφα της Πάτμου ὑπάρχουν αναφορές σε κάποιον *ἐλαιοπάροχο* Μανουὴλ Κίνναμο, βλ. ΜΑΡΙΑ ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Β': *Ἐγγραφα Δημοσίων Λειτουργῶν*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, ἔγγρ. ὑπ' αρ. 56.¹⁶, σ. 92 (Οκτωβρίου 1195), αρ. 59.¹³⁻¹⁴, σ. 122 (Νοεμβρίου 1199).
- Ἐνα ἄλλο γνωστό μέλος της οικογένειας εἶναι ο γραφεὺς Λέων Κίνναμος (PLP, CD-ROM ed., no. 11723), ο οποίος ἀντέγραψε τον *cod. Paris. gr. 1115* (εγρᾶφη το 1276), βλ. AL. ALEXAKIS, *Codex Parisinus Graecus 1115 and Its Archetype*, [Dumbarton Oaks Studies, 34], D.Oaks, Washington D.C., 1996, σσ. 44-47, 50-51, ὅπου και ἄλλη βιβλιογραφία για αὐτόν και τον κώδ.

- Για άλλα άτομα με το ίδιο επώνυμο στην Παλαιολογία περίοδο βλ. PLP, CD-ROM ed., nos. 11716-28.

103. **Κίνναμος Ἰωάννης** = i. βασιλικός γραμματικός (αυτοκρατορικός γραμματεὺς)

ΕΡΓΑ :

I) HISTORIA

1. Ἐπιτομῇ τῶν κατορθωμάτων τῷ μακαρίτῃ βασιλεῖ καὶ πορφυρογεννήτῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, καὶ ἀφήγησις τῶν πραχθέντων τῷ ἀοιδίμῳ υἱῷ αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ καὶ προφυρογεννήτῳ κυρῷ Μανουήλ τῷ Κομνηνῷ, πονηθεῖσα Ἰωάννῃ βασιλικῷ γραμματικῷ τῷ Κιννάμῳ, ed. A. MEINEKE, *Ioannis Cinnami Epitome. Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum ad fidem codicis Vaticani*, [CSHB], Bonnæ, 1836· J. ROSENBLUM (γαλλ. μτφρ.-σχολ.), *Chronique*, Paris, 1972· C.M. BRAND (αγγλ. μτφρ.-σχολ.), *Deeds of John and Manuel Comnenus, by John Kinnamos*, New York, 1976· I. KALIC, B. FERJANCIC, N. RADOSEVIC-MAKSIMOVIC (σερβοκροατ. μτφρ.-σχολ.), *Fontes Byzantini Historiam Populorum Jugoslaviae Spectantes*, tomus IV, Beograd, 1971, σσ. 1-105 (μόνο τμήματα που αφορούν στην ιστορία των σλαβικών φύλων).

II) ΕΤΗΘΡΟΠΙΑ

1. Τοῦ βασιλικοῦ γραμματικοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κιννάμου ἠθοποιία· Ποίους ἂν εἶπε λόγους ζωγράφος ζωγραφῶν τὸν Ἀπόλλωνα ἐν δαφνίνῳ πίνακι, καὶ μὴ συγχωροῦντος τοῦ πίνακος, ed. G. BANHEGYI, *Kinnamos. Ethopoiia*, [*Magyar-Görög Tanulmányok* 23], Pázmány Péter Tudományegyetemi Görög Filológiai Intézet, Budapest, 1943, σσ. 6-10.

III) ORATIO

1. Τοῦ βασιλικοῦ γραμματικοῦ κυρ. (leg. κυροῦ) Ἰωάννου τοῦ Κιννάμου λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κύρ. (leg. κύρ) τὸν Ἄγγελον, cod. Escur. Y-II-10, ff. 546r-554v ἢ 555r (?), **(απολεσθεῖς)**, βλ. E. MILLER, *Catalogue de manuscrits Grecs de la bibliotheque de l'Escurial*, Paris, 1848 [ανατύπ. Amsterdam, 1966], σ. 218.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ASDRACHA CATHERINE, “L’image de l’homme occidental à Byzance : la temoignage de Kinnamos et de Choniates”, *BSI* 44 (1983), 31-40.
- BRAND C.M., *Deeds of John and Manuel Comnenus, by John Kinnamos*, New York, 1976, σσ. 2-11.
- CHEYNET J.-C. – THEODORIDIS D., *Sceaux Byzantins de la collection D. Theodoridis. Les sceaux patronymiques*, [Collège de France – CNRS, Centre de Recherche d’Histoire et Civilisation de Byzance/Monographies, 33], Paris, 2010, αρ. 105, σσ. 118-119 [: Ἰωάννου σφράγισμα γραφῶν τοῦ Κιννάμου – χρονολογεῖται στον 12ο αἰ., ἀλλὰ ἡ ἀπόδοση στον ιστορικό εἶναι ἀβέβαιη].

- CONCA F., “La seconda crociata nella testimonianza di Giovanni Cinnamo”, εις: *Storia e tradizione culturale a Bisanzio fra XI e XII secolo. Atti della prima giornata di studi bizantini. Napoli, 1992*, a cura di R. MAISANO, Napoli, 1993, σσ. 97-117.
- CRESCI LIA RAFFAELLA, “*Exempla* storici greci negli encomi e nella storiografia bizantini del XII secolo”, *Rhetorica* 22.2 (2004), 115-45. [για προβολή προτύπων ιστορ. παρελθόντος & σύγκρισή τους με πρωταγωνιστές ιστορίας Κιννάμου]
- _____, “Terminologia drammatica nella storiografia bizantina dei secoli XI-XII”, *Eikasmos* 18 (2007), 381-398.
- DOWNEY G., “The Pilgrim's Progress of the Byzantine Emperor”, *Church History* 9 (1940), 207-217. [για τον ρόλο του κυνηγιού στον τονισμό της ανδρείας & της στρατιωτικής επιδεξιότητας του αυτοκράτορα γενικά, για τον Κίνναμο βλ. ιδ. σ. 210]
- FREJDENBERG M., “Trud Ioanna Kinnama kak istoričeskij istočnik (= Το έργο του Ιωάννη Κιννάμου ως ιστορική πηγή)”, *VV* 16 (1959), 29-51. [russ.]
- GRECU V., “Nicetas Choniates a-t-il connu l'histoire de Jean Cinnamos ?”, *REB* 7 (1950), 194-204.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ ΜΑΡΘΑ, “Η βυζαντινή έκστρατεία κατά τῶν Νορμανδῶν στὴν Ἰταλία ἐπὶ Μανουὴλ Α΄ Κομνηνοῦ (1143-1180). Μερικὲς παρατηρήσεις στὴν ἀφήγηση τοῦ Ἰωάννη Κιννάμου καὶ τοῦ Νικήτα Χωνιάτη”, *Βυζαντιακά* 20 (2000), 199-219.
- HÖRANDNER W., *Der Prosarhythmus in der rhetorischen Literatur der Byzantiner*, [Wiener Byzantinische Studien, XVI], Wien, 1981, ιδ. σσ. 150-52. [για την περίπτωση να ήταν ο ~ μαθητής του Βασιλάκη]
- HÖRMANN F., *Beiträge zur Syntax des Johannes Kinnamos*, Inaugural Diss., Univ. zu München, 1938.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 113, 243, 331, 409-16, 420, 431, 433, 438, 444, 452.
- JORDANOV I., “Medieval Plovdiv according to sphragistic data”, *SBS* 4 (1995), 111-38. [σφραγ. αρ. 20, σσ. 127-28].
- _____, *Corpus*, II, σσ. 284-85, σφραγ. αρ. 311, σσ. 208-210. [οι αριθμ. 310 & 312 ανήκουν σε άλλα μέλη της οικογενείας]
- ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοὶ Ἱστορικοὶ καὶ Χρονογράφοι*, Γ΄, σσ. 625-661.
- KAZHDAN A., “Ešče raz o Kinname i Nikite Choniate (= Και πάλι για τους Κίνναμο και Νικήτα Χωνιάτη)”, *BSI* 24 (1963), 4-31.
- A. K(AZHDAN), s.v. Kinnamos, John, ODB, vol. II, σ. 1130.
- ΚΟΝΤΟΣ Κ. Σ., “Κριτικά καὶ γραμματικά παρατηρήσεις”, *Ἀθηνᾶ* 7 (1895), 1-160, ιδ. 30-40. [και αυτοτελώς, Ἀθήνησιν, 1895 – παρατηρήσεις σε χωρίο Κιννάμου]
- KRESTEN O., “Die Auslandsschreiben der byzantinischen Kaiser der Komnenenzeit: Die literarische Überlieferung bei Anna Komnene und Johannes Kinnamos. Mit einem Excurs: Zur Chronologie der Auslandsschreiben Dölger-Wirth, Reg. 1068, 1080 und 1114”, *RHM* 39 (1997), 21-59.
- LILIE R.-J., *Byzanz und die Kreuzfahrerstaaten. Studien zur Politik des byzantinischen Reiches gegenüber den Staaten der Kreuzfahrer in Syrien und Palästina bis zum vierten Kreuzzug (1096-1204)*, [Poikila Byzantina, I], München, 1981. [βλ. ιδ. Appendix II: *Objektivität und Tenenz bei Ioannes Kinnamos, Niketas Choniates und Wilhelm von Tyrus*, σσ. 275-301]
- _____, “Niketas Choniates und Ioannes Kinnamos”, εις: SOPHIA KOTZABASSI – G. MAVROMATIS (hrsg.), *Realia Byzantina*, [Byzantinisches Archiv, 22], De Gruyter, Berlin-New York, 2009, σσ. 89-101.

- LJUBARSKIJ J. N., “John Kinnamos as a writer”, εις: CORDULA SCHOLTZ – G. MAKRIS (hrsg.), *ΠΟΛΥΠΛΕΥΡΟΣ ΝΟΥΣ. Miscellanea für Peter Schreiner zu seinem 60. Geburtstag*, [Byzantinisches Archiv, 19], Saur Verlag, Leipzig, 2000, σσ. 164-73.
- _____, “Мануѡл I слазaмy Кyннама y Хoнyама (=)”, *VV64* (89) (2005), 99-109.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σποράδην.
- MAGDALINO – MACRIDES, “The Fourth Kingdom”, σσ. 136-39. [για τον χαρακτήρα της ιστορίας της Άννας]
- MESSINA R. G., “Un caso di mimesis al servizio della propaganda nell’ Epitome di Giovanni Cinnamo”, *Byz* 70 (2000), 408-421.
- MORAVCSIK G., “Συμβολαὶ εἰς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν τῆς Ἐπιτομῆς Ἰωάννου τοῦ Κιννάμου”, *Εἰς μνήμην Σπυριδωνος Λάμπρου*, Αθήνα, 1935, σσ. 311-14. [= IDEM, *Studia*, σσ. 293-96].
- NICOL, *A biographical dictionary*, σσ. 185-86.
- RYDEN L., “Communicating holiness”, εις: E. CHRYSOS – I. WOOD (eds.), *East and West: Modes of Communication. Proceedings of the First Plenary Conference in Merida*, [The Transformation of the Roman World, 5], Brill, Leiden-Boston-Köln, 1999, σσ. 71-91, ιδ. 78-79. [σύντομη ανάλυση του προοιμίου ιστορικού έργου του Κιννάμου]
- SPITERIS, *La Critica Bizantina*, σσ. 195-203.
- STEPHENSON P., “John Cinnamus, John II Comnenus and the Hungarian Campaign of 1127-1129”, *Byz* 66 (1996), 177-87.
- Tusculum Lexikon, s.v. Κίνναμος Ἰωάννης, σσ. 285-86.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
- WIRTH P., “Zur asiatischen Toponymie im Geschichtswerk des Johannes Kinnamos”, *BF* 3 (1968), [=POLYCHORDIA. *Festschrift FRANZ DÖLGER zum 75. Geburtstag*, besorgt von PETER WIRTH, III], 251-53.
- _____, “Zur Frage nach dem authentischen Titel von Johannes Kinnamos’ Geschichtswerk”, *Byz* 41 (1971), 375-77.

104. **Κλήμης** = i. *μοναχός*

ΕΡΓΑ :

I) **VERSUS**

1. Κλήμεντος μοναχοῦ, Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου τοῦ κοινοβιάρχου (11 στίχοι), f. 192v: Τῆς πίστεως κάλαμον ἐμβάψας πόθῳ |² καὶ καρδίας γράψας σε πλακί σαρκίνας |³ ψυχῆς, Θεοδόσιε, ταῖς κόραις βλέπω. |⁴ Ὁρᾶν δέ, πάτερ, καὶ κατ’ αἴσθησιν θέλων |⁵ γράφω τύπον σὸν ἐξ ἐνύλων χρωμάτων |⁶ ὦ τύπε καὶ πρῶταρχε τοῦ κοινοῦ βίου. |⁷ Σὺ δ’ ἀλλὰ γράψον ἐν βίβλῳ σεσωσμένων, |⁸ ὅταν ἀνοιχθῆ κρίσεως τὸ βιβλίον, |⁹ μονότροπον Κλήμεντα, τὸν σὸν οἰκέτην, |¹⁰ πιστὸν μαθητὴν ἐνθέου διδασκάλου |¹¹ τοῦ πατριάρχου τῆς Σιών Ἰωάννου, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 184. [ο αναφερόμενος πατριάρχης Ἱεροσολύμων θα μπορούσε νὰ εἶναι εἴτε ο Ἰωάννης Η' (1098-1106/1107) ἢ ο Ἰωάννης Θ' (; - 12 Μαΐου 1157 - :), βλ. GRUMEL, *La Chronologie*, σ. 452, με πιθανότερο το δεύτερο. Για τον Ἰωάννη αυτόν βλ. καὶ J. DARROUZES, “Bulletin critique. III. Notes diverses. 6. Un traité inexistant de Jean de Jerusalem (debut du XIIe siècle)”, *REB* 22 (1964), 284.

2. Τοῦ αὐτοῦ, Εἰς εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐσταυρωμένου ἀπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυροῦ Ἰωάννου (18 στίχοι), f. 192v – inc.: Κλίνας κεφαλὴν καὶ θανῶν ἐπὶ ξύλου ... – des.: ... τὸν πατριάρχην τῆς Σιών Ἰωάννην, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 184.
3. Τοῦ αὐτοῦ, Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου τοῦ κοινοβιάρχου (14 στίχοι), f. 192v – inc.: Ψυχῆς, Θεοδοσίε, τῇ προθυμίᾳ ... – des.: ... |¹¹ τύπον δὲ τὸν σὸν ἐκ πόθου πολλοῦ γράφει |¹² ὁ πατριάρχης τῆς Σιών Ἰωάννης |¹³ ὃν καὶ σκέποις νῦν καὶ κατευθύνους, πάτερ, |¹⁴ τέλος δὲ καὶ σύσκοινον αὐτὸς προσλάβοις, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 184.
4. Τοῦ αὐτοῦ, Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Σάβα (15 στίχοι), ff. 192v-193r – inc.: Ἐκ πράξεων φῶς χρηματίσας ἐνθέων ... – des.: ... |⁹ ὁ πατριάρχης τῆς Σιών Ἰωάννης |¹⁰ σοῦ τὸν τύπον νῦν ἅμα τῷ στύλῳ γράφει |¹¹ ... |¹⁵ καὶ σοι συνεχῆσαι κἂν μοναῖς οὐρανίαις, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 185.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- Βλ. το λήμμα υπ’ αρ. 13 παραπάνω για τα επιγράμματα του κώδ. Marc. gr. 524.

105. **Κολυβάς Σέργιος** = i. πρωτονοτάριος
ii. βασιλικὸς γραμματικὸς

ΕΡΓΟ :

I) ORATIONES

1. Λόγος τοῦ μεγαλοπράττοντος πρωτονοταρίου βασιλικοῦ γραμματικοῦ κῦρ Σεργίου τοῦ Κολυβά εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantarum*, αρ. XVI, σσ. 280-291.
2. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον λόγος τὸ λείπον τοῦ προτέρου ἐκπερατῶν, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, αρ. XVII, σσ. 292-300. [δεύτερο σχεδιάσμα του προηγουμένου]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BACHMANN M., *Die Rede des Johannes Syropoulos an den Kaiser Isaak II. Angelos (1185-1195). Text und Kommentar nebst Beiträgen zur Geschichte des Kaisers aus zeitgenössischen rhetorischen Quellen*, Diss., München, 1935, ιδ. σσ. 111-115, όπου σημειώσεις στο 2ο λόγο του Σεργίου Κολυβά.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 157-58.
- CRESCI LIA RAFFAELLA, “*Exempla storici greci negli encomi e nella storiografia bizantina del XII secolo*”, *Rhetorica*, 22.2 (2004), 115-45. [για την προβολή προτύπων ιστορ. παρελθόντος & την σύγκρισή τους με εγκωμιαζόμενο πρόσωπο στους λόγους Σεργίου]

- DÖLGER, *Regesten*, no. 1609, σσ. 308-10 [ο Κολυβάς αναφέρεται ως πρωτονοτάριος στον χρυσόβουλλο λόγο υπέρ της Γένουας τον Απρ. του 1192].
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 127.
- A. K(AZH)DAN), s.v. Kolybas, Sergios, ODB, vol. II, σ. 1138.
- ΚΟΛΟΒΟΥ, *Michaelis Choniatae Epistulae*, επ. 81: Τῷ ἀναγραφεῖ κῦρ Σεργίῳ τῷ Κολυμβᾷ, σσ. 107-108. [Σημειωτέον πως δεν είναι σίγουρο ότι ο Κολυβάς & ο Κολυμβᾷς εἶναι το ίδιο πρόσωπο]
- ΛΟΥΚΑΚΙ, *Discours annuels*, σποράδην.
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, μεταξύ των οποίων και του Κολυβά]
- STADTMÜLLER, *Michael Choniates*, σσ. 253-54 [131-32], 273 [151].
- Tusculum Lexikon, s.v. Κολυβάς Σέργιος, σ. 289.
- ΒΕΗΣ Ν.Α., “Zu einer Briefstelle des Michael Choniatis”, *BNJ* 16 (1940), 209. [διορθώσεις σε επιστολή του Μ. Χωνιάτη σε Σέργιο Κολυμβᾷ]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Είναι πιθανόν –αν και δεν μπορεί να αποκλειστεί η περίπτωση ενός *lapsus calami* του αντιγραφέως, το οποίο ίσως έπειτα διαιωνίστηκε στην χφ. παράδοση του κειμένου– ότι μάλλον είναι διαφορετικό και διακριτό πρόσωπο ο Σέργιος Κολυβάς από τον Σέργιο Κολυμβᾷ. Για το ότι το όνομα Κολυμβᾷς υπάρχει ως οικογενειακό επώνυμο δεν υπάρχει αμφιβολία, καθώς μαρτυρείται και στην Παλαιολόγεια περίοδο => ο γραφέας Στέφανος Κολυμβᾷς, έτ. 1424, βλ. RGK, III, no. 538.

106. **Κομνηνή Άννα (B 32)** = i. πορφυρογέννητη

Σφραγίδα της Άννας Κομνηνής
(πηγή : BUCKLER, *A Study*, σελίδα τίτλου).

ΕΡΓΟ :

I) HISTORIA

1. *Άννης τῆς Κομνηνῆς Ἀλεξιάς*, ed. L. SCHOPEN, *Annae Comnenae Alexiadis libri XV*, [CSHB], Bonnae, 1839, 1878· ed. A. REIFFERSCHIED, *Annae Comnenae porphyrogenitae Alexias*, vols. I-II, Leipzig, 1884· ed. B. LEIB, *Anne Comnène Alexiade*, tomes I-III, IV (index by P. GAUTIER), Paris, 1937 (²1967), 1943 (²1967), 1945, 1976· edd. D.R. REINSCH – A. KAMBYLIS, *Annae Comnenae Alexias*, CFHB XL/1, Berlin - New York, 2001. **Μεταφράσεις**: A.S. DAWES, *The Alexiad of the Princess Anna Comnena, being the History of her father Alexius I, emperor of the Romans*, London, 1928· E.R.A. SEWTER, *The Alexiad of Anna Comnena*, Harmondsworth, 1969· ΑΛΟΗ ΣΙΔΕΡΗ, *Άννα Κομνηνή, Ἀλεξιάς*, τόμ. Α΄-Β΄, Αθήνα, 1990-91· D.R. REINSCH, *Alexias, Anna Komnene, übersetzt, eingeleitet und mit Anmerkungen versehen*, Berlin-New York, 2001².

II) EPIGRAMMATA

1. Τῆς σοφωτάτης πορφυρογεννήτ(ου) καὶ Κομνηνῆς κυρίας Ἴαννης καισαρίσσης εἰς τὸν Χ(ριστό)ν, inc.: Ἰὼ πῶς ἄναρχον ὄντατὴν φύσιν Λόγε, ed. G.N. SOLA, “De Codice Laurentiano X plutei V”, *BZ* 20 (1911), 373-83, ιδ. σσ. 375-76· BUCKLER, *Anna Comnena*, σ. 6.
2. Τῆς αὐτῆς, inc. Ζητοῦσα τὴν σῆν ὄψιν, ἀγνὲ νυμφίε, ed. SOLA, “De Codice Laurentiano X Plutei V”, σ. 376. [SPURIUM – εἶναι του Καλλικλή, ed. ROMANO, αρ. 7]
3. Ἴαννης τῆς Κομνηνῆς (?) <ἐπίγρ. σὲ λειψανοθήκη>, ed. COUGNY, *Anthologia Palatina*, III, no. 416, σ. 358· ed. C.I.G. no. 8719· BUCKLER, *Anna Comnena*, σ. 7. [DUBIUM]

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- AERTS J., “Anna’s mirror, attic(istic) or ‘antiquarian’ ? A Philological Commentary on the First Chapters of Anna Comnena’s Introduction to the *Alexiad*”, *XVe Congres International des Études Byzantines, Rapports & Co-Rapports*, vol. II.1: *Langue, littérature, philologie*, Αθήνα, 1976, σσ. 3-44.
- ALBINI U., “Anna Comnena XIV 7.4, XV 7.5, XV 11.23”, *Studi Ital. filol. class.*, Ser. III, 2 (1984), 95-97.
- ANASTASI R., “Ancora su Anna Comnena e la schedografia”, *Studi di Filologia bizantina* III, [Università di Catania, Quaderni del Sicularum Gymnasium, 15], Catania, 1985, σσ. 77-95.
- ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ ΣΟΦΙΑ, “Ἡ περιγραφικὴ στὴν Ἀλεξιάδα. Πῶς ἡ Ἄννα Κομνηνὴ βλέπει καὶ ζωγραφίζει πρόσωπα καὶ χαρακτήρες”, *Ἑλληνικά* 5 (1932), 255-76.
- _____, “Νεοελληνικὰ στοιχεῖα στὰ ἑπτὰ πρῶτα βιβλία τῆς Ἀλεξιάδος”, *Εἰς Μνήμην Σπυρίδωνος Λάμπρου*, Αθήνα, 1935, σσ. 370-74.
- ARABATZIS G., “L’aristotélisme politique d’Anne Comnène”, εἰς: Δ.Ν. ΚΟΥΤΡΑΣ (εκδ.), *Πρακτικά του Γ’ Διεθνούς Συνεδρίου «Ἡ κατ’ Ἀριστοτέλη πολιτικὴ ἰσότης καὶ δικαιοσύνη καὶ τὰ προβλήματα τῆς σύγχρονης κοινωνίας» (22-24 Σεπτ. 1999)*, Αθήνα, 2000, σσ. 28-36.
- _____, “«Βοιωτοὺς ὀνομάζειν». Σημειώσεις γιὰ τὴν πολιτικὴ φιλοσοφία τῆς Ἄννας Κομνηνῆς”, *Βυζαντιακά* 21 (2001), 119-32.
- _____, “Blâme du philosophe, éloge de la vraie philosophie et figures rhétoriques. La récit d’Anne Comnène sur Jean Italos revisité”, *BZ* 95 (2002), 403-15.
- _____, “Michel d’Ephèse et le cercle philosophique d’Anne Comnène. Introduction à la question du τιμιώτερον”, *Παρνασσός* 46 (2004), 105-12.
- BALDWIN B., “Bohemond’s Breathing”, *BMGS* 15 (1991), 314-16.
- BROWNING R., “An Unpublished Funeral Oration on Anna Comnena”, *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 188 (1962), 1-12 [= IDEM, *Studies*, ch. VII = “An Unpublished Funeral Oration on Anna Comnena”, εἰς: R. SORABJI (ed.), *Aristotle Transformed*, London, 1990, σσ. 393-406]
- _____, “Further Reflections on Literacy in Byzantium”, εἰς: J. S. LANGDON *et al.* (eds.), *ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ, Studies in Honor of Speros Vryonis Jr.*, vol. I: *Hellenic Antiquity and Byzantium*, New York, 1993, σσ. 69-84. [για χωρίο περὶ Ορφανοτροφείου στὴν Ἀλεξιάδα]
- BUCKLER GEORGINA, *Anna Comnena. A Study*, Oxford, 1929.
- BURY J.B., “Some notes on the text of Anna Comnena”, *BZ* 2 (1893), 76-78.

- CICCOLELLA FEDERICA, *Donati Graeci. Learning Greek in the Renaissance*, [Columbia Studies in the Classical Tradition, vol. 32], Brill, Leiden-Boston, 2008, σσ. 115-116. [για το γνωστό χωρίο της Άννας περί σχεδογραφίας]
- CRESCI LIA RAPHAELLA, “Anna Comnena fra storia ed encomio”, *Civiltà Classica e Christiana* 14 (1993), 63-90.
- _____, “Appunti per una tipologia del ΤΥΡΑΝΝΟΣ”, *Byz* 60 (1990), 90-129. [από Ψελλό, Άννα Κομνηνή, Βρυέννιο, κ.ά.]
- _____, “Funzione stilistica e ideologica della citazione in storici bizantini del XII secolo”, *Eikasmos* 15 (2004), 311-21. [για Άννα Κομνηνή, Νικ. Βρυέννιο, Νικ. Χωνιάτη]
- _____, “*Exempla* storici greci negli encomi e nella storiografia bizantini del XII secolo”, *Rhetorica*, 22.2 (2004), 115-45. [για προβολή προτύπων ιστορ. παρελθόντος & σύγκρισή τους με πρωταγωνιστές ιστορίας Άννας]
- _____, “Terminologia drammatica nella storiografia bizantina dei secoli XI-XII”, *Eikasmos* 18 (2007), 381-398.
- ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΗΣ Χ.Χ., *Παρατηρήσεις κριτικάι και γραμματικάι εις Άνναν Κομνηνήν*, [Πραγματεία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 15,1], Ἀθῆναι, 1949.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, “Ξεχασμένες μαρτυρίες”. [αρ. Β17]
- CHRYSOSTOMIDES JULIAN, “A Byzantine Historian: Anna Comnena”, *Medieval Historical Writing in the Christian and Islamic Worlds*, (London, School of Oriental and African Studies), 1982, 30-46.
- CONCA F., “Aspetti tradizionali nella tecnica storiografica di Anna Comnena”, *Acme* 33 (1980), 139-48.
- CREAZZO TIZZIANA, “Leone di Calcedonia nell’Alessiade: ἀλήθεια ο convenienza politica?”, *Orpheus* N.S. 27 (2006), 39-49. [σχολιάζει χωρίο Αλεξιάδος 5, 4-6 & 7, 4]
- DIETER K., “Zur Glaubwürdigkeit der Anna Komnena. I. Der Pechenegenkrieg 1084-1091”, *BZ* 3 (1894), 386-390.
- DYCK A. R., “Iliad and Alexiad: Anna Comnena’s Homeric Reminiscences”, *GRBS* 27 (1986), 113-20.
- FRANCE J., “Anna Comnena, the Alexiad and the First Crusade”, *Reading Medieval Studies* 10 (1984), 20-38.
- FRANKOPAN P., “Unravelling the *Alexiad*. Who was ‘Devgenevich’ of the *Russian Primary Chronicle* and ‘Pseudo-Diogenes’ of the Greek Sources?”, *BMGS* 29 (2005), 147-66.
- GOUMA-PETERSON THALIA, “Engendered Category or Recognizable Life: Anna Komnene and her *Alexiad*”, *BF* 23 (1996), 25-34.
- _____ (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, New York, 2000.
- GREGOIRE H., “Notes sur Anne Comnène”, *Byz* 3 (1926), 311-17.
- GRÜNBART M., “Der Kaiser Weint. Anmerkungen zu imperialen Inszenierung von Emotionen in Byzanz”, *Frühmittelalterliche Studien* 42 (2008), 89-108. [για το θέμα της εκδήλωσης λύπης & δακρύων από τον αυτοκράτορα]
- HATZAKI MYRTO, *Beauty and the Male Body in Byzantium. Perceptions and Representations in Art and Text*, Palgrave/McMillan, 2009. [σποράδην, αναφορές στην έννοια του κάλλους στην Αλεξιάδα]
- HILL BARBARA, “The Ideal Imperial Komnenian Women”, *BF* 23 (1996), 7-18. [από λόγους Βασ. Αχριδηνού, Γεωργ. Τορνίκη, Μιχ. Ιταλικού]
- _____, “A Vindication of the Rights of Women to Power by Anna Komnene”, *BF* 23 (1996), 45-52.

- _____, “Alexios Komnenos and the Imperial Women”, εις: MARGARET MULLETT – D. SMYTHE (eds), *Alexios I Komnenos, I: Papers*, [Belfast Byzantine Texts and Translations 4.1], 1996, αρ. 3, σσ. 37-54.
- _____, “Imperial Women and the Ideology of Womanhood in the Eleventh and Twelfth Centuries” εις: LIZ JAMES (ED.), *Women, Men & Eunuchs. Gender in Byzantium*, Routledge, New York–London, 1997, σσ. 76-99. [για τον ρόλο των γυναικών στον οίκο των Κομνηνών]
- _____, “Actions Speak Louder than Words: Anna Komnene's Attempted Usurpation”, εις: THALIA GOUMA-PETERSON (ed.), *Anna Komnene and her Times*, New York – London, 2000, σσ. 45-62.
- _____, *Imperial Women in Byzantium 1025-1204: Power, Patronage and Ideology*, Longman, London-New York, 2000.
- _____, “Middle Byzantine Family Values and Anna Komnene's *Alexiad*”, εις: LYNDA GARLAND (ed.), *Byzantine Women: Varieties of Experience, 800-1200*, [King's College Publications, 8], King's College London, Ashgate, 2006, σσ. 125-39.
- HORROCKS G., *Greek. A History of the Language and its Speakers*, Wiley-Blackwell, Malden-Oxford, 2010², σσ. 238-240.
- HOWARD-JOHNSTON J., “Anna Komnene and the *Alexiad*”, εις: MARGARET MULLETT – DION SMYTHE (eds), *Alexios I Komnenos, I: Papers*, [Belfast Byzantine Texts and Translations 4.1], 1996, αρ. 13, σσ. 260-302.
- HUNGER H., “On the Imitation (ΜΙΜΗΣΙΣ) of Antiquity in Byzantine Literature”, *DOP* 23/24 (1969/70), 17-38. [= *Byz. Grundlagenforschung*, ch. XV = ανατύπ. εις: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, (Greek Literature, vol. 9), New York, 2001, ch. 4]. [ιδ. σ. 25: μίμησις στο ιστορ. έργο της Άννας]
- _____, “Stilstufen in der byzantinischen Geschichtsschreibung des 12. Jahrhunderts: Anna Komnene und Michael Glykas”, *Byzantine Studies/Études Byzantines* 5 (1978), 139-70 [= *EPIDOSIS*, ch. IX].
- _____, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 34, 126, 150, 243, 246f., 331, 394f., 396f., **400-409**, 416f. II, σσ. 24, 26, 314.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σποράδην.
- KAMBYLIS A., “Textkritisches zum 15. Buch der *Alexias* der Anna Komnene”, *JÖB* 19 (1970), 121-34.
- _____, “Zum ‘Programm’ der byzantinischen Historikerin Anna Komnene”, εις: ΔΩΡΗΜΑ, *Hans Diller zum 70. Geburtstag*, Athens, 1975, σσ. 127-46.
- _____, “Anna Komnene, Alexias. Probleme der Textkonstitution”, *Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 68 (1993), 216-246.
- _____, “Zu Anna Komnenes Alexias, Buch XV 11,5 (82) -24 (60)”, *BZ* 96 (2003), 169-92.
- KARPOZILOS A., “ ‘Charax’/‘Charkenos’ in the Alexiad of Anna Comnena”, *BSI* 56 (1995), 407-409.
- ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ἱστορικοί καὶ Χρονογράφοι*, Γ’, σσ. 397-463. [για περισσότερη βιβλιογραφία, βλ. σσ. 419-25]
- ΚΑΤΙČΙĆ R., “Άννα ή Κομνηνή καὶ ὁ Όμηρος”, *ΕΕΒΣ* 27 (1957), 213-23.
- _____, “Η άρχαιομάθεια καὶ τὸ έπικὸν πνεύμα εις τὴν Ἀλεξιάδα τῆς Ἄννης τῆς Κομνηνῆς”, *ΕΕΒΣ* 29 (1959), 81-86.
- A. K(AZH DAN), s.v. Komnene, Anna, ODB, vol. II, σ. 1142.

- KISLINGER E., “Vertauschte Notizen. Anna Komnene und die Chronologie der byzantinisch-normannischen Auseinandersetzung 1081-1085”, *JÖB* 59 (2009), 127-145.
- KURTZ E., “Unedierte Texte aus der Zeit des Kaisers Johannes Komnenos”, *BZ* 16 (1907), 69-119. [ιδ. 2. Ein Gedicht des Prodromos auf den Tod der Anna Komnena?, 3. Das Testament der Anna Komnena]
- KRESTEN O., “Die Auslandsschreiben der byzantinischen Kaiser der Komnenenzeit: Die literarische Überlieferung bei Anna Komnene und Johannes Kinnamos. Mit einem Excurs: Zur Chronologie der Auslandsschreiben Dölger-Wirth, Reg. 1068, 1080 und 1114”, *RHM* 39 (1997), 21-59.
- LAIOU ANGELIKI, “Why anna Komnene?”, εις: THALIA GOUMA-PETERSON (ed.), *Anna Komnene and her Times*, New York –London, 2000, σσ. 1-14.
- LAMPROS S., “Zu Anna Comnena”, *BZ* 1 (1892), 282.
- LAURENT, “Les bulles métriques”, αρ. 106, σσ. 226-227 [XI-XII s., Δι' εὐλάβειαν οὐ φέρει θείου τύπου / Ἄννης Κομνηνῆς ἡ σφραγὶς ἀλλὰ στίχους].
- LEIB B., “Contribution à l'étude des manuscrits et du texte de l'Alexiade d'Anne Comnène”, εις: *Mélanges Charles Diehl*, I, Paris, 1930, 191-99.
- _____, “Les silences d'Anne Comnène”, *BSI* 19 (1958), 1-10.
- _____, “Quelque aspects de l'éducation à Byzance au XIe siècle”, *BSI* 21 (1960), 38-47.
- _____, “Complots à Byzance contre Alexis Ier Comnène”, *BSI* 23 (1962), 250-75.
- _____, “Essai sur une philosophie de l'existence d'après les écrits d'un princesse byzantine au XIIe siècle, Anne Comnène”, εις: *Collectanea Byzantina* (Orientalia Christiana Analecta, 204), Rome, 1977, σσ. 51-63.
- LILIE R.-J., “Der erste Kreuzzug in der Darstellung Anna Komnenes”, *Varia II: ΠΟΙΚΙΛΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ* 6 (1987), 49-148.
- _____, “Anna Komnene und die Lateiner”, *BSI* 54/1 (1993), 169-82.
- LINNÉR S., “Psellus' Chronography and the Alexias. Some Textual Parallels”, *BZ* 76 (1983), 1-9.
- LJUBARSKIJ J. N., “Ob istocnikach «Aleksijady» Anny Komninoj (=Über die Quellen der Alexias von Anna Komnene)”, *VV* 25 (1964), 99-120.
- _____, “Why is the *Alexiad* a masterpiece of byzantine literature?”, στο J.-O. ROSENQUIST (ed.), *ΛΕΙΜΩΝ. Studies Presented to Lennart Rydén on His Sixty-Fifth Birthday*, Uppsalla, 1996, σσ. 127-41. [= GOUMA-PETERSON (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, σσ. 169-85].
- _____, “Мануци I слазamu Киннама u Χοηуама (=Über die Quellen der Alexias von Anna Komnene)”, *VV* 64 (2005), 99-109.
- MACRIDES RUTH J., “The Pen and the Sword: who wrote the *Alexiad*?”, εις: THALIA GOUMA-PETERSON (ed.), *Anna Komnene and her Times*, N.Y.–London, 2000, σσ. 63-82.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*.
- _____, “The Pen of the Aunt: Echoes of the Mid Twelfth Century in the *Alexiad*”, εις: THALIA GOUMA-PETERSON (ed.), *Anna Komnene and Her Times*, New York – London, 2000, σσ. 15-43.
- _____, “The Byzantine Reception of Classical Astrology”, εις: CATHERINE HOLMES – JUDITH WARING (eds.), *Literacy, Education and Manuscript Transmission in Byzantium and Beyond*, Leiden – Boston – Cologne, 2002, σσ. 33-57.

- _____, “The Porphyrogenita and the Astrologers: A Commentary on *Alexiad* VI.7.1-7”, εις: C. DENDRINOS *et al.* (eds.), *PORPHYROGENITA. Essays on the History and Literature of Byzantium and the Latin East in Honour of Julian Chrysostomides*, Ashgate, Aldershot, 2003, αρ. 2, σσ. 15-31.
- MAGDALINO – MACRIDES, “The Fourth Kingdom”, σσ. 136-39. [για τον χαρακτήρα της ιστορίας της Άννας]
- MALTESE E.V., “Anna Comnena nel Mare delle Sventure (Alex. XIV 7,4)”, *BZ* 80 (1987), 1-2.
- MILLER W., “A Byzantine Blue Stocking: Anna Comnena”, εις: W. MILLER, *Essays on the Latin Orient*, Cambridge Univ. Press, London, 1921, [ανατύπ. A.M. Hakkert, Amsterdam, 1964], σσ. 533-50.
- NARUSEVIČ I.V., “Drama and epos by Anna Komnene: the role of citation in *Alexiad*”, *VV64* (2005), 110-35. [russ]
- NEVILLE LEONORA, “Lamentation, history and female authorship in Anna Komnene’s *Alexiad*”, *GRBS* 53.1 (2013), 192-218.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σσ. 58-59.
- NYSTAZOPOULOU-PÉLÉKIDIS MARIE, “Anne Comnène, protectrice du couvent de Patmos (A propos d’un sigillion inédit)”, *Μνημόσυνον Σοφίας Αντωνιάδη*, [Βιβλιοθήκη του Ελληνικού Ινστιτούτου Βενετίας Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών, αρ. 6], Βενετία, 1974, σσ. 8-16 [με 1 πίν.]
- PAPAIOANNOY STR., “Anna’s Will”, εις: D. SULLIVAN, E. FISHER & S. PAPAIOANNOU (eds.), *Byzantine Religious Culture. Studies in Honor of Alice-Mary Talbot*, Brill, Leiden–Boston, 2010, σσ. 99-121.
- PIGNANI ADRIANA, “Ο λόγος τῆς ιστορίας. Rileggendo Anna Comnena”, εις: U. CRISCUOLO & R. MAISANO (eds.), *Categorie linguistiche e concetuali della storiografia bizantina. Atti della quinta Giornata di Studi bizantini sotto il patrocinio della Associazione Italiana di Studi Bizantini, Napoli 23-24 aprile 1998*, [Ιταλοελληνικά, Quaderni V], Napoli, 2000, σσ. 149-158.
- QUANDAHL E. – JARRATT S. C., “‘The siren of Isocrates... Sappho’s lyre, or some other power greater still’: the rhetoricity of Anna Komnene’s *Alexiad*”, εις: D. ZAREFSKY – E. BENACKA (eds), *Sizing up Rhetoric*, Illinois, 2008, σσ. 101-109.
- _____, “‘To recall him ... will be a subject of lamentation’: Anna Comnena as rhetorical historiographer”, *Rhetorica* 26 (2008), 301-35.
- REINSCH D.R., “Ausländer und Byzantiner im Werk der Anna Komnene”, *Rechtshistorisches Journal* 8 (1989), 257-74.
- _____, “Eine angebliche Interpolation in der *Alexias* Anna Komnenes”, *BZ* 82 (1989), 69-72.
- _____, “De Minimis non Curat Anna? Bemerkungen zu Ralph-Johannes Lillie, Der erste Kreuzzug in der Darstellung Anna Komnenes”, *JÖB* 39 (1989), 129-33.
- _____, “Zum Text der *Alexias* der Anna Komnenes”, *JÖB* 40 (1990), 233-68.
- _____, “Die editio princeps eines Auszugs aus der *Alexias* Anna Komnenes aus dem Jahr 1562: ein unabhängiger Überlieferungsträger”, *BZ* 84/85 (1991-92), 12-16.
- _____, “Zur literarischen Leistung der Anna Komnene”, εις: J.O. ROSENQUIST (ed.), *ΛΕΙΜΩΝ. Studies Presented to Lennart Rydén on His Sixty-Fifth Birthday*, [Studia Byzantina Upsaliensia, 6], Uppsala, 1996, σσ. 113-25.
- _____, “Die Zitate in der *Alexias* Anna Komnenes”, *Σύμμεικτα* 12 (1998), 63-74.

- _____, “Textkritisches zu den Büchern 1-14 der Alexias Anna Komnenes”, *BZ* 94 (2001), 608-640.
- _____, “Nachträge zu Alexias XIII 1,3 und I 12,7”, *BZ* 95 (2002), 673-74.
- _____, “Anna Komnena: The Only Female Historian”, *Byzantinska Sällskapet Bulletin* 23 (2005), 5-16.
- _____, “Zum Edieren von Texten: Über Zitate”, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, London 21-26 August 2006*, ed. ELIZABETH JEFFREYS. vol. I: Plenary Papers, Aldershot 2006, 299-309.
- ROLANDO E.D., “Ana Comnena y la historiografía del período clásico: aproximación a un debate”, *Erytheia* 13 (1992), 299-44.
- ROSELLI EMANUELA, “Anna Comnena e la tragedia greca”, *Medioevo Greco* 8 (2008), 275-282.
- ROMANO R., “Note filologiche III”, *Vichiana* N.S. 13 (1984), 340-49. [παρατηρήσεις σε Αλεξ.]
- RUNCIMAN S., *The Eastern Schism. A Study of the Papacy and the Eastern Churches during the XIth and XIIth Centuries*, Oxford Univ. Press, 1955 [ανατύπ. Eugene, Oregon, 2005], σσ. 110-13. [για στάση της Άννας απέναντι στην Καθολική Εκκλησία κλπ]
- RYDEN L., “Communicating holiness”, εις: E. CHRYSOS – I. WOOD (eds.), *East and West: Modes of Communication. Proceedings of the First Plenary Conference in Merida*, [The Transformation of the Roman World, 5], Brill, Leiden-Boston-Köln, 1999, σσ. 71-91, ιδ. 79. [σύντομη ανάλυση του προοιμίου ιστορικού έργου της Άννας]
- SHEPARD J., “When Greek meets Greek: Alexius Comnenus and Bohemond in 1097-98”, *BMGS* 12 (1984), 189-98.
- SIDERAS A., “Χρόνος φύει τ’άδηλα καὶ φανέντα κρύπτεται. Ein bei den byzantinern beliebtes Sophokles-Zitat”, *RSBN* N.S. 40 (2003), 67-84. [σε Άννα Κομν., Ευστάθιο, Νικ. Χωνιάτη κ.ά.]
- ΣΚΟΥΛΑΤΟΣ, *Les personnages*, 1980.
- STEPHENSON P., “Anna Comnena’s Alexiad as a Source for the Second Crusade?”, *Journal of Medieval History* 29 (2003), 41-54.
- STANKOVIĆ V., “Nikephoros Bryennios, Anna Komnene and Konstantios Doukas. A Story About Different Perspectives”, *BZ* 100 (2007), 169-75.
- STURAITIS I., “Conceptions of war and peace in Anna Comnena’s Alexiad”, εις: I. STOURAITIS – J. KODER (eds.), *Byzantine war ideology between Roman imperial concept and Christian religion. Akten des Internationalen Symposiums, Wien, 19.-21. Mai 2011*, [Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, 30], Wien, 2012, σσ. 69-80.
- SULLIVAN D. F., “The authorship of Anna Komnene’s *Alexiad*: the siege descriptions compared with the military instruction manuals and other historians”, εις: NEVRA NECIPOGLU *et al.* (eds.), *Change in the Byzantine World in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, Istanbul, 2010, σσ. 51-56.
- TAILLIEZ F., “Le sceau d’Anne Comnène et deux corrections”, *OCP* 14 (1948), 176-9.
- TAKÁKS SAROLTA, “Oracles and Science – Anna Comnena’s Account on Astrology”, *BF* 23 (1996), 35-44.
- THOMAS R.D., “Anna Comnena’s account of the First Crusade: history and politics in the reigns of the emperors Alexius I and Manuel I Comnenus”, *BMGS* 15 (1991), 269-312.
- TINNEFELD F., *Kategorien der Kaiserkritik in der byzantinischen Historiographie von Prokop bis Niketas Choniates*, München, 1971, σσ. 153-157.

- Tusculum Lexikon, s.v. Κομνηνή Άννα, σσ. 289-90.
- ΤΖΙΑΤΖΙ-ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΙ ΜΑΡΙΑ, “Zitate und Anspielungen in der *Alexias* Anna Komnenes sowie Anklänge derselben in den späteren Geschichtsschreibern”, *BZ* 97 (2004), 167-86.
- ΒΑΡΖΟΣ, *Γενεαλογία*, τόμ. Α΄, σσ. 176-97.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ή άναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
- WILSON N., *An Anthology of Byzantine Prose*, Berlin-New York, 1971, σσ. 87-97. [εισαγωγή, έκδοση & σχολ. αποσπασμάτων *Άλεξιάδος*]
- WIRTH P., “Eine Lakune in Logos Epitaphios des Georgios Tornikes auf Anna Komnene?”, *BZ* 56 (1963), 234.
- _____, “Fluoreszenzphotostudien zum 15. Buche Anna Komnenes *Alexias*”, *BF* 2 (1967), [*POLYCHORDIA. Festschrift FRANZ DÖLGER zum 75. Geburtstag*, besorgt von PETER WIRTH, II], 377-82.

107. Κομνηνή Ειρήνη σεβαστοκρατόρισα = i. (fl. ca. 1142-1151/2) σύζυγος του Ανδρονίκου Κομνηνού (Β 76), υιού του Ιωάννη Β΄

Σφραγίδα της σεβαστοκρατόρισσας Ειρήνης Κομνηνής
(πηγή: JORDANOV, *Corpus of Byz. from Bulgaria*, II, αρ. 320).

Η Ειρήνη υπήρξε σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό πάτρων και προστάτιδα πολλών λογίων ανδρών της εποχής (βλ. τα αντίστοιχα λήμματα του Θεοδ. Προδρόμου, του «Μαγγανείου Προδρόμου», του Κων. Μανασσή, του Ιω. Τζέτζη, του Ιακώβου μοναχού του Κοκκινοβάφου). Από εσωτερικά στοιχεία και πληροφορίες στις επιστολές του Ιακώβου τεκμαίρεται ότι του απέστειλε ένα λόγο για τον συμβολισμό στο *Άσμα Ασμάτων* και περί τις 16 επιστολές, έργα σήμερα απολεσθέντα.³³ Δεν είναι γνωστό αν επιδόθηκε σε άλλο συγγραφικό έργο· οι στίχοι που εκδόθηκαν ως δικό της έργο: *Στίχοι ἴαμβοι μονωδικοί ἐκ προσώπου τῆς σεβαστοκρατορίσσης ἐπὶ τῷ ταύτης ὁμόζυγι*, ed. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Ειρήνης σεβαστοκρατορίσσης ανέκδοτον ποίημα (1143), ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Πάτμῳ Βιβλιοθήκης*, Ἀθήνα, 1879, κείμε. στίς σσ. 17-29] προέρχονται αδιαμφισβήτητα από την γραφίδα του Θεοδώρου Προδρόμου.³⁴

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GAUTIER, *Michel Italikos*, σσ. 36-37.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 419f· II, σσ. 59, 113, 118, 243.

³³ JEFFREYS-JEFFREYS, *Iacobi Monachi Epistulae*, xxvi (για τον λόγο), xxix-xxx (για τις επιστολές).

³⁴ Εξάλλου η αναφορά και μόνον στον τίτλο της φράσεως *ἐκ προσώπου* δηλοί ότι οι στίχοι γράφτηκαν για λογαριασμό της κατά παραγγελία και όχι από την ίδια.

- JEFFREYS ELIZABETH, “The Sebastokratorissa Eirene as literary patroness: the monk Iakovos”, *JÖB* 32/3 (1982), 63-71.
- _____, “The *Song of Songs* and Twelfth-Century Byzantium”, *Prudentia* 23 (1991), 36-54.
- _____, “The depiction of female sensibilities in the twelfth century”, εις: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΑΓΓΕΛΙΔΗ (εκδ.), *Το Βυζάντιο Ώριμο για Αλλαγές. Επιλογές, ευαισθησίες και τρόποι έκφρασης από τον ενδέκατο στον δέκατο πέμπτο αιώνα*, [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Διεθνή Συμπόσια 13], Αθήνα, 2004, σσ. 73-85.
- _____, “Mimesis in an ecclesiastical context. The case of Iakovos Monachos”, εις: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftlichen Symposions zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 153-64. [μεταξύ άλλων έκδ. & σχολ. επ. 37 Ιακώβου]
- JEFFREYS ELIZABETH M. – JEFFREYS M., “Who was the Sebastokratorissa Eirene?”, *Byz* 64 (1994), 40-68.
- _____, “Immortality in the Pantokrator?”, *JÖB* 44 (1994), [ΑΝΔΡΙΑΣ. Herbert Hunger zum 80. Geburtstag], 193-201.
- _____, “The ‘Wild Beast from the West’: Immediate Literary Reactions in Byzantium to the Second Crusade”, εις: ANGELIKI E. LAIOU – ROY PARVIZ MOTTAHEDEH (eds.), *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, Dumbarton Oaks, Washington, D.C., 2001, σσ. 101-16.
- _____, *Iacobi Monachi epistulae*, [Corpus Christianorum, Series Graeca, 68], Turnhout, Brepols, 2009. [για το πρόσωπο της Ειρήνης βλ. ιδ. σσ. xxiv-xxxii]
- JEFFREYS M., “Iakovos Monachos, Letter 3”, εις: ANN MOFFATT (ed.), *MAISTOR. Classical, Byzantine and Renaissance Studies for Robert Browning*, [Byzantina Australensia, 5], Canberra, 1984, σσ. 241-57.
- _____, “‘Rhetorical’ texts”, εις: ELIZABETH JEFFREYS (ed.), *Rhetoric in Byzantium, Papers from the Thirty-fifth Spring Symposium of Byzantine Studies, Exeter College, University of Oxford, March 2001*, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publ., 11], Ashgate/Variorum, Aldershot, 2003, αρ. 6, σσ. 87-100, ιδ. σσ. 89, 91, 93, 95]
- JEFFREYS M. & ANDERSON J. C., “The decoration of the Sevastokratorissa’s Tent”, *Byz* 64 (1994), 8-18.
- JORDANOV, *Corpus*, II, no. 320, σσ. 214-216 [Μήτηρ Θεοῦ. / Κόσμου τεκοῦσα τὴν εἰρήνην, Παρθένε, | σεβαστοκρατόρισσαν Εἰρήνην σκέποις]
- KAZHDAN A. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l’Homme, 1984, σσ. 102-103, 107, 111, 113.
- KAZHDAN A. – WHARTON EPSTEIN ANN, *Change in the Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, [The Transformation of the Classical Heritage, 7], Berkeley, 1985 [ελλην. μτφρ. Α. ΠΑΠΠΑΣ, *Αλλαγές στον Βυζαντινό Πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1997], σσ. 164, 174.
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Ο Μαρκιανός κώδιξ 524”, *NE* 8 (1911), 5-59, 123-92, εδῶ αρ. 56, σσ. 22-26: Τῇ σεβαστοκρατορίσῃ κυρᾷ Εἰρήνῃ· αρ. 57, σσ. 26-28: Τῇ αὐτῇ ἐπὶ τῇ καθεκᾶστην διδομένη τῆς τραπέζης οἰκονομία καὶ τοῖς ὑφάσμασι.
- LAMPSIDIS O., “Zur Sevastokratorissa Eirene”, *JÖB* 34 (1984), 91-105.

- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 136 n. 106, 196, 207, 209, 220, 344-45, 348-52, 440-42, **495-99**.
- MULLETT MARGARET, “Aristocracy and Patronage in the literary circles of Comnenian Constantinople”, εις: M. ANGOLD (ed.), *The Byzantine aristocracy IX to XIII Centuries*, [BAR International Series 221], 1984, αρ. 10, σσ. 173-201 [ανατύπ. εις: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, [Greek Literature, vol. 9], New York, 2001, ch. 16] [= EADEM, *Letters*, ch. VIII], ιδ. σσ. 178-9, 181, 182.
- _____, “Alexios I Komnenos and imperial renewal”, εις: P. MAGDALINO (ed.), *NEW CONSTANTINES. The Rhythm of Imperial Renewal in Byzantium, 4th – 13th Centuries, Papers from the Twenty-sixth Spring Symposium of Byzantine Studies, St. Andrews, March, 1992*, [SPBS, Publ. 2], Ashgate, Aldershot, 1994, αρ. 18, σσ. 259-67 [= EADEM, *Letters*, ch. XII], ιδ. σσ. 263-64.
- NELSON R. S., “Theoktistos and associates in twelfth-century Constantinople: an illustrated New Testament of A.D. 1133”, *The J. Paul Getty Museum Journal* 15 (1987), 53-78 [= *Later Byzantine Painting. Art, Agency, and Appreciation*, Variorum Collected Studies, Ashgate, Aldershot, 2007, V, σσ. 1-58 (με διαφορετική σελιδαρίθμηση σε σχέση με εκείνη του άρθρου στο περιοδικό)]. [για την πατρωνεία της Ειρήνης]
- RHOBY A., “Verschiedene Bemerkungen zur Sebastokratorissa Eirene und zu Autoren in ihrem Umfeld”, *Νέα Ρώμη* 6 (2009), 305-336.
- SPATHARAKIS I., *The Portrait in Byzantine Illuminated Manuscripts, with 182 illustrations*, [Byzantina Neerlandica, 6], E.J. Brill, Leiden, 1976, σσ. 158-60, 161, 248, fig. 100. [πορτραίτο Μανασσή που προσφέρει έργο του σε Ειρήνη]
- _____, “An illuminated greek grammar manuscript in Jerusalem. A contribution to the study of comnenian illuminated ornament”, *JÖB* 35 (1985), 231-44. [cod. Taphou 52 – του Θεοδώρου Προδρόμου]
- ΒΑΡΖΟΣ, *Γενεαλογία*, αρ. 76, ιδ. σσ. 362-78.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Είναι σαφές ότι η *σεβαστοκράτειρα* Ειρήνη ανήκει στην οικογένεια των Κομνηνών εξ επιγαμίας ως σύζυγος του Ανδρονίκου Κομνηνού (βλ. ΒΑΡΖΟΣ, αρ. 79), ωστόσο η καταγωγή και η οικογένειά της δεν είναι γνωστές.

108. **Κομνηνός Ἀδριανός-Ἰωάννης (B 28)** = i. *μοναχός*
ii. *ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας*

ΕΡΓΟ :

I) ΝΟΜΟΚΑΝΟΝ ΣΙΒΕ COLLECTIO SCRIPTORUM AD IUS CANONICUM GRAECUM

1. Νομοκάνον περιέχον συνοπτικῶς τοὺς κανόνας τῶν ἀγίων ἀποστόλων καὶ τῶν οἰκουμενικῶν ἐπτὰ συνόδων καὶ τοπικῶν τινῶν συνταχθὲν οἶμαι παρὰ μοναχοῦ Ἰωάννου τοῦ σεβαστοτέρου, **cod. Vatic. gr. 2198**, σσ. 1-128. [για τον κώδ. βλ. S. LILLA, *Codices Vaticani Graeci. Codices 2162-2254 (Codices Columnenses)*, In Bibliotheca Vaticana, 1985, σσ. 134-7]

II) ORATIO

[SPURIUM]

1. Λόγος Ἀδριανοῦ τοῦ Κομνηνοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, **κώδ. Βατοπεδίου 229**, ff. 9r-11v. [για τον κώδ. βλ. ΣΩΦΡ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ – ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΣ, *Κατάλογος τῶν ἐν*

τῆ ἱερᾷ μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων, Paris, 1924, σ. 49 = στην πραγματικότητα ο λόγος είναι του **Νικήτα Σεΐδου**, βλ. GAHBAUER, *Gegen den Primat des Papstes. Studien zu Niketas Seides*, σ. 1].

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 78, 173-74, 493 n. 104.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 659.
- BENESEVIC B.H., “Номоканонъ Ιοαννα Κομνηνα, архієпископа Ахрискаго (Νομοκάνον Ιωάννου τοῦ Κομνηνοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος)”, *VV22* (1915-16), 41-61.
- GARZYA A., *Nicephori Basilacae Orationes et epistolae*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Leipzig, 1984, σσ. 26-48: Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κῦρ Ἀδριανὸν τὸν υἱὸν τοῦ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ αὐταδέλφου τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τὸν διὰ τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος Ἰωάννην μετονομασθέντα.
- GAUTIER, *Michel Italikos*, no. 34, σσ. 211-212: <Lettre à Adrien Comnène, archevêque de Bulgarie>.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 136, 275, 277, 329, 434, 423.
- STIERNON L., “Notes de titulaire et de prosopographie byzantines. Adrien (Jean) et Constantin Comnène, Sébastes”, *REB* 21 (1963), 179-207.
- ΒΑΡΖΟΣ, *Γενεαλογία*, τόμ. Α΄, αρ. 28, σσ. 159-69.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Στον κώδ. **Angel. gr. 106 (D.2.27)** –ένα πολυμιγές χφ. από συσταχωμένα τεύχη και σπαράγματα διαφόρων κωδ. 9ου, 10ου και 12ου αι. με λειτουργικό και αγιολογικό περιεχόμενο– τεμ. IV, f. 7v, υπάρχει το ακόλουθο κτητορικό σημείωμα: *βίβλος ἰωάν(νου) τοῦ κομνηνοῦ*, βλ. P. FRANCHI DE' CAVALIERI – G. MUCCIO, “Index codicum graecorum Bibliothecae Angelicae”, *SIFC* 4 (1896), 33-184, ανατύπ. στο CHRISTA SAMBERGER (επιμ.), *Catalogi Codicum Graecorum qui in minoribus Bibliothecis Italicis asservantur*, vol. II, Lipsiae 1968, σσ. 142-43. Δεν είναι ασφαλές να διατυπωθεί αν ευρισκόταν στην κατοχή του συγκεκριμένου Ἰωάννη Κομνηνοῦ από τους τόσους συνωνύμους του, ωστόσο η λογισμὴ του και η αγάπη του για τον εκκλησιαστικό και μοναχικό βίο αποτελούν μία ένδειξη ἔστω ότι ενδεχομένως ἦταν αὐτός ο κτήτωρ.

109. **Κομνηνὸς Ἀλέξιος Α΄ (B 15)** = i. *αὐτοκράτωρ* (1081-1118)

Ο αυτοκράτωρ Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνὸς παραδίδει τὴν *Δογματικὴ Πανοπλία* στον Χριστό, μικρογραφία του κώδ. Vat. gr. 666, f. 2v (πηγή: Internet)

Χρυσὸ νόμισμα του αυτοκρ. Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ, τύπος DOC IV 20c (πηγή: Internet)

Σφραγίδα του αυτοκράτορος Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ (πηγή : SEIBT, *Die byz. Bleisiegel in Osterreich*, I, αρ. 27)

ΕΡΓΟ :

I) ORATIO

1. Λόγος τοῦ μεγάλου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἐκδοθεῖς παρ' αὐτοῦ πρὸς Ἀρμενίους δοξάζοντας κακῶς μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ, ed. A. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας*, τόμ. Α', σσ. 116-23.

II) EPISTULAE

1. Ἀντίγραμμα τοῦτο τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς τὸν ἀναγνωσθέντα λόγον, ed. P. GAUTIER, "Le dossier d'un haut fonctionnaire d'Alexios Ier Comnène, Manuel Straboromanos", *REB* 23 (1965), 168-204, ιδ. σ. 194.
2.
 - i. Epistula Alexii I Komneni imperatoris ad Robertum I comitem Flandrensem (ca. 1088), ed. H. HAGENMEYER, *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100. Eine Quellensammlung zur Geschichte des ersten Kreuzzuges*, Innsbruck, 1901, αρ. I, σσ. 129-136. [SPURIUM]
 - ii. Epistula I Alexi I Komneni ad Oderisium I de Marsis abbatem Casinensem (missa mense Augusto a. 1097 ab urbe Constantinopoli), ed. HAGENMEYER, *Die Kreuzzugsbriefe*, αρ. V, σσ. 140-41. [SPURIUM]
 - iii. Epistula II Alexi I Komneni ad Oderisium I de Marsis abbatem Casinensem (missa anno 1098, mense Iunio, ab urbe Constantinopoli), ed. HAGENMEYER, *Die Kreuzzugsbriefe*, αρ. XI, σσ. 152-53. [SPURIUM]

III) VERSUS

1. Μοῦσαι Ἀλεξιάδες Κομνηνάδες. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ φιλομήτορος αὐτοκράτορος Ἰωάννη πορφυρογεννήτω νικητῆ αὐτοκράτορι φιλοπάτορι τῷ εὐπάτορι τῷ τούτου υἱῷ τελευταῖα νουθητήματα <καὶ> διατάγματα, ed. P. MAAS, "Die Musen des Kaisers Alexios I", *BZ* 22 (1913), 348-69, ιδ. σσ. 347-60.
2. Ἀλεξιάς μοῦσα δευτέρα Κομνηνιάς. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ αὐτοκράτορος τελευταῖα Δευτέρα παραίνεσις, ed. MAAS, "Die Musen", σσ. 360-62.
3. Προσευχὴ Ἀλεξίου βασιλέως, ed. MAAS, "Die Musen", σσ. 369.

IV) EDICTA, NOVELLAE, PITTAKIA, DECRETA, CHRYSOBOULLA ETC.

1. Νεαρὰ νομοθεσία τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ διατυποῦσα τὰ περὶ τῶν ψήφων καὶ ὁποίους δεῖ εἶναι τοὺς πανταχοῦ ἀρχιερεῖς, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἱερεῖς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ταῖς μητροπόλεσι καὶ ταῖς ἐπισκοπαῖς, ed. P. GAUTIER, "L'édit d'Alexis Ier Comnène sur la réforme de clergé", *REB* 31 (1973), 165-201. [Νέα ἐκδ. που αντικαθιστὰ τὴν παλαιότερη των ΡΑΛΛΗ & ΠΟΤΛΗ]
2. Τὸ ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τοῦ Χαλκηδόνος ἐκείνου γεγονὸς σημεῖωμα τοῦ ἀοιδίου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ed. J. SAKKELION, "Décret d'Alexis Comnène", *BCH* 2 (1878), 113-28.
3. <Alexii I Comneni de conditionibus papae Urbani II declaratio (Sept. 1089)>, ed. W. HOLTZMANN, "Die Unionsverhandlung zw. Kaiser Alexios I und Papst Urban II im Jahre 1089", *BZ* 28 (1928), 38-67, κείμε. στις σσ. 60-62.
4. <Νεαραὶ>, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Ε', σσ. 280-304· edd. ΙΩ. & ΠΑΝ. ΖΕΠΟΣ, *Jus Graecoromanum*, vol. I: *Novellae et Aureae Bullae Imperatorum post Justinianum*, Ἀθήνα, 1931 [ανατύπ. Aalen, 1962], collatio IV, nov. XVIII-XLVII, σσ. 291-362· DÖLGER, *Regesten*, nos. 1063-1295], σσ. 86-186.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANASTASI R., “Le ‘Muse’ di Alessio Comneno”, *Quaderni del Sicul. Gymn.* 2 (1976), 121-46.
- ANGOLD M., *The Byzantine Empire, 1025-1204. A Political history*, London, 1997² [ελλην. μτφρ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΑΡΓΙΑΝΙΩΤΗ, *Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204. Μία πολιτική ιστορία*, Αθήνα, 1997], σποράδην.
- _____, *Church and Society in Byzantium under the Comneni, 1081-1261*, Cambridge, 1995, σποράδην.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 610.
- C.M. B(RAND)-PH. G(RIERSON)-A. C(UTLER), s.v. Alexios I Komnenos, ODB, vol. I, σ. 63.
- BUORA M. – NESBITT J., “A new gold seal of Alexios I Komnenos from the upper castle at Attimis (Udine, Italy)”, *TM* 16 (2010), [*Mélanges Cécile Morrisson*], 117-22.
- BUCKLER GEORGINA, *Anna Comnena. A Study*, Oxford, 1929.
- CHEYNET J.-C. – THEODORIDIS D., *Sceaux Byzantins de la collection D. Theodoridis. Les sceaux patronymiques*, [Collège de France – CNRS, Centre de Recherche d’Histoire et Civilisation de Byzance/Monographies, 33], Paris, 2010, αρ. 57, σσ. 69-70 [: *Κύριε βοήθει Ἀλεξίῳ πρωτοπροέδρῳ τῶ Κομνηνῶ* – από την σταδιοδρομία του πριν ανέλθει στον αυτοκρατορικό θρόνο].
- DE WAHA M., “La lettre de Alexis I Comnène à Robert le Frison. Une revision”, *Byz* 47 (1977), 113-25.
- GASTGEBER CHR., “Das Schreiben Alexios' I. Komnenos an Robert I. von Flandern. Sprachliche Untersuchung”, εις: G. DE GREGORIO – O. KRESTEN (eds.), *Documenti medievali greci e latini. Studi comparativi. Atti del Seminario di Erice (23-29 ottobre 1995)*, [Incontri di Studio, 1], Spoleto, 1998, σσ. 141-185.
- GIANNOULI ANTONIA, “Paränase zwischen Enkomion und Psogos. Zur Gattungseinordnung byzantinischer Fürstenspiegel”, εις: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftlichen Symposiums zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 119-28. [βλ. ιδ. σσ. 120-21, όπου αναφορά στις *Μούσες*]
- HAGENMEYER H., “Der Brief des Kaisers Alexios I Komnenos an der Grafen Robert I von Flandern”, *BZ* 6 (1897), 1-32.
- JORANSON E., “The problem of the spurious letter of Emperor Alexius to the Count of Flanders”, *American Historical Review* 55 (1949-50), 811-832.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σσ. 160, 165.
- KINDSTRAND J.F., *Isaac Porphyrogenitus, Praefatio in Homerum*, with Introduction and Notes, [Stud. Gr. Uppsaliensia, 14], Stockholm, 1979, σ. 15 n. 18.
- ΚΟΥΡΟΥΠΟΥ ΜΑΤΟΥΛΑ – VANNIER J.F., “Commémoraisons des Comnènes dans le typikon liturgique du monastère du Christ Philanthrope (ms. Panaghia Kamariotissa 29)” *REB* 63 (2005), 41-69. [για οικογέν. Αλεξίου Α΄, για τον ίδιο αρ. 33]
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Νεαράι Ἀλεξίου Κομνηνοῦ”, *NE* 14 (1917), 321-327.

- LUNDY ELIZABETH C., *Eirene Doukaina, Byzantine Empress A.D. 1067-1133*, ανεκδ. διπλ. εργασία (M.A.), Department of Classic Studies, Univ. of Ottawa, 1988.
- MAAS P., “Der byzantinischer Zwoldsilber”, *BZ* 12 (1903), 278-323. (= *Kleine Schriften*, ch. 101, σσ. 242-88).
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 27-34.
- _____, “The reform edict of 1107”, εις: MARGARET MULLETT – D. SMYTHE (eds), *Alexios I Komnenos, I: Papers*, [Belfast Byzantine Texts and Translations 4.1], 1996, αρ. 10, σσ. 199-218.
- MALAMUT ÉLISABETH, *Alexis Ier Comnène*, Paris, 2007. [ιστορ. βιογραφία, όμως προορισμένη μάλλον για το ευρύ κοινό]
- MORAVCSIK, *Byzantinoturcica*, I, σ. 218.
- MULLETT MARGARET, “Whose Muses? Two advice poems attributed to Alexios I Komnenos”, εις: P. ODORICO (ed.), *La face cachée de la littérature byzantine. Le texte en tant que message immédiat. Actes du colloque international, Paris, 5-6-7 juin 2008 en mémoire de Constantin Leventis*, [Dossiers Byzantins, 11], Centre d’études byzantines, néo-helleniques & sud-est européennes/École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2012, σσ. 195-220.
- MULLETT MARGARET – SMYTHE D. (eds), *Alexios I Komnenos, I: Papers of the second Belfast International Colloquium, 14-16 April 1989*, [Belfast Byzantine Texts and Translations 4.1], 1996.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σσ. 42-44.
- PIRENNE H., “A propos de lettre d’Alexis Comnène à Robert le Frison, comte de Flandre”, *Revue de l’instruction publique en Belgique* 50 (1907), 217-27.
- RIAANT P., *Inventaire critique des lettres historiques des croisades, I-II. 768-1100*, Paris, 1880. [σποράδη, για τις υποτιθέμενες επιστολές του Αλεξίου στον Ροβέρτο της Φλάνδρας κ.ά.]
- SCHREINER P., “Der Brief des Alexios I. Komnenos an den Grafen Robert von Flandern und das Problem gefälschter byzantinischer Auslandsschreiben in den westlichen Quellen”, εις: G. DE GREGORIO – O. KRESTEN (eds.), *Documenti medievali greci e latini. Studi comparativi. Atti del Seminario di Erice (23-29 ottobre 1995)*, [Incontri di Studio, 1], Spoleto, 1998, σσ. 111-140.
- SHEPARD J., “Cross-purposes: Alexius Comnenus and the First Crusade”, εις: J. PHILLIPS (ed.), *The First Crusade: Origins and Impact*, Manchester Univ. Press, 1997, σσ. 107-129.
- _____, “Hard on heretics, light on Latins: The balancing act of Alexios I Komnenos”, *TM* 16 (2010), [Mélanges Cécile Morrisson], 765-777.
- SPATHARAKIS I., *The Portrait in Byzantine Illuminated Manuscripts, with 182 illustrations*, [Byzantina Neerlandica, 6], E.J. Brill, Leiden, 1976, σσ. 122-29. [ο cod. Vat. gr. 666, ο οποίος παραδίδει την Δογματική Πανοπλία του Ζιγαβηνού & ο cod. Mosq. Synodal. 387, περιέχουν μικρογραφίες Άλεξ. Α΄ Κομνηνού]
- _____, *Corpus of Dated Illuminated Greek Manuscripts to the Year 1453*, 2 vols., Leiden, 1981, no. 126, σσ. 39-40, figs. 240-41. [βλ. αμέσως παραπάνω, μόνον για τὸν cod. Vat. gr. 666 εδῶ]
- STRANO G., “Alessio I Comneno e la polemica antiarmena nei secoli XI-XII”, *Orpheus* N.S. 27 (2006), 154-68. [χρονολόγ. στα 1106/07]
- Tusculum Lexikon, s.v. Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνός, σ. 52.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Στον κώδ. Marc. XI,24, ff. 159v-161v υπάρχουν στίχοι ανωνύμου εγκωμιαστικοί για τον Αλέξιο Α΄ με τίτλο: *Ἐγκώμιον διὰ στίχους εἰς βασιλέα*, inc.: Θέλεις ὕμνον, ὦ βασιλεῦ, ἄρτι προένεγκά σοι ... – des.: ...

κὰν τῶν γραμμάτων ἐστὶν ἡ θέσις αὕτη, βλ. Ε. ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti*, vol. III: *Codices qui in Sextam Septimam atque Octavam Classem Includuntur Contines*, Instituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1960, σσ. 133-138, ιδ. σ. 136.

110. **Κομνηνὸς Ἀλέξιος Β' (B 155)** = i. *πορφυρογέννητος αὐτοκράτωρ* (1180-83)

ΕΡΓΟ :

I) **VERSUS**

1. Στίχοι τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κῦρ Ἀλεξίου καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐπιτάφιοι πρὸς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουὴλ τὸν πατέρα αὐτοῦ, **cod. Neapol. A III 6**, f. 108r, βλ. S. CYRILLUS, *Codices Graeci manuscripti regiae bibliothecae Borbonicae*, tom. II, Neapoli, 1832 [ανατύπ. G. Olms Verlag, Hildesheim-Zürich-New York, 1992], σ. 200, ed. Σ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἀλεξίου Κομνηνοῦ στίχοι ἐπιτάφιοι εἰς τοὺς γονεῖς καὶ ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα”, *NE* 12 (1915), 439-44.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD M., *The Byzantine Empire, 1025-1204. A Political history*, London, 1997² [ελλην. μτφρ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΑΡΓΙΑΝΙΩΤΗ, *ΗΒυζαντινή Αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204. Μία πολιτική ιστορία*, Αθήνα, 1997], σποράδην.
- _____, *Church and Society in Byzantium under the Comneni, 1081-1261*, Cambridge, 1995, σσ. 116-18, 120, 292.
- C.M. B(RAND)-A. C(UTLER), s.v. Alexios II Komnenos, ODB, vol. I, σ. 64.
- GENTILE MESSINA RENATA, “Un *princeps puer* del XII secolo: Alessio II Comneno in Niceta Coniata ed Eustazio di Tessalonica”, εις: *Byzantina Mediolanensia. Atti di V Congresso Nazionale di Studi Bizantini. Milano, 19-22 ottobre 1994*, a cura di F. CONCA, Soveria Manelli, Messina, 1996, σσ. 187-98.
- _____, “Alessio II Comneno nella panegiristica coeva”, εις: TIZZIANA CREAZZO – G. STRANO (eds.), *Atti del VI Congresso Nazionale dell’Associazione italiana di Studi Bizantini*, Catania/ Messina, 2-5 ottobre, 2000 [= *Siculorum Gymnasium* N.S. 57 (2004)], σσ. 311-26. [είναι πολύ χρήσιμο, διότι περιέχει κατάλογο με όλα τα έργα τα οποία απευθύνονται ή στα οποία αναφέρεται ο Αλέξιος Β’]
- LUNDSTRÖM W., “Kęsjar Alexios II: s sorgelkvāde öfver sin fader Kęsjar Manuel”, *Eranos* 8 (1908), 1-15.
- MAAS P., “Echoverse in byzantinische Epitaphien”, *BZ* 13 (1904), 161 & 18 (1909), 245. (= *Kleine Schriften*, ch. 110, σσ. 391-92).
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 7, 19, 82, 91, 100, 127, 196, 209, 224-25, 243-44, 455-56, 464, 468, 473, 485, 490.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 44.
- STONE A., “Eustathios and the wedding banquet for Alexios Porphyrogenetos”, εις: W. MAYER – S. TRZCIONKA (eds.), *Feast, fast or famine. Food and drink in Byzantium*, [Byzantina Australiensia, 15], Brisbane, 2005, σσ. 33-42.

- WIRTH P., “Wann wurde Alexios II. Komnenos geboren ?”, *BZ* 49 (1956), 65-67.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Είναι προφανές, όπως πολύ σωστά θεωρεί και ο ΛΑΜΠΡΟΣ, *ό.π.*, σ. 443, ότι το στιχούργημα θα πρέπει, λόγω του νεαρού της ηλικίας του Αλεξίου Β', να συνετάχθη ασφαλώς *ώς έκ προσώπου του* από κάποιον λόγοιο της εποχής.

111. Κομνηνός Ἰσαάκιος ὁ Πορφυρογέννητος (B 36) = *ι. σεβαστοκράτωρ*
(τρίτος γιος Αλεξίου Α' Κομνηνού, αδελφός Ιωάννη Β')

Ο σεβαστοκράτωρ Ἰσαάκιος Κομνηνός ο πορφυρογέννητος σε τοιχογραφία στην Μονή Χώρας στην Κων/πολη (πηγή : Wikipedia)

ΕΡΓΟ :

I) OPUSCULA PHILOGICA HOMERICA ET ALIA

1. Ἰσαακίου τοῦ πορφυρογεννήτου περὶ τῶν καταλειφθέντων ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου, ed. H. HINCK, *Polemonis declamationes quae exstant duae, accedunt excerpta e Callinici, Adriani, Jamblichii, Diodori libris et Isaaci Porphyrogeneti Περὶ τῶν καταλειφθέντων ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου et Περὶ ιδιότητος καὶ χαρακτήρων τῶν ἐν Τροίᾳ Ἑλλήνων τε καὶ Τρώων quae vulgo dicuntur scripta*, Teubner, Lipsiae, 1873, σσ. 59-79.
2. Ἰσαακίου τοῦ πορφυρογεννήτου περὶ ιδιότητος καὶ χαρακτήρων τῶν ἐν Τροίᾳ Ἑλλήνων τε καὶ Τρώων, ed. HINCK, *Polemonis declamationes*, σσ. 79-88.
3. <Praefatio in Homerum>, ed. J.F. KINDSTRAND, *Isaac Porphyrogenitus, Praefatio in Homerum*, with Introduction and Notes, [Stud. Gr. Uppsaliensia, 14], Stockholm, 1979.
4. <Paraphrasis Epistulae ab Aristeia ad Philocratem missae>, ed. F. J. USPENSKIJ, “L’Octateuche de la Bibliothèquē du Sérail à Constantinople”, *IRAİK* 12 (1907), 1-36 [russ.]. [Βλ. και F. J. USPENSKIJ, “Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σεραγίου καὶ ἡ ἐν αὐτῇ εἰκονογραφημένη Ὀκτάτευχος”, *Παναθήναια* 110 (30ης Ἀπριλίου 1910), σ. 52]

II) OPUSCULA PHILOSOPHICA

1. Πόνημα Ἰσαακίου τοῦ Σεβαστοκράτορος περὶ τῶν δέκα πρὸς τὴν πρόνοιαν ἀπορημάτων, ed. J. DORNSEIFF, *Isaak Sebastokrator zehn Aporien über die Vorsehung*, [Beiträge zur Klassischen Philologie, 19], Meisenheim am Glan, 1966· ed. D. ISAAC, *Proclus. Trois Études sur la Providence, I: Dix problèmes concernant la Providence*, Société d’Édition «Les Belles Lettres», Paris, 1977, Appendice: *Isaac Comnène, Premier traite. Dix problèmes concernant la Providence*, σσ. 153-223.
2. <Ἰσαακίου τοῦ Σεβαστοκράτορος> Περὶ προνοίας καὶ φυσικῆς ἀνάγκης, ed. M. ERLER, *Isaac Sebastocrator. Über Vorsehung und Schicksal*, [Beiträge zur Klassischen Philologie, 111], Meisenheim am Glan, Verlag A. Hain, 1979· ed. D. ISAAC, *Proclus.*

Trois Études sur la Providence, II: *Providence, Fatalité, Liberté*, Société d'Édition «Les Belles Lettres», Paris, 1979, Appendice: *Isaac Commène, Troisième traite: De la Providence et de la nécessité physique*, σσ. 99-169.

3. Ἰσαακίου τοῦ Σεβαστοκράτορος περὶ τῆς τῶν κακῶν ὑποστάσεως, ed. J.J. RIZZO, *Isaak Sebastokrator, Περί τῆς τῶν κακῶν ὑποστάσεως (De malorum subsistentia)*, [Beiträge zur Klassischen Philologie, 42], Meisenheim am Glan, Verlag A. Hain, 1971· ed. D. ISAAC, *Proclus. Trois Études sur la Providence*, III: *De l'existence du Mal*, Société d'Édition «Les Belles Lettres», Paris, 1982, Appendice: *Isaac Commène, Troisième traite: De l'existence du Mal*, σσ. 127-200.

III) VERSUS

1. <Ἰσαακίου Κομνηνοῦ Σεβαστοκράτορος>, ed. E. KURTZ, “Ein Gedicht des Sebastokrator Isaakios Komnenos”, *BNJ* 5 (1926), 44-46.

IV) TYPICON MONASTERII

1. <Τυπικὸν Μονῆς Κοσμοσώτειρας Ἰσαακίου Κομνηνοῦ Σεβαστοκράτορος>, ed. L. PETIT, “Typicon du monastere de la Cosmosotira pres d'Ainos”, *IRAIK* 13 (1908), 17-75, κείμενο στις σσ. 19-75· ed. Γ. Κ. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ, *Τυπικὸν Ἰσαακίου Ἀλεξίου Κομνηνοῦ τῆς Μονῆς Θεοτόκου τῆς Κοσμοσώτειρας*, Κομοτηνῆ, 1994· NANCY PATTERSON ŠEVČENKO (αγγλ. μτφρ. & σχολ.), “*Kosmosoteira: Typikon of the Sebastokrator Isaac Komnenos for the Monastery of the Mother of God Kosmosoteira near Vera*”, εἰς: J. THOMAS – ANGELA CONSTANTINIDES-HERO (eds.), with the Assistance of G. CONSTABLE, *Byzantine Monastic Foundation Documents. A Complete Translation of the Surviving Founders' Typica and Testaments*, D. Oaks, 2000, κεφ. 29, σσ. 782-858.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANDERSON J.C., “The Seraglio Octateuch and the Kokkinobaphos master”, *DOP* 36 (1982), 83-114. [παράφραση του Ἰσαακίου Κομν., γιου του Αλεξ. Α', του κειμ. του Αριστέα]
- _____, “A Twelfth-Century Instance of Reused Parchment: Christ Church College, Wake gr. 32”, *Scriptorium* 44 (1990), 207-16. [ill. by Kokkinobaphos Master – patron most possibly Isaac Sebastokrator]
- BARBER CH., *Contesting the Logic of Painting: Art and Understanding in Eleventh-Century Byzantium*, Brill, Leiden-Boston, 2007. [ιδ. σσ. 131-32, 139, 143, 148, 151, 155]
- BENAKIS L., “Neues zu Proklos-Tradition in Byzanz”, εἰς: G. BOSS – G. SEEL (eds.), *Proclus et son influence, Actes du Colloque de Neuchatel, Juin 1985*, Zürich, 1987, σσ. 247-259, ιδ. σσ. 254-55. [=Λ.Γ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ, *Βυζαντινὴ Φιλοσοφία: Κείμενα και Μελέτες/Texts and Studies on Byzantine Philosophy*, Παρουσία, Αθήνα, 2002, κεφ. Β8, σσ. 281-93 (διατηρείται η αρχική σελιδαρίθμηση, αλλά υπάρχει και νέα συνεχόμενη)]
- BROWNING R., “Homer in Byzantium”, *Viator* 8 (1975), 15-33 [= IDEM, *Studies*, ch. XVII], ιδ. σ. 28.
- HÖRANDNER, *Theodoros Prodromos*, σσ. 391-393: ὡς ἀπὸ τοῦ πορφυρογεννήτου κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ· σσ. 394-395: Ἐπίγραμμα εἰς γραφὴν γραφεῖσαν τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κομνηνῷ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κυροῦ Ἰσαακίου· σσ.

396-398: Εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κυρὸν Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν.

- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 51 (αποδίδει τα 3 φιλοσοφικά έργα στον Ἰσαάκιο, ἀδελφὸ του Ἀλεξίου Α'), Bd. II, σ. 58 (τα φιλολογ. έργα στον Ὅμηρο ἀποδίδονται στον γιό του Ἀλεξίου Α' & ἀδελφὸ του Ἰω. Β').
- JUREWICZ O., *Andronikos I Komnenos*, Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1970, σσ. 28-35.
- KAPLAN M., "L'économie du monastère de la Kosmosôteira fondé par Isaac Comnène d'après le *Typikon*", *TM* 16 (2010), [*Mélanges Cécile Morrisson*], 455-483.
- A. K(AZH DAN), s.v. Komnenos, Isaac the Porphyrogenetos, ODB, vol. II, σ. 1146· βλ. καὶ λήμμα Komnenos, Isaac, σσ. 1144-46.
- KINDSTRAND J.F., *Isaac Porphyrogenitus, Praefatio in Homerum*, with Introduction and Notes, [Stud. Gr. Uppsaliensia, 14], Stockholm, 1979, ἰδ. σσ. 13-20.
- KURTZ E., "Unedierte Texte aus der Zeit des Kaisers Johannes Komnenos", *BZ* 16 (1907), 69-119, ἐδῶ σσ. 101-119. [βλ. νεώτερες ἐκδόσεις HÖRANDNER καὶ OP DE COUL]
- LOWDEN J., "Illustrated Octateuch Manuscripts. A Byzantine Phenomenon", εἰς: P. MAGDALINO – R. NELSON (eds.), *The Old Testament in Byzantium*, [Dumbarton Oaks Byzantine Symposia and Colloquia], D. Oaks, Washington D.C., 2010, σσ. 107-152. [κυρίως σσ. 111-114, 112, 118 γιὰ τὴν Οκτάτευχο (Seraglio Octateuch) & τὴν παράφραση τοῦ προοιμίου τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέα, ποῦ ἀποδίδεται στον Ἰσαάκιο]
- MERKELBACH R. – WEST M. L., *Fragmenta Hesiodica*, Oxford, 1967. [γιὰ ἀπόσπασμα ποῦ χρησιμοποιεῖ ο ~, βλ. index auctorum]
- NELSON R., "The Chora and the Great Church: intervisuality in fourteenth-century Constantinople", *BMGS* 23 (1999), 67-101, ἐδῶ σσ. 74-75 [= *Later Byzantine Painting. Art, Agency, and Appreciation*, Variorum Collected Studies, Ashgate, Aldershot, 2007, II]. [γιὰ τὴ σχέση τοῦ Ἰσαακίου με τὴν Μονὴ Χώρας]
- OP DE COUL M.D.J., *Théodore Prodrome, Lettres et Discours. Édition, traduction, commentaire*, Thèse pour obtenir le grade de Docteur de l'Université Paris IV en Études Grecques, 2 vols., Paris, 2007, vol. I, σσ. 209-23: Λόγος εἰς τὸν πορφυρογέννητον κῦρον Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν.
- PONTANI, *Sguardi su Ulisse*, σσ. 138, 161-63, 267, 338n.
- SCHREINER P., *Die byzantinischen Kleinchroniken*, [CFHB 12/1-3], Vienna, 1975, Chronik 5, αρ. 6, σ. 55. [ἡμερομην. γέννησης Ἰσαακίου: Κυριακὴ 16/1/1093]
- ŠEVČENKO NANCY PATTERSON, "The Tomb of Isaac Komnenos at Pherrai", *GOThR* 29 (1984), 135-39.
- STEEL C., "Un admirateur de S. Maxime à la cour des Comnènes: Isaac le Sébastocrator", εἰς: *Maximus Confessor. Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur*, 1980, Friburg, 1982, σσ. 365-373.
- Tusculum Lexikon, s.v. Ἰσαάκιος Πορφυρογέννητος, σσ. 238-39.
- ΒΑΡΖΟΣ, *Γενεαλογία*, τόμ. Α', αρ. 36, σσ. 238-54.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Δεν εἶναι δυνατὸ νὰ διατυπωθεῖ με ἀκρίβεια ἀν ταυτίζονται ο συγγραφέας τῶν φιλολογικῶν ἐργῶν με ἐκείνον τῶν φιλοσοφικῶν. Θεωροῦμε, ωστόσο, τὴν ἀπόψη τοῦ KINDSTRAND, σσ. 13-20 ὡς τὴν πιο εὐλογοφανή καὶ τὰ ἐπιχειρήματα ποῦ παραθέτει πειστικά, ὥστε ἀκολουθώντας τὴν ἀποδίδουμε ὅλα τὰ παραπάνω ἐργα στον σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιο τὸν πορφυρογέννητο, γιο τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ καὶ ἀδελφὸ τοῦ Ἰωάννη Β', καὶ ὄχι στον θεῖο τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιο, ἀδελφὸ τοῦ Ἀλεξίου Α'.

112. Κομνηνός Ἰσαάκιος (B 12) = i. *σεβαστοκράτωρ* (αδελφός Αλεξίου Α΄ Κομνηνού)

ΕΡΓΟ :

I) FLORILEGIUM THEOLOGICUM

1. Χρήσεις τῶν Ἁγίων Πατέρων ἄς παρήγαγεν Ἰσαάκιος Σεβαστοκράτωρ, δι' ὧν ἐλέγχονται τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος σφάλματα· πρῶτον μὲν τὸ ὅτι συμπροσκυνεῖται τῷ ἐν ταῖς εἰκονικαῖς ὑλαῖς ἱστορουμένῳ σωματικῷ χαρακτῆρι Χριστοῦ, ὁ πατὴρ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Αἱ δὲ χρήσεις αὗται ἔχουσιν ὧδε:

- i. Τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου ἀπὸ τῆς ΧΚΕ' ἐπιστολῆς αὐτοῦ τῆς πρὸς Σευηριανὸν μοναχόν.
- ii. Ἀπὸ τῆς χοδ' ἐπιστολῆς τῆς πρὸς Νικήταν σπαθάρην.
- iii. Ἀπὸ τῆς ρηθ' ἐπιστολῆς τῆς πρὸς Διογένην ἀσηκρητίν.
- iv. Ἀπὸ τῆς χε' ἐπιστολῆς τῆς πρὸς Σευηριανὸν μονάζοντα.
- v. Ἐκ τοῦ πρώτου ἀντιρρητικοῦ λόγου αὐτοῦ.
- vi. Ἀπὸ τῆς ψοϚ' ἐπιστολῆς τῆς πρὸς Ἀθανάσιον.
- vii. Ἀπὸ τῆς χκε' ἐπιστολῆς τῆς πρὸς Σευηριανόν.
- viii. Ἐκ τῶν τοῦ Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.
- ix. Ἐκ τῶν πράξεων τῆς ζ' Συνόδου.
- x. Ἐκ τοῦ Συνοδικοῦ ἀναγνώσματος τῆς αὐτῆς Συνόδου.
- xi. Τοῦ ἁγίου Γερμανοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἰωάν(νην) ἐπίσκοπον Συνάδων ἐπιστολῆς.
- xii. Θεοδώρου Στουδίτου ἐκ τῆς ψε' Ἐπιστολῆς πρὸς Διογένην.
- xiii. Ἐκ τῆς ωλϚ' Ἐπιστολῆς πρὸς Ἰωάννην Γραμματέα.
- xiv. Τοῦ ἁγίου Νικηφόρου ἐκ τοῦ κατὰ Εἰκονομάχων α' λόγου.
- xv. Θεοδώρου ἐκ τῆς χοδ' Ἐπιστολῆς τῆς πρὸς Νικήταν Σπαθάρην.
- xvi. ... ἐκ τῆς πρὸς Πλάτωνα.

cod. *Μεγίστης Λαύρας* ?, ff. 42-47, βλ. ΣΠ. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, “Ἀναγραφή χειρογράφου τεύχους τῆς ἐν Ἄθῳ Ἱερᾶς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας”, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 4 (1887) [τεύχος ιστ', 31 Δεκεμβρίου 1886], 168-72. [ο κώδιξ αγνοεῖται]

2. <Τοῦ αὐτοῦ ?>, Ἐκλογή περὶ τῶν ἁγίων Εἰκόνων προσκυνήσεως, cod. *Μεγίστης Λαύρας* ?, ff. 54-55, βλ. ΣΠ. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, “Ἀναγραφή χειρογράφου τεύχους τῆς ἐν Ἄθῳ Ἱερᾶς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας”, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 4 (1887) [τεύχος ιστ', 31 Δεκεμβρίου 1886], 168-72.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GAUTIER, “Le synode des Blachernes”, σσ. 221-26.
- ΓΛΑΒΙΝΑΣ Α.Α., *Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081-1118) περὶ ἱερῶν σκευῶν, κειμηλίων καὶ ἁγίων εἰκόνων ἔρις (1081-1095)*, [Βυζαντινά Κείμενα καὶ Μελέται, 6], ΚΒΕ, Θεσσαλονίκη, 1972, σσ. 44-46, 52, 55, 57, 59-63, 65-66, 126, 139, 151-56, 160-61, 174-77, 182.

- GRUMEL V., “Les documents athonites concernant l’affaire de Léon de Chalcédoine”, *Miscellanea G. Mercati*, III, [Studi e Testi, 123], Città del Vaticano, 1946, σσ. 116-35, ιδ. σσ. 123-24.
- A. K(AZH DAN), s.v. Komnenos, Isaac, ODB, II, σ. 1144.
- KINDSTRAND J.F., *Isaac Porphyrogenitus, Praefatio in Homerum*, with Introduction and Notes, [Stud. Gr. Uppsaliensia, 14], Stockholm, 1979, ιδ. σσ. 13-20.
- ΚΟΥΡΟΥΠΟΥ ΜΑΤΟΥΛΑ – VANNIER J.F., “Commemoraisons des Comnènes dans le typikon liturgique du monastère du Christ Philanthrope (ms. Panaghia Kamariotissa 29)” *REB* 63 (2005), 41-69. [αρ. 16, σσ. 55-56]
- ΣΚΟΥΛΑΤΟΣ, *Les personnages*, αρ. 84, σσ. 124-30.
- ΣΤΕΨΑΝΟΥ Ρ., “Le Doctrine de Léon de Chalcédoine et ses adversaires sur les images”, *OCP* 12 (1946), 177-99.
- Tusculum Lexikon, s.v. Κομνηνός Ἰσαάκιος Σεβαστοκράτωρ, σ. 290.
- ΒΑΡΖΟΣ, *Γενεαλογία*, τόμ. Α΄, αρ. 12, σσ. 67-79.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

- Για την απόδοση των φιλολογικών και φιλοσοφικών έργων στον *σεβαστοκράτορα* Ισαάκιο του *πορφυρογέννητο*, γιο του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού και αδελφό του Ιωάννη Β΄, και όχι στον θείο του *σεβαστοκράτορα* Ισαάκιο, αδελφό του Αλεξίου Α΄, βλ. την σημείωση στο προηγούμενο λήμμα.

113. **Κομνηνός Μανουήλ Α΄ (B 81)** = i. *πορφυρογέννητος αυτοκράτωρ* (1143-80)

Ο αυτοκράτωρ Μανουήλ Α΄ Κομνηνός σε μικρογραφία του κώδ. Vat. gr. 1176, φ. 11r (πηγή : Internet)

Χρυσό νόμισμα του αυτοκράτορος Μανουήλ Α΄ Κομνηνού, τύπου DOC IV 1a (πηγή: Internet)

Σφραγίδα του αυτοκράτορος Μανουήλ Α΄ Κομνηνού (πηγή : SEIBT, *Die byz. Bleisiegel in Osterreich*, I, αρ. 29a)

ΕΡΓΟ :

I) ΕΠΙΣΤΥΛΑΕ

1. Ἐπιστολή ἐκδοθεῖσα παρὰ τοῦ αἰδίδιμου καὶ ἁγίου βασιλέως τοῦ Πορφυρογεννήτου κυροῦ Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ, γέμουσα πολλῶν καὶ ὑψηλῶν

καὶ ἀναγκαίων θεωρημάτων, ἀπολογητικὴ πρὸς γραφήν τινος μοναχοῦ παλατίνου τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος τὰ τῆς Ἀστρολογίας τέχνης κακίζουσιν καὶ ἀσέβειαν ἀποκαλοῦσιν τὸ μάθημα, ed. F. CUMONT, στο F. CUMONT-F. BOLL, *Catalogus Codicum Astrologorum Graecorum*, vol. V, pars prior: *Codicum Romanorum*, σσ. 108-125. [ἀπὸ cod. Angel. 29, βλ. περιγραφή αὐτόθι, σσ. 4-57· ἡ ἐπιστολὴ διασώζεται ἐπίσης στὸν κώδ. Παντελεήμονος 268, βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. II, σ. 346 – συνολικὰ παραδίδεται ἀπὸ 7 κώδ., βλ. *Pinakes*]

2. Ἴσον βασιλικοῦ καὶ θείου γράμματος πρὸς τὸν Καθολικὸν Ἀρμενίων. Κατέστρωται δὲ ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ τῆς διαλέξεως οὐ μάτην· δηλοῦται γὰρ ἐκ τῆς αὐτοῦ περιλήψεως ἢ τοῦ συγγράμματος ὑπόθεσις ἅπασι, ed. PG 133, cols. 119-121.
3. <Manuelis I Comneni imperatoris ad Eugenium III Papam epistula>, edd. A. THEINER – F. MIKLOSICH, *Monumenta spectantia ad unionem Ecclesiarum Graecae et Romanae*, Vindobonae, 1872, αρ. 3, σσ. 6-7.
4. <Manuelis I Comneni imperatoris ad Alexandrum III Papam epistula>, inc.: Τὸ μετὰ τῶν φρονιμωτάτων ἀποκρισίων ..., cod. Rom. Vallicellianus 211, fasc. 4. [για τὸν κώδ., βλ. MARTINI, *Catalogo di MSS greci esistenti*, vol. II, σ. 225]

II) DIALOGI

1. Διάλεξις τοῦ θεοσόφου μεγάλου βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τῶν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης σοφωτάτων καρδινάλιων περὶ τῆς τοῦ Παναγίου Πνεύματος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύσεως, κώδ. Βατοπεδίου 1138, ff. 15r-41r = κώδ. Βατοπεδίου 1626, ff. 483r-497r [για τοὺς κώδ., βλ. ΣΩΦΡ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ – ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΣ, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων*, Paris, 1924, σσ. 186 & 288 ἀντιστοιχῶς] = cod. Monac. gr. 229, ff. 7v-27r [βλ. HARDT, *Cod. Graeci Monac.*, II, σ. 491] = cod. Venet. Marc. gr. 158, ff. 7v-21r [βλ. MIONI, *Thes. Antiq.*, I, σσ. 230-31] = cod. Bibl. Franzoniana Urbani 32, ff. 155r-164v. [CATALDI-PALAU, *Catalogo dei MSS di Bibl. Franzoniana*, II, σ. 112]

=> Βλέπε λήμμα Καματηρὸς Ἀνδρόνικος, καθὼς ὁ διάλογος δὲν εἶναι παρά μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Ἱερά Ὀπλοθήκη.

2. Διάλογος ὃν ἐποίησεν ὁ ἀγιώτατος καὶ σοφώτατος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κῦρ Μιχαὴλ ὁ Ἀγχιάλου πρὸς τὸν εὐσεβέστατον πορφυρογέννητον βασιλέα κῦριν Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν περὶ τῆς τῶν Λατίνων ὑποθέσεως, ὅτε πολλοὶ τῶν ὑπὸ τὸν Πάπαν ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων καὶ φρερίων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατέλαβον τὰς ἐκκλησίας ζητοῦντες τὴν ἔνωσιν καὶ μηδὲν τι ἕτερον ἀπὸ τοῦς Γραικοῦς ἀπαιτοῦντες ἢ παραχωρῆσαι τῷ Πάπᾳ τῶν πρωτείων καὶ τῆς ἐκκλήτου, δοῦναι δὲ τοῦτω καὶ τὸ μνημόσυνον, ed. Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, “Διάλογος τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ Γ’ τοῦ Ἀγχιάλου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Μανουὴλ Α’ Κομνηνὸν”, *ΕΕΒΣ* 15 (1939), 38-51, κείμενο στis σσ. 39-51. [κώδ. E.B.E. 1379, ff. 438α-444β, βλ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, σσ. 250-251 ~ τὸ ἴδιο κείμεν. ἀπαντᾷ καὶ στὸν cod. Par. gr. 1282, ff. 403-412, βλ. OMONT, t. I, σ. 286, ἀλλὰ καὶ στὸν cod. Vat. Gr. 1409, βλ. K.-H. UTHEMANN, “Der Codex Vaticanus gr. 1409. Eine Beschreibung der Handschrift”, *Byz* 53 (1983), 639-53, id. σ. 651 – πρβλ. ωστόσο V. LAURENT – J. DARROUZES, *Dossier Grec de l’Union de Lyon (1273-1277)*, Paris, 1976, σσ. 45-52, 346-375, ὅπου ἡ ἐπεξήγηση ὅτι ὁ διάλογος εἶναι εμφανῶς μεταγενέστερο & ψευδεπίγραφο ἔργο]

[SPURIUM]

III) EDICTA, NOVELLAE, ΠΙΤΤΑΚΙΑ, DECRETA, CHRYSOBOULLA ETC.

1. Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ. Α’. σημείωμα τῆς καθαιρέσεως τοῦ γεγονότος Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κοσμᾶ τοῦ Ἀττικοῦ, ὁμόφρονος ἀποδειχθέντος τῷ Βογομήλῳ Νίφωνι. Ταῦτα παρεκβληθέντα, καὶ συνήθως πιστωθέντα,

ἐπεδόθη ἔτει ἡσυχνέ, μηνὶ καὶ ἰνδικτικῶνος τοῖς προγεγραμμένοις. Μηνὶ Φεβρουαρίῳ κς, ἡμέρα τετάρτη, ἰνδικτικῶνος δεκάτης, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Ε', σσ. 307-311· Β'. Πρόσταγμα βασιλικὸν διαλύον καὶ ἀνατρέπον τὸ προβὰν ἐβδόμου ἐξ αἵματος βαθμοῦ συνοικέσιον, κωλύον δὲ γενέσθαι, μὴ γεγονός, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, ὁ.π., σσ. 311-313.

2. <Νεαράι> edd. ΙΩ. & ΠΑΝ. ΖΕΠΟΣ, *Jus Graecoromanum*, vol. I: *Novellae et Aureae Bullae Imperatorum post Justinianum*, Αθήνα, 1931 [ανατύπ. Aalen, 1962], collatio IV, nov. LII-LXXX, σσ. 366-427· cf. DÖLGER, *Regesten*. nos. 1329c-1549e, σσ. 200-277.
3. <4 Νεαράι>, ed. RUTH J. MACRIDES, "Justice under Manuel I. Komnenos: Four Novels on Court Business and Murder", *FM* 6 (1984), 99-204. [= EADEM, *Kinship and Justice in Byzantium, 11th-15th centuries*, Ashgate, Aldershot, 2000, ch. IX]
4. <Τόμος Ἀπριλίου 1180 κατὰ Μωάμεθ>, ed. J. DARROUZÈS, "Tomos inédit de 1180 contre Mahomet", *REB* 30 (1972), 187-97.
5. Πιττάκιον τοῦ ἀοιδίου βασιλέως κυροῦ Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ διοριζόμενον μὴ διατρίβειν τοὺς ἀρχιερεῖς ἐν τῇ μεγαλοπόλει καιρὸν πλείονα τοῦ παρὰ τῶν νόμων καὶ τῶν κανόνων ἐφαπλωθέντος καιροῦ εἰς τοῦτο, ed. J. DARROUZÈS, "Décret inédit de Manuel Comnène", *REB* 31 (1973), 307-17. [DÖLGER, *Reg.* 1333A]
6. <Ἐδικτον 1166>, ed. C. MANGO, "The Conciliar Edict of 1166", *DOP* 17 (1963), 315-30. [=C. MANGO, *Studies on Constantinople*, Variorum Reprints, Aldershot, 1993, ch. XVIII]
7. Λύσις γενομένη ἐπὶ ὑπομνήσει Βασιλείου μοναχοῦ καὶ ὀρφανοτρόφου τοῦ Ἀνζᾶ κατὰ τὴν κα' τοῦ μηνὸς Μαρτίου δ' ἰνδικτικῶνος, ed. N. SVORONOS, "Les privileges dans l'église a l' époque des Comnènes: un rescrit inédit de Manuel I Comnène", *TM* 1 (1965), 325-91.

IV) ORATIO

1. <λόγος κατηχητήριος>, **ἀπολεσθεῖς**, βλ. Ευθ. Μαλάκη, Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἐπαινετήριος τοῦ κατηχητηρίου λόγου τοῦ αὐτοκράτορος, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Β', σσ. 47-54.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ADLER W., "Did the Biblical Patriarchs Practise Astrology ? Michael Glykas and Manuel Komnenos I on Seth and Abraham", εἰς: P. MAGDALINO – MARIA MAVROUDI (eds.), *The Occult Sciences in Byzantium*, La Pomme d'Or, Geneva, 2006, σσ. 245-263.
- ANGELOV, *Imperial Ideology*, σποράδην.
- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 75-115.
- _____, *The Byzantine Empire, 1025-1204. A Political history*, London, 1997² [ελλην. μτφρ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΑΡΓΙΑΝΙΩΤΗ, *Η Βυζαντινὴ Αυτοκρατορία ἀπὸ το 1025 ἕως το 1204. Μία πολιτικὴ ἱστορία*, Αθήνα, 1997], σποράδην.
- BECK, *Vorsehung und Vorbestimmung*, σσ. 74-75 (υπεράσπιση τῆς ἀστρολογίας).
- _____, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 58, 334, 342, 622.
- BIO ANNA MARIA IERACI, "Astrologia e medicina nella polemica fra Manuele I Comneno e Michele Glikas", *Sileno* 25 (1999), 79-96.
- _____, "Michele Glikas, «Sul contrasto fra astronomia e astrologia» (epist. 39 Eustr.)", εἰς: TIZZIANA CREAZZO - G. STRANO (eds.), *Atti del VI Congresso Nazionale*

- dell' Associazione Italiana di Studi Bizantini*, Catania/Messina, 2-5 ottobre, 2000, [= *Siculorum Gymnasium* N.S. 57 (2004)], σσ. 429-48.
- C.M. B(RAND) – A. K(AZH)DAN – A. C(UTLER), s.v. Manuel I Komnenos, ODB, vol. II, σσ. 1289-90.
 - DEMETRA GEORGE, “Manuel I Komnenos and Michael Glykas: A Twelfth-Century Defence and Refutation of Astrology”, *Culture and Cosmos* 5/1 (2001), 3-49.
 - ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΥ – ΝΟΤΑΡΑ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ, “Όποῖον ἔστι μέρος τῆς ἀστρολογίας κακιζόμενόν τε καὶ ἀποτρόπαιον (Ἀστρολογία – Ἀστρονομία καὶ οἱ σχετικὲς ἀντιλήψεις κατὰ τὸν ΙΒ΄ αἰώνα)”, εἰς: Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ (ed.), *Byzantium in the 12th Century: Canon Law, State and Society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Ἀθήνα, 1991, σσ. 447-63.
 - GRUMEL V., “Au seuil de la IIe croisade. Deux lettres de Manuel Comnène au pape”, *REB* 3 (1945), 143-67.
 - GRUMEL-DARROUZÈS, *Les regestes*, no. 1123, σσ. 550-51.
 - HOFMANN G., “Papst und Patriarch unter Kaiser Manuel I. Komnenos”, *EEBS* 23 (1953), 74-82.
 - HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 242.
 - ΚΑΡΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΙ, “Das literarische Porträt Kaiser Manuels I. Komnenos in der Kaiserreden des 12. Jh”, *BZ* 101 (2008), 669-79.
 - ΚΡΕΣΤΕΝ Ο., “Der «Anredestreit» zwischen Manuel I. und Friedrich I. Barbarossa nach der Schlacht von Myriokephalon”, *RHM* 34/35 (1992/1993), 65-101.
 - ΛΑΜΜΑ Ρ., “Manuele Comneno nel panegirico di Michele Italiko (Codice 2412 della Biblioteca Universitaria di Bologna)”, *Atti dello VIII Congresso Internazionale di Studi Bizantini (Palermo, 3-10 Aprile 1951)*, I, σσ. 397-408 [= *SBN* 7 (1953) = IDEM, *Oriente et Occidente nell'alto medioevo*, (Medioevo et Umanesimo, 5), Padue, 1968, σσ. 369-82].
 - ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Στίχοι εἰς Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν” *NE* 5 (1908), 328-332. [ποίημα του Τζέτζη]
 - MAGDALINO P., “Manuel Komnenos and the Great Palace”, *BMGS* 4 (1978), [Presented to Sir Steven Runciman on the Occasion of his 75th Birthday], 101-14 [= *Tradition*, ch. V].
 - _____, “Aspects of Twelfth-Century Byzantine Kaiserkritik”, *Speculum* 58 (1983), 326-46 [= *Tradition*, ch. VIII].
 - _____, *The empire of Manuel I Komnenos*.
 - _____, “The Byzantine Reception of Classical Astrology”, εἰς: CATHERINE HOLMES – JUDITH WARING (eds.), *Literacy, Education and Manuscript Transmission in Byzantium and Beyond*, Leiden – Boston – Cologne, 2002, σσ. 33-57.
 - _____, *L'Orthodoxie des Astrologues. La science entre de dogme et la divination à Byzance (VIIe – XIVe siècle)*, [Réalités byzantines Nouveautés, 12], Paris, 2006.
 - _____, “Occult Science and Imperial Power in Byzantine History and Historiography (9th–12th Centuries)”, εἰς: P. MAGDALINO – MARIA MAVROUDI (eds.), *The Occult Sciences in Byzantium*, La Pomme d'Or, Geneva, 2006, σσ. 119-162.
 - MAGDALINO & NELSON, “The Emperor in Byzantine Art”.
 - MERCATI S.G., “Sull'edito di Manuele I Comneno del 1166 inciso nel tempio di Santa Sofia”, *Rendiconti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia* 3 (1925), 206-11 [= IDEM, *Collectanea*, II, σσ. 320-26].
 - MÖHRING H., “Baronius und ein in Kreuzzugsfragen an den Papst gerichteter Brief Manuels I. im Liber Privilegiorum”, *BZ* 80 (1987), 336-43.

- NICOL, *A biographical dictionary*, σσ. 220-222.
- REINSCH D. R., “Renovatio memoriae. Ein neues Bild des Kaisers Manuel I. und seiner Zeit”, *Rechtshistorisches Journal* 13 (1994), 100-106. [ουσιαστικά πρόκειται για βιβλιοκρισία του βιβλίου του MAGDALINO]
- SPATHARAKIS I., *The Portrait in Byzantine Illuminated Manuscripts, with 182 illustrations*, [Byzantina Neerlandica, 6], E.J. Brill, Leiden, 1976, σσ. 208-210. [ο cod. Vat. gr. 1176, ο οποίος παραδίδει τα πρακτικά της συνόδου του 1166 (και είναι μάλιστα ο πρωτότυπος κώδ.) περιέχει πορτραίτα Μανουήλ & συζύγου του]
- _____, *Corpus of Dated Illuminated Greek Manuscripts to the Year 1453*, 2 vols., Leiden, 1981, no. 155, σ. 45, fig. 298. [βλ. αμέσως παραπάνω]
- STANKOVIĆ V., “A generation gap or political enmity? Emperor Manuel Komnenos, byzantine intellectuals and the struggle for domination in twelfth-century Byzantium”, *ZRVI* 44 (2007), 209-227.
- STEPHENSON P., “Manuel I Comnenus and Geza II: A revised Context and Chronology for Hungaro-Byzantine Relations, 1148-1155”, *BSI* 55/2 (1994), 251-77.
- _____, “A Development in Nomenclature on the Seals of the Byzantine Provincial Aristocracy in the Late Tenth Century”, *REB* 52 (1994), 187-211.
- _____, “Manuel I Comnenus, the Hungarian Crown and the ‘Feudal Subjection’ of Hungary, 1162-67”, *BSI* 56/2 (1995), [ΣΤΕΦΑΝΟΣ. *Studia byzantina ac slavica Vladimíro Vavřínek ad annum sexagesimum quintum dedicata*], 33-59.
- _____, *Byzantium’s Balkan Frontier. A Political Study of the Northern Balkans, 900-1204*, Cambridge Univ. Press, 2000.
- VAN DIETEN J.-L., “Eustathios von Thessalonike und Niketas Choniates über das Geschehen im Jahre nach dem Tod Manuels I. Komnenos”, *JÖB* 49 (1999), 101-12.
- VASILIEV A. A., “Manuel Comnenus and Henry Plantagenet”, *BZ* 29 (1929/30), 233-44.
- WIRTH P., *Untersuchungen zur byzantinischen Rhetorik des 12. Jahrhunderts mit besonderer Berücksichtigung der Schriften des Erzbischofs Eustathios von Thessalonike*, Diss., München, 1960. [βλ. ιδ. τα κεφ. του μέρους I: Wann veröffentlichte Kaiser Manuel I. Komnenos seinen ersten Tomos über die Lehre Muhammads?, σσ. 27-29 – Zur Apologie Kaiser Manuel I. Komnenos’ gegen den Vorwurf häretischen Vertrauens in die Macht der Astrologie, σσ. 30-32]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Ο αυτοκράτωρ Μανουήλ λίγο πριν πεθάνει ενεδύθη το αγγελικό σχήμα και έλαβε το όνομα Ματθαίος, όπως μας πληροφορεί ο Γρηγόριος Αντίοχος στους επικηδείους λόγους που συνέταξε, καθώς και ο ψευδο-Κωδινός. Την πληροφορία αυτή επιβεβαιώνει και ένα αθωνιτικό χφ της Χρονογραφίας του Ιωήλ, βλ. ΕΥΔ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ, “Ένα νέο χειρόγραφο της «Χρονογραφίας έν συνόψει» του Ιωήλ [Άγίου Όρους, Μονής Ίβήρων 349 (=Α), φφ. 21r-82v]”, εις: *ΦΙΛΤΡΑ. Τιμητικός Τόμος Σ.Γ. Καψωμένου*, Θεσσαλονίκη, 1975, σσ. 291-302, βλ. ιδ. σσ. 300-301.
- Στον cod. *Alexandrinus gr. 220 (olim Cahirensis 35)*, χαρτώο κώδ. του 15ου αι., σώζονται δύο ακολουθίες με τίτλο: *Ακολουθία εις τον εύσεβέστατον και θειότατον βασιλέα ήμών κύρ Μανουήλ διά του θείου και άγγελικού σχήματος μετονομασθέντα Ματθαϊον μοναχόν*, φφ. 133v-137v και *Ακολουθία εις τον εύσεβέστατον και θειότατον βασιλέα κύρ Μανουήλ διά του θείου και άγγελικού σχήματος Ματθαϊον*, φφ. 152r-155v [για τον κώδ. βλ. Θ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ, *Κατάλογος της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης*, τόμ. Α': *Χειρόγραφα*, Κάιρο, 1945, β' έκδ. Univ. of Utah Press, 1965, σσ. 151-52. Βλ. και ΤΗ. ΑΝΤΟΝΟΠΟΥΛΟΥ, *Leonis VI Sapientis Imperatoris Byzantini Homiliae*, [Corpus Christianorum, 63], Brepols, Turnhout, 2008, σσ. CXXI-CXXII]. Δεν γίνεται σαφές από την περιγραφή του κώδ. αν στα φφ. 152r-155v έχουμε επανάληψη της πρώτης ακολουθίας ή αν πρόκειται για μία δεύτερη. Επίσης, καθώς ο κώδ. παραδίδει υλικό σχετικό με την ύστερη παλαιολόγεια περίοδο (βίο και ακολουθία Μακαρίου του Μακρή και άλλα έργα του τελευταίου, εγκώμια και μονωδίες) το πιθανότερον είναι ότι πρόκειται για ακολουθία ή ακολουθίες που συνέθεσε ίσως ο Μακρής για τον αυτοκράτορα Μανουήλ Β' Παλαιολόγο, ο οποίος επίσης πριν πεθάνει έλαβε το μοναστικό όνομα

Ματθαίος [βλ. DONALD M. NICOL, *The Last Centuries of Byzantium, 1261-1453*, London, 1972, σ. 351]. Όμως μόνον μία εξέταση του κειμένου μπορεί να προσφέρει απάντηση στο ερώτημα σε ποιόν από τους δύο αυτοκράτορες (Μανουήλ Α΄ Κομνηνό ή Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγο) αφορά/-ουν το έργο/-α.

114. **Κομνηνός Στέφανος (B 57)** = i. *σεβαστός και μέγας δρουγγάριος*

ΕΡΓΑ :

I) SYLLOGISMUS

1. Συλλογισμός τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Στεφάνου, ed. A. ΜΑΙ, *Spicilegium Romanum*, tom. X.1, Romae, 1844, αρ. 12, σσ. 50-51. [χρησιμοποιήθηκε στη Σύνοδο του 1156 κατά του Παντευγένου, του Βασιλάκη, του Μιχ. τοῦ τοῦ Θεοσ/νίκης κ.α.]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- HORNA K., “Die Epigramme des Theodoros Balsamon”, *WSt* 25 (1903), 165-217, ιδ. σ. 182, αρ. XII: Εἰς τὸν τάφον τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Στεφάνου τοῦ Κομνηνοῦ ἐντὸς ὄντα τῆς αὐτῆς μονῆς (scil. τῶν Ὁδηγῶν).
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 279.
- ΒΑΡΖΟΣ, *Γενεαλογία*, τόμ. Α΄, αρ. 57, σσ. 288-91.

115. **Κουρκούας Μιχαήλ Β΄ Ὁ Ξεῖτης** = i. *πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως* [1143-46]

Σφραγίδα του πατριάρχου Μιχαήλ Β΄ Κουρκούα
(πηγή : LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 23).

ΕΡΓΑ :

I) CATECHESIS

1. Τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ Μανουήλ (lege Μιχαήλ) τοῦ Ὁξεῖτου κατήχησις περὶ τῆς ἐν τετράδι καὶ παρασκευῇ νηστείας πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ ἰσχύειν νηστεύειν μέχρις ἐννάτης ὥρας, inc.: Ἀδελφοὶ καὶ πατέρες· ἄξιον ζητεῖσθαι καὶ μαθεῖν ... – des.: ... μερίδας ὁμοῦ, **cod. Sinait. gr. 1117**, 14ου αἰ., ff. 354v-355r [για τον κώδ. βλ. V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, I, St. Petersburg, 1911, (ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965), σ. 291] = **cod. Paris. gr. 1610A**, 14ου αἰ., ff. 45v-46v [για τον κώδ. βλ. H. OMONT, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale*, t. II: *Ancien fonds grec. Droit – Histoire – Sciences*, Paris, 1888, σσ. 105-106] = **cod. Μονῆς Ἁγίας (Ζωοδόχου Πηγῆς) Ἄνδρου 88**, 13ου αἰ., ff. 376r-v [για τον κώδ.

βλ. Σπ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἄνδρον μονῆν τῆς Ἁγίας κωδίκων*, ἐν Ἀθήναις, 1898, σσ. 78-87] = **cod. Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Λέρου 4**, 18ου αι., περιεχ. αρ. 1.

II) DISSERTATIUNCULAE LITURGICAE

1. Τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κῦρ Μιχαὴλ δῆλωσις πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι ἡ τῶν προηγιασμένων μυσταγωγία ἀρχαιοπαράδοτος καὶ πῶς ἡ ταύτης μυστικὴ τελετουργία γίνεται· καὶ διὰ τί κεκώλυται ἐν τῇ ἀγία μ' (= τεσσαρακοστῇ) γίνεσθαι, inc.: Ἡ τῶν προηγιασμένων μυσταγωγία ... – des.: ... καὶ πληρουμένου δεκεμβρίου κδ', **cod. Sinait. gr. 1817**, 14ου αι., ff. 168r-171r [για τον κώδ. βλ. V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus codicum manuseriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tom. III.1 : codices numeris 1224-2150 signati, St. Petersburg, 1917, (ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965), σ. 217-221] = **cod. Vat. gr. 640**, 14ου αι., ff. 5r-7r [για τον κώδ. βλ. R. DEVRESSE, *Codices Vaticani Graeci. Codices 604-866*, In Bibliotheca Vaticana, 1950, σσ. 60-63] = **cod. Vat. gr. 856**, 14ου αι., ff. 332r-334v = **cod. Ἰβήρων 381 (4501)**, 15ου αι., ff. 87v-89v; [για τον κώδ. βλ. S. LAMBROS, *Catalogue of the Grek MSS on Athos*, II, σσ. 103-109] = **cod. Παντελεήμονος 614 (6121)**, 19ου αι., ff. 41r-49r [για τον κώδ. βλ. S. LAMBROS, *Catalogue of the Grek MSS on Athos*, II, σσ. 404-5] = **cod. Vat. gr. 430**, 16ου αι., ff. 113r-117r [για τον κώδ. βλ. R. DEVRESSE, *Codices Vaticani Graeci. Codices 330-603*, In Bibliotheca Vaticana, 1937, σσ. 151-55], ed. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Ἀρχεῖον ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας 1* (1911), 31-35.
2. <Μιχαὴλ Ὁξεῖτου;> Περί ὑπαλλαγῆς τῆς μεταλήψεως τῶν ἁγιασμάτων τοῦ Χριστοῦ, inc.: Ἐπεὶ τὴν ἐμὴν εὐτέλειαν ..., **cod. Vat. gr. 430**, 16ου αι., ff. 126r-150v [για τον κώδ. βλ. R. DEVRESSE, *Codices Vaticani Graeci. Codices 330-603*, In Bibliotheca Vaticana, 1937, σσ. 151-55] = **cod. Vat. gr. 640**, 14ου αι., ff. 9r-11r [για τον κώδ. βλ. R. DEVRESSE, *Codices Vaticani Graeci. Codices 604-866*, In Bibliotheca Vaticana, 1950, σσ. 60-63] = **cod. Vat. gr. 856**, 14ου αι., ff. 338r-341v, ed. LEO ALLATIUS, *De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione*, Coloniae Agrippinae (Cologne), 1648, [ανατύπ. με πρόλογο του KALLISTOS T. WARE, Gregg International, 1970], cols. 1153-1156· ed. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Ἀρχεῖον ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας 1* (1911), 36-42.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 78-79, 490, 496.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 112, 627, 661.
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les registes*, nos. 1011-1023, σσ. 472-480.
- JUGIE M., *Theologia dogmatica christianorum orientalium*, III, Paris, 1930, σσ. 279-281.
- ΓΕΔΕΩΝ Μ. Ι., *Πατριαρχικοί Πίνακες. Ειδήσεις ιστορικά βιογραφικά περί τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου μέχρι Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης*, Κωνσταντινούπολη, 1890 [Β' ἐκδ. Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὑφελίμων Βιβλίων, Αθήνα, 1996, ανατύπ. 2003], σσ. 251-52.
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σ. 20, no. 23.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 277, 284, 435.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 249.
- PAPAGIANNE ELEUTHERIA – TROIANOS S., "Die Besetzung der Ämter im Großskeuophylakion der Grossen Kirche im 12. Jahrhundert. Ein Synodalakt vom 19. November 1145", *FM6* (1984), 87-97.

- SALAVILLE S., “Une explication du patriarche Michel l’Oxite (1143-1146) sur la formule de la consécration eucharistique”, *EO* 16 (1913), 289-91.
- WIRTH P., “Wer ist der Verfasser der Rede auf den Patriarchen Michael II. Kurkuas Oxeites?”, *BZ* 55 (1962), 269-73. [συντάκτης είναι ο Μιχ. Ιταλικός, κείμεν. υπάρχει & σε *cod. Bonon. 2412*, ff. 62v-73v, χρονολογ. το 1143, βλ. έκδ. GAUTIER, *Michel Italikos*, II, σσ. 66-80]

116. **Κριτόπουλος Θεόδωρος** = i. *ἐπίσκοπος Ἡρακλείας* [Ιαν. 1177 – Φεβρ. 1189]

ΕΡΓΑ :

I) RESIGNATIO

1. Τόμος ἐξιτήριοσ, ἤτοι παραίτησις τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας, κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Κριτοπούλου, ed. PG 119, cols. 1129C-1132C = Παραίτησις τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Κριτοπούλου, ed. Μ.Ι. Γ(ΕΔΕΩΝ), “Κανονικὴ παραίτησις”, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 27 [ἔτος ΚΓ'] (1903), 369-72, κείμεν. στη σ. 372· ed. ΙΩΑΚΕΙΜ ΙΒΗΡΙΤΗΣ, *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 1 (1917), 350-51. [ἐκδ. ἀπὸ τον *cod. Ἰβήρων* 382, 15ου αἰ., f. 752r, βλ. SP. LAMBROS, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. II, Cambridge Univ. Press, 1900, σσ. 109-118]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ALLATIUS L., *De Theodoris*, [ανατύπ. στο Α. ΜΑΙ, *Novae patrum bibliothecae*, vol. VI,2 Roma, 1853, σ. 189. [αρ. CXXX]
- ASDRACHA C., “La Thrace orientale et la Mer Noire: Géographie ecclésiastique et Prosopographie (VIIIe-XIIe siècles)”, εις: H. AHRWEILER (ed.), *Géographie historique du monde méditerranéen*, [Byzantina Sorbonensia, 7], Paris, 1988, σσ. 221-309, ιδ. σ. 274.
- GRUMEL V., “Le περί μεταθέσεων et le patriarche de Constantinople Dosithée”, *REB* 1 (1943), 239-249, ιδ. σ. 248.
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les registes*, nos. 1131a, σ. 558.
- ΚΟΥΡΙΑΣ Ε., Μητροπολ. Κορυτσάς, “Βιογραφικὸς Κατάλογος Μητροπολιτῶν Ἡρακλείας”, *Θρακικά* 28 (1958), 3-282, ἐδώ σ. 45.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Το κείμενο της παραίτησεως του Θεοδώρου εξεδόθη ἀπὸ τον Ιωακείμ Ιβηρίτη ἐπὶ τη βάσει του πολὺ σημαντικοῦ γιὰ το νομοκανονικὴς φύσεως περιεχόμενὸ του ιβηριτικοῦ κώδικος. Το κείμενο ὁμως παραδίδεται και ἀπὸ τον ἐπίσης περιώνυμο και θεωρούμενο ἀπολεσθέντα κώδικα τον γνωστὸ ως «Χειρόγραφον Γ, του Γερασίμου Αργολίδος», φ. 140r που φυλάσσεται σήμερα στην Κλειστή Συλλογὴ Κουρίλα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Για αναλυτικὴ περιγραφὴ του κώδικος και ἐξιχνίαση της πλούσιας ιστορίας του βλ. Δ.Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ-Π.Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ-ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ, “Ἐνα περιώνυμο νομικὸ χειρόγραφο που ἐλάνθανε: Το «Χειρόγραφον Γ, του Γερασίμου Αργολίδος». Ἐνας ἀγνωστὸς κώδικας του Νικολάου Καρατζά”, *Ἑλληνικά* 45 (1995), 85-109, βλ. ιδ. σ. 95.
- Δεν θα πρέπει να συγχέεται με τον πιο γνωστὸ Θεόδωρο ἐπίσκοπο της (Ποντικῆς) Ἡρακλείας του 4ου αἰ. [: πιθανότατα η ASDRACHA, “La Thrace orientale et la Mer Noire”, βλ. παραπάνω, ἔχει λάθος ταυτίζοντας τον Κριτόπουλο με τον Θεόδωρο Ἡρακλείας ἐξηγητὴ του ευαγγελ. Ματθαίου στον κώδ. Βιβλιοθήκης της Βουλῆς 1, 12ου αἰ. => ΛΑΜΠΡΟΣ, *NE* 1 (1904), σ. 90· στον εν λόγω κώδικα τα

αποσπάσματα είναι του Θεοδώρου Ἡρακλείας του 4ου αι., ο οποίος είναι γνωστό ότι επιδόθηκε στην συγγραφή ερμηνευτικών *σειρών*, βλ. *Clavis Patrum Graecorum*, vol. II: *Ab Athanasio ad Chrysostomum*, αρ. 3561-3567. Για το πρόσωπό του βλ. T. FUHRER, s.v. Theodor von Heraklea, *Lexikon der Antiken Christlichen Literatur*, ed. by S. DÖPP & W. GEERLINGS, 3. vollständig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 2002, σσ. 676-77. Βλ. και BECK, *Kirche und Theologie*, σσ. 415, 469]. Δεν θα πρέπει να συγχέεται επίσης με τον ομώνυμο Θεόδωρο (Τζανζή) επίσκοπο Ἡρακλείας του 11ου αι., βλ. LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σσ. 2187-2188, no. 306. Τον 13ο αι. υπάρχει και άλλος Θεόδωρος Ἡρακλείας που αναφέρεται από τον Παχυμέρη, ed. FAILLER, iv, 6.

117. **[Κυπριανός Νικήτας]** = i. διάκονος
 ii. *χαρτοφύλαξ τῆς Μεγάλης τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας*
 iii. *ὑπατος τῶν φιλοσόφων (ἀρχές 14ου αἰ.)*

I) ΣΗΜΕΙΩΣΗ

- ❖ Ο MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 332, θεωρεί, βασιζόμενος στο υπ' αριθμ. 52 έγγραφο της Μονής των Ιβήρων (*Actes d'Iviron II*, Praktikon du sébaste Jean Comnène, έτους 1104, σ. 247, στίχ. 626), ότι ο Νικήτας Κυπριανός διαδέχτηκε τον Ιω. Ιταλό και τον Θεόδωρο Σμύρνης στις αρχές του 12ου αι. ως ὑπατος των φιλοσόφων. Τον MAGDALINO ακολουθούν η LOUKAKI, *Discours annuels*, σ. 42 υποσημ. 107, καθώς και ο B. FLUSIN, "L'enseignement et la culture écrite", εις: J.-C. CHEYNET, *Le Monde Byzantin, II: L'Empire byzantin (641-1204)*, Paris, 2006, ch. XIV, σσ. 341-368, εδώ σ. 367.
- ❖ Είναι όμως σαφές, (βλ. *Actes d'Iviron III*, σ. 17 υποσημ. 94) ότι η υπογραφή του Νικήτα Κυπριανού, ο οποίος στην πραγματικότητα διετέλεσε *ὑπατος τῶν φιλοσόφων* στην Κωνσταντινούπολη γύρω στα 1300, ετέθη σε αντίγραφο του αυθεντικού εγγράφου, το οποίο ετοίμασε ο ίδιος την περίοδο αυτή. Η υπογραφή του σώζεται (υπό την ιδιότητα του *χαρτοφύλακος τῆς ἀγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας* στην προκειμένη περίπτωση) και σε έγγραφο του 1295 της μονής Ιβήρων πάλι, βλ. *Actes d'Iviron III*, αρ. 68, σ. 142, στίχ. 42.
- ❖ Για το πρόσωπο, λοιπόν, του Νικήτα Κυπριανού, *ὑπάτου τῶν φιλοσόφων*, βλ. CONSTANTINIDES, *Higher Education*, σσ. 114, 116 n., 128-31, 142. Βλ. και PLP [CD-ROM Version], Wien, 2001, s.v. Κυπριανός Νικήτας, αρ. 13944.

118. **Κωνσταντίνος** = i. *ἀγνωστο ποιός ήταν*

ΕΡΓΑ :

I) VERSUS

1. <Constantini> Εἰς Ἰωάννην τὸν Ζωναρᾶν, ed. P.A.M. LEONE, "Miscellanea Critica, I", *Quaderni Catanesi* 4/5 (1992/93 [1997]), 59-70. [από cod. Vat. Barber. gr. 74, ff. 9r-v]
2. <Constantini> Εἰς περιφέρην εἰκόνας Θεοτόκου (8 στίχ.), ed. C. GALLAVOTTI, "Novi Laurentiani codicis analecta", *SBN* 4 (1935), 203-36, εδώ σ. 210. [από cod. Laur. Acq. e Doni 341, f. 121r]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, σσ. 376, 786.
- LAUXTERMANN M., *Byzantine Poetry from Pisides to Geometres. Texts and Contexts*, vol. 1, [Wiener Byzantinische Studien, 24/1], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2003, σσ. 123-28. [για την λεγομένη *Anthologia Barberina*]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Άγνωστο ποιός ήταν αυτός ο Κωνσταντίνος. Σύμφωνα με τον εκδότη του επιγράμματος στον Ιω. Ζωναρά P. LEONE, αυτό χρονολογείται στα τέλη του 12ου – αρχές 13ου αιώνας. Δεν είναι βέβαιο επίσης αν αυτός ο Κωνσταντίνος είναι το ίδιο πρόσωπο με τον *Κωνσταντίνο έκ γῆς τῶν Σύρων*, ο οποίος συνέταξε το επίγραμμα στην εικόνα της Θεοτόκου. Την ταύτιση αυτή προτείνει με επιφύλαξη ο GALLAVOTTI.

119. Κωνσταντίνος Κερκύρας ὁ τοῦ Βουλγαρίας/Νικαίας = i. φιλόσοφος
ii. ἐπίσκοπος Κερκύρας

ΕΡΓΑ :

I) PROFESSIO FIDEI [DUBIUM]

1. Τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Κωνσταντίνου περὶ πίστεως ἄρθρα ιγ'. cod. **Μεγίστης Λαύρας Κ 41 (1328)**, f. 250v. [για τον κώδ. βλ. Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ – ΣΠ. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει, 1925, σ. 223]

II) ORATIO

1. Τοῦ τοῦ Βουλγαρίας κ(υρο)ῦ Κωνστ(αντ)ίνου – cod. **Paris. Suppl. gr. 1284**, ff. 11v, 12r, 13r. [δυσανάγνωστος ο λόγος σε ορισμένα σημεία και η σειρά των φύλλων στο τεύχος διαταραγμένη – για τον κώδ. βλ. C. ASTRUC- MARIE LOUISE CONCASTY, *Catalogue des manuscrits grecs. Troisième partie: Le supplément grec, tome 3: Nos 901-1371*, Paris, 1960, σσ. 533-43, ιδ. σ. 538]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σ. 85.
- BROWNING R., “Homer in Byzantium”, *Viator* 8 (1975), 15-33 [= IDEM, *Studies*, ch. XVII], σ. 17.
- GOUILLARD, “Le Synodicon de l’Orthodoxie”, σσ. 221-224.
- GRUMEL V., “Le «Napisanie o pravêj» de Constantine le Philosophe”, *EO* 28 (1929), 283-294.
- A. Κ(AZH DAN), s.v. Constantine of Kerkyra, ODB, vol. I, σ. 506.
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σσ. 620-21, no. 803 [(οπισθ.) Λόγου μαθητῶν ἀκρότης, σκέποιτέ μοι τὸν τοῦ Νικαίας Κωνσταντίνου – μετά το 1150]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 289.
- PETIT L., “Documents inédits sur le concile de 1166 et ses derniers adversaires”, *VV* 11 (1904), 465-93. [κείμενο καταδίκης του Κων/νου ως αιρετικού]
- ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ Ι., “Περὶ μολυβδοβούλλων βραχέα τινά”, *ΔΙΕΕΕ* 2 (1883), 409-13. [περὶ της σφραγίδος του Κων/νου]

- ΣΑΚΚΟΣ Σ.Ν., “*Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος τοῦ 1170*”, εἰς: *Θεολογικόν Συμπόσιον, Χαριστήριον εἰς τον καθηγητήν Παν. Κ. Χρήστου*, Θεσσαλονίκη, 1967, σσ. 313-50. [για καταδίκη Κων. ὡς αιρετικοῦ]
- _____, “*Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστίν*». [για καταδίκη Κων/νου ὡς αιρετικοῦ]
- STIERNON L., “Notes de titulature et de prosopographie byzantines. Adrien (Jean) et Constantin Comnène, Sébastes”, *REB* 21 (1963), 179-207, ἰδ. σσ. 181-87.
- ΒΟΥΛΙΣΜΑΣ ΕΥΣΤ., *Κωνσταντῖνος Βουλγαρίας καὶ Κωνσταντῖνος ὁ τοῦ Νικαίας, μητροπολίται Κερκύρας κατὰ τὴν ΙΒ΄ ἑκατονταετηρίδα*, Κέρκυρα, 1888.
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 1294, σσ. 558-59.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Ὑπάρχει μεγάλη σύγχυση σχετικά με το πρόσωπο του Κωνσταντίνου επισκόπου Κερκύρας, διότι στα πρακτικά της συνόδου που τον καταδίκασε ὡς αιρετικό, ἀλλὰ καὶ στο Συνοδικόν της Ὀρθοδοξίας αναφέρεται ρητὰ ὡς *ὁ τοῦ Βουλγαρίας*, ὡστόσο στην σφραγίδα του αναφέρεται ὡς *ὁ τοῦ Νικαίας* (Λέοντος –βλ. PG 140, col. 200A– ἢ Γεωργίου), οἱ δογματικές ἀπόψεις του οὐκ ἐπίσης καταδικάστηκαν ὡς αιρετικές. Ἀν αποκλείσουμε τὴν μάλλον πιο ἀπίθανη ὑπόθεση ὅτι στον ἐπισκοπικὸ θρόνο της Κέρκυρας ἀνέβηκαν σε σύντομο χρονικὸ διάστημα δύο διαφορετικά πρόσωπα με τὸ ἴδιο ὄνομα, ὁ ἓνας ἀνηψιὸς ἢ προστατευόμενος του Βουλγαρίας καὶ ὁ ἄλλος του Νικαίας, μένει ἡ περίπτωση (ὅπως ἄλλωστε παραδέχεται καὶ ὁ LAURENT) ὅτι ὁ ἐν λόγω Κωνσταντῖνος ἴσως εἶχε συγγεν. σχέσεις καὶ με τοὺς δύο ἐπισκόπους!
- Δεν θα πρέπει να συγχέεται με τὸν ἐπίσκοπο Βουλγαρίας Κωνσταντῖνο (ἀνηψιὸς/προστατευόμενος του οὐοίου φαίνεται ὅτι ἦταν), ὁ οὐοίος παρίσταται στη σύνοδο που τον καταδίκασε ὡς αιρετικό.
- Εἶναι πιθανὸ ὅτι τὸ ἔργο I.1 παραπάνω ἀποτελεῖ ὁμολογία ὀρθῆς πίστεως που ἐκφωνήθηκε ἐνώπιον της Συνόδου, ἢ που συνετέθη στη συνέχεια ἀπὸ τὸν Κων/νο πρὸς ἀποκατάστασή του. Δεν ἔχουμε δεῖ το κείμενο ὁμως, ἐπομένως ἡ διεξαγωγή ἀσφαλῶν συμπερασμάτων δεν εἶναι ἐφικτή. Ἀξίζει να σημειωθεῖ ὅτι ἔχει διασωθεῖ σλαβονική μετάφραση του κειμένου αὐτοῦ (βλ. στην βιβλιογραφία παραπάνω τὸ ἀρθρο του GRUMEL, “Le «Napisanie o pravêj» de Constantine le Philosophe”), ἀλλὰ τὸ ἐλληνικὸ πρωτότυπο εἶναι παντελῶς ἀγνωστο.
- Παρομοίως ὁ λόγος στον παρισινὸ κώδικα, βλ. παραπάνω Π.1, ἴσως προέρχεται ἀπὸ τὴν δίκη του Κωνσταντίνου, ἀλλὰ χρειάζεται προσεκτικὴ ἐξέταση του κειμένου πρὶν τὴν ἐξαγωγή συμπερασμάτων.
- Ὅπως καὶ να ἔχει, εἶναι μεν ἀκριβῆς ἡ διατύπωση ὅτι δεν μαρτυρεῖται ἀν ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε ὀπαδοὺς ἢ συγγράμματα (*pace* ΣΑΚΚΟΣ, “*Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος τοῦ 1170*”, σ. 324), φαίνεται ὁμως ὅτι τα παραπάνω συγγράμματα μποροῦν να ἀποδοθοῦν σε αὐτόν.

120. Κωστομοίρης/Μεσοποταμίτης Ἰωάννης = i. *διάκονος Ἀγίας Σοφίας*
 ii. *πατριαρχικὸς νοτάριος*
 iii. *διδάσκαλος τῆς γύρας*
 iv. *λογαριαστής καὶ λογογράφος* (=φορολογικὸς υπάλληλος) *στο κράτος της Ηπείρου*
 v. *λογοθέτης Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*
 vi. *Μητροπολίτης Νέων Πατρῶν* (Ὑπάτης)

ΕΡΓΟ :

Δεν σώζεται ἢ δεν εἶναι ἐν τέλει γνωστὸ κάποιο ἔργο του Ἰωάννη Κωστομοίρη-Μεσοποταμίτη. [Συνάγεται πάντως ἀπὸ τις ἐπιστολές του Ἀποκαύκου ὅτι διατηροῦσαν ἀλληλογραφία, ἀν & τελικὰ ἀπὸ τις ἐπιστολές που ὁ Κωστομοίρης ἐστειλε στον Ἀπόκαυκο δεν σώθηκε ἢ δεν ἐντοπίστηκε ἀκόμη καμία.]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 216-17.
- ΓΟΝΗΣ Δ., “Ἰωάννης Κωστομοίρης – Μεσοποταμίτης”, *Θεολογία* 65 (1994), 723-801 [και ανάπτυπο με νέα σελιδαρίθμηση Αθήνα, 1995]. [γίνεται εξαντλητική ανίχνευση των σχετικών με τον λόγιο πηγών. Μερικά από τα κείμενα που τον αφορούν ανατυπώθηκαν στο παράρτημα => πρόκειται για διάφορες επιστολές του Αποκαύκου & μία του Μιχ. Χωνιάτη: <Πρὸς τὸν κραταῖον Κομνηνόν>, ed. VASILJEVSKIJ, “Epirotica”, no. 2 – Πρὸς τὸν λογαριαστήν κῦρ Ἰωάννην τὸν Κωστομοίρη, ed. BEES, “Unedierte Schriftstücke”, no. 36 – ανεπίγραφος, ed. BEES, “Unedierte Schriftstücke”, no. 43 – Πρὸς τὸν Διούπατον κῦρ Γεώργιον τὸν λογαριαστήν, ed. BEES, “Unedierte Schriftstücke”, no. 49 – Πρὸς τὸν λογαριαστήν τὸν Κωστομοίρη, ed. BEES, “Unedierte Schriftstücke”, no. 64 – Πρὸς ταῦτα ἀντιγραφὴ τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Ναυπάκτου, κῦρ Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου, ed. VASILJEVSKIJ, “Epirotica”, no. 17 – Πρὸς τὸν Νέων Πατρῶν τὸν Μεσοποταμίτην τὸν καὶ Κοστομήρη λεγόμενον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ Σωζόμενα*, τ. Β΄, no. ροδ΄ (= ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, no. 174)]
- ΚΑΤΣΑΡΟΣ Β., *Ἰωάννης Κασταμονίτης. Συμβολὴ στη μελέτη του βίου, του έργου και της εποχής του*, [Βυζαντινά κείμενα και Μελέται, 22], Θεσσαλονίκη, 1988, ιδ. σσ. 286-89. [όπου ο ~ ξεχωρίζει τον Κωστομοίρη από ένα υποθετικό μητροπολίτη Χαλκηδόνος, ἢ ἕνα ἀνώτερο αξιωματούχο ἐπὶ Θεοδ. Β΄ Λάσκαρι]
- LAURENT V., *Les registes des actes du Patriarcat de Constantinople, I: Les actes des patriarches*, fasc. IV: *Les registes de 1208 à 1309*, Institut Français d’Études Byzantines, Paris, 1971, no. 1221, σσ. 28-29. [ιδ. σ. 29 όπουπραγματεύση του ὀρου *διδάσκαλος τῆς γύρας*]
- STADTMÜLLER, *Michael Choniates*, σσ. 265 [143].

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Για ἕναν Επιφάνιο Κωστομοίρη, βλ. J.-C. CHEYNET – D. THEODORIDIS, *Sceaux Byzantins de la collection D. Theodoridis. Les sceaux patronymiques*, [Collège de France – CNRS, Centre de Recherche d’Histoire et Civilisation de Byzance/Monographies, 33], Paris, 2010, αρ. 112, σσ. 126-127. [*Θεοτόκε βοήθει Ἐπιφανήω τῶ Κωστομούρη* (2ο μισό 11ου αι.)]

121. Λεόντιος Ἱεροσολύμων = i. *ἡγούμ. Μονῆς Ἁγ. Ἰω. Θεολόγου Πάτμου* [1157]
 ii. *πατριάρχης Ἱεροσολύμων* [1175]

ΕΡΓΑ :

I) OPUSCULA THEOLOGICA

1. Λεοντίου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κεφάλαια περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ed. *Λόγοι πανηγυρικοὶ ἸΔ΄ τοῦ πανιερωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας, καὶ ποιμενάρχου πάσης Λυδίας, καθολικοῦ κριτοῦ τῶν Ῥωμαίων κυροῦ Μακαρίου τοῦ Χρυσοκεφάλου, νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθέντες ἀναλώμασι τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ ἔλλογιμωτάτου ἐπισκόπου Ἡλιουπόλεως καὶ Θατείρων καὶ εὐπατρίδου τῆς μεγαλοπόλεως Θεσσαλονίκης κυρίου Λεοντίου*, ἐν Κοσμοπόλει (= Βιέννη), 1793, σσ. 434-439.
2. Περὶ διαφορᾶς ἔρωτος, ed. *Λόγοι πανηγυρικοὶ ἸΔ΄...*, σσ. 439-440.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 111, 119-120, 134, 372, 373, 381, 506.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 628, 641, 698.
- MAGDALINO P., “The Byzantine Holy Man in the Twelfth Century”, εις: S. HACKEL (ed.), *The Byzantine Saint*, London, 1981, σσ. 51-66 [= *Tradition*, ch. VII], σσ. 52-53, 58, 60 n. 49, 64 n. 71.
- _____, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 367.
- TSOUGARAKIS D., *The Life of Leontios Patriarch of Jerusalem. Text, Translation & Commentary*, [The Medieval Mediterranean, 3], Brill, Leiden-New York-Köln, 1993.
- Tusculum Lexikon, s.v. Λεόντιος Ἱεροσολύμων, σ. 306.
- ΒΡΑΝΟΥΣΗ ΕΡΑ, *Τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς. Φιλολογικὴ παράδοσις καὶ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι*, [Δωδεκανησιακὴ ἱστορικὴ & λαογραφικὴ ἐταιρεία. Αὐτοτελὴ δημοσιεύματα – 2], Ἀθῆναι, 1966, σ. 77-78.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Το ἔργο κεφάλαια περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος συνετέθη ἀπὸ τοῦ Λεόντιο σε σχέση με τὴν χριστολογικὴ ἔριδα «Ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστί» (1166).

122. Λέων = ἰατρός

ΕΡΓΑ :

I) OPERA MEDICA

1. Λεόντος ἰατροῦ σύνοψις εἰς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων, inc. Τί ἐστὶ ψυχὴ; Οὐσία ἀσώματος, λογικὴ, νοερά, ἀθάνατος, cod. Escur. gr. Φ.ΠΙΙ.07 (226), 13ου αἰ., ff. 186v-194v [codex unicus· για τον κώδ. βλ. A. DE ANDRES, *Catalogo de los Codices griegos de la Real Biblioteca de El Escorial*, vol. II: *Codices 179-420*, Madrid, 1965, σσ. 56-57], ed. R. RENEHAN, *Leo the Physician, Epitome on the Nature of Man*, [Corpus Medicorum graecorum, X 4], Akademie-Verlag, Berlin, 1969· ed. IERACI BIO ANNA MARIA, “Leone medico”, εις: A. GARZYA et al., *Medici Bizantini*, Torino, 2006, σσ. 784-859, κείμεν. στὶς σσ. 810-858.
2. Λεόντος φιλοσόφου σύνοψις τῆς ἰατρικῆς, inc.: Οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἤτησάς με, γνησιώτατε Γεώργιε, ὅσα φοιτῶν ἐν ταῖς διατριβαῖς μεμάθηκας ἰατρικὰ θεωρήματα ..., cod. Par. Suppl. 446, 10ου αἰ., ff. 147r-168r, [για τον κώδ. βλ. OMONI, *Inventaire Sommaire*, III, σ. 262· τὸ ἔργο ἀπαντᾷ σε ἄλλους 5 μεταγενέστερους κώδ., βλ. Pinakes] ed. F.Z. ERMERINS, *Anecdota medica graeca*, Lugduni Batavorum, 1840, σσ. 79-221· ed. J.F. BOISSONADE, *Anecdota nova*, Paris, 1844, ανατύπ. 1962, σσ. 367-70. [ο BOISSONADE συμπλήρωσε κεφ. τα οποία εκ παραδρομῆς παρέλειψε στὴν ἐκδ. του ο ERMERINS] [Spurium]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING R., rev. of “M. MORANI, *La tradizione manoscritta del De natura hominis di Nemesio*, Milan, 1981”, *The Classical Review* 32.2 NS (96 continuous series) (1982), 149-51.
- DIELS H., “Die Handschriften der antiken Ärzte”, *Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften, philosoph.-historische Klasse*, 1906, ανατύπ. 1970, II. Teil, σ. 57, s.v. Leo.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 305.
- IERACI BIO ANNA MARIA, “Leone medico”, εις: A. GARZYA *et al.*, *Medici Bizantini*, Torino, 2006, σσ. 784-859. [βλ. ιδ. 787-807, όπου πραγμάτευση του ζητήματος της χρονολόγησης του Λέοντος και άλλη βιβλιογραφία]
- KAMBYLIS A., “Zu Leo’s Schrift Σύνοψις εις τήν φύσιν τῶν ἀνθρώπων”, *Hermes* 101 (1973), 483-95. [παρατηρήσεις κυρίως εκδοτικής φύσεως]
- KOUSIS A.P., “The written tradition of Leo the iatrosophist”, *Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 19 [(1944) κυκλοφ. 1948], 170-77.
- KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, σ. 614.
- MORANI M., *La tradizione manoscritta del De natura hominis di Nemesio*, Milan, 1981. [ιδ. σσ. 147-55, όπου ο ~ αποδεικνύει ότι ο Μελέτιος χρησιμοποίησε τον κώδ. Dresd. gr. Da 57 που χρονολογείται στα τέλη του 12ου αι., άρα τόσο ο ίδιος, όσο και ο συμπληγητής του Λέων δεν γίνεται να ήκμασαν πριν τα τέλη τουλάχιστον του 12ου αι. (non inveni, η πληροφορία από την βιβλιοκρισία του BROWNING, supra)]
- PMBZ, Erste Abteilung (641-867), 3. Band: Leon (#4271) – Placentius (#6265), Berlin-New York, 2000, αρ. 4440, σσ. 51-54. [βλ. ιδ. σ. 54, όπου διατυπώνεται η ένσταση ότι τα ιατρικά κ.ά. έργα που αποδίδονται στον Λέοντα Φιλόσοφο ή Μαθηματικό δεν μπορεί να ανήκουν όλα σε αυτόν]
- RENEHAN R., “On the text of Leo Medicus: A Study in Textual Criticism”, *Rheinisches Museum für Philologie* N.S. 113 (1970), 79-88.
- _____, “Meletius’ Chapter on the eyes: An Unidentified Source”, *DOP* 38 (1984), 159-68. [ιδ. σ. 159 υποσημ. 5, όπου επαναχρονολόγηση του Μελετίου του Μοναχού (*Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*) και του συμπληγητή του Λέοντος στον 12ο προς 13ο αι. βάσει των πορισμάτων του Morani]
- J. S(CARBOROUGH), s.v. Leo the Phycisian, ODB, vol. II, σ. 1218.
- Tusculum Lexikon, s.v. Λέων ὁ Φιλόσοφος ἢ Μαθηματικός, σσ. 310-11. [«Μέχρι την εξαγωγή νεότερων πορισμάτων θα πρέπει να αναγνωρίσουμε στο Λέοντα (Ιατροσοφιστή!) το συγγραφέα μίας ιατρικής εγκυκλοπαίδειας ... καθώς και μίας επιτομῆς ...»: το έργο του ιατρού Λέοντος αποδίδεται εσφαλμένα στον Λέοντα Φιλόσοφο]
- VOGEL K., “Byzantine Science”, εις: JOAN M. HUSSEY, with the editorial assistance of D. M. NICOL & G. GOWAN, *The Cambridge Medieval History*, vol. IV: *The Byzantine Empire*, part II: *Government, Church and Civilization*, Cambridge University Press, 1967, σσ. 264-305, ελλην. μτφρ. υπό Ν. ΣΑΟΥΛ, Αθήνα, 1979, σσ. 806-33, ιδ. σ. 821.

123. Λέων ὁ τοῦ Μεγίστου = i. γραμματικός

ΕΡΓΑ :

I) MONODIA

1. Μονωδία ἐπὶ τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ καὶ μεγάλῳ ἑταιριάρχῃ κῦρ Γεωργίῳ τῷ Παλαιολόγῳ, ἐκτεθεῖσα παρὰ τοῦ γραμματικοῦ αὐτοῦ Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου· ὁ δ' ἐντυγχάνων ταύτη μὴ δοκείτω τὸν γράψαντα κατὰ τι τῶν κοσμοῦντων ἤρωας ψεύσασθαι, ed. A. SIDERAS, *25 unedierte byzantinische Grabreden*, Θεσσαλονίκη, 1990, αρ. 12, σσ. 211-21· ed. O. LAMPSIDES, “Die Monodie von Leon Megistos auf Georgios Palaiologos Megas Hetaireiarches”, *JÖB* 49 (1999), 113-42, κείμε. στις σσ. 121-133.

II) VERSUS

1. Λέοντος στίχοι μονωδικοί ὡς ἐκ προσώπου τῆς Σεβαστῆς, πρὸς τὸν τάφον τοῦ ὁμοζύγου, περὶ οὗ προῖων ὁ λόγος δηλώσεις, *cod. Monac. gr. 525*, ff. 117r-119v, inc.: Κεκράξομαι νῦν ἐκ βυθοῦ τῆς καρδίας ... - des.: ... τὸν εὐγενῆ χρή· πάντ' ἀκήκοας λόγον.
2. Στίχοι τοῦ αὐτοῦ Λέοντος γεγονότες αὐθωροὶ κατὰ πρόσταξιν τοῦ πανσεβάστου ἐκείνου λόγῳ δοκιμῆς, ὅτε προσεκύνησεν ἐκείνον ἐπὶ τῷ δουλεύειν, ἐν λίθῳ φερούση τὴν τῶν μουσῶν στήλωσιν λαξευτικῶς καὶ τὴν τῆς Καλλιόπης γύμνωσιν, θαυμαστὴν οὖσα τῇ τοῦ τεχνίτου λαξεύσει, ed. O. LAMPSIDES, “Die Entblößung der Muse Kalliope in einem byzantinischen Epigramm”, *JÖB* 47 (1997), 107-110, κείμε. στη σ. 110.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- CHEYNET J.-C. & VANNIER J.-F., *Études Prosopographiques*, [Byzantina Sorbonensia, 5], Paris, 1986. [για Γεώργιο Παλαιολόγο, αρ. 18, σσ. 156-58]
- HINTERBERGER M., “Ο Ανδρέας Λιβαδηνός συγγραφέας/γραφέας λογίων κειμένων, αναγνώστης/γραφέας δημωδών κειμένων: ο ελληνικός κώδικας 525 του Μονάχου”, εις: D. HOLTON, TINA LENDARI, U. MOENNIG, P. VEJLESKOV (εκδ.), *Κωδικογράφοι, συλλέκτες, διασκευαστές και εκδότες. Χειρόγραφα και εκδόσεις της όψιμης βυζαντινής και πρώιμης νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρακτικά συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε στο Ινστιτούτο τη Δανίας στην Αθήνα, 23-26 Μαΐου 2002, προς τιμήν των Hans Eideneier και Arnold van Gemert*, Πανεπ. Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2005, σσ. 25-42. [ο Ανδρέα Λιβαδηνός αντιγραφέας του *cod. Monac. gr. 525* που περιέχει έργα Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου]
- LAMPSIDES O., “Beitrag zur Biographie des Georgios Paläologos des Megas Hetäreiarches”, *Byz* 40 (1988), [*Hommage au R.-J. Loenertz*], 393-407. [ο ~ πέθανε μεταξύ 1167-70]
- _____, “Die Entblößung der Muse Kalliope in einem byzantinischen Epigramm”, *JÖB* 47 (1997), 107-110.
- _____, “Die Monodie von Leon Megistos auf Georgios Palaiologos Megas Hetaireiarches”, *JÖB* 49 (1999), 113-42.
- ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ Ν., “Pictorial Propaganda in 12th Century Constantinople”, *Glas 390 de l'Académie serbe des sciences et des arts. Classe des sciences historiques* 11 (2001), 93-102 [= ELIZABETH ZACHARIADOU (ed.), *Society, Culture and Politics in Byzantium*, Variorum Reprints/ Ashgate, Aldershot, 2005, κεφ. 12]
- SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, ενότητα 18, αρ. 60, σσ. 223-26.
- ΒΑΡΖΟΣ, *Γενεαλογία*, τόμ. Β', αρ. 191, σσ. 858-66. [όπου και αναφορά στα επιγράμματα του *cod. Marc. 524* που αναφέρονται στον Γεώργιο]

- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 442, σσ. 222-23. [σφραγίδα ενός Κων. Μεγίστου των τελών του 11ου/αρχών 12ου αι.]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Η επιστ. 74 του Ιω. Τζέτζη (που χρονολογείται στα 1149-1150), ed. LEONE, σσ. 108-109 επιγράφεται: *Τῶ τοῦ βασιλέως ἱατρῶ κυρῶ Βασιλείῳ Μεγίστῳ*, ο οποίος μάλιστα συνδεόταν συγγενικά με την οικογένεια των Μεσαριτών, βλ. M. GRÜNBAIT, "Prosopographische Beiträge zum Briefcorpus des Ioannes Tzetzes", *JÖB* 46 (1996), 175-225, ιδ. σ. 213. Είναι πολύ πιθανό, λοιπόν, ότι ο Λέων ὁ τοῦ Μεγίστου είναι ανηψιός ή προστατευόμενος του εν λόγω ατόμου. Βλ. τώρα και J.-CL. CHEYNET, "Le rôle de la 'bourgeoisie' constantinopolitaine: XIe-XIIe siècle", *ZRVI*46 (2009), 89-106, ιδ. σ. 103.

124. Λέων = ι. μαίστωρ τῆς σχολῆς τῶν Κηρύκων (12ος αι.)

Δεν είναι γνωστό κάτι περισσότερο για αυτόν τον Λέοντα, πιθανότατα μπορεί να ταυτιστεί με τον Λέοντα Ρόδου, βλ. το αμέσως επόμενο λήμμα.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- JORDANOV I., "Byzantine lead seals from the stronghold near Dobri Dol, Plovdiv region", *RN*157 (2001), 443-469, pl. XXXVII-XL [σσ. 460-61, no. 14 : Λέων μαίστωρ / τῆς σχολῆς τοῦ Κυρικῶν]
- _____, *Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria*, vol. I: *Byzantine seals with geographical names*, Sofia, 2003, αρ. 43.1
- JANIN, *Grand centres byzantines*, σσ. 161-162, 432 n. 25 & 31. [υπάρχει και η μονή του Κηρύκου ή Κυρικού κλπ., που βρίσκεται στον Όλυμπο της Βιθυνίας]
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, II, σσ. 662-63, no. 1182 [Λέων μ(α)ίστωρ τῆς σχολῆς / τῶν Κηρύκων – α' μισό 12ου αι.]
- SEIBT W., rev. of I. JORDANOV, *Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria*, vol. I: *Byzantine seals with geographical names*, Sofia, 2003, BZ 98 (2005), 129-133, ιδ. σ. 132. [όπου και διορθώνει την λανθασμένη ανάγνωση *Κυρικῶν* στο ορθό *Σχολή τῶν Κηρύκων*]
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 1282, σ. 555.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Ο LAURENT θεωρεί ότι η σχολή των Κηρύκων δεν μπορεί να είναι άλλη από την σχολή των Αγίων Πέτρου & Παύλου του Ορφανοτροφείου. Αυτό είναι εύλογο και κατά πάσα πιθανότητα ορθό καθώς είναι γνωστό ότι όλοι οι Απόστολοι³⁵ και κυρίως οι δύο κορυφαίοι Πέτρος και Παύλος συχνά προσφωνούνται *κήρυκες* και συσχετίζονται με το κήρυγμα και την διάδοση του Ευαγγελίου. Από τον χώρο της υμνογραφίας βλ. το γνωστό κοντάκιο του Ρωμανού του Μελωδού (Μην. Ἰουνίου λ'. Τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἤχος β'), ed. Cardinal J. B. PITRA, *Hymnographie de l'Eglise grecque. Dissertation accompagnée des offices du XVI Janvier, des XXIX et XXX Juin, en l'honneur de s. Pierre et des Apotres*, Rome, 1867, αρ. I, σσ. i-x, ιδ. σ. i: «... τοὺς ἀσφαλεῖς καὶ θεοφθόγγους κήρυκας...». Για άλλα παραδείγματα

³⁵ Αυτό εντοπίζεται φυσικά ακόμη και σε κοσμικά κείμενα, βλ. π.χ. την Νεαρά 58 του Λέοντος ΣΤ' του Σοφού: «... καὶ παρὰ τῶν κηρύκων τῆς χάριτος ... νενομοθέτηται ...», βλ. ΣΠ. Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Οι Νεαρές Λέοντος 5' του Σοφού. Προλεγόμενα, κείμενο, απόδοση στη νεοελληνική, ευρετήρια και επίμετρο*, Αθήνα, 2007, σ. 196 – με την φράση αυτή υπονοείται, όπως επεξηγεί ο ΤΡΩΙΑΝΟΣ, ο αποστολικός κανόνας 63.

από εκκλησ. συγγραφείς, βλ. σ. 75: «... τούς μόνους αξιοπίστους εὐαγγελίου κήρυκας ...» (Ἀστερίου ἐπισκόπου Ἀμασειᾶς ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους καὶ κορυφαίους ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον, ed. C. DATEMA, *Asterius of Amasea. Homilies i-xiv*, Brill, Leiden, 1970, σμ. 8.1.2.6, σ. 85). Βλ. επίσης Θεοδώρητος Κύρου, *Ἑλληνικῶν θεραπευτικῆ παθημάτων. Γ'. Περὶ ἀγγέλων καὶ τῶν καλουμένων θεῶν καὶ περὶ τῶν πονηρῶν δαιμόνων*, ed. P. CANIVET, *Théodoret de Cyr. Thérapeutique des maladies helléniques*, [Sources Chrétiennes, 57], Éditions du CERF, Paris, 1958, σ. 188 (παρ. 64, στίχ. 1): «... οὐδὲ Πέτρος ἢ Παῦλος ἢ Ἰωάννης οἱ τῆς ἀληθείας κήρυκες ...». Υπάρχει, επιπλέον, καὶ ρητὴ ἀναφορά στον ναὸ των Ἁγίων Πέτρου καὶ Παύλου τῆς Πανόρου ὡς ἐξῆς: «... τὸν τερπνότατον τῶν κηρύκων ναόν ...», βλ. *Ομιλία ΚΖ'. Εἰς τὸ: «Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; Ἐλέχθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ παλατίου Πανόρου τῇ ἑορτῇ τῶν ἁγίων ἀποστόλων»*, ed. G. ROSSI TAIBBI, *Filagato di Ceramo. Omelie per l'vangeli domenicali e la festi di tutto l'anno*, vol. I, Palermo, 1969, σ. lv καὶ 174, § 1. Πρβλ. P. LEMERLE, «Le gouvernement des philosophes»: L'enseignement, les écoles, la culture», *Cinq études sur le XIe siècle byzantin* [Le Monde Byzantin], Paris, 1977, σ. 235. Στὴν περίπτωση, λοιπόν, που ἡ θεωρία αὐτὴ εἶναι, ὅπως φαίνεται, σωστὴ, τότε ὅτι ἡ σφραγίδα θα πρέπει πιθανότατα νὰ ἀνήκει στον Λέοντα, μετέπειτα ἐπίσκοπο Ρόδου (βλ. ἀμέσως παρακάτω, αρ. 87), ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸ ὅτι δίδαξε στὴν ἐν λόγω σχολή. Ἐνδεχόμενη ταύτιση με τὸν Λέοντα Βαλιανίτη μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθεῖ λόγω χρονολογικῶν διαφορῶν (ἤκμασε κατὰ τὸ τελευταῖο τρίτο τοῦ 12ου αἰ.), ἐνῶ ἐπίσης ἡ διδακτικὴ του δραστηριότητα δὲν φαίνεται νὰ συνδέεται με τὸ σχολεῖο τοῦ Ὀρφανοτροφείου. Ἀσφαλῶς, τίθεται καὶ τὸ θέμα ἀν ἡ χρονολόγησι που ἔχει δοθεῖ στὴν σφραγίδα εἶναι σωστὴ. Ὁ JORDANOV χρονολόγησε τὸ τεμάχιο στὸν 11ο αἰ., ἐνῶ ὁ LAURENT προτείνει χρονολόγησι στὸν 12ο αἰ. Ἡ περίπτωση ὅτι ἡ σφραγίδα μπορεῖ νὰ ἀνήκε σε κάποιον διδάσκαλο σχολῆς προσαρτημένης στὴν ἐν Ὀλύμπω τῆς Βιθυνίας μονὴ τοῦ Κηρύκου (βλ. JANIN παραπάνω) φαίνεται ἀπίθανη. Για τὶς μοναστηριακὲς σχολῆς βλ. πάντως τὸ ἀρθρο τῆς Z. G. SAMODUROVA, «К вопросу о сущестvовании монастырских школ в Византии VIII-XII вв. (= Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ὑπαρξῆς μοναστηριακῶν σχολείων στὸ Βυζάντιο κατὰ τοὺς 8ο-12ο αἰ.)», *VV* 56 (81) (1995) [εκδ. 1996], 204-214.

125. **Λέων Ρόδου** = i. (διδάσκαλος στὴν Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Παύλου)
ii. ἐπίσκοπος Ῥόδου

ΕΡΓΑ :

D) SCHEDAE

1. («Τοῦ Ῥόδου κυροῦ Λέοντος»). Ἐμμετρο δοκίμιο γιὰ τοὺς σχεδογραφικοὺς ἀγῶνες καὶ συγχρόνως αἴτηση πρὸς τὸν πατριάρχη, ὁ ὁποῖος εἶναι προφανῶς παρῶν, γιὰ νὰ ἀπαλλάξει τὸν διδάσκαλο ἀπὸ τὰ καθήκοντά του στὴν Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Παύλου, inc.: Νῦν οὐ πρὸς ὑμᾶς τοὺς ἐν ἀμίλλῃ νέους ... – des.: ... καὶ ῥύσεται με τῆς πικρᾶς πλινθουργίας. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 145v-146r, ed. I. ΒΑΣΣΗΣ, «Τῶν νέων φιλολόγων παλαιόματα. Ἡ συλλογὴ σχεδῶν τοῦ κώδικα *Vaticanus Palatinus gr. 92*», *Ἑλληνικά* 52 (2002), 37-68, ἐδῶ αρ. 60, σ. 49-50. ed. T.S. MILLER, «Two Teaching Texts from the Twelfth-Century Orphanotropheion», εἰς: J. NESBITT (ed.), *Byzantine Authors: Literary Activities and Preoccupations. Texts and Translations dedicated to the Memory of Nicolas Oikonomides*, Brill, Leiden-Boston, 2003, σσ. 9-20, κείμε. στὴ σ. 12.
2. («Τοῦ Ῥόδου κυροῦ Λέοντος»). Παράφρασι περικοπῆς ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο (Ιω., 12, 1-8). Ἀκολουθεῖ σύντομο γραμματικὸ σχόλιο, inc.: Πρὸ ἕξ ἡμερῶν τοῦ νομικοῦ πάσχα εἰς Βηθανίαν ... – des.: ... ἐμὲ δ' ἔχεται οὐκ αἰεί. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 152r-v. = cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 325v-326r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 74]
3. («Τοῦ Ῥόδου κυροῦ Λέοντος»). Προσευχὴ στὴ Θεοτόκο γιὰ χάρη ἐνός μαθητῆ που διαγωνίζεται στὴ σχεδογραφία, inc.: Τούτω τῷ παιδίῳ νικοποιεῖ θεομητορ ἐγὼ διὰ τῆς πολλάκις θαυμασμῶν ... – des.: ... ἐπιφάναι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐλεῆσαι ἡμᾶς. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 196v-197r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 145]

4. («Τοῦ Ῥόδου»). Αίτηση προς τον ορφανοτρόφο Αλέξιο Αριστηνό να τὸν απαλλάξει ἀπὸ τα καθήκοντα του διδασκάλου στην Σχολή του Αγίου Παύλου, inc.: [Ε]παχθὲς ἔργον πᾶσα διδασκαλία ... – des.: ... τοσοῦτον αὐτὸς ἐν βροτοῖς ἔρρει φθόνος. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 207r-208r, ed. MILLER, “Two Teaching Texts from the Twelfth-Century Orphanotropheion”, σσ. 14-16. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 159]
5. («Τοῦ Ῥόδου»). Μία ἀκόμη αἴτηση του διδασκάλου προς τὸν πατριάρχη να τὸν απαλλάξει ἀπὸ τα καθήκοντα του μαΐστορος, inc.: [Ο]ὐκ ᾤμην ᾧ φίλοι μ’ οἷς τετηρεῖσθαι εἰς κρίσεις τὸν νέον καὶ ἔτι τὸν γέροντα... – des.: ... ἐπιβραβεύσει τὰς ἀμοιβὰς ἀξίας. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 217v-218r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 177]
6. («Τοῦ Ῥόδου»), inc.: [Ο]ὐκ ἀγνοεῖται μοι φίλε θίασε παρὰ τὸν πολλῶν... – des.: ... λευγαλέοι τ’ ἐσόμεθα καὶ οὐ δεδαηκότες ἀλκῆν. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 223r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 187]
7. («Τοῦ Ῥόδου»), Ζοφερὲς σκέψεις του μαΐστορος ἐν ὄψει τῶν ἐξετάσεων, inc.: [Π]ῶς μὲ οἶεσθε ᾧ παρόντες, ἔχειν ἐπ’ ἡῶν τῶν ἀγωνισμῶν ... – des.: ... ἀργαλέον φρονέοντα παρ’ ἄφροσι πόλλ’ ἀγορεύειν. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 227v-228r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 197]
8. («Τοῦ Ῥόδου»). inc.: Ἄνῆρ τις Ἀντιοχείας ἐξορμώμενος... – des.: ... κατὰ χώρ(αν) ἔσχηκ(εν) ὥσπερ πρότερον – cod. Laurent. conv. soppr. 2, f. 208v. [Διέλαθε τῆς προσοχῆς του ΠΟΛΕΜΗ, αρ. 29, σ. 282 ο οποίος το δίδει ὡς ἔργο ἀνωνύμου => ο τίτλος τοῦ Ῥόδου(ου) εὐρίσκεται στὴν ἀνω ὠα με μικρὰ γράμματα]
9. («Τοῦ Ῥόδου κυροῦ Λέοντος»). inc.: [Α]χθομαι νέων ὄμιλε ὅσον οὐκ ἔχω λέγειν ... – des.: τοῖς παισ(ίν) ὑμῖν ὁ τρίπέμπελος γέρων – cod. Laurent. Plut. 71,32, ff. 279v-280r. Ακολουθεῖ σύντομο γραμματικὸ σχόλιο.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BANDINI A.M., *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vols. II & III, Florentiae, 1768-1770, [ανατύπ. ὡς: *Catalogus Codicum Manuscript Bibliothecae Medicae Laurentianae, vol. secundum & tertium, accedunt Supplementa tria ab E. ROSTAGNO & N. FESTA necnon Additamentum ex inventariis Bibl. Laurentianae depromptum accuravit FRIDOLF KUDLIEN*, Leipzig, 1961], παράρτημα, I, σ. 7*.
- BROWNING, “Ο Μαρκιανὸς ἐλληνικὸς κώδικας XI.31”, ιδ. σσ. 508, 510, 517.
- ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ΤΡ., “Ἐκκλησία Ῥόδου”, *ΕΕΒΣ* 6 (1929), 145-179, ιδ. σ. 164. [ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ χωρὶς να μνημονεύει κάποια πηγή γράφει ὅτι ο Λέων ἀναγκάσθηκε λόγω ἀσεβῶν φρονημάτων να γράφει κάποια ὁμολογία πίστεως]
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, αρ. 3, σ. 25, σ. 30.
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 456.
- MILLER T. S., *The Orphans of Byzantium. Child Welfare in the Christian Empire*, The Catholic Univ. of America Press, Washington D.C., 2003, ιδ. σσ. 177, 188, 223, 226, 232-233, 235-237.
- ΣΑΚΚΟΣ, “Ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστίν», σ. 164. [υπογραφή μεταξύ ἄλλων ἐπισκόπων στὴν σύνοδο του 1166]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Η ἀκμή του Λέοντος (ὡς ἐπισκόπου Ῥόδου) προσδιορίζεται ἀσφαλῶς χρονικὰ μέσα στα ὅρια τῆς διακυβέρνησης του Μανουήλ Α΄ Κομνηνοῦ. *Terminus post quem* θα πρέπει σίγουρα να θεωρεῖται

τουλάχιστον ο Φεβρουάριος του 1147, διότι στο σημείωμα της καθαιρέσεως του πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κοσμά τοῦ Ἀττικοῦ υπογράφει κάποιος επίσκοπος Ρόδου Νικηφόρος, βλ. ΡΑΛΛΗΣ-ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τ. Ε', σ. 307-310, ιδ. σ. 310 (DÖLGER-WIRTH, Reg. 1351). Ο Λέων έλαβε μέρος στην σύνοδο του 1166, βλ. ΣΑΚΚΟΣ, παραπάνω (GRUMEL-DARROUZES, Reg. 1064), ενώ στο συνοδικό σημείωμα της 24ης Ιανουαρίου 1168 της καθαιρέσεως του Βασιλείου Ἀγιοπαυλίτου (Πεδιαδίτου) υπογράφει κάποιος επίσκοπος Ρόδου, που δεν κατονομάζεται. Σε συνοδικό έγγραφο της 11ης Ιουλίου 1173 (βλ. GRUMEL-DARROUZES, Reg. 1126) υπογράφει κάποιος Ἰάκωβος Ῥόδου, τον οποίο δεν γνωρίζει ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, σύμφωνα με τον οποίο, σ. 164 στον 12ο αι. η σειρά των γνωστών σε μας ως τώρα επισκόπων έχει ως εξής: Ἰωάννης Β' (1070-1100), Νικηφόρος (1147-1156), Ἀνώνυμος (1156-;), Ἰωάννης Γ' (-1166), Λέων Β' (1166-;), [Ἰάκωβος (-1173-;)]. Για την σφραγίδα του Ἰωάννη Γ' βλ. WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 1047, σσ. 467.

- Επί βασιλείας Ἰσαακίου Β' αναφέρεται κάποιος Κωνσταντίνος Πεδιαδίτης, αυτοκρατορικός γραμματικός ως *πρωτασηκρήτης* σε αυτοκρατορικό χρυσόβουλλο του 1189 (DÖLGER, *Regesten*, no. 1567g), edd. G.L.F. TAFEL – G.M. THOMAS, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, τόμ. I (814-1205), Wien, 1856 [ανατύπ. Amsterdam, 1964], αρ. LXXIV, σ. 208. Για το δεύτερο έγγραφο βλ. και MARY WHITBY (ed.), *Byzantines and Crusaders in non-Greek sources, 1025-1204*, [Proceedings of the British Academy, 132], Oxford Univ. Press, 2007, σ. 72.
- Επιστολή κάποιου επισκόπου Ρόδου προς κάποιον μητροπολίτη Τραπεζούντος παραδίδεται από τον *cod. Marc. gr. 505* (15ου αι.), ff. 16r-v, inser.: Πανιερώτατε μητροπολίτα Τραπεζούντος, υπέρτιμε καὶ ἔξαρχε πάσης Λαζικῆς ... ὁ ταπεινὸς Ῥόδου (in summo marg. legitur: *Πιττάκιν τοῦ Ῥόδου*), inc.: Τὴν ὀφειλομένην ἀπονέμω μετάνοιαν (**δεν υπάρχει** στα *Initia* του GRÜNBART) ... – des.: ... καὶ εὖ ἔχων ἐν ἅπασιν, βλ. ΜΙΟΝΙ, *Thes. Antiquus*, II, σ. 352.

126. Λέων Χαλκηδόνος = i. *ἐπίσκοπος Χαλκηδόνος*

ΕΡΓΑ :

I) TRACTATUS DOGMATICA

1. Λέοντος τοῦ Χαλκηδόνος, ἀπόδειξις περὶ τῆς εἰκόνος Χριστοῦ ὅτι μία ὑπόστασις αὐτοῦ καὶ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ..., inc.: Φειδόμενος ἄχρι τοῦ νῦν κατὰ τὴν ἐντολή ... – des.: ... περὶ διαφορῶν ἀμαρτημάτων ἀλλὰ οὐ περὶ τηλικαύτης ἀσεβείας διαλαμβάνων, *cod. Escur. gr. 262 (Y-II-7)*, ff. 16v-23r. [βλ. DE ANDRES, *Catalogo de los codices griegos el Escorial*, II, σ. 112]

II) EPISTULAE

1. Τοῦ Μακαριωτάτου Μητροπολίτου Χαλκηδόνος Λέοντος πρὸς τὸν βασιλέα Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ed. ΑΛΕΞ. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, “Ἱστορικὸν ζήτημα ἐκκλησιαστικὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου Κομνηνοῦ”, *Εκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 20 (1900), ἐδῶ σσ. 403α-404α.
2. Τοῦ αὐτοῦ Χαλκηδόνος Λεοντίου (sic) ἐπιστολή πρὸς τὴν πενθερὰν Ἄνναν τὴν Πρωτοβεστιάρισαν (sic), ed. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, “Ἱστορικὸν ζήτημα”, σσ. 404α-405α.
3. Τοῦ αὐτοῦ τῷ πατριάρχει, ed. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, “Ἱστορικὸν ζήτημα”, σσ. 405α-407α.
4. Λέοντος τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος Νικολάω Ἀδριανουπόλεως, ed. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, “Ἱστορικὸν ζήτημα”, σσ. 414α-416α, 445α-447α, 455β-456β. [πρβλ. και Νικολάου τοῦ Ἀδριανουπόλεως: Λέοντι τῷ ἀπὸ Χαλκηδόνος, ed. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, “Ἱστορικὸν ζήτημα ἐκκλησιαστικὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου Κομνηνοῦ”, ὁ.π., σσ. 413α-β.]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 47-48, 57, 66, 73.

- BARBER CH., *Contesting the Logic of Painting. Art and Understanding in Eleventh-Century Byzantium*, Brill, Leiden-Boston, 2007. [ιδ. κεφ. 5: Leon of Chalcedon, Euthymios Zigabenos and the Return to the Past, σσ. 131-157]
- _____, “Eustratios of Nicaea on the Separation of Art and Theology”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 131-43, ιδ. σσ. 134-36.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 166, 339f., 610, 612, 618.
- CREAZZO TIZZIANA, “Coinvolgimenti politici e sociali nell’affaire di Leone metropolita di Calcedonia”, *Orpheus* N.S. 26 (2005), 66-85. [για κώδ. **Μεγίστης Λαύρας 139** (12ου αι.), που παραδίδει ένα ανώνυμο *dossier* σχετικά με την διαμάχη περί των εικόνων του Λέοντος Χαλκηδόνας με τον αυτοκράτορα, με αιχμές κατά του τελευταίου – δεν ήταν προσβάσιμο το άρθρο σε μένα, αλλά στον κατάλογο των ΛΑΥΡΙΩΤΗ-ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗ δεν υπάρχει κάτι σχετικό]
- _____, “Leone di Calcedonia nell’Alessiade : αλήθεια ο convenienza politica ?”, *Orpheus* N.S. 27 (2006), 39-49. [σχολιάζει χωρίο *Ἀλεξιάδος* 5, 4-6 & 7, 4]
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστική βιβλιοθήκη*, σσ. 127-151: Τοῦ αὐτοῦ διάλογος ἐκτεθεὶς ὅτε ἡ ἀμφισβήτησις περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐγένετο, πῶς δεῖ προσκυνεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι αὐτὰς σχετικῶς ἢ λατρευτικῶς, τοῦ τῆς ἐν Βιθυνία Χαλκηδόνας Μητροπολίτου Λέοντος καὶ τῶν συνισταμένων αὐτῶ πρὸς τὸ λοιπὸν ἅπαν πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας ἀντιπιπτόντων καὶ λατρευτικὴν ἀπονέμειν φιλονεικούντων τὴν προσκύνησιν ταῖς γεγραμέναις εἰκόσι τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, ἦν μόνη τῇ θεότητι ἡ ἐκκλησία ἔλεγεν ἐποφείλεσθαι, τῇ δὲ ἁγία εἰκόνι τὸ σχετικὸν τε καὶ ἀναφορικὸν τῆς προσκυνήσεως ἐφαρμόττειν καὶ τῆς τιμῆς. [σε διαλογ. μορφή]
- DÖLGER, *Regesten*, nos. 1085, 1128-1130, 1175a, σσ. 96, 109-110, 138.
- GAUTIER, “Le synode des Blachernes”, σσ. 216-20. [έκδ. σημ. κατά Λέοντος]
- ΓΛΑΒΙΝΑΣ Α.Α., *Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081-1118) περὶ ἱερῶν σκευῶν, κειμηλίων καὶ ἁγίων εἰκόνων ἔρις (1081-1095)*, [Βυζαντινά Κείμενα καὶ Μελέται, 6], ΚΒΕ, Θεσσαλονίκη, 1972, *passim*.
- GRUMEL V., “L’affaire de Léon de Chalcedoine. Le décret ou «semeioma» d’Alexis Ier Comnène (1086)”, *EO* 39 (1940-42), 333-41.
- _____, “L’affaire de Léon de Chalcedoine: Le chrysobulle d’Alexis Ier sur les objets sacrés”, *REB* 2 (1944), 126-33.
- _____, “Les documents athonites concernant l’affaire de Léon de Chalcedoine”, *Miscellanea G. Mercati*, III, [Studi e Testi, 123], Città del Vaticano, 1946, σσ. 116-35.
- _____, “Léon de Chalcedoine et le canon de la fête du Saint Mandilion”, *AB* 68 (1950), [Mélanges Paul Peeters, II], 135-52.
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les regestes*, nos. 939, 940-41, 952, 965-6, σσ. 412-15, 420, 427-28.
- LOURIE B., “Une dispute sans justes: Léon de Chalcedoine, Eustrate de Nicée et la troisième querelle sur les images sacrées”, *SP* 42 (2006), 321-40.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 269, 271-72, 316.
- J. M(HEYENDORFF), s.v. Leo of Chalkedon, ODB, vol. II, σσ. 1214-15.
- NORET J., “Une allusion à Léon de Chalcedoine et non à un Ps.-Saint Cédonius. Datation des scholies de l’Angelicus gr. 120”, *AB* 108 (1990), 320-22.
- ΠΟΛΥΖΩΪΔΗΣ Κ.Θ., *Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ λαϊκοὶ εἰς τὸ ἐν γένει διοικητικὸν ἔργον τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081-1118)*, διδ. διατριβή, Θεσσαλονίκη, 1976, *passim*.

- SAKKELION J., “Décret d’Alexis Comnène”, *BCH* 2 (1878), 113-28: Τὸ ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τοῦ Χαλκηδόνης ἐκείνου γεγονὸς σημεῖωμα τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ.
- SALAVILLE S., “Philosophie et Théologie ou Épisodes scolastiques à Byzance de 1059 à 1117”, *EO* 29 (1930), 132-56. [για την περίπτωση του Λέοντος βλ. ιδ. σσ. 146-48]
- ΣΚΟΥΛΑΤΟΣ, *Les personnages*, αρ. 112, σσ. 172-75.
- ΣΤΕΨΗΑΝΟΥ Ρ., “Le procès de Léon de Chalcédoine”, *OCP* 9 (1943), 5-64.
- _____, “Le Doctrine de Léon de Chalcédoine et ses adversaires sur les images”, *OCP* 12 (1946), 177-99.
- THOMAS J.P., *Private Religious Foundations in the Byzantine Empire*, [DOS, 24], D. Oaks, Washington D.C., 1987, σσ. 192, 194-97, 198, 199, 200, 202, 203-05, 213, 268.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Βλ. και: *Τὸ σημεῖωμα τὸ γεγονὸς ἐπὶ τῇ προβάσει ἐνώσει τῆς συνόδου καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνης Λέοντος καὶ εὐσεβεῖ ἀποφάσει περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων*, PG 127, cols. 972-984.
- Βλ. και τα λήμματα Ἰσαακίου σεβαστοκράτορος (111), Εὐστρατίου Νικαίας (αρ. 70).

127. **Λιβασδ...** [-ᾶς, -ἄριος, -ηνὸς ἢ -διώτης] = *ἀγνωστο ποιος ἦταν, αν & ποιο διδ. οφφίκιο κατείχε*

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDA

1. («Τοῦ Λιβασδ...(:)»), λόγος στη Γέννηση, inc.: [Ἀ]γε δὴ τὴν παροῦσαν ἑορτὴν ὡς ἐνὸν ὕμνων, νῦν καταστέψωμεν ... – des.: ... χαίρων πρόσελθε τῷ θεανθρώπῳ Λόγῳ. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 190r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 136]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 27.
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 457.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί πλήρως το όνομα του διδασκάλου (:) αυτού, καθώς δεν υπάρχει η κατάληξη του ονόματος. Η οικογένεια Λιβαδά ήταν γνωστή στο Βυζάντιο, βλ. Α. ΚΑΖΗΔΑΝ – SILVIA RONCHEY, *L'aristocrazia bizantina dal principio dell' XI alla fine del XII secolo*, Palermo, 1997, σ. 217. Ακόμη, βλ. ΕΡΑ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Α': *Αὐτοκρατορικά*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, αρ. 9 (χρυσόβουλλον Ἰσαακίου Β' Ἀγγέλου υπέρ της μονῆς Πάτμου, 1186), ιδ. σ. 94, όπου σε αντίγραφο ὀπισθεν τοῦ πρωτοτύπου χρυσοβούλλου υπογράφει ἕνας Δημήτριος Λιβαδάς, *γραμματικός μάλλον στο σερρέτο τοῦ μεγάλου λογαριαστοῦ*. Επίσης, θα μπορούσε ο εν λόγω να επονομάζεται και Λιβαδάριος, για την οικογένεια βλ. Α. ΚΑΖΗΔΑΝ), s.v. Libadarios, ODB, vol. II, σσ. 1221-22. Για ἕναν Λιβαδάριον (Λιβαδάριο) στον 12ο βλ. WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 1428, σ. 602. Και φυσικά, υπάρχει και η περίπτωση το όνομα να είναι Λιβαδ(ηνός), και είναι γνωστό ότι υπήρχε στην Κωνσταντινούπολη ομώνυμη οικογένεια βλ. Α. ΛΑΜΨΙΔΗΣ, “Συμβολαὶ εἰς τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα Ἀνδρέου Λιβαδηνοῦ”, *Ἀρχαίον Πόντου* 29 (1968), 162-279, ιδ. σ. 261. Δεν μπορεί να αποκλειστεί και το επώνυμο

Λιβαδιώτης, βλ. PLP (CD-ROM edition), nos. 14866-67. Από την άλλη πλευρά, η πρόταση Λιβαδε(ίας) που κάνει ο KEANEY, και φυσικά υπονοεί ότι πρόκειται για κάποιον επίσκοπο Λιβαδε(ίας) (= > ό Λιβαδε(ίας)) δεν φαίνεται ορθή, καθώς δεν εντοπίσαμε τέτοια επισκοπή πριν ή κατά τον 12ο αι., βλ. J. DARROUZÈS, *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae*, IFEB, Paris, 1981. Βλ. και J. KODER-F. HILD (Register von P. SOUSTAL), *Hellas und Thessalia*, [Tabula Imperii Byzantini, 1], [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse Denkschriften, 125. Bd.], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1976, s.v. Lebadeia, σσ. 200-201, υπό J. K(ODER).

128. **Λιμὸς (:)** **Γεώργιος** = άγνωστο ποιος ήταν, αν & ποιο διδ. οφφίκιο κατείχε

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDA

1. («Τοῦ Λιμοῦ κυροῦ Γεωργίου»), inc.: Μετὰ προσοχῆς δέξαι, ἃ περὶ καρκίνου ἠνώτισμαί ἐγωγε σὸς φίλος ὦν... – des.: ... τῶ βίῳ | τούτῳ καταφανεῖς γεγονότες ... | δόξης τὸ κράτος λελαχότες – cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 397r-398r.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 32.
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 458.

129. **Λογγιβάρδος** = άγνωστο ποιος ακριβώς ήταν, αν & ποιο διδ. οφφίκιο κατείχε

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDA

1. («Παρεκβόλαια περὶ συντάξεως καὶ ἀντιστοιχῶν πάνυ ὠφέλιμα τοῦ σοφωτάτου ἀνδρῶν Λογγιβάρδου»), το κείμενο εἶναι πλήρες ἀντιστοιχιῶν, πρβλ. λ.χ. M. TREU, “Antistoichien”, *BZ* 5 (1896), 337-38, inc.: Πολλοὶ τῶν ἀρχιεταίρων καὶ ἀρχαιοτέρων | καὶ ἀρχαιτέρων ... – des.: ... Ἀλλὰ γὰρ ἐν νῶ ληπτέον τὴν ὑπόσχεσιν | εἶπον σιγῆσαι· τοιγαροῦν σιγητέον. – cod. Vindobon. Phil. gr. 321, ff. 151r-158v = cod. Laurent. Plut. 55,7, ff. 345r-353r^{-νέα ἀρίθμηση-}, = cod. Vat. gr. 883, ff. 45r-67v (σταματᾶ στο ἐνταῦθα στήναι, σ. 159.13) **καὶ** [=cod. Marc. gr. 620, ff. 46r-72r – tit. Λογγιβάρδου τοῦ σοφωτάτου παρεκβόλαιον τοῖς σχεδογράφοις πάνυ ὠφέλιμον = cod. Crem. 160, f. 89v (τμήμα μόνον – βλ. NOUSIA, σ. 49 n. 173)– ο FESTA δεν γνωρίζει τους κώδ. αυτούς], ed. N. FESTA, “Longibardos”, *Byz* 6 (1931), 101-222.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANASTASI R., “Psello e Giovanni Italo”, *Sicilorum Gymnasium* N.S. 28 (1975), 525-38. [και περὶ τῆς πιθανῆς ταύτισης Ιω. Ιταλοῦ και Λογγιβάρδου]

- _____, “Ancora su Anna Comnena e la schedografia”, *Studi di Filologia bizantina III*, [Università di Catania, Quaderni del Sicularum Gymnasium, 15], Catania, 1985, σσ. 77-95. [το γνωστό χωρίο, XV, 7.9]
- CICCOLELLA FEDERICA, *Donati Graeci. Learning Greek in the Renaissance*, [Columbia Studies in the Classical Tradition, vol. 32], Brill, Leiden-Boston, 2008, σ. 110.
- FESTA N., “Note preliminari su Longibardos”, *BZ* 16 (1907), 431-53.
- ENRICA FOLLIERI, “La poesie di Cristoforo Mitileneo come fonte storica”, *ZRVI* 8/2 (1964) [= *Melanges Georges Ostrogorsky*, II], 133-48, ιδ. σ. 145.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 26f.
- LEMERLE P., “«Le gouvernement des philosophes»: L’enseignement, les écoles, la culture”, IDEM, *Cinq études sur le XIe siècle byzantin* [Le Monde Byzantin], Paris, 1977, σσ. 195-248, ιδ. σσ. 236, 238, 239.
- NOUSIA FEVRONIA, *Byzantine Textbooks of the Palaeologan Period*, Ph.D. thesis, Univ. of London, 2007, ιδ. σσ. 48-52.
- SCHIRÒ G., “La schedographia a Bisanzio nei secoli XI-XII e la scuola dei ss. XL Martiri”, *Bolletino della badia greca di Grottaferrata* N.S. 3 (1949), 11-29, ιδ. σ. 16 υποσημ. 19.
- _____, “Η Βυζαντινή λογοτεχνία τῆς Σικελίας καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας”, *Ελληνικά* 17 (1962), 170-87, ιδ. σ. 182. [περί Στυλιανῶν καὶ Λογγιβάρδων]
- VASSIS I., “*Graeca sunt, non leguntur*. Zu den schedographischen Spielereien des Theodoros Prodromos”, *BZ* 86/87 (1993/94), [*Herbert Hunger zum 80. Geburtstag*], 1-19, ιδ. σ. 10 υποσημ. 133.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Σώζεται και ένα επίγραμμα στον **cod. Marc. gr. 524**, f. 1r με τίτλο: «Εἰς τὴν εἰκόναν τοῦ Μονομάχου ἦν ἰστόρησαν οἱ παρ’ αὐτοῦ συμπαθηθέντες Λογγιβάρδοι», ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανὸς κώδιξ 524”, *NE* 8 (1911), 5-59, 123-92, ἐδῶ αρ. 2, σ. 6. Βλ. και Ε. ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Istituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1985, σ. 399.

130. **Μακρεμβολίτης Εὐμάθιος/Εὐστάθιος** = i. ἑπαρχος τῆς πόλεως (:)

ΕΡΓΟ :

I) ΡΟΕΜΑ

1. Εὐσταθίου τοῦ Μακρεμβολίτου τὰ Καθ’ Ὑσμίνην καὶ Ὑσμινίαν, ed. F. CONCA, *Il romanzo bizantino del XII secolo*, Torino, 1994, κείμε. σσ. 500-687· ed. M. MARCOVICH, *Eustathius Macrembolites. De Hysmines et Hysminiae Amoribus Libri XI*, K.G. Saur, München – Leipzig, 2001· Κ. ΠΟΥΛΟΣ (νεοελλην. απόδοση), *Εὐστάθιος Μακρεμβολίτης. Ὑσμίνη καὶ Ὑσμινίας, «Νέα Σύννορα»* - Εκδ. Οργ. Λιβάνη, Ακαδημία Αθηνῶν, 1996.

II) ΑΕΝΙΓΜΑΤΑ

1. Τοῦ Μακρεμβολίτου αἰνίγματα, τοῦ δὲ μεγάλου πρωτοσυγκέλλου φιλοσοφωτάτου καὶ ῥητορικωτάτου κυροῦ Μαξίμου τοῦ Ὀλοβώλου λύσεις εἰς

αυτά, Μ. TREU, *Eustathii Macrembolitae quae feruntur aenigmata*, Programm des Königl. Friedrichs-Gymnasiums zu Breslau 1893, σσ. 1-9. [αινίγματα Α.α΄-ια΄, με τις αντίστοιχες λύσεις του Όλοβώλου]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ALEXIOU MARGARET, “A critical appraisal of Eustathios Makrembolites’ *Hysmine and Hysminias*”, *BMGS* 3 (1977), 23-43.
- _____, “Not by Words Alone: Ritual Approaches to Greek Literature”, εις: P. ROILLOS – D. YATROMANOLAKIS (eds.), *Greek Ritual Poetics*, Cambridge, Mass., 2005, σσ. 94-120, ιδ. σσ. 103-105.
- BEATON, *Medieval Greek Romance*.
- _____, “The World of Fiction and the World ‘Out There’: The Case of the Byzantine Novel”, εις: D.C. SMYTHE (ed.), *Strangers to Themselves. The Byzantine Outsider. Papers from the Thirty-second Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Sussex, Brighton, March 1998*, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publications 8], Ashgate, Aldershot, 2000, σσ. 179-188. [και για τα μυθιστορήματα του 12ου αι., με ιδιαίτερη έμφαση στον Μακρεμβολίτη]
- BOURBOUHAKIS E. – NILSSON INGELA, “Byzantine Narrative: the Form of Storytelling in Byzantium”, εις: LIZ JAMES (ed.), *A Companion to Byzantium*, [Blackwell Companions to the Ancient World], Wiley-Blackwell, 2010, σσ. 263-74, ιδ. σ. 272.
- BURTON JOAN B., “Abduction and Elopement in the Byzantine Novel”, *Classical GRBS* 41 (2000), 377-409. [για το θέμα της απαγωγής κλπ. στο μυθ. του Μακρεμβολίτη]
- _____, “The Pastoral in Byzantium”, εις: M. FANTUZZI – TH. PAPANGHELIS (eds.), *Brill’s Companion to Greek and Latin Pastoral*, Brill, Leiden-Boston, 2006, σσ. 549-79, ιδ. σσ. 571-77.
- CATALDI PALAU ANNA CLARA, “La tradition manuscrite d’Eustathe Makrembolitès”, *Revue d’Histoire des Textes* 10 (1980), 75-113 [= *Studies in Greek Manuscripts*, II, [Testi, Studi, Strumenti, 24], Fondazione Centro Italiano di Studi sull’Alto Medioevo, Spoleto, 2008, ch. 21, σσ. 643-691].
- ΧΑΤΖΗΣ Α. Χ., “Εϋστάθιος Μακρεμβολίτης καὶ Ὀμηρος”, *Ελληνικά* 7 (1930), 234-35. [Σημ.: ο Μακρεμβολίτης δεν έχει σχέση με τὴν Ἀκριτηίδα]
- _____, “Εϋστάθιος Μακρεμβολίτης καὶ Ἀκριτηίς”, *BNJ* 9 (1932), 256-92.
- _____, “Εἰς τὴν τοῦ Εϋσταθίου Μακρεμβολίτου Ἀκριτηίδα”, *BNJ* 10 (1934), 369-97.
- CONCA F., “Il romanzo di Eustazio Macrembolita fra tardoantico e bizantino”, εις: *SYNDESMOS. Studi in onore di Rosario Anastasi*, II, Catania, 1994, σσ. 89-107.
- CHARDON DE LA ROCHETTE S., “Notice sur les romans grecs venus iusqu’ à nous”, εις: *Mélanges de critique et de philologie*, II, Paris, 1812, ιδ. σσ. 87-93. [για το μυθιστόρημα Ὑσμίνη καὶ Ὑσμινίας]
- CUPANE CAROLINA, “Ἔρως βασιλεύς. La figura di Eros nel romanzo bizantino l’amore”, *Atti della Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo. 2, Lettere. Palermo* 33 (1973-74), 243-97.
- DAWE R. D., “Some erotic suggestions: notes on Achilles Tatius, Eustathius Macrembolites, Xenophon of Ephesus and Charito”, *Philologus* 45 (2001), 291-311.

- EIDENEIER H., “Ein byzantinisches Kalendergedicht in der Volkssprache”, *Ελληνικά* 31 (1979), 368-419, ιδ. σσ. 373-74.
- GIGANTE M., “Il romanzo di Eustathios Makrembolites”, *Akten XI. Intern. Byzant. Kongr.*, München, 1960, σσ. 168-81.
- HATZAKI MYRTO, *Beauty and the Male Body in Byzantium. Perceptions and Representations in Art and Text*, Palgrave/McMillan, 2009. [σποράδην, αναφορές στην έννοια του κάλλους στο μυθιστόρημα του Μακρεμβολίτη]
- HILBERG I., “Ein Accentgesetz der byzantinischen Jambographen”, *BZ* 7 (1898), 337-365. [μετρικές παρατηρήσεις]
- HORNA K., “Die Epigramme des Theodoros Balsamon”, *WSt* 25 (1903), 165-217, ιδ. σσ. 182-83: Εἰς τὸν τάφον τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Εὐμαθίου τοῦ Μακρεμβολίτου· σ. 214: Τῶ ἐπάρχω κυρῶ Εὐμαθίω τῶ Μακρεμβολίτη. [δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί αν ο αναφερόμενος από τον Βαλσαμόνα ἐπαρχος Μακρεμβολίτης είναι το ίδιο πρόσωπο με τον συγγραφέα του μυθιστορήματος]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 194, 205· II, σσ. 119, 124f, 128, 137-42, 309.
- _____, “Die Makremboliten auf byzantinischen Bleisiegeln und in sonstigen Belegen”, *Studies in Byzantine Sigillography* 5 (1998), 1-28.
- JEFFREYS ELIZABETH, “The Labours of the Twelve Months in twelfth-century Byzantium”, εις: EMMA STAFFORD & JUDITH HERRIN (eds.), *Personification in the Greek World : From Antiquity to Byzantium*, [The Centre for Hellenic Studies, King’s College London, Publications 7], Ashgate, Aldershot, 2005, σσ. 309-23. [για την περιγραφή των μηνών στο μυθιστόρημα του Μακρεμβολίτη]
- JOUANNO CORINNE, “Discourse of the Body in Prodomos, Eugeneianos and Macrembolites”, εις: P.A. AGAPITOS – D.R. REINSCH (hrsg.), *Der Roman im Byzanz der Komnenenzeit. Referate des Internationalen Symposiums an der Freien Universität Berlin, 3. bis 6. April 1998*, [Meletemata. Beiträge zur Byzantinistik und Neugriechischen Philologie, 8], Frankfurt a.M., 2000, σσ. 81-93.
- _____, “A Byzantine Novelist staging the Ancient Greek World: Presense, Form, and Function of Antiquity in Makrembolites’ *Hysmine and Hysminias*”, εις: Σ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΗΣ – Μ. ΠΑΣΧΑΛΗΣ (εκδ.), *Η Πρόσληψη της Αρχαιότητας στο Βυζαντινό και Νεοελληνικό Μυθιστόρημα*, Αθήνα, 2005, σσ. 17-29.
- KALDELLIS, *The Christian Parthenon*, σσ. 134-35, 151, 168, 173.
- A. K(AZH DAN), s.v. Makrembolites, Eustathios, ODB, vol. II, σ. 1273.
- ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ Φ., “Η Ἐκφρασις τῶν ξυλοκονταριῶν ἔργον Εὐσταθίου τοῦ Μακρεμβολίτου”, *NE* 6 (1909), 492-94. [ίσως είναι επισφαλής η απόδοση]
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Εὐσταθίου τοῦ Μακρεμβολίτου τῶν καθ’ Ὑσμίνην καὶ Ὑσμινίαν λόγοι ια’”, *NE* 17 (1923), 304-306. [απαρίθμηση χφφ που παραδίδουν το ἔργο]
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, II, σσ. 573-54, αρ. 1041 [Ἐπαρχον Εὐμάθιον ἢ σφραγὶς γράφει | Μακρεμβολίτην καὶ γραφῶν κῦρος φέρει]
- MACALISTER SUZANNE, “Byzantine twelfth-century romances: a relative chronology”, *BMGS* 15 (1991), 175-210.
- MAGDALINO P., “Eros the King and the King of Amours: Some Observations on *Hysmine and Hysminias*”, *DOP* 46 (1992), [= *Homo Byzantinus. Papers in Honor of Alexander Kazhdan*, ed. A. CUTLER - S. FRANKLIN], 197-204.
- _____, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 381, 396, 402.
- MAGDALINO – MACRIDES, “The Fourth Kingdom”, σσ. 148-52. [για μυθ. του Μακρεμβ.]

- MEUNIER FLORENCE, “Les citations chrétiennes chez les romanciers du XIIe siècle: Une manipulation?”, *Erytheia* 30 (2009), 129-140. [για χρήση χριστιανικών χωρίων σε μυθιστόρημα Κομνηνείας εποχής γενικά & Μακρεμβολίτη]
- _____, “Eustathe Makrembolites, Hysmine et Hysminias: des vertus peu orthodoxes”, *Erytheia* 31 (2010), 133-144. [η παρουσίαση των 4 κεφαλαιωδών αρετών (Φρόνησις-Ισχύς-Σωφροσύνη-Θέμις) στο μυθ. του Μακρεμβολίτη είναι πρωτότυπη]
- MILOVANOVIĆ-BARHAM ČELICA, “Aldhelm's Enigmata and Byzantine riddles”, *Aglo-Saxon England* 22 (1993), 51-64. [για τα αινίγματα του Μακρεμβολίτη]
- MULLETT MARGARET, “From Byzantium, with love”, εις: LIZ JAMES (ed.), *Desire and Denial in Byzantium. Papers from the Thirty-first Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Sussex, Brighton, March 1997*, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publications 6], Ashgate/Variorum, Aldershot, 1999, σσ. 3-22. [ιδ. σσ. 7-8 για ερωτικές επιστολές στο μυθιστόρημα]
- NILSSON INGELA, “Spatial Time and Temporal Space: Aspects of Narrativity in Makrembolites”, εις: P.A. AGAPITOS – D.R. REINSCH (hrsg.), *Der Roman im Byzanz der Komnenenzeit. Referate des Internationalen Symposiums an der Freien Universität Berlin, 3. bis 6. April 1998*, [Meletemata. Beiträge zur Byzantinistik und Neugriechischen Philologie, 8], Frankfurt a.M., 2000, σσ. 94-108.
- _____, “Static Imitation or Creative Transformation? Achilles Tatius in *Hysmine and Hysminias*”, *International Conference on Ancient Novel*, 2000, σσ. 82-83.
- _____, *Erotic Pathos, Rhetorical Pleasure: Narrative Technique and Mimesis in Eumathios Makrembolites' Hysmine & Hysminias*, Uppsala, 2001.
- _____, “Desire and God Have Always Been Around, in Romance and Romance Alike”, εις: INGELA NILSSON (ed.), *Plotting with Eros. Essays on the Poetics of Love and the Erotics of Reading*, University of Copenhagen, Museum Tusulanum Press, 2009, κεφ. 11, σσ. 235-260.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ –ΚΕΡΑΜΕΥΣ Α., “Ἀθηναϊκὰ ἐκ τοῦ ιβ' καὶ ιγ' αἰῶνος”, *Ἀρμονία* 3 (1902), 209-24, 273-93, αρ. 9, σσ. 292-93: Τοῦ Μακρεμβολίτου πρὸς τὸν ὑπέρτιμον [μητροπολίτην Ἀθηνῶν Νικόλαον Ἄγιοθεοδωρίτην]· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ –ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 247-48· πρβλ. και Ν.Α. ΒΕΗΣ, “Aus dem Nachlasse von N.A. Bees: α) Περιγραφή του κώδικος Ἰσαάκ Μεσοποταμίτου (=Petropol. Graec. CCL), β) Unedierte Schriftstücke aus der Kanzlei des Johannes Apokaukos des Metropolitens von Naupaktos in Aetolien”, *BNJ* 21 (1971-74), εκδ. 1976, 1-160 [με προλεγόμενα, προσθήκες & παρατηρήσεις της ΕΛΕΝΗΣ ΒΕΗ-ΣΕΦΕΡΛΗ], σ. 49.
- POLJAKOVA SOFIA V., “K voprosu o datirovke romana Evmatija Makremvolita (Zur Frage der Datierung des Romans des Eumathius Makrembolites)”, *VV* 30 (1969), 113-23.
- _____, “O chronologičeskoj posledovatelnosti romanov Evmatija Makromvolita I Feodora Prodroma (Über die chronologische Aufeinanderfolge der Romane von Eumathius Makrembolites und Theodoros Prodromos)”, *VV* 32 (1971), 104-08.
- _____, “Ekfrasa 12 mesjacev Evmatija Makremvolita (L'ekphrasis dei 12 mesi di Eumazio Macrembolita)”, *Palest. Sbornik* 33 (1971), 114-24.
- _____, “Evmatij i Achill Tatij. K Voprosu o transformacii grečeskogo romana v Vizantii (Eumazio e Achille Tazio. Sulla trasformazione del romanzo greco a Bisanzio)”, *Antičnost' i souremenmost'. K. 80-letiju F.A. Petrovskog*, Moskva, 1972, σσ. 380-86.
- _____, “Nekotorije nabljudenija nad povestvovatel'noj maneroj Evmafija Makremvolita (Qualche considerazione sul genere di narrazione di Eumazio Macrembolita)”, *VV* 35 (1973), 187-94.
- _____, “K voprosu o vizantino-francuzskich literaturnych svjazjach (“Povest' ob Ismine i Isminij” Evmafija Makremvolita i “Roman o roze” Gijoma de Lorris) [A proposito del rapporto letterario franco-bizantino. Il racconto su Ismine e Isminia di

Eumazio Macrembolita e il Roman de la rose di Guillaume de Lorris]”, *VV* 37 (1976), 114-22.

- REY A.L., “Un ingrédient du roman: les scènes de repas chez Eustathios Makrembolitès”, *Université de Genève. Cahiers de la Faculté des Lettres* 1996, 40-44.
- ROILLOS P., “Amphoteroglossia: The Role of Rhetoric in the Medieval greek Learned Novel”, εις: P.A. AGAPITOS – D. R. REINSCH (hrsg.), *Der Roman im Byzanz der Komnenenzeit. Referate des Internationalen Symposiums an der Freien Universität Berlin, 3. bis 6. April 1998*, [Meletemata. Beiträge zur Byzantinistik und Neugriechischen Philologie, 8], Frankfurt a.M., 2000, σσ. 109-26. [ανατύπ. εις: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, [Greek Literature, vol. 9], New York, 2001, ch. 17].
- _____, *Amphoteroglossia*, σποράδην.
- Tusculum Lexikon, s.v. Μακρεμβολίτης Ευστάθιος, σ. 320.
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 1350, σσ. 575-576.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- “Ένα ακόμη μέλος της ίδιας οικογενείας υπήρξε ο Θεόδωρος Μακρεμβολίτης *σεβαστός*, του οποίου σώζεται σφραγίδα (11ου/12ου αι.), βλ. J. COTSONIS, “Narrative Scenes on Byzantine Lead Seals (Sixth-Twelfth Centuries): Frequency, Iconography and Clientele”, *Gesta* 48/1 (2009), 55-86, σ. 78, αρ. 54.
- Για άλλες σφραγίδες μελών της οικογενείας βλ. J.-C. CHEYNET – D. THEODORIDIS, *Sceaux Byzantins de la collection D. Theodoridis. Les sceaux patronymiques*, [Collège de France – CNRS, Centre de Recherche d’Histoire et Civilisation de Byzance/Monographies, 33], Paris, 2010, αρ. 126-128, σσ. 137-139 [Ιω. Μακρεμβολίτης κριτής Χαλδίας, Θεόδωρος Μακρεμβολίτης κριτής Οψικίου, Θεόδωρος Μακρεμβολίτης επ. Μηθύμνης (για τον τελευταίο βλ. A. KALDELLIS – S. EFTHYMIADIS, *The Prosopography of Byzantine Lesbos, 284-1355 A.D. A Contribution to the Social History of the Byzantine Province*, Vienna, 2010, αρ. 145-146, σσ. 112-13)].
- Ένας Μιχαήλ Μακρεμβολίτης (PLP, CD-ROM ed., αρ. 16353), *δούξ και άπογραφεύς τῆς νήσου Λήμνου*, είναι ο συντάκτης του σιγιλλιώδους γράμματος του Ιανουαρίου του έτους 1285, ed. ΜΑΡΙΑ ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Έγγραφα Πάτμου*, τόμ. Β΄: *Έγγραφα Δημοσίων Λειτουργών*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, έγγρ. υπ’ αρ. 74, σσ. 217-223.
- Για άλλους Μακρεμβολίτες στην Παλαιολόγεια περίοδο βλ. PLP, αρ. 13651 (ένας ανώνυμος *μέγας διοικητής*) και 13652 (Άλέξιος Μακρεμβολίτης).

131. Μαλάκης Εϋθύμιος = i. *μητροπολίτης Νέων Πατρών (Υπάτης)*

Σφραγίδα του μητροπολ. Νέων Πατρών Ευθυμίου Μαλάκη (πηγή: LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 763).

ΕΡΓΑ :

I) ORATIONES

1. Μονωδία τοῦ σοφωτάτου κυρίου Εϋθυμίου, άναγνωσθεΐσα ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ άγιωτάτου Θεσσαλονίκης κυρίου Εϋσταθίου, μετᾶ τινας ἡμέρας τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, ed. Κ.Γ. ΜΠΟΝΗΣ, *Εϋθυμίου τοῦ Μαλάκη, μητροπολίτου Νέων Πατρών*

(Υπάτης), [δεύτερον ἡμισυ ἰβ' ἑκατ.] τὰ σωζόμενα, [Θεολογική Βιβλιοθήκη, 2] Αθήνα, 1937, σσ. 78-94.

2. <Λόγος> τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Νέων Πατρῶν κυροῦ Εὐθυμίου <εἰς τὸν αὐτοκράτορα κύριν Μανουὴλ Κομνηνόν> μετὰ τὴν τῆς Περισίδος <νικηφόρον στρατείαν ἐπανακάμψαντα>, ed. Κ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη, μητροπολίτου Νέων Πατρῶν (Υπάτης), [δεύτερον ἡμισυ ἰβ' ἑκατ.] τὰ σωζόμενα*, τεύχος Β': *Δύο Ἐγκωμιαστικοὶ Λόγοι, νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενοι, εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Α' Κομνηνόν (1143/80)*, Αθήνα, 1949, [ἀνατύπωσις ἐκ τῆς *Θεολογία* 19 (1941/48), 513-58, 708-17· 20 (1949), 140-56, 280-300], σσ. 20 [524]-46 [550].
3. Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἐπαινετ(ήριος ≠ -ικός leg. HUNGER, *Cod. Vindobon. Phil. 321, Katalog*, t. I, σ. 410) τοῦ κατηχητηρίου Λόγου τοῦ αὐ(τοκράτορος), ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Β', σσ. 47 [551]-54 [558].
4. <Μονωδία στὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ Κοντοστέφανο>, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 142-54.
5. Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἐπιτάφιος εἰς τῶν Ἀθηνῶν τὸν ὑπέρτιμον, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 154-62.
6. Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κύριον Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ἐκφωνηθεὶς ὅτε εἰσηλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ σουλτάνος προσελθὼν αὐτῷ, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 162-87.

II) DISSERTATIUNCULA

1. <Euthymii ep. Novarum Patrarum de adoratione st. Crucis>, inc.: Δι' αἰτίαν τὸ τοῦ Σταυροῦ ξύλον ἐν μέσῳ τοῦ τῶν νηστειῶν καιροῦ προτίθεται προσκυνούμενον πάντως ..., ed. L. ALLATIUS, *De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione*, Coloniae Agrippinae (Cologne), 1648, [ἀνατύπ. με πρόλογο τοῦ KALLISTOS T. WARE, Gregg International, 1970], col. 1438. [τὸ κείμεν. παραδίδεται ἀπὸ τοῦ *cod. Vat. gr. 672*, ff. 290v-291 καὶ *cod. Vat. gr. 1900*, ff. 445v-446v, που εἶναι ἀπόγραφο τοῦ πρώτου]

III) VERSUS

1. Τοῦ μακαριωτάτου μητροπολίτου Νέων Πατρῶν κυροῦ Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη στίχοι γραφέντες εἰς τὸ λουτρὸν τοῦ Χούμνου, μέσον ὄν κήπου, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 89-90· ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη, μητροπολίτου Νέων Πατρῶν (Υπάτης), [δεύτερον ἡμισυ ἰβ' ἑκατ.] τὰ σωζόμενα*, [Θεολογική Βιβλιοθήκη, 2] Αθήνα, 1937, σ. 37.

IV) EPISTULAE

1. Τοῦ ὑπερτίμου πατρὸς κυροῦ Εὐθυμίου ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἀθηνῶν κυρὸν Μιχαὴλ τὸν Χωνιάτην, ed. Μ. TREU, “Περὶ Εὐθυμίου Νέων Πατρῶν τοῦ Μαλάκη”, *ΔΙΕΕΕ* 5 (1900), 200-206· ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 98-102 = Τοῦ ὑπερτίμου [Νέων] Πατρῶν κῦρ Εὐθυμίου [τοῦ Μαλάκη] ἐπιστολὴ πρὸς τὸν τῶν Ἀθηνῶν κῦρ Μιχαὴλ τὸν Χωνιάτην, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Φερδινάνδου Γρηγοροβίου, Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως, μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς Γερμανικῆς μετὰ διορθώσεων καὶ προσθηκῶν ὑπὸ ΣΠ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ*, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις, 1904, [ἀνατύπ. Ἀθήνα, 1977], σσ. 730-37· ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 38-43.
2. Ἐταίρω, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σ. 44.

3. Αντίγραμμα εταίρω, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 44-45.
4. Δεητική. οἴκτου δεόμενος, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σ. 45.
5. (ἀνεπίγραφος), ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σ. 46.
6. Πρὸς ἀξιωματικὸν ἀτάσθαλον ὄντα, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 46-47.
7. Ἐταίρω, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 47-48.
8. Ἐταίρω, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 48-49.
9. Βάρδα ἀρχιτελώνη, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 49-50.
10. Νικολάω διακόνω καὶ κουβουκλεισίω, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 51-52.
11. Ἐταίρω, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σ. 52.
12. Κωνσταντίνω, μητροπολίτη Πατρῶν, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 52-53.
13. Γρηγ[ο]ρ[ίω] ἀ[δε]ί[λφω], ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 53-54.
14. Κωνσταντίνω, μητροπολίτη Πατρῶν, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σ. 54.
15. Εἰς φλύαρον καὶ ἀπαίδευτον, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σ. 55.
16. Ἐταίρω μὴ ταχέως γράψαντι, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σ. 56.
17. Ἀντίγραμμα πρὸς τὸν γράψαντα φίλον, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 56-57.
18. Ἰωάννη κληρικῶ, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σ. 57.
19. Ἐπιφανίω χαρτουλαρίω πρὸς τὸ φέρειν τὰς ὕβρεις γενναίως, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 57-58.
20. Πρὸς τὸν κατὰ πνεῦμα πατέρα, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 58-59.
21. Τῶ αὐτῶ, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 59-60.
22. Ἐταίρω, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 60-62.
23. Πρὸς τὸν ἐξ ἀναξίων πλούσιον γενόμενον καὶ φιλίας ὀλιγωροῦντα καὶ ἑαυτοῦ ὥσπερ ἐπιλαθόμενον, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 62-63.
24. Τῶ αὐτῶ, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 63-64.
25. Πρὸς δολιότροπον φίλον, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σ. 64.
26. Ἀπαιδεύτῳ κληρικῶ, κακῶς διατεθέντι περὶ τὸν φίλον, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 64-65.
27. Πρὸς τὸν καταφρονητικῶς διατεθέντα περὶ τὸν φίλον ἢ καὶ πρὸς τὸν μὴ ἐπιστείλαντα, ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 65-66.
28. Τῶ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως Θεοδοσίῳ τῶ Α', ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 90-91· ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 66-67.
29. Τῶ κριτῇ τοῦ βήλου κύρι Λέοντι τῶ Μοναστηριώτῃ, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 91-92· ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εύθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 67-68.

30. Τῷ Εὐσταθίῳ Θεσσαλονίκης, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σ. 92· ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 68-69.
31. Τῷ σεβαστῷ καὶ μεγάλῳ δρουγγαρίῳ κῆρι Ἀνδρονίκῳ τῷ Καματηρῷ, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 92-93· ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 69-70.
32. [Τῷ αὐτῷ], ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 93-94· ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σ. 70. [ἀκέφαλος ἢ ἐπιστολὴ]
33. Πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀθηνῶν τοῦ ὑπερτίμου Νέων Πατρῶν κῆρ Εὐθυμίου, ed. Σ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα*, 2 τόμ., Αθήνα, 1879-1880 [ανατύπ. Groningen, 1968], τόμ. Β', σσ. 399-400· ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σ. 94· ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σ. 71.
34. Τῷ αὐτῷ Ἀθηνῶν κυρῷ Μιχαὴλ τῷ Χωνιάτῃ, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 94-98· ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 72-75.
35. Τῷ Θεσσαλονίκης κῆρ Εὐσταθίῳ, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σ. 98· ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 75-76.

V) MEMORANDA

1. Ὑπομνήστρια διαφόρων ὑποθέσεων, α'-θ', ed. ΜΠΟΝΗΣ, *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη τὰ σωζόμενα*, Α', σσ. 76-78.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 84, 127, 193, 195, 201-203, 211, 216.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 182, 616.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, “Ξεχασμένες μαρτυρίες”. [αρ. Β21]
- DARROUZÈS J., “Notes sur Euthyme Tornikès, Euthyme Malakès et Georges Tornikès”, *REB* 23 (1965), 148-67, ιδ. σσ. 155-63.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 126, 136f., 192, 206, 218f., 220f., 222, 224f., 228, 230, 235, 427.
- KALDELLIS, *The Christian Parthenon*, σσ. 126-27, 134, 146, 196, 204.
- A. K(AZH)DAN), s.v. Malakes, Euthymios, ODB, vol. II, σ. 1275.
- ΚΟΛΟΒΟΥ Φ., *Μιχαὴλ Χωνιάτης, Συμβολὴ στη μελέτη του βίου και του έργου του. Το Κορpus των ἐπιστολῶν*, [Ακαδημία Αθηνῶν/Πονήματα, Συμβολές στην ἐρευνα της Ἑλληνικῆς και Λατινικῆς Γραμματείας, 2], Αθήνα, 1999, σσ. 50, 52, 76, 106, 112-117, 121, 125-27, 177, 185-87, 190, 192 198, 207, 216 κ.ε.
- ΚΟΛΟΒΟΥ, *Michaelis Choniatae Epistulae*, σσ. 22-23: Τῷ Νέων Πατρῶν καὶ ὑπερτίμῳ κῆρ Εὐθυμίῳ· σσ. 23-26: Τῷ αὐτῷ· σσ. 31-32: Τοῦ αὐτοῦ τῷ Νέων Πατρῶν καὶ ὑπερτίμῳ κῆρ Εὐθυμίῳ· σσ. 32-33: Τῷ αὐτῷ· σσ. 98-99: Τῷ Νέων Πατρῶν· σ. 105: Τῷ Νέων Πατρῶν.
- _____, *Die Briefe des Eustathios*, σσ. 122-126: Τῷ Νέων Πατρῶν κυρῷ Εὐθυμίῳ· σσ. 127-128: Τῷ αὐτῷ.

- KOMINHS, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα*, σσ. 156-157.
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σσ. 583-84, no. 763 [Εὐθυμίου σφράγισμα Πατρῶν ποιμένος / τῶν Ἑλλαδικῶν, οὐχὶ τῶν Κατωτέρω]
- LITTLEWOOD A.R., “A Statistical Survey of the Incidence of Repeated Quotations in Selected Byzantine Letter-Writers”, εἰς: J. DUFFY – J. PERADOTTO (eds.), *GONIMOS. Neoplatonic and Byzantine Studies Presented to L.G. Westerink at 75*, Buffalo – New York, 1988, σσ. 137-54. [ποσοτική ἀνάλυση χωρίων που ἀντλήθηκαν ἀπὸ ἐκκλησ.-θεολογικὲς & κοσμικὲς πηγές, & ο ἀριθ. που ἐπαναλαμβάνονται σε ἐπιστ. Μαλάκη]
- MAGDALINO & NELSON, “The Emperor in Byzantine Art”, σσ. 132-35, 166.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 154, 177, 344, 389, 454-58, 462-63, 465-69, 479, 481.
- MEINEKE A., *Ioannis Cinnami Epitome. Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum ad fidem codicis Vaticani*, [CSHB], Bonnae, 1836, σ. 254.10· πρβλ. C.M. BRAND (αγγλ. μτφρ.-σχολ.), *Deeds of John and Manuel Comnenus, by John Kinnamos*, New York, 1976, σσ. 5, 191, 255 υποσημ. 4.
- ΜΕΡΙΑΝΟΣ Γ., “Προστατεύοντας τα συμφέροντα ποιμνίου και μητρόπολης. Κατάδειξη δημοσιονομικῶν ἀτασθαλιῶν με ἀφορμὴ ἐπιστολές του Εὐθυμίου Μαλάκη”, στο: Δ. Β. ΓΟΝΗΣ (ἐπιμ.), *Ἡ Υπάτη στην ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, την ἐκκλησιαστικὴ τέχνη και τον ἐλλαδικὸ μοναχισμό (Υπάτη, 8-10 Μαΐου 2009)*. Πρακτικά, Ἀθήνα, 2011, σσ. 273-291.
- NESBITT J.W. – ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Ν. (eds.), *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*, vol. 2, Dumbarton Oaks, 1994, αρ. 18.1, σ. 58: Εὐθυμίου σφράγισμα Πατρῶν ποιμένος / τῶν Ἑλλαδικῶν, οὐχὶ τῶν κατωτέρω.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ Α., “Ἀθηναϊκὰ ἐκ τοῦ ἰβ’ καὶ ἰγ’ αἰῶνος”, *Ἀρμονία* 3 (1902), 209-24, 273-93.
- _____, *Noctes Petropolitanae*, αρ. Γ. 2, σσ. 115-125: Τοῦ αὐτοῦ. Μονωδία εἰς τὸν ὑπέρτιμον Νέων Πατρῶν J. DARROUZÈS, “Les discours d’Euthyme Tornikès (1200-1205)”, *REB* 26 (1968), II, σσ. 76-89.
- _____, “Εὐθύμιος Μαλάκης μητροπολίτης Νέων Πατρῶν”, *Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσού, Ἐπετηρὶς* 7 (1903), 13-38.
- _____, “Διορθώσεις εἰς Εὐθύμιον Μαλάκην καὶ Εὐθύμιον Τορνίκην”, *Ἀθηνᾶ* 15 (1903), 479-483.
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλικούς λόγους της ἐποχῆς, μεταξύ των οποίων και του Μαλάκη]
- SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, ἐνότητα 15, αρ. 45-47, σσ. 196-200.
- STADTMÜLLER, *Michael Choniates*, Exkurs 7. Euthymios Malakes, metropolit von Neai Patrai. Eine prosopographische Skizze, σσ. 306 [184]-312 [190].
- STONE A., “The Moods and Tenses in Eustathian and Late Twelfth-Century High-Style Byzantine Greek”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 19 (2009), 99-145.
- _____, “Euthymios Malakes in theatron”, *Βυζαντινά* 30 (2010), 55-65.
- ΤΙΜΠΛΑΛΕΞΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ἰατρικὰ ζητήματα σε ἐπιστολές του Μαλάκη]
- TREU M., “Περὶ Εὐθυμίου Νέων Πατρῶν τοῦ Μαλάκη”, *ΔΙΕΕΕ* 5 (1900), 197-218.
- *Tusculum Lexikon*, s.v. Μαλάκης Εὐθύμιος, σσ. 321-22.
- VAN DIETEN J.-L., *Nicetae Choniatae Historia*, CFHB XI/1-2, Berlin-New York, 1975, σ. 331,95.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 810, σσ. 366-67.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Ο ΜΠΟΝΗΣ εκδίδει τις επιστολές του Μαλάκη από τον κώδ. **Phillipps 1480 (076)**, 15ου αι., ff. 1-14, της Staatsbibliothek zu Berlin (Preussischer Kulturbesitz), τον οποίο θεωρεί μόνο μάρτυρα του κειμένου. Για τον κώδ. βλ. W. STUEMUND – L. COHN, *Verzeichniss der griechischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, I, 1890, σ. 28 (μάλιστα στον παραπάνω κατάλογο εσφαλμένα οι επιστολές αποδίδονται στον Ευθύμιο Ζυγαβηνό). Φαίνεται πώς οι επιστολές του Μαλάκη παραδίδονται όμως και από τον κώδ. **Paris. Suppl. gr. 249**, των ετών 1568-69, ff. 156-175(:), για τον οποίο βλ. OMONT, *Inventaire Sommaire*, III, σ. 238. Ο OMONT αποδίδει επίσης τις επιστολές στον Ζυγαβηνό πάλι.

132. **Μανασσῆς Ἀθανάσιος Γ' Ἀντιοχείας** = i. *μοναχὸς μονῆς Ἁγ. Ἰωάννου Θεολόγου τῆς ἐν Πάτμῳ*
 ii. *πατριάρχης Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας* (1157-22 Ἰουν. 1171)

ΕΡΓΑ :

I) ENCOMIUM

1. Ἀθανασίου τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ λειψάνου τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Χριστοδούλου, ed. I. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, εἰς: Κ. ΒΟΪΝΗΣ, *Ἀκολουθία ἱερά τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Χριστοδοῦλου τοῦ θαυματουργοῦ τοῦ καὶ κτήτορος τῆς ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ περιωνύμου βασιλικῆς καὶ αὐτοκρατορικῆς μονῆς τοῦ ἀγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου...*, Ἀθήνα 1884, σσ. 134-162. [BHG 304]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 641.
- FAILLER A., “Le patriarche d'Antioche Athanase Ier Manassès (1157-1170)”, *REB* 51 (1993), 63-75.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 367 υποσημ. 175.
- ΣΑΚΚΟΣ, “Ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστίν», σ. 184. [ο Ἀθανάσιος ἔλαβε μέρος στη σύνοδο, στα πρακτικά της οποίας δίδεται μάλιστα το επώνυμό του]
- ΒΡΑΝΟΥΣΗ ΕΡΑ, *Τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου ἰδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς. Φιλολογικὴ παράδοσις καὶ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι*, [Δωδεκανησιακὴ ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ ἐταιρεία. Ἀὐτοτελὴ δημοσιεύματα – 2], Ἀθῆναι, 1966, σσ. 58-66.

133. **Μανασσής Κωνσταντίνος** = i. διδάσκαλος

Ο Κων. Μανασσής, συγγραφέας της χρονογραφίας με τίτλο *Σύνοψις Χρονική*, σε μικρογραφία του κωδ. *Vindob. Hist. gr. 91*, 14ου αι., φ. 1r (πηγή: ΙΕΕ, τόμ. Θ', σ. 389).

ΕΡΓΑ :

I) CHRONICON

1. Τοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ Σύνοψις Χρονική, ἀρχόμενη ἀπὸ κοσμοποιίας μέχρι τοῦ κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου, ed. I. Bekker, *Constantini Manassis Breviarium Historicae metricum*, [CSHB], Bonnae, 1836· PG 127, cols. 219-472· ed. O. ΛΑΜΨΙΔΗΣ, *Constantini Manassis Breviarium Chronicum*, [CFHB, Series Atheniensis, 36/1-2], 2 vols., Ακαδημία Αθηνῶν, 1996· O. ΛΑΜΨΙΔΗΣ (Εἰσαγωγή – ἀπόδοση – σχόλια – εὐρετήριο), *Κωνσταντίνου Μανασσῆ Σύνοψις Χρονική*, [Κείμενα Βυζαντινῆς Ἱστοριογραφίας, 11], Αθήνα, 2003.

II) POEMA ET VERSUS

1. Τὰ κατ' Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν, ed. ΕΥΔ. Θ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ, *Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Κωνσταντίνου Μανασσῆ καὶ κριτικὴ ἔκδοση τοῦ μυθιστορήματός του «Τὰ κατ' Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν»*, Θεσσαλονίκη, 1967· ed. O. MAZAL, *Der Roman des Konstantinos Manasses, Überlieferung, Rekonstruktion, Textausgabe der Fragmente*, [Wiener Byz. Studien, 4], Wien, 1967· ed. F. CONCA, *Il romanzo bizantino del XII secolo*, Torino, 1994, κείμε. σσ. 690-776.
2. <Ὀδοιπορικόν> Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου εἰς τὴν κατὰ τὰ Ἱεροσόλυμα ἀποδημίαν αὐτοῦ, ed. K. HORNA, "Das Hodoiporikon des Konstantin Manasses", *BZ* 13 (1904), 313-55· B. BALDWIN, *An Anthology of Byzantine Poetry*, Amsterdam, 1985, ανατύπ. στίχ. 218-63 βιβλίου Α & σχολ.· J. AERTS [αγγλ. μτφρ., εισαγ., σχολ.], "A Byzantine traveller to one of the Crusader States", εἰς: K. CIGGAAR – H. TEULE (eds.), *East and West in the Crusader States. Context, Contacts, Confrontations, III. Acta of the Congress held at Hermen Castle in September 2000*, [Orientalia Lovaniensia Analecta, 125], Dudley/Peeters, Leuven, 2003, σσ. 165-221.
3. Στίχοι τοῦ Μανασσῆ εἰς τὴν τοῦ Δαρείου ὑπόθεσιν, ὅπως ἐβασίλευσεν ὁ Δαρεῖος, ed. L. STERNBACH, "Constantini Manassae versus inediti", *WSt* 24 (1902), 473-77.
4. Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ γένος Ὀππιανοῦ διὰ στίχων πολιτικῶν ἐμμέτρων, ed. A. WESTERMANN, *Βιογραφοί. Vitarum Scriptores Graeci Minores*, Brunsvigae, 1845, σσ. 67-68· A. COLONNA, "De Oppiani vita antiquissima", *Bollettino del comitato per la preparazione dell'edizione nazionale dei classici greci e latini* 12 (1964), 33-40, κείμε. στις σσ. 38-39.

5. <Ἠθικὸ Ποίημα>, ed. E. MILLER, “Poème moral de Constantin Manassès”, *Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques en France* 9 (1875), 23-75. (από τον κώδ. Par. gr. 2750A)
- ⇒ ΣΗΜ.: Πρβλ. και τον κώδ. Vat. gr. 1898, τμ. XXIV, ff. 342-409 [για τον κώδ. βλ. P. CANART, *Codices Vaticani Graeci. Codices 1745-1962*, vol. I, In Bibliotheca Vaticana, 1970, σσ. 558-77, ιδ. σ. 575]. Απαντούν σε άλλα χφφ σύντομα αποσπάσματα που φαίνονται συγγενικά στη μορφή και στο περιεχόμενο με το λεγόμενο αυτό «Ἠθικὸ ποίημα» του Μανασσή, όπως στον κώδ. Oxon. Roë 18, έτους 1348, f. 451r [Περὶ τοῦ κακίστου φθόνου, ἀπὸ τῶν πολιτικῶν στίχων τοῦ Μανασσή κῦρ Κωνσταντίνου, inc.: Φθόνε, θηρίον χαλεπὸν, ληστὰ, φονεῦ, διώκτα... (δεν υπάρχει στον VASSIS, *Initia*): <Eiusdem versus politici de auro>, inc.: Χρυσὲ διώκτα, τύραννε, πάντολμε δολοπλό-κε... (VASSIS, *Initia*, σ. 871: αποδίδεται στην *Σύνοψη Χρονική*: <Alia pauca eiusdem auctoris>, inc.: Ἡ γάρ τοι φιλοχρήματος καὶ ρυπαρὴ καρδιά... (δεν υπάρχει στον VASSIS, *Initia*) [για τον κώδ. βλ. H.O. COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues, I: Greek Manuscripts*, reprinted with corrections from the edition of 1853, Bodleian Library, Oxford, 1969, στήλ. 471-79, ιδ. 477]. Τα δύο πρώτα παραπάνω αποσπάσματα (όπως και άλλα του Ψελλοῦ κ.ά. συγγραφέων) έχουν απαντιστεί και στην συλλογή του κώδ. Μετοχίου Παναγίου Τάφου 243, αρχ. 18ου αι. [για τον κώδ. βλ. ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, ἤτοι κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις...*, St. Petersburg, 1899 (ανατ. Bruxelles, 1963), τόμ. Δ', σ. 207]. Το απόσπασμα περὶ φθόνου υπάρχει και στον κώδ. Modena, Bibl. Estense e Univ., α. Μ. 9. 09 (olim Π.Α.2), 15ου-16ου αι., f. 171v [για τον κώδ. βλ. V. PUNTONI, “Indice dei codici greci della Biblioteca Estense di Modena”, *SIFC* 4 (1896), 379-536, ιδ. σσ. 380-84, [ανατύπ. στο CHRISTA SAMBERGER (επιμ.), *Catalogi Codicum Graecorum qui in minoribus Bibliothecis Italicis asservantur*, vol. I, Lipsiae 1968], σσ. 296-300]. Ενδεχομένως τέτοια αποσπάσματα υπάρχουν και στον κώδ. Πατριαρχ. Αλεξανδρείας 185 (ένα ανθολόγιο διαφόρων ρητόρων και ποιητών), ff. 7r-9v με τίτλο: «τὰ γνωμικὰ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσή» [για τον κώδ. βλ. Θ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ, *Κατάλογοι τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης*, τόμ. Α': *Χειρόγραφα*, Univ. of Utah Press, 1965², σσ. 128-99].
6. <Astrologisches Gedichte, der Sebastokratorissa Eirene gewidmet>, ed. E. MILLER, “Poèmes astronomiques de Théodore Prodrome et de Jean Camatère”, *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et d'autres bibliothèques* 23.2, Paris, 1872, 1-112, ιδ. σσ. 8-39. [αν και στους κώδικες συχνά το έργο προσγράφεται στον Θεόδ. Πρόδρομο, ανήκει όμως στην γραφίδα του Κων. Μανασσή => πρβλ. και κώδ. Παναγίας Χάλκης 151, έτους 1319, φφ. 106r-116r, όπου το έργο επιγράφεται ως εξής: Στίχοι τοῦ Μανασσή πρὸς τὴν δέσποιναν <Εἰρήνην> στίχ. χκδ' –για τον κώδ. βλ. M. KOUROUPOU et P. GEHIN, *Catalogue des manuscrits conservés dans la Bibliothèque du Patriarcat Œcuménique. Les Manuscrits du monastère de la Panaghia de Chalki*, Patriarcat Œcuménique, Istanbul - I.R.H.T. Paris, Brepols, Turnhout, 2008, vol. I, σ. 369]
- [HÖRANDNER, no. 137]
7. Τοῦ αὐτοῦ: εἷς τινα ///, ed. D. R. REINSCH, “Indizien einer Zuständigkeitsregelung für byzantinische Gerichte des 12. Jahrhunderts”, εις: R. M. KIESOW, REGINA OGOREK, SP. SIMITIS (hrsg.), *Summa. Dieter Simon zum 70. Geburtstag*, Frankfurt am Main, 2005, σσ. 505-509. [45 15σύλλαβοι στίχοι – το κείμεν. ευρέθη σε απεκομμένο περγαμ. φ., πωλημένο σε ιδιώτη συλλέκτη – βάσει μετρικῶν, υφολογ. και λεξικολογ. ενδείξεων το κείμεν. μπορεί ίσως να αποδοθεῖ στον Πρόδρομο ή στον Μανασσή]
- [DUBIUM ?]
8. <Κατανυκτικὸν ἀλφάβητον>, inc.: Ὁ πάλαι βλύσας ὕδατα πέτρας ἐξ ἀκροτόμου ..., ed. K. HORNA, “Einige unedierte stücke des Manasses und Italikos”, *Jahresbericht des königl. Sophiengymnasiums in Wien für das Schuljahr 1901/1902*, Wien 1902, σσ. 13-14, αρ. V.
- [SPURIUM]
- ⇒ Το 15σύλλαβο κατανυκτικὸ αὐτὸ ἀλφάβητο (που παραδίδεται ἀπὸ τον cod. Barocci 131, ff. 175r-v) αποδόθηκε με επιφυλάξεις ἀπὸ τον COXE, που περιέγραψε πρώτος τον κώδ., στον Κων. Μανασσή και έπειτα ἀπὸ τον N. WILSON στον Μιχ. Ἰταλικό. Και ο D. N. ANASTASIJEWIC, “Alphabetete”, *BZ* 16 (1907), 479-501, βλ. σ. 480 ακολουθώντας τον COXE προφανώς το αποδίδει διατακτικά στον Μανασσή. Ανήκει όμως στον πατριάρχη Γερμανό Β', βλ. I. VASSIS, *Initia Carminum Byzantinorum*, [Supplementa Byzantina, 8], De Gruyter, Berlin-New York, 2005, σ. 535.

III) ORATIONES ET MONODIAE

1. Μονωδία ἐπὶ τῇ σεβαστῇ κυρᾷ Θεοδώρα τῇ τοῦ Κοντοστεφάνου κυροῦ Ἰωάννου συζύγῳ· τοῦ Μανασσῆ, ed. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, “Ρητορικὸν γύμνασμα τοῦ Μανασσῆ”, *VV* 5 (1898), 671-77 [ἡ ἐκδοσις ἀπὸ κώδ. τοῦ Καίρου, στὸν ὁποῖο κώδικα τὸ κείμενον εἶναι προφανῶς κολοβόν, διότι φθάνει μόνον ὡς τὸν στίχ. 87, πρβλ. ἐκδ. KURTZ]· ed. E. KURTZ, “Два произведения Константина Манасси, относящиеся къ смерти Феодорби Контоστεфанины (Δύο ποιήματα Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ σχετιζόμενα πρὸς τὸν θάνατον τῆς Θεοδώρας Κοντοστεφανίνας)”, *VV* 7 (1900), 621-45, ἰδ. σσ. 630-35.
2. Παραμυθητικὸν εἰς τὸν κυρὸν Ἰωάννην τὸν Κοντοστέφανον, ed. KURTZ, “Два произведения Константина Манасси”, *ibid.* σσ. 636-45.
3. Τοῦ αὐτοῦ (sc. Μανασσῆ). Πρὸς τὸν βασιλέα κυρὸν Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ed. E. KURTZ, “Eshche dva neizdannych proizvedeniya Konstantina Manassi (“Ἔτερα δύο ἀνέκδοτα ποιήματα Κωνσταντίνου Μανασσῆ)”, *VV* 12 (1905), 69-98, σσ. 88-98.
4. <Λόγος προσφωνητικὸς πρὸς τὸν λογοθέτην τοῦ δρόμου κυρὸν Μιχαὴλ τὸν Ἁγιοθεοδωρίτην· τοῦ Μανασσῆ>, ed. K. HORNA, “Eine unedierte Rede des Konstantin Manasses”, *WSt* 28 (1906), 171-204, σσ. 173-84.
5. Λόγος ἐπικήδειος τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ πρὸς τὸν ἀποιχόμενον κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἔγγονον τοῦ καίσαρος, ed. E. KURTZ, “Eustathija Thessalonikijskago I Konstantina Manassi monodii na končinu Nikifora Komnina (Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης καὶ Κωνσταντίνου Μανασσῆ, μονωδία περὶ τοῦ θανάτου Νικηφόρου Κομνηνοῦ)”, *VV* 17 (1910), 283-322, αρ. II, σσ. 302-22.

IV) OPUSCULA RHETORICA ALIA

1. Τοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ μονωδία ἐπὶ ἀστρογλήνῳ αὐτοῦ τεθνηνότητι, ed. K. HORNA, “Einige unedierte stücke des Manasses und Italikos”, *Jahresbericht des königl. Sophiengymnasiums in Wien für das Schuljahr 1901/1902*, Wien 1902, σσ. 3-9.
2. Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου ἔκφρασις ἀνθρώπου μικροῦ, ed. L. STERNBACH, “Constantini Manassae ekphrasis inedita”, εἰς: *Symbolae philologorum Polonorum quibus amici et discipuli Ludovico Cwiklinski wquinque lustra felicissime peracta congratulantur*, Leopoli, 1901, σσ. 11-20.
3. Ἐκφρασις ἀλώσεως σπίνων καὶ ἀκανθίδων τοῦ σοφωτάτου κυροῦ Μανασσῆ, ed. L. STERNBACH, “Analecta Manassea”, *Eos* 7 (1901), 180-94, ἰδ. σσ. 181-86.
4. Τοῦ φιλοσόφου καὶ ῥήτορος κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ ἔκφρασις εἰκονισμάτων ἐν μαρμάρῳ κυκλοτερεῖ, κατὰ μέσον μὲν τυπούντων τὴν γῆν ἐν μορφῇ γυναικός, κύκλῳ δὲ παρόντων ὀπωρῶν καὶ τινῶν ζώων θαλασσίων καὶ ἄλλων διαφόρων, ed. L. STERNBACH, “Beiträge zur Kunstgeschichte. Konstantinos Manasses”, *Jahreshefte des Österr. Archäol. Institutes in Wien* 5 (1902), Beiblatt, Spalte 65-94, ἰδ. στ. 74-83· ed. O. ΛΑΜΨΙΔΗΣ, “Der vollständige Text der Ἐκφρασις Γῆς des Konstantinos Manasses”, *JÖB* 41 (1991), 189-205. [πληρέστερη ἐκδοσις]· Π. ΑΓΑΠΗΤΟΣ & ΕΥΤΕΡΠΗ ΜΗΤΣΗ (εἰσαγωγικὸ δοκίμιον), & M. HINTERBERGER (ἀνθολόγησις, μτφρ. & σχολ.), *Εἰκῶν καὶ Λόγος. Ἐξὶ βυζαντινῶν περιγραφῶν ἔργων τέχνης*, Αθήνα, 2006, σσ. 51-73.
5. Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου ἔκφρασις εἰκονισμάτων ἐν μ<αρμά>ρῳ κυκλοτερεῖ κατὰ μέσον μὲν ἐχόντων τὸν Κύκλωπα τοὺς Ὀδυσσεῶς ἐταίρους διασπαράσσοντα καὶ ἐσθίων<τ>α καὶ Ὀδυσσεῶ οἴνου ἀσκὸν προσφέροντα καὶ

δεξιούμενον πόσει τὸν Κύκλωπα, ed. STERNBACH, “Beiträge zur Kunstgeschichte”, ιδ. στ. 83-85.

6. Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου ἔκφρασις κυνηγεσίου γεράνων, ed. KURTZ, “Eshche dva neizdannych proizvedeniya Konstantina Manassi”, σσ. 79-88· Θ. Α. ΝΗΜΑΣ (Εισαγωγή – κείμενο – μετάφραση – σχόλια – γλωσσάριο), *Η «Ἐκφρασις κυνηγεσίου γεράνων» του Κωνσταντίνου Μανασσή*, Θεσσαλονίκη, 1984.

V) EPISTULAE

1. <Τῷ λογοθέτῃ τοῦ δρόμου κυρῷ Μιχαήλ τῷ Ἁγιοθεοδωρίτῃ>, ed. HORNA, “Eine unedierte Rede des Manasses”, σ. 185.
2. Τῷ πανσεβάστῳ κυρῷ Γεωργίῳ, τῷ υἱῷ τοῦ μεγάλου δομεστίκου, ed. HORNA, “Eine unedierte Rede des Manasses”, σσ. 185-86.
3. Τῷ κυρῷ Μιχαήλ τῷ Ἀγγελοπούλῳ, ed. HORNA, “Eine unedierte Rede des Manasses”, σ. 186.
4. Εἰς Γεράσιμον τὸν νέον, ed. HORNA, “Eine unedierte Rede des Manasses”, σσ. 186-87.
5. <άνων. ἐπιστολή>, cod. **Barocci 131**, f. 175v = Τοῦ Μανασσῆ κῦρ Κωνσταντίνου ἐνόδιον προσφώνημα [sc. πρὸς τὸν Μανουήλ Α΄ Κομνηνό], cod. **Barocci 131**, ff. 484r-v, inc.: Οὔτε τὸν ἥλιον ἀκτίνων χωρὶς ἀναβαίνοντα ..., ed. K. HORNA, “Einige unedierte stücke des Manasses und Italikos”, *Jahresbericht des königl. Sophiengymnasiums in Wien für das Schuljahr 1901/1902*, Wien 1902, σ. 12, αρ. IV· ed. R. BROWNING, *Notes on Byzantine Prooimia*, [Wiener Byzantinische Studien, Bd. I, Supplement], Wien, 1966, αρ. μ΄, σ. 26.

VI) SCHEDAE

1. («Τοῦ Μανασσῆ»). Ὑμνος στη Θεοτόκο. Συνοδεύεται ἀπὸ παρασελίδια γραμματικά σχόλια, inc.: [Ε]ἰ καὶ μὴ τῷ τῆς σοφίας ὄρει προσήγγισα, ἀλλὰ πάλιν παρθένε, ὕμνων προσαράξω σοι ... – des.: ... εὐθυδρομοῦμεν εἰς ἀνέσπερον σέλας. – cod. **Vat. Pal. gr. 92**, ff. 232r-233r = cod. **Mon. gr. 201**, f. 97r = cod. **Vat. Ottobon. gr. 32**, ff. 36r-v = cod. **Escur. B.IV.3 (De Andres 99)**³⁶, f. 361 (**απολεσθεῖς ο κώδικας**), [βλ. GR. DE ANDRES, *Catalogo de los codices griegos desaparecidos de la Real Biblioteca de el Escorial*, El Escorial, 1968, σσ. 50-51], ed. I.D. POLEMIS, “Fünf unedierte Texte des Konstantinos Manasses”, *RSBN N.S. 33* (1996), 279-92, σσ. 284-285. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 205]
2. («Τοῦ Μανασσῆ»). Εγκώμιο στον Δανιήλ τὸν Στυλίτη, inc.: [Ο]ὐκ ἔξω πάντως καιροῦ, ἂν αἱ τῶν ἄθλων ἐτοιμασίαι ... – des.: ... νόσων διώκτην, φυγαδευτὴν δαιμόνων. - cod. **Vat. Pal. gr. 92**, ff. 235r-236r, ed. POLEMIS, “Fünf unedierte Texte”, σσ. 283-284. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 208]
3. («Τοῦ σοφοῦ Μανασσῆ»). inc.: Ἀποφρυγέσθωσαν, ὦ πύλη Θεοῦ, τοῖς βλασφήμοις, ὅσαι φωναὶ στόματος ῥυπαροῦ ... – des.: ... ὃ χαῖρε χρυσότευκτε Σολομῶν κλίνη, | κλιμαξ, κιβωτέ, στάμνε, βάτε, λυχνία. - cod. **Mon. gr. 201**, f. 138v, ed. POLEMIS, “Fünf unedierte Texte”, σσ. 285-287.
4. («Τοῦ Μανασσῆ»). inc.: Οὐ παρέλθω τὴν παρθένον, ὦ φιλότης, κὰν ἀμουσίαις σειραὶ με πάλιν | κωλύωσι ... – des.: ... ἐνταῦθα μὲν λύουσα τὰ θλίβοντά με, | ἐκεῖ δὲ παρέχουσα τὴν σωτηρίαν. - cod. **Mon. gr. 201**, f. 139r, ed. POLEMIS, “Fünf unedierte Texte”, σσ. 287-289.

³⁶ Σε παλαιούς καταλόγους του Escorial αναφέρεται ὅτι στον **κώδ. B.IV.3**, πρὶν καταστραφεῖ στην πυρκαϊά του 1671, υπήρχε ἔργο του Μανασσῆ ὡς ἀκολουθῶς: *Manasse precatio ad B. Virginem*. Επομένως δὲν εἶναι σίγουρο ἀν πρόκειται γιὰ τὸ σχέδος υπ' αριθ. 1 παραπάνω με θέμα τὴν Θεοτόκο, ἢ τὰ 3 καὶ 4 με παρόμοιο θέμα, ἢ ἀν δὲν ἐπρόκειτο γιὰ σχέδος καθόλου, ἀλλὰ γιὰ κάποιους στίχους τοῦ Μανασσῆ.

5. («Τοῦ Μανασσῆ»). inc.: Τοιαῦται μὲν αἱ τοῦ τυράννου δημηγορίαι ... – des.: ... τούτοις ὁ δεινὸς ἀντιφωνεῖν μὴ σθένων | τὰς σάρκας ἐσπάραττεν ὡς δεινὸς λέων. - cod. Marc. gr. XI, 31, f. 290v, ed. POLEMIS, “Fünf unedierte Texte”, σσ. 289-290.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- AGAPITOS P.A., “Narrative, rhetoric and ‘drama’ rediscovered: scholars and poets in Byzantium interpret Heliodorus”, εις: R. HUNTER (ed.), *Studies in Heliodorus*, [Cambridge Philol. Society, Suppl. 21], Cambridge, 1998, σσ. 125-56. [Μανασσῆς κ.ά.]
- ANASTASI R., “Sul romanzo di Costantino Manasse”, *Riv. Cult. Class. Med.* 11 (1969), 214-36.
- ANGOLD, *Church and Society*, σ. 147.
- ASDRACHA C., “La Thrace orientale et la Mer Noire: Géographie ecclésiastique et Prosopographie (VIIIe-XIIe siècles)”, εις: H. AHRWEILER (ed.), *Géographie historique du monde méditerranéen*, [Byzantina Sorbonensia, 7], Paris, 1988, σσ. 221-309, ιδ. σ. 294.
- ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ ΜΑΡΙΑ, “Τα εικονικά στοιχεία στη Χρονική Σύνοψη του Κωνσταντίνου Μανασσῆ”, εις: *Λόγια και Δημόδης Γραμματεία του Ελληνικού Μεσαίωνα. Αφιέρωμα στον Εύδοξο Θ. Τσολάκη, Πρακτικά Θ’ Επιστημονικής Συνάντησης (11-13 Μαΐου 2000)*, Θεσσαλονίκη, 2002, σσ. 173-92.
- ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ ΜΑΡΙΑ, *Η Σύνοψις Χρονική Κωνσταντίνου του Μανασσῆ: Συμβολή στην υφολογική μελέτη μίας έμμετρης χρονογραφίας*, Θεσσαλονίκη, 2007.
- BURTON JOAN B., “Abduction and Elopement in the Byzantine Novel”, *Classical GRBS* 41 (2000), 377-409. [για το θέμα της απαγωγής κλπ. στο μυθ. του Μανασσῆ]
- BASEU-BARABAS THEONE, “Το εντοίχιο ψηφιδωτό της Γης στο Ιερό Παλάτιο και οι «εκφράσεις» του Κωνσταντίνου Μανασσῆ και Μανουήλ Φιλή: ρεαλισμός και ρητορεία”, *Σύμμεικτα* 9/2 (1994), [Μνήμη Δ.Α. Ζακυθηνού, μέρος Β’], 95-113.
- ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ Μ.Γ., *Λαογραφικά στη «Σύνοψη Χρονική» του Κωνσταντίνου Μανασσῆ (12ος αι.)*, Αθήνα, 2001.
- BOISSONADE J.FR., *Nicetae Eugeniani narrationem amatoriam et Constantini Manassis fragmenta*, vol. II: *Notae*, Lugduni Batavorum, 1819.
- BOURBOUHAKIS E. – NILSSON INGELA, “Byzantine Narrative: the Form of Storytelling in Byzantium”, εις: LIZ JAMES (ed.), *A Companion to Byzantium*, [Blackwell Companions to the Ancient World], Wiley-Blackwell, 2010, σσ. 263-74, ιδ. σ. 272. [για το μυθιστόρημα]
- BROWNING, “Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας XI.31”, ιδ. σσ. 507, 510, 511.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., “Βακχυλίδη ἐπίνικοι 3,44-45”, *Ελληνικά* 34 (1982-83), 352-55. [για γνώση χωρίου του Βακχυλίδη]
- _____, “Σαπφικά”, *Ελληνικά* 36 (1985), 3-11. [σε Κ. Μανασσῆ κ.ά.]
- _____, “Ξεχασμένες μαρτυρίες”. [αρ. Α25, Α27α, Α31β, Α40]
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 28.
- GARLAND LYNDA, “«Be Amorous, But Be Chaste...»: Sexual Morality in Byzantine learned and vernacular romance”, *BMGS* 14 (1990), 62-120. [μυθιστορ. Προδρ., Μανασσῆ & Ευγεν.]

- DAWE R. D., “Constantine Manasses, Itinerary v. 160”, *Illinois Classical Studies* 15 (1990), 195.
- GALATARIOTOU CATIA, “Travel and Perception in Byzantium”, *DOP* 47 (1993), 221-241. [για ταξιδιωτικές εντυπώσεις Μανασσή]
- GIUSTI A., “La metafrasi della Χρονική Σύνοψις di Costantino Manasse. Osservazioni sulla lingua”, *Acme* 48 (1995), 23-44.
- _____, “Note critiche. Alcifrone III 15,5. Eliodoro VI 14,6. Costantino Manasse, *Itinerario* IV 79”, *Acme* 49 (1996), 171-75.
- HATZAKI MYRTO, *Beauty and the Male Body in Byzantium. Perceptions and Representations in Art and Text*, Palgrave/McMillan, 2009. [ιδ. σ. 52, όπου σύντομη αναφορά στην έννοια του κάλλους στο μυθιστόρημα του Μανασσή]
- HENRICHSEN R.J.F., *Ueber die sogenannten politischen Versen bei den Griechen*, aus dem Dänischen übersetzt von P. FRIEDRICHSEN, Leipzig, 1839.
- HINTERBERGER M., “Phthonos als treibende Kraft in Prodnomos, Manasses und Bryennios”, *Medioevo Greco* 11 (2011), 83-106.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 126, 136, 143, 148, 172, 183, 185, 188, 191, 243, 246, 253, 258, 260f., 264f., 266, 268, 270f., 272f., 275f., 328, 331, 392, 418, 419-22, 445, 477, 478f. II, σσ. 29, 114, 118, 124f., 126f., 128, 161, 243.
- JEFFREYS ELIZABETH, “Constantine Hermoniakos and Byzantine Education”, *Δωδώνη* 4 (1975), 79-109. [χρησιμοπ. ο ~ ως πηγές Ιω. Τζέτζη & Κ. Μανασσή]
- _____, “The Attitude of Byzantine Chroniclers towards Ancient History”, *Byz* 49 (1979), 199-238. [για Μανασσή, αλλά και Θεόδ. Πρόδρομο]
- _____, “The Comnenian background to the Romans d’Antiquité”, *Byz* 50 (1980), 455-86. [=JEFFREYS E. & M., *Popular Literature in Late Byzantium*, Variorum Reprints, London, 1983, Ch. X].
- _____, “The Novels of Mid-Twelfth Century Constantinople: The Literary and Social Context”, εις: I. ŠEVČENKO – IRMGARD HUTTER (eds.), *ΑΕΤΟΣ. Studies in honour of Cyril Mango presented to him on April 14, 1998*, B.G. Teubner, Stuttgart-Leipzig, 1998, σσ. 191-99. [μυθιστ. 12ου αι. αποτέλεσμα της πολιτικής των Κομνηνών υπέρ των γραμμάτων]
- JEFFREYS M., “The ‘Nature and Origins of the Political Verse’”, *DOP* 28 (1974), 142-95. [=JEFFREYS E. & M., *Popular Literature in Late Byzantium*, Variorum Reprints, London, 1983, ch. IV]. [Μανασσής κ.ά.]
- _____, “Byzantine Metrics: Non Literary Strata” *JÖB* 31/1 (1981), 313-34. [ιδ. σ. 325 για μέτρο Μανασσή]
- KALIC I., FERJANCIC B., RADOSEVIC-MAKSIMOVIC N. (σερβοκροατ. μτφρ.-σχολ.), *Fontes Byzantini Historiam Populorum Jugoslaviae Spectantes*, tomus IV, Beograd, 1971, σσ. 207-214. [μόνο τα τμήματα που αφορούν στην ιστορία των σλαβικών φύλων]
- Ιω. Ε., “Παρατηρήσεις εις τὸν λόγον τοῦ Μανασσή πρὸς τὸν ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗΣ λογοθέτην Μιχαήλ”, *Τεσσαρακονταετηρίς Κ. Σ. Κόντου*, Αθήνα, 1909, σσ. 383-89.
- KARLA GRAMMATIKI, “Maximos Planoudes: Dr. Bowdler in Byzanz? Zensur und Innovation im späten Byzanz”, *Classica et Mediaevalia* 57 (2006), 213-38. [βλ. σσ. 223-24: ο Κ. Μανασσής ως πηγή του Πλανούδη]
- ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι*, Γ’, σσ. 535-583.
- A. K(AZHDAŃ), s.v. Manasses, Constantine, ODB, vol. II, σ. 1280.
- ΚΙΑΡΙΔΟΥ ΕΙΡΙΝΙ-ΣΟΦΙΑ, “Ο λογοτέχνης Κωνσταντίνος Μανασσής συγγράφει *Σύνοψη Χρονική*. Οι πηγές του για την εξιστόρηση της πρωτοβυζαντινής

περιόδου”, εις: SOFIA KOTZABASSI – G. MAVROMATIS (hrsg.), *Realia Byzantina*, [Byzantinisches Archiv, 22], De Gruyter, Berlin-New York, 2009, σσ. 57-66.

- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 458.
- ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ Φ., “Δημώδεις παροιμίες και παροιμιώδεις φράσεις παρά Χρυσοστόμω”, εις: *Τεσσαρακονταετηρίς Θεοφίλου Βορέα*, τόμ. Ι, Αθήνα, 1940, σσ. 355-368. [αντιπαραβάλλει παροιμίες σε έργα του Χρυσοστόμου με άλλες παρόμοιες σε έργα του Μανασσή ή κάνει λόγο για επιβιώσεις και παραλλαγές τους]
- ΛΑΜΨΙΔΗΣ Ο., “Φιλολογικά εις τὴν Χρονικὴν Σύνοψιν Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ”, *ΕΕΒΣ* 21 (1951), 163-73. [=Δημοσιεύματα, 1]
- _____, “Ἡ Χρονικὴ Σύνοψις Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ καὶ ἡ Ἐπιτομὴ Ἰωάννου Ζωναρᾶ”, *Νέον Ἀθήναιον* 4 (1963), 3-20. [=Δημοσιεύματα, 8]
- _____, “Ἀναμνήσεις ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων εἰς τὴν Χρονικὴν Σύνοψιν Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ”, *Πλάτων* 17 (1965), 186-92. [=Δημοσιεύματα, 11]
- _____, “Ἡ ἀκουστικὴ μετρικὴ τοῦ δεκαπεντασுλλάβου ἐν τῇ Χρονικῇ Συνόψει Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ”, *Πλάτων* 19 (1967), 315-27. [=Δημοσιεύματα, 12]
- _____, “Κωνσταντῖνος Μανασσῆς καὶ Καισάριος Δαπόντες”, *Παρνασσός* 11 (1969), 84-88. [=Δημοσιεύματα, 13] [το αστρολογικὸ ποίημα που ἐξέδωσε ὁ MILLER ὡς ἔργο του Θεοδ. Προδρόμου εἶναι πιθανότατα του Μανασσῆ]
- _____, “Τὸ λεξιλόγιον τοῦ Κωνσταντίνου Μανασσῆ ἐν τῇ Χρονικῇ Συνόψει”, *Πλάτων* 23 (1971), 254-77. [=Δημοσιεύματα, 15]
- _____, “Τὰ ρήματα ἐν τῷ λεξιλογίῳ τῆς Χρονικῆς Συνόψεως Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ”, *Βυζαντινά* 5 (1973), 189-268. [=Δημοσιεύματα, 16]
- _____, “Τὰ ὀνόματα ἐν τῷ λεξιλογίῳ τῆς Χρονικῆς Συνόψεως Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ”, *Πλάτων* 25 (1973), 19-70· 26 (1974), 209-222· 27 (1975), 51-89. [=Δημοσιεύματα, 17, 18, 19]
- _____, “Τὰ ἐπιρρήματα ἐν τῷ λεξιλογίῳ τῆς Χρονικῆς Συνόψεως Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ”, *Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν* 6 (1976-77), 90-98. [=Δημοσιεύματα, 20]
- _____, *Δημοσιεύματα περὶ τὴν Χρονικὴν Σύνοψιν Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ*, Αθήνα, 1980.
- _____, “Die vier Handschriften der Ausgaben der Chronike Synopsis von K. Manasses”, *Byz* 53 (1983), 654-59.
- _____, “Collectanea Planudea und die Chronike Synopsis von Konstantinos Manasses”, *BZ* 77 (1984), 1-2.
- _____, “Les ‘gnomologia tirés de la Chronique de K. Manassès’”, *Byz* 55 (1985), 118-45.
- _____, “Verse des Konstantinos Manasses über Darius I”, *BZ* 80 (1987), 336-43.
- _____, “Zu eliminierende Handschriften der Chronike Synopsis von Konstantinos Manasses. Erste Auswahl”, εις: J. DUMMER (ed.), *Text und Textkritik: eine Aufsatzsammlung*, [Texte und Untersuchungen, 133], Berlin, 1987, σσ. 299-302.
- _____, “Zur Biographie von K. Manasses und zu seiner Chronike Synopsis (CS)”, *Byz* 58 (1988), 97-111. [1. Κ.Μ. γενν. ca. 1115, 2. Ὅχι μητρ. Ναυπάκτου, 3. ΧΣ γράφτ. πριν 1142/3]
- _____, “«Ἠθικόν Ποίημα» καὶ Σύνοψις Χρονικὴ τοῦ Κ. Μανασσῆ”, *Βυζαντινά* 17 (1994), 71-73.

- _____, “Πολυσύλλαβες προθέσεις στη Σύνοψη Χρονική του Κωνσταντίνου Μανασσή”, *Βυζαντικά* 24 (2004), 43-56.
- MAAS P., “Rhythmisches zu der Kunstprose des Konstantinos Manasses”, *BZ* 11 (1902), 505-512. [= *Kleine Schriften*, ch. 115, σσ. 426-34].
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 154 n. 171, 256-57, 314, 344, 350, 356, 369 n. 180, 395-96, 402, 455, 460, 462, 469, 471.
- _____, “In Search of the Byzantine Courtier: Leo Choïrosphaktes and Constantine Manasses”, εις: H. MAGUIRE (ed.), *Byzantine Court Culture from 829 to 1204*, D.Oaks, Washington D.C, 1997, σσ . 141-65.
- MAGDALINO – MACRIDES, “The Fourth Kingdom”, σσ. 123-26. [για τον χαρακτήρα του χρονικού του Μανασσή – σσ. 148-52 για το μυθ. του Κ.Μ.]
- MAGUIRE H., “Byzantine Descriptions of Art”, *DOP* 28 (1974), 111-140, [ανατύπ. εις: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, [Greek Literature, vol. 9], New York, 2001, ch. 13]. [για εκφράσεις Μανασσή]
- _____, “Epigrams, Art, and the ‘Macedonian Renaissance’ ”, *DOP* 48 (1994), 105-15. [και για 1 έκφραση του Μανασσή, βλ. παραπάνω no. IV. 5]
- _____, “Other Icons: The Classical Nude in Byzantine Bone and Ivory Carvings”, *The Journal of the Walters Art Museum* 62 (2004), [A Catalogue of Greek Manuscripts at the Walters Art Museum and Essays in Honor of Gary Vikan], 9-20. [για περιγραφές Κ. Μανασσή & Ν. Χωνιάτη: ειδ. το άγαλμα του Ηρακλή, βλ. σ. 12 & σημ 13]
- MANGO C., “Antique Statuary and the byzantine beholder”, *DOP* 17 (1963), 53-75. [ιδ. σ. 68 για έκφραση του Μανασσή, βλ. παραπάνω IV. 5]
- MARCOVICH M., “The *Itinerary* of Constantine Manasses”, *Illinois Classical Studies* 12 (1987), 277-91 [=IDEM, *Studies in Greek Poetry*, (Illinois Classical Studies, Supplement 1), Atlanta, 1991, ch. 45].
- MARTÍNEZ S., “Opiano en la poesía bizantina. Lección y leyenda”, *Prometheus* 29 (2003), 259-68. [για Μανασσή, Τζέτζη, ανών.]
- MAZAL O., “Neue Excerpte aus dem Roman des Konstantinos Manasses. Textausgabe und Erläuterungen”, *JÖBG* 15 (1966), 231-59.
- _____, “Das moralische Lehrgedicht in cod. Paris. gr. 2750 – Ein Werk eines Nachnehmers und Plagiators des Konstantinos Manasses”, *BZ* 60 (1967), 249-68.
- MEUNIER FLORENCE, “Les citations chrétiennes chez les romanciers du XIIe siècle: Une manipulation?”, *Erytheia* 30 (2009), 129-140. [για χρήση χριστιανικών χωρίων σε μυθιστόρημα Κομνηνείας εποχής γενικά & Μανασσή]
- ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ Δ., “Φιλολογικές παρατηρήσεις σὲ παλαιότερα κείμενα”, *Ελληνικά* 23 (1970), 331-37. [σε μυθ. Κ. Μανασσή κ.ά.]
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 219.
- NILSSON INGELA, “From Homer to Hermoniakos: Some Considerations of Troy Matter in Byzantine Literature”, *Troianalexandrina* 4 (2004), 9-34.
- _____, “Narrating Images in Byzantine Litterature: The Ekphraseis of Konstantinos Manasses”, *JÖB* 55 (2005), 121-46.
- _____, “Manasses, Odysseus, and the Cyclops: On Byzantine appreciation of pagan art in the Twelfth Century”, *BSI* 69.3 Supplementum (2011), [EKPHRASIS. *La représentation des monuments dans les littératures byzantine et byzantino-slaves. Réalités et imaginaires*, édité par VL. VAVRINEK, P. ODORICO et VL. DRBAL], 123-136.
- _____, “La douceur des dons abondants: patronage et littérature dans la Constantinople des Comnènes”, εις: P. ODORICO (ed.), *La face cachée de la littérature byzantine. Le texte en tant que message immédiat. Actes du colloque international, Paris, 5-*

6-7 juin 2008 en mémoire de Constantin Leventis, [Dossiers Byzantins, 11], Centre d'études byzantines, néo-helleniques & sud-est européennes/École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2012, σσ. 179-93.

- NILSSON INGELA & NYSTRÖM EVA, “To compose, read, and use a Byzantine text: aspects of the chronicle of Konstantinos Manasses”, *BMGS* 33 (2009), 121-46.
- OPELT ILONA, “Ein Sophokleszitat in der Verschronik des Konstantinos Manasses”, *Glotta* 67 (1989), 243-44.
- PAPAGEORGIU P.N., “Zu Manasses und Italikos”, *BZ* 12 (1903), 258-60.
- _____, “Zu Manasses’ Hodoiporikon”, *BZ* 14 (1905), 237-8.
- _____, “Zu Konstantinos Manasses”, *BZ* 17 (1908), 144.
- PAPAIOANNOU STR., “The Aesthetics of History: From Theophanes to Eustathios”, εις: RUTH MACRIDES (ed.), *Byzantine History as Literature: Papers from the Fortieth Spring Symposium of Byzantine Studies, The Centre for Byzantine, Ottoman and Modern Greek Studies of the University of Birmingham April 2007*, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publ. 15], Ashgate, Aldershot, 2010, σσ. 3-21. [ιδ. σσ. 19-20]
- PIZZONE AGLAE M.V., “Sulle nere ali dei sogni. Costantino Manasse e l’ambiguità onirica”, *BZ* 103.2 (2010), 679-698.
- POLEMIS I. D., “Philologische und historische Probleme in der schedographischen Sammlung des Codex Marcianus gr. XI.31”, *Byz* 67 (1997), 252-63.
- PONTANI, *Sguardi su Ulisse*, σσ. 160, 163, 270, 293, 404, 456.
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, αλλά και του Μανασσή]
- REINSCH D. R., “Historia ancilla litterarum? Zum litterarischen Geschmack der Komnenenzeit: Das Biespiel der Σύνοψις Χρονική des Konstantinos Manasses”, εις: P. ODORICO – P.A. AGAPITOS (eds.), *Pour une «nouvelle» histoire de la littérature byzantine. Problèmes, Méthodes, Approches, Propositions. Actes du colloque international philologique, Nicosie, 25-28 Mai 2000*, [Dossiers Byzantins, 1], Paris, 2002, σσ. 81-94.
- _____, “Die Palamedes-Episode in der *Synopsis Chronike* des Konstantinos Manasses und ihre Inspirationsquelle”, εις: M. HINTERBERGER - ELISABETH SCHIFFER (hrsg.), *Byzantinische Sprachkunst. Studien zur byzantinischen Literatur. Gewidmet Wolfram Hörandner zum 65. Geburtstag*, [Byzantinisches Archiv 20], De Gruyter, Berlin, 2007, σσ. 266-76. [χρονολόγηση της *Σύνοψις Χρονική* στα έτη 1150-1153]
- RHOBY A., “Eine Manasses-Reminiszenz in einem Christusepigramm”, *BSI* 64 (2006), 288-88.
- _____, “Verschiedene Bemerkungen zur Sebastokratorissa Eirene und zu Autoren in ihrem Umfeld”, *Νέα Ρώμη* 6 (2009), 305-336.
- ROMANO R., “Nota a Costantino Manasse, *Breviarum Chronicum*, 133-34”, *Πάρεργα Contributi filologici*, Napoli, 2003, σσ. 44-49.
- SPADARO G., “Reminiscenze omeriche e sofoclee in Costantino Manassis”, *Siculorum Gymnasium* N.S. 25 (1972), 212-18.
- TALBOT ALICE-MARY, “Byzantine Pilgrimage to the Holy Land from the eighth to the fifteenth century”, εις: J. PATRICH (ed.), *The Sabaite heritage in the Orthodox Church from the Fifth century to the Present*, [Orientalia Lovanensia Analecta], Leuven, 2001, σσ. 96-110.
- TAXIDIS I., “Die Episode des Palamedes in den byzantinischen Progymnasmata”, *BZ* 102/2 (2009), 731-737. [για το επεισόδιο του Παλαμήδη στη *Σύνοψη Χρονική* του Μανασσή]

- THEODORIDIS CHR., “Ἀκεδνότερον ἢ ἀκιδνότερον”, *Ελληνικά* 24 (1971), 125. [ἡ λέξις ομηρ. δάνειο – δείχνει τὴν ἀρχαιομάθεια τοῦ Κ. Μανασσῆ]
- TIMPLALEXI, *Medizinisches*, σποράδην. [για ἰατρ. ζητήματα σε ἐπιστολές τοῦ Μανασσῆ]
- TRAPP E., “Textkritische Bemerkungen zum Roman des Konstantin Manasses”, *JÖB* 18 (1969), 73-77.
- TRISOGLIO F., *San Gregorio di Nazianzo e il Christus Patiens. Il problema dell'autenticità gregoriana del drama*, [Università degli Studi di Torino/Filologia. Testi e Studi, 7], Torino, 1996. [ιδ. σσ. 218-235, ὅπου ο ~ ἐπιχειρηματολογεῖ κατὰ τῆς ἀπόδοσης τοῦ *Χριστοῦ Πάσχοντος* στὸν Μανασσῆ]
- ΤΣΟΛΑΚΗΣ ΕΥΔ., “Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν *Σύνοψιν Χρονική* τοῦ Κωνσταντίνου Μανασσῆ”, *Ελληνικά* 26 (1973), 148-50.
- _____, “Κωνσταντίνου Μανασσῆ *Ὀδοιπορικόν*, Λόγ. Ι, στ. 125-45”, *Ελληνικά* 31 (1979), 492-94.
- _____, “Ποικίλα: Α'. Ἅγιος Γεώργιος ὁ Γοργός, Β'. Γνωμικά ἀπὸ τὴν *Σύνοψιν Χρονικήν* τοῦ Κωνσταντίνου Μανασσῆ καὶ στίχοι παραινετικοί *εἰς τὴν μάταιαν δόξαν τοῦ βίου* (Bodl. Barocc. gr. 197, φφ. 664^{r+v} καὶ 669^v)”, *ΕΕΦΣΑΠΘ* 18 (1979), 479-88.
- _____, “Τὸ λεγόμενον «Ἠθικό ποίημα» τοῦ Κωνσταντίνου Μανασσῆ”, *Ελληνικά* 53 (2003), 7-18.
- ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ Ν. Β., “Τὰ εἰς -χης -άρχος (ρήμ. -αρχῶ) παρὰ Μανασσῆ”, *Ἀθηνᾶ* 67 (1963-64), 10-16.
- Tusculum Lexikon, s.v. Μανασσῆς Κωνσταντῖνος, σσ. 322-24.
- UTHEMANN K.-H., “Der Codex Vaticanus gr. 1409. Eine Beschreibung der Handschrift”, *Byz* 53 (1983), 639-53. [περιέχει ἠθοποιίες Νικ. Βασιλάκη, θεολογ. πραγματείες Ευσταθίου Θεσ/νίκης, χρον. Κων. Μανασσῆ, πράξεις πατριαρχῶν 12ου αἰ. κ.ά.]
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
- ΒΕΗΣ Ν.Α., “Manassis, der Metropolit von Naupaktos, ist identisch mit dem Schriftsteller Konstantinos Manassis”, *BNJ* 7 (1928/29), 119-30.
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 438, σσ. 220-21. [για τὴν σφραγίδα ἐνὸς Κων. Μανασσῆ τοῦ 13ου αἰ. καὶ περὶ τοῦ προσωπογραφικοῦ ζητήματος]

134. Μανουὴλ τοῦ Ὀστέου = ἰ. *πρωτοκουροπαλάτης*

ΕΡΓΑ :

Ι) SCHEDA

1. («Τοῦ πρωτοκουροπολίτου [leg. Πρωτοκουροπαλάτου] κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Ὀστέου»), παραινετικό, inc.: [Ε]πέιπερ ᾧ φιλούμενέ μοι ἀνεψιέ κατεσκεύασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον... – des.: ... τὸν μὴ τρέφοντα μὴ κἀκίζε πλησμίως. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 204r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 154]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 28.

- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 458.
- LEONE, *Ioannes Tzetzae Epistulae*, επιστ. 45, σ. 64: Τῷ πρωτοψάλτῃ Ὀστέω.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Είναι πάρα πολύ πιθανό ότι ο εν λόγω είναι ανηψιός ή συγγενής εν τέλει του πρωτοψάλτου Ὀστέου, βλ. παραπάνω επ. 45 του Τζέτζη.

135. **Μαυρόπους Σαμουήλ** = i. *κανστρίσιος*
ii. *χαρτοφύλαξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας*

Σφραγίδα του Σαμουήλ Μαυρόποδος
(πηγή : LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 1134).

ΕΡΓΑ :

I) ORATIO

1. Τοῦ γεγονότος χαρτοφύλακος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας κυροῦ Σαμουήλ τοῦ Μαυρόποδος λόγος κατηχητικός πρῶτος [κολοβός], ed. ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΕΜΗΣ, “Ἀνέκδοτος λόγος τοῦ Σαμουήλ τοῦ Μαυρόποδος”, *Ελληνικά* 45 (1995), 49-63.
2. <Anonymi oratio in Alexium Manuelis filium>, inc. mut.: ἀγαθά· αὐτὸς γὰρ ἕκαστος ὁ ἐντὸς κυρίως λέγεται ἄνθρωπος ... des.: ... εἰς καύχημα ὑμῶν εἰς τιμὴν τοῦ πανβασιλέως (sic) Θεοῦ· αὐτῷ ἢ δόξα κλπ. - cod. Escur. Y-II-10, ff. 513r-518r.

[DUBIUM ?]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- DARROUZÈS, *Recherches sur les ΟΦΦΙΚΙΑ*, σσ. 103-4, 342, 529, 530.
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les registes*, no. 1067, σ. 517. [καταδίκη ἀπὸ Σύνοδο γιὰ ἐμπλοκή στὴν ἐρίδα τοῦ 1166]
- JORDANOV, *Corpus*, II, σσ. 284-85, σφραγ. αρ. 455. [ὑπὸ τὸ ὄνομα Σαμουήλ Μαυροπόδης]
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,2, σ. 61, no. 1134 [ἽΟ προφήτης Σαμουήλ. / Τὸν Μαυρόπουν σκέποις με λευίτην, θύτα – 12ος αἰ. (1150)]
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σποράδην.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 243, 300, 381, 455, 464-65, 470.
- ΣΑΚΚΟΣ, “Ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστίν», σ. 165 [: «... ὁ θεοφιλέστατος διάκονος καὶ κανστρίσιος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας Σαμουήλ ...»]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Ο DARROUZES κάνει κάποια λάθη σχετικά με την συγγένεια του Σαμουήλ Μαυρόποδος με τὸν πατριάρχη Μιχαήλ τὸν τοῦ Ἀγχιάλου, τα οποία διορθώνει ο ΠΟΛΕΜΗΣ.
- Κατὰ πάσα πιθανότητα ο Σαμουήλ ανήκει στην εκ Παφλαγονίας οικογένεια ἀπὸ την οποία ἀναδείχθηκε τὸν προηγούμενο αἰῶνα ο Ἰωάννης Μαυρόποδος, βλ. ΑΠ. ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Συμβολή στη μελέτη τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάννη Μαυρόποδος*, [Ἐπιστημονικὴ ἑπετηρίδα Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Δωδώνη/Παράρτημα ἀριθ. 18], Ἰωάννινα, 1982, ἰδ. σσ. 23-26.
- Ἐπίσης, αξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ο ἐπόμενος ἀπὸ ἐκείνον τοῦ Σαμουήλ λόγος στὸν κώδικα τοῦ Escorial (ff. 513-518), που παραδίδεται ἀκέφαλος καὶ ἀρα ἀνώνυμος, ἴσως ἀνήκει στὴν γραφίδα τοῦ Μαυρόποδος, σύμφωνα πάλι με τὸν ΠΟΛΕΜΗ.

136. **Μεγαλομήτης Βασιλείος** = ἀγνωστο ποιός ἦταν & ποιὰ ἡ ιδιότητά του

ΕΡΓΟ :

I) **ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ**

1. Αἰνίγματα συντεθέντα παρὰ Βασιλείου τοῦ Μεγαλομίτου, ed. J. FR. BOISSONADE, *Anecdota Graeca e codicibus Regiis*, vol. III, Paris, 1831, [ἀνατύπ. G. Olms Verlagbuchhandlung, Hildesheim, 1962], αἰνίγματα ἀ'-μγ', σσ. 437-52. [σημειωτέον ὅτι τα αἰνίγματα παραδίδονται καὶ ὑπὸ τα ονόματα ἄλλων λογίων].

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- HENRICHSEN R. J. F., *Ueber die sogenannten politischen Versen bei den Griechen*, aus dem Dänischen übersetzt von P. FRIEDRICHSEN, Leipzig, 1839, σ. 123.
- ΚΟΜΙΝΗΣ, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα*, σ. 154.
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., "Αἰνίγματα", *ΝΕ* 17 (1923), 203-17. [αἰνίγματα τοῦ Μεγαλομίτη παραδίδονται & ἀπὸ τὸν κώδ. **Διονυσίου 347**, μαζί με τοῦ Ἰω. διακόνου τοῦ Εὐγενικοῦ, τοῦ Ψελλοῦ κ.α. -αρ. 54-86 στὸν κώδ., ἀλλὰ σύμφωνα με τὸν ΛΑΜΠΡΟ του ~ μάλλον γνήσια εἶναι ὡς & το 78]

137. **Μέλης Στέφανος** = i. *λογοθέτης τοῦ δρόμου* [α' μισό 12ου αι.]

ΕΡΓΑ :

I) **VERSUS**

1. Στίχοι τοῦ Μελητίου (leg. Μέλητος) πρὸς τὸν ἅγιον πατέρα καὶ ὁμολογητὴν Θεόδωρον ἡγούμενον τὸν Στουδίτην (στίχ. 170) [BHG 1755m], inc.: 'Ο μὲν Θεὸς τετράσι καιροῖς τοῦ χρόνου ... - des.: ... ἀντιδιδούς μοι πλουσιωτάτην χάριν, **cod. Barocci 27**, ff. 322r-324v, ed. A.P. DOBROKLONSKIJ, *Prep. Feodor, ispovednik i igumen Studijskij*, I, Odessa, 1913, σσ. xv-xxi. [για τὸν κώδ. βλ. H.O. COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues*, I: *Greek Manuscripts*, repr. with corr. from the ed. of 1853, Bodleian Library, Oxford, 1969, στήλ. 41-45, ἐδῶ 45]
2. Τοῦ αὐτοῦ ἕτεροι (στίχ. 19), **cod. Barocci 27**, f. 324v (mut.), Τί τοῦτο πάντως ἔσχατον τολμηρίας ... - des.: ... μήπως λαλήσας εἰς μέσον ..., ed. S.G. MERCATI, "Stefano Meles è l'autore della Vita giambica di s. Teodoro Studita del codice

- Barocciano Greco 27”, *BZ* 25 (1925), 43-46, κείμεν. στη σ. 44 [= IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 311-314, κείμεν. στη σ. 312].
3. Τοῦ Μέλητος εἰς τὸν Τζιμισκῆν, (6 στίχ.), inc.: Μικρὸν χρόνον τὸ κέρδος εὐρῶν τοῦ βίου, *cod. Laur. Plut.* 31, 37 (om. tit.), f. 167v = *cod. Marc. gr.* XI, 22 (coll. 1235), f. 87v, ed. A.M. BANDINI, *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vol. II, Florentiae, 1768 [ανατύπ. Leipzig, 1961], col. 116· ed. E. MILLER, “Poésies inédites de Théodore Prodrome”, *Annuaire de l’Association pour l’encouragement des études grecques* 17 (1883), 18-64, ιδ. σ. 63· ed. E. COUGNY, *Epigrammatum Anthologia Palatina*, vol. III, Parisiis, 1890, αρ. 260, σ. 333· ed. W. HÖRANDNER, “Miscellanea Epigrammatica. I. Epigramme von Ioannes Geometres und Ioannes Mauropous in einer Handschrift der Marciana, II. Manuel Holobolos im Prodromos-Kloster?”, *JÖB* 19 (1970), 109-19, ἐδῶ σ. 115. [SPURIUM]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANTONOPOULOU THEODORA, “The Metrical Passions of SS. Theodore Tiron and Theodore Stratelates in *cod. Lavra A 170* and the *Grammatikos Mercurios*”, εἰς: SOFIA KOTZABASSI – G. MAVROMATIS (hrsg.), *Realia Byzantina*, [Byzantinisches Archiv, 22], De Gruyter, Berlin-New York, 2009, σσ. 1-111. [εντάσσει τοὺς στίχ. τοῦ Μέλητος σε μία μικρὴ χορεία βίων, μαρτυριῶν κλπ. αγίων σε 12σύλλαβους στίχ.]
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 640.
- GAUTIER, *Michel Italikos*: <Lettre à Etienne Mèlès>, no. 19, σσ. 160-163· Τῶ λογοθέτη, no. 20, σσ. 164-166· Εἰς τὸν αὐτόν, no. 21, σσ. 167-168· Τῶ λογοθέτη τοῦ δρόμου τῶ Μέλητι, no. 40, σσ. 231-233.
- HÖRANDNER W., “Miscellanea Epigrammatica. I. Epigramme von Ioannes Geometres und Ioannes Mauropous in einer Handschrift der Marciana, II. Manuel Holobolos im Prodromos-Kloster?”, *JÖB* 19 (1970), 109-19.
- _____, *Theodoros Prodromos*: Τῶ λογοθέτη κυρῶ Στεφάνω τῶ Μέλητι ἀπολογητικοὶ ἐπὶ τῇ ὑπερημερία τῆς εἰς αὐτὸν ἐλεύσεως, σσ. 508-509· Τῶ λογοθέτη κυρῶ Στεφάνω τῶ Μέλητι, σσ. 510-511.
- LAUXTERMANN M., *Byzantine Poetry from Pisides to Geometres. Texts and Contexts*, vol. 1, [Wiener Byzantinische Studien, 24/1], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2003, σσ. 310-312. [περὶ τῆς πατρότητας τῶν στίχων εἰς τὸν Τζιμισκῆν ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Μελιτηνῆς καὶ ὄχι τὸν Στέφανο Μέλητα]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 313, 319, 344.
- MERCATI S.G., “Stefano Meles è l’autore della Vita giambica di s. Teodoro Studita del codice Barocciano Greco 27”, *BZ* 25 (1925), 43-46 [= IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 311-314].
- OP DE COUL M.D.J., *Théodore Prodrome, Lettres et Discours. Édition, traduction, commentaire*, Thèse pour obtenir le grade de Docteur de l’Université Paris IV en Études Grecques, 2 vols., Paris, 2007: Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ τῶ λογοθέτη κυρίω Στεφάνω τῶ Μέλητι, vol. I, σσ. 81-83· Τοῦ αὐτοῦ τῶ λογοθέτη, vol. I, σσ. 125-128.
- VANDER VORST C., βιβλιοκρισία τῆς ἐκδ. DOBROKLONSKIJ, *AB* 38 (1920), 206. [διορθώσεις]

138. Μερκουρόπουλος Ἰωάννης Η΄ = i. πατριάρχης Ἱεροσολύμων [1098-1122]

ΕΡΓΑ :

I) OPUSCULUM HAGIOGRAPHICUM

1. Βίος καὶ πολιτεία τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν καὶ αὐταδέλφων καὶ μελισσῶν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ Κοσμᾶ, ἐκτεθεὶς παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου καὶ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἰωάννου τοῦ Μερκουρόπουλου, ed. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας...*, τόμ. Δ΄, ἐν Πετρούπολει, 1897, σσ. 303-350· τόμ. Ε΄, ἐν Πετρούπολει, 1898, σσ. 405-407 [προσθήκες καὶ διορθώσεις]. [BHG 395]

II) ORATIO

1. Ἰωάννου τοῦ ἁγιωτάτου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων λόγος περὶ τῶν ἀζύμων, ὃν συνεγράψατο ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τὴν διάλεξιν ἣν πρὸς τινὰ Λατῖνον φιλόσοφον ἐποίησατο, ed. ΔΟΣΙΘΕΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Τόμος ἀγάπης κατὰ Λατίνων συλλεγείς καὶ τυπωθεὶς ...*, 1698, σσ. 527-538.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 641.
- CHEYNET J.-C. – MORRISON CECILE – SEIBT W., *Les Sceaux Byzantines de la Collection Henri Seyrig*, Bibliotheque Nationale de France, Paris, 1991, αρ. 252, σ. 173. [Ἰω(άννης) ἐλέω Θε(οῦ) πα(τ)ριάρχης Ἱεροσολύμων]
- COTSONIS J., “Narrative Scenes on Byzantine Lead Seals (Sixth-Twelfth Centuries): Frequency, Iconography and Clientele”, *Gesta* 48/1 (2009), 55-86, σ. 79 αρ. 73.
- DARROUZÈS J., “Bulletin critique. III. Notes diverses. 6. Un traité inexistant de Jean de Jerusalem (debut du XIIe siècle)”, *REB* 22 (1964), 284.
- ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ Θ., *Κοσμᾶς ὁ Μελωδός. Βίος καὶ ἔργο*, [Ἀνάλεκτα Βλατάδων, 28], Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη, 1979, σποράδην. [ιδ. σσ. 39-50, ὅπου ἀνάλυση καὶ σχολ. τοῦ βίου]
- ENGLEZAKIS B., “Jean le Chrysostomite, Patriarche de Jerusalem au XIIe siècle”, *Byz* 43 (1973), 506-508 [= “John Chrysostomites, a Twelfth-Century Patriarch of Jerusalem”, εἰς: BENEDICT ENGLEZAKIS, *Studies on the History of the Church of Cyprus, 4th-20th Centuries*, transl. by N. RUSSELL, ed. by S. & M. IOANNOU, Aldershot, Variorum, 1995, V, σσ. 93-95]. [ξεκαθαρίζει τὰ προσωπογραφικὰ καὶ χρονολογικὰ ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν τοὺς 2 πατριάρχες Ἱεροσολύμων, δηλ. τοὺς Ἰωάννη Η΄ Μερκουρόπουλο (1098-ca. 1122) καὶ Ἰωάννη Θ΄ Χρυσοστομίτη (1156/57-1166)]
- GRUMEL V., “La chronologie des patriarches de Jérusalem sous les Comnènes”, *Bulletin de la Société historique bulgare* 16-18 (1940), [Recueil dédié à la mémoire du Prof. Peter Nikov], 109-114.
- JUGIE M., “La vie de saint Jean Damascène”, *EO* 23 (1924), 136-61.
- KAZHDAN A. – GERO S., “Kosmas of Jerusalem: A more critical approach to his biography”, *BZ* 82 (1989), 122-132. [πληροφ. γιὰ Κοσμᾶ ἀπὸ βίῳ Ἰω. Δαμασκηνοῦ τοῦ Μ.]
- KAZHDAN A. – MAGUIRE H., “Byzantine Hagiographical Texts as Sources on Art”, *DOP* 45 (1991), 1-22. [ιδ. σσ. 12, 14, γιὰ τὸ πὼς ἀναφέρεται ὁ Μερκουρόπουλος σὲ πραγματεία τοῦ Δαμασκηνοῦ περὶ εἰκόνων & πὼς οἱ χαρακτήρες τοῦ βίου ποὺ ἔγραψε περιγράφονται ὡς εἰκόνες]

- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΧΡ. αρχιμ., *Ίστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων*, Ἱεροσόλυμα-Ἀλεξάνδρεια, 1910, σσ. 393-94. [συγχέει τον Μερκουρόπουλο με τον Χρυσοστομίτη]
- PETIT L., s.v. Jean de Jerusalem, *DTC VIII.1* (1924), σσ. 766-67.

139. Μεσαρίτης Ἰωάννης = i. διδάσκαλος τοῦ ψαλτῆρος
 ii. διδάσκαλος τοῦ ἀποστόλου

ΕΡΓΑ :

I) COMMENTARIA

1. <Σχόλια εἰς τοὺς Ψαλμούς>, (ἀπολεσθέν), τὸ ἔργο ἐκάη κατὰ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης τοῦ 1204, βλ. A. HEISENBERG, *Quellen und Studien zur spätbyzantinischen Geschichte. Gesammelte Arbeiten ausgewählt von HANS-GEORG BECK*, Variorum Reprints, London, 1973 [II. “Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion: I. Der Epitaphios des Nikolaos Mesarites auf seinen Bruder Johannes]”, § 39, σ. 50.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 665-66.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 11-12.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 136.
- FLUSIN B., “Un lettré byzantin au XIIe siècle: Jean Mésarités”, εἰς: B. MONDRAIN (ed.), *Lire et écrire à Byzance*, [Centre de Recherche d’Histoire & Civilisation de Byzance, Monographies, 19], Paris, 2006, σσ. 67-83.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 354, 356-57.
- LAMBRINIADIS E., “Die Brüder Ioannis und Nikolaos Mesaritis, Verteidiger der Orthodoxie in den Unionsverhandlungen von 1204 bis 1214 (im historischen und theologischen Rahmen der Epoche)”, *Κληρονομία* 28 (1996), 187-236.
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σ. 28 n. 11, 32 καὶ n. 33, 43 n. 109, 50 n. 151, 69.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σσ. 233-34.

140. Μεσαρίτης Κωνσταντῖνος (πατέρας των Ἰω. & Νικολάου, ακμάζει τὴν περίοδο 1166-73) =
 i. *κουροπαλάτης*
 ii. *κριτῆς τοῦ βήλου καὶ ἐπὶ τοῦ ἵπποδρόμου*
 iii. *πρωτασηκρήτης*

ΕΡΓΟ :

I) ORATIO

1. Τοῦ μακαρίτου κριτοῦ τοῦ βήλου κυρ. (sic) Κωνσταντίνου τοῦ Μεσαρίτου λόγος εἰς τὴν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἴσοδον τῆς ὑπεράγνου παρθένου καὶ Θεοτόκου, ed.

F. HALKIN, *Inédits byzantins d'Ochrida, Candie et Moscou*, [Subsidia Hagiographica, 38], Bruxelles, 1963, no. 4, σσ. 32-55. [BHG 1128k, από τον κώδ. *Achridensis* 28 (Mosin 79), 14ου-15ου αι.]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- HALKIN F., *Inédits byzantins d'Ochrida, Candie et Moscou*, [Subsidia Hagiographica, 38], Bruxelles, 1963, σσ. 30-32.
- HEISENBERG A., "Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion: II.I. Der Epitaphios des Nikolaos Mesarites auf seinen Bruder Johannes", *Quellen und Studien zur spätbyzantinischen Geschichte. Gesammelte Arbeiten ausgewählt von HANS-GEORG BECK*, Variorum Reprints, London, 1973, σσ. 4-5.
- JENKINS R. J. H., rev. of F. HALKIN, *Inédits byzantins d'Ochrida, Candie et Moscou*, *Speculum* 40 (1965), 514-15. [όπου και γλωσσικές παρατηρήσεις στο κείμεν. του Μεσαρίτη, το οποίο χαρακτηρίζει ανούσιο (*insipid*)]
- JORDANOV, *Corpus*, II. [για τον Κ. Μεσαρίτη βλ. σσ. 291-292, αρ. 3]
- KAZHDAN A. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1984 [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007], ιδ. σ. 237.
- LAMBRINIADIS E., "Die Brüder Ioannis und Nikolaos Mesaritis, Verteidiger der Orthodoxie in den Unionsverhandlungen von 1204 bis 1214 (im historischen und theologischen Rahmen der Epoche)", *Κληρονομία* 28 (1996), 187-236, ιδ. σ. 196.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 289, 343, 507. [ο Μεσαρίτης συμμετείχε και διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο στην σύνοδο του 1166· πρβλ. ΣΑΚΚΟΣ, "Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστίν", αρ. 45, σ. 98]
- PARGOIRE J., "Nicolas Mésarités, métropolitaine d'Éphèse", *EO* 7 (1904), 219-26, ιδ. σσ. 221-22.
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 889, σσ. 400-401. [για Θεόδ. Μεσαρίτη, 12ος αι.]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Η λέξη *ἀνακτότροφος*, σ. 42,10, φαίνεται να είναι άπαξ λεγόμενον. Απαντά μόνον στο LBG, τόμ. 1, σ. 82 με μοναδική παραπομπή στο παραπάνω κείμενο.

141. **Μεσαρίτης Νικήτας** = i. *διάκονος πατριαρχικός νοτάριος*
 ii. *διδάσκαλος τοῦ ψαλτηῖρος*

Το όνομά του μαρτυρείται σε συνοδική απόφαση του 1172 σωζομένης στον κώδ. *Sinait. gr. 482 (1117)*, f. 347, βλ. V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tomus I : *Codices manuscripti notabiliores bibliothecae monasterii Sinaitici eiusque metochii Cahirensis, ab archimandrita Porphyrio (Uspenski) descripti*, St. Petersburg, 1911, [ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965], σ. 290: «... *Νικήτας διάκονος πατριαρχικός νοτάριος καὶ διδάσκαλος τοῦ Ψαλτηρίου ὁ Μεσαρίτης* ...». Για

την απόφαση αυτή βλ. GRUMEL – DARROUZÈS, *Les registres*, no. 1125, σσ. 551-52. Δεν είναι γνωστά έργα του.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 184.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Ο Τζέτζης, επ. 42, αναφέρει έναν Μεσαρίτη, ο οποίος εξεμάνη εναντίον κάποιου ανωνύμου που σφετερίστηκε την πατρότητα της εξήγησης του Τζέτζη στον Λυκόφρονα. Δεν γίνεται αναφορά στην ιδιότητα του Μεσαρίτη αυτού, ούτε στο βαπτιστικό του όνομα, θα πρέπει να ήταν νεαρός πάντως τότε => βλ. M. GRÜNBART, “Prosopographische Beiträge zum Briefcorpus des Ioannes Tzetzes”, *JÖB* 46 (1996), 175-225, ιδ. σσ. 196-97. Καθώς η επιστολή χρονολογείται στα 1143, είναι πιθανή η περίπτωση να ανήκε ίσως ο Νικήτας ανάμεσα στον κύκλο των μαθητών του Τζέτζη, και αργότερα ανήλθε στα διδασκαλικά οφφίκια.

142. **Μεσαρίτης Νικόλαος** = i. διάκονος
 ii. σκευοφύλαξ του ναού του παλατίου
 iii. ρεφενδάριος του πατριάρχη
 iv. μητροπολίτης Έφέσου

Σφραγίδα του Νικολάου Μεσαρίτη (πηγή : JORDANOV, *Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria*, II, αρ. 464)

ΕΡΓΑ :

I) HISTORIA

1. Λόγος άφηγηματικός του̃ αυτού̃ Μεσαρίτου Νικολάου, επί τῶν κρίσεων τῆς άγιωτάτης μεγάλης έκκλησίας καί σκευοφύλακος τῶν έν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ θείων ναῶν, επί νεωτερισμῶ τινος βασιλειῶντος καί επί τόν θρόνον καθεσθέντος τόν βασιλικόν. μετά ταῦτα δέ φονευθέντος, ed. A. HEISENBERG, *Nikolaos Mesarites, Die Palastrevolution des Johannes Komnenos*, Programm des Königl. Alten Gymnasiums zu Würzburg für das Studienjahr 1906-1907, Würzburg, Königliche Universitätsdruckerei von H. Stürzt, 1907· F. GRABLER, *Die Kreuzfahrer erobern Konstantinopel (1195-1206)*, [Byzantinische Geschichtsschreiber, 9], Styria Verlag, Graz-Wien, 1958, σσ. 271-316 [γερμ. μτφρ. & σχολ.].

II) ORATIONES

1. Έπιτάφιος εις τόν έν μοναχοῖς μακαριώτατον καί ὄσιον Ἰωάννην τόν Μεσαρίτην, έκτεθεις μέν παρά του̃ αὐταδέλφου αυτού̃ Νικολάου διακόνου του̃ Μεσαρίτου σχεδόν μετά τρεῖς τῆς αιχμαλωσίας ένιαυτούς, άναγνωσθείς δέ κατά τήν έπτακαιδεκάτην του̃ Μαρτίου μηνός τῆς δεκάτης ένδικτιῶνος του̃ ,5ψιε΄ έτους τελουμένων τῶν τεσσαρακοστῶν, ed. A. HEISENBERG, “Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion: I. Der Epitaphios des Nikolaos Mesarites auf seinen Bruder Johannes”, *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der*

- Wissenschaften, Philosophisch-philologische und historische Klasse, Jahrgang, 1922, 5*, σσ. 3-75 [= IDEM, *Quellen und Studien zur spätbyzantinischen Geschichte. Gesammelte Arbeiten ausgewählt von HANS-GEORG BECK*, Variorum Reprints, London, 1973, ch. II.I]
2. Διάλεξις γεγонуῖα μέσον τοῦ πατριάρχου τῶν Λατίνων Θωμᾶ καὶ τῶν εὐρεθέντων τηρικαῦτα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱερέων καὶ διακόνων, ἧς προηγοῦντο Νικόλαος διάκονος ὁ Μεσαρίτης καὶ ἐπὶ τῶν κρίσεων καὶ ὁ μαίστωρ τῆς πρώτης σχολῆς τῶν γραμματικῶν Ἰωάννης διάκονος ὁ τοῦ Κοντοθεοδώρου, ἐπὶ συνελεύσει τοῦ ποτεστάτου τῆς Βενετικικῆς ἐξουσίας Μαρίνου καὶ τῶν προεχόντων τῆς ὑπ' αὐτὸν βουλῆς, μηνὶ Αὐγούστῳ λ', ἡμέρα δ', ἰνδ. θ', ἔτους ,ςψιδ', ed. A. HEISENBERG, "Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion: II. Die Unionsverhandlung vom 30. August 1206. Patriarchenwahl und Kaiserkrönung in Nikaia 1208", *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-philologische und historische Klasse, Jahrgang, 1923, 2*, σσ. 3-56 [= IDEM, *Quellen und Studien zur spätbyzantinischen Geschichte. Gesammelte Arbeiten ausgewählt von HANS-GEORG BECK*, Variorum Reprints, London, 1973, ch. II.II], κείμεν. στis σσ. 15-25. [πρβλ. *Cod. Ivion 382*, ff. 720r-722r, LAMPROS, *Catalogue*, II, σ. 116]
 3. Δεητήριον ἀπὸ τῶν Κωνσταντινοπολιτῶν πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμαίων τὸν Κομνηνὸν κύρ Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν περὶ τοῦ συναθροισθῆναι τὴν ἐν τῇ ἀνατολῇ τῶν ἀρχιερέων σύνοδον μετὰ τῶν ἀπαράντων ἐκεῖσε δυτικῶν ἐφ' ᾧ ἐπικηρυχθῆναι τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ed. A. HEISENBERG, "Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion: II. Die Unionsverhandlung vom 30. August 1206. Patriarchenwahl und Kaiserkrönung in Nikaia 1208", *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-philologische und historische Klasse, Jahrgang, 1923, 2*, σσ. 3-56 [= IDEM, *Quellen und Studien zur spätbyzantinischen Geschichte. Gesammelte Arbeiten ausgewählt von HANS-GEORG BECK*, Variorum Reprints, London, 1973, ch. II.II], κείμεν. σσ. 25-35.
 4. [Νικολάου Μεσαρίτου ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἐφέσου καὶ προέδρου πάσης Ἀσίας] λό[γος κατηχητικὸς τέταρτος] αὐτῶ ἐπ[... ..] Παφλαγ[ον μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης] πρέσβεων [προσδραμόντων ἐπὶ τὸν κράτιστον ἡμῶν αὐτοκράτορα κύρ Θεόδωρον] τὸν καὶ Λάσκαρ[ιν...] πρὸς τῷ τέλει δὲ τοῦ τοιοῦτου λόγ[ου ... πρὸς τὸν] ἐν τῇ Ἐφέσῳ λαὸν θεοσύλλεκτο[ν οὔτος ... δὲ ὁ] λόγος ἐξεφωνήθη κατὰ τὸν τέταρτον χρόνον [τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ, ἰνδικτιῶνος] τῆς τρίτης, ὡς ἀπολογησαμένου ἐν τῷ τοιοῦτῳ λό[γῳ ...], δὲ τῷ λόγῳ καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμ[άτων ...], ed. A. HEISENBERG, "Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion: III. Das Bericht des Nikolaos Mesarites über die politischen und kirchlichen Ereignisse des Jahres 1214", *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-philologische und historische Klasse, Jahrgang, 1923, 3*, σσ. 3-96 [= IDEM, *Quellen und Studien zur spätbyzantinischen Geschichte. Gesammelte Arbeiten ausgewählt von HANS-GEORG BECK*, Variorum Reprints, London, 1973, ch. II.III], κείμενο στis σσ. 6-54.
 5. Λόγος κατηχητικὸς πέμπτος, ἀναγνωσθεῖς μὲν κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγ[ου]· σχεδιασθεῖς δὲ πρὸ ἕξ ἡμερῶν ἕξ ὅτου [όστου cod.] ἀπὸ Νικαίας ἐπίδεδμηκεῖ ἐν τῇ Ἐφέσῳ· φθάνει γὰρ ὁ Μεσαρίτης Νικόλ[αος] ὁ τῆς Ἐφέσου ἀρχιεπίσκοπος· ἱερολογῆσαι τὸν δεσπότην κυρὸν Κωνσταν[τῖν]νον τὸν Δούκαν τὸν καὶ Παλαιολόγον μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως κυροῦ Θεο[δῶ]ρ[ου] τοῦ Λάσκαρι· τῆς κυρᾶς Εἰρήνης τῆς Δουκαίνης κλπ., *cod. Ambr. gr. 350*, ff. 32v-36v.

6. Λόγος ἔκφραστος εἰς τὸν βασιλέα κύρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἀδελφὸν τοῦ μεγάλου κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου· τοῦ Μεσαρίτου Νικολάου, σκευοφύλακος ὄντος τῶν ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ θείων ναῶν· ἀναγνωσθεῖς ἐπὶ τῇ τοῦ μεγάλου κυρίου ... εἰς τὰ ἅγια προσκυνήσει, inc.: Οὐδ' ἡμεῖς σε θεότατε βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς κρατοῦντων ὑπέρτατε ... - des.: ... ἔσται οὖν τὰ μὲν πρῶτα σου ὀλίγα· τὰ δὲ ἔσχατά σου, ἀμύθητα - **cod. Ambr. gr. 350**, ff. 35r-43r.

III) EPISTULAE

1. Γράμμα τοῦ θεοφιλεστάτου διακόνου καὶ ραιφενδαρίου Νικολάου τοῦ Μεσαρίτου πρὸς τὸν πανοσιώτατον καθηγούμενον καὶ τοὺς ὀσιωτάτους μοναχοὺς τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς Εὐεργέτιδος ἀποσταλέν, διαλαμβάνον περὶ πάντων τῶν συμπεσο[όντ]ω[ν αὐ]τῷ περὶ Νίκαιαν ἀπαίροντι, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν πραχθέντων πάντων ἐπὶ ἀνα[ρρήσεως] πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἁγίου μύρου ποιήσεως μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς γε[νομένης] ἐπ' αὐτῷ σφραγίδος ἐπὶ ραιφενδαράτῳ ὀφφικίῳ παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου πα[τριάρχου] κυροῦ Μιχαήλ τοῦ Αὐτωρειανοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῷ διατρέφεσθαι ἐν τῷ μετοχίῳ τῆς πατριαρχικῆς μονῆς τῆς ἐπιλεγομένης Ἀνωλάκκου, τῷ ἐντὸς τοῦ κάστρου Νικαίας διακειμένῳ, τῷ ἐπονομαζομένῳ ὁ Χριστὸς τοῦ Βοληνοῦ, ed. A. HEISENBERG, "Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion: II. Die Unionsverhandlung vom 30. August 1206. Patriarchenwahl und Kaiserkrönung in Nikaia 1208", *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-philologische und historische Klasse, Jahrgang, 1923, 2*, σσ. 3-56 [= IDEM, *Quellen und Studien zur spätbyzantinischen Geschichte. Gesammelte Arbeiten ausgewählt von HANS-GEORG BECK*, Variorum Reprints, London, 1973, ch. II.II], κείμενο στις σσ. 35-46.
2. Τοῦ αὐτοῦ (ἄνωθεν στὸ διάστιχο μὲ ἐρυθρὸ χρῶμα: Μεσαρίτου) ἐπιστολὴ ὡς ἀπὸ προσώπου μοναχοῦ τινος Νεοφύτου μετὰ τὴν τῆς πόλεως ἄλωσιν ἀποσταλεῖσα πρὸς τὸν ἐν τῇ ἀνατολῇ βασιλεύσαντα βασιλέα Ῥωμαίων Λάσχαριν κύρ Θεόδωρον, inc.: Προσκυεῖ τὴν κραταιὰν καὶ ἁγίαν βασιλείαν σου ὁ μοναχὸς Νεόφυτος καὶ ἀπὸ τόσοῦ τοῦ διαστήματος... - des.: ... ὧν ἔτλης πόνων τοῦ Χριστιανῶν πληρώματος ἔνεκεν. ἔρρωσο. - **cod. Vindobon. Phil. gr. 107**, ff. 1r-3r.
3. Τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Προικονή(σου) ἄρτι πρῶτως ἀποστήλαντι (**cod.** - *Sambucus corr.* ἀποστείλαντι) αὐτῷ ἐκ περδίκων ὡὰ, inc.: Ἄχρι καὶ ἄρτι προέδρε νησιδίου μὲν εὐπεριγράπτου Πρηκονισίων (*sic*) ἀνδρῶν... - des.: ... ἣ καὶ εὐχαριστοῦντες τὸ παρὸν καὶ οὐτιδανόν σοι γράμμα ἐσχεδιάσαμεν ἀπολαβόντες καὶ τὸν τυρόν. - **cod. Vindobon. Phil. gr. 107**, ff. 3v-6r· **cod. Ambros. gr. 352**, ff. 43v-45r· ed. M. ΓΕΔΕΩΝ, "Ἀνέκδοτα Β'. Δύο ἐπιστολαὶ τῶν μεταγενεστέρων Βυζαντιακῶν χρόνων", *Ἡμερολόγιον τῆς Ανατολῆς* 5 (1886), 181-183.
4. <ανεπίγραφος>, Τῷ Λεπα... δύο χρόνους μετὰ τῆς αἰχμαλωσίας, inc.: Σὺ μὲν τὸ κάλλιστο χρῆμα καὶ ποθεινὸν τὴν υἰείαν πλουτεῖης ... - des.: ... τοῦ ὀρθοῦ κανόνος μὴ παρεκκλίνουσα. - **cod. Ambros. gr. 352**, ff. 15v-16r.
5. <ανεπίγραφος>, Τῷ μεταπ..νημένῳ (?) inc.: Τὸ τῆς τροφῆς ... καὶ ἄκοντα κωμοπόλεων ἐπ' ἀγρούς. καὶ ἐκ πολὺ... φοιτᾶν ἀγιώτατε· ἀλλὰ καὶ ἐκ βραχυτάτων φροντιστηρίων ... - des.: ... τοῖς ἡμετέροις δεσπόταις· καὶ ἀρχιποιμέσι γεωργίῳ τῷ πανιερωτάτῳ... - **cod. Ambros. gr. 352**, ff. 16v-17r.
6. <epistula aut excerptum theologicum vel philosophicum argumenti>, inc.: Οὐκοῦν ἐπεὶ δέδοκται πάντως ἀποκτινῦναι· καὶ οὐδεμία μηχανὴ ... - des.: ... ἢ πλάτωνα ἢ πυθαγόραν. ὁ τοῦ ἐπώνυμον (*sic leg.* MARTINI-BASSI· ἐπώνυμης *corr.* HEISENBERG) αὐτήν ... - **cod. Ambros. gr. 352**, ff. 34v-35r.

7. Τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς πρώτης καθέδρας καὶ προσκνητῷ πάπα Ῥώμης Ἰννοκεντίῳ, inc.: Οἱ ἐν Κωνσταντινουπ(ό)λ(ει) συνηθροισμένοι ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, διάκονοι, λοιποὶ κληρικοὶ κλπ. ... - des.: ... τὰ μὲν καθ' ἡμᾶς, οἰόμεθα, μὴ ἀγνοῆσαι τὸ ὕψος τῆς σῆς μεγ(ά)λ(ης) ἀρχιερωσύνης, ὅπως τὲ παρεδόθημεν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν κλπ. ... - cod. **Ambros. gr. 352**, ff. 176v-181r.
8. Ἐπιστολὴ πρὸς τινὰ ἰατρὸν οἰκεῖον βασιλικόν, inc.: Ἐξ ἐπιγαμβρίας προσωκοιωμένε μοι, στραφεῖσαι πρὸς ἡμᾶς αἰ μονάζουσαι ... - des.: ... καὶ γνώμην ἔννου οἶον καὶ ἔλλογον - cod. **Ambros. gr. 352**, f. 33v.

IV) OPUSCULA RHETORICA

1. <Νικολάου Μεσαρίτου ἔκφρασις τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων>, ed. G. DOWNEY, “Nicholas Mesarites, Description of the Church of the Holy Apostles at Constantinople”, *Transactions of the American Philosophical Society* N.S. 47 (1957), 855-924.
2. <Νικολάου Μεσαρίτου> Ἠθοποιία ὡς ἀπὸ τινος μαθηματικοῦ τετυφωμένου ὑπὲρ τὸ δέον καὶ ἀρχιερωσύνης ἀποτυγχάνοντος, μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλωσιν, ed. B. FLUSIN, “Nicolas Mesarites. Éthopée d’un astrologue qui ne put devenir patriarche”, *TM* 14 (2002) [= *Mélanges Gilbert Dagron*], 221-42.

V) OPUSCULA THEOLOGICA

1. <Μαρτύριον τοῦ ἱερομάρτυρος Μοδέστου, συγγραφὴν μετὰ τὴν τῆς πόλεως ἄλωσιν παρὰ τοῦ Μεσαρίτου>, βλ. A. HEISENBERG, “Die Modestoslegende des Mesarites”, *Beiträge zur Geschichte des christlichen Altertums und der byzantinischen Literatur. Festgabe A. Ehrhard*, Bonn, 1922, σσ. 218-227.
2. <ἀνεπίγραφο - De Cruce Domini>, inc.: Ζωῆς ξύλον ἢ μέλλουσα κλπ. ... - des.: ... οἱ διαδεξάμενοι δαίμονες. - cod. **Ambros. gr. 352**, ff. 33r-34v.
3. <ἀνεπίγραφο - τίτλος ἐκ β' χειρός: ἀπὸ τοῦ βίου τῆς ὁσίας Μελάνης>, inc.: Ἐπεὶ γὰρ ἐφειστήκει τὸ τέλος καὶ τοῦτο προέγνωστο τῇ Μελάνῃ ... - des.: ... ἀπολαύουσιν. - cod. **Ambros. gr. 352**, ff. 34r-v.
4. Σύνοψις ἐκ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ Ζωναρᾶ τῶν ἀναστασίμων κανόνων τοῦ σοφωτάτου κυροῦ Ἰωάννου καὶ παναγιωτάτου πρεσβυτέρου τοῦ Δαμασκηνοῦ, inc.: Πρῶτον ῥητέον τί κανῶν· καὶ τί ᾠδή ... - des.: ... διὸ καὶ τῶν σωμάτων ἐπέκεινα αὐτὸ κλπ. ἐκ τοῦ μεγάλου Παύλου τὸ δόγμα μεμνημένος ὡς εἴρηται αὐτῷ ἢ δόξα κλπ. ἀμήν. - cod. **Ambros. gr. 352**, ff. 46r-148r· πρβλ. cod. **Bodl. gr. 110**, no. 1.
5. Εἰς τὸ ῥυτὸν (ῥητὸν corr. Heisenberg) τὸ φάσκον πως· (προφήτην) ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν (ὡς) ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε <Δευτερον. XVIII 15>, inc.: Ζήτησαί τι φιλοπευστοῦντι τὰ πολλὰ κλπ. ... - des.: ... παῖς γάρ φησι πατρὶ δίκαια λέγων - cod. **Ambros. gr. 352**, ff. 155r-v.
6. Οἱ μνημονευθέντες κανόνες ἀποστολικοὶ καὶ συνοδικοὶ ἐν τῷ ὕφει τοῦ ἐπιταφίου εἰσὶν οὗτοι, οἱ καὶ ἔχουσιν ἐπὶ λέξεων οὕτω, inc.: Μηδένα τῶν ξένων κλπ. ... - des.: ... εἰς τὴν ἐπίσκοπὴν προβιβάζεσθαι - cod. **Ambros. gr. 352**, ff. 181v-182r.
7. Κανῶν κ' τῆς γ' οἰκουμενικῆς συνόδου, inc.: πρᾶγμα παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς θεσμούς ... - des.: ... ἄκυρον τοῦτον εἶναι ἔδοξεν τῇ ἀγίᾳ πάσῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ - cod. **Ambros. gr. 352**, f. 186v.

VI) POEMA

[DUBIUM ?]

1. <Νικολάου Μεσαρίτου (:) ἴαμβοι εἰς τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων>, ed. G.

SCHIRÒ, “Un poemetto bizantino inedito per gli apostoli Pietro e Paolo”, *Atti Ist. Ven. di Sc., Lett. ed Arti* 115 (1956-57), 187-209. [200 ἴαμβοι, ο εκδ. χρονολ. στα 1195, αποδίδει το έργο στον Ν. Μεσαρίτη, έκδ. από Cod. Vat. gr. 703, 14ου αι.]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANTONOPOULOU THEODORA, “On the Reception of Homilies and Hagiography in Byzantium: The Recited Metrical Prefaces”, εις: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftliches Symposions zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosoph.-hist. Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 57-79. [πραγματεύεται το θέμα των εμμέτρων προλόγων που απηγγέλοντο πριν από κάποια ομιλία κλπ. – βλ. ιδ. σσ. 76-77, όπου αναφορά στους στίχ. οι οποίοι αποδίδονται από τον SCHIRO στον Μεσαρίτη]
- BARTELINK G. J. M., “Homerismen in Nikolaos Mesarites’ Beschreibung der Apostelkirche in Konstantinopel”, *BZ* 70 (1977), 306-309.
- BASEU-BARABAS THEONE, *Zwischen Wort und Bild: Nikolaos Mesarites und seine Beschreibung des Mosaikschmucks der Apostelkirche in Konstantinopel (Ende 12. Jh.)*, Ph. Diss., Wien, 1992.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 666-67.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 177.
- CATALDI-PALAU ANNA CLARA, “L’ *Arsenale sacro* di Andronico Kamatero. Il proemio ed il dialogo dell’ Imperatore con I cardinali Latini I originale, imitazioni arrangiamenti”, *REB* 51 (1993), 5-62 [= *Studies in Greek Manuscripts*, II, [Testi, Studi, Strumenti, 24], Fondazione Centro Italiano di Studi sull’Alto Medioevo, Spoleto, 2008, ch. 22, σσ. 693-765]. [ο Μεσαρίτης λογοκλόπος & μιμητής Α. Καματηρού]
- EPSTEIN A., “The rebuilding and redecoration of the Holy Apostles in Constantinople”, *GRBS* 23 (1982), 79-92.
- GALATARIOU CATIA, “Travel and Perception in Byzantium”, *DOP* 47 (1993), 221-241. [για ταξιδιωτικές εντυπώσεις Μεσαρίτη]
- ΓΙΑΡΕΝΗΣ Η., *Η συγκρότηση και η εδραίωση της αυτοκρατορίας της Νίκαιας. Ο αυτοκράτορας Θεόδωρος Α΄ Κομνηνός Λάσκαρις*, [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Μονογραφίες 12], Αθήνα, 2008, σποράδην. [για την δράση του στη Νίκαια]
- GRÜNBART M., “Zusammenstellen vs Zusammenstehlen. Zum Traditions-verständnis in der byzantinischer Kultur”, εις: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftliches Symposions zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 129-36. [βλ. ιδ. σ. 131, όπου αναφορά στην ποικιλία στην περιγραφή των Αγ. Αποστόλων]
- HEISENBERG A., “Analekta. Mitteilungen aus italienischen Handschriften byzantischer Chronographen“, *Programm des K. Liutpold-Gymnasiums in München für das Studienjahr 1900/1901*, München, 1901, ch. 2, σσ. 17-37.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 127, 138, 149, 181f., 207, 235· II, σ. 196.

- ISNENGI L., “La quarta crociata e la questione dell’identita’. Spunti per una lettura di alcune fonti bizantine e occidentali, da Nicola Mesarite a Martin da Canal”, εις: P. PIATTI (ed.), *The Fourth Crusade Revisited. Atti della Conferenza Internazionale nell’Ottavo Centenario della IV Crociata, 1204-2004, Andros, Grecia, 27-30 maggio 2004*, [Atti e documenti/Pontificio Comitato di Scienze Storiche, 25], Città del Vaticano, 2008, σσ. 106-28.
- JORDANOV I., “Medieval Plovdiv according to sphragistic data”, *SBS* 4 (1995), 111-38. [σφραγ. Νικ. Μεσαρίτη αρ. 34, σ. 134]
- _____, *Corpus*, II. [σφραγ. Νικ. Μεσαρίτη αρ. 464, σσ. 290-292: Νικολάου σφράγισμα τοῦ Μεσαρίτου – επίσης πολλές πληροφ. για την οικογένεια των Μεσαριτών, ειδ. στον 12ο αι.]
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 236, 237, 354-58, 365, 386.
- A. K(AZH)DAN, s.v. Mesarites, Nicholas, ODB, vol. II, σ. 1346.
- KAZHDAN A. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l’Homme, 1984 [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007]. [βλ. ιδ. κεφ. VI. Nicephorus Chrysoberges and Nicholas Mesarites: a comparative study]
- LAMBRINIADIS E., “Die Brüder Ioannis und Nikolaos Mesaritis, Verteidiger der Orthodoxie in den Unionsverhandlungen von 1204 bis 1214 (im historischen und theologischen Rahmen der Epoche)”, *Κληρονομία* 28 (1996), 187-236.
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Νέος κώδιξ τοῦ Νικολάου Μεσαρίτου”, *NE* 1 (1904), 412-415.
- MARTINI AE. & BASSI D., *Catalogus codicum Graecorum Bibliothecae Ambrosianae*, vols. I-II, Mediolani, 1906, [ανατύπ. Georg Olms Verlag, Hildesheim-NY, 1978], **codd. 350 & 352**, σσ. 405-413.
- MANGO, *The Art of the Byzantine Empire*, σσ. 228-29, 232-33. [αγγλ. μτφρ. & σχολ. χωρίων από διήγηση στάσης Ιω. Κομνηνού του Παχέος & την περιγραφή των Αγ. Αποστόλων]
- NICOL, *A biographical dictionary*, σσ. 234-35.
- PARGOIRE J., “Nicolas Mésarités, métropolitte d’Éphèse”, *EO* 7 (1904), 219-26.
- SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, ενότητα 21, αρ. 66, σσ. 236-238.
- SPITERIS J., “I dialoghi di Nicolas Mesarites coi Latini; opera storica o finzione letteraria?”, εις: *Collectanea Byzantina* (Orientalia Christiana Analecta, 204), Rome, 1977, σσ. 181-86.
- ΤΙΜΠΛΑΛΕΞΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρ. ζητήματα σε επιστολές του Μεσαρίτη]
- Tusculum Lexikon, s.v. Μεσαρίτης Νικόλαος, σσ. 338-39.
- VASILIEV A.A., “Mesarites as a Source”, *Speculum* 13 (1938), 180-182.
- WELLESZ E., *A History of Byzantine Music and Hymnography*, Clarendon Press, Oxford, 1962², σσ. 62-63, 364. [για το χωρίο του Μεσαρίτη σχετικά με την διδασκαλία της μουσικής στην σχολή των Αγίων Αποστόλων]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Στο ανώνυμο επίγραμμα: *Εἰς εἰκόνα τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ*, **cod. Marc. gr. Z 524** (=318), f. 34v, βλ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανὸς κώδιξ 524”, *NE* 8 (1911), 5-59, 123-92, ἐδῶ αρ. 73, σ. 38· πρβλ. Ε. ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Instituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1985, σ. 401, αναφέρεται κάποιος Λέων Μεσαρίτης.
- Σῶζεται ἐπίσης σφραγίδα κάποιου Θεοδώρου Μεσαρίτη, που χρονολογείται στο τελευταίό τρίτο του 12ου ἔως πρῶτο μισό του 13ου αι., βλ. ΣΤΑΥΡΑΚΟΣ, *Byzantinische Bleisiegel mit Familiennamen*, αρ. 174, σσ. 268-69: *Ὁ ἅγιος Θεόδωρος/Θεόδωρον σκέποις με τὸν Μεσαρίτην*.

143. **Μεσοποταμίτης Κωνσταντίνος** = i. *ἐπί τοῦ κανικλείου*
 ii. *ἐπί τῆς ἱερᾶς σακέλλης*
 iii. *ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης*

[1198 (καθηρέθη το ίδιο έτος βλ. GRUMEL – DARROUZES, *Regestes*, nos. 1186-87), 1206-1222)

Σφραγίδα του αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου Μεσοποταμίτη (πηγή: LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 464).

ΕΡΓΟ :

I) VERSUS

1. [tit.]: †Τοῦ Θεσσαλονίκης Μεσοποταμίτου | τινὸς διεθθέντος τὴν βίβλον ἐξ ἐτοίμου στιχηρὸν προσφώνημα ὡς ἐν εἰδει ἐπιγράμματος μεμνημένου [...]ας τοῦ φιλοπονήσαντος τὴν συνθήκην τῆς βίβλου προ[κειμένης], | διπλὴν πραγματείαν, τὴν τε προταχθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν κ(αί) τὴν πρὸς τὸ τέλος [...]εν ὑστερόχρονον ἐπιτομήν, inc: Εὐαγγελικὸς ἄλλος οἰκοδεσπότης ... = 30 ἰαμβικοὶ στίχοι στο φ. 385r του cod. **Laurent. Plut. 9, 24**, ο οποίος περιέχει τὸν *Θησαυρὸ τῆς Ὁρθοδοξίας* του Νικ. Χωνιάτη, ed. A. M. BANDINI, *Graecae Ecclesiae vetera monumenta ex Bibliothecae Laurentianae*, tom. III, Florentiae, 1763, σσ. 17-19 = IDEM, *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vol. I, Florentiae, 1764, [ανατύπ. στη σειρά *Catalogi Codicum lucis ope reimpressi* ὡς: *Catalogus Codicum Manuscriptorum Bibliothecae Medicae Laurentianae, volumen secundum & tertium, accedunt Supplementa tria ab E. ROSTAGNO et N. FESTA necnon Additamentum ex inventariis Bibliothecae Laurentianae depromptum accuravit FRIDOLF KUDLIEN*, Leipzig, 1961], col. 434 = PG 140, col. 291. [SPURIUM]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BRAND C.M., *Byzantium confronts the West, 1180-1204*, Cambridge Mass., 1968, σσ. 99, 110, 114, 144-46, 209.
- DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1583, σ. 297. [διπλωματική αποστολή του ~ στη Γένουα μεταξύ Δεκ. 1188-Απριλίου 1192].
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 117.
- A. K(AZH DAN), s.v. Mesopotamites, ODB, vol. II, σ. 1349.
- KAZHDAN A. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1984 [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007], σσ. 154, 253-55, 261-63, 282.
- ΚΟΛΟΒΟΥ, *Michaelis Choniatae Epistulae*, σσ. 96-97: Τῶ ἐπί τῆς ἱερᾶς σακέλλης κῦρ Κωνσταντίνω τῶ Μεσοποταμίτη.
- ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΗ ΣΟΦΙΑ, “Ένας ανέκδοτος λόγος του Νικηφόρου Χρυσοβέργη στον Κωνσταντίνου Μεσοποταμίτη”, *Ελληνικά* 42 (1991/92), 291-301, σσ. 297-301: Λόγος ἐγκωμιαστικὸς ἢ καὶ εὐχαριστήριος εἰς τὸν ἐπί τοῦ κανικλείου κῦρ Κωνσταντίνου τὸν Μεσοποταμίτην (tit. cod. **Vindobon. Phil. 321**) – Τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου κυροῦ

Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργη λόγος ἐξιτήριος τῶ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Κωνσταντίνω τῶ Μεσοποταμίτη (tit. cod. **Escur. gr. Y-II-10**).

- LAMMA P., “Un prostagma inedito attribuito a Isacco II l’Angelo”, *Atti e memorie della Accademia di scienze, lettere e arti in Modena*, Ser. V, 10 (1952), 230-249 [= IDEM, *Oriente et Occidente nell’alto medioevo*, (Medioevo et Umanesimo, 5), Padue, 1968, σσ. 395-414]. [το πρόσταγμα φέρει την υπογραφή του Μεσοποταμίτη, ίσως και να συνετάχθη από αυτόν]
- LAURENT V., *La collection G. Orghidan*, [Bibliothèque Byzantine / Documents de sigillographie byzantine, 1], Paris, 1952, nos. 450 & 454, σσ. 227-28 & 229. [σφραγίδες οικογένειας Μεσοποταμιτών: Λέων, XII s. (αρχές) & Μιχαήλ, XII s. (τέλη)]
- _____, “La succession épiscopale de la métropole de Thessalonique dans la première moitié du XIIIe siècle”, *BZ* 56 (1963), 284-296, ιδ. σσ. 285-86, 288-92.
- _____, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σσ. 338-39, no. 464 [Ὁ ἅγιος Δημήτριος (και στην κυκλοτερή περιφέρεια της σφραγίδος εντός περιγράμματος αποτελούμενου εξ ομοκέντρων κύκλων: *Θύτην, δορά θύματος ἢ χλαμύς, σκέποις / Μεσοποταμίτ’ ἐκ γένων Κωνσταντίνου / Μάρτυς, ὁ Μάρτυς, καὶ γραφῶν καὶ πρακτέων*] => ἐκγονον corr. GRUMEL, *BZ* 59 (1966), 392-96. βλ. και *SBS* 5 (1998), 91.
- _____, LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, II, σσ. 107-08, no. 227 [Μήτηρ Θεοῦ. / Κωνσταντίνον με τὸν Μεσοποταμίτην | κανικλείον σὸν οἰκέτην κόρη σκέποις]
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 235.
- STADTMÜLLER, *Michael Choniates*, σσ. 173 [51], 176 [54], 251 [129], 313 [191].
- VAN DIETEN J.-L., *Zur Überlieferung und Veröffentlichung der Panoplia Dogmatike des Niketas Choniates*, [Zetemata byzantina, 3], Hakkert, Amsterdam, 1970, σσ. 13-16. [κατά πάσα πιθανότητα η καταχώριση *Τοῦ Θεσσαλονικοῦ Μεσοποταμίτου* δεν ἔχει σχέση με το ἐπίγραμμα που ακολουθεῖ, το οποίο εἶναι γραμμένο ἀπὸ ἄλλο χέρι]
- _____, *Niketas Choniates. Erläuterungen zu den Reden und Briefen nebst einer Biographie*, [Supplementa byzantina, 2], De Gruyter, Berlin-N.Y., 1971, σσ. 39 n. 50, 49, 60, 99 n. 110, 173 ff., 180.
- _____, *Nicetae Choniatae Orationes et Epistulae*, CFHB III, Berlin-New York, 1972, σσ. 204-206: Τῶ Θεσσαλονίκης κῦρ Κωνσταντίνω τῶ Μεσοποταμίτη: σ. 214: Τῶ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κῦρ Κωνσταντίνω τῶ Μεσοποταμίτη.
- ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ-ΖΑΦΡΑΚΑ ΑΛΚΜΗΝΗ, *Νίκαια και Ἡπειρος τὸν 13ο αἰώνα. Ἰδεολογικὴ ἀντιπαράθεση στὴν προσπάθειά τους νὰ ἀνακτήσουν τὴν αυτοκρατορία*, Θεσσαλονίκη, 1991, σσ. 71, 72, 75, 131, 151, 152.
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 950, σσ. 423-24.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Εἶναι γνωστός ἕνας πατρικίος Παῦλος Μεσοποταμίτης (τρίτο τέταρτο 11ου αἰ.), βλ. J.-C. CHEYNET – D. THEODORIDIS, *Sceaux Byzantins de la collection D. Theodoridis. Les sceaux patronymiques*, [Collège de France – CNRS, Centre de Recherche d’Histoire et Civilisation de Byzance/Monographies, 33], Paris, 2010, αρ. 142, σσ. 152-53: *Παῦλος πατρικίω ὁ Μεσοποταμίτης*.
- Ἐνας Γεώργιος Μεσοποταμίτης ἀναφέρεται στὴν Ἀλεξιάδα, βλ. SKOULATOS, *Les personnages*, αρ. 68, σ. 99.
- Σῶζεται ἐπίσης σφραγίδα κάποιου Σεργίου Μεσοποταμίτη, που χρονολογεῖται στο τελευταίو τέταρτο του 11ου ἕως τις αρχές του 12ου αἰ., βλ. STAVRAKOS, *Byzantinische Bleisiegel mit Familiennamen*, αρ. 175, σσ. 269-70: *Κύριε βοήθει Σεργίω τῶ Μεσοποταμίτη*.
- Σῶζεται ἡ σφραγίδα ἐνὸς Βασιλείου Μεσοποταμίτου που χρονολογεῖται στις αρχές 12ου αἰ., βλ. J.-C. CHEYNET – CECILE MORRISON – W. SEIBT, *Les Sceaux Byzantines de la Collection Henri Seyrig*, Bibliothèque Nationale de France, Paris, 1991, αρ. 238, σσ. 164-65: *Σφραγίς Βασιλεί[ο]υ Μεσοπο[τ]αμίτου*.
- Στον 12ο αἰ., ἢ λίγο νωρίτερα στον 11ο, μπορεῖ ἰσως νὰ τοποθετηθεῖ χρονικά και κάποιος Συμεών Μεσοποταμίτης, πιθανῶς θεολόγος ἢ μοναχός. Και αὐτό διότι στον κῶδ. **Vatoped. B 43 (163)**, 12ου

- αι., φ. 176r-177r (:), παραδίδεται σύντομο θεολογικού/παραινετικού περιεχομένου έργο με τίτλο: *Συμεών Μεσοποταμίτου περί τοῦ ἐν νῶ ἔχειν τὴν ἔξοδον τῆς ψυχῆς*, βλ. – για τον κώδ. βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ-ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΣ, *Κώδικες Μονῆς Βατοπεδίου*, σ. 18.
- Για έναν σεβαστό Θεόδωρο Μεσοποταμίτη στα τέλη του 12ου αι. βλ. WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 897, σσ. 403-404. Είναι πιθανώς ο ίδιος που αναφέρεται σε μία λύσιν του αυτοκράτορος Αλεξίου Γ' Αγγέλου ἐπὶ δεήσεως τοῦ καθηγουμένου Ἀρσενίου καὶ τῶν μοναχῶν τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς το 1196, βλ. ΕΡΑ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Α': *Αὐτοκρατορικά*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, αρ. 21.²⁹, σσ. 206-16, ιδ. σ. 216. Σύμφωνα με την WASSILIOU-SEIBT, *ό.π.*, ίσως ο Θεόδωρος είναι αδελφός, ή συγγενής, των Μιχαήλ και Ιωάννη, βλ. αμέσως παρακάτω.
 - Ένας Μιχαήλ Μεσοποταμίτης μνημονεύεται σε διάγνωση του Θεοδοσίου Α' Βοραδιώτη (1179-1183), βλ. *Τοῦ αὐτοῦ Θεοδοσίου ὅτι ἡ μνηστεία οὐκ ἐπέχει τόπον τελείου γάμου*, ed. Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ, *Κανονικαὶ διατάξεις, ἐπιστολαί, λύσεις, θεσπίσματα τῶν ἀγιωτάτων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μέχρι Διονυσίου τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως*, τόμ. Β', ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1889 [=ανατύπ. στη σειρά *Subsidia Byzantina, Subsidia ope iterata*, vol. VII, Leipzig, 1970], αρ. ΡΛΖ' (ΡΜΣ'), σ. 34. Ίσως πρόκειται για τον πρωτονωβελισσιμούπέρτατο Μιχαήλ Μεσοποταμίτη που αναφέρεται αργότερα σε δύο έγγραφα της Πάτμου, βλ. ΜΑΡΙΑ ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Β': *Ἐγγραφα Δημοσίων Λειτουργῶν*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, ἔγγρ. υπ' αρ. 56.³³, σ. 94 (έτους 1196) και υπ' αρ. 59.²⁶, σ. 124 (έτους 1199).
 - Στο πρώτο εκ των δύο παραπάνω εγγράφων της Πάτμου, βλ. ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *ό.π.*, ἔγγρ. υπ' αρ. 56.³³, σ. 94, αναφέρεται ο αδελφός του Μιχαήλ Ιωάννης Μεσοποταμίτης.

144. Μεσοποταμίτης Νικόλαος = i. μοναχός

ΕΡΓΑ :

I) VERSUS

1. Νικολάου τοῦ Μεσοποταμίτου, Εἰς εἰκόνα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου κοσμηθεῖσαν (20 στίχοι), f. 193r – inc.: ...ὸν (:) ἀγαθῶν ἠνέφξάς μοι πύλας |² ... |⁷ τὴν εὐμένειαν εἰργάσω μοι πλουσίαν |⁸ τῆς ἀυτανάσσης Εἰρήνης τῆς συζύγου |⁹ αὐτοκρατοῦντος Μανουὴλ Ῥώμης νέας ... – des.: ... |¹⁵ μονοτρόπων σύνταξον ἐνθέφ μέρει |¹⁶ Νικόλαόν με τὸν Μεσοποταμίτην. |¹⁷ ... |²⁰ ἐπεντρυφῶν ὕδατι τῆς τρυφῆς δίδου, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ο Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, σ. 185.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- Βλ. το σχετικό λήμμα παραπάνω για τα επιγράμματα του κώδ. Marc. gr. 524 και το αμέσως προηγούμενο για την οικογένεια των Μεσοποταμιτῶν.

145. Μιχαήλ = i. διδάσκαλος τῶν νόμων (12ος αι. : ca. 1150)

Σφραγίδα του Μιχαήλ, διδασκάλου τῶν νόμων
(πηγή : ΖΑΚΟΣ, *Byz. Lead Seals*, II, αρ. 584)

Δεν είναι γνωστό κάτι περισσότερο για αυτόν τον Μιχαήλ, είναι δε δύσκολο να ταυτιστεί. Δεν είναι γνωστό κάποιο έργο του.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ Α., *Η απονομή δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9ος -12ος αιώνες). Τα κοσμικά δικαιοδοτικά όργανα και δικαστήρια της πρωτεύουσας*, [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 37], Θεσσαλονίκη, 2004, σ. 282 σημ. 1285.
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, II, σσ. 661-62, no. 1181 [*Αρχάγγελος Μιχαήλ. / Σφραγίς Μιχαήλ τῶν νόμων διδασκάλου*]
- ZACOS G., *Byzantine Lead Seals II*, compiled and edited by J.W. NESBITT, Bern, 1984. [no. 584]

146. **Μιχαήλ ὁ Ἐφεσίος** = άγνωστο αν κατείχε κάποιο διδακτικό οφφίκιο

ΕΡΓΑ :

I) COMMENTARIA IN ARISTOTELEM

1. [Άλεξάνδρου Ἀφροδισιέως] ὑπόμνημα εἰς τὸ μείζον Α' τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ Ἀριστοτέλους – Εἰς τὸ ἔλαττον Α' τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ – Εἰς τὸ Β' τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ Ἀριστοτέλους – Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ Γ' τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ Ἀριστοτέλους ὑπόμνημα – Εἰς τὸ Τέταρτον τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ – Σχόλια εἰς τὸ Ε' τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους – Σχόλια εἰς τὸ Ζ' τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ – Σχόλια εἰς τὸ Η' τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ – Σχόλια εἰς τὸ Θ' τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ Ἀριστοτέλους – Σχόλια εἰς τὸ Ι' τῶν Ἀριστοτέλους μετὰ τὰ Φυσικὰ – Σχόλια εἰς τὸ Κ' τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ – Σχόλια εἰς τὸ Λ' τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ Ἀριστοτέλους – Σχόλια εἰς τὸ Μ' τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ – Σχόλια εἰς τὸ Ν' τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ Ἀριστοτέλους, ed. M. HAYDUCK, *Alexandri Aphrodisiensis (Michaelis Ephesii) in Aristotelis Metaphysica commentaria*, [Commentaria in Aristotelem Graeca, I], Berlin, 1891.
2. Ἐξήγησις Μιχαήλ τοῦ Ἐφεσίου εἰς τὸ ἕνατον τῶν Ἠθικῶν – Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ δέκατον τῶν αὐτῶν Ἠθικῶν, ed. G. HEYLBUT, *Eustratii et Michaelis et Anonyma in Ethica Nicomachea commentaria*, [Commentaria in Aristotelem Graeca, XX], Berlin, 1892, σσ. 461-528, 529-620· D. KONSTAN (εἰσαγ.-αγγλ. μτφρ.-σχόλ.), *Michael of Ephesus/Aspasius/Anonymus. On Aristotle Nicomachean Ethics 8-9*, [Ancient Commentators on Aristotle], Duckwoth, Bristol, 2001.
3. [Άλεξάνδρου Ἀφροδισιέως] Ἀποσημειώσεις εἰς τοὺς σοφιστικούς ἐλέγχους, ed. M. WALLIES, *Alexandri quod fertur in Aristotelis Sophisticos elenchus commentarium*, [Commentaria in Aristotelem Graeca, II.3], Berlin, 1898. [πρβλ. ὅτι στον κώδ. Πατρ. Ἱεροσολύμων 151 ἐρμηνεία & σχόλ. στους σοφιστικούς ἐλέγχους του Ἀριστοτέλους ἀποδίδονται ὀρθῶς στον Μιχαήλ, βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθήκη*, Α', σ. 251]
4. Ἐξήγησις τοῦ Ἐφεσίου κυρίου Μιχαήλ εἰς τὸ πέμπτον τῶν Ἠθικῶν, ed. M. HAYDUCK, *Michaelis Ephesii in librum quantum Ethicorum Nicomacheorum commentarium*, [Commentaria in Aristotelem Graeca, XXII.3], Berlin, 1901.

5. [Ιωάννου Φιλοπόνου] Σχόλια εἰς τὸ πρῶτον τῆς περὶ τῶν ζώων γενέσεως Ἀριστοτέλους πραγματείας – Σχόλια εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον τῶν περὶ γενέσεως ζώων Ἀριστοτέλους – Σχόλια εἰς τὸ τρίτον τῆς περὶ ζώων γενέσεως πραγματείας – Σχόλια εἰς τὸ τέταρτον τῶν περὶ ζώων γενέσεως Ἀριστοτέλους – Σχόλια εἰς τὸ πέμπτον τῶν περὶ ζώων γενέσεως Ἀριστοτέλους βιβλίων, ed. M. HAYDUCK, *Ioannis Philoponi (Michaelis Ephesii) in libros De generatione animalium commentaria*, [Commentaria in Aristotelem Graeca, XIV.3], Berlin, 1903.
6. Μιχαὴλ τοῦ Ἐφεσίου σχόλια εἰς τὸ περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως καὶ τῆς καθ' ὕπνους μαντικῆς Ἀριστοτέλους, ed. P. WENDLAND, *Michaelis Ephesii in Parva naturalia commentaria*, [Commentaria in Aristotelem Graeca, XXII.1], Berlin, 1903.
7. Σχόλια εἰς τὸ πρῶτον τῶν περὶ ζώων μορίων Μιχαὴλ τοῦ Ἐφεσίου – Σχόλια εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον τῆς αὐτῆς πραγματείας – Σχόλια εἰς τὸ τρίτον τῶν περὶ τῶν ζώων μορίων – Σχόλια εἰς τὸ τέταρτον τῶν περὶ ζώων μορίων – Σχόλια εἰς τὸ περὶ ζώων κινήσεως – Σχόλια εἰς τὸ περὶ ζώων πορείας Ἀριστοτέλους, ed. M. HAYDUCK, *Michaelis Ephesii in libros De partibus animalium, De animalium motione, De animalium incessu commentaria*, [Commentaria in Aristotelem Graeca, XXII.2], Berlin, 1904· A. PREUS (εἰσαγ.-αγγλ. μτφρ.-σχόλ.), *Aristotle and Michael of Ephesus on the movement of animals*, [Studien und Materialien zur Geschichte der Philosophie, Bd. 22], G. Olms Verlag, Hildesheim-New York, 1981.
8. <Μιχαὴλ τοῦ Ἐφεσίου σχόλια εἰς τὰ Πολιτικά Ἀριστοτέλους>, ed. τμηματικῶς O. IMMISCH, *Aristotelis Politica, Scholia*, Leipzig, 1929², σσ. xvii–xxi, 293–327· E. BARKER (αγγλ. μτφρ. & σχολ. τμήματος μόνον), *Social and Political Thought in Byzantium. From Justinian I to the Last Palaeologus. Passages from Byzantine Writers and Documents*, Clarendon Press, Oxford, 1957, ἰδ. σσ. 136-141: “A Byzantine commentary on Aristotle’s *Politics* by Michael of Ephesus”.
9. <Michaelis Ephesii commentarius in Aristotelis librum de coloribus>, **cod. Paris. gr. 1921**, initio mutilus (1) [για τὴν ελλιπέστατη περιγραφή του κώδ. βλ. OMONI, *Inventaire Sommaire*, II, σ. 163· βλ. καὶ A. WARTELE, *Inventaire des manuscrits grecs d’Aristote et de ses commentateurs*, Paris, 1963, αρ. 1407, σ. 103]· GEORG WÖHRLE (γερμ. μτφρ. ἀπὸ το λατινικὸ κείμενο & ὄχι το ελλήν. πρωτότυπο), *Aristoteles, Opuscula Bd. 18/V: De coloribus*, Akademie Verlag, Berlin, 1999, σσ. 103-130.

II) SCHOLIUM IN ARTEM MATHEMATICAM

1. <Scholium φιλόσοφου Ἐφεσίου in eundem Nicomachum (scil. Gerasenum)>, inc.: † διαξευχθείσας λέγει, τὴν μονάδα καὶ δυάδα καὶ τριάδα καὶ τετράδα τὰς ἐκ τῶν τριῶν μονάδων γεννηθείσας κατὰ τὸ πρόσταγμα τὸ λέγον πρῶτον πρῶτω ἴσον ποίησον ..., **cod. Ambros. gr. 404 (G 62 sup.)**, f. 65v. [βλ. MARTINI-BASSI, *Catalogus cod. gr. Bibl. Ambros.*, σσ. 482-483]

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ Γ., “«Βοιωτοὺς ὀνομάζειν». Σημειώσεις για τὴν πολιτικὴ φιλοσοφία τῆς Ἄννας Κομνηνῆς”, *Βυζαντικά* 21 (2001), 119-32.
- _____, “Michel d’Ephèse et le cercle philosophique d’Anne Comnène. Introduction à la question du *τιμωτέρων*”, *Παρνασσός* 46 (2004), 105-12.

- _____, *Παιδεία και επιστήμη στον Μιχαήλ Εφέσιο. Εἰς περὶ ζώων μορίων Α 1,3 - 2,10*, Ακαδ. Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας, Αθήνα, 2006.
- _____, “Les scholies de Michel d’Ephèse aux parties des Animaux, I”, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, London 21-26 August 2006*, ed. ELIZABETH JEFFREYS. vol. III: Abstracts of Communications, Ashgate, Aldershot 2006, σ. 220.
- _____, “Michael of Ephesus, on the Empirical Man, the Scientist and the Educated Man (*In Ethica Nicomachea X* and *In de Partibus Animalium I*)”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 163-84.
- BECK, *Vorsehung und Vorbestimmung*, σσ. 92-93 (για το ότι ο Μιχαήλ δεν υπήρξε μαθητής του Ψελλού, ούτε το έργο του υπό νεοπλατωνικές επιρροές).
- BENAKIS L. G., “Commentaries and Commentators on the Logical Works of Aristotle in Byzantium”, εις: R. CLAUSSEN – R. DAUBE-SCHACKAT, *Gedankenzeichen. Festschrift für Klaus Oehler zum 60. Geburtstag*, Tübingen, 1988, σσ. 3-12 [=Λ. Γ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ, *Βυζαντινή Φιλοσοφία: Κείμενα και Μελέτες/Texts and Studies on Byzantine Philosophy*, Παρουσία, Αθήνα, 2002. κεφ. Β4, σσ. 249-58 (διατηρείται η αρχική σελιδαρίθμηση, αλλά υπάρχει και νέα συνεχόμενη)].
- _____, “Aristotelian Ethics in Byzantium”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 63-69. [εκτίμηση ύψους Μιχαήλ: ακολουθεί εξηγητική παράδοση Αλεξάνρου Αφροδισιάδος & σχολής Αλεξανδρείας]
- DONINI P.L., “Il *De Anima* di Alessandro di Afrodisio e Michele Efesio”, *Rivista di Filologia e di Istruzione Classica* 96 (1968), 316-323.
- EBBESEN S., “Anonymi Aurelianensis I Commentarium in Sophisticos Elenchos”, *Cahiers de l’Institut du Moyen-Âge grec et latin* 34 (1979), 1-200. [ιδ. σσ. viii-xi για τον τρόπο δουλειάς του Μιχαήλ στον σχολιασμό των *Σοφιστικῶν Ἐλέγχων*]
- _____, *Commentators and Commentaries on Aristotle’s Sophistici Elenchi. A Study of Post-Aristotelian Ancient and Medieval Writings on Fallacies*, vol. I: The Greek Tradition, Brill, Leiden, 1981, σσ. 268-85 [για τα σχόλια του Μιχ. Εφεσίου στους Σοφ. Ελέγχους του Αριστοτέλη], 286-89 [για την στενή σχέση σχολίων κάποιου «Αλεξάνδρου» (δυτ.) και Μιχ. Εφεσίου – δεν είναι σίγουρο ότι ο «Αλέξανδρος» αυτός είναι υπαρκτό πρόσωπο, ίσως θα μπορούσε να είναι εφεύρημα του Ιακώβου Βενετικού, ο οποίος μπορεί και να γνώριζε Μιχ.].
- _____, “Analyzing syllogisms or Anonymus Aurelianensis III – the (presumably earliest extant latin commentary on the Prior Analytics, and its Greek model)”, *Cahiers de l’Institut du Moyen-Âge grec et latin* 37 (1981), 1-20. [υπάρχουν ενδείξεις ότι ο Ιάκωβος Βεν. χρησιμοποίησε συλλογές σχολίων στους *Σοφιστικούς Ελέγχους* που ανήκαν στον Μιχαήλ]
- FRYDE E., *The early Palaeologan Renaissance (1261-c.1360)*, [The Medieval Mediterranean, 27], Brill, Leiden, 2000, σσ. 54-58, 116, 198, 209, 210. [αναφορά του Μιχαήλ ως archbishop of Ephesus !]
- ΓΚΟΛΙΤΣΗΣ Π., “Αρχαίο ελληνικό και βυζαντινό φιλοσοφικό υπόμνημα: ζητήματα συνέχειας και ασυνέχειας”, *Υπόμνημα στη Φιλοσοφία* 6 (2007), 197-208. [με υπομνήματα Ευστρατίου (& Μιχ. Εφεσίου) αναβιώνει μετά από πολλούς αιώνες η αλεξανδρινή παράδοση της *εξηγήσεως* των αριστοτελικών έργων = αναπαραγωγής της λέξης του υπομνηματιζομένου κειμένου υπό την μορφήν λήμματος· επίσης, η εξηγητική δραστηριότητα του κύκλου της Άννας Κομνηνής αποτελεί καρπό ενός φιλοδόξου λογίου εκδοτικού προγράμματος υπό την διεύθυνσή της, και δεν σχετίζεται με τις ανάγκες της φιλοσοφικής διδασκαλίας της εποχής => βλ. BROWNING, “Funeral oration”]
- GOTTSCHALK H. B., “The *De Coloribus* and its Author”, *Hermes* 92/1 (1964), 59-85.

- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 34f., 38, 402· II, σ. 267.
- IERODIAKONOU KATERINA, “Οι Βυζαντινοί Σχολιαστές για την ηθική ως επιστήμη”, *Υπόμνημα στη Φιλοσοφία* 4 (2006), 191-219. [και για το χαρακτήρα κλπ. έργων Ευστρ. & Μιχ. Εφεσίου]
- _____, “Some observations on Michael of Ephesus’ comments on *Nicomachea Ethics X*”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 185-201.
- ΚΑΛΟΓΕΡΙΔΟΥ ΟΥΡΑΝΙΑ, *Μιχαήλ Εφεσίου Εις το Αριστοτέλους Περί ζώων γενέσεως. Από την εξηγητική παράδοση στη βυζαντινή ερμηνευτική πρακτική*, [Αριστοτελικά μελετήματα, 2], Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 2010.
- KAPRIEV G., *Philosophie in Byzanz*, Würzburg, 2005, σσ. 215-216.
- A. K(AZH DAN) – M. W. T(KACZ), s.v. Michael of Ephesus, ODB, vol. II, σ. 1369.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 332.
- MARCOVICH M., *Heraclitus. The greek text with a short commentary, including fresh addenda, corrigenda and a select bibliography (1967-2000)*, Akademie Verlag, Berlin, 2001², σσ. 184, 397 n. 1. [testimonia Ἡρακλείτου σε Μιχ. Εφέσιο]
- MERCATI G., “Fra I commentatori greci di Aristotele”, *Mélanges d’Archéologie et d’Histoire* 35 (1915), 191-219. [= IDEM, *Opere Minori*, III (1907-1916), Città del Vaticano, 1937, σσ. 458-75].
- MERCKEN H.P.F., “The Greek Commentators on Aristotle’s Ethics”, εις: R. SORABJI (ed.), *Aristotle Transformed*, London, 1990, σσ. 407-443.
- MERKELBACH R. – WEST M. L., *Fragmenta Hesiodica*, Oxford, 1967. [για απόσπασμα που χρησιμοποιεί ο ~, βλ. index auctorum]
- ΜΠΕΝΑΚΗΣ Λ. Γ., “Αγνοήθηκε στο Βυζάντιο η πολιτική φιλοσοφία του Αριστοτέλους; [Η περίπτωση του Μιχαήλ Εφεσίου]”, εις: *Φιλοσοφία και Πολιτική. Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου Φιλοσοφίας (Αθήνα, Μάιος, 1981)*, Ελλην. Φιλοσοφ. Εταιρεία, Αθήνα, 1982, σσ. 230-36 [=Λ. Γ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ, *Βυζαντινή Φιλοσοφία: Κείμενα και Μελέτες/Texts and Studies on Byzantine Philosophy*, Παρουσία, Αθήνα, 2002. κεφ. B21, σσ. 505-511 (διατηρείται η αρχική σελιδαρίθμηση, αλλά υπάρχει και νέα συνεχόμενη)].
- ΝΙΑΡΧΟΣ, *Η Ελληνική Φιλοσοφία*, σσ. 41, 48, 49, 88, 137, 385.
- OEHLER K., “Aristotle in Byzantium”, *GRBS* 5 (1964), 133-46, ιδ. σ. 139.
- O’MEARA D. J., “Spätantike und Byzanz: Neuplatonische Rezeption —Michael von Ephesos”, εις: C. HORN – A. NESCHKE-HENTSCHKE (hrsg.), *Politischer Aristotelismus. Die Rezeption der aristotelischen Politik von der Antike bis zum 19. Jahrhundert*, Stuttgart, 2008, σσ. 42–52.
- ΠΟΝΤΙΚΟΣ Ι., *Ανωνύμου Φιλοσοφικά Σύμμεικτα, A Miscellany in the Tradition of Michael Psellos (Codex Baroccianus Graecus 131)*, [Corpus Philosophorum Medii Aevi – Philosophi Byzantini, vol. 6], Ακαδημία Αθηνών, 1992, σσ. xxxviii, xxxix, lxxx.
- PRAECHTER K., “Michael von Ephesos und Psellos”, *BZ* 31 (1931), 1-12. [προσοχή: ο ~ κάνει λάθος, ο Μιχαήλ όχι σύγχρονος του Ψελλού]
- SALIS R., “Michele di Epheso e il commento pseudo-alexandrino agli Elenchi Sopicistici”, *Atti del’ Istituto veneto di Scienze, lettere e arti. Classe di scienze morali lettere e arti* 165 (2007), 371-399. [για τις πηγές & την χρήση των σχολίων στους Σοφ. Ελέγχους από μεταγενέστ. εξηγητές]

- ΣΑΡΡΗΣ, *Η βυζαντινή παραμυθητική επιστολή*, σποράδην.
- ΤΑΤΑΚΙΣ Β., *La Philosophie byzantine*, Paris, 1949 [= αγγλ. μτφ. Ν. ΜΟΥΤΑΦΑΚΗΣ, *Byzantine Philosophy*, Indianapolis/Cambridge, 2003], σσ. 170, 174, 176, 179-80, 186, 324.
- *Tusculum Lexikon*, s.v. Μιχαήλ ἐξ Ἐφέσου, σ. 345.

147. Μιχαήλ Γ' ὁ τοῦ Ἀγχιάλου = i. διάκονος

ii. ὕπατος τῶν φιλοσόφων

iii. πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως

Σφραγίδα του πατριάρχου Μιχαήλ Γ' τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου
(πηγή: LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 24).

ΕΡΓΑ :

I) ORATIO

1. Λόγος τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Μιχαήλ τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου εἰς τὸν ἅγιον αὐτοκράτορα κυρὸν Μανουήλ τὸν Κομνηνὸν, γραφεὶς καθ' ὄν καιρὸν ἦν ὕπατος τῶν φιλοσόφων, ed. R. BROWNING, "A New Source on Byzantino-Hungarian Relations in the Twelfth Century. The Inaugural Lecture of Michael ὁ τοῦ Ἀγχιάλου", *Balkan Studies* 2 (1961), 173-214 [= IDEM, *Studies*, ch. IV], κείμενο στις σσ. 187-203.

II) DIALOGUS

[SPURIUM]

1. Διάλογος ὃν ἐποίησεν ὁ ἁγιώτατος καὶ σοφώτατος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κῦρ Μιχαήλ ὁ Ἀγχιάλου πρὸς τὸν εὐσεβέστατον πορφυρογέννητον βασιλέα κῦριν Μανουήλ τὸν Κομνηνὸν περὶ τῆς τῶν Λατίνων ὑποθέσεως, ὅτε πολλοὶ τῶν ὑπὸ τὸν Πάπαν ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων καὶ φρερίων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατέλαβον τὰς ἐκκλησίας ζητοῦντες τὴν ἔνωσην καὶ μηδὲν τι ἕτερον ἀπὸ τοῦς Γραικοῦς ἀπαιτοῦντες ἢ παραχωρῆσαι τῷ Πάπᾳ τῶν πρωτείων καὶ τῆς ἐκκλήτου, δοῦναι δὲ τοῦτῳ καὶ τὸ μνημόσυνον, ed. Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, "Διάλογος τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μιχαήλ Γ' τοῦ Ἀγχιάλου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Μανουήλ Α' Κομνηνὸν", *ΕΕΒΣ* 15 (1939), 38-51, κείμενο στις σσ. 39-51. [κώδ. **E.B.E. 1379**, ff. 438α-444β, βλ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, σσ. 250-251 ~ το ἴδιο κείμεν. απαντᾶ καὶ στον **cod. Par. gr. 1282**, ff. 403-412, βλ. ΟΜΟΝΤ, t. I, σ. 286], ἀλλὰ καὶ στον **cod. Vat. Gr. 1409**, βλ. Κ.-Η. ὙΤΗΜΑΝΝ, "Der Codex Vaticanus gr. 1409. Eine Beschreibung der Handschrift", *Byz* 53 (1983), 639-53, ἰδ. σ. 651 – πρβλ. ὠστόσο V. LAURENT – J. DARROUZES, *Dossier Grec de l'Union de Lyon (1273-1277)*, Paris, 1976, σσ. 45-52, 346-375, ὅπου ἡ ἐπεξήγηση ὅτι ὁ διάλογος εἶναι εμφανῶς μεταγενέστερο & ψευδεπίγραφο ἔργο].

III) EPISTULA

1. Γράμμα τοῦ πάπα πρὸς τὸν Μιχαήλ καὶ ἀπάντησις αὐτοῦ, ed. G. HOFMANN, "Papst und Patriarch unter Kaiser Manuel I. Komnenos", *ΕΕΒΣ* 23 (1953), 74-82.

IV) EDICTA CANONICA

1. Συνοδική πράξη, ed. V. LAURENT, “Réponses canoniques inédites du patriarcat byzantin”, *EO* 33 (1934), 298-315. [No. 3 = πράξη Μιχ. Αγχιάλου έτους 1171].
2. Συνοδική πράξη: Τόμος τῆς πρὸς τὸν βασιλέα κῆρ Μανουήλ ἐγγραφῆς τῶν τότε ἀρχιερέων, ed. A. PAVLOV, “Синода льныи й актъ константинопольскаго патриарха михаила аихиала 1171 года о приводъ архiereевъ къ присягъ на върхость императору мануилу комнину и его новорожденному сынѹ Алексью, съ формой самой присяги (Συνοδικὸς τόμος τοῦ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου Μιχαήλ τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου)”, *VV* 2 (1895), 388-93, κείμενο στις σσ. 391-393.
3. Μηδὲ ἀναγνώστας ἀναδέχασθαι κοσμικὰ ὀφφίκια, PG 119, col. 788A.
4. Περὶ τοῦ μὴ χειροτονεῖν κληρικούς τοὺς ἐξ ἑτέρας ἐνορίας, PG 119, cols. 788B-793B.
5. Περὶ συνηθείας μὴ βεβαιωθείσης παρὰ δικαστικῆς διαγνώσεως, PG 119, cols. 793Γ.
6. Περὶ γάμου μετὰ συγγενοῦς τῆς προμνηστευθείσης, PG 119, cols. 793Δ-796A.
7. Περὶ γάμου δύο ἀδελφῶν μετὰ ἀνεψιᾶς τῆς γυναικὸς Ἰωάννου καὶ θυγατέρος αὐτοῦ ἐξ ἑτέρας γυναικὸς, ἦτοι Θεοδώρου, PG 119, col. 796A.
8. <Λείψανον πράξεως τοῦ πατριάρχου Μιχαήλ τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου>, ed. A. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας*, τόμ. Α΄, σσ. 460-61.
9. Μιχαήλ τοῦ Ἀγχιάλου περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπου Νικολάου Μουζάλωνος, ed. M. I. ΓΕΔΕΩΝ, *Κανονικαὶ διατάξεις, ἐπιστολαί, λύσεις, θεσπίσματα τῶν ἀγιωτάτων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μέχρι Διονυσίου τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως*, τόμ. Β΄, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1889 [=ανατύπ. ὡς M. GEDEON, *Edicta Canonica Patriarcharum Constantinopolitorum*, στη σειρά *Subsidia Byzantina, Subsidia ope iterata*, vol. VII, Leipzig, 1970], αρ. ΡΛ΄ (ΡΛΘ΄), σ. 24. [επανεξέταση τῆς υπόθεσης τοῦ Μουζάλωνος καὶ συνοδικὴ δικαίωσή του]
10. Τοῦ αὐτοῦ Μιχαήλ περὶ ὧν ὀφείλουσιν οἱ κληρικοὶ ἀπέχεσθαι ἐπαγγελμάτων, ed. ΓΕΔΕΩΝ, αρ. ΡΛΑ΄ (ΡΜ΄), σ. 25.
11. Τοῦ αὐτοῦ Μιχαήλ ὅτι μητροπολίτης οὐ δικαιοῦται δίχα συνοδικῆς διαγνώσεως ψηφίζειν ἐκ νέου ἐπισκόπους, ed. ΓΕΔΕΩΝ, αρ. ΡΛΒ΄ (ΡΜΑ΄), σσ. 26-27. [περὶ τοῦ Θηβῶν Καλοκτένη – ο Μ. μνημονεύεται ὡς γεγονῶς ὑπάτος τῶν φιλοσόφων]
12. Τοῦ αὐτοῦ Μιχαήλ περὶ τῆς παραιτήσεως τοῦ ἐπισκόπου, τῆς κανονικῆς καὶ τῆς ἀκανονίστου, ed. ΓΕΔΕΩΝ, αρ. ΡΛΓ΄ (ΡΜΒ΄), σσ. 27-28. [περὶ τῆς μὴ κανονικῆς παραιτήσεως τοῦ Μάκρης ἐκείνου Θεοδοῦλου]
13. Τοῦ αὐτοῦ Μιχαήλ κατὰ κληδόνων, ed. ΓΕΔΕΩΝ, αρ. ΡΛΔ΄ (ΡΜΓ΄), σσ. 28-29. [κατὰ τοῦ λαϊκοῦ εθίμου τῶν πυρκαϊῶν – ο Μ. μνημονεύεται ὡς γεγονῶς ὑπάτος τῶν φιλοσόφων]
14. Τοῦ αὐτοῦ Μιχαήλ κατὰ τῶν ἐπισκόπων Δέρκων, Πραινέτου καὶ Χαλκίδος ὑπερόρια χειροτονησάντων ἱερεῖς καὶ διακόνους, ἀκανονίστως, ed. ΓΕΔΕΩΝ, αρ. ΡΛΕ΄ (ΡΜΔ΄), σσ. 29-33. [συνοδικὸ σημεῖωμα κατὰ τῶν αναφερθέντων ἐπισκόπων λόγω υπερβάσεως τῆς δικαιοδοσίας τους. Χρονολογεῖται: *Μηνὶ νοεμβρίῳ, ἡμέρᾳ πρώτῃ, Ἰνδικτιῶνος Δ΄ (= 1171· βλ. GRUMEL, *La Chronologie*, σ. 257) – ἔλαβε χώρα: ἐν Ἀλεξιακοῖς κατηχοιμενείοις – ἔλαβαν μέρος οἱ κάτωθι ἐπίσκοποι: Στέφανος Καισαρείας, Νικόλαος Ἐφέσου, Μιχαήλ Ἡρακλείας, Ἰωάννης Κυζίκου, Λέων Ἀμασείας, Νικήτας Μελιτηνῆς, Βασίλειος Νεοκαισαρείας, Λουκάς Μωκησῶν, Ἰωάννης Κρήτης, Λέων Ἀδριανουπόλεως, Κωνσταντῖος Εὐχαίτων, Γεώργιος Ἀλανείας, Θεόδωρος Μεθύμνης, Ἰωάννης Βιζύης καὶ Ῥωμανὸς Ἄπρω]*

V) SCHEDA

1. («Τοῦ Ἀ<γ>χιάλου»), λόγος στην Γέννηση, παραινεντικό, inc.: [Α]γε δὴ λέγων ὧ βέλτιστε οἶων εἶδη ἐρῶν μεταλάμβανε ... – des.: ... ἦν ἡξίωσας ἀλλὰ συγκεκρυμμένως - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 203v-204r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 153]

(δεν είναι σίγουρο ότι είναι του Μιχαήλ, καθώς εκείνος, όπως δηλώνει η φόρμουλα *ὁ τοῦ* ήταν ο ανηψιός του μητροπολίτη Ἀγχιάλου, ενώ το σχέδος έχει μόνον *Τοῦ Ἀγχιάλου*, που υποδηλώνει τὸν ανώνυμο εκείνο μητροπολίτη. Δεν αποκλείεται, πάντως, να ανήκει το σχέδος στον ~, αφού μπορεί στον τίτλο να εξέπεσε το δεύτερο τοῦ, ἢ να πρόκειται απλά για αντιγραφικό λάθος. Ο GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 28 το αποδίδει πάντως στον Μιχαήλ).

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 77, 101, 107, 118-11, 115, 152, 154, 197, 416, 466-67, 496.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 627.
- BROWNING R., “A New Source on Byzantino-Hungarian Relations in the Twelfth Century. The Inaugural Lecture of Michael ὁ τοῦ Ἀγχιάλου”, *Balkan Studies* 2 (1961), 173-214 [= IDEM, *Studies*, ch. IV].
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 42-43, 65.
- DIETHART J., *Der Rhetor und Didascalos Konstantinos Stilbes*, Diss., Wien, 1971, σσ. 79-80: Ἐπιτάφιοι εἰς τὸν πατριάρχην κῦρ Μιχαήλ τὸν [τοῦ Ἀγχιάλου]· edd. J. DIETHART – W. HÖRANDNER, *Constantinus Stilbes, Poemata*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum & Romanorum Teubneriana], K.G. Saur, 2005, σσ. 1-2.
- ΓΕΔΕΩΝ Μ. Ι., *Πατριαρχικοί Πίνακες. Εἰδήσεις ἱστορικαὶ βιογραφικαὶ περὶ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου μέχρις Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης*, Κωνσταντινούπολη, 1890 [Β' ἐκδ. Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὑφελίμων Βιβλίων, Αθήνα, 1996, ανατύπ. 2003], σσ. 262-65.
- GRUMEL V., “Le ‘Filioque’ au concile photien de 879-880 et le témoignage de Michel d’Anchialos”, *EO* 29 (1930), 257-264.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 230, 237, 240, 285-6.
- Ι ΚΑΛΙĆ., FERJANĆIĆ B., RADOŠEVIĆ-MAKSIMOVIĆ N. (σερβοκροατ. μτφρ.-σχολ.), *Fontes Byzantini Historiam Populorum Jugoslaviae Spectantes*, tomus IV, Beograd, 1971, σσ. 199-206. [μόνο τμήμ. που αφορούν στην ιστορία σλαβικών φύλων]
- A. Κ(AZH)DAN, s.v. Michael III, ODB, vol. II, σσ. 1364-1365.
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., *Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα*, τόμ. Α', Αθήνα, 1879, [ανατύπ. Groningen, 1968], σσ. 72-92: Λόγος εἰς τὸν πατριάρχην κῦρ Μιχαήλ (sc. τὸν τοῦ Ἀγχιάλου), ἐκδοθεὶς τινι τῶν ῥητορευόντων· τόμ. Β', σσ. 446-49: σχόλια.
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σσ. 20-21, αρ. 24 [Μιχαήλ ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης]
- _____, *Le Corpus des Sceaux*, V,2, σσ. 18-19, no. 1046 [Μήτηρ Θεοῦ. / Κύριε βοήθει τῷ σῶ δούλῳ Μιχαήλ εὐτελεῖ διακόνῳ τῷ τοῦ Ἀγχιάλου]
- ΛΟΥΚΑΚΙ, *Discours annuels*, σποράδην.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 21, 81, 98 n. 295, 292-93, 301, 306, 332, 343, 347, 367 n. 174, 444, 455, 457, 460, 462, 469.
- ΝΙΑΡΧΟΣ, *Ἡ Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία*, σ. 40.
- ΠΟΛΕΜΗΣ Ι. Δ., “Διορθώσεις σε βυζαντινά κείμενα”, *Ελληνικά* 42 (1991-92), 162-173. [σε Μιχαήλ Γ' τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου (ed. BROWNING)]
- _____, “Ἀνέκδοτος λόγος τοῦ Σαμουήλ τοῦ Μαυρόποδος”, *Ελληνικά* 45 (1995), 49-63. [λόγος εκφωνήθηκε ενώπιον του Μιχ. ἀπὸ Μαυρόποδα]

- _____, “Notes on the Inaugural Oration of the Patriarch Michael of Anchialos”, *BSI* 69.12 (2011), 162-172. [ο ~ ασχολείται με χρονολογικά & ιδεολογικά ζητήματα]
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, μεταξύ των οποίων και του Μιχαήλ]
- SIDERAS A., “Der unedierte Brief des Gregorios Antiochos an Eustathios von Thessalonike”, *BSI* 63 (2005), 153-186: Τῷ αὐτῷ (sc. Εὐσταθίῳ Θεσ/νίκῃς) περὶ τῶν παρ’ αὐτοῦ ἀναγνωσθέντων δύο λόγων εἰς τε τὸν βασιλέα κῆρ Μανουήλ τὸν Κομνηνὸν καὶ εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχη κῆρ Μιχαήλ τὸν τοῦ Ἀγχιάλου.
- SPITERIS, *La Critica Bizantina*, σσ. 203-210.
- Tusculum Lexikon, s.v. Μιχαήλ Γ’, ὁ τοῦ Ἀγχιάλου, σσ. 343-344.
- WIRTH P., “Das bislang erste literarische Zeugnis für die Stephanskronen aus der Zeit zwischen dem X. und XIII. Jahrhundert”, *BZ* 53 (1960), 79-82. [λόγος του ὑπάτου τῶν φιλοσόφων Μιχαήλ τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου]
- WIRTH, *Eustathii Thessalonicensis Opera Minora*, αρ. 5, σσ. 78-99: Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν ἀγιώτατον καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχη κῆρ Μιχαήλ τὸν τοῦ Ἀγχιάλου ἀναγνωσθεῖς κατὰ τὴν μνήμην τοῦ δικαίου Λαζάρου, καθ’ ἣν ἀναγινώσκειν ἔθος τοῖς ῥήτορσιν ἐν τῷ πατριαρχείῳ· αρ. Ζ, σσ. 100-140: Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν ἀγιώτατον οἰκουμενικὸν πατριάρχη κῆρ Μιχαήλ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Το ανώνυμο ἐπίγραμμα: *Εἰς τὸν πατριάρχη Μιχαήλ ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ διακόνου Λαζάρου, ὅτε αὐτὸν ἐποίησε χαρτουλλάριον, cod. Marc. gr. Z 524 (=318), f. 1r, βλ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ὁ Μαρκιανὸς κώδιξ 524”, *NE* 8 (1911), 5-59, 123-92, ἐδῶ αρ. 3, σ. 6· πρβλ. Ε. ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Instituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1985, σ. 399, ἴσως ἀναφέρεται στὸν Μιχαήλ Γ’ τὸν τοῦ Ἀγχιάλου (1170-1178) ἢ στὸν Μιχαήλ Β’ Οὐξίτη (1143-1146), καθὼς τὸ υλικὸ τοῦ κώδικα ἀνήκει σαφῶς στὴν Κομνηνεία περίοδο, καὶ οἱ προαναφερθέντες εἶναι οἱ μόνοι τότε πατριάρχες οἱ φέροντες τὸ ὄνομα Μιχαήλ.*

148. Μιχαήλ ὁ τοῦ Θεσσαλονίκης =
- i. διδάσκαλος τοῦ ψαλτῆρος
 - ii. διδάσκαλος τοῦ ἀποστόλου
 - iii. διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου /οἰκουμενικός διδάσκαλος
 - iv. μαΐστωρ τῶν ῥητόρων
 - v. πρωτέδικος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως

ΕΡΓΑ :

I) ΕΚΦΡΑΣΙΣ

1. Ἐκφρασις τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, λεχθεῖσα ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἐγκαινίων τῆς αὐτῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας παρὰ τοῦ σοφωτάτου διακόνου καὶ διδασκάλου τῶν εὐαγγελίων κυροῦ Μιχαήλ τοῦ τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ καὶ μαΐστωρος τῶν ῥητόρων γεγονότος, ed. C. MANGO – J. PARKER, “A twelfth-century description of St. Sophia“, *DOP* 14 (1960), 233-45. [=C. MANGO, *Studies on Constantinople*, Var. Reprints, Aldershot, 1993, ch. XVII].

II) ORATIONES

1. Τοῦ Θεσσαλονίκης κῦρ Μιχαήλ τοῦ ῥήτορος λόγος ἀναγνωσθεῖς εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Μανουήλ τὸν Κομνηνόν, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinarum*, αρ. VIII, σσ. 131-152.
2. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα κῦρ Μανουήλ τὸν Κομνηνόν, ὅτε ἦν πρωτέκδικος, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinarum*, αρ. IX, σσ. 152-165.
3. Λόγος τοῦ αὐτοῦ κῦρ Μιχαήλ τοῦ ῥήτορος λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Μανουήλ τὸν Κομνηνόν ἀναγνωσθεῖς πρὸ τῆς τῶν φώτων ἡμέρας, καθ' ἣν εἴωθεν ἀναγινώσκειν ὁ ῥήτωρ, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinarum*, αρ. X, σσ. 165-182.

III) PRAEFATIO

1. Τοῦ αὐτοῦ προοίμιον ὅτε ἐγένετο οἰκουμενικὸς διδάσκαλος, ed. J. LEFORT, “Prooimion de Michel neveu de l'archevêque de Thessalonique”, *TM4* (1970), 375-93.

IV) DIDASCALIAE

1. Didascalia <in dormitionem>, inc.: Θεὸς Θεῶν Κύριος ἐλάλησε καὶ ἐκάλεσε... - des.: τῆν ἐμὴν δύναμιν μηδὲν τῆς προθυμίας ἐνδέοντα. - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 485v-487v.
2. <oratio alia in Dormitionem>, inc.: Ἄισωμεν τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινόν, φησὶν ὁ Δαυίδ... - des.: τῆς ἐκεῖθεν ἐπιτύχειν ἀναπαύσεως. - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 487v-489v.
3. <eiusdem ? tertia oratio in Dormitionem>, inc.: Καὶ σήμερον ὑμῖν ᾧ φίλοι καὶ ἀδελφοὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας... - des.: ἰατρεῖον καὶ παθῶν ἀπάντων θεραπευτήριον. - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 489v-490v.

V) CONFESSIO ERRORUM

1. Μιχαήλ τοῦ Θεσσαλονίκης τοῦ μαΐστορος (μαΐστωρος cod. **Vatic. gr. 690**) τῶν ῥητόρων, διδασκάλου τῶν εὐαγγελίων καὶ πρωτεκδίκου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἢ περὶ τὴν τελευταίαν ἐξομολόγησις αὐτοῦ ἐφ' οἷς προσέπεσε, καὶ (cod. **Vatic. gr. 690** omit. καὶ) καθηρέθη ed. L. ALLATIUS, *De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione*, Coloniae Agrippinae (Cologne), 1648, [ανατύπ. με πρόλογο του KALLISTOS T. WARE, Gregg International, 1970], col. 691. [ἀπὸ cod. **Par. gr. 228**, f. 122, βλ. OMONT, t. I, σ. 26 – τὸ κείμενο ὑπάρχει & στους κώδ. **Vatic. gr. 690**, ff. 256r-v, βλ. DEVREESE, *Codices Vatic. gr. 604-866*, σ. 159 καὶ **Παναγίας Χάλκης 082**, 13ου αἰ., φ. 186r, βλ. γιὰ τὸν κώδ. βλ. M. KOUROUPOU et P. GEHIN, *Catalogue des manuscrits conservés dans la Bibliothèque du Patriarcat Œcuménique. Les Manuscrits du monastère de la Panaghia de Chalki*, Patriarcat Œcuménique, Istanbul - I.R.H.T. Paris, Brepols, Turnhout, 2008, vol. I, σσ. 245-47, ἐδῶ 246.
* Πρβλ. καὶ **Ιβήρων 1319**, τεμ. 109, βλ. LAMBROS, *Catalogue of the MSS on Athos*, II, σ. 268: «Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας Εὐχαριστίας καὶ Βερεγγαρίου καὶ Βασιλείου διακόνων, καὶ Μιχαήλ ἐξηγητοῦ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς μεταξὺ αὐτῶν ἔχθρας καὶ αἰρέσεως περὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ συνοδικῆς αὐτῶν καθαιρέσεως καὶ μετανοίας τοῦ Μιχαήλ». Βλ. καὶ κώδ. **Κουτλουμουσίου 33**, φ. 30r κ.ε.]

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- BRAND C.M. (αγγλ. μτφρ.-σχολ.), *Deeds of John and Manuel Comnenus, by John Kinnamos*, New York, 1976, σ. 135.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 12-14.

- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 101-102, 132.
- _____, “Ξεχασμένες μαρτυρίες”. [αφ. Α37α, Β36]
- CRESCI LIA RAFFAELLA, “*Exempla storici greci negli encomi e nella storiografia bizantini del XII secolo*”, *Rhetorica*, 22.2 (2004), 115-45. [για την προβολή προτύπων ιστορ. παρελθόντος & την σύγκρισή τους με εγκωμιαζόμενο πρόσωπο στους λόγους Μιχαήλ]
- ΕΥΣΤΑΘΙΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Εὐσταθίου προοίμιον εἰς τὸν ἐξηγηθησόμενον ἱαμβικὸν κανόνα, οὗ προοιμίου πρὸς τῷ τέλει κεῖται καὶ ἡ κατ’ ἐκείνον ἀκροστιχίς*, ed. A. ΜΑΙ, *Spicilegium Romanum* V 2, Roma, 1841, σσ. 161-383 (ανατύπ. στην PG 136, cols. 503-754), ἰδ. col. 508C.
- GOUILLARD, “Le Synodicon de l’Orthodoxie”, σ. 73.
- KALIĆ I., FERJANČIĆ B., RADOŠEVIĆ-MAKSIMOVIĆ N. (σερβοκροατ. μτφρ.-σχολ.), *Fontes Byzantini Historiam Populorum Jugoslaviae Spectantes*, tomus IV, Beograd, 1971, σσ. 185-193. [μόνο τα τμήματα που αφορούν στην ιστορία των σλαβικών φύλων]
- KARATHANASIS, *Sprichwörter*, σσ. 42, 43, 61-62, 67-68, 115-16.
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σποράδη.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 279-280, 438-439, 442-446, 451-454, 474.
- MEINEKE A., *Ioannis Cinnami Epitome. Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum ad fidem codicis Vaticani*, [CSHB], Bonnae, 1836, σ. 176,19.
- *Nicetae Choniatae, ex libro XXIV Thesauri Orthodoxiae Fidei*, PG 140, col. 140A. [όπου η ανάλυση της περίπτωσης του Σωτ. Παντεύγενου]
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, μεταξύ των οποίων και του Μιχαήλ]
- STANKOVIĆ V., “A generation gap or political enmity? Emperor Manuel Komnenos, byzantine intellectuals and the struggle for domination in twelfth-century Byzantium”, *ZRVI*44 (2007), 209-227.
- Tusculum Lexikon, s.v. Μιχαήλ Ῥήτωρ, σ. 346.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σσ. 94, 97.
- WIRTH P., “Michael von Thessalonike?”, *BZ* 55 (1962), 266-68.
- _____, “Michael «von Konstantinopel» und kein Ende”, *Byz* 37 (1967), 421-22.

149. **Μουγγὸς Λέων** = i. διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν
 ii. ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας (post 1126)

ΕΡΓΟ :

Το όνομά του αναφέρεται σε έναν κατάλογο στον cod. Paris. gr. 880, f. 407v (13ος αι.): «Λέων ό Μουγγός, έξ Ἰουδαιῶν ὦν ἐκ προγόνων, χρηματίσας διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν». Δεν σώζεται κάποιο έργο του ή ίσως λανθάνει ακόμη.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σ. 173.
- FINCATI MARIACHIARA, “Per la storia dell’esateuco Ambrosiano A 147 Inf.”, *Aevum* 83/2 (2009), 299-339, ιδ. σ. 333. [ο κώδ., siglum **F** στις εκδόσεις των Ο΄, είναι μία Πεντάτευχος συν το βιβλίο του Ιησού του Ναυή, πρώιμου 5ου αι., που συντηρήθηκε στα τέλη του 11ου αι. και προστέθηκαν γλώσσες και σημειώσεις, οι οποίες προέρχονται από ελλην. μτφρ. πολύ κοντινές στο εβραϊκό κείμενο (**ΣΗΜ.**: για το θέμα αυτό της σχέσης της εβραϊκής Βίβλου με αρχαίες μτφρ. βλ. *Hebrew Bible & Ancient Versions. Selected Essays of ROBERT P. GORDON*, Ashgate, Aldershot, 2006). Φαίνεται ότι ετέθη προς χρήσιν εβραϊκών κοινοτήτων ή σε επαφές με εβραϊκές κοινότητες στη Μακεδονία, απ’όπου ο κώδ. μετεφέρθη στο Μιλάνο τον 17ο αι. Η περίπτωση να σχετίζεται ο Λέων Μουγγός με την συντήρηση ή / και χρήση του κώδ. παρ’όλο που υποστηρίζεται εμμέσως μόνον από την συγγραφέα, δεν αποκλείεται]
- GAUTIER P., “L’épiscopat de Théophylacte Héphaistos, archevêque de Bulgarie. Notes chronologiques et biographiques”, *REB* 21 (1963), 159-78, ιδ. σ. 169.
- _____, *Theophylacte d’Achrida*, I, σσ. 29-30. [όπου και η έκδ. του τμήματος του καταλόγου, στο οποίο αναφέρεται ο Λέων Μουγγός]
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,2, σ. 322, no. 1494 [(στον οπισθότυπο): *Θεοτόκε βοήθει τῷ σῶ δούλῳ Λέοντι ἀρχιεπισκόπῳ πάσης Βουλγαρίας* –β’ τέταρτο 12ου αι. (post 1126)]
- LE QUIEN M., *Oriens Christianus*, vol. II, Paris, 1740 [ανατύπ. Graz, 1958], col. 294, no. XVI.
- STIERNON L., “Notes de titulaire et de prosopographie byzantines. Adrien (Jean) et Constantin Comnène, Sébastes”, *REB* 21 (1963), 179-207, ιδ. σ. 189 υποσημ. 59.
- STONE A., “The missionaries of Manuel I”, *REB* 66 (2008), 253-257, ιδ. σ. 254.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Δεν είναι τυχαίο ότι την ίδια περίπου περίοδο, γύρω στα 1110, στην Καστοριά ο Εβραίος ραββίνος Tobia ben Eliezer συντάσσει εξήγηση στην Πεντάτευχο, πολλά σχόλια της οποίας είναι μεταφρασμένα σε μία δημώδη ελληνική ουσιαστικά από εβραϊκές πηγές, βλ. J. PERLES, “Jüdisch-byzantinische Beziehungen”, *BZ* 2 (1893), 569-584, ιδ. σσ. 574-575· J. STARR, *The Jews in the Byzantine Empire, 641-1204*, [Texte und Forschungen zur Byzantinisch-Neugriechischen Philologie, Nr. 30], Athens, 1939, σσ. 63, 217-28· BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 653· H. HUNGER, *Reich der Neuen Mitte. Der christliche Geist der byzantinischen Kultur*, Graz-Wien-Köln, 1965, σσ. 119 & 407 σημ. 26. Για τον λόγο αυτόν βλ. ιδιαιτέρως Z. ANKORI, *Karaites in Byzantium. The Formative Years, 970-1100*, [Columbia Studies in the Social Sciences, 597], Columbia Univ. Press, 1968², σποράδην. Οπότε είναι ευλογοφανές ότι η δράση του Λέοντος Μουγγού ίσως σχετίζεται κάπως με αυτήν την εξηγητική δραστηριότητα.
- Σε σύνοδο τον Αύγουστο του 1143 πατριαρχείοντος του Μιχαήλ Β΄ Κουρκούα Οξείτη για την καταδική δύο επισκόπων ως Βογομίλων μνημονεύεται και ένας ανώνυμος αρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, ο οποίος ίσως είναι ο Λέων.

150. Μουζάλων Νικόλαος (ca. 1070-1152) = i. διάκονος

- ii. πρώξιμος σχολ. Αγ. Πέτρου
- iii. διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου
- iv. μαΐστῳ τῶν ῥητόρων
- v. ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου (: -1110)
- vi. πατριάρχης Κων/πόλεως (1147-1151)
- vii. [δεν πρέπει να συγχέεται με τον ἐπίσκοπο Ἀμυκλῶν => ἐπὶ Λουκά Χρυσοβέργη (1157-1169/70) – βλ. Γεδεών, αρ. ΡΚΘ΄, σσ. 23-24 & αρ. ΡΛ΄, σ. 24]

ΕΡΓΑ :

I) ORATIONES

1. Λόγος τοῦ Μουζάλωνος, ῥήτορος ὄντος, πρὸς τὸν πατριάρχη κῦρ Νικόλαον (Νικ. Γ' Γραμματικό), ed. J. DARROUZÈS, "L'éloge de Nicolas III par Nicolas Mouzalou", *REB* 46 (1988), 5-53, κείμε. σσ. 17-53.
2. Τοῦ Μουζάλωνος κῦρ Νικολάου πρὸς τὸν βασιλέα κῦρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, ed. Θ. ΖΗΣΗΣ, "Ὁ πατριάρχης Νικόλαος Δ' Μουζάλων (Παράρτημα: Μουζάλωνος, Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος)", *ΕΕΘΣΠΘ* 23 (1978), 233-330, κείμε. στις σσ. 306-329.

II) CATENA

1. Συναγωγή ἐξηγήσεων εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἐκ διαφόρων ἁγίων Πατέρων καὶ διδασκάλων συλλεχθεῖσα παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κυροῦ Νικολά(ου) τοῦ Μουζάνου (sic) - *cod. Mon. gr. 14*, ff. 1r-460r, βλ. I. HARDT, *Catalogus Codicum Manuscriptorum Graecorum Bibliothecae Regiae Bavaricae*, Tomus Primus: *Codices I-CV continens*, Monachii, 1806, σσ. 89-91· V. TIFTIXOGLU, *Katalog der griechischen Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek München*, Bd. I: *Codices graeci Monacenses 1-55*, Wiesbaden, Harrasowitz, 2004, σσ. 92-95 – ο κώδ. εἶναι ἀπόγραφο του κώδ. *Laurent. gr. 05,08*, βλ. A. M. BANDINI, *Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vol. I, col. 17. Ὑπάρχει καὶ στον *cod. Bodl. Canon. 59*, ff. 1-354, βλ. H. COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues, I: Greek Manuscripts*, reprinted with corrections from the edition of 1853, Bodleian Library, Oxford, 1969, cols. 65-66. + [ff. 1r-5v τοῦ Μεγάλου Βασιλείου προθεωρία*, ed. PG 106, cols. 1059-1062]. [CPG C 62]

III) POEMA

1. Στίχοι Νικολάου μοναχοῦ τοῦ Μουζάλωνος, τοῦ γεγονότος ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, τῆ παραίτησι αὐτοῦ γενόμενοι, ed. Σ. ΔΟΑΝΙΔΟΥ, "Ἡ παραίτησις Νικολάου τοῦ Μουζάλωνος ἀπὸ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου. Ἀνέκδοτον ποίημα", *Ἑλληνικά* 7 (1934), 109-50· ed. G. STRANO, *Nicola Muzalone. Carme apologetico*, Introduzione, testo critico, traduzione e note, Roma, 2012.

IV) SCHEDAE

1. («Τοῦ Μουζάλωνος δεσπότη Νικολάου»), ἀναφέρεται στο μαρτύριο των αγ. τεσσαράκοντα μαρτύρων, inc.: Οὕτω μὲν οἱ ἅγιοι ἀπεκδυσάμενοι τὸν τελευταῖον χιτῶνα... – des.: ... τοῦτοις καθωπλίσαντες αὐτοὺς τοῖς λόγοις | πρὸς τὰς βασάνους ἦσαν ἐστομωμένοι. - *cod. Vat. Pal. gr. 92*, ff. 148r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 65]
2. («Τοῦ Μουζάλ(ωνος)»), ἀναφέρεται στη Βάπτιση, inc.: Ἐναγχος μὲν ἐπὶ τῷ σαρκωθῆναι τὸν λόγον παραδόξως ἐκροτοῦμεν... – des.: ... καὶ πᾶσα πληθὺς ἡ θεῶν ψευδονύμων / Χριστοῦ φανέντος τῆς πλάνης ἀναιρέτου. - *cod. Vat. Pal. gr. 92*, ff. 181r-182r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 123]
3. («Τοῦ αὐτοῦ»), σύντομο δοκίμιο ἐξετάσεων στην σχεδιογραφία, inc.: [Δ]εῦρο δὴ καὶ σοὶ τῷ ἐμῷ φιληκῶ ἀγωνιστικὸς λόγος... – des.: ... ἀρκεῖσθαι τοῦτοις τοῖς

* Ἡ διόρθωσις του εκ παραναγνώσεως εσφαλμένου τύπου: ... τοῦ μεγάλου βασιλέως προθεώρου εἶναι του ΖΗΣΗΣ, σ. 289.

μικροῖς καὶ σαφέσιν· | οὐ γὰρ λέγειν δίδωσι πολλὰ τὸ κρύος. - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 219v-220. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 180]

ΕΤΗΟΡΟΕΙΑΙ :

4. («Τοῦ Μουζάλωνος»), ηθοποιία με θέμα: «τίνας ἂν εἴποι λόγους Ἄνδρομάχη τοῦ Ἑκτορος νεκροῦ προκειμένου», inc.: [Ε]π' ἔργον ἤδη ὁ δεῖμος ἐκβέβηκεν ... – des.: ... οὐ γὰρ με δεῖ ζῆν οὐδὲ φῶς λαμπρὸν βλέπειν | ἄλλω τὸ λοιπὸν ἀνδρὶ συγκοιμωμένην - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 198r-199r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 147]
5. («Τοῦ Μουζάλωνος»), ηθοποιία με θέμα: «τίνας ἂν εἴποι λόγους ἡ Σάρρα πρὸς τὸν Ἀβραὰμ μέλλοντα θῦσαι τὸν Ἰσαάκ», inc.: [Ε]ξ ἐτοίμου συλλόγου νῦν ἀμιλλητήριον τρίτων καὶ δεύτερον ... – des.: ... τοῦτον δ' ἔασον, ἀνάνησον τοῦ κάρου | καὶ πράξεως ἔκστηθι τῆς μισουμένης - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 219r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 179]

VI) EPISTULA

1. <Νικολάου τοῦ Μουζάλωνος πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Νοβγορόντ Νίφωνα>, (**ἀπολεσθεῖσα**), ca. 1147, πολὺ σύντομη, υποστηρίζει τὸν Νίφωνα στὴν ἀντίθεσή του με τὸν διορισμὸ ἀπὸ ἀλλοῦς ἐπισκόπους ἐνὸς ντόπιου Ρώσου ὡς ἀρχιεπισκόπου Κιέβου – σώζεται σλαβικὴ μετάφραση, ed. METR. MAKARII, *Istoria russkoi tserkvi* (History of the Russian Church), vol. 2, St. Petersburg, 1888³, [repr. Düsseldorf, The Hague, 1968], 297 [ὄχι κριτικὴ ἐκδοσὴ].

VII) OPUSCULA ALIA THEOLOGICA

1. Νικολάου τοῦ θεοφι(λοῦς) διακό(νου) καὶ μαίστωρ(ος) τῶν ῥητόρ(ων) <tractatio de triplici divisionae animae>, **cod. Vat. gr. 394**, 11ου αἰ. (μόνον τὰ φύλλα 215-216 εἶναι τοῦ 12ου), ff. 215r-v, inc. Τριμεροῦς οὔσης τῆς ψυχῆς... – des. ... κακίαι τοῦ λογιστικοῦ. [Για τὸν κώδικα, βλ. R. DEVREESE, *Codices Vaticani Graeci. Codices 330-603*, In Bibliotheca Vaticana, 1937, σσ. 93-94. Πρβλ. ΣΟΦΙΑ ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΗ, *Βυζαντινὰ Χειρόγραφα ἀπὸ τὰ Μοναστήρια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας*, Αθήνα, 2004, σσ. 85-88]
2. Τοῦ αὐτοῦ <tractatio de animae>, **cod. Vat. gr. 394**, ff. 215v-216r, inc.: Πέντε εἰσὶν αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις, νοῦς, διάνοια, δόξα ... – des.: ... ἔχουσιν νοῦν Χριστοῦ ὡς ὁ Παῦλος φησί = **cod. Angelicus gr. 28**, 12ου αἰ., f. 147v [εἰς βρῖσκειται ἀνώνυμη ἡ πραγματεία· γὰρ τὸν κώδ. βλ. P. FRANCHI DE' CAVALIERI – G. MUCCIO, "Index codicum graecorum Bibliothecae Angelicae", *SIFC* 4 (1896), 33-184, ἀνατύπ. στὸ CHRISTA SAMBERGER (επιμ.), *Catalogi Codicum Graecorum qui in minoribus Bibliothecis Italicis asservantur*, vol. II, Lipsiae 1968, σσ. 55-60, εἰς σ. 58] = **cod. Vat. Pal. gr. 361**, 15ου αἰ., ff. 179r-182v [εἰς βρῖσκειται ἀνώνυμη ἡ πραγματεία· γὰρ τὸν κώδ. βλ. STEVENSON, *Codices Palatini*, σσ. 212-15, εἰς σ. 213] = **cod. Mosq. Synod. 292 (Vlad. 260)**, 16ου αἰ., ff. 253v-254r (:). [εἰς βρῖσκειται ἀνώνυμη ἡ πραγματεία· γὰρ τὸν κώδ. βλ. ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitcheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σσ. 357-360]
3. <Nicolai Patr. CP excerptum de azymis>, inc.: Τὴν παραμονὴν τῶν ἁγίων θεοφανιῶν, **cod. Marc. gr. III 12 (coll. 1267)**, f. 128r-129r. [γὰρ τὸν κώδ. βλ. E. MIONI, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti*, vol. I,2, Roma, 1972, σσ. 178-79] [DUBIUM ?]

VIII) EDICTA CANONICA

1. Νικολάου τοῦ Μουζάλωνος περὶ πρεσβυτέρων κατεγνωσμένων καὶ ποιούντων ἔκκλησιν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, βλ. Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ, *Κανονικαὶ διατάξεις, ἐπιστολαί, λύσεις, θεσπίσματα τῶν ἁγιοτάτων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μέχρι Διονυσίου τοῦ ἀπὸ*

Αδριανουπόλεως, τόμ. Β΄, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1889 [=ανατύπ. ὡς M. GEDEON, *Edicta Canonica Patriarcharum Constantinopolitorum*, στη σειρά *Subsidia Byzantina*, *Subsidia ope iterata*, vol. VII, Leipzig, 1970], αρ. ΡΙΗ΄ (ΡΚΖ΄), σ. 8. [αναφορά σε πράξη του Ιταλικού ὡς μητρ. Φιλιππουπόλ.]

2. Τοῦ αὐτοῦ Νικολάου περὶ μνηστείας, εἰ ἐπέχει τόπον γάμου, βλ. ΓΕΔΕΩΝ, αρ. ΡΙΘ΄ (ΡΚΗ΄), σ. 9. [για κώλυμα γάμου μεταξύ *σεβαστοῦ καὶ μεγάλου δρουγγαρίου Στεφάνου Κομνηνοῦ* με *Εὐδοκία, θυγατέρα τοῦ σεβαστοῦ καὶ μεγάλου δομestίκου Ἰωάννου*]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 80-1, 154, 175, 257-61, 414, 465.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 621, 640, 667.
- BENEŠEVIĆ V., *Catalogus codicum manuseriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tomus I: *Codices manuseripti notabiliores bibliothecae monasterii Sinaitici eiusque metochii Cahirensis, ab archimandrita Porphyrio (Uspenskiio) descripti*, St. Petersburg, 1911, [ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuch-handlung, Hildesheim, 1965], βλ. σ. 288, **cod. Sinait. gr. 1117**, ff. 338v-341r: Τὰ πραχθέντα ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τοῦ πατριάρχου ἐκείνου τοῦ Μουζάλωνος κατὰ τὸν χρόνον τῆς βασιλείας τοῦ Κομνηνοῦ κυροῦ Μανουήλ.
- BERNARD FLORIS, *The Beats of the Pen. Social Contexts of Reading and Writing Poetry in Eleventh-Century Constantinople*, ἀδημ. διδ. διατριβή, Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte Vakgroep Latijn en Grieks, 2010. [σσ. 214-17: ὁ *Ανώνυμος Sola* σε μία σειρά ποιημάτων του ἐπιτίθεται σε ἄλλους διδασκάλους, συναδέλφους του· πάντως ὁ ἕνας ἐξ αὐτῶν, ὁ ρήτωρ Νικόλαος (που ἴσως ταυτίζεται με τὸν ἄλλο αναφερόμενο διδάσκαλο τῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Πέτρου) **δεν μπορεῖ ἐπ’ οὐδενί** να εἶναι ὁ Μουζάλων, καθὼς τα ποιήματα χρονολογούνται στον πρῶμο 11ο αἰ., βλ. M. LAUXTERMANN, *Byzantine Poetry from Pisides to Geometres*, σσ. 327-28]
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 14.
- BULGAKOVA VIKTORIA, *Byzantinische Bleisiegel im Osteuropa. Die Funde auf dem Territorium Altrusslands*, [Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik, Bd. 6], Harrasowitz Verlag, Wiesbaden, 2004. [βλ. ἐδ. **3.2.1.3**: *Θεοδώρα Μουζάλωνισσα*, 11-12ος αἰ.]
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σ. 99.
- CONLEY TH. M., “Byzantine criticism and the uses of literature”, εἰς: A. MINNIS – I. JOHNSON (eds.), *The Cambridge History of Literary Criticism*, vol. 2: *The Middle Ages*, Cambridge Univ. Press, 2005, σσ. 669-692, ἰδ. 681. [για καταστροφή δημῶδους βίου Ἀγ. Παρασκευῆς]
- DARROUZÈS J., *Documents inédits d’ecclésiologie byzantine. Textes édités, traduits et annotés*, Institut Français d’Études Byzantines, Paris, 1966, σσ. 66-74 (εἰσαγωγικά), 310-331 (κείμενο): Τὰ πραχθέντα ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τοῦ πατριάρχου ἐκείνου τοῦ Μουζάλωνος κατὰ τὸν χρόνον τῆς βασιλείας τοῦ Κομνηνοῦ κυροῦ Μανουήλ.
- _____, “Le traité des transferts. Édition critique et commentaire”, *REB* 42 (1984), 147-214. [για Ν. Μουζάλωνα κ.ά.]
- GALATARIOU CATIA, “Travel and Perception in Byzantium”, *DOP* 47 (1993), 221-241. [για ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις Μουζάλωνος]
- GARZYA A., *Nicéphori Basilacae Orationes et epistolae*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Leipzig, 1984, B. Orationes, no. 44, σσ. 74-83: Λόγος ἐκδοθεὶς τινι τῶν ῥητορευόντων εἰς τὸν πατριάρχην κῦρ Νικόλαον τὸν

Μουζάλωνα τὸν πάλαι μὲν παραιτησάμενον τὴν Κύπρον, ὕστερον δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχεύσαντα => βλ. και ΚΟΡΜΠΕΤΗ.

- GAUTIER, “Le synode des Blachernes”, σσ. 270-272.
- ΓΕΔΕΩΝ Μ. Ι., *Πατριαρχικοί Πίνακες. Ειδήσεις ιστορικά βιογραφικά περί τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου μέχρις Ἰωακείμ Γ΄ τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης*, Κωνσταντινούπολη, 1890 [Β΄ έκδ. Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὑφελίμων Βιβλίων, Αθήνα, 1996, ανατύπ. 2003], σσ. 253-55.
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les registres*, nos. 1027-1035, σσ. 486-90.
- ΚΑΛΔΕΛΛΙΣ, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 286-87.
- ΚΑΡΛΙΝ-ΧΑΥΤΕΡ ΠΑΤΡΙΚΙΑ, “The tax-collectors violence drove the archbishop into the cloister?”, *BSI* 56/1 (1995), [ΣΤΕΦΑΝΟΣ. *Studia byzantina ac slavica Vladimíro Vanĕinek ad annum sexagesimum quintum dedicata*], 171-82.
- Α. Κ(ΑΖΗΔΑΝ), s.v. Nicholas IV Mouzalon, ODB, vol. II, σσ. 1467-68.
- ΚΟΡΜΠΕΤΗ ΗΡΩ, “Ἐγκώμιον εἰς τὸν πατριάρχην Νικόλαον Δ΄ τὸν Μουζάλωνα”, *Ἑλληνικά* 7 (1934), 301-322. [του Νικ. Βασιλάκη]
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Κ.Ν., “Ἡ Παιδεία και τα Γράμματα στη βυζαντινὴ Κύπρο”, εἰς: Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ (εκδ.), *Ἱστορία της Κύπρου*, τόμ. Γ΄: *Βυζαντινὴ Κύπρος*, Λευκωσία, 2005, σσ. 413-63, ἰδ. σσ. 440-41.
- ΛΟΥΚΑΚΙ, *Discours annuels*, σσ. 49 n. 147, 56-57 n. 197, 58 n. 202, 63 n. 218 – 221 – 223, 64 n. 225 – 227.
- ΛΑΜΨΙΔΗΣ Ο., “Ἡ ακουστικὴ μετρικὴ εἰς τοὺς στίχους Νικολάου τοῦ Μουζάλωνος”, *Βυζαντινά* 4 (1972), 357-72.
- ΜΑΑΣ Ρ. - ΔÖLGER F., “Zu dem Abdankungsgedicht des Nikolaos Muzalon”, *BZ* 35 (1935), 2-14.
- ΜΕΤCALF Μ., *Byzantine Cyprus, 491-1191*, [Texts and studies of the history of Cyprus, 62], Cyprus Research Center, Nicosia, 2009. [ἰδ. σσ. 539-41 για την αρχιερατεία του Μουζάλωνος στην Κύπρο κλπ]
- ΜULLETT ΜARGARET, “The Poetics of Paraitesis: The Resignation Poems of Nicholas of Kerkyra and Nicholas Mouzalon”, εἰς: Ρ. ΟΔΟΡΙΚΟ – Ρ. Α. ΑΓΑΠΙΤΟΣ – Μ. ΗΙΝΤΕΡΒΕΡΓΕΡ (eds.), «*Deux remède*». *Poésie et Poétique à Byzance. Actes du IVe colloque international philologique, Paris, 23-24-25 février 2006*, [Dossiers Byzantins, 9], Centre des études byzantines, néo-helleniques ed sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2009, σσ. 157-178.
- ΝΕΡΑΝΤΖΙ-ΒΑΡΜΑΖΙ ΒΑΣΙΛΙΚΙ, “The Identity of the Byzantine Province in the 12th Century”, *ΕΚΕΕΚ* 23 (1997), 9-14.
- ΠΙΤΣΑΚΗΣ Κ., “Ανύπαρκτες βυζαντινές πατριαρχικές πράξεις, II (Grumel αρ. 1028 Νικολάου Δ΄ Μουζάλωνος)”, *ΕΚΕΕΚ* 12 (1988), 109-27.
- ΠΟΛΕΜΗΣ Ι.Δ., “Φιλολογικές παρατηρήσεις σε βυζαντινά αγιολογικά και ρητορικά κείμενα”, *Ἑλληνικά* 40 (1989), 403-410. [3. διορθ. σε εγκώμ. Νικολάου Γ΄ ἀπὸ Μουζάλωνα]
- ΡΟΙΙΑΚΟΒ F.B., “Zur Authentizitat des Briefes vom Patriarchen Nicolaos IV. Muzalon an der Novgoroder Erzbischof Nifont”, *Die Welt der Slaven* N.S. 12 (1988), 283-302. [σύντομο γράμμα, γραμμένο ca. 1147]
- ΣΤΡΑΝΟ G., “Nicola Muzalone e l’elogio per il patriarca Nicola III Grammatico. Note chronologiche”, *Bizantinistica* 8 (2006), 183-97.
- Tusculum Lexikon, s.v. Νικόλαος Δ΄ Μουζάλων, σσ. 370-371.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σ. 74. [σύμφωνα με Βαλσαμώνα, ο ~ ἀπέριπτε βίο αγ. Παρασκευῆς επειδὴ ἦταν γραμμένος σε δημῶδη γλώσσα]

- WASSILIOU - SEIBT, *Die byzantinischen Bleisiegel*, nos. 41, 268, 269, 270. [σφραγίδες οικογένειας Μουζάλωνων]
- WHITBY M. (ed.), *Byzantines and Crusaders in non-Greek sources, 1025-1204*, [Proceedings of the British Academy, 132], Oxford Univ. Press, 2007. [βλ. για ολαβική μτφρ. επιστ. Νικ. Δ' Μουζάλωνος, σ. 181]
- ΖΗΣΗΣ Θ., “Ο πατριάρχης Νικόλαος Δ' Μουζάλων (Παράρτημα: Μουζάλωνος, Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος)”, *ΕΕΘΣΠΘ* 23 (1978), 233-330.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Αποδίδουμε τις δύο σύντομες πραγματείες του **cod. Vat. gr. 394** στον **Νικόλαο Μουζάλωνα**, και όχι στον Νικ. Καταφλώρον ή στον Νικ. Ἁγιοθεοδωρίτη (αν και οι δύο υπήρξαν επίσης *μαΐστορες τῶν ῥητόρων*), διότι ο εν λόγω εικονογραφημένος κώδικας συνδέεται με το περιβάλλον της μονής Λουφαδίου και έχει παραστάσεις του πατριάρχη Νικ. Γ' Γραμματικού, με τον οποίο συνδεόταν και προς τον οποίο εξεφώνησε λόγο ο Μουζάλων. Για τον κώδικα, βλ. R. DEVRESSE, *Codices Vaticani Graeci. Codices 330-603*, In Bibliotheca Vaticana, 1937, σσ. 93-94. Πρβλ. ΣΟΦΙΑ ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΗ, *Βυζαντινά Χειρόγραφα από τα Μοναστήρια της Μικράς Ασίας*, Αθήνα, 2004, σσ. 85-88. Για τις μικρογραφίες βλ. J. R. MARTIN, *The Illustration of The heavenly ladder of John Climacus*, [Studies in Manuscript Illumination, 5], Princeton Univ. Press, 1954, και ακόμη ANNA ΜΑΡΑΒΑ-ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ, “Παραστάσεις του πατριάρχου Νικολάου Γ' τοῦ Γραμματικοῦ σε μικρογραφίες χειρογράφων”, *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', 10 (1980-81), 147-60. Ακόμη, για τον γραφέα του κώδικος Κωνσταντίνο βλ. F. D'AIUTO, “Su alcuni copisti di codici miniati mediobizantini”, *Byz* 67 (1997), 5-59. Βλ. τώρα και NANCY PATTERSON-ŠEVČENKO, “Monastic challenges: Some manuscripts of the *Heavenly Ladder*”, εις: C. HOURIHANE (ed.), *Byzantine Art: Recent Studies. Essays in honor of Lois Drewer*, [Medieval and Renaissance Texts and Studies, vol. 378/Arizona Studies in the Middle Ages and the Renaissance, vol. 33], Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies/Brepols, 2009, σσ. 39-62. Επίσης, J. DARROUZÈS, “Le mouvement des fondations monastiques au XIe siècle”, *TM* 6 (1976), 159-176, ιδ. 163 & υποσημ. 4. J. DARROUZÈS, “L'éloge de Nicolas III par Nicolas Mouzalou”, *REB* 46 (1988), 5-53. ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 272-3.
- Ο ΔΟΣΙΘΕΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Ίστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων διηρημένη ἐν δώδεκα βιβλίοις ...*, ανατύπ. εκδ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη, 1983, βιβλίο Η', κεφ. Ε', παρ. Ε', σ. 344 αναφέρει ότι, σύμφωνα με τον Ζωναρά, τον επικήδειο του Αλεξίου Α' Κομνηνοῦ εξεφώνησε ο Μουζάλων υπερεπαινώντας τον. Δεν κατέστη όμως δυνατόν να εντοπισθεί η αναφορά αυτή του Ζωναρά, ειδικά στην Χρονογραφία του. Πάντως δεν είναι απίθανο (λόγω της πάλαι ποτέ ιδιότητός του ως *μαΐστορος τῶν ῥητόρων* και της εκτιμήσεως που έχαιρε από τον Αλέξιο) ότι ο Μουζάλων ίσως να εξεφώνησε όντως έναν τέτοιο, απολεσθέντα σήμερα, λόγο.
- Για την εντολή που έδωσε ο Μουζάλων ως πατριάρχης για την καταστροφή του δημόδου βίου της Αγ. Παρασκευής (Reg. no. 1032) βλ. και Θ. Ν. ΖΗΣΗΣ, “Ἡ ἁγία Παρασκευή ἢ Ἐπιβατηνὴ καὶ ἄγνωστος κανὼν τοῦ Μελετίου Συρίγου εἰς αὐτήν”, *Κληρονομία* 11 (1979), 317-339, ιδ. σσ. 324-5.
- Στον **Cod. Sinait. gr. 1117** σώζεται αναφορά σε κάποιον Κων/νο Μουζάλωνα, βλ. V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus codicum manuscritorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tomus I : *Codices manuscripti notabiliores bibliothecae monasterii Sinaïtici eiusque metochii Cahirensis, ab archimandrita Porphyrio (Uspenskio) descripti*, St. Petersburg, 1911, [ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965], βλ. σ. 290.
- Ανάμεσα στα επιγράμματα του Χρ. Μυτιληναίου σώζεται και ένα στον μοναχό Μουζάλωνα, ed. E. KURTZ, *Die Gedichte des Christophoros Mitylenaios*, Leipzig, 1903, αρ. 4, το οποίο παραδίδεται στον **cod. Marc. gr. 524**, βλ. E. MIONI, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Instituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1985, σ. 402.
- Υπάρχει και σφραγίδα ενός Μιχαήλ Μουζάλωνος, επισκόπου, βλ. H. HUNGER, “Der ‘homo byzantinus’ und das Bleisiegel”, *DOP* 46 (1992), [*Homo Byzantinus : Papers in Honor of Alexander Kazhdan*], 117-128, σ. 125 : *Τὸν Μουζάλωνα Μιχαήλ σκέποις, Νόε* – ο επίσκοπος επικαλείται τον προστάτη-ἄγιο της πόλης (:)
- Επίσης, υπάρχει ένας Εὐγένιος Μουζάλων, *κριτής*, από το 2ο μισό του 11ου αι., βλ. WASSILIOU - SEIBT, *Die byzantinischen Bleisiegel*, αρ. 41, σ. 68: *Τίμει Πρόδρομε βοήθει τῶ σῶ δούλω Εὐγενίῳ κριτῇ τῶ Μουζάλωνι*.

- Υπάρχει και η σφραγίδα (DO 58.106.5124) ενός Νικολάου Μουζάλωνος (για τον οποίο βλ. αμέσως παρακάτω), που χρονολογείται από τους εκδότες της στα τέλη του 12ου αι.: *Ὁ ἅγιος Νικόλαος / Τοῦ Μουζάλωνος ἢ σφραγίς Νικολάου*, βλ. Α.-Κ. WASSILIOU – W. SEIBT, *ό.π.*, σ. 68, υποσημ. 270.
- Φαίνεται ότι ο Νικόλαος Μουζάλων, επίσκοπος Ἄμυκλων, του οποίου η υπόθεση αναφέρεται σε συνοδικές αποφάσεις των πατριαρχών Λουκά Χρυσοβέργη (1157-1170) και Μιχαήλ Γ' τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου (1170-1178), δεν μπορεί να ταυτιστεί με τον γνωστό Μουζάλωνα λόγω των χρονολογικών δεδομένων. Ο επίσκοπος Ἄμυκλων Νικόλαος Μουζάλων αναφέρεται σε συνοδικό σημείωμα περί ἐπισκόπου καρέντος στον κώδ. **Sinait. gr. 1609**, 15ου αι., f. 307r [για τον κώδ. βλ. V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tom. III.1: codices numeris 1224-2150 signati, St. Petersburg, 1917, (ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965), σσ. 77-105]. Βλ. ακόμη Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ, *Κανονικαὶ διατάξεις, ἐπιστολαί, λύσεις, θεσπίσματα τῶν ἁγιωτάτων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μέχρι Διονυσίου τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως*, τόμ. Β'. ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1889 [=ανατύπ. στη σειρά Subsidia Byzantina, Subsidia ope iterata, vol. VII, Leipzig, 1970]:
 - ❖ αρ. ΡΚΘ' (ΡΛΗ'), σ. 23: Τοῦ αὐτοῦ Λουκά (vid. Χρυσοβέργη) περὶ τοῦ κατὰ βίαν ἀποκαρέντος Ἄμυκλων ἐπισκόπου Νικολάου τοῦ Μουζάλωνος. [ο Μουζάλων ἀπεκάρη ἐπίσκοπος Ἄμυκλων ὄχι αυτοβούλως· παραιτήθη του θρόνου του και παρουσιάστηκε στην Πατρ. Σύνοδο, ενεργώντας ὁμως ἀντεκδικήτως ἀπώλεσε το δικαίωμα κανονικῆς βοθηείας]
 - ❖ αρ. ΡΛ' (ΡΛΘ'), σ. 24: Μιχαήλ τοῦ Ἀγχιάλου περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπου Νικολάου Μουζάλωνος. [επανεξέταση της υπόθεσης του Μουζάλωνος ἐπὶ Μιχαήλ τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου και συνοδική δικαίωσις αὐτοῦ – ἐπιβολή ἐπιτιμίων σε Μουζάλωνα ὡς ὀλιγωρήσαντα]

151. **[Νεόφυτος μοναχός]** = i. πρόκειται για τον Νεόφυτο Προδρομηνό [14ος αι.]

ΕΡΓΑ :

I) SCHOLIUM IN ARTEM MATHEMATICAM

1. Νεοφύτου μοναχοῦ σχόλιον, ed. P. TANNERY, “Le scholie du moine Néophytos sur les chiffres hindous”, *Revue Archéologique*, III ser., 5 (1885), 99-102 [IDEM, *Mémoires scientifiques*, publiés par J-L. HEIBERG, IV: *Sciences exactes chez les Byzantines*, 1884-1919, Toulouse-Paris, 1920, αρ. II, σσ. 20-26, κείμε. στη σ. 24].

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BYDEN B., *Theodore Metochites' Stoicheiosis Astronomike and the Study of Natural Philosophy and Mathematics in Early Palaiologan Byzantium*, [Studia Graeca et Latina Gothoburgensia, 66], Göteborg, 2003, σ. 241.
- CAJORI F., *A History of mathematical notations*, vol. I: *Notations in elementary mathematics*, London, 1928, σ. 55.
- CACOUROS M., “Néophytos Prodromenos copiste et responsable (?) de l'édition *quadrivium*-corpus aristotelicum du 14e siècle”, *REB* 56 (1998), 193-212. [ιδ. σσ. 211-12: η πατρότητα του σχολίου αποδίδεται στον Νεόφυτο Προδρομηνό]
- CATALDI PALAU ANNA CLARA, “The Manuscript Production in the Monastery of Prodromos Petra (Twelfth-Fifteenth Centuries)”, εις: EADEM, *Studies in Greek Manuscripts*, [Testi, Studi, Strumenti, 24], Fondazione Centro italiano di studi sull'Alto Medioevo, Spoleto, 2008, σσ. 197-208, ιδ. σσ. 203-06.

- HEIBERG J.-L., *Geschichte der Mathematik und Naturwissenschaften im Altertum*, München, 1925 [ανατύπ. 1960], σ. 47 υποσημ. 4.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 246.
- SCHMALZBAUER GUDRUN, “Das Enkomion des Neophytos Εύσχήμων auf der Metropoliton Myron von Ephesos”, *JÖB* 26 (1977), 159-168. [έκδοση του εγκωμίου, αλλά και ταύτιση του συντάκτη με τον Νεόφυτο Προδρομηνό]
- TANNERY P., “Les chiffres arabes dans les manuscrits grecs”, *Revue Archéologique*, III ser., 7 (1886), 355-60 [IDEM, *Mémoires scientifiques*, publiés par J.-L. HEIBERG, IV: *Sciences exactes chez les Byzantines*, 1884-1919, Toulouse-Paris, 1920, V, σσ. 199-205].
- WILSON N.G., “Miscellanea Paleographica”, *GRBS* 22.4 (1981), 395-404.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Το σχόλιο του Νεοφύτου ευρίσκεται στους κώδ. **Par. gr. 1928**, f. 15r και **2350**, f. 110v, βλ. Η. OMONT, *Inventaire Sommaire*, II, σσ. 165-66 και 244 αντιστοίχως. Ο συντάκτης του σχολίου Νεόφυτος είχε θεωρηθεί από την παλαιότερη έρευνα ότι ήκμασε στον 11ο ή 12ο αι. Ταυτίστηκε όμως από τον WILSON με τον γνωστό γραφέα και λόγιο της Παλαιολόγειας περιόδου Νεόφυτο Προδρομηνό. Βλ. επίσης BYDEN, *Theodore Metochites' Stoicheiosis Astronomike*, σ. 242 και CACOUROS, “Néophytos Prodromènos copiste”, ιδ. σ. 199 για περισσότερες πληροφορίες για τον Νεόφυτο. Για το κωδικογραφικό του έργο βλ. ιδιαιτέρως ΈΛΕΝΗ Δ. ΚΑΚΟΥΛΙΔΗ, “Η βιβλιοθήκη τῆς μονῆς Προδρόμου-Πέτρας στὴν Κωνσταντινούπολη”, *Ἑλληνικά* 21 (1968), 3-39 (μὲ 5 πίν.), ιδ. σσ. 24-26, ἐπίσης *RGK* II, αρ. 411, σσ. 153-54 και III, αρ. 481, σ. 178.

152. **Νερετηνός Στέφανος** = i. *ὁ νυνὶ μαΐστωρ (ἀγνωστο σε ποια σχολή)*

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDA

1. [«Τοῦ νυνὶ μαΐστορος κυροῦ Στεφάνου τοῦ Νερετηνοῦ»], περιγραφή του μαρτυρίου του ιερομάρτυρα Βλασίου του εξ Αμορίου, inc.: Ἐγὼ μὲν τὴν σήμερον τὸ σύνηθες ἡμῶν νῦν πρῶτος ἐστίαμα ἐτοιμάσων νέων χορέ... – des.: ... ἐργάζεται, σκευάζεται σε, παμμάκαρ - cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, ff. 201r-202r.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ARNESANO D. – SCIARRA ELISABETTA, “Libri e testi di scuola in Terra d’Otranto”, εις: L. DEL CORSO – O. PECERE (eds.), *Libri di scuola e pratiche didattiche. Dall’ Antichità al Rinascimento. Atti del Convegno Internazionale di Studi, Cassino, 7-10 Maggio 2008*, vol. II, [Edizioni Università di Cassino, Collana Scientifica, 26], Cassino, 2010, σσ. 425-73. [ιδ. σ. 426 υποσημ. 4, όπου αναφορά στον Στέφανο Νερετηνό (Stefano di Nardò)]
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 14-15.
- _____, “Ο Μαρκανός ελληνικός κώδικας ΧΙ.31”, ιδ. σσ. 508, 517.
- CANART P., “Le livre grec en Italie méridionale sous les règnes Normand et Souabe: aspects matériels et sociaux”, *Scrittura e Civiltà* 2 (1978), 103-62, βλ. ιδ. σ. 143 υποσημ. 91, σ. 152 υποσημ. 122a. [Στέφ. Νερετηνός, καταγωγή από Nardò Απουλίας]
- ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινής σχεδογραφίας”, αρ. 18, σ. 281 [το σχέδος περιέχεται στα φφ. 201r-202r όχι 201v-202r, όπως εκ παραδρομής δίδει ο συγγραφέας].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Είναι προφανές πάντως ότι το επώνυμο του Στεφάνου προδίδει την καταγωγή του από το Nardò της Απουλίας στην Ν. Ιταλία, αν και δεν είναι πάντως σίγουρο ποιός ακριβώς είναι ο ορθός τύπος του επιθέτου αυτού, δηλ. αν γράφεται με -ι- ή -η-. Είναι γνωστό ότι οι κάτοικοι της περιοχής καλούνταν Νερετινοί, βλ. τις αναφορές του Γεωργίου Βαρδάνη στις επιστολές του στην νέα έκδοση από την ΑΙΚ. ΓΑΛΩΝΗ, *Γεώργιος Βαρδάνης. Συμβολή στη μελέτη του βίου, του έργου και της εποχής του*, [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 46], Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, Θεσσαλονίκη, 2008, σσ. 64, 361, 362, 394.
- Για κάποιον Ίωάννη Νερετηνό, γραφέα του **cod. Vat. Barber. 297 (III 16)** τοῦ ἔτους 1236, ο κολοφών του οποίου έχει ως εξής: *Σοὶ Χριστέ χάριν, τῶ χαρίσαντι νέμου | Πρὸς ἀχάριστον Ἰωάννην σὸν λάτρην, | Ὑγείαν ὄν φύλαττε, καὶ πάσης βλάβης | Ψυχοφθόρου ρύσαιο τῆ σῆ δυνάμει. Ἐγράφη τὸ παρὸν βιβλίον διὰ χειρὸς Ἰωάννου | Νερετηνοῦ, μηνὶ Ἰουνίῳ εἰς τὰς ιγ' ἡμέρα Παρασκευῆ | ὥρα θ', ἔτει δέ ,ςψμδ' (6744), τῆς ἰνδικτιῶνος θ', βλ. Α. TURYN, *Codices Vaticani graeci saeculis XIII et XIV scripti*, Vatican, 1964, αρ. 9, σσ. 35-37.*
- Ο άγ. Βλάσιος ο εξ Αμορίου [(† 911/12 – εορτ. 20 Δεκ., βλ. *AASS Nov. IV* (1925), 657-669, **BHG 278**], το μαρτύριο του οποίου πραγματεύεται το σχέδος του Στεφάνου Νερετηνού, δεν θα πρέπει να συγχέεται με τον άγ. Βλάσιο επ. Σεβαστείας που μαρτύρησε επί Λικινίου [**BHG 277**].

153. **Νικαεύς Κωνσταντίνος** = i. ὕπατος τῶν φιλοσόφων

ΕΡΓΑ :

I) ORATIONES

1. Λόγος τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Νικαέως ὅτι δι' εὐμεταδοσίας τὰ πάντα καὶ ὅτι τὸ κρεῖττον αὐτῆ πάντων τῶν ἀγαθῶν. inc.: Εἶτα φύσις μὲν ἀρχῆθεν ἀλληλοδοσίαν... - des.: ... τὰ σεαυτὸν καὶ τὸν βίον συνιστῶνς αἰεί, ed. Α.Δ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, “Ἀνέκδοτος λόγος Κωνσταντίνου τοῦ φιλοσόφου (IB' αἰ)”, *Ἀθηνᾶ* 83 (2002-2005), [*Μνήμη Νικολάου Α. Λιβαδάρα*], 75-82.
2. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν μέγαν ἑταιρειάρχην κυρὸν Ἰωάννην τὸν Δούκαν παραμυθητικός, ed. GIUSEPPINA MATINO, “Una consolatoria inedita di Costantino Niceno”, *Δίπτυχα* 3 (1982-83), 256-78, κείμε. στις σσ. 261-269.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 136.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 344.
- LEONE, *Ioannes Tzetzae Epistulae*, σσ. 123-125: Τῶ ἀδελφῶ τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Ἐφέσου τῶ ἐπισκόπῳ Δαλισανδοῦ κυρῶ Κωνσταντίνῳ τῶ Φιλοσόφῳ. (ἢ φιλοσόφῳ; -ο τίτλος εἶναι κεφαλαιογραφημένος)
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 1232, σ. 538. [*Κωνσταντίνου σφράγισμα τοῦ Νικαέως*, 2ο μισό 12ου αι.]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο σώζεται ποίημα στὸν **cod. Barb. gr. 74**, f. 40: Εἰς Κωνσταντῖνον τὸν ὕπατον τῶν φιλοσόφων, ἄδηλον, ed. R. BROWNING, “A New Source on Byzantino-Hungarian

Relations in the Twelfth Century. The Inaugural Lecture of Michael ὁ τοῦ Ἀγχιάλου”, *Balkan Studies* 2 (1961), 173-214 [=IDEM, *Studies*, ch. IV], σσ. 184-185.

- **I.** Αρκετά ασαφές είναι το θέμα της επωνυμίας του εν λόγω Κωνσταντίνου. Ο ὀρος φιλόσοφος θα μπορούσε να είναι το οικογενειακό του ὄνομα, καθώς είναι γνωστό ὅτι υπήρχε οικογένεια με το ὄνομα Φιλόσοφος, βλ. ΙΩΑΝΝΑ ΚΟΛΤΣΙΔΑ-ΜΑΚΡΗ, *Βυζαντινά Μολυβδόβουλλα συλλογῆς Ορφανίδη-Νικολαΐδη Νομισματικού Μουσείου Αθηνών*, Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Αθήνα, 1996, σ. 120, no. 324 : *Θεοτόκε βοήθει Κωνσταντίνω τῷ Φιλοσόφῳ* (12ος αι.) –πρόκειται για οικογενειακό ὄνομα, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ θέση του στην σφραγίδα. Βλ. επίσης LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σ. 85, no. 106 – Ἰωάννης Φιλόσοφος (1250), καθώς και J.-C. CHEYNET, “L’apport arabe à l’aristocratie byzantine des Xe-XIe siècles”, *BSI* 56 (1995), [*Mélanges V. Vavrinek*], 137-46 [= J.-C. CHEYNET, *La Société byzantine l’apport des sceaux*, vol. 2, (Bilans de Recherche, 3/2), Association des amis du Centre d’histoire et civilisation de Byzance, Paris, 2008, ch. 25, σσ. 627-46, ιδ. σ. 640 υποσημ. 76], ἀλλά και PLP, αρ. 29942. Παρομοίως, θα μπορούσε απλά ὁ ὀρος φιλόσοφος να χρησιμοποιεῖται προσηγορικά λόγω της ιδιότητός του ὡς *ὑπάτου τῶν φιλοσόφων*.
II. Από την ἄλλη εἶναι εἰς πῶς πιθανό ὅτι ὁ ὀρος Νικαεὺς θα μπορούσε ἴσως να ἀποτελεῖ το οικογενειακό του ὄνομα. Στα τέλη του 11ου αι. (1093) μαρτυρεῖται στην Κων/πολη κάποιος Γεώργιος Νικαεὺς, (*παι*)*υπερλαμπρος πρωτοπρόεδρος, κριτῆς τοῦ βήλου καὶ κοιαίστωρ*, βλ. J. LEFORT et al., *Actes des Ivron*, II, no. 44.27 & no. 46.2, 5. Για μια ἄλλη σφραγίδα του ἰδίου βλ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *A Collection of Dated Byzantine Lead Seals*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C., 1986, αρ. 111, σ. 107. Βλ. καὶ J.-C. CHEYNET, “Introduction à la sigillographie byzantine”, εἰς: *La société byzantine l’apport des sceaux*, [Bilans de Recherche, 3], Association des amis du Centre d’histoire et civilisation de Byzance, Paris, 2008, vol. 1, σσ. 1-82, ιδ. σ. 34. Πρβλ. SCHMINCK, *Studien*, σσ. 41. Τον 11ο αι. εἶναι, ἐπίσης, γνωστός καὶ ὁ Ἰωάννης Νικαεὺς, βλ. V. LAURENT, *La collection G. Orghidan*, [Bibliothèque Byzantine / Documents de sigillographie byzantine, 1], Paris, 1952, no. 462, σσ. 232-33, καὶ WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 1066, σσ. 473, ἀλλά καὶ ὁ Κωνσταντίνος Νικαεὺς (γι’ αὐτὸν βλ. παρακάτω). Ὁ SCHMINCK, *Studien*, σσ. 41-42, ἀπορρίπτει μία τέτοια πιθανότητα να πρόκειται ὁ ὀρος Νικαεὺς για οικογενειακό ὄνομα, ἀλλά προκρίνει τὴν λύση ὅτι λειτουργεῖ απλά ὡς δηλωτικός τῆς καταγωγῆς ἴσως: «Ebenso ungesichert ist vorläufig auch noch, dass Nikaeus als Familienname und nicht als blosse Herkunftsbezeichnung aufzufassen ist, ...».
III. Εἶναι δύσκολο να ἀποφανθεῖ κανεὶς με ἀσφάλεια, ἀλλὰ ἡ ἀποψή μας, δεδομένης καὶ τῆς μορφῆς του τίτλου στον πρώτο λόγο του λογίου (*Λόγος τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Νικαεῶς ὅτι ...*), εἶναι ὅτι μάλλον το ἐπώνυμο του Κωνσταντίνου ἦταν **Νικαεὺς**. Καὶ αὐτὸ γιατί ὁ ὀρος *φιλόσοφος* τοποθετημένος στην ἀρχὴ του τίτλου προσδίδει μία ιδιότητα στον Κωνσταντίνου, ἐνῶ ὁ ὀρος *τοῦ Νικαεῶς* τοποθετημένος στο τέλος τῆς κύριας πρότασης ἔχει ιδιαίτερη βαρύτητα, ὅπως ακριβῶς τα οικογενειακά ὀνόματα στις σφραγίδες (πχ. *Σφραγὶς Θεοδώρου σεβαστοῦ καὶ ἐπάρχου τοῦ Θεοδοσοπολίτου*, βλ. STAVRAKOS, *Byzantinische Bleisiegel mit Familiennamen*, αρ. 88, σσ. 159-160) ἢ στις ἐπιγραφές (... |³ *Κωνσταντίνος μάγιστρος ὁ Μανιάκης* |⁴ ..., βλ. Σ. Β. ΜΑΜΑΛΟΥΚΟΣ, “Παρατηρήσεις σε μία βυζαντινὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἑπειρο”, *ΔΧΑΕ*, περ. Δ’, 18 (1995), 195-200, ιδ. σ. 196) τῆς ἰδίας ἐποχῆς.
- Δεν εἶναι σίγουρο αν ὁ παραπάνω Κωνσταντίνος ταυτίζεται με τὸν Κωνσταντίνου Νικαεῶν τὸν σχολιαστὴ τῶν Βασιλικῶν, του ὁποῖου ἡ ἀκμὴ τοποθετεῖται με ἀρκετὴ ἀβεβαιότητα γενικὰ στον 11ο αἰώνα. Για τὸν δεύτερο βλ. Α. ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ, *Ἡ ἀπονομὴ δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9ος-12ος αἰῶνες)*. *Τα κοσμικὰ δικαιοδοτικὰ ὄργανα καὶ δικαστήρια τῆς πρωτεύουσας*, [Βυζαντινά Κείμενα καὶ Μελέται, 37], Θεσσαλονίκη, 2004, σ. 278 υποσημ. 1257. Βλ. HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 466-468. Πρβλ. WANDA WOLSKA-CONUS, “L’école de droit et l’enseignement du droit à Byzance au XIe siècle: Xiphilin et Psellos”, *TM* 7 (1977), 1-103. Τὴν περίπτωσή τῆς ταύτισης του *ὑπάτου τῶν φιλοσόφων* με τὸν σχολιαστὴ τῶν Βασιλικῶν (τέλη 11ου αι.) **ἀποκλείει κατηγορηματικὰ** ὁ Α. SCHMINCK, *Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern*, [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, 13], Frankfurt, 1986, σσ. 40-44, ιδ. σ. 41 υποσημ. 138: «Eine Identifikation mit dem (dem 12. Jahrhundert angehörenden) “Philosophen” gleichen Namens (vgl. zu deisem HUNGER, *Hochsprachliche Literatur* I 136 und MATINO, *Consolatoria di Costantino Niceno* 256) ist wohl auszuschließen».

154. **Νικήτας ὁ τοῦ Σερρών / ὁ Ἡρακλείας** = i. *πρώξιμος τῆς σχολῆς τῶν Χαλκοπρατείων*
 ii. *μαίιστωρ τῆς ἰδίας σχολῆς*
 iii. *διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου*
 iv. *διάκονος τῆς Ἁγίας Σοφίας*
 v. *ἐπίσκοπος Ἡρακλείας*

ΕΡΓΑ :

- I) ORATIO** [ROOSEN, αρ. 1.6]
1. Λόγος τοῦ θεοφιλεστάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας κυροῦ Νικήτα τοῦ Σερρών ἀπολογητικός καὶ ἐλεγκτικός, πῶς καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν οὐ προσδέχεται τὸν Νικαίας, ed. P. JOANNOU, “Le sort des évêques hérétiques reconcilés: un discours inédit de Nicéas de Serres contre Eustrate de Nicée”, *Byz* 28 (1958), 1-30, κείμε. στις σσ. 8-30· ed. J. DARROUZÈS, *Documents inédits d’ ecclésiologie byzantine*, [Archives de l’Orient Chrétien, 10], Paris, 1966, κείμε. στις σσ. 276-308. [Νικήτας τοῦ Σερρών ἀποκήρυξε θέσεις Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ σε σύνοδο 1117 & σύνοδος τον υποστήριξε ἐνάντια στον αυτοκράτορα]
- II) PARAPHRASIS ET COMMENTARIUS**
1. <Παράφρασις Ἀλεξάνδρας Λυκόφρονος>, ed. E. SCHEER, *Lycophronis Alexandra*, vol. I, Berlin, 1881, σσ. 1-116· ed. P.A.M. LEONE, *Scholia vetera et paraphrases in Lycophronis Alexandram*, Università di Lecce, Congedo editore, 2002, σσ. 381-445. [Ο LEONE χρονολογεί τον *cod. Marc. gr. 476* στον 10ο-11ο αι. & υποστηρίζει ὅτι ο Νικήτας διάκονος του κώδ. δεν εἶναι ὁ τοῦ Σερρών, βλ. praefatio, σ. v]
2. <Σχόλια στην Ἀλεξάνδρα Λυκόφρονος>, ed. E. SCHEER, *Lycophronis Alexandra*, vol. II: *Scholia continens*, Berlin, 1908, σσ. 8,25-396,9· ed. LEONE, *Scholia vetera et paraphrases in Lycophronis Alexandram*, σσ. 1-260.
3. Για 4 στίχ. στην *Ἀλεξάνδρα*, βλ. SCHEER, vol. II, σσ. 397,30-398,3
- III) SCHEDAE**
1. («Τοῦ Ἡρακλείας»), ἐγκώμιο του αγ. Ιωάννη του Προδρόμου, inc.: Τὸν λύχνον τὸν στερωτικῶν Χριστοῦ προδραμόντα ... – des.: ... ἀλλ’ ἀκρις εἰστία, καὶ μέλι ἄγριον. – *cod. Vat. Pal. gr. 92*, ff. 134r-v = *cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54*, ff. 386v-387r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 36]
2. («Τοῦ Ἡρακλείας»), λόγος στα Θεοφάνεια, inc.: Σήμερον ἐπέφανε τῷ κόσμῳ χρηστῶς ... – des.: ... πᾶσι βραβεύων τοῖς πιστοῖς σωτηρίαν. – *cod. Vat. Pal. gr. 92*, ff. 188v-189v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 134]
3. («Τοῦ Ἡρακλείας»), παράφραση ἀποσπάσματος ἀπὸ το Ἐγκώμιον *εἰς τοὺς Ἁγίους Τεσσαράκοντα μάρτυρας* (Ib) του Γρηγορίου Νύσσης (ed. O. LENDLE, *Gregorii Nysseni Sermones*, Pars II, Leiden, 1990, σσ. 146.9-148.5), inc.: [Ο]ὐ κατόπιν ἑορτῆς ᾧ παῖδες ἤκεθ’ οἱ μέλισσαι δείκνυσθαι ... – des.: ... εὐλογίας προσθήκη τούτῳ γενόμενοι. - *cod. Vat. Pal. gr. 92*, ff. 202r-203v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 152]
4. («Τοῦ Ἡρακλεί(ας)»). Περί της Πεντηκοστής, inc.: Πάλαι μ(έν) τὸ καταβῆναι συγγέ(ων) ὁ ὑψιστ(ος) τῶν γλωσσ(ῶν) ... – des.: ... κ(αὶ) δόξα σ(ῶτ)ερ πανσθενεῖ σῆ δυνάμει – *cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54*, f. 230r.
- IV) OPUSCULA GRAMMATICA ALIA**

1. <Canon de duodecim deorum epithetis>, ed. F. CREUZER, “Nicetae Serrariensis, Metropolitae, Deorum Dearumque epitheta, ex cod. Palatin. eruta et collata cum codd. Dresdensi et Monacensi, subjectâ singulis epithetis annotatione”, εις: F. CREUZER, *Meletemata e disciplina antiquitatis. Opuscula mythologica, philosopha, historica et grammatica, ex codicibus graecis maxime Palatinis*, Lipsiae, 1817, σσ. 14-41· ed. W. STUEMUND, *Anecdota varia Graeca et Latina, I: Anecdota varia Graeca musica, metrica, grammatica*, Weidmann, Berlin, 1886, σσ. 270-79. [ROOSEN, αρ. 1.1.1.]
2. <Rhythmi de marium, fluviorum, lacuum, montium, urbium, gentium, lapidum nominibus>, ed. (μερικώς) F. RITSCHL, *Kleine Philologische Schriften*, I, Leipzig, 1866, σσ. 758-59· ed. L. COHN, “Nicetae Serrarum episcopi Rhythmi de marium, fluviorum, lacuum, montium, urbium, gentium, lapidum nominibus”, *Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogie* 133 (1886), 649-61. [ROOSEN, αρ. 1.1.2.]
3. De orthographia : [ROOSEN, αρ. 1.1.3.1-4]
 - i. **Canones :**
 1. Τοῦ αὐτοῦ κανῶν, ῶδῆ α΄, ἦχος δ΄. ἀνοίξω τὸ στόμα μου, inc. Εἶὸς τὰ ὀξύτονα ... – des. ... τὰ λοιπὰ δὲ μεγάλα, ed. COHN, “Nicetae Serrarum Rhythmi”, σσ. 662-63 [μόνο τα 2 πρώτα τροπάρια].
 2. ῶδῆ γ΄. τοὺς σοὺς ὕμνολόγους, inc. Τὸ οὖ τὴν καταρχὰς (-ῆν) ... – des. ... ?, ed. COHN, “Nicetae Serrarum Rhythmi”, σσ. 663-64.
 - ii. **Troparia :**
 1. inc. Σημαῖνον γράμμα ἔστειλα ... – des. ... ἔληξε τᾶλλα σμικρύνους (-ας, -εις), ed. COHN, “Nicetae Serrarum Rhythmi”, σσ. 656.
 2. inc. Ἄνδρα ἰφθιμότατον ... – des. ... καὶ τοῖς ξένοις ἰσότατον, ed. COHN, “Nicetae Serrarum Rhythmi”, σσ. 656.
 3. inc. Τὸ λαμπρὸν ἀνέξευξε ... – des. ... παρέσχε ἢ ἔλευσις (κέλευσις), ed. J. TITTMANN, *Iohannis Zonarae Lexikon ex tribus codicibus manuscriptis*, Leipzig, 1808, vol. I, σ. xv [μόνο τα 2 πρώτα τροπάρια]· ed. STUEMUND, *Anecdota varia Graeca et Latina*, I, σ. 273 n. 1 [& τα 3 τροπ.].
 4. inc. Ὑπαπῆει τῶν βείων μεθίσταται ... – des. ... ἐξέβη τε συντετάχθωσαν, ed. STUEMUND, *Anecdota varia Graeca et Latina*, I, σ. 273 n. 2.
 - iii. **Versus de antistoechis et alii :**
 1. inc. Πέδον τιθηνὸν ἀκρίβου, πεφιλμένε ... – des. ... τὴν εἰράδα γράφων δὲ διφθογογράφει, ed. TITTMANN, *Zonarae Lexikon*, I, σ. xvi (8 πρώτοι στίχ. μόνον)· ed. Ιω. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, *Πατμιακὴ Βιβλιοθήκη, ἦτοι ἀναγραφή τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς κατὰ τὴν νῆσον Πάτμον γεραρᾶς καὶ βασιλικῆς μονῆς τοῦ Ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τεθαυρισμένων χειρογράφων τευχῶν*, Ἀθῆναι, 1890, σ. 86 (7 πρώτοι στίχ. μόνον)· ed. A. LUDWICH, *Anekdota zur griechischen Orthographie*, vol. VIII, Königsberg, 1909, σσ. 24.29-31 (στίχ. 43-45), 73.1-2 (στίχ. 36-37), 73.22-27 (στίχ. 5-8).
 2. inc. Ἔρον σμίκρυνε, τὸν γέλων μέγα γράφε ... – des. ... ὄφης δὲ δάκνει καὶ κύων σὺν ἀσπίδι, *cod. Laur. Plut. 57,26*, ff. 84r-85v.
 3. Περὶ τῶν διὰ τοῦ ἰαθελυκῶν ὀνομάτων, inc.: Ἔφης, ὦ φίλε Μιχαήλ, μόνα με τῶν ἀπάντων ... – des.: ... καὶ τὴν γραφὴν ἐνήλλαξαν· ταῦτα καὶ περὶ τούτων, ed. A. M. GUGLIELMINO, “Un maestro di grammatica a Bisanzio nell’XI secolo e l’epitafio per Niceta di Michele Psello”, *Siculorum Gymnasium* 27 (1974), 421-62, σ. 430.
 4. Νικήτα τοῦ Σερρῶν στίχοι περὶ γραμματικῆς, inc. Καιρὸς μὲν ὕπνου καὶ καθεύδειν ἦν δέον ... – des.: ... πανευτρεπεῖς (-πρεπεῖς) τίκτοιτε παῖδας

τούς λόγους, ed. J. FR. BOISSONADE, *Anecdota Graeca e codicibus Regiis*, vol. III, Paris, 1831, [ανατύπ. G. Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1962], σσ. 323-27.

5. Περὶ τῶν συστελλομένων ἐν τῇ γενικῇ, inc. Ἀγνώμων ἀγνώμονος διὰ τὸ εἶναι κοινά ... – des.: ... φιλήμονος χείρονος χαρκήδονος, ed. J. F. BOISSONADE, *Anecdota Graeca*, vol. III, Paris, 1831 [ανατύπ. Hildesheim, 1962], σσ. 328-29 [τμημ. ἐκδ. ἀπὸ τον cod. Paris. gr. 2408]· A. LUDWICH, *Anekdoten zur griechischen Orthographie*, vol. VIII, Königsberg, 1909, σσ. 221.14-223.23. [SPURIUM ?, βλ. το σχετικό λήμμα στον Γρηγ. Πάρδο]

iv. Prosa :

1. Τοῦ αὐτοῦ (sc. Νικήτα Ἡρακλείας), τὰ συστέλλοντα καὶ φυλάσσοντα τὸ ὦ τῆς εὐθείας καὶ τῆς γενικῆς, inc.: Τῶν εἰς ὦν βαρυτόνων τὰ παρώνυμα ... – des.: ... εἰ δὲ συστέλλεται τὸ δίχρονον, φυλάττεται τὸ ὦ ἐπὶ γενικῆς, ed. BOISSONADE, *Anecdota Graeca*, vol. III, Paris, 1831, σσ. 328-29. [ο ~ εκδ. ἀπὸ cod. Par. gr. 2408 μέρος μόνον του ἔργου που παραδίδεται καὶ ἀπὸ τον cod. Laur. Plut. 57,26]

4. De orthographia : [ROOSEN, αρ. 1.1.4.1-3]

1. <Στίχοι περὶ γραμματικῆς>, inc.: Πρὸς παῖδα σεμνὸν εὐγενῆ γράφειν θέλω ... – des.: ... ἄλις τῶν πόνων μηδαμῶς, ἀλλὰ τῶν ὄκνων λέγε, ed. BOISSONADE, *Anecdota Graeca*, vol. II, Paris, 1830, σσ. 340-393.
2. <Περὶ ῥημάτων ἀθυποτάκτων στίχοι πολιτικοί>, inc.: Φέρε μικρὸν τι παίξωμεν πολιτικοῖς ἐν στίχοις ... – des.: ... καὶ πνευστιᾶν πῶς ἔοικεν οὐκοῦν ἀναπαυστέον, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου περὶ ῥημάτων ἀθυποτάκτων στίχοι πολιτικοί”, *NE* 16 (1922), 191-97. [οι στίχοι ἀποδίδονται εσφαλισμένα στον Τζέτζη]
3. Τοῦ αὐτοῦ στίχοι πολιτικοὶ περὶ συντάξεως ρμ', inc.: Τί δὲ περὶ συντάξεως, μῶν ταῦτα παροπτέον ... – des.: ... ὥσπερ φασίν που τῶν Μυσῶν καὶ τῶν Φρυγῶν τοὺς ὄρους, cod. Laur. Plut. 57,26, ff. 88v-91r = cod. Laur. Plut. 57,24, ff. 153r-154r.

5. De re metrica : [ROOSEN, αρ. 1.1.5]

1. Νικήτα τοῦ Σερρῶν περὶ εἰδῶν στίχων, inc.: Πούς ἐστι μετρικὸν σύστημα συλλαβῶν ... – des.: ... ἀλλ' ἡμεῖς διὰ τὴν τῶν νέων ὠφέλειαν προσεθήκαμεν, cod. Par. Suppl. 164, ff. 117r-119v, ed. W. J. W. KOSTER, *Tractatus Graeci de re metrica inediti*, Paris, 1922, σσ. 101-113, κείμεν. στις σσ. 103-113.

V) THEOTOKIA [ROOSEN, αρ. 1.2]

1. Δόξα σοι, Χριστέ, δι' οὗ καὶ διήνυσα τὸ φιλοτέχνημα πολυωφελέστατον, ὃ σὸς ἱκέτης, νίκης ἐπώνυμος, Χαλκοπρατείων πρῶξιμος, ἀνεπιὸς τῶν Σερρῶν τοῦ ποιμένος, ὅσπερ τὸν ἐπώνυμον διὰ οἶκτον ἐδέξατο στέφανον, ed. A.M. BANDINI, *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vols. II & III, Florentiae, 1768-1770, [ανατύπ. ως: *Catalogus Codicum Manuscript. Bibliothecae Medicae Laurentianae, vol. secundum & tertium, accedunt Supplementa tria ab E. ROSTAGNO & N. FESTA necnon Additamentum ex inventariis Bibl. Laurentianae de promptum accuravit FRIDOLF KUDLIEN*, Leipzig, 1961], II, col. 375· ed. J. DARROUZÈS, “Notes de littérature et de critique, I. Nicéas d'Héraclée ὁ τοῦ Σερρῶν”, *REB* 18 (1960), 179-84, σ. 182.
2. <8 Θεοτοκία σε 12σύλλαβους στίχ. με επιμερισμούς στον cod. Vindob. Theol. gr. 203 ἀποδιδόμενα στον Νικήτα Ἡρακλείας>: i. Inc.: Ἡσαίου πρόρρησις ἦκεν εἰς

πέρας ..., f. 80r, **ii**. Inc.: Ὡ θαῦμα καινόν, θαῦμα θαυμάτων πλέον ... , f. 82r, **iii**. Inc.: Οὐκ ἐκ σποραῶς πνεύματι τῷ παναγίῳ, f. 84r, **iv**. Inc.: Νεῦσον λιταῖς σῶν οἰκετῶν, ἀγνή κόρη, f. 87r, **v**. Inc.: Ναὸς πύλη τε βασιλείου καὶ θρόνε, f. 89r, **vi**. Inc.: Ὁ δημιουργὸς καὶ λυτρωτὴς μου λόγος, f. 91v, **vii**. Inc.: Ὑπὸ σκέπην σὴν γηγενεῖς πεφευγότες, f. 92v, **viii**. Inc.: Ἄνυμφε νύμφη, δόξα μητροπαρθένων, f. 93v. [για τον κώδ. βλ. H. HUNGER & W. LACKNER (unter Mitarbeit von CHR. HANNICK), *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*. Teil 3/3: *Codices Theologici 201-337*, [Museum. Veröffentlichungen der Österreichischen Nationalbibliothek N.F., 4. Reihe, Bd. I], Wien, 1992, σσ. 10-11]

[SPURIUM]

=> Τα *θεοτοκία* αυτά παραδίδονται ανωνύμως και από άλλους κώδικες, όπως ο **Vat. Pal. gr. 320**. Στον κώδ. **Μουσ. Μπενάκη 75 (T.A 152)**, του 15ου αι., φφ. 58r-60r, τρία εξ αυτών παραδίδονται, μεταξύ άλλων *θεοτοκίων*, με σχόλια επίσης, ως έργα του Δημητρίου Σταφιδάκη, βλ. Ε. ΛΑΠΠΑ-ΖΙΖΗΚΑ & Μ. ΡΙΖΟΥ-ΚΟΥΡΟΥΠΟΥ, *Κατάλογος χειρογράφων τοῦ Μουσείου Μπενάκη (10ος-16ος αι.)*, Αθήνα, 1991, σ. 136. Ὁμως στον κώδ. **Neapol. gr. 105 (II C 37)**, του 15ου επίσης αι., φφ. 226r-229r παραδίδονται και τα οκτώ *θεοτοκία* υπό τον τίτλο: τὰ ὀκτὼ θεοτοκία τὰ ἐν τῇ ὀκτοήχῳ ἃ μετεποίησεν ὁ Πεδιάσιμος ἐκεῖνος διὰ στίχων ἰαμβικῶν, βλ. G. PIERLEONI, *Catalogus codicum graecorum Bibliothecae Neapolitanis Neapolitanae*, vol. I, Roma, 1962, σ. 305. Ὑπό το ὄνομα του Πεδιασίμου παραδίδονται ἀκόμη ἀπὸ τον κώδ. **Neapol. gr. 121 (IV A 5)**, f. 197v κ.ε., βλ. GALLAVOTTI, "Nota sulla schedografia", σ. 34. Τα *θεοτοκία* φαίνεται πως ἀνήκουν, λοιπόν, στον Ἰωάννη Πεδιάσιμο.

- V) **HYMNI** [ROOSEN, αρ. 1.3]
 1. Στον Νικήτα Ἡρακλείας ἀποδίδονται 3 ὕμνοι, βλ. C. ÉMERAU, "Hymnographoi byzantini", *EO* 24 (1923), σ. 413.

VI) COMMENTARII

1. <Nicetae Serronii, Commentarius in S. Gregorii Nazianzeni orationes I et XI>, ed. PG 36, cols. 933-984· <Nicetae Serronii, Expositio in orationes S. Gregorii Nazianzeni orationes 38-44 (μόνον λατινικά)>, ed. PG 127, cols. 1177-1480· ed. K. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, "Νικήτα Ἡρακλείας Ἑρμηνεία εἰς τὸν λόγον περὶ φιλοπτωχείας τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ", *Θεολογία* 21 (1950), 354-84· ed. R. CONSTANTINESCU, *Nicetae Heracleensis commentariorum XVI orationum Gregorii Nazianzeni fragmenta rem litterariam, historiam atque doctrinam antiquitatis spectantia*, [Praesidium generale archivorum rei publicae], Bucarest, 1977, σσ. 170-197. [CPG 3027] [ROOSEN, αρ. 1.5.1.1]
2. Τῇ Κυριακῇ τοῦ Ἀντίπασχα, κανὼν· ποίημα Ἰωάννου μοναχοῦ [τοῦ Δαμασκηνοῦ] ἐξηγηθεῖς παρὰ τοῦ Ἡρακλείας κυροῦ Νικήτα, κώδ. **Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος 260**, f. 216r κ.ε. [ROOSEN, αρ. 1.5.2]
3. Ἔτερος κανὼν εἰς τὴν Ἁγίαν Πεντηκοστὴν ποίημα Ἰωάννου μοναχοῦ [τοῦ Δαμασκηνοῦ]· ἐξηγηθεῖς παρὰ τοῦ Ἡρακλείας κυροῦ Νικήτα, κώδ. **Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος 260**, f. 234r κ.ε. [βλ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, "Κατάλογος τῶν κωδίκων τῶν ἐν Ἀθήναις βιβλιοθηκῶν πλὴν τῆς Ἐθνικῆς. Β' Κώδικες τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας", *NE* 10 (1913), 329-42, ιδ. σσ. 339-40] [ROOSEN, αρ. 1.5.2]

VII) CATENAE [ROOSEN, αρ. 1.7]

1. <Σειρὰ τῶν Πατέρων εἰς τὸν μακάριον Ἰωβ συλλεχθεῖσα παρὰ Νικήτα μητροπολίτου Ἡρακλείας>, ed. PATRICK YOUNG (P. JUNIUS), *Catena Graecorum Patrum in beatum Job collectore Niceta Heraclea metropolita ex duobus Mss bibliothecae Bodleianae codicibus, Graece nunc primum in lucum edita et Latina versa*, Bibliothecarii Regii Londini, Ex Typographio Regio, 1637, [ανατύπ. με τὴν ἐπιμέλεια ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΡΥΣΟΦΟΥ, Βενετία, 1792]· ed. PG 93, cols. 13-469. [SPURIUM ?]

2. <Συναγωγή ἐξηγήσεων ἀπὸ διαφόρων ἀγίων Πατέρων καὶ διδασκάλων εἰς τὴν βίβλον τῶν Ψαλμῶν, συλλεγεῖσα παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας κυρίου Νικήτα τοῦ τοῦ Σερρῶν>, ed. A. MAI, *Novae patrum bibliothecae*, vol. III, σ. 139-42· ed. PG 69, cols. 699-714· ed. A. DORIVAL, *Les chaînes exégétiques grecques sur les psaumes*, III, [Spicilegium Sacrum Lovaniense, 45], Louvain, 1992, σσ. 528-33, 549-51 (ἐκδ. των σειρῶν στους Ψαλμ. 1 & 150).
3. <Σειρὰ στὸν εὐαγγελιστὴ Ματθαῖον>, ed. B. CORDERIUS, *Symbolae graecorum patrum in Matthaem*, vol. II, Toulouse 1647· partim ed. P. VAN DEUN, “Nicetas d’Héraclée, commentaire sur l’évangile de S. Matthieu: édition critique du Chapitre 4”, *Byz 71* (2001), 517-51. [ἐκδ. του κεφ. 4] [CPG C 113]
4. <Σειρὰ στὸν εὐαγγελιστὴ Μάρκον>. [ἀνέκδοτος]
5. Συναγωγή ἐξηγήσεων εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἅγιον εὐαγγέλιον ἐκ διαφόρων ἐρμηνευτῶν παρὰ Νικήτα διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας διδασκάλου, ed. B. CORDERIUS, *Catena LXV graecorum patrum in Lucam*, Antwerpen, 1628· ed. A. MAI, *Scriptorum Veterum Nova Collectio a vaticanis codicibus edita*, tom. IX, Romae, 1837, σσ. 626-724· ed. Χ.Θ. ΚΡΙΚΩΝΗΣ, *Συναγωγή Πατέρων εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον ὑπὸ Νικήτα Ἡρακλείας (κατὰ τὸν κώδικα Ἰβήρων 371)*, [Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, 9], ΚΒΕ, Θεσσαλονίκη, 1973. [CPG C 135]
6. <Σειρὰ στὸν εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη>, ed. PG 64, cols. 9-104. [CPG C 144]
7. <Σειρὰ στὶς ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου Παύλου>, ed. J.A. CRAMER, *Catena in Novum Testamentum*, vol. VII, Oxford, 1844, σσ. 279-598. [CPG C 163]

VIII) OPUSCULUM DOGMATICUM

[DUBIUM]

1. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τῶν Εὐαγγελίων, τοῦ Ἀμφιλοχίου, Ἀθανασίου, Βασιλείου, Κυρίλλου, καὶ λοιπῶν Πατέρων, *cod. Laur. Plut. 60,11*, ff. 8r-85r. [βλ. A.M. BANDINI, *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, II, col. 600].

IX) RESPONSIONES CANONICAE

1. Ἐρωτήσεις ἀποσταλεῖσαι παρὰ Κωνσταντίνου ἐπισκόπου πρὸς τὸν μακαριώτατον μητροπολίτην Ἡρακλείας κύριον Νικήταν, καὶ ἀποκρίσεις τοῦ αὐτοῦ ἀρχιερέως ὠφέλιμος, ed. A. PAVLOV, “Каноническіе отвѣты никиты, митрополита ираклийскаго (XI-XII вѣка), въ ихъ первоначальномъ видѣ и въ позднѣйшей переработкѣ матеея властара (Κανονικαὶ ἀποκρίσεις Νικήτα μητροπολίτου Ἡρακλείας (ια΄-ιβ΄ ἑκατ.) κατὰ τε τὸ πρωτότυπον καὶ τὴν μεταγραφὴν Ματθαίου τοῦ Βλαστάρεως)”, *VV2* (1895), 160-76.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ALLATIUS L., *De Nicetis*, [ανατύπ. στο A. MAI, *Novae patrum bibliothecae*, vol. VI, Roma, 1853, σσ. 14-23].
- ANGOLD, *Church and Society*, σ. 74.
- ANTONOPOULOU THEODORA, “The Orthographical Kanons of Niketas of Heraclea”, *JÖB 53* (2003), 171-85.
- ASDRACHA C., “La Thrace orientale et la Mer Noire: Géographie ecclésiastique et Prosopographie (VIIIe-XIIe siècles)”, εἰς: H. AHRWEILER (ed.), *Géographie historique*

du monde méditerranéen, [Byzantina Sorbonensia, 7], Paris, 1988, σσ. 221-309, ιδ. σ. 272.

- BALDI D., “Il palinsesto Laur. Plut. 57.26. Studio codicologico e paleografico. Con una postilla su alcuni codici Laurenziani di origine Salentina”, *Byz* 77 (2007), 466-500. [το αντέγραψε ο Νικήτας Ηρακλείας, πολλά κείμενα του οποίου περιέχει]
- BANDINI A.M., *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vols. II & III, Florentiae, 1768-1770, [ανατύπ. ως: *Catalogus Codicum Manuscript. Bibliothecae Medicae Laurentianae, vol. secundum & tertium, accedunt Supplementa tria ab E. ROSTAGNO & N. FESTA necnon Additamentum ex inventariis Bibl. Laurentianae depromptum accuravit FRIDOLF KUDLIEN*, Leipzig, 1961], II, cols. 372-75. [Για cod. Laur. Plut. 57,26 που παραδίδει πολλά έργα Νικήτα]
- BARBER CH., *Contesting the Logic of Painting. Art and Understanding in Eleventh-Century Byzantium*, Brill, Leiden-Boston, 2007. [ιδ. σσ. 127-30]
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 161, 416, 420, 537, 553, 572, 651ff., 654, 711, 786, 790, 793.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 15-17.
- DARROUZÈS J., “Notes de littérature et de critique, I. Nicéas d’Héraclée ó τοῦ Σεργῶν”, *REB* 18 (1960), 179-84, σ. 182.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, σ. 9.
- ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ Κ., “Νικήτα Ἡρακλείας Ἑρμηνεία εἰς τὸν λόγον περὶ φιλοπτωχείας τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ”, *Θεολογία* 21 (1950), 354-84.
- ÉMEREAU C., “Hymnographi Byzantini, quorum nomina in litteras digessit notulisque adornavit”, *EO* 23 (1924), 407-414, ιδ. σ. 413.
- ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ ΣΩΦΡ., *Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ εἰς τὰς ἀπορίας τῆς Θείας Γραφῆς κεφάλαια*, τόμ. Α΄, Αθήνα, 1906, σσ. 11-60: Τῶ τιμιωτάτῳ μοναχῶ κυρῶ Μαξίμῳ τῶ Σμενιώτῃ. Εἰ χρή προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι πρόσκαιρον εἶχε τὸ σῶμα καὶ κατ’ ἀρχὰς καὶ ὅτι φυσικοῖς ὑπέκειτο καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως πάθει, καὶ ὅτι βρῶσιν αἰσθητὴν ἐν παραδείσῳ ἤσθιε, καὶ ὅτι συκὴ τὸ ξύλον τῆς γνώσεως ἦν, ιδ. σ. 22, στίχ. 1, ὅπου ονομαστικὴ αναφορὰ στον σχολιασμό των λόγων του αγ. Γρηγορίου Ναζιανζηνού από τὸν Νικήτα Ἡρακλείας.
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 25.
- GAUTIER, *Theophylacte d’Achrída*, II, ἐπ. 7 = Τῶ διδασκάλῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, κυρῶ Νικήτα, τῶ τοῦ Σεργῶν, σσ. 150-51· ἐπ. 70 = Τῶ διδασκάλῳ κυρῶ Νικήτα, τῶ τοῦ Σεργῶν, σσ. 378-381· (ἐπ. 91 = Τῶ διδασκάλῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, σσ. 470-471 – ἴσως απευθύνεται καὶ αὐτὴ στον Νικήτα).
- GIANNELLI C., *Codices Vaticani Graeci. Codices 1485-1683*, In Bibliotheca Vaticana, 1950, cod. Vatic. gr. 1611, σσ. 272-275. [περιέχει ἔργο του Νικήτα, γράφτηκε στη σχολή του Αγ. Πέτρου, ἀνάμεσα στα ἔτη 1116-18]
- GUGLIELMINO A.M., “Un maestro di grammatica a Bisanzio nell’XI secolo e l’epitafio per Niceta di Michele Psello”, *Siculorum Gymnasium* 27 (1974), 421-62. [ἀστοχὴ ἡ ταύτιση του Νικήτα Ἡρακλείας με τον φίλο του Ψελλοῦ πρὸς το οποίο ἐκφώνησε τον ἐπιτάφιο λόγο: *Ἐπιτάφιος εἰς Νικήτα μαῖστορα τῆς σχολῆς τοῦ ἀγίου Πέτρου*, βλ. Κ. ΣΑΘΑΣ, “Μιχαὴλ Ψελλοῦ ἱστορικὸι λόγοι, ἐπιστολαί, καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα”, *Bibliotheca Medii Aevi*, τόμ. Ε΄, Venice-Paris, 1876, σσ. 87-96, λόγῳ χρονολογ. & ἄλλων προβλημάτων (ὁ πρεσβύτερος φίλος του Ψελλοῦ πέθανε περὶ το 1075· ἐπίσης ἦταν διδάσκαλος στην σχολή του Αγ. Πέτρου, του Ὀρφανοτροφείου, ἐνῶ ὁ Νικ. Ἡρακλ. τῆς σχολῆς των Χαλκοπρατείων), βλ. καλύτερα SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, σσ. 141-144]
- HENRICHSEN R. J. F., *Ueber die sogenannten politischen Versen bei den Griechen*, aus dem Dänischen übersetzt von P. FRIEDRICHSEN, Leipzig, 1839.

- HÖRANDNER W., “The Byzantine didactic poem - a neglected literary genre ? A survey with special reference to the eleventh century”, *Giving a small taste. Poetry and its contexts in 11th-century Byzantium. Conference at the Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Ghent, 12-13 December 2008*. **forthcoming** [για τα διδακτικά ποιήματα Νικήτα]
- HÖRANDNER W. & PAUL ANNELIESE, “Zu Ps.-Psellos Gedichte 67 (Ad monachum superbum) und 68 (Ad eundem)”, *Medioevo greco* 11 (2011), 107-37. [είναι πολύ πιθανό ότι τα δύο ποιήματα εγράφησαν από τον Νικήτα διότι: i στο δεύτερο εξ αυτών γίνεται αναφορά στους: Ψελλό, Πισίδη, Χριστοφόρο (Μυτιληναίο), Λέοντα (Χοιροσφάκτη), Θεοφύλακτο Βουλγαρίας, άρα terminus post quem είναι η περίοδος μετά την ακμή του τελευταίου, δηλ. post 1126. ii αναφέρεται ρητώς ότι τόσο ο συντάκτης όσο και ο παραλήπτης των ποιημάτων είναι μοναχοί. Άρα και ο Νικήτας μπορεί να θεωρηθεί πιθανός υποψήφιος]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σσ. 14f, 20, 52, 311.
- JEFFREYS ELIZABETH & JEFFREYS M., *Iacobi Monachi epistulae*, [Corpus Christianorum, Series Graeca, 68], Turnhout, Brepols, 2009. [ο Ιάκωβος μοναχός του Κοκκινοβάφου στις επιστολές του κάνει εκτεταμένη χρήση, μεταξύ άλλων πατριστικών πηγών, των σχολίων του Νικήτα στους λόγους του Γρηγορίου Ναζιανζηνού και της *σειράς* στον Ιώβ, βλ. ιδ. σσ. xliiii, καθώς φυσικά και το Index Fontium, σσ. 243-247]
- A. K(AZH)DAN, s.v. proximos, ODB, vol. III, σ. 1751.
- ΚΟΥΡΙΑΑΣ Ε., μητροπολ. Κορυτσάς, “Βιογραφικός Κατάλογος Μητροπολιτών Ἡρακλείας”, *Θρακικά* 28 (1958), 3-282, εδώ σσ. 40-44. [ο Νικήτας χρονολογείται στα 1066-1090 –με πολλά σφάλματα και ελλείψεις το άρθρο]
- KRAVARI V., LEFORT J., MÉTRÉVÉLI H., OIKONOMIDÈS N., PAPACHRYSSANTHOU D. (eds.), *Actes d'Iviron II. Du milieu du XIe siècle à 1204* [Archives de l'Athos XVI.], P. Lethielleux, Paris, 1990. [βλ. ειδικά “Actum Stephani metropolitae Serrarum (a. 1071)”, σσ. 125-128 - πρόκειται για τον θείο του Νικήτα Ἡρακλείας]
- LAURITZEN F., “The miliaresion poet: the dactylic inscription on a coin of Romanos III Argyros”, *Byz* 79 (2009), 231-40. [προτείνει την ταύτιση του ποιητή του επιγράμματος του μιλιαρησίου με τον *μαίστορα* Νικήτα, διδάσκαλο του Ψελλού, ο οποίος ήκμασε επί Ρωμανού Γ' Αργυρού· για το θέμα αυτό βλ. και παραπάνω GUGLIELMINO]
- LAUXTERMANN M., “Byzantine Didactic Poetry and the Question of Poeticity”, εις: P. ODORICO – P. A. AGAPITOS – M. HINTERBERGER (eds.), «*Deux remède*». *Poésie et Poétique à Byzance. Actes du IVe colloque international philologique, Paris, 23-24-25 février 2006*, [Dossiers Byzantins, 9], Centre des études byzantines, néo-helleniques ed sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2009, σσ. 37-46 [για τον χαρακτήρα των διδακτικών ποιημάτων του Νικήτα Ἡρακλείας, ιδ. σσ. 45-46]
- LEONE P.A.M., “La tradizione manoscritta degli Scholia in Lycophronem (I)”, *Quaderni Catanesi* 3 (1991 [1995]), 33-76, ιδ. σ. 35 & σημ. 12. [κατά τον LEONE **όχι** ο Νικ. Ἡρακλείας συγγραφέας παράφρασης & σχολίων της Αλεξάνδρας]
- _____, “La tradizione manoscritta degli Scholia in Lycophronem (II)”, *Quaderni Catanesi* 4/5 (1992/93 [1997]), 45-58, ιδ. σ. 45. [κατά τον LEONE **όχι** ο Νικ. Ἡρακλείας συγγραφέας παράφρασης & σχολίων της Αλεξάνδρας]
- MARTIN J., *Aratos, Phénomènes*, tom. I, Les Belles Lettres, Paris, 1998. [ιδ. σσ. cxxx-cxxxix, για τον cod. Marc. gr. 476, που αντέγραψε ο Νικήτας Ἡρακλείας]
- ΜΙΟΝΙ Ε., *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Instituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1985, σσ. 267-69. [cod. Marc. gr. 476, τέλη 11ου αι., απ' το χέρι του Νικ. Ἡρακλείας (:), περιέχει *Φαινόμενα* Ἀράτου, & *Ἀλεξάνδρα* Λυκόφρονος (με παράφραση & σχολ. ιδίου του Νικήτα :)]
- MOORE, *Iter Psellianum*, επ. 345, σ. 10: Τῶ μαίστορι των Χαλκοπρατίων, ὅταν ἀπεστάλησαν αὐτῶ τὰ ἀργυρᾶ τοῦ κλητωρίου καὶ οὐ παρέλαβεν αὐτὰ διὰ τὸ ζητεῖν πλείονα [ed. K. ΣΑΘΑΣ, “Μιχαήλ Ψελλοῦ ιστορικοί λόγοι, ἐπιστολαί, καὶ ἄλλα

- ἀνέκδοτα”, *Bibliotheca Medii Aevi*, τόμ. Ε΄, Venice-Paris, 1876, σσ. 428-430 = φαίνεται πως αποδέκτης επιστολής του Ψελλού είναι πιθανότατα ο Νικήτας Ηρακλείας]
- RICHARD M., “Les citations de Théodoret conservées dans la chaîne de Nicéas sur l’Évangile selon Saint Luc”, *Opera Minora*, II, Leuven Univ. Press, Brepols, Turnhout, 1977, αρ. 43, σσ. 88-96.
 - ROOSEN B., “The Works of Nicetas Heracleensis (ὁ τοῦ Σεργῶν)”, *Byz* 69 (1999), 119-44.
 - SCHEER E., “Die Ueberlieferung der Alexandra des Lykophron”, *Rheinisches Museum für Philologie* 34 (1879), 272-291.
 - SCHNEIDER J., “La poésie didactique à Byzance: Nicéas d’Héraclée”, *Bull. Ass. G. Budé* 58/4 (1999), 388-423.
 - _____, *Les traités orthographiques grecs antiques et byzantins*, [Corpus Christianorum. Lingua Patrum, 3], Turnhout, 1999.
 - SICKENBERGER J., *Die Lukaskatene des Niketas von Heraklea*, Leipzig, 1902.
 - SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, σσ. 141-144. [για απόρριψη της ταύτισης του μονωδουμένου από τον Ψελλό γραμματικοῦ Νικήτα & Νικήτα Ἡρακλείας]
 - STIERNON D., “Nicéas d’Héraclée”, *Dictionnaire de Spiritualité* 11 (1982), cols. 219-220.
 - TOVAR A., “Nicetas of Heracleia and Byzantine Grammatical Doctrine”, εις: *Classical Studies Presented to Ben E. Parry*, [Illinois Studies in Language and Literature, 58], Urbana, 1969, σσ. 223-35.
 - TRISOGLIO F., “Mentalità ed atteggiamenti degli scoliasti di fronte agli scritti di S. Gregorio di Nazianzo”, εις: J. MOSSAY (ed.), *II. Symposium Nazianzenum, Louvain-la-Neuve, 25-28 aout 1981*, [Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums. Neue Folge. 2. Reihe : Forschungen zu Gregor von Nazianz, 2. Bd.], Paderborn-München-Wien-Zürich, 1983, σσ. 187-251. [για τα σχόλια του Νικήτα βλ. σσ. 234-39]
 - Tusculum Lexikon, s.v. Νικήτας Ηρακλείας, σσ. 361-362.
 - VAN DEUN P., “Les *Diversa Capita* du Pseudo-Maxime (CPG 7715) et la chaîne de Nicéas d’Héraclée sur l’Évangile de Matthieu (CPG C 113)”, *JÖB* 45 (1995), 19-24.
 - _____, “Nicéas d’Héraclée, commentaire sur l’évangile de S. Matthieu: édition critique du Chapitre 4”, *Byz* 71 (2001), 517-51.
 - VOGEL M. – GARDTHAUSEN V., *Die griechische Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig, 1909, [ανατύπ. Olms Verlag, Hildesheim, 1966], σ. 337. [Νικήτας οὐλάχιστος τῶν διακόνων, ἀντέγραψε τον *cod. Marc. gr. 476*]
 - WESTERINK L.G., *Michael Psellus, Poemata*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Stuttgart-Leipzig, 1992, σ. xxxv.
 - WILSON N. G., “The Church and Classical Studies in Byzantium”, *Antike und Abendland* 16 (1970), 68-77, ιδ. σ. 76 υποσημ. 25.
 - _____, *Scholars of Byzantium*, Duckworth, London, 1983, σ. 181. [ο ~ επισημαίνει την αντιγραφή του *cod. Marc. gr. 476*, από τον χέρι του Νικ. Ἡρακλείας, και τονίζει επιπλέον την ομοιότητα της γραφής με του *cod. Marc. gr. 474* (βλ. E. ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Instituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1985, σσ. 264-65), που παραδίδει 7 κωμωδίες του Ἀριστοφάνη. Ἴσως ἀνεγράφη, λοιπόν, στο ίδιο περιβάλλον, ο ΜΙΟΝΙ όμως τον χρονολογεί στον 12ο αι. Και οι 2 κώδικες είναι σημαντικοί για την χφ. παράδοση των έργων που περιέχουν]

155. **Νικήτας Νικαίας** = i. *χαρτοφύλαξ πατριαρχείου*
 ii. *ἐπίσκοπος Νικαίας* (διάδοχος Εὐστρατίου)

ΕΡΓΑ :

I) OPUSCULA

1. Νικήτα χαρτοφύλακος τοῦ Νικαέως κατὰ ποίους καιροὺς καὶ διὰ ποῖα αἰτιάματα ἐσχίσθη ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἢ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησία, ed. PG 120, cols. 713A-720B.
2. Τοῦ χαρτοφύλακος κῆρ Νικήτα τοῦ Νικαίου, ὅτι οὐ δεῖ παραφέρειν τὰ ἄζυμα. Τὰ καίρια (κώδ. **Ιβήρων 382** tit.) – Τοῦ Χαρτοφύλακος Νικήτα τοῦ Νικαίας περὶ ἄζύμων τὰ καίρια (κώδ. **Μεγίστης Λαύρας 1328** tit.) – Τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος καὶ πρωτοσυγκέλου κυροῦ Νικήτα τοῦ Νικαέως περὶ τῶν ἄζύμων (cod. **Mosq. Synod. 443** tit.), inc.: Τὴν διὰ τῶν ἄζύμων θυσίαν οὐ προσδεχόμεθα ... – des.: ... διορθωθήτωσαν καὶ αὐτά, κώδ. **Ιβήρων 382**, ff. 705r-v. [βλ. LAMPROS, *Catalogue*, II, σ. 115] = κώδ. **Μεγίστης Λαύρας 1328** [olim **Κ 41**], ff. 38r-40r. [βλ. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ-ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Κατάλογος κωδ. Μεγ. Λαύρας*, σ. 222] = cod. **Mosq. Synod. 443 (Vladimir 232)**, ff. 59r-62r [βλ. CH. FRID. DE MATTHAEI, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosqvensium Sanctissimae Synodi Notitia et Recensio*, Lipsiae, 1805, σ. 305· ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitsheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 300] = cod. **Mosq. Synod. (Vladimir 393)**, ff. 180r-183r [ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitsheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 592]

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 618-619.
- DARROUZÈS J., *Documents inédits d'ecclésiologie byzantine. Textes édités, traduits et annotés*, Institute Français d'Études Byzantines, Paris, 1966, σ. 26. [μάλλον εσφαλμένα ο D. χρονολογεί στον 11ο αι. & κάνει τον ~ σύγχρονο του Κηρουλαρίου]
- _____, *Recherches sur les ΟΦΘΙΚΙΑ*, σσ. 66 n. 2, 184, 402, 510 n. 1, 511 n. 3, 518 n. 3.
- KOLBABA, *The Byzantine Lists*, σ. 60.

156. **Νικήτας Νικομηδείας** =
- i. διάκονος
 - ii. λογοθέτης πατριαρχείου
 - iii. οἰκουμενικός διδάσκαλος
 - iv. ἀρχιεπίσκοπος Νικομηδείας

ΕΡΓΑ :

I) OPUSCULUM PHILOSOPHICUM (COMMENTARIUS IN ARISTOTELEM)

1. Σχόλια τοῦ μ(η)τροπολίτου Νικομηδείας εἰς ῥητὰ τινὰ ἀπὸ τῶν δευτέρ(ων) ἀναλυτ(ικῶν) τῶν προτέρ(ων) τὰ λέγοντα οὕτως, inc.: [Φ]ανερ(όν) οὔν ὅτι ἂν μὲν ἢ τὸ συμπέρασμα ψεῦδος, ἀνάγκη ἐξ ὧν ὁ λόγος, ψευδὴ εἶναι ἢ πάντα ἢ ἕνια ... – des.: ... καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἀνθρωπίναις διανοίαις, ψεῦδος παρυφιστάμενον. τότε καὶ θεάτρων ἴσως μετὰ θάρσους λαμπροῦ τὰ γραφησόμενα τεύξεται, cod. **Par. gr. 1917**, 13ου αι., ff. 70r-73v. [για τον κώδ. βλ. H. OMONT, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale*, II, Paris, 1888, σσ. 162-3· M. CACOUROS, "Le Laur. 85.1. Témoin de l'activité

conjointe d'un groupe de copistes travaillant dans la seconde moitié du XIIIe siècle”, εις: G. PRATO (ed.), *I manoscritti greci tra riflessione e dibattito. Atti del V Colloquio Internazionale di Paleografia Greca (Cremona, 4-10 Ottobre 1998)*, Florence, 2000, σσ. 295-310, ιδ. σσ. 302-310· N. AGIOTIS, “Marinos and the purpose of *Prior Analytics* II”, *Parekbolai* 4 (2014), 13-20]

II) RESPONSIO DOGMATICA ET OPUSCULUM DE AZYMIS

1. Ἀπάντησις προφορική Νικήτα ἀρχιεπισκόπου Νικομηδείας πρὸς Ἄνσελμον ἐπίσκοπον Σαξωνίας, φιλονεικήσαντα μετ’ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κ(αί) περὶ τῶν πρωτείων τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας περὶ ὧν ἐξεφράσθη οὕτω πως, inc.: Ἡμεῖς δὲν ἀρνούμεθα αὐτῇ τὰ πρωτεῖα μεταξὺ τῶν ἑαυτῆς ἀδελφῶν, τουτέστι τῶν πατριαρχικῶν ἐκκλησιῶν ... – des.: ... οἱ δὲ σοφοὶ τῶν τε ἑλλήνων κ(αί) λατίνων κρινέτωσαν ἂν ὑπάρχη καλὸν κ(αί) ἐντιμον νὰ πράξωμεν οὕτως, **κώδ. Βατοπεδίου 751**, ἔτ. 1878, σσ. 136-139. [στις σσ. 140-141 ακολουθοῦν σχόλια του γραφέα γέροντος Ευγενίου Βατοπεδινού για την θεολογική διαμάχη του Νικήτα Νικομηδείας με τον Ἄνσελμο – για τον κώδ. βλ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ-ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΣ, *Κώδικες Μονῆς Βατοπεδίου*, σ. 147]
2. Νικήτα διακόνου καὶ λογοθέτου τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλεως μεγάλης τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, λόγος περὶ τῶν ἀζύμων, inc.: Ἡ ἰδέα τοῦ λόγου καθαρά καὶ σαφῆς καὶ τοιαύταις ὑποθέσεσι καὶ διαλέξεσιν ἀρμοδιότατη, **κώδ. Ἰβήρων 382**, ff. 703v-705r. [βλ. LAMPROS, *Catalogue*, II, σ. 115]. **[DUBIUM ?]**

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σ. 92.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 313f., 319.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, ιδ. σ. 40.
- DARROUZÈS J., *Georges et Démétrios Tornikès. Lettres et discours*, Éditions du CNRS, Paris, 1970, no. 14, σσ. 220-323: Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννας τῆς καισαρίσεως [ιδ. σ. 301.1-2 => «... διετέλει χρωμένη μυσταγωγῶ, παρὰ τούτου καὶ τὰ τούτων μεμυημένη μυστήρια, τῆς Νικομήδους οὔτος ἦν ὁ φωστήρ, καθάρῳ (sic) γλώσση διατρανῶν τὰ κρυφιοδέστερα»]
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὀρθόδοξος Ἑλλάς*, σ. 21.
- GAUTIER, “Le synode des Blachernes”, σσ. 274-75.
- _____, *Theophylacte d’Achrída*, II, σσ. 440-443: Τῷ μαθητῇ αὐτοῦ Νικήτῃ, διακόνῳ, τῷ τοῦ Χαλκηδόνος [πρβλ. και σσ. 91-92, ὅπου προσωπογραφ. στοιχεία].
- ΚΑΡΡΙΕΥ G., *Philosophie in Byzanz*, Würzburg, 2005, σσ. 219-21. [για τις συζητήσεις με τον Ἄνσελμο]
- ΚΑΤΣΑΡΟΣ Β., *Ἰωάννης Κασταμονίτης. Συμβολή στη μελέτη του βίου, του έργου και της εποχῆς του*, [Βυζαντινά κείμενα και Μελέται, 22], Θεσσαλονίκη, 1988, σσ. 58, 68, 88, 263.
- ΚΟΛΒΑΒΑ ΤΙΑ Μ., “On the closing of the churches and the rebaptism of Latins: Greek perfidy or Latin slander?”, *BMGS* 29 (2005), 39-51. [για συζητήσεις Ἀνσέλμου Χαϊδελεβέργης με Νικήτα Νικομηδείας]
- _____, “The Orthodoxy of the Latins in the twelfth century”, εις: A. LOUTH - A. CASIDAY (eds.), *Byzantine Orthodoxies. Papers from the Thirty-Sixth Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Durham, 23-25 March 2002*, [SPBS, 12], Ashgate, Aldershot, 2006, σσ. 199-214, ιδ. σσ. 208, 212, 213.

- LEES J. T., *Anselm of Havelberg. Deeds into Words in the Twelfth Century*, [Studies in the History of Christian Thought, vol. 79], Brill, Leiden - New York - Köln, 1998. [πολλαχού, βλ. ιδ. κεφ. 2C για τις θεολογ. συζητήσεις του Νικήτα με τον Άνσελμο στην ΚΠ το 1136]
- LOUKAKI MARINA, “Remarques sur le Corps de Douze Didascales au XIIe siècle”, εις: *ΕΥΨΥΧΙΑ, Mélanges offerts à Hélène Ahrweiler* [Byzantina Sorbonensia, 16], II, Paris, 1998, σσ. 427-38.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 325, 328.
- MULLETT, *Theophylact of Ochrid*, αρ. 53, σσ. 175, 189, 203, 212, 214.
- RUSSELL TH. N., “Anselm of Havelberg and the Union of the Churches”, *Κληρονομία* 10 (1978), 85-120.
- SPECK P., *Die Kaiserliche Universität von Konstantinopel*, [Byzantinisches Archiv, 14], München, 1974, σ. 87.
- SPITERIS, *La Critica Bizantina*, σσ. 85-108.
- STIERNON L., “Nicéas de Nicomédie, Professeur de Théologie et Métropolitite byzantin (12e s.)”, *Catholicisme* 9 (1982), 1212-14.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Δεν είναι εύκολο να διευκρινιστεί και να διαχωριστεί ο ένας Νικήτας από τον άλλο (Νικαίας, Νικομηδείας, Θεσσαλονίκης), καθώς φαίνεται πως είχαν αναλάβει παρόμοια οφφίκια (βλ. χαρτοφύλαξ). Πάντως αποδίδουμε την πραγματεία περί αζύμων (inc. Ἡ ἰδέα τοῦ λόγου καθαρά, **κώδ. Ιβήρων 382**, ff. 703v-705r) στον Νικήτα Νικομηδείας και όχι στον Νικαίας, διότι στον τίτλο δεν αναφέρεται ως *χαρτοφύλαξ*, αλλά ως *λογοθέτης* του πατριαρχείου. Αμέσως μετά στον ίδιο κώδικα ακολουθεί η πραγματεία περί αζύμων του Νικήτα Νικαίας, ο οποίος αναφέρεται όμως εδώ ρητά ως *χαρτοφύλαξ* (inc. Τὴν διὰ τῶν ἀζύμων θυσίαν οὐ προσδεχόμεθα, **κώδ. Ιβήρων 382**, ff. 705r-v).
- Δεν είναι σίγουρο αν ίσως ο Νικήτας, μαθητής του Θεοφυλάκτου, διάκονος και ανηψιός του επισκόπου Χαλκηδόνος, είναι ο Νικήτας, μετέπειτα επίσκοπος Νικομηδείας.

157. Νικήτας ὁ τοῦ Μαρωνείας/ ὁ παλαιὸς Μαρωνείας/ Θεσσαλονίκης =
- i. *ἀγνωστο ἀν & ποιο διδασκαλικὸ οφφίκιο κατεῖχε*
 - ii. *χαρτοφύλαξ τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας*
 - iii. *ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης*

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDAE

1. («Τοῦ παλαιοῦ Μαρωνείας»), αναφέρεται στις εξετάσεις της σχεδογραφίας, inc.: Τί δειλιᾶς ὦ παῖ, τὸν ἀγωνισμόν· τί δ' Ἰλιάς οὔτος δοκεῖ σοι κακῶν ... – des.: ... πείθουσιν ἡμῖν συντεμεῖν νῦν τὸν λόγον - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 187v-188r.
[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 132]
2. («Τοῦ Μαρωνείας»), εγκώμιο στον Ἄγ. Νικόλαο, inc.: Ὡρα, ὦ νέων σύλλογε, καὶ ἡμῖν ἢ τῶν ἀγώνων ἐφέστηκε ... – des.: ... ὥσπερ τι νόσημα λοιμικὸν καὶ εἰς αὐτούς [...] - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 239v-κολοβό, ed. GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 27 υποσημ. 19.
[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 212]

II) DIALOGI

Τοῦ μακαριωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Νικήτα τοῦ Μαρωνεῖας λόγοι διάφοροι πρὸς διάλογον ἐσχηματισμένοι περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος. Τὰ πρόσωπα· Γραικὸς καὶ Λατίνος. Προοίμιον, ed. PG 139, cols. 169-172.

1. Λόγος πρῶτος, ed. PG 139, cols. 173-201.
2. Λόγος δεύτερος, ed. PG 139, cols. 201-210.
3. Λόγος τρίτος, ed. PG 139, cols. 211-212.
4. Λόγος τέταρτος, ed. PG 139, cols. 212-214.
5. Λόγος πέμπτος, ed. PG 139, cols. 215-216.
6. Λόγος ἕκτος, ed. PG 139, cols. 216-222.

III) RESPONSIONES CANONICAE

1. Ἐρωτήσεις διαφόρων καὶ κανονικῶν ζητημάτων ἀνενεχθεῖσαι Νικήτα, τῷ ἁγιωτάτῳ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης, καὶ λύσεις αὐτῶν ἀπολυθεῖσαι παρ' αὐτοῦ, ed. PG 119, cols. 1001-1010· edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Ε', σσ. 382-88 [12 ἐρωταποκρ. ἐδώ]· ed. Α. ΡΑΥΛΟΝ, “Κανονικησὶε οὐβῆτῃ νικητῃ, μιτροπολιτα σοληνηκαγο (XII βῆκα) (Κανονικαὶ ἀποκρίσεις Νικήτα μητροπολίτου Θεσσαλονίκης (ιβ' ἑκατ.)”, *VV* 2 (1895), 378-87 [17 ἐρωταποκρίσεις συνολικά]· Μ. Ι. ΓΕΔΕΩΝ, “Συλλογῆς κανονικῆς ἐφόλκιον”, *Ἐκκλησ. Ἀλήθεια* 36 (1916), 1-3. [2 ἐδώ, ἀρ. Β' & Δ']

IV) OPUSCULA HAGIOGRAPHICA

1. Εἰς τὰς περιόδους καὶ πράξεις τοῦ ἁγίου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου πρόλογος ἀπὸ φωνῆς Νικήτας ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, ed. F. HALKIN, “Le prologue inédit de Nicéas, archevêque de Thessalonique, aux Actes de l'apôtre saint Jean”, *AB* 85 (1967), 16-20 [= *Études d'épigraphie grecque et d'hagiographie byzantine*, Variorum Reprints, London, 1973, ch. VII], κείμε. στις σσ. 18-20.
2. Νικήτα ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης προθεωρία τῆς ἐν ἐπιτόμῳ διηγήσεως τῶν πράξεων τοῦ ἁγίου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου Θωμᾶ, *cod. Oxon. Novi Collegii 467*, ff. 40r-96v [βλ. C. VAN DE HORST – H. DELEHAYE, *Catalogus codicum Hagiographicorum graecorum Germaniae, Belgii, Angliae*, Bruxellis, 1913, σ. 373] = *cod. Paris. gr. 1512*, 12ου αἰ., ff. 167r-207v, ed. M. BONNET, “Actes de saint Thomas, apôtre. Le poème de l'âme, version grecque remaniée par Nicéas de Thessalonique”, *AB* 20 (1901), 159-64. [CPG 1351,3 – BHG 1832]
3. <vita St. Demetrii>, ed. Α. ΣΙΓΑΛΑΣ, “Νικήτα ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης εἰς τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου Δημητρίου”, *ΕΕΒΣ* 12 (1936), 317-360. [SPURIUM ?]
4. <Νικήτα χαρτοφύλακος> διήγησις ψυχωφελῆς καὶ παράδοξος περὶ τοῦ γενομένου θαύματος ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς μνησικακίαν διακόνου καὶ πρεσβυτέρου [BHG 1322d], *cod. Marc. gr. VII, 33*, ff. 49r-53v [βλ. MIONI, *Bibl. Ven. Cod. Gr. Manuscripti*, vol. II, σ. 61] = *cod. Marc. gr. II, 90*, f. 62v = *cod. Marc. gr. III, 12*, ff. 281r-284v [βλ. MIONI, *Bibl. Ven. Cod. Gr. Manuscripti*, vol. I.2, σ. 183] = *cod. Ambros. gr. 405 (G 63 sup.)*, ff. 132v-35v [βλ. MARTINI-BASSI, *Catalogus cod. Graec. Biblioth. Ambrosianae*, σ. 485] [DUBIUM – η ἀπόδοση εἶναι δύσκολη ἐλλείπει στοιχείων]

V) VERSUS

1. Στίχοι Νικήτα τοῦ θεοφιλεστάτου διακόνου καὶ διδασκάλου τῆς μεγάλης τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας τοῦ χαρτοφύλακος, ed. Β. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, “Μνημεῖα Ἐκκλησιαστικὰ Ἀνέκδοτα, Γ'", *Ἐκκλησ. Ἀλήθεια* 5 (1884-85), 11β-14α, κείμε. στη στήλ. 13β· ed. Α.

KAMBYLIS, *Symeon Neos Theologos, Hymnen, Prolegomena, kritischer Text, Indices*, [Supplementa Byzantina, 3], De Gruyter, New York-Berlin, 1976, σ. 31. [αναφέρεται σε ύμνους του Συμεών Νέου Θεολόγου]

2. Στίχοι έκτεθέντες ἐφ' ἐκάστῳ τῶν ψαλμῶν παρὰ τοῦ χαρτοφύλακος κῦρ Νικήτα, **κώδ. Παντοκράτορος 234 (1268)**, 13ου αι. [για τον κώδ. βλ. LAMPROS, *Catalogue*, I, σ. 112, αρ. 9]

* * *

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ALLATIUS L., *De Nicetis*, [ανατύπ. στο A. MAI, *Novae patrum bibliothecae*, vol. VI, Roma, 1853, σσ. 12-14].
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 621-622.
- DARROUZÈS, *Recherches sur les ΟΦΦΙΚΙΑ*, σσ. 510, 518.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, σσ. 36-37.
- FESTA N., “Niceta di Maronea e i suoi dialoghi sulla processione dello Spirito Santo”, *Bessarione*, ser. III, 16 (1912), 80-107, 266-286· 17 (1913), 104-113, 295-315· 18 (1914), 55-75, 243-259· 19 (1915), 239-246.
- GIORGETTI D., *Niceta Maronensis eiusque V et VI dialogus de processione Spiritus Sancti etiam ex Filio*, Rome, 1965.
- _____, “Niceta di Maronea e I suoi dialoghi sulla processione dello Spirito Santo anche dal Figlio”, *Palestra e Clero* 8-9 (1969), 1-16. [ανάτυπο]
- _____, “Un teologo greco del sec. XII precursore della riunificazione fra Roma e Costantinopoli: Niceta di Maronea, arcivescovo di Tessalonica”, *Annuario 1968 della bibliotheca civica di Massa*, Lucca, 1969, σσ. 129-148.
- JUGIE M., “Nicetas de Maronée et Nicetas de Mitylène”, *EO* 26 (1927), 408-16.
- KAZHDAN A. – WHARTON EPSTEIN ANN, *Change in the Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, [The Transformation of the Classical Heritage, 7], Berkeley, 1985 [ελλην. μτφρ. Α. ΠΑΠΠΑΣ, *Αλλαγές στον Βυζαντινό Πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1997], σσ. 288-89.
- A. K(AZHDAN), s.v. Nicetas of “Maroneia”, *ODB*, vol. III, σ. 1482.
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 457.
- KOLBABA TIA M., “The Orthodoxy of the Latins in the twelfth century”, εις: A. LOUTH – A. CASIDAY (eds.), *Byzantine Orthodoxies. Papers from the Thirty-Sixth Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Durham, 23-25 March 2002*, [SPBS, 12], Ashgate, Aldershot, 2006, σσ. 199-214, ιδ. σσ. 208, 212.
- LAKE K. & SILVIA, *Dated Greek Miniscule Manuscripts to the Year 1200*, vol. V: *Manuscripts in Paris (Part II), Oxford, Berlin, Vienna and Jerusalem*, Boston, 1936. [ιδ. σ. 11, αρ. 187= κώδ. Par. gr. 243, ευαγγελιστάριον έτους 1133 με κολοφώνα στο φ. 219r, όπου αναφέρεται ο Νικήτας: έτους ςχμα' ινδικτιώννος ια' μηνι αύγουστῳ β' ήμέρα δ' έν ϰ̅ και ὥρα η' σκότος έγένετο έφ' ὄλην τήν οίκουμένην, βασιλεύοντος δε Ιωάννου του πορφυρογεννήτου και Ειρήνης της εύσεβειστάτης αύγουστης, αρχιερατεύοντος δε έν Κωνσταντινουπόλει Ιωάννου οίκουμενικός πατριάρχης, υπό ήμέρας κυρου Νικήτα αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης:- οί άναγινώσκοντες εύχεσθαι κάμοι τόν ποιήσαντα τήν δέλτον του ταπεινού και άμαρτωλου μοναχου Θεοδούλου – για τον κώδ. και την έκλειψη ήλιου που σημειώνεται στον κολοφώνα βλ. τώρα NADEZHDA KAVRUS-HOFFMANN, “Two solar eclipses and the date and localization of the Kerasous Gospels from the Morgan Library and Museum” *Νέα Ῥώμη* 5 (2008), 193-207]
- LAURENT V., “La liste épiscopale du Synodicon de Thessalonique”, *EO* 32 (1933), 300-310, ιδ. σ. 301.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 367 n. 174, 387 και n. 251.

- PALMIERI A., “Niceta di Maronea e i suoi dialoghi sulla processione dello Spirito Santo”, *Bessarione*, ser. III, 16 (1912), 80-88.
- PETIT L., “Les évêques de Thessalonique”, *EO 5* (1901-1902), 26-33, ιδ. αρ. 46, σ. 28.
- RIEBE ALEXANDRA, *Rom in Gemeinschaft mit Konstantinople. Patriarch Johannes XI. Bekkos als Verteidiger der Kirchenunion von Lyon (1274)*, [Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik, Bd. 8], Harrasowitz Verlag, Wiesbaden, 2005, ιδ. σσ. 235-248. [εκτενώς περί της χρησιμοποίησης των διαλόγων του Νικήτα από τον Ιω. Βέκκο]
- Tusculum Lexikon, s.v. Νικήτας Θεσσαλονίκης, σσ. 362-363.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Στον τίτλο των στίχων στον Συμεών Νέο Θεολόγο αναφέρεται ως συντάκτης ο διάκονος της Αγίας Σοφίας, διδάσκαλος και χαρτοφύλαξ Νικήτας, γεγονός που μας οδηγεί να αποδώσουμε το έργο στον Νικήτα του τοῦ Μαρωνείας, στον οποίο ταιριάζει απολύτως με τα ως τώρα γνωστά η περιγραφή, και όχι στον Νικαίαν.
- Όπως αναφέρει ο ιστορικός Γεώργ. Παχυμέρης, έπεσε στα χέρια του Ιωάννη Βέκκου χειρόγραφο που περιείχε 5 (από τους 6 συνολικά γνωστούς) λόγους του Νικήτα του Μαρωνείας, το οποίο χρησιμοποίησε μαζί με άλλα συγγράμματα του Βλεμμύδη, στην διατύπωση των δογματικών του θέσεων του αναφορικά με το φλέγον ζήτημα της Ενώσεως των Εκκλησιών: «Ἐμπίπτει καὶ βιβλος ἄλλη τοῦ τοῦ Μαρωνείας Νικήτα, ὃν ἡ μὲν μεγάλη ἐκκλησία ἐν τιμίοις εἶχε καὶ χαρτοφύλακα, ὕστερον δὲ καὶ ἡ μεγαλόπολις Θεσσαλονίκη ἀρχιερέα ἐπλούτησεν, ἐν ὅλοις πέντε λόγοις τὰ τῶν θείων γραφῶν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῶν ἐκκλησιῶν ἀνελίττουσα», *Γεωργίου Παχυμέρη Χρονικὴ συγγραφή*, VI, 23, ed. A. FAILLER, *Georges Pachymères, Relations Historiques*, II. *Livres IV-VI*, [CFHB, Series Parisiensis, 24/2], Paris, 1984, σ. 603,17-20. Για εκτενή ανάλυση βλ. RIEBE παραπάνω.

158. Νικηφόρος ἐκ Πατρῶν = άγνωστο ποιός ήταν & ποιά η ιδιότητά του

ΕΡΓΑ :

I) VERSUS

1. Στίχοι εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων, ed. Κ.Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, “Ὁ ἐκ Πατρῶν ποιητὴς Νικηφόρος (ιβ’ αἰ.). Νέα ἔκδοσις τῶν διασωθέντων στίχων του”, *Ἀθηνᾶ* 77 (1978-79), 199-209, ἐδῶ σσ. 201-202.
2. Στίχοι εἰς τὴν Λαμπρὰν, ed. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, “Ὁ ἐκ Πατρῶν ποιητὴς Νικηφόρος”, σσ. 203-204.
3. Στίχοι εἰς τὸν Ἅγιον Ἀνδρέαν τὸν ἀπόστολον, ed. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, “Ὁ ἐκ Πατρῶν ποιητὴς Νικηφόρος”, σσ. 204-206.
4. Στίχοι εἰς τὸν Ἅγιον Ἀνδρέαν καὶ θαυματουργὸν Νικόλαον, ed. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, “Ὁ ἐκ Πατρῶν ποιητὴς Νικηφόρος”, σσ. 206-207.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ Κ.Ν., “Ὁ ἐκ Πατρῶν ποιητὴς Νικηφόρος (ιβ’ αἰ.). Νέα ἔκδοσις τῶν διασωθέντων στίχων του”, *Ἀθηνᾶ* 77 (1978-79), 199-209, ἐδῶ σσ. 201-202.

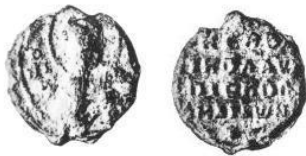
159. **Νικόλαος** = i. *διδάσκαλος τῶν ἀγίων εὐαγγελίων*

Το όνομά του μαρτυρείται στην σύνοδο του 1166 (βλ. Α. ΜΑΙ, V.N.C., 4, col. 58). Δεν σώζονται έργα του.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 17-18.

160. **Νικόλαος Ανδίδων** = i. *ἐπίσκοπος* (τέλη 11ου αι.)

Σφραγίδα του επισκόπου Ανδίδων Νικολάου
(πηγή : LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 552)

ΕΡΓΑ :

I) TRACTATIO DE AZYMIS

1. Νικολάου ἐπισκόπου Ανδίδων, λόγος κατὰ τῶν ἄζυμα προσφερόντων ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, ed. J. DARROUZES, “Nicolas d'Andida et les Azymes”, *REB* 32 (1974), 199-210 [κείμε. στις σσ. 207-210].

II) COMMENTATIO LITURGICA

1. Προθεωρία κεφαλαιώδης περὶ τῶν ἐν τῇ Θείᾳ Λειτουργίᾳ γινομένων συμβόλων καὶ μυστηρίων, πονηθεῖσα ἐκ προτροπῆς καὶ ἀξιώσεως τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Φυτείας Βασιλείου³⁷, ed. PG 140, cols. 417A-468C.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 645.
- BORNERT R., *Les Commentaires Byzantins de la Divine Liturgie du VIIe au XVe siècle*, [Archives de l'Orient chrétien, 9], Paris, 1966, σσ. 181-213.
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σ. 411, no. 552. [Κύριε βοήθει Νικολάω ἐπισκόπω Ανδίδων]
- A. K(AZH DAN), s.v. Nicholas of Andida, ODB, vol. II, σ. 1468.
- KOLBABA, *The Byzantine Lists*, σσ. 56, 110-14, 116, 119.

³⁷ Η Φυτεία ήταν επισκοπή της Φρυγίας, υπαγόμενη στην μητρόπολη Συνάδων, βλ. K. BELKE – N. MERSICH, *Phrygien und Pisidien*, [Tabula Imperii Byzantini, Bd. 7], Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosoph.-historische Klasse Denkschriften, 211. Bd., Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vienna, 1990, σσ. 361-62.

- *Tusculum Lexikon*, s.v. Θεόδωρος Ἀνδίδων, σσ. 208-209. [παρ' ὄλο που το λήμμα είναι υπό το ὄνομα του Θεοδ. θεωρείται ὅτι και τα δύο ἔργα εἶναι του Νικολάου]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Μεγάλη σύγχυση επικρατεῖ για το αν ἡ *προθεωρία* εἶναι ἔργο του Νικολάου Ἀνδίδων που ἤκμασε στα τέλη του 11ου αι., καθὼς σε αρκετά χφφ μία συντομότερη εκδοχή τῆς παραδίδεται υπό το ὄνομα του Θεοδώρου Ἀνδίδων, ἡ ακμή του οὐοίου χρονολογεῖται στα τέλη του 12ου αἰώνα, βλ. LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σ. 411, no. 552. Φαίνεται ὅτι ο Θεόδωρος προέβη σε επαναθεωρημένη επανέκδοση του ἔργου του Νικολάου. Το ὅτι ἀμφότερα εἶναι ἔργα του Νικολάου υποδεικνύει ἐξάλλου ἡ ἀναφορά και στα δύο στην παρακίνηση του Βασιλείου Φυτείας. Ὅμως και ἡ χρονολόγηση τῆς ακμῆς του Βασιλείου προξενεῖ προβλήματα, καθὼς εἶναι γνωστό ὅτι ἕνας Βασίλειος ἐπίσκοπος Φυτείας ἤκμασε στα τέλη του 12ου αι., βλ. LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σ. 398, no. 537. Ἴσως δεν πρόκειται για τον ἴδιο, ἀλλά για μεταγενέστερο συνονόματό του που κατέλαβε τον ἴδιο ἐπισκοπικό θρόνο.
- Ἡ πραγματεία του Νικολάου *περὶ ἀζύμων* (inc. Θείας ἀγάπης ἐπόμενοι ἐντολῆ...) οὐοία χρονολογεῖται μεταξύ 1095 και 1099 και παραδίδεται ἀπό τους *cod. Hierosol. Metoch. Taphou 404*, 16ου αι., ff. 14v-19v [βλ. ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἱεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη, ἤτοι κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις...*, St. Petersburg, 1899 (ἀνατ. Bruxelles, 1963), τόμ. Δ', σ. 360], *cod. Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας 137*, 15ου αι., ff. 29r-48v [για τον κώδ. βλ. Θ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ, *Κατάλογοι τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης*, τόμ. Α': *Χειρόγραφα*, Univ. of Utah Press, 1965², σσ. 95-98] και *cod. Bibl. Academie Roumaine 318 (Litzica 560)*, 15ου-16ου αι., σσ. 76-95 [βλ. LITZICA, *Catalogul*, Bucarest, 1909, σ. 240]. Κοινό στοιχεῖο των κωδίκων αυτῶν (πιθανότατα ἀντιγράφων κοινού προτύπου) εἶναι ὅτι βρίσκονταν στην κατοχή του λογιωτάτου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου Νοταρά (τέλη 17ου αι.). Το κείμενο ἐξεδόθη ἀπό τον DARROUZES κυρίως ἐπὶ τῆ βάσει του κώδ. του Βουκουρεστίου.

161. **Νικόλαος Κατασκεπηνός** = i. μοναχός

ΕΡΓΟ :

I) OPUS HAGIOGRAPHICUM

1. Βίος και πολιτεία και μερική θαυμάτων διήγησις τοῦ ὁοίου πατρός ἡμῶν Κυρίλλου τοῦ Φιλεώτου συγγραφείς παρὰ τοῦ ὁοίου Νικολάου τοῦ Κατασκεπηνοῦ, ed. E. SARGOLOGOS, *Nicholas Kataskepenos, La vie de saint Cyrille le Philéote, moine byzantin (#1110), Introduction, Texte Critique, Traduction et Notes*, [Subsidia Hagiographica, 39], Brussels, 1964, κείμ. στις σσ. 43-264.

II) OPUSCULA LITURGICA

1. Στιχηρά τοῦ Μεταφραστοῦ κυρίου Συμεῶν τοῦ λογοθέτου κατ' ἀλφάβητον και ἔτερα ὅμοια Νικολάου μοναχοῦ [Κατασκεπηνοῦ], ed. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*, τόμ. Α', Κωνσταντινούπολη, 1911, σσ. 63-69.
2. i. Τῆ Τετάρτη ἐσπέρας κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ποίημα τοῦ ὁοίου Νικολάου τοῦ Κατασκεπηνοῦ, ἔχων ἀκροστιχίδα *Ἥλιοῦ παράκλησις τῆ Θεοτόκῳ*, ed. *Στέφανος τῆς ἀειπαρθένου, ἤτοι Θεοτοκάριον νέον ποικίλον και ὠραιότατον ὀκτώηχον, περιέχον ἐξηκονταδύῳ κανόνας πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον μελουργηθέντας ὑπὸ εἴκοσι δύο ἱερέων και θεσπεσίων μελωδῶν ἐκ τῶν τοῦ ἀγίου Ὅρους χειρογράφων βιβλίων, μετὰ σπουδῆς και πόνων πολλῶν συναχθέν, και μετ' ἐπιμελείας διορθωθέν ἐξεδόθη παρὰ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ τοῦ ΝΑΖΙΟΥ*, ἐκ τῆς

Πατριαρχικῆς τοῦ Γένους τυπογραφίας, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1849, σσ. 132-135.

ii. Τῷ Σαββάτῳ ἑσπέρας κανὼν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ποίημα τοῦ ὁσίου Νικολάου τοῦ Κατασκεπηνοῦ, ed. *Στέφανος τῆς ἀειπαρθένου, ἦτοι Θεοτοκάριον ...*, σσ. 163-167.

3. Κανὼν κατανυκτικός εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἦτοι ἔλεγχος καὶ διάλεξις νοός ..., ποίημα σὺν Θεῷ Νικολάου μοναχοῦ τοῦ ἐν τῇ Κατασκέπῃ, *cod. Παντελεήμονος 392*, ff. 18v-108r = *cod. Παντελεήμονος 489*, ff. 3r-93r.
4. <Στίχοι κατανυκτικοὶ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν>, *cod. Παντελεή-μονος 392*, ff. 108v-110r = *cod. Παντελεήμονος 489*, ff. 93r-94v = *cod. Παντελεήμονος 735*, ff. 85v-88v. [βλ. SARGOLOGOS, *La vie de saint Cyrille le Philéote*, σ. 15]

III) EPISTULAE

1. Ἐπιστολὴ Νικολάου μοναχοῦ [Κατασκεπηνοῦ] πρὸς Σάβαν μοναχὸν καὶ καθηγούμενον τῆς μονῆς τοῦ ὁσίου Δανιὴλ τοῦ ἐν τῷ Ἀνάπλω, ed. ΓΕΔΕΩΝ, *Ἀρχεῖον*, σσ. 60-63.
2. Ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ Νικολάου μοναχοῦ [Κατασκεπηνοῦ] ἱκετήριος πρὸς Εἰρήνην δέσποιναν τὴν Δούκαιναν ὅτε ἐμελλε ἐκ δαιμονίας συνεργίας ἐξεῶσαι αὐτὸν ἐκ τοῦ καθίσματος αὐτοῦ διὰ τῆς ἐπηρείας τῶν βουβάλων αὐτῆς, ed. ΓΕΔΕΩΝ, *Ἀρχεῖον*, σσ. 70-72.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 46, 53, 154 n. 69, 268-69, 274, 283-85, 288-89, 306, 372-73, 375-77, 378, 380, 381, 477.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 639.
- DE NICOLA F., “Per la fortuna di Dione Crisostomo e dell’Epitteto cristiano a Bisanzio”, *Aion. Annali dell’Università degli Studi di Napoli. Sez. Filol.-lett.* 29 (2007), 95-119. [ο ἀπόηχος των ἀρχαίων συγγραφέων καὶ σε βίῳ Κυρίλλου]
- _____, “Incursioni nella Vita di s. Cirillo il Fileota di Nicola Kataskepenòs”, *Νέα Ῥώμη* 6 (2009), [*Ἐξεμπλον. Studi in onore di Irmgard Hutter*, I] 337-88.
- ÉMERAU C., “Hymnographi Byzantini, quorum nomina in litteras digessit notulisque adornavit”, *EO* 23 (1924), 407-414, ἰδ. σ. 414.
- GIANNOULI ANTONIA, “Die Tränen der Zerknirschung: zur katanyktischen Kirchendichtung als Heilmittel”, εἰς: P. ODORICO – P. A. AGAPITOS – M. HINTERBERGER (eds.), «*Deux remède*». *Poésie et Poétique à Byzance. Actes du IVE colloque international philologique, Paris, 23-24-25 février 2006*, [Dossiers Byzantins, 9], Centre des études byzantines, néo-helleniques ed sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2009, σσ. 141-155 [ἰδ. σ. 153 κ.ε. γιὰ τὰ κατανυκτικὰ στιχηρά του Νικολάου Κατασκεπηνοῦ]
- KARLIN-HAYTER PATRICIA, “L’édition de la vie de S. Cyrille le Philéote par E. Sargologos”, *Byz* 34 (1964), 607-11.
- A. K(AZH)DAN, s.v. Kataskepenos, Nicholas, ODB, vol. II, σ. 1115.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 157, 383.
- MERCATI S.G., “Note Critiche, 12. Niceforo Calissto o Nicola Cataskepeno?”, *SBN* 3 (1931), 299-301 [= IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 457-59].

- MULLETT MARGARET, “Food for the Spirit and Light for the Road: Reading the Bible in the ‘Life of Cyril Phileotes’ by Nicholas Kataskepenos”, εις: CATHERINE HOLMES – JUDITH WARING (eds.), *Literacy, Education and Manuscript Transmission in Byzantium and Beyond*, Leiden – Boston – Cologne, 2002, σσ. 139-64. [= EADEM, *Letters*, ch. VII]
- _____, “Literary biography and historical genre in the Life of Cyril Phileotes by Nicholas Kataskepenos”, εις: P. ODORICO – P. A. AGAPITOS (eds.), *Les Vies des Saints à Byzance. Genre littéraire ou biographique historique ?*, [Dossiers Byzantins, 4], Centre des études byzantines, néo-helleniques ed sud-est européennes, Paris, 2004, σσ. 387-409. [= EADEM, *Letters*, ch. XV]
- _____, “Novelisation in Byzantium: Narrative after the Revival of Fiction”, εις: J. BURKE *et al.* (eds.), *Byzantine Narrative*, [Byzantina Australensia, 16], Melbourne, 2006, 1-28. [ο βίος περιέχει χωρία από Αχ. Τάτιο & Ηλιόδωρο]
- _____, “The missing Jezebel: Rewriting empresses in twelfth-century Byzantine Hagiography”, εις: *The Modern Traveller to our Past. Festschrift in honour of Anna Hamlin*, Dublin, 2006, σσ. 192-201. [ιδ. σ. 194]
- SEARBY D., “Byzantine ‘Encyclopedism’, Sacro-Profane Florilegia and the Life of St. Cyril Phileotes”, εις: D. SEARBY *et al.* (eds.), *ΔΩΡΟΝ ΡΟΔΟΠΟΙΚΙΛΙΟΝ. Studies in Honour of Jan Olof Rosenqvist*, [Studia Byzantina Upsaliensia, 12], Uppsala, 2012, σσ. 197-210.
- ΤΙΜΠΛΑΛΕΞΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρ. ζητήματα σε επιστολές του Νικολάου]

162. **Νικόλαος Κερκύρας** = i. *ἐπίσκοπος Κερκύρας*

ΕΡΓΟ :

I) VERSUS

1. <Πρόλογος σε ερμηνεία 400 θεολογικών κεφ. αγ. Μαξίμου Ομολογητού – 43 στίχ. πολιτικοί>, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Κερκυραϊκά ανέκδοτα ἐκ χειρογράφων Ἁγίου Ὁρους, Κανταβριγίας, Μονάχου καὶ Κερκύρας νῦν τὸ πρῶτον δημοσιευόμενα*, ἐν Ἀθήναις, 1882, σσ. 27-28.
 - ❖ στον κώδικα **Διονυσίου 271** που χρησιμοποίησε ο ΛΑΜΠΡΟΣ στην έκδοση θα πρέπει να προστεθεί και ο **cod. Par. Suppl. 88**, ff. 1r-2r [βλ. CH. ASTRUC – MARIE-LOUISE CONCASTY – C. BELLON – CHR. FORSTEL *et al.*, *Catalogue des manuscrits grecs. Supplement grec, numeros 1 a 150*, Paris, Bibliothèque National de France, 2003, σ. 204]
2. Στίχοι ιαμβικοί τοῦ σοφωτάτου Κερκύρων κῦρ Νικολάου γεγονότες ἐπὶ τῇ παραιτήσῃ αὐτοῦ, ed. A. MUSTOXIDI, *Delle cose Corciresi*, Corfu, 1848, appendix, σσ. xxxv-xxxvii· ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Κερκυραϊκά ανέκδοτα*, σσ. 30-41.
 - ❖ [στους 3 κώδικες που χρησιμοποίησε ο ΛΑΜΠΡΟΣ στην έκδοση (ἤτοι cod. Laurent. Plut. V,10, cod. Vat. gr. 207 και cod. Monac. gr. 201) θα πρέπει να προστεθούν και οι **cod. Par. gr. 1277**, f. 226v κ.ε.: <Nicolaus Corcyrensis poema cum sedem suam recusaret> [βλ. H. OMONT, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale*, I, Paris, 1886, σ. 285] – **κώδ. Κουτλουμουσίου 17 (3086)**, 11ου & 13ου αι., ff. 231v-234r (:)) [βλ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. I, Cambridge Univ. Press, 1895, σσ. 274-75] – **cod. Petropol. gr. 250**, 13ου αι., ff. 127v-130r [βλ. Ν.Α. ΒΕΗΣ (με προλεγόμενα, προσθήκες και παρατηρήσεις της ΕΛΕΝΗΣ ΒΕΗ-ΣΕΦΕΡΛΗ), “Aus dem Nachlasse von N.A. Bees: α) Περιγραφή του κώδικος Ισαάκ Μεσοποταμίτου (=Petropol. Graec. CCL), β) Unedierte Schriftstücke aus der Kanzlei des Johannes Apokaukos des Metropolitens von Naupaktos in Aetolien”, *BNJ* 21 (1971-74), εκδ. 1976, 1-160, ιδ. σ. 48, περιεχόμ. υπ' αριθμ. 231] – στίχους διασώζει ο **cod. Marc. gr. VII 51**, 15ου αι., f. 3v [βλ. E. MIONI, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti*, vol. III: *Codices qui in Sextam Septimam atque Octavam Classem Includuntur Continens*, Instituto

Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1960, σσ. 111-113, ιδ. σ. 112] – επιλογή στίχων διασώζει επίσης και ο **cod. Vat. Chigi gr. 27**, 13ου-14ου αι., f. 329r [βλ. P. FRANCHI DE CAVALIERI, *Codices graeci Chisiani et Borgiani*, Romae, 1927, σσ. 44-65, ιδ. σ. 62]

3. Στίχοι ἕτεροι Νικολάου Κερκύρων γραφέντες κατὰ το ,σχλδ' [= 1125/26] ἔτος, ed. Β. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, “Μνημεία Ἐκκλησιαστικὰ Ἀνέκδοτα, Γ'”, *Ἐκκλησ. Ἀλήθεια* 5 (1884-85), 13β· ed. Α. ΚΑΜΒΥΛΙΣ, *Symeon Neos Theologos, Hymnen, Prolegomena, kritischer Text, Indices*, [Supplementa Byzantina, 3], De Gruyter, New York-Berlin, 1976, σ. 31. [αναφέρεται σε ὕμνους τοῦ Συμεῶν Νέου Θεολόγου]
4. Εἰς τὸν Τίμιον Σταυρόν>, ed. Α. ΜΥΣΤΟΧΙΔΙ, *Illustrazioni Corcirese II*, Mediolani, 1814, appendix, σ. xxx.
5. Εἰς τὸν Χρυσόστομον δ', ed. ΜΥΣΤΟΧΙΔΙ, *Illustrazioni Corcirese II*, appendix, σ. xxx.

II) COMMENTARIUS

1. Τετρακόσια κεφάλαια τοῦ ἁγίου Μαξίμου ἐρμηνευθέντα παρὰ μητροπολίτου Κερκύρων Νικολάου, **κώδ. Διονυσίου 371**, ff. 1r-211r [βλ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. II, Cambridge Univ. Press, 1900, p 392] = **cod. Paris. Suppl. gr. 88**, ff. 3r-213v. [βλ. CHARLES ASTRUC – MARIE-LOUISE CONCASTY – CECILE BELLON – CHRISTIAN FORSTEL *et. al.*, *Catalogue des manuscrits grecs. Supplement grec, numeros 1 a 150*, Paris, Bibliothèque National de France, 2003, σ. 204]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σ. 257 n. 45.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 643.
- ΧΑΡΙΖΑΝΗΣ Γ., “Ο μητροπολίτης Κερκύρας Νικόλαος και η βυζαντινονορμανδική σύγκρουση στο Ιόνιο (τέλη 11ου αι.)”, *Βυζαντικά* 24 (2004), 197-210.
- DÖLGER, *Regesten*, no. 1175a, σ. 138. [Γραφή πρὸς τὸν Ἀδριανουπολίτην Νικόλαον..., ed. PG 127, cols 972-84]
- GAUTIER, “Le synode des Blachernes”, σσ. 268-70.
- _____, GAUTIER, *Theophylacte d'Achrida*, II, σσ. 398-401: Τῶ Κερκύρας· σσ. 406-413: Τῶ Κερκύρας.
- ΓΛΑΒΙΝΑΣ Α., *Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081-1118) περὶ ἱερῶν σκευῶν, κειμηλίων καὶ ἁγίων εἰκόνων ἔρις (1081-1095)*, [Βυζαντινά Κείμενα καὶ Μελέται, 6], ΚΒΕ, Θεσσαλονίκη, 1972, σ. 186.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 16.
- Α. Κ(ΑΖΗΔΑΝ), s.v. Nicholas of Kerkyra, ODB, vol. II, σ. 1469.
- ΚΟΜΙΝΗΣ, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα*, σσ. 43, 83.
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Ο Μαρκιανὸς κῶδιξ 524”, *NE* 8 (1911), 5-59, 123-92, ἐδῶ αρ. 12, σσ. 7-8: Τοῦ Ἀδριανουπόλεως πρὸς τοὺς στίχους τοῦ Κερκύρων ἀναγνωσθέντας ἐν τῇ συνόδῳ· πρβλ. Ε. ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Instituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1985, σ. 400.
- ΜΑΑΣ Ρ., “Der byzantinischer Zwolfsilber”, *BZ* 12 (1903), 278-323. (= *Kleine Schriften*, ch. 101, σσ. 242-88).
- ΜΥΛΛΕΤΤ ΜΑΡΓΑΡΕΤ, “Originality in the Byzantine Letter: The Case of Exile”, εἰς: Α. Ρ. ΛΙΤΤΛΓΟΥΝΤ (ed.), *Originality in Byzantine Literature, Art and Music. A Collection*

of Essays, [Oxbow Monograph 50], 1995, ch. 4, σσ. 39-58, ιδ. σσ. 41, 44. [=EADDEM, Letters, ch. IV]

- _____, *Theophylact of Ochrid*, αρ. 201 & σ. 191. [για Νικ. Ἀδριανουπολίτη]
- _____, “The Poetics of Paraitesis: The Resignation Poems of Nicholas of Kerkyra and Nicholas Mouzalon”, εις: P. ODORICO – P. A. AGAPITOS – M. HINTERBERGER (eds.), «*Deux remède*». *Poésie et Poétique à Byzance. Actes du IVe colloque international philologique, Paris, 23-24-25 février 2006*, [Dossiers Byzantins, 9], Centre des études byzantines, néo-helleniques ed sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2009, σσ. 157-178.
- ΣΑΡΡΗΣ, *Η βυζαντινή παραμυθητική επιστολή*, σσ. 105-106.
- G. STRANO, “Il poema di Nicola di Corcyra sulle sue dimissioni: riferimenti storici e confronti intertestuali”, εις: RENATA GENTILE MESSINA (ed.), *Bisanzio e le periferie dell'impero. Atti del Convegno Internazionale nell'ambito delle Celebrazioni del Millenario della fondazione dell'Abbazia di San Nilo a Grottaferrata* (Catania, 26-28 novembre 2007), Acireale - Roma, 2011, σσ. 239-53.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σ. 105.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Τα δύο επιγράμματα που αποδίδει ο ΜΟΥΣΤΟΖΥΔΗΣ στον Νικόλαο, άποψη που ακολουθούν ο GAUTIER και ο ΧΑΡΙΖΑΝΗΣ, θεωρούνται από τον ΛΑΜΠΡΟ –επί τη βάσει των επιγραφών στους κωδ. που τα παραδίδουν– ως ανήκοντα στη γραφίδα άλλων λογίων, βλ. *Κερκυραϊκά ανέκδοτα, ό.π.*, σ. 26. Πάντως το επίγραμμα εις τὸν Σταυρόν παραδίδεται στον κώδ. **Barb. 74**, 17ου αι., f. 7r ως έργο του Νικολάου, βλ. V. CAPOCCI, *Codices Barberiniani Graeci. Tomus I: Codices 1-163*, In Bibliotheca Vaticana, 1958, σ. 81.

163. Νικόλαος Μεθώνης = i. *ἐπίσκοπος Μεθώνης*

ΕΡΓΑ :

I) ORATIONES ET TRACTATIONES

1. Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης πρὸς τὸν μέγαν Δομέστικον (scil. τον Ιωάννη Αξούχο) ἐρωτήσαντα περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πῶς λέγεται οὐσιωδῶς ἐπιδημῆσαι καὶ ἐνοικῆσαι τοῖς Ἀποστόλοις, καὶ εἰ οὕτως ἦν καὶ ἐν τῷ Χριστῷ, πῶς οὐχὶ καὶ αὐτοὶ Χριστοὶ λέγονται; ἢ μὴ οὕτως, τίς ἢ διαφορά; ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 199-218. [ANGELOU, αρ. 7]
2. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα εἰ ἔστιν ὅρος ζωῆς καὶ θανάτου, καὶ πῶς τούτου δοθέντος οὐκ ἂν εἴη κακῶν αἴτιος ὁ Θεός;, ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 219-235. [ANGELOU, αρ. 10]
3. Τοῦ αὐτοῦ λόγος δεύτερος, ἐκ τῶν γραφικῶν μαρτυριῶν τὰ αὐτὰ συνάγων καὶ τὸν τῆς ἀοριστίας πρεσβευτὴν ἐλέγχων μὴ καλῶς τινὰς αὐτὸν ἐκλαμβάνοντα καὶ τὰς ἐντεῦθεν φουμένας ἀπορίας λύων, ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 235-258. [ANGELOU, αρ. 11]
4. Τοῦ αὐτοῦ λόγος τρίτος, τὴν ἀτοπίαν ἐλέγχων τῆς κατὰ τὴν ἀοριστίαν ὑποθέσεως διὰ τῆς εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῆς, ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 258-265. [ANGELOU, αρ. 12]

5. Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐπὶ τῇ καταστάσει τοῦ Πατριάρχου ἀντιλογίας καὶ περὶ ἱεραρχίας, ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 266-292. [ANGELOU, αρ. 8]
6. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς σκανδαλιζομένους ἐπὶ τοῖς ἀποστολικοῖς ῥητοῖς τῶ, Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῶ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγῆσεται τῶ ὑποτάξαντι αὐτῶ τὰ πάντα· καὶ τῶ, Ἴνα ἦ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν παῖσι, ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 293-320. [ANGELOU, αρ. 9]
7. Τοῦ αὐτοῦ ἀντίρρησις πρὸς τὰ γραφέντα παρὰ Σωτηρίχου τοῦ προβληθέντος Πατριάρχου Ἀντιοχείας περὶ τοῦ Σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος, ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 321-359. [ANGELOU, αρ. 13]
8. Τοῦ αὐτοῦ κεφαλαιώδεις ἐλέγχοι παρὰ Λατίνοις καινοφανοῦς δόγματος, τοῦ ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 359-380. [ANGELOU, αρ. 3]
9. Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης πρὸς τὸν μέγιστον βασιλέα, τὸν ἄριστον ἀριστέα, τὸν κράτιστον αὐτοκράτορα, τὸν Κομνηνὸν Κύριον Μανουῆλ τὸν πορφυρογέννητον· μετὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθεῖσαν κελεύσει αὐτοῦ νέαν Σύνοδον κατὰ τῆς ἀρτιφανοῦς αἰρέσεως τῶν λεγόντων τὴν σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν μὴ τῇ τρισυποστάτῳ θεότητι προσαχθῆναι, ἀλλὰ τῶ πατρὶ μόνῳ ..., ed. αρχιμ. Α. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης λόγοι δύο κατὰ τῆς αἰρέσεως τῶν λεγόντων τὴν σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν μὴ τῇ τρισυποστάτῳ θεότητι προσαχθῆναι, ἀλλὰ τῶ πατρὶ μόνῳ κτλ.*, Λειψία, 1865, σσ. 1-46. [ANGELOU, αρ. 15]
10. Τοῦ αὐτοῦ τὰ λείποντα περὶ τῆς θείας ἱεουργίας, καὶ τοῦ πῶς ὁ Χριστὸς λέγεται προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος καὶ διαδιδόμενος, ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης*, σσ. 46-72. [ANGELOU, αρ. 14]
11. Πρὸς τοὺς Λατίνους περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς, οὐ μὴν καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐκπορεύεται, ed. Κ. ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ, *Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων θεολογικαὶ γραφαὶ τέσσαρες*, London, 1859, σσ. 1-39. [ANGELOU, αρ. 1]
12. <Λόγος περὶ ἀζύμων>, ed. metr. ARSENIJ IVANŠČENKO, *Dua ... proizvedeniŭ Nik. Ep. Medoyskago pisatelja xii veka*, Novgorod, 1897. [ANGELOU, αρ. 2]
13. Ἀπομνημονεύματα ἐκ τῶν ἐν διαφόροις λόγοις γεγραμμένων κατὰ Λατίνων περὶ τῆς εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα βλασφημίας, ed. metr. ARSENIJ IVANŠČENKO, *Dua ... proizvedeniŭ Nik. Ep. Medoyskago pisatelja xii veka*, Novgorod, 1897. [ANGELOU, αρ. 4]
14. Νικολάου τοῦ μακαριωτάτου ἐπισκόπου Μεθώνης, πρὸς τοὺς διστάζοντας, καὶ λέγοντας ὅτι ὁ ἱεουργούμενος ἄρτος καὶ οἶνος οὐκ ἔστι σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ed. PG 135, cols. 509-517. [ANGELOU, αρ. 6]
15. Ἐκ τοῦ κατὰ Λατίνων λόγου κυροῦ Νικολάου τοῦ Μεθώνης, ἐκ τοῦ πρακτικοῦ τῆς κατὰ Νίκαιαν μεγάλης καὶ ἁγίας συνόδου, cod. **EBE 2429**, f. 90v [ινγ'], inc. Ἡ γοῦν μεγάλη καὶ συγκεκροτημένη ἐπὶ Νίκαιαν... [βλ. Λ. ΠΟΛΙΤΗΣ (με τὴ συνεργασία ΜΑΡΙΑΣ Λ. ΠΟΛΙΤΗ), *Κατάλογος Χειρογράφων τῆς Εθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ελλάδος, αρ. 1857-2500*, (Πραγματεῖαι τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν, 54), Ακαδημία Αθηνῶν, 1991, σ. 429]

II) OPUS HAGIOGRAPHICUM

1. Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μελετίου τοῦ ἐν τῶ ὄρει τῆς Μιουπόλεως ἀσκήσαντος, συγγραφεὶς παρὰ Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης, ed. ΑΓΑΠΙΟΣ ΛΑΝΔΟΣ, *Νέος Παράδεισος: Ἦτοι λόγοι διάφοροι καὶ βίοι ἁγίων ἐκ τοῦ Μεταφραστοῦ Συμεῶνος, εἰς τὴν κοινὴν ἡμετέραν διάλεκτον*, μεταγλωττισθέντες μὲν παρὰ Ἀγαπίου μοναχοῦ του

Κρητός, Βενετία, 1640 [ανατύπ. Βενετία, 1806], σσ. 7-20 (δημώδης παράφραση): ed. V. VASILJEVSKIJ, “Νικολάου ἐκ Μεθώνης καὶ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου συγγραφέων τῆς ἰβ' ἑκατονταετηρίδος βίοι Μελετίου τοῦ νέου”, *Pravoslavnij Palestinskij Sbornik* 27 (1886), 1-69: ed. ΧΡ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι*, Β': Ὁ ὅσιος Μελέτιος ὁ νέος (περ. 1035-1105), Αθήνα, 1935, σσ. 34-66. [ANGELOU, αρ. 5]

III) OPERA PHILOSOPHICA

1. Νικολάου Ἐπισκόπου Μεθώνης Ἀνάπτυξις τῆς Θεογικῆς Στοιχειώσεως Πρόκλου τοῦ Λυκίου πλατωνικοῦ φιλοσόφου, πρὸς τὸ μὴ συναρπάζεσθαι τοὺς ἀναγινώσκοντας ὑπὸ τῆς ὑποφαινομένης αὐτῇ πειθανάγκης καὶ σκανδαλίζεσθαι κατὰ τῆς ἀληθοῦς πίστεως, ed. A. ANGELOU, *Νικολάου Μεθώνης, Ἀνάπτυξις τῆς Θεολογικῆς Στοιχειώσεως Πρόκλου*, [Corpus Philosophorum Medii Aevi – Philosophi Byzantini, vol. 1], Ακαδημία Αθηνῶν, Αθήνα-Leiden, 1984.
2. <Pseudo-Pselli, De daemonibus> Τιμόθεος ἢ περὶ δαιμόνων, ed. P. GAUTIER, “Le *De Daemonibus* du Pseudo-Psellos”, *REB* 38 (1980), 105-94, κείμε. στις σσ. 133-194. [διάλογος, νεοπλατωνικοῦ περιεχομένου]

IV) CARMINA ET VERSUS

1. Nicolai episcopi Methonensis canon in st. Meletium, ἤχος πλάγιος δ'. Ὑδιῆ α'. Ἕισωμεν τῷ Κυρίῳ. Inc. Δεῦτε τῶν μονοτρόπων..., ed. E. FOLLIERI, “Santi di Metone. Atanasio Vescovo – Leone Taumaturgo”, *Byz* 41 (1971), [Hommage à R. J. Loenertz], 378-451, ἐδῶ σ. 419. [ANGELOU, αρ. 5a]
2. Stichera in st. Leonem thaumaturgum (auctore Nicolao episcopo Methenensi ?), ἤχος α'. Τῶν οὐρανίων ταγματῶν. Inc. Ὁ θαυμαστός ἐν ἀγίοις..., ed. FOLLIERI, σσ. 443-44.
3. Nicolai episcopi Methonensis canon in st. Leonem thaumaturgum, ἤχος πλάγιος δ'. Ὑδιῆ α'. Ἕισμα ἀναπέμψωμεν λαοί. Inc. Ἕισμα ἀναπέμψωμεν λαοί..., ed. FOLLIERI, σσ. 444-45. [ANGELOU, αρ. 5b]

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ALLATIUS L., *De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione*, Coloniae Agrippinae (Cologne), 1648, [ανατύπ. με πρόλογο του KALLISTOS T. WARE, Gregg International, 1970], col. 628. [15 στίχοι ιαμβικοί Νικηφόρου φιλοσόφου (Βλεμμύδου ?) προς Νικόλαο, βλ. και παρακάτω]
- AMATO E., “Sul discusso plagio della *Refutatio Procli Institutionis theologicae* di Procopio di Gaza ad opera di Nicola di Metone: nuovi apporti della tradizione manoscritta”, *Medioevo Greco* 10 (2010), 5-12.
- ANGELOU A., “Nicholas of Methone: the Life and Works of a Twelfth-century Bishop”, εις: MULLETT MARGARET - R. SCOTT (eds.), *Byzantium and the Classical Tradition, Univ. of Birmingham, Thirteenth Spring Symposium of Byzantine Studies 1979*, Centre for Byzantine Studies/Univ. of Birmingham, 1981, σσ. 143-48.
- ANGOLD, *Church and Society*, ιδ. σσ. 81, 109, 373, 377, 378, 496.
- ARMSTRONG PAMELA, “Literary Polemic in Twelfth-Century Constantinople”, εις: NEVRA NECIPOGLU *et al.* (eds.), *Change in the Byzantine World in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, Istanbul, 2010, σσ. 333-41. [ιδ. σ. 335]

- BECK, *Vorsehung und Vorbestimmung*, σσ. 95-97 (για το έργο του πάνω στον Πρόκλο), 143-44 (για τρεις θεολογικού περιεχομένου λόγους του Νικολάου).
- _____, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 624-625.
- BENAKIS L., “Neues zu Proklos-Tradition in Byzanz”, εις: G. BOSS – G. SEEL (eds.), *Proclus et son influence, Actes du Colloque de Neuchatel, Juin 1985*, Zürich, 1977, σσ. 247-259, ιδ. σσ. 255-56. [επιρροές Πρόκλου σε έργο ~]
- CONSTANTELOS D. A., “The Greek Classical Heritage in Greek Hagiography”, εις: J.S. LANGDON *et al.* (eds.), *ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ. Studies in Honor of Speros Vryonis Jr.*, Vol. I: *Hellenic Antiquity and Byzantium*, New York, 1993, σσ. 91-116. [ιδ. σ. 106 για αρχαίες πηγές στον βίο του αγ. Μελετίου από Νικόλαο]
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ορθόδοξος Έλλάς*, σσ. 24-25.
- DRÄSEKE J., “Nikolaos von Methone im Urteile der Friedenschrift des Johannes Bekkos”, *Zeitschr. f. wissenschaftliche Theologie* 43 (1900), 105-141.
- _____, “Nikolaos von Methone”, *BZ* 1 (1892), 438-78.
- ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ ΣΩΦΡ. – ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΣ ΑΡΚΑΔΙΟΣ, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων*, Paris, 1924, κώδ. 1627, f. 451r (αμέσως μετά από λόγο του Ν.Μ. περί της εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος) ακολουθούν 15 στίχοι ιαμβικοί Νικηφόρου φιλοσόφου (Βλεμμύδου ?) προς αυτόν, έκδ. εδώ στη σ. 288 = SP. LAMBROS, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. I, Cambridge Univ. Press, 1895, κώδ. **Dionysiou 3752**, σ. 365.
- HAMILTON B. & HAMILTON JANET, *Christian Dualist Heresies in the Byzantine World c. 650 – c. 1450*, Manchester Univ. Press, Manchester-New York, 1998, σσ. 227-233. [αγγλ. μτφρ., σχολ. *Τιμοθέου* & λόγου υπ' αριθ. 5 (ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ), βλ. παραπάνω]
- HOECK J.M. – LOENERTZ R.J., *Nikolaos – Nektarios von Otranto Abt von Casole. Beiträge zur Geschichte der ost-westlichen Beziehungen unter Innozenz III. und Friedrich II.*, Ettal, 1965. [για έργα αποδιδόμενα εσφαλμένα σε Νικ. Μεθώνης, βλ. σσ. 37, 38, 90, 91, 97, 100· πρβλ. Α. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Νικολάου επισκόπου Μεθώνης λόγοι δύο...*, σσ. ια'-ιβ']
- JENKINS D., “Eustratios of Nicaea’s ‘Definition of Being’ revisited”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 111-130, ιδ. σσ. 127-28.
- KALDELLIS, *The Christian Parthenon*, σσ. 103-104. [για βίο Μελετίου]
- ΚΑΨΙΜΑΛΑΚΟΥ Χ., “Πρόνοια - πρόγνωση - προορισμός κατά τον Νικόλαο Μεθώνης”, *Γρηγόριος ό Παλαμάς* 90 (2008), 805-16.
- ΚΑΡΡΙΕΒ G., *Philosophie in Byzanz*, Würzburg, 2005, σ. 216.
- Α. Κ(ΑΖΗΔΑΝ), s.v. Nicholas of Methone, ODB, vol. II, σσ. 1468-69.
- LAMBROS S., “Die Handschriften des Nikolaos von Methone im Dionysioskloster”, *BZ* 4 (1895), 363-65.
- ΜΑΓΔΑΛΙΝΟ, *The empire of Manuel I Komnenos*, σποράδην.
- ΝΙΑΡΧΟΣ C. G., “Nicolaus of Methone’s Criticism on Proclus’ Theory of Participated or Unparticipated Intelligence (Nous)”, *Φιλοσοφία* 13-14 (1983-84), 324-45.
- _____, *Ο Πρόκλος περί ψυχής και η κριτική του Μεθώνης Νικολάου*, [Μέθεξις. Μελέτες αρχαίας ελληνικής και βυζαντινής φιλοσοφίας, 4], Αθήνα, 1991.
- _____, *ΗΕλληνική Φιλοσοφία κατά την Βυζαντινήν της Περίοδο*, Αθήνα, 1996.
- ΦΟΥΣΚΑΣ Κ. Μ., *Ο Νικόλαος Μεθώνης και η διδασκαλία αυτού περί Θείας Ευχαριστίας*, Αθήνα, 1992.

- PODSKALSKY G., “Nikolaos von Methone und die Proklosrenaissance in Byzanz (11./12. Jh.)”, *OCP*42 (1976), 509-23.
- _____, *Theologie und Philosophie in Byzanz*, [Byzantinisches Archiv, 15], München, 1977.
- _____, *Von Photios zu Bessarion. Der Vorrang humanistisch geprägter Theologie in Byzanz und deren bleibende Bedeutung*, Wiesbaden, 2003.
- ΣΙΑΣΟΣ Λ., “Φιλοσοφική αποδεικτική και βιβλική πίστη στην αντιπρόκληση πραγματεία του Νικολάου Μεθώνης”, *ΕΕΘΣΑΠΘ* 28 (1985), 385-415.
- ΤΕΡΕΖΗΣ ΧΡ. Α., “Ο Νικόλαος Μεθώνης καὶ ἡ θεωρία τῶν Ἐνάδων κατὰ Πρόκλο”, *Ἑλληνική Φιλοσοφική Ἐπιθεώρηση* 5, 13 (1988), 54-72.
- _____, “Εἶδος καὶ ὕλη κατὰ τὸν Νικόλαο Μεθώνης καὶ τὸν Παχυμέρη”, *Ἑλληνική Φιλοσοφική Ἐπιθεώρηση* 20 (1990), 151-164.
- _____, “Ἡ ἔννοια του «χρόνου» κατὰ τον Νικόλαο Μεθώνης”, *Δωδώνη* 21 (1992), 101-109.
- _____, “Ἡ ἔννοια «αυθυπόστατον» στον χριστιανό στοχαστή Νικόλαο Μεθώνης”, εἰς: *Αντιπελάργησις. ...*, 1993, σσ. 549-556.
- _____, “Ἡ ἔννοια της «κινήσεως» κατὰ τον Νικόλαο Μεθώνης”, εἰς: *Καιρός. Τόμος τιμητικός στον ομότιμο καθηγητὴ Δαμιανό Αθ. Δοῖκο*, [Αριστοτέλ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης, Θεολογική Σχολή –Τμήμα Θεολογίας, Επιστημονική Επετηρίδα, 5], τόμ. Β΄, Θεσσαλονίκη, 1995, σσ. 317-36.
- _____, “La critique de Nicolas de Méthone à la théorie de Proclus concernant le schéma: Manence-Procession-Conversion”, *Byz* 65 (1995), 457-466.
- _____, “Le Libre Arbitre chez Nicolas de Méthone”, *Byz* 67 (1997), 565-69.
- _____, “L’usage des catégories ontologiques chez Nicolas de Modon: un renouveau de l’argumentation de Denys l’Aréopagite”, *Φιλοσοφία* 30 (2000), 118-23.
- ΘΕΜΕΛΗΣ ΧΡΥΣ. μητρ. Μεσσηνίας, “Ἡ ἐν Βυζαντίῳ θεολογικὴ κίνησις κατὰ τὸν 12ῷ αἰῶνα καὶ ὁ Μεθώνης Νικόλαος”, *Πελοποννησιακά* 16 (1985-86), 17-26.
- Tusculum Lexikon, s.v. Νικόλαος Μεθώνης, σσ. 372-372.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Στους κώδ. που παραδίδουν το ἔργο του Νικολάου Μεθώνης κατὰ του Πρόκλου θα πρέπει να προστεθεῖ καὶ ὁ cod. Paris. gr. 2059 (ἡ περιγραφή του OMONI, *Inventaire Sommaire*, II, σ. 185 καταλαμβάνει μόνον 3 σειρές !), τον οποίον ἔγραψε ὁ Μιχ. Τριβώλης καὶ κατεῖχε ὁ Ιανὸς Λάσκαρις, βλ. D. SPERANZI, “Michele Trivoli e Gianò Lascari. Appunti su copisti e manoscritti greci tra Corfù e Firenze”, *Studi Slavistici* 7 (2010), 263-297.

164. **Νομικόπουλος Ἰωάννης** = i. ἀκόλουθος φρουρᾶς Βαράγγων (πριν το 1197)
 ii. πανσέβαστος σεβαστός

ΕΡΓΑ :

I) ΕΠΙΣΤΥΛΑ

1. Ἐπιστολή τοῦ Νομικοπούλου κυροῦ Ἰωάννου ἔχουσα ἔκφρασις Αἰθίοπος καὶ ἵππου πάνυ ταλαιπωρημένου ἐφ’ ᾧ ἐπωχεῖτο ὁ Αἰθίωψ, ed. Α. ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, “Ἰωάννου

Νομικόπουλου "Έκφρασις Αιθίοπος καὶ ἵππου πάνυ ταλαιπωρημένου", *Δωδώνη* 9 (1980), 285-97.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD M., "The Venetian Chronicles and Archives as Sources for the History of Byzantium and the Crusades (992-1204)", εις: MARY WHITBY (ed.), *Byzantines and Crusaders in non-Greek sources, 1025-1204*, [Proceedings of the British Academy, 132], Oxford Univ. Press, 2007, σσ. 59-85, ιδ. σ. 75.
- BRAND C.M., *Byzantium confronts the West, 1180-1204*, Cambridge Mass., 1968, σ. 202.
- DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1639, 1647, σσ. 323, 326-29. [ο Νομικόπουλος απεσταλμένος στην Βενετία 1197-98]
- HOHLWEG A., *Beiträge zur Verwaltungsgeschichte des oströmischen Reiches unter der Komnenen*, [Miscellanea Byzantina Monacensia, 1], München, 1965, σ. 50.
- A. K(AZH DAN), s.v. Akolouthos, ODB, vol. I, σ. 47.
- ΚΟΛΟΒΟΥ, *Michaelis Choniatae Epistulae*, επ. 82, σ. 108.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 395.
- STADTMÜLLER, *Michael Choniates*, σσ. 254 [132], 273 [151]. [χρονολόγ. επιστολής Χωνιάτη κατά το έτος 1198/αρχ. 1199]
- ΤΙΜΠΛΑΛΕΞΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρ. ζητήματα στο έργο Νομικόπουλου]

165. **Ξιφιλίνος Γεώργιος** = i. πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1191-1198)

Σφραγίδα του πατριάρχου Γεωργίου Ξιφιλίνου
(πηγή: LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 29).

ΕΡΓΑ :

I) ORATIO

1. Α' κατήχησις τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Ξιφιλίνου ἢ ἀναγνωσθεῖσα κατὰ τὴν 5' τῆς Τυροφάγου, ιδ' ἄγοντος τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τῆς 1' ἰνδικτικῶνος τοῦ ,5ψ' ἔτους (1192), ἐν ἣ περὶ τῆς τεσσαρακονθήμερου νηστείας καὶ ὅθεν ἄρχεται καὶ ὅπη καταλήγει καὶ πῶς ὀφείλομεν οἱ χριστιανοὶ νηστεύειν κατ' αὐτὴν καὶ κατὰ πᾶσαν τετράδαν καὶ παρασκευὴν, inc.: Ἄρτι τὸν κατηχητικὸν τουτονὶ λόγον ... – des.: ... ἀμήν, *cod. Sinait. gr. 1117*, ff. 335r-338v. [για τον κώδ. βλ. V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus Codicum Manuscriptorum Graecorum qui in Monasterio Sancate Catharinae in Monte Sina asservantur*, tom. I, Saint Petersburg, 1911 (ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965), σσ. 287-88]

II) EPISTULA SIVE QUESTIO CANONICA

1. Ἐρώτησις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου τοῦ Ξιφιλίνου κῆρ Γεωργίου πρὸς τὸν μοναχὸν κῆρ Γρηγόριον τὸν Τροχόν· πότε τοῖς προεστῶσι τῶν μονῶν ἐφεῖται

μοναχούς ἐξωθεῖν τῶν ἐν αἷς ἀπεκάρησαν μονῶν καὶ δι' ἃς τὰς αἰτίας· καὶ ἐκ τίνων αἰτιῶν ὑποχωροῦσιν οἱ μοναχοὶ ἀπὸ τῶν κατ' αὐτοὺς μονῶν εἰς ἑτέρας ἀποκριματίστως, inc.: Τίς ἢ περὶ ἡμᾶς συγκατάβασίς σου ..., cod. EBE 531, f. 180r-v. [GRUMEL – DARROUZÈS, *Les registes*, no. 1192b]

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 122-27, 128-29, 194-95, 338-39, 341-42, 415, 416.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 115, 120, 160, 343, 638, 658, 662.
- BRAND C.M., *Byzantium confronts the West, 1180-1204*, Cambridge Mass., 1968, σσ. 40, 102-103, 118, 140, 142, 146.
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les registes*, nos. 1179-1192d, σσ. 591-602.
- ΓΕΔΕΩΝ Μ. Ι., *Πατριαρχικοί Πίνακες. Εἰδήσεις ἱστορικαὶ βιογραφικαὶ περὶ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου μέχρι Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης*, Κωνσταντινούπολη, 1890 [Β' ἐκδ. Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὡφελίμων Βιβλίων, Αθήνα, 1996, ανατύπ. 2003], σσ. 270-71.
- Α. Κ(AZH DAN), s.v. Xiphilinos, ODB, vol. III, σσ. 2210-11. [για την οικογένεια]
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σ. 25, no. 29.
- LOUKAKI, *Discours annuels*.
- NESBITT J. & MORRISSON CECILE, *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*, vol. 6: *Emperors, Patriarchs of Constantinople, Addenda*, [Dumbarton Oaks Catalogues], Dumbarton Oaks/Washington D.C., 2009, αρ. 124, σ. 215.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 88.

166. Παντεύγενοσ Σωτήριχοσ = i. διάκονοσ Ἀγίας Σοφίας
 ii. ὑποψήφιοσ χρηματίσασ Πατριάρχησ Θεουπόλεωσ Μεγάλησ Ἀντιοχείασ

ΕΡΓΟ :

I) ORATIONES

1. Λόγοσ τοῦ εὐλαβεστάτου διακόνου τῆσ τοῦ θεοῦ μεγάλησ Ἐκκλησίασ καὶ φιλοσόφου κυροῦ Σωτηρίχου τοῦ Παντευγένου γενόμενοσ ἐκ συζητήσεωσ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Μιχαήλ τοῦ Ὁξειίτου, περὶ τοῦ γεννηθῆναι ἀνάρχωσ καὶ ἀχρόνωσ τὸν Θεὸν Λόγον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸσ καὶ ἀεὶ γεννᾶσθαι· καὶ περὶ τοῦ μὴ ἀπόβλητον εἶναι τοῖσ ἐπεικῶσ καὶ εὐεπηβόλωσ προσφερομένοισ τὴν παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου παραληφθεῖσαν λέξιν τὴν λέγουσαν τὴν κυριακὴν σάρκα, θεοφόρον, inc.: Ἔσθι μὲν σου καὶ ἄλλωσ ἢ ἔντευξισ περιπόθητοσ ... – ... ὡσ ἡμεῖσ τοῖσ ἄλλοισ, αὐτόσ ἡμῖν ἐπεικῶσ προσφερόμενοσ, cod. Rom. Angelicus 43, ff. 189v-192r. [για τον κώδ. βλ. P. FRANCHI DE' CAVALIERI – G. MUCCIO, "Index codicum graecorum Bibliothecae Angelicae", *SIFC* 4 (1896), 33-184, [ανατύπ. στο CHRISTA SAMBERGER (επιμ.), *Catalogi Codicum Graecorum qui in minoribus Bibliothecis Italicis asservantur*, vol. II, Lipsiae 1968] σσ. 84-92, ἐδῶ σ. 89]

2. Ἀντίρρησις πρὸς τὰ γραφέντα περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, παρὰ Σωτηρίχου, προβληθέντος πατριάρχου Ἀντιοχείας, inc.: Βουλοίμην ἂν ἐγὼ ..., **cod. Mosq. Synodalis 353**, ff. 177r-188v (:) [βλ. CH. FRID. DE MATTHAEI, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosqvensium Sanctissimae Synodi Notitia et Recensio*, Lipsiae, 1805, σ. 232.]

II) DIALOGUS

1. Σωτηρίχου τοῦ Παντευγένου Φίλων, ed. A. MAI, *Spicilegium Romanum*, tom. X.I, Roma, 1844, σσ. 1-15· ed. PG 140, cols. 140B-148C· ed. J. DRÄSEKE, “Der Dialog des Soterichos Panteugenos”, *Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie* 29 (1886), 224-37.

III) APOLOGIA

1. Ἀπολογητικός τοῦ Παντευγένου κυροῦ Σωτηρίχου πρὸς τὸν Πατριάρχη καὶ τὴν Σύνοδον περὶ ὧν ἐκλήθη κακόδοξος, ed. ΙΩ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, *Πατριακή Βιβλιοθήκη, ἦτοι ἀναγραφή τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς κατὰ τὴν νῆσον Πάτμον γεραρᾶς καὶ βασιλικῆς μονῆς τοῦ Ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τεθαυρισμένων χειρογράφων τευχῶν*, Ἀθῆναι, 1890, σσ. 329-31.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ALLATIUS L., *De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione*, Coloniae Agrippinae (Cologne), 1648, [ανατύπ. με πρόλογο του KALLISTOS T. WARE, Gregg International, 1970], col. 691.
- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 80 n. 38, 81-83, 88, 89, 97, 130, 177.
- ATANASOVA MARIA, “Être «hérétique» à Byzance à l'époque des Comnènes”, *Revue Belge de Philologie et d'Histoire* 87 (2009), 533-43. [περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ὀρου αιρετικός καὶ αἴρεση στὴν περίπτωσι τοῦ ~ & ἡ χρήση τῆς σχετικῆς ορολογίας στὸν 12ο αἰ.]
- BABIĆ GORDANA, “Les discussions christologiques et le décor des églises byzantines au XIIe siècle”, *Frühmittelalterliche Studien* 2 (1968), 368-86.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 342, 622-624.
- BENEŠEVIĆ V., *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tomus I : *Codices manuscripti notabiliores bibliothecae monasterii Sinaitici eiusque metochii Cahirensis, ab archimandrita Porphyrio (Uspenski) descripti*, St. Petersburg, 1911, [ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuch-handlung, Hildesheim, 1965], βλ. αρ. 101, σ. 290, **cod. Sinait. gr. 1117**, ff. 338v-341r (βλ. καὶ ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ)
- BROWNING R., “Enlightenment and Repression in Byzantium in the Eleventh and Twelfth Centuries”, *Past and Present* 69 (1975), 3-23 [= IDEM, *Studies*, ch. XV], ιδ. σ. 18.
- DARROUZÈS, *Georges et Dèmètrios Tornikès*, σσ. 15, 19, 20, 121 n. 1, 130 n. 1, 125₁₁, 176₅, 181-86, 209₁₉, 211₄, 213₁₈, 217₃.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 321-359: Τοῦ αὐτοῦ ἀντίρρησις πρὸς τὰ γραφέντα παρὰ Σωτηρίχου τοῦ προβληθέντος Πατριάρχου Ἀντιοχείας περὶ τοῦ Σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος.
- ERMILOV P., “What was Soterichos Panteugenos condemned for? The evidence of the sources”, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, London 21-26 August 2006*, ed. ELIZABETH JEFFREYS. vol. III: Abstracts of Communications, Ashgate, Aldershot 2006, 208-209.

- ERMILOV P., “НОВЫЕ РУКОПИСНЫЕ СВЕДЕНИЯ О СОТИРИХЕ ПАНТЕВГЕНЕ (= A new manuscript of Soterichos Panteugenos)”, *VVN.S.* 67 (2008), 165-169. [russ]
- GARZYA A., “Un lettré du milieu du XIIe siècle: Nicéphore Basilakès”, *RESEE* 8 (1970), 611-21 [= “Un letterato bizantino nel XII secolo alla luce di nuove ricerche”, *Cultura e Scuola* 10 (1971), 66-75 = IDEM, *Storia*, ch. VIII], ιδ. σ. 614.
- _____, “Precisazioni sul processo de Niceforo Basilace”, *Byz* 40 (1970) [= *Melanges R.-J. Loenertz*], 309-16. [=IDEM, *Storia*, ch. X].
- _____, “Literarische und rhetorische Polemiken der Komnenenzeit”, *BSI* 34 (1973), 1-14 [= IDEM, “Polemiche letterarie e retoriche nell’età dei Comneni”, *Atene e Roma* N.S. 18 (1973), 34-49 = IDEM, *Storia*, ch. VII], ιδ. σσ. 11, 12.
- GOULLARD, “Le Synodicon de l’Orthodoxie”, σσ. 73-78 (κείμε.), 210-15.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 124, 154, 180.
- KURTZ E., “Die gegen Soterichos gerichtete Synode zu Konstantinopel im Jahre 1157”, *BZ* 15 (1906), 599-602.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 279-281, 282-284, 288, 367 n. 174, 460.
- _____, “The *Bagoas* of Nikephoros Basilakes: A Normal Reaction?”, εις: L. MAYALI – MARIA M. MART (eds.), *Of Strangers and Foreigners (Late Antiquity-Middle Ages)*, Univ. of California Press, Berkeley-Los Angeles, 1993, σσ. 47-63.
- MAGOULIAS HARRY J., “Doctrinal Disputes in the History of Nicetas Choniates”, *The Patristic and Byzantine Review* 6 (1987), 199-226.
- MEINEKE A., *Ioannis Cinnami Epitome. Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum ad fidem codicis Vaticani*, [CSHB], Bonnae, 1836, σσ. 176-78· πρβλ. C.M. BRAND (αγγλ. μτφρ.-σχολ.), *Deeds of John and Manuel Comnenus, by John Kinnamos*, New York, 1976, σσ. 135-36.
- J. M(EYENDORFF), s.v. Panteugenos, Soterichos, ODB, vol. III, σ. 1574.
- MILLER T. S., *The Orphans of Byzantium. Child Welfare in the Christian Empire*, The Catholic Univers. of America Press, Washington D.C., 2003, ιδ. σσ. 239, 241.
- MORAN N., ‘The Musical ‘Gestaltung’ of the Great Entrance Ceremony in the 12th Century in Accordance with Rite of Hagia Sophia’, *JÖB* 28 (1979), 167–93. [ιδ. σ. 174: η χριστολογική έριδα του Παντευγένου και οι σύνοδοι του 1156-57 είχαν επίπτωση στην διαμόρφωση του τυπικού => συγκεκριμένα φαίνεται ότι απεβλήθη ο όρος *προσδεχόμενος* από τον ύμνο που ψαλλόταν κατά την Μεγάλη Είσοδο]
- PACHALI H., “S. P. und Nikolaos von Methone”, *Zeitschr. f. wissenschaftliche Theologie* 50 (1907), 347-374.
- _____, “Noch einmal die Jahreszahl der II. Synode gegen Soterichos Panteugenos”, *BZ* 19 (1910), 46-58.
- ΠΙΤΣΑΚΗΣ Κ., “Η έκταση τής εξουσίας ενός υπερορίου Πατριάρχη: ‘Ο Πατριάρχης Αντιοχείας στην Κωνσταντινούπολη τόν 12ο αιώνα”, εις: Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ (ed.), *Byzantium in the 12th century. Canon Law, State and Society*, [Δίπτυχα – Παράφυλλα, 3], Athens, 1991, σσ. 91-139, ιδ. σσ. 96, 102, 119.
- PODSKALSKY G., *Theologie und Philosophie in Byzanz*, [Byzantinisches Archiv, 15], München, 1977, σσ. 118-19.
- ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ Ιω., *Πατμιακή Βιβλιοθήκη, ήτοι άναγραφή τών έν τή βιβλιοθήκη τής κατά την νήσον Πάτμον γεραράς και βασιλικής μονής του Άποστόλου και εύαγγελιστου Ιωάννου του Θεολόγου τεθραυρισμένων χειρογράφων τευχών*, Άθήναι, 1890, σσ. 316-28: Τόμος συνοδικός ένώπιον τής βασιλείου περιωπής γεγονώς επί τή καθαιρέσει του διακόνου Σωτηρίχου του Παντευγένου του και

ύποψηφιου χρηματίσαντος εις Πατριάρχην τῆς Θεουπόλεως Μεγάλης Ἀντιοχείας, μηνὶ Μαΐῳ ἰβ΄, ἡμέρᾳ ἰα΄, ἰνδικτιῶνος ε΄ [= Nicetae Choniatae ex libro XXIV Thesauri Orthodoxae Fidei, Σύνοδος Ἐκκλησίας Ἑλληνικῆς περὶ τοῦ δόγματος «Σὺ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος» λαληθέντος ἐπὶ τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ, PG 140, cols. 148D-202A].

- STONE A., “A Threefold Controversy Concerning the Trinity: An Unregarded Attempt at Crosspollination Betwween the Christian and Islamic Faiths at Byzantium in 1180”, *GOTHr* 43 (1998), 155-65. [σχολιασμός αποσπάσματος ἀπὸ ἐπιτάφιο Εὐσταθίου σε Μανουήλ Α΄ (ed. TAFEL, σσ. 204,49 - 205,34) σε σχέση με τὴν ἐρίδα *Σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος* κλπ. & συμμετοχὴ τοῦ Παντευγένου σε αὐτὴ, βλ. I, σσ. 157-9]
- ΤΑΤΑΚΙΣ Β., *La Philosophie byzantine*, Paris, 1949 [= ἀγγλ. μτφ. Ν. ΜΟΥΤΑΦΑΚΗΣ, *Byzantine Philosophy*, Indianapolis/Cambridge, 2003], ἰδ. σσ. 177, 178, 179, 186.
- VAN DIETEN J.-L., *Nicetae Choniatae Historia*, CFHB XI/1-2, Berlin-New York, 1975, σσ. 210,85-211,14.
- WIRTH P., “Soterichos Panteugenos und nicht Panteugenos”, *Ostkirchliche Studien* 12 (1963), 61-63.
- _____, “Zur Geschichte der Synoden wider Soterichos Panteugenos vom Jahre 1157. Die Abfassungszeit des ‘Apologetikos’ des Panteugenos”, *BF* 3 (1968), [= *POLYCHORDIA. Festschrift FRANZ DÖLGER zum 75. Geburtstag*, besorgt von PETER WIRTH, III], 260-61.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Βλ. ἐπίσης τὰ λήμματα τῶν Μιχαὴλ τοῦ τοῦ Θεσσαλονίκης καὶ Νικηφόρου Βασιλάκη.
- Για ἓναν Λέοντα Παντεύγενο βλ. τὸν κολοφῶνα τοῦ κώδ. **Vat. Pal. gr. 24**, τοῦ ἔτους 1144: «ἡδὺ μὲν ἐστὶ τοῖς ξένοις τὰ ἐν οἴκῳ· ἐμοὶ δὲ ἡδύτερον τῶ γεγραφότι· καὶ πληρώσαντι τὴν θείαν ταύτην δέλτον· ἐξ ἐπιτροπῆς τοῦ θείου παντευγενοῦς· κυροῦ λέοντος, τοῦ τῶν ἀρχόντων κλέους· τοῦ πανευσεβοῦς καὶ θεοφιλεστάτου· χριστομιμήτου καὶ πανσυμποθητάτου (πανευσυμπαθήτου leg. LAKE)· διψῶν γὰρ αὐτὸς χρυσορρεϊθρων ναμάτων· τῆς ὑπερτίμου καὶ θεοφθόγγου γλώττης· τοῦ σοφωτάτου τῶν σοφῶν διδασκάλου· γρηγορίου λέγω δὴ τοῦ θεολόγου· δέδωκεν ἐμοὶ τῶ οἰκτρῶ γεωργίῳ· τῶ ἀναγνώστει (sic) καὶ ἑαυτοῦ τε δούλῳ· πᾶσαν τὴν ἔξοδον τῶν τε χαρτίων· μετὰ τοῦ γραψίματος (γραψάματος LAKE· γραβάτου STEVENSON post correctionem!) καὶ τοῦ μελάνου (sic)· ἐγὼ δὲ πεπλήρωκα τὴν δέλτον ταύτην· μηνὶ μαΐῳ ἰνδικτιῶνης (sic) ἑκτῆς· τοῦ ἔτους ἑξᾶς ἑξαχίλαι (sic leg. LAKE) καὶ πεντήντα (sic pro πεντήκοντα)· συναριθμούσης καὶ τῆς λοιπῆς δυάδος· α... δὴ λοιπὸν κορωνίς τῶν ἀρχόντων· συνάμα ἐμοὶ τῶ οἰκτρῶ». Οἱ ἀναγνώσεις τόσο τοῦ H. STEVENSON SR, *Codices manuscript Palatini graeci Bibliothecae Vaticanae, Romae*, 1885, σ. 14 ὅσο καὶ τῶν LAKES, *Dated Greek Miniscule Manuscripts to the Year 1200*, vol. VIII: *Manuscripts in Rome, Part II*, The American Academy of Arts and Sciences, Boston Mass., 1936, αρ. 315, σ. 12 εἶναι προβληματικῆς, καθὼς ὁ πρῶτος διαβάζει «παντευγενοῦς» προφανῶς ὡς ἐπίθετο (τὸ ὁποῖο εἶναι *παντευγενής*, βλ. LBG, s.v., Fasz. VI, σ. 1190), καὶ οἱ δεῦτεροι «παντευπνου» (sic). Τὸ πλέον πιθανό, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν θέση τοῦ ὀρου στὴν περίοδο, εἶναι πῶς πρόκειται γιὰ τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα Παντεύγενος.

167. **Παντεχνῆς Ἰωάννης** (ca. 1150-60) = i. *χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας*
 ii. *μέγας σκευοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας*
 iii. *οἰκονόμος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας*

ΕΡΓΟ :

I) TRACTATUS

1. Τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Παντεχνῆ πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας, εἰ προσκρούομεν κρεω-φαγοῦντες ἢ μὴ κατὰ τὰς Τετράδας καὶ Παρασκευάς, τὰς ἐν τῷ μέσῳ τῆς πρώτης καὶ τῆς ὀγδόης τῶν ἁγίων ἡμερῶν, ed. A. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Varia Graeca Sacra*, Αγ. Πετρούπολη, 1909 [=ανατύπ. στη σειρά Subsidia Byzantina, Subsidia ope iterata, vol. VI, Leipzig, 1975], αρ. 13.1, σσ. 273-74.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σ. 85.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 660.
- CHEYNET J.-C., “Les gestionnaires des biens impériaux: étude sociale (Xe-XIIe siècle)”, *TM* 16 (2010), [*Mélanges Cécile Morrisson*], 163-204. [για την σφραγίδα του βλ. ιδ. σσ. 203-204, αρ. 34: *ΜΡ ΘΥ / Ὁ μέγας οἰκονόμος Ἰωάννης ὁ Παντεχνῆς*]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 114.
- JORDANOV, *Corpus*, II, no. 557, σσ. 333-35. [Ο J. τείνει να αποδώσει την σφραγίδα (του D.O.) στον ἐδώ Ἰω. Παντεχνῆ και ὄχι στον πατέρα του Μιχ. Παντεχνῆ στις αρχές του 12ου αι.]
- MANGO C., *The Brazen House. A Study of the Vestibule of the Imperial Palace of Constantinople*, [Arkaeol.-Kunstkhist. Medd. Dan. Vid. Selsk. 4, no. 4], Copenhagen, 1959, σσ. 137-38. [για την παράσταση του Χριστοῦ Χαλκίτη στην σφραγίδα του D.O. – Ο Μ. την αποδίδει στον Ἰω. Παντεχνῆ των αρχῶν του 12ου αι., βλ. και JORDANOV παραπάνω]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Στην πραγματεία του, με την οποία απαντά στο παραπάνω ἔργο του Παντεχνῆ, ο πατριάρχης Κοσμάς Ἀττικός τον προσφωνεῖ κατ’ ἐπανάληψιν διδάσκαλο, αν και δεν καθίσταται δυνατό να διευκρινιστεῖ περαιτέρω ποῖο οφφίκιο κατείχε πιθανῶς ο Παντεχνῆς, βλ. *Ἀντιρρητικὸν πρὸς αὐτὸν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ Κοσμά*, ed. A. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Varia Graeca Sacra*, αρ. 13.2, σσ. 274-284, π.χ. βλ. τις σσ. 277 (: «Ὅϊον δέ σου καὶ τοῦτο διδάσκαλε. πόθεν ἐν Τετράσι καὶ Παρασκευαῖς ...») και 282 (: «Θαυμαστῶς καὶ τὰς ἀπὸ Γραφῶν μαρτυρίας προσάπτεις, διδάσκαλε, τοῖς παρὰ σοῦ νέοις δόγμασι...»).
- Την ἴδια περίπου περίοδο ακμάζει και ο *μεγαλεπιφανέστατος και πρωτοκουροπαλάτης* Θεόδωρος Παντεχνῆς, *ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν* (1148-82), καθώς και *νομοφύλαξ* (1147) *κοιαίστωρ* (1164), *δικαιοδότης* (ca. 1166-82) και *ἐπαρχος τῆς πόλεως* (1182), βλ. MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 183, 259-60, 504, 507. Ο Θεόδωρος Παντεχνῆς *ἀντιβαλῶν* υπέγραψε *ἴσον προστάξεως* του Μανουήλ Α΄ υπέρ της μονῆς Πάτμου, βλ. ΕΡΑ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Α΄: *Αὐτοκρατορικά*, E.I.E., Ἀθήνα, 1980, αρ. 22.³², σ. 221 και σ. 224

168. **Παντεχνῆς Κωνσταντῖνος** = i. *μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως* (1179-1180)

ΕΡΓΟ :

I) ΕΚΦΡΑΣΙΣ

1. Τοῦ μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως καὶ ὑπερτίμου κυρ. (sic) Κωνσταντῖνου τοῦ Παντεχνῆ ἔκφρασις κυνηγεσίου περδίκων καὶ λαγωῶν, ed. E. MILLER, “Description d’une chasse à l’once par un écrivain byzantin du XIIe siècle de notre ère”, *Annuaire de l’Association pour l’encouragement des études grecques* 6 (1872), 28-52, κείμε. στις σσ. 47-52.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les regestes*, nos. 1179-80, σσ. 592-93.
- HORNA K., “Die Epigramme des Theodoros Balsamon”, *WSt* 25 (1903), 165-217, ιδ. σ. 209. [ο ~ θεωρεί ότι το επίγραμμα του Βαλσαμώνος με τίτλο *Τοῦ αὐτοῦ γραφέντες εἰς Ἐξαγωγὴν τοῦ μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως* αναφέρεται στον Κων. Παντεχνή, βλ. την έκδ. HORNA, “Epigramme des Balsamon”, σ. 184]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 186.
- JORDANOV, *Corpus*, II, σ. 335.
- A. K(AZH DAN), s.v. Pantechnes, Constantine, ODB, vol. III, σ. 1572.
- NICHOLAS N., “A Conundrum of Cats: Pards and their Relatives in Byzantium”, *GRBS* 40 (1999), 253-98. [αναφορές σε κείμε. Παντεχνή· **Appendix αγγλ. μτφρ. & σχόλ.**]
- ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Δ', σσ. 511-19: Τοῦ αὐτοῦ ἀγιοτάτου πατριάρχου τῶ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλιππουπόλεως καὶ ὑπερτίμῳ, περὶ τοῦ μὴ ἀναγινώσκειν βιβλίον μαθηματικόν. [πιθανότατα ο Βαλσαμών πάλι στον Κων. Παντεχνή απευθύνεται]
- VAN DIETEN J.-L., *Niketas Choniates. Erläuterungen zu den Reden und Briefen nebst einer Biographie*, [Supplementa byzantina, 2], De Gruyter, Berlin-N.Y., 1971, σ. 167. [ο ~ θεωρεί αποδέκτη ακεφάλου λόγου του Νικ. Χωνιάτη τον Κων. Παντεχνή, βλ. την έκδ. J.-L. VAN DIETEN, *Nicetae Choniatae Orationes et Epistulae*, CFHB III, Berlin-New York, 1972, αρ. 18, σσ. 185-200]
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 618, σσ. 285-86. [για σφραγίδα του Κων.]

169. **Παντεχνής Μιχαήλ** = i. *ἀκτουάριος* (μαθητής Θεοφυλάκτου Αχρίδος)
 ii. *πρόεδρος*
 iii. *πρωξίμος* (ποιάς σχολής όμως ;)

Δεν σώζεται κάποιο έργο του ή ίσως λανθάνει ακόμη.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING R., “A Further Testimony to Human Dissection in the Byzantine World”, *Bull. of the History of Medicine* 59 (1985), 518-20. [= IDEM, *History*, ch. XIII]. [από μονωδία Ιταλικού σε Παντεχνή]
- CRISCUOLO U., “Un discorso e una monodia inediti di Michele Italico”, *Atti Accad. Scienze di Torino* II, *Cl. sc. Mor, Stor. e Filol.* 106 (1971-72), 593-634. [ed. princeps, για Μιχ. Παντεχνή, cod. Oxon. Barocc. gr. 131]
- GAUTIER, *Michel Italikos*, no. 9, σσ. 111-15: Μονωδία ἐπὶ τῶ ἀκτουαρίῳ τῶ Παντεχνῆ.
- _____, GAUTIER, *Theophylacte d'Achrida*, II, σσ. 262-265: Τῶ κυρῶ Μιχαήλ τῶ Παντεχνῆ· σσ. 294-295: Τῶ κυρῶ Μιχαήλ τῶ Παντεχνῆ· σσ. 298-299: Τῶ Παντεχνῆ· σσ. 506-507: Τῶ ἱατρῶ τοῦ βασιλέως, τῶ Παντεχνῆ· σσ. 514-515: Τῶ μαθητῆ αὐτοῦ, τῶ Παντεχνῆ, κυρῶ Μιχαήλ, τῶ ἱατρῶ· σσ. 540-541: Τῶ προέδρῳ καὶ πρωξίμῳ τῶ Παντεχνῆ· σσ. 552-557: Τῶ μαγίστρῳ κυρῶ Ἰωάννη τῶ Παντεχνῆ (πατέρας του Μιχαήλ)· σσ. 580-581: Τῶ προέδρῳ τῶ Παντεχνῆ· σσ.

582-583: Τῷ ἱατρῷ τοῦ βασιλέως, κυρῷ Μιχαήλ τῷ Παντεχνῆ· σσ. 584-585: Τῷ αὐτῷ· σσ. 586-587: Τῷ αὐτῷ.

- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 290.
- JORDANOV I., “Medieval Plovdiv according to sphragistic data”, *SBS* 4 (1995), 111-38, ιδ. no. 22, σ. 129.
- _____, *Corpus*, II, no. 556, σ. 333.
- KAZHDAN A., “The Image of the Medical Doctor in Byzantine Literature of the Tenth to the Twelfth Centuries”, *DOP* 38 (1984), [*Symposium on Byzantine Medicine*], 43-51.
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, II, σ. 643, no. 1147 [12ος αἰ. (1125) – Ὁ ἅγιος Γεώργιος / Κύριε βοήθει Μιχαήλ πρωτοπρόεδρω καὶ ἀκτουαρίῳ τῷ Παντεχνῆ]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 361.
- ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ ΑΙΜ., “Ὁ Μιχαήλ Ἰταλικός καὶ ὁ Γαληνός (Μουωδία ἐπὶ τῷ ἀκτουαρίῳ τῷ Παντεχνῆ)”, *Ελληνικά* 43 (1993), 29-44.
- _____, “Μία παρατήρηση στὴν Μουωδία ἐπὶ τῷ ἀκτουαρίῳ τῷ Παντεχνῆ τοῦ Μιχαήλ Ἰταλικού”, *Ελληνικά* 43 (1993), 408-409.
- MILLER T. S., *The Birth of the Hospital in the Byzantine Empire*, The John Hopkins Univers. Press, Baltimore & London, 1997, σ. 150.
- MULLETT, *Theophylact of Ochrid*, no. 7, σποράδην.
- REINSCH D.R. – KAMBYLIS A. (eds.), *Annae Comnenae Alexias*, CFHB XL/1, Berlin-New York, 2001, σσ. 494, 499.
- ΣΑΡΡΗΣ, *Η βυζαντινή παραμυθητική επιστολή*, σ. 104.
- ΣΚΟΥΛΑΤΟΣ, *Les personnages*, αρ. 135, σσ. 209-10.

170. **Πάρδος Γρηγόριος / Κορίνθου** = i. μαίστωρ τῶν ρητόρων (:)
ii. ἐπίσκοπος Κορίνθου

Σφραγίδα του επισκόπου Κορίνθου Γρηγορίου
(πηγή: LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V, αρ. 566)

ΕΡΓΑ :

I) OPERA THEOLOGICA

1. Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς δεσποτικούς καὶ θεομητορικούς κανόνας Κοσμᾶ τοῦ Μελωδοῦ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ed. F. MONTANA, *Gregorio di Corinto. Eseggesi al canone giambico per la Pentecoste attribuito a Giovanni Damasceno. Introduzione, edizione critica, traduzione*, Pisa, 1995.
2. <Gregorios von Korinth, Epigramme auf die Feste des Dodekaorton>, ed. H. HUNGER, “Gregorios von Korinth, Epigramme auf die Feste des Dodekaorton”, *AB* 100 (1982), [Mélanges offerts à B. DE GAFFIER et F. HALKIN], 637-51. [=EPIDOSIS, ch. XV].
3. Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Κορίνθου, περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὅτι ὁμοούσιος καὶ ὅτι τρεῖς ὑποστάσεις, μία θεότης ἐκ τῶν καθ’ ἡμᾶς ἐστὶ γινῶναι τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς· καὶ γὰρ ἡ παλαιὰ καὶ ἡ νέα διαθήκη κτλ, **Ἱεροσολυμιτικός κώδ. 86**, f. 178r. [Για τον κώδ. βλ. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἱεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη, ἤτοι κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις...*, St. Petersburg, 1894 (ανατύπ. Bruxelles, 1963), τόμ. Β', σ. 160]

II) OPERA GRAMMATICA ET PHILOLOGICA

1. Γρηγορίου μητροπολίτου Κορίνθου περί διαλέκτων, ed. G.H. SCHAEFER, *Gregorii Corinthii et aliorum grammaticis libri de dialectis de linguae graecae*, 2 vols., Lipsiae, 1811.
2. Περί συντάξεως τοῦ λόγου ἤτοι περί τοῦ μὴ σολοικίζειν, ed. D. DONNET, *Le traite Peri syntaxewos logou de Grégoire de Corinthe. Étude de la tradition manuscrite, édition, traduction et commentaire*, Bruxelles – Rome, 1967.
3. Ἑρμογένους περί μεθόδου δεινότητος ἀπὸ τῆς ἐξηγήσεως τῆς εἰς τὸ περί μεθόδου δεινότητος τοῦ μητροπολίτου Κορίνθου κυροῦ Γρηγορίου σχόλια, ed. CHR. WALZ, *Rhetores Graeci*, vol. VII/2, 1832-36 [ανατύπ. Osnabrück, 1968], σσ. 1088-1352.
4. <Γρηγορίου τοῦ Κορινθίου> περί λογογραφίας, inc.: Πάσα λόγου ἰδέα ἐκ μερῶν ὀκτῶ σύγκειται, ἐννοίας, λέξεως, σχήματος, μεθόδου, κώλου ... – des.: ... – **Barocci 045**, ff. 13v-20, βλ. H.O. COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues, I: Greek Manuscripts*, reprinted with corrections from the edition of 1853, Bodleian Library, Oxford, 1969, σ. 63 – **Cremon. gr. 160**, ff. 96-101 – **Laurent. Plut. 55, 7**, ff. 324v-331 – **Ἱεροσολυμ. Πατριαρχ. Βιβλιοθήκης Ἀγ. Σάββα 379**, ff. 10-15v. [για αναφορά σε περισσότερα χφφ & συνολικότερη διαπραγμάτευση του θέματος, βλ. DONNET, “Précisions sur les œuvres profanes de Grégoire de Corinthe”]
5. Τοῦ Κορινθίου περί τῶν συστελλοφυλασσόντων τὸ ω ἐπὶ γενικῆς,³⁸ **Cod. Salamantin. M 233 (olim 1-2-13)**, 15ου αι., Fasc. E, ff. 6r-7r, inc.: Παντὶ τῷ ζητοῦντι ἐστὶ τι περισσὸν ἢ θεία παροιμία φησὶ ... – des.: ... πλὴν τοῦ ἀσκαλαβώτης θειασώτης λεσχανώτης περκώτης μονώτης ὁ ἐν ὠτίον ἔχων [βλ. A. TOVAR, *Catalogus codicum graecorum Universitatis Salamantinae*, Salamanca, 1963, σ. 57] = **cod. Laurent. Plut. 57,26**, 12ου-αρχῆς 13ου αι., ff. 77r-81r [για τον κώδ. βλ. BANDINI, *Catalogus codicum Bibliothecae Laurentianae*, II, cols. 372-75, ιδ. cols. 373-74] = **cod. Paris. gr. 2408**, 13ου αι., f. 218r [για τον κώδ. βλ. OMONI, *Inventaire sommaire des mss grecs*, II, σσ. 254-55] = **cod. Vat. Ottobon. gr. 388**, 16ου αι., ff. 20r-24r [για τον κώδ. βλ. FERON-BATTAGLINI, *Cod. manuscripti graeci Ottoboniani*, σσ. 176-77, ιδ. 176] => αφιερώνεται σε κάποιον *φιλολογικώτατο Λέοντα* στους 3 τελευταίους κώδ. το ἔργο παραδίδεται ἀνώνυμο (ἀπὸ τον παρισινὸ τμηματικῶς μάλιστα), ἀλλὰ ἔχει γίνει ἡ υπόθεση ὅτι ἴσως πρόκειται για ἔργο του Ψελλοῦ, βλ. MOORE, *Iter Psellianum*, αρ. 1018, σ. 411 ἢ του Νικ. Ηρακλείας, βλ. ROOSEN, “The Works of Nicetas Heracleensis”, σ. 126. Ἐπειδὴ ὁμως στον κώδ. τῆς Σαλαμάνκα το ἔργο παραδίδεται ὑπὸ το ὄνομα του Γρηγορίου Πάρδου με ἐπιφύλαξη θεωροῦμε τὴν πατρότητα δική του. **[DUBIUM?]**
6. {Γρηγορίου τοῦ Κορινθίου περί τρόπων, ed. CHR. WALZ, *Rhetores Graeci*, vol. VIII, 1832-36 [ανατύπ. Osnabrück, 1968], σσ. 761-778.} Ὡστόσο το ἔργο εἶναι **ψευδεπίγραφο**. Ἡ πατρότητά του ἀνήκει στον Τρύφωνα, συγγραφέα του 1ου αι. π.Χ., βλ. M. L. WEST, “Tryphon De Tropis”, *CQN.S.* 15 (1965), 230-48, κείμεν. στις σσ. 236-248. **[SPURIUM]**

III) VERSUS

[DUBIUM]

1. Τοῦ γραμματικοῦ κυροῦ Γρηγορίου εἰς τρικάνδυλον, ed. C. GALLAVOTTI, “Novi Laurentiani codicis analecta”, *SBV* 4 (1935), 203-36, αρ. 50, σ. 210. [να εἶναι ἴσως του Πάρδου ἀπὸ τα χρόνια του ως διδασκάλου τῆς γραμματικῆς (ὅπως ἐξάλλου υποδεικνύει και ὁ ἀριθμὸς των σχεδῶν που του ἀποδίδονται) :]

IV) SCHEDAE

³⁸ Μερικὰ ἀπὸ τα πιο ενδιαφέροντα παραδείγματα τέτοιων ονομάτων σε -ωρ που σχηματίζουν τὴν γενική πτώση σε -ωρος εἶναι *μαίστωρ*, *ραίκτωρ*, *κναίστωρ*, *πραίτωρ*, *στράτωρ*, *μανδάτωρ*, *δικτάτωρ*, *δεφένσωρ*, *πράκτωρ* και *ἐξάκτωρ*, παρεμπιπτόντως λατινικῆς κυρίως προελεύσεως.

1. («Τοῦ Κορίνθου»), inc.: Οὐδέν ἔστιν ἴσον τῇ φιλαργυρία ... – des.: ... πονεῖς καὶ κάμνεις ἀμέτρητα – **Laur. Cony. Soppr. 2**, f. 204v, βλ. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινῆς σχεδιογραφίας”, αρ. 30, σ. 282.
2. («Τοῦ Κορίνθου»), λόγος στην Γέννηση, inc.: Σήμερον γίνεται λόγος ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπ’ ἄρχον ... – des.: ... καὶ δῶμεν αὐτῶ δόξαν ἐκ τῶν πρακτέων - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 186v-187. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 130]
3. («Τοῦ Κορίνθου»), λόγος στην Γέννηση, inc.: Ἐπειδὴ κοινὴ πανήγυρις νῦν καὶ ἑορτὴ θεία πανταχοῦ τελεῖται τὴν σήμερον... – des.: ... πρὶν βακχικὴν στέργωντες ἀγερωχίαν - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 189v-190. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 135]
4. («Τοῦ Κορίνθου»), λόγος στην Γέννηση, inc.: [Ἄ]γε δὴ καὶ ἡμεῖς τῶ καιρῶ τῶν εὐκαταφρονήτων πρὸς ἕμνον... – des.: ... δι’ οὗ θερίσεις ψυχικὴν σωτηρίαν - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 192v-193. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 140]
5. («Τοῦ Κορίνθου τὸ βιβλίον Λιβανίου»), παράφραση αποσπάσματος ἀπὸ μελέτη του Λιβανίου (*Declam. 33, 36-28* = ἐκδ. FÖRSTER, τ. VII, σσ. 99-101), inc.: [Ε]πέρη, ὧ καταρατότατε ποῖον οἴκων ἐκβάλλον ἠδίκημαί σοι... – des.: ... τῶν λογισμῶν οὐκέτι ὑποκλιῆ τῶ πατρί. - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 200v-201. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 150]
6. («Τοῦ Κορίνθου»), παράφραση του εγκωμίου γεωργίας του Λιβανίου (*Προγύμνασμα 8,7, 1-6* = ἐκδ. FOERSTER, τ. VIII, σσ. 261-263), inc.: [Φ]θάσας ἡμᾶς τὸ γεωργεῖν ὑπήνεσεν Ἡσίοδος ὡς ὠφῶς ... – des.: ... εἴτ’ οὖν ὑπερβάλη ἴδη ἄλλων ὦν ὑπαιθρος. - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 201v-202. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 151]
7. («Τοῦ Κορίνθου»), Περὶ τῆς τοῦ βίου ἀνισότητος (στην κάτω ὠα του φ. 205v & στην ἄνω του φ. 206r σημειώνεται τὸ ἴδιο σύντομο γραμμ. σχόλιο), inc.: [Ε]ἰ πάντες σὺν ἐχρήτων πλοῦτον ἐκέκτηντο ἀριθμῶ ταττόμενοι παμπληθῆ... – des.: ... ἢ ῥυθμὸν ἐντέθεικε πάση τῇ κτίσει. - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 205v-206. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 156]
8. («Τοῦ Κορίνθου τὸ βιβλίον [Λιβανίου *supplendum: legi nequit cod.*]»), παράφραση αποσπάσματος ἀπὸ τον *Ἐπιτάφιον ἐπὶ Ἰουλιανῶ* του Λιβανίου (Λόγος. 18, 173-176 = ἐκδ. FOERSTER, τ. II, σσ. 311-312), inc.: [Α]γαμέμνονι μὲν Νέστωρ ἦν ὁ Πύλιος πολὺς συμβουλίας... – des.: ... ἐμόνως τῶ ἐνειθίσθαι τούτῳ ὡς εἶπον πονεῖν. - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 216v-217. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 175]
9. («Τοῦ Κορίνθου»), παραινετικό, inc.: [Ο]ρᾶτε ὧ παῖδες φιλομαθῆς ὄσων ἀξιοῦται καὶ οἴων... – des.: ... τῶ ὑπὲρ ἡμᾶς τὸ ἐφησθῆναι τῶ νικῆσαι. - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 221r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 183]

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- AMATO E., “Epilogue. The fortune and reception of Choricus and of his works”, εις: R. J. PENELLA (ed.), *Rhetorical exercises from Late Antiquity. A Translation of Choricus of Gaza’s Preliminary Talks and Declamations with an epilogue on Choricus’ reception in Byzantium*, Cambridge Univ. Press, 2009, σσ. 261-302, ιδ. 284-85. [ο Πάρδος συστήνει στους μαθητές του την ανάγνωση του Χορικού]
- BECARES V., “Ein unbekanntes Werk des Gregorios von Korinth und seine Lebenszeit,” *BZ* 81 (1988), 247–48. [μη αξιόπιστο άρθρο]
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 622.
- BIANCHI N., “Una testimonianza trascurata su Senofonte Efesio: Gregorio di Corinto”, *Quaderni di Storia* 70 (2009), 219-248. [ο ~ ενσωμάτωσε στον σχολ. του *Περὶ μεθόδου δεινότητος* του Ερμογένη μία σύντομη, ἀλλὰ λεπτομερὴ αναφορά σε Ζενοφώντα Εφέσιο (για την

επιτομή του μυθιστορ. του *Ἐφρειακά*, που παραδίδεται μόνο από cod. *Laurent. Conv. Soppressi 627*, βλ. EASTERLING-KNOX, σσ. 902-904) – βλ. και σσ. 238 κ.ε. για διδακτ. πρακτικές ~]

- BOLOGNESI G., “Sul *Περὶ διαλέκτων* di Gregorio di Corinto”, *Aevum* 27 (1953), 97-120.
- BROWNING R., “An unnoticed fragment of Sappho?”, *Classical Review* N.S. 10 (1960), 192-93 [= IDEM, *Studies*, ch. V].
- _____, “The Patriarchal School”, σσ. 19-20.
- _____, “Ο Μαρκανός ελληνικός κώδικας XI.31”, ιδ. σ. 516.
- CARAWAN E., *Erotosis: Interrogation in Greek Judicial Debate and Rhetorical Theory*, Diss., Univ. of North Carolina, 1980. [σσ. 113-18: σχολιασμός της εξηγητικής πραγματείας *εἰς τὸ περὶ μεθόδου δεινότητος Ἐρμογένους*]
- CAREY C., *Lysiae Orationes cum Fragmentis*, [Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis], Clarendon Press, Oxford, 2007, fragm. 429 & 506, σσ. 524-25 & 547. [γνώση του Λυσία από Γρηγ. Πάρδο, ed. SCHAEFER, σ. 4 & ed. WALZ, vol. VII, σ. 1118]
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., “Σαπφικά”, *Ελληνικά* 36 (1985), 3-11. [& σε Γρηγ. Πάρδο]
- CONLEY TH. M., “Notes on the Byzantine Reception of the Peripatetic Tradition in Rhetoric”, εις: W. W. FORTENBAUGH – D. MIRHADY (eds.), *Peripatetic Rhetoric after Aristotle*, New Brunswick, 1994, σσ. 217-42. [ιδ. σ. 219: ο Πάρδος αντλεί από Ιω. Διακόνου σχολιασμό στο *Περὶ Μεθόδου*]
- _____, “Byzantine criticism and the uses of literature”, εις: A. MINNIS – I. JOHNSON (eds.), *The Cambridge History of Literary Criticism*, vol. 2: *The Middle Ages*, Cambridge Univ. Press, 2005, σσ. 669-692, ιδ. 683. [αναφορικά με τα πρότυπα που προτείνει ο Γρηγόριος]
- CORCELLA A., “Una testimonianza sulle Προλαλιαί di Procopio e Coricio di Gaza nel *Περὶ Λογογραφίας*”, *Segno e Testo* 8 (2010), 247-64. [Ο συντάκτης του *Περὶ λογογραφίας*, κατά πολλούς ο Γρηγόριος Πάρδος, στο σημείο που πραγματεύεται τα ἐγκώμια, αναφέρεται στον Προκόπιο Γαζαίο και στον Χορίκιο ως μάρτυρες της αρχαίας πρακτικής της σύνθεσης *προασμάτων* ξεχωριστών από τους λόγους. Εννοεί σαφώς τις διαλέξεις, δηλ. τις εισαγωγικές ομιλίες, οι οποίες διακρίνονταν ακόμη ως αυθύπαρκτες οντότητες στα μεσαιωνικά *coipora* του Προκ. και του Χορ. Κατά τον συντάκτη του έργου, ήταν αυτές οι *διαλέξεις* που οδήγησαν στην σύγχρονη του πρακτική της έναρξης εγκωμίων με αφηγηματικά προοίμια περιέχοντα μύθους κλπ. Αυτό το τμήμα του *Περὶ λογογραφίας*, κατά τον ~, θα πρέπει μάλλον να χρονολογηθεί προς το τέλος του 12ου αι., όταν η χρήση τέτοιων προοιμίων ήταν πολύ συνήθης στους ρήτορες.]
- DAVIDSON GLADYS R., *The Minor Objects*, [= Corinth XII], Princeton 1952, no. 2754 [‘Ο ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος. / Σφραγὶς Κορίνθου ποιμένος Γρηγορίου (χρονολογεί 1125)].
- ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ Θ., *Κοσμάς ὁ Μελωδός. Βίος καὶ ἔργο*, [Ἀνάλεκτα Βλατάδων, 28], Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη, 1979, σποράδην. [για ερμηνεία κανόνων Κοσμά από Γρηγόριο]
- DONNET D., “Précisions sur les œuvres profanes de Grégoire de Corinth”, *Bulletin Inst. Hist. Belge Rome* 37 (1966), 81-97.
- _____, “La place de la syntaxe dans les traités de grammaire grecque, des origines au XII siècle”, *Ant. Class.* 36 (1967), 22-48.
- ÉMEREAU C., “Hymnographi Byzantini, quorum nomina in litteras digessit notulisque adornavit”, *EO* 22 (1923), 419-39, ιδ. σ. 431.
- FORTENBAUGH W. W., “Theophrastus, Fragment 70d: Less, not More”, *Class. Phil.* 81 (1986), 135-140. [παράλληλη έκδ. κειμ. Ιω. Γαληνού & Γρηγ. Πάρδου από το *Περὶ Μεθόδου*, και δη το κομμάτι που αφορά στον Θεόφραστο]
- _____, *Theophrastus of Eresus. Sources for his Life, Writings, Thought & Influence. Commentary*, vol. 8: *Sources on Rhetoric and Poetics*, [Philosophia Antiqua, vol. 97], Brill, Leiden-Boston, 2005, σσ. 45-46, 200-207. [Γρηγ. Πάρδος & Ιω. Γαληνός χρησιμοποίησαν μία κοινή πηγή για τον σχολιασμό τους στο *Περὶ μεθόδου*]

- GÄRTNER H., “Zur byzantinischen Nebenüberlieferung von Demetrios *περί ἑρμηνείας*”, εις: H.-G. BECK – A. KAMBYLIS – P. MORAUX (eds.), *KYKLOS, Griechisches und Byzantinisches Rudolph Keydell zum neunzigsten Geburtstag*, De Gruyter, Berlin, 1978, σσ. 78-87.
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, αρ. 18, σ. 26.
- GERBER TH., *Quae in Commentario a Gregorio Corinthio in Hermogenem scriptis vetustiorum commentariorum vestigia deprehendi possint*, diss., Kiliae, 1891.
- GIANNOULI ANTONIA, *Die beiden byzantinischen Kommentare zum Grossen Kanon des Andreas von Kreta. Eine Quellenkritische und Literarhistorische Studie*, [Wiener Byzantinischen Studien, 26], Wien, 2007, σποράδην.
- GLUCKER J., “Thucydides I 29, 3, Gregory of Corinth and the *Ars interpretendi*”, *Mnemosyne*, 4th series, 23/2 (1970), 127-49. [βλ. σ. 137 : ο ~ **είχε χφ του Θουκ. με σχόλ.**]
- HOCK R. F., “Cynics and Rhetoric”, εις: S. E. PORTER (ed.), *Handbook of Classical Rhetoric in the Hellenistic Period, 330 B.C. – A.D. 400*, Brill, Leiden - New York - Köln, 1997, σσ. 755-773. [για χρεία αποδιδόμενη στον κυνικό Διογένη στα σχόλ. του Γρηγ. στον Ερμογένη, ed. WALZ, VII, σ. 1181.14-17]
- HÖRANDNER W., “A Cycle of Epigrams on the Lord’s Feasts in Cod. Marc. Gr. 524”, *DOP*48 (1994), 117-33. [αρκετά επιγρ. έχουν παράλληλα σε Πρόδρομο & Πάρδο]
- _____, “Pseudo-Gregorios Korinthios, «Über die vier Teile der perfekten Rede»”, *Medioevo Greco* 12 (2012), 87-132. [πρώτη κριτική έκδ. μίας πραγματείας, που συχνά βρίσκεται ενσωματωμένη στο έργο του Γρηγορίου στα χφφ]
- HÖRANDNER W. & PAUL ANNELIESE, “Zu Ps.-Psellos Gedichte 67 (Ad monachum superbum) und 68 (Ad eundem)”, *Medioevo greco* 11 (2011), 107-137. [είναι πολύ πιθανό ότι τα δύο ποιήματα εγράφησαν από τον Πάρδο διότι : **i.** στο δεύτερο εξ αυτών γίνεται αναφορά στους: Ψελλό, Πισίδη, Χριστοφόρο (Μυτιληναίο), Λέοντα (Χοιροσφάκτη), Θεοφύλακτο Βουλγαρίας, άρα *terminus post quem* είναι η περίοδος μετά την ακμή του τελευταίου, δηλ. post 1126. **ii.** αναφέρεται ρητώς ότι τόσο ο συντάκτης όσο και ο παραλήπτης των ποιημάτων είναι μοναχοί. **iii.** Στο δεύτερο ποίημα γίνεται εκτενής αναφορά στα ποιητικά μέτρα και τις διαλέκτους, και ο Γρηγόριος είναι γνωστό ότι ασχολήθηκε με τέτοια ζητήματα]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 79, 84f, 87, 91· II, σσ. 14f, 16f, 25, 30f, 33, 59, 122.
- JORDANOV, *Corpus*, II. [σφραγ. Γεωργίου Πάρδου, 11ος αι., αρ. 558, σ. 335: *Θεοτόκε βοήθει Γεωργίω το Πάρδο* – μάλλον συγγενής του ~, αρ. 559, σφραγ. Λέοντος Πάρδου]
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 226-27. [Πάρδος για Ψελλό]
- _____, “Classical Scholarship in Twelfth-Century Byzantium”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 1-43, ιδ. σσ. 13, 15-17, 20-40.
- A. K(AZH DAN), s.v. Pardos, Gregory, ODB, vol. III, σ. 1587.
- KENNEDY, *Greek Rhetoric*, σσ. 315-16. [για σχολιασμό Πάρδου στο *Περί Μεθόδου* κλπ]
- KLINKE G., *Quaestiones Aeschineae Criticae*, Leipzig, 1897. [Πάρδος & Αισχίνης]
- ΚΟΜΙΝΗΣ Α., “Γρηγορίου τοῦ Κορίνθου ἐξηγήσεις εἰς τοὺς ἱεροὺς λειτουργικοὺς κανόνας Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ Κοσμά τοῦ Μελωδοῦ”, *Akten des XI. Internationalen Byzantinistenkongresses, München, 1958*, C.H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung, München, 1960, σσ. 248-53.
- _____, *Γρηγόριος Πάρδος, μητροπολίτης Κορίνθου, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ*, Ρώμη-Αθήνα, 1960.
- _____, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα καὶ οἱ ἐπιγραμματικοί*, [Αθηνά. Σειρά διατριβῶν καὶ μελετημάτων, 3], Αθήνα, 1966, ιδ. σσ. 155-56.

- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σ. 422, no. 566 [‘Ο ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος. / Σφραγὶς Κορίνθου ποιμένος Γρηγορίου]
- MAAS P., “Zur Datierung des Gregorios von Korinth”, *BNJ* 2 (1921), 53-55. (= *Kleine Schriften*, ch. 131, σσ. 492-94).
- MENCHELLI MARIELLA, “Bibliologia dell’ *ad Demonicum*: osservazioni sulla tradizione manoscritta e sulla scansione in sentenze”, εις: P. ODORICO (ed.), «*L’ Éducation au Gouvernement et à la Vie*». *La Tradition des «Règles de Vie» de l’Antiquité au Moyen-Âge. Actes du colloque international, Pise, 18 et 19 mars 2005*, [Autour de Byzance, 1], Centre d’études byzantines, néo-helleniques ed sud-est européennes, Paris, 2009, σσ. 45-73. [ιδ. σσ. 71-72 για τον ρόλο του Γρηγορίου στην χφ παράδοση του έργου]
- MANFREDINI M., “Un testimone ignorato del *Περὶ συντάξεως λόγων* di Gregorio di Corinto: il Vind. Phil. Gr. 254”, *Codices Manuscripti* 31 (2000), 41-46.
- MAVROMMATIDES PENELOPE, “Unbekannte Handschriften des Kommentars von Gregorios Pardos zum Canon pentecostalis [von Ioannes Damaskenos]”, εις: I. VASSIS, G.S. HENRICH, D.R. REINSCH (hrsg.), *LESARTEN. Festschrift für A. Kambylis zum 70. Geburtstag, dargebracht von Schülern, Kollegen und Freunde*, De Gruyter, Berlin – N.Y., 1998, σσ. 110-18.
- METTE H. J., *Die Fragmente der Tragödien des Aischylos*, [Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin/ Schriften der Sektion für Altertumswissenschaft, Bd. 15], Akademie Verlag, Berlin, 1959. [το κακώς αποδοθέν στον Γρηγόριο *περί τρόπων* διασώζει κάποια αποσπάσματα ή αναφορές σε απολεσθέντα έργα του Αισχύλου]
- MONTANA F., “I canoni giambici di Giovanni Damasceno per le fest di Natale, Teofania e Pentecoste nelle esegesi di Gregorio di Corinto”, *Koinonia* 13 (1989), 31-49.
- _____, “Zenone di Cizio citato da Gregorio di Corinto”, *Maia* 47 (1995), 175-82.
- MORSBACH L., “Gregor von Korinth über der dorischen Dialekt”, *Rheinisches Museum für Philologie* 31 (1876), 567-81.
- MULLER B. A., “Gregorios, Metropolit von Korinth”, *Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie der Class. Altertumswissenschaft*, VII 2 (1912), cols. 1848-1852.
- NEGRI MONICA, “Alcune precisazioni sul rapporto tra Gregorio di Corinto ed Eustazio di Tessalonica”, *Studi Classici e Orientali* 43 (1993), 83-94.
- _____, “Pindaro «in piazza»: uno strano caso della tradizione indiretta”, *Athenaeum* 86 (1998), 539-46.
- ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΥ – ΝΟΤΑΡΑ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ, “Καταλογογράφησης τοῦ ἀρχείου Σπ. Λάμπρου”, *ΕΕΦΣΠΑ*, περ. Β’, 21 (1974-77), 265-358. [βλ. ιδ. σ. 304: μεταγραφή σχεδους Γρηγ. Πάρδου από cod. *Conv. Soppr.* 2 από Σπ. Λάμπρο]
- PICCIARELLI M., “Les réflexions sur les cas chez les grammairiens byzantins”, εις: P. SWIGGERS – A. WOUTERS (eds.), *Syntax in Antiquity*, [Orbis Supplementa, 23], Peeters, Louvain-Paris-Dudley, M.A., 2003, σσ. 255-282, ιδ. σσ. 265-66. [για σύνταξη πλαγίων πτώσεων με προθέσεις μέσα από το *Περὶ συντάξεως τοῦ λόγου* Γρηγ. Πάρδου]
- PONTANI, *Sguardi su Ulisse*, σ. 159.
- PRICE WALLACH BARBARA, “Ps.-Hermogenes and the Characterizing Oath”, *GRBS* 22 (1981), 257-67. [βλ. ιδ. σσ. 261, 266-67 για παρατηρήσεις του Γρηγο. Πάρδου έργο του ψευδο-Ερμογένη *περί μεθόδου δεινότητος*]
- RHOBY A., “Aspekte des Fortlebens des Gregor von Nazianz in byzantinischer und postbyzantinischer Zeit”, εις: M. GRÜNBART (ed.), *Theatron, Rhetorische Kultur in Spätantike und Mittelalter / Rhetorical Culture in Late Antiquity and the Middle Ages*, [Millennium-Studien / Millenium Studies, 13], De Gruyter, Berlin, 2007, σσ. 409-17, ιδ. σ. 414.

- ROBINS R.H., *The Byzantine Grammarians. Their Place in History*, Berlin – New York, 1993, ιδ. ch. 9, σσ. 163-172.
- ROILLOS, *Amphoteroglossia*, σσ. 46-7, 117, 236-7, 245, 273, 276.
- PALUMBO STRACCA B.M., “Per il testo della sezione megarese degli *Acarnesi* di Aristofane: la testimonianza di Gregorio di Corinto”, *Helikon* 35-38 (1995-98), 77-86.
- Tusculum Lexikon, s.v. Πάρδος, Γρηγόριος ή Γεώργιος, σ. 395.
- VALIAVITCHARSKA VESSELA, “Byzantine Oratorical Rhythm and the Classical Heritage”, *JÖB* 59 (2009), 213-227. [ιδ. σ. 221, όπου αναφέρεται στον ορισμό από τον Γρηγόριο του όρου *πάρισον* => υποκατηγορία του ρυθμού]
- VAN DER VALK M., “On the Lexicographer Gregorius Corinthius”, *Mnemosyne* 39 (1986), 399.
- ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ Γ.Κ., “Γρηγόριοι Μητροπολίται Κορίνθου”, *BZ* 21 (1912), 145-49.
- WARTELLE A., *Histoire du texte d’Eschyle dans l’antiquité*, [Collection d’Études Anciennes], Societe d’Edition «Les Belles Lettres», Paris, 1971. [σσ. 345 n. 2: ο Γρηγόριος διασώζει αποσπάσματα από απολεσθείσες τραγωδίες].
- WILSON N.G., *Scholars of Byzantium*, Duckworth, London, 1983, ch. 9.ii, σσ. 184-190.
- XHARDEZ D., “Le *Περί Διαλέκτων* de Grégoire de Corinthe: Inventaire préalable à l’histoire du texte”, *Byz* 59 (1989), 283-90.
- _____, “Un nouveau manuscrit du *Περί Διαλέκτων* de Grégoire de Corinthe: le Vat. gr. 1481”, *Scriptorium* 43 (1989), 266-68.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Στον **Cod. Par. gr. 2925**: versus in Skylitzem et Gregorium grammaticum, f. 5v, βλ. OMONT, t. III, σ. 60 (?). => στίχοι του Τζέτζη

171. Πεδιαδίτης Βασίλειος /Άγιοπαυλίτης [= ό Χορδός (?)] =

- i. *μαίστωρ τῆς σχολῆς τοῦ Ὀρφανοτροφείου*
- ii. *ἐπίσκοπος Κερκύρας*

ΕΡΓΑ :

I) ORATIONES

1. Τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου κυροῦ Βασιλείου τοῦ Πεδιαδίτου λόγος εἰς τὸν ἀγιώτατον καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχη, edd. Κ.Α. ΜΑΝΑΦΗΣ– Ι.Δ. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα. α΄. Συνοδικὴ ἀπόφασις καὶ λόγοι, β΄. Σχέδη”, *ΕΕΒΣ* 49 (1994/98), 1-62, ιδ. σσ. 30-37. [ἀπὸ τοῦ cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 274v-277 – ο λόγος ἀπευθύνεται μάλλον στὸν πατριάρχη Βασ. Καματηρό]
2. Τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου κυροῦ Βασιλείου τοῦ Πεδιαδίτου λόγος εἰς τὸν ἀγιώτατον καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχη κυρὸν Νικήταν τὸν Μουντάνη, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ – ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 16-29. [ἀπὸ τοῦ cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 372v-377]

II) SATIRA

1. <ἀκέφαλος νεκρικός διάλογος>, ed. Κ.Α. ΜΑΝΑΦΗΣ, “Ἀνέκδοτος νεκρικός διάλογος ὑπαινισσόμενος πρόσωπα καὶ γεγονότα τῆς βασιλείας Ἀνδρονίκου Α΄ τοῦ

Κομνηνοῦ”, *Ἀθηνᾶ* 76 (1976-77), 308-22, κείμεν. στις σσ. 14-22. [cod. Fitzwilliam Museum 29, ff. 3-7]

III) EPISTULAE

1. Τοῦ αὐτοῦ (sc. Βασιλείου τοῦ Πεδιαδίτου) πρὸς τὸν διδάσκαλον κύριον Κωνσταντῖνον τὸν Στιλβὴν ἀρχιερατεύσαντος τοῦ Πεδιαδίτου ὅτε ταύτην ἔπεμψε πρὸς τὸν αὐτὸν Στιλβῆν, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Κερκυραϊκὰ ἀνέκδοτα*, Ἀθήνα, 1882. σσ. 42-49, κείμεν. στις σσ. 48-49.
2. Ἐπιστολὴ τοῦ παναγιωτάτου μητροπολίτου Κέρκυρας κυροῦ Βασιλείου πρὸς τὸν πάπαν Ῥώμης, ed. Κ.Α. ΜΑΝΑΦΗΣ, “Ἐπιστολὴ Βασιλείου Πεδιαδίτου μητροπολίτου Κερκύρας πρὸς τὸν πάπαν Ἰννοκέντιον Γ’ καὶ ὁ χρόνος πατριαρχείας Μιχαὴλ Δ’ τοῦ Αὐτωρειανοῦ”, *ΕΕΒΣ* 42 (1975-76), 429-40, κείμεν. στις σσ. 435-38.
3. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ἔχουσα καὶ ἔκφρασιν ἀλώσεως ἀκανθιδῶν, ed. Α. ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτη ἔκφρασις ἀλώσεως ἀκανθίδων”, *ΗΧ* 23 (1981), 284-98, κείμεν. στις σσ. 296-298. [cod. Fitzwilliam Museum 29, ff. 7-9]

IV) SCHEDAE

1. («Τοῦ Κερκύρων»), ὁ συγγραφέας ευχαριστεῖ τὴν Θεοτόκο γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ ἐξ ἀμέτρων συμφορῶν, ὁμολογώντας συνάμα τὴν ενοχὴν του, ἴσως δε γράφτηκε μετὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ Πεδιαδίτη ὡς κληρικοῦ, inc.: Καὶ πάλιν πρὸς σὲ τὴν ἀκήρατον νοῦν καὶ διάνοιαν... – des.: ... κατὰ ποταμῶν ἐκχέων πρὸς αἰσχύνην. – *Marc. gr. XI, 31*, f. 280v, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ –ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 38-39.
2. («Τοῦ Κερκύρων»), ὁ συγγραφέας ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς μαθητὲς ἀσθενούντος συναδέλφου του, τὸν ὁποῖο ἀναπληρώνει, μοιρολογώντας συνάμα γιὰ τὴν δικὴν του κακὴν υγιάν, inc.: Ἐπειδήπερ οἶομαι φίλον τὸ μοχθεῖν περὶ λόγους, νέων ὁμήγυρις... – des.: ... τῶν εὐτελῶν γὰρ μὴ καταφρονητέον – *Marc. gr. XI, 31*, f. 282v, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ –ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 40-41.
3. («Τοῦ Κερκύρων»), ὁ συγγραφέας ἐκφράζει ἰκανοποίησιν γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν μαθητῶν τοῦ στις ἐξετάσεις τῆς σχεδιογραφίας ποὺ διεξάγονταν στὰ ἀνάκτορα, ἀναπολεῖ παλαιότερες ἐπιτυχίες καὶ πανηγυρίζει διότι ἀπέπλυσε τὸ ὄνειδος προηγούμενων ἀποτυχιῶν τῶν μαθητῶν του, ἴσως καὶ τῆς δικῆς του καταδίκης, inc.: Πάλαι μὲν φιλοτίμως εἶχον αἱ πανηγύρεις... – des.: ... τοὺς ἐν ζάλῃ κλύδωνος (-ας cod.) ἐγκαθορμίσει – *Marc. gr. XI, 31*, f. 285v, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ –ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 41-43.
4. («Τοῦ Κερκύρων κυροῦ Βασιλείου»), ὁ συγγραφέας παραπονεῖται γιὰ τὴν *ποδοκάκη* ποὺ τὸν βασανίζει, inc.: Σὺ μὲν καὶ αὐθις πόθεν ἦκεις, λογεμπόρων χορέ, ... – des.: ... καὶ σῶν βαδίζειν ἐντολῶν δοίης τρίβον. – *Marc. gr. XI, 31*, f. 288v, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ –ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 43-44.
5. («Τοῦ Κερκύρων»), ἐγκώμιον τοῦ πατριάρχου Χαρίτωνα, inc.: Ἐν εὐσταθεῖ λογισμῶ καὶ διανοίᾳ τῶ ὄντι ... – des.: ... Τῶ γοῦν ἀνυψώσαντι καὶ στήσαντι σε <.....>. – *Marc. gr. XI, 31*, f. 291r, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ –ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 44-46.
6. («Τοῦ αὐτοῦ»), ἐγκώμιον τοῦ πατριάρχου Λουκά Χρυσοβέργου, inc.: Πάρεστι καὶ νῦν καθορᾶν, ὧ φιλότης, ... – des.: ... ἦν ἡ καθ’ ἡμᾶς δυστυχεῖ δυσγλωττία. – *Marc. gr. XI, 31*, f. 291v, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ –ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 46-48.

7. («Τοῦ αὐτοῦ»), ο συγγραφέας δικαιολογεί την πρακτική οργανώσεως αγώνων σχεδωγραφίας και για τους μαθητές μικρότερων τάξεων σε κάποιο οικείο του που είχε εκφράσει αμφιβολίες για την σκοπιμότητά τους, inc.: Ἄλλ' ἐγὼ σε, ὦ βέλτιστε, παρασκευάσαιμ' ἂν ἐγνωκέναι ὅτι ... – des.: ... τῶν ἐντελῶν μάθησιν ἐντελεστέραν. – **Marc. gr. XI, 31**, f. 292r, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ –ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 48-49.
8. <ανεπίγραφο – αποδιδόμενο στον Πεδιαδίτη>, ο συγγραφέας παραπονείται για την *ποδοκάκη* που τον βασανίζει, αλλά και για τις δολοπλοκίες των αντιπάπων του, οι οποίοι διαστρεβλώνοντας τους λόγους του τον κατηγορούν ασύστολα, inc.: Ἴδου καὶ φιλίαν καὶ ἀρχαίαν συνήθειαν ἐσέβου πρῶην, φίλη μοι κεφαλή. ... – des.: ... τὰ συμπαραμένοντα μὴ παραδράμης. – **Marc. gr. XI, 31**, f. 279r, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ –ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 49-52.
9. («Τοῦ ἁγιοπαυλίτου μαΐστορος κυροῦ Βασιλείου τοῦ Χορδοῦ»), δεν είναι εξακριβωμένο αν ο παραπάνω ταυτίζεται με τον Πεδιαδίτη, αλλά πιθανό· ο συγγραφέας αναφέρεται στην σύλληψη της αγίας Ἄννας, inc.: Ἐπ' Ἄνναν καὶ σύ με, φιλότης, τὸν λόγον τρέψαι τὴν σήμερον ... – des.: ... ἤνεγκεν εἰς φῶς, ἡγιασμένον τόκον. – **Vat. Pal. gr. 92**, ff. 180v-181, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ –ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 52-53. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 122]
10. («Τοῦ ἁγιοπαυλίτου μαΐστορος κυροῦ Βασιλείου»), σύντομο κείμενο κατά της φιλαργυρίας καὶ περὶ της ελεημοσύνης, inc.: [Ο]ὕδὲ νῦν, ὦ φιλότης, διὰ τὸ περιττὸν μοι τῶν τοῦ σώματος πόνων ... – des.: ... καὶ τὸ σκότος πῶς καὶ τὸ πῦρ πῶς ἐκφύγης; – **Vat. Pal. gr. 92**, f. 208v-209, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ –ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 53-55. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 161]
11. («Τοῦ ἁγιοπαυλίτου μαΐστορος κυροῦ Βασιλείου τοῦ Κερκύρα [sic]»), εγκώμιο της αγίας Ἄννας, inc.: [Ο]ὕτω μὲν οἱ τῆς παρθένου γονεῖς, ἐπεὶ δυστυχῶς τὸν βίον εἶχον, ... – des.: ... τὴν τῆς παλαιᾶς κατάρας ἀναιρέτιν – **Vat. Pal. gr. 92**, f. 209r-210, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ –ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 55-56. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 162]
12. («Τοῦ νυνὶ ἁγιοπαυλίτου μαΐστορος κυροῦ Βασιλείου τοῦ τοῦ Κερκύρων»), εγκώμιο μικροῦ μαθητοῦ διακριθέντος στη σχεδωγραφία, inc.: [Π]ολλοὶ μὲν τρέχουσιν, οὓς πρὸς παλαιστραν ἐγείρει καὶ πρὸς δρόμους ... – des.: ... σελασφοροῦντες θαλερὸν νίκης φάος – **Vat. Pal. gr. 92**, f. 234r-235, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ –ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 56-58. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 207]
13. («Τοῦ νυνὶ ἁγιοπαυλίτου μαΐστορος κυροῦ Βασιλείου τοῦ τοῦ Κερκύρων»), ηθοποιία με θέμα (πρβλ. τα σχέδη 179 & 190 με το ίδιο ακριβῶς θέμα): «τίνας ἂν εἴποι λόγους ἢ Σάρρα πρὸς τὸν Ἀβραάμ μέλλοντα θῦσαι τὸν Ἰσαάκ», inc.: [Κ]αὶ ὑμᾶς, ὦ τέκνα, δεῖ τὴν ἄμιλλαν εἰσελθεῖν, ἵνα μὴ λήθη τελεία ... – des.: ... τολμήματος γέμουσαν ἀναιδεστάτου – **Vat. Pal. gr. 92**, f. 236v, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ –ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 59-61. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 209]
14. («Τοῦ αὐτοῦ»), σύντομος βίος του ιερομάρτυρος Ελευθερίου, inc.: † Ἐπὶ δις συγκροτουμένην ἀγωνίαν, φιλότης, καταλαμβάνουσα ἤκε αὖθις... – des.: ... καὶ συνερρώσαντο τῶν βροτῶν φύσεις – **Vat. Pal. gr. 92**, f. 237r, edd. ΜΑΝΑΦΗΣ – ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα”, σσ. 61-62. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 210]
15. («Τοῦ ἁγιοπαυλίτου μαΐστορος κυροῦ Βασιλείου»), inc.: [Κ]ατηφειῶν εἶδομαι ἐστὶ σοὶ ὦ νέε κ(αὶ) ἀλγῶν ὄλος ὀρῶμαι ... – des.: ... εἴπερ πόρρωθ(εν) εἶναι μαστίγ(ων), πλήρη τὲ κάμὲ δεικνύ(ειν) θυμηδίας – **Laur. Plut. 71,32**, ff. 278r-v.

V) VERSUS

1. <Στίχοι άσεβείς κατά τοῦ θείου δόγματος ... άσεβείας μεστοί ...>, (μάλλον απολεσθέντες), βλ. παρακάτω, το κείμενο της καταδίκης του, στίχ. 27-28.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGELOV D., “Domestic opposition to Byzantium’s alliance with Saladin: Niketas Choniates and his Epiphany oration of 1190”, *BMGS* 30 (2006), 49-68. [βλ. υποσημ. 40: τίτλος του λόγου σε **Cod. Marc. gr. XI,22** αναφέρει ότι τα Θεοφάνεια του 1190 η θέση του *Μαΐστορος των Ρητόρων* ήταν κενή· ο Browning [*Byz* 33 (1963), 21] υποθέτει ότι μεταξύ 1186-89 η θέση κατείχε ο Πεδιαδίτης, άποψη που κατά ~ χρειάζεται περισσότερη διερεύνηση]
- ATANASOVA MARIA, “Être «hérétique» à Byzance à l'époque des Comnènes”, *Revue Belge de Philologie et d'Histoire* 87 (2009), 533-43. [περί της χρήσεως του όρου αιρετικός και αίρεση στην περίπτωση του ~ & η χρήση της σχετικής ορολογίας στον 12ο αι.]
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 623, 665.
- BENEŠEVIĆ V., *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tomus I: *Codices manuscripti notabiliores bibliothecae monasterii Sinaitici eiusque metochii Cahirensis, ab archimandrita Porphyrio (Uspenski) descripti*, St. Petersburg, 1911, [ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965], βλ. σ. 280.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 20-22.
- _____, “Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας XI.31”, ιδ. σ. 512.
- CAVALLO G., “En barbares χωρίοις. Riflessioni su cultura del centro e cultura delle periferie a Bisanzio”, εις: *Byzantina-Metabyzantina. La périphérie dans le temps et l'espace. Actes della 6e séance plénière organisée par Paolo Odorico dans le cadre su XXe International Congrès d'études Byzantine, Collège de France-Sorbone, Paris 19-25 Aout 2001*, [Dossiers Byzantines, 2], Centre d'études byzantines, néo-helleniques ed sud-est européennes, Paris, 2003, σσ. 77-106.
- CRESCI LIA RAPHAELLA, “Byzantina II”, *Atti Accad. Pontaniana* N.S. 40 (1991), 383-90. [1. περί χωρίου Πλουτάρχου σε λόγο του Βασ. Πεδιαδίτη στον **cod. Escur. Y-II-10**]
- CRISCUOLO U., “Note filologiche II”, *Bolletino della badia greca di Grottaferrata* 34 (1980), 185-92. [για ρητορικά σχήματα, π.χ. *σικρολογία*, σε λόγο του Βασ. Πεδιαδίτη στον **cod. Escur. Y-II-10**]
- _____, “Note filologiche IV”, *Atti Accad. Pontaniana* N.S. 39 (1990), 403-11. [ειδ. 1., για χωρίο κωμ. Αντιφάνη, fr. 304 ed. ΚΟΟΚ, σε λόγο Πεδιαδίτη σε **cod. Escur. Y-II-10**]
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 28.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 127, 235.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σ. 252.
- A. K(AZH)DAN, s.v. Padiadites, Basil, ODB, vol. III, σσ. 1614-1615.
- KAZHDAN A. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1984 [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007], σσ. 256-258.
- LABATE A., “Basilio Padiadite”, εις: *Polyanthema. Studi in onore di S. Costanza*, vol. 2, Messina, 1992, σσ. 63-72.
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Επιστολαί Περιβλεπτηνοῦ καὶ Βασιλείου Κερκύρας”, *NE* 16 (1922), 119. [ο ΛΑΜΠΡΟΣ εντόπισε τα σχέδια, αλλά τα θεώρησε επιστολές]
- ΛΟΥΚΑΚΙ, *Discours annuels*, σποράδην.

- NICOL D.M., *The Despotate of Epiros*, Oxford, 1957, σσ. 38, 77, 80, 82, 85, 142.
- _____, “The Papal Scandal”, εις: D. BAKER (ed.), *Studies in Church History XIII: The Orthodox Churches and the West*, Oxford, 1976, σσ. 141-68 [= IDEM, *Studies in Late Byzantine History and Prosopography*, Variorum Reprints, London, 1986, II], ιδ. σσ. 151-53.
- PRINZING G., “A Quasi Patriarch in the State of Epiros: The Autocephalus Archbishop of «Bulgaria» (Ohrid) Demetrios Chomatenos”, *ZRVI* 41 (2004), 165-182. [βλ. ιδ. σ. 172, όπου η αναφορά ότι υπήρξε πιθανώς **μαθητής** του Πεδιαδίτη· πρβλ. *Ponemata Diaphora*, ed. Prinzing, no. 8]
- _____, “Epirus und die ionischen Inseln im Hochmittelalter. Zur Geschichte der Region im Rahmen des Thema Nikopolis und der Inselthemen Kerkyra und Kephallenia im Zeitraum ca. 1000-1204”, *Südost-Forschungen* 56 (1997), 1-25, ιδ. σ. 23.
- SIEBEN H.J., “Basileios Padiadites und Innozenz III. Griechische versus lateinische KonzilsidEE im Kontext des 4. Lateranense”, *Annuario Historiae Conciliorum* 27/28 (1995/6), 249-74.
- TIMPLALEXI, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρικά ζητήματα στο έργο του Πεδιαδίτη]
- *Tusculum Lexikon*, s.v. Πεδιαδίτης Βασίλειος, σ. 401.
- ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Ν.Γ., *Η Εκκλησία στην Ελλάδα κατά την Φραγκοκρατία*, Θεσσαλονίκη, 1981, σσ. 111, 251-58.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Η αναφορά του προσωνυμίου Χορδός είναι αινιγματική. Είναι πιθανόν ότι προέρχεται από την λέξη χορδή => χορδεύω (με την έννοια του συγκυκάζω -ὦ = συμφύρω, συνταράσσω, αναταράσσω, αναμειγνύω, συγχέω κλπ.: υπάρχει και η σημασία του φτιάχνω λουκάνικα, συμπλέκω έντερα κλπ, βλ. LSJ⁹, s.v. και ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ, τόμ. 15, s.v. Βλ. και Μ. ΚΟΚΟΣΖΚΟ, “Some Technical Terms from Greek Cuisine in Classical and Byzantine Literature”, *Eos* 95.2 (2008), 269-83, ιδ. σ. 270· πρβλ. και την επιστ. 104 του Τζέτζη, ed. LEONE, σσ. 150-52, που επιγράφεται: *Ἰωάννης ὁ Τζέτζης τῶ σφῶ ἀνδραπόδω Δημητρίῳ Γοβίνῳ τῶ εὐωνυμῆ ἀποδράσκασαντι μὲν τῆς τούτου χειρὸς ἐν δὲ τῇ Φιλίππου πόλει χορδεύοντι*). Ἴσως αυτό το προσωνύμιο να αποδόθηκε στον Βασίλειο περιπαικτικά υπό την έννοια ότι με τους ασεβείς στίχους του προκάλεσε κάποια αναταραχή στους κόλπους της Εκκλησίας ή μία πιο πεζή, αλλά πάντως όχι απίθανη, ερμηνεία θα ήταν ότι το προσωνύμιο σχετιζόταν με κάποιου είδους επαγγελματική ενασχόληση μέλους/μελών της οικογενείας του;
- Για το κείμενο της καταδίκης του Πεδιαδίτου βλ.: Σημείον συνοδικόν γεγονός ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τοῦ ἁγιοπαυλίτου κυροῦ Βασιλείου διὰ τὰ κατὰ τοῦ δόγματος γραφέντα παρ’ αὐτοῦ, τοῦ μετὰ ταῦτα ἀποκαταστάντος καὶ γεγονότος Κερκύρας, ed. Κ.Α. ΜΑΝΑΦΗΣ, στὸ: Κ.Α. ΜΑΝΑΦΗΣ– Ι.Δ. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Βασιλείου Πεδιαδίτου Ἀνέκδοτα ἔργα. α’ Συνοδικὴ ἀπόφασις καὶ λόγοι, β’ Σχέδη”, *ΕΕΒΣ* 49 (1994/98), 1-62, ιδ. σσ. 13-15. [ἀπὸ τον cod. *Sinait. gr. 1117*, ff. 299r-v]
- Σῶζεται σφραγίδα κάποιου Βασιλείου Πεδιαδίτη στο μουσεῖο του Kayseri. Χρονολογεῖται ὁμως στο πρώτο μισό του 11ου αι. και ανήκει στον *κατεπάνω* της Αντιοχείας πρώτα (1037-1040) και της Σικελίας ἔπειτα (1040-1041) Βασ. Πεδιαδίτη, στον οποίο αναφέρεται ο Κεκαυμένος και ο Σκυλίτζης, και ὄχι στον ημέτερο, βλ. J.-C. CHEYNET, “Les ducs d’Antioche sous Michel IV et Constantin IX”, εις: CLAUDIA SODE – SAROLTA TAKÁCS (eds.), *NOVUM MILLENIUM, Studies on Byzantine History and Culture dedicated to Paul Speck, 19 December 1999*, Ashgate, Aldershot, 2001, σσ. 53-63. [βλ. ιδ. σσ. 54-55: *Βασιλ(εία) βέστ(η) (καὶ) κατεπάν(ω) Αντηοχ(είας) τῶ Πεδιαδ(ι)τ(η)*]. Βλ. ἀκόμη SOPHIE MÉTIVIER, “Sceaux des Musees de Kayseri et de Niğde (Cappadoce byzantine)”, *SBS* 10 (2009), 61-74, ιδ. αρ. 2, σσ. 62-63.]
- Για μνεία σε κάποιον Κων/νο Πεδιαδίτη, αυτοκρατορικό *γραμματικό*, fl. ca. 1189, βλ. MARY WHITBY (ed.), *Byzantines and Crusaders in non-Greek sources, 1025-1204*, [Proceedings of the British Academy, 132], Oxford Univ. Press, 2007, σ. 72.
- Τον 13ο αιώνα είναι γνωστός κάποιος Αλέξιος Πεδιαδίτης ἀπὸ την Κέρκυρα ἀπὸ γνωμοδοτικὴ πράξη του Ἰωάννου Αποκαύκου, που χρονολογεῖται στα 1222. Το ἴδιο άτομο, που απαντᾶ επίσης και σε δύο γνωμοδοτήσεις του Δημητρίου Χωματηνού, δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί αν πρόκειται για συγγενή του Βασιλείου Πεδιαδίτη (που είναι μάλλον και το πλέον πιθανό). Βλ. ΔΑΦΝΗ ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ, “Ακίνητη εκκλησιαστικὴ περιουσία. Ἐνα κερκυραϊκό ἔθιμο του 13ου αιώνα”, *Επετηρὶς του Κέντρου Ερεῦνης της Ἱστορίας του Ἑλληνικοῦ Δικαίου* 41 (2008), 131-142.

- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 88, σσ. 91-92. [για άλλα μέλη της οικογένειας]
- Για μνεία σε κάποιον Ισαάκιο Πεδιατίτη, βλ. JORDANOV, *Corpus*, II, αρ. 562.

172. **Περιβλεπτηνός Νικήτας** = i. (διδάσκαλος στην Σχολή του Άγίου Παύλου)

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDAE

1. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ κυροῦ Νικήτα»). Περί μέθης, inc.: Ἴνός ὡς τῶν λογισμῶν μέθη φθαρτική τῆς σώματος ... – des.: ... καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ κατασβέσας ἐντεῦθεν. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 133r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 33]
2. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ κυροῦ Νικήτα»). Παραινετικό, ακολουθεῖ σύντομο γραμματικό σχόλιο, inc.: Οὐκ ἔστι παισὶ τοῦδε κάλλιον γέρας | ἢ πατὴρ ἐσθλοῦ κάγαθοῦ πεφυκέναι | τοῦτο τὸ καλῶν πεπλούτηκας με καὶ σύ, ᾧ παιδίον... – des.: ... γενοῦ τε τούτῳ πρόξενος θυμηδίας | καὶ σαυτὸν ὠφέλησον ὀλβίσας λόγοις. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 134v-135r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 38]
3. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ κυροῦ Νικήτα»). Περί των εξετάσεων στη σχεδोगραφία, inc.: Εἰ μὲν καὶ ἄλλων ἀγωνισμῶν ἔστι προκηρύττειν ... – des.: ... ἅπαντες ἴτε τῆδε σὺν προθυμίᾳ. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 142r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 53]
4. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ»). Σχέδος φυσιογνωστικού περιεχομένου περί χηνῶν καὶ γεράνων (πρβλ. Αἰλιανοῦ, *De nat. Anim.*, 5, 29 καὶ 3, 13)³⁹, inc.: Φασὶν οἱ ἱστορικοὶ ὅτι τὰ χηνῶν λίθοι ἐμβάλλουσι τῷ στόματι ... – des.: ... ὕπνου γὰρ αὐτὴν ἐξανιστᾶ ταχέως | καὶ πάλιν εἰς γρήγορον αὐτὴν ὀτρύνει | καὶ πρὸς φυλακὴν τῶν τραπεισῶν (-τῶν cod.) εἰς ὕπνον. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 166v-167r = «[Τοῦ] [Π]εριβλε|[πτ]ηνοῦ κυρ(οῦ) | [Νι]κήτ(α)», cod. Laur. Plut. 71,32, f. 279v (ο τίτλος στην αριστερή ὠα σώζεται αποσπασματικά, λόγω της σταχώσεως ἢ ανασταχώσεως του κώδικος) [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 103]
5. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ»). Εγκώμιο για τον γιο ενός πλουσίου που ἔχασε τὸν πατέρα του, inc.: Μέλλε μὲν ποτε οἶκος ὄδ' ἀφνειὸς καὶ ἀμύμων ... – des.: ... λόγος γὰρ ἐκλείσει καὶ σὸν πατέρα. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 182r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 124]
6. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ»). Δοκίμιο σχεδोगραφικοῦ διαγωνισμοῦ με ἀνάλογο θέμα, inc.: [Κ]αὶ πάλιν ὅσοι πρὸς τὸ πονεῖν διημερεύετε καλλίσταις, σὺν προθυμίᾳ πρὸς ἀγωνισμὸν ... – des.: ... μεταβαλεῖσθε καὶ πόνους ἀνευδότως | ὄκνου προτιμήσητε καὶ σχοιήτέ μοι | καιροῦ καλοῦντος τὴν νίκην τὴν ἐν λόγοις. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 216r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 174]
7. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ»). Ἀσκηση για το μαθητὴ του Γεώργιο, που μόλις ἀνάρρωσε, με θέμα τους ἀρχαίους ἀγῶνες, inc.: [Μ]ὴ ἐκταράττου, τὴν πάλην ὑπαισιῶν ᾧ Γεώργιε ... – des.: ... ἀλλ' εἰς παρηγόρημα τῆς μακρᾶς νόσου | τὰ τῆς δοκιμῆς εἰς βραχὺ συσταλτέον | καὶ τῷ σαφεῖ μάλιστα συγκεραστέον· | σὺ δ' ἀκριβῶς μέτελθε τὰ γεγραμμένα. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 218r-219r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 178]
8. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ κυροῦ Νικήτα τὸ βιβλίον ὁ θεολόγος»). Παράφραση του ποιήματος του Γρηγορίου Ναζιανζηνού II, 1, 55 (PG 37, 1399-1401): «ἀποτροπὴ τοῦ πονηροῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ κλήσις», inc.: [Φ]εῦγ' ἀπ' ἐμῆς κραδίης ὁ ἠπῶν

³⁹ Βλ. το ἀρθρο της L. MARCHESELLI LOUKAS για τις σημειώσεις στο ἴδιο ἔργο στον κώδ. Marc. gr. 487.

- δόλια κατ' ἐμοῦ ... – des.: ... τοῦτον οὐχ αἰρούμενος. - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 222r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 185]
9. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ κυροῦ Νικήτα»). Παράφραση αποσπάσματος ἀπὸ μελέτη τοῦ Λιβανίου (*Declam.* 26, 24-27: ἔκδ. FOERSTER, τόμ. VI, σσ. 527-529). Ἀκολουθεῖ σύντομο γραμματικό σχόλιο, inc.: [Ὁ]ρᾶτε με, ὦ βουλή, συντετηκότα· ἡμέρας κόπτομαι, νυκτὸς διαφθείρομαι ... – des.: ... οὐδ' ἄνευ πλείστων μόρον ἔξεστιν ἐν τῇ πόλει λόγων ἰδεῖν. - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, f. 227r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 195]
10. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ κυροῦ Νικήτα»). Αναφέρεται στοὺς αποστόλους Πέτρο καὶ Παῦλο, inc.: [Ὁ]ί μαθηταὶ πάντως μιμήσονται τὸν διδάσκαλον ... – des.: ... ψυχὴ μία σώμασιν ἐν δυοῖ ξένωσ | ἐπεὶ Πέτροσ Παῦλόσ τε καὶ Παῦλοσ Πέτροσ. - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 229r-230r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 200]
11. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ»). Inc.: Ὡσ οὖν ἐν τούτοις ἡμῖν ὑπῆρχεν ... – des.: ... δοκεῖ μοι εἶσεσθε. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 278r.
12. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ»). Inc.: Πρὸ μικροῦ, παῖδες, τοῖς ὑμῶν τελεωτέροις ... – des.: ... πρὸς τὴν κατ' ἐχθρῶν ἀποδύεται μάχην. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 280r.
13. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ»). Inc.: Οὐκ ἔστιν ὁ παρόντες ... – des.: ... ἀλλ' ἐκποδῶν γένοιο μῖσος τῶν λόγων. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 282v.
14. («Τοῦ αὐτοῦ») [τοῦ Περιβλεπτηνοῦ; μεσολαβεῖ ἓνα ἀνώνυμο excerptum στο f. 283r]. Inc.: Χριστὲ ἄναξ ὅσ ἀγναῖς ποτε σταυροειδῶσ ... – des.: ... δώσω τὸ σὸν ὄνομα. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 283v.
15. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ»). Inc.: Ἄδει μὲν ὁ κύκνος παρόντος σύντονον μέλοσ... – des.: ... ἄδειν ἐθέλων. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 284r, ed. I. D. POLEMIS, “Philologische und historische Probleme in der schedographischen Sammlung des Codex Marcianus gr. XI.31”, *Byz 67* (1997), 252-63, αρ. 3, σσ. 260-261.
16. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ»). Inc.: Ἦδομαι τὰ νῦν καινοτομηθέντα ... – des.: ... νέοσ περ ἐὼν πολεμιστόσ. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 289r, ed. I. D. POLEMIS, “Philologische und historische Probleme in der schedographischen Sammlung des Codex Marcianus gr. XI.31”, *Byz 67* (1997), 252-63, αρ. 4, σσ. 261-262.
17. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ»). Inc.: Ταῦτα μὲν οὕτω συνέβη ... – des.: ... καὶ ζυγὸν δουλικόν. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 292r.
18. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Δέξασθε τὸ τῆσ δοκιμῆσ καὶ αὐτοί ... – des.: ... πρὸς κάμινον ἐκκεκαυμένην. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 292v.
19. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ»). Inc.: Ἐποίησάμην, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, τοῦτο ἐκ γυναικόσ ... – des.: ... ἀλλ' οὐ τῶ πατρί. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 293r.
20. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Ἀποπνίγομαι νῆ τοὺσ λόγουσ ἀποπνίγομαι ... – des.: ... τοῦ ἐπαινεῖσθαι θέλοντοσ. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 293r.
21. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Οἶδα ὡσ κατέσχον πέδασ σχεδογράφοι ... – des.: ... τοῦ βίου κατηγορῶν ματαιότητοσ. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 293v.
22. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Βάλλε βάλλε βολαῖσ ἀφθονωτέραισ ... – des.: ... μὴ λοιδολεῖσθαι (sic). - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 293v.
23. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Πάρειμι τὴν ἐλευθερίαν, ὦ ἄνδρες ... – des.: ... ἡ κοινὴ ἡδομένη. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 294r.
24. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Τίσ σοι τῶν πρόσθεν, στρατηγέ, προσήκων ... – des.: ... ἀρετὴν κατ' ἀξίαν. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 294v, ed. I. D. POLEMIS, “Philologische und historische Probleme in der schedographischen Sammlung des Codex Marcianus gr. XI.31”, *Byz 67* (1997), 252-63, αρ. 2, σσ. 259-260.
25. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Εὔγε καὶ ὡσ δὴ εἰργάσω μοι... – des.: ... λαμβάνων διδασκάλοσ. - **cod. Marc. gr. XI, 31**, f. 294v.

26. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Μὴ κατόκνει μακρὰν πορεύεσθαι ... – des.: ... ἐπὶ τὸν βίον. – cod. **Marc. gr. XI, 31**, f. 295r.
27. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Ἡδόμην ἂν ἐὰν ἤκωσι (ἤκῶσι cod.) σὺν κυρίῳ ἡμῖν ... – des.: ... δίδου. – cod. **Marc. gr. XI, 31**, f. 295v.
28. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Ἀποκνίση καὶ ἄλλοτε μικρὸν ... – des.: ... σφάττειν ἀήρ (sic). – cod. **Marc. gr. XI, 31**, f. 296r.
29. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Τῶν μὲν τῆς ἀριστείας τρόπων ... – des.: ... λόγον ἐχόμενον. – cod. **Marc. gr. XI, 31**, f. 296r.
30. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Μικρῶν ἄνωθεν λόγων ὡς συνέδριον διηγηματικῶν... – des.: ... ἀλλὰ τὰ παραμύθια. – cod. **Marc. gr. XI, 31**, f. 296v.
31. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Ἐπελθέ μοι τὴν παλαιὰν διαθήκην καὶ τὴν νέαν ... – des.: ... ῥητῶν ἢ πρακτῶν. – cod. **Marc. gr. XI, 31**, f. 297r.
32. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Ὡ φιλάτη νίκη τὸ γλυκὺ πρᾶγμα ... – des.: ... πανταχοῦ πεφυκέναι. – cod. **Marc. gr. XI, 31**, f. 297v.
33. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Λέγουσιν ὅσοι μῆδων τὸ πάλαι ... – des.: ... τοῦτο ἐκεῖνο εἶναι μαθοῦσα (sed sententia non integra videtur). – cod. **Marc. gr. XI, 31**, f. 297v.
34. («Τοῦ αὐτοῦ»). Inc.: Φασὶ τινὲς τὸν ἀδελφὸν ἔναγχός σε ... – des.: ... τοῦ λογισμοῦ σου. – cod. **Marc. gr. XI, 31**, f. 298r.
35. («ἀνεπίγραφο»). Inc.: Κεναὶ μοι ἐλπίδες Γεώργ' αἰ ἐπὶ σοὶ ... – des.: ... Οὕτω ἰδικώτερον δεῖ με γράφειν. – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, f. 198r. [βλ. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, αρ. 10, σ. 280. [Σύμφωνα με τον ΠΟΛΕΜΗ, εἶναι πιθανόν ὅτι τὸ σχέδος εἶναι τοῦ Περιβλεπτηνοῦ, διότι ἀπὸ τὴν γραφίδα τοῦ προέρχονται δύο ἀκόμη που απευθύνονται στὸν μαθητὴ τὸ Γεώργιο, βλ. παραπάνω αρ. 7 & 25].
36. («Τοῦ Περιβλεπτηνοῦ»). Το σχέδος ἀποτελεῖ προτροπὴ γιὰ πράξεις φιλανθρωπίας, inc.: Εἴπερ ὦ φίλ' ὡς ἐλαφρὸν τὸ φορτίον τῆς ἐντολῆς ... – des.: ... κἂν μικρὸν ἀρκεῖ· πρὸς μικροὺς γὰρ τὸ σχέδος. – cod. **Laurent. Conv. Soppr. 2**, f. 206r. [βλ. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, αρ. 24, σ. 281.
37. [«Τοῦ Πε(ρι)βλεπτ(η)ν(οῦ) κυροῦ Νικήτ(α)»], inc.: Εἴ τις ὑμῶν, ὦ παρόντες, ἀκούει ὡς ἡ ἄρκτος οὐ βρέφη, ἀλλ' ἄσημά τινα τίκτει σαρκία καὶ ἀδιάρθρωτα, εἶτα τῇ γλώσσει λεαίνουσα ἐκτυποῖ ... – des.: κἂν γρηγορεῖ τὸν μόρον βλέπει πρὸ ὀφθαλμ(ῶν). – cod. **Vat. Reg. gr. PP Pii II 54**, ff. 401v- 403r [GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 32]

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας XI.31”, ιδ. σσ. 507, 508, 510, 517.
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, αρ. 3, σ. 25, σ. 32.
- GAUTIER, *Theophylacte d'Achrida*, II, επ. 97 & 101: Τῶ κυρῶ Ἰωάννη τῶ Περιβλεπτηνῶ, σσ. 494-97 & 512-13 ἀντιστοίχως. [συγγενῆς τοῦ Νικήτᾶ:]
- JORDANOV I., “Medieval Plovdiv according to sphragistic data”, *SBS* 4 (1995), 111-38. [σφραγ. Περιβλεπτηνοῦ, αρ. 35, σ. 135].
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 456.
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Ἐπιστολαὶ Περιβλεπτηνοῦ καὶ Βασιλείου Κερκύρας”, *NE* 16 (1922), 119. [ο ΛΑΜΠΡΟΣ ἐντόπισε τὰ σχέδη, ἀλλὰ τὰ θεώρησε ἐπιστολές]
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σ. 49 n. 147.
- SIMELIDIS CHR., *Selected Poems of Gregory of Nazianzus, I.2. 17; II.1.10, 19, 32: A Critical Edition with Introduction and Commentary*, [Hypomnemata. Untersuchungen zur Antike

und zu ihrem Nachleben, Bd. 177], Göttingen, 2009, σ. 77. [για παραφράσεις Γρηγ. Ναζιανζ. από Περιβλεπτηνό & διδακτική τους χρήση]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Στον 11ο αιώνα μαρτυρείται η ύπαρξη κάποιου Κων/νου Περιβλεπτηνού, ο οποίος δώρησε βιβλία στην Μονή του Χριστού Πανοικτίρμονος, βλ. *Διάταξη Ατταλειάτη*, 127.1767-68.
- Σώζεται επίσης σφραγίδα κάποιου *προέδρου* Ἰωάννου Περιβλεπτηνοῦ, που χρονολογείται στο τελευταίο τέταρτο του 11ου έως πρώτο τέταρτο του 12ου αι., βλ. ΣΤΑΥΡΑΚΟΣ, *Byzantinische Bleisiegel mit Familiennamen*, αρ. 208, σσ. 314-15: *Θεοτόκε βοήθει Ἰωάννη προέδρω τῷ Περιβλεπτηνῷ* –ο S. θεωρεί την ταύτισή του με τον αλληλογράφο του Θεοφυλάκτου Αχρίδος επισφαλή.

173. **Πέτρος** = i. *γραμματικός τῆς σχολῆς τῶν Χαλκοπρατείων* (11ος αι.: έτ. 1070)

Δεν είναι γνωστό κάτι περισσότερο για αυτόν τὸν Πέτρο, εκτός από το ότι έγραψε τον *cod. Par. gr. Suppl. 1096* του έτους 1070, σύμφωνα και με το βιβλιογραφικό σημείωμα: «έτελειώθη ἡ ἱερά κ(αί) πανάχραντος βίβλος αὕτη διὰ συνδρομῆς Κων(σταντίνου) πρε(σβυ)τ(έρου) τοῦ ἐν ἱερεῦσιν ἐλαχίστου τοῦ ἐκ πόθου ταύτην κτησαμένου [μην]ἰ ἰανουαρίῳ εἰς τὴν κ (:) ἔτους ,σφοη' ἰνδ(ικτιωνος) ἢ γραφεῖσα παρὰ χειρ(ός) Πέτρου γραμματικοῦ τ(ῆς) σχολῆς τ(ῶν) χαλκοπράτ(ων); οἱ ἀναγινώσκοντ[ες] δὲ ταύτην, εὐχεσθε ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τὸν Κ(ύριον):~ Ὡσπερ ξένοι χαίρουσιν...». Δεν είναι γνωστό κάποιο έργο του.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ASTRUC CHARLES – CONCASTY MARIE-LOUISE, *Catalogue des manuscrits grecs, III: Le Supplément grec, tome 3, numeros 901 a 1371*, Paris, Bibliothèque National de France, 1960, σσ. 227-228.
- LAKE K. & SILVA, *Dated Greek Miniscule Manuscripts to the Year 1200*, vol. IV: *Manuscripts in Paris, Part I*, The American Academy of Arts and Sciences, Boston Mass., 1935, αρ. 175, σ. 17, πίν. 299 & 300.
- VOGEL M. – GARDTHAUSEN V., *Die griechische Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig, 1909 [ανατύπ. G. Olms Verlag, Hildesheim, 1966], σ. 287.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Φαίνεται αρκετά δύσκολο, λόγω χρονολογικών διαφορών, ότι ο εν λόγω Πέτρος μπορεί να ταυτιστεί με τον γραμματικό Πέτρο, στον οποίο απευθύνει δύο ποιήματά του ο Χριστόφορος Μιτυληναίος, ed. M. DE GROOTE, *Christophori Mitylenaii versuum variorum collectio cryptensis*, Turnhout, 2012, αρ. 78 & 79, σ. 75.

174. **Πέτρος** = i. *μοναχός* (άγνωστος κατά τα άλλα)

ΕΡΓΟ :

I) VERSUS

1. Στίχοι ἐπιτάφιοι εἰς τὸν μακαρίτην φιλόσοφον κυρὸν Θεόδωρον τὸν Πρόδρομον, τὸν διὰ τοῦ ἀγγελικοῦ καὶ ἁγίου σχήματος μετονομασθέντα Νικόλαον, Πέτρου μοναχοῦ, ed. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Εἷς καὶ μόνος Πρόδρομος*, Οδησός, 1899, σσ. 15-18.
2. Ἐπίγραμμα εἰς τοὺς αὐτοὺς ἡρωϊκοὺς στίχους, γραφέντας ἐν πίνακι δι' ἐρυθρῶν καὶ φαιῶν γραμμάτων, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Εἷς καὶ μόνος Πρόδρομος*, σ. 18.
3. Τοῦ αὐτοῦ εἰς λουτρόν, *cod. Kair. Patr. (παλ. αριθ. ΡΟΖ'.787)*, βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Εἷς καὶ μόνος Πρόδρομος*, σ. 15.

* * *

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- HÖRANDNER, *Theodoros Prodromos*, σ. 32.
- ΚΑΖΗΔΑΝ Α. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1984 [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007], σσ. 114.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί αν ο εν λόγω μοναχός Πέτρος ταυτίζεται με τον Πέτρον τον φιλόσοφο, τον συντάκτη των αστρολογικών ποιημάτων, αν και ο χρόνος ακμής τους συμπίπτει περίπου, ή ακόμη και με τον Πέτρο τον Δαμασκηνό, το οποίο, αν και λιγότερο πιθανό (επί τη βάση της παράλειψης του επωνύμου στον κώδ. που παραδίδει τους επιταφίους στίχους), δεν μπορεί να αποκλεισθεί εντελώς.

175. **Πέτρος ὁ φιλόσοφος** = i. *διάκονος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας*,
 ἄγνωστο αν κατείχε καὶ κάποιο διδακτικὸ οφφίκιο – fl. ca. 1156-1169 μ.Χ.

ΕΡΓΑ :

I) EPISTULA

1. Ἐπιστολὴ Πέτρου φιλοσόφου εἰς τὸν πατριάρχη κῦρ Λουκᾶν, edd. D. BASSI-AE. MARTINI, *Catalogus Codicum Astrologorum Graecorum*, vol. IV: *Codices Italicos, praeter Florentinos, Venetos, Mediolanenses, Romanos*, Bruxelles, 1903, σσ. 156-158. [ἐκδ. ἀπὸ τὸν *cod. Neapol. gr. II C 33*, ff. 443v-446 – ἡ ἐπιστολὴ παραδίδεται καὶ ἀπὸ τοὺς κώδικες *Bodl. Arch. Selden supra 17*, ff. 168v-170v & *Barberinianus gr. 240*, ff. 186r-187r (εἰδὼ ἀνώνυμα)]· γαλλ. μτφρ. ANNE-LAURENCE CAUDANO, “«Le ciel a la forme d'un cube ou a été dressé comme une peau»: Pierre le philosophe et l'orthodoxie de savoir astronomique sous Manuel Ier Comnène”, *Byz 81* (2011), 19-73, μτφρ. στis σσ. 48-51.

II) TRACTATUS ASTRONOMICA

1. Τοῦ αὐτοῦ Πέτρου ἔκθεσις περὶ ἀστρονομίας (tit. cod. Bodl. Arch. Selden supra 17, cod. Neapol. gr. II C 33) – Πέτρου διακόνου καὶ φιλοσόφου ἔκθεσις περὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἄστρων (tit. cod. Venet. Marc. gr. II 186, cod. Paris. gr. 3085, κώδ. Διονυσίου 224) – Πέτρου διακόνου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας περὶ ἀστρονομίας (tit. κώδ. Κωνσταμονίτου 454), inc.: Πάντα φθαρτὰ καὶ τρεπτὰ τὰ κτιστὰ λέγειν τε καὶ φρονεῖν ὀφείλομεν ... –des.: ὅσοι δὲ ἀπὸ φλέγματος οὔτοι λυπηροὶ καὶ δειλοὶ ψυχροὶ καὶ ἀμνήμονες καὶ διαλελυμένοι, χαῦνοι, μαλακοί, μῶμοι, cod. Bodl. Arch. Selden supra 17, ff. 170v-185v [για τον κώδ. βλ. COXE, *Bodleian Library...*, σ. 594] = cod. Neapol. gr. II C 33, ff. 446-458v [για τον κώδ. βλ. PIERLEONI, *Catalogus cod. gr. Bibl. Neapolitanis*, I, σ. 290· D. BASSI-AE. MARTINI-F. CUMONT-A. OLIVIERI, *Catalogus Codicum Astrologorum Graecorum*, vol. IV : *Codices Italicos, praeter Florentinos, Venetos, Mediolanenses, Romanos*, Bruxelles, 1903, σ. 62-63] = cod. Venet. Marc. gr. II 186, ff. 74v-81 [για τον κώδ. βλ. ΜΙΟΝΙ, *Bibl. Divi Marci Ven., Cod. gr. Mss*, I.2, σ. 117] = cod. Paris. gr. 3085 [εἶναι το μόνο ἔργο στον κώδ. αὐτό του 16ου αι., που αποτελείται ἀπὸ 6 φφ. μόνον, βλ. ΟΜΟΝΤ, *Inventaire Sommaire des Mss grecs*, III, σ. 105] = κώδ. Κωνσταμονίτου 454, fasc. 5 [για τον κώδ. βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. I, σ. 40] = κώδ. Διονυσίου 224, σσ. 969-985 [για τον κώδ. βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. I, σ. 370] = cod. Paris. gr. 854, ff. 192v-197r [εἰδὼ το ἔργο παραδίδεται ἀνώνυμα – για τον κώδ. βλ. P. BOUDREAUX – F. CUMONT, *Catalogus Codicum Astrologorum Graecorum*, tom. VIII pars 4: *Codices Parisini*, Brussels, 1921, σ. 5] = cod. Marc. gr. XI, 31, f. 301v (τμήμα μόνον ἀπὸ το στίχο: Οἱ τῆς ἡμῶν ἐκκλησίας διδάσκαλοι ἴσον τῆς γῆς τὸν ἥλιον ἀπεφήναντο κ.ε. ≈ CRAMER, σ. 373.28-30 κ.ε. ?) [για τον κώδ. βλ. ΜΙΟΝΙ, *Bibl. Divi Marci Ven., Cod. gr. Mss*, III, σ. 165]· τμηματικὴ ἐκδ. ὑπὸ τον τίτλο: Περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἡλίου, σελήνης, ἀστέρων, χρόνου καὶ ἡμερῶν, ed. J. A. CRAMER, *Anecdota Graeca e codd. manuscriptis Bibliothecae Regiae Parisiensis*, vol. I, Oxford, 1839 [ανατύπ. G. Olms Verlag, Hildesheim, 1967], σσ. 370-382. Το προοίμιο, πιθανότατα, του ἔργου βρίσκεται μεμονωμένο και ως ἐξῆς: <Petrus diaconus et philosophus, De cyclo et indictione>, cod. Par. gr. 929, ff. 97r-100r. [για τον κώδ. βλ. ΟΜΟΝΤ, *Inventaire Sommaire des Mss grecs*, I, σ. 178]· ed. ANNE-LAURENCE CAUDANO, “«Le ciel a la forme d’un cube ou a été dressé comme une peau»: Pierre le philosophe et l’orthodoxie de savoir astronomique sous Manuel Ier Comnène”, *Byz* 81 (2011), 19-73, κείμε. στις σσ. 52-72.

III) RESPONSIONES CANONICAE

[δεν ανήκουν στον εν λόγω Πέτρο]

1. Ἐρωτήματα, ἅπερ ἔλυσεν ὁ τιμιώτατος χαρτοφύλαξ, κύριος Πέτρος, καὶ διάκονος τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐν ἔτει ,ςχ´ (6600=1091/92), edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Ε´, σσ. 369-372.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BASSI D. – MARTINI AE., *Catalogus Codicum Astrologorum Graecorum*, vol. 4: *Codices Italici*, Brussels, 1903, σ. 155. [για το πρόσωπο του Πέτρου]
- BECK, *Vorsehung und Vorbestimmung*, σσ. 77-78 (για την επιστολή περὶ της αστρολογίας στον πατριάρχη Λουκά Χρυσοβέργη – πολύ σωστά ο BECK βάσει των χρονολογικών δεδομένων απορρίπτει την ταύτιση του εν λόγω Πέτρου με τον διάκονο και χαρτοφύλακα Πέτρο, ο οποίος επιλύει τα κανονικῆς φύσεως ἐρωτήματα).

- CAUDANO ANNE-LAURENCE, “«Le ciel a la forme d’un cube ou a été dressé comme une peau»: Pierre le philosophe et l’orthodoxie de savoir astronomique sous Manuel Ier Comnène”, *Byz* 81 (2011), 19-73.
- MAGDALINO P., *L’Orthodoxie des Astrologues. La science entre de dogme et la divination à Byzance (VIIe – XIVe siècle)*, [Réalités byzantines Nouveautés, 12], Paris, 2006, σσ. 128, 138, 145.
- TIHON ANNE, “Sul identità del astronomo Alim”, *Archives internationales d’histoire des sciences* 39 (Rome, 1989), 3-21 [=EADDEM, *Études d’astronomie byzantine*, ch. IV], ιδ. σσ. 8, 13.
- _____, “Enseignement scientifique à Byzance”, *Organon* 24 (Wroclaw, 1988), 89-108 [=EADDEM, *Études d’astronomie byzantine*, ch. IX], ιδ. σ. 102 & n. 11.
- _____, “Astrological Promenade in Byzantium in the Early Byzantine Period”, εις: P. MAGDALINO – MARIA MAVROUDI (eds.), *The Occult Sciences in Byzantium*, La Pomme d’Or, Geneva, 2006, σσ. 265-290, ιδ. σ. 270. [η κοσμολογία του Πέτρου είναι βασισμένη στη Βίβλο & στους Πατέρες της Εκκλησίας, είναι δηλ. εκείνη του Κοσμά Ινδικοπλεύστη & της σχολής της Αντιοχείας, πρβλ. ANNE-LAURENCE CAUDANO, “Un univers sphérique ou voulté ? Survivance de la cosmologie antiochienne à Byzance (XIe et XII s.)”, *Byz* 78 (2008), 66-86.]

176. **Πρόδρομος** = (ερημίτης μοναχός στον Σκάμανδρο, *μαίστωρ* & μαθητής του **Καλοήθους**, ένας εκ των διδασκάλων του Νικηφόρου Βλεμμύδη, δίδασκε μαθηματικά)

ΕΡΓΟ :

Δεν είναι γνωστό κάποιο έργο του εν λόγω Προδρόμου, ή δεν έχει σωθεί κάτι.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- CACOUROS M., “Το αριστοτελικό υπόμνημα στο Βυζάντιο και οι μη ευρέως γνωστές πλευρές του: χαρακτηριστικά, τάσεις και προοπτικές”, *Υπόμνημα στη Φιλοσοφία* 4 (2006), 155-190. [ο διουπόστατος χαρακτήρας της λογικο-φυσικής επιτομής του Βλεμμύδη οφείλεται μάλλον στον τρόπο με τον οποίο αυτός γνώρισε το αριστοτελικό *corpus* στα χρόνια της μαθητείας του κοντά στον Πρόδρομο]
- CONSTANTINIDES, *Higher Education*, σσ. 8 και n., 9, 22 n., 31, 65, 115, 137, 156, 158.
- FESTA N., *Theodori Ducae Lascaris Epistulae CCXVII*, Firenze, 1898, appendix III: Niciphorae Blemmidae Epistulae XXXIII, ιδ. ep. XXII, σ. 310.13-18: « ... και ό έμός μαίστωρ ό Πρόδρομος ένός έγεγόνεισαν διδασκάλου τουϊ Καλοήθους εκείνου τουϊ Μαδύτων».
- MACRIDES RUTH J., *George Acropolites. The History. Introduction, translation and commentary*, [Oxford Studies in Byzantium, 4], Oxford University Press, 2007, σ. 8 n. 29.
- MUNITIZ J. (ed.), *Nicephori Blemmydae, Autobiographia sive curriculum vitae necnon Epistula Universalior*, [Corpus Christianorum, Series Graeca, 13], Brepols-Turnhout, 1984, I PA 6₅ [σ. 5] , I PA 8₃ [σ. 6], I PA 9₃₋₄ [σ. 7], I PA 11₃ [σ. 7].

177. **Πρόδρομος Θεόδωρος** = i. διδάσκαλος στη Σχολή του Ορφανοτροφείου
ii. μαίστωρ τῶν ρητόρων (πιθανώς)

ΕΡΓΑ :

I) **CARMINA HISTORICA**

1. Στίχοι εἰς τὴν στεφηφορίαν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ed. W. HÖRANDNER, *Theodoros Prodromos, Historische Gedichte* [Wiener Byzantinischen Studien, XI], Wien, 1974, σσ. 177-184 (συμπεριλαμβανομένων εἰσαγωγῆς καὶ σχολιασμοῦ).
2. Στίχοι ἡρώοι εἰς τὴν βασίλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς, σσ. 185-190.
3. Τῷ πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ κῦρ Ἰωάννη τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κασταμόνος, ed. HÖRANDNER, σσ. 192-198.
4. Εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κασταμόνος ἐπινίκιον πρόοδον τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ δεκάστιχα πολιτικά· τοῖς δήμοις, ed. HÖRANDNER, σσ. 201-212.
5. Ὡς ἀπὸ τῆς πόλεως δεκάστιχα παρακλητικά τῷ αὐτοκράτορι πρὸς τὸ καθίσει ἐφ' ἄρματος· τοῖς δήμοις, σσ. 213-218.
6. Ἐκφρασις διὰ στίχων ἡρωικῶν τῆς ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κασταμόνος προελεύσεως τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, ed. HÖRANDNER, σσ. 219-228.
7. Ἐπιτάφιοι τῇ μακαρίτιδι βασιλίσση Ῥωμαίων κυρᾷ Εἰρήνη· ὡς ἀπὸ τῆς κειμένης, ed. HÖRANDNER, σσ. 229-232.
8. Τῷ μεγαλονίκῳ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ Κασταμόνος ἀλώσει καὶ Γάγγρας, ed. E. KURTZ, "Unedierte Texte aus der Zeit des Kaisers Johannes Komnenos", *BZ* 16 (1907), 69-119, ἐδῶ σσ. 75-83· ed. HÖRANDNER, σσ. 233-243.
9. Ὕμνος τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει· τοῖς δήμοις, ed. HÖRANDNER, σσ. 244-247.
10. Ὕμνος τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ βαπτίσει Χριστοῦ γεννήσει· τοῖς δήμοις, ed. HÖRANDNER, σσ. 248-251.
11. Τῷ αὐτοκράτορι μετὰ τὰ κατὰ Κιλικῶν καὶ Πάρθων καὶ Σύρων καὶ ὅλης Ἀρμενίας Πέρσας ληισαμένῳ ἐν ἀκαρεῖ καὶ μυρίαν ἐλάσαντι λείαν· τοῖς δήμοις, ed. HÖRANDNER, σσ. 252-260.
12. Τῷ μεγαλονίκῳ πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κομνηνῷ ἀθλοθετοῦντι τῇ πολιτείᾳ τὰ ἵππικά· τοῖς δήμοις, ed. HÖRANDNER, σσ. 261-264.
13. Εἰς γάμον βασιλικὸν παιάνις· τοῖς δήμοις, ed. HÖRANDNER, σσ. 265-267.
14. Εἰς ἕτερον γάμον βασιλικὸν παιάνις· τοῖς δήμοις, ed. HÖRANDNER, σσ. 268-270.
15. Τῷ αὐτοκράτορι ἐξερχομένῳ κατὰ Περσῶν τὸ δέκατον, ed. HÖRANDNER, σσ. 271-275.
16. Τῷ μεγαλονίκῳ πορφυρογεννήτῳ καὶ αὐτοκράτορι κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κομνηνῷ κατὰ Περσῶν ἐξερχομένῳ τὸ δέκατον, ed. HÖRANDNER, σσ. 276-285.
17. Δεκάστιχοι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν στρατεύσαντα καὶ πάλιν κατὰ Περσῶν εὐκτῆριοι ληφθέντες ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, ed. HÖRANDNER, σσ. 286-301.
18. Τῷ βασιλεῖ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐξέλευσιν ἐν τῷ Λωπαδίῳ διάγοντι, ed. HÖRANDNER, σσ. 302-308.
19. Στίχοι ἐπὶ τῷ αὐτοκράτορι Ἰωάννη ἐκ Περσῶν νικητικῶς ἐπανήκοντι, ὅτε καὶ τὴν Καισάρειαν παραστήσεσθαι ἔμελλεν, εἰ μὴ λιμῶ καὶ χειμῶνι ἢ τε ἵππος καὶ ὁ στρατὸς κατειργάσθη, ed. HÖRANDNER, σσ. 309-318.

20. Εισιτήριοι ἐπὶ τῇ νυμφευθείσῃ ἐξ Ἀλαμανῶν τῷ πορφυρογεννήτῳ κῦρ Μανουὴλ καὶ σεβαστοκράτορι, ed. P. MATRANGA, *Anecdota Graeca e MSS Bibliothecis Vaticana, Angelica, Barberiana, Vallicelliana, Medicea, ndobonensi*, vol. II, Roma, 1850, σσ. 552-54· ed. HÖRANDNER, σσ. 319-322.
21. Εἰς εἰκόνα τοῦ ὑπεραγάθου σωτῆρος Χριστοῦ, ὡς ἀπὸ βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου, ed. HÖRANDNER, σσ. 323-324.
22. <Auf eine Heiliges Grab; aus dem Munde des Kaisers Ioannes>, ed. HÖRANDNER, σσ. 325-327.
23. Εἰς τοὺς παῖδας τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσαακίου ὡς ἀπὸ τοῦ βασιλέως, ed. HÖRANDNER, σσ. 328-329.
24. Τῷ μεγαλονίκῳ αὐτοκράτορι κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, ed. HÖRANDNER, σσ. 330-334.
25. Στίχοι ἐπιτάφιοι μεγαλονίκῳ πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ὡς ἀπὸ τοῦ κειμένου, ed. HÖRANDNER, σσ. 335-339.
26. Πρόγραμμα εἰς τὸν τάφον (τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου του Κομνηνοῦ) ἡρωϊκόν, ed. HÖRANDNER, σσ. 340-341.
27. Ἰλαστήριοι εἰς τὸν Χριστόν ὡς ἀπὸ τοῦ βασιλέως, σσ. 342-343.
28. Εἰς τὸν τάφον τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, ed. HÖRANDNER, σ. 344.
29. Ἐπίγραμμα εἰς τὸν τάφον του μακαρίτου βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, ed. HÖRANDNER, σσ. 345-347.
30. <An Kaiser Manuel zu seinem triumphalen Einzug Weihnachten 1149>, ed. HÖRANDNER, σσ. 348-362.
31. <Weihnachtshymnus>, ed. HÖRANDNER, σσ. 363-365.
32. <Weihnachtshymnus>, ed. HÖRANDNER, σσ. 366-367.
33. <Epiphanie-Hymnus>, ed. HÖRANDNER, σσ. 368-370.
34. <Dankgebet der Kaiserin Eirene, der Gattin Manuels, an die Theotokos>, ed. HÖRANDNER, σ. 371.
35. Εἰς τὸν κύκλον, ἐν ᾧ εἰσιν ὁ Χριστός, ἡ θεοτόκος καὶ ὁ Πρόδρομος καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος Μιχαήλ, ed. HÖRANDNER, σσ. 372-373.
36. Εἰς τὸν κύκλον, ἐν ᾧ ὁ Χριστός καὶ οἱ τρεῖς ἀρχιστράτηγοι, ed. HÖRANDNER, σ. 374.
37. Εἰς τὸν κύκλον, ἐν ᾧ ὁ Χριστός καὶ οἱ τρεῖς μεγαλομάρτυρες, ed. HÖRANDNER, σ. 375.
38. Εἰς τὴν σοφωτάτην πορφυρογέννητον καὶ καισάρισσαν κυρὰν Ἄνναν τὴν Δούκαιναν, περὶ τῶν ἑαυτοῦ, ed. HÖRANDNER, σσ. 377-381.
39. Ἐπιτάφιοι τῇ γυναικὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου, κυρᾷ Θεοδώρα, ed. KURTZ, "Unedierte Texte", σσ. 87-93· ed. P. GAUTIER, *Nicéphore Bryennios, Histoire*, CFHB IX, Bruxelles, 1975, I, σσ. 354-367· ed. HÖRANDNER, σσ. 382-389.
40. Ὡς ἀπὸ τοῦ πορφυρογεννήτου κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, ed. KURTZ, "Unedierte Texte", σσ. 107-109· ed. HÖRANDNER, σσ. 391-393.
41. Ἐπίγραμμα εἰς γραφὴν γραφεῖσαν τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κυροῦ Ἰσαακίου, ed. KURTZ, "Unedierte Texte", σ. 109· ed. HÖRANDNER, σσ. 394-395.
42. Εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κυρὸν Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν, ed. KURTZ, "Unedierte Texte", σσ. 110-111· ed. HÖRANDNER, σσ. 396-398.
43. Ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανυπερσεβάστου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Φορβηνοῦ κυροῦ Ἀλεξίου, ed. HÖRANDNER, σσ. 399-404.
44. Στίχοι πολιτικοὶ εἰς τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἀνδρονίκου, κυροῦ Ἀλεξίου, ed. HÖRANDNER, σσ. 405-412.

45. Στίχοι ἱαμβοὶ μονωδικοὶ ἐκ προσώπου τῆς σεβαστοκρατορίσεως ἐπὶ τῷ ταύτης ὁμόζυγι, ed. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Εἰρήνης σεβαστοκρατορίσεως ἀνέκδοτον ποίημα (1143), ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Πάτμῳ Βιβλιοθήκης*, Ἀθήνα, 1879, κείμεν. στὶς σσ. 17-29· ed. HÖRANDNER, σσ. 413-430.
46. Τῇ σεβαστοκρατορίσει περὶ ἐ[αυτοῦ], ed. HÖRANDNER, σσ. 431-433.
47. Εἰς λαμπάδα ἀποσταλεῖσαν εἰς εἰκόνα τῆς πανυπεράγνου, ed. HÖRANDNER, σ. 434.
48. Εἰς τὸν τάφον τοῦ κυροῦ Στεφάνου τοῦ Κοντοστεφάνου, ed. HÖRANDNER, σσ. 436-437.
49. Εἰς τὸν αὐτὸν ἐπιτύμβιοι, ed. HÖRANDNER, σσ. 438-439.
50. Ὅμοιοι εἰς τὸν αὐτόν, ed. HÖRANDNER, σσ. 440-442.
51. Εἰς τὸν ἅγιον Στέφανον ἐκ προτροπῆς τῆς Κοντοστεφανίνης τῆς συμβίου τοῦ Κοντοστεφάνου τοῦ ὑπὸ τῆς τετραραίας βληθέντος καὶ τελευτήσαντος, ed. HÖRANDNER, σ. 443.
52. <Εἰς τὴν σπάθην Ἀλεξίου τοῦ Κοντοστεφάνου>, ed. HÖRANDNER, σσ. 445-446.
53. Εἰς εἰκόνα ἔχουσαν τὸν Χριστὸν ἱστορημένον, ed. HÖRANDNER, σσ. 447-448.
54. Μονωδικοὶ ἐπὶ τῷ γαμβρῷ τῶν βασιλέων κυρῷ Μανουὴλ τῷ Ἀνεμᾶ, ed. HÖRANDNER, σσ. 449-458.
55. Εἰς κάτοπρον ἔχον ὄπισθεν γεγραμμένον τὸν ἥλιον, ed. HÖRANDNER, σ. 459.
56. Τῷ πρωτεκδικῶ καὶ νομοφύλακι κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Ἀριστηνῷ δις ὀρφανοτρόφῳ γενομένῳ: a. (δεν ἔχει τίτλο, ἱαμβικοὶ στίχοι), b. Τῷ αὐτῷ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἡρώδι c. Τῷ αὐτῷ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐλεγείῳ, d. Τῷ αὐτῷ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀνακρεόντειοι, {d. ed. S.G. MERCATI, “Sulle anacreontiche di Teodoro Prodromo”, *R. Accademia dei Lincei Rendiconti* 28 (1919), 426-38 [= IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 154-64]}· ed. HÖRANDNER, σσ. 460-468.
57. <An die Theotokos, im Auftrage des Andronikos Kamateros>, ed. HÖRANDNER, σσ. 469-470.
58. Εἰς τὸν τάφον Ἀθανασίου τοῦ ἡσυχαστοῦ στίχοι ἐπιτιμητικοὶ τοῖς τυμβωρύχοις, ed. HÖRANDNER, σσ. 471-472.
59. Εἰς Βαρέα τὸν καταφλυαρήσαντα αὐτοῦ τὸ τοῦ αἰρετικοῦ ὄνομα, ed. ΚΥΡΙΑΛΟΣ, *Ἱερογραφικὴ Ἀρμονία*, Κωνσταντινούπολη, 1802, σσ. 110-15· ed. HÖRANDNER, σσ. 473-488.
60. <Epitaph für Georgios Botaneiates>, ed. HÖRANDNER, σσ. 489-491.
61. Πρόγραμμα εἰς κοντάκιον ἔχον σχέδη τοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου, ed. HÖRANDNER, σσ. 492-493.
62. Εἰς τὸν μοναχὸν κῦρον Ἰωαννικίου, ed. HÖRANDNER, σ. 494.
63. <An die hl. Dreifaltigkeit, im Auftrage des Kontostephanos Alopous>, ed. HÖRANDNER, σσ. 495-496.
64. Στίχοι ἐπιτύμβιοι εἰς τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν κῦρον Κωνσταντῖνον τὸν Καμύτζην, ed. HÖRANDNER, σσ. 497-500.
65. Ἐπιτάφιοι στίχοι εἰς τὸν Τζικανδύλην Λέοντα, ed. V. VASILJEVSKIJ, “Надгробное стихотворение феодора продрома на льва тцикандиля (Das Grabgedicht des Theodoros Prodromos auf Leon Tzikandyles)”, *VV3* (1896), 579-81· ed. HÖRANDNER, σσ. 501-502.
66. Εἰς τὸν Παλαιολόγον κυρὸν Μιχαὴλ ἐπιτάφιοι, ed. HÖRANDNER, σσ. 504-505.
67. Εἰς τὸν αὐτὸν Παλαιολόγον, ed. HÖRANDNER, σ. 506.
68. Τῷ λογοθέτῃ κυρῷ Στεφάνῳ τῷ Μέλητι ἀπολογητικοὶ ἐπὶ τῇ ὑπερημερία τῆς εἰς αὐτὸν ἐλεύσεως, ed. HÖRANDNER, σσ. 508-509.
69. Τῷ λογοθέτῃ κυρῷ Στεφάνῳ τῷ Μέλητι, ed. HÖRANDNER, σσ. 510-511.
70. Ὡς ἀπὸ τῆς γυναικὸς τοῦ λογοθέτου πρὸς τὴν θεοτόκον, ed. HÖRANDNER, σσ. 512-513.
71. Στίχοι εἰς γραμματικὸν Θεόδωρον τὸν Στυπιώτην, ed. HÖRANDNER, σσ. 516-21.

72. Εἰς ἄνθρακα· ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κανικλείου, ed. HÖRANDNER, σσ. 522-524.
73. Εἰς ἐγχείριον τῆς ὁδηγητρίας, ed. HÖRANDNER, σσ. 525-526.
74. Εἰς τὸν πατριάρχην κυρὸν Θεόδοτον, ed. HÖRANDNER, σσ. 527-536.
75. <Epitaph für einen Anonymus>, ed. HÖRANDNER, σσ. 537-541.
76. Ἐπὶ τύμβῳ, ed. HÖRANDNER, σσ. 542-543.
77. Κατὰ τῆς νόσου ἠρῶοι, ed. HÖRANDNER, σσ. 544-546.
78. <Gegen die Krankheit>, ed. HÖRANDNER, σσ. 547-549.
79. Συντακτῆριοι Βυζαντίοις, ed. HÖRANDNER, σσ. 550-552.
Anhang. Ein Epitaph, ed. HÖRANDNER, σσ. 553-554.

II) ORATIONES

1. Τοῦ αὐτοῦ φιλοσοφώτατου καὶ λογιωτάτου κυρίου Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ εὐτυχεστάτου καίσαρος υἱοῖς, ed. A. MAI, *Nova Patrum Bibliotheca* VI 2, Roma, 1853, σσ. 414-16 (ανατύπ. στην PG 133, cols. 1397-1406).
ed. P. GAUTIER, *Nicéphore Bryennios, Histoire*, CFHB IX, Bruxelles, 1975, I, σσ. 340-354. [HÖRANDNER, no. 80]
2. Τοῦ αὐτοῦ μονωδία εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κῦρον Ἀνδρόνικον τὸν Κομνηνόν, ed. A. MAJURI, “Analecta Prodronea dal Vat. Gr. 305”, *Rendiconti della R. Acc. dei Lincei, Cl. di Scient. mor., stor. e filol.*, ser. V, XVII (1908), 521-35, ἐδῶ σσ. 521-28· ed. M.D.J. OP DE COUL, *Théodore Prodrome, Lettres et Discours. Édition, traduction, commentaire*, Thèse pour obtenir le grade de Docteur de l’Université Paris IV en Études Grecques, 2 vols., Paris, 2007, vol. I, σσ. 224-237. [HÖRANDNER, no. 81]
3. Λόγος εἰς τὸν πορφυρογέννητον κῦρον Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν, ed. E. KURTZ, “Unedierte Texte aus der Zeit des Kaisers Johannes Komnenos”, *BZ* 16 (1907), 69-119, ἐδῶ σσ. 112-117· ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 209-223. [HÖRANDNER, no. 82]
4. Τοῦ αὐτοῦ μονωδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ λογοθέτην κῦρον Γρηγόριον τὸν Καματηρόν, ed. MAJURI, σσ. 528-35· ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 238-251. [HÖRANDNER, no. 83]
5. Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινοπόλεως κῦρ Ἰωάννην, ed. K.A. ΜΑΝΑΦΗΣ, “Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου λόγος εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννην Θ’ τὸν Ἀγαπητόν”, *ΕΕΒΣ* 41 (1974), 223-42. [HÖRANDNER, no. 84]
6. Τοῦ αὐτοῦ μονωδία εἰς τὸν Ἁγιοθεοδωρίτην κῦρον Κωνσταντῖνον, ed. MAJURI, σσ. 535-40· ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 252-263. [HÖRANDNER, no. 85]
7. Τοῦ αὐτοῦ μονωδία εἰς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Τραπεζοῦντος κυρὸν Στέφανον τὸν Σκυλίτζην, ed. S.D. PAPADEMETRIU, *Johann II Metropolit von Kiev und Theodore Prodromos, Odessa*, 1902, σσ. 6-17· ed. L. PETIT, “Monodie de Théodore Prodrome sur Étienne Skylitzès métropolitain de Trébizonde”, *IRAİK* 8 (1902), 1-14· ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 264-286. [HÖRANDNER, no. 86]
8. Τοῦ αὐτοῦ εὐχαριστήριος τῷ νομοφυλάκι, πρωτεκδίκῳ καὶ ὀρφανοτρόφῳ κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Ἀριστηνῶ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 173-183. [HÖRANDNER, no. 87]
9. Τοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς γλώττης τοῦ ὀρφανοτρόφου καὶ νομοφύλακος κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Ἀριστηνοῦ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 184-197. [HÖRANDNER, no. 90]
10. Τοῦ αὐτοῦ εἰσιτήριος τῷ ὀρφανοτρόφῳ, πρωτεκδίκῳ καὶ νομοφυλάκι δις τὴν τοῦ ὀρφανοτρόφου ἀξίαν λαμβάνειν, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 198-208. [HÖRANDNER, no. 91]

III) EPISTULAE

- ✦ Μερικές εκ των επιστολών του Προδρόμου εξεδόθησαν από τον P. LAZZERI, *Miscellaneorum ex MSS Libris bibliothecae Collegii Romani Societatis Jesu*, II, σσ. 562-68 (4 επιστ.), ανατύπ. στην PG 133, cols. 1239A-1292A (17 επ.). Πληρέστερη, με πλούσια φιλολογικά και άλλα σχόλια, είναι η νέα έκδοση από τον M.D.J. OP DE COUL, *Theodore Prodrome, Lettres et Discours. Édition, traduction, commentaire*, Thèse pour obtenir le grade de Docteur de l'Université Paris IV en Études Grecques, 2 vols., Paris, 2007, [υπό έκδοση στο *Corpus Christianorum, Series Graeca*].
1. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή τῷ Ἐφόρῳ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 78-80. [HÖRANDNER, no. 110]
 2. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή τῷ λογοθέτῃ κυρίῳ Στεφάνῳ τῷ Μέλητι, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 81-83. [HÖRANDNER, no. 105]
 3. Τοῦ αὐτοῦ διὰ τὴν κατασχούσαν λοίμωξιν τῷ ὀρφανοτρόφῳ καὶ νομοφύλακι, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 84-88. [HÖRANDNER, no. 88]
 4. Τοῦ αὐτοῦ τῷ αὐτῷ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 89-93. [HÖRANDNER, no. 89]
 5. Τῷ μητροπολίτῃ Τραπεζοῦντος, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 94-100. [HÖRANDNER, no. 107]
 6. Ἐπιστολή τῷ αὐτῷ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 101-103. [HÖRANDNER, no. 92]
 7. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή Θεοδώρῳ (scil. Θεοδώρῳ Στυπιάτῃ), ed. M. GRÜNBART, "Zwei Briefe suchen ihren Empfänger: Wem schrieb Theodoros Prodromos [pp. 10 und 11 PG]? Mit Anhang: Neuedition der beiden Schreiben", *JÖB* 51 (2001), 199-214· ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 104-106. [HÖRANDNER, no. 108]
 8. Τοῦ αὐτοῦ τῷ αὐτῷ (scil. Θεοδώρῳ Στυπιάτῃ), ed. GRÜNBART, *ibid*· OP DE COUL, vol. I, σσ. 107-109. [HÖRANDNER, no. 109]
 9. Τῷ Λίζικι, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 110-111. [HÖRANDNER, no. 97]
 10. Τῷ αὐτῷ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 112-114. [HÖRANDNER, no. 98]
 11. Τοῦ αὐτοῦ τῷ Μιτᾶ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 115-117. [HÖRANDNER, no. 102]
 12. Τῷ αὐτῷ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 118-119. [HÖRANDNER, no. 103]
 13. Τῷ αὐτῷ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 120-122. [HÖRANDNER, no. 104]
 14. Τοῦ αὐτοῦ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 123-124. [HÖRANDNER, no. 111]
 15. Τοῦ αὐτοῦ τῷ λογοθέτῃ (scil. Στεφάνῳ Μέλητι), ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 125-128. [HÖRANDNER, no. 106]
 16. Τοῦ αὐτοῦ τῷ νομοφύλακι, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 129-131. [HÖRANDNER, no. 93]
 17. Τοῦ αὐτοῦ τῷ αὐτῷ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 132-134· ed. H. SENG, "Ein Brief des Theodoros Prodromus an der νομοφύλαξ Alexios Aristenos, Codex Baroccianus 131, f. 173r", *Medioevo Greco* 7 (2007), 261-62. [HÖRANDNER, no. 94]
 18. Τῷ αὐτῷ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 135-137. [HÖRANDNER, no. 95]
 19. Τῷ αὐτῷ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 138-140. [HÖRANDNER, no. 96]
 20. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τινά, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 141-142. [HÖRANDNER, no. 167]
 21. Τοῦ αὐτοῦ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 143-144. [HÖRANDNER, no. 168]
 22. <ἀνεπίγραφον>, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 145-148. [HÖRANDNER, no. 169]
 23. <ἀνεπίγραφον>, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 146-148. [HÖRANDNER, no. 169 bis]
 24. Τοῦ Προδρόμου πρὸς τὸν Ἰταλικόν, ed. R. BROWNING, "Unpublished Correspondence between Michael Italicus, Archbishop of Philippopolis, and Theodore Prodromos", *Byzantinobulgarica* 1 (1962), 279-97 [= IDEM, *Studies*, ch. VI]· ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 149-153. [HÖRANDNER, no. 101]
 25. Τοῦ αὐτοῦ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 154-155. [HÖRANDNER, no. 171]
 26. Τοῦ αὐτοῦ Εὐθυμίῳ, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 156-160. [HÖRANDNER, no. 172]

27. Τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ἐπιστολή πρὸς τὸν αὐτὸν κυρὸν Γρηγόριον ὅτε ἦλθε πρὸς τὸ νησίον ὁ ἀγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου ἀρρωστήσας παραιτησάμενος, ed. P. GAUTIER, “Les lettres de Gregoire, Higoumène d’Oxia”, *REB* 31 (1973), 203-27· ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 161-164. [HÖRANDNER, no. 99]
28. Τοῦ Προδρόμου ἀντίγραμμα πρὸς τὸν Ἰταλικόν, ed. OP DE COUL, vol. I, σσ. 165-171. [HÖRANDNER, no. 100]
29. Τοῦ αὐτοῦ πιπτάκιον πρὸς τὸν Βαρδαχλᾶν κυρὸν Κωνσταντῖνον ὡς ἀπὸ τῶν εὐχῶν τῆς μονῆς τῶν Πασχασιῶν, ed. M. OP DE COUL, “Deux inédits à l’ombre de Prodrome”, *JÖB* 56 (2006), 177-92· ed. OP DE COUL, *Théodore Prodrome, Lettres et Discours*, Paris, 2007, vol. II, σσ. 429-437. [HÖRANDNER, no. 165]
30. Τῷ ἀρχιδιακόνῳ, ed. OP DE COUL, “Deux inédits”· ed. OP DE COUL, *Théodore Prodrome*, vol. II, σσ. 437-442. [HÖRANDNER, no. 166]

IV) OPERA THEOLOGICA

1. Τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Θεοδώρου ἐξηγήσεις εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἱεραῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς ἐκτεθέντας κανόνας παρὰ τῶν ἀγίων καὶ σοφῶν ποιητῶν Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ· πρὸ δὲ αὐτῆς προοίμιον εἰς τὸν ὄρφανοτρόφον κυρὸν Κωνσταντῖνον τὸν τοῦ Νικομηδείας⁴⁰ ἀξιῶσαντα αὐτὸν ἐξηγήσασθαι τούτους:
- i. Πρόλογος, inc. “Εοικας, ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ ..., ed. H. STEVENSON, *Theodori Prodromi Commentarios in carmina sacra melodorum Cosmae Hierosolymitani et Ioannis Damasceni*, Romae, ex typographeo Vaticano, 1888, σσ. 1-3.
 - ii. Κανὼν εἰς τὴν ὑψωσιν τοῦ Σταυροῦ, comm. inc.: Γενναῖον καὶ ἡρωϊκὸν ὡς ὄντως ἐξ ἀρχῆς ... – des.: ... χρηματίζοι ἀήττητος. Αὐτῷ ἡ δόξα κλπ., ed. STEVENSON, *Theodori Prodromi Commentarios*, σσ. 3-29.
 - iii. “Ἐτερος κανὼν τοῦ ἀγίου καὶ ποιητοῦ Κοσμᾶ εἰς τὰ ἅγια τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γενέθλια ἐρμηνευθεὶς καὶ οὗτος παρὰ τοῦ προρρηθέντος σοφωτάτου Προδρόμου, proem. inc.: Ἐπειδὴ τὸ κατὰ τῆς παρούσης προοίμιον ..., comm. inc.: Ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου – des.: ... καὶ ἡμᾶς ἀναγεννήσαντι Χριστῷ τῷ Θεῷ κλπ., STEVENSON, *Theodori Prodromi Commentarios*, σσ. 29-57.
 - iv. “Ἐτερος κανὼν δι’ ἰάμβων τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς αὐτὴν τὴν ἑορτὴν τῶν ἀγίων Θεοφανείων, proem. inc.: Ἀλλὰ γε δὴ μεταβῶμεν καὶ ἄλλον κόσμον ἀείσωμεν ..., comm. inc.: Ἐνταῦθα ὁ ὑμνογράφος ... – des.: ... εἰς τέλος ἀγάγοις Θεοχαρίτωτε, ed. STEVENSON, *Theodori Prodromi Commentarios*, σσ. 57-74.
 - v. “Ἐτερος κανὼν εἰς τὰ ἅγια Φῶτα τοῦ ἀγίου ποιητοῦ Κοσμᾶ, proem. inc.: Ἡδὺ τι χρῆμα ὡς ἀληθῶς ..., comm. inc.: Βυθὸν τὴν τῶν πολλῶν ... – des.: ... τοῖς ἐξῆς ἐπιβάλωμεν, ed. STEVENSON, *Theodori Prodromi Commentarios*, σσ. 75-98.
 - vi. “Ἐτερος κανὼν δι’ ἰάμβων εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα τοῦ ἐν ἀγίοις Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, proem. inc.: Εἶδός ἐστι χορείας ..., comm. inc.: Καὶ οὗτος ὁ τῆς πρώτης ᾠδῆς ... – des.: ... ἀμείβων αὐτῇ τὴν κατάπαυσιν, ed. STEVENSON, *Theodori Prodromi Commentarios*, σσ. 98-117.
 - vii. “Ἐτερος κανὼν τοῦ ἀγίου Κοσμᾶ τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν Ὑπαπαντήν, ἧτοι τὴν εἰς τὸν ναὸν τεσσαρακονθήμερον τὸ κατὰ σάρκα προσαγωγὴν τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, proem. inc.: Καὶ τις οὕτω νωθῆς ..., comm.

⁴⁰ Σε πολλοὺς κώδικες αναφέρεται ὁ ὄρφανοτρόφος Ἀλέξιος Ἀριστηνός, του οποίου οἱ φιλικές σχέσεις με τὸν Πρόδρομο εἶναι γνωστές, βλ. ΚΟΜΙΝΗΣ, *Γρηγόριος Πάροδος*, σ. 114 υποσημ. 1.

- inc.: Οἱ μὲν λοιποὶ τῶν γερόντων ... – des.: ... τὴν ᾠδὴν ὑπεσφράγισεν, partim ed. STEVENSON, *Theodori Prodromi Commentarios*, σσ. 117-20 (ᾠδὴ α', ἦχος πλ. γ', des.: ... ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται).
- viii. <Κοσμᾶ κανὼν εἰς τὰ Βάϊα>, proem. inc.: Εἰ δέ τις βασιλέα πυθόμενος μέλλειν ..., comm. inc.: Τὴν κατὰ τὸν ἐρυθραῖον κόλπον ... – des.: ... ταχὺ γὰρ εἰς σωτηρίαν τῶν εὐσεβῶν ἀναστήσεται.
- ix. <Κοσμᾶ ἀκολουθία τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος>, proem. inc.: Φέρε δὴ μετάβωμεν ἐκ τῶν προλαβόντων..., <Κοσμᾶ τριώδιο εἰς τὴν Μεγάλην Δευτέραν>, Prol. inc.: Εἰς μὲν οὖν ὑπέστρωται ἴαμβος, comm. inc.: Τῆς κατὰ Μωσέα πρώτης ᾠδῆς ... – des.: ... εὐρήσει ἂν μὴ διαψευδομένους ἡμᾶς.
- x. <Κοσμᾶ τριώδιο εἰς τὴν Μεγάλην Τρίτην>, comm. inc.: Μάταιος ὢν εἶη καὶ παρὰ τοῦ μέτρου... – des.: ... καὶ λογοπραγήσειε, τίς ὑποστήσεται.
- xi. <Κοσμᾶ τριώδιο εἰς τὴν Μεγάλην Τετάρτην>, comm. inc.: Ὡσπερ ἐν τῷ τῆς δευτέρας τριωδίου ... – des.: ... ὁμοίως τοῖς πρὸ αὐτοῦ δυσίν, ὡς προεῖρηται.
- xii. <Κοσμᾶ τριώδιο εἰς τὴν Μεγάλην Πέμπτην>, comm. inc.: Τίς μὲν ὁ σκοπὸς τῆς παρούσης ἀκροστιχίδος ... – des.: ... καὶ τοῦ ἐν οἷς δεικνύς ἐλευθέστερον.
- xiii. <Κοσμᾶ τριώδιο εἰς τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν>, comm. inc.: Ἡ τοῦ παρόντος τριωδίου ἀκροστιχίς ... – des.: ... ἢ τῶν ἀνθρώπων φύσις σεσώμεθα.
- xiv. <Κοσμᾶ κανὼν εἰς τὸ Μεγάλον Σάββατο>, proem. inc.: Ποίημα ἐκ μὲν πρώτης ᾠδῆς ..., comm. inc.: Ὁ παρὼν εἰρμὸς ὀνειδίζει ... – des.: ... καὶ ὑπὲρ ὄλου τοῦ βροτησίου γένους τοῦτο ὑπήνεγκε.
- xv. <Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ κανὼν εἰς τὴν Μεγάλην Κυριακὴν>, proem. inc.: Εἰ συνεσταυρώθημεν Χριστῷ ..., comm. inc.: Ἰστέον πρὸ τῶν λοιπῶν ... – des.: ... τὴν ἄρρητόν σου τοῦ προσώπου δόξαν θεάσασθαι.
- xvi. <Κοσμᾶ κανὼν εἰς τὴν Πεντηκοστήν>, proem. inc.: Τὰ μὲν δὴ τοῦ Υἱοῦ παρέξ ἔχει ..., comm. inc.: Οἱ τοῦ παρόντος κανόνος εἰρμοὶ ... – des.: ... αἰτήματα καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον.
- xvii. <Κοσμᾶ κανὼν εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν>, proem. inc.: Εἰ δὲ φῶς ἡμέρας τὰ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ..., comm. inc.: Αὕτη ἡ ἀκροστιχίς διὰ μὲν στίχον ... – des.: ... ἡ θεολογικὴ φωνὴ τοῦ Γρηγορίου αὐτὸν προσηγόρευσεν.
- xviii. <Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ κανὼν εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν>, proem. inc.: Ἐπέβαλεν τὴν ὄψιν ζωγραφηθεῖση τῇ μεταμορφώσει ..., comm. inc.: Κατὰ Μωσέα ἱστορία καὶ ὅπως τὸ Σιναῖον ... – des.: Ἐπὶ σοὶ μόνῳ τὴν ἐλπίδα θεμένους τῷ Πατρὶ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Θεῷ πάσης παρακλήσεως.
- ❖ Τμήματα ἔχουν εκδοθεῖ παλαιότερα καὶ ἀπὸ τον Α. ΜΑΙ, *Spicilegium Romanum* V 2, Roma, 1841, σσ. 390-396· ed. PG 133, cols. 1229B-1238B.
 - ❖ Ἡ ἐκδοσὴ τοῦ STEVENSON, ἐκτὸς ἀπὸ τμηματικὴ καὶ ἐλλιπὴς εἶναι καὶ προβληματικὴ διότι: α) δὲν βασιζέται στους ἀρχαιότερους κώδικες, β) ἐπιπλέον δὲν γνωρίζει ὅλη τὴν χειρόγραφη παράδοσιν ποὺ εἶναι ἐκτεταμένη, καὶ κυρίως διότι γ) ἀνάμεσα στους κώδικες ποὺ ἀναφέρει εὐρίσκονται κώδικες ποὺ παραδίδουν τὴν ἐξήγησιν τοῦ Γ. Πάρδου, βλ. ΚΟΜΙΝΗΣ, *Γρηγόριος Πάρδος*, σσ. 112-113. [HÖRANDNER, no. 112]
2. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν (ἦτοι τὸν προϊστάμενον τοῦ Ὁρφανοτροφείου) ἐρωτήσαντα περὶ τῆς ὑπακοῆς, τοῦ κοντακίου, τοῦ οἴκου, τοῦ ἐξαποστειλαρίου, πόθεν οὕτως ἐκλήθησαν – Inc. Ἡ μὲν ὑπακοή ... - cod. **Λειμῶνος Λέσβου 79**, ff. 321r-323v, βλ. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη, ἦτοι γενικὸς περιγραφικὸς κατάλογος τῶν ἐν ταῖς ἀνά τὴν Ἀνατολήν βιβλιοθήκαις εὐρισκομένων ἑλληνικῶν χειρογράφων*, [Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος/Παράρτημα τοῦ ΙΕ' τόμου], Τόμ. Α', ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1884, σ. 72. [Γιὰ τον

- βιβλιογράφο Γεννάδιο, του οποίου και άλλοι κώδικες σώζονται στη μονή, βλ. ΠΟΛΙΤΗΣ, *Βιβλιογράφοι 17ου – 18ου αι.*, σ. 381] = Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐρωτήσαντα περὶ τῆς ὑπακοῆς, τοῦ κοντακίου, τοῦ ἐξαποστειλαρίου καὶ τοῦ οἴκου πόθεν ἐκλήθησαν, **κώδ. Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς 116**, 18ου αι., ff. 32v-33v [για τον κώδ. βλ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Κατάλογος τῶν ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθηκῶν πλὴν τῆς Ἐθνικῆς. Α΄ Κώδικες τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς”, *NE* 5 (1908), σσ. 100-107, ιδ. σ. 103], ed. Κ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ἀγιοταφίτης, *Ἑρμηνεία εἰς τοὺς ἀναβαθμοὺς τῆς Ὀκτωήχου παρὰ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου*, ἐν Ἱεροσολύμοις, 1862, σσ. 126-29. [βλ. I. VASSIS, “Zu einigen unedierten Gedichten des Nikephoros Kallistos Xanthopoulos”, εἰς: M. HINTERBERGER – ELIZABETH SCHIFFER (Hrsg.), *Byzantinische Sprachkunst. Studien zur byzantinischen Literatur gewidmet W. HÖRANDNER zum 65. Geburtstag*, [Byzantinisches Archiv, 20], de Gruyter, Berlin-New York, 2007, σσ. 330-345.] **[SPURIUM]**
3. Θεοδώρου τοῦ Πτωχοπροδρόμου (sic) ἑρμηνεία εἰς τοὺς κανόνας τῶν ὀκτώ ἤχων, **κώδ. E.B.E. 480**, περιεχ. υπ’ ἀριθμ. β΄. [βλ. Ιω. & ΑΛΚΙΒ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ, *Κατάλογος τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, ἐν Ἀθήναις, 1892, σ. 95] => πρόκειται πιθανότατα γὰρ το τμήμα *Περὶ τῶν ὀκτώ ἤχων*, ed. STEVENSON, *Theodori Prodromi Commentarios*, σσ. 31-32].
 4. <Theodori Prodromi tractatus de Processione Spiriti Sancti>, (**ἀνέκδοτον**) inc. mut.: ... φανερόν ἐστι ὅτι ὡσπερ τὸν Υἱὸν οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα... des.: ἔλλαμψιν ἐν τῷ αὐτῷ Χριστῷ [] ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα κλπ., **cod. Vatic. gr. 671**, ff. 204r-209v. [βλ. R. DEVRESSE, *Codices Vaticani Graeci. Codices 604-866*, In Bibliotheca Vaticana, 1950, σ. 120, αρ. 5 => δὲν εἶναι σίγουρο ὅτι το κείμεν. εἶναι τοῦ Προδρόμου, ἀλλὰ πάντως τοῦ προσγράφεται ἡ πατρότητα τοῦ επομένου στον κώδ. ἔργου (βλ. αρ. 3 ἀμέσως παρακάτω) με τὴν φόρμουλα *τοῦ αὐτοῦ* (καὶ στὴν ὠα ἀπὸ πάνω) *προδρόμου*] **[HÖRANDNER, no. 182]**
 5. Εἰς τὸ «καὶ αὐτὸς προσελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλιοῦ» (Λουκ. 1,17.1-3), ed. F.J.G. LA PORTE-DU THEIL, “Notice d’un manuscrit de la bibliothèque du Vatican, coté CCCV, parmi les manuscrits grecs”, *Notices et Extraits des Manuscrits de la Bibliothèque Nationale et d’autres bibliothèques* 6 (1800), 496-565· 7/2 (1803), 235-260· 8/2 (1810), 78-253, ἐδῶ 8/2, σσ. 91-99· ανατύπ. στὴν PG 133, cols. 1301-1312. **[HÖRANDNER, no. 113]**
 6. Ἐξήγησις κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου εἰς τὴν δογματικὴν ἐξάριθμον στιχίδα τοῦ ἀγίου Μαξίμου, partim ed. E. MILLER, *Manuelis Philae Carmina ex codicibus Escorialensibus, Florentinis, Parisinis et Vaticanis*, vol. II, Paris, 1857 [ανατύπ. Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967], σσ. 313-314· ed. I. D. POLEMIS, “An Unknown Treatise of Theodore Prodromos”, *Byz* 62 (1992), 414-23.
 7. Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μελετίου τοῦ ἐν τῷ ὄρει τῆς Μουπόλεως ἀσκήσαντος, συγγραφεὶς παρὰ Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης, ed. V. VASILJEVSKIJ, “Νικολάου ἐκ Μεθώνης καὶ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου συγγραφῶν τῆς ἰβ΄ ἑκατονταετηρίδος βίοι Μελετίου τοῦ νέου”, *Pravoslavnij Palestinskij Sbornik* 27 (1886), 1-69· ed. ΧΡΥΣ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι*, Β΄: Ὁ ὁσίου Μελέτιος ὁ νέος (περ. 1035-1105), Αθήνα, 1935, σσ. 34-66. Βλ. καὶ τὴν δημῶδη παράφραση, ed. ΑΓΑΠΙΟΣ ΛΑΝΔΟΣ, *Νέος Παράδεισος: Ἦτοι λόγοι διάφοροι καὶ βίοι ἀγίων ἐκ τοῦ Μεταφραστοῦ Συμεῶνος, εἰς τὴν κοινὴν ἡμετέραν διάλεκτον*, μεταγλωττισθέντες μὲν παρὰ Ἀγαπίου μοναχοῦ τοῦ Κρητός, Βενετία, 1640 [ανατύπ. Βενετία, 1806], σσ. 7-20. **[HÖRANDNER, no. 114]**
 8. Τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου τετράστιχα ἱαμβεῖα καὶ ἥρωα εἰς τὰ κεφαλαιωδῶς ῥηθέντα ἐν τῇ Παλαιᾷ πάσῃ γραφῇ, ἐν τῷ Τετραευαγγέλῳ, ἐν ταῖς Πράξιασι τῶν Ἀποστόλων, ed. [ΓΟΥΝΤΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΟΠΟΛΙΤΗΣ (δηλ. ἀπὸ το σημ. Biberach τῆς Ελβετίας) = H. GUNTIUS], *Cyri Theodori Prodromi epigrammata ut vetustissima, ita piissima, quibus omnia...*, Basileae, 1536· ed. G. DE SOUVIGNY, *Cyri Theodori Prodromi epigrammata nunc primum latinitate donata*, Iuliomagi (σημ. Angers), 1632· ed. G. PAPAGIANNIS, *Theodoros Prodromos. Jambische & hexametrische*

- Tetrasticha auf die Haupteerzählungen des Alten und des Neuen Testaments*, Teil 1: *Einleitung* [Meletemata, 7.1] – Teil 2: *Text und Indices* [Meletemata, 7.2], Beerenverlag, Wiesbaden, 1997. [HÖRANDNER, no. 115]
9. Ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἁγίοις τετραστίχων τοῦ σοφωτάτου Προδρόμου, ed. C. GIANNELLI, “Tetrastici di Teodoro Prodromo sulle feste fisse e sui santi del calendario bizantino”, *AB* 75 (1957), 299-336 [=SBN 10 (1963), 255-89] & “Un altro ‘Calendario metrico’ di Teodoro Prodromo”, *EEBS* 25 (1955), 158-69 [=SBN 10 (1963), 203-13]. [HÖRANDNER, no. 116]
10. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς τρεῖς μεγαλομάρτυρας Θεόδωρον, Γεώργιον καὶ Δημήτριον, ed. C. GIANNELLI, “Epigrammi di Teodoro Prodromo in onore dei santi megalomartiri Teodoro, Giorgio e Demetrio”, εἰς: *Studi in onore di Luigi Castiglioni*, Φλωρεντία, 1960, σσ. 333-71 [=SBN 10 (1963), 349-78]. [HÖRANDNER, no. 117]
11. Τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου τετράστιχα ἱαμβεῖα καὶ ἥρωα εἰς τὰ κεφαλαιωδῶς ῥηθέντα ἐν τῷ βίῳ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ed. [GUNTIVUS], *Cyri Theodori Prodromi epigrammata*. M. D'AMBROSI, *Teodoro Prodromo. I tetrastici giambici ed esametrici sugli episodi principali della vita di Gregorio Nazianzeno*, introduzione, edizione critica, traduzione e commento, [Testi e Studi Bizantino-Neellenici, 17], Roma 2008. [HÖRANDNER, no. 118]
12. Τοῦ αὐτοῦ τετράστιχα ἱαμβεῖα καὶ ἥρωα εἰς τὰ κεφαλαιωδῶς ῥηθέντα ἐν τῷ βίῳ τοῦ Χρυσσοστόμου, ed. [GUNTIVUS], *Cyri Theodori Prodromi epigrammata* ed. M. D'AMBROSI, *Teodoro Prodromo. I tetrastici giambici ed esametrici sugli episodi principali della vita di Giovanni Crisostomo*, introduzione, edizione critica, traduzione e commento, **Forthcoming** [HÖRANDNER, no. 118]
13. Τοῦ αὐτοῦ τετράστιχα ἱαμβεῖα καὶ ἥρωα εἰς τὰ κεφαλαιωδῶς ῥηθέντα ἐν τῷ βίῳ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ed. [GUNTIVUS], *Cyri Theodori Prodromi epigrammata*.
14. Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου Μονόστιχα εἰς τὰ τέλη τῶν ἐκάστης ἡμέρας μνημονευομένων ἐν ὄλῳ τῷ ἔτει ἁγίων συνεμφαινομένου καὶ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ ποιητοῦ τοῖς ἐν ἐκάστῳ μηνὶ ἀρκτικοῖς τῶν πρώτων στίχων στοιχείοις <ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ>, ed. AUGUSTA ACCONCIA LONGO, *Il calendario giambico in monastici di Teodoro Prodromo*, [Testi e Studi Bizantini-Neellenici, 5], Roma, 1983. [HÖRANDNER, no. 119]
15. Προσφωνητήριοι εἰς τὸν μέγαν ἀπόστολον Παῦλον – “Ὁμοιοὶ εἰς τὸν Θεολόγον Γρηγόριον – “Ὁμοιοὶ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον – “Ὁμοιοὶ εἰς τὸν Χρυσόστομον – “Ὁμοιοὶ εἰς τὸν Γρηγόριον Νυσσέα – Εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον ὁμοιοί, ed. [GUNTIVUS], *Cyri Theodori Prodromi epigrammata* · ed. PG 133, cols. 1224-1230. [HÖRANDNER, no. 120]
16. Εἰς τὸν Ἀβραάμ, ξενίζοντα τὴν Ἁγία Τριάδα, ed. PG 133, col. 1223. [HÖRANDNER, no. 121]
17. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτό, edd. S.G. MERCATI & PIUS FRANCHI DE CAVALIERI, *Codices Vaticani Graeci. Codices 1-329*, In Bibliotheca Vaticana, 1923, σ. 451. [HÖRANDNER, no. 122]
18. Ἐπὶ ἀναγνώσει (βλ. ἀναστάσει), ed. E. MILLER, *Manuelis Philae Carmina ex codicibus Escorialensibus, Florentinis, Parisinis et Vaticanis*, 2 vols., Paris, 1855-57 [ανατύπ. Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967], vol. II, σσ. 355-56. (ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Φιλῆ, εἶναι ὁμῶς τοῦ Προδρ.) [HÖRANDNER, no. 123]
19. <Auf die hl. Barbara>, ed. L. STERNBACH, *Spicilegium Prodromeum*, Cracoviae, 1904, σσ. 342-46. [HÖRANDNER, no. 124]
20. <Auf dieselbe>, (ἀνέκδοτον) [HÖRANDNER, no. 125]
21. <Auf das Abendmal>, inc.: Σύνδειπνον εὐρών, ᾧ μοναστά, τὸν λόγον – des.: καὶ πάντας ἄρδην συγκαλεῖ πρὸς τὴν πόσιν (ἀνέκδοτον) [HÖRANDNER, no. 126]

22. Εἰς τὰς ἰβ' ἑορτὰς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ed. PG 133, col. 1223.
[HÖRANDNER, no. 127]
23. Ἔτεροι τοῦ Πτωχοπροδρόμου <Theologie in Versen>, ed. PG 133, cols. 1221-22. ed. J.FR. BOISSONADE, *Anecdota Graeca e codicibus Regiis*, vol. IV, Paris, 1832, [ανατύπ. G. Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1962], σσ. 440-41. (βλ. **Hist. Ged.** 59).
[HÖRANDNER, no. 128]
24. <An die Gottesmutter>, inc.: Πολλοῖς τὸν ἐκ σοῦ πικράνας, ἄγνη, τρόποις – des.: τῶν γὰρ θεϊκῶν σὺ γραφεὺς λυτηρίων (**ἀνέκδοτον**) [HÖRANDNER, no. 129]
25. <An ein Bild der Gottesmutter>, inc.: Ἄλλ' οὐδὲν τὸν σόν, ὦ μητὲρ θεοῦ, τύπον – des.: ἀνταγόρασον σαῖς λιταῖς πρὸς τὸν λόγον. (**ἀνέκδοτον**) [HÖRANDNER, no. 130]
26. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον σταυρούμενον, ed. PG 133, col. 1224.
[HÖRANDNER, no. 131]
27. Εἰς τὴν σταύρωσιν ἠρῶσι στίχοι, ed. PG 133, cols. 1223-1224.
[HÖRANDNER, no. 132]
28. <Vorwort zu einem theologischen Werk, 21 Zwölfsilber>, ed. S.D. PAPADEMETRIU, *Feodor Prodrum. Istoriko-literaturnoe izslédovanie*, Odessa, 1905, σσ. 178 κ.ε.
[HÖRANDNER, no. 133]

V) OPERA PHILOSOPHICA

1. Τοῦ λογιωτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ἐξηγήσεις εἰς τὸ ὕστερον τῶν ὑστέρων ἀναλυτικῶν Ἀριστοτέλους, ἤτοι εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον τῆς ἀποδεικτικῆς, ed. C.A. BRANDIS, *Aristotelis Opera*, vol. IV: *Scholía*, Ac. R. Borussica, Berlin, 1836, σ. 241 (στίχους μόνον). ed. M. CACOUIROS, *Le commentaire de Théodore Prodrome aux Analytiques postérieurs, livre II d'Aristote: texte (editio princeps, tradition manuscrite), étude du commentaire de Prodrome*, Ph.D. diss., Paris –IV Sorbonne, 1992.
[HÖRANDNER, no. 134]
2. Ζενέδημος ἢ φωναί, ed. J.A. CRAMER, *Anecdota Graeca e codd. Manuscriptis bibliothecarum Oxoniensium*, vols. III-IV, Oxford, 1836 [ανατύπ. Hakert, Amsterdam, 1963], σσ. 204-215.
[HÖRANDNER, no. 135]
3. Περὶ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ, ed. P. TANNERY, “Théodore Prodrome. Sur le grand et le petit (a Italikos)”, *Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France* 21 (1887), 104-19. [κείμεν. 111-119] [HÖRANDNER, no. 136]

VI) OPUS ASTROLOGICUM

[SPURIUM]

1. <Astrologisches Gedichte, der Sebastokratorissa Eirene gewidmet>, ed. E. MILLER, “Poèmes astronomiques de Théodore Prodrome et de Jean Camatère”, *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et d'autres bibliothèques* 23.2, Paris, 1872, 1-112, ιδ. σσ. 8-39. [= >έργο του **Κων. Μανασσή**]. [HÖRANDNER, no. 137]

VII) OPERA GRAMMATICA

1. <Grammatik> Ἑρωτήματα, ed. C.W. GOETTLING, (*Pseudo-*) *Theodosii Alexandrini Grammatica*, Leipzig, 1822, σσ. 80-197.
[HÖRANDNER, no. 138]
[στον **cod. Laurent. Plut.** 55,7, 15ου αι., ff. 6v-90v, βλ. BANDINI, *Catalogus cod. Bibl. Laurent.*, II, col. 245, ο τίτλος του έργου ἔχει ως ἐξῆς: Τοῦ φιλοσοφώτατου καὶ λογιωτάτου κυρίου Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου σύντομος διήγησις εἰς τὰ ἐρωτήματα. Ποιεῖται δὲ λόγον πρὸς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν κυρίαν Εἰρήνην – πρβλ. SPATHARAKIS, “An illuminated greek grammar manuscript in Jerusalem”, σ. 231 & n. 2.
2. **i.** Περὶ τῶν ἐπτὰ φωνηέντων, ποῦ δασύνονται καὶ ποῦ ψιλοῦνται, inc.: Βούλομαι, φίλε, πρὸς μικρόν, ὧδέ σοι σαφηνίσαι, ed. E. MILLER, “Lexiques grecs inédites”,

Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques 8 (1874), 222-84, κείμεν. στις σσ. 225-235.

ii. Περὶ πνευμάτων, inc.: Φίλε, ἀρκεῖ σοι ἔνταυθι τὸ ὕψος τῶν πνευμάτων ..., ed. MILLER, "Lexiques grecs inédites", σσ. 235-248.

iii. Κανὼν περὶ τῶν ἀντιστοιχῶν κατὰ ἀλφάβητον, inc.: (ὥδῃ ἀ', ἦχος β': ἐν βυθῶ κατέστρωσε ποτέ). Ἀναφῆς καὶ ἄκτιστος θεός, καὶ ἀκατανόητος ..., ed. M. A. PAPPADOPOULOS (avec les observations de M. MILLER), "Notice et collation d'un manuscrit grec de la Bibliotheque de Smyrne contenant des lexiques grecs", *Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques* 8 (1874), 121-136, κείμεν. στις σσ. 131-134. [HÖRANDNER, no. 187]

❖ Σε αρκετούς κώδικες τα παραπάνω ἔργα περὶ πνευμάτων προσγράφονται σε κάποιον Γεώργιο Ζιγαβηνό, οὕτως ὥστε ἡ ἀπόδοσή τους στον Πρόδρομο δὲν εἶναι ἀνεπιβεβαιωμένη.

VIII) SCHEDAE

1. Σχέδη τοῦ μυός, ed. J. FR. BOISSONADE, *Anecdota Graeca e codicibus Regiis*, vol. I, Paris, 1829, [ανατύπ. G. Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1962], σσ. 429-435· ed. Κ.Ν. ΣΑΘΑΣ, *Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη*, VII, Βενετία-Παρίσι, 1894, σσ. ρδ'-ριζ'· ed. K. HORNA, *Analekten zur byzantinischen Literatur*, Jahresbericht des königl. Sophiengymnasiums in Wien, 1905, σσ. 14-16· ed. J.-TH. PAPADEMETRIU, "ΣΧΕΔΗ - ΤΟΥ ΜΥΟΣ. New Sources and Text", εἰς: *Classical Studies Presented to Ben E. Perry*, [=Illinois Studies in Language and Literature, 58], Urbana, 1969, σσ. 210-22· ed. Μ. ΠΑΠΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ, "Τοῦ σοφωτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου τὰ Σχέδη τοῦ Μυός", *Παρνασσός* 21 (1979), 377-99. [ανατύπ. εἰς: Μ. ΠΑΡΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ, *Varia Philologica et Papyrologica*, Jannina, 1990, σσ. 217-239 (διατηρεῖ καὶ τὴν ἀρχικὴ ἀρίθμηση)] [HÖRANDNER, no. 152]
2. («Τοῦ φιλοσοφωτάτου καὶ ῥητορικωτάτου κυροῦ θεοδώρου τοῦ προδρόμου»), inc.: Οἶδα ὡς οὐκ ὀλίγων ὄφλω σοι φόρον ... - des.: ... οὐδὲ τρυγῆσας ἐν χανῶν δ' ἀπλῶς μόνον. - cod. Mon. gr. 201, ff. 93-94 - Vat. Ottob. gr. 32, ff. 29-30v, ed. S.D. PAPADEMETRIU, *Feodor Prodrom. Istoriko-literaturnoe izsledovanie*, Odessa, 1905, σσ. 422-424. [HÖRANDNER, no. 195]
3. (ἀνεπίγραφον), inc.: Χρήσει μοι καὶ πάλιν ὡς καρποφορία οἱ λόγοι ... - des.: ... ἐκεῖνον γὰρ σὸν τῇ φύσει δὲ θνήσκομεν. - cod. Mon. gr. 201, ff. 94v-95 - Vat. Ottobon. gr. 32, ff. 30v-32v. [HÖRANDNER, no. 196]
4. (ἀνεπίγραφον), inc.: Τὸν μέγαν ἀρχιερέαν μοι, ῥέον νικόλαον ... - des.: ... πρεσβεῖη θεὸν ἰλάσκων πόλον ναιετάοντα. - cod. Mon. gr. 201, ff. 95v - Vat. Ottobon. gr. 32, ff. 32v-33v, ed. S.D. PAPADEMETRIU, *Feodor Prodrom*, σσ. 429-432. [HÖRANDNER, no. 194=197]
5. (ἀνεπίγραφον), inc.: Τῶ ἀσκητῇ δαυιὴλ τὸ μὲν γένος ... - des.: ... ὁ συγχορευτῆς ἐκ βρέφους τῶν ἀγγέλων. - cod. Mon. gr. 201, f. 96 - Vat. Ottob. gr. 32, ff. 35-36. [HÖRANDNER, no. 198]
6. («Τοῦ φιλοσοφωτάτου καὶ ῥητορικωτάτου κυροῦ θεοδώρου τοῦ προδρόμου»), tit. Mon. gr. 201 - «τοῦ προδρόμου κυροῦ θεοδώρου», tit. Laur. Plut. 5,10 - «τοῦ προδρόμου κυροῦ θεοδώρου», tit. Laur. Plut. 71,32), inc.: Ἐγκώμιον ὁ λόγος γενέσθω τ' εἰ μὴ τρεῖ τοῦ θεοῦ ... - des.: ... ὦ, πῶς κρατήσας εὐχαριστήσαιμί σοι. - cod. Mon. gr. 201, ff. 134-135 = Laur. Plut. 5,10, ff. 221-223v. = Laur. Plut. 71,32, ff. 281v-282r. [HÖRANDNER, no. 200]

⇒ Για τὸν cod. Laur. Plut. 5,10, βλ. G.N. SOLA, "De Codice Laurentiano X plutei V", *BZ* 20 (1911), 373-83.

⇒ Για διόρθωση στο incipit, βλ. R. BROWNING, rev. of: HÖRANDNER, *Theodoros Prodromos*, *Journal of Hellenic Studies* 96 (1976), 271-72, ἐδῶ σ. 271. Φυσικὰ ὁ Η. ἀνέγνωσε ὀρθὰ τὸν κῶδ. Mon. gr.

201, και εξάλλου αυτή είναι και η γραφή που παραδίδουν και οι άλλοι δύο κώδικες. Απλώς το λάθος είναι εσκεμμένο, πάγια τεχνική στην σχεδιογραφία, για να το διορθώσει ο μαθητής.

⇒ Στον cod. Laur. Plut. 71,32 πριν τον τίτλο (Τοῦ προδρόμου κυροῦ θεοδώρου) υπάρχει η ακόλουθη σημειώση: «..... ἡ ἔκφρασις πρὸς τὴν ὑπεραγίαν θεοτόκον ἀποτείνασθ(αι), ἀλλ' ὁ τῆς ἐρμηνείας λόγος / πρὸς τὸν κ(ύριον) ἡμ(ῶν) ἰ(ησοῦν) χ(ριστόν) ἀποφαίνεται ἐκφραζόμενος».

⇒ Στον cod. Laur. Plut. 5,10 υπάρχει παρόμοια παρατήρηση μετά το τέλος του σχεδίου: «Προσεκτέον, κἂν τούτω, ὡς / νοῦς (:) πρὸς τὴν ὑπεραγίαν θεοτόκον ἐκλαμβά/νεται, κἂν ἡ ἔκφρασις πρὸς τὸν σ(ωτῆ)ρα / δοκεῖ ἀποτείνεσθ(αι)»

7. («Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν Χριστόν», **Mon. gr. 201** tit. – «τοῦ αὐτοῦ», **Laur. 5,10** tit.), inc.: Ἄγε μοι κατὰ σθένος τῶ ὀυδαμινόνω ... – des.: ... ὅττης κεφαλῆς τῶν προφητῶν ἀκρότης. – cod. **Mon. gr. 201**, f. 135r-v – **Laur. 5,10**, ff. 223v-226v.

[HÖRANDNER, no. 204]

8. («Τοῦ αὐτοῦ»), inc.: Ὑμνων προσαγαγεῖν τῆ σωτείρη τῶν εὐσεβῶν ... – des.: ... σὺ δ' εὐμενῆς φάνηθι παντάνασσά μοι – cod. **Mon. gr. 201**, ff. 135v-136v = **Laur. 5,10**, ff. 232r-233r.

[HÖRANDNER, no. 203]

9. εἰς διπλὸν το ἴδιο (επανεπεξεργασμένο) («Τοῦ αὐτοῦ»), inc.: Ὑμνων προσαγαγεῖν τι σωτῆρι τῶν εὐσεβῶν ... – des.: ... σὺ δ' εὐμενῆς φάνηθι παντάνασσ' ἐμοί (παντάναξ λόγε, cod. **Mon. gr. 201**) – cod. **Mon. gr. 201**, ff. 136v-137 = **Laur. 5,10**, ff. 233r-234v.

10. («Τοῦ σοφωτάτου κυροῦ θεοδώρου τοῦ προδρόμου» tit. cod. **Mon. gr. 201** – «τοῦ αὐτοῦ», tit. **Laur. 5,10** – «Σχέδη ἐκ τῶν σχιδευτῶν. τοῦ προδρόμου κυροῦ θεοδώρου», tit. **Vat. Pal. gr. 92**). Περὶ ελεημοσύνης, inc.: [Λ]έξων μοι δεῦρ' ὁμορεῖ σοι αἴτης, κακῆς πεδεῖν ... – des.: ... τέως δὲ τούπιταγμα πεπλήρωκά σοι – cod. **Mon. gr. 201**, ff. 137r-v = **Laur. 5,10**, ff. 226v-228.7, 229.12-229v = cod. **Vat. Pal. gr. 92**, ff. 228r-v. ed. PAPADEMETRIU, *Feodor Prodromos*, σσ. 433-435.

[HÖRANDNER, no. 202]

11. («Τοῦ Προδρόμου», tit. cod. **Par. gr. 2556** – «τοῦ αὐτοῦ», tit. cod. **Mon. gr. 201**), inc.: Ἄκουσον τὸ περὶ ἐμὲ χθιζὰ συμπεσόν... – des.: ... μὴ πρὸς Τριτῶνων καὶ φίλων Νηρηίδων – **Par. gr. 2556**, ff. 83-84 = cod. **Mon. gr. 201**, f. 137v-138.

[HÖRANDNER, no. 199]

12. («Τοῦ Προδρόμου»). Λόγος στην Γέννηση, inc.: Τίς οὐκ ἂν ἐπλαγῆ ἰὸν νέοι, ἐπὶ γεηρὸν χωρίον... – des.: ... ἀλλ' ὦ παλαιὸν καὶ πρὸ τῶν χρόνων βρέφος, | ὦ παντοκράτορ ῥακκοδύτα καὶ πένης, | ἐκ σπαργάνου μὲ σπαργάνων ἀμαρτίας, | ὁ σπαργανωθεὶς εὐτελῶν ἐκ σπαργάνων, | ὡς ἂν ἐκεῖθεν εὐμαρῶς λελυμένος, | πρὸς τὸν σὸν ὕμνον εὐπετέστερον τρέχω – cod. **Vat. Pal. gr. 92**, ff. 176v-177.

13. («Τοῦ αὐτοῦ»). Εγκώμιο του μοναχοῦ Ἰωαννικίου. Ακολουθεῖ σύντομο γραμματικό σχόλιο, inc.: Οὐκ ἄρα κενῶς ποι, ἠτήσω μ' εἰ ῥωσθεὶς ὀρῶμαι... – des.: ... καὶ σε, Ἰωαννίκιε, διωλυγίως μακάριζον – cod. **Vat. Pal. gr. 92**, ff. 177r-178r.

14. («Τοῦ Προδρόμου»). Αναφέρεται σε θαύματα του αγίου Νικολάου, inc.: Φέρε χορὲ τῶ μύρον εἰ αἰρή Νικολάω τὸ ὄνομα ... – des.: ... καὶ Νικολάου συμμαχοῦντος εὐτύχει – cod. **Vat. Pal. gr. 92**, ff. 179v-180v, ed. I. VASSIS, “*Graeca sunt, non leguntur. Zu den schedographischen Spielereien des Theodoros Prodromos*”, *BZ* 86/87 (1993/94), [*Herbert Hunger zum 80. Geburtstag*], 1-19, συγκεκριμένα σσ. 14-17.

15. («Τοῦ Προδρόμου»). Μονωδία για τον θάνατο του σεβαστοκράτορος Ανδρονίκου Παλαιολόγου, inc.: [Ο]ν παραμονιμ' ἐνι τῆ ἀνθρωπεῖα φύσει τὰ ἐπὶ γῆς ἀγαθὰ ... – des.: ... κάθθανεν ὅττι βίωσεν, ἐπεὶ γένετ' ἔφθορεν αὔθις – cod. **Vat. Pal. gr. 92**, ff. 211v-212r, ed. VASSIS, σσ. 18-19.

16. («Τοῦ Προδρόμου»). Εγκώμιο του μοναχού Ιωαννικίου, inc.: [Ε]μοι μὲν ὁ νοῦς, ὦ παῖδες, ἂν βλύσειν νέος λόγον ζητῆ ἐν καιρῷ τῶν ἀγόνων ... – des.: ... (οὐδεὶς γὰρ φθόνος) | σοφὴν κεφαλὴν τὴν Ἰωαννικίου – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 215r-16r.
17. («Τοῦ Προδρόμου»). Εγκώμιο του μοναχού Ιωαννικίου πάλι πιθανότατα, inc.: [Α]γὼν ὡς πλήρης ὀρώμαι τῷ τῶν σοφῶν ἴδ' ἰσόφρον διδάσκαλε ... – des.: ... Χριστὸς δ' ἔδωκέν σοι χάριν τὴν τῶν λόγων – cod. Vat. Pal. gr. 92, f. 216r.
18. («Τοῦ αὐτοῦ»). Αναφέρεται στον ἄρρωστο διδάσκαλο, τον οποίο αντικαθιστᾶ ὁ Πρόδρομος, inc.: [Κ]αὶ τὴν σήμερον ἀκριβῶς ἴσθ' ἠῶ τητιναῖς θλίψεις πιέζουσί με ... – des.: ... εἰ γὰρ στερηθεῖμεν αὐτοῦ, τεκνία, | ὡς κρεῖττον ἡμᾶς τὸν βίον λελοιπέναι – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 228v-229.
19. («στίχοι τοῦ προδρόμου πρὸς τὸν ἅγιον νικόλαον ἀπὸ σχεδους»), inc.: χάρις χάρις σοι ναὶ ... – des.: ... ἂν ἡ πνοὴ λίπης με, πῶς ζήσω πάτερ – Laur. Conv. Soppr. 627, f. 21v. [HÖRANDNER, no. 193]
20. («τοῦ προδρόμου κυροῦ θεοδώρου», tit. cod. Par. gr. 2556 – «τοῦ σκουταριώτου κυροῦ νικήτα», tit. cod. Mon. gr. 201 – «σχέδος περιέχον διάφορα νοήματα τοῦ σκουταριώτου κυροῦ νικήτα», tit. cod. Laur. Plut. 55,7), inc.: Κινεῖ με πρὸς παραινήσεις ἄνθρωπε ἢ συντεθραμμένη σοι μοχθηρία ... – des.: ... τὸν ἔνδον οἰκεῖ καὶ μυχαίτατον δόμον – cod. Par. gr. 2556, ff. 84v-86 – cod. Mon. gr. 201, ff. 140v-141v = cod. Laur. Conv. Soppr. 627, ff. 237-239v (ανεπίγραφο) = cod. Laur. 55,7, ff. 354v-355 = cod. Laur. Plut. 5,10, ff. 237r-239v (ανεπίγρ.), ed. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, αρ. 4, σσ. 297-302. [HÖRANDNER, no. 201]
21. («τοῦ προδρόμου», tit. cod. Par. gr. 2556 – «τοῦ σκουταριώτου κυροῦ νικήτα», tit. cod. Mon. gr. 201), inc.: οὐχ οὕτω τίς ἂν, ἤρα, διφᾶ γ' ὡς ... – des.: ... ποθοῦσι πολλὰ καὶ πλέον ποθουμένοις – cod. Par. gr. 2556, ff. 86r-v = cod. Mon. gr. 201, ff. 186r-v = cod. Laur. Conv. Soppr. 627, ff. 234v-237 (ανεπίγραφο) = cod. Laur. Plut. 5,10, ff. 234v-237r (ανεπίγραφο).
22. (ανεπίγραφο), inc.: Δίς, φησὶ ἡ παροιμία, τὰ καλά· λοιπὸν ὑπόθεσις τοῦ λόγου μοι καὶ πάλιν ὁ λαμπρὸς ὀρφανοτρόφος ... – des.: ... ποθεινῶς ἡμῖν ἦλθεν ὑγιῶς ἔχων – cod. Marc. gr. XI, 31, ff. 277v-278r, ed. I. D. POLEMIS, “Philologische und historische Probleme in der schedographischen Sammlung des Codex Marcianus gr. XI.31”, *Byz 67* (1997), 252-63, αρ. 1, σσ. 258-259.
=> Το σχέδος εἶναι πιθανῶς του Προδρόμου και αναφέρεται στον Αριστηνό, βλ. R. BROWNING, *rev. of*: HÖRANDNER, *Theodoros Prodromos, Journal of Hellenic Studies* 96 (1976), 271-72, εδῶ σ. 272· πρβλ. I. VASSIS, “*Graeca sunt, non leguntur*. Zu den schedographischen Spielereien des Theodoros Prodromos”, *BZ* 86/87 (1993/94), [*Herbert Hunger zum 80. Geburtstag*], 1-19, εἰδ. σ. 8· contra: POLEMIS, σσ. 255-256, ὅπου επιχειρηματολογεῖ υπὲρ της ταύτισης του αναφερομένου ὀρφανοτρόφου με τον Μιχαὴλ Ἄγιοθεοδωρίτη και αμφιβάλλει για την ορθότητα της απόδοσης του σχεδους στον Πρόδρομο].
23. (ανεπίγραφο), inc.: Θαυμαστὸς ὁ λόγος, ὦ θεῖε Νικόλαε ... – des.: ... πέμπων ἄνωθεν κατὰ τῆς ὀλεθρίας. – cod. Laur. Conv. Soppressi 2, f. 196v – εἶναι πιθανότατα του Προδρόμου και αναφέρεται στον ἅγ. Νικόλαο, αναφέρει δε τον μοναχό Ιωαννίκιο, ed. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, σσ. 279-280.
24. (ανεπίγραφο), inc.: Τὸ ἐστίαμα σήμερον ὦ νεολαία ὁ θαυματουργός σοι φαινέτω Νικόλαος... – des.: ... ὡς συμπολίτας ἀναδείξῃ τοῖς ἄνω – cod. Laurent. Conv. Soppressi 2, ff. 209r-v – εἶναι πιθανότατα του Προδρόμου και αναφέρεται στον ἅγ. Νικόλαο, βλ. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, σ. 282.
25. (ανεπίγραφο), inc.: Γράψατε παῖδες ἀτελεῖς σχεδογράφοι ... – des.: ... οὐρανοφάντωρ Βασίλειε ὅσιε – cod. Vat. gr. 18, f. 100r – εἶναι πιθανότατα του

Προδρόμου και κάνει μνεία του Ίωαννικίου, αναφέρεται δε στον άγ. Βασίλειο, ed. GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 16.

26. («Τοῦ σοφωτάτου κυρίου Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου»), inc.: Αιάσω παῖδες τὸν λόγον... – des.: ... καὶ λεύσει ἰταμῶς. – cod. Neapol., **Bibl. Nationalis, Brancaccianus, IV A 5**, ff. 238r-239v – βλ. E. MIONI, *Catalogi di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane*, 2 vols, Istituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1964, ἰδ. vol. I, αρ. 121, σ. 218.

[Βλ. και το άρθρο του P. IPPOLITO, “«Σχεδάρια» bizantini nei manoscritti della Biblioteca Nazionale di Napoli”, *Rendiconti della Accademia di Archeologia, Lettere e Belle Arti di Napoli* 52 (1977), 278]

27. («Τοῦ Πτωχοπροδρ(όμου), βασιλικ(ὰ)»), inc.: Τιμῆς ἀπάσης ὑπέρτερον... – des.: ...– cod. Vat. Reg. gr. **PP Pii II 54**, ff. 453v-460r, βλ. GALLAVOTTI, σσ. 15 & 32 – ὡς το f. 460r εἶναι στην οὐσία τα πρῶτα 44 (ΜΔ΄) κεφάλαια του ἔργου *Ἐκθεσις κεφαλαίων παραινεντικῶν πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστινιανόν, ἐκτεθεισα παρὰ Ἀγαπητοῦ διακόνου...*, ed. MPG 86, cols. 1164-1177. Επομένως η αναφορά του ονόματος του Προδρόμου δεν εἶναι ορθή. Βέβαια, δεν αποκλείεται ο Πρόδρομος να σχολίασε το κείμενο για διδακτικούς σκοπούς, ὅπως συχνά γινόταν, και για το λόγο αυτό να συνδέεται το κείμενο με εκείνον, βλ. ADA DEBIASI GONZATO, “Osservazioni ad alcuni esercizi schedografici del cd. Marc. gr. XI, 16”, *RSBN* 8-9 (1971-72), 109-125, ἰδ. σ. 110. Πρβλ. J.J. KEANEY, “Moschopulea”, *BZ* 64 (1971), 303-321, ἰδ. σσ. 319-21. Βλ. ἀκόμη P. CANART, “Pour une répertoire des anthologies scolaires commentées de la période des Paléologues”, εἰς: *The Legacy of Bernard de Montfaucon: Three Hundred Years of Studies in Greek Handwriting. Proceedings of the Seventh International Colloquium of Greek Palaeography (Madrid-Salamanca 15-20 October 2008)*, edd. A. BRAVO GARCIA AND INMACULADA PÉREZ MARTÍN, with the assistance of J. SIGNES CODONER, [Bibliologia, 31], Brepols 2010, 449-62· IDEM, “Les anthologies scolaires commentées de la période des Paléologues: à l’école de Maxime Planude et de Manuel Moschopoulos”, εἰς: *Encyclopedic Trends in Byzantium? Proceedings of the International Conference held in Leuven, 6-8 May 2009*, edd. P. VAN DEUN and CAROLINE MACÉ, [Orientalia Lovaniensia Analecta, 212], Peeters 2011, 297-331. Πρβλ. HUNGER, *Βυζαντινὴ Λογοτεχνία*, Β΄, σ. 393. Για τον Αγαπητό Διάκονο, βλ. και Δ. Γ. ΛΕΤΣΙΟΣ, “Ἡ «Ἐκθεσις Κεφαλαίων Παραινεντικῶν» του Διακόνου Αγαπητοῦ. Μία σύνοψη της ιδεολογίας της εποχῆς του Ιουστινιανού για το αυτοκρατορικό αξίωμα”, *Δωδώνη* 14 (1985), 175-210. [SPURIUM]

IX) OPERA RHETORICA ET SATIRICA

1. Θεοδώρου Προδρόμου, Κατομνομαχία, ed. H. HUNGER, *Θεοδώρου Προδρόμου Κατομνομαχία, Der byzantinische Katz-Mäuse-Krieg des Theodoros Prodromos, Einleitung, Text und Übersetzung*, [Byz. Vindobonensia, 3], Wien, 1968· ed. H. AHLBORN, *Ps. Homer, Der Frosch-Mäus-Krieg. Theodoros Prodromos, Der Katz-Mäuse-Krieg*, [Schriften & Quellen der Alten Welt, 22], Berlin, 1968· ed. R. ROMANO, *La Satira Bizantina dei Secoli XI-XV*, Torino, 1999, σσ. 240-283· (ιταλ. μτφρ.-σχολ.) L. SARRIU, “Parodia e traduzione: la Catomiomachia di Teodoro Prodromo”, *Annali della Facolta di Lettere e Filosofia dell’ Univ. di Cagliari* N.S. 18 (2000), 169-203· (ισπαν. μτφρ.-σχολ.) F.A. GARCÍA ROMERO, *La Catomiomaquia, edición, traducción, introducción y notas*, Real Accademia de San Dionisio de Ciencias, Artes y Letras y Centro de Estudios Históricos Jerejanos, Jerez de la Frontera, 2003. [HÖRANDNER, no. 139]
2. Κατὰ φιλοπόρνου γραός, ed. E. MILLER, *Manuelis Philae Carmina ex codicibus Escorialensibus, Florentinis, Parisinis et Vaticanis*, 2 vols., Paris, 1855-1857 [ανατύπ. Adolf

- M. Hakkert, Amsterdam, 1967], vol. II, σσ. 306-311. (υπό το όνομα του Φιλί, είναι όμως του Προδρ.)· ed. R. ROMANO, *La Satira Bizantina dei Secoli XI-XV*, Torino, 1999, σσ. 284-289· ed. T. MIGLIORINI, *Gli scritti satirici in greco letterario di Teodoro Prodromo. Introduzione, edizione, traduzione e commento*, ανέκδ. διδ. διατριβή, Scuola Normale Superiore, Pisa, Classe di Lettere, 2010, κείμεν. στις σσ. 3-4. [HÖRANDNER, no. 140]
3. Θεοδώρου Προδρόμου, Κατὰ μακρογενείου γέροντος, δοκοῦντος εἶναι διὰ τοῦτο σοφοῦ, ed. J.FR. BOISSONADE, *Anecdota Graeca e codicibus Regiis*, vol. IV, Paris, 1832, [ανατύπ. G. Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1962], σσ. 430-435· ed. ROMANO, *La Satira Bizantina*, σσ. 290-297· ed. MIGLIORINI, *Gli scritti satirici*, σσ. 19-20. [HÖRANDNER, no. 141]
 4. Σχετλιαστικοὶ ἐπὶ τῇ ἀτιμίᾳ τοῦ λόγου, ed. PG 133, cols. 1419-1422. [HÖRANDNER, no. 142]
 5. Σχετλιαστικοὶ εἰς τὴν πρόνοιαν, ed. [GUNTIUS], *Cyri Theodori Prodromi epigrammata*· ed. ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ, *Ἱερογραφικὴ Ἀρμονία*, Κωνσταντινούπολη, 1802, σσ. 108-10· ed. PG 133, cols. 1333-1341. [HÖRANDNER, no. 143]
 6. Ἀμαθὴς ἢ παρὰ ἑαυτοῦ γραμματικὸς, ed. J.A. CRAMER, *Anecdota Graeca e codd. Manuscriptis bibliothecarum Oxoniensium*, vols. III-IV, Oxford, 1836 [ανατύπ. Hakkert, Amsterdam, 1963], σσ. 222-227· ed. GIUDITTA PODESTÀ, “Le Satire Lucianesche di Teodoro Prodromo”, *Aevum* 19 (1945), 239-52· ed. ROMANO, *La Satira Bizantina*, σσ. 298-309· ed. MIGLIORINI, *Gli scritti satirici*, σσ. 29-34 (σ. 35 παραλλαγή τμήμ. αρχῆς ἀπὸ cod. Vat. gr. 305, f. 50v) [HÖRANDNER, no. 144]
 7. Εἰς τὸν Καίσαρα ἢ περὶ πρασίνων, ed. J. A. CRAMER, *Anecdota Graeca e codd. Manuscriptis bibliothecarum Oxoniensium*, vols. III-IV, Oxford, 1836 [ανατύπ. Hakkert, Amsterdam, 1963], σσ. 216-221. [HÖRANDNER, no. 145]
 8. <Amarantos oder der Greises Liebe>, ed. G. GAULMIN, *Theodori Prodromi philosophi Rhodanthes et Dosiclis Amorum lib. IX graece et latine*, Paris, 1625· ed. DU THEIL, VIII, 2, σσ. 105-127· ed. T. MIGLIORINI, “Teodoro Prodromo, Amaranto”, *Medioevo greco* 7 (2007), 183-247· ed. IDEM, *Gli scritti satirici*, σσ. 83-89. [HÖRANDNER, no. 146]
 9. Βίων πρᾶσις ποιητικῶν καὶ πολιτικῶν, ed. DU THEIL, VIII, 2, σσ. 128-150· ed. MIGLIORINI, *Gli scritti satirici*, σσ. 127-36. [HÖRANDNER, no. 147]
 10. Δήμιος ἢ ἰατρός, ed. GIUDITTA PODESTÀ, “Le Satire Lucianesche di Teodoro Prodromo”, *Aevum* 21 (1947), 3-25, ἰδ. 12-21· ed. ROMANO, *La Satira Bizantina*, σσ. 310-325· ed. MIGLIORINI, *Gli scritti satirici*, σσ. 51-55. [HÖRANDNER, no. 148]
 11. <Φιλοπλάτων ἢ σκυτοδέψης>, ed. PODESTÀ, *ό.π.*, ἰδ. σσ. 4-10· ed. ROMANO, *La Satira Bizantina*, σσ. 326-335· ed. MIGLIORINI, *Gli scritti satirici*, σσ. 69-71. [HÖRANDNER, no. 149]
 12. Ἀνατροπὴ τοῦ «Ἡ πενίη σοφίην ἔλαχεν», ed. PG 133, cols. 1313-1322. [HÖRANDNER, no. 150]
 13. Περὶ τοὺς διὰ πενίας βλασφημοῦντας τὴν πρόνοιαν, ed. PG 133, cols. 1291-1302. [HÖRANDNER, no. 151]

X) OPERA VARIA (VERSUS ET AENIGMA)

1. Τοῦ κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ἀπόδημος φιλία, ed. [GUNTIUS], *Cyri Theodori Prodromi epigrammata*· Κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ἐπὶ ἀποδήμου τῇ Φιλίᾳ, ed. ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ, *Ἱερογραφικὴ Ἀρμονία*, Κωνσταντινούπολη, 1802, σσ. 103-107· ed. FR. DÜBNER, εἰς: *Fragmenta Euripidis iterum edidit perditorum tragicorum omnium nunc primum collegit Fr. Guil. Wagner. Accedunt indices locupletissimi. Christus Patiens, Ezechieli et christianorum poetarum reliquiae dramaticae ex codicibus emendavit et annotatione criticae instruxit Fr. Dübner*, Parisiis, 1846, σσ. 83-90 (ΣΗΜ: η

- αρίθμηση αφορά στο δεύτερο μέρος του βιβλίου, όπου και εκδίδει τα διάφορα έργα ο DÜBNER, και δεν είναι συνεχής από το πρώτο μέρος). [Διαλογικό αλληγορικό έργο, πρόσωπα ο Ξένος και η Φιλία, περ. 300 στίχ.]· ed. PG 133, cols. 1321-1332. [HÖRANDNER, no. 153]
2. Ἰαμβοὶ εἰς τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, ed. ΑΡΣΕΝΙΟΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ, *Γέρας εἰ μὲ ὀνομάσειας σπάνιον τῶν σπουδαίων ...*, Ἑλληνικὸ Κολλέγιο, Ρώμη, 1519, f. 17v· ed. N. FESTA, “Nota sui versiculi in vitia et virtutes”, εἰς: *Miscellanea Ceriani. Raccolta di scritti originali per onorare la memoria di Mr. Antonio Maria Ceriani prefetto della Biblioteca Ambrosiana*, Milano, 1910, σσ. 569-76. [HÖRANDNER, no. 154]
- ⇒ Ορισμένοι κωδ. παραδίδουν τους στίχους ως έργο του Ψελλού, βλ. MOORE, *Iter Psellianum*, ar. POE.103, σσ. 527-29, όπου και περισσότερες πληροφορίες για κώδ. (24) και εκδόσεις (8).
- ⇒ Άλλοι ως έργο κάποιου Πανιώτη (Κ. Μανασσή); για τον τελευταίο βλ. σχετικά Α. RHOBY – N. ZAGKLAS, “Zu einer möglichen Deutung von Πανιώτης”, *JÖB* 61 (2011), 171-78.
- ⇒ Στους κώδ. που αναφέρουν οι HÖRANDNER και MOORE προσθετέοι οι **Leiden Q 42**, βλ. P. MORAUX *et al.*, *Aristoteles Graecus. Die griechischen Manuskripte des Aristoteles*, Ersten Band, [Peripatoí, 8], De Gruyter, Berlin-New York, 1976, σσ. 402-3 και **Δημ. Βιβλιοθ. Λαρίσης 11**, βλ. Χ. ΚΑΡΑΝΑΣΙΟΣ, “Κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Δημόσιας Βιβλιοθήκης Λαρίσης”, *Μεσαιωνικά & Νέα Ἑλληνικά* 10 (2012), 235-87, ιδ. σ. 266.
3. Εἰς εἰκονισμένον τὸν βίον, ed. [GUNTIVS], *Cyri Theodori Prodromi epigrammata* ed. PG 133, cols. 1419-1420· ed. Χ. ΜΠΟΥΡΑΣ, “Ἀλληγορικὴ παράσταση τοῦ βίου-καιροῦ σὲ μία μεταβυζαντινὴ τοιχογραφία στὴ Χίο”, *ΑΔ* 21, Α’ 1966 (1967), 26-34. [HÖRANDNER, no. 155]
4. Εἰς δακτύλιον, ἔχοντα σφραγίδα ἐρῶντας δύο, καὶ ἀπὸ τῶν στέρνων αὐτῶν δύο δένδρα ἐκπεφυκότεα καὶ εἰς ἓνα συγκορυφούμενα κόρυμβον – Εἰς τὸ αὐτὸ – Εἰς τὸ αὐτὸ – Εἰς τὸ αὐτὸ – Εἰς τὸ αὐτὸ, ed. E. MILLER, *Manuelis Philae Carmina ex codicibus Escorialensibus, Florentinis, Parisinis et Vaticanis*, vol. II, Paris, 1857 [ανατύπ. Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967], σσ. 269-70. [HÖRANDNER, no. 156]
5. [...η] κυροῦ Θεοδώ[ρου] στίχοι εἰς δακτυλίδιν, edd. SOFIA ΚΟΤΖΑΒΑΣΣΙ & ILIANA ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ, “Drei Epigrammsammlungen im Kodex Athous, Panteleemonos 174”, *RSBN* 44 (2007), [Ricordo di Lidia Perria, III], 203-25, no. C, σ. 220.
6. Νουθετικοὶ κατὰ φθονοῦντων, ed. [GUNTIVS], *Cyri Theodori Prodromi epigrammata* ed. E. MILLER, *Manuelis Philae Carmina ex codicibus Escorialensibus, Florentinis, Parisinis et Vaticanis*, vol. II, Paris, 1857 [ανατύπ. Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967], σ. 389· ed. PG 133, col. 1421C· ed. W. HÖRANDNER, “Visuelle Poesie in Byzanz. Versuch einer Bestandsaufnahme”, *JÖB* 40 (1990), 1-42, κείμε. σ. 32. [HÖRANDNER, no. 157]
7. Νουθετικοί, ed. MILLER, *Manuelis Philae Carmina*, II, σ. 388· ed. PG 133, col. 1422C· ed. HÖRANDNER, “Visuelle Poesie”, σ. 32.
8. <Ἄνευ τίτλου>, inc.: Ἰατατατιάξ τῆς ἐμῆς ἀτυχίας ... – des.: ... ἔργα ταῦτα, Χριστέ, μακροθυμίας, (4 στίχ.), ed. HÖRANDNER, “Visuelle Poesie”, σ. 33.
9. Ἐπὶ κήπων – Εἰς τὸ αὐτὸ – Εἰς τὸ αὐτὸ – Εἰς τὸ αὐτὸ – Εἰς τὸ αὐτὸ, ed. [GUNTIVS], *Cyri Theodori Prodromi epigrammata* ed. C. WELZ, *Analecta Byzantina. Carmina inedita Theodori Prodromi et Stephani Physopalamitae*, Diss., Straßburg, 1910, σσ. 61-62· ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Βυζαντικὰ ἐπιγράμματα”, *ΝΕ* 8 (1911), 100-101· ed. SIMONE FOLLET, “Deux épigrammes peu connues attribuées à Philostrate (Parisinus graecus 3019, folio 206)”, *Revue de Philologie* 38 (1964), 242-52. [HÖRANDNER, no. 158]
10. Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου στίχοι εἰς τοὺς δώδεκα μῆνας, ed. I. L. IDELER, *Physici et Medici Graeci Minores*, vol. I, Berlin, 1841, [ανατύπ. Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1963, σσ. 418-20· ed. B. KEIL, “Die Monatscyclen der byzantinischen Kunst in spätgriechischen Literatur”, *WSt* 11 (1889), 94-142, ιδ. σσ. 95-115· *Versus in duodecim menses*, ed. R. ROMANO, *Nicola Callicle, Carmi, Testo critico, introduzione, traduzione, commentario e lessico*, [Byzantina & Neo-hellenica Neapolitana, 8], Naples, 1980, σσ. 77-78· ed. E.

- ΣΟΥΛΟΓΙΑΝΝΗΣ, “Στίχοι φερόμενοι ὡς πτωχοπροδρομικοὶ εἰς χειρόγραφον τοῦ Ἁγίου Ὅρους”, *Παρνασσός*, περ. Β', 10 (1968), 587-94. [HÖRANDNER, no. 159]
11. Αἶνιγμα εἰς τὴν νεφέλην, ed. PG 133, col. 1418. [HÖRANDNER, no. 160]
12. Ὑποθετικοὶ ἐπὶ τινὶ ἐκβρασθέντι τῆς θαλάσσης ἄχειρι νεκρῶ, ed. PG 133, cols. 1416-1417. [HÖRANDNER, no. 161]
13. Στίχοι ὑποθετικοὶ εἰς Πausanίαν ἀπολιθωθέντα διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Πέτρου– Εἰς τὸ αὐτό, ed. PG 133, cols. 1415-1416. [HÖRANDNER, no. 162]
14. <Στίχοι ἀνακρεόντειοι>, ed. S.G. MERCATI, “Sulle anacreontiche di Teodoro Prodromo”, *R. Accademia dei Lincei Rendiconti* 28 (1919), 426-38 [= IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 154-64].
15. Στίχοι κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου (tit. cod. Bern B 48), [με ακροστιχίδα: Ὡς ἠξίωσας ὡς νοῶ ῥῆσιν νάω], ed. I. HILBERG, *Eustathii Macrembolitae de Hysmine et Hysminias amoribus libri XI*, Wien, 1876, σ. 214· ed. M. TREU, *Eustathii Macrembolitae quae feruntur aenigmata*, Progr. Friedr.-Gymnasiums, 1893, σ. 18· ed. HÖRANDNER, “Visuelle Poesie”, σ. 35. [HÖRANDNER, no. 208]
16. Στίχοι τοῦ Προδρόμου εἰς τὸ λουτρόν ἔχον ἄνωθεν τῆς ἐνθήκης ἐζωγραφημένον τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς ἀγγέλους, inc.: Ὡς ἐν ἐμαυτῶ τὴν κρίσιν προδεικνύω ..., **cod. Zavordensis 95**, f. 366v. – “Ἐτερον, inc.: Γυμνὴν στάσιν ἄνθρωπε καὶ θεῖαν κρίσιν ..., **cod. Zavordensis 95**, f. 366v. (**ἀνέκδοτα**) [για τὸν κώδ. βλ. L. POLITIS, “Die Handschriftensammlung des Klosters Zavorda und die neuaufgefundene Photios-Handschrift”, *Philologus* 105 (1961), 136-144 [ανατύπ. στο *Paléographie et littérature byzantine et néo-grecque*, Variorum Reprints, 1973, X], περιγραφή στις σσ. 140-43· Κ. ΤΣΑΝΤΣΑΝΟΓΛΟΥ, *Το Λεξικό του Φωτίου. Χρονολόγηση - Χειρόγραφη παράδοση*, [Ελληνικά, Παράρτημα 17], Θεσσαλονίκη, 1967, σσ. 61-69.
- => Τα ποιήματα περιγράφουν μία τοιχογραφία μέσα σε λουτρό, ἡ οποία παριστάνει τὴν Μέλλουσα Κρίση. Ὅμως δὲν πρόκειται για ἐκφράσεις, περιγραφικὰ ἢ ἐπαινετικὰ ποιήματα, ἀλλὰ θρησκευτικὰ με σωφρονιστικὸ χαρακτήρα (παραλληλίες μεταξύ θερμότητας λουτροῦ με κάμινο κολάσεως κλπ), ὅπως περ. καὶ τὸ ποίημα τοῦ Μαλάκη για λουτρό Χούμνου.
17. Τοῦ αὐτοῦ: εἶς τινα ///, ed. D. R. REINSCH, “Indizien einer Zuständigkeitsregelung für byzantinische Gerichte des 12. Jahrhunderts”, εἰς: R.M. KIESOW, REGINA OGOREK, SP. SIMITIS (hrsg.), *Summa. Dieter Simon zum 70. Geburtstag*, Frankfurt am Main, 2005, σσ. 505-509. [45 15σύλλαβοι στίχοι – τὸ κείμεν. εὐρέθῃ σε ἀπεκομμένο περγαμ. φ., πωλημένο σε ιδιώτη συλλέκτη – βάσει μετρικῶν, υφολογ. καὶ λεξικολογ. ἐνδείξεων τὸ κείμεν. μπορεῖ ἴσως να ἀποδοθεῖ στον Πρόδρομο ἢ στον Μανασσή] **[DUBIUM]**
18. Τοῦ Προδρόμου εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ῥαινομένην δάφναις εἰς τὴν ἑορτὴν, inc.: Τεκμήριον οὔσα πρὶν μαντικῆς δάφνη ..., **cod. Laur. Conv. Soppr. 627**, f. 14v. **[SPURIUM]** => ἀνήκει στον Χριστόφορο Μυτιληναῖο, ed. M. DE GROOTE, *Christophori Mitylenaii Versuum Variorum Collectio Cryptensis*, [Corpus Christianorum/Series Graeca, 74], αρ. 32, σ. 28]

XI) POEMA

1. Τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου τὰ Κατὰ Ῥοδάνθη καὶ Δοσικλέα, ed. M. MARCOVICH, *Theodorus Prodromus, De Rhodanthes et Dosiclis Amoribus Libri IX*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum & Romanorum Teubneriana], Stuttgartiae et Lipsiae, 1992· F. CONCA, *Il romanzo bizantino del XII secolo*, Torino, 1994, κείμεν. σσ. 64-302· Κ. PLEPELITS, *Theodoros Prodromos. Rhodanthe und Dosikles*, [Bibliothek der Griechischen Literatur, 42], A. Hiersemann, Stuttgart, 1996· Κ. ΠΟΥΛΟΣ (νεοελλην. ἀπόδ.), *Θεόδωρος Πρόδρομος. Ροδάνθη καὶ Δοσικλής*, «Νέα Σύνορα» - Εκδ. Οργ. Λιβάνη, Αθήνα, 1996. [HÖRANDNER, no. 163]

XII) MONODIA

[DUBIUM?]

1. Δ. ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ (ed.), *Eine byzantinische Invektive gegen die Verfasser von Grabreden, Άνωνύμου μονωδία κατά μονωδούντων*, [Wiener Byz. Studien, 23], Wien, 2002. [Θ. Προδρ.]: Contra: N. GAUL, rev. of: A. SIDERAS, *Eine byzantinische Invektive gegen die Verfasser von Grabreden, ...*, [WBS, 23], Wien, 2002, *BZ* 100 (2007), 257-61, ο οποίος θεωρεί το έργο προϊόν του πρώιμου 14ου αι.

XIII) OPERA DUBIA ET SPURIA

Υπάρχουν διάφορα επιπλέον έργα που προσγράφονται στον Θεόδωρο Πρόδρομο, πέραν των ποιημάτων του λεγομένου Μαγγανείου Προδρόμου και του Πτωχοπροδρόμου. Αυτά όμως θεωρούνται ότι είναι αμφιβόλου πατρότητας, είτε έχουν αποδοθεί στον Θ.Π. χωρίς σοβαρή επιχειρηματολογία & ενδείξεις ή έχει ακόμη αποδειχθεί πέραν πάσης αμφιβολίας ότι δεν πρόερχονται από την γραφίδα του. [HÖRANDNER, nos. 164-192, 205-208]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- AGAPITOS P.A., “Narrative, rhetoric and ‘drama’ rediscovered: scholars and poets in Byzantium interpret Heliodorus”, εις: R. HUNTER (ed.), *Studies in Heliodorus*, [Cambridge Philol. Society, Suppl. 21], Cambridge, 1998, σσ. 125-56. [Πρόδρομος κ.ά.]
- _____, “Poets and Painters: Theodoros Prodromos’ dedicatory verses of his novel to an anonymous Caesar”, *JÖB* 50 (2000), 173-85. [Ροδάνθη & Δοσικλής αφιερώθηκε σε Νικ. Βρυέννιο πριν το θάνατό του, 1137/38]
- ALBINI U., “Le querimonie di Teodoro Prodromo”, *Studi di filologia classica in onore di G. Monaco*, vol. IV, Univ. di Palermo, 1991, σσ. 1443-48.
- ANASTASI R., “Prodromea”, *Siculorum Gymnasium* N.S. 18 (1965), 164-72. [γλωσσ. & κριτ. παρατηρήσεις στα ποιήματα του Θεοδ. Προδρόμου: Κατά μακρογενείου γέροντος, ed. BOISSONADE & μονωδία Ανδρον. Κομνηνού, ed. BOISSONADE]
- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 10, 174-75, 355-57, 373, 437, 457, 496.
- ANTONOPOULOU THEODORA, “On the Reception of Homilies and Hagiography in Byzantium: The Recited Metrical Prefaces”, εις: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftlichen Symposions zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 57-79. [πραγματεύεται το θέμα των εμμέτρων προλόγων που απηγγέλλοντο πριν από ομιλίες κλπ. – βλ. ιδ. σσ. 62-63, όπου αναφορά σε 2 έργα του Προδρόμου, HÖRANDNER nos. 123 & 133]
- ARMSTRONG PAMELA, “Literary Polemic in Twelfth-Century Constantinople”, εις: NEVRA NECIPOGLU *et al.* (eds.), *Change in the Byzantine World in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, Istanbul, 2010, σσ. 333-41. [ιδ. σσ. 335 κ.ε.]
- BALDWIN B., *An Anthology of Byzantine Poetry*, Amsterdam, 1985, ιδ. σσ. 196-207. [αγγλ. μτφρ. & σχολ. τμημ. Κατομνομαχίας]
- _____, “A Talant to Abuse: Some Aspects of Byzantine Satire”, *BF* 8 (1982), 19-28. [= IDEM, *Studies on Late Roman and Byzantine History, Literature and Language*, (London Studies in Classical Philology, 12), Amsterdam, 1984, ch. XLVII].

- _____, “Five Textual Notes”, *Museum Philologum Londiniense* 8 (1987), 5-12. [= IDEM, *Roman and Byzantine Papers*, Amsterdam, 1989]. [1. An unnoticed Byzantine quotation of Archilochus : αρχιλόχειο δίστιχο σε Θεοδώρο Πρόδρομο]
- BAZZANI MARINA, “Theodore Prodromos’ Poem LXXVII”, *BZ* 100 (2007), 1-12.
- _____, “The Historical Poems of Theodore Prodromos, the Epic-Homeric Revival and the Crisis of Intellectuals in the Twelfth Century”, *BSI* 65 (2007), 211-28.
- BEATON R., “The Rhetoric of Poverty: the Lives and Opinions of Theodore Prodromos”, *BMGS* 11 (1987), 1-28.
- _____, “‘De vulgari eloquentia’ in twelfth-century Byzantium”, *BF* 13 (1988) [=J.D. HOWARD-JOHNSTON (ed.), *Byzantium and the West, c. 800 – c. 1200, Proceedings of the XVIII Spring Symposium of Byzantine Studies, Oxford 30 March – 1 April 1984*, A. M. Hakkert, Amsterdam, 1988], σσ. 261-68.
- _____, “Οι σάτιρες του Θεοδώρου Προδρόμου και οι απαρχές της νεοελληνικής γραμματείας”, *Αριάδνη* 5 (1989), 207-14.
- _____, *Medieval Greek Romance*.
- BECK, *Vorsehung und Vorbestimmung*, σ. 142 (για σύντομα φιλοσοφ. περιεχομένου έργα του Θ.Π., βλ. αρ. IX,6 και IX,14 παραπάνω).
- _____, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 224, 313, 610, 639, 797.
- BENAKIS L., “Neues zu Proklos-Tradition in Byzanz”, εις: G. BOSS – G. SEEL (eds.), *Proclus et son influence, Actes du Colloque de Neuchatel, Juin 1985*, Zürich, 1977, σσ. 247-259, ιδ. σσ. 256-57. [επιρροές Πρόκλου σε έργο ~, συγκεκριμένα σε λόγο εις Ίω. Άγαπητό].
- _____, “Commentaries and Commentators on the Logical Works of Aristotle in Byzantium”, εις: R. CLAUSSEN – R. DAUBE-SCHACKAT, *Gedankenzeichen. Festschrift für Klaus Oehler zum 60. Geburtstag*, Tübingen, 1988, σσ. 3-12 [=Λ. Γ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ, *Βυζαντινή Φιλοσοφία: Κείμενα και Μελέτες/Texts and Studies on Byzantine Philosophy*, Παρουσία, Αθήνα, 2002. κεφ. Β4, σσ. 249-58 (διατηρείται η αρχική σελιδαρίθμηση, αλλά υπάρχει και νέα συνεχόμενη)].
- BIANCHI N., “Lettori di Eliodoro a Bisanzio: l’epigramma per Cariclea (test. XVIII Colonna)”, *Masaryk University, Faculty of Arts/Centre for Interdiscipl. Research & Dep. of Classical Studies, International Conference on Classical & Byzantine Literature, Literary Crossroads, Abstracts, 19–22 September 2010, Brno*, σ. 8. [πρβλ. Colonna παρακάτω]
- BIANCONI D., “Età comnena e cultura scritta. Materiali e considerazioni alle origini di una ricerca”, εις: A. BRAVO GARCIA et al. (eds.), *The Legacy of Bernard de Montfaucon: Three Hundred Years of Studies on Greek Handwriting. Proceedings of the Seventh International Colloquium of Greek Palaeography (Madrid – Salamanca, 15-20 September 2008)*, [Bibliologia, 31], Brepols, Turnhout, 2010, σσ. 75-96, 707-718.
- BLUM W., “Bertha-Irene: bayerische Gräfin und byzantinische Kaiserin”, *Humanistische Reisen*, München, 2002, σσ. 139-150 [γερμ. μτφρ. & σχολ. του 20ου ιστορ. ποιήματος του Προδρόμου: *Εισιτήριοι επί τη νυμφευθείση εξ Αλαμανών ...*]
- BORGOGNO A., “Senofonte Efesio e Teodoro Prodromo”, *Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell’ Università di Siena* 6 (1985), 221-26. [ο Ξενοφών Εφέσιος & το μυθιστόρημα του Προδρόμου]
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 175, 22-23.
- _____, “Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας ΧΙ.31”, ιδ. σσ. 509-510, 510 υποσημ. 1.
- BULGAKOVA VIKTORIA, *Byzantinische Bleisiegel im Osteuropa. Die Funde auf dem Territorium Altrusslands*, [Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik, Bd. 6],

- Harrasowitz Verlag, Wiesbaden, 2004. [βλ. ειδ. 3.2.3. 13: *Μανουήλ επίσκοπος Σμολινίσκου* (Smolensk) = θείος Θεοδ. Προδρόμου]
- BURTON JOAN B., “Abduction and Elopement in the Byzantine Novel”, *Classical GRBS* 41 (2000), 377-409. [για το θέμα της απαγωγής κλπ. στο μυθ. του Προδρόμου]
 - _____, “The Pastoral in Byzantium”, εις: M. FANTUZZI – TH. PAPANGHELIS (eds.), *Brill’s Companion to Greek and Latin Pastoral*, Brill, Leiden-Boston, 2006, σσ. 549-79, ιδ. σσ. 551-57.
 - CACOUROS M., “Recherches sur le commentaire inédit de Théodore Prodrome sur le seconde livre des *Analytiques Postérieures* d’Aristote”, *Atti della Accademia Pontaniana* N.S. 38 (1990), 313-38.
 - _____, “La tradition du commentaire de Théodore Prodrome au deuxième livre des *Seconds Analytiques* d’Aristote: quelques étapes dans l’enseignement de la logique à Byzance”, *Δίπτυχα* 6 (1994-95), [*Μνήμη Bruno Lavagnini*], 329-54.
 - _____, “Théodore Prodrome, Jacques de Venise, Robert Grosseteste et l’histoire d’une erreur interprétative dans l’exégèse des *Secondes Analytiques* II, 1. Notes sur la tradition exégétique des *Analytiques*”, *Cahiers de l’Institut du Moyen-Âge grec et latin* 66 (1996), 135-55. [Θ. Πρόδρομος γνώριζε χαμένο έργο του Ιακώβου Βεν.]
 - _____, “Το αριστοτελικό υπόμνημα στο Βυζάντιο και οι μη ευρέως γνωστές πλευρές του: χαρακτηριστικά, τάσεις και προοπτικές”, *Υπόμνημα στη Φιλοσοφία* 4 (2006), 155-190. [για το χαρακτήρα και την μετέπειτα τύχη του υπομνήματος του Θεοδ. Προδρόμου στο Β’ βιβλίο των *Υστέρων Αναλυτικῶν* του Αριστοτέλη]
 - CANART P., “Une épigramme de Théodore Prodrome attribuée à Philostrate”, *Rev. de Philol.* 43 (1969), 93-95.
 - ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚ. Γ., ““Ένας ‘πλατωνικός’ διάλογος του 12ου αιώνας: Θεοδώρου Προδρόμου *Ξενέδημος ἢ Φωναί*”, *Αριάδνη* 11 (2005), 189-214.
 - CHARDON DE LA ROCHEFFE S., “Notice sur les romans grecs venus jusqu’ à nous”, εις: *Mélanges de critique et de philologie*, II, Paris, 1812, ιδ. σσ. 93-99. [για το μυθιστόρημα *‘Ροδάνθη και Δοσικλής*]
 - ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ Γ.Ν., “Περὶ τῶν Προδρόμων Θεοδώρου καὶ Ἰλαρίωνος”, *VV* 4 (1897), 100-127. [ανατύπ. στον τόμο *Μεσαιωνικά και Νέα Ἑλληνικά*, Αθήνα, (1915) 1991², σσ. 361-395].
 - ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., “Σαπφικά”, *Ελληνικά* 36 (1985), 3-11. [σε Θεόδ. Πρόδρομο, κ.ά.]
 - _____, “«Τὸν ξύοντα ἀντιξύειν»: ἀντευεργεσία ἢ ἐκδίκηση”, *Ελληνικά* 38 (1987), 17-22. [ιδ. σ. 20, αρ. 10. για τη χρήση της παροιμίας σε επιστ. Θεοδ. Προδρόμου κ.ά.]
 - _____, “Ποικίλα Ἑλληνικά”, *Ελληνικά* 38 (1987), 283-95. [για αρχ. χωρία σε Θεόδ. Πρόδρομο κ.ά.]
 - _____, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σ. 38.
 - _____, “Ἡ *Μονωδία εἰς Μονωδούντας* και η *Ἀπολογία* του Λουκιανού”, *Ελληνικά* 53 (2003), 391-94. [του Προδρόμου (:)- η § β’ συμπλήμα από *Απολογία* Λουκιανού]
 - _____, “Ξεχασμένες μαρτυρίες”. [αρ. Α19α-γ, Α46, Β8, Β34]
 - ΧΡΟΝΗ ΜΑΡΙΑ, “Θεραπείες ασθενειών με ζωϊκής προελεύσεως ύλες στα Βυζαντινά ιατρικά κείμενα. Συμβολή στη μελέτη των αντιλήψεων για τις ασθένειες και τις θεραπείες τους στο Βυζάντιο”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 20 (2010), 143-94. [για ιατρ. πληροφ. στους στίχ. του Προδρόμου στους 12 μήνες]
 - COLONNA A., “Un epigramma de Teodoro Prodromo sulla ‘Cariclea’ di Eliodoro”, εις: S. FELICI (ed.), *Scritti R. Lacoangeli*, Rome, 1992, σσ. 61-63. [Μερικά χφφ. των *Αιθιοπικῶν* του Ηλιοδώρου έχουν στίχους στο τέλος για την Χαρίκλεια, πρωταγωνίστρια του μυθιστορήματος –πρόκειται για επίγραμμα αποδιδόμενο στον Πρόδρομο]

- CONCA F., “Fissità e reazioni emotive nei personaggi del romanzo bizantino”, εις: R. MAISANO – U. CRISCUOLO (eds.), *La poesia bizantina. Atti della terza Giornata di studi bizantini sotto il patrocinio della Associazione Italiana di Studi Bizantini (Macerata, 11-12 maggio 1993)*, [Ιταλοελληνικά, Quaderni, 8], Napoli, 1995, σσ. 13-34. [για Ν. Ευγ. & Θ. Πρόδρ.]
- CRESCI LIA RAPHAELLA, “Byzantina”, *Bolletino della badia greca di Grottaferrata* 39 (1985), 57-65. [μεταξύ άλλων σχολ. Theod. Prodr. carm. 25, 6-8.]
- _____, “Parodia e metafora nella ‘Catomyomachia’ di Teodoro Prodromo”, *Eikasmos* 12 (2001), 197-204.
- CUPANE C., “Un caso di giudizio di Dio nel romanzo di Teodoro Prodromo (I 372-404)”, *RSBN.S.* 10-11 (1974), 147-68.
- D’ALFONSO FRANCESCA, *Euripide in Giovanni Malala*, [Hellenica, Testi e strumenti di letteratura greca antica, medievale e umanistica, 19], Alessandria, 2006, ιδ. σσ. 5 n. 15 και 59 n. 118. [για γνώση απολεσθέντων τραγωδιών Ευριπίδη από Πρόδρομο]
- D’AMBROSI M., “Lexicographica Prodromea”, Forthcoming
- _____, *Teodoro Prodromo. I tetrastici giambici ed esametrici sugli episodi principali della vita di Gregorio Nazianzeno*, introduzione, edizione critica, traduzione e commento, [Testi e Studi Bizantino-Neellenici, 17], Roma 2008.
- _____, *Teodoro Prodromo. I tetrastici giambici ed esametrici sugli episodi principali della vita di Giovanni Crisostomo*, introduzione, edizione critica, traduzione e commento, Forthcoming
- DARROUZES J., “Les calendriers byzantin en vers”, *RÉB* 16 (1958), 59-84. [βλ. ιδ. αρ. 8, σσ. 78-80 για το έμμετρο συναξάρι του Προδρόμου και την έκδ. της ακροστιχίδας]
- DAWE R.D., “Four Notes on Sophocles (El. 35–40; 335–337; Phil. 27–29; 41–42)”, *Rheinisches Museum für Philologie* 153 (2010), 405-408. [για ανάμνηση χωρίου Ηλέκτρας σε *Ροδάνθη & Δοσικλής* 7.145 του Προδρόμου]
- _____, “Notes on Theodorus Prodromos and Nicetas Eugenianus”, *BZ* 94 (2001), 11-19.
- DE GREGORIO G., “Teodoro Prodromo e la spada di Alessio Contostefano (Carm. hist. LII Hörandner)”, *Νέα Ρώμη* 7 (2010), [*Ἐξέμπλον*. Studi in onore di Irmgard Hutter, II], 191-295.
- ΔΕΙΝΑΚΗΣ Σ., “Κριτικαὶ παρατηρήσεις”, *Εἰς μνήμην Σπυρίδωνος Λάμπρου*, Αθήνα, 1935, σσ. 481-85. [παρατηρ. στο λεξιλόγιο του Θεοδ. Προδρόμου]
- ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ Θ., *Κοσμᾶς ὁ Μελωδός. Βίος καὶ ἔργο*, [Ἀνάλεκτα Βλατάδων, 28], Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη, 1979, σποράδην. [για ερμηνεία κανόνων Κοσμᾶ από Πρόδρομο]
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, σ. 21.
- DOWNEY G., “The Pilgrim's Progress of the Byzantine Emperor”, *Church History* 9 (1940), 207-217. [για τον ρόλο του κυνηγιού στον τονισμό της ανδρείας & της στρατιωτ. επιδεξιότητας του αυτοκράτορα γενικά, για τον Πρόδρομο βλ. ιδ. σ. 210]
- EIDENEIER H., “Zu den *Προδρομικά*”, *BZ* 57 (1964), 329-37.
- FRANKLIN S., “Who was the Uncle of Theodore Prodromos?”, *BSI* 45 (1984), 40-45.
- FRANKOPAN P., “The Literary, Cultural and Political Context for the Twelfth-Century Commentary on the *Nicomachean Ethics*”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien unt Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 45-62, ιδ. σσ. 46-48, 53, 61.
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”.

- GARZYA A., *Teodoro Prodromo, Tre carmi satirici, Traduzione con testo a fronte*, Napoli, 1972.
- _____, “Varia Philologica (x): 1. Ancóra sui codici recenti delle Epistole di Procopio di Gaza, 2. Theod. Prodr., carm. Ptoch. 3 (4), 414-416 Hess.-Pern., 3. Theod. Prodr., carm. Ptoch. 4 (5), 128-129 Hess.-Pern.”, *ΕΕΒΣ* 39/40 (1972/73) [=ΛΕΙΜΩΝ, Προσφορά Ν.Β. Τωμαδάκη], 342-345 [= IDEM, *Storia*, ch. XX].
- ANTONIA GIANNOULI, *Die beiden byzantinischen Kommentare zum Grossen Kanon des Andreas von Kreta. Eine Quellenkritische und Literarhistorische Studie*, [Wiener Byzantinischen Studien, 26], Wien, 2007, σποράδην.
- GIGANTE ESPOZITO-VULGO G., “Motivi omerici nell romanzo di Teodoro Prodromo”, *Siculorum Gymnasium* N.S. 32 (1979), 223-42.
- ΓΚΟΛΙΤΣΗΣ Π., “Αρχαίο ελληνικό και βυζαντινό φιλοσοφικό υπόμνημα : ζητήματα συνέχειας και ασυνέχειας”, *Υπόμνημα στη Φιλοσοφία* 6 (2007), 197-208. [το έργο του Θεόδ. Προδρόμου επί του Β΄ Βιβλίου των Υστέρων Αναλυτικών ανήκει στο είδος της *επιτομής* (=συνοπτικού και επιλεκτικού σχολιασμού μέρους και όχι του όλου του έργου) & όχι της *εξηγήσεως* (=κατά λήμματα υπομνηματισμού)]
- GREGOIRE H., “Nouvelles notes épiques”, *Byz* 25/27 (1955-57), 779-81. [ο Θεόδ. Πρόδρ. καλεί τον Μανουήλ Κομνηνό «... τὸν νέον ἀκρίτην»]
- GROSSSCHUPF F., *De Theodori Prodromi in Rhodantha elocutione*, Inaugural Diss., Lipsiae, 1897.
- GRÜNBAUM M., “‘Tis love that has warm'd us. Reconstructing networks in 12th century Byzantium”, *Revue belge de philologie et d'histoire* 83 (2005), 301-13. [για το δίκτυο των σχέσεων του Προδρόμου]
- HÄGER O., *De Theodori Prodromi in fabula erotica Ροδάνθη καὶ Δοσικλῆς fontibus*, Diss., Göttingen, 1908.
- HATZAKI MYRTO, *Beauty and the Male Body in Byzantium. Perceptions and Representations in Art and Text*, Palgrave/McMillan, 2009. [σποράδην, αναφορά στην έννοια του κάλλους στο έργο του Προδρόμου –βλ. και αμέσως επόμ. λήμμα]
- _____, “The Good, The Bad and the Ugly”, εις: LIZ JAMES (ed.), *A Companion to Byzantium*, [Blackwell Companions to the Ancient World], Wiley-Blackwell, 2010, σσ. 93-107, ιδ. σσ. 94, 98-9, 104. [για την εικόνα της “ασχήμιας” στο *Ροδάνθη & Δοσικλῆς* ως κοινων. στίγμα]
- HENRICHSEN R. J. F., *Ueber die sogenannten politischen Versen bei den Griechen, aus dem Dänischen übersetzt von P. FRIEDRICHSEN*, Leipzig, 1839.
- HILBERG I., “Kann Theodoros Prodromos der Verfasser des *Χριστός πάσχων* sein?”, *WSt* 8 (1886), 282-314.
- _____, “Ein Accentgesetz der byzantinischen Jambographen”, *BZ* 7 (1898), 337-365. [μετρικές παρατηρήσεις]
- HINTERBERGER M., *Autobiographische Traditionen in Byzanz*, [Wiener byzantinische Studien, 22], Wien, 1999, σσ. 71, 103, 153, 224.
- _____, “Phthonos als treibende Kraft in Prodromos, Manasses und Bryennios”, *Medioevo Greco* 11 (2011), 83-106.
- HÖRANDNER W., “Theodoros Prodromos und die Gedichtsammlung des Cod. Marc. XI.22”, *JÖBG* 16 (1967), 91-99.
- _____, “Prodromos-Reminiszenzen bei Dichtern der nikänischen Zeit”, *BF* 4 (1972), 88-104.
- _____, *Der Prosarhythmus in der rhetorischen Literatur der Byzantiner*, [Wiener Byzantinische Studien, XVI], Wien, 1981, ιδ. σσ. 144-159, 174.

- _____, “Autor oder Genus ? Diskussionsbeiträge zur «Prodromischen Frage» aus gegebenem Anlaß”, *BSI* 54 (1993), 314-24.
- _____, “A Cycle of Epigrams on the Lord’s Feasts in Cod. Marc. Gr. 524”, *DOP* 48 (1994), 117-33. [αρκετά επιγρ. έχουν παράλληλα σε Θεόδωρο Πρόδρομο & Γρηγόριο Πάρδο]
- _____, “Zu einigen religiösen Epigrammen”, εις: U. CRISCUOLO – R. MAISANO (eds.), *SYNODIA. Studia humanitatis Antonio Garzya septuagenario ab amicis atque discipulis decata*, Napoli, 1997, σσ. 431-42. [και του Θεοδ. Προδρόμου]
- _____, “Musterautoren und ihre Nachahmer: Indizien für Elemente einer byzantinischen Poetik”, εις: P. ODORICO – P. A. AGAPITOS – M. HINTERBERGER (eds.), «*Deux remède*». *Poésie et Poétique à Byzance. Actes du IVe colloque international philologique, Paris, 23-24-25 février 2006*, [Dossiers Byzantins, 9], Centre des études byzantines, néo-helleniques et sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2009, σσ. 201-217 [για ιστορ. ποίημα 56 Προδρόμου, σχέσεις ποιήσεως Προδρόμου με *Δραμάτιον* Ἀπλούχειρος]
- _____, “Les conceptions du bon souveraine dans la poesie byzantine”, εις: P. ODORICO (ed.), «*L’Éducation au Gouvernement et à la Vie*». *La Tradition des «Règles de Vie» de l’Antiquité au Moyen-Âge. Actes du colloque international, Pise, 18 et 19 mars 2005*, [Autour de Byzance, 1], Centre d’études byzantines, néo-helleniques ed sud-est européennes, Paris, 2009, σσ. 103-114. [για την εικόνα του καλού ηγεμόνος μέσα από την ποίηση του Προδρόμου]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 25, 35, 43, 47, 57, 123, 125f, 135f, 150, 172, 191, 205, 222, 235, 400, 420, 538· II, σσ. 13, 25, 28f, 58, 91f, 96, 102, 104, 106, 113f, 119, 123f, 125, 127f, 129-133, 134f, 138, 144f, 146, 154, 163, 165, 172, 243, 290, 314, 329.
- JEFFREYS ELIZABETH, “The Attitude of Byzantine Chroniclers towards Ancient History”, *Byz* 49 (1979), 199-238. [και για Θεόδ. Πρόδρομο]
- _____, “A date for Rhodanthe and Dosikles?”, εις: P.A. AGAPITOS – D.R. REINSCH (hrsg.), *Der Roman im Byzanz der Komnenenzeit. Referate des Internationalen Symposiums an der Freien Universität Berlin, 3. bis 6. April 1998*, [Meletemata. Beiträge zur Byzantinistik und Neugriechischen Philologie, 8], Frankfurt a.M., 2000, σσ. 127-36. [έτ. 1138]
- _____, “The Labours of the Twelve Months in twelfth-century Byzantium”, εις: EMMA STAFFORD & JUDITH HERRIN (eds.), *Personification in the Greek World: From Antiquity to Byzantium*, [The Centre for Hellenic Studies, King’s College London, Publications 7], Ashgate, Aldershot, 2005, σσ. 309-23. [για τους στίχους του Προδρόμου στους 12 μήνες]
- _____, “Why produce Verse in Twelfth-Century Constantinople?”, εις: P. ODORICO – P. A. AGAPITOS – M. HINTERBERGER (eds.), «*Deux remède*». *Poésie et Poétique à Byzance. Actes du IVe colloque international philologique, Paris, 23-24-25 février 2006*, [Dossiers Byzantins, 9], Centre des études byzantines, néo-helleniques et sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2009, σσ. 219-228 [για στίχους Προδρόμου]
- JEFFREYS M., “Byzantine Metrics: Non Literary Strata” *JÖB* 31/1 (1981), 313–34. [ιδ. σ. 330 για μέτρο Προδρόμου]
- JEFFREYS M. & SMITH O.L., “Political Verse for Queen Atossa”, *Classica & Mediaevalia* 42 (1991), 301-304. [πτωχο-Πρόδρ. & Τζέτζης – χρησιμοποιούν πολιτικό στίχο για να απευθυνθούν στον αυτοκράτορα]

- JOUANNO CORINNE, “Discourse of the Body in Prodromos, Eugeneianos and Macrembolites”, εις: P.A. AGAPITOS – D.R. REINSCH (hrsg.), *Der Roman im Byzanz der Komnenenzeit. Referate des Internationalen Symposiums an der Freien Universität Berlin, 3. bis 6. April 1998*, [Meletemata. Beiträge zur Byzantinistik und Neugriechischen Philologie, 8], Frankfurt a.M., 2000, σσ. 81-93.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 230-31, 233, 235, 236, 238, 240, 242-45, 250-52, 254, 258, 260-62, 264, 267, 269-76, 285, 287, 291, 300-301.
- _____, *The Christian Parthenon*, σσ. 104-107, 111, 132, 157, 161, 169, 194 [για βίο Μελετίου], 121 [για διάλογο *Ξενέδημος*].
- _____, “Classical Scholarship in Twelfth-Century Byzantium”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 1-43, ιδ. σσ. 14, 21, 24.
- KALIĆ I., FERJANČIĆ B., RADOŠEVIĆ-MAKSIMOVIĆ N. (σερβοκροατ. μτφρ.-σχολ.), *Fontes Byzantini Historiam Populorum Jugoslaviae Spectantes*, tomus IV, Beograd, 1971, σσ. 173-183. [μόνο τμήματα ποιημάτων του Προδρόμου που αφορούν στην ιστορία των σλαβικών φύλων]
- KAMBYLIS A., *PRODROMEA. Textkritische Beiträge zu den historischen Gedichten des Theodoros Prodromos*, [Wiener Byzantinistische Studien, Bd. XI/Suppl.], Verlag d. Öster. Akad. d. Wissen., Wien, 1984.
- _____, “Retractationes Prodromae”, *JÖB* 38 (1988), 291-325.
- _____, “Textkritik und Metrik. Überlegungen zu ihrem Verhältnis zueinander”, *BZ* 88 (1995), 38-67. [ιδ. 3. Πτωχοπροδρόμος]
- KAZHDAN A., “Bemerkungen zu Niketas Eugenianos”, *JÖBG* 16 (1967), 101-17 [= IDEM, *Authors and Texts in Byzantium*, Variorum/Ashgate, Aldershot, 1993, XIV].
- KAZHDAN A. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l’Homme, 1984 [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007]. [ιδ. κεφ. III. Theodoros Prodromos: a reappraisal]
- A. K(AZHDAN), s.v. Prodromos, Theodore, ODB, vol. III, σσ. 1726-27.
- ΚΟΜΙΝΗΣ, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα*, σσ. 159-161.
- A ΚΟΤΛΩΣΚΑ NNA, “On the two critical editions of *Cat and Mouse War* by Theodore Prodromos”, *Pomoerium* 6 (2007/8), 94-99.
- KURTZ E., “Zu Theodoros Prodromos”, *BNJ* 5 (1926), 47.
- KYRIAKIS M.J., *Théodore Prodrome et le milieu intellectuel à Constantinople au XIIIe siècle. Recherches sur l’oeuvre “prodromique”*, Thèse, Paris, 1952.
- _____, “Of Professors and Disciples in Twelfth Century Byzantium”, *Byz* 43 (1973), [*Hommage à Marius Carard*], 108-119.
- _____, “Satire and Slapstick in Seventh and Twelfth Century Byzantium”, *Βυζαντινά* 5 (1973), 289-306.
- _____, “Poor poets and starving literati in twelfth-century Byzantium (The Manganean Poems and their relationship with Theodoros Prodromos and with the Ptocho-prodromic verse compositions)”, *Byz* 44 (1974), 290-309.
- _____, “Trials and Tribulations of a Man of Letters in Twelfth Century Constantinople. Theodoros Prodromos and his Adversities”, *Δίπτυχα* 4 (1986/87), [= *ΩΔΗ, ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΕΙΣ GIUSEPPE SCHIRÒ*], 58-93.

- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Τὸ ποίημα Θεοδώρου Προδρόμου Εἰς εἰκονισμένον τὸν βίον”, *NE* 1 (1904), 497. [αναφορά στην πρώτη έκδοση του ποιήματος]
- _____, “Θεόδωρος Πρόδρομος”, *NE* 16 (1922), 474-77. [διορθώσεις σε επιστ.]
- LASKARATOS J. & TSAMIS C., “Two cases of smallpox in Byzantium”, *International Journal of Dermatology* 41 (2002), 792-95. [επ. Προδρ. σε Στέφ. Σκυλίτζη & Αλ. Αριστηνό]
- LONGO AUGUSTA ACCONCIA, “Cultura profana e verità rivelata negli epigrammi di Teodoro Prodromo sulla Creazione”, *Riv. Cult. Class. Med.* 36 (1994), [Scritti in memoria di Carlo Gallavotti], 259-70.
- _____, “Per una nuova edizione dei Tetrastici di Teodoro Prodromo sull’Antico e il Nuovo Testamento”, εις: *Byzantina Mediolanensia. Atti di V Congresso Nazionale di Studi Bizantini. Milano, 19-22 ottobre 1994*, a cura di F. CONCA, Soveria Manelli, Messina, 1996, σσ. 5-12.
- _____, “Le fonti di Teodoro Prodromo negli epigrammi per san Basilio di Cesarea”, εις: D. SEARBY *et al.* (eds.), *ΔΩΡΟΝ ΡΟΔΟΠΟΙΚΙΛΙΟΝ. Studies in Honour of Jan Olof Rosenqvist*, [Studia Byzantina Upsaliensia, 12], Uppsala, 2012, σσ. 15-30.
- MACRIDES RUTH J., “The Ritual of Petition”, εις: P. ROLOS – D. YATROMANOLAKIS (eds.), *Greek Ritual Poetics*, Cambridge, Mass., 2005, σσ. 356-70, ιδ. σ. 369.
- MAGDALINO & NELSON, “The Emperor in Byzantine Art”, σσ. 130-32. [σχολιασμός ιστορ. ποιήματος XLI]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σποράδην.
- MAGDALINO – MACRIDES, “The Fourth Kingdom”, σσ. 118-19. [για την ρόλο της εγγραματοσύνης ως προστάτιδος της μνήμης και την σημασία της ρητορικής, όπως διαγράφεται από απόσπασμα του Προδρόμου στον λόγο προς τον πατριάρχη Ιω. Αγαπητό – σσ. 148-52 για το μυθ. του Θ.Π.]
- MAGDALINO P. & NELSON R., “Introduction”, εις: P. MAGDALINO – R. NELSON (eds.), *The Old Testament in Byzantium*, [Dumbarton Oaks Byzantine Symposia and Colloquia], D. Oaks, Washington D.C., 2010, σσ. 1-38. [ιδ. σ. 9 για την διαπίστωση ότι στα ευκαιρικά ποιήματα του Προδρόμου περ. το 65 τοις εκατό των αναφορών από τη Βίβλο προέρχονται από την Π.Δ.]
- MAGNELLI E., “Reminiscenze classiche e cristiane nei tetrastici di Teodoro Prodromo sulle Scritture”, *Medioevo greco* 3 (2003), 181-94.
- _____, “Un nuovo indizio (e alcune precisazioni) sui drammi «alfabetici» di Euripide a Bisanzio tra XI e XII secolo”, *Prometheus* 29 (2003), 193-212. [Πρόδρομος κ.ά.]
- _____, “Prodromea (con una nota su Gregorio di Nazianzeno)”, *Medioevo Greco* 10 (2010), 111-144.
- MARCINIAK P., “Theodore Prodromos’ Bion praxis: a reappraisal”, *GRBS* 53.1 (2013), 219-39. [όχι τόσο μία απομίμηση λουκιανείου διαλόγου, όσο μία νέα σύνθεση απευθυνόμενη σε μαθητές]
- MARTINEZ MANZANO TERESA, “La Gramatica de Teodoro Prodromo procedente de la antigua Biblioteca de la Universidad de Salamanca”, *Helmantica* 51 (2000), 457-469.
- _____, “La novela de época comnena a la luz de la investigación contemporánea: el caso de 'Rodante y Dosicles'”, *Erytheia* 24 (2003), 77-92.
- _____, “Teodoro Pródromo, Manuel Moscópulo y un tratado bizantino anónimo sobre la sintaxis preposicional”, *Νέα Ρώμη* 7 (2010), [*Ἐξεμπλον*. Studi in onore di Irmgard Hutter, II], 337-365.
- MARCINIAK P., “A Dramatic Afterlife: The Byzantines on Ancient Drama and its Authors”, *Classica & Mediaevalia* 60 (2009), 311-326. [για τη σημασία του αρχαίου δράματος στον Πρόδρομο]

- MARCOVICH M., “The Text of Prodromus’ Novel”, *Illinois Classical Studies* 16 (1991), 366-402.
- _____, *Heraclitus. The greek text with a short commentary, including fresh addenda, corrigenda and a select bibliography (1967-2000)*, Akademie Verlag, Berlin, 2001², σ. 515. [*testimonia* Ἡρακλείτου σε επιστ. 1 Θεοδ. Προδρόμου, PG 133, col. 1240A = ed. OP DE COUL, 00 & τετράστιχ. in Basil. I]
- MERCATI G., “Il Niceforo della Catena di Daniele Barbaro e il suo commento del Salterio”, *Biblica* 26 (1945), 153-81 =ανατύπ. IDEM, *Opere Minori*, VI [Studi e Testi, 296], Città del Vaticano, 1984, σσ. 158-84. [βλ. ιδ. το Appendix II: *I pretesi commenti di Niceforo Callisto Xantopulo e di Teodoro Prodromo ai Salmi. – Versi politici e salmi*]
- MERCATI S.G., “Sulle anacreontiche di Teodoro Prodromo”, *R. Accademia dei Lincei Rendiconti* 28 (1919), 426-38 [= IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 154-64].
- _____, “Il prologo della *Catomyomachia* di Teodoro Prodromo è imitato da Gregorio Nazianzeno, Epist. IV (Migne PG 160 coll. 592-98)”, *BZ* 24 (1923/24), 28 [= IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 260-61].
- MEUNIER FLORENCE, “Les citations chrétiennes chez les romanciers du XIIe siècle: Une manipulation?”, *Erytheia* 30 (2009), 129-140. [για χρήση χωρίων από *Ἐξαήμερο* Γεωργίου Πισίδη]
- MILLER T. S., *The Orphans of Byzantium. Child Welfare in the Christian Empire*, The Catholic Univers. of America Press, Washington D.C., 2003, ιδ. σσ. 49-51, 178, 187, 193, 197, 200, 206, 209, 221-22, 228-29, 232-37, 243-44, 246.
- _____, “Death in a Xenon?”, εις: SOFIA KOTZABASSI – G. MAVROMATIS (hrsg.), *Realia Byzantina*, [Byzantinisches Archiv, 22], De Gruyter, Berlin-New York, 2009, σσ. 191-196. [για τον χαρακτήρα & τη λειτουργία του ξενώνας στο Βυζάντιο, αλλά & την εμπειρία του Προδρόμου σε έναν τέτοιο ξενώνα]
- MILOVANOVIĆ-BARHAM ČELICA, “Aldhelm's Enigmata and Byzantine riddles” *Anglo-Saxon England* 22 (1993), 51-64, ιδ. σ. 53 υποσημ. 10.
- ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ Δ., “Φιλολογικές παρατηρήσεις σὲ παλαιότερα κείμενα”, *Ελληνικά* 23 (1970), 331-37. [σε *Γαλεομνομαχία, Σχέδη Μνός* Θ. Προδρόμου κλπ]
- ΜΟΥΤΣΟΣ D., “Prodromic *δρουβανιστόν ὀξύγαλα*”, *Byz* 54 (1984), 586-92.
- NASTUREL P.Ş., “Prodromica”, *Βυζαντινά* 13/2 (1985), 759-70.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σσ. 278-79.
- ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ Ο ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, *Ἑορτοδρόμιον, ἦτοι ἐρμηνεία εἰς τοὺς ἀσματικούς κανόνας τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν...*, Βενετία, 1836.
- ΝΙΑΡΧΟΣ, *Ἡ Ἑλληνική Φιλοσοφία*, σσ. 40, 41, 50.
- NUNN VALERIE, “The Encheirion as adjunct to the Icon in the Middle Byzantine Period”, *BMGS* 10 (1986), 73-102. [σσ. 99-100 : αγγλ. μτφρ. & σχολ. ιστορ. ποιήμ. LXXIII]
- OP DE COUL M., “The letters of Theodore Prodromos and some other twelfth-century letter collections”, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, London 21-26 August 2006*, ed. ELIZABETH JEFFREYS. vol. II: Abstracts of Panel Papers, Ashgate, Aldershot 2006, σσ. 145-146.
- _____, “The Letters of Theodore Prodromus and Some Other 12th Century Letter Collections”, *Medioevo Greco* 9 (2009), 231-239.
- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Σ.Δ., “Οἱ Πρόδρομοι”, *VV* 5 (1898), 91-130.
- _____, *Johann II Metropolit von Kiev und Theodore Prodromos*, Odessa, 1902 (russ.) [Cod. Vatic. gr. 306, μονωδ. Προδρόμου για Στέφ. Σκυλίτζη, μητρ. Τραπεζ. σσ. 6-17]
- _____, *Feodor Prodrom. Istoriko-literaturnoe izslédovanie*, Odessa, 1905.

- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΧΡΥΣ., *Ὁ ἅγιος Μελέτιος ὁ νέος*, Αθήνα, 1949. [περί των 2 βίων υπό Νικ. Μεθώνης & Θεόδ. Πρόδρ., **BHG 1247-48** αντιστοιχία]
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ Α., *Εἷς καὶ μόνος Πρόδρομος*, Οδησός, 1899. [έκδ. επιταφίων στίχων σε Θεόδ. Πρόδρομο από τον μοναχό Πέτρο]
- ΡΑΡΑΓΕΟΡΓΙΟΥ ΑΝΓΕΛΙΚΗ, “οἱ δὲ λύκοι ὡς Πέρσαι: The image of the ‘Turks’ in the reign of John II Komnenos (1118-1143)”, *BSI* 69.12 (2011), 149-161.
- ΡΑΡΑΓΕΟΡΓΙΟΥ Ρ. Ν., “Διορθώσεις εἰς Θεόδωρον τὸν Πρόδρομον”, *BZ* 12 (1903), 261-66.
- ΡΑΡΑΓΙΑΝΝΙΣ Γ., “Bemerkungen zu Theod. Prodromos’ Historischen Gedicht XXX”, εἰς: I. VASSIS, G.S. HENRICH, D.R. REINSCH (hrsg.), *LESARTEN. Festschrift für A. Kambylis zum 70. Geburtstag, dargebracht von Schülern, Kollegen und Freunde*, De Gruyter, Berlin – N.Y., 1998, σσ. 119-28.
- ΡΑΡΑΙΟΑΝΝΟΥ ΣΤΡ., “*Language Games, Not the Soul’s Beliefs*: Michael Italikos to Theodoros Prodromos, On Friendship and Writing”, εἰς: M. HINTERBERGER – ELISABETH SCHIFFER (hrsg.), *Byzantinische Sprachkunst. Studien zur byzantinischen Literatur. Gewidmet Wolfram Hörandner zum 65. Geburtstag*, [Byzantisches Archiv 20], De Gruyter, Berlin, 2007, σσ. 218-33.
- ΠΑΠΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ Μ., “Medievalia”, *Δωδώνη* 2 (1973), 281-93. [για σχέδη του μυσός]
- ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ Γ., “Άγνωστος κώδικας ιδιωτικής συλλογής, απόγραφο της έκδοσης Basler του Θεοδώρου Προδρόμου”, *Εκκλησιαστικός Φάρος* 68 (1990/91), 171-179.
- PETIT L., “Monodie di Nicétas Eugénianos sur Théodore Prodrome”, *VV* 9 (1902), 446-63. [από τον **Cod. Esc. gr Y-II-10**]
- PODESTÀ GIUDITTA, “Teodoro Prodromo e la satira nella Bisanzio del XII secolo”, *Studium* 60 (1964), 24-34.
- ΠΟΛΕΜΗΣ Ι., “Μία υπόθεση για τὴν προέλευση τῆς σχεδωγραφικῆς συλλογῆς τοῦ κώδικα Vaticanus palatinus graecus 92”, εἰς: ELENI KARAMALENGOU – EUGENIA MAKRYGIANNI (eds.), *Ἀντιφίλησις. Studies on Classical, Byzantine and Modern Greek Literature and Culture in Honour of John-Theophanes A. Papademetriou*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2009, σσ. 558-565. [ιδ. σσ. 558-59 για σχέδος no. 12 παραπάνω, σ. 560 για ἄλλα σχέδη του Προδρόμου]
- POLJAKOVA S., “O chronologičeskoj posledovatelnosti romanov Evmatija Ma-kromvolita I Feodora Prodroma (Über die chronologische Aufeinanderfolge der Romane von Eumathius Makrembolites und Theodoros Prodromos)”, *VV* 32 (1971), 104-08.
- PONTANI, *Sguardi su Ulisse*, σσ. 329, 336, 339.
- ΡΟΡΟΒΙĆ Α., “La Catomyomachie de Prodrome et les *Perses* d’Eschyle”, *ZRVI* 29-30 (1991), 117-124. [σερβ. με γαλλ. περίληψη]
- _____, “Comical means in the poem «Battle between Cat and Mice» by Theodoros Prodromos”, εἰς: MIŠA RAKOCIJA (ed.), *Niš and Byzantium. Sixth Symposium, Niš, 3-5 June 2007*, Niš, 2008, 379-391.
- PRAECHTER K., “Beziehungen zur Antike in Theodoros Prodromos’ Rede auf Isaak Komnenos”, *BZ* 19 (1910), 314-29.
- PRIMAVESI O., “Lecteurs antiques et byzantines d’Empédocle: de Zenon à Tzétzès”, εἰς: A. LAKS – C. LOUGUET (eds.), *Qu’ est-ce que la Philosophie Présocratique*, [Cahiers de Philologie, 20], 2002, 183-204, ιδ. σ. 200.
- RHOBY A., “Verschiedene Bemerkungen zur Sebastokratorissa Eirene und zu Autoren in ihrem Umfeld”, *Νέα Ῥώμη* 6 (2009), 305-336.
- ROILLOS, *Amphoteroglossia*, σποράδη.

- ROMANO R., “Note filologiche II”, *EEBΣ* 45 (1981-82), εκδ. 1984, 253-61. [ειδ. 10. Theod. Prodr. *αμαθής* = σ. 249, 3 s. Podestà]
- _____, “Note filologiche IV”, *Byz* 56 (1986), 235-51. [ιδ. αρ. 26, για Θεοδ. Προδρόμου στίχ. εις τούς 12 μήνας]
- _____, “Un nuovo frammento dei tetrastici di Teodoro Prodromo sulle feste fisse e sui santi del calendario bizantino”, *Πάρεργα Contributi filologici*, Napoli, 2003, 32-40. [από cod. Pal. Heidelb. gr. 356]
- _____, “Teodoro Prodromo, La gatta e il topo”, *EM. Rassegna di cultura e attualità* N.S. 3 (2000), 50-57.
- _____, “Teodoro Prodromo, Fede e cultura classica (Contro Barys)”, *EM. Rassegna di cultura e attualità* 5 (2001), 40-49.
- SARRIU L., “Parodia e traduzione: la Catomiomachia di Teodoro Prodromo”, *Annali della Facolta di Lettere e Filosofia dell’ Univ. di Cagliari* N.S. 18 (2000), 169-203.
- SCHRADER H., “Die hexametrischen Überschriften zu den achtundvierzig homerischen Rapsodien. Mit Exkurs: Eine Studie über die daktylischen Versen des Theodoros Prodromos und des Johannes Tzetzes”, *Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik* 137 (1888), 577-609. [ιδ. σσ. 601-609 για Ιω. Τζέτζη & Θ. Πρόδρομο]
- ŠEVČENKO I., “Levels of Style in Byzantine Prose,” *JÖB* 31/1 (1981), 289–312. [ανατύπ. εις: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, [Greek Literature, vol. 9], New York, 2001, ch. 8]. [για ύφος σε *Σχέδη Μυός· επίσης ο Πρόδρομος ως υπόδειγμα ύφους Ίωσηφ ‘Ρακενδύτη*].
- SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, ενότητα 8, αρ. 29-32, σσ. 156-163 & ενότητα 10, αρ. 35, σσ. 171-172.
- SIMELIDIS C., “Honouring the Bridegroom like God: Theodore Prodromos *Carm. Hist. 6.46*”, *GRBS* 46 (2006), 87-100.
- _____, *Selected Poems of Gregory of Nazianzus, I.2. 17; II.1.10, 19, 32: A Critical Edition with Introduction and Commentary*, [Hypomnemata. Untersuchungen zur Antike und zu ihrem Nachleben, Bd. 177], Göttingen, 2009, σσ. 34 υποσημ. 29, 66, 85, 130, 140, 142, 162, 182-85, 193 υποσημ. 145, 212, 231, 233, 235, 242. [για επιρροές Γρηγ. Ναζιανζ. σε Πρόδρομο]
- I. SPATHARAKIS, “An illuminated greek grammar manuscript in Jerusalem. A contribution to the study of comnenian illuminated ornament”, *JÖB* 35 (1985), 231-44. [cod. Taphou 52 (10/4ο ή μέσα 12ου αι.)– του Θεοδώρου Προδρόμου για σεβαστοκρ. Ειρήνη]
- STANKOVIĆ V., “Srbi u poeziji Teodora Prodroma i Anonima Manganskog (=Serbs in the Poetry of Theodore Prodromus and Anonymous Manganeios”, *ZRVI* 43 (2006), 437-51.
- _____, “A generation gap or political enmity? Emperor Manuel Komnenos, byzantine intellectuals and the struggle for domination in twelfth-century Byzantium”, *ZRVI* 44 (2007), 209-227.
- STERNBACH L., “Spicilegium Laurentianum”, *Eos* 8 (1902), 65-86. [βλ. για επιγράμμ. Τζέτζη, Προδρόμου, & κυρίως Χριστοφ. Μυτιληναίου· από τον Cod. Laurent. Conv. Soppr. 627]
- ΤΑΤΑΚΙΣ Β., *La Philosophie byzantine*, Paris, 1949 [= αγγλ. μτφ. Ν. ΜΟΥΤΑΦΑΚΗΣ, *Byzantine Philosophy*, Indianapolis/Cambridge, 2003], σσ. 177, 186, 200, 324.
- ΤΙΜΠΛΑΛΕΞΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρ. ζητήματα σε επιστ. του Προδρόμου]
- ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ Ν. Β., “Θεόδωρος Πρόδρομος – Μάρκος Ευγενικός”, *EEBΣ* 35 (1966-67), 366.
- TOUNTA ELENI, “Westliche politische Kanzleipropaganda und byzantinische höfische Literatur im dienst der Weltherrschaftsideologie: die feierliche Ankunft Berthas von

Sulzbach (1142) und ihr Ableben in Konstantinopel (1160)”, *Βυζαντινά* 28 (2008), [Αφιέρωμα στη μνήμη του Γεωργίου Λάββα], 137-160. [ανάλυση ιστορικού ποιήματος υπ’ αριθμ. 20 του Προδρόμου]

- TRAPP E., “Bemerkungen zu den Prodromea”, *JÖB* 36 (1986), 67-71.
- TRISOGLIO F., *San Gregorio di Nazianzo e il Christus Patiens. Il problema dell’autenticità gregoriana del drama*, [Università degli Studi di Torino/Filologia. Testi e Studi, 7], Torino, 1996. [ιδ. σσ. 149-173, όπου ο ~ επιχειρηματολογεί κατά της απόδοσης του *Χριστού Πάσχοντος* στον Πρόδρομο]
- Tusculum Lexikon, s.v. Πρόδρομος Θεόδωρος, σσ. 419-23.
- ΤΖΙΑΤΖΙ-ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΙ ΜΑΡΙΑ, “Theodoros Prodromos. Historisches Gedicht LXXVIII”, *BZ* 86/87 (1993/94), 363-82.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
- VASSIS I., “Das Vokabular des Festes in der mittelbyzantinischen Hofdichtung”, εις: SOFIA KOTZABASSI – G. MAVROMATIS (hrsg.), *Realia Byzantina*, [Byzantinisches Archiv, 22], De Gruyter, Berlin-New York, 2009, σσ. 293-301. [για λεξιλόγιο σχετικό με τραγούδι, χορό & μουσική σε ποίηση Θεοδ. Προδρόμου]
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ Π.Λ., *Μικρογραφίες τῶν Βυζαντινῶν Χειρογράφων τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων*, Ἔκδοσις Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, Ἀθῆναι-Ἱεροσόλυμα, 2002. [για cod. *Taphou* 52, βλ. αρ. 23, σσ. 186-89 & εικ. 89-90]
- ZANGLAS N., “Vaticanus Graecus 305, Theodoros Prodromos and his Manuscript Tradition”, *Masaryk University, Faculty of Arts/Centre for Interdiscipl. Research & Dep. of Classical Studies, International Conference on Classical and Byzantine Literature, Literary Crossroads, Abstracts, 19–22 September 2010, Brno*, σ. 69.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Πληροφορίες για τον Θεόδ. Πρόδρομο μπορούν να αντληθούν από την σχέση του με τον μοναχό Ἰωαννίκιο, τον Νικ. Ευγενειανό & τον Στέφ. Σκυλίτζη (βλ. τα σχετικά λήμματα)

178. **«Πτωχοπρόδρομος»** = άγνωστο ποιός ήταν, αλλά πιθανότατα διακριτό πρόσωπο από τον Θεόδωρο Πρόδρομο

N. Εγγονόπουλος, *Ο Πτωχοπρόδρομος*, 1933
(Αυγοτέμπερα σε ξύλο, 20x30 εκ.),
(πηγή: http://www.eikastikon.gr/no_right.asp?what=zografiki/egonopoulos/egonopoulos_b_35.jpg).

ΕΡΓΑ :

I) OPERA PTOCHOPRODROMICA ET ALIA VULGATA

1. Τοῦ Προδρόμου κυροῦ Θεοδώρου πρὸς τὸν βασιλέα τὸν Μαυροῖωάννην, edd. D.C. HESSELING – H. PERNOT, *Poèmes prodromiques en grec vulgaire*, Amsterdam, 1910 [ανατύπ., Wiesbaden, 1968], (I) σσ. 30-37· ed. H. EIDENEIER, *Ptochoprodromos: Einführung, kritische Ausgabe, deutsche Übersetzung, Glossar*, [Neograeca Medii Aevi, V], Cologne, 1991, (I) σσ. 99-107. [HÖRANDNER, no. 209]
2. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν Σεβαστοκράτορα, edd. HESSELING – PERNOT, *Poèmes prodromiques*, (II) σσ. 38-47· ed. EIDENEIER, *Ptochoprodromos*, (II) σσ. 109-115. [HÖRANDNER, no. 210]
3. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα, edd. HESSELING – PERNOT, *Poèmes prodromiques*, (IV) σσ. 72-83 = στίχοι Θεοδώρου τοῦ Πτωχοπροδρόμου πρὸς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουήλ τὸν Κομνηνόν, ed. EIDENEIER, *Ptochoprodromos*, (III) σσ. 117-136. [HÖRANDNER, no. 212]
4. Στίχοι τοῦ γραμματικοῦ κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Πτωχοπροδρόμου, edd. HESSELING – PERNOT, *Poèmes prodromiques*, (III) σσ. 48-71 = Ἕτεροι στίχοι Ἰλαρίωνος μοναχοῦ τοῦ Πτωχοπροδρόμου πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα κῦρ Μανουήλ Πορφυρογέννητον, τὸν Κομνηνόν, ed. EIDENEIER, *Ptochoprodromos*, (IV) σσ. 139-175. [HÖRANDNER, no. 211]
5. Τοῦ φιλοσόφου τοῦ Προδρόμου στίχοι δεητήριοι, ed. A. MAJURI, “Una nuova poesia di Teodoro Prodromo in greco volgare”, *BZ* 23 (1914/19), 397-407, κείμεν. στις σσ. 398-400· τμημ. αγγλ. μτφρ. MANGO, *The Art of the Byzantine Empire*, σσ. 230-31. [βλ. MANGO και για την αναφορά στο ζωγράφο Εὐλάλιο] [HÖRANDNER, no. 213]
6. Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου <7 ποιήματα ἐρωτικῆ περιεχομένου>, ed. E. LEGRAND, “Poésies inédites de Théodore Prodrome”, *REG* 4 (1891), 70-73. [HÖRANDNER, no. 214]
7. Τοῦ αὐτοῦ ἀστεῖον, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἀνέκδοτον ποιήματιον Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου”, *NE* 5 (1908), 332-333. [HÖRANDNER, no. 215]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ALEXIOU MARGARET, “The poverty of écriture and the craft of writing: towards a reappraisal of the Prodromic poems”, *BMGS* 10 (1986), 1-40. [ανατύπ. εἰς: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, [Greek Literature, vol. 9], New York, 2001, ch. 13].
- _____, “Ploys of performance: games and play in the Ptochoprodromic poems”, *DOP* 53 (1999), 91-109.
- _____, *A Commentary on Ptochoprodromos*, **Forthcoming**
- ALEXIOU ST., “Bemerkungen zu den ‘Ptochoprodromica’ ”, εἰς: H. EIDENEIER (ed.), *Neograeca Medii Aevi. Text und Ausgabe. Akten zum Symposium Köln 1986*, [Neograeca Medii Aevi, 1], Köln, 1987, σσ. 19-24.
- _____, “Διορθωτικά στον Πτωχοπρόδρομο”, εἰς: ΧΡΥΣΑ ΜΑΛΤΕΖΟΥ, Θ. ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ, ΧΡ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΑΚΗΣ (εκδ. επιμ.), *ΡΟΔΩΝΙΑ. Τιμὴ στον Μ. Ι. Μανούσακα*, Πανεπιστήμιο Κρήτης, τόμ. Α΄, Ρέθυμνο, 1994, σσ. 1-5.

- ANGOLD M., “Monastic satire and the Evergetine monastic tradition in the twelfth century”, εις: MARGARET MULLETT – A. KIRBY (eds.), *The Theotokos Evergetis and eleventh-century monasticism. Papers of the third Belfast Byzantine International Colloquium, 1-4 May 1992*, [Belfast Byzantine Texts & Translations, 6.1], Belfast, 1994, σσ. 86-102. [για no. 4 παραπάνω]
- ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ ΣΟΦΙΑ, “Πτωχοπροδρομικά”, *Mélanges O. et M. Merlier*, 1956, I, σσ. 13-23.
- BALDWIN B., *An Anthology of Byzantine Poetry*, Amsterdam, 1985, ιδ. σσ. 196-207. [αγγλ. μτφρ. & σχολ. τμημ. 3ου πτωχοπροδρ. ποιήμ.]
- BEATON R., “The Rhetoric of Poverty: the Lives and Opinions of Theodore Prodromos”, *BMGS* 11 (1987), 1-28.
- _____, “‘De vulgari eloquentia’ in twelfth-century Byzantium”, *BF* 13 (1988) [=J.D. HOWARD –JOHNSTON (ed.), *Byzantium and the West, c. 800 – c. 1200, Proceedings of the XVIII Spring Symposium of Byzantine Studies, Oxford 30 March – 1 April 1984*, A. M. Hakkert, Amsterdam, 1988], σσ. 261-68.
- _____, “Πτωχοπροδρομικά Γ’. Η ηθοποιία του άτακτου μοναχού”, εις: *Μνήμη Σταμάτη Καρατζά. Ερευνητικά προβλήματα Νεοελληνικής Φιλολογίας και Γλωσσολογίας. Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης, Θεσσαλονίκη 5-7 Μαΐου 1988*, [Παράρτημα ΕΕΦΣΑΠΘ, 2], Θεσσαλονίκη, 1990, σσ. 101-107. [ο Β. θεωρεί το Γ’ ποίημα ηθοποιία]
- BORTONE P., *Greek Prepositions. From Antiquity to the Present*, Oxford Univ. Press, 2010. [ιδ. σσ. 195-235, όπου και περί των προθέσεων στα πτωχοπροδρομικά]
- BROWNING R., *Η Ελληνική Γλώσσα Μεσαιωνική και Νέα*. Νέα έκδοση συμπληρωμένη με την προσθήκη δύο άρθρων του συγγραφέα, ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑ Ν. ΚΟΝΟΜΗ, Αθήνα, 2002³, σσ. 101-102, 104, 108, 111, 113, 115. [για γλωσσ. φαινόμενα στα πτωχοπροδρομικά]
- ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ Γ.Ν., “Περὶ τῶν Προδρόμων Θεοδώρου καὶ Ἰλαρίωνος”, *VV* 4 (1897), 100-127. [ανατύπ. στον τόμο *Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά*, Αθήνα, (1915) 1991², σσ. 361-395].
- CUPANE CAROLINA, “Wie volkstümlich ist die byzantinische Volksliteratur ?”, *BZ* 96 (2003), 577-599.
- DIETHART J., “Zwei Lexikographische Fragen im Ptochoprodromos”, *BZ* 100/2 (2007), 625-28.
- DYCK A.R., “Ptochoprodromos, *Ἀνάθεμαν τὰ γράμματα*, and related texts”, *BF* 15 (1990), 45-53.
- EGGEA J.M., “El griego de los poemas prodrómicos”, *Veleia* 1 (1984), 177-91, 287-304.
- _____, “La lengua de la ciudad en el s. XII.”, *Erytheia* 8.2 (1987), 241-62.
- _____, “El griego de los poemas prodrómicos (II)”, *Veleia* 5 (1988), 257-84.
- _____, *Versos del Gramático señor Teodoro Prodromo el Pobre o Poemas Ptochoprodromicos*, Centro de Estudios Bizantinos, Neogriegos y Chipriotas, Granada, 2001.
- _____, *Documenta Selecta ad Historiam Linguae Graecae Illustrandam, II (Medioaevi)*, Servicio Editorial Universidad del Pais Vasco, χ.χ., αρ. 10, σσ. 98-110. [ανατύπ. στίχ. 1-73, 130-200 ποιήμ. IV (edd. HESSELING-PERNOT) = III (ed. EIDENEIER), με ισπαν. μτφρ. & σχολιασμό, κυρίως γλωσσικό]
- EIDENEIER H., “Zu den *Προδρομικά*”, *BZ* 57 (1964), 329-37.
- _____, “Sinnvolles verhören im Ptochoprodromos III”, *Ελληνικά* 36 (1985), 78-101.

- _____, “Der PTOCHOPRODROMOS in schriftlicher und mündlichen Überlieferung”, εις: H. EIDENEIER (ed.), *Neograeca Medii Aevi. Text und Ausgabe. Akten zum Symposium Köln 1986*, [Neograeca Medii Aevi, 1], Köln, 1987, σσ. 101-19.
- _____, “Ptochoprodromologica”, *BZ* 82 (1989), 73-86.
- _____, “Ptochoprodromos’ Tafelfreud und Tafelleid”, εις: G. PRINZING – D. SIMON (hrsg.), *Fest und Alltag in Byzanz*, München, 1990, σσ. 77-90.
- _____, “Ο κοσκινάς και οι ματσούκες του”, εις: Μ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ *et al.* (εκδ.), *Άνθη Φιλίας. Τιμητικό αφιέρωμα στον καθηγητή Κωνσταντίνο Μηνά*, Αθήνα, 2005, σσ. 349-53.
- _____, “Νέα (και παλαιά) για το (Πτωχο)προδρομικό ζήτημα”, εις: J. ALDAMA ALONSO – O. SAENZ OMATOS (eds.), *Cultura Neogriega. Tradición y modernidad/Kultura Neogrekoa. Tradizio eta modernitea/Νεοελληνικός Πολιτισμός. Παράδοση και Νεωτερικότητα*, Actas del III Congreso de Neohelenistas de Iberoamerica (Vitoria-Gasteiz, 2 de junio - 5 de junio de 2005), Vitoria, Universidad del Pais Vasco, χ.χ., σσ. 135-142.
- _____, “Written Transmission Vs Oral Performance”, εις: D. HOLTON, T. LENDARI, U. MOENNIG, P. VEJLESKOV (εκδ.), *Κωδικογράφοι, συλλέκτες, διασκευαστές και εκδότες. Χειρόγραφα και εκδόσεις της όψιμης βυζαντινής και πρώιμης νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρακτικά συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε στο Ινστιτούτο τη Δανίας στην Αθήνα, 23-26 Μαΐου 2002, προς τιμήν των Hans Eideneier και Arnold van Gemert*, Πανεπ. Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2005, σσ. 13-23. [για δημόδη λογοτεχνία Κομνηνών, καθώς και για έλλογες παραλλαγές βάσει ηχητικών συγγενειών σε πτωχο-Πρόδρομο]
- _____, *Όψεις της Ιστορίας της Ελληνικής Γλώσσας. Από τον Όμηρο έως σήμερα. Από τη Ραψωδία στο Ραπ*, ελλην. μτφρ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΘΩΜΑΔΑΚΗ, επιμ. ΧΡ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΑΚΗΣ, Αθήνα, 2006², σσ. 115, 121-25.
- _____, “Του Ptochoprodromou”, εις: M. HINTERBERGER – ELISABETH SCHIFFER (hrsg.), *Byzantinische Sprachkunst. Studien zur byzantinischen Literatur. Gewidmet Wolfram Hörandner zum 65. Geburtstag*, [Byzantinisches Archiv 20], De Gruyter, Berlin, 2007, σσ. 56-76.
- EIDENEIER H. & EIDENEIER NIKI, “Zum Fünftehsilber der Ptochoprodromika”, εις: *Αφιέρωμα στον καθηγητή Λίνο Πολίτη*, Θεσσαλονίκη, 1979, σσ. 1-7.
- GAVRILOVIĆ ZAGA, “The Cosmic Symbolism of the Cross and the emperor in Ptochoprodromos, Poem IV”, *BMGS* 10 (1986), 195-202.
- HADJINIKOLAOU-MARAVA ANNE, *Recherches sur la vie des esclaves dans le Monde Byzantin*, [Collection de l’Institut Français d’Athènes, 45], Athènes, 1950. [σσ. 84, 118: σχολιασμός όρων *σκληρώνικον, σθλαβοπούλα* σε Πτωχοπρόδρομο]
- HEISENBERG A., “Die alte Mosaiken der Apostelkirche und der Hagia Sophia”, εις: ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ (εκδ.), *ΞΕΝΙΑ. Hommage international a l’Université Nationale de Grece*, Athènes, 1912, σσ. 121-60. [ιδ. εδώ σσ. 123-24, όπου σχολιάζει την αναφορά στο ζωγάφο Ευλάλιο στους δεητηρίου στίχους, ed. MAJURI]
- HÖRANDNER W., “Zur Frage der Metrik früher volkssprachlicher Texte. Kann Theodoros Prodromos der Verfasser volkssprachlicher Gedichte sein?”, *JÖB* 32/3 (1982), 375-81.
- _____, “Autor oder Genus? Diskussionsbeiträge zur «Prodromischen Frage» aus gegebenem Anlaß”, *BSI* 54 (1993), 314-24.
- HORROCKS G., *Greek. A History of the Language and its Speakers*, Wiley-Blackwell, Malden-Oxford, 2010², σσ. 338-342. [για τη γλώσσα Πτωχοπρόδρομου]

- JACOBY D., “Caviar Trading in Byzantium”, εις: R. SHUKUROV (ed.), *Mare et litora. Essays Presented to Sergei Karpov for his 60th Birthday*, Moscow, 2009, σσ. 349-363. [για αναφορές στο χαβιάρι στον Πτωχοπρόδρομο]
- JEANSELME E. – OECONOMOS L., “Le satire contre les higoumènes. Poème attribué à Théodore Prodrome. Essai de traduction française”, *Byz* 1 (1924), 317-39.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 238, 249-50, 251, 252, 254.
- KAZHDAN A. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l’Homme, 1984 [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007]. [ιδ. κεφ. III. Theodoros Prodromos: a reappraisal]
- ΚΕΣΙΣΟΓΛΟΥ Α., “Φιλοπότιν”, *Ελληνικά* 25 (1972), 208. [διόρθωση της λέξης *φιλοπότιν* του πρώτου πτωχοπροδρομικού ποιήματος βάσει εννοιολογικής ερμηνείας του χωρίου σε Φιλοπάτιν]
- KULHÁNKOVÁ MARKÉTA, “Die byzantinische Betteldichtung: Verbindung des Klassischen mit dem Vollstümlichen”, A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftliches Symposions zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 175-80.
- _____, “Parallelen zur antiken Literatur in der byzantinischen Betteldichtung”, *Sborník Prací Filozofické Fakulty Masarykovy Univerzity* 13 (2008), 81-95.
- KYRIAKIS M. J., “Poor poets and starving literati in twelfth-century Byzantium (The Manganean Poems and their relationship with Theodoros Prodromos and with the Ptochoprodromic verse compositions)”, *Byz* 44 (1974), 290-309.
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., “Η ἀρχὴ τοῦ κατὰ ἡγουμένων ποιήματος τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου”, *ΝΕ* 5 (1908), 333-34.
- MACRIDES RUTH J., “The Ritual of Petition”, εις: P. ROILOS – D. YATROMANOLAKIS (eds.), *Greek Ritual Poetics*, Cambridge, Mass., 2005, σσ. 356-70, ιδ. σ. 369.
- MAJURI A., “Un poeta mimografo bizantino”, *Atene e Roma* 13 (1910), 17-26.
- MOUTSOS D., “Prodromic *δρουβανιστόν ὀξύγαλα*”, *Byz* 54 (1984), 586-92.
- ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Ν., “Ματζουκίνα – Ματζουκάτος in Ptochoprodromos”, εις: C. N. CONSTANTINIDES *et al.* (eds.), *ΦΙΛΕΛΛΗΝ. 17 Studies in Honour of Robert Browning*, Venice, 1996, σσ. 315-19 [= IDEM, *Society*, ch. II].
- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Σ. Δ., “Οἱ Πρόδρομοι”, *VV* 5 (1898), 91-130.
- REINSCH D. R., “Zu den Prooimia von (Ptocho-) Prodromos III und IV”, *JÖB* 51 (2001), 215-23.
- RHOBY A., “Verschiedene Bemerkungen zur Sebastokratorissa Eirene und zu Autoren in ihrem Umfeld”, *Νέα Ῥώμη* 6 (2009), 305-336.
- SPECK P., “Interpolations et non-sens indiscutables. Das erste Gedicht der Ptochoprodromika”, *Variā* I, Ποικίλα Βυζαντινά 4, Bonn, 1984, σσ. 273-309. [= IDEM, *Understanding Byzantium*, ch. IX]
- ΘΑΒΩΡΗΣ Α.Ι., “Η φράση «... καὶ τῶρα εἶα ποῦ φθάνω» τῶν προδρομικῶν ποιημάτων καὶ τὸ νεοελληνικὸ μόριο γιά (<γεία<εἶα<ἀρχ. εἶα)”, εις: *Αφιέρωμα στον καθηγητὴ Λίνο Πολίτη*, Θεσσαλονίκη, 1979, σσ. 9-23.

- _____, “Το προδρομικό: ... Και ωσάν εσέναν έχει”, εις: Μ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ *et al.* (εκδ.), *Ανθη Φιλίας. Τιμητικό αφιέρωμα στον καθηγητή Κωνσταντίνο Μηνά*, Αθήνα, 2005, σσ. 355-68.
- TONNET H., *Histoire du Grec Moderne*, Paris, 1993 [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΝΑ ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ – Π. ΛΙΑΛΙΑΤΣΗΣ, *Ιστορία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα, Αθήνα, 1995]. [βλ. ειδ. σσ. 71-83 για γλώσσα Μιχ. Γλυκά & Πτωχοπροδρομικών]
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Π., “Για το τρίτο «Πτωχοπροδρομικό» ποίημα (μικρό σημείωμα για την άρση ενός μεθοδολογικού λάθους)”, *Ελληνικά* 53 (2003), 171-79.

179. Πρόδρομος Μαγγάνειος = i. *δεν είναι γνωστό ποιός ήταν, αν & ποιό διδακτικό οφφίκιο κατείχε*

ΕΡΓΑ :

I) ORATIONES ET POEMATA⁴¹

1. <Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα>, ed. E. MILLER “Poèmes historiques de Théodore Prodrome”, *Revue Archéologique* N.S. 25, (1873), 251-55, 344-48, 415-19· 26 (1873), 23-24, 153-57, εδῶ σσ. 251-55, 344-47. [ἔτ. 1151-52]
2. Τοῦ αὐτοῦ κατ’ ἀλφάβητον εἰς τὸν αὐτὸν βασιλέα περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, ed. MILLER “Poèmes historiques”, σσ. 347-48, 415-19, 23-24. [ἔτ. 1151-52]
3. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτὸν βασιλέα ἐγκώμιον, ed. MILLER “Poèmes historiques”, σσ. 153-157. [ἔτ. 1151-52]
4. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτὸν βασιλέα: στίχ. 1-2, 16-34, 45-54, 72-84, 119-65, 201-05, 257-60, 269-306, 368-84, 396-401, 452-75, 521-30, 578-602, 634-638, 665-79, 713-24, 741-94, ed. E. MILLER, *Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Grecs*, tome II, Academie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris, 1881, σσ. 264-266, 282, 741-747. [ἔτ. 1152-53]
5. Ἔτερος λόγος εὐχαριστήριος εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα ἐπὶ τῇ δωρεᾷ τοῦ ἐν τοῖς Μαγγάνοις ἀδελφάτου, ed. S. BERNARDINELLO, *Theodori Prodromi, De Manganis*, [Universita di Padova, Studi Bizantini e Neogreci], Liviana Editrice in Padova, 1972, αρ. 6, σσ. 50-59. [ἔτ. 1155]
6. Ἔτερος λόγος εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα, ὅτ’ ἐγένετο συμπλοκή μετὰ τοῦ σικελικοῦ στόλου καὶ τοῦ θεοσώστου ῥωμαϊκοῦ, ed. S. BERNARDINELLO, “Sicilia e Normanni in Teodoro Prodromo”, *Byzantino-Sicula II. Miscellanea di scritti in memoria di Giuseppe Rossi Taibbi* [=Quaderni dell’ Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici, 8], Palermo, 1975, σσ. 51-72. [ἔτ. 1152-54]
7. Ἔτερος λόγος εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα ὅτε ἐκ μόνης τῆς αὐτοῦ ἐπιστάσις κατέπληξε τὸν κράλην καὶ νίκην ἤρεν ἀναίμακτον, ed. I. RÁCZ, *Bizánci költemények Manuel császár ó magyar hadjáratairól*, Magyar görök tanulmányok 16, Βουδαπέστη, 1941, σσ. 25-42. [ἔτ. 1155]
8. Ἔτερος λόγος εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα, διεξιὼν τὰ κατὰ Κιλικίαν αὐτῆν γεγονότα ἀναιμωτεῖ κατορθώματα, στίχ. 1-13, 36-47: ed. Σ.Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, “Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος XI.22”, *VV* 10 (1903), 102-63, εδῶ σ. 144·

⁴¹ Για την κατάρτιση του καταλόγου των έργων του Μαγγανείου χρησιμοποιήθηκε ο πίνακας του P. MAGDALINO, στον οποίο δίδονται και τα χρονολογικά στοιχεία που παρατίθενται εδώ, καθώς φυσικά και η περιγραφή του κώδ. Marc. gr. XI, 22 από τον E. MIONI.

- στίχ.: 103-57, 249-54, 452-59, 547-79, 619-50: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 230-31, 752-54. [ἔτ. 1159]
9. Ἔτερος λόγος εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα, πλατύτερον διεξιὼν τὰ κατὰ Ἀντιόχειαν αὐτοῦ βασιλικά κατορθώματα, στίχ. 1-6, 29-74, 79-176, 201-24, 247-320: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 305-10. [ἔτ. 1159]
 10. <Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, γιὰ τὴ θριαμβευτικὴ τοῦ εἰσοδοῦ ἐν τῇ Ἀντιόχειᾳ>, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 319-26. [ἔτ. 1159]
 11. Τοῦ αὐτοῦ· εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα, ἐπὶ τῇ δωρεᾷ τοῦ ἐν τοῖς Μαγγάνοις ἀδελφάτου, ed. BERNARDINELLO, *De Manganis*, αρ. 12, σσ. 75-80. [ἔτ. 1158]
 12. Ἐπὶ τῷ γενεθλίῳ τῆς βασιλίδος, inc. Καὶ πρὶν ὁ πρῶτος Ἰσραήλ ὁ παλαιμονολάτρης ... – des. ... πῦρ ἐν ταῖς μάχαις κατ' ἐχθρῶν ἐκπνέουσα φλογῶδες. – cod. Marc. gr. XI, 22 (1235), ff. 24r-v. [ἔτ. Μάρτιος 1153]
 13. Προσφωνηματικός, ὅτε διὰ τὸ νοσησαὶ οὐ συνεξῆλθεν ἡ δέσποινα τῷ βασιλεῖ, στίχ. 1-2, 93-6, 101-06: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σ. 756. [ἔτ. 1153]
 14. [Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα] δεητήριος περὶ τοῦ ἐν τοῖς Μαγγάνοις ἀδελφάτου, δωρηθέντος μὲν ἐν γράμμασιν, οὕτω δὲ τὸ ἐνεργὸν λάβοντος, ed. BERNARDINELLO, *De Manganis*, αρ. 7, σσ. 60-63. [ἔτ. 1155-56]
 15. Εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα, στιχουργῆσαι προστάξαντα, στίχ. 8-13, 31-36, 43-45, 65-88, 132-41, 146-57: ed. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, “Ὁ Πρόδρομος”, σσ. 141-42. [ἔτ. Μάιος-Ιούνιος 1156]
 16. Ἐπαινος εἰς τὸν αὐτοκράτορα δημηγοροῦντα, ed. BERNARDINELLO, *De Manganis*, αρ. 8, σσ. 64-67. [ἔτ. 1156-57]
 17. Εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα ἐν παιδιᾷ εὐφυῶς δορατίζοντα καὶ γενναίως μετὰ σημαίας ὑπερβολικῆς, στίχ. 1-94: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 193-94. [ἔτ. 1153-54]
 18. Δεητήριος περὶ τοῦ ἐν τοῖς Μαγγάνοις ἀδελφάτου, ed. BERNARDINELLO, *De Manganis*, αρ. 4, σσ. 40-45. [ἔτ. 1153]
 19. Εἰς τὸν αὐτόν, ed. BERNARDINELLO, *De Manganis*, αρ. 5, σσ. 40-49. [ἔτ. 1153-54]
 20. Ἔτερος κατὰ Κορράδου Γερμα(νικοῦ), στίχ. 140-43, 178-388, 409-29, 451-61, 536-44, 601-09, 702-10: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 220-25, 228-29, 757-58· στίχ. 1-3, 6-11, 14-17, 16-48, 51-54, 54-55, 58, 61-63, 97-100, 144-80, 312-14, 323-27, 353-56, 405-06, 414, 432-33, 461-67, 485-91, 516-19, 520-24, 525-27, 533-35, 548-49, 592, 604-09, 620-21: edd. ELIZABETH M. JEFFREYS – MICHAEL JEFFREYS, “The ‘Wild Beast from the West’: Immediate Literary Reactions in Byzantium to the Second Crusade”, εἰς: ANGELIKI E. LAIOU – ROY PARVIZ MOTTAHEDEH (eds.), *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, Dumbarton Oaks, Washington, D.C., 2001, σσ. 101-16, ιδ. σ. 105, 106, 107, 108, 109, 111-12. [ἔτ. 1147]
 21. Ἐπάσματα εἰς τὸν γάμον τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος τοῦ αἰοδίου κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ (ΒΑΡΖΟΣ, αρ. 28), ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 288-93· ed. C. CASTELLANI, *Epitalamio di Teodoro Prodromo per la nozze di Teodora Comnena e Giovanni Contostephano*, Venice, 1888, σσ. 18-30. [ἔτ. 1147-48]
 22. Εἰς τὴν κυρὰν Θεοδώραν τὴν τοῦ σεβαστοκράτορος καὶ τὸν σύζυγον αὐτῆς τὸν ἀδελφὸν τοῦ ῥηγὸς Ἀλαμανίας (ΒΑΡΖΟΣ, αρ. 131), ed. C. NEUMANN, *Griechische Geschichtsschreiber und Gechichtsquellen in XII. Jahrhundert*, Lipsiae, 1888, σσ. 65-68· στίχ. 1-5, 16, 17-20, 35-36, 53-55, 96: edd. JEFFREYS-JEFFREYS, “The ‘Wild Beast from the West’”, σσ. 114, 115. [ἔτ. 1147-48]
 23. Ἐπάσματα ἕτερα· εἰς τὸν υἱὸν τοῦ αἰοδίου σεβαστοκράτορος τὸν κυρὸν Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν (ΒΑΡΖΟΣ, αρ. 28), inc. Τίς ὁ λαμπρὸς συναρμοστῆς τῶν νεονύμφων

- τούτων ... – des. ... καὶ κομνηνόφυτον βλαστὸν ἐκ σεβαστοκρατόρων. - **cod. Marc. gr. XI, 22 (1235)**, ff. 34v-35r. [ἔτ. 1159]
24. Ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὅτε κατέλαβον οἱ ῥῆγες ὁ Ἄλαμανίας καὶ ὁ Φραγγίας, στίχ. 1-2, 38-39, 88-93, 142-63, 189-213, 240-66: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 75-59· στίχ. 8-13, 26-27, 32-33, 36-37, 38-44, 47-48, 51-54, 67-69 87, 171, 195-99, 210-14: edd. JEFFREYS –JEFFREYS, “The ‘Wild Beast from the West’”, σ. 104, 106, 107, 108. [ἔτ. 1147]
25. Εἰς τὸν αὐτὸν ὅτε πρῶτως ἐστράτευσε κατὰ Περσῶν, στίχ. 1-16, 23-26, 44-44, 52-65, 82-85, 106-18, 114-49, 165-83: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 759-61. [ἔτ. 1146]
26. Ὅτε ἀπὸ Σερβίας ἐπανέζηυξε μετὰ νίκης, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 761-63. [ἔτ. 1149]
27. Εἰς τὸν αὐτὸν ὅτε ἐμονομάχησε μετὰ τοῦ παλαμναίου Σέρβου, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σ. 763· ed. RACZ, σσ. 23-24. [ἔτ. 1150-51]
28. Ὅτε ἐγένετο ἡ ναυμαχία, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 280-282. [ἔτ. 1152-54]
29. Ἐπάσματα ἐπὶ τῷ γενεθλίῳ τῆς πορφυρογεννήτου καὶ βασιλίδος, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 341-43. [ἔτ. 1153]
30. Δεητήριος περὶ τοῦ ἐν <τοῖς> Μαγγάνοις ἀδελφάτου, ed. BERNARDINELLO, *De Manganis*, αρ. 3, σσ. 36-39. [Μάρτιος-Απρίλιος ἔτ. 1153]
31. Εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα· ὅτε ἐπιστὰς τῷ Δαννούβει καὶ εὐρῶν τὸν κράλην ἐκείθεν ἐκείθεν (sic) τοῦ αὐτοῦ Δαννούβεως ἐτοιμασθέντος εἰς πόλεμον, αὐτίκα μετέβαλεν αὐτοῦ τὴν ὀρμήν· καὶ καταπτοήσας αὐτόν, κατηνάγκασε καὶ μὴ βουλόμενον ἐκκλίνει εἰς εἰρηνικὰς σπονδάς, ed. RACZ, σσ. 43-46. [ἔτ. 1155]
32. Ἄισματα εἰς τὸν γάμον τῆς κυρᾶς Εἰρήνης τῆς θυγατρὸς τῆς ἐξηρημένης Κομνηνῆς, τῆς πρῶτης θυγατρὸς τοῦ αἰοιδίμου σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἄνδρονίκου τοῦ πορφυρογεννήτου, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 764-65.
33. Ἄσματα γιὰ τὴν Θεοδώρα, τὴ θυγατέρα τοῦ καίσαρος καὶ τῆς Μαρίας τῆς πορφυρογέννητης, θυγατέρας τοῦ ἐκλιπόντος αυτοκράτορος Ἰωάννη Κομνηνοῦ>, ed. CASTELLANI, *Epitalamio*, σσ. 10-22. [ἔτ. 1151-52]
34. Εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα κατασχόντα μετὰ θαύματος μεγάλου τὴν ὅλην Κιλικίαν χωρὶς τῆς οἰασοῦν μάχης, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 766-67. [ἔτ. 1159]
35. Εἰς τὸν αὐτὸν περὶ τοῦ πρίγκιπος καὶ τῆς κατ’ Ἀντιόχειαν βασιλικωτάτης προπομπῆς, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 303-05. [ἔτ. 1159]
36. Ὅτε συμπεσόντος αὐτῷ τοῦ ἵππου ἐτρώθη τὸν μηρόν, ed. BERNARDINELLO, *De Manganis*, αρ. 9, σσ. 68-69. [ἔτ. 1155-56]
37. Εἰς τὸν αὐτοκράτορα, μὴ πειθομένου τοῦ μεγάλου οἰκονόμου τῶν Μαγγάνων Κασσιανοῦ τάξει με εἰς τὸ δωρηθῆν μοι ἀδελφάτον παρὰ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως, ed. BERNARDINELLO, *De Manganis*, αρ. 10, σσ. 70-71. [ἔτ. 1155-56]
38. Εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα· πρὸς τὸν δραξάμενον τῆς λέξεως τοῦ θερμουργοῦ, διενισταμένου μὴ σημαίνειν τὸν θερμουργόν, τὸν δραστήριον καὶ θερμόν περὶ τὸ ἐργάζεσθαι, inc. Ἀπέσθω φθόνος, αὔγουστε, μακρὰν τοῦ βήματός σου ... – des. ... θρηνώδες τί γρυλλίζουσιν οἱ μονιοὶ βληθέντες. - **cod. Marc. gr. XI, 22 (1235)**, ff. 43r-v. [ἔτ. 1155-56]
39. Περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, inc. Τὰς ἀρετὰς μεσότητος καλοῦμεν, στεφηφόρε ... – des. ... οὐδὲ νυγμοῦ συναισθανθεὶς ἐκ ταύτης τοξείας. - **cod. Marc. gr. XI, 22 (1235)**, f. 43v. [ἔτ. 1155-56]

40. Δεητήριος εἰς τὸν αὐτοκράτορα περὶ ζώσης ἀλώπεκος, ed. BERNARDINELLO, *De Manganis*, αρ. 11, σσ. 72-74. [ἔτ. 1156-59]
41. <Epithalamion, Πρὸς τὴ σεβαστοκρατόρισα Εἰρήνη>, στίχ. 46-55: edd. JEFFREYS – JEFFREYS, “The ‘Wild Beast from the West’”, σ. 115. [ἔτ. 1149-50]
42. Ἐπιτύμβιος αἶνος καὶ θρῆνος εἰς τὸν πανευτυχέστατον γαμβρὸν τοῦ αἰοδίου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ῥωμαίων Ἰωάννου τοῦ πορφυρογεννήτου, κυρὸν Μανουὴλ τὸν Ἀνεμᾶν (B79), inc.: Ὡ σῆς οἰκτρᾶς ἐπιδρομῆς του πονηροῦ Τελχίνος ... – des.: ... πάλιν συνψυχίας (sic). – cod. Marc. gr. XI, 22 (1235), ff. 47r-49v. [Μεγ. Εβδομάς 1148]
43. Δεητήριοι πρὸς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα ὡς ἀπὸ τῆς σεβαστοκρατορίσεως, ed. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, “Ὁ Πρόδρομος”, σσ. 155-63. [ἔτ. 1148]
44. Εἰς τὸν βίον καὶ εἰς τὸν κόσμον, inc.: Τοῦ ξύλου τῆς παρακοῆς ὁ πρῶτος ἐν ἀνθρώποις ... – des.: ... καὶ τὸ σαπρὸν καὶ τὸ σαθρὸν καὶ τὸ σεσαλευμένον. – cod. Marc. gr. XI, 22 (1235), ff. 51v-52r.
45. Εἰς τὸν ἔρωτα, inc.: Ἐξ ὀφθαλμῶν εἰς ὀφθαλμούς, εἶπέ πῶς ῥέεις ἔρωσ ... – des.: ... πάντως οὐδεὶς οὐδέ ποτε βαβαί σου τῆς ἀνάγκης. – cod. Marc. gr. XI, 22 (1235), ff. 52v-53r, ed. ΜΑΡΙΑ ΠΕΤΤΑ, “Ἄγνωστο ἐρωτικὸ βυζαντινὸ ποίημα τοῦ 12ου αἰῶνα”, *Ἀρχές τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Πρακτικὰ τοῦ Δευτέρου Διεθνοῦς Συνεδρίου «Neograeca Medii Aevi»*, ed. Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ, Βενετία, 1993, τόμ. Β', σσ. 77-88. (κακίστη ἐκδοσὴ - ἡ ἐκδότρια διαβάζει κατακόρυφα τὶς 2 στήλες τοῦ ποιήματος στο χφφ ἀντὶ ὀριζόντιως που εἶναι φυσικὰ τὸ ὀρθόν)
46. <Carmen ad Mariam Comnenam neptim imperatoris> Τῇ τῶν φυσικῶν ἡδονῶν ὑπερτέρᾳ τῇ σωφρονούσῃ τῇ λογικῇ τρυγόνι· παραιναιτικὸς εἰς γάμου κοινωσίαν, inc.: Καταλιποῦσα σήμερον τὴν ἐκ τοῦ γένους δόξαν ... – des.: ... ἦτις καὶ τοῖς ἐχέφροσιν εὐχῶν ἐστὶν ἀξίαν. – cod. Marc. gr. XI, 22 (1235), ff. 53v-56r.
47. Εἰς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν θρηνητικὸς λόγος, στίχ. 1-2, 62-63, 111-55, 174-76: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 768-69· στίχ. 116-23: edd. JEFFREYS – JEFFREYS, “The ‘Wild Beast from the West’”, σ. 116. [ἔτ. 1149-50]
48. <Carmen in filium Andronici> Εἰς τοῦ σεβαστοκράτορος τὸν υἱὸν τὸν πρωτοσεβαστὸν καὶ πρωτοβεστιάριον· ἀποσταλέντα ἀπὸ τοῦ ταξειδίου παρὰ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν μεγαλόπολιν, στίχ. 104-48, 238-41, 306-17: ed. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, “Ὁ Πρόδρομος”, σσ. 128-29. [Χριστούγεννα ἔτ. 1150]
49. <Πρὸς τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ ποῦ ἐπέστρεψε τραυματισμένους ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία>, στίχ. 1-2, 90-94, 208-19, 230-34, 259-65, 301-05: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 769-70. [ἔτ. 1150]
50. <Θρῆνος γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἰω. Κομνηνοῦ [B 55], συζύγου τῆς Εὐδοκίας>, στίχ. 1-2, 110-19, 130-33, 168-74, 190-93, 200-15, 233-39, 341-43: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 770-71. [ἔτ. 1150]
51. Προσφωνηματικὸς εἰς τὴν πάντιμον Κομνηνὴν, τὴν θυγατέρα τοῦ αἰοδίου σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἀνδρονίκου καταλαβοῦσαν ἀπὸ τοῦ ταξειδίου, πενθοῦσαν ἔτι τὴν ἑαυτῆς μητέρα τὴν σεβαστοκρατόρισσαν, inc.: Καὶ σάλπιγξ ἀλαλάζουσα καὶ κύμβαλα κροτοῦντα ... – des.: ... ὅθεν ἢ βάσις τῶν πιστῶν, τῶν βάσσεων ἢ προστάτης. – cod. Marc. gr. XI, 22 (1235), ff. 53r-64r. [ἔτ. 1150]
52. Προσφωνηματικὸς εἰς τὸν γαμβρὸν τοῦ αἰοδίου σεβαστοκράτορος, τὸν Καντακουζηνόν, ἐπιγαμβρευθέντα θελήσει τοῦ αὐτοκράτορος, εἰς τὴν Κομνηνὴν, τὴν πρώτη θυγατέρα τοῦ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἀνδρονίκου, στίχ. 1-2, 77-89, 183-87: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 771-72. [ἔτ. 1145]

53. <Πρὸς τὸν Ἰω. Καντακουζηνό>, inc.: Τριττὴν καὶ τὴν διάστασιν τῶν ὑφεστῶτων οἶδα ... – des.: ... κωδῶνων εὐροϊζότερον ἐναπηχοῦντα μέλος. – cod. **Marc. gr. XI, 22 (1235)**, ff. 53r-64r. [ἔτ. 1145]
54. Προσφωνηματικὸς εἰς τὴν Κομνηνὴν, τὴν θυγατέρα τοῦ αἰοιδίμου σεβαστοκράτορος ἐπανελθοῦσαν ἀπὸ τοῦ ταξειδίου καὶ εὐροῦσαν τὴν σεβαστοκρατόρισσαν ἐν τῷ Παντοκράτορι, inc.: Χαίροις σεβαστοκράτορος ὀλόφωτη σελήνη ... – des.: ... καὶ χάριν ταύτην κόμιζε χαρᾶς ἀνεκκλαλήτου. – cod. **Marc. gr. XI, 22 (1235)**, ff. 66r-v. [ἔτ. 1150]
55. Προσφωνηματικὸς εἰς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν· ὅτε ἡ κυρὰ Θεοδώρα ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, ἡ συζευθεῖσα τῷ ἀδελφῷ τῆς ῥηγὸς Ἀλαμανίας, ἐπανεζευξεν ἀπὸ τοῦ ταξειδίου μετὰ τῆς ἀταδέλφης αὐτῆς, τῆς Κομνηνῆς, ἔτι μητρὸς αὐτῶν ἐν τῷ Παντοκράτορι διαγούσης, στίχ. 1-8: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 772. [ἔτ. 1150]
56. Εἰς ἀντιοχικὸν ἱμάτιον χρυσοῦν ἔκφρασις. Ἡ δὲ ὑπόθεσις τοῦ λόγου, ἔπαινος τῆς κόρης τῆς πρώτης θυγατρὸς τῆς Κομνηνῆς, τῆς θυγατρὸς τοῦ αἰοιδίμου σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ πορφυρογεννήτου τῆς κυρᾶς Εἰρήνης· καὶ αἴτησις ὑπὲρ τοιοῦτου ἱματίου, inc.: Ἀκτὶς Δευτέρα τοῦ φωτός ... – des.: ... (κολοβόν). – cod. **Marc. gr. XI, 22 (1235)**, f. 67v.
57. Εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, inc. Ὁ τοῦ κεστοῦ τοῦ τηλαυγοῦς μεμεστωμένος λόγος ... – des.: ... (κολοβόν). – cod. **Marc. gr. XI, 22 (1235)**, f. 68r.
58. Δεητήριος εἰς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν ἐπὶ ὄργην κινηθεῖσαν κατ' ἐμοῦ διὰ τὸ ἀτυχήσαι με ἐν τινὶ δουλείᾳ αὐτῆς, inc.: Ἦδη τὸ νέφος λύεται, λεπτύνεται τὸ πάχος ... – des.: ... (κολοβόν). – cod. **Marc. gr. XI, 22 (1235)**, f. 68r. [ἔτ. 1151-52]
59. Λόγος παριστῶν τὸ πάθος τῆς σεβαστοκρατορίσεως καὶ τὴν νόσον ἣν ἐνόσησεν, ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος διάγουσα, inc. Οὐδὲν τυραννικώτερον ἐστὶ τῆς ἀτυχίας ... – des. ... αὐτὸς γὰρ πρῶτος νοῦς ἐστὶ καὶ γνῶσις καὶ σοφία. – cod. **Marc. gr. XI, 22 (1235)**, ff. 68r-69v. [ἔτ. 1149-50]
60. Μονωδία ἐπὶ τῷ σεβαστῷ τῷ υἱῷ τοῦ κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοῦ, τῷ συζύγῳ τῆς σεβαστῆς, τῆς βασιλίσεως, πληγέντι ξίφει⁴² τὴν χεῖρα (Βαρζός, ἀρ. 77), στίχ. 1-14, 43-45, 51-57, 64-83, 119-22, 152-58, 204-08, 249-65: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 772-74. [ἔτ. 1149]
61. Τοῦ Προδρόμου πρὸς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν δεητήριος, ed. BERNARDINELLO, *De Manganis*, αρ. 1, σσ. 29-31. [ἔτ. 1151-52]
62. Λόγος εἰς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν· ποιοῦντος αὐτοῦ δικαστὴν ἐν τούτῳ αὐτὴν περὶ τοῦ ἀδελφάτου, ὅπερ ὑπέσχοντο αὐτῷ οἱ αὐθένται αὐτοῦ, ἤγουν ὁ σεβαστοκράτωρ καὶ αὐτὴ ἡ σεβαστοκρατόρισα, ed. BERNARDINELLO, *De Manganis*, αρ. 2, σσ. 32-35. [ἔτ. 1151-52]
63. Παρηγορητικὸς τῇ θυγατρὶ [Βαρζός, ἀρ. 91] τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Θεοδώρας, τῆς ἀταδέλφου τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμαίων, ... τοῦ Ἰωάννου, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 503-06. [ἔτ. 1149]
64. Μονωδία ἐπὶ τῇ αὐτῇ ὑποθέσει, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 506-11. [ἔτ. 1149]
65. Ἐπιτάφιος ἐπὶ τῷ Ἀντιόχῳ τελευτήσαντι καὶ παραμυθητικὸς ὁμοῦ τῇ συζύγῳ αὐτοῦ καὶ τῇ θυγατρὶ· τῇ δὲ ἀληθεῖα λόγος δεικνύς πῶς δεῖ πενθήρεις γράφειν λόγους, ἐπὶ τοῖς ἀποικομένοις· οὐδὲ γὰρ ἀνάγκη μοι τις τοῦτον πρὸς γυναῖκα γράφειν γραμμάτων ἀμέτοχον· καὶ ἄλλως μὴ δυναμένην ἐπιβάλλειν πλοκαῖς

⁴² Ο ΜΑΓΔΑΛΙΝΟ σημειώνει ὅτι, βάσει καὶ τῶν ἄλλων πηγῶν που ἐπιβεβαιώνουν ὅτι ὁ Στέφανος Κοντοστέφανος σκοτώθηκε με πέτρα, ἡ λέξη *ξίφει* θα πρέπει νὰ διορθωθεῖ σὲ *λίθῳ*.

- λόγων, στίχ. 421-25: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 638-39· ed. ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΛΕΜΠΙΔΑΚΗ, *Μαγγάνειος Πρόδρομος. Ανέκδοτος έμμετρος επιτάφιος για τον Αντίοχο. Κριτική έκδοση – μετάφραση – σχόλια*, ανέκδ. διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία, τμήμα Φιλολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο, 2010, κείμεν. στις σσ. 39-75.
66. Έπιστολή προς την σεβαστοκρατόρισσαν δι' ιάμβων παρηγορητική, inc.: ... τῆς ἄκρας ἀθυμίας ... – des. ... ὦ καρτερική καὶ μεγαλόνους φύσις. - cod. Marc. gr. XI, 22 (1235), ff. 77r-v.
67. Στίχοι ἐν τῷ ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐν τοῖς τοῦ Κύρου ἀποστοματισθέντες κατὰ τοὺς καιροὺς καθ' οὓς ἀτυχῶς εἶχεν ἡ συζευχθεῖσα τῷ σεβαστοκράτορι κυρῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ πορφυρογεννήτῳ συνετωτάτη σεβαστοκρατόρισα, inc. Τί ταῦτα παστὰς ἀθανάτου νυμφίου ... – des. ... τὸν εὐλογητὸν θεὸς κεφαλὴν τοῦ λόγου. - cod. Marc. gr. XI, 22 (1235), ff. 77v-78v. [ἔτ. 1145-46]
68. Ἔτεροι ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ ἐορταζούσης τῆς σεβαστοκρατορίσεως· ὑπόθεσις δὲ τούτοις τοῖς ιάμβοις ἢ θλίψις αὐτῆς, inc. Ἴσως ὀρώντες ὦ παρόντες τὸ σέλα ... – des. ... ἐν τῷ καθ' αὐτὴν ἐμφόβῳ καὶ συντρόμῳ. - cod. Marc. gr. XI, 22 (1235), ff. 78v-79r. [ἔτ. 1145-46]
69. Καὶ οὗτοι ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ ἐν ἐορτῇ σεβαστοκρατορικῇ ἀνεγνώσθησαν, στίχ. 106-28, 140-43 : ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 524-25. [ἔτ. 1147-48]
70. Σαρακοστή. Καὶ οὗτοι ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ τῆς Παρθένου καὶ διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, inc. Σάλπιγγος ἤχος ἐν Σινᾷ κράζων μέγα ... – des. ... σάλπιγξ μέγα. - cod. Marc. gr. XI, 22 (1235), ff. 79v-80r.
71. Καὶ οὗτοι ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, inc. Φύσει τὸ θεῖον ἄργον εἰς τιμωρίαν ... – des. ... προάγγελόν μοι πράγματα εὐαγγελῶ. - cod. Marc. gr. XI, 22 (1235), f. 80r.
72. Οἱ παρόντες στίχοι ἀνεγνώσθησαν ἐν τῷ ναῷ τοῦ οἴκου τῆς σεβαστοκρατορίσεως ἐν τῷ τοιούτῳ ναῷ καὶ ἐορταζομένης καὶ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, ed. E. MILLER, “Poésies inédites de Théodore Prodrome”, *Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques* 17 (1883), 18-64, ιδ. σσ. 20-24.
73. Καὶ οὗτοι ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ ἀνεγνώσθησαν, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 24-27.
74. Καὶ οὗτοι ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ καὶ διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 27-30.
- 75-82. Εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, τὴν ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τῆς Πέτρας· ἐξ αἰτήσεως γεγονότες τοῦ ἐν μακαρία τῇ λήξει γεγονότος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ καθηγουμένου, [8 ἐπιγράμματα], ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 544-47.
83. <Επίγραμμα ιαμβικὸν γιὰ τὴν γέννηση τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ>, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 30-31.
84. <Επίγραμμα ιαμβικὸν γιὰ τὴν υπαπαντή τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ>, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 31-32.
- 85-88. Οὗτοι οἱ στίχοι ἐγένοντο εἰς τὸν χαιρετισμόν, τὸν ἐν τῷ ναῷ τοῦ πανσεβάστου ἐκείνου πρωτοσεβαστοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου [B 23], [4 ἐπιγράμματα], ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 32-33· τμημ. αγγλ. μτφρ. MANGO, *The Art of the Byzantine Empire*, σ. 231. [βλ. MANGO καὶ γιὰ αναφορά σε ζωγράφο Εὐλάλιο]
89. Οὗτοι οἱ στίχοι εἰσὶ γεγραμμένοι ἐν τῷ ἀγίῳ ἐγχειρίῳ, τῷ κρεμαμένῳ ἔμπροσθεν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἀγιοσοριτίσεως κατὰ τὴν ἐορτὴν τὰ ἅγια τῶν ἀγίων, τῷ γεγονότι παρὰ τῆς σεβαστοκρατορίσεως, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 33-34.

90. Εἰς τὴν σκέπην τῆς αὐτῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἁγιοσοριτίσης γενομένην καὶ αὐτὴν παρὰ τῆς σεβαστοκρατορίσης, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 34-35.
91. Καὶ οὗτοι οἱ στίχοι εἰς ἅγιον ἐγχείριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας γεγονὸς καὶ αὐτὸ παρὰ τῆς σεβαστοκρατορίσης, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σ. 692.
92. Εἰς ἐγχείριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Βασιωτίσης γεγονὸς παρὰ τῆς σεβαστοκρατορίσης, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σ. 35.
93. <Ἄλλοι στίχοι γιὰ ἓνα ἱερό ἐνδυμα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου εἰς τὰ Κύρου ποῦ ἐφτιαξε ἡ ἴδια ἡ σεβαστοκρατορίσσα>, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σ. 36.
94. <Ἄλλοι στίχοι γιὰ ἓνα ἱερό ἐνδυμα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Πηγῆς ποῦ ἐφτιαξε ἡ ἴδια ἡ σεβαστοκρατορίσσα>, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 36-37.
- 95-96. Εἰς ἅγια ποτηροκαλύμματα [2 ομάδες ἀπὸ 3 τετράστιχες στροφές], ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 37-38.
- 97-98. <Στίχοι σχετικὰ με ἓνα ἱερό ἐνδυμα ποῦ ἐφτιαξε ἡ ἀξιότιμη Κομνηνὴ, ἡ θυγατέρα τοῦ μακαρίτη σεβαστοκράτορα κῦρ Ἀνδρονίκου> [2 ἐπιγράμματα], ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 38-40.
99. Εἰς λάμναν ἀργυρᾶν γεγουῖαν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον τῆς Βλαχερνιτίσης παρὰ τῆς ὑπερτίμου Κομνηνῆς, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 40-41.
100. Εἰς τὸ φλάμουλον τοῦ πρωτοσεβαστοῦ, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σ. 583.
101. Ἔτεροι πάλιν εἰς τὸ αὐτό, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σ. 583.
102. Πρὸς τὴν αὐτοκρατορίσσαν, τὴν σεβαστοκρατορίσσαν· πρὸς τὸν ὠκεανόν, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 41-42.
103. Οὗτοι οἱ στίχοι ἀνεγνώσθησαν ἐν τῷ ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας ἀναγιγνωσκομένων παρ’ αὐτῷ τῶν Κλημεντίων, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 42-42.
104. Εἰς σταύρωσιν, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σ. 44.
105. Εἰς ἀποκαθίλωσιν, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σ. 44.
106. Εἰς τὸ αὐτό, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 44-45.
107. Εἰς ἀνάγνωσιν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 45-46.
108. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν σεβαστοκρατορίσσαν, στίχ. 1-34, 159-76, 205-26, 247-303, 359-71, 536-71: ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 530-31, 571, 597-98, 614, 649-50· στίχ. 67-70, 75-80, 213-14, 220-23, 323-24, 335-57, 373-77, 382-419, 427-34: ed. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, “Ὁ Πρόδρομος”, σσ. 124-27, 133.
109. <Στίχοι μονωδικοί> Εἰς τινὰ γραμματικὸν ἄριστον, ἀτυχέστατον δε, ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 630-31.
- 110-12. <Γιὰ τὸν ἅγιον Θεόδωρο τὸν Στρατηλάτη, 3 ἐπιγράμματα>, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 46-47.
- 113-14. Οἱ ἅγιοι Θεόδωροι ὁ Τήρων καὶ ὁ Στρατηλάτης πρὸς ἀλλήλους φασὶ ταῦτα ὑπὲρ τοῦ Μαχητάρη Ἰωάννου [2 ἐπιγράμματα], ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 47-48.
- 115-18. Πρὸς τὸν ἅγιον Ἰωαννίκιον ἀπὸ τοῦ μοναχοῦ Ἰωαννικίου τοῦ Λογαρᾶ [4 ἐπιγράμματα], ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 48-50.
119. Εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 50-51.
120. Εἰς τὸν χαιρετισμὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 51-52.

121. Ἐπιτύμβιοι ἀπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἄδομένου ἐκείνου Στραβορωμανοῦ πρὸς τοὺς τρεῖς ἀυταδέλφους αὐτῆς θρηνηλογουμένης ὡς ἐκείνη συνήγαγε πρὶν διεστῶτα τὰ λείψανα ἐν ἐνὶ τόπῳ, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 52-53.
122. Εἰς τὸν Στραβορωμανὸν, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 53-54.
123. Ἐπιτύμβιοι (για τὸν γιο του Γεωργίου Ραδηνού), ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 54-55.
124. Ἐπιτύμβιοι ἐκ προσώπου τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀποικομένου Ἀνεμᾶ καὶ τῆς κυρᾶς Θεοδώρας, ἥτις συνεζεύχθη τῷ Ἀγγέλῳ, ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 55-57.
- 125-28. Εἰς τὴν γέφυραν τὴν ἐν τῷ τῆς Ἀβύδου πορθμῷ παραδόξως παρὰ τοῦ κρατίστου αὐτοκράτορος κυροῦ Μανουήλ τοῦ πορφυρογεννήτου γεγонуῖαν [4 ἐπιγράμματα], ed. MILLER, *RHCC, Historiens Grecs*, II, σσ. 541-42· ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 57-58.
- 129-44. Στίχοι εἰς γέροντα λαβόντα νέαν γυναῖκα [16 ποιήματα], ed. MILLER, “Poésies inédites”, σσ. 58-63.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANTONOPOULOU THEODORA, “On the Reception of Homilies and Hagiography in Byzantium: The Recited Metrical Prefaces”, εἰς: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftlichen Symposions zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 57-79. [πραγματεύεται τὸ θέμα των ἐμμέτρων προλόγων που ἀπηγγέλοντο πρὶν ἀπὸ κάποια *ομιλία* κλπ. – βλ. ἰδ. σσ. 63-64, ὅπου ἀναφορὰ σε ἔργα του Μαγγανείου Προδρόμου, nos. 67-71, 72-74, 103, 107, 119]
- BEATON R., “The Rhetoric of Poverty: the Lives and Opinions of Theodore Prodromos”, *BMGS* 11 (1987), 1-28.
- HATZAKI MYRTO, *Beauty and the Male Body in Byzantium. Perceptions and Representations in Art and Text*, Palgrave/McMillan, 2009. [ἰδ. σσ. 23, 50, ὅπου σύντομη ἀναφορὰ στὴν ἐννοία του κάλλους στὸν Μαγγάνειο –βλ. καὶ ἀμέσως ἐπόμε. λήμμα]
- _____, “The Good, The Bad and the Ugly”, εἰς: LIZ JAMES (ed.), *A Companion to Byzantium*, [Blackwell Companions to the Ancient World], Wiley-Blackwell, 2010, σσ. 93-107, ἰδ. σσ. 94, 98-9, 104. [για τὴν “δύναμη” τῆς ομορφιάς στὸν Μαγγάνειο Πρόδρομο]
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, “Ξεχασμένες μαρτυρίες”. [αρ. Α198]
- HIESTAND R., “Neptis tua und fastus Graecorum. Zu den deutsch-byzantinischen Verhandlungen um 1150”, *Deutsches Archiv für die Erforschung des Mittelalters* 49 (1993), 501-555.
- HÖRANDNER W., “Theodoros Prodromos und die Gedichtsammlung des Cod. Marc. XI.22”, *JÖBG* 16 (1967), 91-99.
- _____, “Marginalien zum ‘Manganeios’ Prodromos”, *JÖB* 24 (1975), 95 -106.
- _____, “Das Bild des Anderen: Lateiner und Barbaren in der Sicht der byzantinischen Hofpoesie”, *BSI* 54 (1993), 162-68.
- _____, “Η εικόνα του άλλου. Λατίνοι, Φράγκοι και βάρβαροι ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς αὐλικῆς ποίησης των Κομνηνῶν”, *Δωδώνη* 23/2 (1994), 115-31.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 162.

- JEFFREYS ELIZABETH, “The depiction of female sensibilities in the twelfth century”, εις: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΑΓΓΕΛΙΔΗ (εκδ.), *Το Βυζάντιο Ώριμο για Αλλαγές. Επιλογές, ευαισθησίες και τρόποι έκφρασης από τον ενδέκατο στον δέκατο πέμπτο αιώνα*, [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Διεθνή Συμπόσια 13], Αθήνα, 2004, σσ. 73-85.
- _____, “Why produce Verse in Twelfth-Century Constantinople?”, εις: P. ODORICO – P. A. AGAPITOS – M. HINTERBERGER (eds.), *«Deux remède». Poésie et Poétique à Byzance. Actes du IVe colloque international philologique, Paris, 23-24-25 février 2006*, [Dossiers Byzantins, 9], Centre des études byzantines, néo-helleniques et sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2009, σσ. 219-228 [για στίχους Μαγγανείου Προδρόμου]
- JEFFREYS M., “Manganeios Prodromos Poem 45, and the Hazards of Editing Texts”, *Ελληνικά* 45 (1995), 357-59. [διορθώσεις σε Πέττα & Πολέμη]
- _____, “ ‘Rhetorical’ texts”, εις: ELIZABETH JEFFREYS (ed.), *Rhetoric in Byzantium, Papers from the Thirty-fifth Spring Symposium of Byzantine Studies, Exeter College, University of Oxford, March 2001*, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publications, 11], Ashgate/Variorum, Aldershot, 2003, αρ. 6, σσ. 87-100. [για Μαγγάνειο Πρόδρομο & πρόκυψη, ειδ. σσ. 90-91]
- JEFFREYS ELIZABETH M. – JEFFREYS MICHAEL, “The ‘Wild Beast from the West’: Immediate Literary Reactions in Byzantium to the Second Crusade”, εις: ANGELIKI E. LAIOU – ROY PARVIZ MOTTAHEDEH (eds.), *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, Dumbarton Oaks, Washington, D.C., 2001, σσ. 101-16.
- KAMBYLIS J., “Die Wenklagen eines alternden und kränkelnden Dichters. Zu den Adelphaton-Gedichten des sog. Manganeios Prodromos”, εις: D. HARLFINGER (ed.), *ΦΙΛΟΦΡΟΝΗΜΑ. Festschrift für Martin Sicherl zum 75. Geburtstag. Von Textkritik bis Humanismus*, [Studien zur Geschichte & Kultur des Altertums, Neue Folge, 1. Reihe: Monographien], Paderborn-München-Wien-Zürich, 1990, σσ. 171-95.
- KAZHDAN A. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l’Homme, 1984 [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007, σσ. 100, 114-16, 221-22, 289]
- A. K(AZHDAN), s.v. Prodromos, Manganeios, ODB, vol. III, σ. 1726.
- KYRIAKIS M.J., “Poor poets and starving literati in twelfth-century Byzantium (The Manganean Poems and their relationship with Theodoros Prodromos and with the Ptochoprodromic verse compositions)”, *Byz* 44 (1974), 290-309.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 221, 344-45, 348-50, 352, 440-54, 470, 474, 479, 494-500, 510-11.
- NUNN VALERIE, “The Encheirion as adjunct to the Icon in the Middle Byzantine Period”, *BMGs* 10 (1986), 73-102. [σσ. 95-97 : σχολ. επιγραμμ. υπ’ αριθμ. εδώ 91-94]
- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Σ.Δ., “Οι Πρόδρομοι”, *VV* 5 (1898), 91-130.
- _____, “Ο Πρόδρομος του Μαρκανοῦ κώδικος XI.22”, *VV* 10 (1903), 102-63.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ Α., *Εἷς καὶ μόνος Πρόδρομος*, Οδησσός, 1899.
- ΠΟΛΕΜΗΣ Ι.Δ., “Κριτικές και ερμηνευτικές παρατηρήσεις σε βυζαντινά και μεταβυζαντινά ποιήματα”, *Ελληνικά* 44 (1994), 357-67.
- RASSOW P., “Zum byzantinisch-normannischen Krieg 1147-49”, *MIÖG* 62 (1954), 213-218. [για τον αρ. 28 παραπάνω]

- RHOBY A., “Verschiedene Bemerkungen zur Sebastokratorissa Eirene und zu Autoren in ihrem Umfeld”, *Νέα Ρώμη* 6 (2009), 305-336.
- _____, “Zur Identifizierung von bekannten Autoren im Codex Marcianus graecus 524”, *Medioevo Greco* 10 (2010), 167-204. [ο συγγραφέας με πειστικά επιχειρήματα αποδίδει τα ανών. επιγράμματα του κώδ. Marc. gr. 524 κατά την αριθμ. ΛΑΜΠΡΟΥ 56, 57, 58, 272, 370 (αριθμ. εδώ 31, 32, 33, 146, 181 αντιστοίχως) στον Μαγγάνειο Πρόδρομο]
- STANKOVIĆ V., “Srbi u poeziji Teodora Prodroma i Anonima Manganskog (=Serbs in the Poetry of Theodore Prodromus and Anonymous Manganeios)”, *ZRVI* 43 (2006), 437-51.
- _____, “A generation gap or political enmity ? Emperor Manuel Komnenos, byzantine intellectuals and the struggle for domination in twelfth-century Byzantium”, *ZRVI* 44 (2007), 209-227.
- YATROMANOLAKIS D., “Alexandrian Sappho revisited”, *Harvard Studies in Classical Philology* 99 (1999), 179-95. [για Σαπφώ σε Μαγγάνειο Πρόδρομο]
- VASSIS I., “Das Vokabular des Festes in der mittelbyzantinischen Hofdichtung”, εις: SOFIA KOTZABASSI – G. MAVROMATIS (hrsg.), *Realia Byzantina*, [Byzantinisches Archiv, 22], De Gruyter, Berlin-New York, 2009, σσ. 293-301. [για λεξιλόγιο σχετικό με τραγούδι, χορό & μουσική σε ποίηση Μαγγ. Προδρόμου]

180. **Προσοῦχ Νικηφόρος** = i. *πραίτωρ θέματος Ἑλλάδος* [1182-1183]

ΕΡΓΑ :

I) **ΑΕΝΙΓΜΑΤΑ**

1. <Solutionses Aenigmatarum> ed. M. TREU, *Eustathii Macrembolitae quae feruntur aenigmata*, Programm des Königl. Friedrichs-Gymnasiums zu Breslau 1893, σσ. 10- 11. [οι λύσεις του Προσούχου στα αινίγματα Γ.α΄-β΄ του Αυλικαλάμου]

II) **VERSUS**

1. Τοῦ Προσοῦχου <εἰς τὸν Αὐλικάλαμον> (61 στίχ.), inc.: Τί φής, διόπτρα τῆς κάτω θεοπτίας; ed. TREU, *Eustathii Macrembolitae aenigmata*, σσ. 12-14.
2. Τοῦ Προσοῦχ εἰς τὴν ὀσίαν Μαρία τὴν Αἰγυπτίαν> (343 στίχ.), inc.: Ἄν ἐξ ἀκανθῶν ἐκφύονται καὶ ρόδα, ed. TREU, *Eustathii Macrembolitae aenigmata*, σσ. 36-45.
3. Εἰς τὴν ἁγίαν Μαρία τὴν Αἰγυπτίαν [ο MILLER εκδίδει τα 4 πρώτα διαφορετικά επιγράμματα (1a-1d) ως ένα ενιαίο επίγραμμα του Φιλῆ] :
 - i. (3 στίχ.) inc.: Ὁ νοῦς τὸ σῶμα πρὸς πόλον βιάζεται, ed. TREU, *Eustathii Macrembolitae aenigmata*, σ. 46 = E. MILLER, *Manuelis Philae Carmina*, vol. I, Paris, 1855 [ανατύπ. Amsterdam, 1967], αρ. CCXLIII, σ. 438 [= > Το επίγραμμα αυτό αποδίδεται στον Ιωάννη Γεωμέτρη, βλ. M. LAUXTERMANN, *Byzantine Poetry from Pisides to Geometres. Texts and Contexts*, vol. 1, [Wiener Byzantinische Studien, 24/1], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2003, σ. 289· πρβλ. EMILIE MARLENE VAN OPSTALL, *Jean Géomètres. Poèmes en hexamètres et en distiques élégiaques, édition, traduction, commentaire*, [The Medieval Mediterranean, 75], Brill, Leiden-Boston, 2008, σσ. 115, 116, 208, 350].
 - ii. (4 στίχ.) inc.: Τί τάχα θάπτεις, Ζωσιμᾶ, τῆς Μαρίας; ed. TREU, *Eustathii Macrembolitae aenigmata*, σ. 46 = MILLER, *Manuelis Philae Carmina*, σ. 439 [= > Το επίγραμμα αυτό αποδίδεται στον Ιωάννη Γεωμέτρη, βλ. LAUXTERMANN, *Byzantine Poetry*, σ. 289 & υποσημ. 12· πρβλ. VAN OPSTALL, *Jean Géomètres*, σσ. 115, 116, 208, 350].

- iii. (6 στίχ.) inc.: "Ἐχει πάχος τι καὶ τὸ χρῶμα, ζωγράφε, ed. TREU, *Eustathii Macrembolitae aenigmata*, σ. 46 = MILLER, *Manuelis Philae Carmina*, σ. 439 = Στίχοι τοῦ Ἀθηνῶν εἰς τὴν ὀσίαν Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, "Στίχοι εἰς Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν", *NE* 16 (1922), σσ. 344-45, κείμε. στη σ. 344 = ed. VAN OPSTALL, *Jean Géomètres*, σ. 7 [= > ἀπὸ τὸν ΛΑΜΠΡΟ ἀποδίδεται στὸν Προσοῦχ, ἢ VAN OPSTALL τὸ ἀποδίδει στὸν Γεωμέτρη, ἐνῶ ὁ L. STERNBACH, "Appendix critica de Ioanne Euchaitensi", *Eos* 4 (1897), 157-158 στὸν **Ἰωάννη Μαυρόποδα**].
- iv. (4 στίχ.) inc.: Σκιὰν σκιᾶς ἔγραψας, ὦ χεῖρ ζωγράφου, ed. MILLER, *Manuelis Philae Carmina*, σ. 439 = Τοῦ Φιλῆ εἰς τὴν αὐτήν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, "Στίχοι", σ. 345. [= > Το ἐπίγραμμα αὐτὸ ἀνήκει δίχως ἀμφιβολία στὸν Φιλῆ καὶ ὄχι στὸν Προσοῦχ, βλ. LAUXTERMANN, *Byzantine Poetry*, σ. 289 & υποσημ. 12].
4. Εἰς τὸν Μιχαὴλ Βασιώτην μελωδόν, (14 στίχ.) inc.: Σὺ καὶ φύσεις ἔθελγες ἀψύχων λίθων, ed. TREU, *Eustathii Macrembolitae aenigmata*, σσ. 46-47.
5. Τοῦ αὐτοῦ <περὶ ἀδικίας> (6 στίχ.) inc.: Ἄν οὐκ ἀδικῆς, οὐ τοσαύτη σοὶ χάρις, ed. TREU, *Eustathii Macrembolitae aenigmata*, σ. 47.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANTONOPOULOU THEODORA, "On the Reception of Homilies and Hagiography in Byzantium: The Recited Metrical Prefaces", εἰς: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftlichen Symposiums zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 57-79. [πραγματεύεται τὸ θέμα τῶν ἐμμέτρων προλόγων ποὺ ἀπηγγέλοντο πρὶν ἀπὸ κάποια *ομιλία* κλπ. – βλ. ἰδ. σσ. 67-68, ὅπου ἀναφορὰ στὸ ἔργο τοῦ γιὰ τὴν Οσία Μαρία]
- BRAND C., "The Turkish element in Byzantium, Eleventh-Twelfth Centuries", *DOP* 43 (1989), 1-25, ἰδ. σ. 7.
- HERRIN JUDITH, *The Social and Economic Structure of Central Greece in the late Twelfth Century*, Ph.D. Thesis, Univ. of Birmingham, 1972, ἰδ. σσ. 120-121.
- HILBERG I., "Ein Accentgesetz der byzantinischen Jambographen", *BZ* 7 (1898), 337-365. [μετρικὲς παρατηρήσεις]
- ΚΟΛΟΒΟΥ ΦΟΤΕΙΝΙ, *Μιχαὴλ Χωνιάτης, Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ. Το Κοῖνρον τῶν ἐπιστολῶν*, [Ακαδημία Αθηνῶν/Πονήματα, Συμβολές στὴν ἐρευνα τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Γραμματείας, 2], Αθήνα, 1999, σσ. 13, 27, 132, 166, 193.
- ΚΟΜΙΝΗΣ, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα*, σσ. 165-166.
- KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, σσ. 761-62.
- MILOVANOVIC-BARHAM ČELICA, "Aldhelm's Enigmata and Byzantine riddles" *Anglo-Saxon England* 22 (1993), 51-64.
- STADTMÜLLER, *Michael Choniates*, σσ. 157 [35], 170 [48], 221 [99], 240 [118], 246 [124].
- ΧΩΝΙΑΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛ, Προσφώνημα εἰς τὸν πραιτῶρα κῆρ Νικηφόρον τὸν Προσοῦχον ταῖς Ἀθηναῖς ἐπιστάντα, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα*, τόμ. Α', Αθήνα, 1879 [ανατύπ. Groningen, 1968], σσ. 142-149.

181. **Πρόφημος** = i. φιλόσοφος και ρήτωρ

ΕΡΓΑ :

Δεν σώζεται κάποιο ή ακόμη είναι πιθανόν ότι έργα του ίσως λανθάνουν. Έγραψε τον cod. Vat. gr. 32 του έτους 1196/97 (περιέχει *scholia minora* στην Ιλιάδα) στην Αρκαδία της Πελοποννήσου. Άγνωστο αν είχε κάποια σχέση με την πρωτεύουσα ή αν εντέλει είχε μορφωθεί εκεί και επέστρεψε έπειτα στην πατρίδα του.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GAMILLSCHEG E. – HARLFINGER D., *Repertorium der Griechischen Kopisten, 800-1600. 3. Teil: Rom mit dem Vatikan*, [Veröffentlichungen der Kommission für Byzantinistik, Bd. III/2], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1989. [no. 563eb]
- MERCATI S. G. & FRANCHI DE CAVALIERI PIUS, *Codices Vaticani Graeci. Codices 1-329*, In Bibliotheca Vaticana, 1923, σσ. 30-31.
- SCHREINER P., “Klosterkultur und Handschriften im mittelalterlichen Griechenland”, εις: *Die Kultur Griechenlands in Mittelalter und Neuzeit. Bericht über das Kolloquium der Südosteuropa-Kommission 28.-31. Oktober 1992*, Göttingen, 1996, σσ. 39-54 [ανατύπ. εις: N. GAUL – SILVIA RONCHEY (hrsg.), *Byzantinische Kultur. Eine Aufsatzsammlung*, II: Das Wissen, (Opuscula Selecta, 6), Roma, 2009, XIII], ιδ. σσ. 51, 54. [ο συγγραφέας τονίζει την κοσμική ταυτότητα του γραφέα Προφήμου, καθώς οι ιδιότητες του ρήτορος και φιλοσόφου επισημαίνουν μάλλον κάποιον διδάσκαλο της έγκυκλίου παιδείας, αν και τα περισσότερα χφφ που γράφτηκαν στον ελλαδικό χώρο την βυζαντινή περίοδο είναι εκκλησ. λειτουργικής και θεολογικής φύσεως και παρήχθησαν σε κάποια ή σε συνάφεια με κάποια μονή]
- _____, “Aspekte der Tradierung der antiken griechischen Literatur in Byzanz”, *Quaderni di Storia* 70 (2009), 103-117, ιδ. σ. 110.
- ΤΣΕΛΙΚΑΣ Α., “Παρατηρήσεις σε πελοποννησιακά χειρόγραφα του 11ου, 12ου και 13ου αιώνος”, εις: *Πρακτικά Γ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών*, τόμ. Β΄, Αθήναι, 1987-1988, σσ. 486-98 [=IDEM, *Θέματα Έλληνικης Παλαιογραφίας*, Ινστιτούτο “Αρέθας”/Μεσογειακό Ινστιτούτο Ερευνών Παλαιογραφίας, Βιβλιολογίας και Ιστορίας των Κειμένων, Αθήνα, 2004, σσ. 105-24]. [βλ. ιδ. σσ. 109-10 και εικ. 3]
- VOGEL M. – GARDTHAUSEN V., *Die griechische Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig, 1909 [ανατύπ. G. Olms Verlag, Hildesheim, 1966], σ. 390.

182. **Σαραντηνός Μανουήλ** = i. μαίιστωρ τῶν φιλοσόφων
ii. Οικουμενικός Πατριάρχης

ΕΡΓΑ :

I) ΕΠΙΣΤΥΛΑΕ

1. Τοῦ διακόνου καὶ μαίιστορος τῶν φιλοσόφων κυροῦ Μανουήλ τοῦ Καραντηνοῦ πρὸς τὸν πρῶην διδάσκαλον οἰκουμενικὸν κῦρ Κωνσταντῖνον τὸν Καλοήθη, νῦν δὲ

μητροπολίτην Μαδυτῶν, ἐπιστόλιον ἐνδιάσκευον κατὰ πρόβασιν λόγων τῶν συμπεσόντων αὐτῶ ὑπὸ μυῶν ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν ἐπαγρυπνοῦντος πρὸς λόγων ἀνάγνωσιν, ed. U. CRISCUOLO, “Due epistole inedite di Manuele Karanteno o Saranteno”, *Boll. Badia gr. Grottaferrata* N.S. 31 (1977), 103-119, σσ. 109-115.

2. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολή <ad amicum quendam>, ed. CRISCUOLO, σσ. 116-117.
3. Μανουήλ ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τῶ ἱερωτάτῳ μητροπολίτη Ναυπάκτου ἐν Κυρίῳ ἀγαπητῶ ἀδελφῶ καὶ συλλειτουργῶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ed. V. VASILJEVSKIJ, “Epirotica saeculi XIII”, *VV3* (1896), 233-99, ἰδ. αρ. 14, σ. 264.
4. Ἐπιστολή τοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου κῦρ Μανουήλ πρὸς τὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Γαρδικίου, ed. VASILJEVSKIJ, “Epirotica saeculi XIII”, *ό.π.*, αρ. 16, σσ. 268-69.

II) ORATIO

1. Τοῦ γραμματικοῦ κυροῦ Μανουήλ τοῦ Σαραντηνοῦ λόγος ἀναγνωσθεὶς συνήθως ἐν τῷ πατριαρχείῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ δικαίου Λαζάρου, ὅτε οἱ τοῦ ῥήτορος μαθηταὶ ἀναγινώσκουσι, ed. LOUKAKI, *Discours annuels*, σσ. 152-167.

III) DIDASCALIA

1. Τοῦ αὐτοῦ τμῆμα διδασκαλίας, ἣτις ἐδιδάχθη ἐν τῷ Ἐβδόμῳ παρ’ αὐτοῦ καὶ μετὰ μικρὸν ἐγκώμιον πρὸς τὸν ἀγιώτατον πατριάρχην κυρὸν Ἰωάννην τὸν Καματηρὸν πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν θεολόγον τρέπεται, ed. U. CRISCUOLO, “Un’ inedita didascalia di Manuele Karanteno o Saranteno”, *Boll. Badia gr. Grottaferrata* N.S. 30 (1976), 139-50, κείμε. 142-46.

IV) PROGYMNASMA [MYTHUS] :

1. Τοῦ αὐτοῦ μῦθος, ὃς καὶ ἐξήπλωται διηγηματικῶς <De leone et vulpe>, ed. U. CRISCUOLO, “Altri inediti di Manuele Karanteno o Saranteno”, *EEBΣ* 44 (1979-80), 151-63, σσ. 155-160.

V) AENIGMATA ET IAMBI

1. <Eiusdem aenigma de hinnuelo et raceno>, ed. U. CRISCUOLO, “Altri inediti di Manuele Karanteno o Saranteno”, *EEBΣ* 44 (1979-80), 151-63, σ. 161.
2. <Eiusdem de amicitia>, ed. CRISCUOLO, σ. 161.
3. <Eiusdem versus gnomici>, ed. CRISCUOLO, σ. 162.
4. <Eiusdem iterum de amicitia>, ed. CRISCUOLO, σ. 162.
5. <Eiusdem versus iambici urbani>, ed. CRISCUOLO, σσ. 162-163.

VI) ACTUM PATRIARCHATUS <ΣΗΜΕΙΩΜΑ>

1. Τοῦ αὐτοῦ φιλοσοφιάτου κυροῦ Μανουήλ τοῦ Καραντηνοῦ, ed. U. CRISCUOLO, “Σημεῖωμα patriarchale inedito di Manuele Karanteno o Saranteno”, *Boll. Badia gr. Grottaferrata* N.S. 36 (1982), 123-36.

VII) OPUSCULUM ALIUD

1. Τοῦ αὐτοῦ (sc. Μανουήλ τοῦ Καραντηνοῦ) λογογραφία θαυμασία πάνυ φιλοσοφίας τε καὶ ῥητορικῆς, ed. U. CRISCUOLO, “Un opuscolo inedito di Manuele Karanteno o Saranteno”, *EEBΣ* 42 (1975-76), 213-21.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- AMANTOS K., “Διδάσκαλος διδασκάλων”, *Ἑλληνικά* 8 (1935), 70-72. [απλή αναφορά στο οφφίκιο του Σαραντηνού]
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 63, 64, 708.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 198-200.
- CONSTANTINIDES, *Higher Education*, ιδ. σσ. 6, 51, 114.
- GASTGEBER CH., “Patriarch Manuel Sarantenos von Konstantinopel und die handschriftliche Namensverwirrung” εις: CH. GASTGEBER – O. KRESTEN (hrsg.), *Sylogge Diplomatico-Palaeographica I. Studien zu byzantinischen Diplomatie und Paläographie*, [Denkschriften der philosophisch.-historischen Klasse, 392/Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, 19], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 163-178.
- ΓΙΑΡΕΝΗΣ Η., *Η συγκρότηση και η εδραίωση της αυτοκρατορίας της Νίκαιας. Ο αυτοκράτορας Θεόδωρος Α΄ Κομνηνός Λάσκαρις*, [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Μονογραφίες 12], Αθήνα, 2008, σσ. 113, 115, 148, 149, 180, 258, 260, 266, 267, 272, 285, 328. [κυρίως για την δράση του ως πατριάρχη]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 127, 154.
- JORDANOV, *Corpus*, II. [σφραγ. οικογενείας Καραντηνών, αρ. 267-282]
- A. K(AZH DAN), s.v. Karantenos Manuel, ODB, vol. II, σσ. 1106-1107.
- LAURENT V., *La collection G. Orghidan*, [Bibliothèque Byzantine/Documents de sigillographie byzantine, 1], Paris, 1952, nos. 334 & 437, σσ. 171-2 & 222. [σφραγίδες οικογένειας Καραντηνών / Βάρδας, XI s. & Μιχαήλ, XII s.]
- _____, *Les registres des actes du Patriarcat de Constantinople, I: Les actes des patriarches, fasc. IV: Les registres de 1208 à 1309*, Institut Français d’Études Byzantines, Paris, 1971, nos. 1220-1232, σσ. 28-39.
- MERSICH N., “Zur Person des Theodoros Karantenos. Anmerkungen zu einer byzantinischen Inschrift aus Pisidien”, *JÖB* 37 (1987), 323-27.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 224.
- RAGIA EFI, “The Inscription of Didyma (Hieron) and the Families of Phokas and Karantinos in Western Asia Minor (12th – 13th C.)”, *BZ* 100 (2007), 133-46.
- TIMPLALEXI, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρ. ζητήματα σε επιστολές του Μανουήλ]
- WIRTH P., “Manuel Karantenos Plagiator Basileios’ des Großen”, *BF* 3 (1968), [=POLYCHORDIA. Festschrift FRANZ DÖLGER zum 75. Geburtstag, besorgt von PETER WIRTH, III], 248-50.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Υπάρχει και μία σφραγίδα ενός Νικηφόρου Σαραντηνού από τον 11ο αι., βλ. J.-C. CHEYNET – D. THEODORIDIS, *Sceaux Byzantins de la collection D. Theodoridis. Les sceaux patronymiques*, [Collège de France – CNRS, Centre de Recherche d’Histoire et Civilisation de Byzance/Monographies, 33], Paris, 2010, αρ. 184, σ. 191: Κύριε βοήθει Νικηφόρω προέδρω καί κατεπάνω τῷ Σαραντινῷ.

183. **Σείδης Νικήτας** = i. *μαίστωρ τῶν ῥητόρων* (πιθανώς)

ΕΡΓΑ :

I) ORATIONES

1. <Λόγοι α', γ'-κα'> (**ἀπολεσθέντες**)
2. <Λόγος β' κατὰ Λατίνων, περὶ ἀζύμων> Τοῦ ἁμαρτωλοῦ Νικήτα τοῦ Σείδου λόγος δεύτερος πρὸς Ῥωμαίους, ὅτι οὐ δεῖ τὴν θείαν τῶν ἀζύμων μετάληψιν διὰ τῶν ἀζύμων ἐπιτελεῖν προφάσει ὅτι ἔφαγεν τὸ Πάσχα τὸ νομικὸν ὁ Χριστὸς [...] ὀφείλουσι καὶ περιτέμνεσθαι ὡς ὁ Χριστὸς καὶ τᾶλλα πάντα ποιεῖν ὅσα ὁ νόμος διακελεύει, καὶ ἀπόδειξις ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἀληθῆς ὅτι διὰ τοῦ ἄρτου μετέδωκεν τὸ Πάσχα τοῖς μαθηταῖς. Τοῦ γὰρ νομικοῦ Πάσχα μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ταφὴν ἐπιτελεσθέντος οὐπω ἦσαν ἄζυμα τότε· καὶ οἱ τούτων μετέχοντες οὐ μόνον ἰουδαίζουσι προφανῶς ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀπολλιναρίου ἀφανῶς ἐμπίπτουσι αἵρεσιν (tit. cod. Athen. EBE 483) – Νικήτα Ἰκονιαίου τοῦ Σείδου λόγος β' πρὸς Ῥωμαίους περὶ ἀζύμων (tit. cod. Mosq. Synodalis 208) – Λόγος β' περὶ ἀζύμων (tit. cod. Mosq. Synodalis 355), inc.: Βούλομαι καὶ περὶ ἀζύμων, ὡς ὑπεσχόμην, ἀδελφικῶς ὑμῖν, ὦ Ῥωμαῖοι, διαλεχθῆναι καὶ τὴν ἀτοπίαν ἐλέγξει τοῦ πράγματος..., cod. Athen. EBE 483, ff. 182v-227r = cod. Mosq. Synodalis 208, ff. 378r-399v (:) = cod. Mosq. Synodalis 355, ff. 261r-282v; [BL. CH. FRID. DE MATTHAEI, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosquensium Sanctissimae Synodi Notitia et Recensio*, Lipsiae, 1805, σσ. 136, 236 αντιστοιχως] = cod. Marc. gr. III,05, ff. 333v-356v.
3. <Νικήτα Σείδου excerptum ex oratione De Azymis>, Περὶ τοῦ τὴν δεσποτικὴν ἀνάστασιν εἰκοστῇ πέμπτῃ Μαρτίου γενέσθαι, ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ περὶ τῶν ἀζύμων, inc.: Ἔτος ἦν ,εφθλ' ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ὅτε τὸ ἐκούσιον πάθος ὁ κύριος κατεδέξατο – des.: ... μετὰ γὰρ τὴν σφαγὴν τοῦ ἀμνοῦ τὰ ἄζυμα Ἰουδαίους, πόθεν γοῦν παρέλαβαν ταῦτα Λατῖνοι, ἢ δεῖξάτωσαν ἢ μετεδι-δαχθήτωσαν, cod. Vindobon. Suppl. gr. 125, ff. 9r-10r. [για τον κώδ. βλ. HUNGER, *Katalog*, Bd. 4, σ. 213] = cod. Laurent. Plut. 7, 19, ff. 68r-v [για τον κώδ. βλ. BANDINI, *Catalogus codicum*, σ. 263] – [στην παρούσα φάση δεν μπορεί να διατυπωθεῖ ἀσφαλῶς ἀν πρόκειται για τμήμα του προηγουμένου λόγου ἢ τμήμα ἄλλου ἀπολεσθέντος λόγου]
4. <Λόγος κα' κατὰ Λατίνων, περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος> Νικήτα Ἰκονιαίου ἁμαρτωλοῦ Σείδου, λόγος σχεδιασθεὶς πρὸς Ῥωμαίους καὶ δύο ταῦτα ἀποδεικνύων· ὅτι τε αἰδεσιμώτερα τὰ νέα τῶν παλαιῶν καὶ ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἐκπορεύεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἐγράφη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει ,Γχκ' ἰνδικτιῶνι θ', (tit. cod. Athen. EBE 483) = Νικήτα ῥήτορος τοῦ Σείδου, ὅς ἦν ἐν χρόνοις Ἀλεξίου βασιλέως τοῦ Κομνηνοῦ, ἐφ' οὗ καὶ οἱ Λατῖνοι κατὰ Κωνσταντινουπόλιν ἦλθον, ἐπισκόπους μεθ' ἑαυτοὺς ἔχοντας, ὧν εἷς ἦν ὁ Μεδιολάνων ἀδόμενος ἐπὶ λόγων ἰσχύ λόγος σχεδιασθεὶς πρὸς Ῥωμαίους καὶ δύο ταῦτα ἀποδεικνύων, ὅτι τε αἰδεσιμώτερα τὰ νέα τῶν παλαιῶν καὶ ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ἐγράφη δὲ ὁ λόγος οὗτος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτε ἐνεδήμει ταύτη ὁ ῥηθεὶς ἐπίσκοπος Λατῖνος ἐν ἔτει ,Γχκ' (tit. cod. Hierosol. Metochiou 404, cf. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ιεροσολυμ. Βιβλιοθήκη*, Γ', σ. 361), (ο τίτλος τοῦ ἔργου, που σώζεται σε 14 χφφ., βλ. *Pinakes*, παρουσιάζει παραλλαγές ἀπὸ κώδ. σε κώδ., βλ. GAHBAUER, σ. 1), ed. R. GAHBAUER, *Gegen den Primat des Papstes. Studien zu Niketas Seides*, München, 1975.

5. <Λόγος κατὰ Εύστρατίου Νικαίας> Τοῦ ἀμαρτωλοῦ Νικήτα τοῦ Σεΐδου λόγος, πρὸς τὸν μέγιστον ἐν βασιλευσιν αὐτοκράτορα κῦρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, περὶ τοῦ καινοφανοῦς δόγματος τοῦ μητροπολίτου Νικαίας Εύστρατίου, ἀσεβὲς τοῦτο ἀποδεικνύων ἀπὸ τε τῆς Θείας Γραφῆς καὶ ἀπὸ τῶν ὀρθοδόξως δογματισάντων ἀγίων Πατέρων. Ἐγράφη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει ,Γ'χκδ' ἰνδικτιῶνι θ', ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ κῦρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ed. (τμηματικῶς) J. DARROUZÈS, *Documents inédits d'ecclésiologie byzantine. Textes édités, traduits et annotés*, Institute Français d'Études Byzantines, Paris, 1966, σσ. 306-309· ed. Θ.Ν. ΖΗΣΗΣ, *Νικήτα Σεΐδου, Λόγος κατὰ Εύστρατίου Νικαίας*, [ΕΕΘΣΠΘ, Παράρτημα 21], Θεσσαλονίκη, 1976, κείμε. στις σσ. 35-82.

II) OPUSCULA VARIA THEOLOGICA ET PHILOSOPHICA

1. Πόνος εὐτελοῦς Νικήτα τοῦ Σεΐδου τῆς Γραφῆς σύνοψις τῆς θεοπνεύστου, Παλαιᾶς ὁμοῦ τε καὶ Καινῆς Διαθήκης, πρὸς Μιχαὴλ πρόεδρον τὸν Γυρῆν αὐτή, αὐτοσχεδίως καὶ ἀπλῶς ἐκδοθεῖσα, ed. Π. ΣΙΜΩΤΑΣ, *Νικήτα Σεΐδου Σύνοψις τῆς Ἁγίας Γραφῆς*, [Ανάλεκτα Βλατάδων, 42], Θεσσαλονίκη, 1984, κείμε. στις σσ. 55-295.
2. Νικήτα Σεΐδου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (sic), ὑπόθεσις τοῦ Ἶσματος τῶν Ἶσμάτων, καὶ διατὶ Ἶσμα Ἶσμάτων καλεῖται καὶ τίς ὁ γράψας αὐτό, inc.: Τοῦ Σολομῶντος μὲν ἐστὶ καὶ τὸ ὄλον δὲ αὐτῷ γέγραπται..., cod. **Σκήτης Τιμίου Προδρόμου**, ff. 179v-181v [για τὸν κῶδ. βλ. Α. ΠΟΛΙΤΗΣ – Μ. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ, *Συμπληρωματικοὶ Κατάλογοι Χειρογράφων Ἁγίου Ὁρους*, Θεσσαλονίκη, 1973, σ. 241· ἐκεῖ καὶ αναφορὰ στὸν ἰβηρικὸ κῶδ., ὅπου τὸ ἔργο δὲν φέρει τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως στὸν τίτλο] = cod. **Ἰβήρων 267**, ff. 254r-257r.
3. Νικήτα Σεΐδου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (sic), Παροιμιῶν, καὶ διατὶ Παροιμίαι καλεῖται τὸ βιβλίον καὶ τίς ὁ ταῦτα λαλήσας, cod. **Παντελεήμονος 741**, ff. 4r-94v [για τὸν κῶδ. βλ. LAMBROS, *Catalogue of the Greek MSS on Athos*, II, σ. 423].
4. Νικήτα Σεΐδου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (sic), ὑπόθεσις τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ, καὶ διὰ τί καλεῖται Ἐκκλησιαστής, cod. **Παντελεήμονος 741**, ff. 96r-166r [για τὸν κῶδ. βλ. LAMBROS, *Catalogue of the Greek MSS on Athos*, II, σ. 423].
5. Πραγματεία ἄνευ ἀρχῆς καὶ τέλους «Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ» ποιούμενη λόγον, cod. **Athen. EBE 483**, ff. 131v-135v.
6. Περὶ κύκλων ἡλίου καὶ σελήνης καὶ περὶ Πάσχα, cod. **Athen. EBE 483**, ff. 136r-138v = cod. **Vatic. Urbin. gr. 80**, ff. 30r-35v, [για τὸν κῶδ. βλ. STORNAJOLO, *Codices Urbinate*, σ. 113] = cod. **Athen. E.B.E. 2347**, ff. 89r-113r, [για τὸν κῶδ. βλ. ΠΟΛΙΤΗΣ, *Κατάλογος χφφ. E.B.E.*, σ. 353] [για περισσότερους κῶδ. που παραδίδουν τὸ ἔργο, βλ. *Pinakes*]· excerptum Ἐκ τῶν τοῦ μακαρίτου κυροῦ Νικήτα τοῦ Σεΐδου περὶ τοῦ Πάσχα, ed. PG 127, cols. 1485A-1488A. [**Dubium**, cf. SCHISSEL, σ. 89f]
7. Περὶ τῆς χρήσεως ζέοντος ὕδατος εἰς τὸ ποτήριον, cod. **Athen. EBE 483**, f. 139r.
8. Οἶφ τρόπῳ ἀποχωρίζεται ἡ ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος, cod. **Athen. EBE 483**, f. 139r-140v.
9. Περὶ τῶν συγγενῶν τοῦ Ἰησοῦ, cod. **Athen. EBE 483**, f. 140v.
[**Dubium**, cf. SCHISSEL, σ. 89f]
10. Περὶ τῶν ζ' ἡλικιῶν τοῦ ἀνθρώπου, cod. **Athen. EBE 483**, f. 140v.
[**Dubium**, cf. SCHISSEL, σ. 89f]
11. Περὶ τῶν ὀφθικίων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, cod. **Athen. EBE 483**, f. 140v.
[**Dubium**, cf. SCHISSEL, σ. 89f]
12. Περὶ τῆς παραβολῆς τῶν δέκα παρθένων, cod. **Athen. EBE 483**, f. 141r.
13. Περὶ τάξεων καὶ βαθμῶν συγγενείας, cod. **Athen. EBE 483**, ff. 141v-142v.
[**Dubium**, cf. SCHISSEL, σ. 89f]

14. Περί τοῦ βισέκτου, **cod. Athen. EBE 483**, ff. 143r-143v. [**Dubium**, cf. SCHISSEL, σ. 89f]
15. <Nicetae Sidensis tractatus de numero septem>, **cod. Paris. Suppl. gr. 620**, ff. 187r-209v. [για τον κώδ. βλ. OMONT, *Inventaire sommaire*, t. III, σ. 285]
16. <Nicetae Sidensis computus temporis>, inc.: Ἐκάστη ὥρα ἔχει λεπτά ε', ἕκαστον λεπτὸν στιγμήα δ' ... – des.: ... κατὰ ἀναλογίαν τοῦ μεγέθους αὐτοῦ – **cod. Marc. gr. III 004 (coll. 1076)**, f. 439v. [για τον κώδ. βλ. ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti*, vol. I.2, σ. 154]

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ALLATIUS L., *De Nicetis*, [ανατύπ. στο A. MAI, *Novae patrum bibliothecae*, vol. VI, Roma, 1853, σ. 14].
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 617-18.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 25.
- DARROUZÈS J., “Les documents byzantins du XIIe siècle sur la primauté romaine”, *REB* 23 (1965), 42-88, ιδ. σσ. 51-59.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, σ. 14.
- GAHBAUER R., *Gegen den Primat des Papstes. Studien zu Niketas Seides*, München, 1975.
- GRUMEL V., “Autour de voyage de Pierre Grossolanus archevêque de Milan, à Constantinople, en 1112”, *EO* 32 (1933), 22-33, ιδ. σσ. 28-30.
- A. K(AZH DAN), s.v. Seides, Niketas, ODB, vol. III, σ. 1865.
- KOLBABA, *The Byzantine Lists*, σσ. 33, 35, 41, 53, 61, 92, 127-28, 135, 177, 184-85, 189-95.
- _____, “The Orthodoxy of the Latins in the twelfth century”, εις: A. LOUTH – A. CASIDAY (eds.), *Byzantine Orthodoxies. Papers from the Thirty-Sixth Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Durham, 23-25 March 2002*, [SPBS, 12], Ashgate, Aldershot, 2006, σσ. 199-214, ιδ. σ. 211.
- RUNCIMAN S., *The Eastern Schism. A Study of the Papacy and the Eastern Churches during the XIth and XIIth Centuries*, Oxford Univ. Press, 1955 [ανατύπ. Eugene, Oregon, 2005], σσ. 108-9. [για την συμμετοχή του Νικήτα στον θεολογικό διάλογο με τον Πέτρο Χρυσολάνο]
- SCHISSEL O., “Niketas Seidos. Eine Handschriftenstudie”, *Divus Thomas* 15 (1937), 78-90.
- SPITERIS, *La Critica Bizantina*, σσ. 56-84.
- Tusculum Lexikon, s.v. Σεΐδης Νικήτας (ὁ καὶ Σεΐδος), σ. 437.
- ΖΗΣΗΣ Θ.Ν., “Περὶ τὴν χρονολόγησιν τῆς κατὰ Ἀρμενίων πραγματείας τοῦ Εὐστρατίου Νικαίας”, *Κληρονομία* 7 (1975), 315-24.
- _____, “Ἀποσπάσματα ἔργου τοῦ Εὐστρατίου Νικαίας (ἐπανέκδοσις καὶ συμπλήρωσις τῆς ἐκδόσεως τοῦ J. Darrouzès)”, *Κληρονομία* 8 (1976), 77-82.
- _____, *Νικήτα Σεΐδου, Λόγος κατὰ Εὐστρατίου Νικαίας*, [ΕΕΘΣΠΘ, Παράρτημα 21], Θεσσαλονίκη, 1976.

184. **Σεναχηρείμ Ἀλέξιος** = i. *σεβαστός*
ii. *ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων*

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDAE

1. («Τοῦ μακαρίτου σεβαστοῦ κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων»), αναφέρεται σε διαγωνισμό στην σχεδογραφία, στον οποίο κριτής είναι ο ίδιος ο αυτοκράτορας, inc.: Ἀγώνισμα σήμερον λογικὸν σπουδαῖον κριτήριον, καὶ νῶν... – des.: ... τὸ εἰρηναῖον καὶ ἀστασίαστον πολυχρόνιον. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 172v-174r.
[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 114]
2. («Τοῦ Σεναχηρείμ κυροῦ Ἀλεξίου»), μικρὸ εγκώμιο γιὰ τὸν αυτοκράτορα Μανουήλ Α΄ Κομνηνὸ καὶ κάποιον ευγενὴ Ἀλέξιο Κομνηνὸ, που εἶναι δύσκολο νὰ ταυτιστεῖ επακριβῶς, inc.: [Κ]αὶ αὐτὸς τῶ τοῦ μύθου ποῖ ἴσον νέων μοι φίλτατε... – des.: ... εὐεργετῶν με πλουσίως τὸν οἰκέτην. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 206v-207r, ed. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα τῆς βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, αρ. 2, σσ. 292-93.
[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 158]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σσ. 26, 29.
- Α. Κ(AZH DAN), s.v. Argruni, ODB, vol. I, σ. 161. [για τὴν οἰκογένεια τῶν Σεναχηρείμ, που ἦταν αρμενικῆς καταγωγῆς]
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 458.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Για τὴν οἰκογένεια τῶν Σεναχηρείμ ἓνα σύντομο σχεδιάσμα δίδει ἡ ΕΡΑ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Α΄: *Αὐτοκρατορικά*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, σ. 132. Ἐνας γνωστὸς Σεναχηρείμ στα τέλη τοῦ 12ου – ἀρχῆς 13ου αἰ. εἶναι ὁ διοικητὴς τοῦ θέματος Νικοπόλεως, βλ. D. M. NICOL, *The Despotate of Epiros*, Oxford, 1957, σσ. 11, 13, 16. Πιο γνωστὸς εἶναι ὁ διδάσκαλος στὴ Νίκαια ἐπὶ Θεοδώρου Β΄ Λάσκαρι Μιχαήλ Κακὸς Σεναχηρείμ (PLP, CD-ROM Ed., αρ. 25154), ὁ ὁποῖος στὶς ἀρχῆς τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου στὴν Κων/πολι προήχθη σε *πρωτασηκρήτης* καὶ *μεσάζοντα*, βλ. CONSTANTINIDES, *Higher Education*, σσ. 19, 26 υποσημ. 140, 151 υποσημ. 16. Για ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας στὴν Παλαιολόγεια περίοδο βλ. PLP, CD-ROM Ed., αρ. 25146-25157.

185. **Σεργίος** = i. *διδάσκαλος τοῦ ψαλτηρίου*

ΕΡΓΑ :

I) DIDASCALIA

1. Σεργίου διακόνου τῆς ἀγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας, πατριαρχικοῦ νοταρίου καὶ διδασκάλου τοῦ ψαλτηρίου διδασκαλία πρώτη, ed. I. Δ. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Μία ἀνέκδοτη διδασκαλία τοῦ «Διδασκάλου τοῦ Ψαλτηρίου» Σεργίου”, *Ελληνικά* 43 (1993), 65-75· ed. MARINA LOUKAKI, “Première didascalie de Serge le Diacre: Éloge du Patriarche Michel Autôreianos”, *REB* 52 (1994), 151-73.

II) SCHEDA

1. («Τοῦ κυροῦ Σεργίου τοῦ φιλολόγου»), περί ελεημοσύνης, inc.: Τί ζητεῖς τὴν ἐνταῦθα ἀντίδοσιν ἄνθρωπε ... – des.: ... σάββατόν ἐστι καὶ σαββατίζειν δέον - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 131r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 29]

III) TRACTATUS GRAMMATICUS

1. <Sergii grammatici collectio nominum desidentium in -ων cum eorundem significatione>, cod. Escur. A.IV.8 (de Andres 29), ff. 98r-109v (;) (απολεσθεῖς ο κώδικας), [βλ. GR. DE ANDRES, *Catalogo de los codices griegos desaparecidos de la Real Biblioteca de el Escorial*, El Escorial, 1968, σ. 26].

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ΓΙΑΡΕΝΗΣ Η., *Η συγκρότηση και η εδραίωση της αυτοκρατορίας της Νίκαιας. Ο αυτοκράτορας Θεόδωρος Α΄ Κομνηνός Λάσκαρις*, [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Μονογραφίες 12], Αθήνα, 2008, ιδ. σσ. 279-281.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 154.
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 456.
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σσ. 58 n. 202, 63 n. 222, 64 n. 224.
- MAGDALINO P. & NELSON R., “Introduction”, εις: P. MAGDALINO – R. NELSON (eds.), *The Old Testament in Byzantium*, [Dumbarton Oaks Byzantine Symposia and Colloquia], D. Oaks, Washington D.C., 2010, σσ. 1-38. [ιδ. σσ. 25-26 υποσημ. 105 για την συνήθη αναφορά στο Βυζάντιο ως Νέο Ισραήλ & στην Κωνσταντινούπολη ως Νέα Ιερουσαλήμ]

186. Σήθ Συμεών = i. μάγιστρος καὶ φιλόσοφος
ii. ιατρός του Μιχαήλ Ζ΄ Δούκα

ΕΡΓΑ :

I) OPERA PHYSICA ET ASTRONOMICA

1. Συμεών μαγίστρου τοῦ Σήθ σύνοψις τῶν φυσικῶν, ed. A. DELATTE, *Anecdota Atheniensia et alia*, vol. II: *Textes grecs relatifs a l'histoire des sciences*, Paris-Liege, 1939, σσ. 17-89.
2. Τοῦ αὐτοῦ Συμεών τοῦ Σήθ περί χρείας τῶν οὐρανίων σωμάτων, ed. DELATTE, *Anecdota Atheniensia*, vol. II, σσ. 91-126.
3. Τοῦ Σήθ ἐκείνου, ed. D. PINGREE, “The Indian and Pseudo-Indian passages in Greek and Latin Astronomical and Astrological Texts”, *Viator* 7 (1976), 141-195, ιδ. σ. 192 (ἀπό τον cod. Vat. gr. 1056): (αγγλ. μτφρ. – σχολ. – διορθ.) P. MAGDALINO, “The Byzantine Reception of Classical Astrology”, εις: CATHERINE HOLMES – JUDITH WARING (eds.), *Literacy, Education and Manuscript Transmission in Byzantium and Beyond*, Leiden – Boston – Cologne, 2002, σσ. 33-57, ιδ. Appendix 3, σσ. 53-54. [ένα σύντομο απόσπασμα περί απλανῶν ἀστέρων]

II) OPERA MEDICA

1. Σύνταγμα κατὰ στοιχείον περὶ τροφῶν δυνάμεων συγγραφὴν παρὰ Συμεῶνος μαγίστρου ἀντιοχένου (lege Ἀντιοχηνοῦ ἢ Ἀντιοχέως) τοῦ Σηθί, καὶ δοθὲν Μιχαήλῳ τῷ βασιλεῖ, ed. B. LANGKAVEL, *Simeonis Sethi syntagma de alimentorum facultatibus*, Teubner, Lipsiae, 1868· (γαλλ. μτφρ.) M. E. P. L. BRUNET, *Siméon Seth, médecin de l'empereur Michel Doucas; sa vie, son oeuvre. Première traduction en français du traité «Recueil des propriétés des aliments par ordre alphabétique»*, Delmas, Bordeaux, 1939 [non inveni].
2. Συμεῶν μαγίστρου καὶ φιλοσόφου τοῦ Σηθ τοῦ Ἀντιοχέως ἀντιρρητικὸς πρὸς Γαληνόν, inc.: Πρὶν μὲν ὁμιλῆσαι, Γαληνέ, τοῖς θεῖον τι σε χρῆμα λογιζομένοις ὑπελάμβανον ... – des.: ... κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐνεργεῖ τὸ ἀγαθόν, **cod. Oxon. Barocci 224**, 15ου αἰ., ff. 29v-30v [για τον κώδ. βλ. H.O. COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues, I: Greek Manuscripts*, reprinted with corrections from the edition of 1853, Bodleian Library, Oxford, 1969, στήλ. 390-92, ἰδ. 391], ed. CH. DAREMBERG, *Notices et extraits nes manuscrits médicaux*, Paris, 1853, σσ. 44-47.
3. Συμεῶν μαγίστρου καὶ φιλοσόφου τοῦ Σηθ περὶ ὑγιεινῆς πραγματείας διὰ τῆς τῶν ἕξ αἰτιῶν συμμετρίας, inc.: Ἀναγκαῖον παντὶ τῷ βουλομένῳ παραμένειν αὐτῷ διηνεκῶς ... – des.: ... μήκων ἔστι μέλαινα ἢ ἰχθύς ἢ νάρκη, **cod. Marc. gr. 297**, 14ου αἰ., ff. 199r-v [για τον κώδ. βλ. E. MIONI, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. I: *Codices 1-299*, Roma, 1981, σσ. 425-26, ἰδ. σ. 426] = **cod. Oxon. Barocci 224**, 15ου αἰ., ff. 29v-30v [για τον κώδ. βλ. H.O. COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues, I: Greek Manuscripts*, reprinted with corrections from the edition of 1853, Bodleian Library, Oxford, 1969, στήλ. 390-92, ἰδ. 391] = **cod. Bonon. Bibl. Univ. 3636**, 14ου/15ου αἰ., ff. 122r-125r (:) [για τον κώδ. βλ. A. OLIVIERI – N. FESTA, “Indice dei codici greci delle Biblioteche Universitaria e Comunale di Bologna”, *SIFC* 3 (1895), 385-495, ἰδ. σ. 458, ανατύπ. στο CHRISTA SAMBERGER (επιμ.), *Catalogi Codicum Graecorum qui in minoribus Bibliothecis Italicis asservantur*, vol. I, Lipsiae 1968, σ. 76].
4. Ἑρμηνεία κατὰ λέξιν τῶν βοτάνων κατὰ ἀλφάβητον <Συμεῶν τοῦ Σηθ, add. in cod. Vindob. med. gr. 25>, inc.: Ἄμωμόν ἐστι ρίζα τῆς πενταφύλλου ... – des.: ... ὠκίμου σπέρμα τὸ βασιλικόσπορον, **cod. Vindob. med. gr. 25**, 15ου αἰ., φφ. 1r-9v [H. HUNGER & O. KRESTEN, *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek. Teil 2: Codices Juridici et Medici*, [Museion. Veröffentlichungen der Österreichischen Nationalbibliothek N.F., 4. Reihe, Bd. II], Wien, 1969, σ. 71]= **κώδ. Ιβήρων 182**, 15ου αἰ., φφ. 145r-156v [SP. LAMBROS, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. II, Cambridge Univ. Press, 1900, σ. 49] = **cod. Berol. gr. 275**, περιεχόμενο 33, αντιγραφή ἐκ τοῦ βιενναίου κώδ. [για τον κώδ. W. STUDEMUND – L. COHN, *Verzeichniss der griechischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, I, 1890, σ. 144]. [DUBIUM]
5. Κυρίου Συμεῶν, <in marg. υἱοῦ Σηθ>, μαγίστρου φιλοσόφου ἰατρικόν, **cod. Matrit. Biblioteca de Palacio 17**, 16ου αἰ.:
 - i. Πῶς ὀνομάζεται ἕκαστον μέρος τοῦ ἀνθρώπου, inc.: Κεφαλῆς τὸ μὲν πᾶν κύτος μέρος ἂν λέγοιτο τὸ ὅλου σώματος ... – des.: ... οἱ δάκτυλοι δὲ οὐκ ἔτυχον ὀνομάτων ἰδίων, φφ. 393r-394v.
 - ii. <Definitiones medicae>, inc.: Πόσα μέρη τῆς ἰατρικῆς. Ἡ φυσιολογία, παθολογική, ὑγιεινόν, σημειωτικόν, θεραπευτικόν. Ἰπποκράτους στοιχεῖα ἀνθρώπου ... – des.: ... καὶ ἡ διοικοῦσα τὸ ζῶον δύνاميς. Τέλος, φφ. 394v-398r.
 - iii. Ἐπομεν τοίνυν περὶ τοῦ κατὰ φύσιν οὔρου τοῦ ἐκ τῆς ἀκριβοῦς κατασκευῆς τοῦ αἵματος γεγονότος, inc.: Οὐ κατὰ φύσιν, ὥσπερ προεῖρηται ... – des.: Τέλος ὁ περὶ οὔρου λόγος, φφ. 398r-v (:).

- iv. Περί συμμετρου βρώσεως καὶ πόσεως καὶ ὕπνου καὶ ἐγοργόσεως (sic, lege ἐγρηγόρσεως;), inc.: Τὰ ἐσθιόμενα βρώματα πεπαίνονται ... – des.: ..., φφ. 403v-434r.
- v. Περί τῶν ἐρπυστικῶν ἰοβόλων ζώων καὶ δηκτικῶν θηρίων προφυλακτικὰ πάντων τῶν ἰοβόλων, inc.: Περί τῶν ἰοβόλων θηρίων μέλλοντες γράφειν ... / Περί τοῦ τρόπου τῆς δειξέως τῆς θεριακῆς, inc.: Διδόναι δεῖ τὸ φάρμακον ... – des.: Καὶ διαλύει ῥαδίως τὸ σῶμα καὶ συμφύτου πνεύματα χέως σβέννυσι, φφ. 434r-436v.

[Για τον κώδ. βλ. CH. GRAUX – A. MARTIN, “Notices sommaires des manuscrits grecs d’Espagne et de Portugal”, *Nouvelles archives des Missions scientifiques et littéraires* 2 (1892), 1-321, ιδ. σσ. 80-82· τα χφφ του Παλατίου το 1954 μεταφέρθηκαν στην Σαλαμάνκα, βλ. OLIVIER, *Repertoire*, σ. 516].

6. Συμεῶν μαγίστρου καὶ φιλοσόφου Σήθ τοῦ Ἀντιοχέως φιλοσοφικὰ καὶ ἰατρικά, ed. I. L. IDELER, *Physici et medici graeci minores*, vol. II, Berolini, 1842, σσ. 283-85 [τα κεφ. I. *Περί ὄσφρησεως* & II. *Περί γεύσεως καὶ ἀφῆς* που εκδίδει ο IDELER αποτελούν τμήμα της *Συνόψεως τῶν φυσικῶν* του Σήθ, ed. DELATTE, *Anecdota Atheniensia*, vol. II, σσ. 74-78].

III) TRANSLATIO

1. Τὰ κατὰ Στεφανίτην καὶ Ἰχνηλάτην, ed. V. Puntoni, Στεφανίτης καὶ Ἰχνηλάτης, Firenze, 1889· ed. L.-O. SJÖBERG, *Stephanites und Ichneletes*, Stockholm-Göteborg-Uppsala, 1962.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ALLATIUS L., *Symeonum de scriptis diatriba*, Parisiis, 1664, σσ. 181-84.
- BECK H.-G., *Geschichte der byzantinischen Volksliteratur*, München, 1971, σσ. 41-44 [όπου και άλλη βιβλιογραφία για τον Στεφανίτη και Ἰχνηλάτη].
- ΧΡΟΝΗ ΜΑΡΙΑ, “Θεραπείες ασθενειῶν με ζωϊκῆς προελεύσεως ὕλες στα Βυζαντινά ἰατρικά κείμενα. Συμβολή στη μελέτη των αντιλήψεων για τις ασθένειες και τις θεραπείες τους στο Βυζάντιο”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 20 (2010), 143-94. [για ἰατρ. πληροφ. στο ἔργο του Σήθ]
- DALBY A., “Some Byzantine Aromatics”, εἰς: LESLIE BRUBAKER – KALLIRROE LINARDOU (eds.), *Eat, Drink, and Be Merry (Luke 12:19), Food and Wine in Byzantium. In Honour of Prof. A.A.M. Bryer, Papers of the 37th Annual Spring Symposium of Byzantine Studies in Honour of Prof. A.A.M. Bryer, University of Birmingham, 29-31 March 2003*, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publications, 13], Ashgate/Variorum, Aldershot, 2007, σσ. 51-57, ιδ. σ. 56. [για την πρώτη μνεία στο Βυζάντιο του αρωματικού φυτοῦ ζαμπάκιον/ο ~ τοποθετεῖ τον Σήθ στον 10ο αἰ.]
- DEAKLE D., “Simeon Seth on Cannabis (Cognoscenti of Cannabis II)”, *Journal of Cannabis Therapeutics* 1.2 (2001), 15-20.
- FABRICIUS I. A. – HARLES G. C., *Bibliotheca graeca sive notitia scriptorum veterum graecorum quorumcumque monumenta integra aut fragmenta edita exstant tum plerorumque e mss ac deperditis au auctore editio nova*, vol. VII, Hamburg, 1801, σ. 472. [αναφορά προερχόμενη εκ του Αλλατίου, *supra*, σε ἄγνωστο (και ἀπολεσθέν;) χρονικό του Συμεῶν Σήθ από κτίσεως κόσμου ως την βασιλεία του Αλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ σε δημῶδη γλώσσα]
- FUCHS R., “Simeon Seth und der Cod. Paris. graec. 2324 s. XVI”, *Philologus* 53 (1894), 449-64.
- HARIG G., “Von den arabischen Quellen des Simeon Seth”, *Medizinhistorisches Journal* 2/3-4 (1967), 248-68.

- HELMREICH G., “Handschriftliche Studien zu Symeon Seth”, *Program des K. humanistischen Gymnasiums in Ansbach für das Schuljahr 1912/13*, Ansbach, 1913, σσ. 1-48.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 522· II, σσ., 241, 275, 307-309.
- A. K(AZH DAN), s.v. Seth Symeon, ODB, vol. III, σσ. 1882-83.
- KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, σσ. 399, 615, 617, 895 κ.ε.
- KUNITZSCH P., “Die arabische Herkunft von zwei Sterverzeichnissen in Cod. Vat. gr. 1056”, *Zeitschrift des Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft* 120 (1970), 282-87.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 363.
- _____, “The Byzantine Reception of Classical Astrology”, εις: CATHERINE HOLMES – JUDITH WARING (eds.), *Literacy, Education and Manuscript Transmission in Byzantium and Beyond*, Leiden – Boston – Cologne, 2002, σσ. 33-57.
- _____, “The Porphyrogenita and the Astrologers: A Commentary on *Alexiad* VI.7.1-7”, εις: C. DENDRINOS *et al.* (eds.), *PORPHYROGENITA. Essays on the History and Literature of Byzantium and the Latin East in Honour of Julian Chrysostomides*, Ashgate, Aldershot, 2003, αρ. 2, σσ. 15-31.
- _____, *L’Orthodoxie des Astrologues. La science entre de dogme et la divination à Byzance (VIIe – XIVe siècle)*, [Réalités byzantines Nouveautés, 12], Paris, 2006, σσ. 99-104.
- NYSTRÖM EVA, *Containing Multitudes. Codex Upsaliensis Graecus 8 in Perspective*, [Acta Universitatis Upsaliensis/Studia Byzantina Upsaliensia, 11], Uppsala Universitet, Uppsala, 2009, σσ. 35, 66, 68-78, 81, 121-123, 125, 214. [για τον Στεφανίτη και Ίχνηλάτη που παραδίδεται από τον Uppsaliensis 8]
- PAPADEMETRIOU J. TH., *Studies in the manuscript tradition of Stephanites kai Ichneletes*, Ph.D. Thesis, Urbana, 1960.
- SCHMID M., “Eine Galen-Kontroverse des Simeon Seth”, εις: *XVIIe Congres International de l’Histoire de la medecine*, τόμ. Α’, Αθήνα, 1960, σσ. 491-95.
- SKOULATOS, *Les personnages*, αρ. 184, σσ. 279-80.
- STEFOU LOUKIA, *Die neugriechische Metaphrase von Stephanites und Ichneletes durch Theodosios Zygomas*, [Nueva Roma, 35], CSIC, Madrid, 2011. [για την νεοελλην. απόδοση του έργου από τον Θ. Ζυγομαλά, για τον Σήθ και τον Στεφ. και Ίχνηλ. βλ. ιδ. σσ. 13-19]
- Tusculum Lexikon, s.v. Συμεών Σήθ, σσ. 438-39.
- VOGEL K., “Byzantine Science”, εις: JOAN M. HUSSEY, with the editorial assistance of D. M. NICOL & G. GOWAN, *The Cambridge Medieval History*, vol. IV: *The Byzantine Empire*, part II: *Government, Church and Civilization*, Cambridge Univ. Press, 1967, σσ. 264-305, ελλην. μτφρ. υπό Ν. ΣΑΟΥΛΑ, Αθήνα, 1979, σσ. 806-33, ιδ. σσ. 816, 817, 821, 823, 826.
- WHITTAKER J., “Varia Procliana”, *GRBS* 14 (1973), 425-432, ιδ. σσ. 425-27. [ο Πρόκλος ως πηγή του Συμεών Σήθ]

187. **Σκουταριώτης Νικήτας** = i. γραμματικός
 ii. (διδάσκαλος του Ἀποστόλου;)

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDAE

1. («Τοῦ κυροῦ Νικήτα τοῦ Σκουταριώτου»), λόγος στην Κοίμηση της Θεοτόκου, inc.: Μόλις ποτὲ καὶ σὺν χρόνῳ μακρῶ τῷ τῆς ἀφασίας κάλως ἐρράγη μου... – des.: ... τοὺς τὴν καθ' ἡμῶν ἐξανάπτουτα μάχην – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 183v-184v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 126]
2. («Τοῦ Σκουταριώτου»), εγκώμιο της Θεοτόκου, inc.: [Ε]ὐφημασάτω μὲν ὁ λόγος ὦ παρθένε τὰ μεγαλεία τ' ἄσάτω σου τὸν ὕμνον ἀφοσιούμενος ... – des.: ... τοὺς δυσμενεῖς τέμνουσα καινὴς συγχήσει – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 212r-213r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 167]
3. («Τοῦ μακαριωτάτου κυροῦ Νικήτα τοῦ Σκουταριώτου»), λόγος στη Γέννηση – συνοδεύεται ἀπὸ παρασελίδια γραμματικά σχόλια, inc.: [Ἡ]σω σ' ὦ φιλότης περ εἰ κροτήσω τὰ τοῦ σωτήρος γενέθλια ... – des.: ... ἀλλ' οὐδὲ βάλλειν οὐδ' ἀποκτείνειν σθένει – **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 238r-239v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 211]
4. («τοῦ προδρόμου κυροῦ θεοδώρου», **Par. gr. 2556 tit.** ≠ «τοῦ σκουταριώτου κυροῦ νικήτα», **Mon. gr. 201 tit.** ≠ «σχέδος περιέχον διάφορα νοήματα τοῦ σκουταριώτου κυροῦ νικήτα», **Laur. 55, 7 tit.**), inc.: Κινεῖ με πρὸς παραινέσεις ἄνθρωπε ἡ συντετραμμένη σοὶ μοχθηρία ... – des.: ... τὸν ἔνδον οἰκεῖ καὶ μυχαίτατον δόμον. – **Par. gr. 2556**, ff. 84v-86 = **Mon. gr. 201**, ff. 140v-141v = **Laur. Conv. Soppr. 627**, ff. 237-239v (ανεπίγραφο) = **Laur. Plut. 55, 7**, ff. 354v-355, ed. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, αρ. 4, σσ. 297-302. Ακολουθώντας τὸν ΠΟΛΕΜΗ θεωροῦμε ὅτι τὸ σχέδος πρέπει νὰ ἀνήκει στὸν Πρόδρομο. [HÖRANDNER, no. 201]
5. («τοῦ προδρόμου», **Par. gr. 2556 tit.** ≠ «τοῦ σκουταριώτου κυροῦ νικήτα», **Mon. gr. 201 tit.**), inc.: Οὐχ οὕτω τίς ἂν, ἦρα, διφᾶ γ' ὥς ... – des.: ... ποθοῦσι πολλὰ καὶ πλεόν ποθουμένοις. – **Par. gr. 2556**, ff. 86r-v – **Mon. gr. 201**, ff. 186r-v – **Laur. Conv. Soppr. 627**, ff. 234v-237 (ανεπίγραφο) Ακολουθώντας τὸν ΠΟΛΕΜΗ θεωροῦμε ὅτι τὸ σχέδος πρέπει νὰ ἀνήκει στὸν Πρόδρομο.
6. («τοῦ κυρ(οῦ) Νικήτ(α) τοῦ Σκουταριώτ(ου) ἐναγ(ώνιον) τ(ῶν) χωρικ(ῶν), ἐν ᾧ ὁ πρῶτ(ος) ἦ, κ(αὶ) ὁ δεύτερος θ'»), πρόκειται γιὰ ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία ὁμηρικῶν στίχων, οἱ ὁποῖοι σχετίζονται με τὶς ἐρίδες καὶ τὶς διαμάχες τῶν μαθητῶν με τὸν δάσκαλό τους, inc.: Καὶ ἐπ' ἄλλοις μὲν σ' ἐπολόγε θαύματι δεξιούμαι, σοφώτατε Ὅμηρε ... – des.: ... ὑποίσομαι κρίνοντες ἐμπίδων μάχην. – **Par. gr. 2556**, ff. 82v-83r – βλ. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, αρ. 7, σ. 278.
7. («Τοῦ Σκουταριώτου»), ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται στὴν σύλληψη τῆς αγίας Ἄννας, inc.: [Τ]ὸ δ' ἄννη ὄνειδη ἀποφλήσω παῖδες ... – des.: ... καὶ τίκτεται παῖς | ἡ μεμακαρισμένη – **cod. Laurent. Plut. 71,32**, f. 278r.

II) VERSUS

1. Στίχοι τοῦ Σκουταριώτου πρὸς τὸν πορφυρογέννητον [sc. Ἀλέξιος Β' Κομνηνός], **cod. Laurent. conv. soppr. 627**, f. 21v, ed. BROWNING, “Ὁ Μαρκιανὸς ἐλληνικὸς κώδικας XI.31”, κείμε. στὶς σσ. 515-516.

III) EXEGESIS (?)

1. Ἀνάμεσα σε ὁμιλίες ἀνωνύμου σώζονται διάφορα ἀποσπάσματα με τὸ ὄνομα τοῦ Νικήτα Σκουταριώτου ἀπὸ δική του (:) ἐξήγηση στὸν ευαγγελιστὴ Λουκά => **cod. Messanensis 162**, f. 8r: ἄγε δὴ καὶ τῶν ἀναγνωσθέντων λόγων ἀψόμεθα. ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ κατὰ τὸν θεῖον Λουκᾶν ἀγίου Εὐαγγελίου. Ποίημα κυρ. (sic) Νικήτου τοῦ Σκουταριώτου (sic). (Προοίμιον) Inc.: Ἐπειδὴ τῆς θείας ἀπορραγέντες ζωῆς διὰ τὴν παράβασιν κατήχθημεν εἰς ἀτιμοτάτην διαγωγὴν ...

– des.: ... διὰ τοῦτον καὶ πρὸς τὴν λίμνην Γενησαρέτ παραγίνεται καὶ τοὺς προκρίτους τῶν μαθητῶν πρὸς μαθητείαν ἐκεῖθεν ἐφέλκεται, ὡς ὁ θεσπέσιος εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ἡμῖν παραστήσει σαφέστερον οὕτω τὰ περὶ τῆς κλήσεως τῶν μαθητῶν ἀφηγούμενος· φησὶ γάρ. (ακολουθεὶ εὐαγγελικὴ περικοπὴ μετὰ ἐρμηνείας: Λουκ. V, III) ✦ f. 68r: (Προοίμιον) Inc.: Πάλιν ἡμῖν ἢ τῶν ἀγγελικῶν φρεάτων ἀναβλύζει πηγὴ ... – des.: ... τὸ ρεῖθρον τοῖς βουλομένοις ἀρύεσθαι. (ακολουθεὶ σχολιασμός) ✦ f. 80v: (Προοίμιον) Inc.: Πολλὴ τοῦ χειμῶνος ἢ σφοδρότης ... – des.: ... ἔχει δὲ ἢ ὑπόθεσις οὕτως. (ακολουθεὶ εὐαγγελικὴ περικοπὴ μετὰ ἐρμηνείας: Λουκ. XV, 16) ✦ f. 99v: (Προοίμιον) Inc.: Ὑμεῖς μὲν καὶ αὐθις ... – des.: ... τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων ἐπισκεψώμεθα. (ακολουθεὶ εὐαγγελικὴ περικοπὴ μετὰ ἐρμηνείας : Λουκ. XIX, 2), ed. Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Ὀμιλῖαι εἰς τὰς Κυριακάς...*, Τεργέστη, 1903, σσ. 157-75 ✦ f. 107r: (Προοίμιον τοῦ ἀσώτου τοῦ Σκουταριώτου -sic-) Inc.: Ἀγαθὸς μὲν ὁ θεὸς πρὸς πάντα ... – des.: ... ἐξυφαίνει παραβολὴν. (ακολουθεὶ εὐαγγελικὴ περικοπὴ μετὰ ἐρμηνείας: Λουκ. XV, 1), ed. Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Ὀμιλῖαι εἰς τὰς Κυριακάς...*, Τεργέστη, 1903, σσ. 195-218. [για τον κώδ. βλ. A. MANCINI, *Codices graeci monasterii Messanensis S. Salvatoris*, Messanae, 1907, σσ. 219-29· πρβλ. EHRHARD, *Überlieferung*, Bd. III,1, σσ. 653-54] – πρβλ. και cod. **Vindob. Theol. gr. 61**, ff. 169v-189v (... *ἐρμηνεία Νικήτα Σκουταριώτου...*) [οι ομιλίες είναι ὁμως του Ιω. Ζιφιλίνου· για τον κώδ. βλ. H. HUNGER, *Katalog der griechischen Handschriften*, 3.1, σ. 114]

IV) OPUSCULUM RHETORICUM

[SPURIUM]

1. <Ο Λέων Αλλάτιος αναφέρει κάποιο πολύ βραχύ ρητορικό σύγγραμμα του Σκουταριώτη, το οποίο διάβασε σε κώδικα ευρισκόμενο στην βασιλική βιβλιοθήκη του Παρισίου, χωρίς δυστυχώς να προσδιορίζει την ταυτότητα του χειρογράφου>, Inc.: “Ὅτι δεῖ τοῖς τῶν ἀρχαίων ἐντυγχάνειν συγγράμμασι ... [L. ALLATIUS, *De Nicetis*, ανατύπ. στο A. MAI, *Novae patrum bibliothecae*, vol. VI, Roma, 1853, σ. 25, αρ. XXII· πρβλ. FABRICIUS, *Bibliotheca graeca*, vol. VI, σ. 433]. Πρόκειται για τον κώδ. **Paris. gr. 1741**, 10ου/11ου αι., βλ. την παλαιότερη περιγραφή, *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae*, tom. II, Parisiis, e typographia Regia, 1740, σ. 395: «14o. *Nicetas Scutariotes, quod veteres scriptores potissimum sind legendi; opusculum manu recentiore scriptum*». Στην πραγματικότητα, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν περιγραφή του H. OMONT, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale, I: Ancien fonds grec. Théologie*, Paris, 1886, σ. 133, πρόκειται για τμήμα ἀπὸ τὴν *De imitatione* πραγματεία του Διονυσίου Ἀλικαρνασσεύς, ἔργα του οὐοίου παραδίδει στο μεγαλύτερο του μέρος ο κώδικας. Η αναφορά του ονόματος του Σκουταριώτη εἶναι παραπλανητικὴ. Οφείλεται στο γεγονός ὅτι ο Αλλάτιος το εθεώρησε τίτλο του ἀποσπάσματος, ἀλλὰ στην πραγματικότητα ἀποτελεῖ βραχὺ κτητορικό σημεῖωμα, βλ. το ἄρθρο των HARLFINGER και REINSCH για τον κώδικα ἀμέσως παρακάτω στην βιβλιογραφία.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 621-622.
- BROWNING, “Ὁ Μαρκιανὸς ἐλληνικός κώδικας XI.31”, ἰδ. σσ. 509, 510, 515.
- EHRHARD, *Überlieferung*, Bd. III.1, σσ. 555-557. [περὶ τῆς ἀπόδοσης σε 3 κώδ. ορισμένων ομιλιῶν ἀπὸ το Ὀμιλιῆριο I (του Ιω. Ζιφιλίνου) στον Νικήτα Σκουταριώτη => i. cod. **Messanensis 162** (βλ. παραπάνω), ii. cod. **Μετοχίου Παναγίου Τάφου 456** (βλ. Κ. ΜΩΡΑΪΤΑΚΗΣ, “Συμπληρωματικὸς κατάλογος κωδίκων τοῦ ἐν Φαναρίῳ Κωνσταντινουπόλεως μετοχίου τοῦ

Παναγίου Τάφου”, *Ορθοδοξία* 10 (1935), 371-78· 11 (1936), 63-69, 272-76, ιδ. σ. 376), και iii. *cod. Vindobon. Theol. gr. 61* (βλ. παραπάνω)]

- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 26. [βλ. εδώ αρ. 16, όπου & εξήγηση της λέξεως *νοήματα* => *terminus technicus* σε σχεδογραφία, πρβλ. αναφορά που κάνει ο ~ σε Ευστάθιο, *ad Odyss. X 362*, v. 1634, σ. 348.]
- HARLFINGER D. –REINSCH D. R., “Die Aristotelica des Parisinus gr. 1741”, *Philologus* 114 (1970), 28-50, ιδ. σ. 35. [10ου αι., στο φ. 299r υπάρχει το εξής κτητορικό σημείωμα: *τοῦ σκουταριώτου νικήτα* => ο κώδ. στα τέλη του 13ου αι./αρχές του 14ου ήλθε στην κατοχή του Θεοδώρου Σκουταριώτη ως δώρο από ένα φίλο του ονόματι Μανουήλ Ἄγγελος, βλ. CONSTANTINIDES, *Higher Education*, σσ. 139, 145· αν αυτός ο κτήτωρ Νικήτας δεν είναι σύγχρονος & συγγενής του Θεοδώρου, τότε ενδεχομένως πρόκειται για τον Νικήτα του 12ου αι. Μάλιστα, το γεγονός ότι το δίφυλλο 299-301 ήταν αρχικώς άγραφο και μάλλον στην αρχή του κώδικος (βλ. HARLFINGER –REINSCH, ιδ. σ. 35) ενδυναμώνει την υπόθεση ότι ο Νικήτας Σκουταριώτης κατείχε τον κώδ. πριν τον 13ο/14ο αι. οπότε έγινε επαναδιευθέτηση των τευχών του χφ. και συμπληρώθηκαν τμήματα]
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 457.
- PLP (CD-ROM ed.), no. 26214. [λανθασμένη χρονολόγηση στον 13ο/14ο αι.]
- ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινής σχεδογραφίας”, σσ. 287-288.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Σώζεται η σφραγίδα ενός Χριστοφόρου Σκουταριώτη, που χρονολογείται στο τελευταίο τρίτο του 11ου αι., βλ. STAVRAKOS, *Byzantinische Bleisiegel mit Familiennamen*, αρ. 238, σσ. 358-59: *Θεοτόκε βοήθει Χριστοφόρω τῷ Σκουταριώτη*].
- Επίσης, υπάρχει η σφραγίδα ενός Κωνσταντίνου Σκουταριώτη, βλ. WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 1209, σ. 530.
- Η άποψη του V. LAURENT, *EO* 27 (1928), σ. 444 κ.ε. ότι θα πρέπει να ταυτιστεί ο Νικήτας Σκουταριώτης με τον Νικόλαο Σκουταριώτη τον αναφερόμενο στον κατάλογο βιβλίων του κώδ. *Vat. gr. 207* (βλ. την ανάλυση στο CONSTANTINIDES, *Higher Education*, σ. 139) δεν ευσταθεί ασφαλώς, διότι ο LAURENT αγνοούσε την ύπαρξη του διδασκάλου του 12ου αιώνας. Για τον κώδ. βλ. P. CANART, “A propos du Vaticanus graecus 207. Le recueil scientifique d'un érudit constantinopolitain du XIIIe siècle et l'emploi du papier "à zig-zag" dans la capitale byzantine”, *Illinois Classical Studies* 7.2 (1982), 271-98.

188. **Σκυλίτζης Γεώργιος** = i. πρωτοκουροπαλάτης
 ii. βασιλικός γραμματικός
 iii. ἑπαρχος Σερδικῆς
 iv. πρωτασηκρήτις

ΕΡΓΟ :

I) OPUSCULA VARIA

1. Ἀκολουθία σὺν Θεῷ ἐπὶ τῇ εἰς τὴν μεγαλόπολιν ἀνακομιδῇ τοῦ Ἁγίου Λίθου ἐν ᾧ μετὰ τὴν ἀποκαθῆλωσιν ἐτέθη παρὰ τοῦ Ἰωσήφ Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, γεγонуῖα ἐν ἔτει κζ' [27ο ἔτος => 1143+27 = 1169/1170] τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ πορφυρογεννήτου βασιλέως κῦρι Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ, ed. A. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας*, τόμ. Ε', σσ. 180-89, 424-26 [προσθήκες & διορθώσεις].

2. 'Επίγραμμα τῆς βίβλου (scil. 'Ιερᾶς 'Οπλοθήκης Ἀνδρονίκου τοῦ Καματηροῦ) δι' ἰάμβων στίχων τοῦ πρωτοκουροπαλάτου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Σκυλίτζη, ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, σσ. 26-29.
3. α. "Ἐτερος κανὼν εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον, ποίημα Γεωργίου τοῦ Σκυλίτζη, οὗ ἡ ακροστιχίς· Μύρον γεραίρω τὴν χάριν Δημητρίου· Γεώργιος Σκυλίτζης, ed. S. PETRIDES, "Deux canons inédits des Georges Skylitzès", *VV 10* (1903), 460-94 [καὶ ἀνάτυπο με συνεχὴ σελιδαρίθμηση 1-35], κείμε. στις σσ. 12-23.
β. Κανὼν εἰς τὸν ἑν ἅγιοις μεγαλομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ καὶ τροπαιοφόρον Γεώργιον, οὗ ἡ ακροστιχίς· Γεωργίω μάρτυρι τὴν ᾠδὴν φέρω· Γεώργιος Σκυλίτζης, ed. PÉTRIDÈS, "Deux canons inédits des Georges Skylitzès", κείμε. στις σσ. 23-35.
4. <Βίος τοῦ Ἀγ. Ἰωάννη τῆς 'Ρίλας>, ed. I. IVANOV, *Godisnik na Sofijskija Universitet, Ist.-fil. Fakultet 32*, 13 (Sofia, 1936), 13-32. [ο βίος δεν σώθηκε στο πρωτότυπο ἑλλην., ἀλλὰ σε παλαιοσλαβικὴ μτφρ.]

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 662-63.
- BUCOSSO ALESSANDRA, "George Skylitzes' dedicatory verses for the *Sacred Arsenal* by Andronikos Camateros and the Codex Marcianus Graecus 524", *JÖB 59* (2009), 37-50.
- CHEYNET J.-C. – THEODORIDIS D., *Sceaux Byzantins de la collection D. Theodoridis. Les sceaux patronymiques*, [Collège de France – CNRS, Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance/Monographies, 33], Paris, 2010, αρ. 195, σσ. 202-204: *Σφραγίς σεβαστοῦ Σκυλίτζη (sic) Γεωργίου*.
- ÉMEREAU C., "Hymnographi Byzantini, quorum nomina in litteras digessit notulisque adornavit", *EO 22* (1923), 419-39, ιδ. σσ. 426-7.
- ΓΟΝΗΣ Δ., "Γεώργιος Σκυλίτζης. Βιογράφος τοῦ ὀσίου Ἰωάννου τοῦ Ριλιώτη", *ΕΕΘΣΠΑ 42* (2007), 333-55.
- GUILLAND R., "Études sur l'histoire administrative de l'empire byzantin: Les curopalate", *Βυζαντινά 29* (1970), 185-249, ιδ. σ. 228 [= IDEM, *Titres et Fonctions de l'Empire byzantin*, Variorum Reprints, London, 1976, ch. III].
- A. K(AZH DAN), s.v. Skylitzes George, ODB, vol. III, σσ. 1913-14.
- ΚΟΜΙΝΗΣ, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα*, σ. 155.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 290-91, 319, 455-56, 507, 512.
- PONTANI, *Sguardi su Ulisse*, σ. 249n. [για τὸ ἐπίγραμμα, παρακάτω βλ. σημείωση]
- RHOBY A., "Zur Identifizierung von bekannten Autoren im Codex Marcianus graecus 524", *Medioevo Greco 10* (2010), 167-204. [ο συγγραφέας με πειστικὰ ἐπιχειρήματα ἀποδίδει τὰ ἀνώνυμα ἐπιγράμματα τοῦ κώδ. Marc. gr. 524 κατὰ τὴν ἀριθμ. ΛΑΜΠΡΟΥ 81, 88, 91, 93, 94, 97, 230, 249, 336, 347 (ἀριθμ. ἐδῶ 56, 63, 66, 68, 69, 72, 110, 123, 170, 178 ἀντιστοίχως) στὸν Γεώργιο Σκυλίτζη]
- ΣΑΚΚΟΣ, "Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστίν», σ. 176.
- Tusculum Lexikon, s.v. Σκυλίτζης Γεώργιος, σ. 442.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Στο ἀνώνυμο ἐπίγραμμα: *Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Νικολάου κοσμηθεῖσαν*, cod. Marc. gr. 524, f. 115v, βλ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, "Ὁ Μαρκιανὸς κώδιξ 524", *NE 8* (1911), 5-59, 123-92, ἐδῶ αρ. 249, σ. 152· πρβλ. Ε.

ΜΙΟΝΙ, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum Codices Graeci Manuscripti, Thesaurus Antiquus*, vol. II: *Codices 300-625*, Instituto Poligrafico dello Stato P.V., Roma, 1985, σ. 404, που αποδόθηκε εσχάτως στον Γ. Σκυλίτζη αναφέρεται και η σύζυγός του Άννα του γένους των Ευγενειανών.

189. **Σκυλίτζης Ίωάννης** = i. πρωτοβέστης (ή πρωτοβεστάρχης)
 ii. μάγιστρος
 iii. πρόεδρος
 iv. ἑπαρχος
 v. κουροπαλάτης
 vi. μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης

ΕΡΓΟ :

I) HISTORIAE

1. Σύνοψις Ἱστοριῶν ἀρχόμενη ἀπὸ τῆς ἀναιρέσεως Νικηφόρου βασιλέως τοῦ ἀπὸ γενικῶν καὶ μέχρι τῆς βασιλείας Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ συγγραφεῖσα παρὰ Ἰωάννου κουροπαλάτου καὶ γεγονότος μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλης τοῦ Σκυλίτζη, ed. I. THURN, *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum*, [CFHB, 5], De Gruyter Berlin-New York, 1973· H. THURN (γερμαν. μτφρ.), *Byzanz, wieder ein Weltreich: das Zeitalter der makedonischen Dynastie*, [Byzantinische Geschichtsschreiber, Bd. 15], Graz, 1983· J. WORTLEY (αγγλ. μτφρ.), *John Scylitzes, a synopsis of histories (811-1057 A.D.): a provisional translation*, Centre for Hellenic Civilization, University of Manitoba, 2000· B. FLUSIN (γαλλ. μτφρ.) & J.-C. CHEYNET (ed.), *Jean Skylitzès: Empereurs de Constantinople*, Ed. Lethielleux, Paris, 2004· Δ. Ι ΜΟΥΣΟΥΡΑΣ (Εισαγωγή-νεοελλην. μτφρ.) & Α. ΤΣΕΛΙΚΑΣ (Πρόλογος), *Ἰωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφία. Νεοελληνική μετάφραση μὲ τίς μικρογραφίες τοῦ κώδικα τῆς Μαδρίτης*, εκδ. Μίλητος, Αθήνα, χ.χ.· J. WORTLEY, B. FLUSIN, J.-C. CHEYNET, *John Skylitzes: A Synopsis of Byzantine History, 811-1057. Translation and Notes*, Cambridge Univ. Press, 2010.
2. Ἰωάννου Σκυλίτζη Χρονογραφίας Συνέχεια, ed. ΕΥΔ. Θ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ, *Ἡ Συνέχεια τῆς Χρονογραφίας τοῦ Ἰωάννου Σκυλίτζη*, [Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου του Αἴμου, 105], Θεσσαλονίκη, 1968.

II) OPUSCULUM JURIDICUM

1. Ὑπόμνησις τοῦ κουροπαλάτου καὶ μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλης Ἰωάννου τοῦ Θρακησίου, μετὰ τὴν περὶ μνηστείας νεαράν γενομένη πρὸς τὸν αὐτὸν βασιλέαν κύριον Ἀλέξιον περὶ τινος ἀμφιβολίας ἐπὶ ταύτῃ ἀναφύσεως, edd. Ιω. & ΠΑΝ. ΖΕΠΟΣ, *Jus Graecoromanum*, vol. I: *Novellae et Aureae Bullae Imperatorum post Justinianum*, Αθήνα, 1931 [ανατύπ. Aalen, 1962], collatio VI, nov. XXXI, σσ. 319-321.

III) TRACTATUS COSMOLOGICUS

[SPURIUM]

1. <De natura mundi> Εἰσαγωγή εἰς τὰς κοσμογραφίας καὶ ἐπιστήμας καὶ τέχνας Ἰωάννου Σκυλίτζη, inc.: Κοσμογραφία ἐστὶν ἐπιστήμη ἢ διαγράφουσα ... – cod. **Patr. Hierosol. Panagίου Ταφου 267**, ff. 9v-47r [βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθήκη*, Α', σ. 327] = cod. **Metochii Panagίου Ταφου 553** (tit.: Ἀδήλου εἰς τὰς κοσμογραφικὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας), σσ. 261-359 [βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθήκη*, Ε', σ. 111] = κώδ. **Λεσβ. Μονῆς Λειμῶνος 108**, ff. 23r-

76ν [βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Μαυρογορδ. Βιβλιοθήκη*, Α', σσ. 85-86] ≈ *Περὶ κόσμου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν φύσεως τοῦ σοφωτάτου Ἰωάννου Σκυλίτζη*, inc. *Περὶ κόσμου φύσεως ... – cod. Bibl. Academie Roumaine 557 (Litzica 734)*, σσ. 97-155, [βλ. LITZICA, *Catalogul*, σ. 483].

[στην παρούσα φάση δεν δυνάμεθα να αποφανθούμε οριστικῶς περὶ της ορθότητος της προσγραφῆς του ἔργου στον Ιω. Σκυλίτζη, που φαίνεται πάντως δύσκολη· ἐπίσης, δεν εἶναι δυνατὸν να διευκρινήσουμε αν το ἔργο στον κῶδ. της Ρουμανίας εἶναι τμῆμα του ἔργου που παραδίδεται στους δύο πρώτους κῶδ. ἢ διαφορετικὸ –καθὼς φέρει ἄλλο τίτλο. Παραδίδεται ἐπίσης ἀπὸ τον κῶδ. BAN 119 στη Σόφια, βλ. *Pinakes*]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ* :

- ANGOLD M., *The Byzantine Empire, 1025-1204. A Political history*, London, 1997² [ελλην. μτφρ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΑΡΓΙΑΝΙΩΤΗ, *Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204. Μία πολιτική ιστορία*, Αθήνα, 1997].
- ANTOLJAK S., “Wer konnte eigentlich Johannes Skylitzes sein ?”, εις: *Actes du XIVe Congrès International des Études Byzantines*, III, Bucarest, 1976, σσ. 677-82.
- BABUIN A., “Armi e armature nel codice di Skylitzes”, *Quaderni Utinensi* 15-16 (1996), 297-308.
- CRESCI LIA RAFFAELLA, “Terminologia drammatica nella storiografia bizantina dei secoli XI-XII”, *Eikasmos* 18 (2007), 381-398.
- DE BOOR C., “Zu Johannes Skylitzes”, *BZ* 13 (1904), 356-69.
- _____, “Weiteres zur Chronik des Skylitzes”, *BZ* 14 (1905), 409-67.
- FATOUROS G., “Textkritische Beobachtungen zu Ioannes Skylitzes”, *JÖB* 24 (1975), 91-94.
- FERLUGAJ., “John Skylitzes and Michael of Deavol”, *ZRVI* 10 (1967), 163-70.
- GRABAR A. – MANOUSSACAS M., *L'illustration de manuscrit de Skylitzès de la Bibliothèque Nationale de Madrid – Η εικονογράφηση τοῦ χειρογράφου τοῦ Σκυλίτζη τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μαδρίτης*, [Βιβλιοθήκη τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν Βενετίας, 10], Βενετία, 1979.
- HOLMES CATHERINE, “The rhetorical struggles of Skylitzes’ *Synopsis Historion*”, εις: ELIZABETH JEFFREYS (ed.), *Rhetoric in Byzantium, Papers from the Thirty-fifth Spring Symposium of Byzantine Studies, Exeter College, University of Oxford, March 2001*, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publications, 11], Ashgate/ Variorum, Aldershot, 2003, σσ. 187-99.
- _____, *Basil II and the Governance of the Empire (976-1025)*, [Oxford Studies in Byzantium], Oxford University Press, 2005.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 243, 246, 248, 254, 258, 261f., 263f., 265f., 267f., 269f., 271f., 273f., 275f., 325, 331, 338, 351, 354, 367f., 389-93, 396f., 406, 424f, 476· II, σσ. 323, 448.
- ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοὶ Ἱστορικοὶ καὶ Χρονογράφοι*, Γ', σσ. 238-330.
- A. K(AZH DAN) – A. C(UTLER), s.v. Skylitzes, John, ODB, vol. III, σ. 1914.

* Στην παρούσα βιβλιογραφική καταγραφή δεν συμπεριλαμβάνονται με εξαντλητικό τρόπο ὅλες οι μελέτες και τα ἄρθρα που πραγματεύονται ἐπὶ μέρους ἐπεισόδια της ιστορικής διήγησης του Σκυλίτζη· για αυτά, καθὼς και για το ακαυθῶδες ζήτημα της πατρότητας της Συνέχειας του Σκυλίτζη, βλ. ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, τόμ. Γ', ἰδ. σσ. 256-58, ὅπου πλούσια και ἐνημερωμένη βιβλιογραφία. Βλ. ἐπίσης και HOLMES, *Basil II*.

- A. K(AZH DAN), s.v. Skylitzes Continuatus, ODB, vol. III, σ. 1914.
- ΚΙΑΠΙΔΟΥ ΕΙΡΗΝΗ-ΣΟΦΙΑ, *Ἡ Σύνοψη Ἱστοριῶν τοῦ Ἰωάννη Σκυλίτζη καὶ οἱ πηγές της (811-1057). Συμβολή στὴ βυζαντινὴ ἱστοριογραφία κατὰ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα*, [Μελέτες Βυζαντινῆς Γραμματείας, 9], ἐκδ. Κανάκη, Ἀθήνα, 2010.
- _____, “Ἡ πατρότητα τῆς Συνέχειας τοῦ Σκυλίτζη καὶ τὰ προβλήματα τῆς: συγκλίσεις καὶ ἀποκλίσεις ἀπὸ τὴ Σύνοψη Ἱστοριῶν”, *ΕΕΒΣ* 52 (2004-2006), 329-362.
- KODER J., “Ὀρινος bei Johannes Skylitzes”, *Onomata* 9 (1984), 100-101.
- _____, “Zu einige Textstellen bei Johannes Skylitzes”, εἰς: CORDULA SCHOLTZ – G. MAKRI (hrsg.), *ΠΟΛΥΠΛΕΥΡΟΣ ΝΟΥΣ. Miscellanea für Peter Schreiner zu seinem 60. Geburtstag*, [Byzantinisches Archiv, 19], Saur Verlag, Leipzig, 2000, σσ. 106-112.
- LAIOU ANGELIKI, “Imperial Marriages and Their Critics in the Eleventh Century: The Case of Skylitzes”, *DOP* 46 (1992), 165-76.
- MCGRATH STAMATINA, *Study of the Social Structure of Byzantine Aristocracy as seen through Ioannes Skylitzes’ Synopsis Historiarum*, Ph.D. diss., The Catholic Univ. of America, Washington D.C., 1996.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 291.
- OLIVIER J. M., “Le ‘Skylitzes’ d’ Ochrid retrouve”, *BZ* 89 (1996), 417-19.
- POLEMIS D., “Some Cases of Erroneous Identification in the Chronicle of Skylitzes”, *BSI* 26 (1975), 74-81.
- SCHREINER P., “Juan Escilitzes y España. Un códice desconocido en Sofía”, εἰς: IMMACULADA PÉREZ MARTÍN – PEDRO BÁDENAS DE LA PEÑA (eds.), *Bizancio e la península Ibérica. De la antigüedad tardía e la edad moderna*, [Nueva Roma, 24] Madrid, 2004, σσ. 295-301.
- SEIBT W., “Johannes Skylitzes: Zur Person des Chronisten”, *JÖB* 25 (1976), 81-86.
- ŠEVČENKO I., “The Madrid Manuscript of the Chronicle of Skylitzes in the light of its new dating”, εἰς: IRMGARD HUTTER (ed.), *Byzanz und der Westen. Studien zur Kunst des europäischen Mittelalters*, [Österreichischen Akademie der Wissenschaften, philos.-historische Klasse, Sitzungsberichte, 432 Bd.], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1984, σσ. 117-130.
- SHEPHARD J., “Skylitzes on Armenia in the 1040’s and the role of Catacalon Cecaumenos”, *REA* 11 (1975/76), 276-79.
- _____, “Byzantium’s last Sicilian Expedition: Skylitzes’ Testimony”, *RSBN* 14-16 (1977/79), 145-159.
- _____, “A Suspected Source of Skylitzes’ *Synopsis Historiarum*: The Great Catacalon Cecaumenos”, *BMGS* 16 (1992), 171-81.
- STEPHENSON P., *Byzantium’s Balkan Frontier. A Political Study of the Northern Balkans, 900-1204*, Cambridge Univ. Press, 2000.
- TINNEFELD F., *Kategorien der Kaiserkritik in der byzantinischen Historiographie von Prokop bis Niketas Choniates*, München, 1971, σσ. 119-21.
- ΤΣΑΜΑΚΔΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ, “Ὁ Σκυλίτζης τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μαδρίτης”, εἰς: Α. ΤΣΕΛΙΚΑΣ (ἐπιστ. ἐπιμ.), *Ἰωάννου Σκυλίτζη Σύνοψις Ἱστοριῶν. Κῶδιξ Vit. 26-2 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μαδρίτης (Πανομοιότυπη Ἔκδοση) / Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum. Codex Matritensis Graecus Vit. 26-2 (Facsimile edition)*, Μίλητος, Ἀθήνα, 2000, σσ. 15-96.
- _____, *The illustrated chronicle of Ioannes Skylitzes in Madrid*, Leiden, 2002.

- ΤΣΟΛΑΚΗΣ ΕΥΔ. Θ., “Τὸ πρόβλημα τοῦ Συνεχιστῆ τῆς Χρονογραφίας τοῦ Ἰωάννου Σκυλίτση”, *Ἑλληνικά* 18 (1964), 79-83.
- _____, *Ἡ Συνέχεια τῆς Χρονογραφίας τοῦ Ἰωάννου Σκυλίτση*, [Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου του Αἴμου, 105], Θεσσαλονίκη, 1968.
- *Tusculum Lexikon*, s.v. Σκυλίτσης Ἰωάννης, σσ. 443-44.
- WILSON N.G., “The Madrid Scylitzes”, *Scrittura e Civiltà* 2 (1978), 209-19.

190. **Σκυλίτζης Στέφανος** = i. *μαίστωρ τῆς σχολῆς τῶν γραμματικῶν τοῦ Παύλου*
ii. *μαίστωρ τῶν ρητόρων ἰσως*

ΕΡΓΑ :

I) COMMENTARII

1. Σχόλια τοῦ κυρίου Στεφάνου εἰς Ἀριστοτέλους τέχνην ῥητορικὴν, ed. J. A. CRAMER, *Anecdota Graeca e codd. manuscriptis Bibliothecae Regiae Parisiensis*, vol. I, Oxford, 1839 [ανατύπ. G. Olms Verlag, Hildesheim, 1967], σσ. 245-312 = “Ἔτερα σχόλια τοῦ κυροῦ Στεφάνου, ed. H. RABE, *Stephani in artem rhetoricam commentarium*, [Commentaria in Aristotelem Graeca, vol. 21.2], Berlin, 1896, σσ. 263-322.
2. <Σχόλια στὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια> (**ἀπολεσθέντα** => βλ. RABE, σ. 277.27-28· FISHER, σ. 156)

II) SCHEDAE

1. («Τοῦ κυροῦ Στεφάνου τοῦ Τραπεζοῦντος», inc.: Τῆ, ὁ σοφώτατε, ζητεῖς καὶ μὴ βίαζ' ἡμεῖας ... – des.: ... ἀρκεῖ τὸ ῥηθὲν τῷ σοφῷ Βασιλείῳ – **Laur. Conv. Suppr. 2**, f. 204v, βλ. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα τῆς βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, αρ. 4, σ. 281.
2. («Τοῦ Σκυλίτζη»), δυσανάγνωστο – **cod. Paris. Suppl. gr. 1284**, f. 11v.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 25-26.
- _____, “Ο Μαρκιανός ελληνικός κώδικας ΧΙ.31”, *ιδ.* σ. 508.
- _____, “Enlightenment and Repression in Byzantium in the Eleventh and Twelfth Centuries”, *Past and Present* 69 (1975), 3-23 [= IDEM, *Studies*, ch. XV], σ. 17.
- FISHER ELIZABETH, “The Anonymous Commentary on *Nicomachean Ethics VII*: Language, Style, and Implications”, εἰς: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 145-61, *ιδ.* σσ. 155-58. [γλωσσικά καὶ υφολογικά σχόλια]
- FLUSIN B. – CHEYNET J.-C. (γαλλ. μτφρ. & σχολ.), *Jean Skylitzès. Empereurs de Constantinople*, [Réalités Byzantines, 8], Paris, 2003, σ. vi.
- FRANKOPAN P., “The Literary, Cultural and Political Context for the Twelfth-Century Commentary on the *Nicomachean Ethics*”, εἰς: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 45-62, *ιδ.* σ. 48.

- HÖRANDNER W., “Der Aristoteles-Kommentator Stephanos in seiner Zeit”, εις: K. BELKE – E. KISLINGER – A. KÜLZER – MARIA A. STASSINOPOULOU (hrsg.), *BYZANTINA MEDITERRANEA. Festschrift für Johannes Koder zum 65. Geburtstag*, Böhlau Verlag, Wien, 2007, σσ. 257-67.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 135· II, σ. 113.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 92-93, 291.
- KENNEDY, *Greek Rhetoric*, σσ. 318-20. [για σχόλια Στεφάνου σε *Ρητορική Αριστοτέλους*]
- LASKARATOS J. & TSIAMIS C., “Two cases of smallpox in Byzantium”, *International Journal of Dermatology* 41 (2002), 792-95. [επ. Προδρ. σε Σκυλίτζη & Αριστηνό]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 319, 332, 357.
- MAGDALINO – MACRIDES, “The Fourth Kingdom”, σσ. 145-46. [για την αντιμετώπιση του παρελθόντος στο έργο του Στεφάνου]
- MANDILARAS B. G., *Isocrates, Opera Omnia*, vol. I, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Monachi et Lipsiae, 2003, σ. 375. [*testimonia* Ισοκράτη σε Στέφανο Σκυλίτζη]
- MILLER T. S., *The Orphans of Byzantium. Child Welfare in the Christian Empire*, The Catholic Univers. of America Press, Washington D.C., 2003, ιδ. σσ. 187-188, 222, 228, 232-237, 243, 246.
- OP DE COUL M.D.J., *Théodore Prodrome, Lettres et Discours. Édition, traduction, commentaire*, Thèse pour obtenir le grade de Docteur de l'Université Paris IV en Études Grecques, 2 vols., Paris, 2007, βλ. vol. I: Τοῦ αὐτοῦ μονωδία εἰς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Τραπεζοῦντος κυρὸν Στέφανον τὸν Σκυλίτζην, σσ. 264-86.
- PAPADEMETRIU S.D., *Johann II Metropolit von Kiev und Theodore Prodromos, Odessa*, 1902 (russ.) [Cod. Vatic. gr. 306, μονωδ. Προδρόμου για Στέφ. Σκυλίτζη, σσ. 6-17]
- PETIT L., “Monodie de Théodore Prodrome sur Étienne Skylitzès métropolitain de Trébizonde”, *IRAIK* 8 (1902), 1-14.
- SCHISSEL O., “Stephanos 11”, *Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, Zweite Reihe, III, 6.2 (1929), sp. 2364-2369. [αναφορά στα μαθήματα που διδάχθηκε και στους διδασκάλους του]
- SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, ενότητα 8, αρ. 32, σσ. 160-163.
- WOLSKA-CONUS WANDA, “À propos des scolies de Stephanos à la Rhetorique d’Aristote, l’auteur, l’œuvre, le milieu”, *Actes du XIVe Congrès International des Études Byzantines*, III, Bucarest, 1976, σσ. 599-606.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Στον Cod. Par. gr. 2925: versus in Skylitzem et Gregorium grammaticum, f. 5v, βλ. OMONT, t. III, σ. 60 (?). (Του Τζέτζη)
- Στον cod. Marc. gr. 505, f. 16 σώζεται επιστολή κάποιου επισκόπου Ρόδου προς κάποιον μητροπολίτη Τραπεζούντος (του Λέοντος Ρόδου προς Στέφ. Σκυλίτζη); βλ. ΜΙΟΝΙ, *Addenda*, ..., σ. 343.

191. Σιμυρναῖος Θεόδωρος =
- i. μάγιστρος καὶ κριτής
 - ii. πρωτοκουροπαλάτης καὶ κναίστωρ
 - iii. ὑπατος τῶν φιλοσόφων

Σφραγίδα του πρωτοκουροπαλάτη Θεοδώρου Σιμυρναίου (πηγή: WASSILIOU-SEIBT, *Die byz. Bleisiegel in Osterreich*, II, αρ. 48)

ΕΡΓΑ :

I) OPUS PHILOSOPHICUM

1. *De natura et principiis naturalibus: Έπιτομή τῶν ὅσα περὶ φύσεως καὶ τῶν φυσικῶν ἀρχῶν τοῖς πάλαι διείληπται, ἐκτεθεῖσα παρὰ Θεοδώρου ὑπάτου τῶν φιλοσόφων του Σμυρναίου ἐν τμήμασι τέτταρι.*- cod. **Vindob. Theol. gr. 134**, ff. 238r – 268v. [για τον κώδ. (ca. 1300) βλ. H. HUNGER & O. KRESTEN (unter Mitarbeit von CHR. HANNICK), *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek. Teil 3/2: Codices Theologici 101-200*, [Museion. Veröffentlichungen der Österreichischen Nationalbibliothek N.F., 4. Reihe, Bd. I], Wien, 1984, σ. 129· βλ. και O. VOLK, *Die byzantinischen Klosterbibliotheken von Konstantinopel, Thessalonike, und Kleinasien*, Inaugural Diss., München, 1954, σ. 88· τον κολοφώνα εξέδωσε ο J. BICK, *Die Schreiber der wiener griechischen Handschriften*, [Museion. Abhandlungen, 1. Bd.], Wien, 1920, αρ. 20, σ. 32]
 - i) Tmema 1: f. 238r - inc.: "Ὅσα περὶ φύσεως καὶ τῶν φυσικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν φύσει συνεστῶτων, πρὸς δὲ ὅλον ἐν πᾶσι τούτοις ἐπομένων οἱ παλαιοὶ καὶ τούτων μάλιστα οἱ ἀκριβέστεροι διὰ μακροτέρων λόγων παρέστησαν ... – des.: οὐχ ἀρπαγμὸν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ ἡγήσασθαι· καὶ περὶ μὲν φύσεως καὶ τοῦ φύσει καὶ τῶν λοιπῶν ἐπὶ τοσοῦτον.
 - ii) Tmema 2: f. 244r - inc.: 'Ἐπεὶ δὲ τὰ μᾶλλον οἰκεῖα καὶ πρόσφορα παρὰ τε φύσεως καὶ τοῦ φύσει, τοῦ τε κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν καὶ τοῦ φύσιν ἔχειν ὁ λόγος ἐδήλωσεν ... – des.: καὶ ἔστιν τὸ ἡρεμίζειν κινεῖσθαι θάττον πλησίον τοῦ τόπου, ἐν ᾧ μέλλει παυθῆναι τῆς κινήσεως τὸ κινούμενον · τοσαῦτα καὶ περὶ ἡρεμίας (zwischen f. 244 und 245 fehlt 1 Bl. mit Textverlust).
 - iii) Tmema 3: f. 255v - inc.: 'Ἐπεὶ δὲ ἅπαν κινούμενον σῶμα ἐν τόπῳ καὶ κατὰ τόπον κινεῖται, χρή τι καὶ περὶ τόπου εἰπεῖν ... (nach f. 260v folgen nur mehr zwei Einzelblätter – Textverlust; das Incipit von Tmema 4 nicht nachzuweisen) – des. (κολοβόν): f. 262v καὶ γὰρ καὶ τὸ ξηραίνειν καὶ τὸ ὑγραίνειν δρᾶν τί ἐστι ὡς ποιεῖν...

II) TRACTATIONES THEOLOGICAE ET ORATIONES

1. <De Azymis>, δύο αποσπάσματα ἀνευ τίτλου:
 - i) inc.: Οὐκ ἄρα ζωογόνον τὸ ἄζυμον – des.: ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου, cod. **Vindob. Theol. gr. 324**, f. 250v.
 - ii) inc.: Ὅποτε δὲ καὶ παρὰ τῷ μεγάλῳ Δαυίδ ... – des.: ... μονονουχὶ τὸ τοῦ ἄρτου κατιδῶν πόρρω ἄρτιον, cod. **Vindob. Theol. gr. 324**, ff. 250v-251r. [HUNGER & LACKNER, *Katalog der griechischen Handschriften*, Teil 3/3: *Codices Theologici 201-337*, σ. 442].
2. Περὶ τῆς λεγομένης παρὰ Ῥωμαίων τοῦ Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσεως [καὶ περὶ ἀζύμων add. supra] λόγος Θεοδώρου κουροπαλάτ(ου) τοῦ Σμυρναίου. inc.: Τὸ πνεῦμα φῆσει τις καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι – des.: τί οὖν πρεσβεύειν, ᾧ Ῥωμαῖε, τολμᾶς ὃ μὴ παρὰ Χριστοῦ τοῦ μόνου καθηγεμόνος δεδίδαξαι, cod. **Par. Coislin 192**, ff. 52-57v [R. DEVREESE, *Catalogue des Manuscrits Grecques, II: Le Fonds Coislin*, Paris, 1945, σ. 166] = cod. **Vatic. gr. 680**, ff. 433-38 [R. DEVREESE, *Codices Vaticani Graeci. Codices 604-866*, In Bibliotheca Vaticana, 1950, σ. 142] = cod. **Baroc. gr. 101**, ff. 89v-93v [H.O. COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues, I: Greek Manuscripts*, reprinted with corrections from the edition of 1853, Bodleian Library, Oxford, 1969, στήλ. 171].
3. Θεοδώρου κουροπαλάτου, τοῦ Σμυρναίου, λόγος περὶ τῶν ἀζύμων καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος (tit. cod. Mosquensis Synod. 355) – Θεοδώρου κουροπαλάτου τοῦ σμυρναίου λόγος περὶ τῶν ἀζύμων (tit. cod. Mosquensis Synod. 208) – Λόγος περὶ τῶν ἀζύμων καὶ περὶ τῆς λεγομένης παρὰ Ῥωμαίοις τοῦ Πνεύματος ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσεως (tit. cod. Laurent. Plut. 31, 37), inc.: Πρὸς τοὺς ἐκ Ῥώμης ἢ ὑπὸ Ῥώμην ἡμῖν ὁ λόγος, τῷ τε Σωτήρι Χριστῷ φθεγγομένους

ἀντίφωνα καὶ τῶν ἱερῶν καταναιδεομένους Εὐαγγελίων... – des.: Ἄ μοι παρέστη περὶ τῶν προτεθέντων δυοῖν κεφαλαίων εἰπεῖν, ὦ φίλοι Ῥωμαῖοι, μηδὲν ὑποστειλόμενος εἶρηκα· ὑμῖν δ' ἐλομένοις μὲν τὴν μεθ' ὑμῶν ἐπὶ τούτοις ἐξ ὁμοδοξίας σύνταξιν, εὖ ἔσται· πεπιστευκάμεν γὰρ ἀκολούθως τοῖς τοῦ Σωτῆρος εὐαγγελίοις εὐμενεῖα Θεοῦ ταῦτα λελαληκέναι ὑμῖν· μὴ ἐλομένοις δὲ τὸ μὲν ἐπόμενον σιωπῆσαι διὰ τὸ δύσφημον κεκρίκαμεν· περιμενοῦμεν δὲ τὸ κριτικώτατον πῦρ καὶ δοκιμαστήριον· καὶ ἡ ἡμέρα δηλώσει εἴτε ὑμεῖς περὶ Θεοῦ εἴτε ἡμεῖς ἡμαρτήκαμεν, **κώδ. Βατοπεδίου 229**, ff. 187-201 [ΣΩΦΡ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ – ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΣ, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων*, Paris, 1924, σ. 50] = **cod. Mosquensis Synod. 353 (Vladimir 239)**, ff. 40r-47v; [Βλ. ΜΑΤΤΗΑΕΙ, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosquensium Sanctissimae Synodi ...*, σ. 229· ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitsheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 311] = **cod. Mosquensis Synod. 355 (Vladimir 240)**, ff. 117r-128v; [Βλ. ΜΑΤΤΗΑΕΙ, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosquensium Sanctissimae Synodi ...*, σ. 235· ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitsheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 316] = **cod. Mosquensis Synod. 208 (Vladimir 250)**, ff. 452r-460v; [Βλ. ΜΑΤΤΗΑΕΙ, *Accurata codicum graecorum MSS. Bibliothecarum Mosquensium Sanctissimae Synodi ...*, σ. 137· ARCHIMANDRITE VLADIMIR, *Sistematitsheskoje opisanie ...*, Moskva, 1894, σ. 341] = **cod. Laurent. Plut. 31, 37**, ff. 88-102. [BANDINI, *Catalogus cod. Bibl. Laurent.*, II, cols. 114-115, αρ. iv]

4. <Ex Theodori Smyrnaei Curopalatae de Azymis et de Spiritu Sancto tractatulo>, inc.: Ἄλλα γὰρ ληπτέον, **cod. Vat. Reg. gr. 067**, ff. 110v-114r; [Βλ. STEVENSON, *Cod. MSS gr. Reg. Suecorum & Pii II*, Vatican, σ. 57] [δεν ἔχει εξακριβωθεί ἀκόμη ἀπὸ ποιῶν ἀπὸ τοὺς λόγους προέρχεται το ἐν λόγω ἀπόσπασμα]
5. i. Ἐπιτομὴ κεφαλαιώδης τῶν κατωτέρω δύο λόγων· τοῦ περὶ τῶν ἀζύμων· καὶ τοῦ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἐκ τοῦ περὶ τῶν ἀζύμων λόγος, inc.: Ὅτι ὁ τὰ ἄζυμα προσφέρων παραβαίνει τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου παράδοσιν ... – des.: ... ἀλλ' ὡς τοῦτος φησὶ ἀλληγορῶν οὕτως κακεῖνος, **κώδ. Βατοπεδίου 229**, ff. 201r-203r [ΣΩΦΡ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ – ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΣ, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων*, Paris, 1924, σ. 50]
 - ii. Ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρμενίων λόγου, inc.: Ὅτι ἄζυμον καὶ ἄμικτον ἀπὸ πάσης ἐνώσεως ... – des.: ... πῶς τὲ καὶ παρ' αὐτῶν βδελυσσόμενον σῶμα Χριστοῦ κατασκευάζειν οὐκ αἰσχύνονται, **κώδ. Βατοπεδίου 229**, ff. 203r-v [Βλ. J. DARROUZÈS, "Notes. I. Un faux Περὶ τῶν ἀζύμων de Michel Cérulaire. II. Un faux Théodore de Cyzique. III. Sur le *De oeconomia* de Doxapatris", *REB* 25 (1967) [*Mélanges Venance Grumel*, II], 288-93, ἐδῶ σ. 291].
 - iii. Ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος λόγος, inc.: Ὅτι ἴδιον τοῦ πατρὸς ἡ πηγαία θεότης ... – des.: ... καὶ κατακρινεῖ μὲν τοῦς παραβάτας, εὐεργετήσῃ δὲ τοὺς φυλάξαντας, **κώδ. Βατοπεδίου 229**, ff. 203v-209v.
6. Θεοδώρου κυέστωρος (sic) ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα Γεώργιον, ed. K. KRUMBACHER (ed.), "Der heilig Georg in der griechische Überlieferung", *Abhandlungen der königl. Bayerischen Akademie der Wissenschaften Philos.-Philol. und Hist. Klasse*, XXV B, 3, München, 1911, σσ. 81-83, 214-25. [BHG 684d] [Εἶναι ἀμφίβολο ἀν το ἐγκώμιο ἀνήκει στον Θεόδωρο, ο ὁποῖος εἶναι ὁμως γνωστό ἀπὸ σφραγιστικά δεδομένα ὅτι διετέλεσε *κοιαιστωρ*]. [DUBIUM]
7. Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον, συντεθὲν παρὰ Θεοδώρου τοῦ Μαγίστρου, ἀπὸ διαφόρων λόγων τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου, ed. PG 63, cols. 787-802. [BHG 1463 – DE ALDAMA, mo. 486] [Εἶναι ἀμφίβολο ἀν το ἐγκώμιο ἀνήκει στον Θεόδωρο, ἀλλὰ πρὸς το παρόν δεν υπάρχουν και ἀντενδείξεις]. [DUBIUM]
8. Ἐπιτάφιος λόγος. (**ἀπολεσθεῖς**) => Βλ. το ἐπίγραμμα του Νικολάου Καλλικλή, Εἰς τὸν Σμυρναῖον ἐκφράσαντα τὸν τελευτήσαντα υἱὸν τοῦ πρωτοστράτορος, **cod. Marc. gr.**

Z 524 (=318), saec. XII-XIV), ed. R. ROMANO, Timarione, Introduzione, testo critico, traduzione, commentario, e lessico, Napoli, 1974, no. 30, σσ. 111-112.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ALLATIUS L., *De Theodoris*, [ανατύπ. στο A. MAI, *Novae patrum bibliothecae*, vol. VI, Roma, 1853, σσ. 185-86.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 92, 313, 616-617.
- BENAKIS L., “Neues zu Proklos-Tradition in Byzanz”, εις: G. BOSS – G. SEEL (eds.), *Proclus et son influence, Actes du Colloque de Neuchatel, Juin 1985*, Zürich, 1977, σσ. 247-259, ιδ. σ. 254. [επιρροές Πρόκλου σε έργο ~]
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ορθόδοξος Έλλάς*, σ. 13.
- FRANKOPAN P., “The Literary, Cultural and Political Context for the Twelfth-Century Commentary on the *Nicomachean Ethics*”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 45-62, ιδ. σ. 54.
- GAUTIER, “Le synode des Blachernes”, σσ. 255-256.
- _____, *Theophylacte d’Achrída*, II, βλ. σσ. 118-119 & επιστ. 28, 95, 112, 114.
- ΓΚΟΛΙΤΣΗΣ Π., “Αρχαίο ελληνικό και βυζαντινό φιλοσοφικό υπόμνημα: ζητήματα συνέχειας και ασυνέχειας”, *Υπόμνημα στη Φιλοσοφία* 6 (2007), 197-208. [το έργο του Σμυρναίου ανήκει στο είδος της *επιτομής* (=συνοπτικού και επιλεκτικού σχολιασμού μέρους και όχι του όλου του έργου) & όχι της *εξηγήσεως* (=κατά λήμματα υπομνηματισμού)]
- GUILLAND R., “Études sur l’histoire administrative de l’empire byzantin: Les curopalate”, *Βυζαντινά* 29 (1970), 185-249, ιδ. σ. 205 [= IDEM, *Titres et Fonctions de l’Empire byzantin*, Variorum Reprints, London, 1976, ch. III].
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 277-83.
- ΚΑΡΡΙΕΒ G., *Philosophie in Byzanz*, Würzburg, 2005, σσ. 213-214.
- ΚΑΖΗΔΑΝ A. – WHARTON EPSTEIN ANN, *Change in the Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, [The Transformation of the Classical Heritage, 7], Berkeley, 1985 [ελλην. μτφρ. Α. ΠΑΠΠΑΣ, *Αλλαγές στον Βυζαντινό Πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1997], σσ. 202, 242, 287.
- A. Κ(AZH DAN), s.v. Theodore of Smyrna, ODB, vol. III, σ. 2044.
- ΚΟΛΒΑΒΑ, *The Byzantine Lists*, σ. 177.
- LACKNER W., “Zum Lehrbuch der Physik des Nikephoros Blemmydes”, *BF* 4 (1972) 157-69. [ο Βλεμμύδης ως συνεχιστής παράδοσης Ιω. Ιταλού & Θεοδ. Σμύρνης, όσον αφορά την διδασκαλία της φυσικής]
- LAURENT V., “Legendes sigillographiques et familles byzantines”, *EO* 31 (1932), 326-49. [βλ. αρ. 9: σφραγ. Θεοδώρου Σμυρναίου]
- _____, *Le Corpus des Sceaux*, II, σσ. 620-621, 1118-1119: σφραγ. Σμυρναίου]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 332, 358, 502.
- ΜΠΕΝΑΚΗΣ Λ., “Τò πρόβλημα τοῦ τόπου σ’ ένα ανέκδοτο φιλοσοφικό κείμενο [Θεοδώρου Σμυρναίου] τοῦ ΙΒ’ αἰώνα”, *Α’ Συνάντηση τῶν Βυζαντινολόγων Ελλάδος καὶ Κύπρου, Ἰωάννινα 25-27.9-1999, Εἰσηγήσεις-Περίληψεις Ἀνακοινώσεων*, Ἰωάννινα, 1999, σσ. 71-78 [=Λ.Γ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ, *Βυζαντινή Φιλοσοφία:*

Κείμενα και Μελέτες/Texts and Studies on Byzantine Philosophy, Παρουσία, Αθήνα, 2002, Β' 20., σσ. 497-504]

- ΝΙΑΡΧΟΣ, *Η Ελληνική Φιλοσοφία*, σσ. 40, 137.
- ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Ν., *A Collection of Dated Byzantine Lead Seals*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C., 1986, αρ. 110 & 112, σσ. 106-107 & 108 αντιστοίχως.
- ΠΟΝΤΙΚΟΣ Η., “Η αναβίωση του φυσικού Αριστοτέλη τον 11ο αιώνα στο Βυζάντιο”, *Δωδώνη* 21/3 (1992), 83-99.
- ΣΤΑΥΡΑΚΟΣ, *Byzantinische Bleisiegel mit Familiennamen*, αρ. 240, σσ. 360-61: *Μήτηρ Θεοῦ. / Θεοτόκε βοήθει τῷ σῶ δούλῳ Θεοδώρῳ πρωτοκουροπαλάτῃ καὶ κοιαίστῳ τῷ Σμυρναίῳ* (shortly after 1112): *Μήτηρ Θεοῦ. / Θεοτόκε βοήθει τῷ σῶ δούλῳ Θεοδώρῳ πρωτοπροέδρῳ καὶ κοιαίστῳ τῷ Σμυρναίῳ*
- ΤΑΤΑΚΙΣ Β., *La Philosophie byzantine*, Paris, 1949 [= αγγλ. μτφ. Ν. ΜΟΥΤΑΦΑΚΗΣ, *Byzantine Philosophy*, Indianapolis/Cambridge, 2003], σ. 175.
- ΤΡΙΖΙΟ Μ., “Ancient Physics in the Mid-Byzantine Period The Epitome Of Theodore Of Smyrna Consul Of The Philosophers Under Alexios I Komnenos (1081-1118)”, *Bullettin de Philosophie Médiévale* 54 (2012), [Brepols 2013]. Forthcoming
- WASSILIOU - SEIBT, *Die byzantinischen Bleisiegel*, αρ. 48, σσ. 74-75. [*Μήτηρ Θεοῦ. / Θεοτόκε βοήθει τῷ σῶ δούλῳ Θεοδώρῳ πρωτοκουροπαλάτῃ καὶ κοιαίστῳ τῷ Σμυρναίῳ* (shortly after 1112): σ. 75 n. 312-13: *Μήτηρ Θεοῦ. / Θεοτόκε βοήθει τῷ σῶ δούλῳ Θεοδώρῳ πρωτοπροέδρῳ καὶ κοιαίστῳ τῷ Σμυρναίῳ - 1095-1112 (1104)*]
- ΖΕΠΟΣ Ιω. & ΠΑΝ., *Jus Graecoromanum*, vol. I: *Novellae et Aureae Bullae Imperatorum post Justinianum*, Αθήνα, 1931 [ανατύπ. Aalen, 1962] [για Θεόδωρο Σμύρνης - πιθανότατα- βλ. collatio IV, αρ. 21, σ. 299: ... καὶ τοῦ μαγίστρου θεοδώρου καὶ κριτοῦ τοῦ σμυρναίου ὁ καιρός...]

192. **Στέφανος** = i. μοναχός

ΕΡΓΑ :

I) OPUSCULUM THEOLOGICUM

1. Στεφάνου μοναχοῦ περὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων τὰ καιρία, inc.: Ὁ θεὸς λόγος ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει ... – des.: ἄλλο μὲν εἶναι τὸν κύριον, ἄλλο δὲ τὴν παρακείμενην τροπὴν πλὴν ..., **cod. Laur. Plut. 7,19**, ff. 71r-v. [Για τον κώδ. βλ. A.M. BANDINI, *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vol. I, Florentiae, 1764, (ανατύπ. Leipzig, 1961), col. 263]

II) EPISTULA

1. Τοῦ ἁγίου Στεφάνου πρὸς τὸν πάπαν Ἰνοκέντιον (sic) ὡς ἀπὸ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν μετὰ τὴν ἄλωση, **κώδ. Μεγίστης Λαύρας 1328**, ff. 22r-23v. [Για τον κώδ. βλ. Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ – ΣΠ. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει*, 1925, σ. 222]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 704. [υμνολογικά έργα ;]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Δεν είναι εύκολο να χρονολογηθεί η θεολογική πραγματεία, ούτε είναι βέβαιον αν ανήκει στον ίδιο Στέφανο, συντάκτη της επιστολής προς τον πάπα Ιννοκέντιο. Επίσης, δεν είναι εφικτό να διατυπωθεί αν μπορεί να ταυτιστεί με τον Στέφανο Άγιοπαντίτη, βλ. αμέσως παρακάτω.

* * *

193. Στέφανος ὁ πολυποστός (:) = *ι. μαίστωρ σχολῆς Ἀγίων Πάντων*

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDA

1. («Τοῦ Ἀγιοπαντίτου μαίστωρος κυροῦ Στεφάνου τοῦ πολυποστοῦ»), διήγηση των θαυμάτων του οσίου Παταπίου, inc.: Ἐκ τῆς πηγῆς τῶν θαυμάτων τοῦ θείου Παταπίου λόγων ἅμα πίνε (supra lin. πεῖναι), χορέ, καὶ δίψε (leg. δίψαι) παυθήσονταί σοι... – des.: ... καὶ βλυσταίν(ων) | ροῦν ἄφθονον σ(ωτη)ρίας – cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54, ff. 398r-v.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 32.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Ο όρος *πολυποστός* που έπεται του ονόματος του Στεφάνου αποτελεί παρωνύμιο κι όχι επώνυμο· δεν έχουμε καταφέρει έως τώρα να εντοπίσουμε τέτοιο οικογενειακό όνομα. Πρόκειται πιθανότατα για *άπαξ λεγόμενο* και σε κάθε περίπτωση η σημασία του είναι αινιγματική. Δεν είναι πιθανόν ότι πρόκειται για σύνθετη λέξη εκ του επιρ. *πολύ* και της ερωτημ. αντωνυμίας *ποστός* (τί θέση έχει κάποιος σε μία αριθμητική σειρά). Μία πιο ευλογοφανής προσέγγιση είναι η ταύτιση του β' συνθετικού όρου με την ιταλικής προελεύσεως λέξη *posto* που φέρει την έννοια της θέσης ή του οφφικίου, ίδια με την σύγχρονη δηλ., βλ. Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Β' Εκδ., Β' ανατύπ., Αθήνα, 2005, s.v. πόστο, σ. 1456, ώστε *πολυποστός* θα σήμαινε πολυθεσίτης, αυτός που καταλαμβάνει πολλά πόστα, οφφίκια.
- Ο όρος Άγιοπαντίτης στην προκειμένη περίπτωση δεν αποτελεί οικογενειακό όνομα, αλλά όρο προσδιοριστικό της ιδιότητος του Στεφάνου ως μαίστωρος του σχολείου των Αγίων Πάντων, πρβλ. και την περίπτωση του *υνὶ Ἀγιοτεσσαρακοντίτου μαίστωρος Χριστοδούλου του Ἀγιοευπλίτου* (αρ. 04) ή του *πρώην ἀγιοτεσσαρακοντίτου μαίστωρος Γεωργίου τοῦ τοῦ Μύρων* (αρ. 52). Για την εκκλησία των Αγίων Πάντων βλ. G. DOWNEY, “The Church of All Saints (Church of Saint Theophano) near the Church of the Holy Apostles at Constantinople”, *DOP*9 (1956), 301-305.

194. Στιλβῆς Κωνσταντῖνος = *ι. διδάσκαλος τοῦ ψαλτῆρος*
ii. διδάσκαλος τοῦ ἀποστόλου
iii. διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου;
iv. ἐπίσκοπος Κυζίκου

ΕΡΓΑ :

I) EPISTULAE

1. Τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Στιλβῆ ἐπιστολή τῶ πρωτονοταρίῳ τοῦ δρόμου κυρῶ Θεοδώρῳ τῶ Αὐλικάλαμῳ, ed. J. DIETHART, *Der Rhetor und Didascalos Konstantinos Stilbes*, Diss., Wien, 1971, σσ. 70-71· U. CRISCUOLO, “Due epistole inedite di Costantino Stilbes”, *RSBS* 3 (1983), [*Miscellanea Agostino Pertusi*, Tomo 3], 11-19, ιδ. σσ. 14-17.
2. Τοῦ αὐτοῦ τῶ ἀδελφῶ, ed. DIETHART, σ. 72· ed. CRISCUOLO, ιδ. σσ. 18-19.

II) DIDASCALIAE

1. Διδασκαλία τοῦ μακαρίτου μοναχοῦ Κυρίλλου τοῦ χρηματίσαντος Κυζίκου, ὅτε διάκονος ὦν διδάσκαλος ἦν εἰς τὸν Χαλκίτην περὶ τῶν ἁγίων † τοῦ Μανδυλίου καὶ τοῦ Κεράμου, ed. B. FLUSIN, “Didascalie de Constantine Stilbès sur le mandylion et la sainte tuile (BHG 796m)”, *REB* 55 (1997), 53-79.
2. Τοῦ αὐτοῦ ἦτοι τοῦ Στιλβῆ διδασκαλία τῶν θείων ἐπιστολῶν ἐκφωνηθεῖσα πρῶτως ἐν τῶ αὐτῶ διδασκαλείῳ. περιηγεῖται δὲ ὁ λόγος τὰ διδασκαλικά ὅσα διῆλθεν ὁ γράφων καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς χρόνους καὶ πόνους· καὶ ὡς τι σεμνὸν καὶ ἄντικρυς καὶ πλαγίως παρενεῖρει τὸ περιοδεῦσαι αὐτὸν τὰ φθάσαντα διδασκαλικά κατὰ συνέχειαν καὶ ἀνυπερβάτως μέχρι τοῦ τῶν ἐπιστολῶν, ὡς οὐδ’ αὐτὸς ὁ τηρικαῦτα οἰκουμενικὸς ἐκ περικοπῆς ἀναχθεῖς εἰς τὸ εὐαγγέλιον. καὶ χαίρει μὲν τὴν πρόβασιν, ἐπὶ δὲ τοῖς καμάτοις ἀλγεῖ τοῖς παρεληλυθόσι, τοῖς ἐνεστῶσι, τοῖς μέλλουσι καὶ ἐπὶ τῶ ἔτι ἀγεράστῳ τὲ καὶ ἀμίσθῳ, καταλύει δὲ εἰς ἠθικὴν περὶ ὑπομονῆς διάλεξιν. ἡ μέντοι τοῦ λόγου ιδέα πανταχοῦ σχεδὸν φεύγει τὸ τραχὺ τῆς φράσεως καὶ ὀχθῶδες, τὸ πανηγυρικώτερον εὐκαίρως μεταδιώκουσα, ed. DIETHART, σσ. 33-57· ed. LIA RAFFAELLA CRESCI, *Costantino Stilbes. La prolusione del Maestro dell’ Apostolo*, [Letteratura e civiltà bizantina, 2], Messina, 1987.
3. Τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου Κωνσταντίνου τοῦ Στιλβῆ διδασκαλία ἐκφωνηθεῖσα ἐν τῶ εἰς τὸ γηροκωμεῖον (sic) ἁγίῳ Παύλῳ, ἐν ἧ καὶ τὸν ἀγιώτατον καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην Γεώργιον ἐγκωμιάζει ἤδη δις τὰ κατ’ αὐτὸν διεξιῶν, inc.: Πάλιν ἐφ’ ἡμᾶς ὁ θεόπτης καὶ γὰρ... des.: ... τοῦ πατρός μου συνάμα καὶ τῶ ἁγίῳ πνεύματι· αὐτῶ πρέπει κτλ. - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 277r-283v – τμηματικὴ ἐκδ. ὑπὸ A. LABATE, “Sulla didascalia di Costantino Stilbes per Giorgio Xifilino”, εἰς: *Byzantina Mediolanensia. Atti di V Congresso Nazionale di Studi Bizantini. Milano, 19-22 ottobre 1994*, a cura di F. CONCA, Soveria Manelli, Messina, 1996, σσ. 227-34, ιδ. σ. 232 (Πάλιν ἐφ’ ἡμᾶς ὁ θεόπτης ... ἀλλ’ ἐπὶ τῆς ὑμνουμένης πεπηγένη μεσότητος => ff. 277r,24- 277v,6).
4. Διδασκαλία τρίτη τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Στιλβῆ διδάσκοντος ἐν τῶ περιωνύμῳ ναῶ τῶν ἁγίων μεγάλων ἀποστόλων τῶ ἐν τῶ ὄρφανοτροφείῳ. ἔστι δὲ τῶν πάνυ ἐξαιρέτων, ed. U. CRISCUOLO, “Didascalia e versi di Costantino Stilbes”, *Δίπτυχα* 2 (1980-81), 78-97, ιδ. σσ. 83-85.

III) ORATIONES

1. Τοῦ μακαρίτου μοναχοῦ Κυρίλλου, τοῦ ποτε Κυζίκου, ἔτι ὄντος διακόνου, νέῳ τινὶ ῥητορικὸς εἰς τὸν πατριάρχην κῆρ Γεώργιον τὸν Ζιφιλίνον κατὰ τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου, ed. LOUKAKI, *Discours annuels*, no. 5, σσ. 168-177.
2. Τοῦ αὐτοῦ ἔτι ἐν διακόνου ὄντος νέῳ τινὶ ῥητορικὸν εἰς τὸν βασιλέα κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων, ed. R. BROWNING, “An anonymous βασιλικὸς λόγος addressed to Alexios I Comnenus”, *Byz* 28 (1958), [*Mélanges R. Guiland*], 31-50, ιδ. σσ. 36-40.

IV) COMMENTARIUM

1. <Fragmentum commentarii ad canticum prophetae Habacuc> Τοῦ Κυζίκου τοῦ Στιλβῆ, inc.: Ἡ τετάρτη ᾠδὴ ἢ τοῦ Ἀββακούμ· προδήλως τὴν πρώτην παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ προφητεύει ... des.: ... καὶ ὅτι συνῆψεν, ὡς μεσίας ταῦτα πολέμοις ἴσως, καὶ τισὶν ἔθεσι διίστάμενα. - cod. Laur. Plut. 7,19, ff. 71v-72v. [για τον κώδ. βλ. BANDINI, *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vol. I, cols. 262-66, ιδ. col. 263]

V) TRACTATIONES ET PROFESSIO FIDEI

1. Τὰ αἰτιάματα τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας ὅσα περὶ δογμάτων καὶ γραφῶν καὶ ἐτέρων πολλῶν συγγραφέντα παρὰ Κυρίλλου τοῦ πρὶν Κυζίκου Κωνσταντίνου τοῦ Στιλβῆ, ed. J. DARROUZÈS, “Le mémoire de Constantin Stilbès contre les Latins”, *REB* 21 (1963), 50-100.
2. Κυρίλλου μοναχοῦ τοῦ Στιλβῆ τοῦ χρηματίσαντος Κυζίκου, ἐπιτομὴ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῶν χριστιανῶν, ed. P. VAN DEUN, “La profession de foi de Constantine Stilbès dans l’Athous Vatopedinus 474”, *Byz* 59 (1989), 258-63.
3. Κυρίλλου τοῦ Στιλβῆ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυζίκου διάγνωσις τῶν γνησίων τὲ καὶ νόθων λόγων τοῦ Χρυσσοστόμου, ed. W. LACKNER, “Eine Abhandlung des Konstantinos Stilbes zum Problem der Pseudo-Chrysostomica”, *JÖB* 34 (1984), 107-21.

VI) VERSUS

1. Ἐπιτάφιοι εἰς τὸν πατριάρχην κῆρ Μιχαὴλ τὸν [τοῦ Ἀγχιάλου], ed. J. DIETHART, *Der Rhetor und Didascalos Konstantinos Stilbes*, Diss., Wien, 1971, σσ. 79-80· edd. J. DIETHART - W. HÖRANDNER, *Constantinus Stilbes, Poemata*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum & Romanorum Teubneriana], K.G. Saur, 2005, σσ. 1-2.
2. Στίχοι μονωδικοὶ ἐπὶ τινι εὐφυεῖ νέῳ τελευτήσαντι κατ’ ἐρώτησιν, ed. DIETHART, σσ. 88-90· ed. U. CRISCUOLO, “Didascalia e versi di Costantino Stilbes”, *Δίπτυχα* 2 (1980-81), 78-97, ιδ. σσ. 90-92· edd. DIETHART - HÖRANDNER, σσ. 3-6.
3. Τοῦ Κωνσταντίνου μαίστορος καὶ διδασκάλου τοῦ Στιλβῆ στίχοι ἰαμβικοὶ ἐπὶ τῶ συμβάντι ἐν Κωνσταντινουπόλει θεηλάτῳ μεγάλῳ ἐμπρησμῶ μηνὶ Ἰουλίῳ κε’ ἔτους ςψε’, ed. DIETHART, σσ. 115-123· edd. DIETHART - HÖRANDNER, σσ. 8-44.
4. <Versus de incendio secundum>, ed. DIETHART, σσ. 134-171· edd. DIETHART - HÖRANDNER, σσ. 3-6.
5. Στίχοι τοῦ Στιλβῆ κυροῦ Κωνσταντίνου ἐπὶ τῇ ἀναστηλώσει τῶν ἐκτυπωμάτων τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δοῦκα καὶ τῆς αὐγούστης κυρᾶς Εἰρήνης καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῶν Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι τῶν [... εν] Νικαία [ύ] παντελεήμον[.] τ[.] τοῖς βασιλείοις, ed. SOPHIA KOTZABASSI, “An unknown poem of Constantine Stilbes”, *Νέα Ῥώμη* 6 (2009), [Ἐξεμπλον. *Studi in onore di Irmgard Hutter*, I] 441-44.

VII) SCHEDAE

1. («Τοῦ Κυζίκου»), εἶναι πιθανό ὅτι ἡ πατρότητα τοῦ σχεδίου ἀνήκει στον Στιλβῆ· ὁ συγγραφέας καταφέρεται ἐναντίον ἐνός ἄλλου διδασκάλου, inc.: [E]ἰ μὲν ἀγνοῶν ἦκες οἱ τὸ κατ’ ἐμέ ... - des.: ... δαιτὶ τραφῆναι προσδοκῶσα πλουσία | πλὴν εὐτελεῖ νῦν σχοῦσά μοι πανδαισίαν. - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 199r-v. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 148]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 94, 516-17.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 638, 665.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 26-32.
- CRESCI LIA RAFFAELLA, “Byzantina II”, *Atti Accad. Pontaniana* N.S. 40 (1991), 383-90. [ειδ. 2. επιβεβαιώνει την πατρότητα ενός λόγου του Κων. Στιλβή προς τον αυτοκράτορα, πρβλ. *BZ* 53 (1960), 170]
- CRISCUOLO U., “Nuovi contributi alla storia letteraria del XII secolo: inediti di Costantino Stilbes”, εις: P.L. LEONE (ed.), *Studi bizantini e neogreci. Atti del IV congresso nazionale di studi bizantini, Lecce, 21-23 aprile 1980, Calimera, 24 aprile 1980*, Galatina, 1983, σσ. 293-99.
- DARROUZÈS J., “Notes de littérature et de critique, I. Nicéas d’Héraclée ó του Σερρών II. Constantine Stilbès et Cyrille, métropolitte de Cyzique”, *REB* 18 (1960), 179-87. [= IDEM, *Littérature et histoire des textes byzantins*, Variorum Reprints, London, 1972, αρ. VI]
- DEMETRACOPOULOS F. A., “The Exegeses of the Canons in the Twelfth Century as School Texts”, *Δίπτυχα* 1 (1979), 143-58, ιδ. σ. 153.
- DE STEFANI C., “Notes on Christophoros of Mitylene and Konstantinos Stilbes”, *JÖB* 58 (2008), 45-52.
- DIETHART J., *Der Rhetor und Didascalos Konstantinos Stilbes*, Diss., Wien, 1971.
- DIETHART J. – HÖRANDNER W., “The poetical work of Constantine Stilbes. Some remarks on his rhetorical practise”, εις: ANNA MARIA TARAGNA (ed.), *La poesia tardoantica e medievale. Atti del II Convegno internazionale di studi, Perugia, 15 – 16 novembre 2001*, [Centro internazionale di studi sulla poesia greca e latina in età tardoantica e medievale. Quaderni 2]. Alesandria, 2004, σσ. 215-27.
- HÖRANDNER W., “Musterautoren und ihre Nachahmer: Indizien für Elemente einer byzantinischen Poetik”, εις: P. ODORICO – P. A. AGAPITOS – M. HINTERBERGER (eds.), *«Deux remède». Poésie et Poétique à Byzance. Actes du IVe colloque international philologique, Paris, 23-24-25 février 2006*, [Dossiers Byzantins, 9], Centre des études byzantines, néo-helleniques et sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2009, σσ. 201-217 [βλ. ιδ. Appendix για ποίηση Στιλβή]
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 28.
- GENTILE MESSINA RENATA, “Sul Basilikos Logos attribuito a Costantino Stilbes: Ipotesi di una nuova datazione”, εις: *SYNDESMOS. Studi in onore di Rosario Anastasi*, I, Catania, 1991, σσ. 115-45.
- ΓΙΑΠΕΝΗΣ Η., *Η συγκρότηση και η εδραίωση της αυτοκρατορίας της Νίκαιας. Ο αυτοκράτορας Θεόδωρος Α΄ Κομνηνός Λάσκαρις*, [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Μονογραφίες 12], Αθήνα, 2008, σ. 253. [για την δράση του στη Νίκαια]
- ISNENGI LAURA, “Konstantinos Stilbes und die Fehler der Lateiner. Gedanken zum Bild der westeuropäischen Christen im Byzanz”, εις: M. POPOVIĆ – J. PREISER-KAPPELLER (hrsg.) *Junge Römer – Neue Griechen. Eine byzantinische Melange aus Wien. Beiträge von Absolventinnen und Absolventen des Instituts für Byzantinistik und Neogräzistik der Universität Wien, in Dankbarkeit gewidmet ihrer Lehrern Wolfram Hörandner, Johannes Koder, Otto Kresten und Werner Seibt als Festgabe zum 65. Geburtstag*, Wien, 2008, σσ. 73-87.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 358-359.
- KOLBABA, *The Byzantine Lists*, σποράδην.

- ΚΟΤΖΑΒΑΣΣΙ SOPHIA, “An unknown poem of Constantine Stilbes”, *Νέα Ψώμη* 6 (2009), [“*Ἐξεμπλον. Studi in onore di Irmgard Hutter*, I], 441-44.
- LABATE A., “La monodia di Costantino Stilbes per il patriarca Michele III”, *Messana, Rassegna di studi filologici, linguistici e storici* 17 (1993), εκδ. 1994, 91-111.
- _____, “Sulla didascalia di Costantino Stilbes per Giorgio Xifilino”, στο: *Byzantina Mediolanensia. Atti di V Congresso Nazionale di Studi Bizantini. Milano, 19-22 ottobre 1994*, a cura di F. CONCA, Soveria Manelli, Messina, 1996, σσ. 227-34.
- _____, *Costantino Stilbes, Discorso retorico per il patriarca Giorgio Xifilino*, edizione critica con introduzione, traduzione e note, Forthcoming ?
- ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠ., *Κερκυραϊκά ανέκδοτα*, Αθήνα, 1882, => σσ. 42-49, κείμεν. 48-49 : ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΕΔΙΑΔΙΤΗΣ, *Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον κύριον Κωνσταντῖνον τὸν Στιλβὴν ἀρχιερατεύσαντος τοῦ Πεδιαδίτου ὅτε ταύτην ἔπεμψε πρὸς τὸν αὐτὸν Στιλβῆν*. [cf. J. DIETHART, *Der Rhetor und Didascalos Konstantinos Stilbes*, Diss., Wien, 1971, σσ. 74-76.]
- MAGDALINO P., “Constantinopolitana”, εις: I. ŠEVČENKO – I. HUTTER (eds.), *ΑΕΤΟΣ. Studies in honour of Cyril Mango presented to him on April 14, 1998*, B.G. Teubner, Stuttgart-Leipzig, 1998, σσ. 220-32. [= *Studies*, ch. VIII] [ιδ. αρ. 2, σσ. 227-230 για Στιλβή]
- MILLER T. S., *The Orphans of Byzantium. Child Welfare in the Christian Empire*, The Catholic Univers. of America Press, Washington D.C., 2003, ιδ. σσ. 188, 209, 223, 226, 235-237, 242-245, 248, 269.
- _____, “Death in a Xenon?”, εις: SOFIA ΚΟΤΖΑΒΑΣΣΙ – G. ΜΑΥΡΟΜΑΤΙΣ (hrsg.), *Realia Byzantina*, [Byzantinisches Archiv, 22], De Gruyter, Berlin-New York, 2009, σσ. 191-196. [για τον χαρακτήρα & τη λειτουργία του ξενώνος στο Βυζάντιο, αλλά & την μονωδία του Στιλβή προς μαθητή του που πέθανε σε έναν τέτοιο ξενώνα]
- ΠΟΛΕΜΗΣ Ι. Δ., “Διορθώσεις σε βυζαντινά κείμενα”, *Ελληνικά* 42 (1991-92), 162-173. [σε Ανών. Βασιλ. Λόγο (ed. BROWNING)]
- _____, rev. of: J. DIETHART – W. HÖRANDNER, *Constantinus Stilbes. Poemata...*, *Βυζαντιακά* 26 (2007), 351-54. [κάνει και διορθώσεις]
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, μεταξύ των οποίων και του Στιλβή]
- ΤΙΜΠΛΑΛΕΞΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρικά ζητήματα σε επιστολές του Στιλβή]
- WIRTH P., “Aulikalamos oder Aulikalamas”, *BZ* 56 (1963), 237-38. [για την γραφή του ονόματος στην επιστολή του Στιλβή προς τον ~]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Στον *cod. Rom. Vallicellianus 206* σώζεται ποίημα του Κων. Στιλβή, δεν δίδονται όμως περισσότερες πληροφορίες στον κατάλογο, βλ. E. MARTINI, *Catalogo di Manoscritti greci esistenti nelle biblioteche Italiane*, vol. II, Milano, 1902, σσ. 223-24. Είναι γνωστό ότι ο κώδ. είναι απόγραφο του Λέοντος Αλλατίου εξ άλλων χφφ, οπότε ίσως να πρόκειται για κάποιο από τα εκδ. έργα του.
- Ένας Θεόδωρος Στιλβής, *τιμιώτατος χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας*, σφραγίζει την πρώτη επιστολή του πατριάρχη Γερμανού Β' (1223-1240) προς τους Κυπρίους το έτος ςψλα' (1222/3), ed. K. ΣΑΘΑΣ, *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη*, Β', Βενετία, 1873, σσ. 5-14, εδώ σ. 14. Αν πρόκειται για κάποιον συγγενή του Κωνσταντίνου Στιλβή, πράγμα πιθανό, δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί. [Δεν καταχωρίζεται στο PLP]
- Στον κώδ. Μετοχίου Παναγίου Τάφου 264, φ. 121r υπάρχει ποίημα με τίτλο: *Στίχοι τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωσήφ τοῦ Στιλβῆ, ὡν ἡ ἀκροστιχίς· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐλέησον ἡμᾶς*, βλ. ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, ἤτοι κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις...*, St. Petersburg, 1899 (ανατ. Bruxelles, 1963), τόμ. Δ', σ. 244. Τους στίχους εξέδωσε ο Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 36 (1916), σ. 14. Ο εκδότης του έργου, λόγω εσωτερικῶν

αναφορών στην έριδα περί του Θαβωρείου φωτός, τοποθετεί τον Ίωσήφ Στιλβή στον 14ο αι. [Δεν καταχωρίζεται στο PLP]

195. **Στραβορωμανός Μανουήλ** = i. πρωτονωβελίσσιμος
ii. μέγας έταιρειάρχης [μεταξύ 1108-1118]

ΕΡΓΟ :

I) ORATIO

1. <Λόγος στον αυτοκράτορα Αλέξιο Α΄ Κομνηνό>, ed. P. GAUTIER, “Le dossier d’un haut fonctionnaire d’Alexios Ier Comnène, Manuel Straboromanos”, *REB* 23 (1965), 168-204, ιδ. σσ. 178-93.
2. Λόγος του αυτού Στραβορωμανού Μανουήλ προς τον αυτόν βασιλέα, ed. GAUTIER, “Manuel Straboromanos”, σσ. 193-94.
3. Λόγος του πρωτονωβελίσσιμου Μανουήλ του Στραβορωμανού προς την δέσποιναν Ειρήνην την Δούκαινα παραμυθητικός επί τῷ θανάτῳ του ἀδελφοῦ αὐτῆς Μιχαήλ σεβαστοῦ του πρωτοστράτορος. Ἀνεγνώσθη δὲ ἐν Μοσυνουπόλει παρὰ του αυτού Στραβορωμανοῦ τὸ τῆς μεγάλης εταιρείας ὄφφίκιον τότε διέποντος, ed. GAUTIER, “Manuel Straboromanos”, σσ. 195-201.

II) VERSUS

1. Του κυροῦ Μανουήλ του Στραβορωμανοῦ ἐκ προσώπου του βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου του Κομνηνοῦ προς τον ἅγιον Δημήτριον εἰκονισμένον ἐκ χρυσοῦ ἐν ἱματίῳ ὃ φορεῖται ἄνω τῶν ὑπτίων, καλεῖται δὲ ἐπανωκλίβανον, ed. GAUTIER, “Manuel Straboromanos”, σ. 201.
2. Του αυτού εἰς τον ἅγιον ἀπὸ τῆς δεσποίνης, ed. GAUTIER, “Manuel Straboromanos”, σ. 201.
3. Του αυτού ἐπιτάφιοι ἀπὸ μητρὸς τινος προς υἱόν, ed. GAUTIER, “Manuel Straboromanos”, σσ. 201-203.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BÜHLER W., “Zu Manuel Straboromanos”, *BZ* 62 (1969), 237-42.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 55, 60-61, 80-81, 159.
- GUILLAND R., “Sebastophore”, *REB* 21 (1963), 199-207, ιδ. σ. 204, υποσημ. 44 [= IDEM, *Titres et Fonctions de l’Empire byzantin*, Variorum Reprints, London, 1976, αρ. XVI].
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 123, 135, 190, 226.
- A. K(AZH)DAN), s.v. Straboromanos, Manuel, ODB, vol. III, σσ. 1961-62.
- ΛΕΟΝΤΙΑΔΗΣ Ι.Γ., “Unpublished Byzantine Seals with Family Names”, εις: C. STAVRAKOS, ALEXANDRA-KYRIAKI WASSILIOU, M. K. KRİKORIAN (hrsg.), *HYPERMACHOS. Festschrift für Werner Seibt zum 65. Geburtstag*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2008, σσ. 199-209. [βλ. αρ. 14: Ίω. Στραβορωμανός]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 28 n. 3, 221, 511.

- MILLER E., “Poésies inédites de Théodore Prodrome”, *Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques* 17 (1883), 18-64, ιδ. σσ. 52-53: Ἐπιτύμβιοι ἀπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἄδομένου ἐκείνου Στραβορωμανοῦ πρὸς τοὺς τρεῖς ἀνταδελφούς αὐτῆς θρηνολογουμένης ὡς ἐκείνη συνήγαγε πρὶν διεστῶτα τὰ λείψανα ἐν ἐνὶ τόπῳ· σσ. 53-54: Εἰς τὸν Στραβορωμανόν. [δεν εἶναι σίγουρο σε ποιο μέλος τῆς οἰκογένειας αναφέρεται, στὸν Νικηφόρο ἴσως ἢ πιθανότερον στὸν Ἰω.]
- ΠΟΛΕΜΗΣ Ι. Δ., “Διορθώσεις σε βυζαντινά κείμενα”, *Ελληνικά* 42 (1991-92), 162-173, ιδ. σ. 163.
- RADIC R., “Manuel Straboromanos. Contribution à l'histoire des rapports entre Byzance et les Slaves du Sud à la fin du XIe et durant les premières années du XIIe siècle”, *ZRVI* 27-28 (1989), 93-101.
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχῆς, μεταξύ των οποίων και του Μανουήλ]
- TSOUGARAKIS D. (ed.), *The Life of Leontios Patriarch of Jerusalem. Text, Translation & Commentary*, [The Medieval Mediterranean, 3], Brill, Leiden-New York-Köln, 1993, ιδ. σ. 66 και comm. § 30, σ. 179 [αναφορά σε Ἰω. Στραβορωμανό, *δοῦκα* Κρήτης].
- Tusculum Lexikon, s.v. Στραβορωμανὸς Μανουήλ, σ. 453.

196. Στραβορωμανὸς Νικηφόρος = (γιὸς τοῦ Μανουήλ)

ΕΡΓΟ :

I) VERSUS

1. Τοῦ κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Στραβορωμανοῦ ἐπιτάφιοι εἰς τὸν αὐτοῦ πατέρα ὡς ἐκ προσώπου τοῦ κειμένου, ed. P. GAUTIER, “Le dossier d'un haut fonctionnaire d'Alexios Ier Comnène Manuel Straboromanos”, *REB* 23 (1965), 168-204, ιδ. σσ. 203-204.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- MILLER E., “Poésies inédites de Théodore Prodrome”, *Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques* 17 (1883), 18-64, ιδ. σσ. 52-53: Ἐπιτύμβιοι ἀπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἄδομένου ἐκείνου Στραβορωμανοῦ πρὸς τοὺς τρεῖς ἀνταδελφούς αὐτῆς θρηνολογουμένης ὡς ἐκείνη συνήγαγε πρὶν διεστῶτα τὰ λείψανα ἐν ἐνὶ τόπῳ· σσ. 53-54: Εἰς τὸν Στραβορωμανόν. [δεν εἶναι σίγουρο σε ποιο μέλος τῆς οἰκογένειας αναφέρεται, στὸν Νικηφόρο ἴσως :]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Εἶναι γνωστός και ὁ ἀδελφός τοῦ Νικηφόρου Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος διετέλεσε πιθανότατα *δοῦξ* Κρήτης περὶ τα μέσα τοῦ 12ου αἰῶνος, βλ. ΕΡΑ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *Ἐγγραφα Πάτριου*, τόμ. Α': *Αὐτοκρατορικά*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, σσ. *73, 203.

197. **Στυλιανός** = άγνωστο ποιός ήταν, αν & ποιό διδακτικό οφφίκιο κατείχε

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDAE

1. (ανεπίγραφο), inc.: [E]i μὲν ἴδει ἤδη ὦ παῖ, καὶ ἴδη φίλος εἶδη ... – des.: ... μῶμον λήψη ὡς τῖς γάστρις - **cod. Laur. Plut. 71,32**, f. 281r.
[αν και ανεπίγραφο, λόγω της μεγάλης ομοιότητας του ύφους και του περιεχομένου με το σχέδος του Στυλιανού που έπεται στον κώδικα, το αποδίδουμε σε αυτόν]
2. («Τοῦ κυροῦ Στυλιανοῦ»), inc.: [E]i δέσεις θεὸν ὦ παῖ καὶ περὶ λόγων εἰδήσεις ἰδήσεις ἠδήσεις σαυτὸν ... – des.: ... ὡς ὁ θεῖος ἄδει, οὐκ ἔστιν ὠδός - **cod. Vat. Pal. gr. 92**, ff. 194v-195r = **cod. Laur. Plut. 5,10**, ff. 228r-229r, ed. (τμημ. μόνον) GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, κείμε. στη σ. 27 = **cod. Laur. Plut. 71,32**, f. 281r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 143]
[=> Το σχέδος είναι πλήρες αντιστοιχιών, πρβλ. λ.χ. M. TREU, “Antistoichien”, *BZ* 5 (1896), 337-38 ή την παραπλήσια σε ύφος σχεδογραφία του Λογγιβάρδου]
3. («Τοῦ κυροῦ Στυλιανοῦ»), inc.: Ἡ θεία καὶ φωταυγῆς δυὰς τῶν Ἀναργύρων || τῶ βίω ἐστὶν ὁδός, οὐχὶ δυὰς τῶ πεπλανη|μένων εἶναι σημεῖον βροτῶν τὸ τῆ-|δε καὶ τῆδε μετακλίεσθαι, ἀλλὰ μίαν ὁδὸν δεικνύουσα ... – des.: ... τῶν χαλεπῶν με || τῆς βίας παθημάτων = **cod. Vat. Reg. gr. PP Pii II 54**, ff. 394r-397r [GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 32]

II) VERSUS

1. («Τοῦ μαίστορος κυροῦ Στυλιανοῦ»), 3 δωδεκασύλλαβοι στίχοι – **cod. Ambros. C 222 inf. (Graecus 886)**, f. 253v, ed. C.M. MAZZUCCHI, “Ambrosianus C 222 inf. (Graecus 886): il codice e suo autore”, *Aevum* 77 (2003), 263-75· 78 (2004), 411-40, εδῶ σσ. 428-29.

III) COMMENTARIUS

[DUBIUM ?]

1. Στυλειανοῦ φιλοσόφου ἐξήγησις εἰς τὸ τροπάριον τὸ ὡς ἄνθρωπος ὑπάρχω καὶ τὰ ἐξῆς, inc.: Ἄλλοις μὲν ἄλλως καὶ ὡς δοκεῖ ἐκάστῳ [sc. ultimum triodii in quintam feriam magnam, (*Triodion*, Romae, 1879, σ. 655)] ... – des.: ... οὐδεὶς οἶμαι τῶν ἐπὶ κραταιοῦ βεβηκόντων φρονήματος – **cod. Vat. gr. 308**, ff. 357r-360r, βλ. S. G. MERCATI & PIUS FRANCHI DE CAVALIERI, *Codices Vaticani Graeci. Codices 1-329*, In Bibliotheca Vaticana, 1923, σ. 457.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANASTASI R., “Ancora su Anna Comnena e la schedografia”, *Studi di Filologia bizantina III*, [Università di Catania, Quaderni del Siculorum Gymnasium, 15], Catania, 1985, σσ. 77-95. [το γνωστό χωρίο, XV, 7.9]
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 173.
- FOLLIERI ENRICA, “La poesie di Cristoforo Mitileneo come fonte storica”, *ZRVI* 8/2 (1964) [= *Melanges Georges Ostrogorsky*, II], 133-48, ιδ. σσ. 144-45.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 27.
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 458.

- KOMINIS A., *Γρηγόριος Πάρδος, μητροπολίτης Κορίνθου, και τὸ ἔργον αὐτοῦ*, Ρώμη-Αθήνα, 1960. [ιδ. σ. 104 υποσημ. 6 για την εξήγηση του τροπαρίου]
- KURTZ E., *Die Gedichte des Christophoros Mitylenaios*, Leipzig, 1903, αρ. 9 & 10 [αναφορά στον πρώξιμο Στυλιανό του σχολείου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τῶν Σφωρακίου]
- NOUSIA FEVRONIA, *Byzantine Textbooks of the Palaeologan Period*, Ph.D. thesis, Univ. of London, 2007, ιδ. σσ. 51, 52.
- REINSCH D.R. – KAMBYLIS A. (eds.), *Annae Comnenae Alexias*, CFHB XL/1, Berlin-New York, 2001. [XV, 7.9, σ. 485]
- SCHIRÒ G., “La schedographia a Bisanzio nei secoli XI-XII e la scuola dei ss. XL Martiri”, *Bollettino della badia greca di Grottaferrata* N.S. 3 (1949), 11-29, ιδ. σ. 17.
- _____, “Η Βυζαντινὴ λογοτεχνία τῆς Σικελίας καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας”, *Ἑλληνικά* 17 (1962), 170-87. [περὶ Στυλιανῶν καὶ Λογγιβάρδων]
- STERNBACH L., “Spicilegium Laurentianum”, *Eos* 8 (1902), 65-86, ιδ. σσ. 71, 72, 74, 75, 78.
- VASSIS I., “*Graeca sunt, non leguntur*. Zu den schedographischen Spielereien des Theodoros Prodromos”, *BZ* 86/87 (1993/94), [*Herbert Hunger zum 80. Geburtstag*], 1-19, ιδ. σ. 4 υποσημ. 20.
- WILSON N.G., “The Church and Classical Studies in Byzantium”, *Antike und Abendland* 16 (1970), 68-77, ιδ. σσ. 74-75.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Δεν μπορεί να εξακριβωθεί ακριβώς αν ταυτίζονται ο πρώξιμος Στυλιανός με τον σχεδογράφο (και συνεπώς διδάσκαλο) που αναφέρει η Άννα Κομνηνή, διότι ο πρώτος έδρασε τον 11ο αι. (μάλλον δε στα μέσα ;), ίσως δε ήταν ο φίλος και συμμαθητής του Ψελλού Στυλιανός, και τα σχέδια του δευτέρου παραδίδονται από τους κώδ. **Vat. Reg. PP Pii II 54 & Vat. Pal. gr. 92**, οι οποίοι κατά κύριο λόγο παραδίδουν έργο διδασκάλων του 12ου αι. (χωρίς αυτό να σημαίνει, βέβαια, ότι δεν ταυτίζονται οι δύο προαναφερθέντες Στυλιανοί, και ότι απλά δεν διασώθηκαν τα σχέδια από τον 11ο αι. μέσα στις σχεδογραφικές συλλογές του επόμενου αιώνα). Από την άλλη, είναι γνωστό ότι στο σχολείο του Αγ. Θεοδώρου τῶν Σφωρακίου διδασκόταν η σχεδογραφία. Ακόμη δεν είναι τίποτα περισσότερο γνωστό για τον φιλόσοφο Στυλιανό –αν π.χ. ήκμασε στον 11ο-12ο αιώνα κλπ. Πάντως το κείμενο του τελευταίου είναι εξήγηση κανόνος, ένα είδος το οποίο εχρησιμοποιείτο για διδακτικούς σκοπούς στο Βυζάντιο, ειδ. τον 12ο αιώνα. Τέλος, δεν είναι εύκολο να διευκρινιστεί σε ποιον ανήκουν οι στίχοι.

198. **[Συμεών Εὐχαΐτων]** = i. *επίσκοπος Εὐχαΐτων* [τέλη 10ου αι.]

ΕΡΓΑ :

I) **ΕΠΙΣΤΥΛΑΕ**

1. Έπιστολή Συμεών μητροπολίτου Εὐχαΐτων πρὸς Ἰωάννην μοναχὸν ἔγκλειστον, ed. K. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, “Symeon Metropolitan of Euchaita and the Byzantine Ascetic Ideals in the Eleventh Century”, *Βυζαντινά* 2 (1970), 301-334, κείμεν. σσ. 319-32. [επιστολή ή ίσως επιστολιμαία πραγματεία σε φανταστικό αποδέκτη, βλ. ΜΙΤΣΑΚΙΣ, σ. 308]· (ιταλ. μτφρ. και σχολ.) A. RIGO, *Mistici Bizantini*, Torino, 2008, σσ. 143-57.
2. Συμεών Εὐχαΐτων· ὅτι λίαν ὠφέλιμον τοῦ φεύγειν τοὺς ἀν(θρῶπ)ους κ(αὶ) τὴν βασιλικὴν ὁδὸν πορεύεσθαι κατὰ ἐνὸς ἐβ(ραίου) [μετὰ ἐνὸς ἢ β' (=δύο): ΜΙΤΣΑΚΙΣ, ὁ.π., σ. 308], *cod. Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Καίρου 220 (41)*, (έτους 1605), ff. 96r-

95v, inc.: Νυνί (δε) ἐπειδὴ οὐ θέλομ(ον) (sic) οὔτε οἱ ἐν ὑποταγῇ οὔτε οἱ ἐν ἀρχῇ κ(α)τ(α)λειψαί τὰ ἴδια θελήματα, διὰ τοῦτο οὐδεὶς εἰς προκοπὴν ἔρχεται – des.: ἄχρις ἂν ποιήσωσι θε(ὸ)ν τὸν ἄν(θρωπ)ον κατὰ χάριν, τοῦ δωρησαμένου αὐτὰς τοῖς προαιρουμένοις. [για τον κώδ. βλ. Γ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ, “Κατάλογος τῶν χρονολογημένων κωδίκων τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Καΐρου”, *ΕΕΒΣ* 4 (1927), 109-204, ἐδῶ σ. 160]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 643. [κάνει την υπόθεση ότι ο Πέτρος Δαμασκηνός γνωρίζει το νηπτικό ἔργο του Συμεών, το οποίο είναι πιθανό, αλλά πάνω στην βάση αυτή προτείνει χρονολόγηση στον 12ο αἰ.]
- KÜLZER A., *Disputationes Graecae contra Judaeos. Untersuchungen zur Byzantinischen antijüdischen Dialogliteratur und ihrem Judenbild*, [Byzantinisches Archiv, 18], B.G. Teubner Verlag, Stuttgart-Leipzig, 1999, σσ. 188-189. [για τον υποτιθέμενο αντι-εβραϊκό χαρακτήρα του δευτέρου ἔργου του Συμεών, επαναλαμβάνει λάθη στην χρονολόγηση]
- ΜΙΤΣΑΚΗΣ Κ., “Problems Concerning the Manuscript Tradition of John Mauropous’ Work: John and Symeon Metropolitans of Euchaita and the Question of Authorship of the ‘Letter to John the Contemplative Monk’”, *ΑΠ* 28 (1966), 191-196. [λανθασμένη χρονολόγηση στον πρώιμο 12ο αἰ.]
- _____, “Symeon Metropolitan of Euchaita and the Byzantine Ascetic Ideals in the Eleventh Century”, *Βυζαντινά* 2 (1970), 301-334. [λανθασμένη χρονολόγηση σε πρώιμο 12ο αἰ.]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Τα χρονολογικά ὅρια της ακμῆς του Συμεών προσδιόρισε λανθασμένα στο διάστημα μετά το 1081 ως το 1092 ο ΜΙΤΣΑΚΗΣ, “Symeon Metropolitan of Euchaita ...”, σ. 307 στηριζόμενος στην χρονολόγηση του κώδικος **Μετεώρων Μεταμορφώσεως 548** (1088/89), που παραδίδει την επιστολή προς τον Ἰωάννη μοναχὸν ἔγκλειστον (βλ. αρ. 1 παραπάνω) και στο ενδεχόμενο ότι ο Συμεών διαδέχθηκε στον θρόνο τῶν Εὐχαΐτων τον Ἰω. Μαυρόποδα, ο οποίος είναι γνωστόν ότι ζούσε ἀκόμη κατὰ τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ. Το 1092 στη Σύνοδο κατὰ του Λέοντος Χαλκηδόνας ως μητροπολίτης Εὐχαΐτων υπογράφει κάποιος Βασίλειος. Βλ. και ΑΠ. ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάννη Μαυρόποδος*, [Ἐπιστημονικὴ ἑπετηρίδα Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Δωδώνη / Παράρτημα ἀριθ. 18], Ἰωάννινα, 1982, ἰδ. σ. 49, υποσημ. 166, ο οποίος ὀρθῶς εκφράζει ἀμφιβολίες για την χρονολόγηση του Συμεών. Για την ὀρθή χρονολόγηση στα τέλη του 10ου αἰῶνος βλ. J. GOUILLARD, “Un auteur spirituel byzantin du XIIe siècle : Pierre Damascène”, *EO* 39 (1939), 256-78 [=IDEM, *Vie religieuse*, ch. XII], ἰδ. σσ. 261, 269 & addenda. Ο Συμεών μάλιστα είναι και ἀποδέκτης επιστολῆς του Νικηφόρου Οὐρανοῦ, ed. J. DARROUZES, *Épistoliers byzantins du Xe siècle*, Paris, 1960, V. επ. 39, σσ. 238-39: Συμεώνι μητροπολίτη Εὐχαΐτων καὶ Ἰωάννη χαρτοφύλακι.

199. **Συμεών** = i. *συντάκτης λεξικοῦ Etymologicum Symeonis* [μεταξύ 1100-1150]

ΕΡΓΑ :

I) ΛΕΞΙΚΟΝ

1. <Ἐτυμολογικὸν Συμεώνος>, ed. H. SELL, *Das Etymologicum Symeonis (α-αΐω)*, [Beiträge zur klass. Philologie, 25], Meisenham am Glan, 1968· ed. G. BERGER, *Etymologicum genuinum et Etymologicum Symeonis (β)*, [Beiträge zur klass. Philologie,

45], Meisenham am Glan, 1972· edd. F. LASSERRE – N. LIVADARAS, *Etymologicum Magnum Genuinum, Symeonis Etymologicum una cum Magna Grammatica, Etymologicum Magnum Auctum I: α - άμωσγέπως*, Ρώμη, 1976 (έκδοση σε μορφή συνόψεως)· ed. DAVIDE BALDI, *Etymologicum Symeonis: - E*, [Corpus Christianorum, Series Graeca, 79], Brepols, Turnhout, 2013.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ALPERS K., “Bericht über Stand und Methode der Ausgabe des Etymologicum Genuinum (mit einer Ausgabe des Buchstaben A)”, *Kgl. Danske Videnskab Selskab, Hist.-filos. Meddelelser* 44, 3 (1969). [εδώ ιδ. σσ. 21-24]
- _____, rev. of: H. SELL, *Das Etymologicon Symeonis (α-αΐω)*, Meisenham am Glan, 1968, *Gnomon* 42 (1970), 120-25.
- _____, “Griechische Lexikographie in Antike und Mittelalter”, εις: H.-A. KOCH – A. KRUP-EBER (hrsg.), *Welt der Information. Wissen und Wissensvermittlung in Geschichte und Gegenwart*, Stuttgart, 1990, σσ. 14-38.
- BALDI D., “‘Etymologicum Symeonis’: tradizione manoscritta ed edizione critica. Considerazioni preliminari”, εις: A. RIGO – A. BABUIN – M. TRIZIO (eds.), *Vie per Bisanzio. VII Congresso dell’Associazione Italiana di Studi Bizantini. Venezia 25-28 novembre 2009*, Bari, 2013, σσ. 855-74.
- BERGER G., *Etymologicum genuinum et Etymologicum Symeonis (β)*, [Beiträge zur klass. Philologie, 45], Meisenham am Glan, 1972.
- R. B(ROWNING), s.v. Etymologica, ODB, vol. II, σ. 735.
- DICKEY ELEANOR, *Ancient Greek Scholarship. A Guide to Finding, Reading, and Understanding Scholia, Commentaries, Lexica, and Grammatical Treatises, from Their Beginnings to the Byzantine Period*, [American Philological Association/ Classical Resources Series], Oxford University Press, Oxford, 2007, σσ. 91-92.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σσ. 43, 46-47.
- ΛΙΒΑΔΑΡΑΣ Ν.Α., “Παρατηρήσεις εις τὸ Ἐτυμολογικὸν τοῦ Συμεῶνος”, *Ἀθηνᾶ* 70 (1968), 83-94.
- REITZENSTEIN R., *Geschichte der Griechischen Etymologica*, Leipzig, 1897, ιδ. σσ. 254-86.
- _____, “Etymologica”, *RE* 6 (1907), 807-817.
- SCHIRONI FRANCESCA, *I frammenti di Aristarco di Samotracia negli etimologici bizantini: Etymologicum Genuinum, Magum, Symeonis, Μεγάλη Γραμματική, Zonarae Lexicon. Introduzione, edizione critica e commento*, [Hypomnemata. Untersuchungen zur Antike und zu ihrem Nachleben, Bd. 152], Vandenhoeck & Ruprecht, 2004. [ιδ. σ. 18 για μία σύντομη εισαγωγή περί του λεξικού, σποράδην η έκδ. των χωρίων του Αριστάρχου από το EM & οι λοιπές αναφορές]
- Tusculum Lexikon, s.v. Ἐτυμολογικά Λεξικά: 5. «Etymologicum Magnum», σ. 174.

200. **Συρόπουλος Ἰωάννης** = i. *γραμματικός*

ΕΡΓΟ :

I) ORATIO

1. Τοῦ γραμματικοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Συροπούλου ῥητορεύσαντος συνήθως ἐνώπιον τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, ed. M. BACHMANN, *Die Rede des Johannes Syropoulos an den Kaiser Isaak II. Angelos (1185-1195). Text und Kommentar nebst Beiträgen zur Geschichte des Kaisers aus zeitgenössischen rhetorischen Quellen*, Diss., München, 1935. [κείμε. σσ. 10-20]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., “Βακχυλίδη ἐπίνοι 3,44-45”, *Ελληνικά* 34 (1982-83), 352-55. [για χωρίο του Βακχυλίδη σε πανηγυρικό λόγο του Συρόπουλου στον αυτοκράτορα]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 127.
- Α. Κ(ΑΖΗΔΑΝ), s.v. Syropoulos, John, ODB, vol. III, σ. 2001.
- ΛΟΥΚΑΚΙ, *Discours annuels*, σποράδην.
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, μεταξύ των οποίων & του Συρόπουλου]
- Tusculum Lexikon, s.v. Συρόπουλος Ἰωάννης, σ. 462.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Σε έγγραφα της Πάτμου υπάρχουν αναφορές σε κάποιον *ἐλαιοπάρχο* Ἰωάννη Συρόπουλο, ο οποίος πιθανότατα δεν μπορεί να ταυτιστεί προς τον ομώνυμό του *γραμματικό*, βλ. ΜΑΡΙΑ ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Έγγραφα Πάτμου*, τόμ. Β': *Έγγραφα Δημοσίων Λειτουργιών*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, έγγρ. υπ' αρ. 56.16-17, σ. 92 (Οκτωβρίου 1195), αρ. 59.11-12,15, σ. 122 (Νοεμβρίου 1199), αρ. 60.12-14, σ. 131 (Δεκεμβρίου 1203).

201. **Σχιζηνός** = i. *οἰκουμενικός διδάσκαλος*

ΕΡΓΟ :

I) DIDASCALIA

1. Τοῦ σοφωτάτου οἰκουμενικοῦ διδασκάλου τοῦ Σχιζηνοῦ διδασκαλία ἐπὶ τῇ κατὰ τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ γεννήσει τοῦ πορφυρογεννήτου κῦρ Ἀλεξίου τοῦ υἱοῦ τοῦ αυτοκράτορος κῦρ Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinorum*, αρ. XXII, σσ. 362-369.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ΑΜΑΝΤΟΣ Κ., “Διδάσκαλος διδασκάλων”, *Ελληνικά* 8 (1935), 70-72. [απλή αναφορά στο οφφίκιο του Σχιζηνοῦ]

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 24.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 150.
- WIRTH P., “Wann wurde Alexios II. Komnenos geboren ?”, *BZ* 49 (1956), 65-67. [χρήση της διδασκαλίας του Σχιζηνού στην χρονολόγηση της γέννησης του Αλεξίου Β']

202. Τζέτζης Ισαάκιος = i. γραμματικός

ΕΡΓΟ :

I) VERSUS

1. 'Ισαάκου τοῦ Τζέτζου περὶ πινδαρικῶν μέτρων, ed. J. A. CRAMER, *Anecdota Graeca e codd. manuscriptis Bibliothecae Regiae Parisiensis*, vol. I, Oxford, 1839 [ανατύπ. G. Olms Verlag, Hildesheim, 1967], σσ. 59-162· ed. A. B. DRACHMANN, “De metris Pindaricis commentarius (Ισαακίου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου περὶ τῶν πινδαρικῶν μέτρων)”, *Kgl. Danske Videnskab. Selskab, Hist.-filol. Meddelelser* 9, 3 (1925).

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BUDELMANN F., “Metrical Scholia on Pindar”, *BICS* 43 (1999), 195-201. [Ο Τζέτζης δεν είχε πρόσβαση στα *scholia vetera* του Όλυμπ. I,1 του Πινδάρου και υπέπεσε σε σφάλματα στο σημείο αυτό αναφορικά με την κατηγοριοποίηση του μέτρου ως ιθυφαλλικό έχοντας παρερμηνεύσει το εγχειρίδιο του Ήφαιστίωνος, από το οποίο άντλησε. Τα σφάλματα διόρθωσε έναν αι. αργότερα ο Δημ. Τρικλίνιος στον κώδ. **Marc. gr. 483**, ο οποίος παραδίδει και τα *scholia vetera* και τα έμμετρα του Τζέτζη]
- GÜNTHER H.-CHR., *Ein neuer metrischer Traktat & das Studium der pindarischen Metrik in der Philologie der Paläologenzeit*, [Mnemosyne Supplementa, 180], Brill, Leiden-Boston-Köln, 1998. [σποράδην, σε σχέση με μετρική πραγματεία του]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σσ. 53f., 62f.
- IRIGOIN J., *Les scholies métriques de Pindare*, Paris, 1958. [ιδ. ch. III: Le Traité d'Isaac Tzetzes, σσ. 58-72 & ch. IV: L'influence du Traité d'Isaac Tzetzes, σσ. 73-92]
- LEONE P.A.M., “La tradizione manoscritta degli Scholia in Lycophronem (IV)”, *Studi sull' Oriente christiano* 8/2 (2004), 5-22. [ω. Τζέτζης & όχι Ισαάκ]
- MORELLI G., “Isacco Tzetze rimaneggiatore di Efestione”, *Riv. Cult. Class. Med.* 36 (1994), [Scritti in memoria di Carlo Gallavotti], 257-58.
- Tusculum Lexikon, s.v. Τζέτζης Ισαάκ, σ. 469.
- WENDEL C., “Tzetzes”, *Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, VII A 2 (1948), sp. 2010-2011.
- WILSON N.G., *Scholars of Byzantium*, Duckworth, London, 1983 [ελλην. μτφρ. Ν. ΚΟΝΟΜΗΣ, *Οι λόγιοι στο Βυζάντιο*, Αθήνα, 1991], σ. 190.

203. **Τζέτζης Ἰωάννης** = i. *γραμματικός*

ΕΡΓΑ :

I) COMMENTARII, OPERA EXEGETICA, ALLEGORICA, MYTHOLOGICA ETC.

1. Ἐξήγησις Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα, ed. G. HERMANN, *Joanni Tzetzae Exegesis in Homeri Iliadem*, Lipsiae, 1812 (ὡς τον στίχ. 102)· ed. L. BACHMANN, *Scholia in Homeri Iliadem I*, Lipsiae, 1832, σσ. 746-824 κείμεν., 825-45 σχόλ. [επανεκδόση κειμ. HERMANN με διορθώσεις]· ed. A. LOLOS, *Der unbekannte Teil der Ilias-Exegesis des Johannes Tzetzes (A 97-609). Editio princeps*, [Beiträge zur klass. Philologie, 130], A. Hain, Königstein, 1981 [τμηματική και αυτή η έκδ.]· ed. Μ. ΠΑΠΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐξήγησις Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα*, [Ακαδημία Αθηνών/Ελληνική Βιβλιοθήκη], Αθήνα, 2007 [ἡ πρώτη έκδοση ολόκληρου του έργου]. [WENDEL, RE, no. 5]
2. Ὑπόθεσις τοῦ Ὀμήρου ἀλληγορηθεῖσα παρὰ Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου τῆ κραταιοτάτη βασιλίση καὶ ὀμηρικωτάτη κυρᾶ Εἰρήνη τῆ ἐξ Ἀλαμανῶν. Τὸ προοίμιον πρὸς τὸ κελεῦσαν πρόσωπο ἄψασθαι τὸν Τζέτζην ταύτης τῆς συγγραφῆς, ed. P. MATRANGA, *Anecdota Graeca e MSS Bibliothecis Vaticanae, Angelicae, Barberiana, Vallicelliana, Medicea, Vindobonensi*, vol. I, Roma, 1850, σσ. 1-40· ed. J. FR. BOISSONADE, *Tzetzae Allegoriae Iliadis accedunt Pselli Allegoriae*, Paris, 1851, σσ. 1-66. ✦ <Eiusdem in Iliada allegoriae>, ed. MATRANGA, *Anecdota Graeca*, I, σσ. 41-223· ed. BOISSONADE, *Allegoriae*, Paris, 1851, σσ. 67-340. ✦ <Scholia ad allegorias Iliadis>, ed. MATRANGA, *Anecdota Graeca*, II, σσ. 519-618· ed. J.A. CRAMER, *Anecdota Graeca e codd. Manuscriptis bibliothecarum Oxoniensium*, vol. III, Oxford, 1836 [ανατύπ. Hakker, Amsterdam, 1963], σσ. 376-84. [WENDEL, RE, no. 6]
3. Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου ἀλληγορία εἰς τὴν Ὀδύσειαν, προοίμιον, ed. MATRANGA, *Anecdota Graeca*, I, σσ. 224-26· ed. H. HUNGER, “Johannes Tzetzes, Allegorien zur Odyssee, Buch 1-12. Kommentierte Textausgabe”, *BZ* 49 (1956), 249-310, ἰδ. σσ. 253-54. ✦ Ὑπόθεσις ἐν βραχεῖ τῆς ὅλης Ὀδυσσεΐας, ed. MATRANGA, *Anecdota Graeca*, I, σσ. 226· ed. HUNGER, “Allegorien, Buch 1-12”, σσ. 254-55. ✦ <Allegoriae, quae supersunt in XIII. libros Odysseae>, ed. MATRANGA, *Anecdota Graeca*, I, σσ. 227-95· ed. HUNGER, “Allegorien, Buch 1-12”, σσ. 254-55 & HUNGER, “Johannes Tzetzes, Allegorien zur Odyssee, Buch 13-24. Kommentierte Textausgabe”, *BZ* 48 (1955), 4-48, κείμεν. στις σσ. 11-38· ed. FRANCA FINOCCHIARO, “Ioannis Tzetzae Allegoriae in Odysseae libros XIII-XVIII”, *Bolletino del Comitato per la preparazione dell' Edizione Nazionale dei Classici Greci e Latini della Accademia Nazionale dei Lincei* NS. 5 (1957), 45-61. [WENDEL, RE, no. 6]
4. Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου τὰ πρὸ Ὀμήρου, τὰ Ὀμήρου, τὰ μεθ' Ὀμηρον, ed. FR. IAKOBS, *Ioannis Tzetzae Antehomerica, Homerica et Posthomerica*, Lipsiae, 1793· ed. IM. BEKKER, *Ioannis Tzetzae Antehomerica, Homerica et Posthomerica*, Berlin, 1816· ed. P.A.M. LEONE, *Ioannis Tzetzae Carmina Iliaca*, CULC, Catania, 1995. [WENDEL, RE, no. 18]
5. Ἰωάννου γραμματικοῦ ποίημα τοῦ Τζέτζου αὐθωρὸν πάντη καὶ ἀμελέτητον διὰ στίχων πολιτικῶν περιέχον πᾶσαν θεογονίαν ἐν βραχεῖ μετὰ προσθήκης καὶ τῶν ἐπὶ τὴν Ἰλιον ἀρίστων Ἑλλήνων τε καὶ Τρώων, ed. “Die Theogonie des Johannes Tzetzes, aus der Bibliotheca Casanatensis (Ms. J.II.10) herausgegeben”, *Abhandlungen der Königlich Akademie der Wissenschaften zu Berlin, philosoph.- hist. Klasse* 1840, σσ. 147-169 [= IM. BEKKER, *Opuscula Academica Berolinensia, Gessamelte Abhandlungen zur Klassischen Altertumswissenschaft, Byzantinistik und Romanischen Philologie*, 1826-

- 1871, Bd. 1: *Aus der Abhandlungen der Preußischen Akademie der Wissenschaften, 1826-1847*, Leipzig, 1974, σσ. 443-65]· ed. P. MATRANGA, *Anecdota Graeca e MSS Bibliothecis Vaticana, Angelica, Barberiana, Vallicelliana, Medicea, Vindobonensi*, vol. II, Roma, 1850, σσ. 577-598. [WENDEL, RE, no. 19]
6. Περὶ τῆς γεννήσεως τῶν θεῶν Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου, ed. J. A. CRAMER, *Anecdota Graeca e codd. manuscriptis Bibliothecae Regiae Parisiensis*, vol. III, Oxford, 1841, σσ. 101₁₂-113₁₃ [από cod. Paris. gr. 2556, ff. 30r-34r – πρβλ. SCIARRA, *La tradizione degli scholia iliadici*, σ. 44 & n. 82] ≈ P. MATRANGA, *Anecdota Graeca e MSS Bibliothecis Vaticana, Angelica, Barberiana, Vallicelliana, Medicea, Vindobonensi*, vol. II, Roma, 1850, σσ. 364-371 [από cod. Rom. Angelicus 122, βλ. P. FRANCHI DE' CAVALIERI – G. MUCCIO, “Index codicum graecorum Bibliothecae Angelicae”, *SIFC* 4 (1896), 33-184, [ανατύπ. στο CHRISTA SAMBERGER (επιμ.), *Catalogi Codicum Graecorum qui in minoribus Bibliothecis Italicis asservantur*, vol. II, Lipsiae 1968, σσ. 162-63] [WENDEL, RE, no. 20]
7. Ἐξήγησις τοῦ σοφωτάτου γραμματικοῦ Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου εἰς τὰ Ἔργα καὶ τὰς Ἡμέρας τοῦ Ἡσιόδου, ed. TH. GAISFORD, *Poetae Minores Graeci*, vol. II, Lipsiae, 1823, σσ. 10-447. [παραδίδονται ἀπὸ 6 κώδ., βλ. *Pinakes*, μεταξύ των οποίων και ο περίφημος *Ambros. gr. 886 (C 222 inf)*, ff. 176-180, βλ. MARTINI-BASSI, *Catalogus cod. Bibl. Ambros.*, σ. 987] [WENDEL, RE, no. 7]
8. Τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων Ἰωάννου διακόνου τοῦ Πεδιασίμου σχόλια περιφραστικά μετὰ τῆς τεχνολογίας αὐτοῦ καὶ Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου ἐξήγησις εἰς τὴν τοῦ Ἡσιόδου *Ἀσπίδα*, ed. TH. GAISFORD, *Poetae Minores Graeci*, vol. II, Lipsiae, 1823, σσ. 499 (sic= 609)-654. (dubium ?) [δυστυχῶς ο Gaisford τα ἐκδίδει χωρὶς να τα ἔχει διαχωρίσει] [WENDEL, RE, no. 45]
9. <Σχόλια εἰς Πίνδαρον>, cod. Vatic. gr. 1312, ff. ? [WENDEL, RE, no. 8]
10. Εἰς τὸν Λυκόφρονα σχόλια Ἰσαακίου (sic – βλ. ὅμως παρακάτω επιστ. αρ. 21, σ. 38) γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου, ed. G. MÜLLER, *Ἰσαακίου καὶ Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου Σχόλια εἰς Λυκόφρονα*, Lipsiae, 1811, σσ. 247-1050· ed. E. SCHEER, *Lycophronis Alexandra*, vol. II: *Scholia continens*, Berlin, 1908 [ανατύπ. Berlin, 1958]· βλ. και ISABEL GUALANDRI, *Index nominum propriorum quae in Scholiis Tzetziadis ad Lycophronem laudantur*, Milano, 1962 & *Index glossarum quae in Scholiis Tzetziadis ad Lycophronem laudantur*, Milano, 1965· οἱ πιο σημαντικές ἐκδόσεις τοῦ κειμένου τῆς *Ἀλεξάνδρας* εἶναι: L. BACHMANN, *Lycophronis Alexandra*, Lipsiae, 1830 – E. SCHEER, *Lycophronis Alexandra*, vol. I, Berlin, 1908 [ανατύπ. Berlin, 1958] – G.W. MOONEY, *The Alexandra of Lycophron, With English Translation and Explanatory Notes*, London, 1921 [ανατύπ. New York, 1979] – L. MASCIALINO, *Lycophronis Alexandra*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum & Romanorum Teubneriana], Stuttgartiae & Lipsiae, 1964 – Βλ. τῶρα A. HURST (ἀρχαῖο κείμεν.-εἰσαγωγή) – ΦΑΝΗ ΠΑΪΔΗ (μτφρ.-σημ.), *Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρα*, Ἀθήνα, 2004. [WENDEL, RE, no. 12]
11. <Ioannis Tzetzae scholia ad Aeschyli *Prometheam, Septem ad Thebas, et Persas*>, cod. Escur. gr. E I 17 (de Andres 286) (απολεσθεὶς ο κώδικας), ff. 61r-138v; [βλ. GR. DE ANDRES, *Catalogo de los codices griegos desaparecidos de la Real Biblioteca de el Escorial*, El Escorial, 1968, σ. 128] = κώδ. *Ἰβήρων* 161, ff. 32r-85v [βλ. SP. LAMPROS, *Catalogue of the Greek MSS in Mt. Athos*, II, 1900, σσ. 41-42]· ed. O.L. SMITH, *Scholia graeca in Aeschylum, quae exstant omnia*, Pars II, fasc. 2: *Scholia in Septem adversus Thebas continens*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum & Latinorum Teubneriana], Leipzig, 1982. [κώδ. *Ἰβήρων* = siglum I]. [πιθανότατα ο Τζέτζης εἶναι ο συντάκτης τοῦ γνωστοῦ λεγομένου A commentary] [WENDEL, RE, no. 9]
12. <Ioannis Tzetzae scholia ad Euripidis *Hecubam, Orestem, et Phoenissas*>, cod. Vat. Urbin. gr. 142. [βλ. STORNAJOLO, *Cod. Urbin. graeci*, σσ. 272-74, ὑπάρχει και η μαρτυρία των 10 πολιτικῶν στίχων τοῦ Τζέτζη-προσθήκη τοῦ γραφέα] = cod. Vat. gr. 909 [βλ. SCHREINER, *Cod. Vatic. Graeci 867-932*, σσ. 106-109]. Πρβλ. Cod. Salamantin. M 31 (olim 1-1-18), f. 117: Ἰσαακίου τοῦ Τζέτζου ἐξήγησις εἰς τὸν Εὐριπίδην. [GRAUX- MARTIN, *Notices sommaires des*

- mss grecs d'Espagne & de Portugal*, σ. 158· βλ. τώρα A. TOVAR, *Catalogus codicum graecorum Universitatis Salamantinae*, Salamanca, 1963, σσ. 21-25, ιδ. σ. 23] [WENDEL, RE, no. 10]
13. <Σχόλια εἰς Σοφοκλῆν>, **cod. Neapol. gr. II F 9**, fol. 154v. [βλ. BEVILACQUA στη βιβλιογραφία παρακάτω – για τον κώδ. βλ. FORMENTIN, *Catalogus cod. graec. bibl. Neapol.*, vol. II, σ. 129, όπου όμως καμία αναφορά σε Τζέτζη]
14. <Prolegomena de comoedia> Βίβλος Ἀριστοφάνους Τζέτζην φορέους ὑποφήτην (proemium I) – (proemium II), ed. B. KEIL, “Ioannis Tzetzae scholiorum in Aristophanem prolegomena”, *Rheinisches Museum für Philologie* 16 (1848), 108-257, κείμεν. στις σσ. 110-22· ed. G. KAIBEL, *Comicorum Graecorum Fragmenta*, Berlin, 1958, σσ. 24-33· ed. W.J.W. KOSTER, *Prolegomena de Comoedia*, [Scholia in Aristophanem, IA], Groningen, 1975, σσ. 22-38. [WENDEL, RE, no. 22]
15. <Prolegomena de poesia bucolica> Anecdoton Estense III, ed. C. WENDEL, *Scholia in Theocritum vetera*, Teubner, Lipsiae, 1914, σσ. 7-13. [WENDEL, RE, no. 23]
16. Τοῦ σοφωτάτου Τζέτζου ἐξήγησις εἰς τὸν Ἀριστοφάνην: εἰς Ἀριστοφάνους Πλοῦτον, edd. LYDIA MASSA-POSITANO, O. HOLWERDA, W.J.W. KOSTER, *Jo. Tzetzae Commentarii in Aristophanem*, Pars IV, fasc. I: *Prolegomena et Commentarium in Plutum*, [Scripta Academica Groningiana, IV.1], Groningen-Amsterdam, 1960 † εἰς Ἀριστοφάνους Νεφέλας, edd. LYDIA MASSA-POSITANO, O. HOLWERDA, W.J.W. KOSTER, *Jo. Tzetzae Commentarii in Aristophanem*, Pars IV, fasc. II: *Commentarium in Nubes*, [Scripta Academica Groningiana, IV.2], Groningen-Amsterdam, 1960 † εἰς Ἀριστοφάνους Βατράχους, Ὀρνίθας καὶ ὑπόθεσις Ἰππέων δράματος, edd. LYDIA MASSA-POSITANO, O. HOLWERDA, W.J.W. KOSTER, *Jo. Tzetzae Commentarii in Aristophanem*, Pars IV, fasc. III: *Commentarium in Ranas et in Aves, Argumentum Equitum*, [Scripta Academica Groningiana, IV.3], Groningen-Amsterdam, 1964. [WENDEL, RE, no. 11]
17. Σχόλια εἰς τὰ τοῦ Νικάνδρου Θηριακὰ ὑπὸ Τζέτζου, ed. U. CATS BUSSEMAKER, *Scholia in Theocritum auctiora .../ Scholia et Paraphrases in Nicandrum et Oppianum*, Paris, 1878, σσ. 173-202. [WENDEL, RE, no. 13]
18. Σχόλια εἰς τὰ τοῦ Νικάνδρου Ἀλεξιφάρμακα, ed. M. GAYMONAT, *Scholia in Nicandri Alexipharmaca cum glossis*, Milano, 1974. [κάποια ἀπὸ σωζόμενα σχόλια εἶναι & τοῦ Τζέτζη, βλ. ιδ. 2e, 2f, 394c, 568b] [WENDEL, RE, no. 13]
19. Σχόλια εἰς τὰ τοῦ Ὀππιανοῦ Ἀλιευτικὰ ὑπὸ Τζέτζου καὶ ἐτέρων, ed. U. CATS BUSSEMAKER, *Scholia in Theocritum auctiora .../ Scholia et Paraphrases in Nicandrum et Oppianum*, Paris, 1878, σσ. 260-364. [WENDEL, RE, no. 14]
20. <Παράφρασις εἰς τὰ Ὀππιανοῦ κυνηγετικὰ ὑπὸ Τζέτζου, tit. cod. Royal 16 D XII>, **cod. Escur. gr. 595 (olim Λ IV 4) (απολεσθεῖς)**, ff. ; [βλ. DE ANDRES, *Catalogo de los cod. Griegos desaparecidos*, σ. 271] = **cod. Royal 16 D XII**, Pars 03 ff. 157-214v [βλ. S. MCKENDRICK, *The British Library. Summary Catalogue of Greek Manuscripts*, I, London, 1999, σ. 247] = **cod. Yale University 269 (PILAR 2027; LA SEO 11-38)**, ff. 120-176v [βλ. B. A. SHAILOR, *Catalogue of Medieval and Renaissance Manuscripts in the Beinecke Rare Book and Manuscript Library, Yale University*, Vol. II: *MSS 251-500*, [Medieval & Renaissance Texts & Studies, 48], Binghamton (New York), 1987, σσ. 35-37] **[SPURIUM – εἶναι ἡ παράφραση τοῦ Εὐτεκνίου]**
21. <Σχόλια εἰς Θουκυδίδην>, ed. C. HUDE, *Scholia in Thucydidem ad optimos codices collata*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum & Romanorum Teubneriana], Lipsiae, 1927 [ανατύπ. New York, 1973]· ed. MARIA JAGODA LUZZATTO, *Tzetzes lettore di Tucidide. Note autografe sul Codice Heidelberg Palatino Greco 252*, [Paradosis, 1], ed. Dedalo, Bari, 1999. [WENDEL, RE, no. 15]
22. <Σχόλια εἰς Ἡρόδοτον>, ed. MARIA JAGODA LUZZATTO, “Note inedite di Giovanni Tzetzes e restauro di antichi codici alla fine del XIII secolo: Il problema del Laur. 70,3 di Erodoto”, εἰς: G. PRATO (ed.), *I manoscritti greci tra riflessione e dibattito. Atti del V*

- colloquio internazionale di paleografi greca (Cremona 4-10 ottobre 1998)*, Firenze, 2000, σσ. 633-54 & 5 tav.
23. <Ioannis Tzetzae commentarius in Ptolemaei expeditos canones>, **cod. Paris. gr. 2162**, ff. 211r-235r; [βλ. OMONI, *Inventaire Sommaire*, II, σ. 207] [WENDEL, RE, no. 16] [SPURIUM: έργο είναι του Στεφ. Αλεξανδρείας, βλ. WILSON, *Scholars*, σ. 191]
24. <Ιαμβική μετάφρασις (=παράφραση) τής Πτολεμαίου χωρογραφίας>, **(απολεσθείσα)** [WENDEL, RE, no. 42]
25. <Commentarius ad Porphyrii Εισαγωγή εις τας κατηγορίας Άριστοτέλους> Ίωάννου Τζέτζου εις πέντε φωνάς, **cod. Vindobon. Phil. gr. 300**, ff. 63r-81v [βλ. HUNGER, *Katalog*, I, σ. 394] = **cod. Neapol. gr. III AA 6**, ff. 59v-72v [βλ. M. MINIGI COLONNA, "Il Ms. Neapolitanus gr. III AA 6", *Nicolaus* 5 (1977), 325-64 [non inveni]· W. BÜHLER, *Zenobii Athoi Proverbia*, vol. I: *Prolegomena*, Göttingen, 1987, σσ. 179-87· ο S. CYRILLUS, *Codices graeci manuscripti Regiae bibliothecae Borbonicae*, vol. II, Neapoli, 1832, ανατύπ. Hildesheim – Zürich – New York, 1992, σσ. 199-202 δεν αναφέρεται στο έργο του Τζέτζη] = **cod. Ambros. gr. 237 (D 54 sup.)**, f. 36v (απόσπασμα)· ed. (τμημ.) CHR. HARDER, "Johannes Tzetzes' Kommentar zu Porphyrius *περί πέντε φωνών*", *BZ* 4 (1895), 314-18. [για το κείμεν. του Πορφυρίου, βλ. CAG IV.1] [WENDEL, RE, no. 17]
26. <Επιτομή Βιβλιοθήκης Απολλοδώρου>, ed. R. WAGNER, *Epitoma vaticana ex Apollodori Bibliotheca, Accedunt Curae mythographae de Apollodori fontibus*, Lipsiae, 1891, σσ. 1-76· ed. R. WAGNER, *Apollodori Bibliothecae Epitoma ex Epitoma Vaticana et fragmentis Sabbaiticis composita*, στον τόμο *Mythographi graeci*, vol. I: *Apollodorus, Pediasimus*, Teubner, Stuttgart & Lipsiae, 1925 [ανατύπ. 1996], σσ. xxv-xxxiii, βλ. ιδ. σ. xxix («Maxime igitur probabilis est conjectura Tzetzae epitomae Vaticanae auctorem esse ...» – η αραίωση του WAGNER) κείμεν. στις σσ. 171-237. [cod. Vat. gr. 950] [WENDEL, RE, no. 21]
27. <Tzetzae scholia in Hermogenem>, ed. J. A. CRAMER, *Anecdota Graeca e codd. Manuscriptis bibliothecarum Oxoniensium*, vol. IV, Oxford, 1836, σσ. 1-138· ed. CHR. WALZ, *Rhetores Graeci*, vol. III, 1832-36 [ανατύπ. Osnabrück, 1968], σσ. 670-686· πρβλ. Τοῦ αὐτοῦ Ίωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου, εις τὸ περὶ στάσεων Ἑρμογένους βιβλίον, **cod. Voss. gr. Q 1**, ff. 36v-38r [βλ. MEYER, *Codices Vossiani Graeci & Miscellanei*, σ. 92] – [φαίνεται πως δεν έχει διασωθεί ὄλο το έργο του Τζέτζη πάνω στον Ερμογένη. στις προαναφερθείσες δε εκδόσεις εκδίδονται αποσπάσματα μόνο. για τα χφφ βλ. **Pinakes**] [WENDEL, RE, no. 24]
28. <Tzetzae scholia in Aphthonii Progymnasmata>, **cod. Vindobon. Phil. gr. 130**, ff. 8r-83r. [μαζί με Ίω. Σαρδιανού & Ίω. Δοξαπατρή, βλ. HUNGER, *Katalog der griech. Hss*, I, σ. 238· πρβλ. H. RABE, *Io. Sardiiani Commentarium in Aphthoniis Progymnasmata*, Teubner, Lipsiae, 1928, σσ. vii-viii] [WENDEL, RE, no. 24]
29. Σχόλια εις τὰ ἐπιγράμματα ὑπὸ Τζέτζου καὶ ἐτέρων, ed. A. CHR. LOLOS, "Antike Scholien zu Anthologia Graeca-Palatina", *Έλληνικά* 33 (1981), 374-381, κείμεν. στις σσ. 376-81. [**Dubium** – για το θέμα της κυριότητας, βλ. σ. 374 – για τα χφφ. που παραδίδουν τα σχόλια, βλ. **Pinakes**] [WENDEL, RE, no. 48]
30. <Σχόλια εις τὸ περὶ εἰκόνων Φιλοστράτου ὑπὸ Τζέτζου, tit. cod. Royal 16 D XII>, inc.: "Ὅστις: τὸ, ὅστις μὴ ἀσπάζεται, ταυτὸν ὁ μὴ ἀσπαζόμενος· καὶ ὁμοίως ἀτελές· ὡσπερ γὰρ τὸ μὴ ὁ ἀσπαζόμενος ... – des.: ... καὶ γὰρ στίλβειν ἔοικεν ὑπὸ τῆς ἐπιπολαζούσης αὐτῷ πιμελῆς: ~ τέλος τὸ περὶ εἰκόνων Φιλοστράτου, **cod. Ambros. gr. 941 (D 213 inf.)** [βλ. MARTINI-BASSI, *Catalogus cod. gr. Bibl. Ambros.*, σ. 1041] = **cod. Royal 16 D XII**, Pars 03 ff. 215r-265r [βλ. S. MCKENDRICK, *The British Library. Summary Catalogue of Greek Manuscripts*, I, London, 1999, σ. 247] [**SPURIUM** – Μάλλον είναι του Μοσχόπουλου, πρβλ. **Cod. Laurent. Plut. 59, 44**, βλ. BANDINI, *Catalogus*, II, col. 573] [WENDEL, RE, no. 47]

31. <Joannis Tzetzae fragmentum de urinis>, **cod. Par. gr. 2320**, f. 16v = **cod. Bodl. Barocci 88**, f. 45r κ.ε. ≈ **cod. Vat. Reg. gr. 182**, f. 40 κ.ε. [βλ. OMONI, *Inventaire Sommaire*, II, σ. 238 – COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues*, col. 153, item 4a – H. DIELS, “Die Handschriften der antiken Ärzte”, *Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften, philosoph.-historische Klasse*, 1907, ανατύπ. 1970, II. Teil, σ. 81, s.v. Paulus Italus – STEVENSON, *Codices Manuscripti graeci Reginae Suecorum et Pii PP. II*, σ. 124, item 6 => στον **cod. Reg. 182** το κείμενο παραδίδεται υπό το όνομα του Ιπποκράτους, αλλά σύμφωνα με τον Α. TOUWAIDE από τον οποίο μας δόθηκε η πληροφορία αυτή σε επικοινωνία, και στους 3 κώδικες πρόκειται για υστεροβυζαντινά ιατροσόφια και όχι γνήσια ιπποκρατικά *fragmenta*] [**SPURIUM**] [WENDEL, RE, no. 54]

II) TRACTATI GRAMMATICI

1. Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου περὶ ἐγκλιτικῶν μορίων, inc.: Ἀναγκαῖον δὲ περὶ τῶν ἐγκλινομένων λέξεων διαλαβεῖν ... – des.: ... οὐδέποτε γὰρ τετάρτη ἀπὸ τέλους ὀξεῖα ἀποπίπτει, **cod. Laurent. Plut. 55, 7**, ff. 307v-308v [BANDINI, *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vol. II, col. 263] = **cod. Ottobon. gr. 384**, ff. 306v-311; [FERRON-BATTAGLINI, *Cod. Graeci Ottoboniani*, σ. 198] = **cod. Cremon. 160**, ff. 103r-v; [MARTINI, *Catalogo di Mss greci esistenti*, tom. Ib, σ. 309] [WENDEL, RE, no. 50]
2. Ἔτερα παραγγέλματα συντελοῦντα πρὸς ὀρθογραφίαν, inc.: Βάλλω, στέλλω, τίλλω, διὰ δύο λλ ... – des.: ... οὐδέποτε γὰρ τετάρτη ἀπὸ τέλους ὀξεῖα ἀποπίπτει, **cod. Laurent. Plut. 55, 7**, f. 308v [BANDINI, *Catalogus Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae*, vol. II, col. 263] [**DUBIUM** ? – ο BANDINI εικάζει ὅτι εἶναι τοῦ Τζέτζου, και θα μπορούσε ὄντως να εἶναι δικό του]

III) EPISTULAE

[WENDEL, RE, no. 26]

- ❖ Ἐπιστολαὶ Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, ed. TH. PRESSEL, *Joannis Tzetzae Epistolae, ex codd. Mss. Bibl. Reg. Paris. nunc primum...*, Tübingen, 1851, [ανατύπ. Adolf M. Hakkert Verlag, Amsterdam, 1964]· ed. P.A.M. LEONE, *Ioannes Tzetzae Epistulae*, Teubner, Leipzig, 1972· I. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ (εισαγ.-μτφρ.-σχόλ.), *Ἰωάννης Τζέτζης, Ἐπιστολαί*, [Κείμενα Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, 3], εκδ. Κανάκη, Αθήνα, 2001.
1. Τῷ εὐλαβεστάτῳ διακόνῳ κυρῷ Ἐπιφανίῳ τῷ ἀνεπιῷ τοῦ Σίδης, ed. LEONE, σσ. 1-4· A. I. HEINRICH, *Tzetzes Letters & Histories. A Sample in English Translation with Notes and Introduction*, M.A. Thesis, Department of Classics, Univ. of Oregon, 2009, σσ. 8-10, 35.
 2. Τῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κουκουμᾶ, ed. LEONE, σσ. 4-5.
 3. Τῷ ἀνεπιῷ τοῦ πρωτοβεστιαρίτου κυρῷ Μιχαήλ τῷ Βούρτζη, ed. LEONE, σσ. 5-6.
 4. Τῷ πρωτονοβελισσίμῳ κυρῷ Μιχαήλ τῷ Ταρωνίτῃ, ed. LEONE, σσ. 6-8.
 5. Τῷ λογαριαστῇ κυρῷ Πολυεύκτῳ, ed. LEONE, σ. 8.
 6. Τῷ σεβαστῷ κυρῷ Ἰσακίῳ τῷ Κομνηνῷ, ed. LEONE, σσ. 9-15.
 7. Ὡς ἀπὸ τινος διακόνου πρὸς ἐπίσκοπον, ed. LEONE, σσ. 15-16.
 8. Τῷ Καλοραβδᾶ κυρῷ Ἀνδρονίκῳ, ed. LEONE, σσ. 16-17.
 9. Ὡς ἀπὸ τινὸς ξένου πρὸς τὸν τοῦ Παντεπόπτου ἡγούμενον, ed. LEONE, σσ. 17-18.
 10. Τῷ γλυκυτάτῳ ἀδελφῷ κυρῷ Ἰσακίῳ θανόντι ἐν Ῥόδῳ ἐν τῷ ὑποστρέφειν ἐκ τῆς μιαρᾶς ἐστρατείας τοῦ Χάλεπ, ed. LEONE, σ. 19.
 11. Τῷ Γαληνῷ δουκὶ Θρακησίου ὡς ἀπὸ τινὸς εὐνούχου βαϊοῦλου πορφυρογεννήτου, ed. LEONE, σσ. 19-20.
 12. Πρὸς τινὰ γραμματικόν, ed. LEONE, σσ. 20-21.

13. Τῷ Γαβριηλακίτῃ⁴³ κυρῶ Μανουήλ, ed. LEONE, σσ. 21-24.
14. Τῷ κυρῶ Κωνσταντίνῳ τῷ χαρτοφύλακι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ed. LEONE, σσ. 25-27.
15. Τῷ πανιερωτάτῳ μητροπολίτῃ Πατρῶν ὡς ἀπό τινος, ed. LEONE, σσ. 28-29.
16. Πρὸς ἐπίσκοπον ἀξιοῦντα μετ' εὐγνωμοσύνης τὰ στελλόμενα παρ' αὐτοῦ δέχεσθαι καὶ Ἰωάννη τὸν Λέοντα ἐπιγράψαντα πρὸς ὃν ἐστέλλετο τὰ στελλόμενα, ed. LEONE, σσ. 29-31.
17. Πρὸς τινὰ γραμματικόν, ed. LEONE, σ. 31.
18. Τῷ μυστικῷ κυρῶ Νικηφόρῳ τῷ Σερβλίᾳ, ed. LEONE, σσ. 31-34.
19. Τῷ ἐπισκόπῳ Κλοκοτινίτζης κυρῶ Λέοντι, ed. LEONE, σσ. 34-37.
20. Ἦρωας ὑβρίζοντι λουτροκανθάρῳ, ed. LEONE, σ. 37.
21. Πρωτονοταρίῳ τῷ πατριαρχικῷ κυρῶ Βασιλείῳ τῷ Ἀχριδηνῶ, ἐν τῇ εἰς τὸν Λυκόφρονα ἐξηγήσει Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου ἐπιγραφήν εὐρόντι Ἰσαακίου τοῦ Τζέτζου καὶ ἀπορουμένῳ, ed. LEONE, σ. 38.
22. Τῷ κυρῶ Θεοδωρίτῳ τῷ Κοτέρτζῃ, ed. LEONE, σσ. 39-40.
23. Τῷ αὐτῷ, ed. LEONE, σσ. 40-41.
24. Τῷ τοῦ πρωτοβεστιάριου ἀνεπιῶ κυρῶ Ἀλεξίῳ Ἀριστοτέλους Ἠθικά στείλαντι ἐπιγεγραμμένα Χορίκιος, ed. LEONE, σ. 42.
25. Τῷ αὐτῷ, ed. LEONE, σ. 43.
26. Τῷ αὐτῷ πεπομφότι στασιῶντα ἡμίονον, ed. LEONE, σσ. 42-43.
27. Τῷ αὐτῷ, ed. LEONE, σ. 43.
28. Τῷ ἀνεπιῶ τοῦ πρωτοβεστιάριου τοῦ Ψύλλου, ed. LEONE, σσ. 43-44.
29. Τῷ ἀνεπιῶ τοῦ πρωτοβεστιάριου κυρῶ Ἀλεξίῳ, ed. LEONE, σσ. 44-45.
30. Τῷ Πατριάρχῃ Μιχαήλ ὡς ἀπό τινός, ed. LEONE, σσ. 45-46.
31. Τῷ ἀνεπιῶ τοῦ πρωτοβεστιάριου κυρῶ Ἀλεξίῳ γενομένῳ κοκκιαρίῳ, ed. LEONE, σσ. 46-47.
32. Τῷ κυρῶ Στεφάνῳ τῷ διδασκάλῳ, ed. LEONE, σσ. 47-48.
33. Τῷ Αὐτορειανῷ κυρῶ Θεοδοσίῳ, ed. LEONE, σ. 48.
34. Τῷ ἀνεπιῶ τοῦ πρωτοβεστιάριου κυρῶ Ἀλεξίῳ, ed. LEONE, σσ. 49-50.
35. Φίλῳ ἀξιῶσαντι γράψαι ἱκετηρίαν κομπὴν ἀττικίζουσαν, ed. LEONE, σσ. 50-51.
36. Τῷ ἀνεπιῶ τοῦ πρωτοβεστιάριου κυρῶ Ἀλεξίῳ, ed. LEONE, σσ. 51-52.
37. Τῷ Ζαβαρειώτῃ κυρῶ Γρηγορίῳ, ed. LEONE, σ. 52.
38. Τῷ διακόνῳ κυρῶ Λέοντι τῷ Χαρσιανίτῃ, ed. LEONE, σσ. 53-56.
39. Τῷ αὐτῷ γεγονότι μητροπολίτῃ Δρίστρας, ed. LEONE, σσ. 42-43· J. SHEPARD (αγγλ. μτφρ. – σημ.), “Tzetzes' Letters to Leo at Dristra”, *BF* 6 (1979), 191-239, ἐδῶ σσ. 192-93, 199-200.
40. Τῷ ἀνεπιῶ τοῦ πρωτοβεστιάριου κυρῶ Ἀλεξίῳ, ed. LEONE, σσ. 58-59.
41. Τῷ πατριαρχικῷ ὑπομιμήσκοντι, ed. LEONE, σσ. 59-60.
42. Τῷ βασιλικόν λόγον, βασιλικόν ἐπιτάφιον τινὸς τοῦ Τζέτζου φίλων ἀποσυλήσαντι καὶ ὡς οἰκεῖον μεταποιήσαντι, τέλος καὶ τὰς ἐξηγήσεις σφετεριζομένῳ τοῦ Τζέτζου, μᾶλλον δὲ τὴν Λυκόφρονος, καὶ μετ' αὐτῆς ἐρμηνεύοντι καὶ τῷ Μεσαρίτῃ χολανάντι ἀνθ' ὧν τοῦτον ἐξήλεγε εἰπών· τοῦ Τζέτζου ἐστὶν ἡ ἐξήγησις καὶ ἡ δύναμις ὧν ἐρμηνεύεις ῥητῶν, ed. LEONE, σσ. 60-63.
43. Τοῖς δυσὶ τῆς σεβαστοκρατορίσεως γραμματικοῖς, ed. LEONE, σ. 63.
44. Τῷ Ἀλωπῷ κυρῶ Γεωργίῳ, ed. LEONE, σ. 64.

⁴³ Για τις αναφορές στο πρόσωπό του σε σχόλια στον περίφημο cod. Ambros. C 222 inf. (Graecus 886), φ. 42v, βλ. C. M. MAZZUCCHI, “Ambrosianus C 222 inf. (Graecus 886): il codice e suo autore”, *Aevum* 77 (2003), 263-75· 78 (2004), 411-40, εἰδ. σ. 429.

45. Τῷ πρωτοψάλτῃ Ὀστέω, ed. LEONE, σ. 64.
46. Τῷ κραταιῷ καὶ ἀγίῳ ἡμῶν αὐτοκράτορι τῷ Κομνηνῷ κυρῷ Μανουήλ τῷ πορφυρογεννήτῳ, ed. LEONE, σσ. 65-67.
47. Τῷ λογαριαστῇ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Σμενιώτῃ⁴⁴, ed. LEONE, σσ. 67-68.
48. Τῷ ἀρχιεπὶ τῷ κυρῷ Μιχαήλ, ed. LEONE, σσ. 68-69.
49. Τῷ μοναχῷ κυρῷ Θεοστηρίκῳ, ed. LEONE, σσ. 69-70.
50. Τῷ ἀγιωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἐφέσου κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κολπωτῷ, ed. LEONE, σσ. 71-2.
51. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς τοῦ Παντοκράτορος μονῆς κυρῷ Ἰωσήφ, ed. LEONE, σσ. 72-73.
52. Ὡς ἀπό τινος πρὸς τινά, ed. LEONE, σ. 73.
53. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς τοῦ Παντοκράτορος μονῆς, ed. LEONE, σ. 74.
54. Τῷ αὐτῷ, ed. LEONE, σσ. 74-75.
55. Τῇ πορφυρογεννήτῳ κυρᾷ Ἄννα τῇ καισαρίσση, ed. LEONE, σσ. 75-77.
56. Τῇ σεβαστοκρατορίσση κυρᾷ Εἰρήνῃ, ed. LEONE, σσ. 77-79.
57. Τῷ Μεγαλωνᾷ τῷ ἐκ προσώπου τῆς αὐγούστης καὶ ἀγίας ἡμῶν δεσποίνης τῷ Τζέτζη περὶ συγγραμμάτων μηνύοντι, ed. LEONE, σσ. 79-84.
58. Τῷ κραταιῷ καὶ ἀγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ κυρῷ Μανουήλ τῷ πορφυρογεννήτῳ, ed. LEONE, σσ. 84-86.
59. Τῇ συζύγῳ τοῦ μεγάλου ἐταιρειάρχου ὅτε οἱ Ἄλαμανοὶ ἤλθον κατὰ τῆς πόλεως, ed. LEONE, σσ. 87-88.
60. Τῷ Τριφύλῃ, ed. LEONE, σσ. 88-90.
61. Τῷ αὐτῷ, ed. LEONE, σσ. 90-92.
62. Ἀπαιδεύτου πατρί, ed. LEONE, σ. 92.
63. Τινὶ διαβολεῖ, ed. LEONE, σ. 92.
64. Τινὶ μωμοσκόπῳ, ed. LEONE, σ. 92.
65. Τῷ Τριφύλῃ, ed. LEONE, σ. 93.
66. Τῷ ἀγιωτάτῳ μητροπολίτῃ Δρίστρας, ed. LEONE, σσ. 93-96· SHEPARD, “Tzetzes’ Letters to Leo at Dristra”, *ό.π.*, 193-196, 200-201.
67. Τῷ Ἡλιοπάλῳ, ed. LEONE, σσ. 96-97.
68. Τῷ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Κοτέρτζη, ed. LEONE, σ. 98.
69. Τῷ Βασιλάκῃ κυρῷ Ἰωάννη, ed. LEONE, σ. 98.

Δευτέρα συναγωγή τινῶν τοῦ Τζέτζου ἐπιστολῶν

70. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς τοῦ Παντοκράτορος μονῆς κυρῷ Ἰωσήφ, ed. LEONE, σσ. 99-100.
71. Τῷ μεγαλοεπιφανεστάτῳ ἀναγραφεῖ τῶν ἐπισκέψεων τοῦ Ἀντιφωνητοῦ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Ἰσμενιώτῃ, ed. LEONE, σσ. 101-103.
72. Τῷ υἱῷ τοῦ Κοστομύρη κυρῷ Θεοδώρῳ, ed. LEONE, σσ. 103-106.
73. Τῷ Βασιλάκῃ κυρῷ Ἰωάννη, ed. LEONE, σσ. 106-107.
74. Τῷ τοῦ βασιλέως ἱατρῷ κυρῷ Βασιλείῳ Μεγίστῳ, ed. LEONE, σσ. 108-109.
75. Τῷ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Τριφύλῃ, ed. LEONE, σσ. 109-111.
76. Τῷ μεγαλοεπιφανεστάτῳ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κοστομοῦ (*lege* Κοστομύρου), ed. LEONE, σσ. 112-113.
77. Τῷ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Ἰσμηνιώτῃ, ed. LEONE, σσ. 114-116.
78. Ἐπιστολὴ εἰρωνικὴ δριμεία. Ὁ ἀμαθὴς Τζέτζης τῷ τὴν Ἑρμοῦ τέχνην ἄκρως ἐξησκηκότῃ Πελαγονίτῃ ὄν αἰ Ἀθηναί βωῶσι καὶ Κολοφῶν, ed. LEONE, σσ. 116-117.

⁴⁴ Ὁ Ἰωάννης Σμενιώτης, *λογαριαστής*, πιθανότατα συνδέεται συγγενικά με τον Μάξιμο Σμενιώτη, 2 λύσεις στις θεολογικές απορίες του οποίου ἔδωσε ο Μιχ. Γλυκάς.

79. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς τοῦ Παντοκράτορος μονῆς κυρῷ Ἰωσήφ, ed. LEONE, σσ. 117-118.
80. Τῷ ἀγιωτάτῳ μητροπολίτῃ Δρίστρας, ed. LEONE, σσ. 119-120· SHEPARD, “Tzetzes’ Letters to Leo at Dristra”, *ό.π.*, 196-198, 201.
81. Τῷ νοσοκόμῳ τοῦ ἰατρείου τοῦ Παντοκράτορος, ed. LEONE, σ. 121.
82. Τῷ ἀγιωτάτῳ μητροπολίτῃ Δρίστρας, ed. LEONE, σ. 122· SHEPARD, “Tzetzes’ Letters to Leo at Dristra”, *ό.π.*, 198-199, 201.
83. Τῷ ἀδελφῷ τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Ἐφέσου τῷ ἐπισκόπῳ Δαλισανδοῦ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ φιλοσόφῳ, ed. LEONE, σσ. 123-125.
84. Τῷ θεοφιλεστάτῳ ἱερομνήμονι, ed. LEONE, σ. 125.
85. Τῷ Κλάδωνι κυρῷ Γεωργίῳ, ed. LEONE, σσ. 126-127.
86. Τῷ σεβαστῷ κυρῷ Θεοδώρῳ τῷ Καματηρῷ, ed. LEONE, σ. 127.
87. Τῷ αὐτῷ, ed. LEONE, σ. 127.
88. Τῷ Ῥαδηνῷ κυρῷ Ἰωάννη, ed. LEONE, σ. 128.
89. Τοῖς σεβαστοῖς τοῖς υἱοῖς τοῦ Καματηροῦ, ed. LEONE, σσ. 129-130.
90. Τῷ σεβαστῷ κυρῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ υἱῷ τοῦ Καματηροῦ, ed. LEONE, σσ. 130-131.
91. Τῷ γραμματικῷ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Μιτζαλᾶ, ed. LEONE, σ. 131.
92. Τῷ γραμματικῷ τοῦ φύλακος, ed. LEONE, σσ. 131-134.
93. Τῷ Παντεχνῆ κυρῷ Ἀλεξίῳ, ed. LEONE, σσ. 134-136.
94. Τῷ Κλάδωνι κυρῷ Γεωργίῳ, ed. LEONE, σσ. 136-138.
95. Τῷ ἀγιωτάτῳ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης κυρῷ Βασιλείῳ τῷ Ἀχριδιώτῃ, ed. LEONE, σσ. 138-140.
96. Τῷ εὐλαβεστάτῳ διακόνῳ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Βαθυρρείτῃ, ed. LEONE, σ. 141.
97. Τῷ αὐτοκράτορι κυρῷ Μανουήλ τῷ πορφυρογεννήτῳ, ed. LEONE, σσ. 141-142.
98. Τοῖς οἰκονόμοις μονῆς τῆς τοῦ Παντοκράτορος, ed. LEONE, σσ. 142-144.
99. Τοῖς ὠρειαρίοις τῆς τοιαύτης μονῆς, ed. LEONE, σσ. 145-146.
100. Τῷ γραμματικῷ κυρῷ Νικηφόρῳ, ed. LEONE, σσ. 146-147.
101. Τῷ κυρῷ Δημητρίῳ τῷ ἐκ προσώπου τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἐπάρχου κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Δοῦκα καὶ Καματηροῦ, ed. LEONE, σσ. 147-148.
102. Τῷ θεοφιλεστάτῳ διδασκάλῳ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Κοτέρτζῃ, ed. LEONE, σσ. 148-149.
103. Τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ καὶ ἐπάρχῳ κυρῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ Καματηρῷ, ed. LEONE, σ. 149.
104. Ἰωάννης ὁ Τζέτζης τῷ σφῷ ἀνδραπόδῳ Δημητρίῳ Γοβίνῳ τῷ εὐωνυμῆ ἀποδράσκασαντι μὲν τῆς τοῦτου χειρὸς, ἐν δὲ τῇ Φιλίππου πόλει χορδεύοντι, ed. LEONE, σσ. 150-152.
105. Τῷ εὐλαβεστάτῳ διακόνῳ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Λαχανᾶ, ed. LEONE, σ. 152.
106. Τῷ οἰκουμηνικῷ διδασκάλῳ καὶ ἐκ προσώπου τοῦ πατριάρχου τῷ Θετταλῷ, ed. LEONE, σσ. 153-55.
107. Τῷ κυρῷ Νικήτῃ τῷ Πενταβουνίτῃ καὶ τῷ τούτου πατρί, ed. LEONE, σσ. 156-7.

IV) EPISTULARUM SCHOLIA ET COMMENTARIUS VEL CHILIADES

1. <Scholia et glossemata ad epistulas>, ed. LEONE, *Ioannes Tzetzae Epistulae*, σσ. 158-174.
2. Ἱστορίαι Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου ὧν περ ἐμνήσθη ἐν μιᾷ τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν, ed. TH. KIESSLING, *Ioannis Tzetzae Historiarum Variarum Chiliades*, Lipsiae, 1826· ed. P.A.M. LEONE, *Ioannes Tzetzae Historiae (Chiliades)*, Liberia Scientifica Editrice, Naples, 1968. [WENDEL, RE, no. 27]
3. <Scholia et glossemata ad Historias>, ed. P.A.M. LEONE, *Ioannes Tzetzae Historiae (Chiliades)*, Naples, 1968, σσ. 545-602. [WENDEL, RE, no. 28]

V) ORATIONES

1. Χαριστήριος λόγος πρὸς τὸν Πατριάρχην κῦρ Ἰωάννην (scil. Ἰω. Θ' Ἀγαπητό, 1111-1134), ed. Β.Λ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, "Inedita Tzetziana. Δύο ανέκδοτοι λόγοι του Ἰωάννου Τζέτζη", *Ελληνικά* 33 (1981), 178-84, ιδ. σσ. 180-181.
[WENDEL, RE, no. 41]
2. <παραμυθητικός λόγος εἰς ἀνώνυμον>, ed. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, "Inedita Tzetziana", σσ. 183-184.

VI) VERSUS

VERSUS DIDACTICI

1. Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου διδασκαλία σαφειστάτη περὶ τῶν ἐν στίχοις μέτρων ἀπάντων· διὰ στίχων πολιτικῶν· τὰ δὲ προοίμια μόνα συντέθεινται διὰ στίχων ἠρωϊκῶν ὁμοίως καὶ ὁ ἐπίλογος, ed. J. A. CRAMER, *Anecdota Graeca e codd. Manuscriptis bibliothecarum Oxoniensium*, vol. III, Oxford, 1836 [ανατύπ. Hakkert, Amsterdam, 1963], σσ. 302-333. [το ἔργο παραδίδουν αὐτούσιο ἢ τμημ. 19 χφφ., βλ. *Pinakes* – στα περισσότερα αποδίδεται στον Τζέτζη, ὥστε δὲν ὑπάρχει φαινομενικά λόγος νὰ ἀμφιβάλλουμε γιὰ γνησιότητά του· βλ. ὁμῶς WENDEL – τὸ ἀπόσπασμα *Περὶ τῶν δισυλλάβων ποδῶν* που παραδίδει ὁ *cod. Brit. Museum Add. 5118*, σ. 331, βλ. RICHARD, *Inventaire des Mss grecques du Brit. Mus.*, σ. 4, δὲν εἶναι παρὰ ἀπόσπ. τοῦ ἔργου = ed. CRAMER, σ. 311, στίχ. 11-23].
[WENDEL, RE, nos. 25, 51]
2. Τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου στίχοι περὶ διαφορᾶς ποιητῶν· λογιζέσθωσαν δὲ μὴ ὡς στίχοι, ἀλλ' ὥσπερ συντάγματα καταλογάδην γραφόμενα – Τοῦ αὐτοῦ ἴαμβοι τεχνικοί περὶ κωμωδίας – Περὶ τραγικῆς ποιήσεως, ed. J. A. CRAMER, *Anecdota Graeca e codd. Manuscriptis bibliothecarum Oxoniensium*, vol. III, Oxford, 1836 [ανατύπ. Hakkert, Amsterdam, 1963], σσ. 334-349· ed. G. KAIBEL, *Comicorum Graecorum Fragmenta*, Berlin, 1958, σσ. 34-49· ed. W.J.W. KOSTER, *Prolegomena de Comoedia*, [Scholia in Aristophanem, IA], Groningen, 1975, σσ. 84-109· ed. GIOVANNA PACE, *Giovanni Tzetzes, La poesia tragica, edizione critica, traduzione e commento*, Napoli, 2011.
3. Τοῦ φιλοσόφου Κυρίου Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου περὶ ῥημάτων ἀύθυποτάκτων στίχοι πολιτικοί, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, "Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου περὶ ῥημάτων ἀύθυποτάκτων στίχοι πολιτικοί", *NE* 16 (1922), 191-97. [*Spurium* = ἀποδίδεται εσφαλμένα σὲ Τζέτζη, εἶναι τοῦ Νικ. Σεργῶν, βλ. λήμμα]
[WENDEL, RE, no. 49]

VERSUS HISTORICI ET ALII

4. Ἰαμβικοί πρὸς βασιλέα κταθέντα θρηνητικοί, ed. R. BROWNING, "The Death of John II Komnenos", *Byz* 31 (1961), [*Hommage à G. Ostrogorsky*], 229-35, κείμεν. στις σσ. 232-33· ed. MELINA ARCO MAGRÌ, "Il carne inedito di Giovanni Tzetzes *De imperatore occiso*", *Bollettino del Comitato per la preparazione dell' Edizione Nazionale dei Classici Greci e Latini della Accademia Nazionale dei Lincei* 9 (1961), 73-75.
[WENDEL, RE, no. 32]
5. Στίχοι τοῦ Τζέτζου ἴαμβοι κλιμακωτοὶ πρὸς τὸν βασιλέαν κῦριν Μανουήλ ἐπιτάφιοι, ed. P. MATRANGA, *Anecdota Graeca e MSS Bibliothecis Vaticana, Angelica, Barberiana, Vallicelliana, Medicea, Vindobonensi*, vol. II, Roma, 1850, σσ. 619-622. [ὁ Μ. δὲν ἀναφέρει κώδ. που χρησιμοποίησε => *cod. Rom. Vallicel. 22 & 206, cod. Vatic. gr. 949*]
[WENDEL, RE, no. 31]
6. Ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ Καματηροῦ κυροῦ Θεοδώρου· στίχοι δίχρονον μὴ ἔχοντες, ed. S. PÉTRIDÈS, "Építaphe de Théodore Kamateros", *BZ* 19 (1910), 7-10. [πρβλ. P. MAAS,

- “Zwei Noten zu dem Epitaph des Tzetzes auf Theodoros Kamateros”, *BZ* 19 (1910), 11 & E. KURTZ, “Johannes Tzetzes, Epitaph auf Theodoros Kamateros”, *BZ* 25 (1925), 144.] [WENDEL, RE, no. 30]
7. Στίχοι αὐθωροὶ καὶ πάντη ἀμελέτητοι γεγονότες κατὰ τε τοῦ Σκυλίτζη καὶ Γρηγορίου τοῦ βασιλικοῦ γραμματικοῦ ἐκείνου, εἰπόντων ἐκείνων μὴ δύνασθαι τὸν Τζέτζη στιχίζειν τι γενναῖον καὶ ἀξιεπαῖνον· οὐς ἅμα τῷ ἀκοῦσαι τῆ ὀρθοπνοῖα καίτοι συνεχόμενος ἐσχεδίασε, γράψαντος τούτους τοῦ καὶ τὸ μήνυμα εἰπόντος τοῦ ψόγου, ed. S. PÉTRIDÈS, “Vers inédits de Jean Tzetzes”, *BZ* 12 (1903), 568-70 [ἀπὸ cod. Par. gr. 2925, ὑπάρχει ὁμως καὶ στὸν cod. Marc. gr. 613] [WENDEL, RE, no. 33]
 8. Στίχοι τοῦ Τζέτζου κατὰ γυναικὸς σχεδογραφοῦσης, ed. S.G. MERCATI, “Giambi di Giovanni Tzetze contro una donna schedografa”, *BZ* 44 (1951), [= *Festschrift F. Dölger*], 416-18 [= IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 553-56]. [WENDEL, RE, no. 35]
 9. Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου στίχοι ἰαμβικοὶ (στὶς *Χιλιάδες*), inc.: Ἡ βίβλος Ἄλφα Τζετζικῶν πονημάτων ..., ed. P.A.M. LEONE, “Ioannis Tzetzae Iambi”, *RSBN N.S.* 6-7 (1969-70), 127-56, ἐδῶ σ. 134.
 10. Παίδων ἀγωγή συντελεστής τῷ νῦν βίω, inc.: Σύμπας πατὴρ ἄκουε τῶν Τζέτζου λόγων ..., ed. LEONE, “Ioannis Tzetzae Iambi”, σσ. 135-44.
 11. Τοῦ αὐτοῦ στίχοι ἠρωϊκοί, inc.: Τζέτζου ῥητορικῆς ἀδαήμενος ἦδε γε βίβλος ..., ed. LEONE, “Ioannis Tzetzae Iambi”, σ. 144.
 12. Στίχοι ἰαμβικοὶ τοῦ αὐτοῦ ἀμαθοῦς καὶ ἀρρητορεύτου, ὥσπερ φασὶν οἱ θειάζοντες, οἷα ῥήτορας οἴους Ἡρόδοτος λέγει βαρβαρωδεστέρους ἐθνέων ἀπάντων, inc.: Ὡ τὰς βεβήλους καὶ πεφυρμένας φύσεις ..., ed. LEONE, “Ioannis Tzetzae Iambi”, σσ. 145-46.
 13. <Scholia et glossemata>, ed. LEONE, “Ioannis Tzetzae Iambi”, σσ. 147-51.
 14. Στίχοι τοῦ Τζέτζου πρὸς τινὰ κόψαντα μέρος τοῦ τόμου τῶν στίχων αὐτοῦ εὐρών τοῦτον ἐν τῷ σακελλίου κελλίῳ, ἐγράφησαν δ' οὗτοι καὶ ἐκολλήθησαν εἰς τὸν τόμον ἐκεῖνον ἀντ' ἐκείνων τῶν κοπέντων, inc.: Τόμον σταλέντα τόνδε τῷ σακελλίῳ ... – des.: ... υἱοὺς βροτοῖς πρέπει γάρ, οὐ γεννᾶν ἕας, **cod. Laurent. Conv. Soppressi 627**, f. 20v. [WENDEL, RE, no. 34]
 15. Τοῦ μακαρίτου Τζέτζου αὐθωροὶ πρὸς τινὰ ἐρωτῶντα περὶ τοῦ ὄρνις, inc.: Πειρᾶ με τὸν γέροντα παιδίου τρόπον ... – des.: ... πολλὰ ἐλάχιστα, πολλὰ μικρὰ τυγχάνει, **cod. Ambros. gr. 886 (C 22 inf.)**, f. 218r.
 16. Εἰς Τύχην, ed. L. STERNBACH, “Spicilegium Laurentianum”, *Eos* 8 (1902), 65-86, ἰδ. σσ. 65-66. [ἀπὸ **cod. Laurent. Conv. Soppressi 627**, ff. 21r – **DUBIUM ?**]
 17. Ἐπὶ τῇ πρὸς τὸ χεῖρον μεταβολῇ τῶν πραγμάτων, ed. STERNBACH, “Spicilegium Laurentianum”, σ. 66. [ἀπὸ **cod. Laurent. Conv. Soppressi 627**, ff. 21r – **DUBIUM ?**]
 18. <Εὐχαριστήριον ποίημα>, inc.: Ἐπὶ τοιοῦτοις οἴμοι οὐσο (sic) βαρὸς τις ἦν ..., **cod. Bodl. Misc. 188**, f. 304v [COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues*, col. 741] = **cod. Paris. gr. 2644**, f. 250r [OMONT, *Inventaire Sommaire*, III, σσ. 17-18] [WENDEL, RE, no. 38]
 19. Στίχοι ἠρωϊκοί, inc.: Ἦν ὅτε ῥωμαϊκὴν ὑπὸ Αὐσονιτῶν πλατανιστῶν ..., **cod. Bodl. Misc. 188**, f. 306r [COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues*, col. 741] = **cod. Paris. gr. 2644**, f. 250r [OMONT, *Inventaire Sommaire*, III, σσ. 17-18], ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Στίχοι εἰς Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν”, *NE* 5 (1908), 328-32 (ἀπὸ τὸν Βοδλ. κώδικα)· ed. ΦΟΤΕΙΝΙ ΣΠΙΝΓΟΥ, “A Poem on the Refortification of Dorylaion in 1175”, *Βυζαντινὰ Σύμμεικτα* 21 (2011), 137-68, κείμεν. στὶς σσ. 162-64. [κριτικὴ ἐκδ., με ἀγγλ. μτφρ., σχόλια καὶ ἀναφορὰ στα χφφ καὶ τὸ μέτρο· ἠ ~ ἀμφισβητεῖ τὴν ἀπόδοση τοῦ ἐργου στὸν Τζέτζη]. [**DUBIUM ?**] [WENDEL, RE, no. 39]
 20. α) Καρκίνοι στίχοι ἠρωϊκοί – β) Στίχος ἰαμβικός, δωρικός. Καρκίνος Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου εἰς τὴν βίβλον τοῦ Σιράχ – γ) Τοῦ αὐτοῦ, ἄλλος καρκίνος – δ) Ἄλλος – ε) Εἰς τὴν Ἀνδρομήδαν (sic), τοῦ αὐτοῦ καρκίνος – στ) Ἄλλοι στίχοι ἠρωϊκοὶ ἔχοντες ἐν αὐτοῖς ἕκαστος τὰ κδ' στοιχεῖα, ἦγουν τὰ γράμματα – ζ) Ἄλλοι ἰαμβοὶ ὁμοίως

- ἔχοντες αὐτὰ τὰ γράμματα, Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου – η) Τοῦ αὐτοῦ εἰς Διομήδους τάφον, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου περὶ ῥημάτων αὐθυποτάκτων στίχοι πολιτικοί”, *NE* 16 (1922), 191-97, ιδ. σσ. 196-97. [cf. S. PÉTRIDÈS, “Les «Καρκίνοι» dans la littérature grecque”, *EO* 19 (1909), 86-94.] [WENDEL, RE, no. 40]
21. Τζέτζου ἐπίλογος εἰς Θουκυδίδην, ed. W.B. STANFORD, “Tzetzes’ farewell to Thucydides”, *Greece & Rome* 11 (1941/2), 40-41.
22. Τοῦ Τζέτζου εἰς Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, ed. H.O. COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues, I: Greek Manuscripts*, reprinted with corrections from the edition of 1853, Bodleian Library, Oxford, 1969, col. 478 (ἐκδ. ἀπὸ τὸν cod. *Bodl. Roe* 18, f. 460r)· E. MILLER, *Manuelis Philae Carmina ex codicibus Escorialensibus, Florentinis, Parisinis & Vaticanis*, vol. II, Paris, 1857 [ανατύπ. Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967], σ. 269· ed. V. CAPOCCI, *Codices Barberiniani Graeci. Tomus I: Codices 1-163*, In Bibliotheca Vaticana, 1958, σ. 86 (ἐκδ. ἀπὸ τὸν cod. *Vat. Barber.* 74, f. 41r). [WENDEL, RE, no. 36]
23. Τοῦ Τζέτζου πρὸς τὸν Ψελλόν· εἰς τὸ περὶ ἐρμηνείας, ed. G. DE VICO, “Noterelle su Tzetzes”, *Giornale Italiano di Filologia* 10 (1957), 221-24· ed. J. DUFFY, “Tzetzes on Psellos”, εἰς: C.F. COLLATZ, J. DUMMER, J. KOLLESCH & M.-L. WERLITZ (hrsg.), *Dissertatiunculae criticae: Festschrift für Günther Christian Hansen*, Würzburg, 1998, σσ. 441-45, κείμεν. στis σσ. 441-42· ed. N. AGIOTIS, “Tzetzes on Psellos revisited”, *BZ* 106.1 (2013), 1-8, κείμεν. στis σσ. 3-4. [WENDEL, RE, no. 37]
24. <10 πολιτικοί στίχοι Τζέτζη σε Ευριπίδη>, *Cod. Urbin. gr.* 142, f. 4r, ed. STORNAJOLO, *Cod. Urbinates graeci*, σ. 272.
25. <Ἐπίγραμμα Τζέτζη σε Οππιανόν>, ed. U. CATS BUSSEMAKER, *Scholia in Theocritum auctiora ... / Scholia et Paraphrases in Nicandrum et Oppianum*, Paris, 1878, σ. 260· ed. A. COLONNA, “Il commento di Giovanni Tzetzes agli Halieutica di Oppiano”, εἰς: *Lanx satira N. Terzaghi oblata* [Univ. di Genoa, Fac. di lett., Pubblicazioni dell’ Ist. di Filol. Class. e medioevale 16], Genoa, 1963, σσ. 101-104, ιδ. σ. 102.
26. <Στίχοι Τζέτζη σε Αλεξάνδρα Λυκόφρονος>, ed. G. MÜLLER, *Ἰσαακίου καὶ Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου Σχόλια εἰς Λυκόφρονα*, Lipsiae, 1811, II, σ. 1050. Πρβλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Catalogue*, II, κώδ. **Ἰβήρων 147 & 148**, σ. 34.
27. Στίχοι ἱαμβικοὶ καὶ δωρικοὶ (?) πρὸς Πρόκλον τὸν πρὶν ἐξηγησάμενον τὸν Ἡσίοδον καὶ λέγοντα ..., ed. G. MUCCIO, “Studi per un’edizione critica di Sallustio filosofo”, *Studi italiani di filologia classica* 3 (1895), 1-31, κείμεν. στis σσ. 5-6. [ἀπὸ cod. *Ambros. gr.* 121 (B 99 sup) & 454] = κώδ. **Ἰβήρων 161**, f. 120r || Στίχοι ἱαμβικοί, inc.: Ἐκ τῶν προκλικῶν κρηνογράφων ..., κώδ. **Ἰβήρων 161**, f. 120r (καὶ σε ἄλλα χφφ), ed. MUCCIO, *ό.π.*, σσ. 5-6.
28. <Τοῦ Τζέτζη ἐπίγραμμα στὸν Ζέρξη>, inc.: Ὁ γῆν θαλασσῶν περσικοτάτω θράσει ... (βλ. VASSIS, *Initia*, σ. 505), κώδ. **Ἰβήρων 161**, f. 85r = cod. **Ferrara Biblioteca Comunale 116**, f. 109v, ed. A. MARTINI, *Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane*, vol. I, parte II, Milano, 1896, σ. 337 = cod. **Par. gr. 2787**, ed. W. DINDORF, *Aeschylī tragoediae superstites et deperditarum fragmenta*, vol. III: *Scholia graeca*, Oxonii, 1851, σ. vii.
29. Τζέτζου λογισμῶν τῶν παλαιῶν καὶ νέων, *cod. Voss. gr. Q 1*, ff. 212v-239r [βλ. MEYER, *Codices Vossiani Graeci & Miscellanei*, σ. 93] [ἐπομένως ο W. δὲν ἔχει δίκαιο λέγοντας ὅτι δὲν σώθηκε κάτι ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς αὐτοὺς] [WENDEL, RE, no. 43]
30. <Ἐπιγράμματα> Ἰωάννου Τζέτζη ἐπιγράμματα, κώδ. **Ἰβήρων 509**, αρ. 6 [βλ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Catalogue*, II, σ. 160 – δυστυχῶς δὲν διευκρινίζεται περὶ τίνος πρόκειται]
31. <Ἰαμβοὶ εἰς ναόν> (**απολεσθέν**) [WENDEL, RE, no. 44]
32. <Joannis Tzetzae versus politici de Belissario>, *cod. Par. gr. 3025*, f. 19. [**dubium** – βλ. OMONT, *Inventaire Sommaire*, III, σ. 94]

33. <De nominibus XII ventorum>, Στίχοι τοῦ Τζέτζου, inc. Ἄνεμοι ἰβ' εἰσίν... – des.: ... ὄρεσσι περιπνεῖ, **cod. Vat. gr. 690**, f. 260v (cf. VASSIS, *Initia*, σ. 49) = *Χιλιάδες* VIII, 646-677, σσ. 326-27. [= > στον κώδ. λείπει ο τελ. στίχος]

VII) CHRONIKON

1. <Χρονική βίβλος>, (**απολεσθέν, πλην ολίγων αποσπασμάτων**) => Ἐκ τῆς μετρικῆς χρονικῆς βίβλου Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, ἀλληγορία (447 στίχ.), **cod. Ambros. gr. 886 (C 222 inf)**, ff. 13r-16v [βλ. MARTINI – BASSI, *Catalogus cod. gr. Bibl. Ambros.*, σ. 984]· ed. G. STUDEMUND, *Anecdota varia graeca: musica, metrica, grammatica*, Weidmann, Berlin, 1886, σ. 238 (στίχ. 1-11, 142-152). [WENDEL, RE, no. 29]

VIII) OPUS HAGIOGRAPHICUM

[WENDEL, RE, no. 55]

1. Εἰς τὴν παρθενομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Λουκίαν ὑπόμνημα βράχιστον Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, ed. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Varia Graeca Sacra*, Αγ. Πετρούπολη, 1909 [=ανατύπ. στη σειρά Subsidia Byzantina, Subsidia ope iterata, vol. VI, Leipzig, 1975], αρ. III, σσ. 80-97. [BHG 996] [πρβλ. G. ROSSI TAIBBI, *Martirio di Santa Lucia, Vita di Santa Marina*, Palermo, 1959, σσ. 50-70 = BHG 995] [παραδίδεται κι από **cod. Laurent. Plut. 5, 10**, ff. 6r-20r, βλ. BANDINI, *Catalogus cod. Bibl. Laurent.*, I, σ. 23]
2. <Scholia in orationem Tzetzae de S. Lucia>, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Varia Graeca Sacra*, ό.π., σσ. 97-101.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ABEL F., “Zum *Γένος Ἡσιόδου* des Johannes Tzetzes”, *WSt* 11 (1889), 88-93.
- AGAPITOS P.A., “Narrative, rhetoric and ‘drama’ rediscovered: scholars and poets in Byzantium interpret Heliodorus”, εις: R. HUNTER (ed.), *Studies in Heliodorus*, [Cambridge Philol. Society, Suppl. 21], Cambridge, 1998, σσ. 125-56. [& για Τζέτζη]
- ALLEGRI S., “Note di Giovanni Tzetzes ad Eschilo”, *Annali della Fac. di Lett. e Filos. dell’Univ. di Perugia* 9 (1971-72), 219-33.
- AMATO E., “Epilogue. The fortune and reception of Choricus and of his works”, εις: R. J. PENELLA (ed.), *Rhetorical exercises from Late Antiquity. A Translation of Choricus of Gaza’s Preliminary Talks and Declamations with an epilogue on Choricus’ reception in Byzantium*, Cambridge Univ. Press, 2009, σσ. 261-302. [ιδ. 296-97, περί της επιστ. 24 του Τζέτζη & την προσπάθειά του να βρει ένα αντίτυπο του Χορικού]
- _____, “Una perduta prolalia di Procopio di Gaza (fr. 31 Amato) ed alcune considerazioni sul contesto epidittico delle «Descriptiones» procopiane (con un’appendice su Tzetze lettore di Procopio)”, *Medioevo Greco* 11 (2011), 5-12. [νέα χωρία από ρητορικά έργα του Προκοπίου στον Τζέτζη]
- AMBAGLIO D., “Tzetze e la tradizione storica frammentaria”, *Rend. Ist. Lombardo Sc. e Lett., Class. Lett. e Sc. Mor. e Stor.* 115 (1981), 65-71. [από σχολ. του Τζέτζη στην εξήγηση της *Ἰλιάδος*, φαίνεται ότι γνώριζε τον ιστορικό Ἑλλάνικο]
- BALDWIN B., “Tzetzes on Thucydides”, *BZ* 75 (1982), 313-16. [= IDEM, *Studies on Late Roman and Byzantine History, Literature and Language*, (London Studies in Classical Philology, 12), Amsterdam, 1984, ch. XLV].
- _____, “John Tzetzes and the *Philogelos*”, *Byz* 56 (1986), 339-41.
- _____, “A Mysterious Verse in John Tzetzes”, *Glotta* 69 (1991), 137-39. [επεξήγηση των λέξεων *κλωστόμαλλος* & *τζερδέλα* στα σχολ. σε Αριστοφ.]

- _____, “Euripides in Byzantium”, εις: J.R.C. COUSLAND - J.R. HUME (eds.), *The Play of Texts and Fragments. Essays in Honour of Martin Cropp*, [Mnemosyne Supplements. Monographs on Greek and Roman Language and Literature, vol. 314], Brill, Leiden-Boston, 2009, σσ. 433-43. [ιδ. σσ. 437, 441 για γνώση του *Ορέστη* και *Κύκλωπος* από Τζέτζη]
- BALLAIRA G., “Su Tzetzes Hist. 118 (Chil. VII 163-176 Leone)”, *GIF* 31 (1979), 116-18. [παρατηρήσεις στους παραπάνω στίχους]
- BEVILACQUA FIORENZA, “Note alla recensione Veneta di Sofocle”, *Bollettino del Comitato per la preparazione dell’ Edizione Nazionale dei Classici Greci e Latini della Accademia Nazionale dei Lincei* NS. 20 (1972), 21-25.
- _____, “Il commento di Giovanni Tzetze a Sofocle”, *Annali della Facoltà di Lett. e Filos. dell’Università di Perugia* 11 (1973-74), 559-70. [από cod. Neapol. gr. II F 9, fol. 154v]
- BICKNELL P., “Diomedon Cholargeus?”, *Athenaeum* 53 (1975), 172-78. [ο Θεόπομπος πιθανώς η πηγή του Τζέτζη στην αναφορά του στον Διομέδοντα Χολαργέα στα σχόλια του στους *Βατρ.*]
- BILLERBECK MARGARETHE, *Stephani Byzantii Ethnika*, vol. I: A-Γ, [CFHB, XLIII/1], De Gruyter, Berlin-New York, 2006. [σ. 7* : Τζέτζης & Στέφανος Βυζάντιος]
- BRANCACCI A., *Rhetorike philosophousa. Dione Crisostomo nella cultura antica e bizantina*, [Elenchos, 11], Napoli, 1986, σσ. 283-88.
- BROECKER W., “Heraklit zitiert Anaximander”, *Hermes* 84 (1956), 382-84. [το fragm. B126 Diels, που ο Τζέτζης απέδιδε στον Ηράκλειτο, είναι στην πραγματικότητα του Αναξιμάνδρου]
- BROWNING R., “The so-called Tzetzes scholia on Philostratus and Andreas Darmarios”, *CQ* N.S. 5 (1955), 195-200.
- _____, “Tzetzes’ Commentary on Ptolemy: a Ghost Laid”, *CR* N.S. 15 (1965), 262-63.
- _____, “Homer in Byzantium”, *Viator* 8 (1975), 15-33 [= IDEM, *Studies*, ch. XVII].
- BUDELMANN F., “Metrical scholia on Pindar”, *BICS* 43 (1998-99), 195-201. [ο Τζέτζης δεν είχε πρόσβαση στα scholia vetera για το l.1 του Πινδάρου]
- _____, “Classical Commentary in Byzantium: John Tzetzes on Ancient Greek Literature”, εις: R.K. GIBSON – CHRISTINA SHUTTLEWORTH KRAUS (eds.), *The Classical Commentary, The Classical Commentary. History, Practices, Theory*, [Mnemosyne Supplement, 232], Leiden, Brill, 2002, σσ. 141-169.
- BÜHLER W., “Tzetzes über die *EKTOPOΣ ΛΥΤΡΑ* des Dionysios”, *ZPE* 11 (1973), 69-79. [γνώριζε ο Τζέτζης τις χαμένες τραγωδίες του Διονυσίου:]
- CALABRO GISELDA LARIZZA, “De Iohannis Tzetzae studiis homericis”, *Bollettino del Comitato per la preparazione dell’ Edizione Nazionale dei Classici Greci e Latini della Accademia Nazionale dei Lincei* NS. 12 (1964), 67-71.
- CALDERONE S., “L’Exegesis ad ‘Opera et Dies’ di Tzetzes e il Codex Messanius”, *Giorn. Ital. Filol.* 1 (1948), 363-72.
- CANAVERO DANIELA, “Enea e Andromaca in Epiro”, *Acme* 55 (2002), 151-64. [σχετικά με το σχόλιο του Τζέτζη στην *Άλεξάνδρα* του Λυκόφρονος]
- CARDIN MARTA, “*Heroogonia*. Il *Catalogo delle Donne* di Giovanni Tzetze”, *Philologus* 153 (2009), 237-49. [ο Τζέτζης είναι ο συγγραφέας της (διακριτέας από τον *Γυναικῶν Κατάλογο*) *Ηρωογονίας* κι όχι ο Πρόκλος]
- CAREY C., *Lysiae Orationes cum Fragmentis*, [Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis], Clarendon Press, Oxford, 2007, fragm. 439, 441 & 461-63, σσ. 528, 528-29 & 537-38. [γνώση του Λυσία από Ίω. Τζέτζη]

- CATALDI S., “La spedizione di Diotimo in Italia e il Σικελοί”, *RFIC* 117 (1989), 129-80. [για το ζήτημα αυτό από σχόλ. του Τζέτζη στην *Αλεξάνδρα* του Λυκόφρονος]
- CATAUDELLA Q., “Tzetzes, Lisia e le Amazzoni”, *Rivista Phil.* 101 (1973), 452-56.
- CAVALLO G., “Oralità scrittura libro lettura. Appunti su usi e contesti didattivi tra antichità e Bisanzio”, εις: L. DEL CORSO – O. PECERE (eds.), *Libri di scuola e pratiche didattiche. Dall’ Antichità al Rinascimento. Atti del Convegno Internazionale di Studi, Cassino, 7-10 Maggio 2008*, vol. I, [Edizioni Università di Cassino, Collana Scientifica, 26], Cassino, 2010, σσ. 11-36. [ιδ. σ. 28, όπου αναφορά στο θέμα των *συναναγνώσεων*]
- CAZZANIGA I., “La Laodice Priamide di Trifiodoro e la tradizione di Euforione, Licofrone e Polignoto”, *La parola del passato* 14 (1959), 321-36. [σχετικά με τις διαφορετικές εκδοχές του μύθου της Λαοδίκης και τα σχετ. σχόλια του Τζέτζη]
- CECCARELLI PAOLA – STEINRÜCK M., “A propos de schol. in Lycophronis Alexandram 1226”, *Museum Helveticum* 52.2 (1995), 77-89. [στο σημείο αυτό ο Τζέτζης παρεκκλίνει από τα *scholia vetera* για το ίδιο ζήτημα]
- ČERNOGLAZOV D.A., “Пяmb нuсem Иоанна Цεца: авμονорпpem визahmuïckoзо иηηellллекмуала (=Five letters by John Tzetzes: A byzantine intellectual’s self-portrait)”, *VV92* (2008), 152-64. [russ.]
- CESARETTI P., *Allegoristi di Omero a Bisanzio. Ricerche ermeneutiche (XI-XII secolo)*, Milano, 1991. [για τον Τζέτζη ιδ. σσ. 127-204]
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 121.
- CICOLELLA FEDERICA, *Donati Graeci. Learning Greek in the Renaissance*, [Columbia Studies in the Classical Tradition, vol. 32], Brill, Leiden-Boston, 2008, σσ. 114-15 υποσημ. 130. [για τους ιαμβικούς στίχους του Τζέτζη *κατά γυναικός σχεδογραφούσης*, η συγγραφέας εκφράζει την άποψη ότι δεν αποκλείεται να αποτελούν σχέδος σε έμμετρη μορφή]
- CINGANO E. – GENTILI B., “Sul «nuovo» verso della prima palinodia di Stesicoro”, *ZPE* 57 (1984), 37-40. [για τον στίχο του Τζέτζη, Antehom.149]
- COLONNA A., “I ‘Prolegomeni’ ad Esiodo e la ‘Vita esiodea’ di Giovanni Tzetzes”, *Bollett. del Comitato per la preparazione dell’ Edizione Nazionale dei Classici Greci e Latini della Accademia Nazionale dei Lincei* NS. 2 (1953), 27-39.
- _____, “Homeric and esiodea”, *Bollett. del Comitato per la preparazione dell’ Edizione Nazionale dei Classici Greci e Latini della Accademia Nazionale dei Lincei* NS. 3 (1954), 45-55.
- _____, “Il commento di Giovanni Tzetzes agli Halieutica di Oppiano”, εις: *Lanx satura N. Terzaghi oblata* [Univ. di Genoa, Fac. di lett., Pubblicazioni dell’ Ist. di Filol. Class. e medioevale 16], Genoa, 1963, σσ. 101-104.
- CONLEY TH. M., “Byzantine criticism and the uses of literature”, εις: A. MINNIS – I. JOHNSON (eds.), *The Cambridge History of Literary Criticism*, vol. 2: *The Middle Ages*, Cambridge Univ. Press, 2005, σσ. 669-692, ιδ. 683-85. [ο Ευστάθιος «δανείστηκε» από Τζέτζη (λογοκλοπή :)/χαρακτήρας έργων του]
- CONSTANTELOS D. A., “The Greek Classical Heritage in Greek Hagiography”, εις: J. S. LANGDON *et al.* (eds.), *TO ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ. Studies in Honor of Speros Vryonis Jr.*, Vol. I: *Hellenic Antiquity and Byzantium*, New York, 1993, σσ. 91-116. [ιδ. σσ. 94-95 για αρχαίες πηγές του Τζέτζη εν τάχει & κυρίως για την απουσία χριστιανικών στο έργο του πλήν Ανδρέα Κρήτης]
- CURNIS M., “Iohannes Tzetzes lettore di υποθέσεις drammatiche”, *Göttinger Beiträge zur byzantinischen und neugriechischen Philologie* 3 (2003), 15-30.
- DAHLÉN G., *Zu Johannes Tzetzes’ Exegesis der Hesiodischen Erga*, Diss. Upsalla, 1933.
- DAVIES M., “Tzetzes and Stesichoros”, *ZPE* 45 (1982), 267-69.

- DAWE R. D., *Studies on the Text of Sophocles*, vol. I: *The Manuscripts and the Text*, Brill, Leiden, 1973, ιδ. σσ. 59, 116. [περί σχολίων Τζέτζη σε Σοφοκλή / θέτει το εξής σημαντικό ερώτημα: αν ο Τζέτζης έγραψε πλήρη σχόλια στον Σοφοκλή]
- DEGANI E., *Hipponactis Testimonia et Fragmenta*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Teubner Verlag, Stuttgartardiae-Lipsiae, 1991. [Ευστάθιος & Τζέτζης διασώζουν αποσπάσματα Ἴππωνακτος]
- DELLA CORTE F., “Tzetzes e la morte di Minosse”, *Byzantino-Sicula II. Miscellanea di scritti in mem. di G. Rossi Taibbi* [=Quad. Dell’Institut. Sicil. Di Studi Bizant. e Neoell., 8], Palermo, 1975, σσ. 509-12.
- DENNIS G.T., “The Byzantines as Revealed in Their Letters,” εις: J. DUFFY – J. PERADOTTO (eds.), *GONIMOS. Neoplatonic and Byzantine Studies Presented to Leendert G. Westerink at 75*, Buffalo, N.Y., 1988, σσ. 155–65. [για τις επιστολές]
- DE MARCO V., “Sulla tradizione manoscritta degli scolii sofoclei”, *Studi Italiani di Filologia Classica* N.S. 13 (1936), 3-44. [Τζέτζης & έμμετρα σχόλια σε Σοφοκλή, ιδ. σσ. 11 & 15 υποσημ. 2]
- DE VICO G., “Noterelle su Tzetzes”, *Giornale Italiano di Filologia* 10 (1957), 221-24. [έκδ. στίχων προς Ψελλό (I), περί κειμένου *Χιλιάδων* (II)]
- DILLER A., “Pausanias in the Middle Ages”, *Transaction of the American Philological Association* 87 (1956) 84-97 [ανατύπ. στο *Studies in Greek Manuscript Tradition*, Amsterdam, 1983, no. 17, σσ. 149-162 (διατηρεί και την πρωτότυπη αρίθμηση)]. [ιδ. σ. 90/155 ο Τζέτζης τον 12ο αι. **δεν** γνώριζε το έργο του Παισανία του Περιηγητή]
- _____, “The Tradition of Stephanus Byzantius”, *Transaction of the American Philological Association* 69 (1938) 333-348 [ανατύπ. στο *Studies in Greek Manuscript Tradition*, Amsterdam, 1983, no. 19, σσ. 183-198 (διατηρεί και την πρωτότυπη αρίθμηση)]. [ο Τζέτζης χρησιμοποίησε τα *Έθνικά* του Στεφάνου Βυζαντίου]
- _____, “The Text History of the Bibliotheca of Pseudo-Apollodorus”, εις: *Transactions of the American Philological Association* 66 (1935), 296-313 [ανατύπ. στο *Studies in Greek Manuscript Tradition*, Amsterdam, 1983, no. 20, σσ. 199-216]. [ιδ. σ. 304/207: Τζέτζης & Απολλόδωρος]
- DORANDI T., *Laertiana. Capitoli sulla tradizione manoscritta e sulla storia del testo delle “Vite dei filosofi” di Diogene Laerzio*, [Beiträge zur Altertumskunde, Bd. 264], Walter de Gruyter, Berlin-New York, 2009, ιδ. σσ. 179-80.
- DUFFY J., “Tzetzes on Psellos”, εις: C.F. COLLATZ, J. DUMMER, J. KOLLESCH & M.-L. WERLITZ (hrsg.), *Dissertationunculae criticae: Festschrift für Günther Christian Hansen*, Würzburg, 1998, σσ. 441-45.
- DYCK A.R., “The Glossographoi”, *Harvard Studies in Classical Philology* 91 (1987), 119-160. [σχόλια του Τζέτζη προέρχονται από υλικό παλαιότερων *γλωσσογράφων*, βλ. μάλιστα σ. 143 για ενδεχόμενο δάνειο σχολίου του Τζέτζη από τον Ευστάθιο]
- EBERLINE C.N., *Studies in the Manuscript Tradition of the Ranae of Aristophanes*, [Beiträge zur Klassischen Philologie, 119], Meisenheim am Glan, 1980. [ιδ. σσ. 41, 85, 145, 146, 172 n. 1 : σχόλια του Τζέτζη στον Αριστοφάνη]
- EIDENEIER H., “Ψώμισμα”, *BZ* 61 (1968), 338-39. [από Τζέτζη]
- _____, “Ξοῦρες”, εις: *Φίλτρα. Τιμητικός τόμος Σ.Γ. Καψωμένου*, Θεσσαλονίκη, 1975, σσ. 323-27. [ιδ. σσ. 326-27, όπου και περί της ετυμολογίας Τζούριχος (και άλλων παραγώγων της λέξης) από την ρίζα ξουρ-, ξυρ- κλπ]
- FELBER H., *Quellen der Ilias-Exegesis des Johannes Tzetzes*, Diss., Zürich, 1925.
- FLACH H., *Glossen und Scholien zur hesiodischen Theogonie mit Prolegomena*, Teubner, Leipzig, 1886.

- GALLAVOTTI C., “Pap. Hamb. 201 e quaestioni varie della tradizione Teocritea”, *Bolletino dei Classici [dell’] Accademia Nazionale dei Lincei*, ser. III, 7 (1986), 3-36. [βλ. εἰδ. Giovanni Tzetzes e I prolegomeni a Teocrito, σσ. 32-36]
- GAUTIER P., “La curieuse ascendance de Jean Tzetzes”, *REB* 28 (1970), 207-20.
- GEMELLI-MARCIANO LAURA, “Ein neues Zeugnis zu Oinopides bei Johannes Tzetzes. Das Problem der Nilschwelle”, *Museum Helveticum* 50 (1993), 59-73.
- GENTILINI ANNA, *Fortuna neogreca di Pindaro*, Padova, 1971. [σ. 7 για Πίνδαρο σε Τζέτζη]
- GIANGIULIO M., “Una presunta citazione di Euforione in Tzetze”, *Hermes* 121 (1993), 238-242.
- GIGANTE M., “Antico, Bizantino e Medioevo”, *Scritti sulla civiltà letteraria bizantina*, Napoli, 1981, σσ. 00-00. [για χφ. παράδοση & επιβιώσεις Πλουτάρχου σε Τζέτζη κ.ά.]
- GISKE H., *De Joannis Tzetzae scriptis ac vita*, diss., Rostoch, 1881. [A. De scriptis Ioannis Tzetzae => I. De Epistulis, II. De variarum historiarum libro, III. De Allegoriis Iliadis, IV. De Allegoriis Odysseae, V. De exegesi in Homeri Iliadem, VI. De libro, qui inscribitur Antehomerica, Homerica, Posthomerica, VII. De Theogonia, VIII. Scholia ad Hesiodum, IXa. Στίχοι περὶ διαφορᾶς ποιητῶν, IXb. ἴαμβοι τεχνικοὶ περὶ κωμωδίας, IXc. Περὶ τραγικῆς ποιήσεως, X. Στίχοι ἴαμβοι κλιμακωτοὶ πρὸς τὸν βασιλέα κύριον Μανουήλ ἐπιτάφιοι, XI. De scholiis in Aristophanem, XII. De scholiis in Hermogenem, XIII. De carminibus ad calcem Chiliadum positis, XIV. Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου διδασκαλία σαφεστάτη περὶ τῶν ἐν τοῖς στίχοις μέτρων ἀπάντων· διὰ στίχων πολιτικῶν ..., XV. De versibus iambicis, qui δράματος vicem gerunt, XVI. De scholiis in Oppianum, XVII. De scholiis in Nicandrum, XVIII. De Allegoriis Tzetzae a Morello editis, XIX. De scriptis Tzetzae ad hoc ineditis, XX. De scholiis in Lycophronem, B. De vitae Ioannis Tzetzae]
- GLOECHNER ST., “Über den Kommentar des Johannes Doxopates zu den Staseis der Hermogenes”, *Wiss. Beil. z. Jahresbericht des Königl. Gymn. zu Brunslau*, Ostern, 1908. [11ος αἰ./ἀπὸ αὐτὸν ἀντλήσῃ ο Τζέτζης]
- GOERTZ D. C., *Proclus and Tzetzes*, M.A. Thesis, Univ. of Texas at Austin, 1964.
- GROSSART P., “Zum Inhalt der *Hektoros Iytra* des Dionysios I. (TGrF 1,76 F 2A)”, *Rheinisches Museum für Philologie* 148 (2005), 225-41. [ο Τζέτζης γνώριζε & αναφέρεται στην τραγωδία, βλ. καὶ BUHLER καὶ PAPHATHOMOPOULOS]
- GRÜNBART M., “Tzurichos, ein Häretiker aus der ersten Hälfte des 12. Jhs. (Io. Tzetzes, ep. 55)”, *BSI* 40 (1994), 15-18.
- _____, “Prosopographische Beiträge zum Briefcorpus des Ioannes Tzetzes”, *JÖB* 46 (1996), 175-225.
- _____, “Ein übersehenes Textfragment der Chiliaden des Johannes Tzetzes (Vat. Gr. 1408 [Va])”, *JÖB* 49 (1999), 95-100.
- _____, “‘Tis love that has warm'd us. Reconstructing networks in 12th century Byzantium”, *Revue belge de philologie et d'histoire* 83 (2005), 301-13. [για το δίκτυο των σχέσεων του Τζέτζη]
- _____, “Byzantinische Briefkultur”, *Acta antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 47 (2007), 117-38. [για την συλλογή των επιστολών του Τζέτζη]
- _____, “Aspekte des Waren- und -Informationaustausches in personalen Netzwerken”, *Byz* 80 (2010), 157-72. [για δώρα ως συνοδευτικά των επιστολών στο Βυζάντιο, βλ. ἰδ. σσ. 163-165 για την επιστ. 100 του Τζέτζη]
- _____, “Zusammenstellen vs Zusammenstehlen. Zum Traditionsverständnis in der byzantinischer Kultur”, εἰς: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftliches Symposiums zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen

Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 129-36. [βλ. ιδ. σ. 135, όπου αναφορά στην λογοκλοπή σε βάρος του Τζέτζη, επ. 78]

- GUALANDRI ISABEL, *Index nominum priorum quae in Scholiis Tzetianis ad Lycophronem laudantur*, Milano, 1962.
- _____, *Index glossarum quae in Scholiis Tzetianis ad Lycophronem laudantur*, Milano, 1965.
- GÜNTHER H.-CH., *The Manuscripts and the Transmission of the Palaeologan Scholia on the Euripidean Triad*, [Hermes Einzelschriften, 68], Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1995, σσ. 174 n. 2, 239. [σ. 174 n. 2: σχόλια στον κώδικα **Marc. gr. 469** (siglum **Yv**) ίσως είναι του 12ου αι. και μάλιστα ίσως του Τζέτζη | σ. 239: ο Τζέτζης στα σχόλιά του σε Λυκόφρονα, στίχ. 772, ed. SCHEER, σ. 245 διασώζει ένα απόσπασμα από τον Δοῦρι περί Ἀγαθοκλέους]
- HAFFNER M., “Ein genealogisches Missverständnis (Tz. Chil. X. H. 306, 57 Kiessling = H. 306, 50 Leone)”, *Rheinisches Museum für Philologie* 138 (1995), 379-80.
- HARDER CHR., *De Ioannis Tzetzae Historiarum fontibus quaestiones selectae*, Diss., Kiliae, 1886.
- _____, “Johannes Tzetzes’ Kommentar zu Porphyrius *περί πέντε φωνῶν*”, *BZ* 4 (1895), 314-18.
- HART G., “De Tzetzarum nomine, vitis, scriptis”, *Jahrbücher für Classische Philologie, Supplementband* 12 (1881), 1-76. [=⇒ **I.** De Tzetzarum nominis formis, **II.** De Isaaco Berthoeae eparcho ab Isaaco Tzetza distinguendo, **III.** Quo anno Isaacus Tzetzus mortuus sit, **IV.** Quibus temporibus Isaacus et Ioannus Tzetzes nati sint, **V.** De origine et vitis Tzetzarum, **VI.** De scriptis quae in codicibus Isaaco Tzetzae tribuntur : 1. De scholiis ad Lycophronem, 2. De iambis astronomicis **codicis Monacensis 287**, 3. De tractatu qui inscribitur *Περί τῶν Πινδαρικών μέτρων*, **VII.** De libris qui Ioannae Tzetzae in codicibus attribuuntur : 1. De carminibus Iliacis, 2. De opusculis *Περί τῆς τῶν ποιητῶν διαφορᾶς, περί τραγωδίας, περί κωμωδίας*, 3. De tractatu qui inscribitur *Περί τῶν ἐν τοῖς στίχοις μέτρων ἀπάντων*, 4. De versibus *Περί ῥημάτων αὐθυποτάκτων*, 5. De Theogonia, 6. De Allegoriis Iliadae et Odysseae, 7. De Ioannis Tzetzae epistularum collectione, 8. De Chiliadibus, **VII.** De Ioannis Tzetzae trimetris iambicis]
- HATZAKI MYRTO, *Beauty and the Male Body in Byzantium. Perceptions and Representations in Art and Text*, Palgrave/McMillan, 2009. [ιδ. σσ. 38 και 70 όπου σύντομη αναφορά στην έννοια του κάλλους στο έργο του Τζέτζη –βλ. και αμέσως επόμ. λήμμα]
- _____, “The Good, The Bad and the Ugly”, εις: LIZ JAMES (ed.), *A Companion to Byzantium*, [Blackwell Companions to the Ancient World], Wiley-Blackwell, 2010, σσ. 93-107, ιδ. σ. 98. [για την εικόνα της “ασχήμιας” στο έργο του Τζέτζη ως κοινων. στίγμα]
- HEINRICH A. I., *Tzetzes Letters & Histories. A Sample in English Translation with Notes and Introduction*, M.A. Thesis, Department of Classics, Univ. of Oregon, 2009. [επ. 1, *Χιλ.* IV.783- V.183]
- HENRICHSEN R.J.F., *Ueber die sogenannten politischen Versen bei den Griechen*, aus dem Dänischen übersetzt von P. FRIEDRICHSEN, Leipzig, 1839. [μετρικές παρατηρήσεις]
- HILBERG I., “Ein Accentgesetz der byzantinischen Jambographen”, *BZ* 7 (1898), 337-365. [μετρικές παρατηρήσεις]
- HOLLIS A. S., *Callimachus Hecale, second edition with introduction, text, translation, and enlarged commentary*, Oxford University Press, 2009. [βλ. ιδ. σ. 38 και Index Fontium, σ. 387 για ευδεχόμενα fragmenta *Εκάλης* στον Τζέτζη, επ. 43 & *Χιλ.* VII,834]
- HOLWERDA D., “De Tzetza in Eustathii reprehensiones incurrenti”, *Mnemosyne* IV, 13 (1960), 323-26.
- HÖRANDNER W., “Bemerkungen zu den Chiliaden des Johannes Tzetzes”, *Byz* 39 (1969), 108-20.
- HUNGER H., “Allegorische Mythendeutung in der Antike und bei Johannes Tzetzes”, *JÖBG* 3 (1954), 35-54. [=Byz. Grundlagenforschung, ch. XIV]

- _____, “Zur Interpretation polemischer Stellen in Aristophanes – Kommentar des Johannes Tzetzes”, εις: *ΚΩΜΩΙΔΩΤΡΑΓΗΜΑΤΑ, Studia Aristopanea Viri Aristophanei W.J.W. Koster in Honorem*, Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967, σσ. 59-64.
- _____, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 53f., 62f.
- ΙΑΚΩΒ Δ. Ι., “Στο περιθώριο ελληνικών κειμένων, Α’”, *Ελληνικά* 30 (1977-78), 383-91. [ειδ. III: Ο Διόδωρος Σικελιώτης & σχόλια Τζέτζη στην «Αλεξάνδρα» του Λυκόφρονα]
- _____, “Προκαταρκτικές προτάσεις για την έκδοση της «Εξήγησης» του Τζέτζη”, *ΕΕΦΣΠΘ* 22 (1984), 145-89. [zu Lolos, *Der unbekannte Teil...*]
- _____, “Συμπληρωματικά για την «Εξήγηση» του Τζέτζη”, *Ελληνικά* 35 (1984), 169-70.
- _____, “Προκαταρκτικές προτάσεις για την έκδοση της «Εξήγησης» του Τζέτζη, Β’”, *Ελληνικά* 36 (1985), 27-77.
- _____, “Στο περιθώριο ελληνικών κειμένων, Γ’”, *Ελληνικά* 37 (1986), 133-41. [βλ. ειδικά: IV. Παρατηρήσεις σε ιαμβικούς στίχους του Ι. Τζέτζη, VIII. Τζέτζη «εξήγησις Ἰλιάδος», 56,19 Lolos]
- _____, “Αρχαιογνωστικά σημειώματα”, *Ελληνικά* 58 (2008), 351-53. [ιδ. 3. Η ετυμολογία του ονόματος του Ποσειδώνα – από Τζέτζη]
- IRIGOIN J., “Sur un distique de Callimaque (Fr. 496 + 533 Pfeiffer)”, *REG* 73 (1960), 439-47. [για Καλλίμαχο & Τζέτζη]
- JAL P., “Archimède et les miroirs ardents: quelques remarques”, *REL* 85 (1975), 39-45. [ο Αρχιμήδης μέσα από *Χιλιάδες* Τζέτζη]
- JANKO R., *Aristotle on Comedy. Towards a reconstruction of Poetics II*, Univ. of California Press, Berkeley & Los Angeles, 1984. [κυρίως σσ. 11-19, 132 και 237]
- JEFFREYS ELIZABETH, “Constantine Hermoniakos and Byzantine Education”, *Δωδώνη* 4 (1975), 79-109. [ο ~ χρησιμοπ. ως πηγές Τζέτζη & Μανασσή]
- _____, “Why produce Verse in Twelfth-Century Constantinople?”, εις: P. ODORICO – P. A. AGAPITOS – M. HINTERBERGER (eds.), «*Deux remède*». *Poésie et Poétique à Byzance. Actes du IVe colloque international philologique, Paris, 23-24-25 février 2006*, [Dossiers Byzantins, 9], Centre des études byzantines, néo-helleniques et sud-est européennes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2009, σσ. 219-228 [για στίχους Τζέτζη]
- JEFFREYS M., “The ‘Nature and Origins of the Political Verse’”, *DOP* 28 (1974), 142-95. [=JEFFREYS E. & M., *Popular Literature in Late Byzantium*, Variorum Reprints, London, 1983, ch. IV]. [Τζέτζης μεταξύ άλλων]
- JEFFREYS M., & SMITH O.L., “Political Verse for Queen Atossa”, *Classica & Mediaevalia* 42 (1991), 301-304. [πτωχο-Πρόδρ. & Τζέτζης – use political verse to address the emperor]
- JOUANNO CORINNE, “Les Byzantines et la Seconde Sophistique: Étude sur Michel Psellos”, *REG* 122 (2009), 113-144. [οι συγγρ. της Β’ Σοφιστ. ήταν υπόδειγμα & για Τζέτζη]
- ΚΑΚΡΙΔΗΣ Ι. Θ., “Ποικίλα ελληνικά”, *Φιλολόγος* 43 (1986), 4-21. [Ειδ. 34. Διορθωτικά στον Τζέτζη (στους 2 λόγους που εξέδωσε ο Κωνσταντινόπουλος)]
- KAMBYLIS A., “Textkritische beobachtungen zu den Briefen des Johannes Tzetzes”, *JÖB* 20 (1971), 133-48.
- KARPOZELOS A., “Varia Philologica”, *JÖB* 38 (1988), 257-62. [& για Τζέτζη]
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 21, 64, 184, 227, 235, 239, 240, 244, 246, 254, 294, 300, 301-307, 309, 315.
- _____, “Classical Scholarship in Twelfth-Century Byzantium”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien

- unt Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 1-43, ιδ. σσ. 29-37.
- ΚΑΖΗΔΑΝ Α., “Hagiographical notes (1-4)”, *Byz* 53 (1983), 538-558 [IDEM, *Authors and Texts in Byzantium*, VR, Ashgate, Aldershot, 1993, III], ιδ. 4. Saint Lucia in Twelfth-Century Byzantium, σσ. 556-558. [Για βίο Αγ. Λουκίας από Τζέτζη]
 - Α. Κ(ΑΖΗΔΑΝ), s.v. Tzetzes, John, ODB, vol. III, σ. 2136.
 - ΚΑΖΗΔΑΝ Α. – WHARTON EPSTEIN ANN, *Change in the Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, [The Transformation of the Classical Heritage, 7], Berkeley, 1985 [ελλην. μτφρ. Α. ΠΑΠΠΑΣ, *Αλλαγές στον Βυζαντινό Πολιτισμό κατά τον 11ο και 12ο αιώνα*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1997], σσ. 91, 140, 153, 208, 211-13, 215-16, 236, 260, 261, 279, 304, 450-51.
 - KENNEDY, *Greek Rhetoric*, σσ. 316-17. [για σχολιασμό Τζέτζη στον Ερμογένη κλπ]
 - KLINKE G., *Quaestiones Aeschineae Criticae*, Leipzig, 1897. [Τζέτζης & Αισχίνης]
 - ΚΟΜΙΝΗΣ, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα*, σσ. 162-163.
 - KOSTER W.J.W., “De Jo. Tzetzta Aristophanis censore”, *Dioniso* N.S. 16 (1952), 143-52.
 - _____, “A propos des quelques manuscrits d’Aristophane de la Bibliothèque National”, *REG* 66 (1953), 1-33. [αφορά και τον Τζέτζη]
 - _____, “Ad novam editionem Aristophanis et Prolegomenorum de Comoedia”, *Mnemosyne* NS. 8 (1955), 19-24.
 - KOSTER W.J.W. & HOLWERDA D., “De Eustathio, Tzetzta, Moschopulo, Planude Aristophanis Commentatoribus”, *Mnemosyne* NS. 7 (1954), 136-56· 8 (1955), 196-206. [ιδ. σσ. 147-52 για την σχέση Τζέτζη και Ευσταθίου]
 - ΚΟΥΓΕΑΣ Σ., “Βυζαντινά βιβλιογραφικά έργαστήρια”, *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών* 28 (1953), 447-62. [γενικό, κάνει αναφορά σε Τζέτζη & Ευστάθιο]
 - ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ Φ., “Δημώδεις παροιμίες και παροιμιώδεις φράσεις παρά Χρυσοστόμω”, εις: *Τεσσαρακονταετηρίς Θεοφίλου Βορέα*, τόμ. Ι, Αθήνα, 1940, σσ. 355-368. [αντιπαραβάλλει παροιμίες σε έργα του Χρυσοστόμου με άλλες παρόμοιες σε έργα του Τζέτζη ή κάνει λόγο για επιβιώσεις και παραλλαγές τους]
 - KURTZ E., “Johannes Tzetzes, Epitaph auf Theodoros Kamateros”, *BZ* 25 (1925), 144.
 - ΛΑΜΠΑΚΗΣ ΣΤ., “Αττικά από τις «Χιλιάδες» του Ιωάννη Τζέτζη”, *Σύμμεικτα* 9/1 (1994), [Μνήμη Δ.Α. Ζακυθηνού, μέρος Α’], 285-96.
 - _____, “Η μυθολογία της Κρήτης στις “Χιλιάδες” του Ιωάννη Τζέτζη”, *Πεπραγμένα Ζ’ Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, Ρέθυμνο, 1995, τόμ. Β2, σσ. 415-21.
 - LASSERRE F., “Aristoph. Byz. Fragm. Neglecta (Tzetz., *Exeg. In Hom. II. A 1 et 601*)”, *Museum Criticum* 21-22 (1986-87), 303-15.
 - LENFANT D., *Ctésias de Cnide. La Perse, l’ Inde, autres fragments*, Les Belles Lettres, Paris, 2004, σσ. clxi, clxvi-clxvii κ.α. [για *testimonia* του Κτησία στο έργο του Τζέτζη, αλλά και κρίσεις του τελευταίου για τον ιστορικό]
 - LEONE P.A.M., “Prolegomena ad J. Tzetztae *Historias*”, *BZ* 54 (1961), 266-85.
 - _____, “Significato a limiti della revisione delle *Historiae* di Giovanni Tzetzes”, *Aevum* 37 (1963), 239-48.
 - _____, “Gli scoli alle ‘Historiae’ di Giovanni Tzetzes”, *Studi ital. Filolog. Class* N.S. 34 (1963), 190-229.
 - _____, “Excerpta Vaticana ex Io. Tzetztae Commentario in Lycophronem et Historiis”, *Atti Accad. Sc. Torino, Classe Sc. Mor., Stor. e Filos.* 99 (1964-65), 381-488. [έκδ. από τον cod. Vat. Gr. 950]

- _____, “Per una edizione critica delle *Historiae* di G. Tzetzes”, *Bollettino del Comitato per la preparazione dell’ Edizione Nazionale dei Classici Greci e Latini della Accademia Nazionale dei Lincei* 15 (1967), 00-00.
- _____, “Noterelle Tzetziene”, *Lirica greca da Archiloco a Elitis. Studi in onore di Filippo Maria Pontani*, Padova, 1984, σσ. 249-58.
- _____, “Sulla tradizione manoscritta dei ‘Carmina Iliaca’ di Giovanni Tzetzes (IV)”, *Orpheus* N.S. 5 (1984), 357-81.
- _____, “Sulla tradizione manoscritta dei ‘Carmina Iliaca’ di Giovanni Tzetzes (III)”, *Βυζαντινά* 13/2 (1985), 771-86.
- _____, “Noterelle Tzetziene (II)”, *Quaderni Catanesi* 7 (1985), 285-92.
- _____, “Noterelle Tzetziene (III)”, *Quaderni Catanesi* 7 (1985), 293-309.
- _____, “Sulla tradizione manoscritta dei *Carmina Iliaca* di Giovanni Tzetzes (II)”, *Ἀθηνᾶ* 80 (1985/89), 197-219.
- _____, “Sulla tradizione manoscritta dei *Carmina Iliaca* di Giovanni Tzetzes (I)”, εἰς: *Studi Albanologici, Balcanici, Bizantini e Orientali in onore id Giuseppe Valentini*, S.J., Firenze, 1986, 295-346.
- _____, “Un’ Epitome dei Carmina Iliaca di Giovanni Tzetzes”, *Rivista di Bizantinistica* 1,2 (1991), 11-16. [επιτομή από ανών. γραμματικό του 13ο αι.]
- _____, “Sull’ *Hypomnema in S. Luciam* di Giovanni Tzetzes”, *Rivista di Bizantinistica* 1,2 (1991), 17-22.
- _____, “Noterelle Tzetziene (IV)”, *Rivista di Bizantinistica* 1,2 (1991), 23-27.
- _____, “Noterelle Tzetziene (V)”, *Quaderni Catanesi* N.S. 6 (2007), 19-27.
- _____, “La tradizione manoscritta degli Scholia in Lycophronem (I)”, *Quaderni Catanesi* 3 (1991) [1995], 33-76.
- _____, “La tradizione manoscritta degli Scholia in Lycophronem (II)”, *Quaderni Catanesi* 4/5 (1992/93) [1997], 45-58.
- _____, “Miscellanea Critica I”, *Quaderni Catanesi* 4/5 (1992/93) [1997], 59-70. [Ιω. Τζέτζης & σχόλια σε Λυκόφρονα]
- _____, “La tradizione manoscritta degli Scholia in Lycophronem (IV)”, *Studi sull’ Oriente christiano* 8/2 (2004), 5-22. [Ιω. Τζέτζης & ὄχι Ισαάκ]
- _____, “La tradizione manoscritta degli Scholia in Lycophronem (VII)”, *Quaderni Catanesi* N.S. 6 (2007), 5-18.
- _____, “Miscellanea Critica IV”, *Quaderni Catanesi* N.S. 6 (2007), 29-34. [Ιω. Τζέτζης & σχόλια σε Λυκόφρονα]
- LITTLEWOOD A.R., “A Statistical Survey of the Incidence of Repeated Quotations in Selected Byzantine Letter-Writers”, εἰς: J. DUFFY – J. PERADOTTO (eds.), *GONIMOS. Neoplatonic and Byzantine Studies Presented to L.G. Westerink at 75*, Buffalo – New York, 1988, σσ. 137-54. [ποσοτική ανάλυση χωρίων που αντλήθηκαν από εκκλησ.-θεολογικές & κοσμικές πηγές, & ο αριθ. που επαναλαμβάνονται σε επιστ. Τζέτζη]
- LJUNGVİK H., “Kritische und exegetische Bemerkungen zu einigen Stellen der Erga-Exegesis des Johannes Tzetzes”, *BZ* 34 (1934), 262-71.
- LOLOS A. CHR., “Antike Scholien zu Anthologia Graeca-Palatina”, *Ελληνικά* 33 (1981), 374-81. [σχόλ. στα επιγράμματα από Τζέτζη κ.ά.]
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σποράδην.
- LUZZATTO MARIA JAGODA, “Leggere i classici nella biblioteca imperiale: note tzetziene su antichi codici”, *Quaderni di storia* 48 (1998), 69-86. [για σχολ. αυτόγραφα του Τζέτζη, cod. Laur. 70,3, Heidelb. Pal. gr. 252 – vid. BZ 93/1 (2000), σ. 255]

- _____, *Tzetzes lettore di Tucidide. Note autografe sul Codice Heidelberg Palatino Greco 252*, [Paradosis, 1], ed. Dedalo, Bari, 1999.
- _____, “Note inedite di Giovanni Tzetzes e restauro di antichi codici alla fine del XIII secolo: Il problema del Laur. 70,3 di Erodoto”, εις: G. PRATO (ed.), *I manoscritti greci tra riflessione e dibattito. Atti del V colloquio internazionale di paleografi greca (Cremona 4-10 ottobre 1998)*, Firenze, 2000, σσ. 633-54 & 5 tav.
- MAAS P., “Zwei Noten zu dem Epitaph des Tzetzes auf Theodoros Kamateros”, *BZ* 19 (1910), 11.
- MAGDALINO – MACRIDES, “The Fourth Kingdom”, σσ. 119-20. [για την επιστολή του Τζέτζη προς τον Μανουήλ Κομνηνό => πρόκειται για ρητορικό προϊόν, μέσα από το οποίο ασκείται συγκεκριμένη κριτική – σσ. 153-54 για το βίο αγίας Λουκίας από Τζέτζη]
- MAGDALINO P. & NELSON R., “Introduction”, εις: P. MAGDALINO – R. NELSON (eds.), *The Old Testament in Byzantium*, [Dumbarton Oaks Byzantine Symposia and Colloquia], D. Oaks, Washington D.C., 2010, σσ. 1-38. [ιδ. σ. 9 για την διαπίστωση ότι στις επιστολές του Τζέτζη περ. το 75 τοις εκατό των αναφορών από τη Βίβλο προέρχονται από την Π.Δ.]
- MAGNELLI E., “Un nuovo indizio (e alcune precisazioni) sui drammi «alfabetici» di Euripide a Bisanzio tra XI e XII secolo”, *Prometheus* 29 (2003), 193-212. [Τζέτζης κ.ά.]
- MAKRINOS A., “The Deceitful Songs of the Sirens and the Wings of Allegory: Religious Polemics and Cultural Appropriations of Homer in Byzantium”, *Masaryk University, Faculty of Arts/Centre for Interdiscipl. Research & Dep. of Classical Studies, International Conference on Classical and Byzantine Literature, Literary Crossroads, Abstracts, 19–22 September 2010, Brno*, σ. 34. [για αλληγορ. ερμηνεία του Ομήρου από Τζέτζη για την διδασκαλία του σε χριστ. κοινό]
- MANZANO TEREZA M., “Die Aufenthalte des Andreas Darmarios in Madrid und Salamanca und ihre Bedeutung für die recensio der Philostrat- und Oppian-scholien”, *Rheinisches Museum* 151 (2008), 400-424. [για σχόλια στον Φιλόστρατο (cod. Salm. 229) & τον Οππιανό (cod. Matr. 4715 & Salm. 31) αποδιδόμενα στον Τζέτζη· οι κώδ. αντιγρ. από Δαρμάριο]
- MARCINIAK P., “Byzantine Theatron – A Place of Performance?”, εις: M. GRÜNBART (ed.), *Theatron, Rhetorische Kultur in Spätantike und Mittelalter/ Rhetorical Culture in Late Antiquity and the Middle Ages*, [Millennium-Studien/ Millenium Studies, 13], De Gruyter, Berlin, 2007, σσ. 277-85. [μιλά για Τζέτζη κ.ά.]
- _____, “A Dramatic Afterlife: The Byzantines on Ancient Drama and its Authors”, *Classica & Mediaevalia* 60 (2009), 311-326. [για τη σημασία του αρχαίου δράματος στον Τζέτζη – εκτεταμένες αναφορές σε απόψεις & κρίσεις του Τζέτζη για τους συγγραφείς, όπως π.χ. για τον Αριστοφάνη]
- MARCOVICH M., *Heraclitus. The greek text with a short commentary, including fresh addenda, corrigenda and a select bibliography (1967-2000)*, Akademie Verlag, Berlin, 2001², σσ. 81, 190, 220, 543, 581. [testimonia Ἡρακλείτου σε έργα Τζέτζη]
- MARTIN J., “Excerptum de Pleiadibus Tzetianum”, εις: *Scholia in Aratum Vetera*, [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana], Stuttgartiae et Lipsiae, 1974, σσ. 547-51.
- MARTÍNEZ S., “Opiano en la poesía bizantina. Lección y leyenda”, *Prometheus* 29 (2003), 259-68. [για Τζέτζη κ.ά.]
- MASCIANDRI V., “Autolykos und der Silen. Eine übersehene Szene des Euripides bei Tzetzes”, *Museum Helveticum* 44 (1987), 1-7.
- MASSON O., “Notes sur quelques manuscrits de Jean Tzetzes”, *Emerita* 19 (1951), 104-106.

- MATTHIESSEN K., *Studien zur Textüberlieferung der Hekabe des Euripides*, Heidelberg, 1974. [σφ. 70f. για σχόλια στον Ευριπίδη αποδιδόμενα στον Τζέτζη]
- ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ ΑΙΜ., “Ιωάννης Τζέτζης και Αλέξανδρος Αφροδισιεύς”, *Ελληνικά* 38 (1987), 383-88.
- _____, “Σχόλια σε ιατρικού περιεχομένου χωρία της *Ἐξηγήσεως τῆς Ἰλιάδος* του Ιωάννη Τζέτζη”, *Ελληνικά* 40 (1989), 387-402.
- _____, “Ἡ *Ἐξήγησις τῆς Ἰλιάδος* του Ιωάννη Τζέτζη και τα σχόλια D στην *Ἰλιάδα*”, *Ελληνικά* 42 (1991-92), 363-71.
- _____, “Κριτικές παρατηρήσεις στην *Ἐξήγησιν τῆς Ἰλιάδος* (A 97-609) του Ιωάννη Τζέτζη”, *ΕΕΦΣΑΠΘ*, περ. Β', 2 (1992), 155-230.
- MAZZUCCHI C.M., “Ambrosianus C 222 inf. (Graecus 886): il codice e suo autore”, *Aevum* 77 (2003), 263-75 · 78 (2004), 411-40, εἰδ. σ. 420.
- MERCATI S.G., “Giovanni Tzetzes e Michele Aplucheir”, *Byz* 18 (1946/48), 197-206 [=IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 543-52].
- MERKELBACH R. – WEST M. L., *Fragmenta Hesiodica*, Oxford, 1967. [για τις δεκάδες των αποσπασμάτων που χρησιμοποιεί/διασώζει ο ~ στα εξηγ. του έργα, βλ. index auctorum]
- METTE H.J., *Die Fragmente der Tragödien des Aischylos*, [Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin/ Schriften der Sektion für Altertumswissenschaft, Bd. 15], Akademie Verlag, Berlin, 1959. [τα σχόλια του Τζέτζη στον Λυκόφρονα διασώζουν κάποια αποσπάσματα ή αναφορές σε απολεσθέντα έργα του Αισχύλου]
- MORAVCSIK G., “Barbarische Sprachreste in der Theogonie des Johannes Tzetzes”, *BNJ* 7 (1930), 352-65. [=IDEM, *Studia*, σσ. 283-91].
- _____, “Zu den Allegorien des Johannes Tzetzes”, *BZ* 49 (1956), 33.
- MORGAN G., “Homer in Byzantium: John Tzetzes”, εις: C. RUBINO – C. SHELMEKDINE (eds.), *Approaches to Homer*, Texas Univ. Press, Austin, 1983, σσ. 165-88. [συζητά τον παιδαγωγικό χαρακτήρα έργων του Τζέτζη για Όμηρο]
- MUSZYNSKI M., “Tzetzes, *Historiae* VII 438-450 (Ed. Leone, σσ. 273-74)”, *Byz* 43 (1973), [*Hommage à Marius Canard*], 515-16.
- ΝΙΑΡΧΟΣ, *Η Ελληνική Φιλοσοφία*, σσ. 6, 51.
- ΝΙΣΟΛ, *A biographical dictionary*, σ. 299.
- ΝΙΚΗΤΑΣ Δ.Ζ., “Petrus Morrelus Turonensis (Pierre Moreau), De Bello Troiano”, *ΕΕΦΣΑΠΘ*, Περίοδος Β', Τμήμα Φιλολογίας 4 (1994), 265-439. [λατιν. μτφρ. των Προομηρικών, Ομηρικών και Μεθομηρικών του Τζέτζη – 16ος αι.]
- NILSSON INGELA, “From Homer to Hermoniakos: Some Considerations of Troy Matter in Byzantine Literature”, *Troianalexandrina* 4 (2004), 9-34.
- ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΟΣ Κ., *Προλεγόμενα στην κριτική έκδοση των Ἀλεξιφαρμάκων τοῦ Νικάνδρου*, [Πονήματα/ Συμβολές στην έρευνα της ελληνικής και λατινικής γραμματείας, 4], Ακαδημία Αθηνών, 2002, ιδ. σσ. 24 & n. 87, 70, 71, 77, 92, 113, 206, 234. [σφ. 70-71: στα σχόλια του cod. *Goettingensis phil.* 29 (13ου αι.) στα *Θηριακά* & στα *Ἀλεξιφάρμακα* έχουν προστεθεί σχολιογραφ. εξηγήσεις του Τζέτζη, διαφ. και αυστηρές μάλιστα προς προγενέστ. σχολιαστές, γεγονός που κατά τον ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΟ προϋποθέτει εκτενή σχετική εργασία = σ. 92: ο Τζέτζης παραθέτει στίχ. από *Ἀλεξιφάρμακα* στις *Χιλιάδες* του]
- PACE G., “La struttura della tragedia secondo Giovanni Tzetze, *Περὶ τραγικῆς ποιήσεως* 155-182”, εις: PAOLA VOLPE CACCIATORE (ed.), *L' erudizione scolastico-grammaticale a Bisanzio. Atti della VII Giornata di Studi bizantini sotto il patrocinio della Associazione Italiana di Studi Bizantini*, [Ιταλοελληνικά, Quaderni 00], Salerno, 2001, σσ. 111-27.
- PACE G., “Nota a Giovanni Tzetze, *Περὶ τραγικῆς ποιήσεως* 65”, *Κοινωνία* 25/1 (2001), 81-87.

- ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, “Μοναχοί και μαύρη αγορά στο 12ο αιώνα. Παρατηρήσεις σε προβλήματα του Επαρχικού Βιβλίου”, *Βυζαντικά* 8 (1988), 59-76. [περί υπ’ αριθ. 57 επιστ. του Τζέτζη]
- ΡΑΡΑΘΟΜΟΡΟΥΛΟΣ Μ., “Pour une nouvelle édition de la *Bibliothèque d’Apollodore*”, *Ἑλληνικά* 26 (1973), 18-40. [ιδ. σσ. 34-37 για *Epitoma Vaticana*]
- _____, “Tzetzes sur les *Ἐκτορος λύτρα* de Denys le tyran”, *REG* 94 (1981), 200-205. [ανατύπ. εις: Μ. ΡΑΡΑΘΟΜΟΡΟΥΛΟΣ, *Varia Philologica et Papyrologica*, Jannina, 1990, σσ. 43-48 (διατηρεί και την αρχική αρίθμηση)]
- _____, “Pour une nouvelle édition de l’*Exégèse à l’Iliade* de Jean Tzetzes”, *Δωδώνη* 16/2 (1987), 193-204.
- ΡΑΤΖΙΓ Ε., “Malalas und Tzetzes”, *BZ* 10 (1901), 385-93.
- ΠÉΡΕΖ ΥΟΛΑΝΔΑ ΚΟΡΡΑΛΕΣ, *Die Überlieferungsgeschichte des pseudoherodischen Scutum Herculis*, Ph.D. thesis, Univ. Hamburg, 1994. [& για Τζέτζη]
- ΡΕΡΤΟΥΣΙ Α., *Scholia vetera in Hesiodi Opera et Dies*, Milano, 1955. [πολλαχού, ο Τζέτζης στα σχόλιά του στον Ησίοδο αντλεί εκτεταμένα από τα προηγούμενα σχόλια]
- _____, “Erotemata. Per la storia e le fonti delle prime grammatiche greche a stampa”, *Italia medioevale e umanistica* 5 (1962), 321-51. [αναφορά σε Τζέτζη & Πρόδρομο]
- ΦΟΥΣΚΑΣ Κ. Μ. πρωτ., “Ο ἐπιστημονάρχης στὸ Βυζάντιο”, εις: Η. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗΣ, Γ. ΖΙΑΚΑΣ *et al.* (εκδ.), «*Πορευθέντες...*». *Χαριστήριος τόμος πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας Ἀναστασίου (Γιαννουλάτου)*, Αθήνα, 1997, σσ. 375-389. [ιδ. σ. 385 σημ. 3 για τον ἐπιστημονάρχη με την έννοια του τελείου διδασκάλου]
- ΡΟΝΤΑΝΙ, *Sguardi su Ulisse*, ιδ. σσ. 163-170.
- _____, “Oenothea”, *Studi Italiani di filologia Classica*, quarta serie, 7.2 (2009), 214-230. [ερμηνεία Τζέτζη για ὄνομα θεότητας Εἰδοθέας· η ερμηνεία, μάλιστα, του Τζέτζη για να τουιστεί η πρωτοτυπία της είναι διατυπωμένη με έντονο πολεμικό ύφος και έρχεται, ως συνηθίζει ο λόγιος άλλωστε, σε ρήξη με τους προγενεστέρους του]
- ΡΟΝΖΙΟ Α., “Gli scoli di Tzetze agli Erga di Esiodo: elementi per la costituzione del testo e rapporti con il commentario plutarcheo”, εις: ΠΑΟΛΑ ΒΟΛΠΕ ΚΑΚΚΙΑΤΟΡΕ (ed.), *L’erudizione scolastico-grammaticale a Bisanzio. Atti della VII Giornata di Studi bizantini sotto il patrocinio della Associazione Italiana di Studi Bizantini*, Salerno, aprile 2001 [Ιταλο-ελληνικά, Quaderni 00], Napoli, 2003, σσ. 129-47.
- ΡΙΜΑΒΕΣΙ Ο., “Lecteurs antiques et byzantines d’Empédocle: de Zenon à Tzétzès”, εις: Α. ΛΑΚΣ – C. ΛΟΥΓΟΥΕΤ (eds.), *Qu’ est-ce que la Philosophie Présocratique*, [Cahiers de Philologie, 20], 2002, 183-204, ιδ. σ. 200.
- ΡΕΥΝΟΛΔΣ Λ.Δ. – ΒΙΛΣΟΝ Ν.Γ., *Scribes and Scholars. A guide to the Transmission of Greek and Latin Literature*, Oxford, 1974² [ελλην. μτφρ. Ν.Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ, *Αντιγραφείς και φιλόλογοι. Το ιστορικό της παράδοσης των κλασικών κειμένων*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1981], σσ. 22, 91, 92, 98, 285.
- ΡΙΧΑΡΔΣΟΝ Ν.Γ., “Tzetzes and the *χαρώνειον πρόσωπον*”, *ZPE* 45 (1982), 59-60.
- ΡΙΤΣΧΛ Φ., *Kleine Philologische Schriften*, I, Leipzig, 1866. [βλ. ch. V: *Ioannis Tzetzae scholiorum in Aristophanem prolegomena edita et enarrata ab Heinrico Keilio*]
- ΡΗΟΒΥ Α., “Verschiedene Bemerkungen zur Sebastokratorissa Eirene und zu Autoren in ihrem Umfeld”, *Νέα Ῥώμη* 6 (2009), 305-336.
- _____, “Ioannes Tzetzes als Auftragsdichter”, *Masaryk University, Faculty of Arts/Centre for Interdiscipl. Research & Dep. of Classical Studies, International Conference on Classical and Byzantine Literature, Literary Crossroads, Abstracts, 19–22 September 2010, Brno*, σ. 54. [για το προφιλ του Τζέτζη ως ποιητή και το status του σε σχέση με άλλους ποιητές της εποχής]

- SANDIN P., “Two fragments and an Epigram (Pind. fr. 52a, Eur. fr. 898 R, AP 7.77)”, *Lexis* 26 (2008), 95-97. [ιδ. 3. για έμμεση παράδοση από Τζέτζη επιγράμμ. αποδιδόμενου σε Σιμωνίδη & εσφαλμένη διόρθωσή του]
- SANSONE D., “Tadpoles”, *Classica & Mediaevalia* 59 (2008), 187-200. [βλ. ιδ. το μέρος *Tzetzes' Confusion of (and about) Aratus and Nicander*, σσ. 188-191]
- ΣΑΡΡΗΣ, *Η βυζαντινή παραμυθητική επιστολή*, σποράδην.
- SAXEY R., “A Tzetian Portrait of Belisarius in the Pinacothèque”, Forthcoming ?
- SCHIRONI FRANCESCA, *I frammenti di Aristarco di Samotracia negli etimologici bizantini: Etymologicum Genuinum, Magum, Symeonis, Μεγάλη Γραμματική, Zonarae Lexicon. Introduzione, edizione critica e commento*, [Hypomnemata. Untersuchungen zur Antike und zu ihrem Nachleben, Bd. 152], Vandenhoeck & Ruprecht, 2004. [σσ. 55 n. 15, 84 n. 30, 499 για κάποιες ετυμολογικές & πραγματολογικές παρατηρήσεις του Τζέτζη]
- SCHMITT W. O., “Cato in Byzanz”, *Klio* 48 (1967), 325-34. [για Ιω. Τζέτζη, Μιχ. Χωνιάτη]
- SCHRADER H., “Die hexametrischen Überschriften zu den achtundvierzig home-rischen Rapsodien. Mit Exkurs: Eine Studie über die daktylischen Versen des Theodoros Prodromos und des Johannes Tzetzes”, *Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik* 137 (1888), 577-609. [ιδ. σσ. 601-609 για Ιω. Τζέτζη & Θ. Πρόδρομο]
- SCHREINER P., “Kopistinnen in Byzanz. Mit einer Anmerkung zur Schreiberin Eugenia im Pal. Lat. 7560”, εις: *RSBN*.S. 36 (1999), 35-45 [ανατύπ. εις: N. GAUL – SILVIA RONCHEY (hrsg.), *Byzantinische Kultur. Eine Aufsatzsammlung*, II: Das Wissen, (Opuscula Selecta, 6), Roma, 2009, XVI], ιδ. σσ. 41-42. [για την κριτική του Τζέτζη κατά γυναικός σχεδωγραφούσης]
- _____, “Formen der Kaiserbiographie in Byzanz”, εις: DOROTHEA WALZ (ed.), *Lateinische Biographie von der Antike bis in die Gegenwart. Scripturus vitam. Festgabe für Walter Berschin zum 65. Geburtstag*, Heidelberg, 2002, σσ. 59-70 [ανατύπ. εις: N. GAUL – SILVIA RONCHEY (hrsg.), *Byzantinische Kultur. Eine Aufsatzsammlung*, II: Das Wissen, (Opuscula Selecta, 6), Roma, 2009, VI], ιδ. σ. 60. [για τον Τζέτζη ως αγιογράφο]
- SCIARRA ELISABETTA, *La tradizione degli scholia iliadici in Terra d'Otranto*, [Supplemento al “Bollettino dei Classici”, 23], Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, 2005. [η ~ έχει παρατηρήσει (σσ. 129-133) ότι ο *cod. Vat. gr. 1316* περιέχει την πιο πλήρη έκδοση του αλληγορικού έργου του Ιω. Τζέτζη]
- SHEPARD J., “Tzetzes' Letters to Leo at Dristra”, *BF* 6 (1979), 191-239.
- SLUTER INEKE, “Some Notes on the Edition of Tzetzes' *Ilias-Exegesis*”, *Mnemosyne* 45 (1992), 482-500.
- _____, “Tzetzes on a mini thesis in Homer, the «έπιρρήματα θετικά»”, *Mnemosyne* 45 (1992), 526-29.
- SMITH O.L., “The A Commentary on Aescylus: Author and Date”, *GRBS* 21 (1980), 395-99. [*Cod. Ivron 161*, συγγραφέας σχολ. ο Τζέτζης]
- _____, “Medieval and Renaissance Commentaries in Greek on Classical Greek Texts”, *Classica et Mediaevalia* 47 (1996), 391-405. [για σημασία σχολιασμών των κειμ. & την πληθώρα τους – για ποια κείμενα δεν υπήρχαν σχολ., σημάδι ότι δεν διαβάζονταν συχνά – σχόλια για σχολική χρήση, π.χ. Τζέτζης σε Αριστοφάνη κλπ.]
- SPECK P., “Die byzantinische Renaissance und ihre Bedeutung für die byzantinische Literatur”, εις: R.M. PICCIONE – M. PERKAMS (eds.), *Selecta colligere I, Akten des Kolloquiums «Sammeln, Neuordnen, Neues Schaffen. Methoden der Übersetzung von Texten in der Spätantike und in Byzanz» (Jena, 21. – 23. November 2002)*, Alessandria, 2003, σσ. 17-32. [οι επιστολές του Τζέτζη & ο έμμετρος σχολ. τους χρησίμευαν ως σχολ. βοήθημα για μαθητές του]
- SPELTHAHN H., *Studien zu den Chiliaden des Johannes Tzetzes*, diss., München, 1904.

- SPOERRI W., “Über die Quellen der Kulturentstehungslehre des Tzetzes”, *Museum Helveticum* 14 (1957), 183-88.
- STANFORD W.B., “Tzetzes’ farewell to Thucydides”, *Greece & Rome* 11 (1941/2), 40-41.
- SUTTON DANA FERRIN, “Evidence for Lost Dramatic Hypotheses”, *GRBS* 29 (1988), 87-92. [για *Αυτόλυκο* Ευριπίδου σε Τζέτζη, *Χιλ.* 8, 435-53.]
- TESSIER A., “Filologi bizantini di epoca Comnena”, *Incontri triestini di filologia classica* 3 (2003-2004), 1-14. [βλ. ιδ. σσ. 4-9 για Πίνδαρο σε Τζέτζη και γνώση του επί ζητημάτων μετρικής]
- ΤΙΜΠΛΑΛΕΞΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρικά ζητήματα σε επιστολές του Τζέτζη]
- ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ Ν. Β., “Εκ τῆς βυζαντινῆς ἐπιστολογραφίας. Ὁ Ὀμηρος”, *ΕΕΦΣΠΑ* 21 (1970-71), 26-38. [σε Μιχ. Χωνιάτη, Ιω. Τζέτζη, & Ιω. Απόκαυκο]
- TRAPP E., “Tzetzes und sein Schreiber Dionysios”, *Δίπτυχα* 2 (1980/81), 16-22.
- TRISOGLIO F., *San Gregorio di Nazianzo e il Christus Patiens. Il problema dell’autenticità gregoriana del drama*, [Università degli Studi di Torino/Filologia. Testi e Studi, 7], Torino, 1996. [ιδ. σσ. 175-215, όπου ο ~ επιχειρηματολογεί κατά της απόδοσης του *Χριστοῦ Πάσχοντος* στον Τζέτζη]
- Tusculum Lexikon, s.v. Τζέτζης Ἰωάννης, σσ. 469-72.
- VAN OPSTALL EMILIE MARLÈNE, *Jean Géomètres. Poèmes en hexamètres et en distiques élégiaques, édition, traduction, commentaire*, [The Medieval Mediterranean, 75], Brill, Leiden-Boston, 2008, σ. 16, αρ. 7. [η εξήγηση του Ιω. Γεωμέτρη σε προγυμνάσματα του Αφθονίου γνωστή στον Τζέτζη]
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
- WENDEL C., “Das unbekannte Schlusstück der Theogonie des Tzetzes”, *BZ* 40 (1940), 23-26.
- _____, “Tzetzes”, *Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, VII A 2 (1948), sp. 1959-2011.
- _____, *Scholía in Apollonium Rhodium vetera*, Berlin, 1958. [βλ. σ. 18 για Τζέτζη]
- WERNER J., “Πολύχαλκος οὐρανός und στερέωμα bei J. Tzetzes”, *BZ* 53 (1960), 289.
- WEST M. L. (ed. & transl.), *Greek Epic Fragments from the Seventh to the Fifth Centuries BC*, [Loeb Classical Library, 497], Harvard Univ. Press, Cambridge Mass.-London, 2003. [p. 134: testimonia σχετικά με *Μικρά Ἰλιάδα* σε σχόλια του σε Λυκόφρονα & *Posthomerica*]
- WHITE J. W., “Tzetzes's Notes on the Aves of Aristophanes in Codex Urbinas 141”, *Harvard Studies in Classical Philology* 12 (1901), 69-108.
- WILSON N.G., “Tzetzes on Frogs”, *CR* n.s. 13 (1963), 274-75.
- _____, “The Manuscripts of Greek Classics in the Middle Ages and Renaissance”, *Classica et Mediaevalia* 47 (1996), 379-89. [χρφ. & σχολεία – μαθητές & κείμενα – Τζέτζη, Χωνιάτης & άγνωστα έργα]
- WISSMANN JESSICA, “Athena’s ‘Unreasonable Advice’: The Education of Telemachus in Ancient Interpretations of Homer”, *GRBS* 49 (2009), 413-52. [ιδ. σσ. 445-46 : Τζέτζη & διαχείριση υλικού του]
- ZACHER K., “Die Handschriften und Klassen der Aristophanesscholien. Mitteilungen und Untersuchungen”, *Jahrbücher für Classische Philologie, Supplementband* 16. (1888), 503-746 (και αυτοτελές ανάτυπο). [ιδ. σσ. 580-603 για σχέση των σχολίων του Τζέτζη με τα *scholia vetera*]
- ΖΩΓΡΑΦΟΥ-ΛΥΡΑ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥΛΑ, “Συμβολή στην έρευνα τῶν Τρωϊκῶν τοῦ Ἰ. Τζέτζη (Ὁ μῦθος τοῦ Παλαμῆδη στὶς Ἀλληγορίες καὶ στὰ Προομηρικὰ – σχετικὴ χρονολόγησι καὶ πηγές)”, *Δωδώνη* 6 (1977), 406-18.

- ZUMBO A., “Una misconosciuta *ύπόθεσις περί ἄτλαντος* di Giovanni Tzetzes (*Schol. Oppian. Hal. 1.622*)”, *RSBNN.S.* 33 (1996), 275-78.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Στον *cod. Voss. gr. Q 1*, f. 211v υπάρχουν 10 στίχοι αναφερόμενοι στον Τζέτζη, ed. MEYIER, *Codices Vossiani Graeci & Miscellanei*, σ. 93.

204. Τῆς μεταμορφώσεως = i. *άγνωστο ποιος ήταν, αν & ποιο οφφίκιο κατείχε*

ΕΡΓΟ :

I) SCHEDAE

1. «Τῆς Μεταμορφώσεως», σχέδος που αναφέρεται στην επί του Ὁρους προσευχή του Ιησού, inc.: [Φ]έρε ᾧ φιλότης τὴν ἀνά χεῖρας ἀναπτύξαντες βίβλον ... – des.: ... καὶ κινδυνεύειν τῆς ἀληθείας ὕπερ. - *cod. Vat. Pal. gr. 92*, ff. 224r-v.

[ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 189]

205. Τορνίκης Γεώργιος (I) = i. *διδάσκαλος τοῦ ψαλτῆρος*
 ii. *διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου*
 iii. *ύπομνηματογράφος*
 iv. *ἐπίσκοπος Ἐφέσου*

ΕΡΓΑ :

I) EPISTULAE

1. Πρὸς τὸν περιπόθητον ἐξάδελφον τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως κῦρ Ἀνδρόνικον τὸν Κομνηνόν, ὡς ἀπ’ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δημητρίου, ὅτε ἦν ἐν Βρανιτζόβη, ed. J. DARROUZÈS, *Georges et Démètrios Tornikès. Lettres et discours*, Éditions du CNRS, Paris, 1970, no. 4, σσ. 107-111.
2. Τῷ μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν, ed. DARROUZÈS, no. 5, σσ. 112-116.
3. Τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν, ed. DARROUZÈS, no. 6, σσ. 117-119.
4. Πρὸς αὐτὸν <τὸν μητροπολίτην Ἀθηνῶν> ἐκ τοῦ Δυρραχίου ὑποστρέψαντα, (Texte avec traduction), ed. DARROUZÈS, no. 7, σσ. 204-219.
5. <Τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν>, ed. DARROUZÈS, no. 8, σσ. 120-122.
6. Τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν, ed. DARROUZÈS, no. 9, σσ. 123-126.
7. Ἰωάννη τῷ Καματηρῷ, ed. DARROUZÈS, no. 10, σσ. 127-129.
8. Ἰωάννη τῷ Καματηρῷ, ed. DARROUZÈS, no. 11, σσ. 130-132.
9. Ἰωάννη τῷ Καματηρῷ, ed. DARROUZÈS, no. 12, σσ. 133-134.
10. Πρὸς τὸν πρῶτον τοῦ Γάνου, ed. DARROUZÈS, no. 13, σσ. 135-136.
11. Τῷ σεβαστῷ καὶ λογοθέτῃ τοῦ δρόμου κῦρ Ἰωάννη τῷ Καματηρῷ, ed. DARROUZÈS, no. 15, σσ. 137-139.
12. Τῷ σεβαστῷ τῷ ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ Καματηρῷ, ed. DARROUZÈS, no. 16, σσ. 140-141.

13. Τῷ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κυρῷ Θεοδώρῳ τῷ Στυππειώτῃ, ed. DARROUZÈS, no. 17, σσ. 142-144.
14. Τῷ Σμύρνης, ed. DARROUZÈS, no. 18, σσ. 145-147.
15. Πρὸς τὸν ἐν ἐν Ἐφέσῳ ἄνθρωπον ἐνεργοῦντα <τὰ> τοῦ μεγαλεπιφανεστάτου Γιφάρδου, ed. DARROUZÈS, no. 19, σσ. 148-149.
16. Τῷ Γιφάρδῳ κυρῷ Ἀλεξίῳ, τῷ δουκὶ τοῦ Θρακησίου, ed. DARROUZÈS, no. 20, σσ. 150-151.
17. Τῷ μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν, ed. DARROUZÈS, no. 21, σσ. 152-155.
18. Τῇ θυγατρὶ τῆς πορφυρογεννήτου καὶ καισαρίσσης κυρᾶς Ἄννας κυρᾶ Εἰρήνῃ, ed. DARROUZÈS, no. 22, σσ. 156-158.
19. Τῷ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν καὶ νομοφύλακι κυρῷ Θεοδώρῳ τῷ Παντεχνῇ, ed. DARROUZÈS, no. 23, σσ. 159-161.
20. Πρὸς τὸν σεβαστὸν κῦρ Ἀλέξιον τὸν ἕγγονον τοῦ καίσαρος Βρυεννίου, ὄντα δούκα τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Ἀχρίδος, ed. DARROUZÈS, no. 24, σσ. 162-166.
21. Τῷ υἱῷ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Κωνσταντίνου κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, ed. DARROUZÈS, no. 25, σσ. 167-168.
22. Τῷ μεγάλῳ σκευοφύλακι τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Παντεχνῇ, ἀπὸ Ἐφέσου, ed. DARROUZÈS, no. 26, σσ. 169-171.
23. Κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Κοντοστεφάνῳ δουκὶ Θρακησίου, ed. DARROUZÈS, no. 27, σσ. 172-174.
24. Τῷ μεγάλῳ οἰκονόμῳ καὶ δικαιοδότη τῷ Ἀριστηνῷ, ed. DARROUZÈS, no. 28, σσ. 175-177.
25. Τῷ γραμματικῷ τοῦ πατριάρχου καὶ ὑπομιμνήσκοντι τῷ Βουκινάτῳ, ed. DARROUZÈS, no. 29, σσ. 178-179.
26. Πρὸς τὸν πάπαν Ῥώμης ὡς ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως, (Texte avec traduction), ed. DARROUZÈS, no. 30, σσ. 324-335.

II) DIDASCALIAE

1. Προοίμιον ὅτε προεβλήθη διδάσκαλος τοῦ ψαλτῆρος παρὰ τοῦ πατριάρχου κυροῦ Κοσμᾶ τοῦ Ἀττικοῦ, ed. DARROUZÈS, no. 1, σσ. 73-85.
2. Προοίμιον διδασκαλίας ὅτε προεβλήθη εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ed. DARROUZÈS, no. 2, σσ. 86-99.
3. Προοίμιον διδασκαλίας λεχθὲν ὅτε προσετάχθη παρὰ τοῦ πατριάρχου διδάξαι, ἀποδημούντος τοῦ τότε ῥήτορος καὶ οἰκουμενικοῦ διδασκάλου, ed. DARROUZÈS, no. 3, σσ. 100-106.

III) AVIS SYNODAL

1. Γνώμη ἐπὶ τῷ κινήθῃ δόγματι· εἰ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ τὴν ἑαυτοῦ θυσίαν ὡς ἄνθρωπος προσάγων καὶ αὐτὸς αὐτὴν ὡς Θεὸς προσεδέχετο μετὰ τοῦ Πατρὸς, ed. DARROUZÈS, no. 31, σσ. 180-185. [σχετ. μετὰ τὴν αἵρεση τοῦ Παντευγένου]

IV) ORATIO

1. Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννας τῆς καισαρίσσης (Texte avec traduction), ed. DARROUZÈS, no. 14, σσ. 220-323.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 3, 81-83, 90, 146, 176-78, 252, 253, 512.
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 34-37.
- _____, “The Speeches and Letters of George Tornikes Metropolitan of Ephesos (XIIIth century)”, *Actes du XIIIe Congrès International d’Études Byzantines, Ochride 10-16 septembre 1961*, tome II, Beograd, 1964, σσ. 421-27.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 51-52, 56-57, 62, 64, 73-74, 88-89, 99-100, 156-57, 196-97.
- _____, “Ο «πάρὰ τοῦ λυρικοῦ ... θυμόσοφος»”, *Ελληνικά* 48 (1998), 159-160. [απήχηση πινδαρικού στίχ. σε Γεώργ. Τορνίκη]
- FATOUROS G., “Einige Bemerkungen zu den Tornikes–Ausgabe von Jean Darrouzes”, *Byz* 41 (1971), 69-77.
- FRANKOPAN P., “The Literary, Cultural and Political Context for the Twelfth-Century Commentary on the *Nicomachean Ethics*”, εις: CH. BARBER – D. JENKINS (eds.), *Medieval Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics*, [Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. 101], Brill, Leiden, 2009, σσ. 45-62, ιδ. σσ. 47-48, 50, 56-58, 62.
- HILL BARBARA, “The Ideal Imperial Komnenian Women”, *BF* 23 (1996), 7-18. [από λόγους Γεωργ. Τορνίκη κ.ά.]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σσ. 34, 126, 153f., 192, 207, 235, 402f..
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 232, 249, 290, 292-93, 297-98, 345.
- KALIĆ I., FERJANČIĆ B., RADOŠEVIĆ-MAKSIMOVIĆ N. (σερβοκροατ. μτφρ.-σχολ.), *Fontes Byzantini Historiam Populorum Jugoslaviae Spectantes*, tomus IV, Beograd, 1971, σσ. 245-252. [μόνο τμήμ. που αφορούν στην ιστορία σλαβικών φύλων]
- KAMBYLIS A., “Textkritische Beiträge zu Georgios und Demetrios Tornikes”, *JÖB* 23 (1974), 185-200.
- KAZHDAN A. – BLIQUEZ L.J., “Four Testimonia to Human Dissection in Byzantine Times”, *Bull. of the History of Medicine* 58 (1984), 554-57. [4. Από μονωδία Τορνίκη σε Άννα Κομνηνή]
- A. K(AZHDAN), s.v. Tornikios, George, ODB, vol. III, σ. 2097.
- ΚΟΥΦΟΠΟΥΛΟΥ Β., “Χωρία από αρχαία κείμενα στους Λόγους και τις Επιστολές του Γεωργίου Τορνίκη”, *Βυζαντινά* 16 (1991), 353-56.
- LITTLEWOOD A.R., “A Statistical Survey of the Incidence of Repeated Quotations in Selected Byzantine Letter-Writers”, εις: J. DUFFY – J. PERADOTTO (eds.), *GONIMOS. Neoplatonic and Byzantine Studies Presented to L.G. Westerink at 75*, Buffalo – New York, 1988, σσ. 137-54. [ποσοτική ανάλυση χωρίων που αντλήθηκαν από εκκλησ.-θεολογικές & κοσμικές πηγές, & ο αριθ. που επαναλαμβάνονται σε επιστ. Τορνίκη]
- LOUKAKI MARINA, “Le Samedi de Lazare et les éloges annuels du Patriarche de Constantinople”, ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΥ-ΝΟΤΑΡΑ & ΤΡ. ΜΑΝΙΑΤΗ-ΚΟΚΚΙΝΗ (εκδ.), *Κλητόριον εις μνήμην Νίκου Οικονομίδη*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005, σσ. 327-346.
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σσ. 41, 47, 58 n. 202, 63 n. 218 & 224, 64 n. 225-229, 184, 186, 200.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 129, 135, 173, 175, 259, 282-84, 333, 343, 348, 350, 362, 365, 397, 400, 439.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 301.
- ΣΑΡΡΗΣ, *Η βυζαντινή παραμυθητική επιστολή*, σσ. 148, 196 κ.ε.

- SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, ενότητα 12, αρ. 38, σσ. 178-180.
- SPITERIS, *La Critica Bizantina*, σσ. 166-176.
- ΤΙΜΠΛΑΛΕΧΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρ. ζητήματα σε επιστ. Γεωργίου Τορνίκη]
- Tusculum Lexikon, s.v. Τορνίκης Γεώργιος, σσ. 474-75.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
- WIRTH P., “Eine Lakune in Logos Epitaphios des Georgios Tornikes auf Anna Komnene?”, *BZ* 56 (1963), 234.

206. Τορνίκης Γεώργιος (II) = i. μαίστωρ τῶν ῥητόρων

ΕΡΓΑ :

I) ORATIONES

1. Λόγος ἀναγνωσθεῖς συνήθως ἐν τῷ πατριαρχείῳ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Λαζάρου ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου μαΐστορος τῶν ῥητόρων κυροῦ Γεωργίου τοῦ Τορνίκη, ed. ΛΟΥΚΑΚΙ, *Discours annuels*, no. I, σσ. 72-105.
2. Τοῦ σοφωτάτου μαΐστορος τῶν ῥητόρων κυροῦ Γεωργίου τοῦ Τορνίκη λόγος δεύτερος ἀναγνωσθεῖς συνήθως ἐν τῷ πατριαρχείῳ εἰς τὸν ἀγιώτατον καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχη κῆρ Γεώργιον, ed. ΛΟΥΚΑΚΙ, no. II, σσ. 106-135.
3. Λόγος τοῦ λογιωτάτου μαΐστορος τῶν ῥητόρων κῆρ Γεωργίου τοῦ Τορνίκη εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῆρ Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον ἀναγνωσθεῖς πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν Φώτων, καθ' ἣν εἴωθεν ἀναγινώσκειν ὁ ῥήτωρ διὰ τὸ τὸν βασιλέα σταλήσεσθαι πρὸς ἐκστρατεῖαν ἀπόδημον, edd. REGEL – NOVOSADSKIJ, *Fontes Rerum Byzantinarum*, αρ. XV, σσ. 254-280.
4. <Ἐπιτάφιος λόγος στὸν Ἀνδρόνικο Κοντοστέφανο>, (απολεσθεῖς), βλ. το ἐπίγραμμα του Ἰω. Αποκαύκου: Στίχοι ἀναγνωσθέντες ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σορῶ, ἠνίκα πρῶτως ἀνεγνώσθη ὁ λόγος τοῦ Χαλκηδόνης κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κασταμονίτου, ὃν ἐποίησεν εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Θεολόγον· ὅτε καὶ τινες ἐδυσχέραινον καὶ αὐτὸς ὁ τηλικαῦτα μαΐστωρ τῶν ῥητόρων κῆρ Γεώργιος ὁ Τορνίκης, ὃς καὶ πρὸ δύο ἡμερῶν τῆς ἀναγνώσεως τοῦ τοιοῦτου λόγου ἀνέγνω ἐπιτάφιον εἰς τὸν Κοντοστέφανον ἐκεῖνον κῆριν Ἀνδρόνικον καὶ πολλοὺς τῶν λογίων ἐκεῖσε συνεκαλέσατο· ἐδυσχέραινον δὲ ὁ λαὸς, ὡς περικοπέσης τῆς ἀναγνώσεως τοῦ βίου τοῦ ἀγίου Ξενοφῶντος καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ, ed. ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, “Ἐπιγράμματα Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου”, *Ἀθηνᾶ* 15 (1903), 463-478, αρ. 8, σσ. 470-2.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 37-38.
- CONSTANTINIDES, *Higher Education*, ιδ. σσ. 11, 51.
- CRESCI LIA RAFFAELLA, “*Exempla* storici greci negli encomi e nella storiografia bizantini del XII secolo”, *Rhetorica*, 22.2 (2004), 115-45. [για τὴν προβολὴ προτύπων ιστορ. παρελθόντος & τὴν σύγκρισή τους με ἐγκωμιαζόμενο πρόσωπο στους λόγους Γεωργίου]

- DARROUZÈS J., “Notes sur Euthyme Tornikès, Euthyme Malakès et Georges Tornikès”, *REB* 23 (1965), 148-67.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σ. 127.
- KARATHANASIS, *Sprichwörter*, σσ. 27, 108.
- A. K(AZH)DAN), s.v. Tornikios, George, ODB, vol. III, σ. 2097.
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλικούς λόγους της εποχής, μεταξύ των οποίων και του Γεωργίου Τορνίκη]
- Tusculum Lexikon, s.v. Τορνίκη Γεώργιος, σ. 475.
- VAN DIETEN J.-L., “Das genau Datum der Rede des Georgios Tornikes an Isaak II Angelos”, *BF* 3 (1968) [=POLYCHORDIA. Festschrift FRANZ DÖLGER zum 75. Geburtstag, besorgt von PETER WIRTH, III], 114-16. [λίγο πριν τα Θεοφάνεια του 1193, contra: KAZHDAN, *Byz* 35 (1965), 165-74: χειμών του ίδιου έτους]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Σε έγγραφα της Πάτμου υπάρχουν αναφορές στον πανσέβαστο σεβαστό Κωνσταντίνο Τορνίκη, ο οποίος διετέλεσε *ἐπί τῶν δεήσεων* (1195-99), *ἐπαρχος* της Κωνσταντινουπόλεως (1199-1201) και *λογοθέτης τοῦ δρόμου* (1201 κ.ε.), βλ. ΜΑΡΙΑ ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Έγγραφα Πάτμου*, τόμ. Β': *Έγγραφα Δημοσίων Λειτουργιών*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, έγγρ. υπ' αρ. 56.15-16, σ. 92 (Οκτωβρίου 1195), αρ. 59.12-13, σ. 122 (Νοεμβρίου 1199), αρ. 60.14-15, σ. 131 (Δεκεμβρίου 1203), και σχολ. στις σσ. 90, 96, 98, 101, 121, 129, 132, 133, 134, 144. Τον Κων/νο Τορνίκη αναφέρει και ο Νικήτας Χωνιάτης, ed. VAN DIETEN, σ. 525.16, λέγοντας ειδικά ότι μετά την Άλωση της Πόλης υπηρέτησε τον Βαλδουίνο και μετά την ήττα του στην μάχη της Αδριανούπολης προσέφυγε στους Βουλγάρους, όμως ο Τσάρος Καλοϊωάννης διέταξε την εκτέλεσή του, σ. 643.1-10.

207. **Τορνίκης Δημήτριος** [† 1201] = i. κριτής τοῦ βήλου
 ii. ἐπί τοῦ κανικλείου
 iii. λογοθέτης τοῦ δρόμου

ΕΡΓΑ :

I) EPISTULAE

1. Ὡς ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰσαακίου πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Στρογόμου, ed. J. DARROUZÈS, *Georges et Démétrios Tornikès. Lettres et discours*, Éditions du CNRS, Paris, 1970, no. 32, σσ. 190-201.
2. Πρὸς τὸν πάπαν Ῥώμης ὡς ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως, ed. DARROUZÈS, no. 33, σσ. 336-345.
3. Εἰς τὸν πάπαν Ῥώμης ὡς ἐκ προσώπου τοῦ πατριάρχου, ed. DARROUZÈS, no. 34, σσ. 346-353.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 201, 210.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 92, 629.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, σ. 33.
- DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1571, 1601b, 1607, 1609, 1615, 1646, 1647, σσ. 290, 303, 306-08, 308-10, 314, 325-26, 326-28.

- FATOUROS G., “Einige Bemerkungen zu den Tornikes–Ausgabe von Jean Darrouzes”, *Byz* 41 (1971), 69-77.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σσ. 101, 137, 153, 235.
- JORDANOV, *Corpus*, II, σ. 410-412, σφραγ. αρ. 721-22. [οι σφραγ. μάλλον δεν είναι δικές του, αλλά του εγγονού του]
- KAMBYLIS A., “Textkritische Beiträge zu Georgios und Demetrios Tornikes”, *JÖB* 23 (1974), 185-200.
- A. K(AZH)DAN, s.v. Tornikios, ODB, vol. III, σσ. 2096-97.
- ΚΟΛΟΒΟΥ Φ., *Μιχαήλ Χωνιάτης, Συμβολή στη μελέτη του βίου και του έργου του. Το Corpus των επιστολών*, [Ακαδημία Αθηνών / Πονήματα, Συμβολές στην έρευνα της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας, 2], Αθήνα, 1999, σσ. 126, 165-68, 178, 192, 223, 229, 230, 242 κ.ε., 245, 264 κ.ε.
- _____, *Michaelis Choniatae Epistulae* σσ. 43-44: Τῶ σεβαστῶ καὶ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Δημητρίῳ τῶ Τορνίκη· σσ. 44-46: Τῶ αὐτῶ· σσ. 55-56: Τῶ λογοθέτῃ κῦρ Δημητρίῳ τῶ Τορνίκη· σσ. 66-67: Τῶ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Δημητρίῳ τῶ Τορνίκη· σσ. 70-72: Τῶ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Δημητρίῳ τῶ Τορνίκη· σσ. 78-79: Τῶ λογοθέτῃ τοῦ δρόμου κῦρ Δημητρίῳ τῶ Τορνίκη· σσ. 79-80: Τῶ αὐτῶ· σ. 91: Τῶ λογοθέτῃ τοῦ δρόμου κῦρ Δημητρίῳ τῶ Τορνίκη.
- LITTLEWOOD A.R., “A Statistical Survey of the Incidence of Repeated Quotations in Selected Byzantine Letter-Writers”, εἰς: J. DUFFY – J. PERADOTTO (eds.), *GONIMOS. Neoplatonic and Byzantine Studies Presented to L.G. Westerink at 75*, Buffalo – New York, 1988, σσ. 137-54. [ποσοτική ἀνάλυση χωρίων που ἀντλήθηκαν ἀπὸ ἐκκλησ.-θεολογικὲς & κοσμικὲς πηγές, & ο ἀριθ. που ἐπαναλαμβάνονται σε ἐπιστ. Τορνίκη]
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σσ. 41 & n. 101, 42.
- LAURENT V., “Une lettre dogmatique de l’empereur Isaac l’Ange au primat de Hongrie”, *EO* 39 (1940), 59-77. [περὶ τῆς ἐπιστ. 1, βλ. παραπάνω]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 348-49.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 301.
- ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ ΜΑΡΙΑ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Β΄: *Ἐγγραφα Δημοσίων Λειτουργῶν*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, σσ. 98, 144.
- SIDERAS, *Die byzantinischen Grabreden*, σποράδην.
- _____, “Ein unedierter Brief des Gregorios Antiochos an Demetrios Tornikes (Brief I)”, *BZ* 100/2 (2007), 785-817.
- _____, “Ein unedierter Brief des Gregorios Antiochos an Demetrios Tornikes (Brief III)”, *RSBNN.S.* 43 (2006), [Ricordo di Lidia Perria, II], 143-63.
- SPITERIS, *La Critica Bizantina*, σσ. 213-224.
- STADTMÜLLER, *Michael Choniates*, σσ. 157 [35], 176 [54], 244 [122], 247 [125], 256 [134].
- ΤΙΜΠΛΑΛΕΞΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ἰατρ. ζητήματα σε ἐπιστ. Δημητρίου Τορνίκη]
- Tusculum Lexikon, s.v. Τορνίκης Δημήτριος, σσ. 475-76.
- VAN DIETEN J.-L., *Nicetae Choniatae Historia*, CFHB XI/1-2, Berlin-New York, 1975, σσ. 265,3-4, 266,12.
- ΒΡΑΝΟΥΣΗ ΕΡΑ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Α΄: *Αὐτοκρατορικά*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, σσ. *131 υποσημ. 5 και 11, καθώς και σσ. 77, 92, 93, 94, 96, αρ. 10.³⁴ σ. 100 (χρυσόβουλλον Ισαακίου Β΄ Ἀγγέλου υπέρ μονῆς Πάτμου, ἔτ. 1186), 102, 235.

208. **Τορνίκης Εὐθύμιος** = i. *διάκονος*
 ii. *μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν*

ΕΡΓΑ :

I) ORATIONES

1. Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν τοῦ παναγιωτάτου δεσπότη καὶ ὑπερτίμου κῦρ Εὐθυμίου τοῦ Τορνίκη καὶ προτρεπτικὸς ἅμα ὥστε ποιῆσαι ῥήτορα, ἀναγνωσθεῖς κατὰ τὸν καιρὸν τῶν Φώτων, ὅτε οὐκ ἦν ῥήτωρ τις, τοῦ τότε γεγονότος μητροπολίτου τῶν Παλαιῶν Πατρῶν, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, αρ. Γ. 1, σσ. 103-115· ed. J. DARROUZÈS, “Les discours d’Euthyme Tornikès (1200-1205)”, *REB* 26 (1968), 49-117, ιδ. I, σσ. 56-72.
2. Τοῦ αὐτοῦ. Μονωδία εἰς τὸν ὑπέρτιμον Νέων Πατρῶν, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes*, αρ. Γ.2, σσ. 115-125· ed. DARROUZÈS, “Discours d’Euthyme Tornikès”, II, σσ. 76-89.
3. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιτάφιος εἰς τὸν πανσέβαστον καὶ πάνσοφον λογοθέτη κύριον Δημήτριον τὸν Τορνίκη, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes*, αρ. Γ.3, σσ. 125-142· ed. DARROUZÈS, “Discours d’Euthyme Tornikès”, III, σσ. 94-117.

II) EPISTULAE

1. (Εὐθυμίου τοῦ Τορνίκη ἀνεπίγραφος ἐπιστολὴ στὸν Μιχαὴλ Χωνιάτη), inc.: Βραχεῖα καὶ ὀλιγοσύλλαβος ἢ γραφή ... – *Cod. Academie Roumaine Bucur. gr. 508*, σσ. 27-28.
2. (Εὐθυμίου τοῦ Τορνίκη ἀνεπίγραφος ἐπιστολὴ στὸν Μιχαὴλ Χωνιάτη), inc.: [E]ἰς χεῖρας ἐδεξάμην ὑπτίας ... – *Cod. Academie Roumaine Bucur. gr. 508*, σσ. 28-30.
3. (Εὐθυμίου τοῦ Τορνίκη ἀνεπίγραφος ἐπιστολὴ στὸν Μιχαὴλ Χωνιάτη), inc.: [Ἡ]λυθεν ἡμῖν γλυκερὸν φάος ... – *Cod. Academie Roumaine Bucur. gr. 508*, σσ. 30-32.
4. (Εὐθυμίου τοῦ Τορνίκη) Τῷ αὐτῷ (sc. Μιχαὴλ τῷ Χωνιάτη), ed. FOTEINI ΚΟΛΟΒΟΥ, “Euthymios Tornikes als Briefschreiber. Vier unedierte Briefe des Euthymios Tornikes an Michael Choniates im *Codex Buc. gr. 508*”, *JÖB* 45 (1995), 53-75, κείμεν. στις σσ. 66-73.

III) POESIAE ET OPUSCULA ALTERA

1. α. <Ὡδὴ ἀνεπίγραφος τῷ αὐτοκράτορι Ἰσαακίῳ τῷ Ἀγγέλῳ>, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes*, αρ. Δ.1, σσ. 188-198. [σε ανακρεόντειο μέτρο]
 β. <Laudes imperatoris>, ed. F. CICCOLELLA, “Carmi anacreontici bizantini”, *Bollettino dei Classici*, Serie III, 12 (1991), 49-68, κείμεν. στις σσ. 60-63.
2. <Laudes anunculī, ἀκέφαλον ποίημα>, ed. CICCOLELLA, “Carmi anacreontici bizantini”, σ. 64.
3. “Ἐτεροι κουκούλιοι, ed. CICCOLELLA, “Carmi anacreontici bizantini”, σ. 65.
4. Εἰς τὸν αὐτὸν ἴαμβοι, ed. CICCOLELLA, “Carmi anacreontici bizantini”, σ. 65.
5. “Ἐτεροι κουκούλιοι, ed. CICCOLELLA, “Carmi anacreontici bizantini”, σσ. 65-66.
6. Τοῦ αὐτοῦ ἠρωελεγεῖα, τοῦ Τορνίκη ἐπιτάφια, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes*, αρ. Δ.2, σσ. 199-200.
7. ἠρωελεγεῖα τετράστιχα εἰς τὸν αὐτὸν τάφον, ed. CICCOLELLA, “Carmi anacreontici bizantini”, σ. 66.
8. ἠρωικὰ εἰς τὸν βίον, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes*, αρ. Δ.3, σσ. 200-201.

9. Ἡρωελεγεΐα ἐν ὄνειρῳ ῥηθέντα, ὅτε ὁ βασιλεὺς ἦν ὀργιζόμενος κατ' αὐτοῦ, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes*, αρ. Δ. 4, σ. 201.
10. Τοῦ δεσπότητος κῆρι Εὐθυμίου τοῦ Τορνίκη, πιττάκιον πρὸς τὸν Δούκα κῆριν Κωνσταντῖνον διὰ στίχων, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes*, αρ. Δ.5, σ. 202.
11. Τοῦ Τορνίκη Εὐθυμίου, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes*, αρ. Δ.6, σ. 203 = Τοῦ Τορνίκη κυροῦ Εὐθυμίου εἰς τὴν αὐτὴν (scil. τὴν ὀσίαν Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν), ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Στίχοι εἰς Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν”, *ΝΕ* 16 (1922), σσ. 344-45, κείμε. στη σ. 344.
12. Αἰνίγματα ἀφυοῦς Εὐθυμίου, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes*, αρ. Δ.7, σσ. 203-204.
13. Ἐκθεσις αἰνιγμάτων τοῦ Τορνίκη κῆρι Εὐθυμίου, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes*, αρ. Δ.8, σσ. 204-206.
14. <Τοῦ αὐτοῦ> Χρησιμοὶ λεγόμενοι παρὰ τοῦ ἁγίου Ἀρτεμίου, ed. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes*, αρ. Δ.9, σ. 207.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σσ. 90, 176, 210, 211, 216-17.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., “Βακχυλίδη ἐπίνικοι 3,44-45”, *Ελληνικά* 34 (1982-83), 352-55. [για χωρίο του Βακχυλίδη σε επιτάφιο λόγο του Τορνίκη στον Μαλάκη]
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 102, 122-23, 140, 164, 174-75.
- CICCOLELLA FEDERICA., “Carmi anacreontici bizantini”, *Bollett. dei Class.*, ser. III, 12 (1991), 49-68. [για ανακρεόντεια ποιήμ. Ευθυμ. Τορνίκη]
- DARROUZÈS J., “Notes sur Euthyme Tornikès, Euthyme Malakès et Georges Tornikès”, *REB* 23 (1965), 148-67.
- DARROUZÈS J., “Un recueil épistolaire du XII siècle: Académie Roumaine cod. gr. 508”, *REB* 30 (1972), 199-229. [επιστ. του Ευθ. Τορνίκη]
- ΓΟΝΗΣ Δ., “Ἰωάννης Κωστομοίρης – Μεσοποταμίτης”, *Θεολογία* 65 (1994), 723-801 [& ἀνάτυπο, Αθήνα, 1995], ιδ. σσ. 727 [15]- 741 [29].
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σσ. 127, 136f.
- A. K(AZH)DAN, s.v. Tornikios, George, ODB, vol. III, σ. 2097.
- ΚΟΛΟΒΟΥ ΦΟΤΕΙΝΙ, “Euthymios Tornikes als Briefschreiber. Vier unedierte Briefe des Euthymios Tornikes an Michael Choniates im *Codex Buc. gr. 508*”, *JÖB* 45 (1995), 53-75.
- _____, *Μιχαήλ Χωνιάτης, Συμβολή στη μελέτη του βίου και του έργου του. Το Corpus των επιστολών*, [Ακαδημία Αθηνών / Πονήματα, Συμβολές στην έρευνα της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας, 2], Αθήνα, 1999, σποράδην.
- _____, *Michaelis Choniatae Epistulae*, σ. 129: Τῷ Τορνίκη κῆρ Εὐθυμίῳ· σσ. 130-131: Τῷ αὐτῷ· σσ. 153-156: Τῷ Τορνίκη κῆρ Εὐθυμίῳ· σσ. 157-160: Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ· σσ. 161-162: Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ· σσ. 166-167: Τῷ Τορνίκη κῆρ Εὐθυμίῳ· σσ. 180-183: Τοῖς περὶ τὸν λογιώτατον κῆρ Εὐθύμιον τὸν Τορνίκην λογιωτάτοις διακόνοις· σσ. 184-189: Τοῖς αὐτοῖς· σ. 221: Τῷ Τορνίκη κῆρ Εὐθυμίῳ· σσ. 239-240: Τῷ Τορνίκη κῆρ Εὐθυμίῳ· σσ. 247-248: Τῷ Τορνίκη κῆρ Εὐθυμίῳ· σσ. 255-256: Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν κῆρ Εὐθύμιον· σ. 269: Τῷ Τορνίκη κῆρ Εὐθυμίῳ· σ. 282: Τῷ Τορνίκη κῆρ Εὐθυμίῳ.
- ΛΟΥΚΑΚΙ, *Discours annuels*, σσ. 41, 45 n. 125, 46.

- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ Α., “Διορθώσεις εις Εὐθύμιον Μαλάκην καὶ Εὐθύμιον Τορνίκην”, *Ἀθηνᾶ* 15 (1903), 479-483.
- _____, “Ἐπιγράμματα Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου”, *Ἀθηνᾶ* 15 (1903), 463-478, ἰδ. αρ. 16, σσ. 477-78: Τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Ναυπάκτου στίχοι εἰς τὰ ἅγια Φῶτα. [εγκώμιο Εὐθυμίου Τορνίκη]
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, μεταξύ των οποίων & Εὐθ. Τορνίκη]
- SIDERAS A., “Zur Frage nach dem letzten Metropoliten von Alt-Patras vor der Lateinherrschaft”, *RSBN.S.* 27 (1990), 181-90.
- _____, *Die byzantinischen Grabreden*, ενότητα 20, αρ. 64-65, σσ. 232-235.
- STADTMÜLLER, *Michael Choniates*, σσ. 193 [71], 202 [80], 225 [103], 256 [134], 260 [138], 262 [140], 263 [141], 265 [143], 306 [184], 312 [190].
- ΤΙΜΠΛΑΞΙ, *Medizinisches*, 2002, σποράδην. [για ιατρικά ζητήματα σε επιστολές του Εὐθυμίου Τορνίκη]
- Tusculum Lexikon, s.v. Τορνίκης Εὐθύμιος, σ. 476.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
- ΒΕΗΣ Ν.Α., “Aus dem Nachlasse von N.A. Bees: α) Περιγραφή του κώδικος Ἰσαάκ Μεσοποταμίτου (=Petropol. Graec. CCL), β) Unedierte Schriftstücke aus der Kanzlei des Johannes Apokaukos des Metropoliten von Naupaktos in Aetolien”, *BNJ* 21 (1971-74), εκδ. 1976, 1-160 [με προλεγόμενα, προσθήκες & παρατηρήσεις της ΕΛΕΝΗΣ ΒΕΗ-ΣΕΦΕΡΛΗ], επιστ. αρ. 47: Πρὸς τὸν [Εὐθύμιον] Τορνίκην ἐπιστολή τοῦ αὐτοῦ Ναυπάκτου, σσ. 103-104· αρ. 54: Πρὸς τὸν Τορνίκην κῦρ Εὐθύμιον, σσ. 110-111· αρ. 58: Πρὸς τὸν Τορνίκην κῦρ Εὐθύμιον, σσ. 114-115. Βλ. και τις προσθήκες της ΒΕΗ-ΣΕΦΕΡΛΗ στις ἀντίστοιχες επιστολές.

209. τοῦ Φύλακος / Φύλαξ (:) = i. γραμματικός

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDA

1. («Τοῦ Φύλακος»), ο διδάσκαλος ἀνακοινώνει στους μαθητές ὅτι μαζί με το καλοκαίρι ἐφθάσε και ο καιρός των εξετάσεων και στην συνέχεια πλέκει το εγκώμιον του αυτοκράτορα (Μανουήλ Α'), inc.: Καὶ αὐθ' εἰς ἀγῶνα μ' εἰλητήριος ... – des.: ... ἐπάξιόν σου τοῦ κράτους κληρονόμον - cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 185r-186r, ed. ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, σσ. 290-92. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 128]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BULGAKOVA VIKTORIA, *Byzantinische Bleisiegel im Osteuropa. Die Funde auf dem Territorium Altrusslands*, [Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik, Bd. 6], Harrasowitz Verlag, Wiesbaden, 2004. [βλ. εἰδ. 1.2.12: Στέφανος ἀσκηρῆτις καὶ βασιλικὸς νοτάριος τοῦ Φύλακος, α' μισό 11ου αἰ. – βλ. σσ. 72-73, ὅπου και περισσότερα]

- DÖLGER F., *Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung besonders des 10. und 11. Jahrhunderts*, [Byzantinisches Archiv, Bd. 9], B.G. Teubner, Leipzig-Berlin, 1927, 36-37. [φύλαξ: αυτοκρατορικό ιδιωτικό ταμείο]
- ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ Ι. (εισαγ.-μτφρ.-σχόλ.), *Ίωάννης Τζέτζης, Έπιστολαί*, [Κείμενα Βυζαντινής Λογοτεχνίας, 3], εκδ. Κανάκη, Αθήνα, 2001, επιστ. 92, σσ. 230-235.
- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 26.
- GRÜNBART M., “Prosopographische Beiträge zum Briefcorpus des Ioannes Tzetzes”, *JÖB* 46 (1996), 175-225, ιδ. σ. 218.
- HENDY M., *Studies in the Byzantine Monetary Economy, c. 300-1450*, Cambridge Univ. Press, 1985, σσ. 310-311 and n. 262.
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 457.
- ΚΟΛΤΣΙΔΑ-ΜΑΚΡΗ ΙΩΑΝΝΑ, *Βυζαντινά Μολυβδόβουλλα συλλογής Ορφανίδη-Νικολαΐδη Νομισματικού Μουσείου Αθηνών*, Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, Αθήνα, 1996. [βλ. σ. 68, no. 142, του Φύλακος, 11ου αι. –εδώ δεν πρόκειται για οικογενειακό όνομα]
- LAURENT V., *La collection G. Orghidan*, [Bibliothèque Byzantine/Documents de sigillographie byzantine, 1], Paris, 1952, no. 263, σ. 143. [Μιχαήλ φύλαξ τών του Πόθου ἄρχοντος/XI s.]
- _____, *Le Corpus des Sceaux*, II, αρ. 671-75: σφραγίδες αξιωματούχων του Φύλακος. [βλ. ειδ. nos. 671-672B: σφραγίδες Κων. Καθαροῦ – 12ος αι. (1150): πρόκειται για τὸν ἴδιο ~ ?]
- LEONE, *Ioannes Tzetzae Epistulae*, επιστ. 92: Τῶ γραμματικῶ του Φύλακος, σσ. 131-134.
- MCGEER E., NESBITT J. & OIKONOMIDES N., *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*, vol. 5: *The East (continued), Constantinople and Environs, Unknown Locations, Addenda, Uncertain Readings*, [Dumbarton Oaks Catalogues], Dumbarton Oaks/Washington D.C., 2005, αρ. 27.1-6, σσ. 68-71. [στον 12ο έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται μάλλον ως οικογενειακό όνομα (άποψη που μας μετέφερε ο καθ. NESBITT)]
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σσ. 230, 504, 507. [αναφορά στο ταμείο του φύλακος, και στο index 2 καταγραφή των ονομάτων που ήταν υπεύθυνοι επί του φύλακος τον 12ο αι.]
- NICOLLE J., “Une ordonnance inédite de l’empereur Alexis Comnène I sur les privilèges du χαρτοφύλαξ”, *BZ* 3 (1894), 17-20. [ιδ. σ. 20, όπου και αναφορά στο *σεκρέτο του φύλακος* – Αύγ. 1094]
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 501, σσ. 241-42. [για άλλα άτομα με το επώνυμο αυτό]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Στο β' μισό του 11ου αι. μαρτυρείται λ.χ. κάποιος Κων/νος φύλαξ σε σφραγίδα, βλ. ZACOS, II, no. 805: *Μήτηρ Θεοῦ. | Θεοτόκε βοήθει τῶ σῶ δούλω / Κωνσταντίνω πρωτοσπαθαρίω ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος καὶ φύλακι*. Για σφραγίδα του ιδίου (:) βλ. και H. HUNGER, “Der ‘homo byzantinus’ und das Bleisiegel”, *DOP* 46 (1992), [*Homo Byzantinus: Papers in Honor of Alexander Kazhdan*], 117-128, σ. 125: *Λόγους φυλάττω φύλακος Κωνσταντίνου*. Στον 11ο αι. (ca. 1080-1100) χρονολογείται και άλλη σφραγίδα, κάποιου Ιωάννη, που φέρει την επιγραφή: *Κύριε βοήθει Ἰωάννη βεστάρχη | τῶ ἀνεπιῶ του φύλακος*, βλ. P. SPECK, *Byzantinische Bleisiegel in Berlin (West)*, [ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ, 5], Bonn, 1986, αρ. 171, σ. 232· πρβλ. *SBS* 6 (1999), σ. 154.
- Δεν μπορεί να αποκλειστεί η περίπτωση ότι ο όρος Φύλαξ είχε καταστεί ήδη τον 12ο αιώνα επώνυμο (προφανώς από κάποιο πρόγονο της οικογένειας σε αυτή την περίπτωση που υπηρέτησε ως φύλαξ). Στην πρώιμη παλαιολόγεια περίοδο, το 1261, μαρτυρείται ένας Ίωάννης Φύλαξ (PLP 30197) και αργότερα, το 1352, ένας ακόμη Ίωάννης Φύλαξ, *δικαιοφύλαξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας* και *πρωτέκδικος* (PLP 30198).

210. **Τριχᾶς [Ιωάννης:]** = i. *γραμματικός/ἐπιμεριστής* (12ος αι., μάλλον προ του Ιω. Τζέτζη)

ΕΡΓΑ :

I) TRACTATUS METRICAE

1. Τοῦ σοφωτάτου Τριχᾶ σύνοψις τῶν ἑννέα μέτρων, ed. FR. DE FURIA, *Appendix ad Draconem Stratonicensem complectens Trichae, Eliae Monachi et Herodiani tractatus de metris ex codd. mss.*, Lipsiae, 1814, σσ. 1-3· ed. R. WESTPHAL, *Scriptores Metrici Graeci*, vol. I : *Hephaestionis de metris encheiridion et de poemate libellus cum scholiis et Trichae epitomis, adjecta Procli Chrestomatheia grammatica*, In Aedibus Teubner, Lipsiae, 1866, σσ. 253-254· ed. MAX. CONSRUCH, *Hephaestionis Encheiridion, cum commentariis veteribus. Accedunt variae metricorum graecorum reliquia*, In Aedibus B. G. Teubner, Lipsiae, 1906, σσ. 363-65.
2. Ἐπιμερισμοὶ τῶν ἑννέα μέτρων, ed. DE FURIA, *Appendix*, σσ. 4-73· ed. WESTPHAL, *Scriptores Metrici Graeci*, vol. I, σσ. 255-302· ed. CONSRUCH, *Hephaestionis Encheiridion*, σσ. 365-99.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- CONSRUCH MAX., *Hephaestionis Encheiridion, cum commentariis veteribus. Accedunt variae metricorum graecorum reliquia*, In Aedibus Teubner, Lipsiae, 1906, σ. xxviii.
- FOWLER R., “Two More New Verses of Hipponax (and a Spurious of Philoxenus) ?”, *Illinois Classical Studies* 15 (1990), 1-22, ιδ. σ. 1 & 8 (*testimonium* Ἰππώνακτος σε Τριχᾶ – πηγές Τριχᾶ).
- ΓΚΕΝΑΚΟΥ-ΜΠΟΡΟΒΙΛΟΥ ΑΦΡΟΔΙΤΗ, “Ἐπιμερισμοὶ κατὰ στοιχεῖον γραφικά: Παρατηρήσεις στὴ δομὴ καὶ στὸν τρόπο σύνθεσής τους”, *Βυζαντινά* 28 (2008), [Αφιέρωμα στη μνήμη του Γεωργίου Λάββα], 21-50, ιδ. σ. 23 υποσημ. 11.
- _____, “Ἐπιμερισμοὶ κατὰ Στοιχεῖον Γραφικά καὶ Ἰαμβικοί Κανόνες Χριστουγέννων, Φώτων καὶ Πεντηκοστής”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 19 (2009), 83-97, ιδ. σ. 85.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, II, σ. 54.
- JUNG(IUS)AUG., *De Trichae metrici vita et scriptis*, Dissertatio, Lucae, 1858.
- KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, σ. 595.
- _____, *Michael Glykas. Eine Skizze seiner Biographie und seiner litterarischen Thätigkeit nebst einem unedierten Gedichte und Briefe desselben*, [Sitzungsberichte der philos.-philol. und der historischen Klasse der k. bayer. Akademie der Wissenschaften, III], München, 1894, σ. 438.
- LEHRS K., *Herodiani scripta tria emendatiora. Accedunt analecta*, Regimontii Prussorum, 1848, σσ. 416-427, ιδ. σ. 426.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Είναι πολύ πιθανό, σύμφωνα και με την γνώμη του KRUMBACHER, ότι μπορεί ο ἐπιμεριστής Τριχᾶς να ταυτίζεται με τον Ιωάννη Τριχᾶ, αποδέκτη οκτώ θεολογικού περιεχομένου επιστολών του Γλυκά, βλ. *Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ κεφάλαια*, ed. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, Β', σσ. 215-58. Ο MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 373, δεν πρέπει να έχει υπ' όψιν την προαναφερθείσα γνώμη του KRUMBACHER και κάνει λόγο για δυσκολία ταύτισης αυτού του “σκοτεινού” προσώπου, αποφαινεται όμως πως πρέπει να ανήκει στον κύκλο των κοσμικών επαφών του Γλυκά.

- Είναι γνωστός από σφραγίδα του, που χρονολογείται προς τα τέλη του 12ου αι., και ένας Άλέξιος Τριχᾶς, βλ. LAURENT, “Les bulles métriques”, αρ. 17, σ. 204: *Ἀλέξιον Τριχᾶν Παρθένε σκέποις*.
- Μέλος της ίδιας οικογενείας πιθανώς, ο Κωνσταντίνος Τριχᾶς, αναφέρεται σε έγγραφο του μηνός Νοεμβρίου του 1197 ως υπηρέτων στο οφίκιο του σεκρέτου του *μεγάλου λογαριαστοῦ*, βλ. ΜΑΡΙΑ ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Ἐγγραφα Πάτμου*, τόμ. Β': *Ἐγγραφα Δημοσίων Λειτουργῶν*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, αρ. 117.²⁶⁻²⁷.
- Ἐνα ἀκόμη μέλος της ίδιας οικογενείας υπήρξε ο Μιχαήλ Τριχᾶς *σεβαστός*, του οποίου σώζεται σφραγίδα (11ου/12ου αι.), βλ. J. COTSONIS, “Narrative Scenes on Byzantine Lead Seals (Sixth-Twelfth Centuries): Frequency, Iconography and Clientele”, *Gesta* 48/1 (2009), 55-86, σ. 78, αρ. 49. Πρώτη έκδ. της σφραγίδας ἀπὸ τον GUSTAVE SCHLUMBERGER, “Sceaux byzantines inédits”, *REG* 13 (1900), 467-92, ἰδ. αρ. 137. [χρονολογεί στον 10ο-11ο αι.]
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 76, σ. 86. [για ἄλλα μέλη της οικογένειας]

211. **Φίλιππος Μονότροπος** = i. *μοναχός* [ca. 1100]

ΕΡΓΑ :

I) VERSUS

1. Διόπτρα (i. Κλαυθμοὶ καὶ θρηῖνοι, ii. Συλλογὴ ἢ διάλεξις), ed. ΣΠ. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, *Ὁ Ἄθως* 1 (1919) [τυπ. 1920], σσ. 1-247· PG 127, cols. 709-877 (λατ. μτφρ.).

II) EPISTULA

1. <Epistula ad monachum Callinicum> [Σε μερικούς κώδ. εμφανίζεται ως: Ἐπιστολὴ μονάσαντος ἀμαρτωλοῦ καὶ ξένου πρὸς μοναχὸν Φιλόπονον τὸ γένος Χαρσενίτην (tit. cod. Vindob. Theol. gr. 224) – Ἐπιστολὴ πρὸς μοναχὸν Φιλόπονον, Φιλίππου ἐν μονοτρόποις ἀλιτροῦ καὶ ταπεινοῦ καὶ ξένου (tit. cod. Monac. gr. 509)], ed. ΣΠ. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, *Ὁ Ἄθως* 1 (1919), σ. 12.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- AUVRAY E., *Les Pleurs de Philippe, poème en vers politiques ...*, [Bibliothèque de l'École des Hautes Études, Sc. philol. et hist., 22], Paris, 1875. [έκδ. *Κλαυθμῶν*]
- CROSTINI LAPPIN BARBARA, *A Catalogue of Greek Manuscripts acquired by the Bodleian Library since 1916*, Bodleian Library, University of Oxford, 2003. [ἰδ. σσ. 195-204 για *Ms. Gr. Th. d. 6* (α' μισό 14ου αι.), ὅπου ἀγνωστα ἀποσπάσματα *Διόπτρας*]
- GRUMEL V., “Remarques sur la *Dioptra* de Philippe Solitaire”, *BZ* 44 (1951), 198-211.
- HOFFMANN L., “Wie sieht wohl die Hölle aus? Zum Charakter byzantinischen Zitationstechnik am Beispiel des Philippos Monotropos”, εἰς: W. HÖRANDNER, J. KODER, M. STASSINOPOULOU (hrsg.), *Wiener Byzantinistik und Neogräzistik. Beiträge zum Symposium “Vierzig Jahre Institut für Byzantinistik und Neogräzistik der Universität Wien im Gedenken an Herbert Hunger” (Wien, 4.-7. Dezember 2002)*, [Byzantina & Neograeca Vindobonensia, 24], Wien 2004, σσ. 203-219.
- HÖRANDNER W., “Die Wiener Handschriften des Philippos Monotropos”, *Ἀκροθίνια, Sodalium Seminarii Byzantini Vindobonensis Herberto Hunger oblata*, Wien, 1964, σσ. 23-40.
- _____, “Notizen zu Philippos Monotropos”, *Βυζαντινά* 13/2 (1985), 815 -31.

- _____, “The Byzantine didactic poem – a neglected literary genre? A survey with special reference to the eleventh century”, *Giving a small taste. Poetry and its contexts in 11th-century Byzantium. Conference at the Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Ghent, 12-13 December 2008*. forthcoming
- JEFFREYS M., “The ‘Nature and Origins of the Political Verse”, *DOP* 28 (1974), 142-95. [=JEFFREYS E. & M., *Popular Literature in Late Byzantium*, Variorum Reprints, London, 1983, ch. IV]. [για Φιλ. Μονότροπο μεταξύ άλλων]
- A. K(AZH)DAN), s.v. Philip Monotropos, ODB, vol. III, σ. 1652.
- LAMPSIDES O., “Zwei Fragmente der Dioptra des Philippos Monotropos im Atheniensis 1217”, *JÖB* 52 (2002), 197-220.
- AFENTOULIDOU-LEITGAB EIRINI, “Die Dioptra des Philippos Monotropos und ihr Kontext. Ein Beitrag zur Rezeptionsgeschichte”, *Byz* 77 (2007), 9-31.
- _____, “Die Prosopopoiia in der Dioptra: didaktisches Mittel oder literarische Charaktere?”, εις: M. POPOVIĆ – J. PREISER-KAPPELLER (hrsg.), *Junge Römer-Neue Griechen. Eine byzantinische Melange aus Wien. Beiträge von Absolventinnen und Absolventen des Instituts für Byzantinistik und Neogräzistik, der Universität Wien, in Dankbarkeit gewidmet ihren Lehrern Wolfram HÖRANDNER, Johannes KODER, Otto KRESTEN und Werner SEIBT als Festgabe zum 65. Geburtstag*, wien, 2008, σσ. 7-13.
- _____, “Eine Dioptra-Adaptierung aus dem Kreis des Michael Kantakuzenos”, εις: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftlichen Symposions zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 45-56.
- Tusculum Lexikon, s.v. Φίλιππος Μονότροπος, σ. 485.

212. **Φουρνής Ἰωάννης** = i. *μοναχός καὶ ἡγούμενος μονῆς τινος τοῦ ὄρους Γάνου*
(συνεργάτης του Ζυγαβηνοῦ στην σύνταξη της *Πανοπλίας Δογματικῆς*)

ΕΡΓΑ :

D) ORATIONES ET HOMILIAE

1. Τοῦ μοναχοῦ κυρίου Ἰωάννου Φουρνῆ καὶ πρώτου τοῦ ὄρους Γάνου πνευματικοῦ ἀντιρρητικῆ ἀπολογία πρὸς τὰ λεχθέντα παρὰ τοῦ Μεδιολάνων ἀρχιεπισκόπου Πέτρου, περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ πάσης τῆς Συνόδου καὶ τῆς Συγκλήτου, ed. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη*, σσ. 36-47. [βλ. & λόγο του Μεδιολάνων Πέτρου Χρυσολάνου περὶ ἐκπορεύσεως του Ἁγίου Πνεύματος, ed. PG 127, cols. 911-917]
2. Κύρ Ἰωάννου τοῦ Φουρνῆ μοναχοῦ κεφαλαιώδεις ἔλεγχοι τοῦ παρὰ Λατίνοις καινοφανοῦς δόγματος, τοῦ ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐν τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, inc. Ὁμολογημένου τοῦ, ὅτι τὸ ἐκπορεύεσθαι ἰδίωμα τοῦ Πνεύματός ἐστι ..., **cod. Oxf. Bodl. Laud. 73**, ff. 5v-10v, [βλ. H.O. COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues, I: Greek Manuscripts*, reprinted with corrections from the edition of 1853, Bodleian Library, Oxford, 1969, σ. 558 – ο κώδ. περιέχει καὶ τὴν παραπάνω ἀντιρρητικὴ ἀπολογία του Φουρνῆ].
3. <Ioannis monachi ac Prioris montis Gani (in Thracia) responsio ad epistulam Mediolanensis Episcopi (de Prosessione Spiritus Sancti)>, inc.: Ὁ Λατῖνος. Ἄλλ' ὑμεῖς, φησὶν, οἱ Γραικοί

..., **cod. Vatic. Palat. gr. 361**, ff. 157r-159v. [βλ. STEVENSON, *Codices Palatini*, σ. 213 – δεν είναι τμήμα του αρ. 1, βλ. παραπάνω, αλλά χρειάζεται έλεγχος για τον αρ. 2]

4. Λόγος περί τῆς μεταστάσεως τοῦ πανσέπτου σώματος τῆς Θεοτόκου, ὅτι ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν πρὸ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως [**BHG 1136**], **κῶδ. Βατοπεδίου 229**, ff. 1r-6r = **cod. Par. gr. 1183** (ff. 162v-167v) & **1184** (ff. 116v-124r), [βλ. H. OMONT, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale, I: Ancien fonds grec. Théologie*, Paris, 1886, σσ. 252-253], *Τοῦ σοφωτάτου καὶ ῥητορικωτάτου Θεοφάνους τούπικλῆν Κεραμέως ἀρχιεπισκόπου Ταυρομενίου τῆς Σικελίας, Ὁμιλία εἰς Εὐαγγέλια Κυριακὰ καὶ ἑορτὰς τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, ἐκδοθεῖσαι μὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ Φραγκίσκου Σκόρσου τοῦ Σικελοῦ ἐν Παρισίοις, ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αχξδ´ (=1664), νῦν τὸ δεύτερον μετατυπωθεῖσαι ..., ἐν Ἱεροσολύμοις, 1860, σσ. 270-76. [το κείμενο παραδίδεται ἀπὸ 7 συνολικά κώδικες, βλ. *Pinakes*]*
5. <Monachi libellus de eodem>, **cod. Par. gr. 1263**, ff. 4r κ.ε. [βλ. H. OMONT, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale, I: Ancien fonds grec. Théologie*, Paris, 1886, σ. 281]

II) EPISTULAE

1. Ἐπιστολή περί τῆς ὑπαλλαγῆς τῆς μεταλήψεως τῶν ἀγιασμάτων καὶ τῆς κατὰ μικρὸν ἀλλοιώσεως, ed. L. ALLATIUS, *De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione*, Köln, 1648, cols. 1153-1156.
2. Τοῦ μακαρίου μοναχοῦ κῦρ Ἰωάννου τοῦ Φουρνῆ περί τῶν ἀφ' οἷων προσώπων ὀφείλει ἢ προσφορὰ γίνεσθαι, **κῶδ. Παντελεήμονος 153**, κεφ. σπγ´ (sic). [βλ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. II, Cambridge Univ. Press, 1900, σ. 306] = Τοῦ μακαρίου μοναχοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Φύρνου (sic) περί τοῦ ἀφ' οἷων προσώπων ὀφείλει ἢ προφορὰ (sic) γίνεσθαι, **cod. Barocci 26**, f. 364v κ.ε. [βλ. H.O. COXE, *Bodleian Library Quarto Catalogues, I: Greek Manuscripts*, repr. with corr. from the ed. of 1853, Bodleian Library, Oxford, 1969, στήλ. 41· SCHMINCK *et al.*, *Repertorium der Handschriften des byz. Rechts*, II (Nr. 328-427), σ. 65]
3. Ἐπιστολή πρὸς τὸν μοναχὸν Γρηγόριον τὸν Ἀντιγονίτην περί τοῦ, διὰ τί ἐν τῇ ἀγία καὶ μεγάλη τεσσαρακοστῇ καὶ τῇ μετ' αὐτὴν Πεντηκοστῇ, ἄνευ τῶν ἀφωρισμένων Σαββάτων, μνημόσυνα νεκρῶν οὐ γίνονται, οὔτε μνήμαι ἀγίων ἐπιτελοῦνται· καὶ περί τῆς προηγιασμένης. **cod. Par. gr. 1356**, ff. 297 κ.ε. - **cod. Vindob. Hist. gr. 34**, ff. 374r-375r - **cod. E.B.E. 2479**, ff. 205v-206r - ed. M.I. ΓΕΔΕΩΝ, *Ἐκκλησ. Ἀλήθεια* 3 (1882-83), 170-171. [συνολικά παραδίδεται ἀπὸ 15 κώδικες, βλ. *Pinakes*]

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 616.
- ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, σσ. 11-12.
- DARROUZÈS, *Georges et Démétrios Tornikès*, no. 7, σσ. 204-219 : Πρὸς αὐτὸν <τὸν μητροπολίτην Ἀθηνῶν> ἐκ τοῦ Δυρραχίου ὑποστρέψαντα, (Texte avec traduction), ιδ. σ. 214 n. 20, 215 στίχ. 4.
- DRÄSEKE J., “Johannes Phurnes bei Bekkos”, *Zeitschr. f. wissenschaftliche Theologie* 43 (1900), 237-275.
- GRUMEL V., “Autour de voyage de Pierre Grossolanus archevêque de Milan, à Constantinople, en 1112”, *EO* 32 (1933), 22-33.
- A. K(AZH DAN), s.v. Phournes, John, ODB, vol. III, σ. 1671.
- KOLBABA, *The Byzantine Lists*, σ. 177.
- LAURENT V., “Sceaux byzantins inédites”, *EO* 32 (1933), 34-56. [αρ. 11: σφραγ. *Φουρνῆ*]

- RIEBE ALEXANDRA, *Rom in Gemeinschaft mit Konstantinople. Patriarch Johannes XI. Bekkos als Verteidiger der Kirchenunion von Lyon (1274)*, [Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik, Bd. 8], Harrasowitz Verlag, Wiesbaden, 2005, ιδ. σσ. 37, 130, 157, 164.
- RUNCIMAN S., *The Eastern Schism. A Study of the Papacy and the Eastern Churches during the XIth and XIIIth Centuries*, Oxford Univ. Press, 1955 [ανατύπ. Eugene, Oregon, 2005], σσ. 108-9. [για την συμμετοχή του Φουρνή στον θεολογικό διάλογο με τον Πέτρο Χρυσολάνο]

213. Φραγγόπουλος Ίωάννης = i. γραμματικός

ΕΡΓΑ :

I) ORATIO

1. Λόγος τοῦ γραμματικοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Φραγγοπούλου ἀναγνωσθεῖς συνήθως ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ μετὰ τὸν τοῦ ῥήτορος καὶ μαΐστορος αὐτοῦ λόγον, ed. LOUKAKI, *Discours annuels*, no. III, σσ. 136-151.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 22.
- A. K(AZH DAN), s.v. Phrangopoulos, ODB, vol. III, σ. 1671.
- NICOL D. M., “Symbiosis and Integration. Some Greco-Latin Families in Byzantium in the 11th to 13th Centuries”, *BF7* (1979), 113-45 [= IDEM, *Studies in Late Byzantine History and Prosopography*, VP, London, 1986, ch. III], ιδ. σσ. 114-16.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Πολλά άτομα με το επώνυμο αυτό –που ως γνωστόν δηλώνει νορμανδική καταγωγή– είναι γνωστά:
 - i. ένας Λέων Φραγγόπουλος (β' μισό 12ου αι.), βλ. STAVRAKOS, *Byzantinische Bleisiegel mit Familiennamen*, αρ. 271, σσ. 398-99 : *Σφραγίς Λέοντος τοῦ Φραγγοπώλου*.
 - ii. Ένας Νικόλαος, *μυστικός*, είναι επίσης γνωστός από τον 12ο αι., βλ. STAVRAKOS, *Die byzantinische Bleisiegel mit Familiennamen*, σ. 399.
 - iii. Ένας Κωνσταντίνος Φραγγόπουλος, ο οποίος ανέπτυξε πειρατική δράση στον Εύξεινο Πόντο γύρω στα 1200 επί Αλεξίου Γ' Αγγέλου, είναι γνωστός από την ιστορική διήγηση του Νικήτα Χωνιάτη, ed. VAN DIETEN, σσ. 528.81-529.6.
 - iv. Υπάρχει, επιπλέον, ένας Γεώργιος, συντάκτης ετυμολογικού λεξικού που παραδίδεται από έναν μόνο κώδικα, τον *Vat. gr. 7*, έτους 1310, ff. 7r-356v [για τον κώδ. βλ. MERCATI & FRANCHI DE' CAVALIERI, *Codices Vaticani Graeci. Codices 1-329*, σσ. 4-5· βλ. και TURYN, *Codices Graeci Vaticani*, σσ. 108-109, pl. 87].
 - v. Είναι γνωστός ο διδάσκαλος της γραμματικής επί Θεοδώρου Β' Λάσκαρι στην Νίκαια Ανδρόνικος Φραγγόπουλος, βλ. CONSTANTINIDES, *Higher Education*, σ. 19.
 - vi. Βλ. και την σφραγίδα ενός Νικηφόρου Φραγγόπουλου, J.-C. CHEYNET – D. THEODORIDIS, *Sceaux Byzantins de la collection D. Theodoridis. Les sceaux patronymiques*, [Collège de France – CNRS, Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance/Monographies, 33], Paris, 2010, αρ. 170, σσ. 178-179.
 - vii. Περισσότερα άτομα (της ίδιας οικογενείας) απαριθμεί ο V. LAURENT, “Legendes sigillographiques et familles byzantines”, *EO31* (1932), 326-49, ιδ. σσ. 346-47. Πρβλ. και PLP (CD-ROM ed.), nos. **30077-30104**.

214. **Φυσοπαλαμίτης Στέφανος** = άγνωστο ποιός ήταν, αν & ποιο οφφίκιο κατείχε

ΕΡΓΟ :

I) VERSUS

1. <Άλφάβητον απευθυνόμενο στον Αλέξιο Α΄ Κομνηνό>, ed. C. WELZ, *Analecta Byzantina. Carmina inedita Theodori Prodromi et Stephani Physopalamitae*, Diss., Straßburg, 1910, σσ. 52-55 [Stephani Physopalamitae carmina duo (στον cod. **Argentoratensis gr. 7**, 14ου αι.) [αναπαραγ. της εκδ. αυτής γίνεται στο εσώφυλλο του M. MULLETT – D. SMYTHE (eds), *Alexios I Komnenos, I: Papers*, [Belfast Byzantine Texts and Translations 4.1], 1996]
2. <ποίημα απευθυνόμενο στον ίδιο>, ed. WELZ, σσ. 58-60.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- JEFFREYS M., “The ‘Nature and Origins of the Political Verse””, *DOP* 28 (1974), 142-95. [=JEFFREYS E. & M., *Popular Literature in Late Byzantium*, Variorum Reprints, London, 1983, ch. IV], σ. 178 [ο JEFFREYS συνδέει πρώτο ποίημα με τον θεσμό της προκίμεως].
- ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ Φ., “Βυζαντινά τινα παρωνύμια”, *ΕΕΦΣΠΑ*, περ. Β΄, 4 (1953-54), 60-98, ιδ. σ. 90 για επώνυμο Φυσοπαλαμίτης.
- MULLETT MARGARET, “The imperial vocabulary of Alexios I Komnenos”, εις: MARGARET MULLETT – D. SMYTHE (eds.), *Alexios I Komnenos, I: Papers*, [Belfast Byzantine Texts and Translations 4.1], 1996, αρ. 17, σσ. 359-97, [= EADEM, *Letters*, ch. XIII], ιδ. σσ. 371-73.

215. **Φωκάς Ίωάννης** = ι. μοναχός & περιηγητής (το ταξίδι του έγινε το 1177)

ΕΡΓΑ :

I) DESCRIPTIO

1. Ίωάννου του Φωκά έκφρασις έν συνόψει τών άπ΄ Άντιοχείας μέχρις Ίεροσολύμων κάστρων, καί χωρών, Συρίας, Φοινίκης, καί τών κατά Παλαιστίνην Άγίων Τόπων, ed. PG 133, cols. 928A-961D· ed. E. MILLER, *Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Grecs*, tome I, Academie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris, 1881, σσ. 527-58· ed. ABD ELNUR FADI, *Ίωάννου Φωκά έκφρασις έν συνόψει τών άπ΄ Άντιοχείας μέχρις Ίεροσολύμων κάστρων καί χωρών Συρίας, Φοινίκης, καί τών κατά Παλαιστίνην Άγίων Τόπων*, μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία στο Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2008· A. STEWART (αγγλ. μτφρ.), *The Pilgrimage of Joannes Phocas in the Holy Land (in the year 1185 A.D.)*, [Palestine Pilgrim’s Text Society, 5.3], London, 1896· J. Wilkinson (αγγλ. μτφρ.), *Jerusalem Pilgrimage, 1099-1185*, London, 1988, σσ. 315-336· A. KÜLZER (γερμαν. μτφρ.), *Peregrinatio graeca in Terram Sanctam: Studien zu Pilgerföhren und Reisebeschreibungen über Syrien Palästina und den Sinai aus byzantinischer und metabyzantinischer Zeit*, Frankfurt am Main, 1994, σσ. 287-305.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- AMATO E., “Epilogue. The fortune and reception of Choricus and of his works”, εις: R. J. PENELLA (ed.), *Rhetorical exercises from Late Antiquity. A Translation of Choricus of Gaza’s Preliminary Talks and Declamations with an epilogue on Choricus’ reception in Byzantium*, Cambridge Univ. Press, 2009, σσ. 261-302. [ιδ. 300-301, περί Χορικού στην περιγραφή του Φωκά]
- GALATARIOΤΟΥ CATIA, “Travel and Perception in Byzantium”, *DOP*47 (1993), 221-41.
- GOUMA-PETERSON THALIA, “Manuel and John Phokas and Artistic Personality in Late Byzantine Painting”, *Gesta* 22 (1983), 159-69.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 172, 517-18.
- A. K(AZH)DAN, s.v. Phokas, John, ODB, vol. III, σ. 1667.
- KÜLZER A., *Peregrinatio graeca in Terram Sanctam: Studien zu Pilgerführen und Reisebeschreibungen über Syrien Palästina und den Sinai aus byzantinischer und metabyzantinischer Zeit*, Frankfurt am Main, 1994, σποράδην.
- _____, “Reisenden und Reiseliteratur im byzantinischen Reich”, *Σύμμεικτα* 14 (2001), 77-92, ιδ. σ. 89.
- _____, “Byzantine and early post-Byzantine pilgrimage to the Holy Land and to Mount Sinai”, εις: R. MACRIDES (ed.), *Travel in the Byzantine World. Papers from the Thirty-fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham, April 2000*, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publications 10], Ashgate/Variorum, Aldershot, 2002, ch. 10, σσ. 149-161, ιδ. 156, 157, 159.
- _____, “Konstantinos Manasses und Johannes Phokas – zwei byzantinische Orientreisende des 12. Jahrhunderts”, εις: XENJA VON ERTZDORFF-KUPFFER, G. GIESEMANN, unter redaktioneller Mitarbeit v. R. SCHULZ (hrsg.), *Erkundung und Beschreibung der Welt. Zur Poetik der Reise- und Länderberichte. Vorträge eines Interdisziplinären Symposiums vom 19.-24. Juni 2000 an der Justus-Liebig-Universität Gießen*, Amsterdam – Atlanta, 2003, σσ. 185-209.
- MAGUIRE H., “Byzantine Descriptions of Art”, *DOP*28 (1974), 111-140, [ανατύπ. εις: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, [Greek Literature, vol. 9], New York, 2001, ch. 13], ιδ. σσ. 116, 123, 140.
- MESSIS CH., “Littérature, voyage et politique au XIIe siècle: L’*Ekphrasis des lieux saints* de Jean ‘Phokas’”, *BSI* 69.3 Supplementum (2011), [*EKPHRASIS. La représentation des monuments dans les littératures byzantine et byzantino-slaves. Réalités et imaginaires*, édité par VL. VAVRINEK, P. ODORICO et VL. DRBAL], 146-66. [ο συγγραφ. αμφισβητεί εντόνως την απόδοση του έργου στον άλλως άγνωστο Ιωάννη Φωκά]
- PATLAGEAN EVELYN, “La double Terre Sainte de Byzance autour de XIIe siècle”, *Annales, Hist. Sc. Soc.* 49 (1994), 459-69 [ανατύπ. εις: EVELYN PATLAGEAN, *Figures du pouvoir a Byzance (IXe-XIIe siècle)*, Centro Italiano di Studi sull’ Alto Medioevo, Spoleto, 2001, σσ. 209-222 = “Byzantium dual Holy Land”, εις: B.G. KEDAR, R.J.Z. WERBLOWSKY (eds.), *Sacred Space, Shrine, City, Land. Proceedings of the international conference in memory of Joshua Prawer*, London-Jerusalem, 1998, σσ. 112-26]. [ιδ. σ. 213, 214, 220, 221]
- TALBOT ALICE-MARY, “Byzantine Pilgrimage to the Holy Land from the eighth to the fifteenth century”, εις: J. PATRICH (ed.), *The Sabaite heritage in the Orthodox Church*

from the Fifth century to the Present, [Orientalia Lovanensia Analecta], Leuven, 2001, σσ. 96-110.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Στον 15ο αιώνα υπάρχει κάποιος Ἰωάννης Φωκᾶς, μελοποιός στον οποίο αποδίδονται τα παρακάτω έργα :
 1. Τα στιχηρά που παραδίδονται από τον **κώδ. Βατοπεδίου 1498** (15ου αι.) [για τον κώδ. βλ. Σωφρ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ – ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΣ, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων*, Paris, 1924, σ. 235] = **κώδ. Λεοβ. Μονῆς Λειμώνος 244** (16ου αι.) [για τον κώδ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη*, Α', σ. 116] = **κώδ. Μονῆς Μαχαιρᾶ 4** (16ου αι.), f. 102r [για τον κώδ. βλ. Α.ΙΑΚΟΒΙJEVIC, *Catalogue of Byzantine chant manuscripts in the monastic and episcopal libraries of Cyprus*, (Texts and studies of the history of Cyprus, 15), Cyprus Research Center, Nicosia, 1990, αρ. 79, σ. 79].
 2. Μηνὶ Μαΐῳ ε' τῆς ἁγίας Εἰρήνης. Ἀναγραμματισμός, ποίημα Ἰωάννου τοῦ Φουκᾶ (sic), **κώδ. Sinait. gr. 300**, ἀντικ. υπ' αριθ. 15. [για τον κώδ. βλ. V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus Codicum Manuscriptorum Graecorum qui in Monasterio Sancate Catharinae in Monte Sina asservantur*, tom. I, Saint Petersburg, 1911 (ἀνατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965), σ. 153] [= ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΣΙΓΟΥΡΟ, ΛΟΓΩ ΤΗΣ ΕΛΛΙΠΟΥΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΓΡΑΦΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΗΓ. ΚΩΔΙΚΩΝ, ΑΝ & ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΕΤΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΩΔΙΚΕΣ ΑΥΤΟΥΣ]

Για τον Φωκᾶ αυτό, βλ. Γρ. Θ. ΣΤΑΘΗΣ, *Ἡ δεκαπεντασύλλαβος ὑμνογραφία ἐν τῇ βυζαντινῇ μελοποιίᾳ καὶ ἔκδοσις τῶν κειμένων εἰς ἐν Coirpus*, [Ἴδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, Μελέται, 1], Ἀθήναι, 1977.

216. **Χανδρηνός [Λέων;]** = i. *ἀγνωστο αν & ποιο διδακτ. οφφίκιο κατέιχε*

ΕΡΓΑ :

I) SCHEDAE

1. («Τοῦ Χανδρηνοῦ»), ἐγκώμιο στον ἅγ. Νικόλαο, inc.: [Κ]αὶ πῶς σᾶναι γ' ὦ θεῖε Νικόλαε τὸν παρόντα σύλλογον... – des.: ... ὑπέρμαχος σὺ τῶν κατὰ-πονουμένων, | παρήγορος σὺ τῶν λύπαις βαρουμένων. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 230r-v = Laur. Conv. Soppressi 2, ff. 209v-210r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 201]
2. («Τοῦ αὐτοῦ»), λόγος στην Γέννηση, inc.: [Ε]νδιατρίψαι μὲν τοῖς τῆς παρούσης ἡμέρας καὶ τῆς ἐνεστώσης ἑορτῆς τεραστίοις... – des.: ... ὁ παντέλειο νηπιάσας ὡς βρέφος καὶ σπαργανοῦται καὶ τροφήν ἔχει γάλα. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 230v-231r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 202]
3. («Τοῦ Χανδρηνοῦ»), ἐγκώμιο στον Δανιὴλ τὸν Στυλίτη, inc.: [Ο]ὔτω μὲν ὁ ἱερός Δανιὴλ πραγμάτων ἐκστὰς ἑαυτὸν ἐμετεώρισε... – des.: ... καρτερῶς ὁ γεννάδας | τῶν καμάτων εἴληφεν πολλαπλοῦν στέφος. – cod. Vat. Pal. gr. 92, ff. 231v-232r. [ΒΑΣΣΗΣ, αρ. 204]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- GALLAVOTTI, “Nota sulla schedographia”, σ. 28.
- KEANEY, “More Byzantine Schoolmen”, σ. 458.
- ΠΟΛΕΜΗΣ, “Προβλήματα της βυζαντινῆς σχεδογραφίας”, αρ. 32, σ. 282.
- WASSILIOU-SEIBT, *Coirpus*, αρ. 11, σσ. 64-65. [2ο/3ο τρίτο του 12ου αι.: Ἀγνή, Λέοντα τὸν Χανδρηνόν με σκέποις]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Για κάποιον Ευστάθιο Χαντρηνό βλ. V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus codicum manuscritorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tomus I: *Codices manuscripti notabiliores bibliothecae monasterii Sinaitici eiusque metochii Cahirensis, ab archimandrita Porphyrio (Uspenski) descripti*, St. Petersburg, 1911, [ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuch-handlung, Hildesheim, 1965], σ. 289.
- Για άτομα με το ίδιο επώνυμο (της ίδιας οικογενείας ;), βλ. PLP (CD-ROM edition), nos. 30570-76.
- Αποδέκτης επιστολών Προδρόμου (:), γράφει ο KEANEY, “Schoolmen” => PAPAΔIMITΡΙΟΥ, 307-8

217. Χούμνος Μιχαήλ = i. νομοφύλαξ καὶ χαρτοφύλαξ τῆς Ἁγίας Σοφίας
ii. ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης

ΕΡΓΟ :

I) DISSERTATIUNCULAE JURIDICAE ET CANONICAE

1. Μιχαήλ τοῦ Χούμνου περὶ τῶν βαθμῶν τῆς συγγενείας, edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Ε΄, σσ. 397-398· ed. PG 119, cols. 1297C-1300D.
2. Ψῆφος γεγонуῖα παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Μιχαήλ τοῦ Χούμνου περὶ γαμικοῦ συναλλάγματος τοῦ καὶ ὑποκειμένου. Τὸ δὲ διάγραμμα ἔχει οὕτως, ed. Σ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Σταχυολογία ἐκ κωδίκων τοῦ βαταβικοῦ Λουγδούνου”, *NE* 12 (1915), 385-420, κείμε. στις σσ. 393-96.
3. <Pittakion de ieiunio>, Ἐκ τοῦ τόμου τοῦ ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ ἀποκειμένου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας παρεκβληθέντος παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης τοῦ Χούμνου, περὶ νηστείας, inc.: “Ὅτι ἐκ τούτων κατάδηλόν ἐστι ὅτι ἡ τῶν τετραδοπαρασκευῶν ... – des.: ... τοῦτο καὶ περὶ τοῦ ἰβ΄ ἡμέρου ὀρίζομεν, **cod. Vat. gr. 827**, ff. 241r-v [για τον κώδ. βλ. DEVREESE, *Codices Vaticani gr. 604-866*, σ. 368· SCHMINCK *et al.*, *Repertorium der Handschriften des byz. Rechts*, II (Nr. 328-427), σ. 166] = **cod. Marc. gr. III 5**, ff. 278v-279 [για τον κώδ. βλ. MIONI, *Codices gr. Manuscripti*, I,2, σ. 163].
4. Λύσις κατὰ ἀπόφασιν τοῦ τιμιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κῦρ Μιχαήλ τοῦ Χούμνου πρὸς τὸν γραμματικὸν κῦρ Νεόφυτον, **cod. Escur. gr. 455**, 13ου αι., φφ. 103r-106r [για τον κώδ. βλ. A. DE ANDRES, *Catalogo de los Codices griegos de la Real Biblioteca de El Escorial*, vol. III: *Codices 421-649*, Madrid, 1967, σσ. 47-52, ιδ. σ. 50] = Λύσεις κατὰ ἀπόφασιν τοῦ τιμιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Μιχαήλ τοῦ Χούμνου πρὸς τὸν μοναχὸν κυρὸν Νεόφυτον τὸν γραμματικὸν περὶ ὧν αὐτὸς πρὸς αὐτὸν ἐρωτήσεων ἐδεήθη κατὰ μῆνα ἰανουάριον ἰνδικτιῶνος ιε΄ ἐν ἔτει ςϡλ (= 1122), **cod. Berol. 73 (Phillip. 1477)**, ff. 299v-301v [για τον κώδ. βλ. W. STUEDEMUND – L. COHN, *Verzeichniss der griechischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, I, 1890, σσ. 24-27, ιδ. σ. 27] = [Μιχαήλ] Χούμνου, μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, Πρὸς τινὰ μοναχὸν Νεόφυτον, **cod. Athen. E.B.E. 2339**, 17ου αι., ff. 170r-171r. [για τον κώδ. βλ. ΠΟΛΙΤΗΣ, *Κατάλογος Χφφ E.B.E.*, σ. 346]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σ. 659.

- ÉMEREAU C., “Hymnographi Byzantini, quorum nomina in litteras digessit notulisque adornavit”, *EO* 23 (1924), 407-414, ιδ. σ. 411.
- ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΚΩΣΤΑΣ Α., *Η απονομή δικαιοσύνης στο Βυζάντιο (9ος -12ος αιώνες). Τα κοσμικά δικαιοδοτικά όργανα και δικαστήρια της πρωτεύουσας*, [Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 37], Θεσσαλονίκη, 2004, σ. 212.
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les registes*, nos. 1001, 1004a, σσ. 459-60, 463. [αναφορά του Μιχ. Χούμνου σε πατριαρχικές πράξεις ως χαρτοφύλακος]
- A. K(AZH DAN), s.v. Choumнос, ODB, vol. I, σ. 433.
- KRUMBACHER, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, σ. 482.
- PETIT L., “Les évêques de Thessalonique”, *EO* 5 (1901-1902), 26-33.
- PRINZING G., *Demetrii Chomateni Ponemata Diaphora*, [CFHB/Series Berolinsis, XXXVIII], Berlin-New York, 2002, αρ. 6, στίχ. 105-107, σ. 45.
- SCHMINCK A., *Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern*, [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, 13], Frankfurt, 1986, σ. 31.
- VERPEAUX J., “Notes prosopographiques sur la famille Choumнос”, *BSI* 20 (1959), 252-266, αρ. 10, σ. 253.

218. Χρυσοβέργης Λουκάς = i. πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως [1157-1170]

ΕΡΓΑ :

I) ORATIO

1. Λόγος κατὰ Λατίνων περὶ τῶν ἀζύμων τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Λουκά τοῦ γεγονότος πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, inc.: Καὶ τῶν θηρίων καὶ ἐρπετῶν ὅσα δηλονότι φθοροποιὸν τὴν φύσιν καὶ ἀναιρετικὴν ἐκκληρώσατο ... – des.: ... καὶ ἡμῖν ἀντιβραβεύει τὴν σωτηρίαν, ὅτι αὐτῶ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν, **κώδ. Βατοπεδίου 229**, ff. 276v-284v [για τον κώδ. βλ. ΣΩΦΡ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ – ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΣ, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων*, Paris, 1924, σ. 50] = Λόγος περὶ ἀζύμων τοῦ τιμιωτάτου μοναχοῦ κυροῦ Λουκά, **κώδ. Παντελεήμονος 548**, 15ου αἰ., αρ. 10. [για τον κώδ. βλ. LAMBROS, *Catalogue*, II, σ. 393-94]

II) VERSUS

1. “Ὁμοιον ποίημα τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιθῦτου Λουκά τοῦ Χρυσοβέργη, ed. W. HÖRANDNER, “Visuelle Poesie in Byzanz. Versuch einer Bestandsaufnahme”, *JÖB* 40 (1990), 1-42, κείμε. στη σ. 24. [έκδ. ἀπὸ τον *cod. Vind. Theol. gr.* 203, 14ου αἰ., f. 39r]
2. Λουκά Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοβέργη χιαστοὶ στίχοι (tit. *cod. Oxon. Canon.* 51), ed. O. ΛΑΜΨΙΔΗΣ, “Δύο μετὰ ὑφαντῶν στίχων βυζαντινὰ σχηματικὰ ποιήματα”, *Θεολογία* 53/2 (1982), 1143-49 [έκδ. ἀπὸ κώδ. *Oxon. Canon.* 51, 14ου αἰ., ff. 248r-v & *Vindob. Phil.* 173, 15ου αἰ., f. 120v]· ed. HÖRANDNER, “Visuelle Poesie”, σ. 23.

III) TRACTATUS, RESPONSIONES CANONICAE & SEMEIOMATA SYNODICA

1. Πῶς δεῖ τὸν μοναχὸν διάγειν εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ, inc.: Τὸ νυχθήμερον ποιεῖ εὐχὰς δισχιλίας, μήτε ὄλως ἰστάμενος, μήτε πάλιν καθήμενος, *cod. Ἱεροσολ. Ἁγίου Σάββα* 162, 15ου αἰ., ff. 397r-424r [για τον κώδ. βλ. ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ,

- Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, ἤτοι κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις...*, St. Petersburg, 1894 (ανατ. Bruxelles, 1963), τόμ. Β', σσ. 270-75] = **cod. Ἰβήρων 382 (4502)**, 15ου αι., ff. 414v-415r [για τον κώδ. SP. LAMBROS, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. II, Cambridge Univ. Press, 1900, σσ. 109-118] = **cod. Vind. Theol. gr. 288**, 16ου αι., ff. 7v-8r [H. HUNGER & W. LACKNER unter Mitarbeit von CHR. HANNICK, *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek. Teil 3.3 : Codices Theologici 201-337*, Wien, 1992, σσ. 302-305] = **cod. Cambridge Univ. Library, Add. 3076**, 16ου αι., ff. 268r-v, 321v [για τον κώδ. βλ. PATRICIA EASTERLING, "Hand-list of the additional Greek Manuscripts in the University Library, Cambridge", *Scriptorium* 16 (1962), 302-23, ιδ. σ. 317] = **cod. EBE. 2318**, 17ου αι., ff. 63r-v [για τον κώδ. βλ. Α. ΠΟΛΙΤΗΣ (με τη συνεργασία ΜΑΡΙΑΣ Α. ΠΟΛΙΤΗ), *Κατάλογος Χειρογράφων της Εθνικῆς Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, αρ. 1857-2500*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1991, σσ. 325-30] = **cod. Petropol. 474**, 17ου αι., ff. 7r-8r [για τον κώδ. βλ. E. E. GRANSTREM, *VV25* (1964), 184-211] = **cod. EBE. 2324**, 17ου-18ου αι., ff. 20r-21r [για τον κώδ. βλ. ΠΟΛΙΤΗΣ, *Κατάλογος Χειρογράφων της Εθνικῆς Βιβλιοθήκης της Ελλάδος*, σσ. 335-36].
2. Ἐρωτήσεις τοῦ τιμιωτάτου καθηγουμένου τῆς τοῦ Φιλανθρώπου Σωτῆρος Χριστοῦ ἁγίας μονῆς κῦρ Εὐφημιανοῦ ἐπὶ τῆς συνόδου ἧς προκαθεζόμενος ἦν ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης κῦρ Λουκάς σὺν τῷ ἁγιωτάτῳ πατριάρχει Θεουπόλεως κῦρ Ἀθανασίῳ⁴⁵ (tit. cod. Marc. gr. III, 5 – Μεγίστης Λαύρας 81 – Sinait. gr. 1609) Ζητήματα ἅπερ ἔλυσεν ὁ πατριάρχης Λουκάς (tit. Ἰβήρων 382), inc.: Τετελεύτηκεν ἀδελφός ..., **cod. Marc. gr. III, 5**, μέσ. 15ου αι., ff. 248r-250r [για τον κώδ. βλ. E. MIONI, *Bibl. Ven. Cod. gr. Manuscripti*, vol. I,2, Roma, 1972, σσ. 156-168] = **cod. Sinait. gr. 1609**, 15ου αι., ff. 426v-430r [για τον κώδ. βλ. V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tom. III.1: codices numeris 1224-2150 signati, St. Petersburg, 1917, (ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965), σσ. 217-221] = **Μεγίστης Λαύρας 81**, ff. 145v-160v [για τον κώδ. οι Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ – ΣΠ. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ, *Κατάλογος τῶν κωδικῶν τῆς Μεγίστης Λαύρας τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει*, 1925, σ. 9 σημειώνουν πάρα πολύ λιτὰ μόνον ὅτι πρόκειται γιὰ εὐαγγέλιον τοῦ 11ου αι. –σύμφωνα με τον GRUMEL-DARROUZES, *Les regestes*, no. 1087, σσ. 527-530 ὁ κώδικας περιέχει τις ἀποκρίσεις τοῦ Λουκά Χρυσοβέργη] ≡ **cod. Ἰβήρων 382**, 15ου αι., ff. 418v-422r [για τον κώδ. βλ. SP. LAMBROS, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, vol. II, Cambridge Univ. Press, 1900, σσ. 109-118].
- ❖ Στον κώδ. Ἰβήρων 382 παραδίδεται μία κάπως διαφορετικὴ παραλλαγή των ἐρωταποκρίσεων ἀπ' ὅτι στους υπόλοιπους κώδικες, ἡ ὁποία ἐκδόθηκε ἀπὸ τον Α. Ι. ALMAZOV, *Nezdannye kononiceskie otvety Luki Chrysoverga ...*, Odessa, 1903, σσ. 18-49.
3. <Σημείωμα περὶ καθαιρέσεως ἱερέως>, inc.: Μηνὶ Μαρτίῳ ἰα' ... παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων: Ἀνήνεγκεν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Νικομηδείας ..., **cod. Sinait. 1117**, 14ου αι., ff. 235r-v, ed. V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tomus I, St. Petersburg, 1911, [ανατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965], σ. 273.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σποράδη.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 88, 661.
- CHEYNET J.-C., "Les gestionnaires des biens impériaux: étude sociale (Xe-XIIe siècle)", *TM* 16 (2010), [*Mélanges Cécile Morrisson*], 163-204. [ιδ. σ. 179 για την οικογένεια των Χρυσοβεργών και την σταδιοδρομία τους σε δημ. διοίκηση & εκκλησία]

⁴⁵ Πρόκειται για τον Αθανάσιο Γ' Μανασσή, βλ. αρ. 130.

- ΓΕΔΕΩΝ Μ. Ι., *Πατριαρχικοί Πίνακες. Ειδήσεις ιστορικά βιογραφικά περί τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου μέχρι Ἰωακείμ Γ΄ τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης*, Κωνσταντινούπολη, 1890 [Β' έκδ. Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὑφελίμων Βιβλίων, Αθήνα, 1996, ανατύπ. 2003], σσ. 257-62.
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les registres*, nos. 1045-1108e, σσ. 504-538.
- Α. Κ(AZH DAN), s.v. Loukas Chrysoberges, ODB, vol. II, σ. 1253.
- ΚΟΥΓΕΑΣ Σ., “Βερολίνειος παραλλαγή τοῦ περι νηστείας ἐμμέτρου κανόνος Λουκά τοῦ Χρυσοβέργη” εἰς: *ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ. Τιμητικὸς τόμος ἐπὶ τῇ 45ετηρίδι τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως καὶ τῇ 35ετηρίδι τακτικῆς καθηγεσίας Ἀμίλκα Σ. Ἀλιβιζάτου*, Αθήνα, 1958, σσ. 216-26.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σποράδην.
- MAIER FR., “Die heiligen Tachygraphen Marcianus und Martyrius”, *Archiv f. Stenogr.* 56 (1905), 56-62. [για τὴν εορτὴ τῶν Ἁγίων Νοταρίων († 25/10/351), τὰ ἔθιμα τῆς ὁποίας ἀπαγόρευσε ὁ Πατρ. Κων/πόλεως Λουκάς (1157-70)]
- MARTINI AE. & BASSI D., *Catalogus Codicum Astrologorum Graecorum*, vol. 4: *Codices Italici*, Lamertin, Brussels, 1903, σσ. 156-158: Ἐπιστολὴ Πέτρου φιλοσόφου εἰς τὸν πατριάρχην κῦρ Λουκᾶν.
- ΠΙΤΣΑΚΗΣ Κ., “Μία ἀφανὴς μαρτυρία γιὰ τὴν εορτὴ τῶν ἁγίων Νοταρίων στὴν Κωνσταντινούπολη”, *Βυζαντινά* 21 (2000) [Ἀφιέρωμα στὴ *Μνήμη τοῦ Καθηγητῆ Ἰωάννη Ε. Καραγιαννόπουλου*], 419-34.
- SCHMINCK A., “Ein Synodalakt aus dem Jahre 1166”, *FM* 1 (1976), 123-25.
- SIMON D., “Ein Synodalakt vom 10. November 1167”, *FM* 3 (1979), 316-22.
- VORONIN N. N., “Andrej Bololjubskij und Lucas Chrysoberges. Aus der Geschichte der russisch-byzantinischen Beziehungen im 12. Jh.”, *VV* 21 (1962), 29-50. [russ.]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Στον παλίμψηστο κώδ. **Rom. Valicell. 94 (F 44)**, 10ος-15ος αι., [βλ. MARTINI, *Catalogo di manoscritti esistenti ...*, II, σ. 162] ὑπάρχει ἀπόσπασμα ομιλίας γραμμένο σε κομψὴ κεφαλαιογράμματα γραφὴ που ἀναφέρεται ονομαστικὰ στὸν Λουκά Χρυσοβέργη καὶ συνετέθη ἀπὸ κάποιον λόγιο καὶ πρῶην διάκονο τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὁ ὁποῖος εὐεργετήθηκε ἀπὸ τὸν πατριάρχη («... ὁ γὰρ ἐν ἁγίοις πατριάρχαις ἀοιδίμος Λουκάς, ὃς νεφέλην χρυσὴν εὐεργεσίας ἡμῖν ἔβρεξεν ὅτε ἡμεῖν ἐν διακόνοις...»). Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν Χρυσοβέργη, καθὼς ὡς τὸν 15ο αι. δὲν ὑπάρχει ἄλλος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης με τὸ ὄνομα αὐτό.

219. Χρυσοβέργης Νικηφόρος = i. διδάσκαλος (:)
ii. μαίστωρ τῶν ῥητόρων

ΕΡΓΑ :

I) ORATIONES

1. Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν ἁγιώτατον πατριάρχη κῦρ Νικήτα τὸν Μουντανουῦ (sic) τοῦ Χρυσοβέργη κυροῦ Νικηφόρου, inc.: Τάχα, ᾧ σύλλογος ὑμεῖς ἱερὸς ἐκεῖνα σκοποῦντας... des.: ποιμενάρχην ὑμῖν εἰς πολλὰ ἔτη φυλλάτοντος, δέσποτα - cod. **Escur. Y-II-10**, ff. 23r-26r.
2. Λόγος ἐγκωμιαστικὸς ἢ καὶ εὐχαριστήριος εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Κωνσταντῖνον τὸν Μεσοποταμίτην (tit. cod. **Vindobon. Phil. 321**) – Τοῦ λογιωτάτου διδασκάλου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργη λόγος ἐξιτήριος τῶ

- ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Κωνσταντῖνῳ τῷ Μεσοποταμίτῃ (tit. cod. *Escur. gr. Y-II-10*), ed. ΣΟΦΙΑ ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΗ, “Ένας ανέκδοτος λόγος του Νικηφόρου Χρυσοβέργη στον Κωνσταντίνο Μεσοποταμίτη”, *Ελληνικά* 42 (1991/92), 291-301, σσ. 297-301.
3. Τοῦ ῥήτορος κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργη λόγος προσφωνηματικός τῷ κρατίστῳ ἡμῶν αὐτοκράτορι κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ καταλύσει τοῦ Κομνηνοῦ Ἰωάννου τοῦ Παχέος, ὃς τῷ μεγάλῳ παλατίῳ πελάσας ἀνταρτικῶς αὐτήμαρ ἔνδον αὐτοῦ ἀνήρηται· ἀνεγνώσθη δὲ ἐν τοῖς κατὰ Χαλκηδόνα παλατίοις κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς τοῦ τιμίου σταυροῦ ὑψώσεως, ed. M. TREU, *Nicephori Chrysobergae ad Angelos orationes tres*, Breslau, 1892, σσ. 1-12. (1200)
 4. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν· ἀναγνωσθεῖς ἐν τοῖς ἐν τῷ Σκουταρίῳ παλατίοις μετὰ παραδρομὴν οὐκ ὀλίγην τῆς ἑορτῆς τῶν φώτων· ἐν ἔτει ,ςψι΄ ἡμέρα εἰνδικτιῶνι ε : – λόγος ῥητορικός πρῶτος, ed. TREU, σσ. 13-23. (1202)
 5. Λόγος ῥητορικός δεύτερος, ἀναγνωσθεῖς εἰς τὸν πατριάρχην κυρὸν Ἰωάννην τὸν Καματηρὸν κατὰ τὴν εἰνδ. τοῦ ἔτους ,ςψι΄, ed. R. BROWNING, “An Unpublished Address of Nicephoros Chrysoberges to Patriarch John X Kamateros”, *Byzantine Studies/Études Byzantines* 5 (1978), 37-68 [= IDEM, *History*, ch. IX]. (1202)
 6. Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸν βασιλέα κυρὸν Ἀλέξιον τὸν Ἄγγελον τὸν υἱὸν τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου· ἀναγνωσθεῖς, ὡς ἔθος τοῖς ῥήτορσιν, ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων θεοφανίων μηνὶ ἰανουαρίῳ ἐνδικτιῶνι ζ ἔτει ,ςψιβ΄, ed. TREU, *Nicephori Chrysobergae ...*, σσ. 24-35. (για Ἀλέξιο Δ΄, 1204)

II) EPISTULA

1. Ἐπιστολὴ τῷ Δημητριάδῳ, inc.: ᾧ φιλίας θεσμοὶ καὶ σύνδεσμοι πόθου... -des.: ... καὶ καθαρὰ καὶ ὅλως προσηνῆ καὶ μειλίχια – cod. *Vindobon. Phil. 321*, ff. 262v-263r.

III) PROGYMNASMATA

- ❖ Προγυμνάσματα διάφορα τοῦ κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργη μαίστωρος τῶν ῥητόρων, ed. F. WIDMAN, “Die Progyrnasmata des Nikephoros Chrysoberges”, *BNJ* 12 (1936), 12-41, 241-99.

ΜΥΘΗ:

1. Μῦθος, ὅτι ἀναγκαστικὸν τὸ φιλόζων, ed. WIDMAN, σσ. 15-16.
2. Τοῦ αὐτοῦ μῦθος, ὅτι οὐ δεῖ ἀντιτείνειν τῇ τῶν Κηρῶν βία, ed. WIDMAN, σ. 16.
3. Τοῦ αὐτοῦ μῦθος, ὅτι οὐδὲν τῶν καλῶν ἄψογον ὁ Μῶμος ἀφήσιν, ed. WIDMAN, σσ. 17-18.
4. Τοῦ [αὐτ]οῦ μῦθος, ὅτι κινδυνῶδες τὸ φθονεῖν, ed. WIDMAN, σσ. 18-19.
5. Τοῦ αὐτοῦ μῦθος, ὅτι ἀνόνητον τοῖς φιλαργύροις ἡ κτῆσις μὴ συνούσης τῆς κτήσεως, ed. WIDMAN, σσ. 19-20.

NARRATIONES:

6. Διήγημα τὸ κατὰ τὸν Ἑρμογένην τοῦ αὐτοῦ, ed. WIDMAN, σσ. 20-21.
7. Διήγημα τὸ κατὰ τὸν Ὀδυσσεά, ed. WIDMAN, σσ. 21-22.

ΕΤΗΘΟΡΕΙΑΙ:

8. Τοῦ αὐτοῦ ἠθοποιία· τίνας ἂν εἴποι λόγους χριστιανὸς φιλόλογος Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου κωλύοντος τὰς ἑλληνικὰς βίβλους ἀναγινώσκειν ; ed. J.R. ASMUS, “Die Ethopöie des Nikephoros Chrysoberges über Julians Rhetorenedikt”, *BZ* 15 (1906), 125-36, κείμε. 126-27· ed. WIDMAN, σσ. 22-23.

9. Τοῦ αὐτοῦ ἠθοποιία· τίνας ἂν εἶπε λόγους ὁ Ἀαρών, ὅτε τοῦ Μωϋσέως εἰς τὸ ὄρος χρονίσαντος παρεχώρησε τοῖς Ἰουδαίοις ὑπ' ἐκείνων ἀναγκασθεῖς, καὶ ἔμοσχοποίησαν, ed. WIDMAN, σσ. 24-25.

IV) ΡΟΕΜΑΤΑ

1. Τοῦ ῥήτορος τοῦ γεγονότος Σάρδεων ἐπιτάφιοι εἰς Γαληνὸν τὸν θεῖον αὐτοῦ, ed. S.G. MERCATI “Poesie giambiche di Niceforo Chrysoberges metropolita di Sardi”, *Miscellanea Giov. Galbiati*, II, 1951, σσ. 253-68 [= IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 574-94], κείμε. σσ. 587-588.
2. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, ed. MERCATI, σσ. 588-589.
3. <Sine titulo>, ed. MERCATI, σσ. 589-590.
4. <Sine titulo>, ed. MERCATI, σ. 590.
5. <Sine titulo>, ed. MERCATI, σ. 590.
6. <Sine titulo>, ed. MERCATI, σσ. 590-591.
7. <Sine titulo>, ed. MERCATI, σσ. 591-592.
8. [...]σουχ in margine, ed. MERCATI, σσ. 592-593.
9. Στίχοι τοῦ λογιωτάτου ῥήτορος κύρ (sic) Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργη μητροπολίτου Σάρδεων εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ed. MERCATI, σσ. 593-594.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANTONOPOULOU THEODORA, “On the Reception of Homilies and Hagiography in Byzantium: The Recited Metrical Prefaces”, εἰς: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftlichen Symposions zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 57-79. [πραγματεύεται τὸ θέμα των ἐμμέτρων προλόγων που ἀπηγγέλονται πρὶν ἀπὸ κάποια ὁμιλία κλπ. – βλ. ἰδ. σ. 68, ὅπου ἀναφορὰ στὸ ἔργο τοῦ Χρυσοβέργη γιὰ τὴν Κοίμησι τῆς Θεοτόκου]
- BENEŠEVIĆ V., *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, tomus I: *Codices manuscripti notabiliores bibliothecae monasterii Sinaitici eiusque metochii Cahirensis, ab archimandrita Porphyrio (Uspenski) descripti*, St. Petersburg, 1911, [ἀνατύπ. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1965], βλ. ἀρ. 101, σ. 290, **cod. Sinait. gr. 1117**, ff. 338v-341r: ... *Νικηφόρος διάκονος πατριαρχικὸς νοτάριος ὁ Χρυσοβέργης*.
- BRAND C.M., “A Byzantine plan for the fourth crusade”, *Speculum* 43 (1968), 462-75. [σχολ. ἐγκωμίου Νικηφ. Χρυσοβέργη σε Ἀλέξ. Δ' (ἐκδ. M. Treu)]
- BROWNING, “The Patriarchal School”, σσ. 184-186.
- CHEYNET J.-C., “Les gestionnaires des biens impériaux: étude sociale (Xe-XIIe siècle)”, *TM* 16 (2010), [*Mélanges Cécile Morrisson*], 163-204. [ἰδ. σ. 179 γιὰ τὴν οἰκογένεια των Χρυσοβεργῶν καὶ τὴν σταδιοδρομία τους σε δημ. διοίκηση & ἐκκλησία]
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 161, 258-60, 340-41.
- KALIĆ I., FERJANČIĆ B., RADOŠEVIĆ-MAKSIMOVIĆ N. (σερβοκροατ. μτφρ.-σχολ.), *Fontes Byzantini Historiam Populorum Jugoslaviae Spectantes*, tomus IV, Beograd, 1971, σσ. 239-243. [μόνο τμήμ. που ἀφοροῦν στὴν ἱστορία σλαβικῶν φύλων]

- KAZHDAN A. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1984 [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007]. [VI. Nicephorus Chrysoberges and Nicholas Mesarites: a comparative study]
- Α. Κ(ΑΖΗΔΑΝ), s.v. Chrysoberges, Nikephoros, ODB, vol. I, σ. 451.
- KURTZ E., “Zu Nikephoros Chrysoberges’ Ethopöie über Julians Rhetorenedikt”, *BZ* 25 (1925), 312.
- MAAS P., “Zu Nikephoros Chrysoberges”, *BZ* 16 (1907), 149.
- ΡΑΡΑΔΕΜΕΤΡΙΟΥ J.-ΤΗ., “Some Aesopic Fables in Byzantium and The Latin West. Tradition, Diffusion and Survival”, *ICS* 8 (1983), 122-36. [ιδ. βλ. σσ. 122-24, για ένα μύθο σε λόγο του Χρυσοβέργη (τον Ι.3 παραπάνω)]
- ΠΟΛΕΜΗΣ Ι. Δ., “Διορθώσεις σε βυζαντινά κείμενα”, *Ελληνικά* 42 (1991-92), 162-173. [σε Νικηφ. Χρυσοβέργη (ed. BROWNING)]
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, μεταξύ των οποίων & του Χρυσοβέργη]
- Tusculum Lexikon, s.v. Χρυσοβέργης Νικηφόρος, σσ. 510-511.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ή άναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
- WIRTH P., “Die Wahl des Patriarchen Niketas II. Muntanes von Konstantinopel”, *Oriens Christianus* 46 (1962), 124-26. [από τον Cod. Escur. gr. Y-II-10]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Σε *ΐσον* του πιττακίου του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού υπέρ της μονής Πάτμου (1088) ένας εκ των υπογεγραμμένων είναι ο βεστάρχης και μέγας χαρτουλάριος τοῦ στρατιωτικοῦ λογοθεσίου Ἰωάννης Χρυσοβέργης, βλ. ΕΡΑ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *Έγγραφα Πάτμου*, τόμ. Α΄: *Αὐτοκρατορικά*, Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 1980, αρ. 48Γ.²³⁷, σ. 339.
- Για σφραγίδες άλλων μελών της ίδιας πιθανώς οικογενείας, βλ. J.-C. CHEYNET – D. THEODORIDIS, *Sceaux Byzantins de la collection D. Theodoridis. Les sceaux patronymiques*, [Collège de France – CNRS, Centre de Recherche d’Histoire et Civilisation de Byzance/Monographies, 33], Paris, 2010, αρ. 54-56, σσ. 66-69 (Νικόλαος Χρυσοβέργης, Θεόδωρος Χρυσοβέργης).
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 468, σσ. 230-31. [για άλλα μέλη της οικογένειας]

220. Χρυσόμαλλος Κωνσταντίνος = ... (; - ante Μάιος 1140· βλ. συνοδικό σημείωμα)

ΕΡΓΟ :

I) TRACTATUS

1. <Chrysomalli opusculum de humilitatis necessitate>, Τοῦ αἰοδίμου Χρυσομάλλου λόγος σύντομος ἄμα καὶ πειθανός· ὅτι ἀδύνατόν ἐστι σωθῆναι τινὰ μὴ ταπεινοφροσύνην κτησάμενον, cod. Par. gr. 2087, f. 122. [βλ. H. OMONI, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale*, t. II: *Ancien fonds grec. Droit – Histoire - Sciences*, Paris, 1888, σ. 191]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, σ. 76.

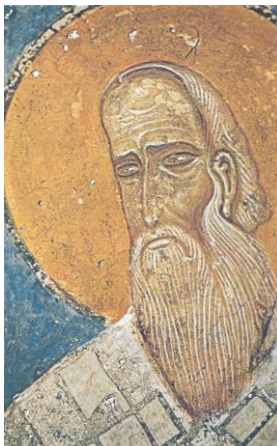
- ATANASOVA MARIA, “Être «hérétique» à Byzance à l'époque des Comnènes”, *Revue Belge de Philologie et d'Histoire* 87 (2009), 533-43. [περί της χρήσεως του όρου αιρετικός και αίρεση στην περίπτωση του ~ & η χρήση της σχετικής ορολογίας στον 12ο αι.]
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 341, 633.
- GOUILLARD J., “L' hérésie dans l'empire byzantin des origines au XIIe siècle”, *TM* 1 (1965), 299-324. [= IDEM, *Vie religieuse*, ch. I] [σσ. 319 κ.ε.: για Κ. Χρυσόμαλλο]
- _____, “Constantin Chrysomallos sous le masque de Syméon le Nouveau Théologien”, *TM* 5 (1973), 313-27. [= IDEM, *Vie religieuse*, ch. XI]
- GRESS-WRIGHT D., “Bogomilism in Constantinople”, *Byz* 47 (1977), 163-85. [για τον αιρετικό Βασίλειο στην πυρά, Κων/νο Χρυσόμαλλο (1140)]
- GRUMEL-DARROUZÈS, *Les registes*, no. 1007, σσ. 468-69.
- ΛΕΩΝ ΣΤΥΠΠΗΣ, «Σημείωμα Συνοδικόν», ed. ALLATIUS, *De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione*, Coloniae Agrippinae (Cologne), 1648, [ανατύπ. με πρόλογο του KALLISTOS T. WARE, Gregg International, 1970], cols. 644-49· edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Ε', σσ. 76-82. [σημείωμα καταδίκης Χρυσόμαλλου]
- MAGDALINO P., “The Byzantine Holy Man in the Twelfth Century”, εις: S. HACKEL (ed.), *The Byzantine Saint*, London, 1981, σσ. 51-66 [= *Tradition*, ch. VII], σσ. 61-62.
- PARINELLO R. M., *Santità, eresia e politica a Bisanzio nel XII secolo. Costantino Crisomallo, il falso bogomilo*, [Letteratura cristiana antica, N.S., 17], Brescia, 2008.
- ΘΕΟΔ. ΒΑΣΣΑΜΩΝ, σχολ. σε αποστολ. κανόνα Ζ': «Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία, ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας δημοσιεύει, ἐπὶ λύμη τοῦ λαοῦ, καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω», edd. ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα*, τόμ. Β', σ. 78.
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 908, σσ. 408. [για σφραγ. οικογ. Χρυσομ, 12ος αι.]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Υπάρχει και σφραγίδα ενός Βασιλείου Χρυσόμαλλου, επισκόπου Καισαρείας, βλ. H. HUNGER, “Der ‘homo byzantinus’ und das Bleisiegel”, *DOP* 46 (1992), [*Homo Byzantinus: Papers in Honor of Alexander Kazhdan*], 117-128, σ. 125: Ὁμωνυμοῦντα σοι Χρυσόμαλλον σκέποις / τῆς Καισαρείας θύτην, τύπε κανόνων.

221. **Χωνιάτης Μιχαήλ** = i. διάκονος τῆς Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας
ii. ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν

Ο Μιχ. Χωνιάτης, μητροπολίτης Ἀθηνῶν,
λεπτομέρεια τοιχογραφίας τῆς ἐκκλησίας τοῦ
Αγ. Πέτρου στα Καλύβια Κουβαρά Ἀττικής
(πηγή : ΙΕΕ, τόμ. Θ', σ. 391).

ΕΡΓΑ :

I) EPISTULAE

- ❖ Μιχαήλ τοῦ Χωνιάτου ἐπιστολαί, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα*, τόμ. Β', Αθήνα, 1880 [ανατύπ. Groningen, 1968]· ed. FOTEINI ΚΟΛΟΒΟΥ, *Michaelis Choniatae Epistulae*, CFHB XLI, Series Berolinensis, Berlin-New York, 2001.
- 1. Πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κῆρ Νικήταν τὸν Χωνιάτην, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 3-4.
- 2. Τῷ Θεσσαλονίκης κυρῷ Εὐσταθίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 4-5.
- 3. Τῷ Πηγονίτη κυρῷ Κωνσταντίνῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 5-6.
- 4. Τῷ Θεσσαλονίκης κυρῷ Εὐσταθίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 7-8.
- 5. Τῷ Αὐτρωριανῷ κυρῷ Μιχαήλ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 8-9.
- 6. Τῷ Θεσσαλονίκης, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 9-10.
- 7. Πρὸς τὸν αὐτὸν Θεσσαλονίκης, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 11.
- 8. Τῷ Αὐτρωριανῷ κῆρ Μιχαήλ, ed. N. WILSON, *An Anthology of Byzantine Prose*, Berlin-New York, 1971, σσ. 108-110. [εἰσαγωγή, ἔκδοση & σχολ.]· ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 11-13.
- 9. Τῷ πατριάρχῃ κῆρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 13-14.
- 10. Τῷ Φουρνιταρίῳ κῆρ Θεογνώστῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 14-15.
- 11. Τῷ Τεσσαρακονταπήχει κῆρ Γεωργίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 16.
- 12. <Τῷ αὐτῷ>, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 16-17.
- 13. Τῷ μεγάλῳ σκευοφύλακι κῆρ Γεωργίῳ τῷ Ξιφιλίνῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 17-18.
- 14. Τῷ πατριάρχῃ κῆρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 18-19.
- 15. Τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ τῷ Βελισσαριώτῃ κῆρ Ἰωάννη, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 19-20.
- 16. Τῷ Θεσσαλονίκης κῆρ Εὐσταθίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 20-21.
- 17. Τῷ Τεσσαρακονταπήχει κῆρ Γεωργίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 21.
- 18. Τῷ Θηβῶν κῆρ Ἰωάννη, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 22.
- 19. Τῷ Νέων Πατρῶν καὶ ὑπερτίμῳ κῆρ Εὐθυμίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 22-23.
- 20. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 23-26.
- 21. Τῷ σακελλαρίῳ τῶν Ἀθηνῶν τῷ Φωκᾶ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 27-30.
- 22. Τῷ πατριάρχῃ κῆρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 30-31.
- 23. Τοῦ αὐτοῦ τῷ Νέων Πατρῶν καὶ ὑπερτίμῳ κῆρ Εὐθυμίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 31-32.
- 24. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 32-33.
- 25. Τῷ πατριάρχῃ κῆρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 34.
- 26. Τῷ πατριάρχῃ κῆρ Βασιλείῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 34-35.
- 27. Τῷ Ματζούκη κῆρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 35-38.
- 28. Τῷ Τεσσαρακονταπήχει κῆρ Γεωργίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 38-39.
- 29. Τῷ πατριάρχῃ κῆρ Βασιλείῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 40.
- 30. Τῷ Ματζούκη κῆρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 41-43.
- 31. Τῷ σεβαστῷ καὶ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῆρ Δημητρίῳ τῷ Τορνίκη, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 43-44.
- 32. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 44-46.
- 33. Τῷ πατριάρχῃ κῆρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 46-47.
- 34. Τῷ Ματζούκη κῆρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 48-49.
- 35. Τοῖς Βελισσαριώταις, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 49-50.
- 36. Τῷ Θεσσαλονίκης κῆρ Εὐσταθίῳ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σσ. 50-51.
- 37. Τῷ ἀρχιμανδρίτῃ κυρῷ Λουκιανῷ, ed. ΚΟΛΟΒΟΥ, σ. 52.

38. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 52-53.
39. Τῷ λογοθέτῃ κῦρ Βασιλείῳ τῷ Καματηρῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 53-54.
40. Τῷ λογοθέτῃ κῦρ Δημητρίῳ τῷ Τορνίκη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 55-56.
41. Τῷ Αὐτωρειανῷ κῦρ Μιχαήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 56-57.
42. Τῷ μεγαλυπερόχῳ πρωτονοταρίῳ καὶ πραίτωρι κῦρ Νικολάῳ τῷ Τριψύχῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 57-58.
43. Τῷ Γαρδικίῳ καὶ Περιστερᾶς ἐπισκόπῳ κῦρ Ἐπιφανίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 58.
44. Τῷ πρωτοπανεντιμοῦπερτάτῳ θείῳ τοῦ βασιλέως τῷ Κασταμονίτῃ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 59-60.
45. Τῷ Αὐτωρειανῷ κῦρ Μιχαήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 61-62.
46. Τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ κῦρ Λεοντίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 62-63.
47. Τῷ Κοψηνῷ κῦρ Ἰωάννη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 64-65.
48. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 65-66.
49. Τῷ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Δημητρίῳ τῷ Τορνίκη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 66-67.
50. Τῷ πρωτοασηκρηῆτις κῦρ Δημητρίῳ τῷ Δριμεῖ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 68-70.
51. Τῷ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Δημητρίῳ τῷ Τορνίκη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 70-72.
52. Τῷ Πικρίδῃ κῦρ Βασιλείῳ, τῷ λογαριαστῇ τοῦ πραίτωρος, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 72-73.
53. Τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ τῷ Βελισσαριώτῃ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 73-74.
54. Τῷ Ματζούκῃ κῦρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 75.
55. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου κῦρ Λουκιανῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 76.
56. Τῷ Κοψηνῷ κῦρ Ἰωάννη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 77.
57. Τῷ λογοθέτῃ τοῦ δρόμου κῦρ Δημητρίῳ τῷ Τορνίκη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 78-79.
58. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 79-80.
59. Τῷ Ματζούκῃ κῦρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 80-81.
60. Τῷ μεγάλῳ δουκὶ τῷ Στρυφνῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 81-83.
61. Τῷ πατριάρχῃ κῦρ Γεωργίῳ τῷ Ζιφιλίνῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 83-84.
62. Τῷ πατριάρχῃ κῦρ Θεοδοσίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 84-85.
63. Τῷ σεβαστῷ κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Εἰρηνικῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 85-86.
64. Τῷ Παδυσάτῃ κῦρ Γεωργίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 86-87.
65. Τοῖς Βελισσαριῶταις, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 87-89.
66. Τῷ θεοφιλεστάτῳ σπαθαρίῳ κῦρ Κωνσταντίνῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 89-90.
67. Τῷ λογοθέτῃ τοῦ δρόμου κῦρ Δημητρίῳ τῷ Τορνίκη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 91.
68. Τῷ Παδυσάτῃ κῦρ Γεωργίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 91-93.
69. Τῷ Αὐτωρειανῷ κῦρ Μιχαήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 93-94.
70. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς μονῆς Στουδίου κῦρ Λουκιανῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 95-96.
71. Τῷ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς σακέλλης κῦρ Κωνσταντίνῳ τῷ Μεσοποταμίτῃ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 96-97.
72. Τῷ Θεσσαλονίκῃς κῦρ Ἰωάννη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 98.
73. Τῷ Νέων Πατρῶν, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 98-99.
74. Τῷ Παδυσάτῃ κῦρ Γεωργίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 100.
75. Τῷ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Εἰρηνικῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 101.
76. Τοῖς Βελισσαριῶταις, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 102.
77. Τῷ λογοθέτῃ τοῦ δρόμου κῦρ Κωνσταντίνῳ τῷ Τορνίκη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 102-103.
78. Τῷ παρακοιμωμένῳ κῦρ Ἰωάννη τῷ Ἦνοπολίτῃ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 103-105.
79. Τῷ Νέων Πατρῶν, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 105.
80. Τῷ γέροντι τῆς μονῆς τοῦ Κομνηνοῦ κῦρ Ἀθανασίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 106.
81. Τῷ ἀναγραφεῖ κῦρ Σεργίῳ τῷ Κολυμβᾶ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 107-108.

82. Πρὸς τὸν αὐτὸν καὶ τὸν σύντροφον αὐτοῦ κῆρ < > τὸν Νομικόπουλον, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 108.
83. Τῶ Χαμάκωνι κῆρ Γεωργίω, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 109-112.
84. Τῶ ὀσιωτάτῳ κῆρ Ἡσαΐα τῶ Ἀντιοχείτη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 112-113.
85. Τῶ Θηβῶν κῆρ Μανουήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 113.
86. Τῶ αὐτῶ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 114.
87. Τῶ Παδυάτη κῆρ Γεωργίω, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 114-115.
88. Τῶ ἀνεπιῶ αὐτοῦ κῆρ Μιχαήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 115-116.
89. Τῶ αὐτῶ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 116-117.
90. Πρὸς τὸν Θηβῶν, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 117-119.
91. Τῶ αὐτῶ Θηβῶν κῆρ Μανουήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 120.
92. Τῶ ἱατρῶ κῆρ Νικολάω τῶ Καλοδούκη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 121.
93. Τῶ καθηγουμένῳ τοῦ κῆρ Μελετίου κῆρ Ἰωαννικίω, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 121-22.
94. Τῶ βασιλεῖ τῆς Ἀνατολῆς τῶ Λάσκαρι, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 122-124.
95. Τῶ πατριάρχῃ κῆρ Μιχαήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 125-127.
96. Τῶ καθηγουμένῳ τοῦ κῆρ Μελετίου τῶ κῆρ Ἰωαννικίω, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 128.
97. Τῶ Τορνίκη κῆρ Εὐθυμίω, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 129.
98. Τῶ αὐτῶ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 130-131.
99. Τῶ ὀσιωτάτῳ μοναχῶ κῆρ Λουκά, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 131-133.
100. Τῶ ἀνεπιῶ αὐτοῦ κῆρ Γεωργίω τῶ σεβαστῶ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 133-143.
101. Ἐτέρα τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτὸν, τὸν αὐτὸν νοῦν ἔχουσα, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 143-53.
102. Τῶ Τορνίκη κῆρ Εὐθυμίω, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 153-156.
103. Τῶ αὐτῶ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 157-160.
104. Τῶ αὐτῶ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 161-162.
105. Τῶ Εὐρίπου κῆρ Θεοδώρῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 162.
106. Τῶ Θηβῶν γραμματικῶ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 163-164.
107. Τῶ ἀρχιατρῶ κῆρ Γεωργίω τῶ Καλλίστῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 164-166.
108. Τῶ Τορνίκη κῆρ Εὐθυμίω, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 166-167.
109. Τῶ Καρύστου κῆρ Δημητρίω, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 167-168.
110. Τῶ υἱῶ αὐτοῦ κῆρ Γεωργίω, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 169-171.
111. Τῶ αὐτῶ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 171-180.
112. Τοῖς περὶ τὸν λογιώτατον κῆρ Εὐθύμιον τὸν Τορνίκην λογιωτάτοις διακόνοις, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 180-183.
113. Τοῖς αὐτοῖς, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 184-189.
114. Τῶ Πιστοφίλῳ κῆρ Νικολάω, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 189-190.
115. Τῶ ἱατρῶ κῆρ Νικολάω τῶ Καλοδούκη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 190-192.
116. Τῶ ἀνεπιῶ αὐτοῦ κῆρ Μιχαήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 193-195.
117. Τῶ Βαρδάνῃ κῆρ Γεωργίω, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 195-196.
118. Τῶ αὐτῶ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 197-198.
119. Τῶ σεβαστῶ κῆρ Μανουήλ τῶ Ὑαλέα, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 198-200.
120. Τῶ καθηγουμένῳ τῆς μονῆς τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 200-201.
121. Τοῖς ἀνεπιῶις αὐτοῦ τῶ τε κῆρ Νικήτα καὶ τῶ κῆρ Μιχαήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 201-202.
122. Τῶ Μακρεμβολίτη κῆρ Δημητρίω, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 202-203.
123. Τῶ αὐτῶ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 203-204.
124. Τῶ καθηγουμένῳ τῶν ἀγίων Ὁμολογητῶν, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 204-205.
125. Τῶ αὐτῶ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 205-206.
126. Τῶ αὐτῶ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 206.

127. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 207.
128. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 207-208.
129. Τῷ γυναικοθείῳ τοῦ βασιλέως τοῦ Λάσκαρι κῦρ Βασιλείῳ τῷ Καματηρῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 208-211.
130. Τῷ καθηγουμένῳ τῶν ἁγίων Ὁμολογητῶν, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 211-213.
131. Τῷ ἀρχιατρῷ κῦρ Νικολάῳ τῷ Καλοδοῦκη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 213-216.
132. Τῷ ἀνεπιῷ αὐτοῦ κῦρ Νικήτα, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 216-219.
133. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς μονῆς τοῦ κῦρ Μελετίου κῦρ Ἰωαννικίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 219-220.
134. Τῷ Τορνίκη κῦρ Εὐθυμίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 221.
135. Τῷ Καλοκαιρινῷ κῦρ Ἰωάννη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 222.
136. Τῷ βασιλεῖ τῆς Ἀνατολῆς τῷ Λάσκαρι, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 222-223.
137. Πρὸς τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην κῦρ Μιχαήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 224-225.
138. Τῷ Κρήτης ἀρχιερεῖ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 225-226.
139. Τῷ Ναυπάκτου κῦρ Ἰωάννη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 226-227.
140. Τῷ Βαρδάνη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 227-229.
141. Τῷ αὐτῷ Βαρδάνη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 229-230.
142. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 230-233.
143. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 233-234.
144. Τῷ σακελλαρίῳ τῷ Πλευρῆ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 234-235.
145. Τῷ Μακρεμβολίτη κῦρ Δημητρίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 236-238.
146. Τῷ Εὐρίπου κῦρ Θεοδώρῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 238-239.
147. Τῷ Τορνίκη κῦρ Εὐθυμίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 239-240.
148. Τῷ Βεριβόη κῦρ Μανουήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 240-241.
149. Τῷ Ὑαλέα κῦρ Μανουήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 242.
150. Τῷ Μακρεμβολίτη κῦρ Δημητρίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 243-244.
151. Τῷ Πιστοφίλῳ κῦρ Νικολάῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 244-245.
152. Τῷ Βεριβόη κῦρ Μανουήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 245-247.
153. Τῷ Τορνίκη κῦρ Εὐθυμίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 247-248.
154. Τῷ Εὐρίπου κῦρ Θεοδώρῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 248-249.
155. Τῷ Πιστοφίλῳ κῦρ Γεωργίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 250.
156. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς Καισαριανῆς, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 250-252.
157. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ ἁγίου Μελετίου κῦρ Ἰωαννικίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 252-253.
158. Τῷ ὑπομνηματογράφῳ κῦρ Γεωργίῳ τῷ Βαρδάνη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 253-255.
159. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν κῦρ Εὐθύμιον, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 255-256.
160. Τῷ χαρτοφύλακι κῦρ Γεωργίῳ τῷ Βαρδάνη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 256-257.
161. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ ἁγίου Μελετίου κῦρ Ἰωαννικίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 257.
162. Τῷ Βεριβόη κῦρ Νικηφόρῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 258-259.
163. Τῇ Βεριβοήσῃ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 259-260.
164. Τῷ ἀνεπιῷ αὐτοῦ Μιχαήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 260-262.
165. Τῷ κρατίστῳ κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Δούκα, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 262-264.
166. Τῷ Ναυπάκτου κῦρ Ἰωάννη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 265-266.
167. Τῷ αὐτῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 266-267.
168. Τῷ πανοσιωτάτῳ καθηγουμένῳ τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Προδρόμου κῦρ Μαρτινιανῷ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 267-268.
169. Τῷ ἐπισκόπῳ Ῥαιδεστοῦ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 268.

170. Τῷ Τορνίκη κῦρ Εὐθυμίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 269.
171. Τῷ πατριάρχῃ κῦρ Μανουήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 270.
172. Τῇ Τυχομοιρᾷ κυρᾷ Εὐγενείᾳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 271.
173. Τῷ Ναυπάκτου κῦρ Ἰωάννη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 271-278.
174. Πρὸς τὸν Νέων Πατρῶν τὸν Μεσοποταμίτην τὸν καὶ Κοστομήρην λεγόμενον, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 278-281.
175. Τῷ Ναυπάκτου κῦρ Ἰωάννη, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 281-282.
176. Τῷ Τορνίκη κῦρ Εὐθυμίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 282.
177. Τῷ Βεριβόῃ κῦρ Νικηφόρῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σ. 283.
178. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Μελετίου κῦρ Ἰωαννικίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 283-284.
179. Τῷ βασιλεῖ τῷ Λάσκαρι τῆς Ἀνατολῆς, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 284-286.
180. Τῷ μεσάζοντι αὐτοῦ τῷ Τορνίκη κῦρ Δημητρίῳ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 286-287.
181. Τῷ ἁγιωτάτῳ μου δεσπότῃ καὶ ἐν Κυρίῳ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, τῷ ὑπερτίμῳ κῦρ Ἰωάννη τῷ Ναυπάκτου ὁ Ἀθηνῶν Μιχαήλ, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 287-288.
182. Ἀρχαὶ τινῶν διαφορῶν ἐπιστολῶν, ed. ΚΟΛΟΝΟΥ, σσ. 288-91.

II) ORATIONES ET HOMILIAE

1. Προθεωρία εἰς τὴν παροῦσαν βίβλον τοῦ ἁγιωτάτου μητροπολίτου Ἀθηνῶν κυροῦ Μιχαήλ τοῦ Χωνιάτου, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα*, τόμ. Α', Ἀθήνα, 1879 [ανατύπ. Groningen, 1968], σσ. 3-5.
2. Πρὸς τοὺς αἰτιωμένους τὸ ἀφιλένδεικτον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 7-23.
3. Ἐγκώμιον εἰς τὸν μακάριον μητροπολίτην Χωνῶν κύριον Νικήταν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 24-71.
4. Λόγος εἰς τὸν πατριάρχην κῦρ Μιχαήλ, ἐκδοθεὶς τινι τῶν ῥητορευόντων, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 72-92.
5. Εἰσβατήριος ὅτε πρῶτον ταῖς Ἀθήναις ἐπέστη, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 93-106.
6. Κατήχησις πρώτη, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 107-125.
7. Ὁμιλία ῥηθεῖσα κατὰ τὴν τρίτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν, ἐν ἧ καὶ ὁ Τίμιος καὶ Ζωοποιὸς Σταυρὸς προσκυνεῖται, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 126-130.
8. Ὁμιλία εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Βαΐων, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 131-141. [ἡ ὁμιλία ὑπάρχει καὶ στον cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 477r-486r]
9. Προσφώνημα εἰς τὸν πραιτῶρα κῦρ Νικηφόρον τὸν Προσοῦχον ταῖς Ἀθήναις ἐπιστάντα, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 142-149.
10. Εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Λεωνίδην καὶ τὴν συνοδίαν αὐτοῦ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 150-156.
11. Προσφώνημα εἰς τὸν πραιτῶρα κῦρ Δημήτριον τὸν Δριμὺν ταῖς Ἀθήναις ἐπιστάντα, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 157-179.
12. Ὁμιλία ἐπιστάντος τῷ κατ' Εὐβοίαν Εὐρίπῳ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 180-186.
13. Ὁμιλία περὶ τοῦ τίς ὁ σκοπὸς τοῦ σύνθετον πλασθῆναι τὸν ἄνθρωπον καὶ ὅτι τῇ ἐπάρσει τοῦ νοὸς καταπτωθεὶς διὰ τῆς ἐκουσίου ταπεινώσεως τοῦ Χριστοῦ ἀνεσώθη καὶ περὶ τοῦ ἡσυχίου παρίστασθαι τῷ Θεῷ ἐν τῷ τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας καιρῷ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 187-196. [SPURIUM => στην πραγματικότητα ο λόγος είναι του πατριάρχῃ Γερμανοῦ Β', βλ. ΣΠ. Ν. ΛΑΓΟΠΑΤΗΣ, *Γερμανὸς ὁ Β' πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως - Νικαίας (1222-1240). Βίος, συγγράμματα καὶ διδασκαλία αὐτοῦ, ἀνέκδοτοι ὁμιλίες καὶ ἐπιστολαὶ τὸ πρῶτον ἐκδιδόμεναι*, Τρίπολη, 1913, σσ. 127-128 & αρ. 2, σσ. 218-225. (ἐκδ. κειμ. – ἀπὸ cod. Barocc. 131, ff. 156r-157v & Coislín 278, ff. 32v-36v)]
14. Ἐρηνωδία ἐπὶ τῷ μακαρίτῃ κῦρ Θεοφυλάκτῳ τῷ Βελισσαριώτῃ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 197-207.

15. Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 208-258.
16. Ἐπιτάφιος εἰς τὸν μακαρίτην ἀρχιμανδρίτην τῶν ἐν Ἀθήναις μοναστηρίων κῦρ Νεόφυτον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 259-282.
17. Μονωδία εἰς τὸν ἀγιώτατον Θεσσαλονίκης κῦρ Εὐστάθιον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 283-306.
18. Ὑπομνηστικὸν εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 307-311· ed. STADTMÜLLER, *Michael Choniates*, σσ. 283 [161]- 286 [164].
19. Προσφώνημα εἰς τὸν γυναικάδελφον τοῦ βασιλέως καὶ λογοθέτην κῦρ Βασίλειον τὸν Καματηρόν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 312-323.
20. Προσφώνημα εἰς τὸν μέγαν δοῦκα τὸν Στρυφνόν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 324-342.
21. [Ὁμιλία εἰς τὸν ὄσιον Μαρτινιανόν], ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 343-344.
22. Μονωδία εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κῦρ Νικήταν τὸν Χωνιάτην, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 345-366.
23. Εἰς τὴν τριήμερον καὶ ζωαρχικὴν ταφὴν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Μιχαὴλ τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Ἀθηνῶν τοῦ Χωνιάτου, ed. Β. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, *Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου καὶ Γεωργίου Βούρτζου μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν λόγοι νῦν πρῶτον ἐκδιδόμενοι ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Χάλκῃ μονῆς τῆς Θεοτόκου*, ἐν Ἀθήναις, 1882, σσ. 1-31. [ἡ ὁμιλία ὑπάρχει καὶ στον cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 486r-508r]
24. Κατήχησις Α΄, βλ. παραπάνω αρ. 6.
25. Κατήχησις Ε΄, ἀκέφαλος, inc. ... καὶ δεσπότη Χριστῶ τὸ συνοῖσον ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 1r-17r = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 514r-556r, ed. ARSENIJ, *Četyre neizdannyyja besědy Michaila Akominata*, Novgorod, 1901, σσ. 1-81.
26. Κατήχησις ζ΄, inc. Καὶ πᾶσι τοῖς ὑποδεχομένοις ἀσμένως τὸν καιρὸν τουτονὶ τῆς νηστείας ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 17v (tit.)/18r-38r = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 556r-585v.
27. Κατήχησις Ζ΄, περὶ νηστείας, inc. (ἀκέφ..): Ἐγκρατῶς ἐσθίωμεν καὶ πεινῶντες ... – cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 585v (tit.)/586r-592v.
28. Μιχαὴλ [Ἀκομινάτου (sic ΛΑΜΠΡΟΣ) – leg. Χωνιάτου] κατήχησις Η΄, inc.: Ἐδει μὲν, ὦ ἄνδρες ἀδελφοί, μὴ καθ' ἕκαστον μόνον ..., – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 38r-54v = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 593r-600v (ἡ ἀρχὴ τῆς κατήχησης), 8r-24v (τὸ τέλος τῆς κατήχησης) ed. ARSENIJ, *ὁ.π.*, σσ. 88-156· ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, *Φερδινάνδου Γρηγοροβίου, Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτίσεως, μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς Γερμανικῆς μετὰ διορθώσεων καὶ προσθηκῶν ὑπὸ ΣΠ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ*, τόμ. Β΄, ἐν Ἀθήναις, 1904, [ἀνατύπ. Ἀθήνα, 1977], σσ. 677-712.
29. Κατήχησις Θ΄, inc.: Εἶτα πέρδιξ ἐφώνησε, συνήγαγεν ἃ οὐκ ἔτεκεν, ὡς ἄδει που ἱερεμίας ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 55r-73r = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 25r-59r, ed. ARSENIJ, *ὁ.π.*, σσ. 160-229.
30. Κατήχησις Ι΄, inc. Οὔτε μουσικὸς ἀνὴρ τέρπειν τὸν ἀκροατὴν ἐθέλων τὴν αὐτὴν ἀρμονίαν ἀσπάζεται ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 73r-92r = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 59v-96r.
31. Κατήχησις ΙΑ΄, inc.: Θαυμαστὴ μὲν, ὦ παρόντες, καὶ ἡ τῶν ὥρῶν τετρακτύς, τὸν ἐνιαυτοῦ κύκλον εὐτάκτως ἐλίπτουσα ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 92r (tit.)/92v-112v = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 96v-132v.

32. Κατήχησις ΙΒ΄, inc.: Ἐπαινῶ σε, φιλόχριστε σύλλογε, τῆς εἰς δεῦρο πάλιν πρὸς ἡμᾶς συντεταγμένης καὶ φιλοκροάμονος συνελεύσεως ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 112v-128r = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 133r-161r.
33. Κατήχησις ΙΓ΄, inc.: Τὸν φοῖνικα τὸν ὄρνιν· λέγεται γάρ τις καὶ φοῖνιξ ὄρνις μονήρης ὡς ἥλιος ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 128r-139r = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 161v-184r.
34. Κατήχησις ΙΔ΄, inc.: Ἡλίου δὲ ἄρα τράπεζαν ὀνομάζουσιν Αἰθίοπες ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 139r-150r = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 184r-204v, ed. Σπ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Μιχαὴλ Ἀκομινάτου ἀνέκδοτος κατηχητικὴ ὁμιλία”, *NE* 6 (1909), 3-31, κείμε. στὶς σσ. 5-31.
35. Κατήχησις ΙΕ΄, inc.: Φεύγει μὲν χειμῶν, διώκοντος ἔαρος, φεύγει δὲ νύξ ὄρθρον ἀναβαίνοντα καταπτήσουσα ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 150r-168r = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 205r-235v.
36. Κατήχησις ΙΣ΄, inc.: Νῦν εἶπερ ποτέ, ὦ ἄνδρες, μεγαλοδυνάμου τῆς νηστείας ἠσθόμην ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 168r-177v = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 236r-253v.
37. Κατήχησις ΙΖ΄, inc.: Ὡσπερ ὁ θεῖος Δαβὶδ περὶ τοῦ ἡλίου φησὶν, ὡς ἄρα δυομένου μὲν καὶ νύκτα μέλαιναν ἔλκοντος ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 177v-188v = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 254r-273v.
38. Κατήχησις ΙΗ΄, inc.: Λέγονται Σπαρτιᾶται· ἀνεπίφθονον γὰρ ἴσως ἐνθένδε τῆς πρὸς ὑμᾶς διαλέξεως ἄρξασθαι ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 188v-200r = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 273v-295r.
39. Κατήχησις ΙΘ΄, inc.: Ἡμέραν μὲν τινα μεγάλην καὶ ἡμέραν εὐσημον ἑορτῆς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐνιαυτὸν Κυρίου ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 200r-214r = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 295r-321r, ed. ARSENIJ, *Četyre neizdannyyja besědy Michaila Akominata*, Novgorod, 1901 σσ. 234-289· ed. (τμημ.) Σπ. ΛΑΜΠΡΟΣ, “Χωρίον Μιχαὴλ Ἀκομινάτου περὶ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης”, *NE* 13 (1916), 359-61, κείμε. στὶς σσ. 360-61: «Ὡς γὰρ δότας ἰλαροῦς ... ἢ περὶ τὸν βίον αὐτὸν ἐάλω ψευσάμενος» (σσ. 283-287 τῆς ἐκδ. ARSENIJ)· ed. (τμημ.) Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, “Αἱ ἀνέκδοτοι κατηχήσεις τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτου”, *Πρακτικά τῆς Ακαδημίας Ἀθηνῶν* 3 (1928), σσ. 311-312 (σσ. 287-289 τῆς ἐκδ. ARSENIJ).
40. Κατήχησις Κ΄, inc.: Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς, ἀδελφοί, μὴ οὕτω χρόνια καὶ καθ’ ἐκάστην ἐνιαυτοῦ περιτροπὴν ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 214r-229v = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 321r-352r.
41. Κατήχησις ΚΑ΄, Περὶ πορνείας, inc.: Ἐπειδὴ κατὰ τὸ δοθὲν σύνθημα πάρεστε καὶ νῦν δεῦρο συντεταγμένοι, ὦ φίλοι καὶ ἀδελφοί ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 230r-244r = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 352r-380v.
42. Κατήχησις ΚΒ΄, Περὶ φιλαργυρίας, inc.: Ἐπεισὶ μοι, φιλόχριστον ἄθροισμα, τῇ ἀποστολικῇ διαγωγῇ τὴν ἡμετέραν ταυτηνὴν προσεικάζειν ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 244r-255r = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 381r-402v.
43. Κατήχησις ΚΓ΄, Περὶ θυμοῦ, inc.: Βεσελεὴλ μὲν ἐκεῖνος ὁ τῆς νομικῆ σκηνηῆς σοφὸς ἀρχιτέκτων ἄλλα τε θεῖα ἔργα φιλοτεχνησάμενος ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 255r (tit.)/255v-265v = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 403r-424v.
44. Κατήχησις ΚΔ΄, Περὶ λύπης, inc.: Οὔτε θεὸς τοῖς ἀγαθοῖς σπέρμασι συμπαρήγαγε τὴν ἀρχὴν τὰ ζιζάνια, οὔτε μὴν ἀνθρώπου ψυχὴ ταῖς ἀρεταῖς ἅμα κακίας ἐξέφυσε ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 265v-275v = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 424v-444r.

45. Κατήχησις ΚΕ', Περὶ ἀκηδίας, inc.: "Ἐστι λίθος τις συμυρίτης καλούμενος, οὐχ εἰς τῶν πολλῶν τούτων καὶ ἐπὶ γῆς κυλινδουμένων καὶ πατουμένων ... – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 275v-283v = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 444v-460v.
46. Μιχαήλ [Ἀκομινάτου (sic ΛΑΜΠΡΟΣ) – leg. Χωνιάτου] κατήχησις ΚΖ', περὶ κενοδοξίας, inc.: "Ἦκομεν ἐπ' αὐτόν φασὶ τὸν βατῆρα κακίας ..., – cod. Mosq. Synodal. 230 (Vladimir 218), ff. 283v-290v = cod. Mosq. Synodal. 262 (Vladimir 219), ff. 461r-473v, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Γρηγοροβίου, Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν*, τόμ. Β', σσ. 713-725.

III) SCHEDAE

1. Τοῦ αὐτοῦ σχέδος, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα*, τόμ. Β', Ἀθήνα, 1880 [ανατύπ. Groningen, 1968], σσ. 358-368· ed. (τμηματικῶς) Ι.Δ. ΠΟΛΕΜΗΣ, "Σχόλια σὲ δύο κείμενα τοῦ Μιχαήλ Χωνιάτη", εἰς: Ι.Κ. ΠΡΟΜΠΟΝΑΣ – Π. ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ (εκδ.), *ΕΥΕΡΓΕΣΙΗ. Τόμος Χαριστήριος στον Παναγιώτη Κουτῶ* [=Παρουσία ΙΖ-ΙΗ, 2004-2005], Ἀθήνα 2006, τόμ. Α', σσ. 413-422 [= > ουσιαστικά πρόκειται γὰρ δύο σχέδη, ὅπως ἀπέδειξε ὁ Πολέμης].

IV) POEMATATA-VERSUS

1. Θεανῶ, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 375-390.
2. Εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σ. 390.
3. Εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 391-392.
4. Εἰς Θεοτόκον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 392-393.
5. Εἰς τὸν μονόκερων, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σ. 393.
6. Εἰς τὴν σταύρωσιν, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 393-394.
7. Εἰς τρίμορφον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 394-395.
8. Εἰς ἀγγέλους, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 395-396.
9. Στίχοι τοῦ σοφωτάτου μητροπολίτου Ἀθηνῶν κυροῦ Μιχαήλ τοῦ Χωνιάτου, ἐπὶ τῇ ἀρχετύπῳ ἀνιστορήσει αὐτῶν, τουτέστι τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ed. J.FR. BOISSONADE, *Anecdota Graeca e codicibus Regiis*, vol. V, Paris, 1833, [ανατύπ. G. Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1962], σσ. 373-376· ΛΑΜΠΡΟΣ, *Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα*, τόμ. Β', σσ. 397-398· (ανατύπ., ἀγγλ. μτφρ., σχόλ.) Β. BALDWIN, *An Anthology of Byzantine Poetry*, Amsterdam, 1985, σσ. 161-164.
10. Στίχοι τοῦ Ἀθηνῶν εἰς τὴν ὀσίαν Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν, ed. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Φερδινάνδου Γρηγοροβίου, Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτῆσεως, μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς Γερμανικῆς μετὰ διορθώσεων καὶ προσθηκῶν ὑπὸ ΣΠ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ*, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις, 1904, [ἀνατύπ. Ἀθήνα, 1977], σ. 726.
11. Εἰς ὃν κατῶκει βραχύτατον οἰκίσκον ὁ προρρηθεὶς ἀγιώτατος Ἀθηνῶν, ed. Κ. HORNA, *Analekten zur byzantinischen Literatur*, Jahresbericht des königl. Sophien-gymnasiums in Wien, 1905, σσ. 29-30· ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 726-27. ["ἐκφρασις" σπιτιοῦ στὴν Κέα, βλ. καὶ Α. BERGER, *Das Bad...*, σ. 71· πρβλ. ODB s.v. Choniates Michael]
12. Εἰς τὴν παρὰ τῷ ἀσκητῇ Ἰωάννῃ ἀναγραφομένην κλίμακα, ed. HORNA, *Analekten*, σ. 30· ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 727-28.
13. Εἰς τὴν ἀποτομὴν τοῦ ὀσίου μεγαλομάρτυρος Παντελεήμονος, ed. HORNA, *Analekten*, σ. 30· ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σ. 728.
14. Εἰς τὴν Θεοτόκον, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, σσ. 729.

V) OPUSCULUM RHETORICUM

1. [Γρηγορίου τοῦ ἀγιωτάτου καὶ σοφωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης τοῦ Παλαμᾶ] προσωποποιΐαι, χαρακτηῖρι μικτῶ, διαλογικῶ, καὶ μάλιστα δικανικοτέρω, τίνας ἂν εἴποι λόγους, ἢ μὲν ψυχὴ κατὰ σώματος, δικαζομένη μετ' αὐτοῦ ἐν δικασταῖς, τὸ δὲ σῶμα κατ' αὐτῆς· καὶ τῶν δικαστῶν ἀπόφασις, ed. PG 150, cols. 1347-1372· ed. τμημ. H. HUNGER, "Zeugnisse agonaler Rhetorik in der byzantinischen Literatur", *JÖB* 22 (1973), 23-30 [=EPIDOSIS, ch. VII].

[Η προσωποποιΐα παραδίδεται ἀπὸ τους ἐξῆς 4 κώδ.: Paris. gr. 2465, ff. 16r-35v (14ου αἰ.) = Laurent. Plut. 59,12, ff. 164v-176r (14ου αἰ.) = Oxon. Barocc. 131, ff. 214r-224r (13ου αἰ.· καὶ ὄχι 14ου ὅπως γράφει ἡ ΚΟΤΖΙΑ-ΠΑΝΤΕΛΙ) = Vindobon. Hist. 26, ff. 35r-57v (16ου αἰ.). Ὑπάρχει ἡ δυσσεύρετη ἐκδ. του Α. SONNY ἀπὸ τον cod. Laurent. Plut. 59,12, Viz. *Obozrjenije* 1 (1915). Ο HUNGER ἐκδίδει στο ἀρθρο του ὡς παράρτημα μέρος της προσωπ. ἀπὸ τον cod. Barocc. 131, ff. 223v-224r].

VI) EXEGESIS

1. Τοῦ αὐτοῦ (scil. Μιχαὴλ τοῦ Χωνιάτου) εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ Εὐαγγελιστοῦ, ed. Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, "Ἡ ἀνέκδοτος ἐρμηνεία τοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου", *ΕΕΒΣ* 5 (1928), 19-30, κείμε. στις σσ. 23-30.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ANGOLD, *Church and Society*, ιδ. σσ. 197-212.
- BECK, *Kirche und theologische Literatur*, σσ. 171, 180, 629, 637f, 663f, 669, 702.
- CAVALLO G., "Ἐν βαρβάροις χωρίοις. Riflessioni su cultura del centro e cultura delle periferie a Bisanzio", εἰς: *Byzantina-Metabyzantina. La périphérie dans le temps et l'espace. Actes della 6e séance plénière organisée par Paolo Odorico dans le cadre su XXe International Congrès d'études Byzantine, Collège de France-Sorbone, Paris 19-25 Aout 2001*, [Dossiers Byzantines, 2], Centre d'études byzantines, néo-helleniques ed sud-est européennes, Paris, 2003, σσ. 77-106.
- _____, "Oralità scrittura libro lettura. Appunti su usi e contesti didattivi tra antichità e Bisanzio", εἰς: L. DEL CORSO – O. PECERE (eds.), *Libri di scuola e pratiche didattiche. Dall' Antichità al Rinascimento. Atti del Convegno Internazionale di Studi, Cassino, 7-10 Maggio 2008*, vol. I, [Edizioni Università di Cassino, Collana Scientifica, 26], Cassino, 2010, σσ. 11-36. [ιδ. σ. 28, ὅπου αναφορά στο θέμα των *συναναγνώσεων*]
- CONSTANTELOS D. I., "Michael Choniates. Metropolitan of Athens (1182-1204) and his pastoral ministry", εἰς: G. D. DRAGAS (ed.), *Legacy of achievement. Παρακαταθήκη έργου. Metropolitan Methodios of Boston. Festal volume on the 25th anniversary of his consecration to the episcopate 1982-2007*, Newrome Press, Boston, 2008, σσ. 351-365.
- _____, "Ἡ «ιερά» καὶ ἡ «θύραθεν» παιδεία του Μιχαὴλ Χωνιάτη, μητροπολίτη Ἀθηνῶν", εἰς: SOFIA ΚΟΤΖΑΒΑΣΣΙ – G. ΜΑΥΡΟΜΑΤΙΣ (hrsg.), *Realia Byzantina*, [Byzantinisches Archiv, 22], De Gruyter, Berlin-New York, 2009, σσ. 25-34.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., "Ποικίλα Ἑλληνικά", *Ἑλληνικά* 38 (1987), 283-95. [για ἀρχαία χωρία σε Μιχ. Χωνιάτη κ.ά.]
- _____, "«Ἐπίγραμμα» καὶ «ἐπίρραμμα»", *Ἑλληνικά* 43 (1993), 409-11.
- _____, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 46-47, 66-67.

- _____, “Ζεχασμένες μαρτυρίες”. [αρ. A4, A16, A17, A28α-β, A37β, A39β, B13α-β, B23β]
- ČIČUROV I., “Probleme der Erforschung des literarischen Nachlasses des Michael Choniates”, *Actes des XIVe Congrès International des Études Byzantines, Bucarest 6-12 sept. 1971*, τόμ. III, Bucarest, 1976, σσ. 67-69.
- _____, “K voprosu o rukopisnoj traditsii pouchenij Mikhaila Khoniata”, εις: J. DUMMER (ed.), *Text und Textkritik: eine Aufsatzsammlung*, [Texte und Untersuchungen, 133], Berlin, 1987, σσ. 573-79. [= Περί του ζητήματος της χειρόγραφης παράδοσης του διανοούμενου Μιχαήλ Χωνιάτη - αφορά τις κατηχήσεις]
- DE JONGE H. J., “La bibliothèque de Michael Choniates et la tradition occidentale des Testaments des XII Patriarches”, *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis* N.S. 53 (1972), 171-80. [= IDEM, *Studies on the Testaments of the Twelve Patriarchs: Test and Interpretation*, [Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha, 3], Brill, Leiden, 1997, ch. V, σσ. 97-106].
- DRÄSEKE J., “Eustathios und Michael Akominatos”, *Neue kirchliche Zeitschrift* 24 (1913), 485-502.
- GALLINA M., “Realtà e propaganda nel primo duecento bizantino. Le lettere dall’ esilio di Michele Coniata (1205-1222ca.)”, *Quaderni Medievali* 22 (1986), 70-73.
- _____, “Centre e périphérie : Identité et différences (XIe – XIIIe siècles)”, εις: *Byzantina-Metabyzantina. La périphérie dans le temps et l’espace. Actes della 6e séance plénière organisée par Paolo Odorico dans le cadre su XXe International Congrès d’études Byzantine, Collège de France-Sorbone, Paris 19-25 Aout 2001*, [Dossiers Byzantines, 2], Centre d’études byzantines, néo-helleniques ed sud-est européennes, Paris, 2003, σσ. 57-76.
- GRÜNBART M., “‘Tis love that has warm’d us. Reconstructing networks in 12th century Byzantium”, *Revue belge de philologie et d’histoire* 83 (2005), 301-13. [για το δίκτυο των σχέσεων του Μιχαήλ]
- _____, “Aspekte des Waren- und -Informationaustausches in personalen Netzwerken”, *Byz* 80 (2010), 157-72. [για δώρα ως συνοδευτικά των επιστολών στο Βυζάντιο, βλ. ιδ. σσ. 165-167 για την επιστ. 84 του Χωνιάτη]
- HILL KATHRYN, “Robert Grosseteste and his work of Greek translation”, εις: D. BAKER (ed.), *The Orthodox Churches and the West. Papers read at the Fourteenth Summer Meeting and the Fifteenth meeting of the Ecclesiastical History Society*, Oxford, 1976, σσ. 213-222. [ο Grosseteste χρησιμοπ. ελλην. χφ προερχόμενο από την Αθήνα – του Χωνιάτη ίσως]
- HOLLIS A. S., “A new fragment on Niobe and the text of Propertius 2.20.8”, *CQN.S.* 47 (1997), 578-82. [το χωρίο του Μιχ. Χωνιάτη για τη Νιόβη στην μονωδία του για τον αδελφό του Νικήτα, ed. ΛΑΜΠΡΟΣ, Α’, σ. 346.13-20, που προέρχεται μάλλον από απολεσθείσα σύνθεση του ποιητή Ευφορίωνος, βοηθά να αποκατασταθεί προβλημ. χωρίο του Προπερτίου]
- _____, “The beginning of Callimachus’ Hecale”, *ZPE* 15 (1997), 155-56. [για τις συχνές παραπομπές του Χωνιάτη σε χωρία από την αγαπημένη του *Εκάλη*]
- _____, “Another Rare Epithet in Callimachus’ Hecale”, *ZPE* 30 (2000), 216. [για άλλο ένα χωρίο από την *Εκάλη* στο έργο του Χωνιάτη]
- _____, “Callimachus: Light from later antiquity”, εις: *Entretiens sur l’antiquité classique*, tome XLVIII: *Callimaque. Sept exposés suivis de discussions par Luigi Lehms, Adrian S. Hollis, Franco Montanari, Peter J. Parsons, Richard Hunter et al.*, Genève 3-7 Septembre 2001, Fondation Hardt pour l’étude de l’antiquité classique, Genève, 2002, σσ. 35-54. [ιδ. σσ. 49-51 για δάνεια από τον Καλλίμαχο (*Εκάλη*, *Αίτια*, *Υμνοι*) στον Μιχ. Χωνιάτη]

- _____, *Callimachus Hecale, second edition with introduction, text, translation, and enlarged commentary*, Oxford University Press, 2009. [ιδ. σσ. 38-40 για Μιχ. Χωνιάτη· βλ. και Index Fontium, σ. 384]
- HORNA K., *Analekten zur byzantinischen Literatur*, Jahresbericht des königl. Sophien-gymnasiums in Wien, 1905. [4. Nachlese zu den Gedichten des Mich. Choniates]
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 101, 124, 129, 137, 148, 201, 207, 216, 218f., 220f, 222, 225f, 227f, 229, 235f, 427, 430, 430· II, σσ. 4, 161, 290.
- KALDELLIS, *Hellenism in Byzantium*, σσ. 35, 73, 227, 240, 298, 301, 309, 310, 313, 315, 317-334, 346, 355, 361, 364, 377-78.
- _____, *The Christian Parthenon*, σσ. 43, 102, 112, 114, 129-39, 145-165, 170-204, 212.
- KARATHANASIS, *Sprichwörter*, σποράδην.
- A. K(AZH DAN) – A. C(UTLER), s.v. Choniates, Michael, ODB, vol. I, σσ. 427-28.
- KENNEDY, *Greek Rhetoric*, σ. 320. [για προσωποποιία Μιχ. Χωνιάτη]
- KERN C., “La prosopopée de Michel Acominate”, *Actes du VIe Congrès International d’Études Byzantines, Paris 27 Jouillet- 2 Aout 1948*, C.N.R.S., Paris, 1950, τόμ. Α’, σσ. 261-78. [ανακεφαλαίωση περί του θέματος της απόδοσης στον Χωνιάτη, ανάλυση περιεχομένου]
- KOLBABA, *The Byzantine Lists*, σ. 57.
- ΚΟΛΙΑ-ΔΕΡΜΙΤΖΑΚΗ ΑΘΗΝΑ, “Οι κατακλείδες των επιστολών ως μέσον ανίχνευσης αντιλήψεων των Βυζαντινών (10ος-12ος αιώνας)”, ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΥ-ΝΟΤΑΡΑ & ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΤΣΑ ΜΑΝΙΑΤΗ-ΚΟΚΚΙΝΗ (εκδ.), *Κλητόριον εις μνήμην Νίκου Οικονομίδη*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005, σσ. 177-220.
- ΚΟΛΟΒΟΥ ΦΟΤΕΙΝΙ, “Euthymios Tornikes als Briefschreiber. Vier unedierte Briefe des Euthymios Tornikes an Michael Choniates im *Codex Buc. gr. 508*”, *JÖB* 45 (1995), 53-75.
- _____, “Die Quellenidentifizierung als Hilfsmittel zur Textkonstitution der Briefe des Michael Choniates”, εις: I. VASSIS, G.S. HENRICH, D.R. REINSCH (hrsg.), *LESARTEN. Festschrift für A. Kambylis zum 70. Geburtstag, dargebracht von Schülern, Kollegen und Freunde*, De Gruyter, Berlin – N.Y., 1998, σσ. 129-36.
- _____, *Μιχαήλ Χωνιάτης, Συμβολή στη μελέτη του βίου και του έργου του. Το Corpus των επιστολών*, [Ακαδημία Αθηνών / Πονήματα, Συμβολές στην έρευνα της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας, 2], Αθήνα, 1999.
- _____, “Quellenforschung zu den Briefen des Michael Choniates”, *Ελληνικά* 51 (2001), 75-99.
- ΚΟΜΙΝΗΣ, *Τὸ Βυζαντινὸν ἱερὸν ἐπίγραμμα*, σσ. 173-174.
- ΚΟΝΤΟΣ Κ. Σ., “Ἐπανόρθωσις χωρίων Μιχ. τοῦ Ἀκομινάτου”, *Ἀθηνᾶ* 1 (1889), 327-33.
- _____, “Εἰς Μιχαήλ τὸν Ἀκομινάτον”, *Ἀθηνᾶ* 1 (1889), 619.
- _____, “Περὶ τοῦ παρ’ Ἀκομινάτῳ πανδοχῆ καὶ ἐκ τῆς ῥηματικῶν ῥιζῶν γινομένης συνθέσεως ἐπιθέτων εἰς –ης καὶ –ος. Περὶ σχηματισμοῦ οὐσιαστικῶν ῥιζῶν ἔχουσῶν Ε καὶ περὶ πλημμελῶν τινῶν γραφῶν παρ’ Ἡσυχίῳ καὶ ἄλλοις”, *Ἀθηνᾶ* 1 (1889), 625-629.
- ΚΟΤΖΑΒΑΣΣΙ ΣΟΦΙΑ, “Zu zwei Briefen des Michael Choniates”, *Varia III*, [Ποικίλα Βυζαντινά, 11], Bonn, 1991, 63-72.
- ΚΟΤΖΙΑ-ΠΑΝΤΕΛΙ ΠΑΡΑΣΚΕΒΙ, “Das Fragment 570 des Stoikers Kleanthes und die Prosopopoeie des Michael Choniates im *Codex Marc. gr. XI,22*”, *ΕΕΦΣΠΘ* 20 (1981), 173-84.

- KRANZ W., “Die Prosopopoie des Gregorius Palamas und Demokrit”, *Rheinisches Museum für Philologie* 98 (1955), 275-278. [το έργο είναι φυσικά του Μιχ. Χωνιάτη]
- ΚΡΥΟΚΟΒ Α. Μ., “ОБРАЗОВАННЫЙ ПРОПОВЕДНИК НА ПРОВИНЦИАНОЙЛЬ КАФЕДРЕ: К ВОПРОСУ ОБ АУДИТОРИИ ОГЛАСИТЕЛЬНЫХ ПОУЧЕНИЙ МИΧΑΗΛΑ ΧΟΝΙΑΤΑ (= Ένας μορφωμένος κληρικός σε μία επαρχιακή έδρα: περί του ζητήματος του ακροατηρίου των ομιλιών περί Αναστάσεως του Μιχαήλ Χωνιάτη)”, *VV N.S.* 67 (2008), 322-335.
- ΛΑΜΠΡΟΣ Σ., “Περὶ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μιχαήλ Ἀκομινάτου”, *Ἀθήναιον* 6 (1877), 354-67.
- _____, Αἱ Ἀθῆναι περὶ τὰ τέλη τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος κατὰ πηγὰς ἀνεκδότους, διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ, Ἀθήνησι, 1878.
- _____, “Κῶδιξ τιλφόβρωτος πρὸ τῆς γραφῆς”, *NE* 13 (1916), 362. [για *cod. Mosquensis Synodal.* 230, που περιέχει κατηχήσεις Χωνιάτη]
- LAURENT, *Le Corpus des Sceaux*, V,1, σ. 453, no. 607 [*Μήτηρ Θεοῦ ἢ Ἀθηνιώτισσα / Μητηρ Θεοῦ βοήθει μοι τῶ σῶ δούλω Μιχαήλ τῶ μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν*]
- LIVANOS C., “Michael Choniates, poet of love and knowledge”, *BMGS* 30 (2006), 103-114. [περὶ του ποιήματος του Μ. Χωνιάτη για την Αθήνα]
- ΛΟΥΚΑΚΙ ΜΑΡΙΝΑ, “Νικόλαος Καταφλώρον και Μιχαήλ Χωνιάτης. Οι σχέσεις δύο λογίων του 12ου αιώνα”, εις: *Λόγια και Δημῶδης Γραμματεία του Ἑλληνικοῦ Μεσαίωνα. Πρακτικά Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης (11-13 Μαΐου 2000). Αφιέρωμα στον Εὔδοξο Θ. Τσολάκη*, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 161-71.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σποράδην.
- MAGDALINO – MACRIDES, “The Fourth Kingdom”, σσ. 141-44. [για την αντιμετώπιση του παρελθόντος στο έργο του Μιχαήλ]
- MARCOVICH M., *Heraclitus. The greek text with a short commentary, including fresh addenda, corrigenda and a select bibliography (1967-2000)*, Akademie Verlag, Berlin, 2001², σσ. 376, 408. [*testimonia* Ἡρακλείτου σε Μιχ. Χωνιάτη]
- ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ ΚΑΛΛΙΟΠΗ, “Οι Κατηχήσεις του Μιχαήλ Χωνιάτη. Χρονολόγηση και Ιστορική Προσέγγιση”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 20 (2010), 39-66.
- MERCATI S. G., “L'iresiona attica inserita nel poemetto *Θεανώ* di Michele Akominato”, *BZ* 24 (1923/24), 299 [= IDEM, *Collectanea*, I, σσ. 267-68].
- _____, “Intorno alla elegia di Michele Akominato sulla decadenza della città di Atene”, *Eis Mnḗmḗn Σπυρίδωνος Λάμπρου*, Αθήνα, 1935, σσ. 423-27 [= IDEM, *Collectanea*, II, σσ. 483-88].
- MEUNIER FLORENCE, “Eustathe Makrembolites, Hysmine et Hysminias: des vertus peu orthodoxes”, *Erytheia* 31 (2010), 133-144. [ιδ. σ. 143, για τις 4 κεφαλαιώδεις αρετές σε λόγο του Χωνιάτη, βλ. αρ. II.4 παραπάνω]
- ΜΠΟΝΗΣ Κ.Γ., *Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη, μητροπολίτου Νέων Πατρῶν (Υπάτης), [δεύτερον ἡμισυ ἰβ' ἑκατ.] τὰ σωζόμενα*, [Θεολογική Βιβλιοθήκη, 2] Αθήνα, 1937, σσ. 72-75: (επιστ.) Τῶ αὐτῶ Ἀθηνῶν κυρῶ Μιχαήλ τῶ Χωνιάτη.
- MULLETT MARGARET, “Originality in the Byzantine Letter: The Case of Exile”, εις: A. R. LITTLEWOOD (ed.), *Originality in Byzantine Literature, Art and Music. A Collection of Essays*, [Oxbow Monograph 50], 1995, ch. 4, σσ. 39-58. [= EADEM, *Letters*, ch. IV], σσ. 41, 43, 44, 45, 46.
- ΝΙΑΡΧΟΣ, *Ἡ Ἑλληνική Φιλοσοφία*, σσ. 40, 52.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σσ. 315-16.

- OPELT ILONA, “Zwei Tragikerzitate bei Michael Choniates”, *Vichiana N.S.* 17 (1988), 284-86. [σε μονωδία για Ευστάθιο χωρίο από *Φιλοκτήτη* Σοφοκλέους & σε επ. 175 προς Απόκαυκο από *Εκάβη* Ευριπίδου]
- ΟΡΛΑΝΔΟΣ Α., “Η προσωπογραφία Μιχαήλ του Χωνιάτου”, *ΕΕΒΣ* 21 (1951), 210-14. [για τα 2 σωζόμενα πορträίτα του Μιχαήλ]
- ΡΑΡΑΔΕΜΕΤΡΙΟΥ J.-TH., “Some Aesopic Fables in Byzantium and The Latin West. Tradition, Diffusion and Survival”, *ICS* 8 (1983), 122-36. [ιδ. βλ. σσ. 125-27, για ένα μύθο στην επ. 116 του Χωνιάτη & σσ. 127-28 για έναν ακόμη μύθο στην ίδια επ.]
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Noctes Petropolitanae*, σσ. 236-46: Μονωδία άνεπίγραφος εις τὸν τῶν Ἀθηνῶν μητροπολίτην Μιχαήλ τὸν Χωνιάτην συντεθεισα ὑπὸ τινος τῶν αὐτοῦ άνεψιῶν.
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. Ν., *Ἐπίκρισις τῆς Σπυρίδωνος Λάμπρου ἐκδόσεως τοῦ Μιχαήλ Ἀκομινάτου*, Ἀθήνησιν, 1883. [175 σσ.]
- _____, “Plutarchische Reminiscenzen bei Michael Akominatos”, *BZ* 10 (1901), 424.
- PONTANI F., “The Tooth of Time: A Poetic Metaphor from Simonides to Shakespeare – and Beyond”, *Classica & Mediaevalia* 52 (2001), 5-36. [η φράση *τοῖς ὁδοῦσι τοῦ χρόνου* εμφανίζεται στη βυζ. περίοδο μόνο σε Μιχ. Χωνιάτη & Νικηφ. Γρηγορά]
- _____, *Sguardi su Ulisse*, σσ. 160-61.
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, μεταξύ των οποίων και του Μιχαήλ]
- RHOBY A., “Ein Aristides-Zitat bei Michael Choniates”, *Göttinger Beiträge zur byzantinischen und neugriechischen Philologie* 2 (2002), 79-82.
- _____, “Studien zur Antrittsrede des Michael Choniates in Athen”, *Göttinger Beiträge zur byzantinischen und neugriechischen Philologie* 2 (2002), 83-111.
- _____, *Reminiscenzen an antiken Stätten in der mittel- und spätbyzantinischen Literatur. Eine Untersuchung an Antikenrezeption in Byzanz*, [Göttinger Studien zu Byzantinischen und Neugriechischen Philologie, Bd. 1], Göttingen, 2003.
- _____, “Zur Verwendung von *λοιμός* bei Michael Choniates ep. 25”, *Byz* 74 (2004), 210-12.
- _____, “Miscellanea zu den Briefen des Michael Choniates”, *JÖB* 55 (2005), 209-20.
- _____, “Spontane Anmerkungen zum ‘goldenen Athen in Byzanz’”, *JÖB* 56 (2006), 53-57.
- SCHMITT W. O., “Cato in Byzanz”, *Klio* 48 (1967), 330. [για Τζέτζη, Μιχ. Χων.]
- SCHREINER P., “Klosterkultur und Handschriften im mittelalterlichen Griechenland”, εις: *Die Kultur Griechenlands in Mittelalter und Neuzeit. Bericht über das Kolloquium der Südosteuropa-Kommission 28.-31. Oktober 1992*, Göttingen, 1996, σσ. 39-54 [ανατύπ. εις: N. GAUL – SILVIA RONCHEY (hrsg.), *Byzantinische Kultur. Eine Aufsatzsammlung*, II: Das Wissen, (Opuscula Selecta, 6), Roma, 2009, XIII], ιδ. σσ. 51-52. [για Μιχαήλ και την πνευματική κατάσταση στην Αθήνα]
- SETTON K.M., “A Note on Michael Choniates, Archbishop of Athens (1182-1204)”, *Speculum* 21 (1946), 234-236.
- SIMELIDIS CHR., *Selected Poems of Gregory of Nazianzus, I.2. 17; II.1.10, 19, 32: A Critical Edition with Introduction and Commentary*, [Hypomnemata. Untersuchungen zur Antike und zu ihrem Nachleben, Bd. 177], Göttingen, 2009, ιδ. σσ. 65, 129, 140, 235. [για επιρροές Ναζιανζ. σε Χων.]
- SPECK P., “Eine byzantinische Darstellung der antiken Stadt Athen”, *Ελληνικά* 28 (1975), 415-18. [= IDEM, *Understanding Byzantium*, ch. III] [σχετικά με ελεγεΐα Μιχ. Χωνιάτη για παρακμή Αθήνας]

- STADTMÜLLER, *Michael Choniates*.
- STONE A., “The Moods and Tenses in Eustathian and Late Twelfth-Century High-Style Byzantine Greek”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 19 (2009), 99-145.
- THALLON IDA CARLETON, *A Mediaeval Humanist: Michael Akominatos*, Vassar Medieval Studies, 1923 [ανατύπ. Burt Franklin, New York, 1973].
- ΤΙΜΠΛΑΛΕΞΙ, *Medizinisches*, 2002, σποράδην. [για ιατρ. ζητήματα σε επιστ. του Μιχαήλ]
- ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ Ν.Β., “Ἦσαν βάρβαροι αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ Μιχαήλ τοῦ Χωνιάτου;”, *ΕΕΦΣΑΠΘ*, περ. Β', 7 (1956/57), 88-105.
- _____, “Ἐκ τῆς βυζαντινῆς ἐπιστολογραφίας. Ὁ “Ὀμηρος”, *ΕΕΦΣΠΑ* 21 (1970-71), 26-38. [σε Μιχ. Χωνιάτη κ.ά.]
- Tusculum Lexikon, s.v. Μιχαήλ Χωνιάτης, σ. 347.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
- ΒΕΗΣ Ν.Α., “Zu einem Gedicht des Michael Akominatos”, *ΒΝJ*3 (1922), 363.
- _____, “Zu einer Briefstelle des Michael Choniatis”, *ΒΝJ*16 (1940), 209.
- WILSON N.G., “The Triclinian Edition of Aristophanes”, *Classical Quarterly* N.S. 12 (1962), 32-47. [βλ. εἰδ. σ. 47 (Addenda), ὅπου αναφορά σε νέα Testimonia Ἀριστοφάνη, βλ. πχ. Μιχ. Χωνιάτης]
- _____, *Scholars of Byzantium*, Duckworth, London, 1983, [ελλην. μτφρ. Ν. ΚΟΝΟΜΗΣ, *Οἱ λόγιοι στο Βυζάντιο*, Αθήνα, 1991], σσ. 204-206.
- _____, “The Manuscripts of Greek Classics in the Middle Ages and Renaissance”, *Classica et Mediaevalia* 47 (1996), 379-89. [περὶ Χωνιάτη & των αναφορῶν του στην *Εκάλη* του Καλλιμάχου]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ :

- Ο κολοφώνας του κώδ. **Petropol. gr. 375** (Lake 249/Granstrem 324) ἔχει ως εἰς: «Ἐγράφη τὸ παρὸν καὶ ἱερόν βιβλίον· | ἐξάμηνον, δι' ἐξόδου πάσης· Μιχαήλ τοῦ | Χωνιάτου· καὶ ἔδωκε τοῦτο εἰς τὸν πάν/σεπτον ναόν· τῆς ὑπεράγιας θεοτόκου τῆς | ἐλεούσης· τοῦ ἐν τῷ χω(ρίῳ) πεζῶν κειμένου· | ὑπὲρ μνήμης αὐτοῦ· καὶ συγχωρήσεως | τῶν ἀμαρτιῶν αὐτ(οῦ)· καὶ τῆς συμβίου αὐτοῦ Ἄννης· καὶ τοῦ αὐταδέλφου αὐτ(οῦ) Κων(σταντίνου) καὶ τῆς συμβίου αὐτοῦ | Πλητῶ· ὅστις δὲ συλῆσαι τοῦτο· ἢ ἑτέραν βλάβην | βουλῖθει ἐπὶ τοῦτο ποιῆσαι, τὴν ὑπεράγι(αν) θεοτόκου νὰ ἔχει διάδικον· ἐν τῇ ἡμέ(ρα) τῆς κρίσεως· | ἐγρά(φη) δὲ διὰ χειρὸς τοῦ μακαρίτ(ου) ἐκείνου Παύλ(ου) | ἱερέως· μη(νὶ) αὐγούστῳ, (ἰνδικτιῶνος) β-ον, ἔτει ςψζ(=1199)†», βλ. Κ. & SILVA LAKE, *Dated Greek Miniscule Manuscripts to the Year 1200*, vol. VI: *Manuscripts in Moscow and Leningrad*, The American Academy of Arts and Sciences, Boston Mass., 1936, σ. 15. Ε. GRANSTREM, “ΚΑΤΑΛΟΓ ΓΡΕЧЕСΚИХ РΥΚΟΠΙΣΕΪ ΛΕΝΙΝΓΡΑДСΚИХ ΧΡΑΝΙΛΙЦ”, *VV*23 (1963), no. 324, σ. 174. Η αναφορά στον χορηγό του κώδικα (μηνολόγιο) Μιχαήλ Χωνιάτη και στην συμβία του, αλλά και στον αδελφό του Κωνσταντίνο, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δεν πρόκειται για τον λόγιο αρχιεπίσκοπο Αθηνών, αλλά ίσως για κάποιον συγγενή του.
- Είναι γνωστός και ένας άλλος κωδικογράφος της ίδιας μάλλον οικογένειας, βλ. τον κολοφώνα στον κώδ. **Basel A. VII. 1** (ομιλίες του Γρηγορίου Ναζιανζηνού): «Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ πόνος Χωνειάτου». Ο κώδ. χρονολογείται στον 12ο αι. με παλαιογραφικά κ.ά. κριτήρια και φαίνεται πως παρήχθη στο αντιγραφικό εργαστήριο της περιώνυμης μονῆς Προδρόμου-Πέτρας στην Κων/πολη, βλ. ANNA CLARA CATALDI PALAU, “The Manuscript Production in the Monastery of Prodromos Petra (Twelfth-Fifteenth Centuries)”, εἰς: EADEM, *Studies in Greek Manuscripts*, [Testi, Studi, Strumenti, 24], Fondazione Centro italiano di studi sull'Alto Medioevo, Spoleto, 2008, σσ. 197-208, ἰδ. σ. 203.

222. **Χωνιάτης Νικήτας** = ι. Λογοθέτης τῶν σεκρέτων

Ο Νικ. Χωνιάτης, ιστορικός, σε μικρογραφία του κώδ. Vindobon. Hist. gr. 53, f. 1v, του 14ου αι. (πηγή: ΙΕΕ, τόμ. Θ', σ. 387)

ΕΡΓΑ :

I) HISTORIA

1. Χρονική διήγησις τοῦ Χωνιάτου κῦρ Νικήτα ἀρχόμενη ἀπὸ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ λήγουσα μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινου-πόλεως, ed. I. BEKKER, *Nicetae Choniatae Historia*, [CSHB], Bonnae, 1835· ed. J.-L. VAN DIETEN, *Nicetae Choniatae Historia*, [CFHB XI/1-2], Berlin-New York, 1975. **Μεταφράσεις:** 3 vols. => 1: *Die Krone der Komnenen: Die Regierungszeit der Kaiser Joannes und Manuel Komnenos, (1118-1180)*; 2: *Abenteurer auf dem Kaiserthron: die Regierungszeit der Kaiser Alexios II, Andronikos und Isaak Angelos (1180-1195)*, 3: *Die Kreuzfahrer Erobern Konstantinopel: Die Regierungszeit der Kaiser Alexios Angelos, Isaak Angelos und Alexios Dukas, die Schicksale der Stadt nach der Einnahme sowie das Buch von den Bildsäulen, (1195-1206)* übersetzt, eingeleitet und erklärt von FRANZ GRABLER, Graz, 1958 (Byzantinische Geschichtsschreiber, 8)· I. KALIĆ, B. FERJANČIĆ, N. RADOŠEVIĆ-MAKSIMOVIĆ (σερβοκροατ. μτφρ.-σχολ.), *Fontes Byzantini Historiam Populorum Jugoslaviae Spectantes*, tomus IV, Beograd, 1971, σσ. 107-171, 224-38 (μόνο τα τμήματα που αφορούν στην ιστορία των σλαβικών φύλων)· H.J. MAGOULIAS, *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, Wayne State University, Detroit, 1984· Niceta Coniata, *Grandezza e catastrofe di Bisanzio*, vol. 1: Libri 1-8 (introduzione di A.P. KAZHDAN, testo critico e commento a cura di R. MAISANO, traduzione di ANNA PONTANI), Fond. Valla-Mondadori, Milano, 1994 – vol. 2: Libri 9-14 (a cura di ANNA PONTANI, testo critico di J.-LOUIS VAN DIETEN), Fond. Valla-Mondadori, Milano, 1999.

II) ORATIONES

1. Τοῦ σεβαστοῦ λογοθέτου τῶν σεκρέτων καὶ ἐπὶ τῶν κρίσεων, γεγονότος δὲ ἐφόρου Νικήτα τοῦ Χωνιάτου προσφώνημα εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Ἰσαάκιον τὸν

- Ἄγγελον· ἐγράφη δὲ ἄρτι γεγονότος αὐτοῦ κριτοῦ τοῦ βήλου, ed. J.-L. VAN DIETEN, *Nicetae Choniatae Orationes et Epistulae*, CFHB III, Berlin-New York, 1972, σσ. 3-6.
2. Τοῦ αὐτοῦ· Ἐπαναγνωστικὸν εἰς τὸν πατριάρχην καὶ τὴν σύνοδον· ἐγράφη δὲ ἔτι ὄντος αὐτοῦ γραμματικοῦ βασιλικοῦ καὶ συνεκστρατεύοντος βασιλεῖ, ed. VAN DIETEN, σσ. 6-12.
 3. Τοῦ αὐτοῦ· Ἐπιτάφιος εἰς τὸν σεβαστὸν κῆρ Θεόδωρον τὸν Τροχόν, βασιλικὸν ὄντα γραμματικὸν καὶ σὺν αὐτῷ προεστῶτα τοῦ ἐπὶ κοινῶν χρημάτων κοιτῶνος, ed. VAN DIETEN, σσ. 13-25.
 4. Τοῦ αὐτοῦ· Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῆρ Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον· ἐγράφη δὲ οὗτος προσεχῶς καὶ ὀπηνίκα τοῦ βήλου ἐγένετο κριτῆς, ed. VAN DIETEN, σσ. 26-34.
 5. Τοῦ αὐτοῦ· Ἐπιθαλάμιος ὀπηνίκα ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος ἠγάγετο εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ ῥηγὸς Οὐγγρίας τοῦ Βελᾶ, ἢ καὶ ὠνομάσθη Μαρία· ἐγράφη δὲ βασιλικὸν γραμματικὸν ἔτι ὄντος, ed. VAN DIETEN, σσ. 35-44 – Στίχοι τοῦ Χωνιάτου ἐπὶ ταῖς ἀναφωνήσεσι τῶν δῆμων, ὀπηνίκα ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος συνεζύγη τῇ θυγατρὶ τοῦ ῥηγὸς Οὐγγρίας Βελᾶ, ed. VAN DIETEN, σσ. 44-46.
 6. Τοῦ αὐτοῦ· Μονωδία εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τεθηκῶτα νήπιον, ed. VAN DIETEN, σσ. 46-58.
 7. Τοῦ αὐτοῦ· Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον τὸν Ἄγγελον ἐξελθόντα κατὰ τοῦ Ἰβαγκοῦ, εἶθ' οὕτως εἰς τὴν ἀνατολὴν διαβάντα, ὅτε καὶ τὸ περὶ τῶν θείων μυστηρίων ἐλαλήθη δόγμα, ed. VAN DIETEN, σσ. 53-68.
 8. Τοῦ αὐτοῦ· Λόγος, οὗ ἡ ὑπόθεσις δήλη· τοῦτο δὲ δεῖ εἰδέναι τὸν ἀναγινώσκοντα, ὡς ἦν χαρτοφύλαξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ὁ καθ' οὗ ἐρρέθη καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς παραβλώψ. καὶ ἄλλοις δὲ τισὶ προσσχεῖν χρεῶν, ἃ ὁ λόγος ἐμφαίνει, εἰ καὶ μὴ σαφῶς, ed. VAN DIETEN, σσ. 68-85.
 9. Τοῦ αὐτοῦ· Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῆρ Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον· ἐγράφη δὲ παρ' αὐτοῦ λογοθετικοῦ ὄντος γραμματικοῦ καὶ ἀνεγνώσθη κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Φώτων διὰ τὸ μὴ εἶναι ῥήτορα. τότε δὲ καὶ εἰς Παλαιστίνην ἀπήρχετο ὁ τῶν Ἀλαμανῶν ῥήξ Φρεδερίχος, ed. VAN DIETEN, σσ. 85-101.
 10. Τοῦ αὐτοῦ· Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῆρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν ὑποστρέψαντα ἐκ τῆς ἔω μετὰ τὰς σπονδὰς τὰς μετὰ τοῦ σουλτάνου· προσεχῶς δὲ γέγονε καὶ ἡ ἐπανάστασις κατὰ τοῦ βασιλέως τούτου τοῦ Κομνηνοῦ Ἰωάννου, τοῦ λεγομένου Παχέος· εἶλκε δὲ τὸ πρὸς πατρὸς γένος ἐκ τοῦ μεγάλου δομεστίκου τοῦ λεγομένου Ἀξούχ, ὃς ἦν Πέρσης, ed. VAN DIETEN, σσ. 101-106.
 11. Τοῦ αὐτοῦ· Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῆρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ὅτε ἐπανεξέυξεν ἀπὸ τῶν μερῶν τῆς δύσεως, ἠνίκα ὁ πρωτοστράτωρ Μανουὴλ ὁ Καμύτζης, ἐξάδελφος ὢν τοῦ αὐτοῦ βασιλέως συμπλακεῖς τοῖς βαρβάροις καὶ κατασχεθεῖς παρὰ μὲν τοῦ βασιλέως οὐκ ἐξωνήθη, ἠγοράσθη δὲ παρὰ τοῦ Δοβρομηροῦ Χρυσοῦ τοῦ κατέχοντος τὸν Πρόσακον καὶ τὴν Στρούμιτζαν· καὶ ἔκτοτε ἐπανεστῆ τῷ βασιλεῖ μετὰ τοῦ αὐτοῦ Χρύσου, γαμβροῦ ὄντος τῷ αὐτῷ πρωτοστράτορι ἐπὶ θυγατρὶ, ὃν καὶ ἠττήσας ὁ βασιλεὺς ἐδίωξε. τότε δὲ καὶ ἀγάπην ἐποίησε μετὰ τοῦ Ἰωαννίτζη τοῦ κατέχοντος τὸν Ζυγόν, ed. VAN DIETEN, σσ. 106-112.
 12. Τοῦ αὐτοῦ· Σύγκρισις δεικνύουσα τὸν χειμῶνα κρείττονα τοῦ θέρους. προεβλήθη μοι δὲ τότε παρὰ τοῦ σεβαστοῦ καὶ λογοθέτου τοῦ δρόμου Δημητρίου τοῦ Τορνίκη ἐν παλατίῳ ἔτι ὄντω βασιλικῶ γραμματικῶ· ἡ δὲ ἑτέρα μερὶς προεβλήθη ἄλλω γραμματικῶ, ed. VAN DIETEN, σσ. 113-119.
 13. Σελέντιον γραφὲν ἐπὶ τῷ ἀναγνωσθῆναι ὡς ἀπὸ τοῦ Λάσκαρι κῆρ Θεοδώρου κρατοῦντος τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀνατολικῶν χωρῶν, ἠνίκα ἡ Κωνσταντινούπολις ἐάλω ὑπὸ Λατίνων καὶ παρ' ἑαυτῶν ὡς δορυκτῆτος κατεῖχετο μετὰ καὶ τῶν ἐσπερίων Ῥωμαϊκῶν χωρῶν, ed. VAN DIETEN, σσ. 120-128.

14. Τοῦ αὐτοῦ· Λόγος ἐκδοθεὶς ἐπὶ τῷ ἀναγνωσθῆναι εἰς τὸν Λάσκαριν κῦρ Θεόδωρον βασιλεύοντα τῶν ἐφῶν Ῥωμαϊκῶν πόλεων, ὅτε οἱ Λατῖνοι κατεῖχον τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὃ δὲ ἐκ Μυσιάς Ἰωάννης κατέτρεχε μετὰ Σκυθῶν τὰς δυσικὰς Ῥωμαϊκὰς χώρας, ed. VAN DIETEN, σσ. 129-147.
15. Τοῦ αὐτοῦ· Μονωδία ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ γυναικαδέλφου αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Βελισσαριώτου θανόντος ἐν τῇ πόλει τῇ Νικαίᾳ· ἐγεγόνει δὲ οὗτος ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν, λογοθέτης τῶν σεκρέτων, μέγας λογαριαστής, καὶ ἐσῦστερον πρωτασηκρῆτις καὶ ὄρφανοτρόφος, ed. VAN DIETEN, σσ. 147-169.
16. Τοῦ αὐτοῦ· Εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν, ὅτε ἐφόνευσε τὸν σουλτάνον Ἰκονίου· ἐξεδόθη δὲ σαφηνείας πλήρες τὸ παρὸν προσφώνημα διὰ τῶν ἀκροατῶν ἀσθένειαν, ed. VAN DIETEN, σσ. 170-175.
17. Τοῦ αὐτοῦ· Εἰς τὴν εἴσοδον τῆς νηστείας, ed. VAN DIETEN, σσ. 176-185.
18. (ἀκέφαλος) ... βαρβάρους χρόνιοι ταῖς μείζουσιν ὀκνοῦσιν τῶν ὑποθέσεων ἐγχειρεῖν, ed. VAN DIETEN, σσ. 185-200.

=> Η ἐκδοσις ἐγένετο ἀπὸ τοῦ κώδ. **Marc. gr. XI,22**. Ὁ εκδ. ὀρθῶς θεωρεῖ ὅτι πρόκειται γιὰ λόγον ἀπευθυνόμενον στὸν Κων/νο Παντεχνή, βλ. J.-L. VAN DIETEN, *Niketas Choniates. Erläuterungen zu den Reden und Briefen nebst einer Biographie*, [Supplementa byzantina, 2], De Gruyter, Berlin-N.Y., 1971, σ. 167. Ὁ λόγος ὅμως παραδίδεται ὀλόκληρος ἀπὸ ἄλλον κώδ. που διέλαθε τῆς προσοχῆς τοῦ εκδότη: Τοῦ αὐτοῦ (scil. Pselli in cod.) εἰς τὸν μητροπολίτην Φιλιππουπόλεως καὶ ὑπέρτιμον κυρὸν Κωνσταντῖνον. Ἐγράφη δὲ ὅτε ἦν βασιλικὸς γραμματικὸς κ[...]εὶ περὶ τὴν δουκικὴν ἀρχὴν καὶ εἰσόδιον τοῦ θέματος Φιλιππουπόλεως, πρότερον τοῦ μητροπολίτου αὐτὸν ἐγκωμιάσαντος καὶ φιλιωθέντων ἀμφοτέρων μετὰ προλαβούσας τινὰς διχονοίας, inc.: Οὔτε πρὸς τρόπων ἦν, ἐμοὶ θεϊότατε ἀνθρώπων ... – des.: ... καὶ ὁ παρεστῶς συνέρχεται μοι λαὸς καὶ φησί· γένοιτο, γένοιτο, cod. **Vat. Barb. gr. 240**, ff. 115v-120r.

[Για τὸν κώδ. βλ. I. MOGENET, *Codices Barberiniani Graeci*, II: *Codices 164-281*, In Biblioteca Vaticana, 1989, σσ. 86-94, ιδ. σ. 89. Για τὴν ὀρθὴ ἀπόδοσιν τοῦ λόγου στὸν Νικήτα Χωνιάτη καὶ τὴν ταύτισιν τοῦ ἀποδέκτη μετὰ τὸν Κωνσταντῖνο Παντεχνή (ἐδῶ αρ. 168), βλ. P. CANART, "Nouveaux inédits de Michel Psellos", *REB* 25 (1967), 43-60, ιδ. σ. 49 καὶ ὑποσημ. 17. Βλ. καὶ MOORE, *Iter Psellianum*, misc. 333, σσ. 566-67. Σύμφωνα μετὰ τὸν MOORE ὁ λόγος ξεκινᾷ: Ὡς οὔτε πρὸς τρόπων...]

III) EPISTULAE

1. Πρὸς τὸν δικαιοφύλακα Κωνσταντῖνον τὸν Μακρόχειρα, ed. VAN DIETEN, σσ. 201-202.
2. Τῷ θεῷ τοῦ βασιλέως κῦρ Βασιλείῳ τῷ Καματηρῷ, ed. VAN DIETEN, σσ. 202-203.
3. Τῷ Μακρόχειρι, ed. VAN DIETEN, σσ. 203-204.
4. Τῷ Θεσσαλονίκῃ κῦρ Κωνσταντῖνῳ τῷ Μεσοποταμίτῃ, ed. VAN DIETEN, σσ. 204-206.
5. Τῷ πρώτῳ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Εἰρηνικῷ, ed. VAN DIETEN, σσ. 206-208.
6. Εἰς φίλον αὐτοῦ, ed. VAN DIETEN, σσ. 208-209.
7. Τῷ θεῷ τοῦ βασιλέως κῦρ Βασιλείῳ τῷ Καματηρῷ, ed. VAN DIETEN, σσ. 209-211.
8. Τῷ πρώτῳ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Εἰρηνικῷ, ed. VAN DIETEN, σσ. 211-214.
9. Τῷ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκῃ κῦρ Κωνσταντῖνῳ τῷ Μεσοποταμίτῃ, ed. VAN DIETEN, σ. 214.
10. Τῷ μεγάλῳ σακελλαρίῳ κῦρ Μιχαήλ τῷ Αὐτωρειανῷ, ed. VAN DIETEN, σσ. 214-215.

11. Πρὸς τὸν θεῖον τοῦ βασιλέως κῦρ Βασίλειον τὸν Καματηρὸν μέλλοντα ἀπελθεῖν εἰς Ἀρμενίαν ἐπὶ τῷ ἀποκομίσει νύμφην τοῦ Λεβούνη τὴν θυγατέρα τῷ βασιλεῖ κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Λάσκαρι, ed. VAN DIETEN, σσ. 216-217.

IV) OPUS DOGMATICUM

1. *Nicetae Choniatae Thesaurus Orthodoxiae Fidei*, Index Librorum, PG 139, cols. 1093-1101:

- i. Τόμος πρῶτος: Ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τὸ προοίμιον. Εἶτα περὶ Ἀδὰμ καὶ τινῶν ἀρχαίων ἀνδρῶν εὐρόντων τὰς εἰκονουργίας. Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν μυστηρίων. Περὶ Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος, καὶ ἐτέρων φιλοσόφων καὶ τῶν δοξῶν αὐτῶν. Περὶ τῶν τεσσάρων στοιχείων. Περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς, τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, τῶν ἀπλανῶν καὶ πλανητῶν ἀστέρων. Περὶ κομητῶν, ἴριδος, πάχνου, παρηλίων, τῶν σεισμῶν, τῶν ἀνέμων καὶ τῶν πρηστήρων. Καὶ ἔκτοτε περὶ Ἰουδαϊσμοῦ. Περὶ τῶν χρυσῶν δαμάλεων τοῦ Ἱεροβοάμ. Περὶ Σαμαρειτῶν. Περὶ Ἑσσηνῶν καὶ ἄλλων τινῶν αἰρεσιάρχων· περὶ Σαδδουκαίων, Γραμματέων, Φαρισαίων, ἡμεροβαπτιστῶν, καὶ Ἡρωδιανῶν, ed. PG 139, cols. 1102C-1126B (μόνον λατινικὴ μτφρ., ὄχι ἐλληνικὸ κείμεν.)
- ii. Τόμος δεύτερος: Ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ, περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος διαφόρων αἰ χρήσεις. Ἔπειτα περὶ ἀγγέλων. Περὶ ἀνθρώπων. Διάφοροι δόξαι περὶ νοῦ καὶ ψυχῆς, καὶ ἔκτοτε περὶ ἀρετῶν, ed. PG 139, cols. 1125C-1200C (μόνον λατινικὴ μτφρ., ὄχι ἐλληνικὸ κείμεν.)
- iii. Τόμος τρίτος: Περὶ φωνῶν προφητῶν, δηλουσῶν τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν τοῦ Υἱοῦ, τὸ διὰ σταυροῦ πάθος, καὶ τὴν ἀνάστασιν. Περὶ τῆς συλλήψεως καὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ. Περὶ Ἐνυποστάτων, τῶν Ὁμοουσίων, τῶν Ὁμοὑποστάτων, περὶ ὑποστατικῆς ἐνώσεως καὶ διαφορᾶς. Περὶ προσώπων. Περὶ φύσεως. Περὶ φθορᾶς· περὶ φθαρτοῦ καὶ ἀφθάρτου. Ἐκτοτε, χρήσεις τῶν ἁγίων περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως. Περὶ τοῦ ὅτι πᾶσα ἡ θεία φύσις ἐν μιᾷ τῶν ἐαυτῆς ὑποστάσεων ἠνώθη τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, καὶ οὐ μέρος μέρει· καὶ ἕτερα διάφορα καθεξῆς περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ed. PG 139, cols. 1199D-1242A (μόνον λατινικὴ μτφρ., ὄχι ἐλληνικὸ κείμεν.)
- iv. Τόμος τέταρτος: Ἐν τούτῳ κείνται πᾶσαι αἱ παλαιαὶ αἱρέσεις αἱ ἀναφανέσαι μέχρι τῆς τοῦ Ἀρείου αἰρέσεως. Ἐγράφη καὶ πρώτη ἡ τοῦ Σίμωνος αἵρεσις καὶ ἡ ἐπ' αὐτὴν ἀντίρρησις. Δευτέρα ἡ τῶν Νικολαϊτῶν. Τρίτη ἡ τῶν Καρποκρατιανῶν. Τετάρτη ἡ τοῦ Βαλεντίνου. Πέμπτη ἡ τοῦ Πτολεμαίου, ἕκτη ἡ τοῦ Μάρκου. Ἐβδόμη ἡ τῶν Ἀσκοδρούγων. Ὀγδόη ἡ τοῦ Κολορβάσου. Ἐνάτη ἡ τῶν Ὀφιτῶν. Δεκάτη ἡ τοῦ Προδίκου. Ἐνδεκάτη ἡ τῶν Καίνων. Δωδεκάτη ἡ τῶν Σηθιανῶν. Τρισκαιδεκάτη ἡ τῶν Ἀρχοντικῶν. Τεσσαρεσκαιδεκάτη ἡ τοῦ Κέρδωνος καὶ Μαρκίωνος. Πεντεκαιδεκάτη ἡ τοῦ Λουκιανοῦ. Ἑξκαιδεκάτη ἡ τοῦ Ἀπελλῆ. Ἐπτακαιδεκάτη ἡ τοῦ Σεβεριανῶν. Ὀκτωκαιδεκάτη ἡ τοῦ Τατιανοῦ. Ἐνεακαιδεκάτη ἡ τῶν Ἐγκρατιτῶν. Εἰκοστή ἡ τῶν Μοντανιστῶν. Εἰκοστή πρώτη ἡ τῶν Κυντιλιανῶν καὶ Πρισκιλιανῶν, καὶ Πεπουζιτῶν καὶ Ἀρτοτυριτῶν. Εἰκοστή Δευτέρα ἡ τῶν Τεσσαρεσ-καιδεκατιτῶν. Εἰκοστή τρίτη ἡ τῶν λεγομένων Ἀλόγων. Εἰκοστή τετάρτη ἡ τῶν Ἀδαμιανῶν. Εἰκοστή πέμπτη ἡ τῶν Σαμψαίων καὶ τῶν Ἐλκεσαίων. Εἰκοστή ἕκτη ἡ τῶν Θεοδοτιανῶν. Εἰκοστή ἑβδόμη ἡ τοῦ Νοήτου καὶ τοῦ Ναυάτου. Εἰκοστή ὀγδόη ἡ τοῦ Σαβελλίου. Εἰκοστή ἑνάτη ἡ τοῦ Μαρκέλλου. Τριακοστή τῶν Οὐαλησίων. Τριακοστή πρώτη ἡ τοῦ Ὀριγένους, ἐν ἧ καὶ περὶ ψυχῆς τινα, καὶ ἐξηγήσεις τοῦ ἀπορρήτου, ὁ φησιν, *Ἐκάστου τὸ ἔργον ὁποῖό ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει*. Τριακοστή δευτέρα ἡ τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως. Τριακοστή τρίτη ἡ τῶν Μανιχαίων καὶ Κουβρικών. Τριακοστή τετάρτη ἡ τῶν Ἱερακιτῶν. Τριακοστή πέμπτη ἡ τῶν Κολλυριδιανῶν. Τριακοστή ἕκτη ἡ τῶν Μασσαλιανῶν, ἦτοι Εὐχιτῶν, ἐν ἧ καὶ ἀπαρίθμησις τῶν ἀσεβῶν δογμάτων τῆς αὐτῆς αἰρέσεως. Τριακοστή ἑβδόμη ἡ τῶν Κηρινθιανῶν. Τριακοστή ὀγδόη ἡ τῶν Ἰκετῶν (Ἰκετικῶν). Τριακοστή ἑνάτη ἡ τῶν Γνωσιμάχων. Τεσσαρακοστή ἡ τῶν Θνητοψυχιτῶν. Τεσσαρακοστή πρώτη ἡ τῶν Χρυσολυτῶν. Τεσσαρακοστή δευτέρα ἡ τῶν Ἐθνοφρόνων. Τεσσαρακοστή τρίτη ἡ τῶν Παρερμηνευτῶν. Τεσσαρακοστή Τετάρτη ἡ τῶν Μελιτιανῶν, ed. PG 139, cols. 1241B-1360C (μόνον λατινικὴ μτφρ., ὄχι ἐλληνικὸ κείμεν.)
- v. Τόμος πέμπτος: Ἐν τῷ τοιοῦτῳ πρώτῳ περὶ τοῦ Ἀρείου, ὅθεν ὥρμηται, καὶ περὶ τῆς ἡλικίας, καὶ τοῦ ἤθους αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀσεβῶν δογμάτων, καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ δι' αὐτὸν συστάσης συνόδου, καὶ τῆς κατατροφῆς αὐτοῦ. Ἐν ταύτῳ δὲ καὶ μνεία τῆς ἐν Ἀριμῆνῳ γενομένης συνόδου, ὡσαύτως καὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας. Ἐκτοτε πρὸς ταῦτα ἡμετέρα ἀντίθεσις. Ἐκ δὲ τούτου διήγησις τῶν κατὰ Ἄετιον, καὶ τὸν Εὐνόμιον. Καὶ ἐφεξῆς κεφάλαια δι' ὧν πειρᾶται δεῖξαι τὸν Υἱὸν ὑστερογενῆ τοῦ Πατρὸς καὶ κτίσμα. Καὶ μετὰ ταῦτα θέσεις τινὲς τοῦ Ἄετιοῦ καὶ τοῦ Εὐνομίου αἰρετικαί, καὶ ἀνατροπαὶ τούτων συγγραφεῖσαι παρὰ ἡμῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα αἱ χρήσεις τῶν ἁγίων, ed. PG 139, cols. 1361A-1444B (μόνον λατινικὴ μτφρ., ὄχι ἐλληνικὸ κείμεν.)

- vi. Τόμος ἕκτος: Περί Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου. Ἐν δὲ τῷ τοιοῦτῳ τόμῳ μνεῖα πάλιν τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν συμφρόνων αὐτῶ, καὶ τῶν δύο Εὐσεβίων τοῦ τε τῆς Νικομηδείας καὶ τοῦ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ τῆς Καισαρείας, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ ὁμολογητοῦ. Περί τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου. Περί τῆς εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινου-πόλεως ἀποκαταστάσεως τοῦ Μακεδονίου, καὶ τῶν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα βλασφημιῶν αὐτοῦ, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ καθεξῆς διήγησις, ὅπως συνέστη ἡ δευτέρα σύνοδος, καὶ περὶ τῶν κυρωθέντων παρὰ αὐτῆς· καὶ τῆς παραιτήσεως τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τῆς ἐν ἐπὶ τῷ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ μετὰ ταῦτα αἱ χρήσεις τῶν ἁγίων αἰ περὶ τοῦ ὁμότιμον εἶναι τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Λόγῳ ἐκφωνηθεῖσαι, ed. PG 140, cols. 9A-32D (μόνον Περί Μακεδονίου)
- vii. Τόμος ἕβδομος: Περί τοῦ βίου καὶ τῶν αἰρέσεων τοῦ Ἀπολλιναρίου, καὶ τῶν ἀνατρεπόντων αὐτὰς ῥημάτων τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων.
- viii. Τόμος ὄγδος: Περί τοῦ βίου καὶ τῆς αἰρέσεως Νεστορίου, καὶ τῶν θεοπλόκων ῥημάτων τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου, τῶν ἀνατρεπόντων τὴν τοιαύτην αἵρεσιν, ed. PG 140, cols. 33A-38C (μόνον Περί Νεστορίου)
- ix. Τόμος ἕνατος: Διήγησις τῶν κατὰ τῶν Εὐτυχῆ καὶ τῆς αὐτοῦ αἰρέσεως· καὶ ὅρος τῆς κατὰ τοῦ τοιοῦτου Εὐτυχοῦς συγκροτηθείσης ἁγίας τετάρτης συνόδου. Εἶτα περὶ τῶν ἀντιλαμβανομένων τοῦ Διοσκόρου, ὃς πατριάρχης ἦν Ἀλεξανδρείας, συγκατηρέθη δὲ τῷ Εὐτυχεῖ ὡς ὁμόφρων περὶ τῶν αἰρέσεων, εἰς ἃν οὗτοι διηρέθησαν, διακρινομένους ἑαυτοὺς ὀνομάσαντες. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ διηγήσει, καὶ περὶ τῶν λεγομένων Ἀκεφάλων τινά, καὶ μνεῖα Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ λεγομένου Φιλοπόνου. Καὶ ἕκτοτε προβλήματα τινὰ τῶν Μονοφυσιτῶν, καὶ πρὸς ταῦτα ἀντίρρῃσις μία. Καὶ ἐφεξῆς ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Λέοντος τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα Ῥώμης, ἡ πεμφθεῖσα πρὸς τὴν τετάρτην σύνοδον, ed. PG 140, cols. 37D-68B (ὅλος ὁ τόμος πλην ἐπιστολῆς Λέοντος)
- x. Τόμος δέκατος: Περί τῆς πέμπτης συνόδου, ἣτις τὴν τετάρτην σύνοδον ἐκύρωσε καὶ ἐκράτνε, συγκροτηθεῖσα ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ. ἐν δὲ τῇ διηγήσει τῆς τοιαύτης συνόδου, καὶ τοῦ ὅπως συνεκροτήθη, ἐμφέρεται ἡ αἵρεσις τῶν Μονοφυσιτῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ τῶν Νεστοριανῶν. Ἐκτοτε φῆφος Ἐπιφανίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῆς ἐνδημούσης συνόδου κατὰ Σεβήρου καὶ καὶ Ζωόρα καὶ Πέτρου τῶν Μονοφυσιτῶν. Ἐτέρα ψῆφος Μηνᾶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν αὐτῶν. Ἀναθεματισμοὶ Ἀνθίμου μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Μονοφυσίτου ὄντος. Ἐτέρα ψῆφος τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου καθαιρετικὴ τοῦ αὐτοῦ Ἀνθίμου. Ἐκτοτε διάταξις Ἰουστινιανοῦ βασιλέως κατὰ Ἀνθίμου, Σεβήρου, Πέτρου καὶ Ζωόρα. Ἐπιστολὴ Ἰωάννου Ἱεροσολύμων καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων δεχόμενῃ τὰ κατὰ Σεβήρου ψηφισθέντα, καὶ μετὰ ταῦτα χρήσεις διάφοροι τῶν ἁγίων, κατὰ τῶν Μονοφυσιτῶν ed. PG 140, cols. 67C-76B (μόνον Περί τῆς πέμπτης συνόδου)
- xi. Τόμος ἐνδέκατος: Κατὰ Τριθεϊτῶν.
- xii. Τόμος δωδέκατος: Κατὰ τῶν Ἀφθαρτοδοκῆτων, ed. PG 140, cols. 75C-82C. (ἀπόσπασμα ἢ το ὅλον του τόμου ;)
- xiii. Τόμος τρικαιδέκατος: Κατὰ Θεοπασχητῶν.
- xiv. Τόμος τεσσαρεσκαιδέκατος: Κατὰ τῶν Ἀγνοητῶν, ἐν ᾧ μετὰ τὰς χρήσεις τῶν ἁγίων, καὶ ἄλλα τινὰ εἰς ἀναίρεσιν τῆς τοιαύτης αἰρέσεως ἐκ νέου προστέθεται παρ' ἡμῶν.
- xv. Τόμος πεντεκαιδέκατος: Περί τῆς ἕκτης συνόδου, ἣτις συνέστη ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου εἰς ἀναίρεσιν τῆς τῶν Μονοθελητῶν αἰρέσεως, ed. PG 140, cols. 81D-90C (ἀπόσπασμα ἢ το ὅλον του τόμου;)
- xvi. Τόμος ἕκκαιδέκατος: Περί τῆς τῶν Εἰκονομάχων αἰρέσεως.
- xvii. Τόμος ἑπτακαιδέκατος: Περί τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρμενίων, ἣτις τοῖς Μονοφυσίταις συνάπτεται ἐν αὐτῇ δὲ καὶ προῖμιον ἡμέτερον, καὶ τινες λύσεις πρὸς ἀντιθέσεις τῶν Ἀρμενίων. Ἐκτοτε γράμμα τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ πρὸς τὸν αὐτὸν Καθολικὸν Θεωριανοῦ τινος ἐξαποστόλου τοῦ αὐτοῦ βασιλέως εἰς Ἀρμενίαν σταλέντος. Ἐπειτα χρήσεις διάφοροι ἁγίων κατὰ τῆς αὐτῆς αἰρέσεως. Εἶτα συλλογιστικὰ τινὰ κεφάλαια κατὰ τῆς αὐτῆς αἰρέσεως συλλεγένητα παρ' ἡμῶν, ed. PG 140, cols. 89C-104D (μόνον περὶ αἰρέσεως Ἀρμενίων καὶ ἀντιθέσεις αὐτῶν)
- xviii. Τόμος ὀκτωκαιδέκατος: Κατὰ τῶν Παυλικιανῶν. Τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης περὶ τοῦ Βαπτίσματος. Τοῦ αὐτοῦ Νύσσης περὶ τῆς μεταλήψεως τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος.
- xix. Τόμος ἐννεακαιδέκατος: Κατὰ Βογομίλων.
- xx. Τόμος εἰκοστός: Περί τῆς θρησκείας τῶν Ἀγαρηνῶν, καὶ τῆς τάξεως τῆς γινομένης ἐπὶ τοῖς ἐπιστρέφουσιν ἐκ τῶν Σαράκηνων εἰς τὴν καθαρὰν καὶ ἀμώμητον πίστιν ἡμῶν, ed. PG 140, cols. 105A-136C.
- xxi. Τόμος εἰκοστός πρῶτος: Περί τοῦ Πνεύματος κατὰ Λατίνων, ἐν ᾧ καὶ χρήσεις διάφοροι.
- xxii. Τόμος εἰκοστός δεύτερος: Περί τῶν ἀζύμων.

- xxiii. Τόμος είκοστός τρίτος: Ἐν ᾧ σύνοψις τῶν κινηθέντων δογμάτων ἐπὶ τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ed. PG 140, cols. 136D-137A (ἀπόσπασμα περὶ Εὐστρατίου Νικαίας)
- xxiv. Τόμος είκοστός τέταρτος: Περί τοῦ δόγματος τοῦ, *Σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος*, λαληθέντος ἐπὶ τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ, ed. PG 140, cols. 137B-201A (διάλογος Σωτηρίχου Παντευγένου, σημείωμα συνόδου, ρήσεις Πατέρων –μεταξύ τῶν ὁποίων ἀποσπάσματα ἐκ τῆς Ἑρμηνείας εἰς τὰ Εὐαγγέλια τοῦ Θεοφυλάκτου Ἀχρίδος, cols. 168D-169A· ἐπίσης τοῦ Εὐστρατίου Νικαίας ἐκ τοῦ δευτέρου περὶ τῶν ἀζύμων λόγου, cols. 173A-B– ἀπόσπασμα Συνοδικοῦ Ὁρθοδοξίας, καὶ συνοδικὸ σημείωμα γιὰ Σωτήριχο Παντεύγενο).
- xxv. Τόμος είκοστός πέμπτος: Περί τοῦ δόγματος τοῦ, *Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστίν*, ἀναφύεντος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως. Ζήτηι τὴν λεγομένην συγγραφὴν εὐθύς μετὰ τὴν κύρωσιν τοῦ τοιοῦτου δόγματος παρά τισι λεγομένην ὡς μὴ ἐπίπαν ἀρεσκομένην· ἐν ἧ δὲ συγγραφῇ χρήσεις σχεδὸν πάντων τῶν Ἁγίων ἐμφέρονται. Περί δὲ τὸ τέλος καὶ συλλογιστικὰ τινὰ κεφάλαια, περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὸν Χριστὸν τὴν μίαν ὑπόστασιν, καὶ τὸν ἕνα Κύριον καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐλάττονα τοῦ Πατρὸς λέγειν ὡς σαρκοφόρον. Ἡμεῖς γὰρ ταῦτα οὐχ εὗρομεν. (Ἄλλ’ ἐγὼ ταῦτα εὕρηκώς προσέθηκα μετὰ τὴν καταρχὴν τοῦ τρίτου τόμου τῆς παρούσης βίβλου), ed. PG 140, cols. 201B-281C (συνοδικὰ πρακτικά)
- xxvi. Τόμος είκοστός ἕκτος: Περί τοῦ δόγματος τοῦ Θεοῦ τοῦ Μωάμετ, τοῦ λαληθέντος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως.
- xxvii. Τόμος είκοστός ἑβδομος: Περί τοῦ δόγματος τῶν θείων μυστηρίων τοῦ κινηθέντος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἐξ Ἀγγέλων Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ καὶ κυρώσαντος, ἄφθαρτα λέγεσθαι ταῦτα καὶ μὴ φθαρτά.

* * *

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ :

- ANGELOU A., “Rhetoric and history: the case of Niketas Choniates”, εἰς: RUTH MACRIDES (ed.), *Byzantine History as Literature: Papers from the Fortieth Spring Symposium of Byzantine Studies, The Centre for Byzantine, Ottoman and Modern Greek Studies of the University of Birmingham April 2007*, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publ. 15], Ashgate, Aldershot, 2010, σσ. 289-305.
- ANGELOV D., “Domestic opposition to Byzantium’s alliance with Saladin: Niketas Choniates and his Epiphany oration of 1190”, *BMGS* 30 (2006), 49-68. [βλ. υποσημ. 40: τίτλος τοῦ λόγου σὲ *Cod. Marc. gr.* XI,22 ἀναφέρει ὅτι τὰ Θεοφάνεια τοῦ 1190 ἡ θέση τοῦ *Μαῖστορος τῶν Ρητόρων* ἦταν κενή· ὁ Browning [*Byz* 33 (1963), 21] υποθέτει ὅτι μεταξύ 1186-89 τῆς θέσης κατεῖχε ὁ Πεδιαδίτης, ἀπόψη που κατὰ ~ χρειάζεται περὶ ἑπισημωμένη διερεύνηση]
- ASDRACHA CATHERINE, “L’image de l’homme occidental à Byzance: la temoignage de Kinnamos et de Choniates”, *BSI* 44 (1983), 31-40.
- BALDWIN B., “Euripides in Byzantium”, εἰς: J.R.C. COUSLAND – J.R. HUME (eds.), *The Play of Texts and Fragments. Essays in Honour of Martin Cropp*, [Mnemosyne Supplements. Monographs on Greek and Roman Language and Literature, vol. 314], Brill, Leiden-Boston, 2009, σσ. 433-43. [ιδ. σ. 436 γιὰ γνώση τοῦ *Ὁρέστη* ἀπὸ Νικήτα]
- BARBIERI CHIARA, *Le citazioni dei poeti antichi all’interno delle opere di Niceta Coniata*, ἀνέκδ. διδ. διατριβή, Università Ca’ Foscari Venezia, 2009. [στὶς ποιητικὲς πηγὲς τοῦ Νικήτα συγκαταλέγονται οἱ **Ἀπολλώνιος Ῥόδιος, Ἄρατος, Νόννος Πανοπολίτης, Ἡσίοδος, Ἀρχίλοχος, Σόλων, Θέογνις, Ἀλκμάν, Σαπφώ, Ανακρέων, Σιμωνίδης, Βακχυλίδης, Πίνδαρος, Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης, Ἀριστοφάνης, Μένανδρος, Καλλίμαχος, Θεόκριτος, Μόσχων, Βίων, Λυκόφρων** καὶ ἡ **Παλατινὴ Ἀνθολογία**]
- BECK, *Vorsehung und Vorbestimmung*, σσ. 19-20 (γιὰ τὴν πολεμικὴν κατὰ τῶν Μανιχαίων), 25-26 (κατὰ τῶν Παυλικιανῶν), 30 (κατὰ τῶν Βογομίλων), 53-54 (κατὰ τῶν Σαρακηνῶν), 164-65 (γιὰ τὴν κατηγοριοποίησιν στὸν *Θησαυρὸ τῆς ὀρθοδοξίας*).
- BOSSINA L., “La bestia e l’enigma. Tradizione classica e cristiana in Niceta Coniata”, *Medioevo greco* 0 (2000), 35-68.

- _____, “Niketas Choniates as a Theologian”, εις: ALICIA SIMPSON – S. EFTHYMIADIS (eds.), *Niketas Choniates. A Historian and a Writer*, La Pomme d’Or, Geneva, 2006, σσ. 165-184.
- _____, “Lessico familiare. Due note su Niceta Coniata e la sua cultura scritturistica”, *Medioevo greco* 9 (2009), 27-43.
- _____, “Qualche nota su Niceta Coniata storico del dogma”, εις: A. RIGO – P. ERMILOV (eds.), *Byzantine Theologians. The Systematization of their own Doctrine and their Perception of Foreign Doctrines*, [Quaderni di Νέα Ψώμη, 3], Roma, 2009, σσ. 71-90. [για Θησαυρό Όρθοδοξίας]
- BOURBOUHAKIS E. C., “Exchanging the Devices of Ares for the Delights of the Eroses. Erotic Misadventures and the History of Niketas Choniates”, εις: INGELA NILSSON (ed.), *Plotting with Eros. Essays on the Poetics of Love and the Erotics of Reading*, University of Copenhagen, Museum Tusulanum Press, 2009, κεφ. 10, σσ. 213-234.
- BRAVO GARCIA A., “Politics, History and Rhetoric. On the Structure of the First Book of Nicetas Choniates’ *History*”, *BSI* 56/2 (1995), [ΣΤΕΦΑΝΟΣ. *Studia byzantina ac slavica Vladimíro Vavřínek ad annum sexagesimum quintum dedicata*], 423-28.
- BURCHARD CH., “Zur Nebenüberlieferung von Josephus’ Bericht über die Essener Bell 2, 119-161 bei Hippolyt, Porphyrius, Josippus, Niketas Choniates und anderen”, εις: O. BETZ – K. HAACKER UND M. HENGEL (hrsg.), *Josephus-Studien. Untersuchungen zu Josephus, dem antiken Judentum und dem Neuen Testament Otto Michel zum 70. Geburtstag gewidmet*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1974, σσ. 77-96. [για χωρίο Ιωσήπου σε Θησαυρό Όρθοδοξίας Νικ. Χωνιάτη]
- CATALDI PALAU ANNA CLARA, *Catalogo dei manoscritti greci della Biblioteca Franzoniana (Genova) (Urbani 21-40)*, [Suppl. 17 «Boll. Class.»], Accad. Lincei, 1996. [στους κώδ. περιέχονται Νικ. Χωνιάτης κ.ά.]
- CATANZARO A., “The Political Problem of Internal «Ασφάλεια» in Niketas Choniates’ Chronikè Diéghesis: A Contributing Factor to the Constantinople’s Fall in 1204”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 22 (2012), 221-42.
- _____, “Plutarch at Byzantium in XII century: Niketa Choniates and Plutarchean political areté in the Chronikè Diéghesis”, εις: GIOVANNA PACE – PAOLA VOLPE CACCIATORE (eds.), *Plutarch’s Writings: Transmission, Translation, Reception, Commentary. Proceedings of the IX International Conference of the International Plutarch Society, Ravello, September 29 – October 1, 2011*, D’Auria Editore, Napoli, 2013, σσ. 111-18.
- CAVALLERA F., “La Trésor de la Foi Orthodoxe de Nicéetas Acominatos”, *BLE* 5 (1913), 124-37.
- ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Δ., “Αναμνήσεις από αρχαία κείμενα στο έργο του Νικήτα Χωνιάτη «Χρονική Διήγησις»”, *ΕΕΦΣΠΘ* 22 (1984), 687-709.
- _____, “Ο «Κῶρος ποιητής» του Νικήτα Χωνιάτη”, *Ελληνικά* 35 (1984), 70-73.
- _____, “Σαπφικά”, *Ελληνικά* 36 (1985), 3-11. [σε Νικ. Χωνιάτη, κ.ά.]
- _____, “Νικήτας Χωνιάτης, Λόγοι 108,20-21 van Dieten και *Οδύσσεια* π 181”, *Ελληνικά* 38 (1987), 151-53.
- _____, “Ποικίλα Ελληνικά”, *Ελληνικά* 38 (1987), 283-95. [για αρχ. χωρία σε Νικ. Χωνιάτη κ.ά.]
- _____, “Αναμνήσεις από αρχαία κείμενα στους λόγους και στις επιστολές του Νικήτα Χωνιάτη”, *Ελληνικά* 39 (1988), 25-44.

- _____, “Ποικίλα Ελληνικά, Β’”, *Ελληνικά* 40 (1989), 92-102. [για Νικ. Χωνιάτη κ.ά.]
- _____, “Ο «Κῶος ποιητής»: Παλινωδία”, *Ελληνικά* 46 (1996), 307-16.
- _____, *Παραθεμάτων παρανοήσεις*, σσ. 39, 40, 48-49, 95-96, 133, 154, 164-66, 169, 177-79.
- _____, “Ξεχασμένες μαρτυρίες”. [αρ. Β27, Β29]
- CRESCI LIA RAPHAELLA, “Funzione stilistica e ideologica della citazione in storici bizantini del XII secolo”, *Eikasmos* 15 (2004), 311-21.
- _____, “*Exempla* storici greci negli encomi e nella storiografia bizantini del XII secolo”, *Rhetorica*, 22.2 (2004), 115-45. [για προβολή προτύπων ιστορ. παρελθόντος & σύγκρισή τους με πρωταγωνιστές ιστορίας Χωνιάτη]
- _____, “Terminologia drammatica nella storiografia bizantina dei secoli XI-XII”, *Eikasmos* 18 (2007), 381-398.
- CUPANE C., “La «Guerra Civile» della primavera 1181 nel racconto di Niceta Coniate e Eustazio di Tessalonica: Narratologia Historiae Ancilla?”, *JÖB* 47 (1997), 179-94.
- CUTLER A., “The De Signis of Nicetas Choniates. A Reappraisal”, *American Journal of Archaeology* 72/2 (Apr., 1968), 113-118.
- DAVIS J., “A Passage of the Barbarograeca Metaphrase of Nicetas Choniates’ Chronike Diegesis: Retranslated or Revised”, *Σύμμεικτα* 10 (1996), 127-142.
- _____, *Η μετάφραση της Χρονικής Διηγήσεως του Νικήτα Χωνιάτη*, διδ. διατριβή, Παν. Ιωαννίνων, 2004.
- _____, “The *History Metaphrased*: Changing Readership in the Fourteenth Century”, εις: ALICIA SIMPSON – S. EFTHYMIADIS (eds.), *Niketas Choniates. A Historian and a Writer*, La Pomme d’Or, Geneva, 2006, σσ. 145-163.
- _____, “Anna Komnene and Niketas Choniates ‘translated’: the fourteenth-century Byzantine metaphrases” εις: R. MACRIDES (ed.), *Byzantine History as Literature: Papers from the Fortieth Spring Symposium of Byzantine Studies, The Centre for Byzantine, Ottoman and Modern Greek Studies of the University of Birmingham April 2007*, [Society for the Promotion of Byzantine Studies, Publ. 15], Ashgate, Aldershot, 2010, σσ. 55-70.
- DOWNEY G., “The Pilgrim’s Progress of the Byzantine Emperor”, *Church History* 9 (1940), 207-217. [για τον ρόλο του κυνηγιού στον τονισμό της ανδρείας & της στρατιωτ. επιδεξιότητας του αυτοκράτορα γενικά, για τον Χωνιάτη βλ. ιδ. σ. 210]
- DRÄSEKE J., “Zu Niketas Akominatos”, *BZ* 20 (1911), 101-105.
- EFTHYMIADIS S., “Niketas Choniates and Ioannes Kinnamos: The Poisoning of Stephen IV of Hungary (13 April, 1165)”, *BZ* 101 (2008), 21-28.
- _____, “Niketas Choniates: the Writer”, εις: ALICIA SIMPSON – S. EFTHYMIADIS (eds.), *Niketas Choniates. A Historian and a Writer*, La Pomme d’Or, Geneva, 2006, σσ. 35-58.
- _____, “Greek and Biblical *Exempla* in the Service of an Artful Writer”, εις: ALICIA SIMPSON – S. EFTHYMIADIS (eds.), *Niketas Choniates. A Historian and a Writer*, La Pomme d’Or, Geneva, 2006, σσ. 101-119.
- _____, “Quand Nicétas Choniatès a pris la plume: la genèse d’une oeuvre historiographique”, εις: P. ODORICO (ed.), *La face cachée de la littérature byzantine. Le texte en tant que message immédiat. Actes du colloque international, Paris, 5-6-7 juin 2008 en mémoire de Constantin Leventis*, [Dossiers Byzantins, 11], Centre d’études byzantines, néo-helleniques & sud-est européennes/École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2012, σσ. 221-36.

- ERMILOV P., “Current Problems in Studying Nicetas Choniates’ Panoplia Dogmatica: The Case of Chapter 24”, εις: A. RIGO – P. ERMILOV (eds.), *Byzantine Theologians. The systematization of their own doctrine and their perception of foreign doctrines*, [Quaderni di Néα ‘Ρώμη, 3], Roma, 2009, σσ. 91-102.
- FATOUROS G., “Textkritisches zum Geshichtswerk des Niketas Choniates”, *JÖB* 26 (1977), 119-27.
- _____, “Die Autoren der Zweiten Sophistik im Geschichtswerk des Niketas Choniates. Mit besonderer Berücksichtigung von Eunapios und Philostratos”, *JÖB* 29 (1980), 165-86.
- _____, “Textkritische Beobachtungen zu spätantiken und byzantinischen Autoren”, εις: M. HINTERBERGER – ELISABETH SCHIFFER (hrsg.), *Byzantinische Sprachkunst. Studien zur byzantinischen Literatur. Gewidmet Wolfram Hörandner zum 65. Geburtstag*, [Byzantinisches Archiv 20], De Gruyter, Berlin, 2007, σσ. 77-87. [& για Νικ. Χωνιάτη]
- GENTILE MESSINA RENATA, “Un *princeps puer* del XII secolo: Alessio II Comneno in Niceta Coniata ed Eustazio di Tessalonica”, εις: *Byzantina Mediolanensia. Atti di V Congresso Nazionale di Studi Bizantini. Milano, 19-22 ottobre 1994*, a cura di F. CONCA, Soveria Manelli, Messina, 1996, σσ. 187-98.
- GAUL N., “Andronikos Komnenos, Printz Belthandros und der Zyklus: zwei Glossen zu Niketas Choniates’ Chronike Diegesis”, *BZ* 96 (2003), 623-660.
- GRABLER F., “Das Zitat als Stilkunstmittel bei Niketas Choniates”, *Akten des XI. Internationalen Byzantinistenkongresses, München, 1958*, C.H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung, München, 1960, σσ. 190-93.
- _____, “Niketas Choniates als Redner”, *JÖBG* 11/12 (1962/63), 57-78.
- GRECU V., “Autour du *De Signis* de Nicéas Choniate”, *REB* 6 (1948), 58-66.
- _____, “Nicetas Choniates a-t-il connu l’histoire de Jean Cinnamos?”, *REB* 7 (1950), 194-204.
- GRUMEL V., “De l’origine du nom Ἀκομινᾶτος”, *EEBΣ* 23 (1953), 165-67.
- GRÜNBART M., “Der Kaiser Weint. Anmerkungen zu imperialen Inszenierung von Emotionen in Byzanz”, *Frühmittelalterliche Studien* 42 (2008), 89-108. [για το θέμα της εκδήλωσης λύπης & δακρύων από τον αυτοκράτορα]
- HARRIS J., “Distortion, Divine Providence and Genre in Nicetas Choniates’ Account of the Collapse of Byzantium, 1180-1204”, *Journal of Medieval History* 26 (2000), 19-31.
- _____, “Looking back on 1204: Nicetas Choniates in Nicaea”, *Mesogeios* 13 (2001), 119-24.
- HATZAKI MYRTO, *Beauty and the Male Body in Byzantium. Perceptions and Representations in Art and Text*, Palgrave/McMillan, 2009. [σποράδην, αναφορές στην έννοια του κάλλους στο έργο του Χωνιάτη]
- HERMANS J. M. M., “Le nom Akominatos. Considerations codicologiques sur un mot-fantôme”, *Scriptorium* 30 (1976), 241-248.
- IRIGOIN J., “Éditions et rééditions d’auteur au début du XII siècle. A propos de l’histoire de Nicéas Choniates”, *REG* 91 (1978), 571-574.
- JEFFREYS M., “The ‘Nature and Origins of the Political Verse”, *DOP* 28 (1974), 142-95. [=JEFFREYS E. & M., *Popular Literature in Late Byzantium*, Variorum Reprints, London, 1983, ch. IV]. [Νικ. Χωνιάτης κ.ά.]
- JOUANNO CORINNE, “Les Byzantines et la Seconde Sophistique: Étude sur Michel Psellos”, *REG* 122 (2009), 113-144. [οι συγγραφείς της Β’ Σοφιστικής ήταν υπόδειγμα και για τον Νικήτα Χωνιάτη]

- KALDELLIS A., “Paradox, Rehearsal and the Meaning of History”, εις: ALICIA SIMPSON – S. EFTHYMIADIS (eds.), *Niketas Choniates. A Historian and a Writer*, La Pomme d’Or, Geneva, 2006, σσ. 75-99.
- ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι*, Γ’, σσ. 699-788.
- KATSAROS V., “A Contribution to the Exact Dating of the Death of the Byzantine Historian Nicetas Choniates”, *JÖB* 32/3 (1982), 83-91.
- KAZHDAN A., “Looking back to Antiquity: Three Notes”, *GRBS* 24 (1983), 375-77. [1. N. Choniates & Flav. Josephus]
- _____, “Der Körper im Geschichtswerk des Niketas Choniates”, εις: G. PRINZING – D. SIMON (hrsg.), *Fest und Alltag in Byzanz*, München, 1990, σσ. 91-105.
- _____, “Byzantine Town and Trade as Seen by Niketas Choniates”, *BSI* 56/1 (1995), [ΣΤΕΦΑΝΟΣ. *Studia byzantina ac slavica Vladimíro Vavřínek ad annum sexagesimum quintum dedicata*], 209-18.
- _____, “Terminology of War in Niketas Choniates’ Historia. Attack and Defence”, εις: T. S. MILLER – J. NESBITT (eds.), *Peace and War in Byzantium. Essays in Honor of G.T. Dennis*, Washington D.C., 1995, σσ. 225-244.
- _____, “Terminology of War in the History of Niketas Choniates. Contingents and Battle”, εις: Κ. ΤΣΙΚΝΑΚΗΣ (εκδ.), *Το Εμπόλεμο Βυζάντιο (9ος-12ος αι.)*, Ε.Ι.Ε./Β.Ε., 1997, σσ. 75-91.
- A. K(AZHDAN), s.v. Choniates, Niketas, ODB, vol. I, σ. 428.
- KAZHDAN A. – FRANKLIN S., *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth Centuries*, Cambridge University Press – Editions de la Maison des Sciences de l’Homme, 1984, [ελλην. μτφρ. ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ-ΤΖΙΩΓΑ, *Μελέτες στη Βυζαντινή Λογοτεχνία του 11ου και 12ου αιώνα*, Αθήνα, 2007]. [ιδ. VII. Nicetas Choniates and others: aspects of the art of literature]
- KOLBABA, *The Byzantine Lists*, σσ. 50, 133, 139, 143 n. 46, 149-51.
- LAMPSIDES O., “Nochmals der Name AKOMINATOS”, *BZ* 64 (1971), 26-27.
- LANG U.M., “Nicetas Choniates, a neglected witness to the Greek text of Philoponus’ «Arbiter»”, *Journal of Theological Studies* 48 (1997), 540-48.
- _____, *John Philoponos and the Controversies over Chalkedon in the Sixth Century. A Study and Translation of the Arbiter*, [Spicilegium Sacrum Lovanense, 47], Peeters, Leuven, 2001, ιδ. μέρος II, κεφ. 10, σσ. 217-230. [όπου και έκδ. των σχετικών αποσπασμάτων]
- LEVEN K.H., “Byzantinische Kaiser und ihre Leibärzte. Zur Darstellung der Medizin der Komnenenzeit durch Niketas Choniates”, *Würzburger Medizin-historische Mitteilungen* 9 (1991), 73-104.
- LILIE R.-J., *Byzanz und die Kreuzfahrerstaaten. Studien zur Politik des byzantinischen Reiches gegenüber den Staaten der Kreuzfahrer in Syrien und Palästina bis zum vierten Kreuzzug (1096-1204)*, [Poikila Byzantina, I], München, 1981. [βλ. ιδ. Appendix II: *Objektivität und Tenzenz bei Ioannes Kinnamos, Niketas Choniates und Wilhelm von Tyrus*, σσ. 275-301]
- _____, “Niketas Choniates und Ioannes Kinnamos”, εις: SOFIA KOTZABASSI – G. MAVROMATIS (hrsg.), *Realia Byzantina*, [Byzantinisches Archiv, 22], De Gruyter, Berlin-New York, 2009, σσ. 89-101.
- LITTLEWOOD A.R., “A Statistical Survey of the Incidence of Repeated Quotations in Selected Byzantine Letter-Writers”, εις: J. DUFFY – J. PERADOTTO (eds.), *GONIMOS. Neoplatonic and Byzantine Studies Presented to L.G. Westerink at 75*, Buffalo – New York, 1988, σσ. 137-54. [ποσοτική ανάλυση χωρίων που αντλήθηκαν από εκκλησιασθ.-θεολογικές & κοσμικές πηγές, & ο αριθ. που επαναλαμβάνονται σε επιστ. Χωνιάτη]

- _____, “Vegetal and Animal Imagery in the History of Niketas Choniates”, εις: M. GRÜNBART (hrsg.), *Theatron, Rhetorische Kultur in Spätantike und Mittelalter/Rhetorical Culture in Late Antiquity and the Middle Ages*, [Millennium-Studien/Millennium Studies, 13], De Gruyter, Berlin, 2007, σσ. 223-258.
- _____, “Quotidian Imagery in the *History* of Niketas Choniates”, εις: A. RHOBY – ELIZABETH SCHIFFER (hrsg.), *Imitatio, Aemulatio, Variatio. Akten des internationalen wissenschaftlichen Symposiums zur byzantinischen Sprache und Literatur (Wien, 22.-25. Oktober 2008)*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosoph.-hist. Klasse, Denkschriften 402. Bd./Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, Bd. XXI], Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2010, σσ. 181-88.
- LIVREA E., “Un nuovo frammento di Filetas di Cos”, *ZPE* 125 (1999), 67-68. [ο κώος ποιητής του Νικ. Χωνιάτη δεν είναι ο Ιπποκράτης, όπως υπεστήριξε ο Χρηστίδης, αλλά ο Φιλητάς => βλ. όμως ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, “Ο «Κώος ποιητής»: Παλινωδία”]
- LJUBARSKIJ J. N., “Byzantine irony: the example of Niketas Choniates”, εις: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΑΓΓΕΛΙΔΗ (εκδ.), *Το Βυζάντιο Ώριμο για Αλλαγές. Επιλογές, ευαισθησίες και τρόποι έκφρασης από τον ενδέκατο στον δέκατο πέμπτο αιώνα*, [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Διεθνή Συμπόσια 13], Αθήνα, 2004, σσ. 287-98.
- _____, “Мануци I слазamu Куhнама u Χοhуама (=)”, *VV* 64 (89) (2005), 99-109.
- MAGDALINO P., “Prophesy and Divination in the *History*”, εις: ALICIA SIMPSON – S. EFTHYMIADIS (eds.), *Niketas Choniates. A Historian and a Writer*, La Pomme d’Or, Geneva, 2006, σσ. 59-74.
- MAGDALINO P. & NELSON R., “Introduction”, εις: P. MAGDALINO – R. NELSON (eds.), *The Old Testament in Byzantium*, [Dumbarton Oaks Byzantine Symposia and Colloquia], D. Oaks, Washington D.C., 2010, σσ. 1-38. [ιδ. σ. 9 για την διαπίστωση ότι στην ιστορία του Χωνιάτη περ. το 75 τοις εκατό των αναφορών από τη Βίβλο προέρχονται από Π.Δ.]
- MAGOULIAS HARRY J., “Doctrinal Disputes in the History of Nicetas Choniates”, *The Patristic and Byzantine Review* 6 (1987), 199-226. [περί Παντευγένου κλπ]
- _____, “Andronikos I Komnenos: A Greek Tragedy”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 21 (2011), 101-36. [για την εικόνα του Ανδρονίκου μέσα από το ιστορικό έργο του Χωνιάτη]
- MAISANO R., “Memoria letteraria e memoria storica: il personaggio di Giovanni Axuch nell’ opera di Niceta Coniata”, *Atti Acad. Pontaniana* N.S. 46 (1997), 155-72.
- _____, “I poemi omerici nell’opera storica di Niceta Coniata”, εις: F. MONTANARI – S. PITTALUGA (eds.), *Posthomeric II. Tradizioni omeriche dall’ Antichità al Rinascimento*, Genova, 2000, σσ. 41-53.
- _____, “La funzione letteraria della bibbia nei testi bizantini”, εις: A. GARZYA (ed.), *Spirito e forme nella letteratura bizantina*, XXe Congrès International des Études Byzantines, (Paris, 19-25 août 2001), [Quaderni dell’ Accademia Pontaniana, 47] Accademia Pontaniana, 2006 σσ. 47-64. [για χρήση βιβλ. χωρίων & στον Νικ. Χωνιάτη]
- MATHIOPULU-TORNARITU ELSIE, “Klassisches und klassizistisches im Statuen-fragment von Niketas Choniates”, *BZ* 73 (1980), 25-40.
- MUSSO O., “Zu Nicet. Chon. Hist. 539.6 van Dieten”, *JÖB* 27 (1978), 105.
- NICOL, *A biographical dictionary*, σ. 316.
- NIEHOFF-PANAGIOTIDIS J., “Narrative Bewältigungsstrategien von Katastrophenerfahrungen. Das Geschichtswerk von Nikitas Honiatis”, *Klio* 92/1 (2010), 170-210.
- OPELT ILONA, “Archilochos (Frag. 302 West) und Solon (Frag. 11 West) bei Niketas Choniates”, *Rheinisches Museum für Philologie* 121 (1978), 197-203.

- PAGE GILL, *Being Byzantine. Greek Identity before the Ottomans*, Cambridge Univ. Press, 2008. [ιδ. κεφ. 3: Niketas Choniates => i. Choniates: the collective political identity, ii. Choniates: the ethnic identity, iii. Other forms of self-identification, iv. The vocabulary of otherness, σσ. 72-93]
- PAPAMASTORAKIS T., “Interpreting the *De Signis* of Niketas Choniates”, εις: ALICIA SIMPSON – S. EFTHYMIADIS (eds.), *Niketas Choniates. A Historian and a Writer*, La Pomme d’Or, Geneva, 2006, σσ. 209-223.
- PONTANI ANNA, “Niceta Coniata e Licofrone”, *BZ* 93 (2000), 157-61.
- _____, “Nebenterminologie, Topoi, Loci similes und Quellen in einigen Stellen der *Chronike diegesis* von Niketas Choniates”, εις: CLAUDIA SODE – SAROLTA TAKÁCS (eds.), *NOVUM MILLENIUM, Studies on Byzantine History and Culture dedicated to Paul Speck, 19 December 1999*, Ashgate, Aldershot, 2001, σσ. 271-78. [Νικ. Βασιλάκης ως πηγή Νικήτα Χωνιάτη].
- _____, “Note all’opera storica di Niceta Coniata (σσ. 4,83-222,86 van Dieten)”, *Medioevo Greco* 10 (2010), 149-166.
- _____, “Note all’opera storica di Niceta Coniata. II (σσ. 475,26-576,95 van Dieten)”, *Medioevo Greco* 12 (2012), 285-305.
- PONTANI, *Sguardi su Ulisse*, σσ. 160-61.
- RADOŠEVIĆ, “The Emperor as the Patron of Learning”. [για λογοτεχν. μοτίβα σε βασιλ. λόγους εποχής, μεταξύ των οποίων και του Νικήτα]
- RHOBY A., “Beobachtungen zu einigen Textstellen im Geschichtswerk des Niketas Choniates”, *BZ* 95 (2002), 84-90.
- SAXEY R., “The Homeric Metamorphoses of Andronikos I Komnenos”, εις: ALICIA SIMPSON – S. EFTHYMIADIS (eds.), *Niketas Choniates. A Historian and a Writer*, La Pomme d’Or, Geneva, 2006, σσ. 120-144.
- SCHMITT O.J., “Das Normannenbild im Geschichtswerk des Niketas Choniates”, *JÖB* 47 (1997), 156-77.
- SCHREINER P., “Cristianesimo e paganesimo nella istoriografia bizantina”, *Orpheus* N.S. 8.2 (1987), 310-321 [ανατύπ. εις: N. GAUL – SILVIA RONGHEY (hrsg.), *Byzantinische Kultur. Eine Aufsatzsammlung*, II: Das Wissen, (Opuscula Selecta, 6), Roma, 2009, I], ιδ. σσ. 313, 319. [για Νικήτα ως ιστοριογράφο]
- ŠEVČENKO I., “Levels of Style in Byzantine Prose,” *JÖB* 31/1 (1981), 289–312. [ανατύπ. εις: G. NAGY (ed.), *Greek Literature in the Byzantine Period*, [Greek Literature, vol. 9], New York, 2001, ch. 8]. [για ύφος Χωνιάτη σε λόγους του]
- SIDERAS A., “Χρόνος φέει τ’ἀδηλα καὶ φανέντα κρύπτεται. Ein bei den byzantinern beliebtes Sophokles-Zitat”, *RSBN* N.S. 40 (2003), 67-84. [σε Άννα Κομμ., Ευστάθιο, Νικ. Χωνιάτη κ.ά.]
- SIMELIDIS CHR., *Selected Poems of Gregory of Nazianzus, I.2. 17; II.1.10, 19, 32: A Critical Edition with Introduction and Commentary*, [Hypomnemata. Untersuchungen zur Antike und zu ihrem Nachleben, Bd. 177], Göttingen, 2009, ιδ. σσ. 82-3, 168 n. 93. [για επιρροές Ναζιανζ. σε Χων.]
- SIMPSON ALICIA, *Studies on the Composition of Niketas Choniates’ Historia*, διδ. διατριβή, King’s College, London, 2004.
- _____, “Before and After 1204: The Version of Niketas Choniates’ *Historia*”, *DOP* 60 (2006), 189-221.
- _____, “Niketas Choniates: the Historian”, εις: ALICIA SIMPSON – S. EFTHYMIADIS (eds.), *Niketas Choniates. A Historian and a Writer*, La Pomme d’Or, Geneva, 2006, σσ. 13-34.

- _____, “Change in byzantine historical self-awareness in the twelfth and thirteenth centuries”, εις: NEVRA NECIPOGLU *et al.* (eds.), *Change in the Byzantine World in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, Istanbul, 2010, σσ. 83-68.
- SPADARO MARIA DORA, “Su un luogo controverso di Niceta Coniata”, *RSBN* N.S. 36 (1999), 171-75.
- ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Σ., *Εξαρχαϊσμοί και εκσυγχρονισμοί των γεωγραφικών και εθνολογικών όρων στην Χρονική Διήγησιν του Νικήτα Χωνιάτη και την Χρονικήν Συγγραφήν του Γεωργίου Ακροπολίτη*, ανέκδ. διδ. διατριβή, Θεσσαλονίκη, 2009.
- STADTMÜLLER, *Michael Choniates*.
- _____, “Zur Biographie des Niketas Choniates (um 1150 – um 1214)”, *BF* 1 (1966) [= *POLYCHORDIA. Festschrift FRANZ DÖLGER zum 75. Geburtstag*, besorgt von PETER WIRTH, I], 321-28.
- STONE A., “The Moods and Tenses in Eustathian and Late Twelfth-Century High-Style Byzantine Greek”, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 19 (2009), 99-145.
- ΤΙΜΠΛΑΛΕΞΙ, *Medizinisches*, σποράδην. [για ιατρικά ζητήματα σε επιστολές Νικήτα]
- TINNEFELD F., *Kategorien der Kaiserkritik in der byzantinischen Historiographie von Prokop bis Niketas Choniates*, München, 1971, σσ. 158-179.
- Tusculum Lexikon, s.v. Νικήτας Χωνιάτης, σσ. 364-66.
- VAN DIETEN J.-L., “Two Unpublished Fragments of Niketas Choniates’ Historical Work”, *BZ* 49 (1956), 311-317.
- _____, “Wurden aus dem Codex Vindobonensis Hist. Gr. 53 fünf Miniaturen entfernt?”, *BZ* 55 (1962), 224-234.
- _____, “Noch einmal über Niketas Choniates”, *BZ* 57 (1964), 302-28.
- _____, “Zur Überlieferung der Panoplia Dogmatike des Niketas Choniates. Codex Parisiensis Graecus 1234”, εις: P. WIRTH (ed.), *POLYCHRONION. Festschrift F. Dölger*, Heidelberg, 1966, σσ. 166-80.
- _____, *Zur Überlieferung und Veröffentlichung der Panoplia Dogmatike des Niketas Choniates*, [Zetemata byzantina, 3], Hakkert, Amsterdam, 1970.
- _____, *Niketas Choniates. Erläuterungen zu den Reden und Briefen nebst einer Biographie*, [Supplementa byzantina, 2], de Gruyter, Berlin-N.Y., 1971.
- _____, “Corrigenda et non-Corrigenda in «meinem» Niketas”, *Byz* 53 (1983), 359-69.
- _____, “Niketas Choniates und Codex Parisinus Graecus 1178”, *JÖB* 44 (1994), [ΑΝΔΡΙΑΣ. *Herbert Hunger zum 80. Geburtstag*], 49-58.
- _____, “Eustathios von Thessalonike und Niketas Choniates über das Geschehen im Jahre nach dem Tod Manuels I. Komnenos”, *JÖB* 49 (1999), 101-112.
- _____, “Die drei Fassungen der Historia des Niketas Choniates über die Eroberung von Konstantinopel und die Ereignisse danach”, εις: I. VASSIS, G.S. HENRICH, D.R. REINSCH (hrsg.), *LESARTEN. Festschrift für A. Kambylis zum 70. Geburtstag, dargebracht von Schülern, Kollegen und Freunde*, De Gruyter, Berlin – N.Y., 1998, σσ. 137-160.
- ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων*, σποράδην.
- WASSILIOU-SEIBT, *Corpus*, αρ. 469, σσ. 231.
- ZORZI N., “La croce gemmata recuperata da Giovanni II Comneno a Shaytar (1138)”, *Boll. Badia gr. Grottaferrata* N.S. 55 (2001), 63-98. [από Νικ. Χωνιάτη κ.ά.]
- _____, “Niceta Coniata fonte dell’Enrico, ovvero Bisanzio acquistato (1635) di Lucrezia Marinella”, *Incontri triestini di filologia classica* 4 (2004-2005), 415-28.

223. **Ψαλτόπουλος Κωνσταντίνος** [τελευταίο 4ο 12ου αι.] = i. διδάσκαλος (τοῦ ψαλτῆρος :)
ii. μαίστωρ τῶν ῥητόρων (:)

ΕΡΓΑ :

I) ORATIO

1. Τοῦ διδασκάλου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ψαλτοπούλου προσφωνητικὸς πρὸς τὸν λογοθέτην τοῦ δρόμου κῦρ Μιχαήλ τὸν Ἄγιοθεοδωρίτην, ed. I.D. POLEMIS, “Constantine Psaltopoulos and his Unpublished Address to Michael Hagiotheodorites”, *BF* 21 (1995), [*BOSPHORUS. Essays in Honour of Cyril Mango ed. by S. EFTHYMIADIS, CLAUDIA RAPP, D. TSUNGARAKIS presented in Oxford, 6 July 1995*], 159-65.

II) DIDASCALIA

1. Διδασκαλία πρώτη, inc.: Πόλις ἐπ’ Αἰγύπτῳ τῶν ἐπισήμων, Τάναϊν ταύτην καλοῦσιν ... des.: ... Ἰσραήλ καὶ κρίμα τῶ Θεῶ Ἰακώβ· ᾧ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν - cod. Escur. Y-II-10, ff. 128r-129r.

* * *

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- BROWNING, “The Patriarchal School”, σ. 23.
- HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, σσ. 147, 154.
- LOUKAKI, *Discours annuels*, σ. 58 n. 202, 63 n. 218, 64 n. 225.
- MAGDALINO, *The empire of Manuel I Komnenos*, σ. 344.

224. **[Ψελλός]** =

ΕΡΓΑ :

I) EPISTULAE

[SPURIAE]

- 1) Τῶ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, τῶ γεγονότι μαίστορι τῶν ῥητόρων (tit. cod. Paris. gr. 1182) – Ἐπιστολὴ Μιχαήλ Ψελλοῦ ἀποσταλεῖσα πρὸς τὸν μέγαν Εὐστάθιον μητροπολίτην Θεσσαλονίκης (tit. κώδ. Βατοπεδίου 207), ed. T.L.F. TAFEL, *De Thessalonica eiusque agro dissertatio geographica*, Berolini, 1839, σσ. 361-363· ed. PG 122, cols. 1161B-1166· ed. P. GAUTIER, “Quelques lettres de Psellos inédites ou déjà éditées”, *REB* 44 (1986), 111-97, κείμε. στις σσ. 161-64. [cod. Paris. gr. 1182 (*siglum P*), ff. 214r-v, γὰρ τὸν κώδ. βλ. P. GAUTIER, “Deux manuscrits pselliens: le Parisinus graecus 1182 et le Laurentianus graecus 57,40”, *REB* 44 (1986), 45-110, ιδ. αρ. 265, σσ. 75-76· βλ. τῶρα PAPAIOANNOU, “Das Briefcorpus”, σσ. 72-73· IDEM, “Fragile Literature”, σσ. 297, 307, 318-19 = κώδ. Βατοπεδίου 207 (*siglum a*), ff. 10r-11r, βλ. ΣΩΦΡ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ – ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΣ, *Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων κωδίκων*, Paris, 1924, σ. 45· βλ. τῶρα PAPAIOANNOU, “Das Briefcorpus”, σ. 76] [MOORE, *Iter Psellianum*, επ. 333, σ. 98]
- 2) Τῶ αὐτῶ, ed. TAFEL, *De Thessalonica*, σ. 364· ed. PG 122, col. 1165B-C· ed. GAUTIER, “Quelques lettres de Psellos”, σσ. 164-65. [cod. Paris. gr. 1182, f. 214v, βλ. GAUTIER, “Deux manuscrits pselliens”, αρ. 266, σ. 76 = cod. Laur. Plut. 57,40 (*siglum L*), f. 1r, βλ. A.M. BANDINI, *Catalogus*

Codicum Graecorum Bibliothecae Medicae Laurentianae, vol. II, Florentiae, 1768, (ανατύπ. Leipzig, 1961), cols. 398-418· βλ. PAPAIOANNOU, “Das Briefcorpus”, σ. 74· IDEM, “Fragile Literature”, σσ. 307, 311 = **cod. Vat. gr. 712** (*siglum K*), f. 60r, βλ. PAPAIOANNOU, “Das Briefcorpus”, σ. 74· IDEM, “Fragile Literature”, σσ. 307, 317-18 = **cod. Heidelberg. Pal. gr. 356** (*siglum H*), ff. 46v-47r, βλ. PAPAIOANNOU, “Das Briefcorpus”, σ. 75· IDEM, “Fragile Literature”, σσ. 308, 328 = **cod. Rom. Vallicell. 166** (*olim Alatii, LXIII*), fasc. 20, για τον κώδ. βλ. E. MARTINI, *Catalogo di Manoscritti greci esistenti nelle biblioteche Italiane*, vol. II, Milano, 1902, σσ. 210-11· βλ. PAPAIOANNOU, “Fragile Literature”, σ. 328 (ο κώδ. δια χειρός Αλλατίου)]

[MOORE, *Iter Psellianum*, επ. 397, σ. 114]

- 3) Τῶ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, ed. TAFEL, *De Thessalonica*, ό.π., σσ. 364-67· ed. PG 122, cols. 1165D-1170· ed. GAUTIER, “Quelques lettres de Psellos”, σσ. 165-67 [cod. Paris. gr. 1182, ff. 201v-202r & Laurent. Plut. 57, 40, ff. 51r-52r, βλ. GAUTIER, “Deux manuscrits pselliens”, αρ. 207, σ. 73 & αρ. 96, σ. 93] [MOORE, *Iter Psellianum*, επ. 300, σσ. 87-88]

* * *

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Τ. Α., s.v. Κωνσταντῖνος ὁ Μανασσῆς, ΘΗΕ 8, Ἀθῆναι, 1966, στήλ. 3-5. [ιδ. στήλ. 3, όπου αναφορά στο ότι ο υποτιθέμενος Ψελλός μαθήτευσε υπό τον Μανασσῆ, κι ο Απόκαυκος με τη σειρά του υπό τον Ψελλό αυτό]
- GAUTIER, *Theophylacte d’Achrída*, II, σσ. 73-75 & επ. 27, σσ. 219-221: Τῶ Καματηροπούλῳ [συστατική επιστολή για λογαριασμό εγγονού Μιχαήλ Ψελλοῦ από θετή του κόρη]· σσ. 113-116 & επ. 132, σσ. 588-589: Πρὸς ἀδελφὸν τοῦ Ψελλοῦ θανόντος· τοῦ Βουλγαρίας, [παραμυθητική επιστολή για σε άγνωστο κατά τα άλλα αδελφό του αποθανόντος Μιχαήλ Ψελλοῦ].
- ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΙΤΗΣ μοναχ., “Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ τῆς κατὰ τὸ Ἁγιώνυμον Ὀρος τοῦ Ἄθω Ἰερᾶς καὶ Μεγαλωνύμου Σκήτης τῆς Ἁγίας Θεομήτορος Ἄννης”, *ΕΕΒΣ* 29 (1959), 87-192· 30 (1960), 453-560, ιδ. κώδ. 59 (18ου αι.), σσ. 506-508 => το ἔμμετρο σημεῖωμα σε παράφυλλο συνεσταχωμένο στην αρχή του κώδ. αναφέρει ότι: «Τοῦτο τὸ σύγγραμμα [*scil. Διόπτρα Φιλίππου Μονοτρόπου*] πέφυκε ψελλοῦ τοῦ μιχαήλου | μοναχοῦ χρηματίσαντος ἐπὶ τῆς βασιλείας | Ἀλεξίου Κομνηνοῦ τοῦ ἥρωος ἐκείνου· | ὁ ψελλὸς δ’ οὔτος μιχαήλ ἔσχε διδάσκαλόν τε | κωνσταντῖνον τοῦ μανασσῆ λεγόμενον τοῖς πᾶσιν, | ἐκείνον τὸν σοφώτατον τὸν ἄριστον τὸν ἄνδρα, | τὸν συγγραψάμενον κομψῶς ἀρίστην ἱστορίαν | ἀπὸ τοῦ κόσμου κτίσεως ἕως βοτανειάτου, | νικηφόρου τοῦ γηραιοῦ βασιλέως ματαίου, | διὰ στίχων πολιτικῶν καινῶν ἀπαραμίλλων· | ἡ πνευματικὴ διόπτρα | ἦτοι μιχαήλ τοῦ σοφωτάτου ψελλοῦ». Ο μεταβυζαντινὸς γραφέας εἶναι φορέας κάποιας παράδοσης, που απηχεί ότι κάποιος Ψελλὸς μαθήτευσε κοντά στον Μανασσῆ, και προχώρησε στην απαραίδεκτη ταύτιση με τον Ψελλό του 11ου αι.;
- LEROY-MOLLINGEN ALICE, “La descendance adoptive de Psellos”, *Byz* 39 (1969), 284-317. [κείμενα Ψελλοῦ & Θεοφυλάκτου για απογόνους από θετή του κόρη]
- KALDELLIS A. (αγγλ. μτφρ.) – D. JENKINS & STR. PAPAIOANNOU (συνεισφορές), *Mothers and Sons, Fathers and Daughters. The Byzantine Family of Michael Psellos*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, 2006, σ. 16. [για διδάσκαλο Ψελλό (II) του 12ου αι. – ὄλο το βιβλίο πολύτιμο για τις οικογεν. σχέσεις του Ψελλοῦ]
- ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Ιωάννης Απόκαυκος, Συμβολή στην έρευνα του βίου και του συγγραφικού του έργου*, [Ιστορικές Μονογραφίες, 6], Ἀθήνα, 1988, ιδ. σσ. 41-42, 47, 198-99 [χρονολόγηση & περίληψη επιστολῆς Ἀποκαύκου σε πατριάρχη Μανουήλ Σαραντηνό, διατύπωση άποψης περί διδασκαλίας του Ἀποκαύκου και του Σαραντηνοῦ κοντά σε έναν υπαρκτό Ψελλό, διδάσκαλο στο δεύτερο μισό του 12ου αι.]

- MULLETT, *Theophylact of Ochrid*, σσ. 136, 138 [περί συστ. επιστ. Θεοφυλάκτου για εγγονό Μιχαήλ Ψελλού], 143 [περί παραμυθ. επιστ. Θεοφυλάκτου σε αδελφό Ψελλού].
- PAPAIOANNOU STR., “Das Briefcorpus des Michael Psellos. Vorarbeit zur einer kritischen Neuedition, mit einem Anhang: Edition eines unbekanntes Briefes”, *JÖB* 48 (1998), σσ. 67-117.
- _____, “Fragile Literature: Byzantine Letter Collections and the Case of Michael Psellos”, εις: P. ODORICO (ed.), *La face cachée de la littérature byzantine. Le texte en tant que message immédiat*, [Dossiers byzantins, 11], Paris, 2012, σσ. 289-328, βλ. ιδ. σ. 322 και υποσημ. 105.
- REINSCH D. R., “Der Name der Adoptivtochter des Michael Psellos”, *Medioevo Greco* 8 (2008), 271-274. [και το όνομα αυτής Εύφημια]
- VASILJEVSKIJ V., “Epirotica saeculi XIII”, *VV3* (1896), 233-99, ιδ. αρ. 15, σσ. 265-67: Ἀντίγραμμα τοῦ Ναυπάκτου [scil. Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου] πρὸς τὸν πατριάρχη [scil. Μανουὴλ Α΄ Σαραντηνό-Χαριτόπουλο], στίχ. 9-12: «... μεμνημένοι μὲν καὶ πολλῶν ἐτέρων συνουσιῶν μετὰ τῆς σῆς ἀγιότητος, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς κοινωνίας τῶν αὐτῶν παιδευμάτων, ὅτε τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἤγχει ὁ λύχνος, καὶ σὺ καὶ ἡμεῖς τῷ φιλοσόφῳ ἐκείνῳ ἐμαθητεύομεν τῷ Ψελλῷ.»

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- Οι επιστολές, λαμβάνοντας υπ’ όψιν τους τίτλους που φέρουν σε κάποια χφφ, θα μπορούσαν ίσως να αποδοθούν σε ένα διδάσκαλο Ψελλό (II), ο οποίος ήκμασε την ίδια περίπου περίοδο με τον Ευστάθιο Θεσσαλονίκης. Θεωρείται ωστόσο αρκετά ασφαλές να διατυπωθεί ότι η ταύτιση του αποδέκτη των επιστολών με τον Ευστάθιο οφείλεται πιθανότατα σε παρέμβαση των αντιγραφέων στον τίτλο, ειδικά στους μεταγενέστερους κώδικες. Σύμφωνα, λοιπόν, με τη γνώμη του νέου εκδότη των επιστολών, καθ. ΣΤΡ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, την οποία μας μετέφερε σε κατ’ ιδίαν συζήτηση (Βιέννη, 23/10/2008), οι επιστολές είναι εν τέλει γνήσιες και ανήκουν στον Ψελλό του 11ου αι., βάσει του ύφους και του λεξιλογίου τους, των χφφ. που τις παραδίδουν και της θέσης τους ανάμεσα σε πάρα πολλές άλλες γνήσιες δικές του (ειδ. στο *corpus* του παρισινού, αλλά και του λαυρεντιανού κώδικος).
- Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι η αναφορά στην ύπαρξη ενός δευτέρου Ψελλού οφείλεται και σε μία παρανόηση χωρίου επιστολής του Ιωάννου Αποκαύου προς τον παλαιό του συμμαθητή, πατριάρχη Κων/πόλεως Μανουήλ Σαραντηνό: συγκεκριμένα ο πρώτος αναφέρεται στην κοινή περίοδο των μαθητικών τους χρόνων (δεκαετία του 1170 πιθανότατα), όταν και «καὶ σὺ καὶ ἡμεῖς τῷ φιλοσόφῳ ἐκείνῳ ἐμαθητεύομεν τῷ Ψελλῷ», για την έκδ. βλ. VASILJEVSKIJ, *supra*, και για τον σχολιασμό του χωρίου, βλ. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ, *supra*. Φαίνεται όμως πως ο Απόκαυκος εννοεί απλώς πώς οι δύο παλαιοί συμμαθητές εδίδασκοντο τα έργα του Μιχαήλ Ψελλού, παρά ότι υπήρχε ένας ομώνυμος διδάσκαλος στην Κωνσταντινούπολη του δευτέρου μισού του 12ου αι.
- Παρ’ όλα αυτά πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι στον 12ο αι. μαρτυρούνται άτομα με το επώνυμο Ψελλός:
 - α) Σε μεταγενέστερο κτητορικό σημείωμα του περγαμηνού κώδ. **Κουτλουμουσιού 60**, *τετραευάγγελον* του 11ου αι. αρχικός κτήτωρ του οποίου ήταν ένας *πρωτοσπαθάριος* Βασίλειος, φ. 1r, αναφέρεται ο κατασκευαστής της νέας επένδυσης του χφφ., κάποιος *ταβουλάριος* και κληρικός Ψελλός το βαπτιστικό όνομα του οποίου άρχιζε από λάμδα, βλ. S. LAMBROS, *Catalogue of the Manuscripts on Mount Athos*, vol. I, Cambridge Univ. Press, 1895, σσ., no. 3129, σ. 279: *Ἀνοικοδομήθη ἡ θεία βίβλος τοῦ θεοῦ καὶ ἀγίου εὐαγγελίου ... ἀμφιάσης καὶ ἡ ἔνδισις ἐξ ἐπιταγῆς Γερασίμου μοναχοῦ καθηγουμένου τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ ἐν μάρτυσιν περιουμένου ἀγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Κλησουριώτου καὶ διὰ χειρὸς λ (= Λουκᾶ ἢ Λέοντος;) ταβουλ(α)ρίου καὶ κληρικοῦ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς πόλεως Μικρᾶς βρυ (= Βρύσεως) τοῦ Ψελλοῦ μηνὶ Μαΐῳ κς΄ ὥρα ἦν ὡς ἐννάτη ἡμέρα β΄ ἔτους ,σχοζ΄ [= 6677/1169 μ.Χ.].* Δεν κατορθώσαμε να εντοπίσουμε την αναφερόμενη στο παραπάνω σημείωμα μονή.
 - β) LAURENT, “Les bulles métriques”, βλ. αρ. 690, σ. 53 [XI-XII s., *Σφραγίς Λέοντος τοῦ Ψελλοῦ διουπάτου*].

*Καταλόγου τέλος καί
τῷ Θεῷ δόξα.*